ئادولف ھىتلېر

كۈرەش يولۇم

تەرجىمە قىلغۇچى: ئا. بوران

مۇندەرىجە

ھىتلېرنىڭ تېپىك ئەسەرلىرى
ناتسىزم
بۇ كىتاپقا قارىتا بەزى باھالار
ئادولف ھىتلېر
ئادولف ھىتلېرنىڭ يېڭى «كۆرەش يولۇم» كىتاۋى توغرىسىدا
كىرىش سۆز
تەغدىم

بىرىنچى قىسىم

بىرىنچى باب
تۇغۇلغان يۇرتۇم
دەسلەپكى كۆزىتىشلىرىم
جەڭگىۋار ھېسسىياتلىرىم
تۇيۇقسىز يۈز بەرگەن ئۆزگىرىش
ئىككىنچى باب
ۋېينادا ئوقۇشنى دەپ كۆرگەن جاپالىق كۈنلىرىم
ماركسىزم
نامراتلىق
سوتسىيال دېموكراتچىلار
ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرى
سوتسيال دېموكراتىيە
يەھۇدىيلار
سوتسيال دېموكرات مەتبۇئاتلار
ئۈچىنچى باب
ۋېينادا تىكلەنگەن سىياسىي كۆزقاراشلىرىم
1848 ـ يىل ئىنقىلابى
ئاۋۇستىرىيە مۇنارخىيىسى
ئىمپېرىيە ئوردىسى
خانىدانلىقنىڭ قەلبى ــ ۋېينا
تۆتىنچى باپ
مىيونخېندا
"ئىقتىساد ھەل قىلغۇچ ئامىل" دېگەن سەپسەتە
بەشىنچى باب

دۇنيا ئۇرۇشىدا
ئالتىنچى باب
ئۇرۇش تەشۋىقاتى
يەتتىنچى باب
سىياسىي ئىسيان
چوڭ ساتقۇنلۇق
ئۇنتۇلماس خاتىرىلەر
ساتقۇنلۇق ئۈستىگە ساتقۇنلۇق
سەككىزىنچى باب
دەسلەپكى سىياسىي پائالىيەتلىرىم
توققۇزىنچى باب
نېمىس ئىشچىلار پارتىيىسى
ئونىنچى باب
تارمار قىلىنىشىمىزنىڭ سەۋەپلىرى
دىنىي هايات
ئون بىرىنچى باب
ئىرق ۋە مىللەت
ئالىي ئىرق
يەهۇدىيلارنىڭ ئالاهىدىلىكى
ئون ئىككىنچى باب
مىللىي سوتسىيالىزم نېمىس ئىشچىلار پارتىيىسىنىڭ دۇنياغا كېلىش جەريانى
هەربىتىمىزنىڭ كۈچىيىشى
چوڭ يىغىلىش

ئىككىنچى قىسىم

بىرىنچى باب
دۇنيا قارىشىمىز ۋە پارتىيىمىز
بىر خاتا پەلسەپە سىستېمىسى
ئىرقچىلىق نەزىرىيىسى
II باب دۆلەت
ئۇستۇن قانداشلىق
ياشلار ۋە غايىسى
ئىرقچى دۆلەتتە پۇخرالار ۋە مەدەنىيەت
مىللىي ئىنتىلىش كۇچى
III باب پۇخرا ۋە ئۇنىڭ ۋەزىپىلىرى
IV باب غورۇر ۋە مىللىي دۆلەت چۈشەنچىسى
V باب دۇنيا قاراش ۋە تەشكىلات
VI باب دەسلەپتىكى كۇرەشلىرىم ۋە نوتۇقنىڭ رولى
ئاممىۋىي يىغىلىشلار
VII باب كوممۇنىستلار بىلەن ئېلىشىش
دۇشمەن ھۇجۇملىرى
VIII باب كۇچلۇكنىڭ ھۆكمۈرانلىقى ئەڭ كۇچلۇك
IX باب ھۇجۇمچىلار ئەتىتىنىڭ رولى ۋە تەشكىلات
يېڭى ھەرىكەت
ھۇجۇمچىلار ئەتىتى (س .ئا)
X باب فېدىرالچىلىق بىر نىقاپ
فېدىرالچىلىق ۋە مەركەزچىلىك تۇزۇمى
ئارمىيە
XI باب تەشۋىقات ۋە تەشكىلات
تەشۋىقات
XII باب ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى مەسىلىلىرى
XIII باب دۇنيا ئۇرۇشىدا گېرمانىيىنىڭ ئىتتىپاقداشلىق سىياسىتى
XIV باب شەرق سىياسىتىمىز
XV باب جىددىي مۇداپىيىگە ئۆتۈش ھوقۇقىمىز
خۇلاس

ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلغۇچىدىن:

ئادولف ھىتلېرنىڭ «Kavgam»، «Mein Kampf»، ياكى «我的奋斗» (كۈرەش يولۇم، كۈرەشلىرىم، مېنىڭ كۈرەشلىرىم، غوۋغالىرىم، ئۇرۇش ـ جىددىلىرىم، مۇجادىلەم، سىياسىي كۈرەشلىرىم دېگەندەك مەنىلەردە) دېگەن بۇ كىتاۋنى باشقا تىللاردىن تۈركچىگە ۋە خىتايچىغا تەرجىمە قىلىنغان 4~5 خىل تەرجىمە نۇسخىلىرى بويىچە نەچچە ئون قېتىملاپ نەشرى قىلىپ بېسىلغان كىتاپلار ئاساسىدا، ئۆزئارا سېلىشتۇرۇپ ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىشقا تىرىشتىم.

بۇ جەريانىدا، كىتاپنىڭ ئۇيغۇرچە نامىنى «كۈرەش يولۇم» دەپ ئالغاندا كىتاب مەزمونىغا ئەڭ ئۇيغۇن تەرجىمە بولغىدەك دەپ قارىدىم.

دۇنيا جامائەتى، بولۇپمۇ ئىلغار غەرپ ئەللىرى ھەر قانچە ئېتىراپ قىلىشمىغاندەك كۆرۈنسىمۇ، ئەمەلىيەتتە غەرپ مىللەتچىلىكىنىڭ تېپىك ئۇلگىسىنى نامايەن قىلىپ بەرگەن گېرمان تەۋەككۇلچىسى ئادولف ھىتلېر (ئۇيغۇرچە ماتېرىياللاردا بۇ ئىسىم "گىتلېر، گىتلىر، گېتلىر" دېگەندەك ئىسلاۋيان يېزىقلىرىدىن ئېلىنغان بىر قانچە خىل بۇزۇلغان ئاھاڭ تەرجىمىسى شەكلىدە كۆرۈلسىمۇ، مەن يەنىلا تۈركچە يېزىلىشىنى ئاساس قىلىپ "ھېتلىر" دەپ ئېلىشنى مۇۋاپىق كۆردۇم.) نېمە مىللەتچىلىك دېگەن نېمە؟ دېگەن مەسىلىنى چۆرىدەپ تەپسىلى بايان قىلىپ چىققان كۆز قاراشلىرى بۈگۈنكى ياۋروپانىڭ يوشۇرۇن غۇرۇرى بولۇپ كىلىۋاتقانلىقى شۆبھىسىز. خەلقىمىز تايىنى يوق گەپلەرنىمۇ مىللەتچىلىك دەپ قاراۋاتقان، ھەتتا بۇ ئۇقۇمدىن قورقۇپ تىلغا ئېلىشماي

كىلىۋاتقان بۇگۈنكى كۈندە، غەرپ ئەللىرىنىڭ مىللەتچىلىك ھەققىدىكى ھەر تۈرلۈك بايانلىرىدىن خەۋەر تېپىپ، ئۆزلىرىنىڭ ۋەتەن، مىللەت، ۋەتەن دۈشمىنى، مىللىي دۈشمەن، ۋەتەنپەرۋەرلىك، مىللەتچىلىك، مىللەتپەرۋەرلىك، ۋەتەن ـ مىللەت ئۈچۈن پىداكارلىق دېگەن ئۇقۇملىرىنى قايتىدىن كۆزىتىپ چىقىشىغا يارىدىمى بولۇپ قالسا ئەجەپ ئەمەس دېگەن ئازرۇدا غەربنىڭ مىللەتچىلىك، ۋەتەنپەرۋەرلىك چۈشەنچىلىرىنى ئۆزگىچە بىر قاراش ۋە ئۇسلۇبتا بايان قىلغان بۇ كىتابنى خالىس تەرجىمە قىلىپ خەلقىمگە سۇنۇشقا تىرىشتىم.

بۇ كىتابنىڭ باشقا تىللاردىكى تەرجىمىسى ئەستايىدىل نېمىس تىلى تەرجىمانى ياكى باشقا تىل تەرجىمانلار قولىدىن چىقىمغانمۇ قانداق، ئۇيغۇرچىغا مەن بىلىدىغان بىر قانچە خىل ئىككىلەمچى تەرجىمە تىلىدىن تەرجىمە قىلىشتا بەكلا كۆپ قىينىچىلىقلارغا دۇچ كەلدىم. بىر قانچە تۈركىيە تۈركچىسى تەرجىمە نۇسخىلىرىغا قايتا ـ قايتا سېلىشتۇرۇپ كۆچۈمنىڭ يېتىشىچە راۋان تەرجىمە قىلىشقا تىرىشتىم.

بۇ يەردە ھەيران قېلىشقا تېگىشلىك يەنە بىر ئەھۋال شۇكى، تۈركچە ئونغا يېقىن تەرجىمە نۇسخىلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى بىۋاستە ئاساسى ماۋزۇ تەرجىمىسىدىن باشلىغان بولۇپ، بۇ كىتابقا مۇتلەق كۆپ ساندىكى تەرجىمان ياكى نەشرىيات ھېچقانداق كىرىش سۆز، چۈشەندۈرۈش، باھالاش، ئەسكەرتىش ياكى قوشۇمچە ماتېرىيال قىستۇرمىغان. بەك بولۇپ كەتسە مەزمۇنىغا قارىماي خالىغىنىچە نۇرغۇن ساندا ھۈججەتلىك رەسىم قىستۇرۇش بىلەنلا چەكلەنگەن. ھەتتا بەزى تەرجىملىرىدە تەرجىمان ئىسمىمۇ بېرىلمىگەن. مېنىڭمۇ ئەسلىدە بۇنداق بىر ئىزاھات بېرىش نىيىتىم يوق ئىدى. شۇڭا بۇ تەرجىمەم تولۇق پۈتكىنىدە، ئەگەر بىرەرسى كىتاپ شەكلىدە تۈپلەپ تارقىتىشنى

لايىق كۆرگىنىدە بۇ ئىزاھاتىمنى ئېلىۋېتىپ بېسىشنى تەلەپ قىلىمەن.

بەزى تەرجىمىلەردە باپ ئىچى پاراگراپلار ئايرىلمىغان. يەنە بەزى تەرجىمىلەردە بىر قىسىم پاراگراپ تېمىلىرىنىمۇ قوشۇپ بىراقلا باپ قاتاردا ئالغان. مەن باپ ـ پاراگراپلىرى ئايرىلغان ئۇسلۇبنى تاللىۋالدىم.

رەسىم قىستۇرالمىغىنىم ئۈچۈن، ئىنتايىن ئاز سانداكى تۈركچە تەرجىمىلىرىدە تەرجىمان ياكى نەشرىيات بەرگەن بەزى قوشۇمچىلارنى كىتاپخانىلارنىڭ زېرىكىشىنى پەسەيتىش نىيىتىدە كىتاپ بېشىغا قىستۇرۇپ قويدۇم، خالاس. تەرجىمىدە چۈشۈپ قالغان ياكى خاتا كەتكەن يەرلىرى بولسا تۈزىتىپ ئوقۇغايسىزلەر.

ـــ ئا. بوران]

ھىتلېرنىڭ تىپىك ئەسەرلىرى:

«كۆرەش يولۇم»
«ئادولف ھىتلېر نۇتۇقلىرى»
«يېڭى تۈزۈم»
«ھىتلېرنىڭ 1922~1941 ـ يىللاردىكى نۇتۇقلىرى»
«ھىتلېر نۇتۇقلىرى ـــ 1922 ـ يىلى ئافرىلدىن 1939 ـ يىلى ئاۋغۇستقىچە»
«ھىتلېرنىڭ مەخپى نۇتۇقلىرى ـــ 1941~1944»
«ھىتلېر خەت ـ چەكلىرى ۋە كۈندىلىك خاتىرىلىرى»

ـــ قايسى بىر تۈركچە تەرجىمىسىدە بېرىلگەن قوشۇمچە

ناتسىزم

مىللىي سوتسيالىزم، يەنى قىسقارتىلغان ئاتىلىشى بويىچە ناتسىزم ئىدىيىسى 1920 ـ يىللاردا شەكىللىنىپ ھاكىمىيەت ئۈستىگە چىققان ئىتالىيە فاشىزمى بىلەن تەڭ مەنىدىكى گېرمانىيىدە شەكىللەنگەن بىر ئىدىيە. پرۈسىيە مىللىتارىزمى بىلەن كاتولىك پروتېستانلىقنىڭ قۇرغۇچىسى مارتىن لۇتېر تەرىپىدىن ئوتتۇرغا قويۇلغان چېكىدىن ئاشقان يەھۇدىي دۈشمەنلىكىگە ئوخشاش نېمىس خەلقىگە تونۇشلۇق سىموۋۇللارغا ئاساسلىنىپ ئوتتۇرغا چىقىرىلغان. مىللى (مىللەتچى) سوتسيالىزم ئىدىيىسىنىڭ ئەڭ تىپىك ئەقىدىسى ئىرقچىلىق ئاساسىغا تىكلەنگەن. بۇ ئەقىدە بويىچە ئادەملەر ۋە ئىرقلار تەڭ ئەمەس دەپ ھېسابلاپ، ئۇلۇغ بىر مەدەنىيەت پەقەت مەدەنىيەت شەكىللەندۈرەلەيدىغان ئىقتىدارغا ئىگە ئالىي دەرىجىلىك ئىرقلار تەرىپىدىنلا بارلىققا كەلتۈرۈلىشى مۇمكىن دەپ قارايدۇ.

گېرمانىيىدە بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئىجتىمائىي جەھەتتىكى پەۋقۇلئاددە زور قالايماقانچىلىقلار، ئۇرۇشتا مەغلوپ بولغانلىقى كەلتۈرۈپ چىقارغان ماددى بېسىملار بىلەن روھىي ئېزىلىش بىلەن بىرلىشىشى نەتىجىسىدە ئۆزلىكىدىن شەكىللەنگەن ئاممىۋي نارازىلىق ھەرىكەتلىرى ئومۇمىي يۈزلۈك ھەرىكەتلەرنىڭ كۆپىيىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىردۇ. ناتسىستلار خەلق ئاممىسىغا خىزمەت، نان، ئادىل تەقسىمات بېرىش، قۇدرەتلىك گېرمانىيە قۇرۇپ چىقىشنى ۋەدە قىلىش بىلەن بىرگە، بۇ تۈر مەسىلىلەرنىڭ ئوتتۇرغا چىقىشىغا يەھۇدىيلار، سوتسيال دېموكراتچىلار، كومۇنىستلار ۋە چەتئەل كىشىلىرى سەۋەپچى بولغان دېيىشىپ، ئىچكى ـ تاشقى دۈشمەنلەرگە قارشى "مىللىي ئىتتىپاقلىق بىلەن تەڭ ـ باراۋەرلىك" نىڭ ئىرقچىلىق تۈسىنى ئالغان ئىدىيىۋي ئېقىمنى كۆچەپ تەرغىپ قىلىشقا كىرىشىدۇ. ھىتلېر، مۇجىمەل ئىدىيىلەر خەلق ئاممىسى ئارىسىدا يېتىملىك، ئۈمىدسىزلىك تۇيغۇسىنى پەيدا قىلىۋېتىدۇ دەپ قارىغانلىقى ئۈچۈن ناتسىستلار پارتىيىسىنىڭ پروگراممىسىنى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئېنىق، چۈشىنەرلىك، ئۆزگەرمەس شەكىلگە كەلتۈرۈپ 25 ماددىغا يىغىنچاقلاپ ئېلان قىلىدۇ. بۇ پارتىيىنىڭ ھەممە نەرسىگە دېگىدەك قارشى تۇرىدىغان ئىدىيىسى ئۇششاق بۇرجۇئازلار، ھۈنەرۋەنلەر، دېھقانلار ۋە مەمورى خادىملاردىن تەشكىل تاپقان ئوتتۇرا سىنىپ كىشىلىرىنى ئۆزىگە

جەلىپ قىلىۋالىدۇ. ئۇرۇشتىن كېيىنكى خانىۋەيرانچىلىق ئىچىدە مۇلكىدىن ئايرىلىپ قېلىش خەۋپىگە دۇچ كېلىۋاتقان بۇ تەبىقە كىشىلىرى ئۇرۇشتا مەغلوپ بولغان ئىمپېراتورغا، ئۇرۇش توختۇتۇش كىلىشىمى ئىمزالاشقان سوتسيال دېموكراتچىلارغا، ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرىنىڭ شەخسى مۇلۈك بولىشىغا قارشى تۇرىدىغان مانچىستىلەرگە، كۆچلۈك بايلىققا ئىگىدارچىلىق قىلىپ يۈرگەن يەھۇدىيلارغا ۋە ئۆزلىرىنى ئىجتىمائىي تۈزۈمگە بېغىشلىغان چېركاۋلارغا دۈشمەن كۆزى بىلەن قاراپ كەلمەكتە ئىدى. يەھۇدىي دۈشمەنلىكى بۇ سىنىپتىكىلەرنىڭ نەپرىتى بىلەن بىپەرۋالىقىنى كۈچەيتىش ئامىلىغا ئايلانغان، "قۇدرەتلىك نېمىس ئىرقى" نىڭ پۈخراسى بولۇش ئارزۇسى باش كۆتۈرەلمەي يۈرگەن بۇ سىنىپتىكىلەرگە خاتىرجەملىك تۇيغۇسىنى پەيدا قىلىپ كەلمەكتە ئىدى. پارتىيە ئىسمىدىكى سوتسيالىزم دېگەن نامى ئۇچىلار سىنىپىنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىشىنىلا مەقسەت قىلىپ قىستۇرۇلغان ئىدى.

يەنە بىر تەرەپتىن، 1870 ـ يىللاردىن كېيىن تېز سۈرئەتتە تەرەققى قىلىپ، 20 ـ ئەسرىنىڭ بېشىدا ئەنگىلىيىنىڭ ئەڭ كۆچلۈك رىقابەتچىسى ھالىغا كەلگەن گېرمانىيە سانائىتى بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدا تاشقى بازارلاردىن مەھرۇم قېلىپ، ئېغىر ئۇرۇش چىقىمى تۆلەيدىغان ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىپ، مەبلەغ سېلىش ئىشلىرىدا ئا ق ش قەرزىگە مۇھتاج بولغان ھالغا كەلتۈرۈلگەن ئىدى. 1920 ـ يىللار بويىچە چوڭ كاپىتالىستلاردىن تايسىنىڭلا ماددى ياردىمىگە ئېرىشكەن ناتسىستلار پارتىيىسى 1929 ـ يىلقى دۇنياۋى بۇھران كەلتۈرۈپ چىقارغان ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي بۇھران يىللىرىغا كەلگىنىدە قالغان كاپىتالىستلار بىلەن چوڭ پومىشچىكلارمۇ ئاشكارە ياردەم قىلىشقا باشلايدۇ. ناتسىزم ئەقىدىسى بۇ تەبىقە كىشىلىرى ئۈچۈن بىردىن ـ بىر قۇتقازغۇچى، بىردىن بىر ھۆكۈمەت شەكلى بولۇپ كۆرۈنۈشكە باشلايدۇ.

ناتسىستلار پارتىيىسى ھاكىمىيەت ئۈستىگە چىققان 1933 ـ يىلىدىن ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىغىچە بولغان ئارىلىقتا ناتسىستلار گېرمانىيىنىڭ بارلىق مەنبەلىرىنى ئاساسى جەھەتتىن ئۇرۇش سانائىتى ئۈچۈن پايدىلىنىشقا باشلايدۇ. 1933~1938 ـ يىللار ئىچىدە ئېغىر سانائەت ئىشلەپچىقىرىشى 162% ئاشقان بولسا، ئىستىمال مالىلرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى ئاران 36% ئارتىدۇ. ئەمەلىي ئىش ھەققى ئازايتىلىپ، كاپىتالىستلار بىلەن بانكىرلارنىڭ كىرىمى كۆرۈنەرلىك ئاشۇرۇلىدۇ.

ناتسىستلار دەسلىۋىدە سىياسىي تەشۋىقات كۈچىدىن ۋە دەب ـ دەبىلىك پائالىيەتلەردىن پايدىلىنىپ خەلق ئاممىسىنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشۋالىدۇ. ئاندىن سىياسىي رەقىپلىرىنى زورلۇق كۈچى بىلەن بىر ـ بىرلەپ يوقۇتۇپ، پۈتۈن مەملىكەتنى ئۇرۇشقا تەييار ھالغا كەلتۈرىۋالىدۇ.

بۇ كىتاپقا قارىتا بەزى باھالار

ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى دەۋرىدىكى داڭلىق شەخسلەردىن بىرى بولغان ئەنگلىيە باش ۋەزىرى چېرچىل، ئۆز ئەسلىمىسىدە مۇنداق دەپ يازغان: "ئەگەر بىز ھىتلېرنىڭ «كۈرەش يولۇم» دېگەن كىتاۋىنى ئۆز ۋاقتىدا ئەستايىدىللىق بىلەن ئوقۇپ باققان بولساق، بەلكىم ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ ئالدىنى ئالالىغان بولاركەنمىز."

ھەقىقەتەنمۇ ھىتلېر بۇ كىتاۋىدا كەلگۈسىدە يولغا قويماقچى بولغان سىياسىي تۈزۈمىنى ئىنتايىن ئېنىق ۋە تەپسىلى بايان قىلىپ چىققان ئىدى. ھىتلېر بۇ كىتابىنى يېزىپ ئېلان قىلغان 1925 ـ يىللاردىلا گېرمانىيە بىلەن ئاۋۇستىرىيىنىڭ ئىجتىمائىي ۋەزىيىتىنى، رۇسىيىنىڭ ئەھۋالىنى، باشقا ئەللەرگە يۈرگۈزمەكچى بولغان پىلانلىرىنى شۇنىڭدەك كومۇنىزىمنىڭ بۈگۈنكى ئاقىۋىتىنى، ھەتتا كەلگۈسىدە مەيدانغا كېلىدىغان خىتاينىڭ قىياپىتىنى ھەيران قالارلىق دەرىجىدە ئالدىن كۆرسىتىپ ئۆتكەن.

«كۈرەش يولۇم» دېگەن بۇ كىتاپ، دۇنيانى ئۆزگەرتىۋەتكەن، كەڭ جامائەتچىلىككە چوڭ تەسىر كۆرسەتكەن 10 كىتاپتىن بىرى ھېسابلىنىدۇ. بۇ كىتاپ ئۆزىنىڭ تەسىرىنى تا بۈگۈنگىچە يوقاتقىنى يوق. شۇنداقتىمۇ بۇ كىتابنى ئوقىغاندا ئۇنىڭ ئىدىيىسىنى ئىجرا قىلىشنى مەقسەت قىلىدىغان ئاخماقانە ئويدا بولماي، بۈگۈنكى ياۋروپانىڭ شەكىللىنىش تارىخىنى، مەدەنىيىتىنى تەتقىق قىلىشنى مەقسەت قىلىپ ئوقۇش كېرەك دەپ قارايمىز. بىز بۇ كىتابنى ياۋروپانىڭ قانداق شەكىللەنگەنلىكىنى تۈركىيە مەدەنىيەت تەتقىقاتچىلىرىغا تونۇشتۇرۇش ماتېرىيالى سۈپىتىدە فرانسۇزچە تەرجىمە نۇسخىسىغىمۇ سېلىشتۇرغان ئاساستا تولۇق نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلدۇق.

ـــ ئەسلى نۇسخىدىن تۈركچىگە تەرجىمە قىلغان تەرجىمانلاردىن بىرىنىڭ يازغان كىرىش سۆزىدىن.

ئادولف ھىتلېر

(1945~1889)

ھىتلېر، ئاۋۇستىرىيىدە تۇغۇلغان نېمىس سىياسىيونى. 1933~1945 يىللار ئىچىدە گېرمانىيە دۆلەت باشلىقى بولۇپ تۇرغان ۋاقتىدا ناتىستلار دىكتاتورلىقىنى قۇرغان بولۇپ، بۇ جەريانىدا ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىنى باشلىتىپ مىليونلىغان ئادەمنىڭ ئۆلۈشىگە سەۋەپ بولىدۇ.

ئادولف ھىتلېر، 1889 ـ يىلى 20 ـ ئاپرىلدا ئاۋۇستىرىيىنىڭ لىنز بويىدىكى براۋناۋ ئام ئىن دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان بولۇپ، 1945 ـ يىلى 30 ـ ئاپرېلدا بېرلىندا ئۆلگەن. ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ئاۋۇستىرىيىنىڭ باۋارىيە چېگرا بويىدىكى بىر تاغلىق يېزىسىدىن كەلگەن بولۇپ، دادىسى ئالويس ھىتلېر ئاۋۇسترو ـ ۋېنگىر ئىمپېرىيىسىنىڭ ئاددى بىر تاموژنا كادىرى ئىدى. ھىتلېر، 1900~1905 ـ يىللاردا لىنزدا تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكىچە ئوقۇيدۇ. ئوقۇغۇچىلىق دەۋرى دېگەندەك نەتىجىلىك بولمىغانلىقى، ئوقۇشقا بەكلا قىزىق بولغانلىقى ئۈچۈن ئوتتۇرا مەكتەپ دىپلومىنىمۇ ئالالمايدۇ. ئۇ، ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ۋاقىتلىردا رەسىم سىزىشقا، تارىخقا، مۇزىكىغا ۋە رىچارد ۋاگنېرنىڭ ئەسەرلىرىگە قىزىقاتتى. ئۇ بالا ۋاقىتلىردا رەسسام ياكى بىناكارلىق ئېنجىنېرى بولۇپ يېتىشىپ چىقىشنى ئارزۇ قىلاتتى. 1905~1907 ـ يىللار ئىچىدە لىنزدا بىرەر ئىش بىلەن شوغۇللانماي ئۆتىدۇ. ھىتلېر بالىلىق ۋاقىتلىرىدىن تارتىپ قىزىقىپ كېلىۋاتقان رەسسام بولۇش ئارزۇسى بويىچە سەنئەت كەسپىدە ئوقۇش ئۈچۈن 1907~1908 ـ يىللاردا ۋېنىغا بارغان. ۋېنا گۈزەل سەنئەتلەر ئىنىستىتۇتىغا ئىككى قېتىم ئىمتىھان بېرىپمۇ ئۆتەلمىگەن. شۇندىن باشلاپ ئۇنىڭدا كىشىلەرگە ئارىلاشماي يالغۇز يۈرۈشنى خالايدىغان، رىيالىلىقتىن قاچىدىغان مىجەز يىتىلىشكە باشلايدۇ. ئائىلىسىدىن ۋە دوسلىرىدىن ئايرىلىپ ۋېنادا يالغۇز ياشاشقا باشلايدۇ.

1905 ـ يىلى (بەزى تەرجىمىلەردە 1903 ـ يىلى دەپ ئېلىنغان. ـــ ئۇ.ت) دادىسى، 1908 ـ يىلى ئانىسى ۋاپات بولىدۇ. ئۇنىڭغا بېرىلىۋاتقان يىتىملار

پۈلى 1911 ـ يىلى توختىتىلغىنىدىن كېيىن تۈرمۇشنى پوچتا ماركىلىرى بىلەن ئېلان سۇ بويىاق رەسىم ۋە سەنئەت پىلاكاتلىرىنى سىزىش ئىشلىرى بىلەن شوغۇللىنىپ قامداشقا مەجبۇر بولغان. بۇ جەريانىدا قونۇپ يۇرگەن مۇساپىرلار ئۆيىدە لۇكچەك ۋە ئىشسىزلار بىلەن ئارىلىشىپ يۇرىدۇ. مۇقىم بىر ئىشمۇ يوق ئىدى. قولىغا ئازىراقلا پۇل كىرىپ قالسىلا ئىشمۇ قىلماي قەھۋە ـ چايخانىلارغا كىرىۋېلىپ تىنماي گېزىت ـ كىتاپ ئوقۇش بىلەن مەشغۇل بولاتتى. ئارىلاپ كىشىلەر بىلەن مۇنازىرە قىلىشىپمۇ قويىاتتى.

بۇ جەريانىدا سىياسىي ۋەزىيەتكە بەكلا دىققەت قىلىپ يۇرەتتى. كارل لىيۇگېر يېتەكچىلىكىدىكى ئاۋۇستىريە سوتسىيالىستلار پارتىيىسىنىڭ دۆلەتچىلىكى بىلەن كونسىرۋاتىپ سىياسەتچى گېئورگ فون شۆنېرېر (1842~1921) نىڭ يەھۇدىي دۇشمىنى پارتىيىسىنىڭ نېمىس مىللەتچىلىكىگە ھەۋەس قىلىپ يۇرىدۇ. ئۇ يىللىرى ۋېينادا ئۇمۇمىي ئېقىم ھالىغا كەلگەن نېمىستىن باشقا مىللەتلەرنى، بولۇپمۇ يەھۇدىي مىللىتىنى ئۆچ كۆرىدىغان، كەلگۈسى تەغدىرىگە ھەل قىلغۇچ تەسىر كۆرسىتىدىغان شەخسى مەجەزى بويىچە جەمىيەتتىكىلەرگە ئارىلاشماي يالغۇزلۇق ئىچىدە تۈرمۇش كۆچۈرۈشكە باشلىغان. ئاۋۇسترو ـ ۋېنگىر ئىمپېرىيىسى ھۆكۈمدارلىرى ھابسبۇرگ مونارخىيىسىنى نېمىس ئىتتىپاقىغا قوشۇلماي نېمىس مىللىتىنىڭ مەنپەئەتلىرىگە خىيانەت قىلغانلار دەپ قارايتتى. ئۆزىنى ئىشچىلاردىن ئۈستۈن كۆرىدىغانلىقى ئۈچۈن ئىشچىلار ئۈيۇشمىسىغا قاتنىشىشنى خالىمايتتى. شۇ قاتاردا سىنىپى مەنپەئەتلەرنى ھمايە قىلىدىغانلىقى سەۋەبىدىن سوتسىيال دېموكراتىيىگىمۇ ئۆچ ئىدى.

1913 ـ يىلى، گۈزەل سەنئەت خادىمى سۈپىتىدە تېخىمۇ ياخشى تۈرمۇش كۆچۈرۈشكە بولىدىكەن دەپ ئويلاپ گېرمانىيىنىڭ مىيونخېن شەھرىگە بېرىپ تۇرۇپ قالغان. ئۇ يەردە يوقسۇللۇق، بىكارتەلەتلىك، ئىشسىزلىك ئىچىدە لاغايلاپ يۇرىدۇ. بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ئۇنىڭ بۇ تۇرىدىكى ئۈمىتسىز تۈرمۇش مۇھىتىدىن قۇتۇلۇشىغا تېپىلماس پۇرسەت بولۇپ تۇيۇلىدۇ. 1914 ـ يىلى غېنىۋاردا ئەسكەرلىككە چاقىرتىلىپ ئاۋۇستىريىگە قايتىشقا مەجبۇر بولغان بولسىمۇ، سالزبۇرگ ھەربى لاگېرىدا سالامەتلىك ئەھۋالى ئەسكەر بولۇش شەرتىگە توشمىغانلىقى ئۈچۈن ئاۋۇستىريە ئارمىيىسىگە ھەربىلىككە ئېلىنمايدۇ. قايتىدىن مىيونخېنغا يېنىپ كېلىدۇ. گېرمانىيە ئارمىيىسىگە پىدائىي ئەسكەر بولۇپ ھەربىيلىككە قاتنىشىدۇ. غەرب ئۇرۇش سېپىدا ئون بېشىلىق ھەربى ئۇنۋان بىلەن 16 ـ باۋارىيە پىيادىلار پولكىدا خەۋەرچى ئەسكەر بولۇپ پۈتكۈل ئۇرۇش جەريانى بويىچە ئالدىنقى سەپلەردە جەڭگە قاتناشقان. 1916 ـ يىلى ئۇرۇشتا ئايىقىدىن يارىلىنىپ، 1918 ـ يىلى گاز زەھىرىدىن

ياربلىنىپ ئارقا سەپكە قايتۇرۇلۇپ ھەربىي گوسبىتالدا داۋالىنىدۇ. ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن قەھرىمانلىقى ئۈچۈن ئىككى قېتىم "تۆمۇر كرىست مىدالى" بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئۇرۇشتىن كېيىن ئەسرلەر لاگىرىدا كۆزەتچى بولىدۇ. لاگىر تارقىتىۋېتىلگەندىن كېيىن مىيونخېندا ھەربىي قىسمغا قاراشلىق تەشۋىقات ئەترىتىدە بولشېۋىكلىككە قارشى كۆرەش قىلىش، نېمىس مىللەتچىلىكىنى ئۇمۇملاشتۇرۇش، كومۇنىستلارنى پاش قىلىش جاسۇسى سۈپىتىدە ۋەزىپىگە تەيىنلەنگەن. 1919 ـ يىلى ھەربى سەپتىن چېكىنىپ دربېكسلېر يىتەكچىلىكىدە يېڭى قۇرۇلغان «نېمىس ئىشچىلار پارتىيىسى» گە 7 ـ ئەزا بولۇپ كىرگەن. پارتىيە تەشكىلىدە تەشۋىقات ئىشلىرىغا مەسئول بولۇپ پائالىيەتكە كىرىشكەن. كېيىنكى يىلى، گىتلېر بۇ پارتىيىنىڭ ئىسمىنى «مىللىي سوتسىيالىزم نېمىس ئىشچىلار پارتىيىسى» (ناتسىستلار پارتىيىسى، بۇ ئىسىم خىتايچە ۋە ئۇيغۇرچە ماتېرىياللارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمىدا "دۆلەت سوتسىيالىزم گېرمانىيە ئىشچىلار پارتىيىسى" دەپ تەرجىمە قىلىنىپ، مىللەتچىلىك ئۇقۇمىنى خۇنۈكلەشتۈرۈشكە تىرىشلغان. ــ ئۇ.ت) دېگەنگە ئۆزگەرتكەن.

بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدا گېرمانىيە ئۇرۇشتا مەغلوپ بولۇپ ئىقتىسادىي بوھران ئىچىگە پېتىپ قېلىشى نەتىجىسىدە گېرمانىيە ۋەزىيىتىنىڭ كۇنسايىن ناچارلاپ كېتىشى، بۇ پارتىيىنىڭ كۆچلىنىپ كېتىشىگە سەۋەپ بولىدۇ. بۇ پارتىيە ئۆز كۆچىنى نامايەن قىلىش مەقسىتىدە قۇرۇپ چىققان "ئېس ئاچىلار" (ستۇرم ئابتەيلۇڭ) تەشكىلاتىغا تايىنىپ سوتسيال پارتىيە بىلەن كومۇنىستلارنىڭ مىتىنگلىرىگە ھۇجۇم قىلىپ زوراۋانلىق قىلىشقا كىرىشىدۇ. پارتىيىنىڭ كۆچلىنىشى ھىتلېرغا تايانماي پاتىيىنىڭ راۋاجلىنىشىغا كاپالەتلىك قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىشقان مەركەزى كومۇتىت ھەيئىتى، 1921 ـ يىلى ئۈنى تولۇق ھوقۇقلۇق پارتىيە سېكرتارى قىلىپ بېكىتىشىدۇ. ھىتلېر، بۇ ۋەزىپىگە تەيىنلىنىشى بىلەن تەڭ، گېزىت ۋاستىسى ۋە مىتىنگ چاقىرىش ۋاستىلىرىغا تايىنىپ تەشۋىقات پائالىيەتلىرى بىلەن كەڭ كۆلەمدە شوغۇللىنىشقا كىرىشىدۇ. بۇ جەريانداا پارتىيە مەركىزى كومۇتىتىغا قابىلىيەتلىك كىشىلەرنى جەلىپ قىلىپ، شۇ ئاساستا دۆلەت ھوقۇقىنى تارتىپ ئېلىش پىلانىنى تۈزۈشكە كىرىشىدۇ. 1923 ـ يىلى نويابىردا مىيونخېندىكى بىر پۇختاندا ئېچىلغان بىر قېتىملىق يىغىندا پارتىيىسىنىڭ مەقسىدى ھۆكۈمەتنى تارتىپ ئېلىش ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلىدۇ. ئەتىسى ھۆكۈمەتنى قولغا ئېلىشنى مەقسەت قىلىپ يولغا چىققان بۇ پارتىيىنىڭ نامايىشچىلىرىنى

ساقچىلار توسۇبلىپ تارقىتىۋېتىپ، بۇ پارتىيىنىڭ رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىدىكى كىشىلەرنى قولغا ئالىدۇ. شۇ قاتاردا ھېتلېرمۇ بىرگە قولغا ئېلىنغان.

لاندسبېرگ تۈرمىسىگە قامالغان ھېتلېر، تۈرمىدە ئىككى قىسىملىق «كۆرەش يولۇم» (مېين كامپى) دېگەن كىتاۋنىڭ بىرىنچى قىسمىنى يېزىپ پۈتكۈزىدۇ. توققۇز ئايدىن كېيىن قويۇۋېتىلگەن ھېتلېر، يوقۇلۇش گىرداۋىغا كېلىپ قالغان پارتىيىسىنى قايتىدىن تەشكىللەپ چىقىدۇ. مەتبۇئات ۋاستىسى ئارقىلىق نامىنى گېرمانىيىگىلا ئەمەس ھەتتا دۇنياغا تونۇتۇشقا باشلىغان ھېتلېر، كۆچلۈك ئوڭچى ھۆكۈمەت قۇرۇلۇشىنى ئارزۇ قىلىدىغان كاپىتالىستلارنىڭ ئىقتىسادىي ياردىمىگىمۇ ئېرىشىپ پارتىيىسىنى تونۇشتۇرۇش ئارقىلىق ئىشسىزلار بىلەن نامرات نېمىسلارنى بۇ پارتىيىگە ئەزا بولۇشىنى قولغا كەلتۈرىدۇ. ئەينى ۋاقتىدىكى ھۆكۈمەتنىڭ ئىچكى ـ تاشقى سىياسەت جەھەتتىكى ئىقتىدارسىزلىقى ناتىستلار پارتىيىسىنى سايلامدا زور ئۇتۇق قازىنىشىغا تۈرتكە بولۇپ بېرىدۇ. 1930 ـ يىلقى ئومۇمىي سايلامدا ئېرىشكەن ئاۋاز نەتىجىسى بۇ پارتىيىنى ئىككىنچى چوڭ پارتىيە ھالىتىگە كەلتۈرىدۇ.

1932 ـ يىلى پرىزىدېنت نامزاتى بولۇپ سايلامغا قاتناشقان ھېتلېر نەتىجىگە ئېرىشەلمەيدۇ. يەنە شۇ يىلى ئۆتكۈزۈلگەن سايلامدا پارتىيىسىنىڭ ئېرىشكەن ئاۋازى تېخىمۇ ئازىيىپ كېتىدۇ. ئەمما كۆرەشنى توختاتماي داۋاملاشتۇرغان ھېتلېر، 1933 ـ يىلى يانۋاردا ئوڭچى كۆزقاراشتىكى كاپىتالىستلارنىڭ ياردىمىگە تايىنىپ پرىزىدېنت پاۋۇل فون ھىندېنبۇرگ تەرىپىدىن باش مىنىستېر (شانسۆلىيە) لىققا تەيىنلىنىدۇ.

بۇ قېتىم ھېتلېرنىڭ تۇنجى قىلغان ئىشى، پرېزىدېنت ھىندېنبۇرگنى قايتا بىر قېتىم سايلام ئۆتكۈزۈشكە ماقۇل كەلتۈرۈش بولىدۇ. شۇنداق قىلىپ پارلامېنت تارقىتىۋېتىلىدۇ. ئېس ئا چىلارنىڭ زورلۇق ـ زومبىلىق قىلمىشلىرى ھەمدە ئۆزلىرى ئوت قۇيۇپ ئوت ئاپىتى پەيدا قىلغان 1933 ـ يىلى 27 ـ فېۋرال رېيىچستاگ بىناسى (گېرمانىيە خەلق قۇرۇلتاي زالى، پارلامېنت بىناسى ــ ئۇ.ت) يانغىنىنىڭ جاۋاپكارلىقىنى كومۇنىستلىك پارتىيىگە ئارتىپ قويۇپ، بىر قىسىم ئەركىنلىكلەرگە چەكلىمە قويۇشقا باشلايدۇ. بۇنىڭ نەتىجىسىدە نۇرغۇن كىشىنى قولغا ئالىدۇ. ئارمىيە ئىچىدىكىلەر بۇ چاغدا زورلۇق ـ زومبىلىق قىلىپ يۈرگەن ئېس ئا (س ئا) چىلاردىن بەكلا نارازى ئىدى. شۇڭا، ھېتلېر گېنراللارنىڭ ھمايىسىگە ئېرىشىشنى مەقسەت قىلىپ 1934 ـ يىلى 29 ـ ئىيون كۈنىسى ئېس ئا چىلارنىڭ قۇرغۇچىسى ئېرنست رۆھم بىلەن ئۇنىڭ مۇئاۋىنى بولغان ئېدمۇند ھېينېسنى، شۇ قاتاردا يەنە گرېگور ستراسسېر، كۇرت فون شلېيچېر ھەمدە بىر قىسىم سىياسىي رەقىپلىرىنى بىرگە قوشۇپ

ئۆلتەرگۈزىدۇ. "خەنجەرچىلەر كېچىسى" دەپ ئاتالغان بۇ كېچىدىن كېيىن، ھەربىي قۇماندانلىق شتاۋىدىكىلەر خېلىلا ئارام تېپىپ قالىدۇ. شۇ باھانىدا ھىتلېرمۇ گېپىنى ئاڭلىماي بارغانسىرى ئۆز ئالدىغا پائالىيەت قىلىشقا باشلىغان ئېس ئا چىلاردىنمۇ قۇتۇلۇشۇالغان ئىدى. 1934 ـ يىلى 2 ـ ئاۋغۇست كۈنى پرېزىدېنت ھىندېنبۇرگ ئۆلىدۇ. پۈرسەتنى غەنىمەت بىلگەن ھىتلېر دەرھال قانۇن چىقارتىپ پىرىزىدېنتلىك بىلەن باش مىنىستىرلىقنى بىرلەشتۈرۈپ، "رېيىچ فۈھرەر" (گېرمانىيە دۆلەت داھىسى ــ ئۇ.ت) ئۈنۋانى بىلەن ۋەزىپىگە ئولتۇرىدۇ. كەينىدىنلا ئومۇمىي خەلق ماقۇللاش سايلىمىدا يۈزدە 88 پىرسەنتلىك مۇتلەق ئۇستۇن ئاۋازى بىلەن بۇ ۋەزىپىسىنى خەلقىگە تەستىقلىتۇالىدۇ.

شۇندىن ئېتىۋارەن، گېرمانىيە قاتتىق بېسىم ئاستىدىكى ساقچى تۈزۈمىدىكى دۆلەتكە ئايلىنىشقا باشلايدۇ. بۇ ۋاقىتتا ھېنرىچ ھىملېر يېتەكچىلىكىدىكى "س س" چىلار (ئېس ـ ئېسچىلار)، ساقچىلار ۋە جاسۇسلۇق تەشكىلاتى "گېستاپو" قۇرۇلىدۇ. بۇ جەريانىدا گېرمانىيىنىڭ ئۇرۇشتا تارمار قىلىنىشىنىڭ باش سەۋەبچىسى قىلىپ يەھۇدىيلار كۆرسىتىلىدۇ. ناتسىتلار پارتىيىسىنىڭ قانۇنلىرىغا قارشى تۇرغانلار بىلەن يەھۇدىيلار جازا لاگىرلىرىغا قامىلىدۇ. بۇ جەريانىدا ناتسىتلار ئىدىيىسىگە چوقۇنىدىغان «ھىتلېر ياشلىرى» دەيدىغان يەنە بىر تەشكىلات قۇرۇلىدۇ. نېيۇرېنبۇرگ قانۇنىنى تۈزۈپ يەھۇدىيلارنىڭ نېمىسلار بىلەن توي قىلىشى چەكلىنىدۇ. يەھۇدىيلار ئۇنىۋېرسىتېتلاردىن، دۆلەت مەمورى خىزمەتچىلىكىدىن چىقىرىلىدۇ. ئۇلارنىڭ شەخسى كەسىپلەر بۇيىچە پائالىيەت قىلىشىغمۇ يول قويۇشماي، ھەممىسىنى "گېتتو" دەپ ئاتالغان تاملار بىلەن قورشالغان ئايرىم لاگىرلار ئىچىدىلا ياشاشقا مەجبورلايدۇ. بارلىق مال ـ مۈلكى مۇسادىرە قىلىنغان يەھۇدىيلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى "س س" چىلارنىڭ باشلامچىلىقىدا قىرىپ يوقۇتىلىدۇ.

ھىتلېرنىڭ ئەسلى غەرىزى "ئۇستۇن ئىرق ــ ئېرىغ، پاكىز ئىرق، ياكى ئىسىل، ئالىي ئىرق" دەپ سۈپەتلىگەن نېمىس ئىرقىنى باشقا ئىرق خەلقلىرى ئۇستىگە ھۆكمۈران ئىرققا ئايلاندۇرۇش ئىدى. نېمىسلار ئۇچۇن راھەت ـ پاراغەتلىك كەڭرى "ھاياتلىق مۇھىتى" يارىتىش ئۇچۇن شەرققە قاراپ كېڭىيىشنى پىلانلايدۇ. بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ ئاخىرىدا ئىمزالانغان ۋېرسال شەرتنامىسىنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە خىلاپلىق قىلىپ يېڭىدىن ئارمىيە قۇرۇشقا كىرىشىدۇ. ئاندىن رېين رايونىنى ئىشغال قىلىدۇ. ئىتالىيە بىلەن ئىتتىپاقداش بولىدۇ. ئاۋۇستىرىيە بىلەن چېخسلاۋاكىيىنى گېرمانىيىگە قوشۇلۇپ كېتىش ئۇچۇن مەجبۇرلايدۇ. ئاۋۇستىرىيە گېرمانىيە بىلەن بىرلىشىشنى رەت قىلغاندا ئۇ دۆلەتنى مەجبۇرى بېسىۋالىدۇ. ئۇنىڭ كەينىدىنلا چېخسلاۋاكىيىنى

بېسىۋالىدۇ. س س س ر بىلەن ئۆزئارا تاجاۋۇز قىلىشماسلىق شەرتنامىسىنى تۈزۈشىدۇ. 1939 ـ يىلى پولشانى بېسىۋېلىش ئۈچۈن ھەربىكەتكە ئاتلانغىنىدا ئەنگلىيە بىلەن فرانسىيە ئىككىسى گېرمانىيىگە ئۇرۇش ئېلان قىلىدۇ. شۇنداق قىلىپ، ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى باشلىنىدۇ.

ستراتېگىيىسىنى ھىتلېر ئۆزى تەييارلاپ چىققان بۇ ئۇرۇش يېڭى باشلانغان كۈنلەردە، گېرمانىيە ئارمىيىسى ئىنتايىن زور مۇۋەپپەقىيەتلەرنى قولغا كەلتۈرىدۇ. نورۋېگىيە، دانىيە، گوللاندىيە، بېلگىيە ۋە فرانسىيىلەرگە بېسىم كىرىدۇ. ئاندىن ئەنگلىيىنى بېسىۋېلىش تەييارلىقىغا كىرىشىدۇ. ئەمما ئەنگلىيىگە قىلىنغان ھاۋا ھۇجۇملىرىدا مۇۋەپپەقىيەت قازىنالمايدۇ. 1940 ـ يىلىنىڭ ياز ئايلىرىدىن باشلاپ س س ر نى بېسىۋېلىش تەييارلىقىغا كىرىشىدۇ. مۇسسولىن پىرىزدېنتلىكىدىكى ئىتالىيىمۇ گېرمانىيە بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ ئۇرۇشقا قاتنىشىدۇ. 1941 ـ يىلىنىڭ ئىيون ئېيىدا گېرمانىيە قوشۇنلىرى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ زېمىنىگە ھۇجۇم قىلىپ كىرىدۇ. قەھرىتان قىش مەۋسۇمىگە دۇچ كەلگەن گېرمانىيە ئارمىيىسى سوۋېت تەۋەسىدە ئېغىر قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كېلىدۇ. ياپونىيە ئارمىيىسى پېيرل خاربۇرىدىكى ئامېرىكا دېڭىز ئارمىيە فلوتىغا ئۇشتۇمتوت ھۇجۇم قىلغىنىدىن كېيىن ئا ق ش ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىغا رەسمى قاتنىشىدۇ. گېرمانىيە ئارمىيىسى ستالىنگراد بىلەن ئەل ئالامېيىندا تارمار قىلىنىدۇ. 1943 ـ يىلى ئەنگلىيىلىكلەر شىمالى ئىتالىيىنى بېسىۋالىدۇ. نەتىجىدە مۇسسولىن ئاغدۇرىلىپ ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر ئىتالىيىنى پۈتۈنلەي بېسىۋالىدۇ.

ھىتلېرنىڭ سىياسىتى گېرمانىيىنى بىر بالايى ـ ئاپەت ئىچىگە باشلاپ كېتىۋاتماقتا ئىدى. شۇڭا گېرمانىيىدىكى بىر قىسىم كىشىلەر ھىتلېرگە سۇيىقەست قىلىشنى پىلانلاشقا كىرىشىدۇ. پولكوۋنىك كلاۋۇز فون شتاۋفېنبېرگ ھىتلېرنىڭ قۇماندانلىق شتابىنى پارتلىتىش پىلانىنى ئىشقا كىرىشتۇرىدۇ. ئەمما ھىتلېر بۇ پارتلاشتىن يېنىك يارىلىنىپ قۇتۇلۇپ قالىدۇ. سىياسى ئۆزگىرىش قىلغۇچىلاردىن كلۇگ بىلەن رومميل ئىككىسى ئۆزىنى ئېتىۋالىدۇ. ماربشال فون ۋىتزلېبېن، گېنېرال فون ستۈلپناگېل، ئادمىرال كاناريس قاتارلىقلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلدۇ. بۇ ۋەقەدىن كېيىن ھىتلېرنىڭ سالامەتلىك ئەھۋالى كۈندىن ـ كۈنگە ناچارلىشىشقا باشلايدۇ. 1945 ـ يىلىنىڭ بېشىدا ئەنگلىيە بىلەن فرانسىيە غەربتىن، سوۋېت ئىتتىپاقى بولسا شەرقتىن گېرمانىيە زېمىنىگە بېسىپ كىرىدۇ. ھىتلېر ئاخىرقى كۈنلىرىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى تۇيۇپ تۇرسىمۇ بېرلىندىن چىققىلى ئۇنىمايدۇ. 28 ـ ئافرىل كېچىسى سۆيگىنى ئېۋا براۋۇن بىلەن توي قىلىدۇ. 1945 ـ يىلى 30 ـ ئافرىل كۈنى بىرگە تۇرىۋاتقان ناتسىت يېتەكچىلىرى بىلەن ۋىدالىشىپ بولۇپ،

ئۆزىنىڭ ئورنىغا دونتىزنى تەيىنلەپ، ئېۋا براۋۇن بىلەن بىرگە ئۆلۈمىدۇ. جەسىدى قالغان ناتىستلار تەرىپىدىن پىرىزدېنت مەھكىمە قوراسىدا كۆيدۈرۈۋېتىلىدۇ.

ھىتلېر ئۆلۈپ ئاردىدىن بىر ھەپتە ئۆتمەي، گېرمانىيە شەرتسىز تەسلىم بولىدۇ.

ـــ تۈركچە تەرجىمىسىنىڭ بىرىدە بېرىلگەن تونۇشتۇرۇش ماتېرىيالىدىن ئېلىندى.

[قوشۇمچە ماتېرىيال:

ئادولف ھىتلېرنىڭ يېڭى «كۆرەش يولۇم» كىتاۋى توغرىسىدا

(ئۆز ۋاقتىدا نەشرى قىلىنمىغان ـــ ئۇ.ت)

ھىتلېر، ناتسىستلار پارتىيىسى 1928 ـ يىلقى سايلامدا يېڭىپ چىقالمىغاندىن كېيىن سايلىغۇچىلارغا كۆزقاراشلىرىمنى يىتەرلىك دەرىجىدە ئىپادىلىيەلمىسەم كېرەك دەپ ئۆيلىغان. شۇڭا ئۇ، مىيونخېنغا قايتىپ كەلگىنىدىن كېيىن «كۆرەش يولۇم» دېگەن كىتاۋنىڭ داۋامى ھېساۋىدىكى يېڭى بىر كىتاپ يېزىشقا كىرىشكەن. تاشقى سىياسەتنى ئاساس قىلىپ يېزىلغان بۇ كىتاۋى «كۆرەش يولۇم» دا بايان قىلىنغان كۆزقاراشلىرى ئاساسىدا يېغىنچاق ۋە تېخىمۇ ئېنىق يېزىلغان ئىدى. كېيىنكى يىللاردا دۇنيادا كۈچ كۆرسىتىش ئۇرۇشلىرى پارتىلىشى مۇمكىنلىكىنى، بۇ ئۇرۇش ئا ق ش، گېرمانىيە ۋە ئەنگلىيە قاتارىدىكى ئۈچ دۆلەت ئوتتۇرىسىدا يۈز بېرىش ئېھتىمالى كۆرۈلىدىغانلىقىنى پەرەز قىلىدۇ.

بۇ كىتاۋنى يېزىپ پۈتتۈرگەندىن كېيىن پەقەت ئىككىلا نۇسخا ئارگىنالىنى تەييارلاپ چىقىدۇ. ئەمما «كۆرەش يولۇم» دېگەن بۇرۇنقى كىتاۋى كۆتكىنىدەك سېتىلمىغاچقا، بۇ كىتاۋنى ئېلان قىلىش نىيىتىدىن ۋاز كەچكەن ئىكەن. يەنى نەشرىياتتىكىلەر ھىتلېرغا، ئەگەر ئىككىنچى كىتاۋنى باستۇرسا بىرىنچى كىتاۋنىڭ سېتىلىشى تېخىمۇ ئازلاپ كېتىشى مۇمكىن دەپ مەسلىھەت بەرگەن. 1930 ـ يىللاردىكى سايلامدا نەتىجىگە

ئېرىشكەندىن كېيىن كىشىلەر ئارىسىدا ئۇنىڭ «كۆرەش يولۇم» دېگەن بىرىنچى كىتاۋىغا بولغان قىزىقىش ئېشىپ بارغاچقا تراجى ئۇچقاندەك ئارتىپ كەتكەن. ئەمما بۇ قېتىم ھىتلېر تاشقى سىياسەتكە مۇناسىۋەتلىك كۆزقاراشلىرىنى ئاشكارىلاشنى خالىمىغانلىقى ئۈچۈن، يېڭى يازغان ئىككىنچى كىتاۋىنى باستۇرۇش پىلانىدىن يېنىۋالىدۇ. شۇنداق قىلىپ، ئىككىنچى كىتاۋىنىڭ ئارگىنالى بىر ساندۇق ئىچىدە تا ئۇرۇش تۈگىگىچە بېرلىندىكى ھاۋا مۇداپىيە ئۆڭكۈرلىرىدىن بىرسىدە ساقلىنىپ قالىدۇ. 1945 ـ يىلى ئامېرىكىلىق بىر ئوفىسېر ھىتلېرنىڭ ئىككىنچى كىتاۋىنىڭ ئارگىناللىرىنى تېپىۋالىدۇ. بۇ ئارگىنال، بۇرۇن ناتىستلار نەشرىياتىدا ئىشلىگەن جوسېف بېرگ بىلەن نۇرنبېرگ سوت مەھكىمىسىدە ئۇرۇش جىنايەتچىلىرىنى سوتلاش ھەيئىتىنىڭ باشلىقى بولغان ئامېرىكىلىق گېنېرال لېتنات تېلفورد تەيلور ئىككىسى بۇنىڭ ھىتلېرگە تەۋە ئەسلى ئارگىنال ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ چىقىدۇ.

1858 ـ يىلىسى، گېرمانىيىدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئامېرىكىلىق يەھۇدىي تارىخشۇناس گېرخارد ۋېينبېرگ، ئا ق ش دىكى ناتىستلار ئارخىۋى ئۇستىدە تەتقىقات بىلەن شوغۇللىنىۋاتقاندا بۇ كىتاپنىڭ قىممىتىنى بىرىنچى بولۇپ كەشپ قىلىدۇ. ئەمما ئامېرىكىدا بۇ كىتاپنى باستۇرۇشقا بىرەرمۇ نەشرىياتچىنى ماقۇل كەلتۈرەلمەيدۇ. ئاخىرى مىۇنخېندىكى يېڭى زامان تارىخ تەتقىقات يۇرتى 1961 ـ يىلى بۇ كىتاپنى نەشرى قىلىشقا ماقۇل بولۇپ باستۇرۇپ بېرىدۇ.

...

"ھىتلېر بۇ كىتاۋىدا «كۆرەش يولۇم» كىتاۋىغا قارىغاندا ئۆز پىكىرلىرىنى تېخىمۇ كەڭرى ئوتتۇرغا قويغان."

ـــ دېننىس شوۋالتېر

...

"ھىتلېرنىڭ بۇ كىتاۋىنى ئۈيدۈرما دەيدىغان بىرمۇ كىشىنى ئۇچراتمىدىم."

ـــ ۋولكېر بېرگخاھىن

”ھىتلېرنىڭ كېيىنكى «كۆرەش يولۇم» دېگەن كىتاۋى نۇرغۇن جەھەتلەردە بىرىنچىسىدىنمۇ مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە دەپ قارايمەن.“

ـــ گۇئاردىئان

.....

كىتاپ ئىسمى: كۆرەش يولۇم ـ 2
ئاپتورى: ئادولف ھىتلېر
ھەجمى: تەخمىنەن ئۇيغۇرچە 32 فورماتلىق 500 بەت ئەتراپىدا
مۇندەرىجە
كىرىش سۆز
ھاياتلىق كۆرىشىدە ئۇرۇش ۋە تېنچلىق
ھاياتلىقنى قوغداشتا سانائەت ئەمەس ئۇرۇش كارغا كېلىدۇ
ئىرقلار، توقۇنۇشلار ۋە قۇۋۋەتلەر
تاشقى سىياسەت ئۇستىدە تەنقىت ۋە تەۋسىيلىرىم
ن س د ئا پ (مىللىي سوتسىيالىزمچى گېرمانىيە ئىشچىلار پارتىيىسى ـــ ناتىستلار پارتىيىسى) سىياستى
رېچىنىڭ بىرلىشىشىدىن گېرمانىيە سىياستىگىچە
ئىككىنچى رېچىنىڭ ئىقتىسادى جەھەتتىكى خاتا سىياسەتلىرى ۋە كۆچنى بىرلەشتۇرۇش سىياسەتلىرى
ھەربىي كۆچ ئېھتىياجىمىز ـــ 1914 ـ يىلقى چېگرالار مەقسەت ئەمەس
چېگرا سىياستى، ئىقتىسادىي سىياستى ۋە پان ياۋروپا سىياسەتلىرىنىڭ ھېچبىرى يوق
بىتەرەپلىك كېرەك ئەمەس
گېرمانىيىنىڭ سىياسى ئەھۋالى ـــ روسىيە بىلەن كۆچنى بىرلەشتۇرەلمەيدۇ
گېرمانىيە تاشقى سىياستىنىڭ پىرىنسىپلىرى
يەتمەكچى بولغان مەقسەتلەر
گېرمانىيە بىلەن ئەنگلىيىنىڭ مۇناسىۋىتى
گېرمانىيە بىلەن ئىتالىيىنىڭ مۇناسىۋىتى
خۇلاسە]

***

كىرىش سۆز

1924 ـ يىلى 1 ـ ئاپرىل كۈنىسى، مىيونخېن خەلق سوت مەھكىمىسى تەرىپىدىن قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنىپ تۈرمىگە قامالدىم.

تىنىم تاپماي كۆرەش بىلەن ئۆتكۈزگەن ئۈزۈن يىللاردىن كېيىن، چۈشەنچىلىرىمنى بىر كىتاپ ھالىتىگە كەلتۈرۈش پۈرسىتىگە تۇنجى قېتىم ئەنە شۇ شەكىلدە تۈرمىدە ئېرىشكەن بولدۇم. ئەسلىدىنلا يېقىن سەبداشلىرىم بۇ تۈردە بىر ئەسەر يېزىپ چىقىشىم ئۈچۈن مېنى قىستاپ كەلمەكتە ئىدى. مەنمۇ، بۇنداق بىر كىتاپ يېزىپ تارقىتىشنىڭ دەل ۋاقتى كەلدى دەپ ھېس قىلىپ تۈرمىدە ياتقان ۋاقتىمنى ئەنە شۇنداق بىر ئەسەر يېزىپ چىقىش ئۈچۈن تېپىلماس بىر پۇرسەت دەپ ئويلىدىم. شۇنداق قىلىپ، بۇ ئەسەرنى تۈرمىدە يېتىپ يېزىشقا كىرىشتىم.

تۈرمىدە يېزىلغان بۇ ئىككى تومۇق ئەسىرىمدە ھەرىكىتىمىزنىڭ غايىسىنىلا ئەمەس، بۇ ھەرىكەتنى تەقەززار قىلىۋاتقان تۈپكى سەۋەپلەرنىمۇ تولۇق كۆرسىتىپ بېرىشكە، بۇ سەۋەپلەرنى خەلقى ئالەم ئالدىدا ئاشكارلاشقا بەل باغلىدىم. بۇ تۈردىكى بىر ئەسەر، ساپ نەزەرىيۋي كىتاپقا قارىغاندا كىشىلەرگە تېخىمۇ كۆپ مەنپەت بېرىدۇ دەپ قارايمەن.

بۇ كىتاۋىم ۋاستىسى ئارقىلىق، مەن ئۆز قابىلىيىتىمنى كىشىلەرگە تونۇتۇش پۈرسىتىگىمۇ ئېرىشەلەيدىكەنمەن. ئەسلىدە، ئۆز قابىلىيىتىمنى ئىپادىلەش ئىشى، كىتاپنىڭ چۈشۈنۈشلۈك بولىشى ئۈچۈنلا زۆرۈر بولۇپ قالماي يەھۇدي مەتبۇئاتلىرىنىڭ مېنىڭ ئۇستۇمدە توقۇپ چىقىرىۋاتقان بوھتانلىرىغا رەددىيە بېرىش ئۈچۈنمۇ زۆرۈر بولۇپ تۇرىۋاتقان ئىدى.

شۇنى ئوچۇق ئوتتۇرغا قويۇپ ئۆتۈشنى زۆرۈر دەپ قارايمەنكى، مەن بۇ كىتاۋىمدا ھەرگىزمۇ ھەرىكىتىمىزگە يات بولغان كىشىلەرگە مۇراجەت قىلىشنى مەقسەت قىلمىدىم. دەل بۇنىڭ ئەكسىچە، بىزنىڭ بۇ ھەرىكىتىمىزگە چىن قەلبىدىن ئەقىدە قىلىپ سېپىمىزگە قوشۇلغان، ئەمما ئىدىيۋي چۈشەنچىلىرىمىز ھەققىدە تەپسىلى مەلۇمات ئالالماي يۈرگەن سەبداشلىرىمىزغا خىتاپ قىلىشنى كۆزدە تۇتۇپ بۇ ئەسەرنى يازدىم.

ئادەتتە خەلق ئاممىسىنى يېزىق شەكلىدىكى تەشۋىقاتلارغا قارىغاندا بىۋاستە سۆز بىلەن تەشۋىق قىلىش ئارقىلىق تېخىمۇ ئاسان قايىل قىلىشقا بولىدىغانلىغىنىمۇ ھەرگىز ئۇنۇتقىنىم يوق. يەنى، تارىختىكى ھەر قانداق بىر داغدۇغىلىق ھەرىكەتنى يازغۇچىلار ئەمەس بەلكى ناتىقلار ياراتقان ئەسەر ئىكەنلىگى ئېنىق.

شۇنىڭدەك يەنە، بىرەر تەلىماتنىڭ مەزمونى بىلەن بىر پۈتۈنلىگىنى، پەقەت يېزىق شەكلىدە ئىپادىلەش ئارقىلىقلا ساقلاپ قېلىشقا بولىدىغانلىغىمۇ بىر ئەھمىيەت. شۇنداقتىمۇ، بۇنداق بىر تەلىمات، پەقەت بىرلا قېتىم يېزىلسا كۇپايە. مانا بۇلار، مېنى بۇ ئىككى تومۇق ئەسەرنى يېزىپ چىقىشىمغا تۈرتكە بولغان ئىككى ئاساسى نوقتا ئىدى.

ـــ ئادولف ھىتلېر

لاندسبېرگ ـــ ئام ـــ لېيچ تۈرمىسى

*****

تەغدىم

تۇڭدىن ئىسمى يېزىلغان كىشىلەر 1923 ـ يىلى 9 ـ دىكابىر كۈنى سائەت 12 دىن 30 مىنوت ئۆتكەندە فېلدھېرنھاللې ئالدىدا، بۇرۇنقى دۆلەت مۇداپىيە مىنىستىرلىگىنىڭ قوروسىدا مىللىتىگە شان ـ شۆھرەت كەلتۈرۈش ھەربىتىگە چىن قەلبىدىن سادىق بولۇپ ئەگەشكىنى ئۈچۈنلا ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكۈم قىلىندى:

ئالفارد فېلىكس، تىجارەتچى، 1901 ـ يىلى 5 ـ ئىيوندا تۇغۇلغان؛
باۋرىيېدل ئاندرېئاس، شەپكىچى، 1879 ـ يىلى 4 ـ مايدا تۇغۇلغان؛
كاسپللا تېئودور، بانكا خىزمەتچىسى، 1894 ـ يىلى 8 ـ ئاۋغۇستتا تۇغۇلغان؛
فائوۋست مارتىن، بانكا خىزمەتچىسى، 1901 ـ يىلى 27 ـ يانۋاردا تۇغۇلغان؛
ئېخرلىچ ۋىلھېلم، بانكا خىزمەتچىسى، 1894 ـ يىلى 10 ـ ئاۋغوستتا تۇغۇلغان؛
ھېچېنبېرگېر ئانت، سىلېسار، 1902 ـ يىلى 28 ـ سىنتەبىردە تۇغۇلغان؛
كۆرنېر ئوسكار، تىجارەتچى، 1875 ـ يىلى 4 ـ يانۋاردا تۇغۇلغان؛
قۇن كارل، مەدىكار، 1897 ـ يىلى 26 ـ ئىيوندا تۇغۇلغان؛
لافورې كارل، ئوقۇغۇچى، 1904 ـ يىلى 28 ـ نويابىردا تۇغۇلغان؛
نېئۇباۋېر كۇرت، خىزمەتچى، 1899 ـ يىلى 27 ـ مارتتا تۇغۇلغان؛

پاپې كلائۇس (فون)، تىجارەتچى، 1904 ـ يىلى 16 ـ ئاۋغۇستتا تۇغۇلغان؛
پفوردتېن تېئودور (فون دېر)، يەرلىك ئالىي سوت مەھكىمە ئەزاسى، 1873 ـ يىلى 14 ـ مايدا تۇغۇلغان؛
رىكمېرس جوھ، كاپىتان كاۋاللىر (ئاتلىق ئەسكەر كاپىتانى،شاڭشياۋ، يۈزبېشى ــ ئۇ.ت)، 1881 ـ يىلى 7 ـ مايدا تۇغۇلغان؛
شېئۇبنېر ـ رىچتېر ماكس ـ ئېرۋىن (فون)، دوكتور ئېنجىنېر، 1884 ـ يىلى 9 ـ يانۋاردا تۇغۇلغان؛
سترانسكي لورېنز ـ رىتتېر (فون)، ئېنجىنېر، 1899 ـ يىلى 14 ـ مارتتا تۇغۇلغان؛
ۋولف ۋىلھېلم، تىجارەتچى، 1898 ـ يىلى 19 ـ نويابىردا تۇغۇلغان.

ھۆكۈمەت دائىرىلىرى بۇ قەھرىمانلىرىمىز ئۈچۈن بىرەر خاتىرە مۇنارىسى تىكلەش تەلىۋىمىزنىمۇ قوبۇل قىلىشمىدى.
مەن بۇ ئەسرىمنى، ئەنە شۇ قەھرىمانلىرىمىزنىڭ ئورتاق خاتىرىسى ئۈچۈن تەغدىم قىلىمەن: شەھىتلىرىمىزنىڭ نۇرى سەبداشلىرىمىزنىڭ يولىنى مەڭگۈ يورۇتسۇن!

لاندسبېرگ ــ ئام ــ لېيچ تۇرمىسى
ــ ئادولف ھىتلېر

*****

Hitlerning baliliq dewridiki süriti

بىرىنچى قىسىم

تەييارلىق باسقۇچى

بىرىنچى باب

تۇغۇلغان يۇرتۇم

مەن ئىككى نېمىس دۆلىتىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئىن دەريا‌سى بويىغا جايلاشقان براۋناۋ دېگەن ئىنتايىن مەنزىرىلىك كىچىك بىر شەھەردە بەختلىك ھالدا دۇنياغا كەلدىم. بۇنداق مەنىلىك بىر يەردە تۇغۇلغانلىقىمنى، كۆرەش قىلىشىم ئۈچۈن تەغدىرنىڭ ماڭا ئاتا قىلغان بىر لۇتۇپى دەپ قارايمەن.

بۇ كىچىك شەھەرنىڭ ئىككى نېمىس دۆلىتىنىڭ چېگرالىرى ئىچىگە كىرىشىپ كەتكەنلىكى، بۇ ئىككى نېمىس دۆلىتىنى بىرلەشتۈرۈش ئۈچۈن پۈتۈن چارىلارنى ئىشقا سېلىپ تىرىشچانلىق كۆرسەتمىگەنلىكى ئەڭ مۇھىم ۋەزىپە دەپ قوبۇل قىلىشمىز كېرەك، دېگەن ئۇلۇغ غايىنىمۇ ئىپادىلەپ تۇراتتى.

تىپىك نېمىس يۇرتلىرىدىن بىرى ھېسابلىنىدىغان ئاۋۇستىرىيە، گېرمانىيە دەپ ئاتالغان بۇ ئۇلۇغ نېمىس ۋەتىنىنىڭ قوينىغا بۇرۇنلا قايتىپ كېلىشى كىرەك ئىدى. بۇ بىرلىشىش، باش تارتىپ بولمايدىغان بىر مۇقەررەرلىك. بۇ مۇقەررەرلىك ھەرگىز ئىككى دۆلەت ئوتتۇرىسىدىكى ئادەتتىكى ئىقتىسادىي مۇناسىۋەتلەرنىڭ تەقەززاسىدىن بارلىققا كەلگەن بىر مۇقەررەرلىك بولماستىن بەلكى قان ـ قېرىنداشلىق مۇناسىۋەتنىڭ تەقەززاسى ئىدى. شۇنداق! بۇ ئىككى خەلقنىڭ بىرلەشتۈرۈلىشىنى تەقەززار قىلىۋاتقان بۇ مۇناسىۋەت، ھەرقانداق بىر مۇناسىۋەت بولماي، پەقەتلا قانداشلىق ئاساسىدىكى مۇناسىۋەت ئىدى! بۇ ئىككى خەلقنىڭ بىرلەشتۈرۈلىشى ئىقتىسادىي جەھەتتىن قىلچە پايدىسىز، ھەتتا زىيانلىق بولغان تەغدىردىمۇ مۇتلەق تۇردە ئەمەلگە ئاشۇرۇلىشى شەرت بولغان بىرلىشىش ئىدى. چۈنكى، بۇ ئىككى ئەل خەلقى بىر خىل ئىرقىقا مەنسۇپ بولغان خەلق بولغاچقا، چوقۇم بىرلا ئىمپېرىيىگە تەۋە بولۇشى كېرەك

ئىدى. ئەگەر، ئىككىگە ئايرىۋېتىلگەن بۇ ئىككى نېمىس دۆلىتى بالدۇرراق بىرلا دۆلەت بولۇپ بىرلەشتۈرلمەيدىكەن، ئۇلارنىڭ كەلگۈسى ئەۋلادلىرىمۇ بۇ ئايرىلىش كەلتۈرۈپ چىقارغان دەرت ـ ئەلەمدىن مەڭگۈ قۇتۇلالمايدۇ ـ دە، كېڭەيمىچىلىك سىياسەت يۈرگۈزۈش پۈرسىتىگە مەڭگۈ ئېرىشەلمەي ئۆتۈپ كېتىدۇ. ئەگەر گېرمان دۆلىتى پۈتۈن نېمىسلار ياشايدىغان بارلىق تۇپراقلارنى بىرلەشتۈرۈپ بىر پۈتۈن هالغا كەلتۈرەلمىگىنىدە، كۈنلەرنىڭ بىرىدە نېمىس نوپۇسى ئارتىپ بۇ تۇپراق ئۇلارنى بېقىپ تويغۇزۇشقا، نورمال پاراۋان تۇرمۇش قامداشقا يېتىشمەي قالغىدەك بولسا، بۇ مىللەت هاياتلىق ئېهتىياجى ئۈچۈن ياتلارنىڭ قولىدىكى تۇپراقلارنى تارتىپ ئېلىشقىمۇ كۈچى يېتىدىغان بولىدۇ. نېمىس خەلقى بۇنداق بىر مەجبورىيەت ئاستىدا قالغىنىدا، قولىدىكى قوش ـ ساپانلىرىنى تاشلاپ، ئۇنىڭ ئورنىغا قىلىچ كۆتۈرۈپ چىقىش يولىنى تاللىۋېلىشقا مەجبۇر. شۇ كۈنلەرگە كەلگىنىدە، ئۇروش يېغىلىغىنىڭ كۆز ياشلىرى كەلگۈسى ۋەتىنىمىزنى گۈللەندۈرۈشنىڭ تۈرتكىسىگە ئايلىنالايدۇ.

مېنىڭ تۇغۇلغان يۇرتۇم، ئەنە شۇنداق ئۇلۇغ بىر غايىنىڭ سىموۋۇلى بولۇپ كۆز ئالدىمدا نامايەن بولاتتى. شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتىشىم كېرەككى، مېنىڭ بۇ يۇرتۇمنىڭ ئۆزگىچىلىگى هەرگىز بۇنىڭ بىلەنلا تۈگىمەيتتى. ۋەتىنىمىزنىڭ بۇ پارچىسى، بىر ئەسىردىن بېرى نېمىس مىللىتىنىڭ تارىخىدا مەڭگۈ ئەستىن چىقمايدىغان مۇنداق بىر تراگىدىيىگىمۇ سەهنە بولغان: ۋەتىنىمىز فرانسىيە تاجاۋۇزچىلىرى تەرىپىدىن ئىشغال قىلىنىپ يوقۇلۇش گىردابىغا كېلىپ قالغان ئۇ پاجىئەلىك يىللاردا، جوهانىپس پالىم ئىسىملىك نۇرېمبېرگلىك بىر كىتاپپۇرش، پۈتۈن قەلبى بىلەن سۆيگەن نېمىس مىللىتى ئۈچۈن بۇ شەهەردە قىلچە ئىككىلەنمەي جېنىنى پىدا قىلغان ئىكەن. پالىم، فرانسۇز تاجاۋۇزچىلىرىغا ئىنتايىن ئۆچ تېپىك نېمىس مىللەتچىسى ئىكەنىدۇق. ئۇ، دۇشمەنگە قارشىلىق كۆرسىتىش هەرىكىتى بىلەن شوغۇللىنىۋاتقان دوستلىرى بىلەن پارتىزان يىتەكچىلىرىنى تاجاۋۇزچىلارغا پاش قىلمايمەن دەپ چىڭ تۇرۇپ، خەلقىگە ئۇلگە بولۇپ بەرگىنى ئۈچۈنلا تاجاۋۇزچىلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن ئىكەن. لېئو شلاگېلېر دەيدىغان يەنە بىر ئەزىمەتمۇ پالمغا ئوخشاش ئوت يۈرەك ۋەتەنپەرۋەرلەردىن بىرى ئىكەنىدۇق. ئۇمۇ فرانسىيە تاجاۋۇزچىلىرىغا بىر قورچاق هۆكۈمەت ئەمەلدارىنىڭ پاش قىلىشى نەتىجىسىدە قولغا ئېلىنغان، ئۇمۇ پالمغا ئوخشاش بىرمۇ سەبدىشىنى پاش قىلماي ئۆلتۈرۈلگەن ئىكەن. كىشىنى يىرگەنىدۈرىدىغان بۇ ۋەزدانسىزلىقنى ئاۋۇسبۇرگلۇق بىر قورچاق ساقچى ئەمەلدارى قىلغان ئىكەن. قورچاق سەۋەبلىك دۆلىتىنىڭ يېڭى نېمىس دائىرىلىرى، بۇ قورچاق ساقچى ئەمەلدارىنى بۇ خائىنلىق هەرىكىتى ئۈچۈن قاتتىق جازالاش ئورنىغا، تاجاۋۇزچىلارغا غالچىلىق

قىلىشنىڭ ئۇلگىسىنى تىكلەپ بەردىڭ دەپ ئەمىلىنى ئۆستۈرۈپ مۇكاپاتلاشقان ئىكەن.

مېنىڭ ئائىلەم، 1890 ـ يىللار ئەتراپىدا بۇ ئىككى نېمىس قەھرىمانىنىڭ ئىسىق قېنىدا بويالغان ئەنە شۇ ئىن دېگەن كىچىك شەھەردە تۇراتتىكەن. مېنىڭ بۇ يۇرتۇم، قانداشلىق جەھەتتىن باۋارىيىگە مەنسۇپ بولسىمۇ، سىياسىي تەۋەلىك جەھەتتە ئاۋۇستىرىيىگە تەۋە بىر يەر ئىدى. دادام ئۆز كەسپىنى سۆيىدىغان ۋەزىپىسىگە سادىق بىر دۆلەت تاموژنا كادىرى، ئاپام بولسا بالىلىرىغا مېھرىبانلىق بىلەن كۆيۈنىدىغان بىر ئائىلە ئايالى ئىدى.

مەن، تۇغۇلغان يۇرتۇم بىلەن بالىلىق ۋاقىتلىرىمدىكى ئەھۋالىم ھەققىدە تىلغا ئالغىدەك بىرەر نەرسە ئەسلىيەلمەيمەن. چۈنكى، مەن تۇغۇلۇپ بىر قانچە يىل ئۆتمەيلا دادام يېڭى بىر ۋەزىپىگە تەيىنلىنىپ ئىنن دەرياسىنىڭ تېخىمۇ تۆۋەن ئېقىنىغا جايلاشقان پاساۋ دېگەن يەرگە، يەنى ئەسلىدە گېرمانىيىگە تەۋە بىر يەرگە يۆتكىلىدىكەن. ئۇ يىللىرى ئاۋۇستىرىيىلىك بىر تاموژنا كادىرى بولغان بىرسى تىنماي كەسپىنى ياكى خىزمەت ئورنىنى يۆتكەپ تۇرۇشقا مەجبور دەۋىرلەر بولسا كېرەك، دادام كېيىنچە يەنە ئۇ يەردىنمۇ ئالماشتۇرۇلۇپ لېنزگە ئۆتەرتىلىدىكەن. دادام ئاخىرى شۇ يەردە پىنسىيىگە چىقىدۇ. ياشىنىپ قالغان بۇ ئادەم، پىنسىيىگە چىققان بولىشىغا قارىماي كۈنلىرىنى ئارام ئېلىپ بىكارچىلىقتا ئۆتكۈزۈشنى ھەرگىزمۇ خالايدىغان بىرسى ئەمەس ئىدى. ئۇ، بىر يېزائىگىلىك ئىشچىسىنىڭ پەرزەنتى بولغىنى ئۈچۈن، ئىش ئىستەپ ئۆسمۈر ۋاقىتلىرىدىلا ئۆيدىن ئايرىلىشقا مەجبور بولغانىكەن. يەنى، دادام ئەندىلا ئون ئۈچ ياشقا كىرگەن ۋاقىتدا، چامدانىنى كۆتۈرۈپ تۇغۇلغان ئورمانلىق يېزىسىدىن ئايرىلىشقا مەجبور بولغان ئىكەن. ياشانغان مەھەللىداشلىرى ئۇنى ھەرقانچە سۈۋۈتۈشقا تىرىشقان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ قىلغان نەسىھەتلىرىگە پەرۋا قىلماي بىرەر ھۈنەر ئۆگۈنۈپ ھۆرمەتكە لايىق بىر ئادەم بولۇپ كېلىش خىيالىدا ۋېينىاغا قاراپ سەپەر قىلغان ئىكەن. بۇ ئىشلار 1850 ـ يىللىرى يۈز بەرگەن بولۇپ، يېنىدا ئارانلا ئۈچ ئېكۈس (شۇ ۋاقىتلارنىڭ ئاۋۇستىرىيە پۇلى ـــ ئۇ.ت) پۇلى تۇرۇغلۇق كەلگۈسىدە ئۆزىنى نېمە ئىشلار كۈتىۋاتقانلىقىنى بىلمىگەن بىر سەپەرگە ئاتلىنىشقا زورلىنىشى، دادام ئۈچۈن بەكلا مەجبۇرى ۋە ئېغىر كېلىدىغان ئىش بولسا كېرەك. دادام، سىرتلاردا ئىشلەپ يۈرۈپ تۆت يىلدىن كېيىن كومپاينانلىق دەرىجىسىدىكى ئۈستا ئىشچى بولالىغان بولسىمۇ، ئادەتتىكى ئىشچىلار دەرىجىسىدىكى بۇ ھالىدىن پەقەتلا رازى بولمىغان ئىكەن. ئۇ يىللاردىكى ھەممە يەرنى قاپلاپ كەتكەن ئېغىر نامراتلىق، دادامنى قىلىۋاتقان ئىشىنى تاشلاپ تېخىمۇ يوقۇرى مەرتىۋىلىك كەسىپ ئىگەللىگەن ئادەم بولۇش خىيالىغا كەلتۈرگەن بولىشى مۇمكىن.

يېزىنىڭ نامرات بىر دېھقان بالىسى بولغان دادام، بالىلىق ۋاقىتلىرىدا مەھەللىسىدىكى پوپنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىگە ھەۋەسلىنىپ ئۇنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى بۇ جاھاندا يەتكىلى بولمىدىغان ئەڭ يوقۇرى سەۋىيە دەپ بىلگەن بولسا، چوڭ شەھەرلەردە ياشاش جەريانىدا تېخىمۇ يوقۇرى سەۋىيىدىكى خىزمەتلەرنى خىيال قىلمىدىغان بولۇپ ئۆزگىرىپ، مەمورى كادىرلىق ھەممىدىن ئېتىۋارلىق ئىش ئىكەن دەيدىغان قاراشقا كەلگەن بولىشى مۇمكىن. كەمبەغەلچىلىكتە تارتقان جاپالىرى دادامنى بالدۇرلا قۇرامىغا يەتكۈزگەن بولسا كېرەك، پۈتۈن كۈچى بىلەن بۇ غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسەتىش ئىرادىسىگە كېلىپ يولغا چىققان بۇ يىگىت، شۇ ۋاقىتلاردا ئەندىلا 17 ياشقا كىرگەن بىر ياش ئىكەندۇق. ئاخىرى غايىسىگە يېتىپ رەسمى بىر دۆلەت كادىرى بولۇپ يېتىشىپ چىققان. دادام بۇ غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرغان كۈنلىرىدە يېشىمۇ 23 كە كىرىپ قالغان ئىكەن. پەرىزىمچە، يېزىسىدىكىلەرگە كۆزگە چېلىققىدەك بىرسىگە ئايلانماي تۇرۇپ ئۇ گۈزەل يېزىسىغا قايتىپ كەلمەيمەن دەپ ۋەدە قىلغان بولىشى مۇمكىن. ئەندى ئۇ، ۋەدە قىلغان مەخسىدىگە يەتكەن بىرسى ئىدى. ئەمما دادام ئۇزۇن يىل ئايرىلغان يېزىسىغا قايتىپ بارغىنىدا، مەھەللىسىدە ئۇنى ھېچكىم تونىيالماپتۇ. مەھەللىسىدىكىلەر ئاللىبۇرۇن ئۇنى ئېسىدىن چىقىرىۋېتىشكەن ئىكەن. شۇنداق قىلىپ دادام ئۆز يېزىسىدىن ياتسىراشقا باشلاپتۇ. ...

ئاخىرى دادام، مەمورى كادىرلىق بىلەن شوغۇللىنىپ پىنسىيىگە چىقىپ ئاددى ئائىلە قوينىغا قايتىپ كېلىدۇ. ئەمما ئۇ، بىردەمدۇ جىم تۇرالمايدىغان بىرسى ئىدى. يۇقۇرقى ئاۋۇستىرىيىنىڭ لامباچ دەيدىغان كىچىك بىر شەھەر ئەتىراپىدىن بىر پارچە يەر سېتىۋېلىپ شۇ يەرگە ئىشلەشكە كىرىشىپ كېتىدۇ. شۇنداق قىلىپ، دادام ئۇزۇن يىللىق تىنىم تاپماي يۆتكۈلۈپ يۈرۈپ ئىشلىگەن ئىشىدىن پىنسىيىگە چىقىپ، تا ۋاپات بولغان 56 يېشىغىچە ئاتا كەسپى بولغان دېھقانچىلىق بىلەن شوغۇللىنىپ ئۆتىدۇ.

مېنىڭ دەسلەپكى كۆزقاراشلىرىم ئەنە شۇ ۋاقىتلاردىن باشلاپ يېتىلىشكە باشلىغان دېيىشىم مۇمكىن. ئوقۇش دەۋرىدە ئۆتكەن ھاياتىم تىنىم تاپماي شوخلۇق قىلىشلار، تالاش ـ تارتىشلار، مەكتەپتىن قېچىشلار، ئۆزەمدىن چوڭ ياكى كۈچلۈك بالىلار بىلەن دوست بولۇپ ئويناش ... دېگەندەك شوخ ئۆسمۈرلۈك ھايات بىلەن باشلانغان ئىدى. بۇ قىلىقلىرىمغا قاراپ ئانام مەندىن بەكلا خاپا بولاتتى. ئەمما مەنمۇ مۆڭدەك ئۆيدىن تالاغا چىقماي جىم ئولتۇرۇشقا چىدىيالايدىغان بىرسىمۇ ئەمەس ئىدىم. ئۇ ۋاقىتلاردا ئۆزەمنىڭ نىمىلەرگە قابىلىيىتىم بارلىقى، نىمىلەرگە ھەۋىسىم بارلىقىنى بەك ئويلاپ كەتمەيتتىم. ئۇ ۋاقىتلاردا بۇ ھەقتە بىر نىمە ئويلايتتىم دېيىشكە توغرا

كەلسە، ھەر ھالدا دادام تاللىۋالغان مەمورى كادىر بولۇشتەك بىر تۇرمۇش يولى مېنى قىزىقتۇرمايدىغانلىقىنى ئويلىسام كېرەك؟ شۇ ياشلىرىمدىلا دوستلىرىم ئارىسىدا سۆزلەپ قويىدىغان ئاز ـ تولا قايىل قىلىش كۆچىگە ئىگە نۇتۇقلىرىم شۇنى كۆرسەتمەكتىكى، ناتىقلىق قابىلىيىتىم يېتىلىشكە باشلىغان ئىدى. شۇ ياشلىرىمدىلا ئۆزەمنى ئاران تۇتۇپ يۈرىدىغان بالىلار يىتەكچىسى ــ لىدېر بولۇشقا باشلىغان ئىدىم. شۇنىڭغا قارىماي يەنىلا تىرىشچان بىر ئوقۇغۇچى ھېسابلىناتتىم. مەن ئۇچۇن ئۆگۈنۈش ئويۇنىنىڭ ئورنىدىكى ئىش بولۇپ تۇيۇلاتتى.

بوش ۋاقىتلىرىمدا لامباچ ماناستىردا ئېچىلغان ناخشا ـ مۇزىكا دەرسلىرىگە قاتنىشاتتىم. بۇ دەرسلەر يەكشەنبىلىك داغ ـ دۇغلىق چىركاۋ مۇراسىملىردا ئۆزەمنى راسا كۆرسىتىۋېلىش پۇرسىتىنى بېرەتتى.

ئۆز ۋاقتىدا دادام ئۆز يېزىسىدا ھۆرمەتلىنىپ قەدىرلىنىدىغان پوپىنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ ئېرىشىشكە تىگىشلىك بىر ئۇلۇگە قىلىپ تاللىۋالغىنىغا ئوخشاش، مەنمۇ بۇ يەردىكى ھۆرمەتلىك پوپىمىزنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى تىرىشىپ قولغا كەلتۈرۈشكە ئەرزىيدىغان بىر غايە دەپ قارايدىغان بولغان ئىدىم. ئۇ ۋاقىتلاردا خىيالىمدا ھەممە ئىشلار ئۆز يولىدا كېتىۋاتقاندەك بىلىنەتتى. دادام ياشلىق دەۋرلىرىدە بەكلا جاپالىق ئىشلەپ ئۆتكەن ئىكەنىدۇق. شۇڭا، تەغدىر دادامغا ئېغىر جاپالىق كۈنلىرىدە ئۇنىڭغا مېنىڭدەك سۆز قابىلىيىتىنى، يەنى ئۆز قېرىنداشلىرىنى تەسىرلەندۈرۈپ قايىل قىلالىغىدەك سۆزلەش قابىلىيىتىنى پەقەتلا بەرمىگەن ئىكەن. شۇنداق بولغاچقا، دادام، مېنىڭ بۇ قابىلىيىتىمنى ئىشقا سېلىش خىيالىمدىن زادىلا رازى ئەمەس، دائىم مېنىڭ كەلگۈسى تەغدىرىم ئۈستىدە غەم قىلىپلا يۈرەتتى. بۇگۈنكى ياشلار ئۆزىنى ئۆزى باشقۇرالىغىدەك ئىقتىدارغا ئىگە ئەمەس دەپ قارامدىكەن، مېنىڭ ئويلىرىمنى غەلىتىلىك دەپ قاراپ مەندىن رەنجىپ يۈرەتتى؛ بۇنداق غەيرى قاراشلاردا بولىشىمنىڭ سەۋەبىنى تۇغما نوقسانلىق بولمىسۇن يەنە دەپمۇ ئويلاپ قالسا كېرەك؟ دادام بۇگۈنكى ياشلارنى زادىلا چۈشەنمەيتتى.

راس دېگەندەك، كېيىنچە ناتىقلىق ھەۋىسىنىڭ ئورنىنى ئۆز خاراكتېرىمگە تېخىمۇ مۇۋاپىق كېلىدىغان يېڭىچە ھەۋەسلەر، يېڭى ئۇمىدلەر ئېلىشقا باشلىدى. بىر كۈنى دادامنىڭ قىرائەتخانىسىنى چۈخچىلاپ يۈرگىنىمدە، ئەسكەرلىككە مۇناسىۋەتلىك ھەرخىل كونا كىتاپلار قولۇمغا ئېلىشتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە 1870~1871 ـ يىللاررىدىكى فرانسىيە ـ گېرمانىيە ئۇرۇشى تونۇشتۇرۇلغان ئاددى ساۋات خاراكتېرىدىكى چاتما ماقالىلارمۇ بار ئىدى. كىتاپلارنىڭ ئارىسىدا يەنە ئۇ يىللاردا يۈز بەرگەن ۋەقەلەر رەسىم شەكلىدە

سىزنىڭ تونۇشتۇرۇلغان قايسى بىر رەسىملىك گېزىتكە تەۋە ئىككى قىسىملىق بروشورمۇ بار ئىدى. بۇ كىتاپلار ئۇ كۈنلەردە مېنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان بالىلار كىتابىمغا ئايلانغان ئىدى. شۇنداق قىلىپ، ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي قەھرىمانلىق تەسۋىرلەنگەن بۇ چوڭ ئۇرۇش قەلبىمدە چوڭقۇر ئورۇن ئىلىشقا باشلىدى. شۇندىن ئېتىۋارەن قولۇمغا چىققانلىكى ئۇرۇش ۋە ھەربىلىكە مۇناسىۋەتلىك كىتاپلارنى يىغىشقا كىرىشىپ كەتتىم.

بۇ قىزىقىشىم مېنىڭ ھاياتىمدىكى يېپ-يېڭى ۋە ئىنتايىن مۇھىم بىر كەشىپ، بىر بۇرۇلۇش نوقتىسى بولۇپ قالغان ئىدى. يەنى، ئۇ كۈنلەردە ئانچە بەك ئېنىق چۈشىنىپ كېتەلمىسەممۇ، تۇنجى قېتىم ئىدىيەمدىن ئۆتمەيدىغان بىر مۇنچە سۇئاللار كاللامغا كېلىۋېلىپ مېنى قىينىماقتا ئىدى. شۇنىڭغا ئىشىنەتتىمكى، بۇ خىل سۇئاللار شۇ كۈنگىچە تېخى جاۋاپقا ئېرىشەلمەي كەلگەن مۇجمەل سۇئاللار ئىدى: بۇ ئۇرۇشقا قاتناشقان نېمىسلار بىلەن ئۇرۇشقا قاتناشمىغان باشقا نېمىسلار نېمە ئۈچۈن بىر-بىرىدىن ئايرىلىپ كەتكەن؟ بىز ئاۋۇستىرىيىلىك نېمىسلار، گېرمانىيىدىكى نېمىسلاردىن زادى نېمە پەرقىمىز بار؟ ئەگەر بىرەر پەرقىمىز بار دېيىلسە، بۇ پەرق زادى قانداق بىر پەرق؟ دادام ۋە باشقا ئاۋۇستىرىيىلىكلەر بۇ ئۇرۇشقا نېمە ئۈچۈن قاتناشمىدى؟ بىز ئاۋۇستىرىيىلىكلەر ئۇ گېرمانىيىلىك نېمىسلارغا ئوخشىمايدىغان باشقا بىر كىشىلەرمىدۇق بولمىسا؟ بىز ئۇلار بىلەن بىر يولدىكى كىشىلەردىن ئەمەسمۇ-يا؟

مېنىڭ بالا ئەقلىم بۇ مەسىلىلەرگە مۇۋاپىق جاۋاپ تاپالمايلا قىينىلاتتى، بەزىدە ئۆزۈم سورىغان سۇئالىغا ئېھتىياتلىق بىلەن يەنە ئۆزۈم جاۋاپ تېپىشقا تىرىشاتتىم. ئاخىرىدا، يوشۇرۇن بىر ھەسەتلىنىش ھىسىياتى ئىچىدە غەزەپلەنگەن ھالدا ئۆزۈمدىن مۇنداق بىر سۇئالنى سورىدىم: نېمە ئۈچۈن بارلىق نېمىسلار بىردەك بىسمارك ئىمپېرىيىسىگە مەنسۇپ بولۇش بەختىيارلىقىغا ئېرىشەلمىگەن؟! ئىشىنىڭ بۇ تەرىپىگە زادىلا ئەقلىم يەتمەي، گېرمانىيىدىكى نېمىسلاردىن قىزغىنىپ كەتكەن ئىدىم.

بۇنچە چوڭ بىر مەسىلىگە ئۇ ياشتا قانداقمۇ توغرا جاۋاب تاپالايتتىم؟

دەسلەپكى كۈزىتىشلىرىم

بۇ ئىشلارنىڭ سەۋەبىنى بىلىش ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپ نەرسىلەرنى ئوقۇشۇم كىرەكلىگىنى، بۇنىڭ ئۈچۈن يەنە كېلىپ سىستېمىلىق بىلىم ئېلىشىم كىرەكلىگىنى ھېس قىلغان ئىدىم.

مېنىڭ مەجەز ـ خاراكتېرىمنى كۆزىتىپ يۈرگەن دادام، بۇ ئوغلۇمدا كلاسسىك تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇشقا پەقەتلا ئىقتىدارى يوق ئىكەن، دېگەن خۇلاسىغا كېلىپ، "ساڭا ئەڭ مۇۋاپىق كېلىدىغان مەكتەپ، ئەسلىدە كەسىپى ئورتا مەكتەپ ئىكەن" دەپ سۆزلەپ يۈرىدىغان بولدى. دادام مېنىڭ رەسىملەرنى بەكلا ئاسان ۋە چىرايلىق سىزالىشىمغا دىققەت قىلغان بولسا كېرەك، مېنىڭدىكى بۇ ئالاھىدىلىككە قاراپ يوقۇرقىدەك خۇلاسىغا كەلگەن بولىشى مۇمكىن دەپ پەرەز قىلىمەن. دادام يەنە ئاۋۇستىرىيىدىكى لىسەلەردە (تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ــ ئۇ.ت) رەسىم سىزىش كەسىپىگە بەك ئەھمىيەت بېرىپ كەتمەيدۇ، ھەتتا كۆپۈنچە ۋاقىتلاردا قەتئى كۆزگە ئىلمايدۇ دەپمۇ قويىاتتى. بەلكى ئۇنىڭ جەمىيەت تەجرىبىسى ئەملىي قىممىتى يوق بۇنداق ئىشلارغا ئەھمىيەت بەرمەيدىغان، "ئىنسانلىق" تىن ئۇنى بەكلا ياتلاشتۇرىۋەتكەنلىگىدىن شۇنداق ئويلايدىغان بولسا كېرەك، مېنىڭ بۇ تۇردىكى قىزىقىشلىرىم ئۇنى پەقەتلا قىزىقتۇرالمىغان ئىدى. ئەسلىدە ئۇ، مېنىڭ كىلەچىگىم ھەققىدە ئاللىمۇ قاچان بىر قارارغا كېلىپ بولغان ئىدى: ئۇنىڭ ئوغلىمۇ ئۆزىگە ئوخشاش بىر مەمورى كادىر بولۇشى كېرەك ئىدى. ئۇنىڭ جاپا ـ مۇشەققەت ئىچىدە ئۆتكەن ياشلىق دەۋرى، ئۇنىڭ كېيىنكى يىللىرىدا تېخىمۇ كۆپ نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈش شارائىتىنى تەييارلاپ بەرمىگەن بولغاچقىمىكىن، تەبىئى ھالدا ئۇنىڭ كېچىكىپ بولسىمۇ قولغا كەلتۈرگەن كادىرلىق كەسپىنى ئەتىۋارلايدىغان مەجەزى ھەرقانداق بىر ئىشتا نەتىجىگە ئېرىشىش ئۈچۈن چوقۇم قەتئى ئىرادىگە كېلىپ جاپالىق تىرىشچانلىق كۆرسىتىش شەرت دەيدىغان قاراشنى شەكىللەندۈرگەن ئىكەن. راس دېمىسىمۇ، دادام مەمورى كادىر بولىمەن دەپ ئاز جاپا تارتمىغان ئىكەن. دادام، شۇنچە كۆپ قېينچىلىقلارنى يېڭىپ ئۆزىنى مەمورى كادىر قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىقالىغانلىقىدىن بەكلا مەغرۇرلىناتتى. شۇڭا، مېنىمۇ ئۆزىگە ئوخشاش مەمورى كادىر قىلىپ يېتىشتۈرۈشنى، ئەگەر مۇمكىن بولسا تېخىمۇ يوقۇرى دەرىجىلىك كادىر بولۇشقا تەييارلىق قىلىشىمنى ئويلايتتى. ئۇ مېنىڭ ئۇچۇن تۇزگەن بۇ پىلانىنى ئەملىگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئەستايىدىللىق بىلەن كىرىشىپ كەتكەن ئىدى. ئوغلىنى يوقۇرى مەۋقەلىك بىر ئورۇنغا ئېرىشتۈرىمەن دەپ ئالاھىدە زور تىرىشچانلىق كۆرسەتمەكتە ئىدى. بۇ ئۇنىڭ بىر غايىسىغا ئايلانغانىدى.

دادام، پۈتۈن ھاياتىنى بېغىشلىغان كادىر بولغىنىغا ئوخشاش، مېنىمۇ بىر كادىر قىلىپ يېتىشتۈرىمەن دەيدىغان ئارزۇسىغا ماقۇل بولمايدىغانلىقىنى ئويلاپمۇ باقمىغان ئىدى. ئۇنىڭ قارارى بەكلا ئېنىق، كەسكىن ۋە ئۇنىڭچە

بولغاندا ئاتا بولغۇچىنىڭ بۇنداق بىر قارارغا كېلىشى پۈتۈنلەي ھەق، بەكلا نورمال بىر ئىش ھېسابلىناتتى.

جاپا ـ مۇشەققەتلىك تۇرمۇش جەريانىدا بۇيرۇقتۇاز مىجەزنى سىڭدۈرىۋالغان دادام، بالىسىنىڭ ئىستىقبالىغا مۇناسىۋەتلىك بۇنداق مۇھىم بىر ئىشقا قارار بېرىش ئىشنى ھېچقانداق تەجرىبىسى بولمىغان، مەسئۇلىيەت دېگەننىڭ نېمىلىگىنىمۇ بىلمەيدىغان مېنىڭدەك بىر ئۆسمۇر بالىنىڭ ئىختىيارىغا تاشلاپ قويالمايتتى، ئەلۋەتتە. بۇ ئىش ئوغلىنىڭ ئىستىقبالىغا بېرىپ تاقىلىدىغان مۇھىم ئىش بولغاچقا، قىلچە بوشاشماي نەق بىر ئاتا مەسئۇلىيىتى بىلەن بۇ ئىشقا تۇتۇش قىلغان ئىدى. بۇ ئىشتا كۆرۈلۈشى ئېھتىمالى بولىدىغان ھەرقانداق سەل قاراش ئاتىلىقنىڭ ئەڭ چوڭ گۇناھى دەپ ھېسابلايدىغانلىقى ئۈچۈن، بۇنداق بىر ئىشقا سەل قاراش ئۇنىڭ ئەستايىدىل ۋەزىپە ئۆتەش مىجەزى بىلەنمۇ زادىلا سىغىشالمايتتى.

شۇنداقتىمۇ، بۇ ئىش پۈتۈنلەي باشقىچە شەكىلدە تەرەققى قىلىشقا باشلايدۇ. يەنى، دادامنىڭ ئىستىقبالىم ھەققىدە شۇنچە باش قاتۇرغىنىغا قارىماي، بۇ ئارزۇسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا ئۇلگۇرەلمەي بۇ دۇنيا بىلەن خوشلىشىدىغانلىقىنى نەدىنمۇ بىلەي؟

ئۆمرۇمدە تۇنجى قېتىم ــ ئەندىلا ئون بىر ياشقا قەدەم بېسىۋاتقان بىر ئۆسمۇر بولۇشۇمغا قارىماي دادامنىڭ پىكرىنى رەت قىلىشقا جۈرئەت قىلغان ئىدىم. دادام ئىستىقبالىمغا مۇناسىۋەتلىك بۇ پىلانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن قانچىكى چىڭ تۇرغان بولسا، ئۇنىڭ پۇشتىدىن بولغان مەنمۇ ياخشى كۆرمەيدىغان بىر پىكرىنى رەت قىلىشتا ئەڭ كامىدا دادامدەك جاھىللىق بىلەن چىڭ تۇرۇپ تىركەشمەكتە ئىدىم:

«ياق، مەمورى كادىر بولۇشنى خالىمايمەن!»

سىيلىق نەسىھەت قىلىشلار، قاتتىق گەپلەرنىڭ ھېچقايسىسى مېنىڭ قارشى چىقىشىمنى توساپ قالالمىغان ئىدى: "مەمورى كادىر بولۇشنى ياخشى كۆرمەيمەن، ياق، ھەرگىزمۇ كادىر بولمايمەن!" دەپ بەكلا چىڭ تۇرىۋالاتتىم.

دادامۇ مېنىڭدە كادىرلىققا بولغان قىزىقىشنى قوزغايمەن دەپ ئۆزىنىڭ كادىرلىق ھاياتىدىن مىساللار كەلتۈرۈپ بىكاردىن ـ بىكارغا ئاۋارە بولاتتى. ئەمما دادامنىڭ كەلتۈرگەن مىساللىرى ماڭا پۈتۈنلەي ئەكسىچە تەسىر قىلاتتى. مەن بولسام، دادامنىڭ تونۇشتۇرۇشىدىن بىلگىنىمچە كادىرلىقنىڭ قانداق بىر ئىش ئىكەنلىكىنى ئويلاپ كادىرلىققا تېخىمۇ ئۆچ بولۇپ كېتەتتىم: كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۆزەمنى غۇۋا يۇرۇپ تۇرىدىغان بىر ئىشخانىدا قامىلىپ ھېچ يەرگە مىدىرلىيالماي ئەتىدىن كەچكىچە ئۈستەل ئالدىدا ئولتۇرۇشۇمنى، پۈتۈن ئۆمرۇمنى بىر مۇنچە دەپتەر ـ جەدۋەللەرنى تولدۇرۇش بىلەن

ئۆتكۈزىشىمنى، ۋاقتىمنى ئۆز ئىختىيارىم بويىچە ئىشلىتەلمەي قاراڭغۇ ئىشخانىدا قامىلىپ ئولتۇرىدىغانلىقىمنى كۆزئالدىمغا كەلتۈرسەملا، بۇ كادىرلىق دېگەندىن پۈتۈنلەي يىرگىنىپ كەتەتتىم.

راستىنى دېسەم، كۈچلۈك، بەستلىك بولمىغان، "ئەخلاقلىق، يۈڭاش تەربىيىلەنگەن" مېنىڭدەك بىرسىنىڭ كىلەچەكتە نېمە ئىشلارنى قىلالىشىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈش، ھەقىقەتەنمۇ غەمگە سالىدىغان بىر ئىش ئىدى.

مەكتەپتىكى دەرسلەرنى ئۆگىنىشىم ئۈچۈن بەك كۆپ ۋاقتىم كەتمەيتتى. شۇنداق بولغاچقا، بوش قالغان ۋاقىتلىرىمدا ئۆيدە قامىلىپ جىم ئولتۇرۇش ئورنىغا سىرتلاردا، ساپ ھاۋالىق يەرلەردە ئايلىنىپ ۋاقىت ئۆتكۈزۈشنى ياخشى كۆرەتتىم. بۇگۈنكى كۈندىكى سىياسىي ئۆكتىچىلىرىم مېنىڭ ئۆتمۈشۈمدىن بىرەر نوقسان تېپىۋېلىش ئۈچۈن "بۇ ھېتلېر دېگەن كىشى ئۆسمۈرلۈك دەۋرىدە نېمە ئىشلار بىلەن ۋاقىتىنى ئۆتكەزگەن بولغىيدى؟" دېيىشىپ، يېپىدىن يېڭىنسىغىچە تا بالىلىق كەچۈرمىشلىرىمگىچە چۈخچىلاپ يۈرۈپ ماڭا ئۇ بالىلىق ۋاقتىمدىكى بەختلىك كۈنلەرنى ئېسىمگە سالغىنى ئۈچۈن تەڭرىگە مىننەتدارلىقىمنى بىلدۈرىمەن. ئۇ دەۋرلەردە ئىچىم پۈشقان ھامان چاتقاللىقلار بىلەن ئورمانلىقلارنى ئايلىنىپ سەيلە قىلىپ كېلىپ پۈتۈن خاپىلىقلىرىمنى پاك ـ پاكىزە ئۇنتۇپ كەتەتتىم. ئورمانلىقلار، چاتقاللىق دالالار ھەقىقەتەنمۇ ئېچ پۇشقىنى، زىرىكىشلىكنى، ھەتتا خاپىلىقلارنى ئۇنتۇلدۇرىدىغان بەكلا ياخشى ماكان ھېساپلىناتتى.

كەسىپىي ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ئوقۇشۇم مېنىڭ قىزىقىشلىرىمنى، كۈندىلىك پائالىيەت جەدۋىلىمنى ئانچە بەك ئۆزگەرتىۋەتمىگەن ئىدى. ئەمما ئۇ كۈنلەردە بىلىپ ـ بىلمەي يەنە بىر ئىشقا كىرىشىپ قالغان ئىدىم.

دادامنىڭ مېنى كادىرلىققا تەييارلايمەن دېگەن ئارزۇسىغا قارشى چىقىشىم ئۆيدىكىلەرنى رەنجىتىپ قويغاندەك قىلسىمۇ، مېنىڭ نارازىلىقىم مەمورى خىزمەتكە بولغان ئۆچلىكىمنىلا ئاساس قىلغانلىقى ئۈچۈن بۇ نارازىلىقىمنى چاندۇرماسلىققا تىرىشاتتىم. شۇنداق قىلىپ مەنمۇ مەمورى خىزمەتكە بولغان ئۆچلۈكۈمنى يوشۇرۇپ، دادامنى رەنجىتىپ يۈرۈشتىن ساقلىنىشقا تىرىشاتتىم. چوڭ بولغىنىمدا مەمورىي كادىر بولمايمەن دېگەن ئىرادەم كۈچلۈك بولۇپ، بۇنداق كەسكىن بىر ئىرادىگە كىلەلىگەنلىكىمدىن پەخىرلىنىپ بەكلا مەغرۇرلىنىپ يۈرەتتىم. ئەمما، كۈنلەرنىڭ بىرىدە دادامنىڭ پىلانى مېنىڭ باشقا قىزىقىشلىرىم بىلەن توقۇنۇشۇپ قېلىشقا باشلىشى بىلەن ئارىمىزدا كۆڭۈلسىزلىكلەر پەيدا بولۇشقا باشلىدى. بۇ ئويغا قانداق كەلگەنلىكىمنى ئەسلىيەلمىسەممۇ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە چوڭ بولسام رەسسام بولىمەن دېگەن خىيالغا كېلىپ قالغان ئىدىم. دېمىسىمۇ نەقىش رەسىملىرىنى سىزىش

قابىلىيەتسىزلىك قىلىپ قويغان ئىدى. ھەتتا ئاتا-ئانامنىڭ مېنى كەسىپى ئورتا مەكتەپكە بېرىش ئويىغا كېلىشىگىمۇ رەسمىي سىزىشقا بولغان قىزىقىشىم سەۋەپ بولغان دېيىشكە بولاتتى. شۇنداقتىمۇ، ئاتا-ئانام مېنىڭ رەسمى بىر رەسسام بولۇش ئۈچۈن ئوقۇشۇمنى ھەرگىز خالىمايتتى. ھەتتا كەلگۈسىدە بىرەر رەسسام بولۇپ چىقىشىمغا قەتئىي قارشى ئىدى. ئاتا-ئانامنىڭ ئارزۇسىنى يەنە بىر قېتىم رەت قىلغان كۈنلىرىمنىڭ بىرىدە، ئاتام مەندىن، چوڭ بولغىنىڭدا زادى نېمە ئىش بىلەن شوغۇللىنىشنى ئارزۇ قىلىسەن دەپ تۇنجى قېتىم سوراپ قالدى. بۇ ھەقتە ئاللىقاچان ئېنىق قارارغا كېلىپ بولغىنىم ئۈچۈن، ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا دەرھال جاۋاپ بەردىم:

ــ رەسسام بولماقچىمەن!

ئاتام، ھەيران بولغانلىغىدىن ھاڭۋېقىپ تۇرۇپلا قالدى.

ــ نېمە دېدىڭ؟ رەسسام بولماقچى دېدىڭمۇ؟ يەنى بىر سەنئەتكار بولىمەن دېمەكچىمۇسەن؟

ئاتام مېنىڭ بۇ جاۋابىنى ئويلىنىپ ياكى ئويلانماي بەرگەنلىكىمنى پەرق قىلالماي چىرايىمغا تىكىلىپ قاراپ بىردەم ئولتۇرۇپ كەتتى. ھەتتا مېنىڭ ئەقلى ـ ھۇشۇمنىڭ جايىدا ئىكەنلىكىدىنمۇ گۇمان قىلسا كېرەك، خاتا ئاڭلاپ قالدىممۇ قانداق دەپ ماڭا قايتا تىكىلدى. ئەمما مېنىڭ راستىنلا رەسسام بولماقچى ئىكەنلىكىم ھەققىدىكى تەپسىلى چۈشەندۈرۈشۈمنى قايتا بىر قېتىم ئاڭلىغاندىن كېيىن راس شۇنداق جاۋاپ بەرگەنلىكىمنى بىلدى ـ دە، شۇ ھامان شىددەت بىلەن قارشى چىقتى. ئۇنىڭ قارارى بەكلا كەسكىن ۋە ئۈچۈق ئىدى، مېنىڭ ھەر قانداق بىر قابىلىيىتىمنىڭ بارلىقىغا قەتئى ئىشىنىپ قىلمايدىغانلىقىنى كېسىپ ئېيتتى:

ــ رەسسام بولىمەن دېدىڭ ـ ھە؟ ياق، ياق، ھەرگىز بولالمايسەن!

ئەمما ئوغلىنىڭ داددىن يۇقتۇرۇپ ئالغان مىجەزلىرىنىڭ ئارىسىدا ئۆز پىكرىدە چىڭ تۇرىۋالىدىغان جاھىللىق مىجەزىمۇ بار ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بەرگەن جاۋابىممۇ ئۇنىڭكىدەك ئېنىق ۋە كەسكىن ئىدى.

ئاتام ئىككىمىز تالىشىپ يۈرۈپ دەيدىغان گېپىمىزمۇ تۈگىگەن ئىدى. ئاتام ياق دېدىمۇ بولدى، ئۇ ھەرگىز گېپىدىن يانمايتتى. ئوغلى بولغان مەنمۇ ئۆزگىپىمىدە چىڭ تۇرىۋېلىشتا ئۇنىڭدىن قېلىشمايتتىم.

راس دېمىسىمۇ، بۇ تالاش تارتىشىنىڭ ئاقىۋىتى خاپىلىق بىلەن پۈتىدىغانلىقى ئېنىق ئىدى. ئۆزىگە تەمەننا قويىدىغان ئاتام، مەندىن بەكلا رەنجىگەن ئىدى. مەنمۇ بۇ ئىشنى دەپ كۆڭلۈم بەكلا يېرىم بولغان ئىدى. شۇنىڭغا قارىماي مەن يەنىلا ئاتامنى بەكلا ھۆرمەت قىلاتتىم. شۇ كۈندىن باشلاپ ئاتام مېنىڭ رەسىم سىزىشىمنى چەكلىۋىتىدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى.

مەنمۇ يەنە بىر قەدەم ئىلگىرلەپ، ئۇنداق قىلساڭ مەكتەپكە بارمايمەن دەپ تەھدىت قىلدىم. تەبىئىيكى بۇنداق ۋاقىتلاردا يېڭىلىدىغان تەرەپ يەنىلا مەن ئىدىم. شۇنداق قىلىپ بۇ مەغرۇر كىشى باشقا ئېغىز ئېچىشمىغا رۇخسەت قىلمىدى. ئاتا بولغانلىقىنى تونۇتۇپ قويماقچى بولدى. ئىش بۇ ھالغا كەلگىنىدىن كېيىن، مەنمۇ ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئۇن چىقارماي جىم تۇرۇشقا مەجبور بولدۇم. شۇنداقتىمۇ مەكتەپتىن قاچىمەن دەپ تەھدىد سېلىشتىن يانمىدىم. كەسپى ئورتا مەكتەپتە مەيلى خالاپ ياكى خالىماي ياخشى ئوقىمايدىغانلا بولسام، دادام مېنى چوقۇم ئۆز ئىختىيارىمغا قويۇۋېتىدىغۇ دەپ ئويلايتتىم.

بۇ پىلانىمنىڭ ئەمەلگە ئېشىپ ـ ئاشماسلىقىنى بىلمەيتتىم. ئەمما مەكتەپتە ئالغان نەتىجىلىرىم كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە ناچارلىشىشقا باشلىغان ئىدى. ئۆزەم قىزىقىدىغان ياكى كەلگۈسىدە رەسسام بولغىنىمدا ئەسقاتىدۇ دەپ قارىغان دەرسلىرىمگە بەكرەك كۈچ چىقىرىپ تىرىشچانلىق كۆرسىتەتتىم. مېنى قىزىقتۇرمايدىغان، كېرىكى يوق دەپ قارىغان دەرسلىرىمگە بىلىپ تۇرۇپ تىرىشمايتتىم. ئۇ ۋاقىتلاردا ئالغان دەرس نەتىجىلىرىمدە قىزىقىدىغان دەرسلىرىمدىن پەۋقۇلئاددە يوقۇرى، قىزىقمايدىغانلاردىن بولسا بەكلا ناچار نومۇرلارنى ئېلىشقا باشلىغان ئىدىم. "ياخشى" ۋە "ئەلا" دېگەن نومۇرلار بىلەن بىرلىكتە "ئورتا" ھەتتا "ناچار" دېگەن نومۇرلارنىمۇ ئېلىپ قالاتتىم. ئەڭ نەتىجىلىك بولغان دەرسلىرىمدىن تارىخ ۋە جوغراپىيە قاتارىدىكى ئومۇمى ساۋات دەرسلىرى بار ئىدى. بەكلا قىزىقىدىغان بۇ دەرسلىرىمدە سىنىپنىڭ ئەڭ ئەلاچىلىرىدىن بىرى ئىدىم.

ئاردىدىن شۇنچە يىللار ئۆتۈپ بۈگۈن ئۇ يىللارنىڭ ھىساپ ـ كىتاۋىنى قىلىپ كۆرگىنىمدە، مۇنداق ئىككى مۇھىم خۇلاسىنى چىقىرىمەن:

1. شۇ يىللاردىن باشلاپ مىللەتچى بولۇپ يېتىشىشكە باشلىغان ئىدىم؛

2. تارىخنى ھەقىقىي مەنىسى بويىچە چوڭقۇر چۈشىنىشنىڭ يوللىرىنى ئۆگۈنۋالغان ئىدىم.

كونا ئاۋۇستىرىيە كۆپ مىللەتلىك بىر دۆلەت ئىدى. ئۇ ۋاقىتلاردىكى بۇنداق بىر دۆلەتتە، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇش ئالاھىدىلىكىدىن تەپسىلى خەۋەردار بولىمەن دېيىش ئۇنچە ئاسان ئىشلاردىن ئەمەس ئىدى. فرانسىيە ـ گېرمانىيە ئۇرۇشىدا داڭلىق گېرمانىيە ئارمىيىسى ئۇتۇغلۇق جەڭلەرنى قىلىپ غەلىبىگە ئېرىشكىنىدىن كېيىن، گېرمانىيىلىكلەر ئۆز چېگرىسى بويىدىكى خوشنا نېمىسلارنى كۈندىن كۈنگە ئېسىدىن چىقىرىشقا باشلايدۇ. گېرمانىيىدىكى نېمىسلارنىڭ كۆپ قىسمى ئاۋستىرىيىدە نېمىس بولۇشنىڭ قانچىلىك تەسكە توختايدىغان بىر ئىش ئىكەنلىكىنى ھەرگىز

بىلمەيتتى ياكى بىلىشىمۇ خالىمايتتى. ھېچكىم ئاۋۇستىرىيىدىكى نېمىسچە مەكتەپلەردە نېمىس تىلىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن تىنماي كۆرەش قىلىشقا مەجبور بولۇاتقانلىقىنى پەقەت خىيالىغا كەلتۈرۈشمەيتتى. نېمىسلار، سىرتتىكى نېمىسلارنى پۈتۈنلەي يوقۇتۇپ قويۇشنىڭ قانچىلىك ئېغىر بىر يوقۇتۇلۇش بولىدىغانلىقىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈشمەيتتى.

بولۇپمۇ ئاۋۇستىرىيە نېمىسلىرى ئۈستىدە گەپ بولغىنىدا، ئۇلارنى ھەر دائىم ۋەيران بولۇاتقان خاندانلىق بىلەن تەڭ ئورۇندا كۆرۈپ ئاۋۇستىرىيە دېمەك نېمىس دېمەكتۇر دەپلا قارىشاتتى.

راس دېگەندەك، ئاۋۇستىرىيە نېمىسلىرى ئۆتمۈشىدە 52 مىليون نوپۇسلۇق بىر دۆلەتنى قۇرۇپ چىقالىغان ئەڭ ئېسىل ئىرق ئىدى. بەلكىم شۇ ئۇلۇغ نەتىجە سەۋەبىدىن بولسا كېرەك، گېرمانىيىلىكلەر ئاۋۇستىرىيىنى پۈتۈنلەي نېمىسلارنىڭ قولىدىكى بىر دۆلەت دەپ قارىشاتتى. بۈنداق قاراش، رۇشەنكى بەكلا چوڭ خاتا قاراش، ھەتتا ئىنتايىن خەتەرلىك ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىش ئېھتىمالى بولغان ئېغىر خاتا قاراش ئىدى! يەنە بىر جەھەتتى ئالغاندا، ئاۋۇستىرىيىنىڭ بۇ شەكىلدە كۆرۈنۈشى، شەرقتىكى ئون مىليون نېمىس ئىرقىنىڭ ھەقىقەتەنمۇ ئۇلۇغ ئىرق ئىكەنلىكىنمۇ كۆرسىتىپ تۇراتتى. ئاۋۇستىرىيىدە نېمىس مەكتەپلىرىدىكى ئوقۇتۇش تىلىنى نېمىسچىدە ساقلاپ تۇتۇش، شۇ ئاساستا ئاۋۇستىرىيىدە نېمىسلىكنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئۇ يەردىكى نېمىسلار تىنماستىن جاپالىق كۆرەش قىلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى گېرمانىيىدە ئويلايدىغانلار يوق دېيەرلىك ئىدى.

بۈگۈنكى كۈندە رېيچ (گېرمانىيە پارلامېنت ھۆكۈمىتى ــ ئۇ.ت) گېرمانىيىسىنىڭ سىرتىدا قالغان مىليونلىغان قېرىنداشلىرىمىز نېمىسلىكىنىڭ مۇھىملىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلىشىپ، ئانا ۋەتەن سېغىنىشى ئىچىدە پۈتۈن قەلبى بىلەن گېرمانىيىگە تەلپۈنۈپ ياشىماقتا. ئۇلار بۇ غايىسىنىڭ ئىشقا ئېشىشىنى ئۈمىد قىلىشىپ ھېچ بولمىغاندا ئۆز ئانا تىلىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بولسىمۇ جاپالىق كۆرەش قىلماقتا. ئەسلىدە ئۇلار «نېمىس ئىرقى ئۈچۈن كۆرەش قىلىش» نىڭ ئەھمىيىتىنى بەك ياخشى بىلىدىغان كىشىلەر ھېسابلىنىاتتى.

بۇ ئىش شۇنداق بىر تەتۈر ۋاقىتقا توغرا كېلىپ قالغانكى، رېيچ گېرمانىيىسى مۇستەملىكىلەر بىلەنلا بولۇپ كېتىپ، چېگرىسىنىڭ يىنىدىكى قان قېرىنداشلىرىغا پەقەتلا كۆڭۈل بۆلمەي، ئۇ يەردە نېمىسچىنىڭ كۈندىن ـ كۈنگە يوقۇلۇشقا يۈز تۇتۇاتقانلىقىغا پەرۋامۇ قىلىشمايتتى. ھەتتا دەل بۇنىڭ ئەكسىچە ئۇلارنى مۇۋەپپەقىيەت بىلەن نېمىس دۆلىتىنى قۇرۇپ تەرەققى قىلدۇرۇاتقانلار دېيىشىپ ماختىنىپ يۈرىشەتتى. ئاۋۇستىرىيە ئۆتكەن

ئەسرلەردىن بېرى نېمىسلىكىنى شەرقتىن مۇداپىيە قىلىپ كەلگەن، كېيىن يەنە ھەممىگە مەلۇم بولغىنىدەك ۋەيران قىلارلىق ئۇرۇشلار نەتىجىسىدە نېمىس تىلىنىڭ كېڭىيىش چېگرالىرى خېلى دەرىجىدە تارىيىپ كەتكەنىدى.

بۇ ھادىسىلەر قىلچە ھەيرانلىق ھېس قىلىنمىدىغان ھادىسە ئەمەس. چۈنكى، ھەر ۋاقىت، ھەر يەردە ۋە ھەر قانداق بىر ئىشتا كۆرۈلۈپ تۇرغىنىدەك، كونا ئاۋۇستىرىيە ئىمپېرىيىسى تەۋەسىدىكى ھەر قايسى تىللارنىڭ ئۆزئارا رىقابىتىدىمۇ مۇنداق ئۇچ خىل ئادەملەر مەيدانغا چىقماقتا ئىدى: چىڭ تۇرۇپ كۆرەش قىلىدىغان قەھرىمانلار، نېمىلا دېسە ماقۇل دەيدىغان يۇمشاقباشلار ۋە مۇناپىقلار.

مەن ئوقۇۋاتقان مەكتەپكە ئوخشايدىغان ھەممە باشلانغۇچ مەكتەپلەردە ئەھۋال يوقۇرقىدەك ئىدى. شۇنى ھەرگىز ئۇنۇتماسلىق كېرەككى، ئىنسانلار ئوتتۇرسىدىكى ئەڭ كەسكىن تالىشىش رىقابىتى، ئەۋلات يېتىشتۇرىدىغان يەرلەردە روي بېرىدۇ. بۇنداق رىقابەتلەر ئىزباسار تالىشىشنى تۇپكى مۇددا قىلغاچقا، ھەرقاندان بىر چاقىرىق ئاۋال ئەنە شۇ ئىز باسارلارغا قارىتىلىشى، بۇنداق چاقىرىق قىلىشنى چوقۇم بىلىشى كېرەك:

ــ ئەي نېمىس يىگىتى، ئۆزەڭنىڭ ئۇلۇغ بىر نېمىس ئىكەنلىكىڭنى ھەرگىز ئۇنىتمىغىن!

ــ ئەي نېمىس قىزى، يېقىندا شەرەپلىك بىر نېمىس ئانىسى بولىدىغانلىقىڭنى ھەرگىز ئۇنۇتما!

ياشلارنىڭ قەلبىنى چۈشىنىدىغان كىشىلەر، بۇنداق بىر چاقىرىقنى ئەڭ قىزغىنلىق بىلەن قوبۇل قىلىدىغانلارنىڭ ئەنە شۇ ياشلار ئىكەنلىكىنى ياخشى بىلىدۇ. ياشلار بۇنداق ھەرىكەتلەرنى ئۆزىگە خاس ئۇسۇل ۋە قۇراللىرى بىلەن مىڭ بىر خىل تۇسكە كەلتۈرۈپ قانات يايدۇرالايدۇ: ئۇلار چەتئەل ناخشىلىرىنى ئېيتمايدۇ؛ نېمىس شۆھرىتىنى ئۇنۇتقۇزۇش ئۈچۈن ھەرقانچە ھەپىلەشسىمۇ، ياشلىرىمىز بۇ مىللىي شۆھرىتىنى تېخىمۇ كۈچلۈك قىزغىنلىق ۋە جوشقۇ بىلەن قوغداشقا تىرىشىدۇ؛ چوڭلار قاتناشقان ئۇرۇشقا ياردەم بېرىش ئۈچۈن يانچۇقىدىكى خەجلەيدىغان تەڭگىلىرىنى تىجەيدۇ؛ دىن تارقىتىش نىقاۋى ئاستىدىكى چەئەللىك ئوقۇتقۇچىلارنىڭ يوشۇرۇن غەرەزلىرىگە قارىتا ھەر دائىم ھۇشيار تۇرالايدۇ. تاقاش چەكلەنگەن ئۆز مىللىتىگە خاس ئىزنەك ـ بەلگىلەرنى قورقماي تاقاپ يۈرەلەيدۇ ۋە بۇ سەۋەپتىن جازالىنىش، ھەتتا تاياق يېيىشكىمۇ پىسەنت قىلماي غورۇرلىنىپ يۈرەلەيدۇ.

ياشلار چوڭلاردىن ئۇلگە ئېلىش بىلەنلا قالماي، كۆپۈنچە ھاللاردا چوڭلارغا قارىغاندا تېخىمۇ كۈچلۈك ھېسىياتلىنالايدۇ. ياشلارنى قوزغاش، ئۇلارنى يىتەكلەش چوڭلارغا قارىغاندا تېخىمۇ ئاسان.

كونا ئاۋۇستىريە مىللەتلىرى ئوتتۇرسىدىكى بۇنداق كۈرەشلەرگە قاتنىشىش پۈرسىتى ماڭىمۇ نېسىپ بولغان ئىدى. مەكتەپتە جەنوبىي مانشى جەمىيىتى بىلەن ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسى ئۈچۈن ئىئانە يىغاتتۇق، قارا، قىزىل، سېرىق رەڭلىك بايراقلار بىلەن بىزەلگەن گۈل دەستىلىرىنى سوغات قىلىشاتتۇق؛ "خايىل ــ ياشىسۇن!" دەپ توۋلىشىپ تەنتەنە قىلىشاتتۇق؛ پاش قىلىنىش ۋە جازالىنىشلاردىن قورقماي ئىمپېرىيە مارشى كايزەرلايدىنىڭ ئورنىغا ئۆزىمىزنىڭ «دوتچلاند ئاللېس ــ گېرمانىيە مارشى» نى ئېيتىشاتتۇق. ئاتالمىش مىللىي دۆلەتنىڭ تەركىۋىدىكى ئىرقلار ھەققىدە گەپ بولغىنىدا، چۈشىنىكسىز مىللىي تىللىرىدىن باشقا مىللىي غورۇرىمىزنى كۈچەيتىدىغان ھېچ نېمىدىن خەۋىرىمىز بولمىسىمۇ، ياشلار سىياسىي جەھەتتە ئەنە شۇنداق جەڭگىۋار روھ بىلەن يېتىشتۈرىلەتتۇق. شۇنىسى ئېنىقكى، باللىق ۋاقتىلىرىمدا مەنمۇ يۇۋاش ـ يۇمشاق يېتىشكەن بولماي، قىسقا ۋاقىت ئىچىدىلا ئوت يۈرەك "نېمىس مىللەتچىسى" بولۇپ يېتىلىشكە باشلىغان ئىدىم. بۇ يەردە مىللەتچى دېگىنىم، بۈگۈنكى كۈندە ئۆزلىرىگە مىللەتچى ئىسمىنى قويىۋالغان پارتىيىنىڭ چۈشەنچىلىرىدىن تۈپتىن پەرق قىلىدىغان بىر مىللەتچىلىك ئىدى.

بۇ تۈردىكى يېتىلىش روھى سەۋەبىدىن، مەنمۇ ئىدىيە جەھەتتە تىزلىكتە تەرەققى قىلىشقا باشلىغان ئىدىم. ئون بەش ياشقا كىرگەن ۋاقتىمدىلا خاندانلىق پۈخرالىقىنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىكى بىلەن ئىرق مىللەتچىلىگى دېگەن ئىككى ئۇقۇمنىڭ پەرقىنى ئېنىق ئايرىيالايدىغان ھالغا كېلىپ، رەسمى مىللەتچى بولۇپ يېتىلىشكە باشلىغان ئىدىم.

ھابسبوۋرگ خاندانلىق تۈزۈمىنىڭ ئىچكى سىياسى ئەھۋالىنى تەتقىق قىلىش ئاۋارىچىلىقىغا چىدىمايدىغانلار، مېنىڭ نېمىشكە بۇنداق بىر يول تاللىيالىغانلىقىمنى مەڭگۈ چۈشەنمەيدۇ. ئادەتتە بۇنداق بىر مايىللىق دۆلەت ئىچىدىكى مەكتەپلەردە ئوقۇتۇلىدىغان ئومۇمىي تارىخ دەرسلىرىنىڭ تەسىرىدىلا ئوتتۇرغا چىقىشى مۇمكىن. بۇنىڭ بىر سەۋەبى، ئاۋۇستىريە تارىخى دەيدىغان مەخسۇس بىر تارىخ ئەمەلىيەتتە يوق. بۇ دۆلەتنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرالىشى بىلەن ئۇنىڭ تەرەققىياتى نېمىسلىككە شۇنچىلىك زىچ باغلانغانكى، نېمىس تارىخىدىن مۇستەسنا بىرەر ئاۋۇستىريە تارىخىنى ھەرگىزمۇ تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدۇ. شۇڭا، نېمىسلارنىڭ ئىككى دۆلەتكە پارچىلىنىپ كېتىشىنى، نېمىس تارىخىنىڭ ئىككىگە بۆلۈنۈپ كېتىشى دەپ قاراشقا توغرا كېلىدۇ.

ۋېينادا زاۋاللىققا يۈز تۇتقان بۇ كونا پادىشالىقتىكى بارلىق دەبدەبىلىك مەنزىرىلەر گويا ئىمپېرىيە تەركىۋىدىكى بارلىق مىللەتلەر بىر پۈتۈنلۈكنى

مەڭگۈ داۋاملاشتۇرىدۇ دېگەن ئۇقۇمنى ئىپادىلىگەندەك كۆرۈنسىمۇ، ئەسلىدە بۇ سۈنئى تاشقى كۆرۈنۈشتىن باشقا مەنىگە ئىگە ئەمەس ئىدى.

ھابسبوۋرگ خاندانلىقى يىمىرىلىشقا يېقىنلاپ قالغان كۈنلەردە، ئاۋۇستىرىيە نېمىسلىرى ئانا ۋەتەن توپراقلىرىغا قوشۇلۇپ كېتىش ئارزۇسى بىلەن تېپىرلىشىپلا كەتكەنىدى. ھەممە كىشىنىڭ قەلبىدە شۇنچە ئۇزۇندىن بېرى چوڭقۇر ئورۇن ئالغان ئورتاق گېرمانىيە قۇرۇش ئارزۇسىنى يالغۇز تارىخ تەرىبىسى ئارقىلىقلا قوزغىتىش مۇمكىن. تارىخ، مەڭگۈ قۇرىماس بىر بۇلاق بولۇپ، شارائىت يار بەرمىگەن بەزى دەۋرلەردە ئۇنتۇلۇپ كەتكەندەك كۆرۈنسىمۇ، قەلبلەردە يېڭى بىر ئىستىقبالنى نېمىسلارنىڭ قۇلىقىغا تىنماي پىچىرلاپ تۇرىدۇ. مانا بۇ، ئىككى نېمىس خەلقىنىڭ قوشۇلۇپ كېتىش ئارزۇسىنىڭ ئىچكى كۈچى.

بۈگۈنكى كۈندىمۇ مەكتەپلەردە ئوقۇتىلىدىغان دۇنيا تارىخ دەرسلىكلىرى بەكلا ناچار تۈزۈلگەن دېيىش كېرەك. ئوقۇتقۇچىلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى تارىخ دەرسىنىڭ مەقسىدى تارىخىي ۋەقەلىكلەر يۈز بەرگەن ئاي ـ كۈنلەر بىلەن جەريانلارنىلا ئوقۇتۇش دەپ قاراشماقتا. بىر ئوقۇغۇچىغا نىسبەتەن بىرەر ئۇرۇشنىڭ قايسى يىلى، قايسى ئايلاردا باشلىنىپ قايسى كۈنلەردە ئاخىرلاشقانلىقىنى بىلىۋېلىشى ياكى قايسى بىر مارشالنىڭ تۇغۇلغان كۈنى، قايسى بىر پادىشاھنىڭ تەختكە ئولتۇرغان ۋاقتىنى ئاي ـ كۈنلىرى بويىچە ئېنىق يادلىۋېلىشنىڭ قىلچە ئەھمىيىتى يوق. ئەسلىدىنلا ئەھمىيەتلىك بولغىنىمۇ بۇنداق نەرسىلەر ئەمەس ئىدى. تارىخ دەرسىنىڭ مەقسىدى، تارىخىي ۋەقەلىكلەرنى پەيدا قىلىدىغان ئەسلى سەۋەبلەر بىلەن ئۇنى بارلىققا كەلتۈرگەن ئامىللارنى ئۆگۈنۈش بىلەن ئۇلارنى تەتقىق قىلىش مەقسەت قىلىنىشى كېرەك ئىدى.

مېنىڭچە بولغاندا، تارىخ ئۆگۈنۈش، يەنى ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا ھەرقانداق بىر ئۆگىنىش، تەتقىق قىلىش ماھارىتى دېگىنىمىزدە شۇنى كۆزدە تۇتىشىمىز كېرەك: ئاساسىي مەزمونلارنى ساقلاپ قېلىپ، جەريانلارنى ئۇنتۇپ كېتىش.

مېنىڭ مەكتەپتىكى تارىخ دەرس ئوقۇشىمدا، بۇ دەرسنىڭ ئەھمىيىتىنى ئەڭ ياخشى بىلىدىغان، ئاز ئۇچۇرايدىغان تالانتلىق بىرسىنىڭ ئوقۇغۇچىسى بولۇش سالاھىتىگە ئېرىشەلىگەنلىكىم كېيىنكى كۆزقاراشلىرىمنىڭ شەكىللىنىشى ئۈچۈن ئىنتايىن چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتكەن دەپ قارايمەن. ھەتتا شۇ سەۋەبتىن پۈتكۈل ھاياتىمدا يول كۆرسەتكۈچ رول ئويناغان، ياش ۋاقتىلىرىمدىن باشلاپلا بىر ئىنقىلاپچى بولۇپ ئۆسۈپ يېتىلىشىم ئۈچۈن يىتەكچى رول ئويناغان دەپ قارايمەن. ماڭا ھەل قىلغۇچ تەسىر كۆرسەتكەن بۇ

ئىقتىدارلىق ئوقۇتقۇچىلىرىمىز ئىچىدىكى كەسىپى ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ تارىخ ئوقۇتقۇچىسى دوكتور لىئوپولد پويېتش دېگەن كىشى ئىدى. بۇ ئوقۇتقۇچىمىز ھېسىياتچان، مەجەزى چۈرس ۋە ئاق كۆڭۈل بىر ئادەم ئىدى. ئۇ جوشقۇنلۇق نوتۇقلىرى بىلەن بىزنى سەھرىلەپ، بىزنى بۇ رېئال دۇنيادىن چىقىرىپ ئۆتمۈش ئەسىرلەرنىڭ تۇمانلىق يىللىرى ئىچىگە يېتەكلەپ، ئۇ دەۋرلەردە كۆمۈلۈپ قالغان بىر مۇنچە تارىخىي ۋەقەلىكلەرنى تەسۋىرلەپ بىزنى ھاياجانلاندۇراتتى. بىزنى تارىخنىڭ ئۇ سىرلىق دۇنياسىغا ئاپىرىپ ساياھەت قىلدۇرغان شۇ ئوقۇتقۇچىمىز تا بۈگۈنگىچە ھۆرمەت بىلەن ئەسلەيمەن. ئۇنىڭ لېكسىيىلىرىنى ئاڭلاۋاتقىنىمىزدا ۋاقىتنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى سەزمەيلا قالاتتۇق. ئۇنىڭ لېكسىيىلىرىنىڭ تەسىردە ھاياجاندىن كۆزلىرىمىز ياشقا تولۇپ كېتەتتى.

بۇ ئوقۇتقۇچىمىزنىڭ ئەڭ مۇھىم ئالاھىدىلىگى شۇكى، ئۇ تارىخىي ۋەقەلىكلەرنى ئىنتايىن ئۇستىلىق بىلەن تەسۋىرلەش بىلەن بىرگە، تارىخىي ھادىسىلەردىن ساۋاق ئېلىپ بۈگۈنگە تەدبىقلاش يوللىرىنى كۆرسىتىپ بېرەلىشى ئىدى. بۇ ئوقۇتقۇچىمىز تارىخىي ۋەقەلىكلەرنى ئىنتايىن تەسىرلىك تەسۋىرلەپ بېرەلىگەچكە، بىزمۇ پەۋقۇلئاددە سۈكۈنەت ئىچىدە ئاڭلاپ كېتەتتۇق. بۇ ئوقۇتقۇچىمىز مىللىي ھېسىياتلىرىمىزدىن پايدىلىنىپ بىزنى ئىنتىزامچان بولۇشىمىزغا يېتەكلەيتتى. شۇنداق قىلىپ، ئۆزىنىڭ دەرس پروگراممىسىنى ئوڭۇشلۇق تاماملىيالايتتى.

ئەنە شۇ ئوقۇتقۇچىم، ماڭا تارىخ دەرسىنى ھەممىدىن بەك سۆيدىغان دەرستىن بىرىسىگە ئايلاندۇرغان ئىدى. ھەتتا مېنىڭ ياش ئىنقىلاپچى بولۇپ يېتىشىپ چىقىشىمدا بۇ تارىخ ئوقۇتقۇچىسىنىڭ رولى ئىنتايىن چوڭ بولغان ئىدى.

بۇنداق بىر ئوقۇتقۇچىنى سۆيگەن، ئەنە شۇنداق بىر ئوقۇتقۇچىنىڭ قولىدا تەربىيەلەنگەن، گېرمانىيە تارىخىنى ئەنە شۇنداق بىر ئوقۇتقۇچىنىڭ قولىدا ئوقۇغان بىرسى، مىللىتىنىڭ تەغدىرىنى ۋەيران قىلىش ئۈچۈن ھەر تۈرلۈك رەزىللىكلەر بىلەن شوغۇللىنىپ كېلىۋاتقان بىر خاندانلىقتىن نەپرەتلەنمەي، ئۇنىڭغا قارشى تۇرمايمۇ تۇرالارمۇ؟

بۇرۇندىن تارتىپ مىللىتىگە خىيانەت قىلىپ كېلىۋاتقان، ئۆزىنىڭ پەسكەش مەنپەئەتىنى نېمىس مەنپەئەتىنىڭ ئۈستىگە دەسسىتىۋالغان بۇنداق بىر پادىشالىققا كىممۇ سادىق پۇخرا بولغىسى كېلىدۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە، بىز مىللەتچى ياش ـ ئۆسمۈرلەر ئاۋۇستىرىيە دۆلىتىگە نېمىسلارنىڭ قىلچىمۇ مۇھەببىتى يوقلىغىنى، بولۇشىنىڭمۇ مۇمكىن ئەمەسلىگىنى بىلمەسمىدۇق؟

بۇگۈنگىچە روي بېرىۋاتقان ھەر بىر ۋەقە، تارىخنىڭ بىزگە ئۆگەتكەن تەجرىبىلىرى ئاۋۇستىرىيە خاندانلىق ئائىلىسى بولغان خابسبوۋرگلارنىڭ مىللىتىگە قىلىۋاتقان رەزىللىكلىرىنى تېخىمۇ تولۇق، تېخىمۇ ئېنىق تونۇتتى، خالاس.

جەنوپ ۋە شىمالدا يات دۆلەتلەرنىڭ زەھىرى مىللىتىمىزنىڭ ئەقلىنى بۇلغاشقا باشلىشى بىلەن، ۋېيېنانىمۇ كۈندىن ـ كۈنگە نېمىس شەھىرى بولۇش ئالاھىدىلىكىنى يوقۇتۇپ بېرىۋاتقان، نېمىسلىكتىن بارغانسىرى ياتلىشىۋاتقان شەھەرگە ئايلاندۇرماقتا. بۇ دەبدەبىلىك ئاۋۇستىرىيە خاندانلىق ئائىلىسى ھەر بىر پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي چېخ مەنپەئەتى ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىشتىن قىلچە نومۇس قىلمايدىغان ھالغا كەلمەكتە. ئاۋۇستىرىيىنىڭ ئىسلاۋىيانلاشتۇرۇلۇشىنى نېمىس دۈشمىنى بولغان ئاۋۇسرتىيە شاھزادىسى فرانز فېردىناند قوللاپ قۇۋەتلىگەن ئىدى. قىزىق، بۇ ئارشىدۇك، سلاۋىيانلارغا ياردەملىشىپ بىرگە قۇيۇپ ياسىغان ئوقتا يەنە شۇ ئىسلاۋىيانلار تەرىپىدىن ئېتىپ ئۆتمە تۆشۈك قىلىۋېتىلدى. ئەسلىدە ئاۋۇستىرىيىنى يوقۇرىدىن تۈۋەنگىچە ئۇمۇمي يۈزلۈك ئىسلاۋىيانلاشتۇرۇش ئىشىغا بىۋاستە يېتەكچىلىك قىلغان ئادەم دەل بۇ شاھزادە ئەمەسمىدى؟ تەڭرى ئۇنىڭ تېگىشلىك جازاسىنى بەرگەن ئىدى.

گېرمانىيە خەلقىگە ئارتىلغان تۆلەم پەۋقۇلئاددە ئېغىر ئىدى. ئۇلارنىڭ بىز نېمىسلاردىن بۇنچە كۆپ قان ـ تەر تەلەپ قىلىشى، دۇنيادا كۆرۈلۈپ باقمىغان بىر زومىلىق ئىدى. ئۇلارنىڭ گېرمانىيىگە قىلغان بۇ ئۆكتەملىكىنىڭ ئەڭ چوڭ ناھەقچىلىك ئىكەنلىكىنى ھەتتا قارغۇمۇ ئوچۇق كۆرۈپ يېتەلەيتتى. بۇ ئىشتا بىزگە ئەڭ ئېغىر كېلىدىغان تەرىپى شۇكى، خابسبوۋرگلارنىڭ نېمىسلارغا يوقۇرقىدەك دۈشمەنلىك قىلىشىنى گېرمانىيىنىڭ ئىتتىپاقدىشى دېگەننى باھانە قىلىپ ھېچكىم ئەھمىيەت بەرمەسلىكىدۇر. گېرمانىيىمۇ كونىراپ ئەبجىغى چىقىپ كەتكەن بۇ مۇنارخىيىدە نېمىسلىكنىڭ كۈنسايىن ۋەيران قىلىنىشىغا قىلچە پەرۋا قىلماي بىر چەتتە قاراپ تۇراتتى. ئاۋۇستىرىيە خاندانلىقىمۇ تاشقى مۇناسىۋەتلەردە ساتقۇنلۇق قىلىشقا تايىنىپ ئاۋۇستىرىيىنى بىر نېمىس دۆلىتى قىياپىتىدە كۆرسىتىشكە ئۇرۇنسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئىمپېرىيە ساريىدا نېمىسلىقنى قارشى ئىسيان، قىساس ۋە ئۆچمەنلىك ئۇرۇقىنى تېرىماقتا ئىدى.

ئەپسۇسكى، ئاۋۇستىرىيە خاندانلىقى ئىچىدە روي بېرىۋاتقان بۇ ھادىسىلەرنى يالغۇز گېرمانىيە رېيچ دائىرىلىلا كۆرەلمەيۋاتاتتى. ئۇلار قارغۇ ئادەمدەك ئۆلگەن جەسەتنىڭ ئەتراپىنى ئايلىنىپ نېرى كېتەلمەي، چىرىگەن سۇڭەكلەردىن قايتا تىرىلىش شەپىلىرىنى كۆرىۋاتىمىز، ھەتتا بۇ جەسەتكە

جان كىرىپ قىمىرلاۋاتىدۇ دېيىشىپ ئۆلۈۋاتقان ھابسبورگ خارابىسىغا قاراپ كۆڭلىنى خوش قىلىشماقتا ئىدى.

يېڭى تۈغۇلغان رېيچ بىلەن ئەرۋاھقا ئايلىنىپ بولغان كونا ئاۋۇستىرىيە ئوتتۇرىسىدا ئىمزالانغان بۇ تەلەيسىز ئىتتىپاقداشلىق كىلىشىمى ئىچىدە، كەلگۈسىدە دۇنيا ئۇرۇشىنى قوزغاشنىڭ تۈنجى توپ ئوقلىرى يوشۇرۇنغان، گېرمانىيىنى مەغلوبىيەتكە سۈرەپ ماڭىدىغان ئامىللار يوشۇرۇنغان دېيىشكە بولاتتى.

بۇ مەسىلىنى كىتاۋىمنىڭ كېيىنكى بۆلۈملىرىدە تېخىمۇ تەپسىلى تونۇشتۇرۇپ ئۆتىمەن. بۇ ھەقتە ھازىرچە شۇنچىلىك توختىلىپ ئۆزەمنىڭ گېپىگە قايتاي. ياشلىق دەۋرىمنىڭ دەسلەپكى كۈنلىرىدىن تارتىپلا بەزى ئاساسلىق كۆز قاراشلىرىم شەكىللەنمەكتە ئىدى. ئۇنىڭدىن كېيىنكى يىللاردا بۇ تۈردىكى كۆزقاراشلىرىمنى ئۈزلۈكسىز مۇستەھكەملەپ ماڭدىم، خالاس. شۇ چاغدا تىكلىۋالغان ئاساسلىق كۆزقاراشلىرىم تۆۋەندىكىلەر ئىدى:

ــ بۇندىن كېيىن نېمىس ئىرقىنى ساقلاپ قېلىشنىڭ مۇھىم ئامىلى ــ مۇتلەق تۈردە ئاۋۇستىرىيە يىمىرىلىشى كېرەك.

ــ مىللەتچى ھېسسىياتقا ئىگە بولۇش بىلەن بۇ خانىدانلىق پۈخرالىقىدا تۇرۇپ ۋەتەنپەرۋەر بولۇش بىر ـ بىرىسىگە تۈپتىن زىت كېلىدىغان ئىككى خىل ئىش.

ــ خابسبوۋرگ ئوردىسى نېمىس مىللىتىگە ئاپەت تېرىدىغان بىر خان سارىيىدۇر.

شۇ يىللاردىن باشلاپ، بۇ قاراشلىرىمنىڭ مۇقەررەر نەتىجىسى بولغان مۇنداق بىر تۈيغۇ قەلبىمدە چوڭقۇر ئورۇن ئېلىشقا باشلىدى: ئانا ۋەتىنىم بولغان نېمىس ئاۋۇستىرىيە تۈپراقلىرىنى ئىنتايىن ياخشى كۆرىمەن، ئەمما ئاۋۇستىرىيە دۆلىتىنى ئىچ ـ ئىچىمدىن ئۆچ كۆرەتتىم.

جەڭگىۋار ھېسسىياتلىرىم

شۇنىڭدىن كېيىن، مەكتەپتە ئوقۇغان دۇنيا تارىخى ھەققىدىكى بىلىملىرىم مەسىلىلەرنى كۆزىتىشىمدە، بولۇپمۇ سىياسىي كۆزقاراشلىرىمنىڭ شەكىللىنىشىدە ئىنتايىن مۇھىم بىلىم غەزىنەم ۋە يارىدەمچىم بولۇپ كەلدى. مەن بۇ بىلىملەرگە تايىنىپ مەسىلىلەرنى قىلچە قىينالمايلا چۈشىنەلەيدىغان بولدۇم. شۇندىن كېيىن داۋاملىق تارىخ ئۆگۈنۈشۈمنىڭ ھاجىتى قالمىدى

دېيىشكىمۇ بولاتتى. ئۇ يىللاردا تارىخنى مەن ئۆگەندىم ئەمەس بەلكى تارىخ مېنى ئۆگەتتى دېسەم تېخىمۇ مۇۋاپىق كېلىدۇ.

مەن ئۆسمۈرلۈك ۋاقىتلىرىمدىن تارتىپلا سىياسىي جەھەتتە بالا ئىنقىلاپچى بولۇپ يېتىشكىنىمگە ئوخشاش، ئۇزۇنغا قالماي سەنئەت ساھەسىدىمۇ ئىسلاھاتچى روھ بىلەن يېتىلىشكە باشلىغان ئىدىم.

ئۇ يىللاردا ئاۋۇستىرىيىنىڭ يوقۇرىسىدىكى مەركىزى شەھەرلەردىن بىرىدە بىر تياتىر ئۆمىگى بولىدىغان. بۇ ئۆمەكنىڭ ئويۇن سەۋىيىسى خېلى يامان ئەمەس ئىدى. بۇ ئۆمەك پات ـ پاتلا مەن تۇرغان شەھەرگە كېلىپ ئويۇن قويۇپ تۇراتتى. مەن ئون ئىككى ياش ۋاقتىمدا تۇنجى قېتىم گۈيللاۋۇم تېل تىياتىرىنى كۆرگەن ئىدىم. ئاردىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي يەنە شۇ يەردە تۇنجى قېتىم ئوپېرا كۆرۈش پۇرسىتىگە ئېرىشكەن ئىدىم. ئۇ ئوپېرا لوھېنگرىن ئوپېراسى ئىدى. بۇ ئوپېرا مېنى باشتىن تارتىپلا ئۆزىگە جەلىپ قىلىۋالغان ئىدى. باش رولچى بايرېئۇت ئالغان رولدىن تەسۋىرلىگۈسىز دەرىجىدە ھاياجانلىنىپ ئۇنىڭغا بەكلا ھەۋىسىم كەلگەن ئىدى. شۇندىن باشلاپ ئۇنىڭ ئەسەرلىرى مېنى ئۆزىگە پۈتۈنلەي جەلىپ قىلىۋالغان ئىدى. كىچىككىنە بىر ۋىلايەت شەھىرىدە بۇنداق سۈپەتلىك ئۇيۇنلارنى كۆرۈش پۇرسىتىگە ئېرىشەلمىگەنلىكىم، مېنىڭ ئۇچۇن بىر تەلەي ئىدى. بۇ ئوپېرا ماڭا، كېيىنكى يىللاردا تېخىمۇ يوقۇرى سەۋىيىلىك ئوپېرالارنى كۆرۈپ چۈشىنىش ئىقتىدارىنى بەرگەن ئىدى.

شۇ ۋاقىتلاردا يۇز بەرگەن ئىشلار ـــ شوخلۇقلار ئىچىدە نۇرغۇنلىغان خاپىلىقلارنىمۇ تەڭ تارتقان ئۇ ئۆسمۈرلۈك دەۋرىم ـــ مېنى، دادامنىڭ مەن ئۈچۇن پىلانلاۋاتقان كەسپىدىن پۈتۈنلەي سوۋۇتۇپ كادىرلىققا تېخىمۇ ئۆچ قىلىۋەتكەن ئىدى. كۈنلەر ئۆتكەنسىرى كەلگۈسىدە بىر مەمۇرىي كادىر بولۇپ بەختلىك بولالمايدىغانلىغىمنى تېخىمۇ ئېنىق ھېس قىلماقتا ئىدىم. رەسىم سىزىش قابىلىيىتىم كەسپى ئوتتۇرا مەكتەپتىمۇ ئىسپاتلانغان ئىدى. بۇمۇ تاللىۋالغان يولۇمدىن يانماسلىقىم ئۈچۇن تۇرتكە بولۇپ بەرمەكتە ئىدى.

دادامنىڭ يالۋۇرۇش ياكى تەھدىت سېلىشلىرىنىڭ ھېچقايسى ماڭا كار قىلمايتتى. نېمە بولسا بولسۇن، كەلگۈسىدە ھەرگىزمۇ مەمۇرىي كادىر بولمايمەن، چوقۇم بىر رەسسام بولۇپ يېتىشىپ چىقىمەن دەيتتىم.

ۋاقىتنىڭ ئۆتىشىگە ئەگىشىپ، مەندە بىناكارلىق كەسپىگە بولغان قىزىقىشىمۇ ئاستا ـ ئاستا شەكىللەنمەكتە ئىدى. ئۇ يىللاردا، بىناكارلىق كەسپىنى رەسىم سەنئىتىنى تەكامۇللاشتۇرۇشقا ياردەمچى بولىدىغان بىر كەسىپ دەپلا ئويلايتتىم. شۇنداق قىلىپ، سەنئەتكارلىققا مۇناسىۋەتلىك قىزىقىشلىرىمنىڭ كۆپىيىپ ببرىۋاتقانلىقىدىن بەكلا خوشال بولغان ئىدىم.

ئەمما، كۆنلەرنىڭ بىرىدە ھەممە ئىش ئاستىن ـ ئۈستۈن بولۇپ، پۈتۈنلەي باشقا بىر تەغدىرگە دۇچ كېلىدىغانلىقىنى پەقەتلا ئويلىمىغان ئىكەنمەن.

تۇيۇقسىز يۈز بەرگەن ئۆزگىرىش

كەسىپ تاللاش مەسىلەم كۆتۈلمىگەن بىر شەكىلدە ئۆزلىگىدىنلا ھەل بولۇپ كەتتى:

دادام تۇيۇقسىزلا ۋاپات بولدى. دادامدىن ئايرىلغان كۈنلىرىمدە ئەندىلا ئون ئۈچ ياشقا قەدەم باسقان ئىدىم. دادام، ساپسېغلام يۈرگەن كۈنلىرىنىڭ بىرىدە يۈرەك كېسىلى قوزغىلىپ پالەچ بولۇپ بىزنى چوڭقۇر مۇسىبەت ئىچىگە تاشلاپ بۇ ئالەمدىن جىممىتىلا كېتىپ قالدى. ئائىلەم ئېغىر مۇسىبەت ئىچىدە قالغان ئىدى. دادامنىڭ ئەڭ چوڭ ئارزۇلىرىدىن بىرسى، مېنى جەمىيەتكە چىققىنىمدا ئۆزىنىڭ بېشىغا كەلگىنىدەك دۇچ كېلىش ئېھتىمالى بولغان جاپالاردىن ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بىر كەسىپ ئىگىسى قىلىپ يېتىشتۇرۇپ چىقىش ئىدى. دادام، بۇ ئارزۇسىغا يېتەلمەي ئاخىرى ئۇ ئالەمگە كېتىپ قالدى. شۇنداقتىمۇ، بىلىپ ـ بىلمەستىن بولسىمۇ ماڭا ئىستىقبال توغرىسىدا بىر غايىنى مىراس قالدۇرۇپ كەتكەن بولۇپ، بۇنىڭغا دادام بىلەن ئىككىمىزنىڭلا ئىشەنچىمىز كامىل ئىدى.

دەسلەپكى كۈنلەردە، مۇنداق قارىغاندا ئىشلىرىمدا كۆزگە كۆرۈنگىدەك بىرەر ئۆزگىرىش بولمىغاندەك قىلاتتى. ئانامۇ مېنى تەربىيەلەشتە دادامنىڭ ئارزۇسى بويىچە يول تۇتۇشنى ئۆزىنىڭ مەجبۇرىيىتى دەپ ھىساپلايتتى. يەنى ئانامۇ مېنىڭ مەمۇرىي كادىر بولۇش ئۈچۈن تەربىيىلىنىشىمنى تىلەيتتى. مەن بولسام، ھەرگىزمۇ كادىر بولماسلىق ئۈچۈن ھەرقانداق ۋاقىتتىكىدىنمۇ بەكرەك جاھىللىق قىلىپ چىڭ تۇرماقتا ئىدىم. ئوتتۇرا مەكتەپتىكى دەرس سېتىكىلىرى غايەمگە ماس كەلمىگەنسىرى، مەنمۇ ئۇ دەرسلەرگە ئۇنچە بەك قىزىقماس بولۇۋالغان ئىدىم. تۇيۇقسىزلا بىر قانچە ھەپتە داۋام قىلغان بىر كېسەللىكە گىرىپتار بولدۇم. بۇ كېسەللىك، ئائىلەم بىلەن بولغان بارلىق زىددىيەتلىرىمنى بىراقلا ئۇنتۇلدۇرىۋەتتى. ئېغىر ئۆپكە يالىلۇغى كېسىلىگە گىرىپتار بولغان ئىدىم.

دوختۇر ئانامغا، كەلگۈسىدە نېمە بولسا بولسۇن ئوغلىڭىزنى بىر ئىشخانىدىن چىقماي قامىلىپ ئولتۇرىدىغان مەمۇرى كادىرلىقتەك بىرەر ئىشقا

قويۇشنى ھەرگىز ئويلىماڭ، دەپ ئالاھىدە جىكىلەش بىلەن بىرگە، كەسىپى ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ئوقۇشۇمنى ئەڭ بولمىغاندا بىرەر يىل بولسىمۇ توختۇتۇپ تۇرۇشۇم ھەققىدە مەسلىھەت بېرىدۇ. شۇنداق قىلىپ، يوشۇرۇپ يۈرگەن ئارزۇلىرىمغا، قەتئى ۋاز كېچىشنى خىيالىمغا كەلتۈرمەيدىغان غايىلىرىم يولىدا كۆرەش قىلىش ئىمكانىغا تۇيۇقسىزلا ئېرىشكەن ئىدىم. كېسىلىم سەۋەپلىك، ئانام ماڭا كەسىپى ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ئوقۇشتىن چېكىنىپ چىقىپ بىرەر تېخنىكومغا كىرىپ ئوقۇشۇمغا ماقۇل بولدى.

بۇ كۈنلەردە مەن خۇددى چۈش كۆرىۋاتقاندەك، يۈز بېرىۋاتقان بۇ ھادىسىلار راسمۇ ـ يالغانمۇ دەپ ئاڭقىرالماي خوشاللىغىمدىن خۇدۇمنى بىلەلمەي يۈردۈم. ئەسلىدە، ئۇ كۈنلىرىم راستىنلا بىر چۈش ئىكەنىدۇق. ئارىدىن ئىككى يىل ئۆتمەيلا، تاغام ۋاپات بولۇپ مېنىڭ ئۇ تاتلىق خىياللىرىمنى پۈتۈنلەي توزىتىۋەتتى.

ئانام، ئۇزۇن داۋام قىلغان ئازاپلىق بىر كېسەلىكە گىرىپتار بولىدۇ. ئانام كېسەل بولغان دەسلەپكى كۈنلەردىلا بۇ كېسەلدىن ساقىيىش ئۈمىدىنىڭ يوق دېيەرلىك ئىكەنلىگىدىن خەۋەر تاپقان ئىدۇق. بۇ زەربە ماڭا بەكلا ئېغىر كەلگەن ئىدى. مەن، دادامنى ھۆرمەت قىلاتتىم؛ ئەمما ئانامنى چىن قەلبىمدىن سۆيەتتىم.

بۇ ئاچچىق ئەمەلىيەت، مېنى دەرھال بىر قارارغا كېلىشكە قىستىماقتا ئىدى. ئائىلىمىزنىڭ ئەسلىدىنلا ناچار بولغان ئىختىسادىي زاپىسى ئانام ئېغىر كېسەللىك تارتقان كۈنلەردە ئاساسەن پاك ـ پاكىزە قۇرۇغدىنىپ تۈگىگەن ئىدى. يېتىملار يۇرتىنىڭ ماڭا بېرىدىغان ياردەم پۇلى تۇرمۇشۇمنى قامداشقا زادىلا يەتمەيتتى. شۇڭا، نىمىلا قىلسام قىلاي بىرەر ئىش تېپىپ تۇرمۇشۇمنى قامداشقا مەجبور ئىدىم.

بىر چامدانغا كېيىم ـ كېچەكلىرىمنى سېلىپ ۋېيناغا قاراپ يولغا چىقتىم. قەتئى ئىرادىگە كېلىپ يولغا چىققانلىقىم ئۈچۈن بۇ سەپەردىن ئۆزەمگە تولۇق ئىشەنچ قىلاتتىم. يولدا كېتىۋېتىپ بۇندىن ئەللىك يىل ئاۋال دادام ئۆز تۇرمۇشىنى قامداش ئۈچۈن ئاتلانغان ۋېينا سەپىرىدىن ئۇتۇق قازىنىپ يانغانلىقىنى خىيالىمغا كەلتۈردۈم: مەنمۇ ئۇنىڭ باسقان ئىزىدىن مېڭىپ، تىلغا ئالغىدەك بىر "ئادەم" بولۇپ قايتىش ئىرادىسىنى تىكلىگەن ئىدىم. ئەمما ھەرگىز كادىر بولمايمەن دەيدىغان سۆزۈمدىنمۇ قەتئى يانمىغان ئىدىم.

ئىككىنچى باب

ۋىجدانىدا ئوقۇشنى دەپ كۆرگەن جاپالىق كۈنلىرىم

ئانام ۋاپات بولغان كۈنلەردە كەلگۈسىدە نېمە ئىشلارنى قىلىشىم توغرىلىق كاللامدا بەزى پىلانلارنى تۈزۈپ قويغان ئىدىم.

ئەسلىدە ئانامنىڭ كېسىلى ئاخىرقى باسقۇچلارغا كىرىپ قالغان كۈنلەردە، گۈزەل سەنئەتلەر ئىنىستىتۇتىغا كىرىش ئىمتىھانىغا قاتنىشىش ئۈچۈن ۋىجدانىغا بارغان ئىدىم. سىزغان رەسىملىرىمدىن بىر بولاقنى قولتۇغۇمغا قىستۇرۇپ ۋىجدانىغا سەپىرىگە ئاتلانغان ۋاقتىمدا، ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ بۇ ئېنىستىتۇتقا قوبۇل قىلىنىدىغانلىقىمغا يۈزدە يۈز ئىشىنەتتىم. چۈنكى، كەسپى ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ۋاقتىمدا مەكتەپنىڭ ئەڭ ياخشى مەنزىرە ـ بىنا رەسساملىرى ھېساپلىناتتىم. بۇ جەريانداا ھەرخىل مەنزىرە ۋە بىنا رەسىملىرىنى سىزىش سەۋىيەم ئالاھىدە يوقۇرى دەپ بىلگىنىم ئۈچۈن، رەسساملىق پاكۇلتېتىغا چوقۇم قوبۇل قىلىنىمەن دەپ قەتئىي ئىشىنەتتىم.

شۇنداقتىمۇ ئەنسىرەيدىغان تەرەپلىرىممۇ يوق ئەمەس ئىدى: رەسىم سىزىش جەھەتتە مەنزىرە ـ نەقىش رەسىملىرىنى سىزىشقا، بولۇپمۇ بىنا مەنزىرىلىرىنى سىزىشقا تېخىمۇ ئىقتىدارلىقتەك كۆرۈنەتتىم. بىناكارلىق سەنئىتىگە بولغان قىزىقىشىم، بۇ جەھەتتە ئىپادىلەنگەن زوۋقۇم تەبىئى ھالدا بارغانسىرى كۈچىيىپ بارماقتا ئىدى. ئەندىلا ئون ئالتە ياشقا كىرگەن بولۇشۇمغا قارىماي، ئون بەش كۈن ئەتىراپىدا تۈرۈپ قالغان ۋىجدانىدا مېنىڭدىكى بۇ ھەۋەس تېخىمۇ كۈچلەنگەنلىكىنى ھېس قىلغان ئىدىم. خوفمۇزبۈيۇم رەسىم كۆرگەزمىسىنى زىيارەت قىلىشقا بارغىنىمدا رەسىملەرگە دىققەت قىلىشنى ئۇنۇتۇپ بىنانىڭ گۈزەللىكىلىرىنىلا كۆزۈتۈپ يۈرگەن ئىدىم. ھەر كۈنىسى ئەتىگەندىن تا كۈن پاتقىچە مېنى قىزىقتۇرغان چىرايلىق نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى كۆرۈپ چېپىپ يۈرگەن ئىدىم. بۇلارنىڭ ئىچىدە مېنى ئەڭ بەك قىزىقتۇرغىنى يەنىلا بىنالار ئىدى. ئوپىرا بىناسى بىلەن پارلامېنت بىنالىرىنى سائەتلەرچە تاماشا قىلىشتىن زادىلا زېرىكمىگەن ئىدىم. پۈتۈن رىنگستراس كوچىسى ماڭا گويا مەڭ بىر كىچە چۈچەكلىرىدىن ئېلىنغان بىر مۇزېيخانىدەكلا كۆرۈنمەكتە ئىدى.

مانا بۇگۈن، بۇ شەھەرگە ئىككىنچى قېتىم كىرىپ كەلمەكتە ئىدىم. ئىنىستىتۇتقا كىرىش ئىمتىھانىدىن مۇتلەق تۇرده ئۆتەلەيمەن دەيدىغان ئىشىنچ بىلەن مەغرۇر ھالدا نەتىجەمنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتمەكتە ئىدىم. ئىمتىھاندىن ئۆتەلەيدىغانلىقىمغا شۈنچىلىك ئىشەنچىم كامىل ئىدىكى، ...

ئىمتىھاندىن ئۆتەلمىگەنلىگىمدىن خەۋەر تاپقىنىمدا گويا بېشىمغا چاقماق چۈشكەندەك ھۇجۇقۇپ كەتكەن ئىدىم! ئىنىستىتۇتقا قوبۇل قىلىنمىغانلىقىمغا زادىلا ئىشەنگۈم كەلمىسىمۇ، ئىمتىھاندىن ئۆتەلمىگەنلىكىم راس ئىدى. كىرىپ مەكتەپ مۇدىرى بىلەن كۆرۈشۈپ ئىنىستىتۇتنىڭ رەسىم بولۇمىگە قوبۇل قىلىنمىغانلىقىمنىڭ سەۋەبىنى سورىغىنىمدا، رېكتور ــ ئىنىستىتۇت مۇدىرى مېنىڭ تاپشۇرغان رەسىملىرىمگە ئاساسەن رەسىم سىزىش قابىلىيىتىمنىڭ يوقلىغى توغرىسىدا رەت قىلىشقا بولمايدىغان پاكىتلارنى كۆرسىتىپ مېنى قايىل قىلدى. ھەقىقەتەنمۇ رەسسام بولۇش خىيالىم يوققا چىققان ئىدى. شۇنداقتىمۇ ئىنىستىتۇتنىڭ بىناكارلىق بۆلۈمىگە ئىمتىھان بېرىپ سىناپ بېقىشىمنى ئەسكەرتىپ ئۆتتى. مەنمۇ بۇنى بىر سىناپ كۆرۈشنى ئويلىدىم. ئەمما بۇنىڭمۇ بىر قىيىن تەرىپى بار ئىدى: بىناكارلىق كەسپىگە تەييارلىق قىلغان ياكى شۇنىڭغا يېقىن كېلىدىغان بىرەر مەكتەپتە ئوقۇغان بولۇشۇم شەرت ئىدى. مەن بولسام، يا ئۇنداق بىرەر مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ئەمەسمەن ياكى ئۇنداق بىر مەكتەپنى سىرتتىن بولسىمۇ ئوقۇپ باقمىغان ئىدىم.

شۇلۇپ مەيدانىدىكى ھانسىن ساربىيىدىن ئايرىلغىنىمدا، روھى جەھەتتىن پۈتۈنلەي ۋەيران بولغان ئەھۋالدا ئىدىم. تۇنجى قېتىم قابىلىيىتىمگە بولغان ئىشەنچىمدىن گۇمان قىلىشقا باشلىغان ئىدىم. چۈنكى ئىستىبداتىم توغرىسىدا ئاڭلىغان سۆزلەر ماڭا ئەجەللىك زەربە بولۇپ تەككەن بولۇپ، ئۇ كۈنسى ئاڭلىغانلىرىم قابىلىيىتىم ھەققىدە بۇرۇن ئاڭلاپ يۈرگەن گەپلەرگە تۈپتىن ئوخشىمايتتى. بۇ ۋەقە، ئۇزۇندىن بويان دىققەت قىلماي كەلگەن تۇراقسىزلىك، ياتلىشىش خاراكتېرىمنىمۇ بىراقلا ئوتتۇرىغا چىقىرىپ بەرگەن ئىدى. بۇنداق بىر ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىقىمنىڭ سەۋەبىنى بىلەلمەي گاڭگىراپلا قالغان ئىدىم. بۇ دەرت، مېنى قاتتىق ئازاپلاندۇرغان ئىدى.

ئەندى ئارتۇق ئويلىنىشىمنىڭ ئورنى يوق ئىدى. بۇ ئىشتىن بىر قانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، ھۇشۇمنى يىغۋېلىپ كەلگۈسىدە چوقۇم بىر بىناكار بولۇپ يېتىشىپ چىقىمەن دەپ پەرەز قىلىشقا مەجبور بولدۇم. ئەسلىدە، ھاياتلىق يولى مۇشەققەتلىك ئەگرى ـ توقايلىقلار بىلەن تولغان ئىكەن. بۇرۇن رېئالىشكۇل ــ كەسپىي ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقىنىمدا ئوقۇشقا نارازىلىق بىلدۈرۈپ سەل قاراپ كەلگەن، ئەھمىيەت بەرمىگەن دەرسلىرىم، مانا بۈگۈن مېنىڭدىن ئاچچىق ئىنتىقامىنى ئالماقتا ئىدى. ئىنىستىتۇتنىڭ بىناكارلىق بولۇمىنىڭ دەرسلىرىنى ئۆزلەشتۈرەلمىگىم ئۈچۈن ئاۋال قۇرۇلۇش تېخنىكىسى ھەققىدىكى دەرسلەرنى ئالغان بولىشىم كېرەك ئىدى. بۇ خىل دەرسلەر ئۈچۈن

يەنە نورمال تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن بولۇشۇم لازىم. بۇلارنىڭ ھېچقايسىسىنى ئورۇندىمىغان ئىدىم. شۇنداق بولغاچقا، بىر قاراشتا غايەمنى ئەملگە ئاشۇرۇشنىڭ بىرەر ئىمكانىيىتى قالمىغاندەكلا كۆرۈنەتتى.

ئانام ۋاپات بولۇپ ۋىجدانىغا ئۆچمەس داغ چۈشكەندىن كېيىن، ئۇ ئۆزىنى تېخىمۇ ئەيىپلىگەن ئىدى. بۇ ۋەقە ئىنسان ھاياتىدا ئۇچرايدىغان ئەڭ چوڭ ئازاب ئىدى. ئۇ ئۆزىنى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلغان ئىدى. ئۇ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن ھەر خىل ئۇسۇللارنى ئويلاشقا باشلىدى. ئۇ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن ئەڭ ياخشى ئۇسۇلنى تاللاشقا تىرىشاتت

ماركسىزم

ئەنە شۇ ۋاقىتلاردىن باشلاپ كۆزۈم ئېچىلىشقا باشلاپ، ئۇ كۈنلەرگە كەلگۈچە ئىسمىنىلا ئاڭلاپ يۈرگەن، ئەمما نېمىس مىللىتىنىڭ ئىستىقبالىغا ئىنتايىن ئېغىر تەھدىت سېلىپ كېلىۋاتقانلىغىنى زادىلا خىيالىمغا كەلتۈرمىگەن مۇنداق ئىككى خەۋپنى تونۇپ يەتكەن ئىدىم: بۇ ئىككى خەۋپ ــ ماركسىزم بىلەن يەھۇدىيلىق ئىدى.

ۋېينا، تەلەيلىك بولغان بىر قىسىم كىشىلەر ئۇچۇن ئويناپ كۆڭۈل ئاچىدىغان، سەبىلەر ئۇچۇن بولسا بايرام ئوينايدىغان بىر شەھەر ھېساپلىنىشى مۇمكىن. ئەمما مېنىڭ ئۇچۇن ۋېينا دېمەك، ھاياتىمدىكى ئەڭ قاراڭغۇلۇق يىللىرىمنىڭ جانلىق بىر خاتىرىسىدىن باشقا مەنىگە ئىگە ئەمەس ئىدى. ھەتتا بۇگۈنمۇ بۇ شەھەرنىڭ ئىسمى مەندە نامراتلىق ئىچىدە ئۆتكۈزگەن شۇ بەش يىللىق ئاچچىق ئەسلىمىلىرىمدىن باشقا بىرەر تەسىرات قوزغىيالمايدۇ. بۇ بەش يىللىق ھاياتىمنىڭ دەسلەپكى ۋاقىتلىرىدا مەدىكارلىق دەمدۇ، ھاممالىلىق دەمدۇ، ئۆي ئاقلاش دەمدۇ، ئىش قىلىپ تۇرمۇشۇمنى قامداش ئۇچۇن قىلمىغان ئىشىم قالمىغان ئىدى. شۇنچىلىك ئاز ئىش ھەققى ئالاتتىمكى، تاپقان پۇلۇم قۇرسىغىمنى تويغۇزۇشقىمۇ يەتمەيتتى. ئۇ كۈنلەردە ئاچلىق، مەندىن پەقەتلا ئايرىلغۇسى كەلمەيدىغان بىر ھەمرايىم ۋە تاپقان بىر تىينىمنىمۇ تەڭ تالىشىپ خەجلەيمەن دەپ تۇرىۋالىدىغان ئايرىلماس بىزدەك دوستۇمغا ئايلانغان ئىدى. بۇ ئاچلىق دەردىمگە يەنە سېتىۋالغان ھەر بىر كىتاپلىرىمنىڭمۇ ھەسسىسى بارلىقىنى ئۇنۇتماسلىق كېرەك. بىر قېتىملىق ئوپېراغا كىرىشىم، ئەتىسى ئاچلىق دېگەن بۇ ئايرىماس دوستۇمنىڭ ماڭا بىر كۈن كەچكىچە ھەمرا بولىشىغا سەۋەپچى بولاتتى. ئۇ كۈنلەرنى، ئاچلىق دېگەن بۇ ئىنساپسىز دوستۇم بىلەن تىنىمسىز تالىشىپ ئۆتكۈزگەن كۈنلەر دېيىشىم مۇمكىن. شۇنىڭغا قارىماي، ئۇ كۈنلەردە ھەرقانداق ۋاقىتتىكىدىنمۇ كۆپ نەرسىلەرنى ئۆگۈنەلىگەن ئىدىم. بىناكارلىق ئۆگۈنۈشىم، ھەمدە كامدىن ـ كام كۆرۈلىدىغان ئوپېراغا كىرىشمىدىن باشقا، ئاچ قېلىش ھىساۋىغا بولسىمۇ تىجىگەن پولۇمغا سېتىۋالغان، ئاچ قالغان كۈنلىرىمنىڭ يالدامىسى بولغان كۈندىن ـ كۈنگە كۆپىيىپ ببرىۋاتقان كىتاپلىرىمدىن باشقا، كۆڭلۈمنى خوش قىلغۇدەك بىرەر مەلىكەمۇ يوق ئىدى. بەكلا كۆپ ئوقۇيتتىم، ئىشتىن بۇشىغان ۋاقتىمنىڭ ھەممىسىنى دېگىدەك كىتاپ ئوقۇش، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش ۋە تەھلىل قىلىش ئۇچۇنلا سەرپ قىلاتتىم. شۇنداق قىلىپ، بىرقانچە

يىل ئىچىدە قولغا كەلتۈرگەن بىلىملىرىم بۇگۈنكى كۈندىمۇ ماڭا ئەسقىتىپ كەلمەكتە.

شۇنىمۇ تىلغا ئېلىپ ئۆتىشىم كېرەككى، بۇگۈنكى كۈندىكى ئىدىيىلىرىم بىلەن كۆزقاراش ئاساسلىرىمنى ئەنە شۇ كۈنلەردىكى بىلىملىرىم ئاساسىدا شەكىللەندۈردىم دەپ كېسىپ ئېيتالايمەن. شۇندىن بۇيان، شۇ چاغدا ھۇلىنى سېلىشتۇرالغان كۆزقاراش ۋە نەزەريىلىرىمنى ئاساسەن يېڭىلىماي دېگىدەك ئۆز پىتىچە ساقلاپ كەلمەكتىمەن. يەنى ئۇ كۈنلەردە تىكلىشتۇرالغان قاراشلىرىمنىڭ ئاساسىنى قىلچە ئۆزگەرتمەستىن، ئۇلارغا ساداقەتلىك بىلەن ۋارىسلىق قىلىپ كەلمەكتىمەن.

بۇگۈن مەن، مۇنداق بىر نەرسىگە قەتئى ئىشىنىمەن: ئادەمنىڭ ئىجابى قاراش ئاساسى ئادەتتە ياشلىق دەۋرلىرىدە كۆرۈلۈشكە باشلايدىكەن. ئۇزۇن يىللىق جەمىيەت تەجرىبىسى ۋە چوڭقۇر بىلىمگە ئىگە بولغان بىر بوۋاينىڭ بىلىم غەزىنىسىنى، تىنماي يېڭى كۆزقاراشلارنى ئوتتۇرغا قويۇپ تۇرىدىغان، بۇ كۆزقاراشلىرىنىڭ كۆپلىگىدىن ئۇلارنى ئەملىيلەشتۈرۈش پۇرسىتىگە ئېرىشەلمەي يۈرگەن، ھېرىپ چارچاشنى بىلمەيدىغان بىر ياشنىڭ زېھنى كۈچ ـ قۇدرىتىگە قەتئىي تەڭ قىلىشقا بولمايدۇ. ياشلىق دەۋىر، قۇرامىغا يەتكىنىدە پايدىلىنىدىغان بىلىم بىلەن پىلانلارنى تەييارلاپ بېرىدىغان دەۋردۇر. قۇرامىغا يەتكەن ۋاقىتلىرىدا، ئەگەر بۇلارنى ئۆتكەن يىللىرىدا ئۆزلەشتۈرىۋالغان سەۋىر، ئېھتىيات قىلىش، ئۆزىنى تۇتۇۋېلىش دېگەندەك ئادەتلەر بىلەن بوغۇپ تاشلىمىغانلا بولىدىكەن، بۇ بىلىم جوغلانمىلىرىدىن چوقۇم ئۇنۇملۇك پايدىلىنىپ كېتەلەيدۇ.

مېنىڭ ئۇ كۈنلەردىكى كۈندىلىك تۇرمۇشۇم، ئۆز ۋاقتىدا مېنىڭ بىلەن بىرگە تۇرغان ياشلارنىڭ تۇرمۇش جەھەتتە تۇتقان يولىدىن كۆپ پەرق قىلىپمۇ كەتمەيتتى: كىلەچىكىم ھەققىدە تۇزۇك بىر پىلانىم يوق، ئىجتىمائى ئورنۇم ياكى تۇرمۇش ساھەسىدىمۇ بىرەر غېمىم يوق ئىدى.

مېنىڭ بالىلىق مۇھىتىم، ئۇششاق بۇرجۇئازىيىنىڭ جىسمانىي ئەمگەك قىلىپ كۈندىلىك تۇرمۇشنى قامداپ كېلىۋاتقان بىر ئائىلە ھاياتى ئىچىدە ئۆتكەن ئىدى. بىر قارىماققا غەلىتىرەك كۆرۈنسىمۇ، ئىقتىسادىي شارائىتى ئۇنچىۋالا ياخشى ھىساپلانمايدىغان ئۇششاق بۇرجۇئازىيە سىنىپى بىلەن مەدىكار ئىشچىلار سىنىپى ئوتتۇرىسىدا پەرەز قىلغانلىرىمىزدەك ئۇنچىۋالا چوڭقۇر بىر ھاڭ بولماسلىقى كېرەك ئىدى. ئەمما ئەملىيەتتە بولسا، بۇ ئىككى سىنىپ بىر ـ بىرسىگە چەكسىز دۈشمەنلىك كۆزى بىلەن قارىشاتتى. ئۇلارنىڭ بۇ تۇردىكى دۈشمەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى مۇنداق چۈشەندۈرۈش مۇمكىن: ئەسلىدە تېخى يېقىنقىلا بىر ۋاقىتتا ئىشچى سىنىپىنىڭ سەۋىيىسىدىن

قۇتۇلۇپ بەلگىلىك دەرىجىدە بىلىم ئېلىش پۇرسىتىگە ئېرىشەلىگەن بىر قىسىم كىشىلەر، ئاز-تولا يىرگىنىدىغان بۇرۇنقى ھالىتىگە يېنىپ قېلىشىدىن ياكى ئۇ سىنىپقا مەنسۇپ كىشىلەرگە ئوخشاپ قېلىشىدىن بەكلا ئەنسىرەيدىغانلىقى سەۋەپ بولغان دېيىش مۇمكىن. شۇنىڭدەك يەنە ئارىسىدا بىۋاستە ياشاپ باققان پەس كۆرگەن بۇرۇنقى سىنىپىدىكىلەرنىڭ قوپال، كىشىنى يىرگەندۇرگىدەك تىللار بىلەن مۇئامىلە قىلىشلىرى بىلەن مەدەنىيەتسىزلىگىمۇ، بۇنداق يىرگىنىشنى پەيدا قىلغان سەۋەپلەرنىڭ بىرى دېيىش مۇمكىن. ئەنە شۇنداق بىر ئىجتىمائىي سەۋىيىدىن قۇتۇلۇپ مويسىپەت بولۇۋالغان كىشىلەر ئۆچۈن ئېيتقاندا، بىر مىنوتلىقىغا بولسىمۇ كەينىدە قالغانلارنىڭ ئەھۋالىغا قايتا چۈشۈپ قېلىش قورقۇنچىسى ھەقىقەتەنمۇ سۈكۈت قىلغىلى، بەرداشلىق بەرگىلى بولمىدىغان بىر ئەھۋال ئەمەس ئىدى.

شۇنداق كىشىلەرنىمۇ ئۆچۈرتىشقا بولمىدۇكى، ئىجتىمائىي سەۋىيىسى يوقۇرى بولغان كىشىلەر مەلۇم سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن ئەڭ تۆۋەن سەۋىيىلىك ئاۋارە پۇخرالىرىنىڭ دەرىجىسىگە چۈشۈپ قالغانلىرىدا، يوقۇرى سەۋىيىگە كېيىن چىقىپ قالغان "كېيىن راھەت كۆرگەن كىشىلەر" گە قارىغاندا تۆۋەن تەبىقىگە بىر قەدەر ئادىمىيلىك قىياپەت بىلەن كىرىپ كېلىدىغانلىقى ئېنىق. بۇ يەردە "يېڭىدىن راھەت كۆرگەن كىشىلەر" دېگىنىمىدە، بۇرۇنقى نامراتلىق ھالىتىدىن ئۆز ئىمكانىيەتلىرىگە تايىنىپ مەرتىۋىسىنى بۇرۇنقى سەۋىيىدىن ئۆستۈرىۋالغان كىشىلەرنى كۆزدە تۇتماقتىمەن. بۇ تۈردىكى كىشىلەر بۇرۇن يەتكىچە خارلانغان، جاپا تارتقان كىشىلەر بولغاچقا، ئۇلاردىكى قايتا كەينىگە يېنىپ قېلىش قورقۇنچىسى، كەينىدە تاشلاپ كەتكەن جاپاكەشلەرگە ئىچ ئاغرىتىش تۇيغۇلىرىنى پۈتۈنلەي ئۆلتۈرىۋېتىدىكەن، ئۇلار كەينىدە قالغان بۇرۇنقى سەبداشلىرىنىڭ تارتقان ئازاپلىرىنى مەڭگۈلۈك ئۇنتۇپ كېتىشكە تىرىشىدىكەن.

بۇ مەسىلىگە كەلگەندە، تەغدىرىم ماڭا مەرھەمەتلىك قولىنى ئۇزارتىپ يارىدەم قىلغان ئىكەن. چۈنكى مەنمۇ دادامنىڭ كادىر بولۇشتىن بۇرۇن ماددىي جەھەتتە قىلچە كاپالىتى بولمىغان نامراتلىقىنى ياشىغان كۈنلىرىگە ئوخشاش جاپالىق كۈنلەرنى باشتىن كۆچۈرۈشكە مەجبور بولىشىم، ئۇششاق بۇرجۇئازىيىچە مىشچان دەپ تەرىپلىنىدىغان بەكلا نازۇك تەرىيىلىنىش نەتىجىسىدە پەقەت پۈتۈنلەي كۆرەلەيدىغان بىرسىگە ئايلىنىپ قېلىشىمدىن ساقلىنىپ قالغان ئىدىم. شۇنداق قىلىپ كىشىلەرنى كۆزەتكىنىمدە ئىچى كاۋاك كىشىلەرنى قوپال كۆرۈنۈشلۇك كىشىلەردىن ئايرىش، ئۇلارنىڭ سىرتقى مىجەز-خاراكتېرىنى ئەسلى ماھىيىتىدىن پەرقلەندۈرۈپ تونۇش يوللىرىنى ئۆگۈنۋالغان ئىدىم.

20 ـ ئەسرىنىڭ باشلىرىدىكى ۋېينا شەھرى ئىجتىمائىي ناھەقچىلىقلار بىلەن تەڭسىزلىكلەر ھەممە يەرنى قاپلىغان بىر شەھەر بولۇپ، بايلىقلار بىلەن گادايلىق بىر ـ بىرسىگە تامخوشنا بولۇپ ياشايتتى. شەھەر مەركىزى بىلەن ئارقا كوچىلاردا ھەرخىل مەقسەتلەر بىلەن يىغىلىپ ھەرقايسى ئۆزىنىڭ خامخىيال قىلغان ئۈمىدلىرىنىڭ كەينىدە يۈرگەن ھەرخىل ئىرقلاردىكى كىشىلەردىن تەركىپ تاپقان ئەللىك ئىككى مىليون نوپوسلۇق بۈيۈك بىر ئىمپېرىيىنىڭ قەلبىنىڭ سوقۇشىنى ھېس قىلىشقا بولاتتى. بۇ شەھەردىكى ھەشەمەتلىك خان ئوردىسى، دۆلەتنىڭ ھەرقايسى بولۇڭ ـ پۇچقاقلىرىدىن كەلگەن بايلىقنىڭ پېيىغا چۈشۈپلا يۈرىدىغانلارنى ياكى ئىشىنىڭ ئېپىنى بىلىدىغانلارنى گويا ماگنىتتەك ئۆزىگە تارتىپ تۇراتتى. خابسبوۋرگ مۇنارخىيىسىنىڭ سىستېمىلىق شەكىلدە ھەممىنى بىر مەركەزدىن باشقۇرۇشقا ئۇرۇنۇشلىرىمۇ يوقۇرقىدەك كىشىلەرنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىشىنىڭ يېتەرلىك پۈرسىتىنىمۇ بەرمەكتە ئىدى. بۇ خىل مەركەزلەشتۈرۈش، بىر ـ بىرسىگە پەقەتلا ئوخشىمايدىغان قەۋىملەرنى ئوڭۇشلۇق شەكىلدە بىر يەردە تۇتۇپ بىر ـ بىرسىدىن ئايرىلالماس ھالغا كەلتۈرىۋېتىشنى مەقسەت قىلىدىغان دۆلەتچىلىك تۈسىنى ئالغان بىر خىل مەركەزلەشتۈرۈش ئىدى. ئەمما بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە يوقۇرى تەبىقىلىك ياكى يوقۇرى مەرتىۋىلىك ئاقسۆڭەكلەر پەۋقۇلئاددە تۈردە بىر يەرگە يىغىلىپ قالىدىغان، تېخىمۇ يوقۇرى مەرتىۋىدىكىلەر بولسا ئىمپېراتورلۇقنىڭ پايتەختىدە ۋە ئۇنىڭ خان ئوردىسى ئىچىگە چۈشىنەلمەك ئولىشۇالىدىغان مەنزىرىنى بارلىققا كەلتۈگەن ئىدى.

ۋېينا، قېرىپ ھالىدىن كەتكەن دوناي (تۈركچە تەرجىمىسىدە دوناي دەرياسى "تۇنا نەھرى" دەپ ئېلىنغان. ــ ئۇ.ت) مونارخىيىسىنىڭ سىياسىي ۋە مەدەنىيەت مەركىزى بولۇش بىلەن بىرگە، يەنە ئىمپېرىيىنىڭ ئىقتىسادىي مەركىزى ھېسابلىناتتى. يوقۇرى دەرىجىلىك دۆلەت كادىرلىرى، سەنئەتكارلار، ئىلىم ئەھلى ۋە ئىدىيولوگلار، ھەتتا ئارمىيىنىڭ يوقۇرى دەرىجىلىك ئوفىتسېرلىرىمۇ بۇ شەھەردە ياشايتتى. بۇ تۈردىكى يوقۇرى مەدەنىيەتلىك كىشىلەر بىلەن بىر قاتاردا نامرات ئىشچىلار قوشۇنىمۇ بۇ پايتەخت شەھىرىدە بىرگە ياشايتتى. ئاقسۆڭەكلەر بىلەن سودىگەرلەرنىڭ ھەشەمەتلىك بايلىقىچىلىقى ئالدىدا نامراتلىقنىڭ ئەڭ پاجىئەلىك قىياپەتلىرىمۇ بۇ شەھەردە بىرگە مەۋجۇت ئىدى. رىنگستراس كوچىسىدىكى ئوردا سارىيىنىڭ ئەتراپىدا مىڭلىغان ئىشسىز ئوڭ ـ تەتۇر لاغايلاپ ئايلىنىپ يۈرىشەتتى. بۇ ئىشسىزلار، ئاۋىستىرىيىنىڭ غالىبىيەتلەر بىلەن تولغان دەۋرلىرىنى ئەسلىتىپ تۇرىدىغان ۋېياتۇمپالىس ــ غالىبىيەت يولىدىكى يۇندا قانالىلىرىنىڭ قاراڭغۇلۇقلىرى

ئىچىدە سېسىق قاراپانچۇق يۇندا دەريا سىنى قونالغۇ يەر قىلىشىپ خارۇ ـ زارلىق ئىچىدە سۆرۈلۈپ يۈرمەكتە ئىدى.

شۇنداق بولغاچقا، ھەرقانداق بىر نېمىس شەھىرىدە ئىجتىمائىي مەسىلىلەرنى ۋېنادىكىدەك بۇنداق ھەرتەرەپلىمە تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش، مەسىلىلەرنى بۇ يەردىكىدەك بۇنداق تولۇق كۆزىتىش شارائىتىنى تاپقىلى بولمايتتى. ئەمما بۇ يەردە بۇنداق تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشنى ئويلايدىغان بىرمۇ كىشىنى ئۇچۇراتقىلى بولمايتتى. بۇ مەسىلىلەرنى يوقۇرىدىن كېلىپ ئات ئۈستىدە يۈرۈپ كۆزىتىپ ھەل قىلىمەن دېيىش پۈتۈنلەي قۇرۇق گەپ بولۇپ، بۇنداق مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشتا يوقۇرى ئورگانلارنىڭ قولىدىن ھېچقانداق ئىش كەلمەيتتى. بۇنداق بىر نامراتلىق مۇھىت ئىچىدە بىۋاستە ياشاپ باقمىغان بىرسى، ۋېنانىڭ ۋەھىمىلىك ھالغا كەلگەن ئىقتىسادى پاجىئەسىنىڭ قايسى دەرىجىگە بېرىپ قالغانلىقىنى ھەرگىز بىلەلمەيدۇ ياكى كۆرسىمۇ ئۇنى چۈشىنەلمەيدۇ. نامرات تۇرمۇشنىڭ تەمىنى تېتىپ باقمىغانلارغا نىسبەتەن بۇ مەسىلە پەقەت كۆرۈنۈشتىكى ئىچ ئاغرىتىش بىلەنلا چەكلىنىپ قالىدۇ ياكى سۇنئىي ھېسىداشلىق قىلىش بىلەنلا ئۆتكۈزىۋېتىلىدۇ. مەسىلىنىڭ ماھىيىتىنى تۈپتىن تونۇپ يېتەلمەيدىغان بۇنداق ئۇرۇنۇشلارنىڭ ھەر ئىككىسىلا زىيانلىق ئىدى. مۇتلەق كۆپ ساندىكى بايىۋەتچىلەر بىلەن، كېيىن بېيىپ قالغانلار بۇ خىل ئىجتىمائىي نامراتلىق مەسىلىسىگە قارىتا ھەرگىزمۇ ئەستايىدىل پوزىتسىيىدە بولالمايدۇ ياكى پەقەتلا باشقىلارغا ياخشىچاق بولۇپ كۆرۈنۈۋېلىش ئۈچۈنلا نامراتلارغا كۆڭۈل بۆلگەن قىياپەتكە كىرىۋالىدۇ. شۇنداق قىلىپ، كۆپ ھاللاردا مەقسەتسىز، ھەل قىلىشقا كۆزى يەتمەيدىغاندەك كۆرۈنۈشتە نامراتلىق ئۈستىدە گەپ يورغۇلۇتىدىغان، ھەر ۋاقىت ياخشىلىق قىلىش قىياپىتىگە كىرىۋالىدىغان بەزى مەدەنىيەتلىكلەرنىڭ تىنىم تاپماي "ئاما ئارىسىغا چۆكۈش" نى تىلغا ئالغىنىدەك قۇرۇق سۆز قىلىشىدىن باشقا ھېچقانداق بىر ئىشنى باشقا ئېلىپ چىقىشالمايدۇ. بۇ كىشىلەر چۈشىنىش ئىقتىدارىنى يوقاتقان، كۆڭلىدە مەسىلىنى تاشقى كۆرۈنۈشى بويىچە بىلىشكە تىرىشقانلىقلىرى ئۈچۈن، چىقارغان خۇلاسىلىرى پۈتۈنلەي خاتا بولۇپ چىقىدۇ. بۇ تۈردىكى كىشىلەر، ئوتتۇرىغا قويغان پىكىرلىرىنىڭ قىلچە پايدىسى يوقلىغى ياكى خەلق ئاممىسىنىڭ ئۇلارنىڭ بۇخىل ساختا كۆيۈنۈشلىرىگە قارىتا يىرگىنىش، ئۆچمەنلىك بىلەن قاراپ، ئۇلارنىڭ سۇنئىي رەھىمدىللىك قىلىشلىرىغا رەت قىلىش پوزىتسىيىسىدە بولغانلىقىنى كۆرۈپ، چۈچۈپ ھەيران بولغان ھالدا ئاغزى ئېچىلىپلا قالىدۇ. ئۇلار خەلق ئاممىسىنىڭ ئۆزلىرىگە ئىشەنمەي بۇنداق مۇئامىلە قىلىشنى خەلقنىڭ ئىنساپسىزلىغىنىڭ بىر ئىسپاتى دەپ داۋراڭ قىلىشقا تىرىشىدۇ.

بۇنداق قاراشتىكى كىشىلەر ئۇچۇن خەلقنى بىرەر ئىجتىمائىي ھەرىكەتكە جەلىپ قىلىشتا بۇ تۈردىكى سۇنئىي مېھرىبانلىق كۆرسىتىشلەر قىلچە رول ئويناميدىغانلىقىنى، بىر ئاممىۋى ھەرىكەت ھەرگىزمۇ مېھرىبانلىقىغا بېرىلىدىغان مىننەتدارلىق ھەققىنىڭ نەتىجىسى ئەمەسلىكىنى، بۇنىڭ بىر سەدىقە تارقىتىش مەسلىسى ئەمەس بەلكى ھەققىنى بېرىش، ئادالەتنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش مەسلىسى ئىكەنلىكىنى بۇخىل ئەقىلسىزلار ئۇنچە ئاسان بىلەلەيدىغان ئىشلاردىن ئەمەس.

مەن ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي مەسىلىلەرنى بۇ تۈردىكى كىشىلەردەك تەھلىل قىلىدىغان، چۈشىنىدىغان قىلىپ يارىتىلغان بىرسى ئەمەس ئىدىم. يوقسۇللۇق مېنىمۇ ئۇ لەنەتكە يولۇققانلار قوشۇنىغا قوشۇۋەتكەن، ئۇلارنى تېخىمۇ يېقىندىن تەتقىق قىلىشىم ئۈچۇن ئۇلارنىڭ ئىچىگە مېنىمۇ تەكلىپ قىلىشقان، مېنىمۇ شۇ تەجرىبە ھايۋىنى قىلىپ ئىشلىتىشنىڭ بىر پارچىسىغا ئايلاندۇرغان ئىدى. شۇنىڭغا قارىماي مەن ئۇ دەرت ـ ئەلەملىك غەم ئىچىگە پېتىپ قالماي، نامراتچىلىقنىڭ دەردىدە ئۆزەمنى يوقۇتۇپ قويۇشتىن ساقلىنىپ، بۇ مەسىلىلەرنى ئىچىدە ياشاپ تۇرۇپ سوغۇققانلىق بىلەن كۆزىتىپ تەھلىل قىلىشقا، بۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنىڭ يوللىرىنى ئاختۇرۇشقا تىرىشقان ئىدىم. مەن ئۇلاردەك تەجرىبە ھايۋىنى بولۇشقا رازى ئەمەس ئىدىم. ئەگەر مېنىڭدەك ئىجتىمائىي تەجرىبە ھايۋىنى قىلىنىدىغان بىرسى ئوپىراتسىيە سۇپىسىدىن تەجرىبە قىلىنىشقا نارازىلىق كۆرسىتىپ قوپۇپ كەتكەن بولسا، بۇ تەجرىبە ھايۋىنى قىلىنىۋاتقان ئادەمدە گۇنا يوقتۇ ھەرھالدا؟!

بۇگۇن مەن، ئۇ بالىلىق يىللاردا كۆرگەنلىرىم ئاساسىدا شەكىللەندۇرگەن تۇيغۇلىرىمنى قايتا ئەسلەشكە شۇنچە تىرىشىپ باققان بولسامۇ، كۆپۈنچە ۋاقىتلاردا يەنىلا تولۇق ئېسىمگە ئالالمايي قالمەن. ئېسىمدە قالغان ۋەقىلىكلەرنىڭ ھەممىسىلا دېگىدەك مەنمۇ شۇ قاتاردا، ھادىسە يۈز بەرگەن شۇ مۇھىتتا بولغانلىغىم ئۈچۈنلا ئېسىمدە چىڭ ساقلىنىپ قالغان ۋەقەلەردۇر. بۇ كىتاۋىمدا، ئۇ ۋاقىتلاردىكى ماڭا ئىبرەت بولۇپ تۇيۇلغان ئەنە شۇ بىۋاستە ئۇچۇراتقان ئىشلارنى بايان قىلدىم.

ۋېينا، جەمىيەت ناھەقچىلىكلىرى بىلەن تولغان بىر شەھەر ئىدى. بایاشاتچىلىق بىلەن نامراتلىق بىر ـ بىرىگە خوشنا بولۇپ ياشايتتى. بۇ يەردە مىڭلىغان ئىشسىزلار، مال ـ مۈلكىدىن، يۇرتىدىن ئايرىلىپ قالغان نامراتلار ياشايتتى. شۇنىڭغا قارىماي، مەن ئۇ يىللىرى ئىش ئىزدەۋاتقان ئۇستا ئىشچى ئورنىدا ئەمەس بەلكى قۇرسىغىنى تويغازغىدەك ئىش ھەققى بەرسىلا رازى بولىدىغان بىر مەدىكار ياكى بىر شاگىرت سۈپىتىدە ئىش ئىزدەۋاتقىنىم ئۈچۈن، ئىش تېپىش مېنىڭدەك بىرسىگە ئۇنچە بەك تەسكە چۈشۈپمۇ

كەتمەيتتى. مەن ئۇ كۈنلەردە، ئۇچسىدىكى ياۋرۇپا ئېتنزلىرىنىڭ چاڭ ـ توزاڭلىرىنى قېقىۋېتىپ، يېڭى بىر دۇنيادا دائىم خىيال قىلىپ ۋاز كېچەلمەي كېلىۋاتقان غايىسىنى كۆڭلىگە پۈكۈپ يېپ ـ يېڭى بىر هايات يولىغا قەدەم قويۇش خىيالىدا، يېڭى بىر ئورۇنغا ئېرىشىش ئارزۇسىدا شەھەرگە كىرىپ كەلگەن كىشىدىن قىلچە پەرقىم يوق بىرسى ئىدىم. بۇنداق بىرسى يۈز ـ ئابروي ياكى ئۆرپە ـ ئادەت دېگەندەك ئۆزىنى چەكلەپ تۇرىدىغان ئادەتلەر، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت ياكى ئۆرپە ئادەت ئەنئەنىلەردىن تولۇق قۇتۇلۇپ كەلگەن بىرسى بولغاچقا، بېرىلىدىغان هەرقانداق مائاشقا ماقۇل دەپ، ئىشلەش نومۇس ئەمەس دېگەن خەلق سۆزىگە ئىشىنىپ، تاپالىغان هەرقانداق بىر ئىشنى تاللاپ ئولتۇرماي قىلىۋىرىدۇ. مەنمۇ خۇددى شۇلارغا ئوخشاش ئۆزەمگە يېڭى بىر يول تاپمەن دېگەن ئۈمىد بىلەن بۇ يېڭى دۇنياغا ئاياق باسقان بىرسى ئىدىم.

مەن ئۇزۇنغا قالمايلا بىرەر ئىشتا ئۇزۇن مۇددەت ئىشلەپ قالمەن دېيىش ئۇنداق بىر ئىشنى تېپىشتىنمۇ بەكرەك تەسكە توختايدىغانلىقىنى پەرق قىلىشقا باشلىدىم. كۈندىلىك نېنىمنى قانداق قىلسام تېپىپ يەرمەن دېگەن غەمگە پېتىپ قېلىش، جەمىيەتنىڭ ئەڭ قاراڭغۇ، كىشىنى ئەڭ چارىسىز قالدۇرىدىغان تەرەپلىرىدىن بىرى ئىدى. بۇلارغا سېلىشتۇرغاندا ئۇستا ئىشچىلارنى ئادەتتىكى بىر شاگىرت ئىشچىغا مۇئامىلە قىلىنغاندەك ئۇنداق پات ـ پاتلا ئىشتىن هەيدەپ ئولتۇرمايتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇلارنىڭ ئىشىمۇ ئۇنچىلىك كاپالەتكە ئىگە ئەمەس ئىدى. ئىشسىز قېلىپ ئاچ قېلىش خەۋپىگە نىسبەتەن ئاز دۇچ كەلگەندەك قىلسىمۇ، ئۇلارمۇ كارخانا ۋەيران بولغانلىقىدىن ئىش توختىتىلىش ياكى ئىش تاشلاش هەرىكىتى قاتارىدىكى ۋەقەلەرنىڭ كۆرۈلىشىدىن بەكلا ئەنسىرىشەتتى.

ئىش هەققىنىڭ كاپالەتكە ئىگە بولماسلىغى، ئىجتىمائىي ئىگىلىكنىڭ، هۆكۈمەت سىياسىتىنىڭ ئەڭ چوڭ ئاجىزلىقلىرىدىن بىرى هىساپلىنىدۇ.

ياش بىر دېهقاننىڭ پەرەز قىلايلى: ئۇ ياش سەهرالىق شەھەرلەردە قىلىدىغان ئوڭاي ئىشلار بەكلا كۆپ، پۇل تېپىش بەك ئاسان دەيدىغان گەپلەرگە ئىشىنىپ مەدىكارلىق قىلىش ئۈچۈن ئۆزىنى شەھەرگە ئېتىپ تۇرىدۇ. راس دېگەندەك، شەھەردىكى ئىشلار هەقىقەتەنمۇ يېزىدىكى ئىشلاردىن ئاسان، ئىش ۋاقتىمۇ قىسقا. ئەمما شەھەرگە يېڭى كىرگەن بۇ دېهقاننىڭ چوڭ شەھەرلەردىكى كۆز قاماشتۇرىدىغان رەڭگارەڭ چىراقلارنىڭ هەشەمىتى ئۆزىگە تارتىپ كېتىدۇ. ئادەتتە يېزىسىدا ئاز بولسىمۇ تۇراغلىق بىر كىرىمگە كۆنۈپ قالغان بولغاچقا، يېڭىسىنى تاپماي تۇرۇپ كونا ئىشنى ئاسانلىقچە تاشلىماسلىق ئادىتىنى يېتىشتۇرگەن بولىدۇ. يېزىلاردا يېزائىگىلىك ئىشچىلىرىنىڭ سانى شۇنچىلىك ئازكى، ئەمگەكچان بىرسىنىڭ ئۆز يېزىسىدا

ئۇزۇنغىچە ئىشسىز قېلىشىنى تەسەۋۋۇر قىلىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس. يېزىسىدىن چىقىپ ئىشلەش ئۈچۈن شەھەرگە كەلگەن ياش بىر دېھقانىنى، يېزىسىدا ئىش قىلالمىغىدەك دەرىجىدە ئاجىز، ھۇرۇن بىرسى دەپ قاراشقا بولمايدۇ. ئەمەلىيەت شۇنى كۆرسەتمەكتىكى، ئەڭ كۆپ كۆچۈپ يۈرىدىغان كىشىلەر ئەقىللىق، تېنى ساغلام، ئىشچان ۋە بەستلىك كىشىلەردۇر. بۇ يەردە كۆچمەن دېگىنىمدە، ئامېرىكىغا كۆچۈپ كەتكەنلەرنىلا كۆزدە تۇتمايمەن. تۇغۇلغان يېزىسىدىن ئايرىلىپ ئۆي خىزمەتچىسى ياكى مەدىكار بولۇش ئۈچۈن مەلۇم چوڭ شەھەرگە كېتىش نىيىتىگە كەلگەن بىرسىمۇ كۆچمەن ھىساپلىنىدۇ. ئۇمۇ كەلگۈسىدە ئۆزىنى نېمە ئىشلار كۈتىۋاتقانلىقىنى بىلمەيدىغان بىر كىلەچەكتە تەلىيىنى سىناپ بېقىشقا تەييارلىغان بىرسى ھېسابلىنىدۇ.

بۇنداقلار ئادەتتە شەھەرگە كىرىش ئۈچۈن ئازىراق بولسىمۇ پۇل يىغىپ ئاندىن يولغا چىقىدۇ. ئىشى ئوڭدىن كەلمەي، يېڭى كەلگەن كۈنلىرى دەرھال قىلىشقا ئىش تاپالماي قالغىدەك بولسىمۇ ئۇنچە بەك ئومىدسىزلىنىپ كەتمەيدۇ. ئەمما تاپقان ئىشىدىن ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئايرىلىپ قالغىدەك بولسا ئۇنى غەم بېسىشقا باشلايدۇ. يېڭىدىن بىر ئىش تېپىش، بولۇپمۇ قىش مەۋسۈملىرىدە بەكلا تەس، ھەتتا زادىلا ئىش تاپقىلى بولمايمۇ قالىدۇ. شۇنداقتىمۇ، بۇ يېڭى مەدىكار ئىشسىز قالغان دەسلەپكى ھەپتىلەردە بۇنداق قىينىچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرەلىشى مۇمكىن. تىزىمغا ئالدۇرۇپ قويغان ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ ئىشسىزلىق يارىدەم پۇلىغا تايىنىپ بىرقانچە ھەپتىنى ئەپلەپ ـ سەپلەپ ئۆتكۈزۈۋالالايدۇ. ئىشسىزلىق كۈنلىرى ئۇزۇن داۋام قىلغىدەك بولسا، ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىمۇ ئىشسىزلىق يارىدەم پۇلىنى توختىتىپ قويىدۇ. بۇنداق كۈنلەردە بۇ ئىشسىز كىشى يانچۇغىدىكى ئەڭ ئاخىرقى تىيىنلىرىنىمۇ خەجلەپ تۈگىتىپ ئېغىر نامراتلىق كۈنلەر ئىچىگە پېتىشقا باشلايدۇ. ئەندى بۇ بىچارە ئاچقۇرساق كوچىلاردا سۆرۈلۈپ يۈرۈشكە مەجبور بولىدۇ. يېنىدا نېمىسى بولسا شۇنى سېتىپ خەجلەشكە ياكى رەنىگە قويۇشقا كىرىشىدۇ. بۇنداق بەرىكەتسىز پۇلمۇ قالمىغىندا، ئۇ كىشى قاسماقلىشىپ كېيىم ـ كېچەكلىرىمۇ كىرلىشىپ روھىي ۋە جىسمانىي جەھەتتىن ئېغىر دەرىجىدە ۋەيران بولۇشقا باشلايدۇ. بۇنداق ئەھۋالغا كۆپۈنچە قىش كۈنلىرى دۇچ كېلىدىغان بولغاچقا، ياتقىدەك يەرمۇ تاپالماي ئېغىر قىينىچىلىق ئىچىدە پۈتۈنلەي ۋەيران بولۇشقا باشلايدۇ. ئۇنى دەپ ـ بۇنى دەپ كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىرەر ئىشمۇ تېپىلىپ قالىدۇ. ئەمما ئۇزۇن ئۆتمەيلا يەنە باشقىدىن يوقۇرقىدەك قىينىچىلىقلار قايتا تەكرارلىنىشقا باشلايدۇ. ئىككىنچى قېتىملىق ئىشسىز قالغىندا يەنە ئوخشاش قىينىچىلىقلار بىلەن، ئۇچىنچى قېتىمقىسىدا تېخىمۇ

بەتەر هاللارغا دۇچ كېلىدۇ. ئاخىردا دائىملىق كۆرۈلۈپ تۇرىدىغان بۇنداق يوقسۇزلۇق تۇرمۇشقا چىداش، هۇلۇقۇپ كەتمەسلىكنى ئۆگىنىشكە، بۇنداق جاپالارغا كۆنۈشكە باشلايدۇ. ئاخىرى بىر كۈنلىرى بۇنداق يوقسۇزلۇق ئەھۋاللارنىڭ قايتا ـ قايتا تەكرارلىنىپ تۇرىشى نەتىجىسىدە ئۇ كىشى بۇنداق قىينىچىلىقلارغا رەسمى كۆنۈپ كېتىدۇ. شۇنداق قىلىپ بۇرۇنقى ئىشچان بىر يىگىت، بوشۇشۇپ ئۆزىنى تاشلالىۋېتىدۇ. بۇ ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان ياش، پاسكىنا يوللار بىلەن هارام يوللاردىن پۇل تېپىشنىڭ پېيىدا يۈرۈشتىن باشقىنى بىلمەيدىغان كىشىلەرنىڭ قولىدىكى ئاددى بىر ئويۇنچۇق هالىغا چۈشۈپمۇ قالىدۇ. بۇنداق هالەتتىكى بىر ياش ئىشچى، ئىشسىزلىقنىڭ سەۋەبىنى شۇ ئىشسىزنىڭ ئۆزىگە ئارتىپ قويىدىغان ناهەقچىلىك هۆكۈم سۈرىۋاتقان بۇنداق بىر جەمىيەتتە ئېقتىسادىي هەقلىرىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن كۈرەش قىلىش بىلەن دۆلەتنى، ئىجتىمائى تۈزۈمنى ۋە مەدەنىي هاياتنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش هەرىكەتلىرىنى تەك ئورۇنغا قويىدىغان قاراشنى شەكىللەندۈرىۋالىدۇ. نەتىجىدە، بۇ هالغا كەلگەن بىر ئىشچى ئىش تاشلاشلارغا قىلچە ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا دەرهال قاتنىشىۋېرىدىغان بىرسىگە ئايلىنىدۇ.

مەن بۇنداق خۇلاسىغا كېلىشتىن بۇرۇن، بۇ تۈردىكى هادىسىلەرگە مىسالارچە قېتىم دۇچ كەلگەن ئىدىم. بۇنداق هادىسىلەرنى قانچە كۆپ كۈزەتكەن بولسام، نەچچە مىليون نوپۇسلۇق چوڭ شەهەرلەرگىمۇ شۇنچە ئۆچ بولۇپ كېتەتتىم. بۇنداق شەهەرلەر ياشلارنى گويا شىرنىدەك ئۆزىگە جەلىپ قىلىپ، ئاخىرى ئۇلارنى چاينا ـ ئېزىپ ئۆزىنىڭ قېلىپىغا چۈشۈرۈپ ئاخىرى ئۇلارنى يالماپ يۇتۇپ تاشلايتتى.

كىشىلەر بۇنداق چوڭ شەهەرلەرگە يېڭى كەلگىنىدە ئۇلارنى يەنىلا ئۆز مىللىتىگە مەنسۇپ كىشىلەر دەپ قاراشقا بولاتتى. ئەمما ئۇلار بۇ تۈردىكى شەهەرلەردە قانچىكى ئۇزۇن تۇرۇپ قالسا، مىللىتىدىن شۇنچە يىراقلىشىپ، ئاخىرىدا مىللىتسىز بۇ بىر تۈركۈم ئادەملىرىدىن پۈتۈنلەي مەھرۇم بولۇپ قالاتتى.

چوڭ شەهەرلەرنىڭ قاراڭغۇ ئارقا كوچىلىرىدا مەنمۇ يوقسۇزلۇق ئىچىدە نۇرغۇن ۋاقىت سۈرۈلۈپ يۈرۈپ باققان بىرسى ئىدىم. ئۇ يەرلەردە تەغدىرنىڭ پۈتىۋەتكەن بارلىق ئازاپلىرىنى تېتىپ كۆردۇم ۋە بۇ ئازاپنىڭ كۆرسىتىدىغان تەسىرلىرىنمۇ چۈشىنىپ يەتتىم. بۇ جەريانداا مۇنداقمۇ بىر ئەھۋال دىققىتىمنى جەلىپ قىلغان ئىدى: ئىش تېپىش بىلەن ئىشسىزلىق بىر ـ بىرسىنى سۆكىدىشىپ كېلىپ تۇرۇشى نەتىجىسىدە، ئادەمنىڭ نورمال پۇل خەجلەش، پىلانلىق تۇرمۇش رېتىمىنمۇ ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىۋېتىدىكەن؛ ۋاقىتنىڭ ئۇزۇرىشىغا ئەگىشىپ ئىشچىلاردا تەجەشلىك بىلەن پۇل خەجلەش، كۈندىلىك

تۇرمۇشىنى پىلانلىق رەتكە سېلىش دەيدىغان ئۇقۇملىرىمۇ يوقاپ كېتىدىكەن؛ ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىمۇ ئاستا-ئاستا ئۆزگىرىپ قولىغا پۇل كىرگەن كۈنلىردە بۇزۇپ چاچىدىغان، پۇلى تۈگىگەن كۈنلىردە بولسا ئاچلىققا بەرداشلىق بېرىدىغان ھالغا كېلىپ قالىدىكەن. بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان كىشى ئىشەنمەسلىكى مۇمكىن. ئاچلىق دېگەن بۇ مەخلۇق، پۇل تېپىش ئاسان بولغان كۈنلەردە كەلگۈسىدە تېخىمۇ بىخەتەر تۇرمۇش كۆچۈرۈش ئۈچۈن تۇزگەن بارلىق پىلانلىرىنى مېڭىلىرىدىن سۈپۈرۈپ تاشلايدىكەن. بۇنداق ئادەم چولدە قېلىپ سۇسىزلىقتا جان تالىشىۋاتقان بىرسىگە ھەردائىم كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان ئېزىتقۇغا ئوخشاش ئاسان ۋە راھەت تۇرمۇش تەسۋىرى ھەردائىم ئۇنىڭ كۆزىگە كۆرۈنۈۋېلىپ، پۇرسەت كەلگەن ھامان ھەرقانچە پۇل كېتىشىدىن قەتئى نەزەر بىر قېتىملىق قانغىچە تويۇۋېلىش خۇمارى ئىچىگە پېتىپ قالىدىكەن. بۇ ئەھۋال ھەقىقەتەنمۇ بىر غەلىتە كېسەللىك. شۇنداق بولغاچقا، ئىشچى، ئىش تاپار-تاپمايلا ئېغىر كۈنلىرى ئۈچۈن كېرەكلىك ھەرخىل ئالدىنى ئېلىش تەدبىرلىرىنى پۈتۈنلەي ئېسىدىن چىقىرىۋېتىدۇ. بۇ ئىشچى ئەقلىنى يوقىتىپ، ئۇ كۈنى يانچۇقىغا قانچىلىك پۇل كىرگەن بولسا ئۇنى شۇ كۈنىسىلا خەجلەپ تۈگىتىۋېتىپ پىلانسىز بىر تۇرمۇش ياشاشقا باشلايدۇ. دەسلىۋىدە بىر ھەپتىلىك تاپقان پۇلى بىلەن ئىككى-ئۈچ كۈننى، بەلكىم تۆت كۈننى بایاشات يەپ-ئىچىپ ئۆتكۈزەلىگەن بولسا، كېيىن بۇ كىرىم ئۇنىڭغا ئاران بىر كۈنگە ... ئاخىرى بېرىپ بىر ئاخشاملىق بايرام قىلىۋېلىشقىلا يېتىدىغان بولىدىكەن.

ئەگەر بۇ ئىشچى توي قىلغان بىرسى بولغىنىدا ئۇنىڭ تۇرمۇشى تېخىمۇ باشقىچە تۈسكە كىرىدۇ. بۇنداق بىر ئىشچىنىڭ ئائىلىسى، بالا-چاقىسى بار دەپ پەرەز قىلايلى. ئەگەر بۇ ئەر كىشى ئاق نىيەتلىك مېھرىبان ئادەم بولغىنىدا، يەنى ئەر بولغۇچى بالا-چاقىسىنى ئۆزىگە يارىشا سۆيىدىغان بىرسى بولغىنىدا، بۇنداق پىلانسىز بىر تۇرمۇشقا بۇ ئائىلىنىڭ ھەممە ئەزالىرى كۆنۈپ كېتىدىكەن. بىر ھەپتىلىك مائاشىنى ئۆيىدە يەپ-ئىچىپ سورۇپ توزىتىشقا كىرىشىدۇ. بۇ ئائىلىنىڭ بۇنداق بەتخەجلىك كۈنلىرىمۇ ئارانلا ئۆچ كۈن داۋام قىلالىشى مۇمكىن. پۇلى تۈگىگىچە خالىغىنىچە يەپ-ئىچىشىدۇ-دە، ھەپتىنىڭ قالغان كۈنلىرىدە ھەممىسى بىرلىكتە غۇلدۇرلاپ تۇرغان ئاچ قۇرسىقىنى پۈكۈپ ئاچلىقنىڭ دەردىنى تەڭ تارتىشقا باشلايدۇ. ئۇ چاغدا بۇ ئۆيدىكى ئانا بولغۇچى ئايال ئۆيىدە پۇلغا يارىغىدەك نەرسىسىنى ئېلىپ چىقىپ سېتىپ پۇل قىلىپ، كېمىنى تاتىرىپ يالۇۇرغان ھالدا باققالدىن قەرز قىلىپ بولسىمۇ يىمەك-ئىچمەك سېتىۋېلىپ ھەپتىنىڭ قالغان قاراڭغۇ كۈنلىرىنى ئۆتكىزىۋېلىشقا تىرىشىدۇ. چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدا پۈتۈن

ئائىلە ئەزالىرى غورۇگۇللىشىپ كەتكەن دەستىخانىنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىدۇ. يوقىنىڭ ھېساۋىدا بولسىمۇ يىگىدەك برنېمىلىرى بولسىلا ھەممە خوشال، ھېچبىرسىدىن نارازىلىق ئىپادىسى كۆرۈلمەي ئۆتۈپ كېتىدۇ. شۇنداق قىلىپ ھەپتىنىڭ قالغان كۈنلىرىدە ھەپتىلىك مائاش چىقىدىغان كۈننى تاما قىلىپ بېلىنى چىڭ باغلاپ ئاچ ئولتۇرىشىدۇ. ھەممە بىرلىكتە كېلەر ھەپتىلىك مائاشنى ئالغاندىن كېيىن قانداق خەجلەش ھەققىدە مۇڭدىشىپ، ئېچىرقاپ كەتكەن قۇرساقلىرى ئۇچۇن بىرمۇنچە پىلانلارنى تۇزۇشىدۇ، كېلىدىغان بۇ بەختلىك كۈنلىرى ھەققىدە شالۋاقلىرىنى ئاقۇزۇپ سۆزلىشىپ ئولتۇرىشىدۇ.

ئائىلىنىڭ نارسىدە بالىلىرىمۇ بۇنداق نامىرات تۇرمۇشنىڭ بەتخەشلىك ـ ئاچلىق ئادەتلىرىگە كۆنۈپ كېتىدۇ.

ئەگەر ئائىلىگە ئاتا بولغۇچى ئەر ھەپتىنىڭ بېشىدىن تارتىپلا خالىغىنىچە بۇزۇپ ـ چېچىپ پۇل خەجلەيدىغان بىرسى بولغىنىدا ئەھۋال تېخىمۇ پاجىئەلىك تۇسكە كىرىدۇ. ئايالى بالىلىرىنى دەپ ئېرى بىلەن جىدەل قىلىشقا كىرىشىدۇ، بۇنداق ئائىلىلەردە ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدىكى ئۇرۇش ـ جىدەللەر زادىلا بېسىقمايدۇ. نەتىجىدە، ئەر كىشى ئايالىنىڭ جىدىلىدىن زېرىكىپ نېرى قاچقانسىرى ھاراقتا شۇنچە بېرىلىشكە باشلايدۇ. شۇنداق قىلىپ، بۇ ئەر ھەر شەنبە كېچىسى غەرق مەس ئارانلا ئۆيىگە كىرىۋالىدىغان بولىدۇ. ئۆزىنىڭ تۇرمۇشى بىلەن بالىلىرىنى بېقىش غېمىدىكى ئايال كىشى مەس ئېرىنىڭ يانچۇقلىرىنى ئۆرۈپ ـ چۆرۈپ قالغان پۇلنى خۇددى ئولجا ئالغاندەك سىرىپ ئېلىۋېلىشقا ياكى كۆپۈنچە ۋاقىتلاردا زاۋۇت بىلەن قاۋاقخانا ئوتتۇرىسىدىكى يولدا ئېرىنىڭ يولىنى توسۇۋېلىپ ئازىراق بولسىمۇ پۇل ئۇندۇرىۋېلىشقا ئۇرۇنۇشىمۇ مۇمكىن. ئەگەر ئەر بولغۇچى كىشى يەكشەنبە كېچىلىرىگىچە كۆرۈنمەي ئۆيىگە غىق مەس ھالدا ئوڭ ـ تەتۇر دەسسەپ يانچۇقلىرىنى قۇرۇغداپ ئارانلا يېتىپ كىرىدىغان بىرى بولغىنىدا، ئېچىنىشلىق تراگىدىيە كەينى ـ كەينىدىن باشلىنىپ كېتىدۇ.

ئۇ يىللىرى، بۇنىڭغا ئوخشايدىغان ئېچىنىشلىق ۋەقەلەرگە يۈزلەرچە قېتىم دۇچ كەلگەن ئىدىم. دەسلىۋىدە بۇنداق ئىشلارنى كۆرۈپ غەزەپلىنىپ يېرىلغىدەك خاپا بولۇپ كىتەتتىم. كېيىنچە بۇنداق ھادىسىلارنىڭ پاجىئەلىك تەرەپلىرىنى، بۇنى پەيدا قىلغان تۈپكى سەۋەپلەرنى چۈشىنىشكە باشلىغىنىمدىن كېيىن، ناچار بىر مۇھىتنىڭ بۇ بىچارە قۇربانلىرىغا ئىچ ئاغرىتىشقا باشلىدىم.

ئۆي دەردى تېخىمۇ ئېغىر دەرتلەرنىڭ بىرى ئىدى. ۋېيىنادىكى مەدىكار ئائىلىلىكلەر مەھەللىسىدىكى يوقسۇللۇق پاجىئەلىرىنى تەسۋىرلەشكە تىل ئاجىزلىق قىلىدۇ. ئۇ نامىرات ئۆۋىلارنى، پېتىشماي قىستاقچىلىق، رەتسىزلىك

ۋە پاسكىنىچىلىق ئىچىدىكى ئۇ ئائىلىلىك بىنالىرىنى ئويلىسام، بۇگۈنمۇ قۇيقا چاچلىرىم تىك تۇرۇپ كېتىدۇ. ئەگەر، كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇنداق يوقسۇللۇق دوزىخىدىن قۇتۇلۇق زىنجىرلىرىنى ئۈزۈپ تاشلاپ بوشاپ كېتىدىغان بۇ كىشىلەر توپىنى پەرەز قىلىپ باقايلى: كەلگۈسىدە كۆرۈلىشى مۇقەررەر بولىدىغان قالايماقانچىلىققا قىلچە ئىككىلەنمەي قوشۇلۇپ كېتىشى مۇمكىن بولغان بۇ ئىنسانلار، بۇ ئەھۋاللارنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ قويمايدىغان بىغەم هاللىقلار سېپىگە ئاڭسىزلىق بىلەن ھۇجۇم قىلغىدەك بولسا قانداق ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقار؟

ھەرقانچە جاپا تارتقان بولىشمىدىن قەتئىي نەزەر، مېنى ئەنە شۇنداق بىر مەكتەپتە چېنىقتۇرۇپ چىققانلىغى ئۈچۈن تەڭرىگە مىننەتدارلىغىمنى بىلدۈرىمەن: شۇندىن باشلاپ كۆڭلۈم كۆتەرمىگەن ئىشلارنى كۆرگىنىمدە چاتىغىم بولماي بىر تەرەپتە قاراپ تۇرۇشۇم ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شۇڭا، بۇ ھادىسىلەرنى تىنىم تاپماي كۈزىتىشكە، بۇ ھەقتە كەڭ دائىرىلىك مەلۇمات توپلاشقا ھەمدە چوقۇم ئوقۇپ مەلۇماتلىق بولۇشقا ئىرادە باغلىدىم.

ئۇ كۈنلەردە ئەتىراپىمدىكى كىشىلەردىن پۈتۈنلەي ئۈمىتسىز ھالغا چۈشۈپ قالماسلىق ئۈچۈن بۇ نامراتلار تەبىقىسىنىڭ تۇرمۇش ئادەتلىرىگە تۈلا بەك ئېتىۋار قىلىپ كەتمەي، ئۇلارنى بۇ نامراتلىق ۋە خارلىقلارغا قويغان سەۋەبلەرنى كۈزىتىپ تەتقىق قىلىشقا زېھنىمنى قويدۇم. ئۇلارنىڭ بۇنداق پاجىئەلىك ھالغا چۈشۈپ قالغانلىقىغا ئەنە شۇ ئارقىلىقلا بەرداشلىق بىرەلىشىم مۇمكىن ئىدى. شۇنداق قىلىپ بۇخىل نامراتلىقلار، ئۈمىدسىزلىكلەر، چېچىلاڭغۇلۇقلارغا ئەخلاقسىزلىق پاتقىقىغا پېتىپ قالغان كىشىلەر گۈناھكار ئەمەسلىكىنى، بەلكى ناچار قانۇنلار، ناچار ئادەتلەر ئاساسى سەۋەپچى بولغانلىقىنى تونۇپ يېتىشكە باشلىدىم. بۇ جەريانداً، مەنمۇ كۈندىلىك تۇرمۇشۇمنى قامداش ئۈچۈن ئىنتايىن قىيىن شارائىتلار ئاستىدا ياشاۋاتقانلىقىم ئۈچۈن، بۇنداق بىر جاپا ئىچىگە چۈشۈپ قېلىشنىڭ تەبىئىي نەتىجىسى بولغان غەزەپلىنىش، ھىسىياتقا بېرىلىپ كېتىشتىن ئۆزەمنى تۇتۇۋېلىشقا تىرىشاتتىم. ياق، بۇ مەسىلىنى ھەرگىز بۇنداق ھىسىياتقا بېرىلىپ چۈشىنىۋالماسلىقىم كېرەك ئىدى. بۇ ئەھۋاللارنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن پەقەت ئىككىلا چارە بار ئىدى:

بىرىنچىسى، يۈكسەك ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەت روھىنى تىكلەپ، تەرەققىياتنىمىز ئۈچۈن تېخىمۇ ساغلام ئاساس تىكلەش؛

ئىككىنچىسى، ئۆزگەرتىش ئىمكانىيىتى قالمىغان بالىلاردىن كەسكىن تەدبىر قوللىنىپ قۇتۇلۇش.

بۇنداق كەسكىن خۇلاسىغا كېلىشىمنى تۇڭدىكچە ئىزاھلىشىم مۇمكىن:

تەبىئەت تەڭرىسى، ئاز ئۇچرايدىغان بىرەر مەخلۇقاتنىڭ ئەۋلادىنى داۋاملاشتۇرالىشى ئۈچۈن بۇ جانلىقنىڭ ساقلىنىپ قالالىشىغا ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ تەرەققىياتىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىدۇ. چۈنكى، تەرەققىيات، بۇ نەسلىنىڭ ئۇرۇقىنى داۋاملاشتۇرالىشىنىڭ شەرتى ۋە ئاساسىدۇر. بىزمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس. شۇنداق ئىكەن، بار نەرسىلەرنىڭ يامان تەرەپلىرىنى تۈزىتىمەن، ناچار شارائىتىنى ياخشىلايمەن دەپ ئاۋارە بولۇشنىڭ قىلچە قىممىتى يوق. ئەمەلىيەتتىمۇ بۇنداق بىر ئۇرۇنۇشنىڭ ئىمكانى يوق. قىلىشقا تېگىشلىك بىردىن ـ بىر ئىش، ئادەم بالىسىنى كىچىكىدىن تارتىپلا چىڭ تۇتۇپ ئۇنى كەلگۈسى تەرەققىياتى ئۈچۈن يېتىشتۇرۇش، ئۇنىڭغا مۇكەممەل ۋە توسالغۇسىز يول تەييارلاش ئەڭ توغرا ۋەزىپە ھېسابلىنىدۇ.

شۇڭا، ۋېنادىكى جاپالىق كۆرەش يىللىرىدىلا مەندە مۇنداق بىر قاراش شەكىللىنىشكە باشلىغان ئىدى:

ئىجتىمائىي پائالىيەتلەر جەمىيەتنى پاراۋان ۋە بەختلىك ھالغا كەلتۈرۈشنى مەقسەت قىلىدۇ، دەپ كىشىلەرنى ئاخماق قىلىپ ئالدىماسلىق كېرەك. ھەتتا پاراۋانلىق ئىشلىرىغىلا يېپىشۋېلىش كىشىلەرنى تاماخور، ھۇرۇنلۇققا باشلاپ كېتىدىغان ئىنتايىن كۆلكىلىك ۋە قىلچە پايدىسى يوق ھەرىكەت ھېسابلىنىدۇ. شۇنداق بولغاچقا، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىي تۈرمۇش پاراۋانلىقىغا باغلىنىپ قالىدىغان بۇنداق خاتالقلاردىن قەتئى ساقلىنىشىمىز، ئاممىۋى پائالىيەتلىرىمىزنىڭ مەقسىدى كىشىلەرنىڭ كەينىگە چېكىنىپ كېتىشىگە سەۋەپ بولۇشاتقان ئىقتىسادى ۋە مەدەنىي تۈرمۇشىمىزدىكى تىپىك يوقسۇللۇقلىرىنى تۈپ يىلتىزىدىن قومۇرۇپ تاشلاش جەھەتتىكى ئىشلارغا ئەھمىيەت بېرىش بولىشى شەرت.

دۆلەتكە ئېغىر زىيان كەلتۈرۈپ كېلىۋاتقان بۇلغانغان بىر ئىجتىمائىي مۇھىتنى، ھەرقانداق بەدەل تۆلىنىشىگە قارىماي، ھەتتا ئەڭ قاتتىق چارىلارغا مۇراجەت قىلىش ھىساۋىغا بولسىمۇ قەتئىي ئۆزگەرتىش شەرت. بۇ جەريانىدا دۈچ كېلىدىغان قىيىنچىلىقلارنى يېڭىش، توسالغۇلارنى بۆسۈپ ئۆتۈشتە ھەرگىز ئىككىلىنىپ ئولتۇرماسلىق كېرەك. ئەگەر بۇنداق قىيىنچىلىقلار بىلەن توسالغۇلار ئالدىدا قانچىكى ئىككىلىنىپ ئولتۇرساق، ناچار ئىللەتلەرمۇ شۇنچە ئۇلغىيىپ كېتىدۇ.

ناچار ئىللەتلەردىن قۇتۇلۇشقا قارشى تەدبىر ئالماي ئىككىلىنىپ ئولتۇرىدىغانلار، پۈتۈن بىر سىنىپ خەلقنىڭ پاجىئەلىك شەكىلدە ۋەيران بولىشى ۋە ئەخلاقسىزلىقلارغا گىرىپتار بولىشىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى شۇ سىنىپ كىشىلىرىنىڭ ئۆزلىرىدىن كۆرىدىغان بولغاچقا، بۇنداق ناچار ئىللەتلەرنى ئۆزگەرتكىلى بولمايدۇ دەپ ھېسابلىشىپ بۇنىڭ مەسئۇلىيىتىدىن ئۆزىنى

قاچۇرۇشقا تىرىشىدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ خىل چۈشەنچىسى ھەرقانداق بىر ئالدىنى ئېلىش تەدبىرلىرىنى ئىشقا سېلىش قىزغىنلىقىنى چەكلەپ تۇرىدىغان بولغاچقا، ئۇلار ناچار ئىجتىمائىي ئىللەتلەر ئالدىدا قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەي پالەچ ھالغا چۈشۈپ قالىدۇ. ئۇلار بۇ ئىللەتلەرنى تازىلاش ئۈچۈن رەھىمدىل، سىلىق يوللارغا مۇراجەت قىلىش ئارقىلىق ئەخلاقى ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشنى خام خىيال قىلىشتىن نېرىغا بارالمايدۇ. ناچار ئىجتىمائىي ئىللەتلەرنى تازىلاش پىرىنسىپلىرىنى يولغا قويۇشتا ھەرقانداق بىر تەدبىرنى قىلچە ئىككىلەنمەي ئىجرا قىلىشقا تەييار تۇرىشى شەرت.

زىيانلىق ئوت ـ چۆپلەرنى ئىككىلەنمەي يۇلۇپ تاشلاشتىن قىلچە پۇشايمان قىلمايدىغان، بۇ تۇردىكى ئىشلارنى ئىچكى ئامانلىق ئۈچۈن دەپ قىلىدىغان ۋەزىيەتنىڭ بارلىققا كېلىشى، پەقەت ئەنە شۇنداق روھقا ئىگە دەۋرلا مەسئۇلىيەتچانلىق دەيدىغان ۋىجدانى ئاستىدا ئىزىلىپ كەتمەيدىغان بىر دەۋىردۇر. ئەمما ئاۋۇستىرىيە دۆلىتى ئىجتىمائىي ئادالەت ياكى جەمىيەت قانۇنلىرىغا سەل قاراپ كەلگەچكە، ئۇنداق ناچار ئىجتىمائىي ئىللەتلەرنى چەكلەش ھەرىكىتىنى باشلىغىدەك جاسارەتكىمۇ ئىگە ئەمەس ئىدى.

نامراتلىق

مەن، نامراتلىق ئىچىدە ئۆتكەن ئۇ يىللىرىمدا نېمىسلار ئۈچۈن ئەڭ مۇھىم خەۋپىنىڭ نىمە ئىكەنلىگىنى ئېنىق تونۇپ كېتەلمىگەن ئىدىم. يەنى، مېنىڭ بېشىمغا كەلگىنىدەك ئىشچىلارنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتىكى نامراتلىقى ياكى ئۇلارنىڭ قوپال ۋە ناچار ئادەتلىرى، ئەخلاقى چۈشكۈنلىكى، تەپەككۇر قىلىشتىكى ئاجىزلىقى سەۋەبىدىن مەيدانغا كەلگەن مەدەنىيەت سەۋىيىسىنىڭ تۆۋەنلىكى قاتارلىقلارنىڭ قايسىسى مىللىي تەغدىرىمىز ئۈچۈن ئەڭ ئېغىر خەۋپ بولىۋاتقانلىقىنى تېخى ئېنىق ئۇقالمىغان ئىدىم.

نامراتلىق ئىچىگە پېتىپ قالغان بىر لۈكچەك نەدە قۇرسىقى تويسا رازى بولۇپ شۇ يەردە كۆڭلىنى خوش قىلىپ يۈرىۋېرىدىغان بىرسى بولغاچقا، نېمىس بولۇش ـ بولماسلىقنىڭ ئۇنچىلىك مۇھىم ئەھمىيىتى يوق دەپ قارىلىدۇ. بۇنداق گەپنى ئاڭلىغان نۇرغۇنلىغان ھاللىق بۇرجۇئازلىرىمىز بۇ سىنىپقا ئىچ ـ ئىچىدىن غەزەپلىنىپ كېتىشىدۇ. بۇرجۇئازلار، مىللىي

غۇرۇرىنىڭ بۇنچە ئېغىر دەپسەندە قىلىنىشىغا بەرداشلىق بېرەلمەي چالۋاقىشىپ بەس ـ بەس بىلەن ئۇلارنى ھاقارەت قىلىشقا كىرىشىدۇ.

ئەجىبا، ئۇ نامرات كىشىلەردىن قانچىسى ئۆز مىللىتىنىڭ ھەرقايسى ساھەلەردە ئىنتايىن زور ئۆتۈقلارنى يارىتالىغان ئۇستۇن ئېرقىقا مەنسۇپ شەرەپلىك ئادەملەر ئىكەنلىكىنىڭ غورۇرىنى ھېس قىلىپ كىتەلەيدىغاندۇ؟ نامراتلارنىڭ قانداق قىلىپ بۇنداق قاراشقا كېلىپ قالغانلىقىنىڭ سەۋىبىنى شۇ بۇرجۇئازلىرىمىز ئەستايىدىل سۇرۇشتە قىلىپ باققانمىدۇ؟

بۇ مىللەتنىڭ چەكسىز ئۆتۈقلارنى يارىتالىغى ئۇچۇنلا قۇدرەتلىك گېرمانىيە دۆلىتىنى قۇرالىغانلىقىنى، شەرەپلىك نېمىس بولۇپ تونۇلغانلىقىنى بۇ نامراتلىرىمىزدىن قانچىسى ھېس قىلالايدىغاندۇ؟

بۇرجۇئاز تەبىقىلىرىمىز بۇنداق بىر غۇرۇر ۋە شەرەپنى ماختىشىپ ۋە ئۇنىڭدىن مەغرۇرلىنىپ يۈرگىنى بىلەن، بۇنىڭدىن بىخەۋەر قالغان خەلقىنى مازاق قىلىپ يۈرگەنلىكىنى ئۆزلىرى ھېس قىلامدىغاندۇ؟

بۇنداق دېسەم، ئۇلار ماڭا بۇنداق ئەھۋاللار بارلىق دۆلەتلەردە ئومۇمىي يۈزلۈك كۆرۈلۈپ تۇرىدىغان ئادەتتىكى ئەھۋاللاردۇر، شۇنىڭغا قارىماي باشقا دۆلەتلەردىكى ئىشچىلار يەنىلا ئۆز ئەللىرىدە ئانا ۋەتىنى ئۈچۈن تەر تۆكۈپ ئىشلەشنى بىلىدۇ دەپ پەش قىلىپ مېنى رەت قىلىشقا ئۇرۇنۇشى مۇمكىن. ئەمما باشقا ئەللەردە بۇنىڭغا ئوخشايدىغان ئەھۋاللارنىڭ نورمال بىر ئەھۋال ئىكەنلىكىنى باھانە قىلىپ بىزدە كۆرۈلۈۋاتقان بۇ ئەھۋاللارغا ئۇنچە بەك ھەيران قالماسلىمىز كېرەك دەپ تەرغىپ قىلىشقىمۇ ھېچكىمنىڭ ھەققى يوق. ھالبۇكى، ئەسلىدە چەت دۆلەتلەردە ئىش ئۇلارنىڭ دېگىنىدەكمۇ ئەمەس. مەسىلەن بىز دائىم ئېغىزىمىزدىن چۈشەرمەي تەگىشىدىغان "فرانسۇزلارنىڭ چەكلىمىسىز، ھەددىدىن ئاشقان (شوۋېنىزملىق) ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيە ھەرىكىتى" دېگەن نەرسىنىڭ ئەسلىدە فرانسۇز مەدەنىيىتىنى كۆككە كۆتۈرۈش، ياكى ئۇلارنىڭ دېيىشى بويىچە مەدەنىيەتنىڭ بارلىق ساھەلىرىدە ئۇزلىرىنىڭ تەڭداشسىز مەدەنىيەتكە ئىگە ئەڭ مەدەنىيەتلىك مىللەت ئىكەنلىكىنى ماختاپ يۈرىشىدىغانلىقىنى ھەرگىز ئۇنۇتماسلىقىمىز لازىم. ئۇلار فرانسۇز ياشلىرىنى ئەمەلىيەتنى ئۆز پېتى يادلىۋالسۇن دەپ يېتىشتۇرمەيدۇ: ئۇلار ياشلىرىغا بېرىدىغان تەربىيىدە سوبېكتىۋ جەھەتتە ۋەتەنىنىڭ سىياسىي ۋە مەدەنىي جەھەتلەردە تەڭداشسىز ئىكەنلىگىگە ئىشەندۈرىدىغان بارلىق مۇھىم نەرسىلەرنى پۈتۈن كۈچى بىلەن ئۆگىتىشنى ئۆزلىرىگە مۇھىم ۋەزىپە قىلىۋېلىشقان. ئۇلارنىڭ بۇ خىل تەربىيىلەش پائالىيىتىدە ئوقۇتۇشتا مىللى ئەقىدىسىگە ئاساس بولالايدىغان بارلىق مۇھىم مەزمونلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان

بولۇپ، ئۇلار بۇ بىلىملەرنى قايتا ـ قايتا تەكرارلاپ ياشلارنىڭ مېڭىسىگە قۇيۇپ تۇرىدۇ.

بۈگۈنكى ئاۋستىرىيە بىلەن گېرمانىيىدە بۇنىڭ دەل ئەكسىچە بولۇپ، چالا بولسىمۇ ئوقۇتۇلىدىغان بارلىق مۇھىم نەرسىلەرنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كېتىشنى مەقسەت قىلغان ئاساستا ماۋارىپ لايىھىسى تۈزۈپ ئوقۇتۇش يولغا قويۇشماقتا. بىزدىكى سىياسەتنى ۋەيرانچىلىققا ئۇچرىتىرىش ئۈچۈن زەھەر تارقىتىدىغان كۈسۈتكىلەر ئۇ نامراتلار تەبىقىسىدىكى ھەر بىر سەبى بالىمىزنىڭ مېڭىسىگە كىرىۋېلىپ، مېڭىسىدە قالغان شۇ ئازغىنە ھېسىياتلىرىنىمۇ غاجاپ يوق قىلىۋېتىش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچىنى ئىشقا سېلىپ ئوقۇتۇش لايىھىسىنى تۈزۈپ كەلمەكتە. ئىشچىنىڭ مەكتەپلەردە ئوقۇپ مېڭىسىدە قالغان نېمىسلىك غۇرۇرىغا ئائىت ئازغىنا قالدۇقلار ئەگەر نامراتلىق تەرىپىدىن يوقىتىلىشتىن ساقلىنىپ قالغىدەك بولسا، ئۇ غۇرۇر قالدۇقلىرىنى مىللىي ئەخلاقىمىزنى ۋەيران قىلىپ يۈرگەن شۇ كۈسۈتكىلەر غاجاپ يوق قىلىشقا تىرىشىپ كەلمەكتە.

ئەندى بىز مۇنۇ مەنزىرىنى دىققەت بىلەن كۆزىتىپ باقايلى:

ئىككى ئېغىزلىق بىر گەمە قەۋىتىدە، يەتتە جانلىق بىر ئىشچى ئائىلىسى ئولتۇرىدۇ دەپ پەرەز قىلايلى. بۇ ئائىلىنىڭ بەش بالىسىدىن بىرسى ئۈچ ياشقا كىرگەن نارسىدە بولسۇن، بالىنىڭ بۇ يېشى تاشقى مۇھىتنى تېخى ئەندىلەتمەن ئىدراك قىلىشقا باشلايدىغان ۋاقتى ھېسابلىنىدۇ. بالا بۇ ياشتا كۆرگەن ھادىسىلەرنى ئادەتتە تا قېرىغىچە مېڭىسىدە ئۇنۇتماي ساقلايدۇ. ئەنە شۇنداق ئىرقدىشىمىز ياشاۋاتقان بۇ مۇھىتنى بىر كۆز ئالدىڭىزغا كەلتۈرۈپ بېقىڭ: ئۆي ئىچىنىڭ تار ۋە قىستاڭچىلىق بولىشى ھەرقانداق ئادەمنىڭ ئىچىنى پۇشۇرۇپ زىرىكتۈرۈتىدىغانلىقى تەبىئىي. شۇنداق بولغاچقا، بۇنداق بىر ئۆيدە جىدەللەر ئۆزلۈكسىز يۈز بېرىپ تۇرىدىغانلىقىمۇ نورمال بىر ئەھۋال. بۇ ئادەملەرنى بۇ ئۆيدە بىرلىكتە ئولتۇرماقتا دېگەندىن كۆرە، ئۇلارنى تاغاردەك بىر ـ بىرىنى ئۈستى ـ ئۈستىگە قاتلاپ تىزىپ قويغان دېگەن تۈزۈك. ئادەتتىكى كەڭتاشا ئۆيلەردە ئۆزلىگىدىنلا ھەل بولۇپ كېتىدىغان ئۇششاق ـ چۈششەك ئۇقۇشماسلىقلار بۇ نامراتلىق ئىچىگە پېتىپ كەتكەن تار ئۆيدە ئاخىرى چىقماس جىدەللەرگە ئايلىنىپ كېتىدۇ. كىچىك بالىلار ئوتتۇرىسىدىكى جىدەللەرنى بىر چەتكە قويۇپ تۇرايلى، چۈنكى ئۇلار يۈز بەرگەن خاپىچىلىقلارنى بىر دەمدىلا ئۇنتۇپ كېتىپ، قايتىدىن ھېچ ئىش بولمىغاندەك ئويۇنلىرىنى داۋام قىلدۇرالايدۇ. ئەمما ئانا بىلەن دادا ئوتتۇرىسىدىكى كۈندىلىك چۈشىنىشمەسلىكلەر كۆپ هاللاردا ئادەمنىڭ ئەقلىگىمۇ كەلمىگىدەك دەرىجىدە قورقۇنۇشلۇق جىدەللەرگە ئايلىنىپ كېتىدۇ. ئۇلار ئارىسىدا يۈز بېرىدىغان بۇنداق پاجىئەلەر بالىلارنىڭ روھى دۇنياسىغا ۋەيران قىلارلىق دەرىجىدە ئېغىر

تەسىر كۆرسىتىدۇ. غىق مەستلىكىنىڭ، قوپال، رەھىمسىز مۇئاملىلەرنىڭ قايسى دەرىجىگىچە داۋاملىشىپ بارىدىغانلىغىنى تولۇق بىلىش ئۈچۈن بۇنداق بىر مۇھىتنى بىۋاستە كۆرۈش، ئۇنى تونۇش كىرەك. بۇ ئۆيدىكى قەلبى ئىزىلگەن ھالدا چوڭ بولغان يەنە بىر ئالتە ياشلىق بالا، ئەسلىدە پەقەتلا ئوقۇش ـ يېزىشتىن باشقا نەرسىلەرنى ئۆگۈنىشكە مەجبور قالماسلىقى كىرەك ئىدى. ئەمما بۇنداق بىر ئۆيدە چوڭ بولغان ئۇ بالا چوڭلارنىمۇ چۈچۈتكىدەك بىر قىسىم قورقۇنۇشلۇق ئادەتلەرنى يۇقتۇرۇشقا باشلايدۇ. روھى جەھەتتىن زەھەرلەنگەن، جىسمانى جەھەتتىن پەرۋىش قىلىنمىغان بۇ كىچىك پۇخرايىمىز، مەكتەپكە بارغان ۋاقتىدا ئوقۇش ـ يېزىشنى ئۆگەنگەندەك قىلغىنى بىلەن، ئۆيىگە كەلگىنىدە تاپشۇرۇق ئىشلەش دەيدىغان مەسىلە مەۋجۇت ئەمەس. چۈنكى بۇنداق ئائىلىلەردە دەرس ۋە ئوقۇتقۇچى دېگەنلەر كۆزگە ئىلىنمايدىلا ئەمەس ھەتتا ئېغىر مازاق قىلىنىپ ھاقارەتلەرگە كۆمۈۋېتىلىدۇ. ئەسلىدىنلا بۇنداق بىر ئائىلىدە مەكتەپتىن تارتىپ تا دۆلەتنىڭ ئەڭ يوقۇرى ئورگانلىرىغىچە بولغان ھەرقانداق بىر نەرسىگە ھۆرمەت قىلىنمايدۇ. دىن، ئەدەپ ـ ئەخلاق، مىللەت ۋە جەمىيەتكىچە بولغان ھەممە نەرسە ئۇ بالىنىڭ ئالدىدىلا قارىلىنىپ ھاقارەتلىنىدۇ. بۇ بالا ئەنە شۇنداق مۇھىت ئىچىدە ئۆسۈپ ئون تۆت ياشقا كىرىپ مەكتۇبنىمۇ پۈتتۈرگەن بولىدۇ. ئەندى ئۇنىڭ ئېڭىغا قانداق پىكىرلەر ھۆكمۈران ئىكەنلىكىنى پەرەز قىلىپ باقايلى: بىر بولسا بارلىق ئاساسى پەنلەرگە ئەشەددىلىك بىلەن ئۆچلۇكنى ئىپادىلەيدۇ، يا بولمىسا ئادەمنىڭ چاچلىرىنى ئۇرۇپەيتىۋەتكىدەك دەرىجىدە ئەدەپسىز، قوپال قىياپەتنى ئىپادىلەپ تۇرىدۇ. دۇنيا قاراش جەھەتتە ھېچقانداق بىر تەرىبىيە كۆرمىگەن ئەمما تۇرمۇشقا دائىر پۈتۈن پاسكىنىچىلىقلارنى، پەسكەشلىكلەرنى يۇقتۇرغان، ئەنە شۇنداق رەزىللىكلەر ئىچىدە ياشاپ چوڭ بولغان، ھېچقانداق نەرسىنى مۇقەددەس دەپ تونىمايدىغان ئون ئۈچ ياشلىق بۇ بالا، جەمىيەتكە چىققىنىدا قانداق بىرسىگە ئايلىنىپ قالىدىغانلىقىنى پەرەز قىلىش تەس ئەمەس.

ئاقىۋەتتە، ئون بەش ياشقا كىرگەن بۇ ياش يىگىت، بارلىق ساھەلەرنى قارىلاپ تىللاشقا باشلايدۇ. چۈنكى، ئەقلىنى تەرەققى قىلدۇرۇشقا تېگىشلىك بىلىملەرنى ئۆگىنىش ئورنىغا پۈتۈن پاسكىنىچىلىقلارنى ئۆگىنىپ چوڭ بولغان بىرسى بولۇپ يېتىلگەن ئىدى. بۇنداق چوڭ بولغان بىر بالا، قارشى چىقىدىغان ياكى ئۇلارنىڭ رەقىپلىرى تەرىپىدە تۇرىدىغان بىرسى بولۇپ يېتىشىپ چىقىدۇ. ئەندى ئۇ، نوچى يىگىتلىكىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن بىر قىسىم لۇكچەكلىكلەرنى ئۆزىگە تۇرمۇش ئۇلگىسى قىلىشقا باشلايدۇ.

ئەندى ئۇنىڭ قورامىغا يەتكەن ۋاقتىدىكى تەربىيىلىنىشىگە بىر كۆز يۈگۈرتۈپ باقايلى:

ياش ۋاقىتلىرىدا سىرتتا نېمىنى كۆرگەن بولسا، دادىسىدىن نېمىنى كۆرگەن بولسا شۇنىڭدىن ئۇلگە ئېلىپ دوراشقا تىرىشىدۇ. كىم بىلىدۇ، ئۇمۇ دادىسىنى دوراپ ئۆيگە تۇن يېرىمىدا قايتىدىغان، دادىسىغا ئوخشاش ئۆزىنى تۇغۇپ چوڭ قىلغان بىچارە ئاپىسىنى دادىسىنىڭ ئورنىدا دۇمبالايدىغان بولامدۇ تېخى! ئېنىقكى، بۇنداق بىرسى تەڭرىگە، پۈتۈن كائىناتقا تىل تەككۈزۈپ ھاقارەتلەرنى ياغدۇرۇپلا يۈرىدىغان بىرسىگە ئايلىنىدۇ. ئاخىرىدا بىر جىنايەت سادىر قىلىپ ئۆزگەرتىش ئورنىدا قامىلىپ ياتىدۇ.

ئۇ يەردە بۇ بىچارىگە ئەڭ ئاخىرقى قېتىملىق لاك بېرىلىدۇ.

شۇنداق پاجىئەلىك بىر مۇھىتتا چوڭ بولغان ياشلىرىمىزنى كۆرگەن بىزنىڭ بۇرجۇئازلىرىمىزمۇ، قىلچە تەپ تارتماستىن ئۇ نامرات ياشلىرىمىزدا "مىللىي غۇرۇر، مىللىي ھېسسىيات نېمە دېگەن تۆۋەن" دېيىشىپ ھەيران بولۇپ چۆچۈپ كېتىشىدۇ!

ئەسلىدە بۇرجۇئالىرىمىزنىڭ بۇ مىجەزىگە ئۇنچە بەك ھەيران قالمىساقمۇ بولىدۇ. چۈنكى بىزنىڭ بۇرجۇئازلىرىمىز ئەنە شۇنداق قاراشلارنىڭ شەكىللىنىش مۇھىتىدا ياشىغان. يەنى بۇرجۇئازىيە جامائىتى ھەر كۈنى تىياتىرلاردا، كىنولاردا، ناچار كىتاپلاردا ۋە ئەخلاقسىز گېزىتلاردا خەلقنىڭ روھىيىتىنى بۇلغاش ئۇچۇن ئۇلارنىڭ ئۇستىگە چىلەك ـ چىلەكلەپ يۇندا چېچىپ ۋە ئېغىر زەھەرلەپ كەلگەنلىكى ھەممىگە ئايان بولسىمۇ، خەلق ئاممىسىنىڭ ئەخلاقى پەزىلىتىنىڭ تۆۋەنلەپ كېتىشىگە، مىللىي ھېسسىياتلىرىنىڭ تۆۋەنلەپ كېتىشىگە پەرۋامۇ قىلىشمايدۇ! گويا ئېكران ۋە سەھنىلەر، كىتاپلار ۋە گېزىتلار مىللىي قىممىتىمىز ھەققىدىكى مەلۇماتلارنى خەلق ئاممىسىغا يەتكۈزۈپ تۇرىۋاتقىنىدەك، ئەمما بۇ بىلىملەرنى خەلقىمىز قوبۇل قىلىشماي كەلگىنىدەك مۇئامىلىدە بولىشىدۇ. يەنە بىر جەھەتتە، ئەڭ مۇھىم ئورۇنغا قويۇپ ئۆگۈتۈشكە تېگىشلىك بولغان ئاساسى تەلىم ـ تەربىيە تېمىلىرى ھەققىدە قىلچىمۇ ئېغىز ئېچىشمايدۇ.

مەن شۇ ۋاقىتلارغىچە زادىلا ئويلىنىپ كۆرمىگەن تۆۋەندىكىدەك بىر پىرىنسىپنى بىلىۋالغان ئىدىم:

بىر قەۋمنى مىللەت ھالىتىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن باشتىن تارتىپ ساغلام ئىجتىمائى مۇھىت، مۇڭاپىق ئائىلە مۇھىتى يارىتىشقا توغرا كېلىدۇ. شەخسىلەرنى يېتىشتۈرۈشتە بۇنداق بىر مۇھىت ئىنتايىن زۆرۈر. بولۇپمۇ ئائىلىدە ۋە مەكتەپلەردە ۋەتىنىمىزنىڭ مەدەنىيەت، ئىقتىساد ۋە بولۇپمۇ سىياسىي جەھەتتىكى ئۇلۇغلىغىنى ئۆگىنىش ئارقىلىقلا بۇ مىللەتكە مەنسۇپ

بولغانلىغىنىڭ غورۇرىنى ھېس قىلالايدۇ ۋە چوقۇم بۇنىڭدىن بەھرى ئالالايدۇ. ئادەم بالىسى، پەقەت قەدىرلەپ سۆيىدىغان نەرسىلىرى ئۈچۈنلا جان تىكىپ كۆرەش قىلالايدۇ، قەدىرلەشكە لايىق نەرسىلا كىشىنى مەپتۇن قىلالايدۇ. يەنە كېلىپ بىرەر شەيئىنى قەدىرلەش ئۈچۈن ئۇنى ياخشى تونىغان بولىشى شەرت. بۇنىڭ ئۈچۈن يەنە بىلىم ئېلىش، ئۇنى ئۆگىنىش لازىم.

مەن بۇ تۈردىكى ئىجتىمائىي مەسىلىلەرگە قىزىقىپ سەۋىيەم ئاشقانسىرى، بۇ تۈر مەسىلىلەرنى ئىنتايىن ئەستايىدىللىق بىلەن تەتقىق قىلىشقا كىرىشكەن ئىدىم. شۇنىدىن ئېتىۋارەن، ئۇيۇغۇمدا نامەلۇم بولۇپ تۇيۇلغان بىر دۇنيا، تېخىمۇ روشەن كۆرۈنۈشكە باشلىدى.

1909 ـ ۋە 1910 ـ يىللىرىغا كەلگەندە، ئەھۋالىم خېلىلا ياخشىلىنىپ، تۇرمۇشۇمنى مەدىكارلىق قىلىپ قامداشتىن قۇتۇلۇپ قالغان ئىدىم. سۇ بويىاق رەسىملىرىنىمۇ سىزالايدىغان ئاددى بىر مەنزىرە رەسىمچىسى بولۇپ قالغان ئىدىم. ئەسلىدە بۇ كەسىپمدىنمۇ ۋاي دېگىدەك كىرىم قىلىپ كىتەلمىسەممۇ، تۇرمۇشۇمنى قامداشقا يەتكىدەك پۇل تاپالايدىغان بولغان ئىدىم. قىزىق يېرى بۇ ئىشلىرىم ئوقۇيمەن دەپ تاللىۋالغان كەسىپكىمۇ بەك كۆپ ياردىمى تېگىشكە باشلىدى. يەنى شۇنىدىن باشلاپ مەدىكارلىق ئىشىدىن ئۆيگە قايتقان ۋاقىتلاردەك ئۇنچىلىك ھېرىپ ـ ئېچىپ كىتاپ ئوقۇشقىمۇ ۋاقىت چىقىرالماي ئارانلا يوتقانغا ئۇلگىرىدىغان ئەھۋالدىنمۇ قۇتۇلۇپ قالغان ئىدىم. كۈنلۈكچى بولۇپ ئىشلەپ يۈرگەن ۋاقىتلىرىمدا قىزىققان ئىشلىرىمنى قىلىدىغانغا زادىلا ۋاقىت چىقىرالماي قىينىلىپ يۈرگەن بولسام، مانا ئەندى، رەسىم سىزىش بىلەن شوغۇللىنىپ، ئۇ مەدىكارچىلىقتىنمۇ قۇتۇلۇپ قالغان ئىدىم. قىلىۋاتقان ئىشىمنىڭ ئالاھىدىلىكى ئوقۇيمەن دەپ تاللىۋالغان كەسىپ بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپلا قالماي، خالىغانچە پايدىلىنالايدىغان ۋاقىتنىمۇ بېرىدىغان بىر ئىش ئىدى. رەسىم سىزىش ئىشىنى تۇرمۇشۇمنى قامداش ئۈچۈن قىلىۋاتقان بولسام، كىتاپ ئوقۇشقا بولسا پۈتۈن قەلبىم بىلەن بېرىلىپ كىرىشىپ كەتكەن ئىدىم.

شۇنداق قىلىپ، ئىجتىمائىي مەسىلىلەر ھەققىدىكى بىۋاستە تۇرمۇشتىن ئالغان دەرسلىرىمنى ئۆگۈنىشىم شەرت بولغان نەزىرىيۋىي بىلىملەر بىلەن تولۇقلاش پۈرسىتىگە ئېرىشمەكتە ئىدىم. بۇ جەھەتتە قولۇمغا چۈشكەن پۈتۈن كىتاپلارنى ئوقاتتىم، ئۇ نەزەرىيەلەر توغرىسىدا چوڭقۇر پىكىر يۈرگۈزەتتىم.

ئۇ ۋاقىتلاردا ئەتىراپىمدىكى كىشىلەر مېنى بەكلا مويسىپەت ياكى بىر ۋېنتىسى كام دەپ تونىغان بولىشى چوقۇم.

مەن قوشۇمچە قىلىپ پۈتۈن قىزغىنلىقىم بىلەن بىناكارلىققىمۇ كۆڭۈل بولۇپ ئۆزەمنى بۇنىڭ ئۈچۈنمۇ تەييارلىماقتا ئىدىم. مەن بۇ كەسىپكە گۈزەل

سەنئەتلەرنىڭ مەلىكسى بولغان مۇزىكىنى قوشۇمچە قىزىقىش قىلىپ ئەتىۋارلىغاندەك قىممەت بېرىپ قىزىقماقتا ئىدىم. بىناكارلىق بىلەن شوغۇللىنىش مېنىڭ ئۈچۈن بىر ئىش بولماستىن بىر قىزىقىش، بىر سۆيگۈ ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، ئاخشاملىرى ھېرىش ـ چارچاش دېگەننىڭ نېمىلىگىنى بىلمەستىن تا يېرىم كېچىلەرگىچە كىتاپ ئوقۇيالايتتىم ياكى رەسىم سىزالايتتىم. ئۇزۇنغىچە بەرداشلىق بەرسەملا كەلگۈسى ئۈچۈن تۇزىتۇاتقان پىلانلىرىمنى ئەمەلگە ئاشۇرالايدىغانلىقىمغا بولغان ئىشەنچىم بارغانسىرى كۈچىيىپ بارماقتا ئىدى. بىناكار بولۇپ داڭ چىقىرالايدىغانلىقىمغا ئىشەنچىم كامىل، بۇنىڭ ئۈچۈن قەتئى ئىرادىگە كەلگەن ئىدىم.

بۇلارغا سېلىشتۇرغاندا، سىياسىي ئىشلارغا بولغان ھەۋىسىم ھېچقانچە قىممىتى يوق بىر ئىشتەك بىلىنەتتى. مەن پەقەت سىياسەت ئىشىنى جەمىيەت ھەققىدە باش قاتۇرۇشنى خالايدىغان بارلىق كىشىلەرنىڭ بىلىشكە تىگىشلىك بىر ئەقەللى ئىشى دەپلا قارايتتىم. بۇ ھەقتە بىلىمسىز قالغان كىشىلەر تەنقىت بېرىش ياكى خالىغان بىر ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئېلىش ھەققىنى قولدىن بېرىپ قويغان كىشى ھىساپلىناتتى. شۇنىڭغا قارىماي سىياسەت ئىشلىرىغا دائىر بەكلا كۆپ كىتاپ ئوقۇيتتىم، تەھلىل قىلاتتىم.

مەن، "كىتاپ ئوقۇش" دېگەننى ئۆزلىرىنى "بىلىملىك زىيالى" دەپ ئاتىۋالغان كىشىلىرىمىزنىڭ كىتاپ ئوقۇش دەپ چۈشەنگىنىگە تۈپتىن ئوخشىمايدىغان مەنىدە چۈشىنەتتىم.

تىنماي كىتاپ ئوقۇيدىغان، بىرەر كىتاپنى ئوقۇپ تۈگەتمەي تۇرۇپلا يەنە بىرسىنى قولىغا ئېلىۋالمىدىغان، كىتاپتىكى مەزمۇنلارنى تولۇق چۈشەنمەي، ئۇنىڭدىن بىرەر خۇلاسە چىقارماي تۇرۇپلا توختىماستىن كىتاپ ئوقۇيدىغان نۇرغۇن ئادەم تونۇيمەن. ئۇلار، كاللىسىدا نۇرغۇن بىلىملەر جوغلانغىنى بىلەن كىتاپتىكى مەزمۇنلاردىن پايدىلىنىشنى بىلمەيدىغان كىشىلەر بولۇپ، مەن ئۇنداق كىشىلەرنى "ئوقۇغان كىشىلەر" دەپ تونىمايمەن. ئۇنداق كىشىلەر بىر پاتمان كىتاپ ئوقىغىنى بىلەن، ئۇلارنىڭ ئەقلى كىتاپتىكى بۇ بىلىملەرنى يا چۈشىنىشنى يا ئۇلارنى بىر ـ بىرسىدىن پەرقلەندۇرۇشنى بىلمەيدۇ. بۇنداق كىشىلەر، بىرەر كىتاپتىكى ئەستىن چىقارماسلىققا تېگىشلىك بولغان قىممەتلىك نەرسىلەرنى چۈپرەندىلەر ئىچىدىن تاللاپ چىقىپ مېڭىسىگە قۇيىۋېلىش ئىقتىدارىغا ئىگە بولمىغان، كېرەكسىز مەزمون يېزىلغان قۇرلارنى ئاتلاپ ئۆتۈپ كېتىشنىمۇ بىلمەيدىغان، ئوقۇغان پۈتۈن كىتاپلىرىنى قۇرمۇ ـ قۇر يادلىۋېلىشقىلا ئۇرۇنىدىغان كىشىلەردۇر. بۇنداق پايدىسىز يەرلىرىنى ئىمكان بولسا زادىلا ئوقۇماسلىق، پايدىسى بولمايدىغان مەزمۇنلارنى ساقلاپ

يۈرمەي تۈكۈرۈپ تاشلاشنى بىلىش كېرەك. كىتاپ ئوقۇشتىكى مەقسەت ھەرگىزمۇ ئوقۇشلا بولماستىن، ئوقۇغان نەرسىلىرىنىڭ ئىچىدىن كىشى ئۆزىنىڭ كەسپى، غايىسى، قىزىقىشى ۋە قابىلىيىتىگە كۆرە ئۆزىگە پايدىلىق بولىدىغان مەزمۇنلارنى تاللاپ چىقىش، ئۇلارنى قوبۇل قىلىۋېلىش جەريانى دېمەكتۇر. شۇنداق بولغاندىلا ھەر بىر كىشى ئۆز كەسپى ئۈچۈن شەرت بولىدىغان مەزمۇن ۋە قۇراللارغا ئېرىشەلەيدۇ. بۇلار ئۇ كىشىنىڭ تۇرمۇشنى قامداش ياكى يوقۇرى ئۆرلىشى ئۈچۈنمۇ ياردىمى تېگىدىغان، ئۇپۇغنى كېڭەيتىدىغان نەرسىگە ئايلىنالايدۇ. بۇ نوقتىدىن ئالغاندىمۇ يالغۇزلا كىتاپ ئوقۇش ئۈچۈنلا كىتاپ ئوقۇشنىڭ قىلچە مەنىسى يوق. ئوقۇشنىڭ يەنە بىر مەقسىدى، ياشاۋاتقان بۇ دۇنيا ھەققىدە ئومۇمىي يۈزلۈك بىر چۈشەنچىگە، قاراشقا ئىگە بولۇشنى، مۇنازىرە قىلالايدىغا بولۇشنى مەقسەت قىلىشى شەرت. ئەمما ھەر ئىككىلا مەقسەت بىلەن ئوقۇغىنىمىزدا، ئوقۇغان مەزمۇنلارنىڭ مېڭىمىزگە بىر قىسىم ماۋزۇ ياكى ئابزاسلار شەكلىدە يادقا ئېلىنماسلىغى، بەلكى تىزىلغان نەقىش تاشلىرىدەك نەق جايىغا تىزىلىشى، ئوقۇغۇچى ئەقلىدە دۇنيا ھەققىدە ئاساسىي چۈشەنچىلەرنى شەكىللەندۈرىشى لازىم. ئۇنداق بولمىغاندا، بۇ تەلەيسىز بىلىملەر ئۇنىڭغا ئېرىشكەن كىشىگە، ئۇ كىشىنىڭ پۈتۈن ئاخماقلىقىغا قارىماي پايدىلىق بولۇش ئورنىغا قىممىتى يوق، چېچىلاڭغۇ بىر داشقاينىقا ئايلىنىپ قالىدۇ. بۇ تەلىيى كەلمىگەن بىلىملەرنى ئوقۇغان كىشى ئۆزىنى ئەستايىدىللىق بىلەن يېتىشتۈرۈپ چىقتىم، تۇرمۇشتىن خەۋرىم بار، بىلىملىك بىرسىمەن دەپ ھېسابلىشى مۇمكىن. ھالبۇكى، قانداق ئوقۇشنى بىلمەي تۇرۇپ ئوقۇغاندا، ئۇ كىشىنى ئەملىيەتتىن تېخىمۇ بەك يىراقلاشتۇرىۋېتىشى مۇمكىن. بۇنداق كىشىلەر كەلگۈسىدە يا بىرەر نېرۋا كېسەللىكلىرى ساناتوريىيسىگە كىرىپ قالىدۇ ياكى بولمىسا قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان، ۋەتىنىنى ساتىدىغان رەزىل، خائىن بىر سىياسەتچىگە ئايلىنىپ قالىدۇ.

قالايماقان بىلىم ۋە چۈشەنچىلەر داشقاينىقى بىلەن تولدۇرۇلغان بۇنداق بىر كاللا، لازىم بولغىنىدا چىگىشلىشىپ كەتكەن بىلىم دۆۋىسى ئىچىدىن مۇئەييەن بىر ۋاقىتتا كارغا كېلىدىغان بىرەر نەرسە تاللاپ چىقالمايدۇ. چۈنكى بۇنداق بىلىملىكلەر پادىسى جەمىيەتنىڭ ئېھتىياجلىرىغا ياراشا يېتىشكەن بولماستىن، پەقەتلا ئوقۇغان كىتاپلىرى مېڭىسىگە ئۆز پېتىچە ئۇستى ـ ئۇستىلەپ قاتلاپ قويۇلغان قالايماقان كىتاپ دۆۋىسىگىلا ئوخشايدۇ. بۇنداق بىلىم ئالغان بىرسى بىلىمگە ئېھتىياجى تۇغۇلۇپ بۇرۇن ئوقۇغان كىتاپلىرىدىن پايدىلىنىش ۋاقتى كەلگىنىدە، بۇ بىلىملەرنىڭ قايسى كىتاپنىڭ قانچىنچى بېتىدە ئىكەنلىكىنى بىلىشى شەرت. ئەگەر ئۇ بەتنى

تاپالمىسا، بۇ بىچارە ئاخماق ئېھتىياجىغا مۇۋاپىق كېلىدىغان پىكىرلەرنى تا ئۆلگىچە تاپالمايۋ ئۆتۈپ كېتىدۇ. ئەگەر بىرسى كېلىپ بۇنداق پىكىرلەر قايسى كىتاپنىڭ قانچىنچى بېتىگە يېزىلغانلىقىنى ئېيتىپ بەرمىگەندە، ئۇ كىتاپنى يۈز قېتىم ئوقۇغان بولسىمۇ لازىم بولغىنىدا ھەردائىم ھېچنىمە بىلەلمەي ئولتۇرۇپ كېتىپ، تەلەپ قىلىنغان پىكىرلەرگە ئوخشىتىۋالغان باشقىچە بىر خاتا نېمىلەرنى بولسىمۇ تېپىپ چىقىش ئۈچۈن باش قاتۇرۇپ ئاۋارە بولىدۇ. ناۋادا بۇنداق مەزمۇنلارنى تاپالمىغان تەغدىردىمۇ، ۋاقىتنى قولدىن بېرىپ كېچىككەن بولىدۇ. ئەمما ئۇنداق قاپاقباشلار كۆپۈنچە ھاللاردا توغرىسىنى تاپتىم دەپ ھىساپلاپ، پۈتۈنلەي خاتا بىر مەسلىھەتنى، خاتا بىر رېتسىپنى ئوتتۇرغا چىقىرىشىدۇ.

ھۆكۈمەتنىڭ ئەڭ يوقۇرى دەرىجىلىك ئۇلۇغلىرىنىڭ شۇنچە كۆپ ئوقۇغان بىلىملىك كىشىلەردىن تەشكىل تاپقان بولۇشىغا قارىماي، بەكلا كۆپ خاتالىشىپ تۇرىدىغانلىقىنى بۇنىڭدىن باشقا يەنە قانداق باھانە كۆرسىتىپ چۈشەندۈرەلىشىمىز مۇمكىن؟ ئەگەر ئۇ كىشىلەر ئۇنداق ئاخماق كىشىلەر ئەمەس دېيىلگىنىدە، ئۇلارنى ئادەمنىڭ ئىچىنى پۈشۈرىدىغان پاتولوگىيىلىك بىرەر كېسىلى بار كىشىلەر دەپ قارالمىغىنىدىمۇ، ئۇلارنى ئۇچىغا چىققان پەسكەش يالغانچى ئادەملەر دەپ قاراشقىلا توغرا كېلىدۇ.

ئەمما ئوقۇشنى بىلىدىغان كىشى بىرەر كىتاپتىن، بىرەر بروشوردىن ياكى بىرەر گېزىتتىن ئۆزىگە ياكى ئومۇمغا پايدىلىق بىرەر ماتېرىيال بار يەرنى دەرھال تېپىپ چىقىپ لازىملىق بىلىملەرگە ئېرىشىشنى بىلىدۇ. شۇنداق قىلىپ قولغا كەلتۈرگەن بىلىملەرنى، قايسى شەكىلدە بولۇشىدىن قەتئى نەزەر ئوتتۇرغا قويغان قاراشلىرىغا قوشۇش، تۈزىتىش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈشلەردە پايدىلىنىپ، بۇ پىكىرلىرىنىڭ توغرا ياكى خاتا ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ، خاتالىرىنى شاللاپ چىقىرىپ توغرىلىرىنى تاللاپ ئۆز پىكىرىنىڭ مەزمۇنىنى چۈشەنەرلىك ھالغا كەلتۈرۈالالايدۇ. ئوقۇشنى بىلىدىغان كىشى ئىشلىرىدا تۇيۇقسىز بىرەر مەسىلە ياكى قىيىنچىلىققا دۇچ كەلگىنىدە، يىللار بويىچە توپلىغان بىلىملىرىگە ئاساسەن ئەقىل ئىشلىتىپ يېڭى بىر پىكىرنى ئوتتۇرىغا چىقىرالايدۇ، دۇچ كەلگەن يېڭى مەسىلىنى بۇ پىكىرگە ئاساسلىنىپ تەھلىل قىلىشنى بىلىدۇ. شۇنداق قىلىپ دۇچ كەلگەن مەسىلىنى ھەل قىلالايدۇ ياكى ئۇنى چۈشەندۈرۈپ چىقالايدۇ. ئوقۇش دېگەننى، بىرەر مەسىلە ئۈستىدە تەپەككۇر قىلىش دېگەننى مانا مۇشۇنداق تونىغاندىلا ئاندىن ئۇنىڭ بىر مەنىسى، بىر قىممىتى بولىدۇ.

بىر ناتىق، ھىمايە قىلىدىغان مەسىلىنى لازىم بولىدىغان ماتېرىياللار بىلەن ئەنە شۇ شەكىلدە تەمىنلىمىگەندە، بىر رىقابەتچىسى ئالدىدا دېگەنلىرىنىڭ

مىڭ قېتىم ھەقلىق ۋە توغرا ئىكەنلىگىنى سۆزلىگىنى بىلەن، ھمايە قىلىۋاتقىنىنى بەربىر ئىسپاتلاپ چىقالمايدۇ ياكى قارشى تەرەپنى قايىل قىلالمايدۇ. ئۇنىڭ ھەر بىر مەسىلە ئۈستىدىكى مۇنازىرىسىدە زېھنى ئۇنى سانسىز يىتەرسىزلىكلىرىنى ئالدىغا تىزىپ كۆرسىتىپ، ئۇنى ئىزاغا قويۇپ يېتىم ھالغا چۈشۈرۈپ قويىدۇ. ئۇنداق بىرسى، يا دېگەنلىرىنى توغرىغا چىقارغىدەك پاكىتلارنى تېپىپ چىقالمايدۇ ياكى بولمىسا قارشى تەرەپنىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلىغىدەك بىرەر ئېغىز گەپ تاپالمايدۇ. ئەگەر ئۇ بىر ناتىق ئەمەس بەلكى ئامما ئۈچۈن بەك مۇھىم بولمىغان، ئۆزىنى قايىل قىلىشنىلا مەقسەت قىلىدىغان بىرسى بولغىنىدىمۇ نەتىجىسى بەربىر ئوخشاش بولۇپ، ئاقىۋەتتە ھەتتا ئۆزىنىمۇ قايىل قىلالمايدۇ. ئەگەر تەغدىر ئەنە شۇنداق ھەم كۆپ ئوقۇغان، ھەم ئىقتىدارسىز بىرسىنى باش جۇمھۇر قىلىپ سايلاپ قويغىدەك بولسا، ئەھۋالىمىزنىڭ قايسى ھالغا چۈشۈپ قالىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلماق تەس ئەمەس ــ ئۇنداق بىرسىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغان دۆلەت، پۈتۈنلەي خاراپ بولىدىغانلىقى چوقۇم.

شۇنداق بولغاچقا، مەن كىچىكىمدىن تارتىپلا ئەستايىدىللىق بىلەن ئوقۇشقا تىرىشىپ كەلگەن ئىدىم ھەمدە تەڭرىنىڭمۇ يارىدىمى بىلەن زېھنىم بىلەن ئەقلىمنى ئەڭ مۇۋاپىق شەكىلدە ئىشلىتىپ كېلەلىدىم دەپ ھېسابلايمەن. بۇ جەھەتتىن ئالغاندا، ۋېبنادا ئۆتكۈزگەن ۋاقتىمنى پايدىسى بولدى ۋە بەرىكەتلىك ئۆتتى دەپ ئېيتالايمەن. كۈندىلىك كۆرگەن ـ بىلگەنلىرىم مېنى تىنىم تاپماي كۆزىتىش، تەتقىق قىلىشقا ئۈندەپ كەلدى. شۇنداق قىلىپ بەزىدە ھادىسىلارنى نەزىرىيە بىلەن، بەزىدە نەزىرىيىنى ھادىسىلەر بىلەن سېلىشتۇرۇپ تەتقىق قىلالىغىنىم ئۈچۈن، مېڭەمنى قۇرۇق نەزىرىيىلەر بىلەن توشقۇزۇشتىن ساقلاپ قالالىغان بولسام، يەنە بىر تەرەپتىن كۆرگەن ھادىسىلەر ئىچىگە پېتىپ قېلىشتىن قۇتۇلۇپ قالالىغان ئىدىم.

كۈندىلىك تەجرىبىلىرىم مېنى ئىجتىمائىي مەسىلىلەردىن باشقا ئىككى ئاساسلىق مەسىلە ئۈستىدە ئېنىق بىر قاراشقا كېلىشىم ئۈچۈن ھەيدەكچى بولۇپ، بۇ مەسىلىلەر ئۈستىدە نەزىرىيىۋي جەھەتتىن چوڭقۇر تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشىمغا باشلامچى بولۇپ بەرگەن ئىدى.

ئەگەر ئۇ يىللىرى ماركسىزمنىڭ ئاساسى ماھىيىتى بىلەن ئۇنىڭ نەزىرىيىلىرىنى بىلىۋېلىش ئۈچۈن ھېرىش ـ چارچاشقا قارىماي كاللامنى تولۇق ئىشقا سالمىغان بولسا ئىدىم، كىم بىلىدۇ بۇ ئىدىيىنىڭ نەزەرىيىسىنى بىلىشىم ئۈچۈن كېيىن يەنە قانچىلىك ۋاقت سەرپ قىلىشىمغا توغرا كېلىشىنى؟

سوتسىيال دېموكراتچىلار

ياش ۋاقتىمدا سوتسىيال دېموكراتىيە توغرىسىدا بىلىدىغانلىرىم بەكلا يىتەرسىز، ھەتتا بىلىمەن دەپ يۈرگەنلىرىمنىڭ پۈتۈنلەي خاتا نەرسىلەر ئىكەنلىكىنى.

دەسلىتىدە سوتسىيال دېموكراتچىلارنىڭ يوشۇرۇن ئاۋاز بېرىش ئۇسۇلى بويىچە ئومۇمىي سايلام ئۆتكۈزۈش تۈزۈمىنى بەرپا قىلىش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىۋاتقان كۈرەشلىرى مېنى بەكلا قىزىقتۇرغان ئىدى. چۈنكى شۇ ۋاقىتلاردىلا، يوشۇرۇن ئاۋازغا قويۇش دېگەن بۇ ئۇسۇل ئىشقا ئاشۇرۇلغىنىدا مەن بەكلا ئۆچ كۆرىدىغان خابىسبوۋرگ تۈزۈمىنى ئاجىزلىتىشقا يارىدىمى بولىدۇ، دەيدىغان بىر قاراشتا ئىدىم. مەن، شۇ ۋاقىتلاردىلا دونياي دۆلىتى نېمىسلىكىمىزنى قۇربانلىق قىلماي تۇرۇپ بۇ جاھاندا پۈت تىرەپ تۇرالىشىنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى سەزگەن ئىدىم. ئەسلىدە بۇ دۆلەت، نېمىس ئاملىنى سلاۋىيانلاشتۇرۇش ھىساۋىغا ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلىقىنى ئۇزۇن مۇددەت ساقلاپ قالالىشىمۇ تەس ئىدى. بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، سلاۋىيانىزمنىڭ بۇ دۆلەتنى ساقلاپ قالالايدىغان كۈچكە ئىگە ئىكەنلىكى مۇبالىغە قىلىنغىدەك ئۇنچىلىك كۈچلۈك ئەمەس ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، قىلچە ئىككىلەنمەي قەتئىي ئاغدۇرىۋېتىشكە تىگىشلىك بولغان، ئون مىليونلۇق بىر نېمىس قەۋمىنى ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلىۋېتىشكە ئۇرۇنىدىغان بۇ ھابىسبۇرگ خاندانلىقىنى تېز ئاردا ئاغدۇرۇپ تاشلايدىغان، ئۇنىڭ ھالاكىتىنى ئىلگىرى سۈرىدىغان ھەر قانداق بىر ھەرىكەتنى ھەر دائىم چىن قەلبىمدىن قوللاپ قۇۋەتلىمەكتە ئىدىم. شۇنىڭدەك يەنە، ئاۋستىرىيە كۆپ مىللەتلىك بىر ئىمپېرىيە بولۇش سەۋەبىدىن تىل جەھەتتىكى قالايماقانچىلىقلار بۇ ئەلنىڭ پارلامېنتىنى قانچىكى پارچىلىيالىسا ۋە ئۇنى قانچىكى پالەچ ھالغا چۈشۈرۈپ قويالىسا، بۇ بابىل ئىمپېرىيىسىنىڭ ئاغدۇرۇلۇشىنىمۇ شۇنچە تېزلىتىپ بېرەلەيدۇ، دەپ قارايتتىم. بۇنىڭ نەتىجىسى ــ ئاۋۇستىرىيىدىكى نېمىس مىللىتىنىڭ ئازاتلىققا چىققان كۈنى بولۇپ قالاتتى. ئۇنىڭدىن كېيىنكى مۇقەررەرلىك ــ ئۇنىڭ ئانا ۋەتىنىگە قوشۇلۇپ كېتىشى بولۇپ، بۇنىڭغا توسالغۇ بولالايدىغان ھېچقانداق بىر كۈچ قالمىغان بولاتتى.

ئەنە شۇ سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن، سوتسىيال دېموكراتچىلارنىڭ كۆز قاراشلىرى مېنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىپ كەلمەكتە ئىدى. ئۇ يىللىرى بۇنداق بىر قاراشقا ئىشىنىپ قالغىدەك ساددا بىرسى بولغىنىم ئۈچۈن، سوتسىيال دېموكراتچىلار ئىشچىلار تۈرمۇشىنىمۇ ياخشىلىيالايدۇ دەپمۇ ئىشىنىپ ئۇلارنىڭ تۈتقان يولىنى

ھمايە قىلغان ئىكەنمەن. شۇڭا ئۇلارغا قارشى تۇرۇش ئورنىغا ئۇلارنى ھمايە قىلغان ئىدىم. كېينكى ۋاقىتلاردا، ئۇلارنىڭ ئاۋۇستىرىيە تەۋەسىدە نېمىسلىكنى ساقلاپ قېلىش جەھەتتىكى بارلىق پائالىيەتلەرگە قارشى تۇرىدىغانلىقى، ئىسلاۋىيان "يولداشلىرى" بىلەن بەكلا ئاپاق ـ چاپاق بولۇپ ئۇلارغا نومۇسسىزلارچە قويرۇق شىپاڭشتىپ كېتىشلىرى، مېنى ئۇلاردىن يىرگىنىدۇرگەن ئەڭ مۇھىم سەۋەب بولۇپ قالغان ئىدى. ئىسلاۋىيان يولداشلىرىمۇ سوتسيال دېموكراتچىلارنىڭ ئەمەلدە كۆرسىتىپ كەلگەن بۇ قىلىقلىرىنى رازىمەنلىك بىلەن قوبۇل قىلىشاتتى. شۇنىڭدەك يەنە ئىسلاۋىيانلار بىرمۇنچە ئېتىۋار قىلىنىشلاردىن بەھرىمەن بولۇپ تۇراتتى. شۇنداق تۇرۇغلۇق، ئۇلارمۇ ئۆزلىرىچە تىرىسىگە پاتماي باشقا مەسىلىلەرگە كەلگەندە قىلچە نۇمۇس قىلماي بۇ پارتىيىگە ۋەھشىلەرچە كۆكەمىلىك قېلىشاتتى. شۇنداق قىلىپ، بۇ دىۋانە پارتىيىگە تىگىشلىك جاۋابىنمۇ بېرىپ تۇرىشاتتى.

ئون يەتتە ياشقا كىرگەن ۋاقىتلىرىمدىمۇ ماركسىزم ھەققىدە ھېچ نېمە بىلمەيتتىم. سوتسيال دېموكراتىيە بىلەن سوتسيالىزمنى پەرقلەندۇرەلمەي بۇ ئىككى ئۇقۇمنى بىر ـ بىرسىگە ئارىلاشتۇرۇپ، بۇلارنىڭ ھەر ئىككىسىنىلا بىر مەنىدىكى نەرسىلەر دەپ تونۇغان ئىكەنمەن. بۇ يەردىمۇ جاپا مۇشەققەتلىك تۇرمۇش تەغدىرىم كۆزلىرىمنى ئېچىپ، مىللىتىمىز دۇچ كېلىۋاتقان خەۋپ بىلەن خەلقىمنى قايمۇقتۇرۇپ يۈرگەن كۆز قاراشلارنى تونۇپىلىش پۈرسىتىنى بەرگەن ئىدى.

سوتسيال دېموكراتلار پارتىيىسىنى بەزى نامايىشلىرىدىن تاماشىبىنلار قاتاردا كۆزىتىپ يۈرۈپ سىرتتىن تونىغىنىمدىن باشقا، ئۇلارنىڭ نەزىرىيىلىرىدىن قىلچىمۇ خەۋىرىم يوق ئىدى. شۇنىڭدەك ئۇلارنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ كۆز قاراشلىرىدىنمۇ پەقەتلا خەۋىرىم يوق ئىدى. ئۇلارنىڭ خاراكتېرلىرى، چۈشىنىش شەكىللىرى ۋە تەشكىلى كۈچ ـ قۇۋۋەتلىرىنى تونۇپ يېتەلىشىم ئۇچۇن ئۇلار بىلەن ئارىلىشىش پۈرسىتىگە پەۋقۇلئاددە بىر پۈرسەت سەۋەپ بولمىغان بولسا، كېيىنكى كۈنلەردە ئۇلارنى تونىيالىشىم ئۇچۇن بەلكىم نۇرغۇن يىل ۋاقىت سەرپ قىلىشىمغا توغرا كەلگەن بولاتتى. ئەمما بىۋاستە ئىچىگە كىرىپ ئارىلاشسىلا ئۇلارنىڭ ھەقىقى ئەھۋالىنى بىر قانچە ئاي ئىچىدىلا تونۇيالغىلى بولىدىكەن. دىگەندەك، مېنىڭ ئۇلارنى تونۇشۇم ئۇچۇنمۇ بىر قانچە ئايلا ۋاقىت كەتكەن ئىدى: بۇ نەرسىنىڭ پەزىلەتلىك ئىجتىمائىي غايە دېگەن نىقاپ ئىچىگە پۈركىنىۋالغان ئىنتايىن خەتەرلىك بىر ۋابا ئىكەنلىگىنى، ئەگەر ئىنسانىيەت ئالىمى ۋاقىتنى قولدىن بەرمەي ئۇلارنى دەرھال بۇ دۇنيادىن سۈپۈرۈپ تاشلىمايدىكەن، يەر يۈزى ئۇزۇنغا قالماي

ئىنسانىيەتتىن ئايرىلغان چۆلدەرەپ تۇرىدىغان بىر پىلانىتقا ئايلىنىپ قالىدىغانلىغىنى پاتلا تونۇپ يەتكەن ئىدىم.

سوتسىيال دېموكراتچىلارنى تۇنجى قېتىم مەدىكارلىق قىلمۇاتقان پاراخوت ياساش پورتىدا تونۇش پۇرسىتىگە ئېرىشكەن ئىدىم. يەنە كېلىپ شۇ تۇنجى ئۇچۇرۇشۇشتىلا ئۇلارغا بولغان ئىشەنچىمنى يوقۇتۇشقا باشلىغان ئىدىم. مېنىڭ تاشقى كۆرۈنۈشۈم شۇ كۈنلەرگىچە دېگىدەك بىر مەكتەپ بالىسىدەك رەتلىك، گەپ ـ سۆز، مۇئامىلىلىرىم ئەدەپلىك، مېڭىش ـ تۇرۇشلىرىمۇ سىلىق ئىدى. ئۇ كۈنلەردە مەن تۇرمۇش غېمى ئىچىگە پېتىپ قېلىپ ئەتراپىمدىكىلەرگە دىققەت قىلغىدەك هالىمۇ يوق، ئاچلىقتىن ئۆلمەسلىك، كەلگۈسى تەغدىرىمنى ياخشىلىۋېلىش ئۈچۈن مۇۋاپىق بىر ئىش تېپىۋېلىشتىن باشقا هېچ نىمە ئەقلىمگە كەلمەيتتى. ئىشقا كىرىپ ئۇچىنچى ياكى تۆتىنچى كۈنلىرىمدىكىن، بىر كۈنىسى ئۇلار بىلەن گەپ تالىشىپ قالمىغان بولسام بەلكىم ئۇلارنى هەرگىزمۇ تونىماي ئۆتۈپ كېتەر ئىكەنمەن.

بىر كۈنىسى ئۇلاردىن بىرسى يېنىمغا كېلىپ ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىغا ئەزا بولۇشۇم كېرەكلىكىنى ئېيتتى. شۇ كۈنگە كەلگىچە ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى دېگەننىڭ نېمىلىكىنىمۇ بىلمەيتتىم. ئۇنىڭغا ئەزا بولۇشنىڭ ئىشچىلارغا نىمە پايدىسى بارلىقىنىمۇ بىلمەيتتىم. ئۇلار ماڭا ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىغا ئەزا بولۇشۇڭ شەرت دەپ ئېيتقىنىدا، بۇ ئۇيۇشمىنىڭ نىمىگە پايدىسى بارلىقىدىن خەۋىرىم يوقلىقىنى، شۇنىڭدەك نىمە بولىشىدىن قەتئىي نەزەر، بۇنداق مەجبور قىلىنىدىغان هەر قانداق بىر تەشكىلگە كىرىش نىيىتىم يوقلىقىنى ئېيتىپ ئۇلارنىڭ تەكلۇنى سىلىغلىق بىلەن رەت قىلۇىدىم، ئۇلار دەرهال مەندىن ئۇزاقلاشتى. ئۇلار، بىر قانچە كۈن ساقلاپ تۇرساق، بۇ تەشكىلىنىڭ قانداق بىر تەشكىلات ئىكەنلىكىنى ئۆزى بىلىپ قالىدۇ، شۇ چاغدا تەكلۇىمىزنى رەت قىلغىنىدىن پۇشمان قىلىپ ئەزا بولاي دەپ ئۆزى ئالدىمىزغا كىلىدۇ، دەپ ئويلىدى هەقچان. ئۇلار مېنى بۇتۇنلەي خاتا تونىغان ئىدى. مېنى دېسە، دەسلەپكى كۈنلەردە ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى هەققىدە بىر نەرسە بىلمىگىنىم ئۈچۈن سىلىق تەلەپ قىلغان بولسا بەلكىم ئەزا بولۇشۇمۇ مۇمكىن ئىدى. ئەمما ئون بەش كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇلاردىن قەتئىي يىراق تۇرۇش لازىملىقىنى تونۇپ يەتتىم. چۈنكى بۇ جەريانىدا ئەتراپىمدىكىلەرنى ۋە ئۇلارنىڭ تەشكىلاتىنى تېخىمۇ ئېنىق تونۇش پۇرسىتىگە ئېرىشكەن ئىدىم. بۇ تەشكىلىنىڭ مەسئۇللىرىغا زادىلا قايىل بولمىغان ئىدىم. شۇنداق قىلىپ بۇنداق بىر تەشكىلاتقا هەرقانچە زورلاشسىمۇ قەتئىي كىرمەيمەن دەيدىغان ئىرادىگە كىلىپ بولغان ئىدىم.

دەسلەپكى كۈنلەردە ھېچكىمگە گەپ قىلماي ئۇلارنىڭ قانداق كىشىلەر ئىكەنلىكىنى يىراقتىن كۆزىتىپ گەپ قىلماي جىم يۈرىۋەردىم. چۈشلۈك تاماق ۋاقتىلىردا ئىشچىلارنىڭ بەزىلىرى يېقىندىكى ئەرزان ئاشپۇزۇللارغا كېتىشەتتى. كۆپۈنچىسى ئىش ئورنىدا قېلىپ ئۆيلىرىدىن ئالغاچ كەلگەن نامراتلىق پۇراپ تۇرغان تاماقلىرى بىلەن قۇرساق تويغۇزىشاتتى. بۇلارنىڭ كۆپ قىسمى ئۆي ـ ئوچاقلىق ئىشچىلار بولغاچقا، ئۇلارنىڭ ئايالىرى چۈشلۈك تاماق ۋاقتىغا ئۆلگۈرتۈپ سىرى چۈشۈپ ماكچىيىپ كەتكەن كونا كورىلاردا غورۇگۇل نامراتلار ئۇمىچى ئېلىپ كىلىشەتتى. شەنبە كۈنى چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدا ئىش ئورنىدا قالىدىغان ئىشچىلانىڭ سانىمۇ كۆپەيىپ قالاتتى. بۇنىڭ سەۋەبىنى كېيىن بىلدىم: ئەسلىدە ئۇلار سىياسىي ئۆگۈنۈش قىلاتتىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە مەن بىر چەتتە ئولتۇرۇپ قۇرۇق نان بىلەن سۈتۈمنى ئىچىپ بىر تەرەپتىن ئۇلارنى ئېھتىيات بىلەن كۈزەتكەچ، كەلگۈسىدە نەگە بېرىپ نەدە توختايدىغانلىقىنى بىلەلمەي خىيال ئىچىگە پېتىپ قالغان ئىدىم. بۇ ئاردا، ئۇلارنىڭ دېيىشۈاتقان گەپلىرى قۇلىقىمغا كىرىپمۇ قالاتتى. يىغىندا بولۇنغان بۇ گەپلەرنىڭ بەزىلىرى مېنى قىزىقتۇرمايدىغان گەپلەر بولغاچقا ئۇلارغا تۈلا بەك دىققەت قىلىپمۇ كەتمىگەن ئىدىم. بەزىدە بۇ كىشىلەر مېنى قىزىقتۇرۇپ ئۇلارنىڭ ئارىسىغا قېتىلىشىم ئۈچۈن ماڭا ئالاھىدە ياخشى مۇئامىلە قىلىشۈاتقاندەك، يىغىنلىرىغا قاتنىشىشنى خالىمىغىنىم ئۈچۈن مېنى قىزىقتۇرۇش مەقسىتىدە يىغىنلىرىنى ماڭا كۆرسىتىپ تۇرۇپ، مەن ئاڭلىيالمىغدەك ئاۋازدا سۆزلىشىپ ئېچىشۈاتقاندەكلا بىلىنەتتى. ئەمما ئۇلار ئادەمنىڭ ئوۋغىسىنى كەلتۈرگىدەكلا گەپلەرنى قىلىپ ئولتۇرىشاتتى. ئۇلارنىڭ دىيىشۈاتقانلىرىنى ئاڭلاپ چىدىيالمايلا قالدىم. ئۇلار جاھاندىكى ھەممە نەرسىنى قارىلاپ بىر باشتىن ئىنكار قىلىشقا كىرىشتى: ئۇلارنىڭ دېيىشچە، مىللەت دېگىنى كاپىتالىستلارنىڭ پەيدا قىلغان ئۇيدۇرمىلىرىدىن باشقا نەرسە ئەمەسمىش. ــ شۇندىن باشلاپ كاپىتالىست دېگەن بۇ سۆزنى خېلى كۆپ ئاڭلايدىغان بولدۇم ــ ۋەتەنپەرۋارلىك دېگىنى بولسا، بۇرجۇئازىيىنىڭ ئىشچىلار سىنىپىنى ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىش ئۈچۈن ئىشچىلارنى كولدۇرلىتىدىغان ئويۇنمىش؛ قانۇنلار بولسا ئىشچىلارنى ئېزىش ئۈچۈن پايدىلىنىدىغان بىر قۇرالمىش؛ مەكتەپلەر قۇل بىلەن گۈندىپاي يېتىشتۇرىدىغان بىر ئورۇنمىش؛ دىن دېگىنى بولسا، خەلق ئاممىسىنى تېخىمۇ ئاسان ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىش ئۈچۈن روھىنى مەست قىلىدىغان بىر ئەپيونمىش؛ ئەخلاق دېگىنى پەقەت قويلارغىلا خاس ئاخماقانە باش ئەگدۇرۇش پىرىنسىپىمىش. ... ئۇلار قارىلىمىغان بىرمۇ نەرسە قالمىغان بولۇپ،

جاھاندىكى پۈتۈن نەرسىلەرنى پاتقاقلا مىلاپ قاپقارا قىلىپ كۆرسىتىشمەكتە ئىدى.

دەسلىۋىدە پەقەت ئارىلاشماي جىم ئولتۇرۇپ تىڭشاپ باقتىم. ئەمما كېيىنچە ئۇلارنىڭ بۇ ئاخماقانە گەپلىرىگە بەرداشلىق بىرەلمەيلا قالدىم. ئاخىرى چىداشلىق بىرەلمەي ئۇلارنىڭ بۇ تۇرىدىكى گەپلىرىگە رەددىيە بېرىپ سۆزلەشكە كىرىشتىم. ئەمما شۇنىمۇ ھېس قىلدىمكى، مۇنازىرە قىلىنىۋاتقان تېمىلار ھەققىدە ئېنىقراق مەلۇماتىم بولماي تۇرۇپ بۇنداق مۇنازىرىلەرگە قاتنىشىشمىنىڭ قىلچە پايدىسى بولمايدىكەن. شۇڭا جىم ئولتۇرۇپ ئاڭلاشتىن باشقا چارەم يوق ئىدى. شۇ سەۋەپتىن، ياتاقتا قايتىشمدا رەقىپلىرىمنىڭ ئاتالمىش بىلىم دېيىشۋالغان مەنبەلىرىگە مۇراجەت قىلىش نىيىتىگە كەلدىم. ئۇلارنىڭ كۆز قاراشلىرىغا مۇناسىۋەتلىك تېپىلغانلىكى گېزىت، ژورنال، كىتاپ، بروشورلارنى يىغىپ ئوقۇشقا كىرىشتىم، ياق، توغرىسى ئۇلارنى قاينىتىپ ئىچمەكتە ئىدىم.

بەزى كۈنلىرى ئىش ئورنىمىزدا ئىش يوق ۋاقىتلارمۇ بولۇپ قالاتتى. شۇنداق ۋاقىتلاردا مەنمۇ جىم تۇرماي ئۇلارنىڭ قاراشلىرى، نەزەرىيىلىرى ھەققىدە بىلىم جوغلاشنى داۋام قىلماقتا ئىدىم. شۇنداق قىلىپ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئىش ئورنىدىكى بۇ تۇرىدىكى بەس ـ مۇنازىرىلەردە مېنىڭ ئوتتۇرغا قويغان ئەقلى، مەنتىقى پاكىتلىرىم ئۇلارنىڭ ئەڭ يامان كۆرىدىغىنىم زوراۋانلىق كۈچىگە تايىنىپ قورقۇتۇپ تەھدىت قىلىشلىرىغا سەۋەپ بولدى. ئۇلار ھمايە قىلىۋاتقان قاراشلار ئۈستىدە ئۇلاردىنمۇ كۆپ نەرسىلەرنى ئۆگۈنۈۋېلىپ مۇنازىرىگە كىرىشمەكتە ئىدىم. ئەمما بۇ كىشىلەر ئۇنداق مەنتىقىلىق پىكىر يۈرگۈزۈپ مۇنازىرە قىلىشقا بولمىدىغان كىشىلەردىن ئەمەس ئىدى. بۇ ھالەت ئۇلارنى ئەقلىدىن ئازدۇرۇپ غۇدۇرۇتۇپ، قوپاللىق بىلەن زورلۇق كۈچ ئىشلىتىشلەرگىچە بېرىپ يەتتى. قارشى پىكىرىدىكىلەردىن بەزىلىرى مېنى پاراخوت پالۋىسىدىن سۇغا تاشلۇۋېتىمەن دەپ تەھدىت قىلىشقا باشلىدى. مەندىن ئىشنى تاشلاپ كېمە سازلىق پورتىدىن كېتىشىمنى تەلەپ قىلىشتى. مەنمۇ يالغۇز بېشىمغا ئۇلارغا تەڭ كېلەلمەيدىغانلىغىمنى بىلىپ قىلچە ئىككىلىنىپ ئولتۇرمايلا ئۇ يەردىن قاتتىق رەنجىگەن، ئەمما بىر مۇنچە تەجرىبىگە ئېرىشكەن ھالدا دەرھال كېتىپ قالدىم.

بۇ تالاش ـ تارتىشلار مېنى شۇنداق غەزەپلەندۈرگەن ئىدىكى، غەزىۋىمدىن يېرىلىپ كەتكىدەك ھالغا كېلىپ قالغان ئىدىم. ... شۇنىڭغا قارىماي بۇ مۇنازىرىگە شۇنچىلىك بىرىلىپ كەتكەن ئىكەنمەنكى، مۇنازىرىنى تاشلاپ كەينىمگە يانغىم كەلمىگىدەك ھالدا ئىدىم. شۇنداقتىمۇ ئەقلى ـ ھۇشۇم جايىغا كەلگىچە ئۇ يەرنى ئويلىماسلىققا تىرىشتىم. ئەمما بىر نەچچە ھەپتە

ئۆتمەيلا ئۇ ئىشمغا قايتمسام بولمايدىغان هالغا چۈشۈپ قالدىم. دېمىسمۇ بۇ كۈنلەردە يىغقان ئۈچ ـ بەش تىيىن تەڭگەمنىمۇ خەجلەپ تۈگىتىپ قويۇپ، قايتىدىن نامراتلىق قوينىغا چۈشۈپ قالغان ئىدىم. شۇڭا ئۇ يەرگە قايتىپ بارايمۇ ـ بارمايمۇ دەيدىغان تاللاش ئىختىيارىنمۇ قالمىغان ئىدى. ئۇ كىمەسازلىق ئورنىغا قايتا بېرىپ ئىشقا چۈشتۈم. شۇنداق قىلىپ مۇنازىرىلىرىمىز يەنە باشلىنىپ كەتتى.

شۇ ۋاقىتتا ئۆز ـ ئۆزەمگە مۇنداق بىر سوئال قويدۇم: بۇ ئادەملەر ئۇلۇغ بىر ئىرققا مەنسۇپ بولۇش لایاقىتىگە ئىگە كىشىلەرمىدۇ؟ بۇ سوئال، مەن ئۈچۈن بەكلا ئېغىر بىر سوئال ئىدى. چۈنكى بۇ سوئالنىڭ جاۋابى "ھەئە" بولغىنىدا، بۇنداق بىر ئىرق ئەڭ مۇنەۋۋەر كىشىلىرى چىداشلىق بېرىش پەزىلىتىگە ئىگە، ئەڭ ئېغىر كۈنلەردىمۇ ئۆزىنى پىدا قىلالايدىغان، مىللىتى ئۈچۈن ھەرقانچە ئېغىر كۈنلەرگە قالسىمۇ بەرداشلىق بىرلەيدىغان بىر خەلق بولىشى كېرەك ئىدى. ئەگەر بۇنىڭغا بېرىلىدىغان جاۋاپ "ياق" بولغىنىدا، ئىرقىمىز ئىنسانلىق نوقتىسىدىن ئالغاندا ئەڭ قىممەتسىز، ئەڭ بىچارە، تۈگەشكەن، قىلچىمۇ ئۈمىد قالمىغان سۈپىرەندە بىر خەلق ھېسابلىنىشى كېرەك ئىدى.

جاپا ـ مۇشەققەت ئىچىدە ئۆتكەن ئۇ كۈنلەردە، قەۋىمىمىزدىن ئايرىلىپ تۇيۇق يولغا قاراپ كىتىۋاتقان بۇنداق كىشىلەر توپى شۇنچىلىك كۆپىيىپ بارماقتا ئىدىكى، بۇ كىشىلەر توپى مىللىتىمىزگە قارشى ئىنتايىن قورقۇنۇشلۇق بىر قوشۇن ھالىغا كېلىشكە قاراپ كۈنسايىن ئۇلغايماقتا ئىدى.

بۇنداق ئەھۋاللارنى بىۋاستە كۆرۈپ ھېس قىلغان بىرسى بولۇش سۈپىتىم بىلەن، ئىرقىمدىن ئەنسىرىمەي جىم ياتالىشىم مۇمكىنمۇ؟

شۇ ئىشتىن بىر قانچە كۈن ئۆتكەندە بىر ئاممىۋي نامايىشنى تاماشا قىلدىم. ۋىيېنالىق ئىشچىلاردىن تەركىپ تاپقان، قاتىرىسىغا تىزىلىپ كەينى ئۈزۈلمەي كېلىۋاتقان بۇ نامايىش قوشۇننىنى پۈتۈنلەي مەيۈسلەنگەن بىر ھېسىيات ئىچىدە كۈزەتمەكتە ئىدىم. ئىلاندەك تولغۇنۇپ ئايىغى ئۈزۈلمەي كېلىۋاتقان نامايىشچىلار قوشۇننىنى پۈتۈن دىققىتىم بىلەن نەق ئىككى سائەت كۈزەتتىم. ئاخىرى يۈرىكىم سىقىلغان ھالدا نامايىش مەيدانىدىن ئايرىلىپ ئۆيگە قايتتىم. قايتىش يولۇمدا، بىر موخورکىچىنىڭ بوتكىسىدا ئاۋۇستىرىيە سوتسىيال دېموكراتچىلارنىڭ «ئاربېيتېرزېيتۇڭ» گېزىتى كۆزۈمگە چېلىقتى. بۇ گېزىت ۋىيېنا سوتسىيال دېموكراتچىلىرىنىڭ ئالدىنقى قاتاردىكى ئورگان گېزىتلىرىنىڭ بىرسى ئىدى. بۇ گېزىتنى گېزىت ئوقۇش ئۈچۈن ئارىلاپ كىرىپ قالىدىغان ئاددى ـ سادده بىر قەھۋەخانىدىمۇ كۆرۈپ قالاتتىم. شۇ كۈنگە كەلگىچە بۇ ۋەيرانە گېزىتنى قولۇمغا ئېلىپ ئىككى مىنوت بولسىمۇ چىداپ تۇرۇپ ئوقۇپ باقمىغان ئىكەنمەن. بۇ گېزىتنى ئوقۇسا ئادەمنى غەزەپلەندۈرۈپ

قۇيقا چاشلىرىنى تىك تۇرغۇزىۋىتەتتى. تېخى يېڭىلا ئىشچىلارنىڭ نامايىشىنى كۆزىتىپ چىققىنىم ئۈچۈن، ئۇلارغا مۇناسىۋەتلىك بۇ گېزىتنى بىر ئوقۇپ بېقىش نىيىتىگە كەلدىم. ئادەمنى غەزەپلەندۈرۈپ ئۈرپەرتكەدەك يالغان توقۇلمىلاردىن باشقا بىر نەرسە يازمايدىغان بۇ گېزىتنى، شۇ كېچىسى چىداپ تۇرۇپ باشتىن ـ ئاخىرى ئوقۇپ چىقتىم.

شۇ كۈندىن باشلاپ، سوتسىيال دېموكراتچىلار ئوتتۇرىغا قويغان قاراشلىرىنىڭ نېمىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغانلىغىنى نەزەرىيىچىلىرىنىڭ مەخسۇس كىتاپلىرىدىن ئاختۇرۇپ ئاۋارە بولمايلا بۇ تۇردىكى كۈندىلىك مەتبۇئاتلىرىدىن كۆرۈپ خەۋەردار بولۇپ تۇرالايدىغان بولدۇم.

كىتاپلار بىلەن گېزىتلار بىر ـ بىرسىدىن بەكلا چوڭ پەرقلىنەتتى. كىتاپلار چوڭقۇر بىلىملىكلىگىنى بازارغا سېلىپ، ئەركىنلىك، ۋىجدان، گۈزەللىك سۆزلىرىدىن پايدىلىنىپ ھەممە نەرسىنى گويا پەيغەمبەرلەرنىڭ ئىلاھى تەلىماتلىرىدەك كۆرسىتىشكە تىرىشىپ چالۋاقىغان ھالدا تەرىپلىشەتتى. ئەمما ئۇلارنىڭ ئىنسانىيەتنى ئازاتلىققا ئېرىشتۈرۈشنىڭ يېڭى تەلىماتى دەپ تەرغىبات قىلىدىغان گېزىتلىرى، بۇ تۈر قاراشلىرىنى ئۇچىغا چىققان پەسكەشلىك دەپ تەرىپلىشىدىغان، ھەرقانداق بىر ناھەقچىلىكلەرنى قەتئى تەنقىت قىلىشىدىغان ۋەتەنپەرۋەرلەرگە قارشى ھەرخىل بوھتانلارنى ئۈيدۈرۈشنى قىلچە نومۇس بىلمەي ئۆزلىرىگە كەسىپ قىلىشۋالغان بىر مەتبۇئات ئىدى.

كىتاپلار، ئۆزلىرىنى ئەقىللىق، بىلىملىك دەپ قارىشىدىغان بىر قىسىم ئاخماق، چىرىگەن مەدەنىيەتلىكلەر ۋە يوقۇرى مەۋقەلىك سىنىپلارنى كىتاپخان قىلغان بولسا، گېزىت ـ ژورناللىرى چۈشىنىش ئىقتىدارىدىن مەھرۇم بولغان ئاددى پۇخرالارغا خىتاپ قىلىشاتتى.

سوتسىيال دېموكراتىيە تەلىماتىنى ئۇنىڭ گېزىت ـ ژورنال مەتبۇئاتلىرى ۋە ئەدەبىي مەجمۇئەلىرىنى ئوقۇپ يۈرۈپ تەھلىل قىلىشقا باشلىدىم. نەتىجىدە، بۇلار تەرىپىدىن قايمۇقتۇرۇلغان ئۆز قەۋىمىنى قايتىدىن تونۇشقا باشلاپ، ئۇلارنى يېڭىدىن تېپىۋالغان ئىدىم. دەسلىۋىدە يېقىنلاشقىلى بولمايدىغان ھاڭ ئايرىپ تۇرىدۇ دەپ تونۇپ كەلگەن بۇ قەۋىمىگە، ئۆزەمنىڭ ئىسىل ئىرقىمغا باشقىلاتىن سۆيگۈ بىلەن باغلانماقتا ئىدىم.

ئاخماق ئادەملا شۇنچە ۋەھىمىلىك بىرلەشمە زەھەرلەش ھەرىكەت تاكتىكىسىنى پەرق قىلالماسلىقى مۇمكىن. بۇنچە ۋەھىمىلىك زەھەرلەشتىن ساق قالالىشىنى تەسەۋۋۇر قىلىش تەس بولغان بۇ خەلقنى گۇناھكار دەپ قارايدىغانلار ئۇنچە بەك ئاق نىيەتلىك كىشىلەر ھېساپلانمىسا كېرەك. مەن ئۇلارنى كۆزىتىپ يۈرگەن شۇ يىللاردا، سوتسىيال دېموكراتىيىنىڭ قانداقلارچە شۇنچە كۆپ ئۇتۇغلارغا ئېرىشەلىگەنلىگىنىڭ سەۋەبىنى ئېنىق تونۇپ

يىتەلىگەن ئىدىم. ئۇ ۋاقىتلاردا يەنە بىر ئىشنىمۇ ئېنىق پەرق قىلالىغان ئىدىم: ئىشچىلار سىنىپىنىڭ پەقەتلا كومۇنىستلار چىقارغان قىزىل كىتاپلار بىلەن قىزىل گېزىتلارنىلا ئوقۇپ، پەقەتلا قىزىللارنىڭلا يىغىلىشلىرىغا قاتنىشىپ يۈرگەنلىگىنىڭ سەۋەبىنى بۇ گېزىتلاردىن تېخىمۇ ئېنىق چۈشىنىشكە باشلىدىم. يەنى، بۇرجۇئازىيە تەرىپىدىن روھى ھالىتى خانىۋەيران قىلىۋېتىلگەن بۇ خەلقىم، ھەممىگە چەكسىز دۈشمەنلىك قىلىشنى، ھەممىنى خاراپ قىلىشنى تەرغىپ قىلىدىغان بىر پەلسەپەنىڭ مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدىغان ئېغىر ئاقىۋەت كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان نەزەرىيىسىنى رەھىمسىزلەرچە بازارغا سالغۇچىلارنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. چۈنكى، خەلق ئاممىسى پەقەت ئەڭ كۆچلۈك ۋە ھەممىنى بېسىپ چۈشەلەيدۇ دەپ تونۇيدىغان ئەقىدىنىڭلا كەينىدىن ئەگىشىدىكەن.

خۇددى ئايالالار ئابىستراكىت چۈشەنچىلەردىن كۆرە كونكرېتنى ھەرىكەتلەرگە قايىل بولىدىغانلىقى، ھەمدە ئاجىزلارنى كۆرسە بوزەك قىلغىنى بىلەن كەسكىن بويرۇق چۈشىرىدىغان كۆچلۈكلەرگە تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز دەرىجىدە شەرتسىز بويسۇنىدىغانلىقىغا ئوخشاش، خەلق ئاممىسىمۇ يالۋۇرۇپ يۈرىدىغان بوزەكلەرنى ئەمەس بەلكى زومىگەرلەرنى، يالۋۇرىدىغانلارنى ئەمەس يالۋۇرتىدىغانلارنى ئۆزلىرىگە چوقۇنۇش ئوبىكتى قىلىپ تاللىۋېلىشىدىكەن. بۇنداق قىلىش ئۇلارنى بىخەتەر ھېس قىلدۇرىدىكەن. ئۇلار بۇنداق كەسكىن بىر تەلىماتنى ئەركىن مۇھاكىمىدىن ئەۋزەل كۆرىشىدىكەن. يەنى خەلق ئاممىسى ئۆزىدىن باشقا ھېچقانداق بىر كۆچنى تونىمايدىغان بىر كۆچكە بوي سۇنۇشنى ئەركىنلىكتىنمۇ ئۈستۈن كۆرىشىدىكەن. خەلق ئاممىسى چەكسىز ئەركىنلىككە ئۇنچە بەك قىزىقىپ كەتمەيدىكەن. ئۇلار مۇتلەق ئەركىنلىك دېگەن ئۇقۇمنى قىلچە ئەھمىيىتى يوق بىر ئۇقۇم دەپ قارىشىدىكەن. شۇنداق بولغاچقا، قىلچە ئەنسىرىمەي خەلق ئاممىسىغا زورلۇق كۆچنى ھېس قىلدۇرۇش، ئەركىنلىكلەرنى كۆچ قوللانغۇچى تەرەپ ئۆز قولىدا تېزگىنلەپ تۇرۇشى، كىشىلەرگە بۇ ئەركىنلىكلەردىن بىرەلەيدىغانلىقىنى ھەردائىم پۇرۇتۇپ تۇرالايدىغان بولۇش لازىم ئىكەن. بۇنداق قاراش بەزى كىشىلەرگە غەلىتى بىلىنىشى مۇمكىن. ئەمما خەلق ئاممىسى بىردىر كۆچ ـ قۇدرەتنىڭ تاشقى قىياپىتىنى كۆرگىنىدىن كېيىنلا ئۇ كۆچكە، ئۇنىڭ زوراۋانلىقىغا بوي سۇنىدىغانلىقىنى ئىپادىلىشىدۇ.

شۇنداق بولغاچقا، سوتسىيال دېموكراتچىلاردىنمۇ كۆچلۈك يېڭى بىر پارتىيە تەشكىل قىلىنىپ، ئۇلاردىنمۇ كۆچلۈك زوراۋانلىقنى ئىپادىلىيەلىگىدەك بولسا، بۇنداق بىر تەشكىلات خەلقنى قولغا كەلتۈرۈش جەھەتتە چوقۇم نەتىجىگە ئېرىشەلىگىدەك دەيدىغان قاراشقا كەلگەن ئىدىم.

مەن ئىككى يىلغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدىلا سوتسىيال دېموكراتچىلارنىڭ تەلىماتلىرى بىلەن ئۇلارنىڭ ھەربىكەت ئۇسۇللىرىدىن تولۇق خەۋەر تېپىپ بولغان ئىدىم. شۇنىڭدەك بۇ پارتىيىنىڭ ئۇيۇنچىقى ھالىغا كەلتۈرۈلگەن خەلق ئاممىسىنىڭ روھى قىياپىتىنىمۇ چۈشىنىشكە باشلىغان ئىدىم.

سوتسىيال دېموكراتچىلار پارتىيىسى زوراۋانلىق كۈچ ـ قۇدرىتىنىڭ قىممىتىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشىدىكەن. ئۇلار كۈچلا بولىدىكەن، يەكۈگىلى بولمايدىغان دۈشمەن يوق دەپ قارىشىدىكەن. سوتسىيال دېموكراتچىلارنىڭ بۇ تۈر قورقۇنۇشلۇق قاراشلىرىدىن پايدىلىنىپ بۇرجۇئازىيىگە قارشى ھەربىكەتلەردە بۈاستە پايدىلىنىشىدىن كېلىپ چىققان ۋەھىمىلىك مەنزىرىلەرنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن ئىدىم. بۇرجۇئازىيىدە مەيلى روھىي جەھەتتىن ياكى جىسمانى جەھەتتىن بولسۇن، بۇنداق بىر ھۇجۇمغا تاقابىل تۇرالىغىدەك كۈچ يوق ئىدى. سوتسىيال دېموكراتچىلار، مۇھىم ئەھمىيەتلىك بىرەرسىگە دۈچ كەلگىنىدە، ئۇنىڭغا قارشى بىرلا ئىشارەت بېرىلىشى بىلەن تەڭ ئۇ كىشىنى قايتا ئېسىنى يىغۋالالمىغىدەك دەرىجىدە ئەقلى ـ ھۇشىنى يوقاتقانغا قەدەر رەھىمسىزلەرچە بوھتانلار ئىچىگە كۆمۈۋېتىش تاكتىكىسىدىن پايدىلىنىپ ھۇجۇمغا ئۆتىدىغان زەربە بېرىش تاكتىكىسىنى دائىم ئىشقا سېلىپ تۇرىشىدىكەن. شۇنداقتىمۇ ئۇلارنىڭ بۇ تۈردىكى تاكتىكىلىرى بىر خىل خۇمار، ئادەت ھالىغا كېلىپ، كۆرۈنەرلىك بىرەر داغدۇغا پەيدا قىلىشتىن نېرىسىغا ئۆتەلمەيدىكەن.

بۇنداق ئويۇنلار رىقابەتچىلىرى قۇدۇرىغان غالجىر ئىتلاردەك ئۆزىنى يوقۇتۇپ ئاخىرى ھالسىراپ كۈچىدىن ئايرىلغانغىچە تەكرارلىنىپ تۇرىدىكەن. سوتسىيال دېموكراتلار كۈچ ـ قۇۋۋىتىنىڭ ئەمەلىي تەجرىبىلىرى ئارقىلىق ياخشى بىلگەچكە، ئۇلارنى قورقىتىۋالغان كۆكەمسىرگە يېقىن يولىماي، نۇمۇسچان ئوبىكتىپلارغىلا ئەنە شۇنداق كۆكەمىكەشلىك قىلىشىدىكەن. ئۆكتىچى پارتىيە بولغان بۇرجۇئازىيىنىڭ يۇمشاقباش كىشىلىرىمۇ ئۇزۇلمەي بېشىغا كېلىۋاتقان بۇنداق قانۇنسىز زەربىلەردىن زېرىكىپ تېچلىقىقا ئېرىشىش ئۈمىدى بىلەن ئۇلارغا باش ئېگىش يولىنى تۇتۇشقا مەجبۇر بولىشىدىكەن؛ كۈچى يەتمەيدىغانلارغا، ئەقىللىق ئەمما ئىرادىلىك، جاسارەتلىك كىشىلەرگە بولسا يېقىن يولىماسلىققا تىرىشىدىكەن. شۇنداق قىلىپ سوتسىيال دېموكراتچىلار ئۆز مەقسىتىگە ئۇزلۇكسىز ئېرىشىپ تۇرىدىكەن. يەنى، سوتسىيال دېموكراتچىلار ئەقلى ـ ھۇشى نورمال قوپال مىجەزلىك كىشىلەردىن ئەنسىرەيدىغاندەك كۆرۈنسىمۇ، بۇ تۈردىكى ئادەملەرنى تېپىۋالسا يالاقچىلىق قىلىپ ئۇنى ماختاپ ئەرشىگە چىقىرىۋېتىشىدىكەن. شۇنىڭدەك ھەددىدىن ئارتۇق ئاجىزلاردىنمۇ ئۇنچە بەك

ئەنسىرىشىپ كەتمەيدىكەن. چۈنكى بۇنداق ئاجىزلار بەربىر ئۇلاردىن قورقىدىغان، ئۇلارغا زىيان سالالمىغدەك ئاجىز كىشىلەر ـ دە.

سوتسيال دېموكراتچىلار ئۆزلىرىنى ئىجتىمائى تۈزۈمنى ساقلىيالايدىغان بىردىن بىر كۈچ دېگەنگە خەلق ئاممىسىنى ئىشەندۈرۈشكە تىرىشىدىكەن، ئۇلار ھەرقانداق بىر ۋەقەنى ئەستايىدىللىق بىلەن كۈزىتىپ تۇرىدىكەن. ھەتتا بۇنداق ۋەقەلەرگە بىۋاستە قاتنىشىشتىنمۇ چېكىنمەيدىكەن. ئۇلار بەزىدە ھەتتا ئۆزلىرىنىڭ بۇ غايىسىگە قارشى ھەرىكەت قىلسا، يەنە بەزىدە بۇ غايىلىرى ئۈچۈن خىزمەت قىلىشقا تىرىشىدىكەن. شۇ ئارقىلىق خەلقنىڭ دىققەت نەزىرىنى پات ـ پات باشقا نەرسىلەرگە بۇراپ تۇرىدىكەن. دىققىتى باشقا يەردە بولغان خەلق ئۇلارنىڭ بېشىنى ئاغرىتىشقا چولىسى تەگمەيدۇ ـ دە.

كىشىلەرنىڭ روھىي ئالاھىدىلىكىدىن پايدىلىنىش ئاساسىغا تايانغان بۇنداق تاكتىكىلارغا ئۆكتىچى پارتىيىلەرمۇ شۇنىڭغا ماس چارىلاردىن پايدىلىنىپ ھۇجۇمغا ئۆتمەيدىغانلا بولىدىكەن، سوتسيال دېموكراتلارنىڭ ئۇستىدىن ھېچكىم ئېنىق بىر غەلىبىگە ئېرىشەلمەيدۇ. بۇنداق ئەھۋالاردا، ئاجىزلار قانداق قىلىپ ئۆزىنى ساقلاپ قېلىشتىن باشقا ھېچقانداق بىر ئىشنى ئەقلىگە كەلتۈرەلمەيدىغان ھالەت ئىچىگە پېتىپ قالغان بولىدۇ.

بۇ كۈزىتىشلىرىم ئارقىلىق شەخسىلەر ھېس قىلىدىغان جىسمانى قورقۇشنىڭ نەقەدەر مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى ئېنىق چۈشىنىپ يەتتىم. دېمەك، بىرەر ھەرىكەتتە خەلق ئاممىسىغا، ئاجىزلارغا ئۆز كۈچىنى تونۇتۇپ تۇرۇش زۆرۈر ئىكەن. يەنى سىلەرگە ئەركىنلىكنى، بىخەتەرلىكنى مەنلا بېرەلەيمەن دېگەن قاراشنى خەلق ئاممىسىغا تونۇتۇش زۆرۈر ئىكەن. تەبىئىكى، بۇ ھادىسىلەر پىسخولوگىيىلىك مەسىلىلەر بولۇپ، بۇنداق ئەھۋاللار قۇرۇلۇش ئىش ئورنىلىرىدا، زاۋۇتلاردا، ئاھالە ئولتۇراق يەرلىرىدە، نامايىشلاردا ۋە چوڭ يىغىن ـ نۇتۇق مەيدانلىرىدا يۈز بېرىدىغان قورقۇتۇش يوللىرىغا قارىتا توسالغۇ پەيدا قىلىنمايدىغانلا بولىدىكەن، ئۇلارنىڭ خەلق ئاممىسىنى قورقۇتۇپ قولغا كەلتۈرۈشىدىنمۇ ساقلانغىلى بولمايدىكەن.

ئەگەر بۇنداق ۋەھىمە سېلىش ھەرىكەتلىرى توسالغۇغا دۇچ كەلگىنىدە، قورقۇتۇشقا تايىنىپ ئاما ئارىسىدا بۇنچىلىك ئۇتۇقنا ئېرىشكەن يىتەكچى پارتىيىمۇ تەبىئىي ھالدا كۆرەڭلەشتىن يولىنى ئۆزگەرتىپ بۇرۇن ئۆزلىرى ھۇجۇم قىلىپ كېلىۋاتقان دۆلەت ئورۇنلىرىنىڭ ياردىمىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ قوينىغا ئۆزلىرىنى ئېتىشىدىكەن. ئەسلىدە، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي يۈزلۈك قالايماقانچىلىق يۈز بېرىۋاتقان ۋاقىتلاردا ھوقۇقنى قولغا كىرگۈزۈۋېلىشى ئۈچۈنمۇ بىر پۇرسەت بولۇپ بېرىدۇ. ئۇلار، بۇنداق مالاماتاڭچىلىقتىن پايدىلىنىپ مۇرادىغا يېتىش پۇرستىگە ھەقىقەتەنمۇ

ئېرىشەلىشى مۇمكىن. بۇنداق ۋاقىتلاردا، ھەر قېتىملىق ھۆكۈمەت قۇرغان پارتىيىنىڭ قوينىغا كىرىۋېلىشنى پىلانلاپ يۈرىدىغان، بىرەر ئورۇنغا ئېگە ئەمما قولىدىن تۇزۇك بىر ئىش كەلمەيدىغان مەمورى كادىرلارمۇ، بۇرۇنقى دۇشمىنى بولغان ھاكىمىيەت ئۈستىگە چىققان دۇنيانىڭ ۋاباسى ھېساپلىنىدىغان سوتسيال دېموكراتچىلارغا دەرھال قورۇق شىپاڭشىتىپ پىلان كۆرسىتىشىپ، بۇرۇن سوتسيال دېموكرات دۇشمىنى بولغان كىشىلەرنى پاش قىلىش ھىساۋىغا يېڭى ھۆكۈمەت تەركىۋىدە داۋاملىق بۇرۇنقى لالىملىق ئورنىنى ساقلاپ قېلىشقا تىرىشىدۇ.

سوتسيال دېموكراتچىلار قولغا كەلتۈرگەن بۇنداق سايلام غالىبىيىتىنى ئۇلارنى ھىمايە قىلىدىغان ۋە ئۇلارغا ئەگىشىدىغان كىشىلەر قانداق ئويلايدىغاندۇ؟ ئۇلار بۇ ھۆكۈمەتنى خەلق ئاممىسىغا قانداق خىزمەت قىلىدۇ دەپ ئويلار؟ ھېسسىيادىنى يېگانە كىتاپلاردىن ئۆگۈنىۋالغانلار بۇ سوئالنىڭ جاۋابىنى ھەرگىزمۇ تاپالمايدۇ. بۇنى بىلەلىشى ئۈچۈن خەلق بىلەن بىرگە ياشىغان، خەلقنى بىۋاستە تونۇيدىغان بىرسى بولۇش كېرەك.

ئەمما ئۇلارنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى قولغا كەلتۈرگەن بۇ ئۇتۇقنى ئۆزلىرىنىڭ بۇنىڭ ئۈچۈن بۇ پارتىيىگە ئۇزۇندىن بېرى ھارماي ـ تالماي يارىدەم قىلىپ كەلگەنلىكىنىڭ بىر نەتىجىسى دەپ تەشۋىق قىلىشىدىكەن. ئۇلار بۇنداق بىر پارتىيىگە قارشى چىقىش نىيىتىدە ئۆكتىچىلىك قىلىشقىنىدا ئۆزلىرىگە قىلچە پايدىسى بولمايدىغانلىقىنى ياخشى بىلگەچكە، ئۇلارغا قەتئىي بوي سۇنۇشلا شەرت دەيدىغان گەپنى يېيىشقا باشلايدىكەن.

سوتسيال دېموكراتچىلارنىڭ بۇ تۇردىكى شىددەتلىك زورلۇق ـ زومبىلىق ئۇسۇللىرىدىن خەۋەر تاپقىنىمدىن كېيىن، بۇ تۇردىكى تېررورچىلىققا دۇچ كەلگەن خەلق ئاممىسىغا تېخىمۇ بەك ئىچ ئاغرىتىشقا باشلىدىم.

ماڭا، مېنى ئۆز خەلقىم ئىچىدە ياشاتقان، خەلقىمنى تونۇش پۇرسىتى يارىتىپ بەرگەن، خەلقىمنى ئاخماق قىلىپ يۈرگەنلەرنى ماڭا تونۇتقان، نەتىجىدە خەلقىمنىڭ بېشىغا كىلىۋاتقان ئاپەتلەرنىڭ كېلىش مەنبەسىنى تونۇپلىشىم ئۈچۈن پۇرسەت تۇغدۇرۇپ بەرگەن شۇ جاپا ـ مۇشەققەتلىك كۈنلىرىمگە چىن قەلبىمدىن رەخمەت ئېيتىمەن.

ئەنە شۇنداق ئۇسۇللار بويىچە ئازدۇرۇلغان، كۆزلىرى ئىتىۋىتىلگەن بۇ خار كىشىلەر سىياسەتنىڭ تەجرىبە ھايۋىنى ئورنىدىكى قۇربانلىقلىرىدىن باشقا بىرسى ئەمەس ئىدى. ئەگەر مەن، بۇگۈن قولۇمغا چوتكامنى ئېلىپ "تۇۋەن تەبىقە" دەپ ئاتالغان بۇ سىنىپ كىشىلەر روھىنىڭ بىر پارچە رەسىمىنى سىزىشقا ئۇرۇنسا ئىدىم، بۇ رەسىمدە يەنىلا نۇرغۇن چۈشۈنۈكسىز ۋە خاتا تونۇلغان ئىسسل پەزىلەتلىك نوقتىلارنىڭ بارلىقىنى ئىپادىلەشتىن ھەرگىز

چېكىنمەس ئىدىم. ئۇنداق بولمىغاندا، بۇ سىزغان رەسىملىرىم ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن كەلمەيدىغان بىر رەسىم بولۇپ قالاتتى. بىز ئۇلارنى ھەر قانچە تۆۋەن تەبىقىدىكى كىشىلەر دەپ قارىساقمۇ، ئۇلارنىڭ بىر تەرىپىدە ئاز كۆرۈلىدىغان بولسىمۇ يەنىلا بىر نۇرنىڭ چاقناپ تۇرىدىغانلىغىنى كۆرۈپ ئالالايمىز. يەنى، بۇنداق كىشىلەر ئارىسىدا پىداكارلىق روھ، ۋاپادار دوستلۇقلار ۋە تەڭ مۇئامىلە قىلىشتەك پەۋقۇلئاددە بىر سەمىمىيلىك تەڭ ئىپادىلىنىپ، ئۆزلىرىنى ھەر دائىم تارتىنچاق قىلىپ كۆرسىتىپ تۇرىشىدۇ. بۇ پەزىلەتلەر بولۇپمۇ چوڭ ياشتىكى ئىشچىلاردا تېخىمۇ ئوچۇق ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. ياشلاردا بولسا، چوڭ شەھەرلەرنىڭ تەسىرىدە بۇنداق پەزىلەتلەر كۆنسايىن كامىيىپ يوقۇلۇپ كېتىۋاتقاندەك قىلسىمۇ، يەنىلا شۇ پاسكىنىچىلىقلار ئىچىدە ئۆزىنىڭ قىممىتىنى يوقاتمىغان بىر مۇنچە ياشلارنى ئۇچۇرتالىشىمىز مۇمكىن. ئالى غايىلارغا ئىگە بۇ يۈرەكلىك ۋە مەرت كىشىلىرىمىزنىڭ سىياسىي پائالىيەتلىرىگە يار ـ يۆلەك بولۇش، ئۇلارنى قوغداش ئىشىنى مىللەتنىڭ ئەشەددى دۈشمىنى بولغان شۇ كىشىلەرنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويغان بولساق، بۇ غايىلىك كىشىلىرىمىز ئۇ چىرىك ئەقىدىلەرنىڭ قاراڭغۇ تەرەپلىرىنى تېخى پەرق قىلىپ كېتەلمىگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. چۈنكى تېخى بىرەرسى ئوتتۇرغا چىقىپ خەلقىمىزنىڭ بۇ غايىلىك كىشىلىرىنى بۆلۈغاپ كىلىۋاتقان كۈچلەرنى پاش قىلىپ ئۇلارغا زەربە بېرىشكە ئۇرۇنۇپ باقمىدى. شۇنداق بولغاچقا بىزنىڭ غايىلىك كىشىلىرىمىزدە ھەرقانچە تاقابىل تۇرۇش كۈچى بارەدەك قىلغىنى بىلەن، ئۇلار يەنىلا سەۋىر قىلىش تەلىماتىنىڭ زەھىرى نەتىجىسىدە غەڭ قىلماي ئۇلارغا ئەگەشمەكتە. چۈنكى بۇرجۇئازلار ياراتقان نامراتلىق، بۇ كىشىلىرىمىزنىمۇ ۋەيران قىلىپ، ئۇلارنى سوتسىيال دېموكراتچىلارنىڭ كۈنلۈكى ئاستىغا قىستاپ ئۇلارنىڭ بۆلۈنۈشىغا مۇھىت يارىتىپ بەرمەكتە ئىدى.

ئۇنداقتا، سوتسىيال دېموكراتچىلارنىڭ تورىغا چۈشۈپ قالغان بۇ كىشىلەرنىڭ دۈشمەنلىرى بولغان بۇرجۇئازىيە قايسى ئەھۋالدا تۇرىدۇ؟ بۇرجۇئازىيە، ئىشچىلارنىڭ ئەڭ ئەقەللىي ئىنسانلىق تەلەپلىرىنى تولۇق قاندۇرۇپ بەرمەيلا قالماي، ھەتتا ئۇلارنىڭ بۇ تۈردىكى ئەقەللىي ئىنسانلىق تەلەپلىرىنى مىڭلارچە قېتىم ھاقارەت بىلەن رەت قىلىپ كەلگىنى ئۈچۈن، پەزىلەت ئىگىسى بولغان ئىشچى ئۇلار بىلەن تىركىشىش مەقسىتىدە بېرىپ ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى دەيدىغان قاپقانغا چۈشۈپ ئۇلارنىڭ سىياسىتى ئۈچۈن كۈچ چىقىرىدىغان گوماشتىغا ئايلىنىپ قالغان.

دەسلەپكى ۋاقىتلاردا مىليونلىغان ئىشچىلار سوتسىيال دېموكراتچىلارنى چىن قەلبىدىن ياخشى كۆرۈپمۇ كەتمەيتتى. ئەمما ئىشچىلارنىڭ ھەربىكەتلىرى

ئۆزلىرىگە پايدىلىق بولمىغان شارائىتلار ئىچىدە نۇرغۇن قېتىم ئوڭۇشسىزلىقلارغا دۇچ كېلىپ مەغلوپ بولغان ئىدى. بۇرجۇئازىيە پارتىيىلىرى بولسا ئىشچىلارنىڭ بارلىق ئىجتىمائىي تەلەپلىرىگە قارىتا قەتئىي قارشى تەرەپ بولۇپ ئوتتۇرغا چىققان ئىدى. ئۇلار، ئىشچىلارنىڭ تۇرمۇش شارائىتلىرىنى ياخشىلاش جەھەتتە قىلچىمۇ تىرىشچانلىق كۆرسەتمىگەنلىكى ئۈچۈن، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ مەجبورى ھالدا سوتسىيال دېموكراتچىلارنىڭ تورىغا چۈشۈپ قېلىشىغا بىردىن بىر سەۋەبچى بولغان ئىدى. سوتسىيال دېموكراتچىلار بولسا ئېغىر قىينىچىلىق ۋە بېسىم ئاستىدا قالغان ئىشچىلارنىڭ ئەھۋالىدىن ئۆز مەقسەتلىرى ئۈچۈن پايدىلىنىشقىلا تىرىشىدۇ. بۇرجۇئازىيە بارلىق ئىجتىمائىي ئىسلاھاتلارغا چىش-تىرنىقى بىلەن قارشى تۇرۇپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن، ئىشچىلارنىڭ تۇرمۇش شارائىتىنى ياخشىلاشقا ھەرگىز كۆڭۈل بۆلۈشمىدى؛ ئىش ئۈستىدە يارىلىنىش، بالا ئىشچى ئىشلىتىش ۋە ئايالالارنى ئەرزان ئىش ھەققى بىلەن ئىشلىتىشتە چىك تۇرۇپ، ئايالالارنىڭ ئېغىر ئاياق ۋاقىتلىرىغا قىلچە كۆڭۈل بۆلۈشمىدى؛ ماشىنىلار ئالدىدا ئىشلەيدىغان ئىشچى ھەر تۈرلۈك بىخەتەرلىك تەدبىرلىرىدىن بەھرىمەن بولالمىدى. نەتىجىدە خەلق ئاممىسى ئارىسىدا غەزەپ ئۇچقۇنلىرىنىڭ كېڭىيىشىگە سەۋەپ بولۇپ، ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرىنىڭ قۇرۇلۇشىنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە ئىشچىلار تەبىقىسىمۇ سوتسىيال دېموكراتچىلارنىڭ جامائەت پىكرى توپلاش مەنبەسىگە ئايلىنىپ قالدى. بۇرجۇئازىيە پارتىيىلىرىمۇ بۇ جەھەتتە سادىر قىلغان خاتالىقلىرىنى ھېچ بىر ۋاقىت تۈزىتىش نىيىتىدە بولۇپ باقمىدى. ھەتتا دەل بۇنىڭ ئەكسىچە ئىشچىلار ئارىسىدا ئۆچمەنلىك، قىساس ئۇچقۇنلىرىنى كۆچەيتىپ بەردى. شۇنداق قىلىپ، ئىشچىلار ئىنسانىيەت دۈشمىنى بولغان سوتسىيال دېموكراتچىلارنىڭ "بىز سىلەرگە ئىگە بولىمىز" دەيدىغان يالغان تەشۋىقاتلىرىغا ئىشىنىپ ئۇلارنىڭ سىياسى غەرەزلىرى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان كۆچىگە ئايلاندى.

ۋېينادا تۇرىۋاتقان ۋاقىتلىرىمدا يوقۇرقىدەك كۆزىتىشلەر نەتىجىسىدە ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنى ئېنىق تونۇپ، ئۇلارغا تەمكىنلىك بىلەن مۇئامىلە قىلىشقا باشلىغان ئىدىم.

ئەسلىدە، ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرىنى سوتسىيال دېموكراتچىلارنىڭ ئايرىلماس بىر پارچىسى دەپ قارىۋېلىشىم بىر تۈرلۈك خاتا قاراش ئىكەنلىكىنى بىلىپ يەتكىنىمدىن كېيىن، بۇنداق خاتا قاراشتىن دەرھال ۋاز كېچىشىم كېرەك ئىدى. شۇنداق قىلىپ مېنىڭ ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرىغا بولغان بۇرۇنقى قاراشلىرىم پۈتۈنلەي ئاغدۇرۇۋېتىلدى.

ئىشچىلار مەنپەتىنى ھىمايە قىلىش، ئىشچىلارنى تېخىمۇ ياخشى شارائىتلارغا ئېرىشتۈرۈشنى ئۆزلىرىگە مەقسەت قىلىپ قۇرۇلغان ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرىنى ئىرقلار ئوتتۇرسىدىكى سىياسىي كۈرەشلەردە يالالانما كۈچ ئورنىدا پايدىلىنىشنى مەقسەت قىلىشقان ئۇيۇشمىغا ئايالاندۇرۇپ قويۇلغانلىقىنى پەرق قىلغان ۋاقىتلىرىمدا، مەنمۇ يىگىرمە ياشقا كىرىپ قالغان ئىدىم.

سوتسيال دېموكراتچىلار، ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ھەرىكىتىنىڭ تەڭداشسىز كۈچ ـ قۇدرىتىنى باشقىلاردىن بۇرۇن بىلىپ قېلىشقان ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، ئۇلار بۇ كۈچتىن پايدىلىنىپ ئۆزلىرىنىڭ نۇرغۇن پائالىيەتلىرىنى ئوڭۇشلۇق قانات يايدۇرۇش ئىمكانىيىتىگىمۇ ئېرىشۋالىدۇ. بۇرجۇئازىلار بولسا، ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرىنىڭ قىممىتىنى بىلەلمىگىنى ئۈچۈن جەمىيەتتىكى سىياسىي ئورنىدىنمۇ ئايرىلىپ قالغان ئىدى. بۇرجۇئازىيە، ئۆزىگە تەمەننا قويۇشتەك كىبىرلىكىگە تايىنىپ ئىشچىلار ئۇيۇشما ھەرىكەتلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى چەكلەپ ئۇلارنى يوق قىلىۋىتىلەيمىز دەپ ئىشەنگەن ئىدى. ئەسلىدە، بۇرجۇئازىلارنىڭ دېگىنىدەك ئىشچىلار ھەرىكىتىنىڭ تەرىكىۋىدە مىللەتنى ۋەيران قىلىۋىتىدىغان ئۇنداق بىر ئامىل مەۋجۇت ئەمەس بولۇپ، بۇ جەھەتتە بۇرجۇئازىيە پۈتۈنلەي خاتالاشقان ئىدى.

ئەسلىدە، ئىش بۇنىڭ دەل ئەكسىچە بولۇپ، ئۇيۇشما ھەرىكەتلىرى مىللەتنىڭ ھۇلى بولغان ئىشچىلار سىنىپىنىڭ ئىجتىمائىي ئورنىنى ئۆستۈرۈشنى ئۆزلىرىگە غايە قىلىپ ھەرىكەت قىلىشنى تاللىۋالىدىغانلا بولىدىكەن، ھەرگىزمۇ ۋەتەن، مىللەتكە زىيان كەلتۈرمەيتتى. بەلكى خەلقنىڭ جىسمانى ۋە ئەخلاقى نامراتلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان نەرسىلەرنى يوقۇتۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىش ئارقىلىق ئورتاق بىر مىللىي تەربىيە يولىدا زۆرۈر بولغان ئىجتىمائىي تەلەپلەرنى ئوتتۇرغا قويۇشۇپ، مەملىكەتنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن تۆھپە قوشىدىغان بىر تەشكىلى كۈچكە ئايلىنالىشى مۇمكىن ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، ئۇيۇشما ھەرىكىتىنى بىزگە بىرەر پايدىسى بارمۇ دەپ ئەنسىرەپ سوراشنىڭ قىلچە ئورنى يوق.

ئىجتىمائىي چۈشەنچىسى يوق، ھوقۇق ۋە قانۇن ئۇقۇملىرىدىن بىخەۋەر بىر قىسىم ئەخلاقسىز غوجايىنلار ئۆز خەلقىنى ياتلار ئورنىدا كۆرگىنىدە، ئەمگەكچى خەلقىمىزنىڭ پاراۋانلىقىغا تەھدىت سېلىشقا ئۇرۇنغىنىدا، ۋەتىنىمىزنىڭ كەلگۈسى ئۈچۈن ئېغىر زىيانلارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن. شۇڭا، بۇنداق بىر ئەھۋالدا ھەرقانداق تەرەپ ئۆز مەنپەتىنى كۆزلەپ ھەرىكەت قىلىش ھەققىگە ئىگە ئەمەس. ھېچ كىمنىڭ بۇنداق تاللاش ھەققى يوق. شۇنىڭدەك يامان غەرەزلىك كىشىلەرمۇ خەلقنىڭ بېشىدىكى بۇ غەمدىن پايدىلىنىپ باشقا غەرەزلىرى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ كۈچىدىن

پايدىلىنىشقىمۇ ھەققى يوق. ئىجتىمائى تۈرمۇشقا توسالغۇ پەيدا قىلىدىغان ھەرقانداق نەرسىنى سۈپۈرۈپ تاشلاشنىڭ مىللىي مەنپەئەتلىرىمىزگە پادىسى بارمۇ ـ يوق؟ بۇ سۇئالغا پايدىلىق دەپ جاۋاپ بېرىلىدىغان بولغىنىدا نەتىجىگە ئېرىشىش ئۈچۈن لازىملىق قۇراللار بىلەن قۇراللىنىپ بۇ كۈرەشكە ئاتلىنىشقا توغرا كېلىدۇ. مەنپەئەتپەرەسلىكى كۈچلۈك بىر غوجايىنىنىڭ شەخسى مەنپەئەتى چەكسىز زومىلىق قىلىشى ئۈچۈن ھەرگىز باھانە بولالمايدۇ. ئەگەر ئۇنداقلار ۋەتىنىمىزدە مەۋجۇتلا بولىدىكەن، خەلقىمىزنىڭ مۇھىم تەرىكىۋى قىسمى بولغان ئىشچىلار، ئۇنداق كىشىلەرنىڭ مەنپەتىپەرەسلىكى ۋە باشقىلارغا زۇلۇم قىلىشلىرىغا قارشى تۇرۇپ خەلق ئاممىسىنىڭ مەنپەئەتلىرىنى قوغداش ئۈچۈن ھەرىكەتكە ئاتلىنىش ھوقۇقىغا ئىگە. بۇ ئۇلارنىڭ بىر ۋەزىپىسى ھېسابلىنىشى لازىم. چۈنكى خەلق بىلەن بولغان ئۇيۇشقاقلىقىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ئاممىنىڭ ساپلىقىنى قوغداشتەك پائالىيەتلەر مىللىي مەنپەتىمىزگىمۇ ئۇيغۇن پائالىيەتلەر ھېسابلىنىشى كېرەك.

ئەمما يالغۇز بىر ئىشچى ئۆز ئالدىغان كۈچلۈك بىر غوجايىنغا ھەرگىزمۇ تاقابىل تۇرالمايدۇ. بۇ يەردىكى مەسىلە ھەرگىزمۇ ھەققانىيەتنىڭ ئۇستۇنلۇكى مەسىلىسىلا ئەمەس، ئەگەر ھەق دېگەن نەرسىنى ھەممە ئىتىراپ قىلغان بولسا ئىدى، ئۇ چاغدا ئوتتۇرلۇقتا نە بىر زىددىيەت مەۋجۇت بولار ئىدى ياكى زىددىيەت ھەل قىلىش دەيدىغان مەسىلە مەۋجۇت بولار ئىدى. ھەققانىيەت تۇيغۇسى مۇتلەق تۇردە زىددىيەتنىڭ ئالدىنى ئالىدىغان بىر تۇيغۇ. ھەتتا ھەققانىيەت تۇيغۇسى بار يەردە ھېچ قاچان زىددىيەت، مەسىلە دەيدىغان نەرسە مەۋجۇت بولالمايدۇ. بۇنداق بىر ئەھۋالدا، مەسىلىنى ئۆزىگە پايدىلىق تەرەپكە بۇراشنىڭ بىردىن ـ بىر ئامالى ـــ ئەڭ كۈچلۈك، تېخىمۇ كۈچلۈك بىرسى بولۇشتۇر.

ئادەتتە كىشىلەر ناھەقچىلىككە دۇچ كەلگەنلىرىدە ئىجتىمائىي قانۇنلاردىن پايدىلىنىپ مەسىلىنى ھەل قىلىش يولىنى تاللىۋېلىشى ئەڭ توغرا يول تۇتقانلىقى بولىشى كېرەك ئىدى. ئەگەر بۇنداق بىر قانۇن يوق ياكى ئۇنى ئىجرا قىلىدىغان ئادۇۋكات ـ سودىيەلەر بولمىغىنىدا، كۆرۈلگەن ناھەقچىلىكلەرگە قارشى بىردىن بىر چارە، زورلۇق كۈچىدىن پايدىلىنىشلا بولىدۇ، خالاس. ئىشچىلارغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، بۇنداق بىر زورلۇق كۈچىنى بەرپا قىلىشنىڭ بىردىن بىر يولى، ئۇيۇشۇپ تەشكىللىنىپ بىر ۋەكىلنى ئوتتۇرغا چىقىرىشتۇر. مانا بۇ، ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ ئوتتۇرغا چىقىشىدىكى زۆرۈرىيەت. بۇ شەكىلدە بارلىققا كەلگەن ئۇيۇشمىلار كۈندىلىك تۇرمۇشقا مۇناسىۋەتلىك بارلىق ئەمەلىي مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش ئارقىلىق جەمىيەتكە ئۆزىنىڭ ھەسسىسىنى قوشىدۇ. نەتىجىدە، كۆرۈلىدىغان ۋە

كۆرۈلۈش ئېھتىمالى بولغان نۇرغۇن كۈندىلىك مەسىلىلەر بىخ ھالىتىدىلا ھەل قىلىنىپ تۇرۇلغان بولىدۇ.

بۇرجۇئا سىياسەتچىلىرى ئىشچىلار ئۈيۈشمىلىرىنىڭ كۈچ ـ قۇدرىتىنى بىلەلمەي ياكى ئۇلارغا سەل قاراپ، ئۇلارغا زورلۇق كۈچ بىلەن تاقابىل تۇرۇش يولىنى تاللىۋالغان بولسا، سوتسىيال دېموكراتچىلار زەربە يېگەن تەرەپكە كۆڭۈل بۆلگەن قىياپەتكە كىرىۋېلىپ بۇ كۈچتىن ئۆز مەنپەئەتى ئۈچۈن پايدىلىنىپ كەتمەكتە ئىدى. دېگەندەك، ئۇلار ئىشچىلار ئۈيۈشمىلىرىنىڭ دەرتلىرىنى ھەقىقىي تۇردە چۈشىنىدىغانلىقىنى داۋراڭ قىلىشىپ، ژەنىيەت قالايماقانلاشقان پۇرسەتلەردىن پايدىلىنىپ بۇ كۈچتىن ھەقىقەتەنمۇ ئوڭۇشلۇق پايدىلىنىپ كەلمەكتە.

ئۇلار ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىنىڭ كۈچىدىن خالىغان ۋاقىتتا پايدىلانالايدىغان نوقتىغا كېلىۋالغاندىن كېيىن، ئىشلار ئۈيۈشمىسىنىڭ مەقسەتلىرىنى ئاستا ـ ئاستا ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، ئۇنىڭ ئورنىغا باشقا غايىلارنى تىكلەشكە كىرىشتى. چۈنكى، سوتسىيال دېموكراتچىلار ئومۇمى خەلق مەنپەئەتىنى كۆزلەيدىغان سوتسىيالىزم ھەرىكىتىنىڭ ئاساسلىق پروگراممىلىرىنى ساقلاپ قېلىشقا ھېچقاچان ئەھمىيەت بېرىپ باققان ئەمەس، ھەتتا ئۆزىنىڭ دەسلەپكى غايىسى بولغان بۇ غايىسىگە ھېچقاچان قىزىقىپ باقمىدى دەپ كېسىپ ئېيتالايمىز.

نەتىجىدە، ئىجتىمائىي مەنپەئەتلەرنى قوغداش ئۈچۈن تەشكىل قىلىنغان بارلىق كۈچلەر، سوتسىيال دېموكراتچى مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ قولىغا كىرەر ـ كىرمەي مىللىي ئىقتىسادنى ژەيران قىلىدىغان كۈچكە ئايلاندۇرۇلماقتا. شۇنداق قىلىپ، ئىشچىلارنىڭ ئەقەللى مەنپەئەتلىرىمۇ پۈتۈنلەي ئۇنتۇلدۇرۇلدى. چۈنكى ئىقتىسادىي پائالىيەتلەردە كۆرۈلىدىغان باجنى ئۆستۈرۈشتەك ۋاقىتلىق ئۇسۇللار سىياسىي تۈرمۇشتا ھەر تۈرلۈك باش ئەگدۈرۈش جەريانىنىمۇ بارلىققا كەلتۈرۈپ بېرەتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن بىر تەرەپتىن جاھالەت ھۆكۈم سۈرىۋاتقان، يەنە بىر تەرەپتە ئاخماق ئىنسانلار يىغىلىپ قالغان بىر ژەنىيەتنىڭ بولىشىلا كۇپايە قىلاتتى. بىزنىڭ ئەھۋالىمىزنى دەل شۇنداق بىر ژەنىيەتتە تۇرماقتا دەپ قارىشىمىز مۇمكىن.

ئىشچىلار ئۈيۈشمىلىرى

19 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىغا كەلگىچە، ئىشچىلار ئۈيۈشما ھەرىكەتلىرىنىڭ غايىلىرى دەسلەپتە بەلگىلىگەن غايىلىرىدىن قېيىشقا باشلايدۇ. ۋاقىتنىڭ

ئۆتىشىگە ئەگىشىپ، ئۇيۇشمىلار سوتسيال دېموكراتچىلارنىڭ خەتەرلىك سىياسىي قاپقىنىغا تېخىمۇ چوڭقۇرلاپ چۈشۈشكە باشلاپ، ئاخىرى سىنىپىي كۈرەشنىڭ زوراۋان كۈچلىرىدىن بىرىگە ئايلىنىپ قالغان ئىدى. ئىنتايىن قىيىن شارائىتلار ئاستىدا مىڭ تەستە بەرپا قىلىنغان ئىقتىسادىي ئاساسلار كەينى ـ كەينىدىن زەربە يەپ ۋەيران قىلىۋېتىگىنىدە، ئىقتىسادىي ئاساستىن ئايرىلغان بىر دۆلەت ئورگىنىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش بەكلا ئاسانغا توختايدۇ. ۋەزىيەت بۇ هالغا كەلگەندىن كېيىن، سوتسيال دېموكراتلار پارتىيىسى ئىشچىلار سىنىپىنىڭ ئەمەلىي تەلەپلىرىگە بارغانسىر قۇلاق سالماس بولۇۋالدى. ئەمما ئۆز سىياسەتلىرى ئۈچۈن خەلق ئاممىسىنىڭ نامراتلىققا پېتىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئالماي يۈرۈۋەرگىنىدە، ئۆزلىرىگە خەۋب يېتىدىغانلىقىنىمۇ ياخشى بىلەتتى. چۈنكى، خەلقنىڭ تەلۈنى بىر قېتىم قاندۇرۇپ قويۇش بىلەنلا ئۇلارنى مەڭگۈ ئۆزلىرىگە ئەگىشىپ ماڭىدىغان قىلىش مۇمكىن ئەمەس. بۇنداق يۇزلىنىش سىنىپىي كۈرەش تەرەپتارلىرىغا شۇنداق ئېغىر زەربە بولۇپ تۇيۇلدىكى، ئۇلار دەرهال يولىنى ئۆزگەرتىپ خەلق ئاممىسىنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى ئومۇمىي يۇزلۈك ئۆستۈرىمىز دەيدىغان تۇزۇمنى همايە قىلغۇچى كۈچلەرگە قارشى سەپ تۇزۇشكە كىرىشتى.

شۇنداق قىلىپ ئۇلار هەيران قالارلىق بىر شەكىلده يولىنى ئۆزگەرتىشكەن ئىدى. شۇنىڭغا قارىماي نىمە ئۈچۈن بۇنداق يول ئۆزگەرتكەنلىكىنى ئىزاهلاپمۇ ئولتۇرۇشمىدى.

چۈنكى، بۇنداق ئەهۋالدا تەلەپلەر قانچىكى ئارتىپ بارسا، بۇنداق تەلەپلەرنى ئورۇنداپ بېرىش ئېمكانىيىتىمۇ شۇنچە قىينىلىشاتتى. بۇ تۇردىكى هىلىگەرلىكلەرنىڭ ئىشقا سېلىنىشىغا قارىماي ئىشچىلارنىڭ ئەڭ تەبىئى ۋە ئەڭ ئەقەللى هەقلىرى ئۈچۈنمۇ ئىنتايىن كۈلكىلىك جاۋابلارنى بېرىشىدىكى مەقسەت، ئىشچىلارنىڭ روهىنى، كۈچىنى ئاجىزلىتىش، ئىمكانىيەت يار بەرسە ئىشچىلارنى ئومۇمىي يۇزلۈك پالەچ هالغا چۈشۈرۈپ قويۇشنى مەقسەت قىلىشاتتى. بۇ تۇردىكى ئالدامچىلىقلارنىڭ تىگىدە ياتقان ئەسلى غەرەزلەردىن بىرى بولغان بۇ تۇردىكى پائالىيەتلەرنى خەلققە بىلدۇرۇش ۋە ئۇنى چۈشەندۇرۇش لازىم بولماقتا ئىدى. بۇنداق بىر ئەهۋال ئاستىدا هەر تۇرلۈك گەپ ـ سۆزلەر ۋاستىسىدا قولغا كەلتۈرۈلىدىغان ئۈتۈقلارغىمۇ هەيران قالغۇچىلىقى يوق ئىدى. چۈنكى هەر تۇرلۈك چۈشەنچە ۋە پىكىر يۈرگۈزۈشتىن مەهرۇم بولغان بىر خەلق ئاممىسىغا نىسبەتەن هەر خىل شۇئارلارنىڭ كۆرسىتىدىغان تەسىرلىرىمۇ ئالاهىده كۈچلۈك بولاتتى.

بۇرجۇئا پارتىيىلىرى سوتسيال دېموكراتچىلار پارتىيىسىنىڭ بۇ تۇردىكى قورقۇنۇشلۇق پائالىيەتلىرىنىڭ يۇشۇرۇن ئاقىۋەتلىرىگە قاتتىق نەپرەتلىنەتتى.

شۇنىڭغا قارىماي، بۇ تۈردىكى زىيانلىق پائالىيەتلەردىن قۇتۇلۇش يولىنى ئاختۇرۇپ باقماي جىم يېتىۋېلىشتى. ئەسلىدە، ئۇلارمۇ سوتسيال دېموكراتچىلارغا ئوخشاش ئىشچىلارنىڭ تۈرمۇش سەۋىيىسىنى ياخشىلاش ھەققىدە زادىلا باش قاتۇرماس بولۇۋېلىشقان ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، بۇ بۇرجۇئازىيە دىگەنلەر ھېچقانداق بىر ئىشنى باشقا ئېلىپ چىقالمىدى. ئۇلار دۇشمەن ئىستىھكاملىرىغا ھۇجۇم قىلىش ئورنىغا ئۆزىنى ئۆزى قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويۇپ، ئۆز ـ ئۆزىنى مۇھاسىرىگە ئالغاندەك ئىش قىلىشقان ئىدى. كېيىن يەنە ئۆزلىرى پەيدا قىلغان بۇ قىيىن مۇھىتتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن كېچىكىپ بولسىمۇ بەزى تەدبىرلەرنى ئېلىشقا ئۇرۇنغان بولسىمۇ، بۇنىڭ ئۈچۈن تاپقان چارىلىرى زادىلا كارغا كەلمىدى. نەتىجىدە ھەم ئۆزلىرىنى ھەم باشقىلارنى رەنجىتىشتىن باشقا بىر نەتىجىگە ئېرىشەلمەي، سوتسيال دېموكراتلار تەرىپىدىن ئاسانلا سەپتىن سىقىپ چىقىرىلدى.

شۇنىڭدىن كېيىن "ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى" دىگەن بۇ تەشكىلات، خەلق ئاممىسىغا كۆرسەتكىنىگە ئوخشاش سىياسىي ساھەلەردىمۇ بوران ـ چاپقۇندەك تەھدىت سالىدىغان كۈچكە ئايلىنىپلا قالماي، ئۇلارنىڭ زوراۋانلىقلىرى كۈنسايىن كۈچىيىشكە باشلىدى. نەتىجىدە، ئەركىن ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، مىللىي ئىگىلىكنىڭ بىخەتەرلىكى بىلەن ئۇنىڭ ئىستىقبالىغا، دۆلەتنىڭ ئامانلىقى بىلەن شەخسىنىڭ ئەركىنلىكىگە تەھدىت سالىدىغان قورقۇنۇچلۇق تېرورچى كۈچلەرنىڭ بىرىگە ئايلىنىپ قالدۇ.

دېموكراتىيە دىگەن بۇ ئۇقۇمنى دەل شۇ ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرى كۈلكىلىك، ئەھمىيەتسىز ۋە زىيانلىق دەپ تەرىپلەشكەن ئىدى. ئۇلارنىڭ بۇ قىلىقى ئەسلىدە ئەركىنلىككە قىلىنغان ھاقارەتتىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى. ئۇلارغا نىسبەتەن، تەڭ ـ باراۋەرلىك دىگەنلىك مەڭگۈ ئەستىن چىقىرىشقا بولمايدىغان بىر ھاقارەت سۆزى ھېسابلىناتتى. شۇنداق بولغاچقا، "ئەگەر سەن بىزگە يولداش ئەمەسكەنسەن، ئۇنداقتا ئىت كاللاڭنى ئىزىپ تاشلايمىز" دىگەن رەزىللىكتە چىڭ تۇرۇشتى.

مەن ئۆزلىرىنى ئىنسانىيەت دوستى دەپ يۈرگىنى بىلەن ئەمەلىيەتتە ئەركىنلىكنى ۋەيران قىلىش يولىدا ماڭىدىغان بۇ تۈردىكى كىشىلەرنى ئەنە شۇ تەرىقىدە تونىغان ئىدىم. ئۇلارنى كۈزىتىش جەريانىدا چۈشەنچىلىرىم كېڭىيىپ تېخىمۇ چوڭقۇرلىشىپ باردى. شۇنىڭغا قارىماي بۇ قارىشىمنى ئۆزگەرتىشكە سەۋەپ بولىدىغان بىرەر پاكىتقىمۇ ئېرىشەلمىدىم.

سوتسيال دېموكراتىيە

سوتسيال دېموكراتلار پارتىيەسىنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشىنى قانچىكى كۆزەتسەم، ئۇلارنىڭ ئىدىيەسى بىلەن پەلسەپەسىنىڭ كەينىگە يوشۇرۇنغان غەرەزلىرىنى بىلىپ بېقىش ئىستىگىمىز شۇنچە ئارتىپ بارماقتا ئىدى. ئەمما بۇ ئىستىگىمنى قاندۇرۇش ئۈچۈن سوتسيال دېموكراتلار پارتىيەسىنىڭ ئېلان قىلغان ئاشكارە ماتېرىياللىرىنى شۇنچە ئاختۇرۇپمۇ ھېچ بىر مەلۇماتقا ئېرىشەلمىدىم. بۇ پارتىيەنىڭ ئورگان گېزىتلىرى ئىقتىسادىي مەسىلىلەر ئۈستىدە توختالغان بولسا، ئۇلارنىڭ بۇ جەھەتتىكى كۆز قاراشلىرىدا پاكىت قىلىپ كۆرسەتكەن ماتېرىياللىرىنىڭ ھېچبىرسى ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن كەلمەيتتى. سىياسىي غايىلىرى ئۈستىدە توختالغان ماقالىلىرىدىمۇ قىلچە سەمىمىيەتنى كۆرگىلى بولمايتتى. شۇنىڭغا قارىماي، ئۇلارنىڭ ئالاھىدە ماھارەت ئىشلىتىپ جىددىل تېرىش ئىستىگى بىلەن پاكىت كەلتۈرۈش ئۈسلۇبى مېنى ھەر دائىم قاتتىق يىرگەندۈرگەن ئىدى. ئۇلارنىڭ چوڭقۇر تەھلىل قىلىپ يازغان ماقالىلىرىدا ئېيتقان چۈۋالچاق يالغان گەپلىرىنى، سىرلىق، ھەتتا مەنىسى يوق چۈشىنىكسىز سەپسەتىلەر بىلەن تولغان جۈملىلىرىنى ھەر قانچە باش قاتۇرۇپ ئوقۇسامۇ، ئۇلارنىڭ بۇ ماقالىلىرىدىن قىممەتكە ئىگە بىرەر ئېغىز راس گەپنىمۇ ئۈچرىتالمايتتىم. ئۇلارنىڭ ئانالىزلىرى شۇنداق سەھرىلىك، ئايلاندۇرۇپ يېزىلغانكى، ئاخىرى نەگە بېرىپ نەدە توختايدىغانلىقىنى ئۆزلىرىمۇ بىلەلمىگىدەك دەرىجىدە مۇجمەل گەپلەر بىلەن تولغان بولاتتى. ئادەم بۇنداق نەرسىلەرنى ئوقۇپ بىرەر چۈشەنچىگە كېلىش، ئۆزىنى ئەركىن ھىس قىلىش، شۇنىڭدەك بۇ باش ـ ئاخىرى يوق "دادائىزم" ئەخلىتى ئىچىدىن قۇتۇلۇپ ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن بىر تۈيغۇغا كېلىمەن دېيىشى ئۈچۈن چوڭ شەھەرلەردە ئۇچرايدىغان "بوھېم" (دادائىزىم ــ 1917 ـ يىلى ئەتراپىدا قۇرۇلغان بىر ئەدەبىيات ـ سەنئەت مەكتىۋىدۇر. بۇ مەكتەپنىڭ دەرس پروگراممىلىرى تەپەككۇر بىلەن چۈشىنىش ئۇتتۇرىسىدىكى بارلىق مۇناسىۋەتلەرنى تولۇق ئەمەلدىن قالدۇرۇشتەك تەلىم تەربىيە بېرىش يولىنى تۇتىدۇ. بوھېم ــ دېۋانە، مازارلىق شەيخلىرىغا ئوخشاش داڭلىق تىلەمچىلەر ــ قايسى بىر تۈركچە تەرجىمانىنىڭ ھاشىيەدە بەرگەن ئىزاھاتى. بۇ ئىزاھات كۆپ قىسىم تەرجىمىلەردە يوق. ــ ئۇ.ت) لاردىن بىرى بولۇش كېرەك. سوتسيال دېموكراتچىلار پارتىيەسىنى ھىمايە قىلىدىغان ئاپتورلار ئاشكارە دېگىدەك بىر قىسىم خەلق ئاممىسىنىڭ نادانلىقىدىن پايدىلىنىپ ئىشقا كىرىشەتتى. چۈنكى بۇ تۈردىكى ئامما بىرەر نەرسىنى

قانچىكى ئاز چۈشەنگەن بولسا، شۇ نەرسە ھەققىدە شۇنچە كۆپ ۋە شۇنچە يېڭى نەرسىلەرنى بىلىمەن دەپ تۇرىۋالمىدىغان كىشىلەر توپى ئىدى.

شۇنداق قىلىپ، بۇ ئىدىيىۋىي ئېقىم ئوتتۇرغا قويۇلغاندىن نەزەرىيە جەھەتتىن تۈيۈق يولغا باشلاپ ماڭمىدىغان ۋە قىلچە قىممىتى يوق نەرسىلىرىنى ئۆلارنىڭ ئەمەلىي پائالىيەتلىرى بىلەن سېلىشتۇرۇپ يۈرۈپ، ئاخىرىدا ئۆلار يەتمەكچى بولغان يوشۇرۇن غەرەزلىرىنىڭ نېمە مەزمونلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغانلىقىنى كېچىكىپ بولسىمۇ ئېنىق تونۇپ يېتەلىگەن بولدۇم.

نېمە دېگەن دەھشەت، بۇ كۆزىتىشلىرىم نەتىجىسىدە قىساس بىلەن نەپرەتنى ئۆزلىرىگە بىردىن ـ بىر كۈچ قىلىشقان بىر نەزەرىيىگە دۇچ كەلمەكتە ئىدىم! بۇ نەزەرىيە، غالىبىيەتكە ئېرىشىش ئۈچۈن ئەڭ ئۇششاق ھالقىلارغىچە ئانالىز يۈرگۈزۈپ چىققان بولۇپ، ئۆلار ئاخىرقى غالىبىيەتنى قولغا كەلتۈرگەن كۈنىسى ئىنسانىيەتكە قارىتا ئەڭ ئاخىرقى قېتىملىق يوقۇتۇش خاراكتېرلىك زەربە بېرىشكە تەييارلانغان ۋاقتى كەلگەن ھېسابلىنىدىكەن.

ئەسلىدە، سوتسىيال دېموكراتىيىنىڭ يوشۇرۇن مۇددىاسىنى يەھۇدىيلارنىڭ قانداق كىشىلەر ئىكەنلىكىنى بىلىش ئارقىلىقمۇ ئۇققىلى بولاتتىكەن. يەھۇدىي دېگەن بۇ خەلقنى تونىيالمىغىنىمىزدا، ئۆزىمىزنى بۇ پارتىيىنىڭ غايىسى بىلەن غەرىزىنى پەردىلەپ تۇرغان خاتا چۈشەنچىلەردىن تولۇق قۇتۇلۇپ، ئۇنىڭ ئەسلى ماھىيىتىنى ئاشكارىلىيالايدىغان ھالغا كەلگەن بولىدىكەنمىز. ئەگەر بىز يەھۇدىي دېگەننى تونۇپ ئالالىساق، بىزنى قارىغۇلارچە ئىشەندۈرۈپ كېلىۋاتقان بۇ پارتىيىنىڭ ئىجتىمائىي كۆز قاراشلىرىنىڭ ماھىيىتى ئاشكارىلىنىپ، ئۇنىڭ تېگىدىن سوتسىيالىزىمغا ھەل بېرىپ كۆككە كۆتىرىدىغان ماركسىزمنىڭ بەدبەشىرە ۋە قورقۇنۇشلۇق چىرايىنى كۆرۈپ ئالالايمىزكەن.

يەھۇدىيلار

يەھۇدىي دېگەن بۇ ئاتالغۇنىڭ قاچانلاردىن باشلاپ مەندە ئۆزگىچە مەنا ئىپادىلەپ كەلگەنلىكىنى ئېنىق ئەسلىيەلمەيمەن. يەنى، مەندە يەھۇدىلار ئۈستىدە بولىدىغان سەلبىي كۆز قاراشلارغا قوشۇلمايدىغان پىكىرگە كەلگەن ۋاقتىمنىڭ قاچانلاردا باشلانغانلىقى ئېنىق يادىمدا قالماپتۇ. دادام ھايات ۋاقتىلىرىدا ئۆيدە بۇ سۆزلەم ھەققىدە سەلبىي بىرەر گەپ ـ سۆز بولغانلىقىنى پەقەتلا ئەسلىيەلمەيمەن. شۇنىسى ئېنىقكى، مەن قاتتىق ھۆرمەت قىلىدىغان دادام يەھۇدىي دېگەن بۇ سۆزلەمنى مازاق قىلىپ تىلغا ئالىدىغان كىشىلەرنى

كۆرسە، ئۇنداق ئادەملەرنى جاھاندىن كېيىن قالغان قالاق كىشىلەر دەپ قارايدىغانلىقى ئېنىق ئىدى. ئەسلىدە دادامنى پۈتۈن ئۆمرى بويىچە ھەممە نەرسە داشقاياقا ئايلىنىپ كەتكەن چوڭ شەھەر قاراشلىرىنى ئۆزىگە مىزان قىلىۋالغان بىرسى دېيىش مۇمكىن ئىدى. ئۇ ئېچىدە دادام مىللەتچىلىك كۆزقاراشتا ئىنتايىن چىڭ تۇرىۋالمىغان جاھىل بىرسى بولغانلىقىغا قارىماي يەھۇدىيلار ھەققىدىكى بۇ تۇر كۆزقارىشى قىلچە ئۆزگەرمىگەن ئىدى. ئائىلە تەربىيىسى ئارقىلىق مەنمۇ شۇنداق قاراشقا كەلتۈرۈلگەن دېسەم خاتا بولمايدۇ. مەكتەپتە ئوقۇپ يۈرگەن ۋاقتىلىرىمدىمۇ يەھۇدىيلار ھەققىدىكى ئائىلەمدىن يۇقتۇرىۋالغان بۇ قاراشلىرىمنى ئۆزگەرتىشكە تەسىر كۆرسىتەلمىگەندەك ھېچقانداق بىر ئىشقا دۇچ كەلمىگەن ئىدىم.

رىئالشكول (كەسىپىي ئوتتۇرا مەكتەپ؟ ــ ئۇ.ت) دىكى ۋاقتىمدا بىر يەھۇدىي ساۋاغدىشىم بارلىقىنى ئەسلەيمەن. بىز ئۇ بالىدىن ئېھتىيات قىلىپ زادىلا يېقىن يولىمايتتۇق. بۇنداق مۇئامىلىدە بولۇشىمىزغا ئۇ بالىنىڭ بىزگە ھەر دائىم راست گەپ قىلماسلىقتەك مۇئامىلىلىرى سەۋەپ بولغان بولۇشى مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ مەن ياكى ساۋاغداشلىرىم يەھۇدىي دېگەن بۇ قەۋىم ھەققىدە ئېنىق بىر كۆز قاراشقىمۇ ئىگە ئەمەس ئىدۇق.

15~14 ياشقا كەلگەن ۋاقتىمدىلا سىياسىي مەسىلىلەر ئۈستىدە گەپ بولغىنىدا يەھۇدىي دېگەن بۇ ئاتالغۇنى كەمىستىش سۈپىتىدە پات ـ پات ئاڭلاپ قالىدىغان بولدۇم. ئۇ چاغلاردا بۇ تۇرداكى پەس كۆرىدىغان سۆزلەرنى ئاڭلىسام ئىچىمدىن بىر تۇرلۈك نارازىلىق ھېسسىيات قاينىاپ كېتەتتى. يەھۇدىيلارغا بېرىپ چېتىلىدىغان دىنىي مەزھەپلەر سەۋەبىدىن ئوتتۇرغا چىقىدىغان جىدەل ـ ماجرالارنى كۆرگەن ۋاقتىلىرىمدا، بۇنداق ئىشلارنىڭ يۈز بېرىشىدىن كۆڭلۈم بەكلا يېرىم بولۇپ كېتەتتى. ھەتتا بۇنداق جىدەل قىلىشلاردىن بەكلا نارازى بولۇپ كېتەتتىم. بىز تۇرىۋاتقان لىنز شەھىرىدە يەھۇدىيلار بەكلا ئاز ئىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسىلا دېگىدەك پۈتۈنلەي ياۋرۇپالىشىپ بولغان كىشىلەر ئىدى. ھەتتا ئۇلارنى كۆرسەم بىزگە ئوخشاش نېمىس دەپلا ھېساپلاپ يۈرەتتىم. ئۇ ۋاقىتلاردا بۇنداق خاتا قاراشتا بولغىنىمدىن قىلچە غەلىتىلىك ھېس قىلمايتتىم. نېمىس بولۇش بىلەن يەھۇدىي بولۇشنىڭ تۈپكى پەرقى ــ ئوخشىمايدىغان باشقا ـ باشقا دىنلارغا ئېتىقات قىلىدىغانلىقىدا دەپلا قارايتتىم. ھەتتا يەھۇدىيلارنىڭ پات ـ پاتلا بوزەك قىلىنىشلىرىنى كۆرگىنىمدە، بۇنداق بوزەك قىلىش ئۇچۇن دىننى باھانە قىلىۋېلىشىدىن بەك ماقۇل ئەمەس ئىدىم.

مەن ئەنە شۇنداق كۆزقاراشلار بىلەن ۋېيىناغا كىرىپ كەلگەن ئىدىم.

بىناكارلىق ساھەسىدىكى قىزىقىشىم سەۋەپلىك بۇ پايتەخت شەھىرىنىڭ بىر ـ بىرسىدىن گۈزەل ھەشەمەتلىك بىنالىرى مېنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىۋالغان، ھەمدە بۇ جەھەتتىكى ئۆگۈنۈش بېسىمى بىلەن تۇرمۇش غېمى ھەلەكچىلىكىدە قالغان دەسلەپكى كۈنلىرىمدە، ۋېيېنانىڭ شەھەر ئاھالىسىنى تەشكىل قىلغان ھەر قايسى مىللىي تەركىپلەر ھەققىدە ھېچ قانداق نەرسە كۆزۈمگە كۆرۈنمىگەن ئىكەن. ئۇ ۋاقىتلاردا ۋېيېنا ئىككى مىليون نوپوسلۇق بىر شەھەر ئىدى. بۇ ئىككى مىليون ئاھالىنىڭ ئىككى يۈز مىڭدەك قىسمى يەھۇدىي ئىكەندۇق. ئۇ كۈنلەردە بۇنىمۇ پەرق قىلالمىغان ئىكەنمەن. ۋېيېناغا كىرگەن دەسلەپكى كۈنلىرىمدە، بۇرۇنقى كاللامدا يېڭىچە كۆزقاراشلارنىڭ قورشاۋىدىن ئۆنچە ئاسان قۇتۇلۇپ كېتەلمىگەندەك كۈچكە ئىگە ئەمەس ئىدىم. كېيىنچە ئىچ ـ ئىچىمدىن قاتتىق ھەيران بولۇشقا باشلىدىم. بۇ تۇرمۇشى تۇيغۇلىرىم ئۆز كۈچىنى كۆرسىتىشكە باشلىشى بىلەن تەڭ، يەنى يەھۇدىي دېگەن بۇ مەسىلە بىلەن بىۋاستە ئۇچراشقىنىمدىن كېيىن، ئەتراپىمنى قورشاپ تۇرغان مۇھىتنى قايتىدىن ئىنچىكىلىك بىلەن كۈزىتىشكە باشلىدىم.

مەن تۇنجى قېتىم يەھۇدىي دېگەن بۇ مەسىلىگە دۇچ كەلگىنىمدە بەكلا ھەيران قالغان ئىدىم. شۇ كۈنگە كەلگىچە مەن يەھۇدىيلارنى باشقا بىر دىنغا ئېتىقات قىلىدىغان كىشىلەر گۇرۇھى دەپلا بىلەتتىم. دىنىي توقۇنۇشلار بىلەن دىنىي ئېتىقاتلاردىن پەيدا بولغان ھەر تۈرلۈك زىدىلىششىلارنى ئادەمگەرچىلىك بىلەن ئىنسانى پەزىلەت نوقتىسىدىن تەنقىت قىلىشقا، ئۇلارغا ھېسسىداشلىق قىلىشقا ھەر دائىم تەييار بىرسى ئىدىم. شۇ كۈنلەردىكى ۋېيېنا مەتبۇئاتلىرىنىڭ يەھۇدىيلارغا قارشى پوزىتسىيىلىرىنىمۇ مەدەنىيەتلىك ۋە ئۇلۇغ بىر مىللەتنىڭ خاراكتېرىگە ياراشمايدىغان بىر پوزىتسىيە دەپ قارايتتىم. بۇنداق ئىشلارنى ئويلىسام، كۆڭلۈم پەقەتلا قوبۇل قىلالمايدىغان ئوتتۇرا ئەسىرلەردىن بېرى داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان بەزى ۋەقەلەر قايتا يۈز بېرىۋاتامدۇ قانداق دەپ ئويلاپ قالاتتىم. مەن يوقۇرىدا دېگەن بۇ گېزىتلار بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدىغان مۇھىم گېزىتلاردىنمۇ ئەمەس ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ نىمە ئۈچۈن بۇنداق ئىشلارنىڭ يۈز بېرىپ تۇرىدىغانلىقىنى ئۇ ۋاقىتتا مەنمۇ ئېنىق بىلمەيتتىم. شۇ سەۋەپتىن بۇ تۇرىدىكى گېزىتلارنىڭ يەھۇدىيلار ھەققىدىكى بۇنداق سەلبىي قاراشلىرىنى ئەينى ۋاقىتىدا قوبۇل قىلىپ كېتەلمىگەن بولسام كېرەك. يەھۇدىي دۇشمەنلىكىگە قارىتا داڭلىق گېزىتلار ئوتتۇرغا چىقىپ دادىللىق بىلەن رەددىيە بەرمەي كېلىۋاتقانلىقى مېنى تېخىمۇ ھەيران قالدۇرغان ئىدى. مېنى تېخىمۇ ھەيران قالدۇرغان يەنە بىر ئىش، بۇ گېزىتلار ئۆز پىكىرىگە قارشى بۇ تۇرىدىكى گېزىت ـ ژورناللارغا جاۋاپ بەرمەي جىم تۇرىۋېلىش ئارقىلىق ئۇلارنى جىمجىتلىق ئىچىگە كۆمۈۋېتىپ، بۇنداق

ھۆجۇملاردىن ھېچكىمنىڭ خەۋىرى بولمايدىغان ھالەتنى پەيدا قىلالايدىغانلىقى ئىدى.

دۇنياغا داڭلىق گېزىتلاردىن «نېۋ فرېي پرېس» (يېڭى ئەرك)، «ۋاينېر تاگبلېت» (ۋاينېنا) قاتارلىق گېزىتلارنى ئىزچىل ئوقۇپ تۇراتتىم. بۇ تۈردىكى گېزىتلار مۇشتېرىلىرىنى ھەر تەرەپلىمە ئۈچۈرلار بىلەن تەمىنلەپ، ۋەقەلەرنى پۈتۈنلەي بىتەرەپ تۇرۇپ خەۋەر قىلىشلىرى مېنى بەكلا ھاياجانلاندۇرۇپ كەلمەكتە ئىدى. مەن بۇ گېزىتلارنىڭ ئەنە شۇ خىل سىلىق مۇئامىلە قىلىدىغان تەرەپلىرىنى بەكلا ياقتۇراتتىم. ئۇلارنىڭ پەقەت بىرلا تەرىپى ــ ئۇلارنىڭ بەكلا ئېغىر بېسىق بولۇۋېلىشى مېنى قايىل قىلالماي كەلگەن بولۇپ، بۇ تەرىپى كۆپۈنچە ۋاقىتلاردا مېنى ئۈمىدسىزلەندۈرۈپمۇ قويياتتى. ئۇلارنىڭ بۇنداق مۇئامىلىسى بەلكىم بۇ تۈردىكى چوڭ شەھەرلەرنى تېنچ ۋە جانلىق تۇتۇپ تۇرۇش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچى بىلەن تىرىشچانلىق كۆرسىتىشنى مەقسەت قىلغانلىقىدىن بولسا كېرەك دەپمۇ ئويلايتتىم. ئۇ ۋاقىتلاردا، ۋاينانى ئەنە شۇنداق بىر شەھەر دەپ تونىغانلىقىم ئۈچۈن، كۆڭلۈمنى تىندۇرۇشنىڭ بىر باھانىسى قىلىپ شۇنداق خۇلاسىغا كەلگەن بولۇشۇممۇ مۇمكىن.

ئەمما مەن، بۇ تۈردىكى مەتبۇئاتلارنىڭ ھۆكۈمەتكە ھەددىدىن ئارتۇق يالاقچىلىق قىلىپ ئەخلاقسىزلارچە قويرۇق شىپاڭشىتىپ كېتىشلىرىگە زادىلا قايىل ئەمەس ئىدىم. ئوردا تەۋەسىدە كىچىككىنە بىرەر ۋەقە يۈز بەرسىمۇ بولدى، ئۇلار بۇ ۋەقەنى مۇشتېرىلىرىگە ھەممە كۈتكەن ئالاھىدە چوڭ خوشاللىنارلىق بىر ئىش بولغىنىدەك ياكى بىرەر ھادىسە يۈز بەرگىنىدەك مۇبالىغىلەشتۈرۈپ تەسۋىرلىشىپ، بۇنداق ۋەقەنىڭ يۈز بەرگەنلىكىگە قاتتىق ئەپسۇسلىنىدىغان قىياپەتكە كىرىۋېلىپ خەۋەر قىلىپ كېتىشەتتى. بولۇپمۇ "دۇنيا تارىخى بويىنچە ئەڭ ئەقىللىق ھۆكۈمدار" ئۈستىدە توختالغانلىرىدا، خۇددى كۈرسىگە كىرگەن ياۋا خورازنىڭ مىكىيىنىنى جەلىپ قىلىش ئۈچۈن قىلمىغان قىلىقى قالمىغاندەك، بۇ گېزىتلارمۇ ھۆكۈمدارنىڭ كۆزىگە ياخشى كۆرۈنۈش ئۈچۈن قىلمىغان قىلىقى قالمايتتى. بۇنداق ماقالىلارنى كۆرسەم، بۇ گېزىتلار پۈتۈنلەي يالغان گەپ ساتىدىغان، ياخشى كۆرۈنۈشنى مەقسەت قىلىدىغان گېزىتلار ئىكەن دەپ يىرگەنگىم كېلەتتى.

يوقۇرقىدەك كۈزىتىشلىرىم، مېنىڭ بۈگۈنگىچە قولغا كەلتۈرگەن "لىبېرال دېموكراتىيە" توغرىسىدىكى قاراشلىرىمغا داغ چۈشۈرگەن ئىدى. ئىمپېرىيە ئوردىسىغا ياخشى كۆرۈنمەن دەپ بۇنداق ئۇسۇللاردىن پايدىلانماقچى بولۇش، ئەسلىدە خەلقنىڭ ئىناۋىتىنى بىر تىينىگە تەڭ قىلمىغانلىق ھىساپلىناتتى. شۇنداق قىلىپ، ۋاينانىڭ داڭلىق گېزىتلىرىگە بولغان قىزىقىشىم كامىيىشقا باشلىغان ئىدى.

ۋېيناغا كەلگەن دەسلەپكى ۋاقىتلىرىمدىن تارتىپلا گېرمانىيىدە يۈز بەرگەن سىياسىي جەھەتتىكى ياكى جەمىيەت ھايات‌ىدىكى ھادىسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئالاھىدە ھەۋەسلەنگەن ھالدا مەتبۇئاتلاردىن ئىزچىل تۇرده كۈزىتىپ كەلمەكته ئىدىم. رېيچ (گېرمانىيە ھۆكۈمەت مەھكىمىسى، مىنىستىرلار كابىنىتى ــ ئۇ.ت) نىڭ كۈچلىنىشىنى ئاۋۇستىرىيىنىڭ زەئىپلىشىش كېسىلىگە سېلىشتۇرۇپ ئىنتايىن ھاياجانلىنىپ خوشال بولۇپ كېتەتتىم. رېيچنىڭ تاشقى سىياسىتىدىكى مۇۋەپپەقىيەتلىرى مېنى چەكسىز خوشال قىلالىغىنى بىلەن، ئۇلارنىڭ ئىچكى سىياسىي ۋەزىيىتى مېنى ئۇنچە بەك خوشال قىلىپ كەتەلمەيتتى. ئۇ ۋاقىتلاردا ئىككىنچى ۋىلھېلمغا قارشى قانات يايدۇرۇلغان كۈرەشلەرنى پەقەتلا توغرا كۆرمىگەن ئىدىم. مەن ئۇ كىشىنى گېرمانىيىنىڭ ئىمپېراتۇرى دەپلا تونىماستىن، ئۇنى يەنە گېرمانىيە دېگىز ئارمىيىسىنىڭ بىردىن ـ بىر قۇرغۇچىسى دەپمۇ ھىساپلايتتىم.

گېرمانىيە پارلامېنتىدا ئىمپېراتورنىڭ سىياسىي نوتۇق سۆزلىشىگە رۇخسەت قىلمىغانلىقىنى ئاڭلاپ بۇ پارلامېنتتىن قاتتىق رەنجىگەن ئىدىم. چۈنكى بۇنداق بىر قارارنى ھېچقانداق سالاھىتى بولمىغان بىر قۇرۇلتاي چىقارماقتا ئىدى. پۈتكۈل ئىمپېرىيە خاندانلىقى ئەسرلەر بويىچە بىرەر قېتىم بولسىمۇ بۇ ھارامتاماقلاردىن تەشكىل تاپقان قۇرۇلتاي سادىر قىلىشقا جۈرئەت قىلالىغان خاتالار ئىچىدىن نەچچە ئەسىردە بىرەر قېتىم بولسىمۇ قىلچە زىينى يوق بىرەر خاتالىق سادىر قىلىشقىمۇ جۈرئەت قىلالمايدىغان بىر خاندانلىققا ئىنتايىن قورقۇنۇشلۇق خاتا مۇئامىلىده بولۇشماقتا ئىدى. ھەر بىر چالا ساراڭغا ئۆز كۆز قاراشلىرىنى بايان قىلىۋېلىشى ئۈچۈن سەھنىگە چىقىشقا يول قويىدىغان، ھەتتا قانۇن تۈزىگۈچى قىياپىتى بىلەن دۆلەت ئىچىده يۈگەنسىز قويۇۋىتىلگەن پۈتۈن قارارلىق قۇرۇلتايلارنىڭ ئەڭ مەددىاھ كىشىلىرىگە سورۇن يارىتىپ بېرىدىغان پەسكەش بىر قۇرۇلتاي، ئىمپېرىيە تەختىده ئولتۇرغان بىر پادىشاھنى ھاقارەتلىيەلىگىنىنى ئاڭلاپ چەكسىز غەزەپلىنىپ كەتكەن ئىدىم. بولۇپمۇ مېنى غەزەپلەندۈرگەن يەنە مۇنداق بىر ئىشمۇ بار ئىدى: ئىمپېرىيە ئېغىللىرىدىكى ئەڭ قاشاڭ ئاتلىرىنى كۆرسىمۇ ئالاھىده ھۆرمەت بىلەن سالام قىلىپ كۈتىۋالىدىغان، ئەگەر بۇ ئات قويرۇقىنى شىپاڭشىتىپ قالغىدەك قىلسىمۇ چىن قەلبىدىن ھاياجانلىنىپ ماختاپ كۆككە كۆتىرىپ كېتىشىدىغان ۋېينا گېزىتلىرى، گېرمانىيە ئىمپېراتورىغا مۇناسىۋەتلىك ئاساسسىز تۆھمەتلەرنى كۆڭۈللىرى يېرىم بولغاندەك قىياپەتكە كىرىۋېلىشقا شۇنچە تىرىشقان بولسىمۇ يەنىلا ئۆزلىرىنىڭ يامان نىيىتىنى يوشۇرۇپ قالالماي ئېلان قىلىشقا جۈرئەت قىلالىغانلىقى مېنى تېخىمۇ بەك نەپرەتلەندۈرگەن ئىدى. ئەگەر بۇ گېزىتلارنىڭ ئېلان قىلغان نەرسىلىرىگە قارايدىغان بولساق،

ئۇلار ھەرگىزمۇ گېرمانىيە (دوچلاند) ئىمپېرىيىسىنىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلىشىش نىيىتىلىرى يوق ئىكەنلىكىنى ئىپادىلەشكە ھەردائىم تىرىشىدىغانلىقىنى ــ بۇ يالغانچىلاردىن تەڭرى ئۆز پاناھىدا ساقلىسۇن! ــ كۆرۈپ ئالالايمىز. ئەمما ئۇلارغا قارايدىغان بولساق، ئۇلار گويا ئىككى ئىمپېرىيە ئوتتۇرىسىدا كىلىشىمگە كەلگەن ۋەزىپىلەرنى ئورۇنداشقا يارىدەملىشىۋاتقانلاردەك سۈنئىي كۆرۈنۈشنى ئىپادىلىشىدىغانلىقىنى كۆرەلەيمىز. بۇ نوقتىدىن ئالغاندا، ئۇلار ئەسلىدە پەسكەش نىيەت بىلەن دوستانە قىياپەتكە كىرىۋېلىپ پاسكىنا بارماقلىرى بىلەن يارىغا قولىنى تىقىپ قوچۇپ يۈرگەن كىشىلەرگە ئوخشايتتى. ئۇلار بۇ قىياپەتتە كۆرۈنۈش ئارقىلىق مەتبۇئاتچىلىقتا راستچىل بولۇش دەيدىغان پىرىنسىپىنىمۇ ئامالسىز ئىجرا قىلىۋالغاندەك قىياپەتنى نامايەن قىلىۋېلىشاتتى! ئەسلىدە، بۇ گېزىتلار ئەنە شۇنداق ماقالىلىرى ئارقىلىق پاسكىنا قوللىرى بىلەن يارىنى قوچىلاپ مىجىغلىشاتتى. ئۇنداق قۇرلارنى ئوقۇغىنىمدا قۇرسىغىم كۆپۈپ يېرىلىپ كەتكىدەك غەزەپلىنىپ كەتەتتىم. شۇنداق قىلىپ، بۇ داڭلىق (!) گېزىتلاردىن بارغانسىرى گۇمان قىلىشقا باشلىدىم. ئاخىرىدا يەھۇدىي دۇشمىنى بولغان گېزىتلاردىن «دوتچېس ژولكسات» (نېمىس پۇخرالىرى) گېزىتىنىڭمۇ ئەنە شۇنداق جىددى مەسىلىگە قارىتا ئۇلاردىنمۇ نازاكەتلىك، تېخىمۇ سىلىق بىر پوزىتسىيىدە مۇئامىلە قىلىۋاتقانلىقىنى ئوقۇپ ھەيران قالغان ئىدىم.

بۇلاردىن باشقا يەنە، مېنى غەزەپلەندۈرگەن ئىشلاردىن بىرسى، داڭلىق گېزىتلارنىڭ ئۇ كۈنلەردە فرانسىيىگە ئالاھىدە ئېھتىرام بىلدۈرۈپ كېتىشى ئىدى. ئۇلارنىڭ بۇنداق ئېھتىرام بىلدۈرىشى فرانسىيىگە چوقۇنۇش دەرىجىسىگىچە بېرىپ يەتكەن ئىدى. بۇ داڭلىق (!) گېزىتىنىڭ ئۇ "مەدەنىيەتلىك خەلق" نى مەدھىيىلەپ يازغان كارامەت شېرلىرىنى ئوقۇغان كىشى، ھەتتا نېمىس بولۇپ قالغانلىقىدىن نومۇس قىلىپ كەتكىدەك تەسىراتلارغا كېلىپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى. گېزىتلاردا تەسۋىرلەنگەن بۇ تۈردىكى پەسكەش فرانسىيە قىزغىنلىق ژاباسى بۇ تۈردىكى داڭلىق گېزىتلارنى تالاي قېتىم چۆرۈپ تاشلىۋېتىشىمگە سەۋەپ بولغان ئىدى. مەن شۇنداق ژاقىتلاردا دەرھال «ژولكسبلەت» (پۇخرالار) گېزىتىنى ئوقۇيتتىم. ئۇنىڭ مۇشتېرىلىرىنىڭ دائىرىسى بىر قەدەر تار ئىدى. بۇ گېزىت، بۇ تۈردىكى ئىشلارغا بەكرەك دىققەت قىلىپ تېخىمۇ مۇژاپىق بىر ئۇسلۇپ بىلەن تەھلىل يۈرگىزىدىغان بىر گېزىت ئىدى. مەن بۇ گېزىتنىڭ يەھۇدىيلارنى ياخشى كۆرۈپ كەتمەيدىغانلىقىنى بەك قوبۇل قىلالمىسامۇ، ئۇلار ئېلان قىلغان بەزى ماقالىلىرىدا شۇنداق دەلىل ـ ئىسپاتلارغا دۇچ كېلەتتىمكى، بۇلارنى كۆرۈپ يەھۇدىلار ھەققىدە چوڭقۇر ئويغا پېتىپ قالغان ژاقىتلىرىمۇ بولغان ئىدى.

مەن بىر ھېسابتا، ئۇ كۈنلەردە ۋېيېنانىڭ باشقۇرۇش ھوقۇقىنى قولىدا تۇتۇپ تۇرىۋاتقان كىشى بىلەن ئۇنىڭ پارتىيىسىنى ئەنە شۇنداق گېزىتلارنى ئوقۇپ يۈرۈپ تونىغان ئىدىم. بۇ كىشىنىڭ ئىسمى دوكتور كارل لۇېگېر بولۇپ، ئۇنىڭ پارتىيىسىنىڭ نامى "خرىستيان سوتسيالىستلار پارتىيىسى" دەپ ئاتىلاتتى. مەن ۋېيېناغا يېڭى كەلگەن كۈنلىرىمدە بۇ پارتىيىنى پەقەتلا قوللىمايتتىم. مەن دوكتور كارل لۇېگېر بىلەن ئۇنىڭ پارتىيىسىنى مۇتەئەسسىپلەر دەپ تونۇيتتىم. ئەمما بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن بۇ كىشىنى مەتبۇئاتتىن تونۇش ۋە ئۇنىڭ يازغان كىتاۋىنى ئوقۇش پۈرسىتىگە ئېرىشىپ، ئۇلارغا بولغان كۆز قارىشىم ئۆزگەردى. ھەتتا بۈگۈنكى كۈندىمۇ دوكتور كارل لۇېگېرنى ھەرقانداق بىر قارارلىق شەھەر باشلىقلىرى ئارىسىدىكى ئەڭ قابىلىيەتلىك نېمىس شەھەر باشلىقى دەپ قاراپ كەلمەكتىمەن. خرىستيان سوتسيال ھەرىكىتى ھەققىدىكى كۆز قارىشىم ئۆزگەرگەندىن كېيىن، كاللامغا ئورۇنلىشۇالغان خۇراپىلىق مەسلىسى ھەققىدىكى بارلىق كۆز قاراشلىرىمنىڭ ھەممىسى بىراقلا پاك ـ پاكىزە سۈپۈرۈپ تاشلاندى. يەھۇدىيلارغا ئۆچمەنلىك قىلىدىغانلارغا بولغان كۆز قاراشلىرىمۇ تەدرىجى ئۆزگىرىشكە باشلىدى. ئەمما مېنىڭ بۇنداق بىر توغرا يولنى تېپىۋالالىشىم نۇرغۇن ئەگرى ـ توقاي يوللارنى بېسىپ ئۆتۈشتەك بەكلا مۇشكۈل جەريانلارنى باشتىن ئۆتكىزىش ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشقان ئىدى. بۇنىڭ ئۈچۈن كاللامدا ھېچكىمگە بىلدۈرمەي كەسكىن مۇنازىرىلەر بولۇپ ئۆتتى. بۇ جەريانداا ئەقلىم بىلەن ھېسسىياتىم، گويا ئۆزئارا دۈشمەن ئىككى كىشىگە ئوخشاش بىر ـ بىرسى بىلەن كەسكىن جەڭلەرگە كىرىشىپ، ئاقىۋەت ئەقلىم ھېسسىياتىمدىن ئۈستۈن كېلىپ ئۇنى يېڭىپ چىققان ئىدى. ئاردىدىن ئىككى يىل ئۆتۈپ ئەقلىم بىلەن تۈيغۇلىرىم قايتىدىن يارىشىپ قالدى. شۇنداق قىلىپ ھېسسىياتىم ئەقلىمنىڭ سادىق قوغدىغۇچىسى، يول كۆرسەتكۈچىسىگە ئايلاندى. كۆزقاراش جەھەتتە ئالغان تەربىيەلەر بىلەن ئەقلىم ئوتتۇرسىدىكى ئادەمنى ئازاپلايدىغان بۇ تۈردىكى قاتتىق توقۇنۇشلاردا، ۋېيېنانىڭ مۇساپىرلار رايونىدىن ئالغان تۇرمۇش دەرسلىرىم ماڭا بەكلا قىممەتلىك ئۇچۇرلارنى سۇنۇپ مەسىلىلەرنى، ۋەزىپىلىرىمنى چۈشىنىشتە ماڭا ياردەم بەرگەن ئىدى.

شۇنىڭدىن ئىتتىۋارەن كوچا ـ دوخمۇشلاردا قارغۇلارچە ئايلىنىپ مەڭدەپ يۈرۈشتىن قۇتۇلۇپ قالغان ئىدىم. كۆزلىرىم ئېچىلىپ ئەتراپنى روشەن كۆرەلەيدىغان ھالغا كەلگەن ئىدىم. ئەنە شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ۋېيېنانىڭ كونا مەھەللىلىرىنىڭ بىرسىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىمدا، تۇيۇقسىزلا ئۇزۇن يەكتەكلىك (تۈركلەر كېيىدىغان ئۇزۇن چاپانغا ئوخشايدۇ)، قارا

چاچلىرىنى ئۇزۇن قويىۋەتكەن بىرسىگە دۇچ كەلدىم. "ۋاي بۇ نېمە ئادەم، ياكى يەھۇدىي دېگىنى شۇمۇدۇ؟" ئۇنى كۆرگىنىمدە ئەقلىمگە كەلگەن تۇنجى سۇئال شۇ بولدى. لىنزدىكى يەھۇدىلار بۇنداق قىياپەلەر بىلەن يۈرمەيتتى. ماڭا بەكلا يات كۆرۈنگەن بۇ قىياپەتكە پۈركەنگەن گەۋدىنى ئېھتىيات قىلغان ھالدا ئىنچىكىلىك بىلەن كۈزىتىشكە باشلىدىم. بۇ گەۋدىنى كۈزىتىش جەريانىدا ئۇنىڭ يۈز ـ كۆزىگە سىنچىلاپ قارىدىم. ئاندىن بايا ئۆزەمدىن سورىغان سۇئالنى دەرھال ئۆزگەرتتىم: "ئەجەبا بۇنى بىر نېمىس دېيىشكە بولارمىدۇ؟"

ئۇنىڭدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، كاللامدىكى بۇ مۇجمەل سۇئالنى يېيىش يولىنى ئاختۇرۇش ئۈچۈن دەرھال كىتاپلارغا مۇراجەت قىلىشقا كىرىشتىم. شۇنداق قىلىپ تۇنجى قېتىم نەچچە تەڭگە پۇل خەجلەپ يەھۇدىلارغا قارشى كىتاپلارنى سېتىۋېلىشقا باشلىغان ئىدىم. ئەمما نىمىشقىدۇ بۇ كىتاپلارنىڭ ھەممىسىلا دېگىدەك كىتاپخانىلار يەھۇدىي ئۆچمەنلىكى ئۈچۈن قانات يايدۇرۇلغان كۆرەشلەردىن ئاز ـ تۇلا خەۋىرى بار دەيدىغان قاراش بويىچە تەييارلانغان كىتاپلار ئىكەن. بۇ كىتاپچىلاردىكى بايانلار مېنىڭدە يېڭى ـ يېڭى چۈشىنىكسىزلىكلەرنى پەيدا قىلىشقا باشلىدى. ئۇلارنىڭ كۆزقاراشلىرىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن كەلتۈرگەن پاكىتلىرى بەكلا ئاددى نەرسىلەر بولۇپ، ئىلمىيلىققا پەقەتلا يەتمەيتتى. شۇنداق قىلىپ كونا كۆزقاراشلىرىم ئىچىگە قايتىدىن پېتىشقا باشلىدىم. مەندىكى بۇ ھالەت ھەپتىلەپ، ھەتتا ئايلاپ داۋام قىلدى.

مەسىلىلەر ماڭا شۇنچىلىك غەلىتى، ھۆكۈملەر شۇنچىلىك مەنىسىز بىلىنىدىكى، بۇلارغا قاراپ ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن بولمىغان بىرەر خۇلاسىگە كېلىپ قالماي يەنە دەپ بەكلا قورققان ئىدىم. شۇندىن كېيىن، بۇ كىتاپلاردا دىنىي توقۇنۇشلار بايان قىلىنغىنىدا باشقا مەزھەپتىكى بىر نېمىس قەۋىمى ئۇستىدە گەپ بولمايۋاتقانلىقىنى، بىز نېمىسلارغا تۇپتىن ئوخشىمايدىغان بىر ئىرق ـــ يەھۇدىي ئىرقى ھەققىدە گەپ بولۇۋاتقانلىقىنى چۈشىنىشكە باشلىدىم. راس شۇنداق ئىدى، گەپ راستىنلا يەھۇدىيلار ئۇستىدە بولۇۋاتقان ئىدى. چۈنكى، بۇ مەسىلە بىلەن شوغۇللىنىشقا باشلاپ، پۈتۈن زېھنىمنى يەھۇدىلار ئۇستىگە مەركەزلەشتۈرگەن كۈنىمدىن ئىتىۋارەن ۋىجدانى باشقىچە بىر قىياپەتتە تونىماقتا ئىدىم. شۇندىن ئېتىۋارەن، نەگە بېرىشىمدىن قەتئىي نەزەر قايسى تەرەپكە قارىسام قارىمايى، ھەممە يەردە يەھۇدىيلار كۆزۈمگە چېلىقىدىغان بولدى. يەھۇدىيلارنى ئىزچىل تۇردە ئىنچىكىلىك بىلەن كۈزىتىپ كەلگىنىم ئۇچۈن، ئۇلارنى باشقا كىشىلەر ئارىسىدىن دەرھال تونۇۋالالايدىغان ھالغا كەلگەن ئىدىم. ۋىجدانىڭ مەركىزىدە، دونياينىڭ

شىمالىغا جايلاشقان مەھەللەرنىڭ تاشقى كۆرۈنۈشى نېمىس مەھەللىرىنىڭكىدىن تۈپتىن پەرقلىنىپ تۇراتتى. ئۇ يەرلەردە باشقا بىر تۈردىكى كىشىلەر مىغلداپ يۈرىشەتتى.

شۇندىن كېيىن بۇ مەسىلە ئۈستىدە، يەنى يەھۇدىيلارنى تونۇش ئىشىدا كاللامدا پەيدا بولىدىغان ئازىراقلا گۇماندا قالدۇرىدىغان يەرلەر بولىشى هامان يەھۇدىيلارنىڭ بىر قىسمى ئىپادىلەيدىغان مىجەز ـ خۇلۇقلىرى دەرهال سۈپۈرۈپ تاشلايتتى. ئۇ يىللىرى يەھۇدىلار ئارىسىدا كۆچىيىپ بېرىۋاتقان، ۋەيرانادا ھەممە يەرگە يامىراپ كەتكەن ئىنتايىن زور بىر ھەرىكەت بولۇپ شەكىللىنىۋاتقان يەھۇدي ئىرقىنىڭ غايىسى، ئىنتايىن رۇشەن ھەرىكەت هالىنى ئېلىپ كۆزگە چېلىقماقتا ئىدى. بۇ زور ھەرىكەتنىڭ ئىسمى "سىيونىزم" ئىدى. تۇۋۇندە مەن بۇ ھەقتە توختىلىپ ئۆتىمەن.

يەھۇدىيلار ئارىسىدىكى ئىنتايىن ئاز كىشىلەرلا سىيونىزمنى ئاشكارە تۇردە ھىمايە قىلىشاتتى. قالغان كۆپ سانلىق يەھۇدىيلار بولسا بۇ پىرىنسىپنى قوبۇل قىلمايدىغان كىشىلەردەك كۆرۈنسىمۇ، ئۇلارنىڭ بۇنداق پوزىتسىيىلىرىنى يېقىندىن كۇزىتىدىغانلا بولساق، ئۇلارنىڭمۇ نىقابلىرى يىرتىلىپ سيونىست يەھۇدىلارغا تۇيۇتىن ئوخشايدىغان بىر يەھۇدىينىڭ ئوتتۇرغا چىقىدىغانلىقىنى كۆرىۋېلىشقا بولاتتى. ئۇلار بىزگە ئۆز غايىلىرى ئۈچۈن ئۈيدۇرۇپ چىققان بىر قاتار قىلچە ئاساسى يوق سەۋەبلەرنى ئوتتۇرغا قويۇپ كۆرۈنۈشكە باشلايدۇ. ئەمەلىيەتتە بولسا، لېبىرالىست يەھۇدىيلار سىياسىي پائالىيەت بىلەن شوغۇللىنىۋاتقان يەھۇدىيلارنى بىز بىلەن بىر ئىرققا تەۋە كىشىلەر ئەمەس دەپ رەت قىلىپ باققانمۇ ئەمەس. سيونىستلار بولسا ئۆزلىرىنىڭ بىر يەھۇدىي ئىكەنلىكىنى يوشۇرماي ئاشكارە ئوتتۇرغا قويالايدىغان يەھۇدىلار بولۇپ، لېبىرالىست يەھۇدىيلار بولسا ئۇلارنىڭ پائالىيەتلىرى ئۆزلىرىگە زىيان كەلتۈرۈپ قويۇشلىرىدىن بەكلا ئەنسىرىشەتتى. شۇنىڭغا قارىماي ئۇلارنىڭ بۇنداق هېسىياتلىرى ئۇلارنى بىر يەرگە توپلىنىشلىرى ئۈچۈن هەرگىزمۇ توسالغۇ بولالمايدىكەن. ئەنە شۇ تۈردىكى لىبېرال يەھۇدىيلار بىلەن سيونىست يەھۇدىيلار ئوتتۇرسىدىكى بۇ خىل يالغان زىدىيەتلەر نىقاۋى ئاستىدا هەمكارلىشىشلىرى مېنى قاتتىق يىرگەندۈرىتەتتى. ئۇلارنىڭ بۇنداق بىر ـ بىرسى بىلەن چىقىشالمايدىغان كۆرۈنۈشكە كېلىۋېلىشىغا سەۋەپ قىلىپ كۆرسەتكەن زىددىيەتلىرىنىڭ هېچقانداق ئاساسى يوق ئىدى. ئۇلارنىڭ كۆرۈنۈشتە توقۇنۇش هالىتىدە بولغان بۇنداق قىلىقلىرى هەقىقەتەنمۇ ئۈچىغا چىققان كاززاپلىق ئىدى. ئۇلارنىڭ بۇخىل هىلىگەرلىكلىرى يەھۇدي ئىرقى زۇلۇم ئاستىدا قالدى، بىز ئەسلىدە ئاق نىيەتلىك كىشىلەرمىز دېيىشلىرىگە پەقەتلا ماس كەلمەيتتى. ئەسلىنى سۈرۈشتە قىلىدىغان بولساق، بۇ ئىرقنىڭ

ئەخلاقىي پەزىلەتلىك بولۇشىنى پەۋقۇلئاددە ياسالمىلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى. بۇ ھارامتاماقلارنىڭ سۇدىن نەقەدەر قورقىدىغان مەخلۇقلار ئىكەنلىكىنى يۇزىگە قاراپلا بىلىۋالالايسىز، ھەتتا كۆپۈنچە ھاللاردا كۆزىڭىزنى يۇمۇپ تۇرۇپ يېنىغا يېقىن كەلسىڭىزلا ئۇلارنىڭ سېسىق پۇرىقىنى شۇ ھامات ھىس قىلالايسىز. بۇنى پەرق قىلغان كۈنىمدىن بويان بۇ يەكتەك كىيىۋالىدىغان ھارامتاماقلارنىڭ سېسىق پۇراقلىرىنى سەزسەملا كۆڭلۈم ئاينىپ ئاشقازانلىرىم تەتۇر ئۆرىلىپ كېتىدىغان بولدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى دېگىدەك ئۇستى ـ بېشى كىر كىشىلەر بولۇپ، ئەدەپ ـ ئەخلاق دېگەندىن پەقەتلا خەۋىرى يوق ئىدى. بۇ دېگەنلىرىمدىن بەلكى قولغا چىققىدەك بىر نەرسە ھىس قىلالماسلىقىڭىز مۇمكىن. ئەمما مەن بۇ مەخلۇقلارنىڭ پاسكىنىلىقلىرى تېگىدە ياتقىنى، ئۆزلىرىنى ئەتىۋارلىق ئىرق ئەۋلادلىرى دېيىشىۋالغان بۇ كىشىلەرنىڭ ئەسلىدە ئەخلاقىي جەھەتتىن ئىنتايىن پەسكەش كىشىلەر ئىكەنلىكىنى پەرق قىلىپ، ئۇلاردىن قاتتىق يىرگىنىدىغان بولدۇم.

شۇنىڭدىن باشلاپ يەھۇدىيلارنىڭ بەزى پائالىيەت ساھەلىرىدىكى ھەرىكەت قىلىش شەكىللىرى دىققىتىمنى بەكمۇ جەلىپ قىلىشقا باشلىدى. ئاندىن مەن ئۇلارنىڭ ھەرىكەت قىلىش سىرلىرىنى بىر ـ بىرلەپ كەشپ قىلىشقا باشلىدىم. جەمىيەتتە ھەر قانداق شەكىلدە بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، ھەرقانداق بىر ناچار ئىش مەۋجۇتلا بولىدىكەن چوقۇم بۇ ئىشنىڭ ئىچىدىن بىر يەھۇدىي چىقاتتى. بۇ تۈردىكى پاسكىنىچىلىقلارغا نەشتەر سانچىلا ـ سانچىلماس، سېسىق پۇراپ كەتكەن بەدەنگە چاپلىشىپ قالغان قان شورىغۇچى قۇرتتەك كۆچلۈك يۇرۇغلۇقتىن كۆزلىرى قاماشقان بىر جۈپ يەھۇدىي ئوتتۇرغا چىقاتتى.

يەھۇدىلارنىڭ مەتبۇئات، گۇزەل سەنئەت، ئەدەبىيات ۋە كىنو ـ تىياتىرچىلىق ساھەلىرىدىكى بارلىق پائالىيەتلىرىنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۈزىتىپ چىققىنىمدىن كېيىن، يەھۇدىيلىقنى قارىلاشقا بولىدىغان بىرمۇنچە پاكىتلارنى توپلاپ چىقتىم. شۇنداق قىلىپ، گېزىتلاردىكى چىرايلىق گەپلەر، قىزىقارلىق ماقالىلار ماڭا قىلچە تەسىر كۆرسەتمەس بولۇپ قالدى. ھەرقانداق بىر كىنو ياكى تىياتىر ئېلانلىرىغا قاراپلا بۇلارنىڭ غوجايىنلىرىنىڭ كىملىكىنى ياكى كىنو سىناريىە يازغۇچىسىنىڭ ئىسىملىرىنى كۈزىتىش ئارقىلىقلا بۇنىڭ تېگىدىكى پاسكىنىچىلىقلارنى كۆرىۋالالايدىغان بولدۇم. بۇلارنى تەتقىق قىلغانسىرى ئادەم ئىختىيارسىزلا يەھۇدىيلارغا ئەشەددى دۈشمەن بىرسىگە ئايلىنىپ قالىدىكەن.

بۇ تۈردىكى ئەخلاقسىز پائالىيەتلەر ۋېينادا خەلقىمىزنى زەھەرلەپ كېلىۋاتقان بىر تۈرلۈك ئەخلاق ۋاباسى بولۇپ، بۇ تۈردىكى ۋابا قورقۇنۇچلۇق قىرغىنچىلىقلارغا سەۋەپ بولغان قېدىمقى ۋاقىتلاردىكى تەبىئىي ۋابالاردىنمۇ

ئېغىر ئاپەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقارغىدەك كۈچكە ئىگە ئىدى. بۇ تۈردىكى ۋابا مىكروبلىرى كۆپلەپ ئىشلەپ چىقىرىلىپ تۆت ئەترapىقا تارقىتىلماقتا ئىدى. بۇ تۈردىكى ئەسەرلەرنى بارلىققا كەلتۈرىدىغانلارنىڭ بىلىم ۋە ئاڭ ـ پىكىر سەۋىيىسى قانچىكى تۆۋەن بولسا، ھەتتا يوقىنىڭ ھىساۋىدا بولغىنىدا، بۇنداقلارنىڭ ئەسەر (!) چىقىرىش قابىلىيىتىمۇ شۇنچە يوقۇرى بولاتتى. بۇ پەسكەش كىشىلەر خۇددى بىر پۈركىگۈچ ماشىنىسىغا ئوخشاش پۈتۈن پاسكىنىچىلىقلارنى ئىنسانىيەتنىڭ يۈزىگە توختىماي پۈركۈپ تۇراتتى. بۇ تۈردىكى پەسكەشلەرنىڭ سانىنى ئاز مۆلچەرلەشكىمۇ بولمايتتى.

تەڭرىنىڭ لۇتپى بولغان بىر گىيوتېنىڭ ئورنىغا، ئۇنىڭ زامانداشلىرى ئورنىغا بۇ چالا ساۋاتلارنى قويۇپ، ئۇلارنى يازغۇچى دەپ پەرەز قىلىپ بېقىڭ. بۇ پەسكەشلەر خۇددى بىر تاياقچە باكتېرىيىگە ئوخشاش ئەڭ ساپ قەلبلەرنى زەھەرلەشتىن بىر مىنوتمۇ توختاپ قالمايتتى. يەھۇدىيلارنى بۇنداق قورقۇنۇچلۇق رول ئويناش ئۈچۈن تەڭرى مەخسۇس ياراتقان دېگەن پەتۋالار ھەققەتەنمۇ ئادەمنى ۋەھىمىگە سالىدىغان گەپلەر. ... ئەمما بىز بۇنداق يالغانلارغا ھەرگىزمۇ ئالدىنىپ قالماسلىقىمىز، ھەرگىزمۇ يەھۇدىي ھەققىدە خاتا چۈشەنچىدە بولماسلىقىمىز شەرت. مەخسۇس تاللانغان ئىرق ھەرگىزمۇ ئۇنداق چىرىگەن لەشلەر بولالمايدۇ!

شۇنىڭدىن كېيىن ئەخلاقسىز ۋە پەسكەش نەرسىلەرنى سەنئەت ئەسىرى دەپ ئوتتۇرغا چىقىرىۋاتقان ئاپتورلارنى ئىنچىكىلىك بىلەن تەكشۈرۈشكە كىرىشتىم. بۇ تەكشۈرۈش نەتىجىسىدە يەھۇدىيلار ھەققىدىكى بۇرۇن ئويلىغانلىرىمنىڭ خاتا بولۇپ قالغانلىقىنى يەنە بىر قېتىم پەرق قىلدىم. ھېسسىيات ئادەمنى ھەرقانچە قايمۇقتۇرىمەن دىسىمۇ ئەقلىنىڭ تەھلىل قىلىش ئۇسۇلى بويىچە ئوتتۇرغا چىقىدىغان نەتىجىلەر تېخىمۇ توغرا بولاتتى. مۇنداق بىر پاكىتنى ھەرگىزمۇ ئىنكار قىلىشقا بولمايتتى: گۈزەل سەنئەتلەردىكى پەسكەش ئەسەرلەر، ئەدەبىيات ساھەسىدىكى پاسكىنىچىلىقلار، كىنو ـ تىياتىرچىلىقتا رولغا ئېلىنغان ئاخماقلىقلارنىڭ يۈزدە توقسەن قىسمى ئومۇمىي نوپۇسىمىزنىڭ ئارانلا يۈزدە بىرىنى تەشكىل قىلىدىغان بىر ئىرقنىڭ قولىدىن چىقىۋاتقان نەرسىلەر ئىدى. بۇلار ھەرگىز ئىنكار قىلغىلى بولمايدىغان پاكىتلار ئىدى. مەن بىر زامانلاردا دۇنيانى چۆگۈلۈتۈپ يۈرىدىغان ئورگانلار دەپ تۇنۇشۇالغان ئەڭ چوڭ گېزىتلارنىمۇ خۇددى يوقۇرقىدەك ئىنچىكىلىك بىلەن تەپسىلى تەتقىق قىلىپ باقتىم. قارماقنى قانچىكى چوڭقۇرغا تاشلىسام، نەشتىرىمنى يارىغا قانچىكى تىرەن پاتۇرسام، بۇرۇن مېنى ھاڭ ـ تاڭ قالدۇرۇپ كەلگەن نەرسىلەر قىممىتىنى يوقۇتۇپ كۆز ئالدىمدا ئىرىپ يوقاپ كەتمەكتە ئىدى. بۇ مەتبۇئاتلارنىڭ قوللىنىپ كېلىۋاتقان ئۇسلۇبى ھەقىقەتەن تاقەت

قىلغىلى بولمايدىغان رەزىل بىر ئۇسۇلۇپ ئىدى. بۇنداق گېزىتلاردا ئۆز مىللىتى ئۈچۈن ئانچە مۇھىم بولۇپ كەتمەيدىغان ئاددى كۆزقاراشلارنىمۇ مەجبورى قوبۇل قىلدۇرۇشقا ئۇرۇنىشاتتى. بۇ يالغان ماشىنىلىرىنىڭ ماقالىلىرىدىكى مەنتىقىسىزلىكلەر مېنى راس شۇنداق بىتەرەپ باھالار بولسا كېرەك دېگەن تۇيغىغا كەلتۈرگىنىگە قارىماي، بۇنداق يالغانلار ماڭا ئەڭ چوڭ ئۈيدۈرما بولۇپ كۆرۈنۈشكە باشلىغان ئىدى. بۇ مەتبۇئاتلاردا ماقالە يازىدىغان ئاپتورلىرىنىڭ ھەممىسلا دېگىدەك يەھۇدىيلار ئىدى. بۇرۇن پەقەتلا دىققىتىمنى تارتمىغان مىڭلىغان ئەھمىيەتسىز نوقتىلار بۈگۈنكى كۈندە پۈتۈن دىققىتىمنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىۋالغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىرمۇ ـ بىر تەھلىل قىلىپ چىقىشقا توغرا كەلمەكتە ئىدى. بىر ۋاقىتلاردا مېنى چوڭقۇر ئويغا سالغان نوقتىلارنىڭ ئەپتى بەشىرىسى قايتىدىن رۇشەن كۆرۈنۈشكە، بۇ نوقتىلارنىڭ تەسىر كۆرسىتىش دائىرىسى كۆزئالدىمدا نامايەن بولۇشقا باشلىغان ئىدى. ئەندىلىكتە بۇ مەتبۇئاتلارنىڭ لىبېرال كۆز قاراش ۋە چۈشەنچىلىرىنى پۈتۈنلەي باشقا بىر شەكىلدە چۈشىنىشكە ۋە ئۆلچەشكە باشلىدىم. ئۆزلىرىگە قارشى چىققان ماقالىلارغا جاۋاپ بەرگەن ۋاقىتدا ئىپادىلەيدىغان سالاپەتلىكى ياكى پىكىرلىرىگە زىت كېلىدىغان گېزىتلارغا قارىتا ئۆلۈكتەك جىم بولىۋېلىشلىرىدەك ھىلىگەرلىكلىرىنىڭ مۇددىسى مانا ئەندىلىكتە رۇشەن كۆرۈنمەكتە ئىدى. ئۇلارنىڭ جىم تۇرىۋېلىشتەك قىلىقلىرى ھەقىقەتەنمۇ ئۇستىلىق بىلەن ئويىنالغان ئويۇن ئىكەندۇق.

بۇ گېزىتلارنىڭ كىنو ـ تىياتىر ئوبزورچىلىرى پەقەت يەھۇدىي ئاپتورلارنىلا كۆكلەرگە ئۇچۇرۇپ مەدھىلىشىپ كېتەتتى. ئەكسىنچە نېمىس ئاپتورلارنى ھەر دائىم تەنقىتلەش نىشانىسى قىلىۋېلىشاتتى.

ئىككىنچى ۋىلخېلمغا رەزىللەرچە پاتۇرۇلغان بىگىز شۇنداق ئۇستىلىق بىلەن تەكرار پاتۇرۇلدىكى، بۇ گېزىتنىڭ ماقالىلىرىنى مەلۇم بىر مەركەزدە تەييارلىشىپ ئاممىغا سۇنۇلۇۋاتقانلىقىغا شۇ ھامات ئىشەندىم. فرانسۇز مەدەنىيىتى ئۈچۈن يېزىلغان ماقالىلارمۇ ئەنە شۇ ئۇسۇلدا تەييارلانغان ماقالىلار ئىدى. ئەندىلىكتە بۇ گېزىتنىڭ تىلى ماڭا يات بىر تەبىقە تىلى بولۇپ تۇيۇلماقتا ئىدى. يېزىلغان ماقالىلار نېمىس مىللىتىنىڭ مەنپەئەتىگە شۇنچىلىك زىت ئىدىكى، بۇ ماقالىلار مەخسۇس شۇ مەقسەتتە يېزىلغانلىقى ئېنىق ئىدى. ئۇلارنىڭ بۇ خىل پائالىيەت قىلىشلىرى كىم ئۈچۈن ئىدى؟ بۇ ئىشلارنى ھەرگىزمۇ پەۋقۇلئاددە توغرا كېلىپ قالغان دېيىشكە بولمايتتى.

مەن يەنە ئىككىلىنىش ئىچىدە نىمە قىلارىمنى بىلەلمەي گاڭگىراپ قالغان ئىدىم. كېيىن يەنە بىر مۇنچە ۋەقەلەرنى بىرمۇ ـ بىر تەھلىل قىلىپ چىققىنىمدىن كېيىن پىكىرلىرىم يەنە قايتىدىن جايىغا كېلىشكە باشلىدى.

يەھۇدىيلارنىڭ ئەخلاق ۋە ئادەت ھەققىدىكى چۈشەنچىلىرى ھەقىقەتەنمۇ بەكلا قورقۇنۇشلۇق نەرسىلەر ئىدى. بۇ جەھەتتە نامراتلار مەھەللىرى ماڭا ئىنتايىن مول تۇرمۇش مەكتىۋى بولغان ئىدى. ئەمما بۇ جەريانداا ھەقىقەتەنمۇ ئېغىر جاپالىق كۈنلەرنى باشتىن كەچۈرگەن ئىدىم.

يەھۇدىيلارنىڭ پاھىشىلىك سودىسىدا، بولۇپمۇ ئاق تەنلىك ئاياللار سودىسىدا ئالاھىدە مۇھىم رول ئويناپ كەلگەنلىكىنى پەرق قىلغان ئىدىم. بۇ تۈر چىرىكلىكلەر، فرانسىيىنىڭ جەنوبىدىكى پورت شەھەرلىرىنى ھىساپقا ئالمىغاندا غەربىي ياۋروپا شەھەرلىرى ئىچىدىكى ۋېنېنادا بەكلا ئاسان تەتقىق قىلىشقا بولىدىغان ئىشلاردىن ئىدى. ئاخشاملىرى لېوپولدستادنىڭ جىمجىت تار كوچىلىرىدا قەدەمدە بىر ئىنسانىيەتنىڭ يۈزىگە داغ چۈشۈرىدىغان پاجىئەلەرنى ئۇچرىتىشقا بولاتتى. بۇ ئەھۋال، ئۇرۇش مەزگىللىرىدە شەرقىي فرونتتا ئۇرۇش قىلغان نېمىس ئەسكەرلىرىگە شۇنچە تونۇشلۇق بولغىنى بىلەن، نېمىس مىللىتىنىڭ كۆپ قىسمى بۇ تۈردىكى ئىشلاردىن خەۋەرسىز ئىدى.

ۋېنېنانىڭ پاتقاق كوچىلىرىدا ئەخلاقى پەزىلەتلەر ئېغىر دەپسەندە قىلىنىپ، چەكلەشكە تىگىشلىك بۇ كومىدىيىنى ئۇ ئەخلاقسىز يەھۇدىيلار ئۇستىلىق بىلەن ئوينىتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، بەدەنلىرىم تىترەپ ئۆيۈشۈپ ھېچنېمىنى سەزمەس بولۇپ لاسسىدە ئولتۇرۇپ قالغان ئىدىم. شۇنىڭدىن كېيىن يەھۇدىيلار مەسلىسىنى ئاشكارىلاشتىن قەتئىي قورقماس ھالغا كېلىپ، يەھۇدىيلارنىڭ بۇ رەزىل ئەپتى بەشىرىسىنى پاش قىلىش ئىشىنى ئۆزەمگە ۋەزىپە قىلىش ئىرادىسىغا كەلگەم ئىدىم.

مەدەنىيەت ساھەسىنىڭ ھەرقايسى تارماقلىرىدا، گۈزەل سەنئەتنىڭ ھەرخىل پائالىيەت تارماقلىرىدا يەھۇدىيلارنى پەرق قىلىش يوللىرىنى تېپىۋالغىنىمدىن كېيىن، يەھۇدىي دېگەن بۇ پەسكەش مەخلۇق بۇ يەردە ھەرگىز بولماسلىقى كېرەك دەپ ئويلىغان يەنە بىر يەردە ئۇلارغا دۈچ كېلىپ، ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ تۇرۇپلا قالدىم: يەھۇدىيلار سوتسىيال دېموكراتچىلارنىڭ يېتەكچىلىرى ئىكەنلىكىنى بىلىپ ھەيران قالدىم. يەھۇدىيلارنىڭ سوتسىيال دېموكراتىيىنىڭ مەسئولى ئىكەنلىكىنى بىلگىنىمدىن كېيىن، سوتسىيال دېموكراتىيە ھەققىدىكى بۇرۇنقى كۆز قاراشلىرىمنى تۈپتىن ئۆزگەرتتىم. شۇنداق قىلىپ، ھېسسىياتىم بىلەن ئەقلىم ئوتتۇرسىدىكى ئۇزۇندىن بېرى داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان كۈرەشمۇ ئاخىرلاشقان بولدى.

ئىشچى قېرىنداشلىرىم بىلەن پات ـ پات كۆرۈشۈپ تۇرىدىغان كۈنلەردە، ئۇلار ھەر قانداق بىر مەسىلە ئۈستىدە بەكلا چاپسان مەيدانىنى ئۆزگەرتىپ تۇرىدىغانلىقىغا دىققەت قىلغان ئىدىم. ئىشچىنىڭ بىر ـ ئىككى كۈندە بىر،

ھەتتا كۆپۈنچە ۋاقىتلاردا ھەر سائەتتە بىر دېگىدەك كۆزقاراشلىرىنى ئۆزگەرتىپ تۇرىدىغانلىقىغا بەكلا ھەيران قالغان ئىدىم. ئىشچىلار بىلەن ئۆزئارا سۆھبەتلىشىش جەريانىدا مەيدانى مۇستەھكەم، خېلىلا توغرا پىكىرلىك ئىشچى ئىكەن دەپ تونىغانلىرىمۇ بىرەر پارچە گېزىتنى كۆرگەن ھامان بۇرۇنقى توغرا پىكىرلىرىنى پاك ـ پاكىزە ئۇنتۇپ ئېسىدىن چىقىرىۋېتىدىغانلىقىنى كۆرۈپ ھاڭ ـ تاڭ قالاتتىم. ئۇلاردىكى بۇنداق مىجەز مېنى بەكلا ئۇمىتسىزلەندۈرىۋېتەتتى. مەن بۇ ئىشچى دوستلىرىمغا نەچچە سائەتلەپ چۈشەندۈرۈپ، ئەندى ئۇلارنى قايىل قىلالىدىم، ئۇلار بىلەن ئورتاق كۆزقاراش تىكلىيەلىدىم، ئۇلارنىڭ كاللىسىدىن چىرىك ئىدىيەلەرنى سۈپۈرۈپ تاشلاپ توغرا يولغا قايتىشلىرىغا ياردەمچى بولالىدىم دەپ خوشال بولۇپ كېتەتتىم. ئەمما ئەتىسى ئۇلار بىلەن ئۇچرىشىمدا خۇددى ئۇلار بىلەن بۇ ھەقتە پەقەتلا پىكىرلىشىپ باقمىغىنىمدەك، ئۇلارنىڭ بۇرۇنقى خاتا قاراشلىرىنى تاشلاتقۇزۇش ئۈچۈن بىر كۈن ئاۋال شۇنچە تەپسىلى چۈشەنچە بەرگەنلىرىمنى، ئۇلار ئۆزلىرىمۇ دېگەنلىرىمگە قايىل بولۇپ پىكىرلىرىنى تۈزىتىۋالغانلىقلىرىنى پاك ـ پاكىزە ئۇنتۇپ ھېچنىمە كۆرمىگەندەك ئالدىمدا گۆشىيىپ تۇرىۋالاتتى. مېنىڭ كۆرسەتكەن شۇنچە تىرىشچانلىقلىرىم بىكار بولۇپ چىقاتتى. ئۇلار كاللىسىغا كىرىۋالغان قىممىتى يوق، ئەھمىيەتسىز كۆز قاراشلاردىن خۇددى ئۆلگىچە ئايرىلالمايدىغاندەك قىياپەتتە ئالدىمغا كېلىپ گۆشىيىپ تۇرۇۋشلىرىنى كۆرۈپ بەكلا ئۈمىدسىزلىنىپ كېتەتتىم.

بۇ ئىشچىلار ئۆزلىرىنىڭ جاپا ـ مۇشەققەتلىك بىر تەغدىرگە قالغانلىقلىرىدىن بەكلا نارازى ئىدى. ئۇلار ئېغىر زۇلۇم سېلىۋاتقان بۇ جەمىيەتتىن بەكلا نارازى ئىدى. ئۇلار، بۇنداق قىيىن كۈنلەرگە قالغانلىقلىرىنى شۇ كاپىتالىستلاردىن، غوجايىنلاردىن كۆرۈپ، ئۇلارغا ئۆچمەنلىك قىلىشاتتى؛ ئىشچىلارنىڭ مۇشكۈل ئەھۋالىغا پەقەتلا كۆڭۈل بۆلمەي كېلىۋاتقان ھۆكۈمەت كادىرلىرىنىمۇ ھاقارەتلەپ ئۇلاردىن نەپرەتلىنەتتى. ئىشچىلارنىڭ بۇ ھېسسىياتلىرى مال باھاسىنىڭ ئۆرلەپ كەتكەنلىگىگە قارشى نامايىش قىلىپ كوچىلاردا يۈرگەن ۋاقىتلىرىدا ئاشكارە ئىپادىلىنەتتى. ئەمما مېنىڭ ئەقلىم يەتمەيدىغىنى، بۇ ئىشچىلار نېمىشكە ئۆز مىللىتىگىمۇ شۇنچىلىك ئۆچمەنلىك قىلىدۇ؟ بۇ ئىشچىلار مىللىتىمىزنىڭ ئۇلۇغلىقىنى بارلىققا كەلتۈرۈشكە سەۋەپ بولغان ھەرقانداق نەرسىنى قارىلىشاتتى، تارىخىمىزغا قارا چاپلىشاتتى، ئىرقىمىزنىڭ داڭلىق كىشىلىرىگە بوھتان قىلىشاتتى. ئۆز قان قېرىنداشلىرىغا، ئۆز ماكانىغا، ئۆزلىرى توغۇلۇپ ئۆسكەن ۋەتىنىگە بۇنچە كۈچلۈك دۈشمەنلىك قىلىشلىرىغا زادىلا چىداپ تۇرغىلى بولمايتتى. ئۇلارنىڭ بۇنداق نانكۆرلۈكى تەبىئەت قانۇنىيەتلەرگە زىت

بىر ھەرىكەت ھىساپلىناتتى. گەرچە قايمۇققان بۇ كىشىلەرنى تەربىيىلەپ توغرا يولغا قايتۇرۇپ كېلىشكە بولار، ئەمما يوقۇردا دېگىنىمدەك، ئۇلار بىر قانچە كۈندىن كېيىن، بەك ئۇزاپ كەتسە نەچچە ھەپتىدىن كېيىن يەنىلا بۇرۇنقى ھالىتىگە يېنىۋېلىشى تۇرغانلا گەپ. بۇنى نەچچە قېتىم ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن ئىدىم. ئۇلار قىلچە تەپ تارتماستىن بۇرۇنقى قىياپىتىگە كېلىۋالاتتى.

سوتسىيال دېموكرات مەتبۇئاتلار

سوتسىيال دېموكراتىك مەتبۇئاتلارنى يەھۇدىيلار قولغا كىرگۈزۈپ بولغانلىقىنى كۆپ كېچىكمەي تونۇپ يەتتىم. بۇنىڭمۇ ھەيران قالغۇدەك يېرى بولمىسىمۇ بۇنىڭ سەۋەبىنى زادىلا بىلەلمىگەن ئىدىم. ھەتتا باشقا گېزىتلاردىكى ئەھۋالمۇ بۇ گېزىتلاردىن كۆپ پەر قىلىپ كەتمەيتتى. شۇنداقتىمۇ، مېنىڭ مىللەتچىلىك ھەققىدە ئالغان تەربىيىلىرىم نەتىجىسىدە يىتىلدۈرگەن مىللەتچىلىك ئېڭىمغا ماس كېلىدىغان ھەقىقىي مىللەتچى گېزىتخانىلاردا بىرمۇ يەھۇدىي ئاپتورنى ئۇچراتقىلى بولمايدىغانلىقى مېنى بەكلا ھەيران قالدۇرغان ئىدى. بۇنى سەزگىنىمدىن كېيىن، ئۆزەمنى زورلاپ بولسىمۇ ماركسىزم ئىدىيىسىنى ھىمايە قىلىدىغان گېزىتلارنى تەپسىلى ئوقۇپ چىقىشقا كىرىشتىم. بۇ تۇردىكى گېزىتلار مېنى شۇنداق غەزەپلەندۈرىۋەتتىكى، ئاخىرىدا بۇ تۇردىكى خائىنلىق ۋە پەسكەشلىك بىلەن تولغان دەستۇرلارنى بارلىققا كەلتۈرگەن كىشىلەرنى تېخىمۇ يېقىندىن تونۇپ چىقىش ئۈچۈن ئۇلارنى يەنىمۇ تەپسىلى تەكشۈرۈپ چىقىشقا كىرىشتىم. ئەسلىدە، بۇ مەلئۇنلارمۇ يەنە شۇ يۇزسىز يەھۇدىيلاردىن تەشكىل تاپقان ئىكەن. سوتسىيال دېموكراتلارنىڭ كىتاپچىلىرىدىن تاپالىغانلىكى كىتاپلارنى يىغىپ بىر باشتىن ئوقۇشقا كىرىشتىم. قىزىق، بۇ كىتاپلارنىڭ ھەممىسىلا يەھۇدىيلار تەرىپىدىن يېزىلغان كىتاپلار ئىكەن. ھەرخىل ئىشلارغا مەسئۇل بولغان كىشىلەرنىمۇ بىرمۇ بىر سۈرۈشتۈرۈپ باقتىم. ئۇلارنىڭمۇ كۆپۈنچىسى يەھۇدىي ئىكەن! ئالىي قۇرۇلتايىنىڭ بەزى خەلق ۋەكىللىرى، ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرىنىڭ باشلىقلىرى، پارتىيە سېكرېتارلىرى ياكى كوچا ھەربىكەتچىلىرىنىڭ يېتەكچىلىرى قاتارلىقلارمۇ ئاساسەن ئۆزلىرىنى تاللانغان (!) ئىرقىقا مەنسۇپ كىشىلەر دەپ ئاتىۋالغان ئەنە شۇ كىشىلەردىن ئىكەن. ئاۋستېرلىتز، داۋىد، ئادلېر، ئېللېنبوگېن، ... بۇ كىشىلەرنىڭ ئىسمىنى ئۇنتۇپ قالماسلىق ئۈچۈن مىڭەمگە يېزىۋالدىم.

شۇنداق قىلىپ مېنىڭ كۆزقاراشلىرىمغا زىت ئىدىيىدىكى پارتىيىلەرنىڭ مۇھىم ئورۇنلىرىنىڭمۇ يات مىللەت ئادەملىرى قولىدا ئىكەنلىكىنى كۆردۇم. چۈنكى ھەر قانداق بىر يەھۇدىي ھەرگىزمۇ بىر نېمىس بولالمايتتى. بۇنى ئېنىق بىلگىنىمدىن كېيىن، ئۇنى دەپ ئەركىن بىر تىنىۋالدىم.

شۇنداق قىلىپ، ئىرقىمىزنى بۇلغاپ يۈرگەن شەيتانلارنىڭ كىملەر ئىكەنلىكىنى تونۇۋالغان ئىدىم.

ۋېينادا بىرەر يىلدەك تۇرغاندىن كېيىن مۇنداق قاراشقا كەلدىم: خاتا ئىدىيىلەرنىڭ قايمۇقتۇرۇشى نەتىجىسىدە ئىنتايىن جاھىل مىجەزلىك بولۇپ قالغان ھەرقانداق بىر ئىشچى، توغرا يىتەكلەنسە ياكى توغرا چۈشەنچىلەرگە ئىگە قىلىنسا توغرا يولغا كىلەلەيدىكەن. شۇنداق قىلىپ بۇ ئىشچىلارنىڭ قەلبىنى تەستە بولسىمۇ چۈشىنىلىگەن بولدۇم. مېنىڭ بۇ تۇردىكى تەجرىبىلىرىم پىكىرلىرىمنى تارقىتىش ئۈچۈن ئېلىپ بارغان كۆرەش جەريانىدا ئىنتايىن مۇھىم قۇرالىمغا ئايلانغان ئىدى. بۇنىڭ نەتىجىسىدە پائالىيەتلىرىمدە ھەر دائىم ئۇتۇغقا ئېرىشىپ كەلدىم. خەلق ئاممىسىنى خاتا ئىدىيىلەرنىڭ ئىسكەنجىسىدىن قۇتقۇزۇپ چىقىش ئۈچۈن ئۇزۇنغا سوزۇلغان سەۋىرچانلىق، زور پىداكارلىق كۆرسىتىشكە توغرا كېلەتتى.

شۇنداقتىمۇ بىر يەھۇدىينى ئۇنىڭ كۆزقاراشلىرىدىن ۋە ئىتىقاتىدىن يانداۋرۇشنى زادىلا ئەملىگە ئاشۇرالمىغان ئىدىم.

ئۇ ۋاقىتلاردا يەھۇدىيلارنى ئۇلارنىڭ قۇرۇق ئېتىقاتلىرىدىن قۇتۇلدۇرۇپ چىقالايمەن دەپ ئىشىنىپ بىكارغا ئاخماق بولۇپ يۈرگەن ئىكەنمەن. مەن شۇ چاغدىكى ئىنتايىن تار مۇھىتىمدا ئۇلارنى قايىل قىلىمەن، ئۆزگەرتىمەن دەپ ئاغزىم قۇرۇپ كەتكىچە كاپشىپ سۆزلەپ كەتكەن ئىكەنمەن. ئۇلارغا ماركسىزمنىڭ نەقەدەر خەتەرلىك بىر ئىدىيە ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ كۆرسىتىش ئۈچۈن تىرمىشىپ يۈرگەن ئىكەنمەن. ئەمما بۇ ئۇرۇنۇشلۇرۇم ھەر دائىم ئارزۇيۇمنىڭ تەتۇرسچە نەتىجىلىنەتتى. چۈنكى، سوتسىيال دېموكراتچىلارنىڭ نەزەريىۋي جەھەتتە بولسۇن ياكى ئەملىي پائالىيەتلىرىدە بولسۇن قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرى يەھۇدىيلارنىڭ جاھىللىق بىلەن ئۆز يولىدا چىڭ تۇرىۋېلىشىغا تۈرتكە بولۇپ كېلىۋاتقاچقا، كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقلىرىمنىڭ قىلچە رولى بولماي كەلمەكتە ئىدى. ئەمما بۇ مەخلۇقلار بىلەن قانچىكى كۆپ مۇنازىرە قىلىشقان بولسام، ئۇلارنىڭ تەشۋىقات ئۇسۇللىرىنىمۇ شۇنچە كۆپ بىلىۋالاتتىم. ئۇلار، ئۆزلىرىگە قارشى تۇرىدىغانلارنىڭ ئاخماق كىشىلەر ئىكەنلىكىگە بەكلا ئىشىنەتتى. ئەگەر ئۇلار مۇنازىرە قىلىش جەريانىدا گەپتە يېڭىلىپ قېلىپ قۇتۇلۇش يولىنى تاپالماي قالسا، قىلچە ئىككىلەنمەيلا ھېچ نېمىنى چۈشەنمەيدىغان دۇتلەردەك

قىياپەتكە كىرىۋېلىپ قۇرۇق گەپ قىلىپ قۇتۇلۇپ كەتمەكچى بولىشاتتى. ئەگەر ئۇلارنىڭ بۇ قۇرۇق گەپلىرىگە رەددىيە بەرسەك، گەپنى بۇراپ يەنە باشقا مەسىلىنى ئوتتۇرغا قويۇپ ئۇنى ئىسپاتلايمەن دەپ چالۋاقاشقا باشلايتتى. ئەگەر ئۇلارغا تېخىمۇ چوڭقۇرلاپ رەددىيە بېرىشكە باشلىساك، بىر ئامالالارنى قىلىپ ھەرقانداق بىر سوئالىڭغا جاۋاپ بەرمەي سەندىن قېچىپ قۇتۇلۇشقا تىرىشاتتى. ئۆزلىرىنى بىر قۇتقازغۇچى قىلىپ كۆرسىتىپ يۈرگەن بۇ مەلئۇنلاردىن بىرەرسىنى تۇتىۋالساك، خۇددى قولۇڭغا بىرەر مىچىلداپ تۇرغان مايلىق بىرنىمە تەگكەندەك كۆڭلۈڭ ئايىنىپ كېتەتتى. كەينىدىنلا بۇ مىلچ ـ مىلچ نەرسە بارماقلىرىڭنىڭ ئارىسىدىن ساقىپ چىقىپ كۆزدىن يوقىلاتتى. يەنە بىر ۋاقىتدا قارىساك، ئۇ نەرسە باشقا بىر يەرگە بېرىپ يەنە قايتىدىن بىرىكىپ بۇرۇنقى قىياپىتىگە كىرىۋالغانلىقىنى كۆرىسەن. ئەگەر ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىرەر ـ ئىككىسىنى گەپ ياندۇرالمىغىدەك دەرىجىدە رەددىيە بېرىپ جىمىتىپ قويساك، ساڭا خۇددى دىگەنلىرىڭگە قايىل بولىۋاتقاندەك قىياپەتكە كىرىۋېلىپ ھاڭۋېقىپ قاراپ ئولتۇرىۋالىدۇ. ئەمما ئارىدىن بىرەر كۈنمۇ ئۆتمەي پۈتۈنلەي بۇرۇنقى قىياپىتىگە كېلىۋېلىپ سېنى يەنە ھاك ـ تاك قالدۇرىدۇ: يەھۇدىي دىگەن بۇ مەخلۇق، بىر سوتكا بۇرۇن بولغان ئىشلارنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كېتىپ، خۇددى ھېچنىمە بولمىغاندەك يەنە شۇ بۇرۇنقى گېپىنى يورغىلىتىپ تۇرىۋالىدىكەن. ئەگەر سەن بۇ كىشىلەرنىڭ بۇنداق ئۇنۇتقاقلىقىغا رەنجىپ تۈنۈگۈنكى ئىشلارنى ئۇنىڭغا قايتا ئەسلىتىشكە ئۇرۇنساك، ئۇلار ھەيران بولغان قىياپەتتە تۈنۈگۈن بۇنداق بىر سۆھبەت قىلىشقانلىقىنى پۈتۈنلەي ئىنكار قىلىپ تۇرىۋالىدۇ. ھەتتا بەزىدە تۈنۈگۈنكى سۆھبەتلەر ئېسىمدە يوق دېيىشتىنمۇ ۋاز كېچىپ، تۈنۈگۈنكى سۆھبەتتە مەن سېنى يېڭىۋالغان ئىدىم دەپ ئىسپاتلاشقا ئۇرۇنۇپ جېنىڭنى چىقىرىۋېتىدۇ.

مەن ئۇلارنىڭ بۇ قىياپىتىنى كۆرۈپ نېمە قىلارىمنى بىلەلمەي ھاڭۋېقىپ ئولتۇرۇپ قالاتتىم. بۇنداقلارغا يەنە نېمە دېيىشىم مۇمكىن؟ ئۇلارنىڭ قاقۇاشلىق قىلىپ دېگەن سۆزلىرىگە ھەيران بولايمۇ ياكى يالغانچىلىق ماھارىتىگە ھەيران قالايمۇ؟ ئاخىرىدا، يەھۇدىي دىگەن بۇ مەخلۇقلارغا چىش ـ تىرنىقىم بىلەن ئۆچ بولۇپ كەتتىم.

بىر ھېسابتا ئۇلار بىلەن ئۆتكۈزگەن بۇ تالاش ـ تارتىشلىرىمنىڭ ياخشى تەرىپىمۇ بار ئىدى. ھېچ بولمىغاندا، بۇ تۈردىكى تالاش ـ تارتىشلار ئارقىلىق سوتسىيال دېموكراتچىلارنىڭ تەشۋىقات يىتەكچىلىرىنى تېخىمۇ تولۇق، تېخىمۇ ئېنىق تونۇۋېلىش پۈرسىتىگە ئېرىشەلىگەن ئىدىم. بۇ تەرىپى مىللىتىم ئۈچۈن پايدىلىق بولدى دەپ ئېيتالايمەن. يەھۇدىيلارنىڭ بۇ تۈردىكى ئەينولىقى شەيتانىنىمۇ ئازغاشتۇرغىدەك كۈچكە ئىگە بولۇپ، ئۇلارنىڭ بۇنداق

ئالدام خالتىلىرىغا چۈشۈپ قالغان ئىشچىلىرىمىزنىڭ يوقۇرقىدەك ئىپادىلىرىدىن قانداقمۇ رەنجىشكە بولسۇن؟ شەيتاننىمۇ ئالداپ ئايىقىنى تەتۈر كەيگۈزىۋىتىدىغان بۇ ئىرقنىڭ ھىلىگەرلىكلىرىگە رەددىيە بېرىمەن دەپ تارتمىغان جاپالىرىم قالمىغان ئىدى. ھېلى دېگىنىدىن ھېلى يېنىۋالىدىغان بۇنداق كىشىلەر ئۈستىدىن غەلىبە قازىنىش ھەقىقەتەنمۇ تەس ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، بۇ يەھۇدىي دېگەنلەرنى قانچىكى ئېنىق تونىيالىغان بولسام، ئىشچىلىرىمىزنىمۇ شۇنچە ئەپۇ قىلىشقا مەجبور بولاتتىم.

مېنىڭچە، گۇناھكار بولغانلار ھەرگىز بىزنىڭ ئىشچىلىرىمىزلا ئەمەس. ئەسلى جىنايەتچىلەر خەلقىمىزنىڭ تەغدىرى بىلەن ئويناىدىغان، ئىشچىلىرىمىزنىڭ، خەلقىمىزنىڭ تەغدىرىنى، مىللىتىمىزنىڭ تەغدىرىنى قولغا كىرگۈزىۋالغان بۇ ئەخلاسىز يەھۇدىيلارنى ئادالەت قانۇنى بويىچە كەسكىن جازاغا تارتىش ئىشىنى بىھۇدە ئاۋارىچىلىق دەپ قارايدىغان كىشىلەردۇر.

كۈندىلىك ئىزچىل كۈزىتىشلىرىم مېنى ماركسىزم مەنبەلىرىنى ئۆگىنىپ تەتقىق قىلىش يولىغا باشلىغان ئىدى. شۇندىن ئېتىۋارەن ماركسىزمنىڭ خەلق ئاممىسىغا كۆرسەتكەن تەسىرىنى يېپىدىن يېڭىسىغىچە ئېنىق تونۇپ يەتمەكتە ئىدىم. مەن ئەندى دىققىتىمنى بۇ ئىدىيىنىڭ بارلىققا كېلىش جەريانىغا مەركەزلەشتۈرگەن ئىدىم. بۇ ئىدىيە كەلتۈرۈپ چىقىرىش ئىھتىمالى بولغان ئاقىۋەتلەرنى ئالدىن مۆلچەرلەش ئۈچۈن ئەستايىدىل مۇھاكىمە قىلىشمىنىڭ ئۆزىلا بۇ ئەقىدىنىڭ نەدىن كەلگەنلىكىنى بىلىشىم ئۈچۈن كۈپايە قىلغان ئىدى. ئەجەبا بۇ ئىدىيىنى تەرغىپ قىلىۋاتقانلار ئۆز پىكىرلىرىنى ئىجرا قىلىش ئارقىلىق ئېرىشىدىغان ئاخىرقى نەتىجىسىنى راستىنلا بىلەمدىغاندۇ؟ ياكى بىلمەي تۇرۇپلا بۇنداق بىر خاتا يولغا كىرىپ قالغان كىشىلەرمىدۇ؟ ئەندىكى مەسىلە، بۇ مەسىلىنى سۈرۈشتە قىلىشتا قالغان ئىدى.

مېنىڭچە بولغاندا، بۇنداق بىر ئېھتىماللىقنىڭ ھەر ئىككىسىنلا يوق دېيىشكە بولمايتتى. ئىككىنچى ئىھتىماللىق راس بولغىنىدا پاجىئەلىك ئاقىۋەتنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن مۇھاكىمە قابىلىيىتى بار ھەر قانداق ئادەم دەرھال ھەرىكەتكە ئاتلىنىشى شەرت ئىدى. ئەمما بىرىنچى خىلدىكى ئىھتىماللىق راست بولۇپ قالسا خەلقنى قاراڭغۇ سازلىق ئىچىگە سۆرەپ ماڭىدىغان بۇ ئاپەتنىڭ ئاپتورلىرىنى پاش قىلىپ، ئۇلارنىڭ شەيتانىي ئەپتى ـ بەشىرىسىنى خەلقە ئوچۇق كۆرسىتىش لازىم بولاتتى. چۈنكى، مەدەنىيەتنى پۈتۈنلەي گۈمران قىلىۋىتىدىغان، دۇنيانى جانلىقلاردىن مەھرۇم چۆلگە ئايلاندۇرۇشنى مەقسەت قىلىدىغان بۇنداق بىر يولغا باشلاپ ماڭماقچى

بولۇاتقان بىر ئورگان قۇرۇپ چىقىشنى نىيەت قىلىش ۋە بۇ نىيەتنى ئەملىگە ئاشۇرۇشنىڭ تەپسىلى لايىھىسىنى تۈزۈپ چىقىش ئۈچۈن بىر ئادەم ئەمەس، بەلكى يەتتە باشلىق بىر يالماۋۇز روھىغا ئىگە بىرسى بولۇشى كېرەك. شۇنداق ئىكەن، بىزگە بۇ ئىدىيىگە قارشى قەتئىي كۆرەش قىلىشتىن باشقا يول يوق. بۇنداق بىر كۆرەش، دۇشمەن ھەرقانداق قۇرالدىن پايدىلانغان بولىشىدىن قەتئىي نەزەر، ئادەم ئەقلى يەتكەن روھىي، جىسمانىي جەھەتلەردىكى ھەرقانداق قۇراللاردىن تولۇق پايدىلىنىپ قانات يايدۇرىلىدىغان بىر كۆرەش بولىشى لازىم. شۇنداق، ئۇلارغا قارشى كۆرەشكە ئاتلىنىشتا ھەرگىزمۇ ۋاستە تاللاپ ئولتۇرماي، بارلىق ئىمكانىيەتلەردىن تولۇق پايدىلىنىپ دۇشمەننى يوقۇتۇش ئۈچۈن جەڭ قىلىش لازىم.

مەن ماركسىزم ھەرىكىتىنىڭ پىرىنسىپلىرىنى تېخىمۇ ئېنىق چۈشىنىش ئۈچۈن بۇ پائالىيەتنىڭ لايىھىلىگۈچىلىرىنى ئىنچىكىلىك بىلەن تەكشۈرۈشكە كىرىشتىم. يەھۇدىي مەسىلىسى ھەققىدىكى مەلۇماتىمغا تايىنىپ مەقسىدىمگە پەرەز قىلغاندىنمۇ تېز ۋاقىت ئىچىدە يەتتىم. ئەسلىدە مېنىڭ بۇ جەھەتتە بىلىدىغانلىرىمنى ئۇنچىلىك مۇكەممەل دەپ كىتىشكىمۇ بولمايتتى. شۇنداق بولىشىغا قارىماي يەنىلا يەھۇدىيلار ئۆزلىرى يەتمەكچى بولغان غايىلىرىنى قانداق بىر شەكىلدە بايان قىلىۋاتقانلىقىنى كەشپ قىلالىدىم. ئۇلارنىڭ تۇتقان يولى، ھەر دائىمقىدەك ئۆز كۆزقاراشلىرىنى يوشۇرۇش ئۈسلۇبىدىن باشقىچە ئەمەس ئىدى. يەھۇدىينىڭ ئەسلى غەرىزىنى يازغان ھەرقانداق بىر ئەسىرى ئىچىدىن ئاختۇرۇپ تاپقىلى بولمايتتى. بۇ يەھۇدىيلار، ئۆزلىرىنىڭ غەرەزلىرىنى يازغان نەرسىلىرىنىڭ قۇرلىرى ئىچىگە يوشۇرىۋېتىشەتتى. بۇنى پەرق قىلغان كۇنىمدىن باشلاپ روھىمدا زور ئۆزگىرىش بارلىققا كېلىشكە باشلىدى. بۇرۇن مەن ئەقلى ـ كۆچى يېتىشمەيۋاتقان چوڭ شەھەر دۇنيا قارىشىغا ئىگە بىرسى بولغان بولسام، ئەندىلىكتە مۇستەھكەم ئىرادىلىك بىر يەھۇدىي دۇشمىنى بولۇپ ئۆزگەرگەن ئىدىم. شۇنداق قىلىپ، ئەڭ ئاخىرقى قېتىم بۇ ئىرق كىشىلىرى ئۈچۈن ھىسداشلىق قىلىش ـ قىلماسلىق تۇيغىسى ئىچىدە ۋىجدانىي ئازاپ چەكمەكتە ئىدىم. يەھۇدىي مىللىتىنىڭ تارىختىن بۇيان تەرغىپ قىلىپ كېلىۋاتقان ئارزۇلىرىنى ئەستايىدىللىلىق بىلەن تەھلىل قىلىشقا كىرىشتىم. ئۆز غايىسىنى ئەسىرلەر بويى ئۇنۇتماي ھەيران قالدۇرغىدەك غەيرەت بىلەن ياشاپ كەلگەن بۇ كىچىك قەۋمنىڭ ئاخىرقى غەلىبىسىگە تىلەكداشلىق قىلىپ كېلىۋاتقانلىقىمىزنى ئەنسىرىگەن ھالدا ئويلاشقا باشلىدىم: ھەر دائىم بىر پارچە تۇپراقنى خىيال قىلىپ ياشاپ كەلگەن بۇ خەلققە، دۇنيا راستىنلا مۇكاپات سۇپىتىدە بىر ۋەتەن تەغدىم قىلىش ۋەدىسىنى بەرگەنمىدۇ؟ بىز

ئويلىغان، ئۇلارنىڭ شۇنداق بىر تۇپراق ئۈچۈن كۈرەش قىلىش ھەققى راستىنلا بىرەر ئىلاھىي ئاساسقا ئىگە ھەقمىدۇ؟ ياكى بولمىسا ئۇلارنىڭ بۇ ئارزۇلىرىنى بىز ئۆزىمىز كاللىمىزدا پەرەز قىلىپ ئويدۇرۇپ چىقىرىۋالدۇقمۇ؟

مەن، ماركسىزمنى ئىنچىكىلىك بىلەن تەتقىق قىلىپ يۈرگىنىمدە ھەمدە يەھۇدىي مىللىتىنىڭ پائالىيەتلىرىنى كۈزىتىپ يۈرگىنىمدە، بۇ سوئالنىڭ جاۋابى ئۆزلىكىدىنلا ئوتتۇرغا چىقىپ قالدى: ماركسىزم بىلەن يەھۇدىي ھەرىكەت ئېقىمى تەبىئەت بويي سۈنۈپ كېلىۋاتقان تەبىئىي قانۇنىيەتلىرىنىڭ ھەممىسىنى تۇپتىن رەت قىلماقتا ئىكەن. بۇ ئېقىم، كۈچ ـ قۇۋەت بىلەن ئېنېرگىيىنىڭ چەكسىز كۈچ ـ قۇدرىتى ئورنىغا رەقەملەرنىڭ ئۈستۈنلۈكىنى قويۇشماقتا ئىكەن. ماركسىزم، ئادەمنىڭ شەخسى قىممىتىنى رەت قىلىپ، ئىرقنىڭ ئەھمىيىتىنى ئىنكار قىلماقتا ئىكەن. شۇنداق قىلىپ ئىنسانىيەتنى ھايات ۋە مەدەنىيىتى ئۈچۈن ئالدىن بېكىتىۋېتىلگەن ئىرسى شەرتلىرىدىن مەھرۇم قالدۇرشقا ئۇرۇنۇپ كەلمەكتە ئىكەن. ئەگەر بۇنداق بىر نەزەرىيەنى ئىنسانىيەت تەرەققىياتىنىڭ ئاساسى قىلىدىغانلا بولىدىكەنمىز، ئىنسانىيەت بارلىققا كەلتۈرگەن بارلىق سىستېمىلار تۈپ ـ يىلتىزىدىن گۈمران قىلىنىشى شەرت ئىدى.

بۇنداق قانۇن ئاساسىغا قۇرۇلىدىغان بىر دۇنيا، بىزنىڭ ئىرادىمىز سىرتىدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرىۋاتقان دۇنيانى ئېغىر ۋەيران قىلىۋېتىش بىلەنلا قالماي، ئىنسانىيەتنىمۇ يەر يۈزىدىن سىرىپ سۈپۈرىۋېتىشنى ئۆزىگە مەقسەت قىلغان بولىدۇ.

ئەگەر يەھۇدىيلار ماركسىزم دېگەن بۇ ئەقىدىگە تايىنىپ غەلىبە قىلىپ قالغىدەك بولسا، ئۇلارنىڭ بۇ غەلىبىسىنى تەبرىكلەش ئۈچۈن ئۆتكۈزىدىغان مۇراسىم كۈنىسىنى، يەر يۈزىدە بىرمۇ جانلىق كۆرۈنمەيدىغان مىليونلىغان يىل ئاۋالقىدەك قۇپ ـ قۇرۇق بىر پىلانىت ئۈستىدە ئۆتكۈزىلىدىغان ئىنسانىيەتنىڭ مەھشەر كۈنى جەنازە مۇراسىمىدىن باشقىچە تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن ئەمەس ئىكەن.

ئەگەر ياراتقۇچىنىڭ بويرۇقىغا خىلاپ ھەرىكەت قىلىنسا، تەبىئەتنىڭ ئىنتىقامىمۇ ئىنتايىن شىددەتلىك بولىدۇ. شۇ سەۋەپتىن، ئۆزەمنى تەڭرىنىڭ ئارزۇسى بويىچە ھەرىكەت قىلىپ كېلىۋاتقان بىرسى دەپ چىن قەلبىمدىن ئىشىنىمەن. چۈنكى، مىللىتىمىزنى يەھۇدىيلاردىن قوغداش دېگەنلىك، تەڭرىنىڭ گېپىمان ــ نېمىس دەپ نام بەرگەن بۇ ئۇلۇغ ئەسىرنى قوغداش دېگەنلىتۇر.

*****

ئۈچىنچى باب

ۋېيبنادا تىكلەنگەن سىياسىي كۆزقاراشلىرىم

بۇگۈن مەن شۇنى كېسىپ ئېيتالايمەنكى، پەۋقۇلئاددە قابىلىيەتلىك كىشىلەرنى ھېساپقا ئالمىغاندا، ئادەم ئوتتۇز ياشقا بارماي تۈرۈپ سىياسىيون بولۇش يولىغا كىرمەسلىكى لازىم. ئادەم بۇ ياشقا كەلگۈچە سىياسىي كۆز قاراشلىرى ئۈچۈن بەزى ئاساسلارغىلا ئېرىشەلەيدىغان بولسىمۇ، ئۇنىڭدىن بۇرۇن ئۆزىگە خاس مۇستەقىل سىياسىي كۆز قاراش تىكلەپ كېتەلىشى ناتايىن. شۇنداق بولغاچقا ئادەم بۇ ياشقا كەلگۈچە بەلگىلىك بىر سىياسىي مەسىلىلەر ئۈستىدە تەھلىل يۈرگۈزەلەيدىغان، بۇ جەھەتتە مۇستەقىل خۇلاسە چىقىرالايدىغان ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن تەييارلىق قىلىش باسقۇچىدا تۇرغان بولىدۇ. ئادەم بۇ تەييارلىق باسقۇچىنى تاماملىغاندىن كېيىنلا ئاندىن ھەرخىل ئىجتىمائىي مەسىلىلەر ئۈستىدە ئۆزى مۇستەقىل خۇلاسە چىقىرىش ئاساسلىرىغا ئىرىشىپ تەمتىرىمەي ھۆكۈم قىلالايدىغان مەجەزىنىمۇ يېتىلدۈرەلىشى مۇمكىن. كىشى ئەنە شۇ باسقۇچقا كەلگەندىن كېيىنلا ئاندىن سىياسىي سەھنىلەرگە ئۆزىنى ئاتىسا ئەڭ مۇۋاپىق بولىدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە، سىياسىي پائالىيەتلەر ئۈچۈن يېتەرلىك دەرىجىدە بىلىمى بولماي تۇرۇپ ئالدىراپلا سىياسيون بولۇش يولىغا ئاتلانسا، ئىجتىمائىي مەسىلىلەردە تېخى پىشىپ يېتىلمىگەن بۇنداق كىشى شۇ كۈنگىچە تىكلىگەن تۈپكى كۆزقاراشلىرىنى ئوتتۇر يولدا ئۆزگەرتىشكە ياكى ئىدىيىۋي ئاساسلىرى خاتا ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېتەلمىگەن بىرەر كۆزقاراشقا چىڭ ئېسىلىۋېلىشقا مەجبور بولىدۇ. ئەگەر رەھبەرلىك ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان بىر كىشى ئۆزىنىڭ تۈپكى كۆزقاراشلىرىنى پات ـ پاتلا ئۆزگەرتىپ تۇرغىنىدا، بۇنداق بىرسى ئۆزىگە ئەگىشىپ كېلىۋاتقان تەرەپتارلىرىدىن ئاسانلا ئايرىلىپ قېلىش بىلەنلا قالماي، پۈتۈن سىياسىي پائالىيەتلىرى جەريانىدىكى رىقابەتچىلىرى ئالدىدىمۇ نومۇسقا قېلىپ يېتەكچىلىك قىلىۋاتقان سىياسىي ھەرىكىتىنى پالەش ھالىغا چۈشۈرۈپ قويۇشى مۇمكىن. خاتا قارىشىدا چىڭ تۇرىۋالمىدىغان مەجەزى سەۋەبلىك سىياسىي پائالىيەتلەردە ئىنتايىن ئېغىر ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ۋەقەلەر ئادەتتە ئىنتايىن كۆپ ئۇچرايدىغان ھادىسىلەردۇر. خاتا ئەقىدىنى ئىدىيىۋي ئاساس قىلىپ تاللىۋالغان بىرسى كۆپۈنچە ھاللاردا ئۆز ئەقىدىسىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىگىمۇ تولۇق ئىشەنچ

قىلىپ كىتەلمەيدۇ. ئۆز ئەقىدىسىگىمۇ ئىشەنچ قىلىپ كىتەلمەيدىغان بىر رەھبەر، قانات يايدۇرىۋاتقان ھەربىر كىتىدىمۇ ھەردائىم ئەھمىيەتسىز، ئاقىۋىتى مەلۇم بولمىغان، قىممىتى يوق ئىشلارنى تاللاپ پائالىيەت قىلىشقا مەجبور بولىدۇ. بۇنداق بىرسىنىڭ كەينىدىن ماڭىدىغانلارمۇ بۇ تۈردىكى خاتالىقلارنى دەرھال ھىس قىلىشىپ ئۇنىڭ يولىدىن ئايرىلىشقا تىرىشىدۇ. چۈنكى ئادەم ئىشەنگەن نەرسىلىرىگىلا ئۆزىنى پىدا قىلالايدۇ. بۇ جەريانىدا يىتەكچى بولغان كىشىمۇ ئۆزىگە ئەگەشكەن كىشىلىرىگە مەسئۇلىيەتسىزلىككە سەۋەپ بولىدىغان بەكلا تۆۋەن تەلەپلەرنى قويۇشقا باشلايدۇ. ئەگەر يىتەكچى بولغان كىشىنىڭ قانات يايدۇرۇۋاتقان پائالىيەتلىرى نەتىجىسىز بولۇپ چىققىنىدا، بۇنداق بىر يىتەكچى مەسئۇلىيەتنى ئامال قىلىپ باشقا بىرسىلىرىگە ئارتىپ قوتۇلۇشقا تىرىشىدۇ. ھەتتا قىلغان ھەر بىر ئىشىنى توغرا قىلىپ كۆرسىتىش ئۈچۈن يالغانچىلىق، ئالدامچىلىق، رەزىللىك ۋە پەسكەشلىك قىلىشتىنمۇ باش تارتماس ھالغا كېلىدۇ. شۇنداق قىلىپ بۇنداق بىرسى ئۆزىنىڭ داھىلىق سالاھىيىتىنى يوقىتىپ ھىلىگەر بىر سىياسەتچىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. چۈنكى، بۇنداق بىرسىنىڭ ئەڭ ئىشىنىدىغان قارىشى ھېچ نەرسىگە ئىشەنمەسلىك. ئەگەر بۇنداق بىرسىنى خەلق بىلمەستىن ۋەكىل قىلىپ سايلاپ ئالىي قۇرۇلتايغا كىرگۈزۈپ قويغان بولسا، ئۇ كىشى قۇرۇلتايغا كىرگەن كۈنىدىن باشلاپ قولىدىكى "سىھىرلىك قاينام چۆگۈن" نى تارتىۋېلىپ قويارمەنمۇ دېگەندىن باشقا ھېچ نىمىنى ئويلىمايدىغان، ھەممە ئىشتا ئۆز شەخسى مەنپەتى ۋە بالا ـ چاقىسىنىڭ تۇرمۇش غېمىنىلا ئويلايدىغان بىرسىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. تۇرمۇش غېمىنى دەپ قۇرۇلتايغا كىرگەن ۋەكىللەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ ئەڭ كۈچلۈك رىقابەتچىسىگە ئايلىنىدۇ. ئۇ كىشى دۇچ كېلىدىغان ھەر بىر ھەربىكەتتە، ئىشلىرى رونىق تېپىۋاتقان ھەر بىر ئادەمنى ئۆزىنىڭ پاجىئەلىك ئاقىۋىتىگە سەۋەپچى بولىۋاتقان دۇشمەن دەپ قاراپ، ئۇنىڭغا دۇشمەنلىك قىلىشىنىڭلا پېيىدا بولۇپ يۇرىدۇ.

مەن شۇ ۋاقىتلاردا بۇ تۈردىكى پارلامېنت "ھەسەنشىرىكلىرى" نى تولۇق تەكشۈرۈپ چىقىپ ئۇلارنى چوقۇم خەلقى ئالدىدا سېستىۋىتىشكە تىرىشىمەن دەپ ئۆزەمگە ۋەدە بەرگەن ئىدىم. شۇڭا، بۇ تۈردىكى كىشىلەر ھەققىدە كېيىنكى بابلاردا يەنە تەپسىلى توختىلىپ ئۆتۈشنى زۆرۈر دەپ قارايمەن.

مەن بۇ يەردە يەنە شۇنىمۇ كۆرسىتىپ ئۆتىمەنكى، ئوتتۇز ياشقا قەدەم قويىۋاتقان بىرسى قالغان ئۆمۈرىدە ئۆگىنىشكە تېگىشلىك يەنە نۇرغۇن بىلىملەرگە ئېھتىياجلىق بولىشىمۇ مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ كېيىن ئۆگۈنۈشكە مەجبور بولغان بىلىملەر ئۇنىڭ شۇ يېشىغا كەلگىچە تىكلىۋالغان

كۆزقاراشلىرى ئۇچۇن تولۇقلىغۇچى، مۇستەھكەملىگۈچى بولۇشتەك قوشۇمچە رول ئويناش بىلەنلا چەكلىنىدۇ. يەنى، ئادەم ئوتتۇز ياشتىن كېيىن ئۆگىنىدىغان بىلىملىرى ئۇنىڭ بۇرۇن تىكلىۋالغان تۇپكى پىرىنسىپلىرىنى ئۆزگەرتەلمەيدۇ ياكى بۇرۇن تىكلىگەن كۆزقاراشلىرىنى ھەرگىز تۇپ يىلتىزىدىن قۇمۇرىۋىتەلمەيدۇ. بۇ جەھەتتە چالا يېتىشكەن بىرسىنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ ماڭغان كىشىلەرمۇ داھىسىنىڭ ئەتىدىن كەچكىچە ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان تۇتامى يوق كۆزقاراشلىرى ئىچىدە تىكىرقاپ، ئاقىۋەتتە بۇنداق بىرسىنىڭ كەينىدە مېڭىسىنى بۇلغاپ يۇرۇشتىن قۇتۇلۇش غېمىغا چۈشۈپ قالىدۇ. ئەگەر بىرەر داھىنىڭ تۇپكى چۈشەنچىلىرى باشتىن ئاخىرى ئۆزگەرمىگەن ئاساستا يېڭى بىلىملەر بىلەن كۇنسايىن تولۇقلىنىپ مۇكەممەللىشىپ بارغىنىدا، ئۇنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىمۇ ئۆز داھىسىغا قەتئى ئىشەنچ بىلەن ئەگىشىپ ماڭىدىغان بولىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە، ئۇنىڭ كېيىن تولۇقلاپ بارغان بىلىملىرى ئۇنىڭغا ئەگەشكەنلەرگە داھىسىنىڭ پىكىرىنىڭ توغرىلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرىدىغان پاكىت بولۇش رولىنمۇ ئويناياليدۇ.

ئەگەر بىرەر يىتەكچى، ئۆز كۆزقارىشىنىڭ خاتا ئىكەنلىكى ئىسپاتلىنىپ ئۇ ئىدىيىسىدىن ۋاز كېچىشكە ياكى بۇ خاتا ئەقىدىسىنى تۇزىتىشكە مەجبور بولغانلىقىنى ھېس قىلىدىكەن، ئۇ رەھبەر قىلچە ئىككىلىنىپ ئولتۇرماي سىياسىي پائالىيەتلەردىكى يىتەكچىلىك ئورنىنى بوشتىپ دەرھال چەتكە چىقىشى لازىم. چۈنكى، ئىنتايىن مۇھىم پىرىنسىپال مەسىلىلەردە بىرەر قېتىم خاتالاشقان بىرسىنىڭ كەلگۈسىدە يەنە شۇنىڭغا ئوخشاش خاتالىقنى قايتا سادىر قىلىش ئېھتىمالىمۇ ئىنتايىن كۆپ بولىدۇ. بۇنداق بىر كىشى خاتالىقنى تۇزەتكەنلىكىنى باھانە قىلىپ خەلقتىن ئۆزىگە ئىشىنىشنى، داۋاملىق داھىي بولۇشنى تەلەپ قىلىش ھەققى يوق.

بۇگۈنكى كۈندە خاتالىقنى تونۇپ ئورۇن بوشتىشقا جاسارەت قىلالايدىغان كىشىلەرنى بەكلا ئاز ئۇچرىتىمىز. بۇ ئەھۋال، ئۆزلىرىنى سىياسىي سەھنىدە ئولتۇرۇشقا تولۇق ھەققىم بار دەپ قارايدىغان كىشىلەرنىڭ نەقەدەر پەسكەش بىرنېمىلەر ئىكەنلىكىنى تولۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

ئويلاپ كۆرەيلى، ئەنە شۇنداق پەسكەشلەر ئارىسىدىن قابىلىيەتلىك بىرەرسى يېتىلىپ چىقالارمۇ؟ ئەپسۇسكى ئۇنداق كىشىلەردىن رەھبەرلىك ئورنىغا سايلىنىدىغانلارنىڭ سانى يەنىلا بەك كۆپ. شۇنداقتىمۇ ئۇنداقلارنىڭ ئارىسىدىن يەنىلا بىرەر ـ يېرىم قابىلىيەتلىكلەرمۇ بولۇپ قالىدىكەن.

مەنمۇ بىلىپ ـ بىلمەي سىياسىي ئىشلارغا ئۆزەمنى ئاتاپ كەلگەن بىرسى بولغىنىمغا قارىماي، سىياسەتكە بەك چوڭقۇرلاپ كىرىپ ئۆزەمنى كۆرستىشتىن ساقلىنىشقا تىرىشاتتىم. مەن پەقەت سىياسىي مەسىلىلەردە

مېنى ئالاهىده قىزىقتۇرۇپ كېلىۋاتقان مەسىلىلەر ھەققىده ئۆز ئەتراپىمدىكى كىشىلەرگىلا سۆزلەپ يۈرمەكته ئىدىم. شۇنداق قىلىش ئارقىلىق ئەتراپىمدىكى كىشىلەر ئارىسىدا ئۇلارنى قانداق قىلىپ قايىل قىلىشقا بولىدىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ بۇلغانغان ئەمما ساددا قەلبلىرىگە قانداق قىلىپ تەسىر كۆرسىتىشكە بولىدىغانلىقىنى، بۇنداق كىشىلەرگە قانداق خىتاپ قىلىنىشى كېرەكلىكىنى ئۇگىنىشكە تىرىشاتتىم. بۇنىڭ ئۈچۈن پۈرسەتنى قولدىن بەرمەي بارلىق ئىمكانىيەتلەردىن تولۇق پايدىلىنىپ ھەر تۈرلۈك ماتېرىياللارنى ئۆگىنىپ سىياسىي سەۋىيەمنى ئۆستۈرۈشكە تىرىشماقتا ئىدىم.

بۇنداق بىر ئۆگىنىش ئۈچۈن پۈتكۈل نېمىس مۇھىتى ئىچىده ۋېيىنادىنمۇ مۇۋاپىق باشقا بىر يەرنى تاپقىلى بولمايتتى.

1848 ـ يىل ئىنقىلابى

ئۇ ۋاقىتلاردا، پروسسىيە بىلەن ھامبۇرگنى، بالتىق بويلىرى قاتارلىق بىر قىسىم جايلارنى ھىساپقا ئالمىغاندا ئەينى ۋاقىتتىكى گېرمانىيىگە سېلىشتۇرغاندا زاۋاللىققا يۈز تۇتقان دونياي مۇنارخىيىسىدىكى سىياسىي ۋەزىيەت كىشىنى قىزىقتۇرىدىغان نۇرغۇنلىغان ئۆزگىچە ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە ئىدى. ئاۋۇستىرىيىدىكى نېمىس ئاملى بۇ دۆلەتنىڭ قۇرۇلۇش تارىخىدىلا مۇھىم رول ئوينىغان بولماي، ئۆز ۋاقتىدا يەنە سۇنئىي بىر ئورگان بولغان ھابسبۇرگ ئىمپېرىيىسىنى ئەسرلەر بويىچە ساقلاپ كەلگەن مەنىۋي كۈچ بولۇش رولىنىمۇ ئويناپ كەلمەكته ئىدى. نېمىس ئاملى بۇ دۆلەتنىڭ ئۆزۈن يىللار مەۋجۇت بولىشى ۋە ئۇنىڭ تەغدىرى ئۈچۈنمۇ ئىجابىي رول ئوينايدىغان ئىمپېرىيىنىڭ جەۋھىرىنى شەكىللەندۈرۈشى جەھەتتىمۇ مۇھىم ئامىل بولغان ئىدى. ئەگەر تارىختىن بۇيان ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈش ھوقۇقى ئاتىدىن ئوغۇلغا مىراس بولۇپ داۋاملىشىپ كەلگەن بىر ئەلده، بۇ خىل ۋارىسلىق تۈزۈمى ئىمپېرىيىنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرىشى بىلەن ئۇنىڭ ھاكىمىيەت يۈرگۈزىشى ئۈچۈن ئىزچىل تۈرده ساپ قان بىلەن تەمىنلەيدىغان مەركەزىي يۈرەك بولۇش رولىنى ئويناپ كەلگەن دەپ قارالغىنىدا، ئاۋۇستىرىيە ئىمپېرىيىسىنىڭ پايتەختى بولغان ۋېيىنانى بۇ ئىمپېرىيىنىڭ يۈرىكى دېيىشكه بولاتتى.

ۋېيىنانىڭ سىرتقى كۆرۈنىشىنى تاج كەيدۈرۈلگەن گۈزەل بىر مەلىكىنىڭ تەختىگە ئوخشىتىش مۇمكىن. بۇ ھەشەمەتلىك كۆرۈنۈشلەر ۋېيىناغا ھەرخىل ئىرقلارنى بىر مەركەز ئاستىدا باشقۇرۇش ئىمكانىنى بەرگەن ئىدى. بۇ شەھەر،

ئۆزىنىڭ گۈزەللىكلىرى بىلەن بۇ ئىمپېرىيىنىڭ زاۋاللىققا يۈز تۇتقان قىياپىتىنى يوشۇرۇپ كەلمەكتە ئىدى.

ئاۋۇستىرىيە ئىمپېرىيىسى تەۋەسىدىكى ھەر قايسى مىللەتلەر ئۆزئارا قانلىق جىدەللەر ئىچىگە پېتىپ ئىمپېرىيىنى كۈنسايىن زەئىپلەشتۈرۈپ كېلىۋاتقانلىقىغا قارىماي، باشقا دۆلەتلەر، بولۇپمۇ گېرمانىيە، ئاۋۇستىرىيە ئىمپېرىيىسىنى ۋەيران قىلىش گۈزەللىكلىرىگە ئوخشاش گۈللەنگەن، كۈندىن-كۈنگە مۇستەھكەملىنىپ بېرىۋاتقان ھەشەمەتلىك بىر ئىمپېرىيە دەپ تونۇپ كەلمەكتە ئىدى. دېمىسىمۇ ئۇ ۋاقىتلاردا ۋەيران ئۆزىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى قېتىملىق زور يۈكسىلىش دەۋرىنى ــ تۆتىنچى قېتىملىق گۈللىنىش دەۋرىنى ياشاۋاتقانلىقى ئۈچۈن، باشقىلارنىڭ بۇ ئىمپېرىيىگە ئەنە شۇنداق ھەيران بولۇشى نورمال بىر ئەھۋال ئىدى. يەنى، ئۇ يىللاردا ئىقتىدارلىق يىتەكچى بولغان بىر شەھەر باشلىقىنىڭ رەھبەرلىكىدە زاۋاللىققا يۈز تۇتقان بۇ قېرى دونياي مۇنارخىيىسىنىڭ ئىمپېرىيە پايتەختى كۆزنى قاماشتۇرغىدەك گۈللەپ ياشنىغان يېڭى بىر دەۋرىنى ياشاۋاتقان ئىدى. شۇنىڭغا قارىماي، نېمىس خەلقى ئىچىدىن چىقىپ شەرقىي نېمىس چېگرالىرىنى باشقۇرۇپ كېلىۋاتقان بۇ ئۇلۇغ نېمىس، بۇ ئىمپېرىيە تەۋەسىدە رەسمىي بىر دۆلەت رەھبىرى دەپمۇ قوبۇل قىلىنمىغان ئىدى. ھالبۇكى، خەلق ئىچىدىن يېتىشىپ چىققان ئەنە شۇ دوكتور لۇبگېر، ئىمپېرىيە پايتەختىنىڭ شەھەر باشلىقى بولغىنىدىن كېيىن پۈتۈن ساھەلەر بويىچە ئىنتايىن ئۈتۈغلۇق خىزمەتلەرنى ئىشلىگەن بىرسى ئىدى. دوكتور لۇبگېر ئىقتىسادىي ساھەلەردە، گۈزەل سەنئەت ساھەسىدە ئالاھىدە زور نەتىجىلەرنى يارىتىۋاتقان ئىدى. دوكتور لۇبگېر ئۇ ۋاقىتلاردا شۇنچە كۆپ توسالغۇلارغا دۇچ كەلگىنىگە قارىماي، ئىنتايىن جاپالىق كۈرەشلىرى ئارقىلىق ئوتتۇرلۇقتا يۇرگەن بارلىق سىياسىيونلاردىن ئۈستۈن دۆلەت رەھبىرى ئىكەنلىكىنى تولۇق ئىسپاتلىيالىغان بىرسى ئىدى.

گەرچە بۇ ئىمپېرىيە تەۋەسىدە ئاۋۇستىرىيە مىللىتى دەيدىغان بىر ئۇقۇم ئاللىمۇ قاچان بىتچىت بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، بۇ شەرقىي نېمىس يۇرتىدا گېرمانلاردىن چىققان بۇ سىياسىي ئەرباپنىڭ ئىناۋىتى يەنىلا ھەممىدىن ئۈستۈن تۇراتتى. شۇنىڭغا قارىماي بۇ ئىمپېرىيىنىڭ بېشىغا كۈن چۈشۈپ كەسكىن چارە-تەدبىرلەر لازىم بولغىنىدا، ئون مىليونلۇق نوپۇسقا ئىگە مېغىزلىق رولىنى ئويناپ كېلىۋاتقان نېمىس مىللىتىنىڭ ئىقتىدارىغا ھەرقانچە تايانغان بىلەنمۇ ئەللىك مىليونلۇق بىر دۆلەتنى زاۋاللىققا يۈز تۇتۇشتىن ساقلاپ قېلىش ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

ئاۋۇستىرىيىلىك نېمىسلار ھەقىقەتەنمۇ نەزەر دائىرىسى كەڭ، زېرەك، مەرت ۋە ساپدىل ئىنسانلار ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، نېمىس مىللىتى شۇنچە كالاڭچاي

بىر ئىمپېرىيە ئورگىنى ئىچىدىمۇ ئۇنى ساقلاپ قېلىش جەھەتتە تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ ئۆزلىرىنىڭ تىگىشلىك ئورنىنى ساقلاپ كېلىۋاتقان بىر مىللەت ئىدى. ئۇلار بۇ جەريانىدا ئۆز ئۈستىگە چۈشكەن مەجبورىيەتلەرنى بىجا كەلتۈرۈشتىنمۇ ھەرگىز قاچمايتتى. ئۇلار ئىمپېراتور ئوردىسىنىڭ ئۆزلىرىگە بېرىلگەن شۇنچە تار دائىرىلىك ئىمكانىيەتلەرگە قارىماي، ھەر دائىم پۈتكۈل ئاۋۇستىرىيە ئىمپېرىيىسىنى كۆزدە تۇتۇپ ھەرىكەت قىلىشاتتى. تەغدىر ئۇلارنى نېمىس ۋەتىنىدىن ئايرىۋەتكەن بولسىمۇ، ئەجداتلىرى تەرىپىدىن ئۆزۈن تارىخىي جەريان ئىچىدە قانلىق كۈرەشلەر ئارقىلىق شەرقىي چېگرا بويلىرىدىن يۇلۇپ ئالغان بۇ تۈپراقلاردا نېمىسلىكنى ساقلاپ قېلىشنى ئۆزلىرىنىڭ شەرەپلىك ۋەزىپىسى دەپ تونۇپ، بۇ ۋەزىپىنى ئادا قىلىش ئۈچۈن ھەر بىر نېمىس ھەرقانچە ئېغىر كۈلپەتلەرگە قېلىشىدىن قەتئىي نەزەر پۈتۈن تىرىشچانلىقىنى كۆرسىتىپ كەلمەكتە ئىدى. شۇنىڭغا قارىماي ئاۋۇستىرىيىلىك نېمىسلار ئۆزلىرىنى ئۇلۇغ نېمىس مىللىتىنىڭ بىر قىسمى دەپ تونۇپ كەلگەچكە، بىر قىسىم نېمىسلار ئورتاق بىر ئاۋۇستىرىيە قۇرۇش دەيدىغان بۇ غايە ئۈچۈن ھېچقاچان ئەستايىدىل خىزمەت قىلىش نىيىتىگە كېلىپ باققانمۇ ئەمەس ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىلغار، بىلىملىك كىشىلىرى ھېچقاچان بۇنداق ئورتاق بىر دۆلەتنى چىن كۆڭلىدىن خالىغان ئەمەس. ئەمما گېرمانىيىدىكى خېلى كۆپ كىشىلەر بۇنى چۈشەنمەيتتى. بۇ نوقتىنى ھەرگىز ئۇنۇتماسلىقىمىز كېرەك.

شۇنىڭغا قارىماي ئاۋۇستىرىيىنى نېمىسلاردىن ئايرىپ تەسەۋۋۇر قىلىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، ئاۋۇستىرىيىلىك نېمىسلار پۈتكۈل ئىمپېرىيە تەۋەسىدە بۇ ئىمپېرىيىنىڭ ھەر تۈرلۈك مۇھىم ئىگىلىك ئىشلىرىنى ئۆز ئۈستىلىرىگە ئالغان ئىدى. بۇ دۆلەت تەۋەسىدىكى مۇھىم بولغان بارلىق لايىھىلەر ئاساسەن بۇ نېمىسلار تەرىپىدىن پىلانلىنىپ ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان بولۇپ، ئاساسلىق مەسئول كادىرلار، تېخنىك كادىرلار ۋە باشقا بارلىق كادىر خىزمەتچىلەرنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى يەنە شۇ نېمىسلاردىن تەشكىل تاپماقتا ئىدى. ئەمما تاشقى سودا ئاساسەن ئالغاندا يەھۇدىيلارنىڭ قولىدا دېيىشكە بولاتتى. يەھۇدىيلار قول سالالمىغان ئىشلار ئاساسەن ئاۋۇستىرىيىلىك نېمىسلار تەرىپىدىن تولۇقلانغان ئىدى. بولۇپمۇ سىياسىي جەھەتتىن ئالغاندا دۆلەت پۈتۈنلەي دېگىدەك ئاۋۇستىرىيىلىك نېمىسلارغا تايىنىپ ئۆرە تۇرماقتا ئىدى. بۇ نېمىسلار ئىمپېرىيە تەۋەسىدە ئەسكەر بولۇپ، تۇغۇلغان يۇرتلىرىدىن يىراق ماكانلارغا بېرىپ ۋەزىپە ئۆتەيتتى. ئەسكەرلىككە يېڭىدىن قوبۇل قىلىنغان بۇ نېمىس ئەسكەرلىرىنىڭ ھەممىسى نېمىس پولكلىرىدا ۋەزىپە ئۆتەيتتى. بۇ پولكلار ۋېينا ياكى گالىچيە قاتارلىق جايلاردا ۋەزىپە ئۆتەش بىلەنلا قالماي، تا بوسنا ـ ھەرسەكلەرگىچە بېرىپ ۋەزىپە ئۆتەيتتى. پولكتىكى ئوفىتسېرلەرنىڭ

مۇتلەق كۆپ قىسمى، شىتاپلاردىكى قۇماندان ـ ئوفىتسېرلارمۇ ئاساسەن نېمىسلاردىن تەشكىل تاپاتتى.

بۇ دۆلەتتىكى گۈزەل سەنئەتلەر بىلەن ئىلىم ـ پەن ئىشلىرىمۇ نېمىسلارغا تەۋە ئىشلار ئىدى. ئەمما زامانىۋي سەنئەت دەپ ئۇيدۇرۇپ چىقىرىلغان ساھەلەردىكى سەنئەتچى ـ ئارتىسلار ئېچىدە نېمىسلار يوق ئىدى. ئەسلىدە بۇنداق ساختا سەنئەت ئەسەرلىرىنى ئاددى قۇل نېگىرلارمۇ چىقىرالايدىغان ئادەتتىكىچە نەرسىلەر ئىدى. ھەقىقىي سەنئەت ئەسەرلىرىنى يارىتىش ئىلھامى يەنىلا نېمىسلارغا خاس بىر ئىش. نېمىس ئامىلى ئاساسىغا قۇرۇلغان ۋېينادا، نېمىس ئامىلى، گۈزەل سەنئەت ساھەلىرى بويىچە، يەنى مۇزىكا، بىناكارلىق، ھەيكەلتاراشلىق ۋە رەسساملىق تارماقلىرى بويىچە پۈتمەس ـ تۈگىمەس كۈچ قۇدرىتىنى نامايەن قىلىپ، ئاۋۇسترو ـ ۋېنگىر دەپ ئاتالغان دونياي مۇنارخىيىسىنىڭ سەنئەتكە بولغان تەلۈبىنى قاندۇرۇپ كېلىۋاتقان بىر مەنبە ئىدى.

گەپنىڭ قىسقىسى، نېمىس ئاممىلىرى سان جەھەتتىن بەكلا ئاز بولغان ھۇنگار (ۋېنگېر ــ ئۇ.ت) لارنى ھىساپقا ئالمىغاندا بارلىق تاشقى سىياسەتلەرنىڭ ئاساسىي تۈۋرىكى بولۇش رولىنى ئويناپ كەلمەكتە ئىدى. شۇنداق بولىشىغا قارىماي، بۇ قوش ئىرقلىق ئىمپېرىيىنى زاۋاللىققا يۈز تۇتۇشتىن ساقلاپ قالمەن دېيىش پۈتۈنلەيي ئاخماقانىلىق ئىدى. چۈنكى، ئۇنى ساقلاپ قالالايدىغان ئاساسىي شەرت ـ شارائىت بۇ ئەلدە زادىلا يوق ئىدى. ئاۋۇستىرىيە ئىمپېرىيىسىدە ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ بۆلۈنۈپ چىقىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن پەقەت بىرلا چارە بار ئىدى: دۆلەتنى بىر مەركەزدىن باشقۇرۇش تۈزۈمىنى يولغا قويۇش. بۇنىڭدىن باشقا يوللارنىڭ ھەممىسى بۇ ئىمپېرىيىنىڭ يىمىرىلىشىگە سەۋەپ بولۇپ قالاتتى. ئەگەر ئىچكى جەھەتتىكى بىر مىركەزگە ئۇيۇشۇش ئىشلىرىنىڭ نەتىجىسى بولمىسا ئىدى، بۇنىڭ ئاقىۋىتى ئىمپېرىيىنىڭ يىمىرىلىشى بىلەن نەتىجىلەنگەن بولار ئىدى.

ئەڭ ئالىي ھوقۇقنى قولىدا تۇتۇپ تۇرغان پادىشا ۋە دۆلەت ئەھكاملىرىنىڭ زېھنى ئوچۇق، ھەممە ئىش ئوتتۇرغا قويۇلۇپ تالاش ـ تارتىش قىلىنىدىغان دەۋرلەردە بۇ خىل خەۋپىنى ھېس قىلىشىپ، بۇ ھەقتە يوقۇرى دەرىجىلىك دۆلەت ئورگانلىرى ئارىسىدا ئاز ـ تۇلا تالاش تارتىشلار بولۇپ تۇراتتى. ئەمما ئاردىدىن ئۆزۈن ئۆتمەي دۆلەتنى بىر مەركەزلىك تۈزۈم بويىچە ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش ئىشلىرى يەنىلا تاشلاپ قويۇلدى ياكى بۇنداق بىر لايىھىنى ئەملىگە ئاشۇرغىلى بولىدىغانلىقىغا ئىشەنچى بولماي ئۇنتۇلۇپ كەتتى. ئۇنىڭدىن باشقا دۆلەتنى ئۇششاق پارچىلارغا بۆلۈپ فېدرال تۈزۈم بويىچە باشقۇرۇش تەشەببۇس قىلىنغان

بولسىمۇ، ئىمپېرىيىنىڭ مېغىزى بولغان تەبىقە مەسئول قىلىنمىغانلىقى سەۋەبىدىن فىدراتسىيىلىك تۈزۈمىمۇ نەتىجىسىز قالدى. بۇنىڭغا يەنە ئاۋۇستىرىيە تەۋەسىدە بۇ دۆلەتكىلا خاس بولغان، بىسمارك تەرىپىدىن گېرمانىيە رېيچى قۇرۇلغان ۋاقتىدىكى گېرمانىيە ۋەزىيىتىگە پۈتۈنلەي ئوخشىمايدىغان بىر قىسىم ئىچكى ئامىللارمۇ سەۋەپ بولغان ئىدى. گېرمانىيىدە ئاساسەن بىرلا ئىرق، بىرلا مەدەنىيەت ھاكىم ئورۇندا تۇرىۋاتقان بولغاچقا، سىياسىي ئادەت كۆچلىرىنىڭ ئۇستۇلۇكىلا كۆپايە ئىدى. چۈنكى سىياسىي جەھەتتىن ئالغاندا گېرمانىيە رېيچى ئاز بىر قىسىم يات مىللەت ئامىللىرىنى ھىساپقا ئالمىغاندا، ئاساسەن بىرلا مىللەتنىڭ ۋەكىللىرىدىن تەشكىل تاپقان بىر پارلامېنت ئىدى. ئەمما ئاۋۇستىرىيىدىكى ئەھۋال بۇنىڭغا تۈپتىن ئوخشىمايتتى.

ئاۋۇستىرىيىدە ۋىنگېرلارنىڭ پىكىر قاتناشتۇرۇشنى ھىساپقا قاتمىغاندا، قالغان ئۇششاق مىللەتلەرنىڭ تۈزۈك بىر مەدەنىيەت تارىخىمۇ يوق، بار دېيىلگەندىمۇ تارىخىي جەريان بويىچە تۈتۈقلىشىپ بىر-بىرسىنى پەرق قىلغىلى بولمىغىدەك ھالغا چۈشۈپ قالغان ئىدى. ئەمما شۇنداق بولىشىغا قارىماي، مىللىي ئالاھىدىلىكلەرنىڭ ئەھمىيىتى كۆچەپ تەكتىلەنسە، چەت جايلاردىكى ئىرقلار قايتىدىن جانلىنىش پۇرسىتىگە ئېرىشۈپلىشى مۇمكىن ئىدى. بۇنداق بىر ئېھتىماللىق مۇنارخىيىنىڭ چېگرا بويلىرىدىكى مىللەتلەر ئارىسىدا مىللىي دۆلەت ئارزۇلىرىنى ئۇلغايىپ، ئۇلارنىڭ بۆلۈنۈپ چىقىپ كېتىشى ئاسانغا توختايتتى. ئۇ جايلاردىكى ئىرقلار بىر-بىرسى بىلەن ئوخشىشىپ كېتىدىغان ياكى يېقىن قانداشلىقى بار ئېرىقلاردىن بولغاچقا، ئۇلار ئاۋۇستىرىيە تەۋەسىدە نېمىسلىككە قارىغاندا ئۆز ئىرقىغا بەكرەك چوقۇنىدىغان ھالەتنى شەكىللەندۈرگەن ئىدى. ئۇلارنىڭ بۇنداق بۆلگۈنچىلىك ھەرىكەتلىرىگە ھەتتا ۋېينامۇ ئۆزۈنغىچە تاقابىل تۇرالمىدى.

بۇداپېشت (بەزى مەنبەلەردىن قارىغاندا، دوناي دەرياسىنىڭ شىمالى ۋە جەنۇبى قىرىغا يېيىلغان بۇدا ۋە پېشتىدىن ئىبارەت ئىككى پارچە شەھەر رايونى بىرلەشتۈرىلىپ بۇداپېشت دەپ ئاتالغان ــ ئۇ.ت) تەرەققىي قىلىپ گۈزەل بىر شەھەر ھالىتىگە كەلگىنىدىن كېيىن، ۋېينا شەھىرى تۇنجى قېتىم رىقابەتچى بىر رەقىپكە دۇچ كەلمەكتە ئىدى. بۇ رەقىپ، مۇنارخىيىنىڭ ئاۋۇسترو-ۋېنگىر ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش ئورنىغا چېگرا بويلىرىدىكى قايسى بىر يەرلىك مىللەتلەرنىڭ ياكى ۋېنگىرىيىنىڭ تەرەققىياتىغا بەكرەك ئەھمىيەت بېرەتتى. ئاردىدىن ئۆزۈن ئۆتمەي پراگامۇ بوداپېشتنى دوراپ ئۆز ئالدىغا تەرەققى قىلىش يولىنى تۇتۇشقا باشلايدۇ. ئۇنىڭ كەينىدىن لەمبېرگ، لەيباچ قاتارلىق شەھەرلەرمۇ ئىز بېسىپ ئەگىشىپ كېلىدۇ. شۇنداق قىلىپ بۇ كونا ۋىلايەت

شەھەرلىرى ھەر قايسى مىللەتلەرگە ۋەكىللىك قىلىدىغان رايونلارنىڭ مەركىزىگە ئايلىنىۋالغاندىن كېيىن، ئۇ يەرلەر شۇ مىللەتنىڭ سىياسىي مەركەز تۈسىگىمۇ كىرىشكە باشلىدى. نەتىجىدە ئىرقلارنى ئاساس قىلىدىغان مىللىي ھېسسىياتلار ھەر تەرەپتىن يۈكسىلىشكە باشلاپ، ھەر قايسى ئىرقلار ئۆز ئالدىغا مىللىي ئىدىيىلىرىنى شەكىللەندۈرۈش يولىدا ئىلگىرلىمەكتە ئىدى.

شۇنى پەرەز قىلىش تەس ئەمەسكى، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ھەر تۈرلۈك ئىرقلارنىڭ تەرەققىي قىلىش تەلەپلىرى بۇ دۆلەتنىڭ رەسمىي يۈسۈندا ئوتتۇرغا قويغان مىللىي ئىتتىپاقلىق ئاساسىدا ئورتاق تەرەققىي قىلىش تەلىۋىنى رەت قىلالىغىدەك كۈچ ـ قۇۋەتكە ئېرىشەلىشى چوقۇم. ئەنە شۇ كۈنلەر كەلگەندە ئاۋۇستىرىيىنىڭ كۈنىمۇ تۈگىگەن بولىدۇ.

ۋەزىيەتنىڭ بۇ تەرەپكە قاراپ تەرەققىي قىلىشى جوسېف ـ 2 نىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن (1790 ـ يىلى) ئوچۇق ـ ئاشكارە كۈچىيىشكە باشلىغان ئىدى. بۇنداق بىر ۋەزىيەتنىڭ شەكىللىنىشىگە ئىمپېرىيە ساريىنىڭ ئۆزىمۇ سەۋەپچى بولۇپ بەرگەن بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن بۇ ئىمپېرىيىنىڭ تاشقى جەھەتتىكى سىياسىي ئورنىمۇ تەڭ سەۋەپچى بولغان دېيىش مۇمكىن.

ئەسلىدە بۇ دۆلەتنى ساقلاپ قالىمەن دېيىش ئۈچۈن مەخسۇس ھەربىي پىلانى تۈزۈپ، سەۋرىچانلىق بىلەن مەركەزدىن باشقۇرۇش تۈزۈمىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسەتلىشى، بۇنىڭ ئۈچۈن يەنە پۈتۈن ئىمپېرىيە تەۋەسىدە بىرلا تىلنى كۈچەك ئىگە قىلىشى، ئۇ كۈنلەر كەلگۈچە قەغەز يۈزىدە قالغان مىللىي ئىتتىپاقلىق پىلانى ئۈچۈن تەشۋىقاتنى كۈچەيتكەن بولىشى ۋە بۇ دۆلەت ھاكىمىيىتىنى مۇستەھكەملەشنىڭ بارلىق ئامىللىرىنى ھۆكۈمەت قولىغا تۇتقۇزغان بولىشى لازىم ئىدى.

ئورتاق مىللىي ھېسسىيات تىكلەش ئىشى مەكتەپ تەربىيىسى بىلەن تەشۋىقات ۋاستىلىرىغا تايىنىپ ئۆزۈنغا سوزۇلغان بىر دەۋىر ئىچىدىلا قولغا كەلتۈرۈشكە بولىدىغان بىر ئىش بولۇپ، بۇنىڭ ئۈچۈن ئون ـ يىگىرمە يىل ھەرگىز يەتمەيدۇ. ھەتتا بۇ ئىش ئۈچۈن نەچچە ئەسىرلىك پىلان تۈزۈپ ئىزچىل ھەربىي قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ھەممە بىر خىل مىللىي ھىسسىيات بىلەن ياشايدىغان، بىرلا خىل تىل بىلەن سۆزلىشىدىغان ۋەزىيەتنى پەيدا قىلىش ئىشى خۇددى بىرەر مۇستەملىكىنى تولۇق بويسۇندۇرۇش جەريانىغا ئوخشاش سەۋرچانلىق تەلەپ قىلىدىغان بىر ئىشتۇر. بۇنداق بىر ۋەزىيەتنى قولغا كەلتۈرۈشتە زورلۇق كۈچىكە قارىغاندا سەۋرچانلىق بىلەن ماھارەتنىڭ رولى بەكلا مۇھىم. بۇ جەريانداا مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىشلىرىدا مۇتلەق بىرلىك ـ ئىتتىپاقلىق شەرت دەپ چىڭ تۇرىۋېلىشىنىڭمۇ ھاجىتى يوق.

يوقۇرقىدەك ئىشلاردىن بىرەرسىنىمۇ بۇگۈنگىچە ئەملىگە ئاشۇرالماي كەلگەنلىكىنى، ئېنىقراق ئېيتقاندا بۇ تۈردىكى ئىشلار نىمە ئۈچۈن پىلانغا كىرگۈزۈلمىگەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى تەتقىق قىلىپ چىقىش ئىشى، مېنىڭ بۇ جەھەتتىكى سىرلارنى يېشىشىمنى بەكلا ئاسانلاشتۇرۇپ بەرگەن ئىدى. ئەسلىدە بۇ تۈردىكى ئىشلارغا ئەھمىيەت بېرىلمەي كەلگەنلىكىنىڭ ئۆزىلا بۇ ئىمپېرىيىنىڭ يىمىرىلىشىنى تېزلىتىپ بەرگەن بىردىن بىر سەۋەپ بولۇپ قالغان ئىكەن.

شۇنىڭغا قارىماي زاۋاللىققا يۈز تۇتقان ئاۋۇستىرىيە ئىمپېرىيىسىنىڭ شۇنچە ۋاقىتتىن بېرى مەۋجۇت بولۇپ تۇرالىغانلىقى قالغان قۇدرەتلىك ئەللەرنىڭ ھەرقاندىقىدا كۆرۈلۈپ باقمىغان بىر ئەھۋال بولۇپ، ھاكىمىيەت تەركىۋىدىكى نېمىس ئاملى بۇ ئىمپېرىيىنى ياشاتقۇزۇپ كېلىۋاتقان بىردىن بىر ئامىل ئىدى. ئاۋۇستىرىيىدە مىللىي دۆلەت ئاساسىي يوق ئىدى. بۇنداق بىر دۆلەتتە ھاكىمىيەت ۋە باشقۇرۇش ئىشلىرى ئەگەر بىر ھۆكۈمەت قولىدا مەركەزلەشمىگىنىدە، مەلۇم بىر ئىرق ئۈستۈنلۈكى ئاساسىي ئورۇنغا ئۆتۈپ قېلىپ، بۇ ئىرق دۆلەتنىڭ ئىزچىللىقىغا كاپالەتلىك قىلىدىغان بىردىن ـ بىر كۈچكە ئايلىنالىشى مۇمكىن. بىر ئىرق دۆلىتى، بەزى ۋاقىتلاردا خەلقنىڭ ھۇرۇنلىقىغا، بۇ ھۇرۇنلۇقتىن كەلگەن ھەممىگە چىداش خاراكتېرىگە تايىنىپ ناچار تۈزۈملەرنىڭ ئۆزۈن ۋاقىت ھۆكۈم سۈرۈشىگىمۇ ھەيران قالارلىق دەرىجىدە چىداشلىق بېرىپ كىتەلىشى مۇمكىن. بۇ خۇددى بىر ھايۋاننىڭ قىشلىق ئۇيقىسىغا كىرگىنىدەكلا بىر ئىش.

ئەمما ھەرخىل ئىرىقلاردىن تەشكىللەنگەن، قانداشلىق ئاساس قىلىنمىغان بىر ئەلدە، ھاكىمىيەتنى بىرەر مۇستەبىت كۈچ چاڭگىلىغا ئېلىۋالغان ھەر خىل ئىرقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان ئىمپېرىيىلەردە ھەممە خەلق بىراقلا قىشلىق ئۇيقىغا پېتىپ قالغاندەك جىمىپ كەتكەن بولماستىن، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىرەر ئىرق چوقۇم ئۆزۈن مەزگىل ئىچكى قابىلىيىتىنى ساقلاپ يېتىپ بىر كۈنلىرى پارتىلاپ چىقىدىغان ئەھۋاللارمۇ كۆرۈلىشى مۇمكىن. بۇنداق بىر خەۋپ ئەسلەر بويى داۋام قىلدۇرۇلغان تەرىبىيە ۋە ئادەتلەر ۋاستىسى ئارقىلىقلا ئاجىزلاشتۇرۇلىشى مۇمكىن. شۇنداق بولغاچقا بۇنداق دۆلەتلەر قانچىكى يېڭى بولىدىكەن، ئۇنىڭ ھۆكۈمەت بىلەن ئىجتىمائىي تۈزۈمىگە بېقىنىش ئېھتىياجىمۇ شۇنچە كۈچلۈك ئىپادىلىنىدۇ.

بىز نۇرغۇنلىغان ئەللەردە ئۇ دۆلەتنى قۇرغان ياكى ئۇ دۆلەت ئۇچۈن بەكلا قىممەتلىك بولغان ئادىمىنىڭ ئۆلىشى بىلەن تەڭ، دۆلەتمۇ يىمىرىلىپ كېتىدىغانلىقىنى بىلمىز. ئەمما بۇنداق ئەھۋال تارىختا ئۇنچە بەك كۆپ كۆرۈلمەيدۇ دەپ بۇنداق بىر خەۋپكە ھەرگىزمۇ سەل قارىيالمايمىز. چۈنكى بىر

دۆلەت ئاجىزلاشقان پەيتلىردە ئۇنىڭدىكى يوقۇلۇپ كەتكەندەك كۆرۈنگەن دۈشمەن كۈچلەر قايتىدىن جانلىنىپ ئوتتۇرىغا چىقىشى مۇمكىن.

خابسبوۋرگ خاندانلىقى ئەنە شۇنداق بىر ئەقەللى خەۋپتىن خەۋىرى بولمىغاچقا يىمىرىلىشتىن ساقلىنالمىدى. تەغدىر بۇ خاندانلىقنىڭ خەلقى ئارىسىدىكى پەقەت بىرلا پۇخرا سىغا ۋەتىنىنىڭ كەلگۈسى تەغدىرىنى يۇرۇتۇپ بېرىدىغان مەشئەلنى تۇتقۇزغان ئىدى. ئەمما بۇ مەشئەل ھېچ بىر ئىشنى باشقا چىقىرالماي مەڭگۈلۈك ئۆچۈپ قالدى.

نېمىس مىللىتىنىڭ ئىمپىراتورى بولغان جوسېف ئىككىنچى ئاتا بوۋىلىرى پەيدا قىلغان خاتالىقلىرىنى دەرھال تۈزەتمىسە، بۇ ئىمپىرىيىنىڭ ھەر تۈرلۈك ئىرق جىدەللىرى ئىچىدە ۋەيران بولۇپ كېتىشىنى قاتتىق ئەنسىرەش، ئازاپلىنىش ئىچىدە تۈيۈپ قالغان ئىدى. شۇنداق قىلىپ، خەلق سۈيەر جوسېف ئىككىنچى، ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ ئۆتكۈزگەن خاتالىقلىرىنى تۈزىتىش ئۈچۈن كۈچلۈك تەدبىر قوللىنىپ، ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ نەچچە ئەسىرلىك سەل قاراپ كەلگەن ئىشلىرىنى ئون يىل ئىچىدىلا تۈزىتىشكە ئۇرۇندى. ئەگەر جوسېف ئىككىنچى يەنە قىرىق يىل ياشىيالىغان ھەمدە ئۇنىڭ يەنە ئىككى ئەۋلادىمۇ ئەنە شۇنداق تىرىشقان بولسا بەلكىم بۇنداق بىر مۇجىزىنى يارىتالىغان بولار ئىدى. ئەمما ئون يىللىق تىرىشچانلىق نەتىجىسىدىلا ھەممە تەرەپتىن ھارغىنلىق يەتكەن بۇ پادىشا ئەمەلگە ئاشۇرماقچى بولغان غايىلىرى بىلەن بىرگە گۆرىگە كىرىپ ياتتى.

ئۇنىڭدىن كېيىن تەختتە ئولتۇرغانلار مەيلى باشقۇرۇش ئىشلىرىدا بولسۇن ياكى كۆزقاراش جەھەتىدە بولسۇن بۇ ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئىشىدا جوسېف ئىككىنچىنىڭ قولىغا سۇمۇ قۇيۇپ بىرەلمەيدىغان ئىقتىدارسىز خانلار ئىدى.

1848 ـ يىلقى ئىنقىلاۋي ھەرىكەتلەر بىلەن تولغان ياۋروپانىڭ يېڭى دەۋرى باشلانغان ۋاقىتلاردا، بۇ ئىنقىلاپنىڭ ئۇچقۇنلىرى ئاۋۇستىرىيە تەۋەسىدىمۇ ئاستا ـ ئاستا يالقۇنجاشقا باشلىغان ئىدى. ئاخىرىدا بۇ ئۇچقۇن يالقۇنغا ئايلىنىپ ئىجتىمائىي، سىياسىي ياكى سىنىپىي زىددىيەتلەردىنمۇ كۈچلۈك بولغان ئىرق توقۇنۇشلىرىدىن پەيدا بولغان ئاپەتلىك ئوت يالقۇنىنى پەيدا قىلدى.

1848 ـ يىلقى ئىنقىلاپ ياۋروپانىڭ ھەرقايسى بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىدا سىنىپى كۈرەش ھەرىكىتىنى پەيدا قىلغان بولسا، بۇ دولقۇن ئاۋۇستىرىيىگە كەلگىنىدە ئىرقلار ئوتتۇرىسىدىكى يېڭى بىر كۈرەشكە ئايلانغان ئىدى. نېمىس خەلقى بۇ ئىنقىلاپنىڭ نىمە مەقسەتتە قوزغالغانلىقىنى ئەسلىرىدىن چىقىرىشىپ ياكى ئۇنىڭ ماھىيىتىنى چۈشەنمەي تۇرۇپ ئۆز مەقسىتى ئۈچۈن ھەرىكەتكە ئاتلىنىۋاتقىنىدا، ئۆزلىرىنىڭ مەھكۇملىكىنىمۇ تەييارلىماقتا ئىدى.

دەسلەپكى كۈنلىردىن تارتىپلا ئورتاق بىر تىلدىن پايدىلىنىش مەسىلىسىدە بىر پىكىرگە كەلمەي تۇرۇپلا تەشكىل قىلىنغان پارلامېنت، مۇنارخىيە تۈزۈمى ئىچىدە نېمىس ئۈستۈنلۈكىگە تۇنجى زەربىنى بەرگەن ئىدى. ئەمما بۇ زەربە بىلەن بىرگە دۆلەتنىڭ ۋەيران بولۇشقا باشلىغان ئىدى. ئەنە شۇنداق يۈز بەرگەن بىر ھادىسە، بۇ ئىمپېرىيىنىڭ يىمىرىلىش دەۋرىنىڭ باشلىنىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئىدى. بۇ يىمىرىلىش جەريانىنى كۈزىتىش مەن ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم بىر ئۆگۈنۈش پۈرسىتى بولۇش بىلەنلا قالماستىن، مېنى ئىنتايىن ھاياجانلاندۇرغان بىر ئىش بولۇپ قالغان ئىدى. ... نەتىجىدە تارىخ تۈرلۈك ـ تۈمەن ئىشلار ئارىسىدا ئۆزىنىڭ ھۆكۈمىنى ئېلان قىلغان ئىدى. ئاۋۇستىرىيىلىكلەرنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى ئەنە شۇنداق يىمىرىلىش يولىدا ھېچ نىمىدىن خەۋىرى يوق قارغۇلارچە ئىلگىرلىمەكتە ئىدى. بۇ گويا ئاۋۇستىرىيىنى يوقۇتۇشنىڭ ئىلاھىي ئارزۇسىنى ئىسپاتلاپ بەرگەندەكلا بىر ئىش ئىدى.

بۇ ھەقتە تەپسىلى بايان قىلىش ئىشى بۇ كىتاپنىڭ مەقسىدى بولمىغاچقا بۇ ھەقتە كۆپ توختالمايمەن. مەن پەقەت ئىرقلار بىلەن دۆلەتنىڭ يوقۇلۇشىغا سەۋەپچى بولغان، ھازىرغىچە كۆچكە ئىگە بولۇپ كېلىۋاتقان ۋەقەلىكلەرنىڭ سىياسىي كۆز قاراشلىرىنىڭ شەكىللىنىشىدە تۈرتكە بولۇپ بەرگەنلىكىنى چۈشەندۈرۈش ئۈچۈنلا بۇ ھەقتە تەھلىل قىلىشقا مەجبۇر بولماقتىمەن.

ئاۋۇستىرىيە مۇنارخىيىسى

ئاۋۇستىرىيە مۇنارخىيىسىنىڭ ــ خانلىق تۈزۈمىنىڭ يىمىرىلىشى ۋە ئۇنىڭ يەر بىلەن يەكسان بولۇشىنى تىزلەتكەن ئامىللار ئىچىدە ئىمپېرىيە پارلامېنتى، يەنى ئاۋۇستىرىيىلىكلەرنىڭ تىلى بىلەن ئېيتقاندا رېيچسرات دەيدىغان ئورگان ئالدىنقى ئورۇندا تۇراتتى. بۇنى نەزەر دائىرىسى ئىنتايىن تار بولغان بۇرجۇئازىيىمۇ تونۇپ يەتكەن ئىدى. بۇ ئورگان بىر قارىماققا كلاسسىك دېموكراتىيىنىڭ ۋەتىنى بولغان ئەنگلىيىدىن ئۈلگە ئېلىنىپ قۇرۇلغاندەك كۆرۈنەتتى. بۇ مۇئەسسە ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئۆزگەرتىلمەي ئەنگلىيىدىن ۋېينناغا ئۆزىتى كۆچۈرۈپ كېلىنگەن بىر ئورگان ئىدى.

قوش قۇرۇلتايلىق ئەنگلىيە ھاكىمىيەت سىستېمىسى تۆۋەن پالاتا (ئاۋام قۇرۇلتىيى ــ ئۇ.ت) ۋە يوقۇرى پالاتا (ئاقسۆڭەكلەر قۇرۇلتىيى ــ ئۇ.ت) دەپ

ئىككى قىسىمغا بۆلۈنۈپ پائالىيەت قىلاتتى. بۇ ئىككى قۇرۇلتاي بىر-بىرسىدىن پارلامېنت بىنالىرىنىڭ ئوخشىماسلىقى بىلەنلا پەرقلىنىپ تۇراتتى. بىر يىللىرى بارىرىي دىگەن ئېنجىنېر، تايمىس دەريالىنىڭ شاۋقۇنلىرى ئىچىدىن كۆتۈرۈلگەن پارلامېنت بىناسىنى قۇرۇشقا كىرىشكەن ۋاقتىدا برىتانىيە ئىمپېرىيىسىنىڭ تارىخىي مەنبەلىرىدىن پايدىلانغان ئىدى. 1200 بۆلۈملۈك شامدان، ۋاسا ۋە تۈرۈكلەر بىلەن بىزدىلگەن، ھەيكەللەر ۋە ماي بويىاق رەسىملەر ئارقىلىق زىننەتلىنىپ چىقىلغان ئاق سۈڭەكلەر قۇرۇلتاي سارىيى بىلەن ئاۋام قۇرۇلتاي سارىيى ئېنگىلىزلارنىڭ غۇرۇرلىنىپ تەلپۈنىدىغان ئورنىغا ئايلانغان ئىدى.

ۋېينانىڭ ئىچكى قىسمىدا ساقلىنىپ كېلىۋاتقان تۈنجى مەسىلە، پارلامېنت سارىيىنى سېلىش جەريانىدىكى بىزدىشكە كەلگەندە ئۆزىنى كۆرسىتىدۇ: دانىيىلىك خانسېن خەلقىقە ۋەكىللىك قىلىدىغان بۇ ساراينىڭ ئەڭ ئاخىرقى بىر پارچە مەرمەر پارچىسىنى قويۇپ پۈتكۈزگەندىن كېيىن، بۇ ساراينى بىزدىش ئۈچۈنمۇ باررىغا ئوخشاش قېدىمى تارىخىي مەنبەلەردىن ئۈلگە ئېلىشنى ئويلايدۇ. شۇنداق قىلىپ "غەرپ دېموكراتىيىسى" نىڭ تىياتىرخانىغا ئوخشاپ كېتىدىغان بۇ ھەشەمەتلىك بىناسى يونان ۋە رىم دۆلەت رەھبەرلىرى بىلەن پەيلاسوپلىرىنىڭ ھەيكەللىرى بىلەن بىزىلدۇ. مازاق قىلىنغاندەك بىر يېرى، بۇ بىنانىڭ ئۈستىنى بىزىگەن 'غالىبىيەت ھارۇۋىسى' غا قېتىلغا ئات ھەيكەللىرى تۆت تەرەپكە قاراپ چاپچىپ تۇرغان ھالىتىنى تەسۋىرلىگەن بولۇپ، بۇ مەنزىرە بىنانىڭ ئىچىدە يۈز بېرىدىغان ھەممە كىشى ھارۇۋىنى ھەر تەرەپكە سۆرەيدىغان بۆلۈنۈش ۋەزىيىتىنى بىنانىڭ سىرتىدىكى بۇ ھەيكەللەر ئارقىلىق ئۇپ - ئوچۇق تەسۋىرلەپ بەرمەكتە ئىدى.

ئاۋۇستىرىيىلىك ھەر مىللەت خەلقى، كەمىستىش خاراكتېرىنى ئالغان بۇنداق بىر تەسۋىرنى بىزگە ھاقارەت قىلغانلىق دەپ ھىساپلاپ، بۇ ساراي نەقىشلىرىنىڭ ئاۋۇستىرىيە تارىخىغا قىلىنغان ھۆرمەتسىزلىك دەپ نارازىلىق بىلدۇرىشى پۈتۈنلەي مۇمكىن ئىدى. ئەمما، پاۋل ۋاللوتنىڭ گېرمانىيە رېيچ بىناسىنى "نېمىس خەلقىگە سوغات" دېگەن خەتلەرنى ئويۇپ گېرمانىيىلىكلەرگە تاپشۇرغىنىدەك، بۇ ئىمپېرىيە پارلامېنت بىناسى ۋېينادىمۇ بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ توپ - زەمبىرەك ئوقلىرىنىڭ گۈلدۇرامىلىرى ئىچىدە ئاۋۇستىرىيىلىكلەرگە داغ - دۇغا بىلەن سوۋغا قىلىنىدۇ.

تېخى يېگىرمە ياشقىمۇ كىرمىگەن بىر ۋاقىتمدا، بىر قېتىملىق قۇرۇلتاي يىغىنىنى ئاڭلاپ بېقىش ئۈچۈن فرانزېنسرىك سارىيىغا بىرىنچى قېتىم كىرگەن ۋاقىتمدا بەدىنىمنى توك سوقۇۋتكەندەك ھىسىياتلارغا كىرىپ قالغان ئىدىم.

ئەسلىدە مەن قۇرۇلتاي (پارلامېنت) غا ھەقىقەتەنمۇ ئۆچ ئىدىم. شۇنداقتىمۇ مېنىڭدىكى بۇ ئۆچلۈك ھەرگىزمۇ بۇ ئورگانغا بولغان ئۆچلۈكىمدىن كەلگەن ئەمەس، ھەتتا مەن لىبېرالىستىك كۆز قاراشلىرىم تۈپەيلىدىن پارلامېنت تۈزۈمىدىن باشقىچە بىرەر ھاكىمىيەت شەكلىنىمۇ ئەقلىمگە كەلتۈرەلمەي يۈرەتتىم. ئۇ كۈنلەردە ھەرقانداق بىر دىكتاتورلۇق كۆز قارىشى ھابسبۇرگ سارىيىغا بولغان ئۆچمەنلىك قارىشىمغا سېلىشتۇرۇلغاندا گويا ئەركىنلىك، ئەقىل، مەنتىققا قارشى ئېغىر خىيانەتكارلىقتەكلا بىلىنەتتى. مېنىڭدە بۇنداق قاراشنىڭ شەكىللىنىپ قېلىشىغا ئەنگلىيە پارلامېنتىغا بولغان ھەيرانلىقىم سەۋەپ بولغان بولىشى مۇمكىن. مېنىڭدىكى بۇ خىل پارلامېنت سۆيگۈسى، ياش ۋاقتىلىرىمدا ئوقۇغان گېزىتلاردىن ئالغان تەسىراتلىرىمدىن بارلىققا كەلگەن بولىشىمۇ مۇمكىن. ئاۋام كامىرىسىنىڭ ئەنگلىيىدە ئۈستىگە ئالغان ۋەزىپىلىرىنى ئەستايىدىللىق بىلەن ئورۇنداپ كېلىۋاتقانلىقىنى نېمىس گېزىتلىرى ئالاھىدە كۆككە كۆتۈرۈپ ماختاپ تونۇشتۇرۇشلىرى مېنى قاتتىق تەسىرلەندۈرگەن ئىدى. ئۇ كۈنلەردە بىر خەلقنىڭ ئۆزىنى ئۆزى باشقۇرغىنىدىن ئارتۇق يەنە قانداق بىر ھاكىمىيەت تۈزۈمىنى تەسەۋۋۇر قىلالىشىم مۇمكىن؟ ئاۋۇستىرىيە قۇرۇلتىيىغا ئۆچ بولۇپ قېلىشىمغا ئۇنىڭ خەلقنى كۆزدە تۇتماي ھەردائىم خاتالىق سادىر قىلىپ تۇرۇشلىرى، ناتوغرا قارار چىقىرىشلىرى سەۋەپ بولغان بولۇپ، بۇنداق خاتالىقلارنى شەرەپلىك بىر ئورگاننىڭ ئىناۋىتىگە قىلىنغان ھاقارەت دەپ قارايتتىم. بۇ جەريانداا ئۇلارغا ئۆچ بولۇپ قېلىشىمغا باھانە بولۇپ بېرىدىغان مۇنداق بىر ئەھۋالغىمۇ دۇچ كەلگەن ئىدىم:

ئاۋۇستىرىيە دۆلىتى تەۋەسىدىكى نېمىس ئاممىلىرىنىڭ تەغدىرى رېيچسراتنىڭ ئالدىغان قارارلىرىغىلا باغلىق ئىدى. مەخپى ئاۋاز بېرىش ياكى ئومۇمىي سايلام ئۆتكۈزۈش لايىھىسى ماقۇللانماستىن بۇرۇن پارلامېنتتا سانى ئاز بولسىمۇ خېلى كۈچلۈك نېمىس ۋەكىللىرىنىڭ تەسىرى مەۋجۇت ئىدى. ئەسلىدىنلا نېمىس ۋەكىلىنىڭ بۇنچە ئاز بولىشىمۇ كىشىنى ئويغا سالماي قويمايتتى. چۈنكى مىللەت نوقتىسىدىن ئالغاندا سوتسىيال دېموكرات پارتىيىسى نېمىس مەنپەئەتى ئۈستىدە قارار ئېلىشقا توغرا كەلگىنىدە ھەر دائىم رەقىپىلەرگە يان بېسىپ ئاۋاز بېرىشكە مايىللىقى كىشىنى ئويلاندۇرماي قويمايتتى. سوتسىيال دېموكراتلار پارتىيىسىنىڭ بۇنداق قىلىشى نېمىسلاردىن باشقا ئۇنسۇرلاردىن ئايرىلىپ قېلىشتىن بەكلا ئەنسىرەيدىغانلىقىدىن كەلمەكتە ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، شۇ ۋاقىتلاردىن تارتىپلا سوتسىيال دېموكراتلار پارتىيىسىنى بىر نېمىس پارتىيىسى دەپ قارىغىلى بولمايتتى. ئومۇمىي سايلام ئۈسۈلى قوبۇل قىلىنغىنىدىن كېيىن نېمىسلارنىڭ سان

جەھەتتىن ئۇستۇنلۇكىكە ئېرىشەلىشىمۇ ئەمەلدىن قالغان ئىدى. بۇنىڭ نەتىجىسىدە، نېمىس تەسىرىنى تازىلاش پۇرستى يارىتىلغان ئىدى.

شۇ ۋاقىتتىن باشلاپ، مېنىڭدىكى مىللەتچى (ناسيۇنالىست)، مۇتەئەسسىپ تۇيغۇلىرىم نېمىسلارغا تەۋە بولغان ھەر قانداق نەرسىنى ھمايە قىلىشقا قاراپ ئۆزگىرەپ، نېمىس ئامىللىرىنى قوغداش تۇرماق ھەتتا ئۇنىڭغا ئۆچمەنلىك قىلىدىغان بۇنداق بىر قۇرۇلتايىنى ھەرگىزمۇ قوبۇل قىلالمايدىغان بولۇپ ئۆزگەردىم.

ئەمما بۇ يەردىكى مەسىلە، ئاۋاز ئۇستۇنلۈكىدىكى مەسىلە ئەمەس بەلكى ئاۋۇستىرىيە دۆلىتىنىڭ ئۆزىدىكى مەسىلە ئىدى. قېرىپ كەتكەن بۇ دۆلەت مەۋجۇد بولۇپ تۇرالىشىغا كۆچى يەتمىگەنسىرى، نېمىس مىللىتىمۇ بۇ قۇرۇلتايدا بىرىنچى دەرىجىلىك بىر ئورۇنغا ئېرىشەلىشى ھەرگىزمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

ئەسلىدە ھۆرمەت قىلىشقا لايىق، ئەمما ئىناۋەتسىنى ئاللىمۇقاچان يوقۇتۇپ بولغان بۇ سارايغا ئەنە شۇنداق بىر روھىي ھالەت ئىچىدە كىرىپ كەلگەن ئىدىم.

شۇنىمۇ ئەسكەرتىپ ئۆتىمەنكى، مەن بۇ يەرگە كىرىۋاتقان ۋاقتىمدا بىنانىڭ دەب ـ دەبىلىك كۆرۈنىشىگە قارىتا بىر تۇرلۇك ھۆرمەت ھىسسىياتى بىلەن كىرىپ كەلگەن ئىدىم. بۇ بىنا ـــ ھەقىقەتەن نېمىس تۇپراقلىرى ئۈستىگە قۇرۇلغان بىر يونان مۇجىزىسى ئىدى.

ئەمما قۇرۇلتاي زالىدا بولۇۋاتقان ئىشلارنى كۆرگىنىمدىن كېيىن، ئۇ يەردىن قاتتىق يىرگىنىشكە باشلىدىم. قۇرۇلتاي يىغىن زالىدا ئىنتايىن مۇھىم بىر ئىقتىسادىي مەسىلە ئۈستىدە مۇزاكىرە ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن نەچچە يۈز خەلق ۋەكىلى بىر يەرگە يىغىلغانكەن. نوتۇق سەھنىسىگە چىقىپ سۆز ئالغانلارنىڭ دەۋاتقان گەپلىرى بەكلا سەۋىيىسىز ئاددى گەپلەر ئىدى. بەزى ۋەكىللەر نېمىسچە سۆزلىمەي ئۆزلىرىنىڭ ئانا تىلى بولغان ئىسلاۋيانچە تىلدا، يەنە بەزىلىرى يەرلىك شۇبلەردە سۆزگە چىققان ئىدى. شۇ كۈنلەرگىچە گېزىتلار ۋاستىسى بىلەن خەۋەردار بولۇپ تۇرغان ئىشلارنى بۇ يەردە بىۋاستە ئاڭلىماقتا ئىدىم. ئۇ يەر ـ بۇ يەردە قالايماقان چېچىلىپ ئولتۇرۇشقان بۇ كىشىلەر ھەرخىل تىللار بىلەن ھەممە تەرەپتىن چالۋاقىشىپ بىر ـ بىرسىنىڭ سۆزىنى كېسىپ ۋارقىرىشاتتى. بۇ جەريانداا ياشانغان بىرسى توختىماي قوڭغۇرىقىنى پولاڭشتىپ چېلىپ خەلق ۋەكىللىرىگە جىم بولۇشلىرىنى تەلەپ قىلىپ، مەجلىس تەرتىۋىنى ساقلاشقا تىرىشماقتا ئىدى.

بۇ كۆلكىلىك مەنزىرىگە قاراپ ئولتۇرۇپ ئۆزەمنى كۈلۈشتىن زادىلا تۇتۇۋالالماي قالغان ئىدىم.

ئاربدىن بىر نەچچە ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن يەنە قايتا بۇ قۇرۇلتاي زالىغا كىرگىنىمىدە، ئاۋالقىسىغا تۈپتىن ئوخشىمايدىغان باشقا بىر مەنزىرىگە دۇچ كەلگەن ئىدىم. قۇرۇلتايىنىڭ يېغىن زالى قۇپ ـ قۇرۇق دېگىدەك بولۇپ، بىر قىسىم خەلق ۋەكىللىرى ئۈيقىغا غەرق بولۇشقان، يەنە بەزىلىرى بىر ـ بىرىگە مەنسىز قارىشىپ پارقىراپ ئولتۇرۇشقان ئىدى. ئاربدىن بىرسى سەھنىگە چىقىۋېلىپ بىر نىمىلەرنى دەپ سۆزلىمەكتە ئىدى. رەئىس ۋەكىلى بولغان بىرسى خۇددى بۇ زالدا يېغىن باشقۇرىۋاتقاندەك قىياپەتتە ئولتۇرغان بولسىمۇ، ئاللىبۇرى بۇ مەنزىرىدىن بەكلا زىرىككەنلىكى مانا مەن دەپلا كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

شۇندىن باشلاپ ۋاقتىم بولسىلا قۇرۇلتاي زالىغا بېرىپ تۇرىدىغان بولدۇم. قۇرۇلتاي سارىيىغا ھەر بېرىشىمدا يېغىن زالىنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىپ، چۈشىنەلىگەن نۇتۇقلارنى ئاڭلىغاچ بۇ دۆلەتنىڭ پۇخرالىرى سايلىغان بىچارە خەلق ۋەكىللىرىنىڭ پائالىيەتلىرىنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىپ، ئۆزەمچە خېلى ئەقلى بار نىمىكەن دەپ قارىغان بىرەر ـ ئىككى كىشىگە دىققىتىمنى مەركەزلەشتۈرۈپ ئولتۇراتتىم. بۇ جەريانىدا، بۇ ئورگان ھەققىدە ئېنىق بىر كۆز قاراشقا كەلمەكتە ئىدىم. بىرەر يىل داۋاملاشقان بۇ تېنچ كۆزىتىشىم نەتىجىسىدە، قۇرۇلتاي دېگەن بۇ مۇئەسسە توغرىسىدىكى بۇرۇنقى باھالىرىمنىڭ بىر قىسمىنى پۈتۈنلەي ئۆزگەرتىشكە، يەنە بىر قىسىم باھالىرىمدىن پۈتۈنلەي ۋاز كېچىشكە مەجبۇر بولدۇم.

ئەندى مەن، ئاۋۇستىرىيە قۇرۇلتىينىڭ پەسكەش ۋە كۆلكىلىك ھالىغا ئەمەس بەلكى بۇ قۇرۇلتاي دېگەن ئورگاننىڭ ئۆزىگە قارشى تۇرىدىغان بىرسىگە ئايلانماقتا ئىدىم. شۇ ۋاقىتقا كەلگىچە بارلىق پاسكىنا ئىشلار بىلەن خاتالىقلارنىڭ ئاۋۇستىرىيە قۇرۇلتىيىدا نېمىس كۆپ سانلىقىنىڭ مەۋجۇت بولماسلىقىدىن مەيدانغا كەلمەكتە دەپ تونۇپ كەلگەن ئىكەنمەن. ئەندىلىكتە بولسا بۇنىڭ سەۋەبىنىڭ بۇ ئورگاننىڭ پەيدا بولۇش پىرىنسىپلىرى بىلەن ئۇنىڭ ئەسلى ماھىيىتىدىن ئىزدىنىش لازىملىقىنى ھىس قىلماقتا ئىدىم.

شۇندىن ئىتىۋارەن دېموكراتىيىنىڭ، پۈتكۈل بۇ تۈزۈمنىڭ ھۆلى بولغان "كۆپ سانلىق قارار چىقىرىش" پىرىنسىپى دېگەننىڭ قانداق نەرسە ئىكەنلىكى ھەققىدە تۈپتىن ئوخشىمايدىغان بىر قاراشقا كەلمەكتە ئىدىم. خەلق ۋەكىلى سۈپىتى بىلەن قۇرۇلتايدا ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان كىشىلەرنىڭ كۆز قاراشلىرى بىلەن ئۇلارنىڭ ئەخلاقىي پەزىلەتلىرىنى ئەستايىدىللىق بىلەن تەتقىق قىلىشقا كىرىشتىم. شۇ ئارقىلىق خەلق ۋەكىللەر قۇرۇلتىيى دېگەن بۇ مۇئەسسەنىڭ قانداق بىر ئورگان ئىكەنلىكى، بۇ مۇئەسسە قانداق كىشىلەردىن تەشكىل

تاپىدىغانلىقى ھەققىدە مەلۇماتقا ئېرىشمەكتە ئىدىم. بىر قانچە يىل ئىچىدە، كېيىنكى ۋاقىتلارنىڭ ئەڭ داڭلىق ھاكىمىيەت شەكلى بولغان پارلامېنت تۈزۈمىنى بارلىق ئۈگىلىرى بويىچە تولۇق تونۇپ يەتكەن ئىدىم. شۇ چاغلاردا تەسەۋۋۇر قىلغان پارلامېنت شەكلى ھەققىدىكى تەسەۋۋۇرۇم تا بۈگۈنگىچىمۇ ئۆزگەرمەي ئۆز پىتى ساقلىنىپ كەلمەكتە. شۇنداق قىلىپ، ئەمەلىي تۈرمۇش تەجرىبەم مېنى بەزى كىشىلەر ئۇچۇن ئاز ـ تولا جەلپ قىلارلىق بولۇپ تۇيۇلغىنى بىلەن، ئەسلىدە ئىنسانىيەتنىڭ يىمىرىلىشى ئۇچۇن خىزمەت قىلىۋاتقان بىر ئىجتىمائىي نەزەريىنىڭ مېنى نىشانىمدىن ئازدۇرۇپ كېتىشىدىن ساقلىنالىغان ئىدىم.

بۇگۈنكى كۈندىكى غەربىي ياۋرۇپادا، دېموكراتىيە دېگەننى ماركسىزمنىڭ بىر سوۋغىسى دېيىشكىلا بولىدىكەن. يەنى، ماركسىزمنى دېموكراتىيىسىز تەسەۋۋۇر قىلىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەسكەن. مېنىڭچە بولغاندا دېموكراتىيە دېگەن بۇ نەرسە بۇ دۇنيانىڭ ۋاباسى بولغان ماركسىزم ئۇچۇن بىر مىكروپ ئۇۋىسى بولۇپ، يۇقۇملۇق كېسەللىك مىكروبلىرى ئەنە شۇ ئۇۋىدا كۆپىيىپ تۆت ئەتراپقا يېيىلىپ تۇرىدىكەن. شۇنداق قىلىپ، بۇ مىكروپلار ئۆزىنىڭ بارلىق ئالاھىدىلىكلىرىنى "چالا تۇغۇلغان بوۋاق" دەپ تەرىپلەشكە بولىدىغان ئەنە شۇ پارلامېنتارىزمدىن ئالماقتا ئىكەن. شۇنداق قىلىپ، ھەر قانداق بىر ئىلاھىي نۇرمۇ پارلامېنت دېيىلگەن بۇ لايدا يۇغۇرۇلۇپ چىققان ھەيكەلگە جان بېرەلىشى ھەرگىز مۇمكىن ئەمەسلىكىنى چوڭقۇر تونۇپ يېتىشكە باشلىدىم.

ۋېيىنادا تۇرىۋاتقان ۋاقىتلىرىمدا ماڭا پارلامېنتچىلىقنىڭ ماھىيىتىنى تەتقىق قىلىش پۇرسىتىنى يارىتىپ بەرگەن تەغدىرىمگە مىڭلارچە قېتىم رەخمەت ئېيتىمەن. ئەگەر ئۇ ۋاقىتلاردا گېرمانىيىدە بولغان بولسام، بۇ مەسىلىنى ئۇنچە بەك ئىنچىكىلەپ كەتمەيلا بىر چەتكە تاشلىۋەتكەن بولار ئىدىم. ئەگەر پارلامېنت دەيدىغان بۇ نەرسىنىڭ شۇنچە كۇلكىلىك قىياپىتىنى ئاۋال بېرلىندە كۆرگەن بولسا ئىدىم، شۆبھىسىزكى، بۈگۈنگىچە ئېرىشكەن كۆز قاراشلىرىمنىڭ يېرىمىنىمۇ قولغا كەلتۈرەلمىگەن بولار ئىدىم. شۇنداق بولغىنىدا بەكلا ئىشەنچىلىك بولۇپ كۆرۈنىدىغان سىرتقى كۆرۈنۈشلىرىگىلا قاراپ خەلق بىلەن رېيچىنىڭ قۇتقۇزۇلۇشىنى ئىمپېرىيە چۈشەنچىسىنى كۈچلەندۈرۈشكە باغلىق دەپ قارايدىغانلارنىڭ سېپىگە قوشۇلۇپ كەتكەن بولار ئىدىم. ئەمما بۇنداق قارايدىغان كىشىلەر قۇتقۇزۇش ۋاقتىنىڭ كەلگەن ـ كەلمىگەنلىكىنى پەرق قىلالمايدىغان ساۋاتسىز كىشىلەر بولغانلىقى ئۈچۇن، بەربىر ھېچنىمىنى باشقا ئېلىپ چىقالمىغان، ھەممە ئىشنى خەتەرلىك يار لۇنگە يىتەكلەپ كېتىۋەرگەن بولاتتى.

ئاۋستىرىيىدە بولسا بۇنداق كەينى ـ كەينىدىن خاتالىشىپ يۈرەرمەنمۇ دەپ ئەنسىرەشنىڭ ھاجىتى يوق. چۈنكى پارلامېنتنى قىلچە ئەھمىيىتى يوق دېگەندەمۇ، خابسبۇرگنەمۇ ئۇنىڭدىن مۇكەممەل دەپ قاراش ئىمكانى يوق، ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ بەتەر دەپ قاراشقا بولاتتى. پارلامېنتچىلىق رەت قىلىنغىنىدا ھەممە ئىش ھەل بولۇپ كېتىدۇ دەپ قاراشقىمۇ بولمايتتى، ئەلۋەتتە. بۇنداق قارىساقمۇ پۈتۈن مەسىلە بەربىر ئۆز پېتى ساقلىنىپ قالمۇيدىغانلىقى ئېنىق. رېيچسراگنى (ئاۋۇستىرىيە پارلامېنتنى، ئالى قۇرۇلتىيىنى) ئەمەلدىن قالدۇرۇش دېگەنلىك، ھۆكۈمەت ئىشلىرىنى خابسبۇرگ خاندانلىقىنىڭ قولىغا يالغۇز تاشلاپ قويۇش دېگەنلىك بولاتتى. بۇنداق پىكىرنى ھەرگىزمۇ قوبۇل قىلىشقا بولمايتتى، بۇنداق بىر قاراشنى، بولۇپمۇ مەن ھەرگىز قوبۇل قىلالمايتتىم.

بۇ ئالاھىدە ئەھۋالنى ئېنىقلىۋېلىشتا دۇچ كەلگەن قىينچىلىقلىرىم، مېنى بۇ ھەقتە تېخىمۇ چوڭقۇر تەكشۈرۈشكە مەجبورلىغان ئىدى. ئەگەر شۇنداق بىر مەجبورلىنىش بولمىغان بولسا، ئۇ ياش ۋاقىتلىرىمدا، بۇنداق بىر خۇلاسىغا زادىلا كېلەلمىگەن بولار ئىدىم.

مېنى تېخىمۇ بەك ئويلاندۇرغىنى، پارلامىت تۈزۈمىنىڭ ھېچ قانداق بىرسىگە قىلچە مەسئۇلىيىتى ئارتمايدىغانلىقىنى ئوچۇق ئوتتۇرغا قويىشى ئىدى. پارلامېنت ھەرقانداق بىر ئىش ھەققىدە قارار چىقرالايتتى. ئەگەر ئېلىنغان بۇ قارارلار ھەرقانداق بىر پاجىئەلىك نەتىجىلەرنى كەلتۈرۈپ چىقارغىدەك بولغىنىدا، بۇ قارار سەۋەبىدىن ھېچكىم بىرەر جاۋاپكارلىققىمۇ تارتىلمايتتى. ئەگەر ئىنتايىن ئېغىر بىرەر پاجىئەلىك ئاقىۋەت يۈز بەرگەدەك قىلسا، بىر بولسا ھۆكۈمەت ئىستېپا بېرىپ قۇتۇلاتتى يا بولمىسا پارلامېنت تارقىتىۋېتىلەتتى.

بۇنداق ئەھۋالدا، ئېنىق مەسئۇلىيىتى بولمىغان كىشىلەردىن تەشكىل تاپىدىغان بۇنداق بىر كۆپچىلىكنى جاۋاپكارلىققا تارتىش مۇمكىنمۇ؟ ئەگەر بىرەر ئىشنىڭ مەسئۇلىيىتى مۇئەييەن بىر كىشىگە تاپشۇرۇلمىغان بولسا، ئۇ ئىشنىڭ بىرەر قىممىتى قالارمۇ؟ قارار قىلىش بىلەن بۇ قارارنى ئىجرا قىلىش ئىشى بىر مۇنچە كىشىلەرگە ئورتاق تاپشۇرۇلغىنىدا، مەسىلە كۆرۈلگىنىدە بۇنداق ئىجرائەتتىن ھۆكۈمەت رەئىسىنى جاۋاپكارلىققا تارتىش مۇمكىنمۇ؟

بۈگۈنكى كۈنگىچە بىرەر مەسئۇل كىشى دۆلەت ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ئۈچۈن بىرەر پىلان تۈزۈپ، بۇ پىلاننى ئەقىلسىز قوي پادىلىرىغا چۈشەندۈرۈپ، بۇ بىر توپ قوي پادىسىنى قايىل قىلىپ ئۇلارنىڭ ماقۇللىقىدىن ئۆتكۈزۈشكە مەجبور بولۇپ كەلمىدىمۇ؟

دۆلەت رەھبىرى بولۇش دىگەنلىك، قايىل قىلىش سەنئىتىگە ئىگە بولۇش، مۇھىم پىرىنسىپلارنى چۈشەندۈرۈش ۋە چوڭ ـ چوڭ قارارلارنى چىقارتقۇزۇش ئۈچۈن كىشىلىك مۇناسىۋەتلەرگە ماھىر بولۇش دىگەنلىكمۇ؟

ئەگەر بىرەر دۆلەت مەسئۇلى بەلگىلىك بىر كۆز قاراش ئۈچۈن راك ئۆسمىسى هالىغا كېلىپ بولغان بىر پارلامېنت كۆپ سانلىقنى مۇڭدىپىقىيەتلىك بىلەن مۇئەييەن بىر كۆز قاراش ئەترافىغا جەلىپ قىلالمىغىنىدا، بۇنداق بىر كۆز قاراشنى ئۇلارغا مۇڭدىپىقىيەتلىك هالدا چۈشەندۈرۈپ بىرەلمىگىنىدە، ئۇ مەسئۇل كىشىنىڭ ئىقتىدارسىز بىرسى ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىيالارمۇ؟ ئۇلۇغ نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرمەي تۇرۇپ ئالىي رەھبەر بولالىغان كىشىلەرنى كىم كۆرۈپتۇ؟

جېنىنى تىكىپ هەربىكەتكە ئاتلىنىشنى تەلەپ قىلىدىغان بۇ دۇنيادىكى بارلىق داهىيانە هەربىكەتلەرنىڭ هەممىسى بىرەر داهىنىڭ مۇگدەپ ياتقان خەلق ئاممىسىنى هەربىكەتكە كەلتۈرىمەن دەپ شۇ خەلق ئاممىسىنى ئۇيغۇتۇش ئۈچۈن كەسكىن هەربىكەت پەيدا قىلغانلىقىنىڭ نەتىجىسى ئەمەسمىدى؟

ئەنە شۇنداق بىر ئەهۋال ئاستىدا، ئوتتۇرغا قويغان پىلانلىرىنى يوقۇرقىدەك كىشىلەر گۇروهىغا تەستىقلىتالمىغان بىرەر دۆلەت رەھبىرى قانداق قىلىشى كېرەك ئىدى؟ ئۇلارغا پۇل تارقىتىپ ماقۇل قىلىشى كېرەكمىدى؟ ياكى بولمىسا خەلقىنىڭ تەغدىرىگە زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغان، ئەملگە ئاشۇرۇلىشى زۆرۈر بولغان بۇنداق بىر پىلاننى خەلقىنىڭ نادانلىقى سەۋىبىدىن ئۇقتۇرالماي ئەمەلدىن قالدۇرسا بولامتى؟ بۇنداق بىر مەسىلىگە دۇچ كەلگەن خەلقىغە، ۋەتىنىگە سادىق بىر رەھبەر، ۋىجدانى ۋەزىپىسى بىلەن قۇرۇلتاي ۋەكىللىرى ئارىسىدا قايسىنى تاللىۋېلىشى ياكى بۇ زىددىيەتنى قايسى خىل ئۇسۇلدا هەل قىلىشى كېرەك؟ ئەنە شۇنداق بىر مەسىلىدە خەلقىغە مەسئۇل بولۇش ۋىژدانى بىلەن قۇرۇلتاي ئالدىدىكى جاۋاپكارلىقىنىڭ قايسىسى بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدىغانلىقىنى بەلگىلەيدىغان ئۆلچەم زادى نېمە؟ هەقىقىي بىر دۆلەت رەھبىرى بولغان كىشى خەلق ئالدىدىكى مەسئۇلىيىتىنى بىر چەتكە قايرىپ، قويۇپ يالغۇز قۇرۇلتاي جامائىتىنىلا چۈشۈنىپ هۆكۈمەت سىياسىتىنى بەلگىلەيدىغان قۇرۇق بىر سىياسەتچىگە ئايلىنىپ قېلىشىدىن ئۆزىنى ساقلىشى لازىممۇ قانداق؟

ئەگەر، بۇنىڭ دەل ئەكسىچە بۇ دۆلەت رەھبىرى ئادەتتىكىدەك بىر سىياسىيون بولۇپ قالغىنىدا، يوقۇرقىدەك مەسئۇلىيەتلەرنى هەرگىزمۇ ئۆز ئۈستىگە ئالماي، بۇ مەسئۇلىيەت يۈكىنى بىر گۇرۇپ ئادەملەرگە ئورتاق دەپ هىساپلاپ بەزى هىلىگەرلىكلەرنى ئىشلىتىپ ئىشنى ئەپلەپ سەپلەپ ئۆتكىزىۋېتىشكە ئۇرۇنماسمۇ؟

ئەنە شۇنداق بىر ئەھۋالدا، بىزنىڭ "پارلامېنت كۆپ سانلىقنىڭ قارارى" دەيدىغان پىرىنسىپىمىز ۋەزىپىنى ئېنىق بىر كىشىگە تاپشۇرۇش دەيدىغان مەسئۇلىيەتچانلىق پىرىنسىپىمىزغا زىت كېلىپ قالماسمۇ؟

ئەجبا ئاربىمىزدا ئىنسانىيەت تەرەققىياتىنى مەلۇم شەخسنىڭ پىلانىدىن بارلىققا كەلمەي ھەممە كىشىنىڭ ئورتاق تۇزگەن پىلانىنىڭ نەتىجىسى دەيدىغانغا ئىشىنىدىغان كىشىلەر بارمۇ؟ ئاربىمىزدا ئىنسانىيەت بىر كۈنلىرى بۇنداق باشلامچى دەيدىغان شەرتتىن قۇتۇلۇپ كىتىشى كېرەك دەيدىغان گەپلەرنى تەرغىپ قىلىدىغان بىرسى بارمۇ؟ بۈگۈنكى كۈندە، بىز ئۈچۈن ئېنىق بىرسى مەسئۇل بولۇش دەيدىغان ئۇقۇم ھەر قانداق ۋاقىتتىكىدىنمۇ مۇھىم بولۇپ تۇرىۋاتقانلىقى ھەممىگە مەلۇم ئەمەسمۇ؟

كۆپسانلىق ھاكىمىيەت بېشىغا چىقىش ئۈسۈلىنى ئاساس قىلىدىغان پارلامېنت پىرىنسىپى بىرلا كىشى مەسئۇل بولۇش دەيدىغان پىرىنسىپتىن ئۈستۈن كېلىپ، مەسئۇل كىشى ئورنىغا سان ئۈستۈنلۈكى بىلەن كۆپچىلىكنى ھاكىمىيەت ئۈستىگە چىقىرىدىغان تۇزۇم، تەبىئەت قانۇنىيەتلىرىگە پەقەتلا توغرا كەلمەيدىغان بىر تۇزۇمدۇر. ئەگەر يەھۇدىي مەتبۇئاتىنىڭ مۇشتېرىلىرى تولۇق ئەركىن پىكىر قىلىش ئاساسىدا ھۆكۈم چىقىرىشنى ئۆگۈنەلمىگەن بولسا، بۇ تۇردىكى زامانىۋىي پارلامېنت تۇزۇمىنىڭ قانچىلىك پاجىئەلىك ئاقىۋەتلەرگە سەۋەپ بولۇپ قالىدىغانلىقىنى ھەرگىزمۇ چۈشىنەلمەيدۇ.

پارلامېنت دېگەن بۇ ئورگان، سىياسىي پائالىيەتلەرنى ئادەم ئەقلىگە كەلتۈرەلمىگىدەك چاكىنا ئۇششاق ئىشلار ئىچىگە پاتۇرۇپ قويۇشقا ھەيدەكچىلىك قىلىدىغان بىردىن بىر ئورگاندۇر. مەسىلەن ئالايلى، ئەگەر سادىق بىر دۆلەت رەھبىرىنى ھۆكۈمەت ئىشلىرىدىن قانچىكى يىراق تۇتالىسا، بۇ ھالەتتىن پەسكەش كىشىلەر شۇنچە خوشال بولۇپ يايراپ كېتىدۇ. چۈنكى، كۆپۈنچە ۋاقىتلاردا بۇنداق سىياسەت يۈرگۈزۈش سورۇنلىرى پەسكەش كىشىلەر تەرىپىدىن كۆپ سانلىقنىڭ ھىمايىسىنى قولغا كەلتۈرۈشنى مەقسەت قىلىدىغان ھەر تۈرلۈك سودىلىشىش ئويۇنلىرىنى ئويناىدىغان سورۇنغا ئايلاندۇرۇلغان.

بۈگۈنكى كۈندە بىر تېرە ئېلىپ ساتارى چۈشەنچە ۋە بىلىم جەھەتتە قانچىكى سەۋىيىسى تۆۋەن بولسا، كىشىلەرنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىشقا لازىملىق سودا پائالىيەتلىرىگە مۇناسىۋەتلىك ھەر تۈرلۈك پەسكەشلىكلەردىن شۇنچە كۆپ ئۆزلەشتۈرۈۋالغىنىغا ئوخشاش، ئالاھىدە ئاكتىپ پائالىيەت قىلىش ۋە ئالاھىدە ئىقتىدار تەلەپ قىلىنمىغان بىر ھۆكۈمەت سىستېمىسىنىمۇ پەسكەش بىر سەھرالىقتا بولىدىغان يوقۇرىقىدەك ھىلىمىكىرلىكى بويىچە

ئالاھىدە ماختاپ كۆككە كۆتۈرىۋىتەلمىشى مۇمكىن. بۇنداق بىر ئاخماق ھۆكۈمەت، ئۆز ئۈستىگە ئالغان ھەرقانداق بىر مەسئۇلىيەتتىن ھەرگىز ئەنسىرىمەيدۇ. قىلغان ئىشلىرىنىڭ نەتىجىسىنى ھەرگىزمۇ ئويلاپ يۈرمەيدۇ. بۇنداق ھۆكۈمەت ئادەملىرى سىياسىي ئىجرائەتلىرى ھەرقانداق بىر ئاقىۋەتنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشىدىن قەتئىي نەزەر، ھامان بىر كۈنىسى ئاغدۇرۇلۇپ كېتىدىغانلىقىنى، ئورنىنى باشقىلارغا ئۆتكۈزۈپ بېرىدىغانلىقىنى ئېنىق بىلىدۇ. تاللانغان بۇنداق دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ سانى ئۇلارغا بولغان تەلەپنىڭ ئازىيىشىغا ئەگىشىپ كۆپىيىپ بارماقتا. بۇ ھادىسىلەرمۇ بۇ خاندانلىقنىڭ چوقۇم يىمىرلىدىغانلىقىنىڭ بىر سىگنالى ئىدى. شۇنىمۇ ئالاھىدە كۆرسىتىپ ئۆتۈش زۆرۈركى، بىر تەرەپتىن ئەقىللىك بىرسى ئىقتىدارسىز، ئاددىي مېڭىلىك مەددىاھلارنىڭ ئادەتتىكى كاتېپى بولۇپ قېلىشىدىن ساقلىنىشقا تىرىشسا، يەنە بىر تەرەپتىن كۆپ سانلىقنىڭ، يەنى ئاخماقلارنىڭ ۋەكىللىرى بۇنداق قىممەتلىك قابىلىيەت ئىگىلىرىدىن ھەر دائىم نەپرەتلىنىپ يۈرىدۇ.

پەسكەش بىر قۇرۇلتاي ۋەكىلى ھەر دائىم ئۆزىگە ئوخشاش قىلچە قىممىتى بولمىغان بىر باشلىق تەرىپىدىن باشقۇرۇلۇپ كېلىنىدىغانلىقىنى بىلگىنى ئۈچۈن، ئۇنداقلار ھېچ نەرسىدىن ئەنسىرەپمۇ يۈرمەيدۇ، شۇ سەۋەپتىن ھەممە كىشى ئۆزلىرىنىڭ نەقەدەر ئەقىللىق بىرسى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىۋېلىش ئۈچۈن ئارىلاپ پېيىر باشلىق بولۇپ سايلىنالايدىكەنۇ، نېمىشكە پاۋل سايلانسا بولمايدىكەن دەپ غۇتۇلداپمۇ قويىشىدۇ. بۇ جەريانىدا دېموكراتىيىنىڭ روھىدىن پەسكەشلىكنى پەيدا قىلىدىغان بىر مەسىلە كۆرۈلۈشكە باشلايدۇ. كۆرۈنگەن بۇ مەسىلە، ماھىيەتتە رەھبەر دەپ قارالغان كىشىلەرنىڭ بىر قىسمىدا كۆرۈلگەن ئېھتىياتچانلىق، قورقۇنچاقلىقنىڭ بىر ئىپادىسىدۇر. بۇنداق كىشىلەرگە نىسبەتەن ئالغاندا، ئىنتايىن مۇھىم قارار چىقىرىدىغان بىر ئورۇنغا ئېرىشىپ قالغانلىرىدا كۆپ سانلىق كىشىلەرنىڭ كاپالىتى ئاستىغا كىرىپ قالىدىغانلىقى ئۇلار ئۈچۈن بىر تەلەي ئىدى. سىياسەت قەلەندەرلىرى بارلىق قارارلىرىنى چىقىرىشتىن بۇرۇن كۆپ سانلىقنىڭ ماقۇللىقىنى تىلەيدۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۆزلىرىگە لازىملىق بولغان 'جىنايەت شىركىچىلىكى' گە كاپالەتلىك قىلىشىپ، ھەر قانداق بىر مەسئۇلىيەتتىن پېشىنى قېچىپلا قۇتۇلۇپ كېتەلەيدىغان شارائىتقا ئېرىشۇالىدۇ. راستچىل، ۋىجدانلىق بىرسى، بۇ تۈردىكى سىياسىي ئويۇنلاردىن يىرگىنىپ، ئۈنىڭدىن نەپرەتلىنىشتىن باشقا بىر ئىش قولىدىن كەلمەيدۇ. بۇنداق ئۇسۇللار بارلىق پەسكەشلىكلەرنى ئۆز ئەتراپىغا توپلىغان بولىدۇ. ھەر قانداق بىر ئىشىنىڭ پەيدا قىلىدىغان ئوڭۇشسىزلىقلىرىنىڭ مەسئۇلىيەتىنى ئۈستىگە ئېلىشتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپلا يۈرىدىغان، ھەر دائىم ئۆزىنى ھەر قانداق ئەيىپتىن خالى دەپ كۆرسىتىشكە

تىرىشىدىغان بىرسى، پەسكەش مەخلۇقتىن قىلچە پەرقى يوق بىرسىدۇر. خەلقنى باشقۇرۇپ يىتەكلەشكە مەسئول بولىدىغان بىر ئورگان ئەنە شۇنداق قابىلىيەتسىز پەسكەشلەردىن تەشكىل تاپقىنىدا، ئۇزۇنغا قالمايلا تۇزەتكىلى بولمىغىدەك پاجىئەلىك ئاقىۋەتلەرگە سەۋەپچى بولىدۇ. بۇنداق بىر ئورگان قورقماستىن ئەقىل ئىشلىتىپ ھەربىرەت قىلىش جاسارىتىگە ئىگە ئەمەس. بۇنداق ئىقتىدارسىز بىر ئورگان مەسىلىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئورنىغا خەلقنىڭ تىل ـ ئاھانىتى ئاستىدا كۆمۈلۈپ قېلىشنى ئەۋزەل كۆرىشىدۇ. ئەگەر بىر قاتار جىددىي قارارلار ئېلىشقا توغرا كەلگىنىدە، ئۇلاردىن ھېچ بىرسى ئوتتۇرغا چىقىپ بۇ ئىشنىڭ مەسئولىيىتىنى ئۈستىگە ئېلىپ يىتەكچىلىك قىلىشقا ماقۇل بولمايدۇ.

بىز يەنە شۇنىمۇ ھەرگىز ئۇنتۇپ قالماسلىقىمىز كېرەككى، ئىقتىدارلىق بىر رەھبەر نوقتىسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، كۆپ سانلىق ھېچقاچان بىر شەخسنىڭ ئورنىنى باسالمايدۇ. كۆپسانلىق دىگىنىمىز، ئاخماقلارغا ۋەكىللىك قىلغىنىغا ئوخشاش، پەسكەشلەرگىمۇ ۋەكىللىك قىلالايدۇ. ئەقلى ئىشلىمەيدىغان يۇز كىشى ھېچ بىر ۋاقىت ئىقتىدارلىق بىر كىشىنىڭ ئورنىنى ئالالمايدىغانلىقىغا ئوخشاش، يۇز نەپەر قورقۇنچاقتىنمۇ قەھرىمانلارچە قارار ئالالايدىغان بىر باتۇر ئوتتۇرغا چىقىشى مۇمكىن دەپ ھەرگىز ئۇمىد كۈتكىلى بولمايدۇ. ھۆكۈمەت باشلىقلىرى ئېغىر مەسئولىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشتىن ئۆزىنى قانچىكى چەتكە ئالىدىكەن، ئۆزلىرىنى خەلق خىزمىتىگە ئاتاشقا لايىق دەپ قارايدىغان كىشىلەرنىڭ سانىمۇ شۇنچە كۆپىيىپ باردۇ. ئۇلارنىڭ قاتارغا كىرىپ نۆۋەتنى كېلىشنى كۈتۈشلىرى ئۈچۈن ھېچقانداق بىر كۈچ توسالغۇلۇق قىلالمايدۇ. بۇ كىشىلەر ئۆزىنىڭ ئالدىدا ئۈچىرەت تۇتقان كىشىلەرگە قاراپ غەمكىنلىك بىلەن نۆۋەتنىنى كۈتىدۇ. ئۇلار ئۆز ئارزۇلىرىنىڭ ئىشقا ئاشۇرۇلۇشى ئۈچۈن لازىم بولغان ۋاقىتنىنى ھەتتا سائىتىگىچە ھىساپلاپ چىقىشىدۇ. كۆز تىككەن بىر ئورۇننىڭ بوشىتىلىشىنى كۈچلۈك تەلمۈرۈش ئىچىدە كۈتىدۇ. ئۈچىرەت ساقلاۋاتقانلار ئارىسىدا ئۆزىنىڭ ئالدىدىكىلەرنى ئازايتىشقا پايدىسى بولىدىغانلىكى رەزىللىلىكەرنىڭ يۇز بېرىشىنى خوشاللىق بىلەن قارشى ئالىدۇ.

ئەگەر قاتاردا بىرەرسى ئېرىشكەن ئورنىنى بوشاتماي چىڭ ئولتۇرىۋالغىنىدا، بۇنداق ئەھۋالنى گۈرۈپپا ئىچىدە تۇزۇشكەن شەرەپلىك شەرتنامىسىنىڭ ئىجرا قىلىنىشى توختاپ قالدى دەپ قارىشىپ رەنجىشكە باشلايدۇ. ئۇلار بايىقى نومۇسسىزنىڭ نۆۋەت ساقلاۋاتقانلارغا ئىسسىغىدا ئورنىنى بوشىتىپ ئۆتكۈزۈپ بەرمىگىچە زادىلا ئارام تېپىشمايدۇ.

ئەمەلدىن بىر قېتىم چۈشۈپ كەتكەن بىرسى ئۇ ئورۇنغا قايتا ئېرىشەلمەيدۇ. ئورنىنى تارتتۇرۇپ قويغان بۇ روھىي كېسەل ئادەملەر ئورۇن كۆزلەپ يۈرگەن

كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا تىل ئاھانەتلەرگە قېلىشىغا قارىماي تۇۋەنىرەك بولسىمۇ قايتا بىرەر ئورۇنغا ئىرىشىش ئۈچۈن تىرىشىش بىلەن كۈن ئۆتكۈزىشىدۇ. ئەنە شۇنداق ئورۇن ئالماشتۇرۇش هادىسىلىرىنىڭ يىغىندىسى دۆلەتنىڭ ئەڭ مۇهىم ئورۇنلىرى بىلەن ئەڭ مۇهىم ۋەزىپىلەرنى ئۈستىگە ئالغان ئورگانلىردا ئىشلەيدىغانلارنىڭ ئادەمنى ئۈركىتىدىغان بىر شەكىلده نۆۋەتلىشىپ تۇرىشىنى شەكىللەندۈرىدۇ. بۇنداق نۆۋەتلىشىشنىڭ ئاقىۋىتى ئىنتايىن پاجىئەلىك ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

قۇرۇلتايىنىڭ ئەخلاق ۋە قائىدىلىرىنىڭ قۇربانلىقى قىلىنىدىغانلار پەقەت ئاخماق، قابىلىيەتسىز كىشىلەر بىلەنلا چەكلىنىپ قالمايدۇ. ئەگەر تەغدىر كۈنلەرنىڭ بىرىده هەقىقىي رەهبەر دەپ نام ئېلىشقا لايىق بىرسىنى ئۇ ئورۇنغا ئىگە قىلىپ قويغان تەغدىردىمۇ، بۇ ئادەمنىڭ تەغدىرىمۇ ئوخشاشلا نۆۋەت ساقلاۋاتقانلارنىڭ تەغدىرىدىن باشقىچە بولۇپ كەتمەيدۇ. هەتتا بۇنداقلارنىڭ قۇربانلىق قىلىنىشى تېخىمۇ ئېغىر بولىشى مۇمكىن. بىرەر رەهبەر ئۆزىنى كۆرسىتە ـ كۆرسەتمەيلا ئۇنىڭغا قارشى كۈچلەر دەرهال ئاتاكىغا ئۆتىشىدۇ. ئەگەر يوقۇرى دەرىجىلىك ئورۇنغا ئېرىشكەن كۈچلۈك بىر رەهبەر، شۇ ئورۇنغا كىرىشكە تىگىشلىك دەپ قارىغان ئاۋام ئارىسىدىن كەلگەنلا بولسا، بۇ رەهبەرنىڭ ئاقىۋىتى تېخىمۇ پاجىئەلىك بولىدۇ. دۆت ئادەملەر ئۇ ئورۇندا ئۆزلىرىدەك كىشىلەرنىڭلا تۇرىشىنى ئارزۇ قىلىشىدۇ. بۇ قاپاقۇاشلار، ئارىسىغا بىرەر ئەقىللىقنىڭ كىرىپ قېلىشىغا هەرگىزمۇ چىدىمايدۇ. ئەگەر بۇلارنىڭ ئارىسىغا ئەقىللىق بىرسى كىرىپ قالغىنىدا ئۇنداق كىشىگە هەر تۈرلۈك باهانىلارنى ئۇيدۇرۇشۇپ بىرلىكتە زەربە بېرىشكە كىرىشىدۇ.

بۇنداق نۆۋەتلىشىپ ئەمەل تۇتۇشنىڭ نەتىجىسىده، رەهبەرلىك تەبىقىسى كۈنسايىن ئەقىلسىزلىشىشقا باشلايدۇ. بۇنداق رەهبەرلىك تەبىقىسىگە تەۋە بولمىغان هەرقانداق ئادەم خەلقى بىلەن ۋەتىنىنىڭ بۇنداق كىشىلەرنىڭ قولىغا قالغانلىقىدىن تەسۈرلىگۈسز ئېغىر زىيانلارنى تارتىدىغانلىقىنى پەرەز قىلالايدۇ. ئەنە شۇنداق بىر پارلامېنت تۈزۈمى كونا ئاۋۇستىرىيە ئۇچۈن هەقىقەتەنمۇ قورقۇنۇشلۇق مىكروپ ئۇۋىسى بولۇپ قالماقتا ئىدى.

گەرچە مىنىستىرلىكنى ئىمپىراتور ياكى پادىشا تەيىنلىگەندەك قىلسىمۇ، ئەسلىده ئۇنىڭ قىلغىنىمۇ بۇ قۇرۇلتايىنىڭ ئارزۇ قىلغان، ئويلىغانلىرىنى تەستىقلاپ بېرىشىدىن باشقا بىر نەرسە ئەمەس ئىدى. قۇرۇلتايىدىكىلەر مىنىستىرلىك ئورنى ئۈچۈن سودىلىشىپ تۇراتتى. هەر بىر مىنىستىرنىڭ ئورنىغا ئۇزۇن ئۆتمەيلا يېڭىسى ئالماشتۇرىلاتتى. بۇنداق ئورۇن ئالماشتۇرۇش تۈزۈمى قۇرۇلتايىنىڭ بىر خىل قائىدىسى هىساپلىناتتى. ئورنىغا كەلتۈرۈلگەن

مىنىستىرلىك قابىلىيىتى مۇتلەق تۇردە ئالدىنقىسىغا قارىغاندا تېخىمۇ تۆۋەن بولۇپ چىقاتتى.

پارلامېنت تۈزۈمىدىكى ئىشلار ئەنە شۇ شەكىلدە تەكرارلىنىپ داۋاملىشىپ، ئاخىردا پارلامېنت تەۋەسىدىكى ھەممە كىشىنى ئەڭ پەسكەش تەييارتاپلار ھالىغا كەلتۈرىۋەتكىچە داۋاملىشىدىكەن. بۇ تەييارتاپ پارازىتلار ھەر قېتىملىق سايلىنىشىدا كۆپ سانلىق قارار چىقىرىش پىرىنسىپىنى ساقلاپ قېلىشقا، يەنى ئەھمىيىتى يوق ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىش بىلەنلا مەشغۇل بولۇشنى كاپالەتكە ئىگە قىلىش ۋەزىيىتى ساقلاپ قېلىشقىلا تىرىشىدىكەن. ئۇلارنىڭ قولىدىن كېلىدىغىنى شۇنچىلىك ئىدى. ئەنە شۇنداق ئىشلارنى كۆزىتىش ئۈچۈن ۋېپنا ماڭا ئەڭ مۇۋاپىق بىر مەكتەپ بولۇپ بەرگەن ئىدى.

مەن بۇ جەريانىدا بۇ خەلق ۋەكىللىرىنىڭ ئۆز بىلىم ۋە قابىلىيەتلىرى ئاساسىدا ھەل قىلىشقا مەجبور بولغان مەسىلىلەرنىڭ قىيىنلىق دەرىجىسىنى تارازىغا سېلىپ تارتىپ كۆرۈشكە كىرىشتىم. بۇنىڭ ئۈچۈن خەلق ۋەكىللىرىنىڭ پىكىر قىلىش قابىلىيىتىنىڭ قايسى دەرىجىدە ئىكەنلىكى، قايسى خىل ئىدىيىۋى قاراشلارغا ئىگە ئىكەنلىكىنىمۇ يېقىندىن كۈزىتىشكە توغرا كەلگەن ئىدى. بۇ ئىشلارنىمۇ تۈگەتكىنىمدىن كېيىن، بۇ تۈردىكى چولپانلىرىمىزنىڭ خەلق ئاممىسىدىن ئىبارەت بۇ ئاسماندا بىر ـ بىرلەپ چاقنىشىغا كارىم بولماي بىر چەتتە قاراپ ئولتۇرالمايتتىم.

كۆلۈمسىرەپلا يۈرىدىغان بۇ مۇلايىم كىشىلەرنىڭ ئەسلى قانداق نەرسىلەر ئىكەنلىكى ھەمدە قانچىلىك قابىلىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى، ۋەتەن ـ خەلق مەنپەتى ئۈچۈن بۇ ئالاھىدىلىكىنى قانچىلىك جارى قىلدۇرۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى، يەنى سىياسى پائالىيەت جەريانىدا ئۇلار قايسى تۈردىكى سىياسىي ھۇنەرلەرگە ئىگە ئىكەنلىكىنى ئەستايىدىللىق بىلەن تەكشۈرۈپ ئېنىقلاپ چىقىشىم زۆرۈر ئىدى. پارلامېنت پائالىيەتلىرىنى، ۋەكىللەرنى ۋە يۈز بېرىۋاتقان ئىشلارنى ئەسلى ماھىيىتى بويىچە تونۇشقا بولىدىغان بىتەرەپ پوزىتسىيىدە تۇرۇپ كۆزەتكەنده، ئادەمنى بەكلا ئۈمىدسىزلەندۈرىدىغان بىر ئەھۋال ئوتتۇرغا چىقاتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار ھىمايە قىلىۋاتقان خالىغان بىر مەسىلىنى تەتقىق قىلىش ياكى بىرەر كونكرېتنى مەسىلىگە قارىتا ئېنىق بىر چۈشەنچىگە كېلىش ئۈچۈن ھېچقانداق بىر نەزىرىيىگە ئاساسلانماي ئادەتتىكى گەپلەرنى يورغۇلىتىپ يۈرۈشلىرىنى كۆزىتىش ئارقىلىقمۇ پارلامېنت ئورگىنىنى ئوڭۇشلۇق تەتقىق قىلىشقا بولاتتى. شۇنداق بولغاچقا، بۇ پەسكەشلەرنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشتا شوغۇللىنىپ يۈرگەن پۇتۇن رەزىللىكلىرى بىلەن ئۇلارنىڭ ئادەتتىكى تۇرمۇش ئادەتلىرىنى تەتقىق قىلساقمۇ

ئۇلار ھەققىدە كىشىنى چۈچۈتكىدەك نەتىجىلەرگە ئېرىشەلمىسىمۇ مۇمكىن ئىدى.

ئەگەر بىتەرەپ پوزىتسىيىدە تۇرۇپ تەھلىل قىلغىنىمىزدا، پارلامېنت پىرىنسىپلىرىغا ئوخشايدىغان بۇنداق خاتا نەرسىنى باشقا ھېچقانداق يەردە ئۇچرىتالمايمىز.

ئاۋال خەلق ۋەكىللىرىنىڭ قايسى خىل ئۇسۇلدا سايلىنىدىغانلىقىنى كۆزىتىپ باقايلى. خەلق ۋەكىللىرىنىڭ بۇرۇن قولغا كەلتۈرگەن ھەرقانداق بىر ئۈتۈغى خەلققە پايدىلىق بەكلا ئاز نەرسىلەرنى ھەل قىلىشقا يارايدىغان ئۇششاق ـ چۈششەك نەتىجىلەر ئىكەنلىكىنى ئوچۇق كۆرۈپ ئالالايمىز. خەلق ئاممىسىنىڭ ئەقلى قابىلىيىتىمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئارزۇلىرىنى ئىشقا ئاشۇرۇپ بېرەلەيدىغان، دەردىگە دەرمان بولالايدىغان ئىقتىدارلىق سىياسىيونلارنى تاللاپ قۇرۇلتايغا ئۈەرتىشكە يەتمەيتتى. خەلق ئاممىسى دىگەن بۇ توپلۇم ئىچىدە شەخسىلەرنىڭ خۇسۇسىي تەجرىبىلىرى بىلەن بىلىملىرى بەك ئېنىق بىلىنىپ كەتمەيتتى. خەلق ئاممىسىنىڭ پىكىرىنى ئادەتتىكى تاشقى كۆرۈنۈشلەرگە تايىنىپلا جەلىپ قىلىشقا بولىدىغانلىقى ئۈچۈن، گېزىت تەشۋىقاتلىرى بىلەن گېزىتلاردا ئېلان قىلىنىدىغان ئاممىنى قايىل قىلىدىغان خەۋەر ـ نوتۇقلار ئارقىلىق خەلقنى بەكلا ئاسان ئۆزىگە جەلىپ قىلىۋېلىش مۇمكىن.

خەلق ئاممىسىنىڭ دىنى ئېتىقاتىنى ئىزچىل تەربىيە ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى ۋە ئۇلارنىڭ يۇرىكىگە قۇيىۋەتكىلى بولغىنىدەك، ئۇلارنىڭ سىياسىي ئىتىقاتلىرىنىمۇ ئەنە شۇنداق ئىزچىل روھىي تەربىيە بېرىشكە تايىنىپ سىڭدۈرۈش ۋە كۆچەيتىش مۇمكىن.

تەشۋىقات دەپ ئاتالغان بۇ ئۇسۇلغا تايىنىپ سىياسىي تەربىيىنى قانات يايدۇرۇش ئىشىدا گېزىت ـ ژورناللارغا ئوخشاش مەتبۇئات ئورگانلىرى ئالاھىدە ئۆنۈملۈك رول ئوينىيالايدۇ. گېزىتلار كۈندىلىك خەۋەرلىرىگە تايىنىپ قورامىغا يەتكەن خەلق ئاممىسىنى تەربىيەلەيدىغان ئىنتايىن مۇھىم بىر مەكتەپ بولۇش رولىنى ئوينىيالايدۇ. ئەمما بىزدە بۇنداق مەكتەپلەر دۆلەتنىڭ قولىدا ئەمەس بەلكى بەزى ناچار، يامان غەرەزلىك كۈچلەرنىڭ قولىدا قالغان ئىدى. يەنە شۇ ۋېبنادىكى ۋاقىتلىرىمدا بۇ تۈردىكى جامائەت پىكىرى تەييارلىغۇچى ۋاستىلار بىلەن بۇ ۋاستىنى قولىدا تۇتۇپ تۇرغان كۈچلەرنى تەتقىق قىلىش پۈرسىتىگە ئېرىشكەن ئىدىم.

مەتبۇئاتلارنى كۆزىتىش ئىشىگە كىرىشكەن دەسلەپكى كۈنلىرىمدىن تارتىپلا دۆلەت ئۈچۈن ئىنتايىن زىيانلىق بولغان بۇ كۈچنىڭ ئالدىن پىلانلانغان بىرەر كۆزقاراشنى ئىنتايىن قىسقا ۋاقىت ئىچىدىلا پەيدا قىلالايدىغانلىقى مېنى بەكلا ھەيران قالدۇرغان ئىدى. بۇنداق كۆزقاراشلار

جەمىيەتتىكى ئەقەللىي ۋە رىئال كۆزقاراشلارغا ھەر قانچە زىت كەلگەندەك قىلسىمۇ، بۇ تۈردىكى زىيانلىق كۆزقاراشلارنى ئىنتايىن مۇۋاپىقىيەتلىك بىلەن تارقىتالايتتى. بۇ مەتبۇئاتلار ئادەتتىكىلا بىر ئىشلارنى بىر قانچە كۈن ئىچىدىلا دۆلەتنىڭ ئەڭ مۇھىم مەسىلىسىدەك قىلىپ كۆرسىتىۋىتەلەيتتى ياكى شۇ باھانىدا دۆلەتنىڭ باشقا مۇھىم ئىشلىرىنى ئۇنتۇلدۇرۇپ كۈنتەرتىپتىن چىقىرىۋىتەلەيتتى. بىر-ئىككى ھەپتە ئىچىدىلا ئىنتايىن ئۇستىلىق بىلەن ئادەمنىڭ ئەقلىگە كەلمەيدىغان بىرمۇنچە كىشىلەرنى تونۇشتۇرۇپ، ئۇلارنى ھېچكىم ئاڭلاپ باقمىغان ئىش-ئىزلىرىنى ماختاپ كۆككە كۆتۈرۈش ئارقىلىق كىشىلەردە ئۇلارنى راستىنلا ھۆرمەت قىلىشقا تىگىشلىك دانا، قەھرىمان كىشىلەر ئىكەن دېگەنگە ئىشەندۈرۈپ، ئۇ ئادەمنى پۈتۈن ئۆمۈرىدىمۇ ئاسانلىقچە ئېرىشەلمەيدىغان يۈكسەك ئابرويلۇق كىشىگە ئايلاندۇرىۋىتەلەيتتى. بىر-ئىككى ئاي بۇرۇن ھېچكىم ئاڭلاپ باقمىغان، ھېچكىم تونىمايدىغان كىشىلەرنى بۈگۈننىڭ داڭلىق كىشىلىرى دەپ تەشۋىق قىلىش بىلەن بىرگە، ئۇمۇمنىڭ، دۆلەت مەنپەتىگە، بىخەتەرلىكىگە مۇناسىۋەتلىك بولغان مۇھىم مەسىلىلەر بىراقلا كۆمۈپ تاشلىناتتى. بەزىدە بۇ كىشىلەرنىڭ نامىنى تىلغا ئېلىشقانلىرىدا پۈرسىتى كەلگىنىدە بۇرۇنقى بىرەر رەزىللىكىدىن، بىرەر نومۇسسىزلىقىدىن ۋە بىرەر خىيانەتكارلىقىدىنمۇ ئېغىز ئېچىشىپ، تونۇشتۇرىۋاتقان بۇ كىشىلەرگە باشقىلارنىڭ دىققىتىنى تارتىشقا تىرىشاتتى. ئەخلاقى پەزىلەتلىك، ۋەتەنپەرۋەر كىشىلەرنى قارىلاش جەھەتتىكى رەزىل پەسكەشلىكلىرىنى يەھۇدىيلار بىلەن ماركسىزمچىلارنى تەتقىق قىلىش ئارقىلىقلا پاش قىلىش مۇمكىن ئىدى.

بۇ تۈردىكى كۆزقاراش ئۇغرىلىرى ئۆزىنىڭ رەزىل غەرەزلىرىنى ئىشقا ئاشۇرىۋېلىش ئۈچۈن قىلمايدىغان ئەسكىلىكى يوق. بۇ مەخلۇقلار پەزىلەتلىك ساپ بىر ئادەمنىڭ ئائىلە تۇرمۇشىغا قارا چاپلاشتىنمۇ يانمايدۇ. شەرمەندە قىلىۋېتىش نىيىتىگە كەلگەن بىر كىشىنى قارىلاپ ۋەتۇەرىگىنى چىقىرىۋېتىش ئۈچۈن قولىغا ئىلىشكىدەك بىرەر باھانە تاپماي تۇرۇپ ئۇ كىشىنى ھەرگىزمۇ ئارامىدا قويمايدۇ. شۇنىڭدىمۇ ئۇمۇم مەنپەئەتىگە ياكى شەخسى تۇرمۇشىغا مۇناسىۋەتلىك كىچىككىنە بولسىمۇ بىرەر ئەيىپ تاپالماي قالغىنىدا دەرھال تۆھمەت چاپلاش ئۇسۇلىنى ئىشقا سېلىشقا كىرىشىدۇ. ئۇلار، جامائەتچىلىك ئالدىدا پەزىلەتلىك بىرسىگە يىتەرلىك دەرىجىدە قارا چاپلانغىنىدا ئۇ كىشى ئۆزىنى ھەرقانچە ئاقلاپ كۆرسىتىشكە تىرىشسىمۇ، ئۆزىگە ئوخشاش باشقا گېزىتلارنىڭ ياردىمى بىلەن بۇ تۈردىكى بوھتانلارنى پۈتۈن جامائەتچىلىككە ئۇقتۇرۇۋېتەلىگىنىدە، ئۇ كىشىنىڭ ئابرويىنى قايتا ئەسلىگە كەلتۈرەلمەيدىغان ھالغا كەلتۈرۈۋېتىشكە بولىدىغانلىقىنى بەك

ياخشى بىلىدۇ. بۇ كىشىلەر ھەرگىزمۇ ھەممىگە مەلۇم ئادەتتىكىدەك ئىشلارنى باھانە قىلىپ بىرسىگە ھۇجۇم قىلمايدۇ. ئۇلار پاك بىر ئادەمنى قارىلىماقچى بولغىنىدا، ئۇ كىشىگە ئەڭ ئېغىر بوھتانلار بىلەن ھۇجۇم قىلغاندىلا ئاندىن تولۇق ۋەيران قىلىشقا بولىدىغانلىقىنى ياخشى بىلىدۇ. بۇ مەرەزلەردىن تەڭرى ئۆز پاناھىدا ساقلىسۇن! ... بۇ قانۇن قاچقۇنلىرى ئابرويلۇق يۇرتداشلىرىمىزنى ھىلىگەرلىك، سۇيىقەستچىلىك ئۇسۇللارنى ئىشقا سېلىپ، ئۇنىڭغا خۇددى بىر رۇدىپايىدەك چىڭ چاپلىشىۋالىدۇ. شۇنداق قىلىپ گويا ھەققانىيەتنى قوغداۋاتقان كىشىلەردەك ئۇنى سىلىق ـ سىپايە كىنايە سۆزلىرى بىلەن ھاقارەت قىلىشقا كىرىشىدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ قىلمىشلىرىغا نارازىلىق كۆرۈلگىدەك قىلسا "بىز مۇخبىرلىق ۋەزىپىمىزنى ئورۇنداۋاتىمىز" دەپ تۇرىۋالىدۇ. پەقەت بولمىغاندا باشقا تايىنى يوق قۇرۇق باھانىلارنى كەلتۈرۈپ قىلىۋاتقان ئىشنى ھەق قىلىپ كۆرسىتىشكە ئۇرۇنىشىدۇ. ئەڭ كۆپ ئاپەت تېرىيدىغان يېغىلىش ياكى قۇرۇلتايلىرىدا تېخىمۇ ھەددىدىن ئېشىپ، "مۇخپىرلىق ئىناۋىتى" دېگەندەك ئالاھىدە ئىناۋەتلىك بىر ئورگان ھەققىدە سۆز قىلىۋاتقاندەك بىلجىرلاشقا باشلايدۇ. مۇستەقىل پىكىر يۈرگۈزۈش قابىلىيىتى بولمىغان يېغىن قاتناشقۇچىلىرىمۇ ئۇلارنىڭ بۇ تۈرىدىكى بىلجىرلاشلىرىغا رازىمەنلىك بىلەن باش لىڭشىتىپ قاراپ ئولتۇرىشىدۇ. مانا بۇلار، ئاممىۋي ئەپكار ئىشى بىلەن شوغۇللىنىدىغان باندىتلارنىڭ ئەسلى ماھىيىتى. دېمەك، ئۇلار بىرەر جامائەت پىكىرىنى ئەنە شۇ خىل تۆھمەتخور لۈكچەكلەر گۇروھىغا تايىنىپ پەيدا قىلىشماقتا. شۇنداق كېيىن خۇددى دېڭىز كۆپۈكى ئىچىدىن بىر چولپان يۇلتۇزى چىققاندەك بۇ جامائەت ئارىسىدىنمۇ بىر قۇرۇلتاي ۋەكىلى چىقىپ كېلىدۇ. ...

پارلامىت دېگەن بۇ مۇئەسسەسىنىڭ ئىشلەش پىرىنسىپلىرىنى بىر ـ بىرلەپ تونۇشتۇرۇش، بۇ ئورگاننىڭ باشتىن ئاخىرى كۆز بويامچىلىق بىلەن تولغان ئالاھىدىلىكىنى ئېچىپ بېرىش ئۈچۈن نەچچە تومۇق ماتېرىيال يېزىپ چىقىشقا توغرا كېلىدۇ. ئەمما بۇ ئورگاننى ئومۇمىي يۈزلۈك بىر قۇر كۆزىتىپ چىقىشقا توغرا كەلسە، بۇ ئورگاننىڭ خىزمەت نەتىجىلىرىنى بىرقۇر كۆزدىن كەچۈرسەكلا كۇپايە. بۇ خىل كۆزىتىش جەريانىدا، ئەگەر كاللىسى ئىشلەيدىغان بىرسىلا بولىدىكەن، پارلامېنت دېگەن بۇ ئورگاننىڭ نەقەدەر ئەھمىيەتسىز ئىشلار بىلەن شوغۇللىنىدىغانلىقىنى دەرھاللا پەرق قىلالايدۇ.

ئەگەر دېموكاتىك پارلامىنت تۈزۈمى بىلەن نېمىس دېموكراتىيىسىنى ئۆزئارا سېلىشتۇرۇپ كۆرىدىغانلا بولىدىكەنمىز، بۇ ئىككىسى ئوتتۇرسىدىكى ئاسمان ـ زېمىن پەرق قىلىدىغان ئوخشىماسلىقلار ئادەمنى ساراڭ قىلىۋەتكىدەك تەسىراتقا كەلتۈرۈۋېتىدىغانلىقىنى دەرھال كۆرۈپ ئالالايمىز.

پارلامېنت تۈزۈمىنىڭ كۆرۈنەرلىك ئالاھىدىلىكى تۈۋەندىكىلەردىن ئىبارەت: بەلگىلىك ساندىكى كىشىلەر (يېقىندىن بېرى ئايالارمۇ) بۇ ئورگانغا سايلىنىدىغانلىقىنى كۆرۈپ ئالالايمىز. مەسىلەن بۇ سايلانغان كىشىلەرنى بەش يۈز كىشى دەپ پەرەز قىلايلى. سايلانغان بۇ بەش يۈز كىشى بارلىق ئىشلار ئۈستىدە قارار ئېلىش سالاھىتىگە ئىگە بولىدۇ. يەنى، ماھىيەتتە ھۆكۈمەت ئەنە شۇ بەش يۈز كىشى دېمەكتۇر. كېيىن ئۇلار بىر ھۆكۈمەت مەھكىمىسى (كابېنت) تەشكىل قىلىپ چىقىدۇ. سىرتتىن قارىغاندا دۆلەت ئىشلىرىنى ئەنە شۇ ھۆكۈمەت مەھكىمىسى بىجىرىۋاتقاندەك كۆرۈنۈشى مۇمكىن. ئەمما بۇ پەقەت تاشقى كۆرۈنۈشتىنلا ئىبارەت. ئەسلىدە كابېنت ئەزالىرىنىڭ ھەممىسىلا دېگىدەك بۇ قۇرۇلتاي ۋەكىلى بولۇپ كەلگەن تىلەمچىدەك بىچارە كىشىلەردىن تەشكىل تاپقان بولۇپ، ئۇلار ھەرقانداق بىر ۋەزىپىنى ئىجرا قىلىشتا شۇ بەش يۈز كىشىنىڭ، يەنى پارلامېنتنىڭ رۇخسىتى بولماي ئۆز بېشىغا بىر قەدەممۇ ئالغا ماڭالمايدۇ. ئەڭ ئاخىرقى ھۆكۈم چىقىرىدىغان ئورۇن ھەر قاچان پارلامېنت بولغاچقا، ھەرقانداق بىر مەسىلە كۆرۈلسە ھۆكۈمەتتىن مەسئۇلىيەت سۈرۈشتە قىلىش ئىمكانىيىتى يوق. ھۆكۈمەت ئورگىنى پەقەتلا كۆپ سانلىقنىڭ تەلەپلىرىنى ئىجرا قىلىشقا مەجبۇر بىر ئورگاندۇر. بۇنداق بىر ھۆكۈمەتنىڭ سىياسىي مەيدانى ھەققىدە توغرا باھا بېرەلىشىمىز ئۇچۇن ئۇنىڭ كۆپ سانلىقنىڭ پىكرىگە قوشۇلۇش ياكى كۆپ سانلىق دەپ ئاتالغان بۇ پارلامىنتنى ئۆز كۆزقاراشلىرىغا قايىل قىلدۇرۇش ئۇچۇن قانچىلىك ماھارەت كۆرسىتەلەيدىغانلىقىغا قاراپ بىر نېمە دېيەلىشىمىز مۇمكىن. ئەمما بۇنداق شەكىلدە ئىش يۈرگۈزۈشكە مەجبۇر قالغان بىر ئورگان، ماھىيەتتە ھۆكۈمەت مەھكىمىسى بولۇش ئالاھىدىلىكىنى يوقاتقان، ھەر ۋاقىت كۆپ سانلىقتىن يولىيورۇق تىلەيدىغان بىچارە ھۆكۈمەت ئورۇندىن باشقا نەرسە ئەمەس. شۇنداق قىلىپ، بۇ ھۆكۈمەتنىڭ قىلىدىغان ئىشى ھەر دائىم بۇ كۆپ سانلىقنىڭ تەستىقلىشىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۇنلا ئايلىنىپ يۈرىدىغان، ياكى بولمىسا ئۆزلىرىنى قوللاپ قۇۋەتلەيدىغان يېڭىدىن ئىككىلەمچى كۆپ سانلىقنى پەيدا قىلىش ئۈچۇن تىپىرلاپ يۈرىدىغان بولىدۇ. بۇنداق ئىككىلەمچى كۆپ سانلىقنى قولغا كەلتۈرەلمىسە، بۇ ھۆكۈمەت يەنە بىر مەزگىل ساقلىنىپ قالالايدۇ. بۇنداق بىر كۆپسانلىقنى پەيدا قىلالمىسا، قىلىدىغان باشقا بىر ئىش قالمىغاچقا، ئۆز لاھىيە ـ پىكىرلىرىنىڭ ھەر قانچە توغرا بولىشىدىن قەتئىي نەزەر، ئاستا ئورۇن بوشىتىپ ئىستىپا بېرىشتىن باشقا چارىسى يوق.

بۇنىڭ نەتىجىسىدە، دۆلەت مەسىلىلىرىدە مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىش دەيدىغان پىرىنسىپ ئەمەلدىن قالدۇرۇلغان ھېسابلىنىدۇ.

بۇنداق بىر ۋەزىيەتتىن كېلىپ چىققان نەتىجە ھەممىگە مەلۇم: بىر-بىرسىگە ئوخشىمايدىغان كەسىپكە ھەمدە ھەر خىل قابىلىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىمۇ گۇمانلىق بولغان بۇ بەش يۈز كىشىدىن تەشكىل تاپقان قۇرۇلتايدا كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان، ھەتتا كۆپۈنچە ۋاقىتلاردا ئادەمنىڭ ئىچىنى ئېچىتىدىغان ئىچكى زىددىيەتلەرگە تولغان بىر كۆپسانلىق پەيدا بولىدۇ. بۇنىڭ تۈپكى سەۋەبى شۇكى، خەلقىمىزنىڭ بۇ تاللانغان ئادەملىرى ئەقىل ۋە مەنتىق جەھەتلەردىنمۇ تاللانغان كىشىلەر ئەمەس ئىكەنلىكى ئىدى. مېنىڭچە، يۈزلىگەن سايلام قەغىزى ئىچىدىن ئەقىللىق بىر دۆلەت كادىرى تۇغۇلىدۇ دەپ ھېچكىم كېسىپ ھۆكۈم قىلالمىسا كېرەك؟ ئومۇمىي سايلام ئارقىلىق داڭلىق كىشىلەرنى تاللاشقا بولىدۇ دەپ قاراش ئۇچىغا چىققان ئاخماقلىق. بىرىنچىدىن، بىر خەلق ھەقىقى دۆلەت ئادەمىدىن ئەمەلىي پائالىيەتلىرى جەريانىدا نەچچە يۈز نەپەر ئەمەس پەقەت بىر نەپەرنىلا ئوتتۇرغا چىقىرالايدۇ. ئۇنىڭدىن قالسا، خەلق ئاممىسىنىڭ ئىچكى تۈيغۇلىرىدا ھەرقانداق بىر داڭلىق كىشىگە قارىتا دۈشمەنلىك بىلەن قارايدىغان بىر مىجەزمۇ بولىدۇ. شۇنداق بولغاچقا، سايلام يولى بىلەن بىرەر داھى تاللاپ چىقىمەن دېيىش يېڭىنىڭ تۇشىگىدىن تۇگە ئۆتكۈزۈشكە ئۇرۇنغاندەك مۇشكۈل بىر ئىش. ئادەمىزات پەيدا بولغىنىدىن بۇيان ئىشقا ئاشۇرۇلغان ھەرقانداق بىر پەۋقۇلئاددە نەتىجىلەرنىڭ ھەممىسى پۈتۈنلەي شەخسى بىر ئادەمنىڭ پىكرى ۋە ئۇ كىشىنىڭ بۇ جەھەتتىكى تىرىشچانلىقىنىڭ نەتىجىسى ئىكەنلىكىنى ھېچكىم ئىنكار قىلالمايدۇ. ئەپسۇسكى، پارلامېنت سىستېمىسىدە، سەۋىيىسىنى ئوتتۇرچە سەۋىيىدىنمۇ تۆۋەن كىشىلەر دەپ قاراشقا بولىدىغان بۇ بەش يۈز ئادەم، خەلقنىڭ ئەڭ مۇھىم مەسىلىلىرى ئۈستىدە قارار چىقىرالايدۇ، ئاندىن بۇ قۇرۇلتايىنىڭ ئىجرائىيە ئورگىنى سۈپىتىدە يەنە شۇ قۇرۇلتايىنىڭ تەستىقىنى ئېلىشقا مەجبور بولىدىغان ھۆكۈمەتلەر قۇرۇلىدۇ. شۇنداق دەپ ئېيتالايمىزكى، دۆلەت سىياسىتى دېمەك، ئەسلىدە ئەنە شۇ بەش يۈز كىشىنىڭ سىياسىتى دېمەكتۇر.

ئەمەلىيەتتىمۇ دەل شۇنداق بولماقتا!

ھۆكۈمەت ئەزالىرىنىڭ ئىقتىدارلىرىنى بىر چەتكە قويۇپ تۇرۇپ، يالغۇز ئۇلارنىڭ ھەل قىلغان مەسىلىرىنىڭ تۇرلىرى، بۇ مەسىلەرنى ھەل قىلىش ئۈچۈن پايدىلانغان تەدبىرلىرى ۋە ئالغان قارارلىرىنىڭ بىر-بىرسىگە ئارىلاشتۇرۇپ چىگىشلەشتۇرىۋىتىلگەن مەسىلىلىرى ئوتتۇرسىدىكى مۇناسىۋەتلەرنىلا كۆزىتىدىغان بولساق، بۇ ھۆكۈمەتنىڭ نەقەدەر ئاجىز بىر ھۆكۈمەت ئىكەنلىكىنى ئاسانلا كۆرۈپ ئالالايمىز: قارار ئېلىش ھوقۇقى قۇرۇلتايىنىڭ يىغىن زالىدا بار بولغان كىشىلەرنىڭ قولىدا بولۇپ، بۇ

كىشىلەرنىڭمۇ بەك ئاز بىر قىسمى مۇزاكىرە قىلىنىدىغان مەسىلە ھەققىدە ئاز ـ تولا خەۋىرى ۋە تەجرىبىسى بولغان كىشىلەر بولىشى مۇمكىن. پارلامېنتتا ئىنتايىن مۇھىم بولغان ئىقتىسادىي مەسىلىلەر ئەنە شۇ شەكىلدە مۇزاكىرە قىلىنىدىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇنداق مۇزاكىرىلەرگە قاتناشقان كىشىلەرنىڭمۇ ئاران ئوندا بىرسى بۇرۇن ئىقتىسادىي سىياسەت بىلەن شوغۇللانغان كىشىلەر بولىدىكەن. بۇ دېگەنلىك، بىرەر مەسىلە ھەققىدە ئەڭ ئاخىرقى قارار بېرىش ھوقۇقىنى ئەسلىدە شۇ مەسىلە ھەققىدە ئازىراقمۇ ساۋادى بولمىغان، قىلچە خەۋىرى يوق كىشىلەرنىڭ قولىغا تاشلاپ قويۇش دېگەنلىك ئىدى.

دۆلەت مەسىلىلىرىگە مۇناسىۋەتلىك باشقا بارلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە مۇزاكىرە قىلىپ قارار چىقىرىش جەريانىمۇ ئاساسەن يوقۇرقى جەريانلاردىن قىلچە پەرق قىلمايتتى. مۇزاكىرە قىلىنغانلاردىن كېيىن بىرەر قارار بېرىشكە تېگىشلىك بولغان مەسىلىلەر خەلق ئاممىسىغا تەۋە مەسىلىلەر بولىشىدىن قەتئىي نەزەر، پارلامېنت تۈزۈمى ئۆزگەرمىگەنلىكى ئۈچۈن قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان ئاجىز، ساۋاتسىز كىشىلەردىن تەشكىل تاپقان بۇ پارلامېنت كۆپسانلىقى ھەر دائىم ئۆز مەنپەئەتلىرىگە مايىل قارار چىقىرىشقا تىرىشىدۇ. ھالبۇكى، ھەر تۈرلۈك مەسىلىلەرنى مۇزاكىرە قىلىپ بىرەر ھەل قىلىش تەدبىرى چىقىرىشقا تېگىشلىك بولغان پارلامېنت ھەيئەتلىرى پات ـ پات يېڭىلىنىپ تۇرىشى شەرت ئىدى. چۈنكى، خەلقنىڭ ئىقتىسادى مەنپەئەتلىرىگە مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر بىلەن ئاساسلىق سىياسەت مەسىلىلىرىنى ھەل قىلىش ۋەزىپىسىنى يەنە شۇ مەخلۇقلارنىڭ قولىغا تاشلاپ قويۇشقا ھېچقايسى رازى ئەمەس ئىدى. ئەگەر بۇ كىشىلەرنى ئۆزگەرتمەي ساقلاپ قېلىشقا توغرا كەلسە، بۇ كىشىلەر نەچچە ئەسىردە ئاران بىر قېتىم ئوتتۇرغا چىقىدىغان داھىي سۈپەت كىشىلەردىن بولىشى كېرەك ئىدى. ئەمما بۇ كىشىلەر بىرەر پېچكىغىمۇ تەڭ كەلمەيدىغان، تۈزۈك ھەۋىسىنىڭمۇ تايىنى يوق ئەقلسىز، ئابرويىپەرەس، چۈشىنىش قابىلىيىتى تۆۋەن، ھەر تۈرلۈك ئەقىدىلەر ئىچىدە باشلىرى قېيىپ كەتكەن نەرسىلەر ئىدى. راس دېگەندەك، بۇ كىشىلەر چوڭ ـ چوڭ ئالىم سۈپەت كىشىلەرمۇ مېڭىسىنىڭ قېتىغى چىقىپ كەتكىچە باش قاتۇرۇپ ئاران چارە تاپالايدىغان مۇرەككەپ مەسىلىلەرنىمۇ، ئادەمنى ھەيران قالدۇرغىدەك ئاددىي مەسىلىلەر قاتاردا مۇزاكىرە قىلىشىپ يەڭگىلتەكلىك بىلەنلا قارار چىقىرىدىغان كىشىلەردىن بولىشىنى پەقەت يوقۇرقىدەك ئاددىي كىشىلەر ئىكەنلىكى ئارقىلىقلا ئىزاھلاش مۇمكىن. شۇنداق بولغاچقا، بۇ كىشىلەرنىڭ ئالدىغا قويۇلغان مەسىلىلەر بىر ئىرقنىڭ تەغدىرىگە مۇناسىۋاتلىك ئىنتايىن مۇھىم مەسىلە ئەمەس، خۇددى ئۇلار بۇ يېغىن زالىغا بىرەر مەيدان دامكا ئويۇنى

ئويناشقا كەلگەن كىشىلەردەك خەلق، دۆلەت تەغدىرىگە مۇناسىۋەتلىك شۇنچە مۇھىم مەسىلىلەرنى ئويۇن ئويىنىغاندەك يەڭگىللىك بىلەن مۇزاكىرە قىلىپ قارار قىلىشىدۇ.

ئەنە شۇنداق بىر پارلامېنتتىن، شۇنچە يەڭگىلتەكلىك بىلەن قارار قوبۇل قىلىشىدىغان بۇنداق بىر قۇرۇلتايىنىڭ ھەرقانداق بىر ۋەكىلدىن بىرەر مەسئۇلىيەت تەلەپ قىلمەن دېيىش ھەرگىزمۇ ئەقلىغا سىغىدىغان ئىش ئەمەس.

ئەپسۇسكى، بۇنداق مۇگدىشىپ ئولتۇرغان بەزى ۋەكىللەر زادىلا ئەقلى يەتمەيدىغان تېمىلار ئۈستىدە بىرەر قارار بېرىشكە مەجبورلىنىش نەتىجىسىدە بۇ ۋەكىللەرنىڭ قىزغىنلىقىمۇ ئاستا-ئاستا سوۋۇپ جاسارىتىنى يوقۇتۇشقا باشلايدۇ. دېمىسىمۇ ئۇلاردىن بىرەرسى چىقىپ "دوسلىرىم، مېنىڭچە بۇ تېما ھەققىدە ھېچقايسىمىز بىر نېمە بىلمەيدىكەنمىز" دېيىشكە ياكى "مەن بۇ ئىشنى پەقەتلا چۈشىنەلمىدىم" دېيىشكە جاسارەت قىلالمايدۇ. گەرچە بۇنى دىيەلىگىدەك بىرسى چىقسىمۇ بىرەر ئۆزگىرىش پەيدا قىلالمىشى ناتايىن. چۈنكى بۇنداق قۇرۇلتايلاردا ئاق نىيەتلىك بىلەن دېيىلگەن بۇ خىل گەپلەرنى چۈشىنەلەيدىغان بىرمۇ ئادەم يوق. ھەتتا ئۇنداق راس گەپ قىلىدىغان نادانىنى ئىشمىزنى خاراپ قىلدىڭ دەپ دەرھال ئاغزىنى تۇۋاقلىشىدۇ.

ئادەمنىڭ مىجەزىنى بىلىدىغان كىشىگە مەلۇمكى، راستچىللىقنى دۆتلۈك دەپ تونۇيدىغان بۇنداق سالاپەتلىك ۋە داڭلىق كىشىلەردىن تەشكىل تاپىدىغان بىر گۇرۇھ كىشىلەر ئارىسىدا، ھېچكىم ئۆزىنىڭ ھەممىدىن دۆت بىرسى ئىكەنلىكىنى قەتئىي ئېتىراپ قىلمايدۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئەسلىدە ئاز-تولا راستچىل بولغان بىر پارلامېنت ۋەكىلىمۇ ئاستا-ئاستا يالغانچىلىق، ھىلى ئىشلىتىدىغان يولىغا مەجبورى كىرىپ قالىدۇ. يالغۇز بىر كىشىنىڭ ئاۋاز بېرىش ھوقۇقىدىن ۋاز كېچىشى قىلچە تەسىر كۆرسىتەلمەيدىغانلىقى ھەممىگە مەلۇم بولغاچقا، ھېچكىمنىڭ ئاۋاز بەرمەي جىم ئولتۇرۇۋېلىش يولىنى تاللىمايدۇ. نەتىجىدە، ھەر بىر ۋەكىل ئۆزىنى ئۇ يەردىكىلەر ئارىسىدىكى ئەڭ دۆت بىرسى دەپ ئاتىلىپ قېلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن قالغان ۋەكىللەرنىڭ سەۋىيىسى ئۆزىگە يەتمەيدۇ دەيدىغان ئىشەنچىسى بىلەن ھەربىرىدە قىلىشقا تىرىشىدۇ. بۇ ۋەكىللەرنىڭ ھەر بىرسى ئەسلىدىنلا بەك ئاق كۆڭۈللۈك قىلىش ھامىنى بىر كۈنى ئۆزىنىڭ بېشىغا بالا بولۇپ قالىدىغانلىقىنى بىلىدۇ.

ھەر بىر ۋەكىل ھەرقانداق بىر مەسىلە ئۈستىدە كەسىپ ئەھلى بولۇپ كىتەلمەيدىغانلىقىنى، شۇنداق بولغاچقا ئۇلارنىڭ ئىشلىرىغا يول كۆرسىتىپ تۇرىدىغان پارتىيىسىنىڭ يولىيورۇقلىرىغا ئەمەل قىلغان ئاساستا ئاۋاز

بېرىدىغانلىقىنى، پارتىيىسىنىڭمۇ مۇناسىۋەتلىك مۇتەخەسسىسلەردىن كومىسسىيىلەرنى تەشكىللەپ ھەر قانداق بىر مەسىلە ھەققىدە ھەممە ۋەكىلنى ماتېريال بىلەن تەمىنلەپ تۇرىدىغانلىقىنى، شۇڭا قۇرۇلتاي مۇزاكىرىلىرىدە ئۆز پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشتا بەك قىينىچىلىققا دۇچ كېلىپ كەتمەيدىغانلىقىنى ياخشى بىلىدۇ.

بىر قارىماققا، بۇنداق ئۇچۇر بىلەن تەمىنلىنىش نەتىجىسىدە ھەر بىر ۋەكىل ھەر جەھەتتىكى مەسىلىلەر ھەققىدە ئاز-تولا بىلىمى بارەك كۆرۈنىشى مۇمكىن. بۇ يەردە يەنە مۇنداق بىر سوئال قويۇشقا توغرا كېلىدۇ: ئەگەر مەسىلىلەرنى بىلىدىغان بىر قانچە مۇتەخەسسىسنىڭ چۈشەنچە بېرىشى يېتەرلىك بولىدىغان بولسا، ئۇ ھالدا بۇ يەرگە بەش يۈز كىشىنى يىغىۋېلىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟

ئەسلى مەسىلە مانا مۇشۇ ئىدى.

بىزنىڭ بۈگۈنكى دېموكراتىك پارلامېنت سىستېممىز ئەقىللىق كىشىلەردىن تەشكىل تاپىدىغان بىر قۇرۇلتايىنى بارلىققا كەلتۈرۈش ئۈچۈن سايلام ئۆتكۈزۈشنى ھەرگىز ئويلاشمايدۇ. بۇنىڭ ئورنىغا ئادەتتىكى كىشىلەردىن تەشكىل تاپىدىغان بىر "سىياسىي گۇرۇپ" تەشكىل قىلىشنى ئەۋزەل كۆرىدۇ. بۇ قۇرۇلتايىنى بەلگىلىك بىر يۆلۈنۈش بويىچە يېتەكلەپ مېڭىش ئۈچۈن بۇ قۇرۇلتايىنى تەشكىل قىلغۇچى كىشىلەر كاللىسى بەك ئىشلەپ كەتمەيدىغان مەخلۇقلاردىن تەشكىل تاپقان بولىشى شەرت ئىدى. شۇ چاغدىلا پارتىيىنىڭ سىياسەتلىرىنى ئىجرا قىلىش ئىمكانى يارىتىلغان بولىدۇ. شۇ ئارقىلىق پارتىيىنىڭ چۈلۈۋرىنى قولىدا تۇتۇپ تۇرغان ئادەم ھېچقانداق مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالماي تۇرۇپلا قىلچە تەمتىرىمەستىن پەردە ئارقىسىدا تۇرۇپ قۇماندانلىق قىلىش ئىمكانىغا ئېرىشەلەيدۇ. ئاقۇبەتتە، قۇرۇلتايدا ئېلىنغان خەلق مەنپەتىگە ئېغىر زىيان كەلتۈرىدىغان بىرەر قارارنىڭ جاۋابكارلىقى ھەممىگە تونۇشلۇق نومۇسسىز بىر مەخلۇقنىڭ ئۈستىگە ئارتىلماي، پۈتۈن جاۋابكارلىق پارتىيىنىڭ ئۈستىگە يۈكلەپ قويىلىدۇ. قىسقىسى، مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالمىدىغان ھېچكىم تېپىلمايدۇ. ئۇنداق بولمىغاندا مەسئۇلىيەت مەلۇم بىر كىشى ئۈستىگە ئارتىلىپ قېلىپ، قۇرۇق گەپ قىلىشتىن باشقىنى بىلمەيدىغان قۇرۇلتاي مەسئۇلىيەتتىن قۇتۇلۇپ قالغان بولىدۇ. قىسقىسى، پارلامېنت تۈزۈمىدىن ھەممىدىن ئاۋال ھەممىنى ئاشكارە ئوتتۇرىغا قويۇلۇشتىن قورقىدىغان گۇمانخور كىشىلەر بەكلا رازى بولىشىدۇ. مەسئۇلىيەتچان ئاق نىيەتلىك، ۋەزىپىسىگە سادىق كىشىلەر بولسا بۇنداق بىر تۈزۈمنى ئەسلا خالىمايدۇ. شۇنداق بولغاچقا، دېموكراتىيىنىڭ بۇ خىل شەكلى يامان غەرەزلىك يەھۇدي ئىرقىغا بەكلا يارايدىغان بىر تۈزۈم

ھېساپلىنىدۇ. يەھۇدىي خاراكتېرىگە ماس كېلىدىغان پەسكەشلىك ۋە ئالدامچىلىق بىلەن تولغان بۇنداق بىر ئورگاندىن پەقەت يەھۇدىيلارلا مەنپەئەت كۆرىدۇ.

ئىمپېرىيە ئوردىسى

ھەقىقىي نېمىس دېموكراتىيىسى بۇنداق بىر تۈزۈم بىلەن ھەرگىزمۇ چىقىشالمايدۇ. چۈنكى، ھەقىقىي دېموكراتىيىلەردە ئەركىن سايلام ئارقىلىق سايلىنىپ چىققان ھۆكۈمەت رەئىسى، قىلغان بارلىق ئىشلىرى بىلەن پۈتۈن ھۆكۈمەت پائالىيەتلىرىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى پۈتۈنلەي ئۆز ئۈستىگە ئېلىشقا مەجبور. بۇنداق بىر دېموكراتىيىدە ھەر تۈرلۈك مەسىلىلەرنى كۆپ سانلىق ئاۋازىغا تايىنىپ ھەل قىلىشقا قەتئىي يول قويۇلمايدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە، بۇنداق دېموكراتىيىدە مەسئۇلىيەتنى پەقەت بىرلا كىشى ئۆز ئۈستىگە ئالىدۇ. مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالغان بۇ كىشى پۈتۈن قارارلارنى ئۆزى بېرىپلا قالماي، بۇ ئىشقا جان پىدالىق بىلەن بېرىلىپ، پۈتۈن نەرسىسىنى تىكىپ مەسئۇل بولىدۇ.

بۇ خىل شەرتلەر بويىچە نېمىس دېموكراتىيىسى ئۇچۇن ۋەزىپە ئىجرا قىلىشقا ماقۇل دەيدىغان ئادەمنى تېپىش ئۇڭايغا چۈشمەيدىغانلىقىمۇ ئېنىق. ئەمما شۇنىسى ئېنىقكى، تەڭرىگە مىڭ شۈكرىكى، نېمىس دېموكراتىيىسىنىڭ ئەسلى مەنىسىمۇ دەل بۇنى تەقەززار قىلىدۇ. شۇڭا بۇنداق بىرسى تېپىلمايدۇ دەپمۇ ئېيتالمايمىز. نېمىس دېموكراتىيىسى ئۇنداق يوشۇرۇن پەسكەش يوللار بىلەن ئىش قىلىدىغان نامەرت ۋە نومۇسسىز بىرسىگە خەلقىنىڭ تەغدىرىنى تۇتقۇزۇپ قويۇشقا ھەرگىزمۇ يول قويالمايدۇ. بۇ يەردە بۇنداق بىر ۋەزىپە، بۇ ۋەزىپىنى ئورۇنداش جەريانىدىكى ئۈستىگە چۈشىدىغان مەسئۇلىيەتنىڭ ئېغىرلىقى، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان قورقۇنچاقلارنى ئۆزىگە يېقىن كەلتۈرمەيدىغان ئالاھىدىلىكىمۇ ئىگە.

ئەگەر نومۇسسىز بىرسى ھاكىمىيەت بېشىغا چىقماقچى بولغىنىدىمۇ، نېمىس دېموكراتىيىسى ئۇنىڭ ئەپتى بەشىرىسىنى ئاشكارىلاپ، يۈزمۇ-يۈز تۇرۇپ: "سەھىندىن يىراق تۇر، پەسكەش مەخلۇق! سەھىندىن دەرھال چۈش، بولمىسا ئۇ يەرنى پاسكىنا ئاياقلىرىڭ بىلەن كىرلەشتۈرىۋېتىسەن!" دەپ ۋارقىراشنى بىلىدۇ. چۈنكى تارىخ سەھنىلىرىگە ھېلىگەرلەر ئەمەس پەقەت قەھرىمانلارلا لايىق بولالايدۇ.

مەن بۇ خۇلاسىنى ۋېنا پارلامېنت پائالىيەتلىرىنى ئىككى يىل كۈزىتىش ئارقىلىق چىقارغان ئىدىم.

بۇ خۇلاسىغا كەلگەندىن كېيىن، ئۇ پارلامېنت بىناسىغا ئىككىنچىلەپ ئاياق باسمىدىم.

پارلامېنىت تۈزۈمى، قېرىپ ھالى قالمىغان ھابسبۇرگ خاندانلىقىنىڭ يىمىرلىشىنى تېزلىتىپ بەرگەن ئالدىنقى ئۇرۇندىكى ئاممىلارنىڭ بىرى بولۇپ قالغان ئىدى. بۇ يىمىرلىش جەريانى، كېيىنكى يىللاردا تېخىمۇ روشەن كۆرۈلۈشكە باشلايدۇ. نېمىس ئاممىلىنىڭ ئۈستۈنلىگىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىش ھەربىكەتلىرى كۈچەيگەنسىرى نېمىس مىللەتچىلىك كۈرىشىمۇ كۈچىيىپ، ئىمپېرىيە پارلامېنت ھۆكۈمىتى بۇ كۈرەش ئىچىدە بارغانسىرى چوڭقۇر بوھران ئىچىگە پېتىشقا باشلايدۇ. رېيچسرات ئىچىدىكى بۇ كۈرەش ھەر دائىم نېمىسلارنىڭ زېيىنىغا تەرەققى قىلىش بىلەن بىرگە، بۇ زىياندىن ئىمپېرىيىمۇ ئۆز نىسۋىنى ئالماقتا ئىدى. چۈنكى، ئەڭ گالىۋاڭ ئادەملەرمۇ 1900 ـ يىلىغا كەلگىچە شەرقتىكى ئاپتونومىيىلەردە كۈنسايىن كۈچىيىپ بېرىۋاتقان بۆلۈنۈشكە قاراپ يۈزلىنىشى سەۋەپلىك، مۇنارخىيىنىڭ بىر پۈتۈنلۈك ھالىتىنىڭ يىمىرلىشىگە ھېچكىم توسالغۇ بولالماي كېلىۋاتقانلىقىنى ئېنىق بىلەتتى. ئەمەلىيەتتە بولسا بۇنداق بىر توسالغۇنى پەيدا قىلىش بىلەنلا قالماي، ئىمپېرىيە كۈنسايىن پارچىلىنىشقا قاراپ تەرەققىي قىلماقتا ئىدى.

دۆلەتنىڭ بۇنداق يىمىرلىشكە قارشى تىرىشىش ئۈچۈن ئىشقا سېلىپ كېلىۋاتقان چارىلىرىمۇ كۈندىن ـ كۈنگە كۈچسىزلىشىپ كېتىۋاتقاچقا، ھەممە كىشى ھۆكۈمەتنىڭ بۇنداق ئاجىزلىقىدىن نەپرەتلىنىشكە باشلىغان ئىدى. يالغۇز ۋېنگىرىيىدىلا ئەمەس، قالغان ھەرقايسى سلاۋيان ئاپتونومىيىلىرىدىمۇ مونارخىيىنى ھىمايە قىلىدىغان كىشىلەرنىڭ سانى كۈنسايىن ئازىيىپ بارماقتا ئىدى. قىزىق يېرى، بۇنداق ئاجىزلىشىشتىن نومۇس قىلىدىغان بىرەر كىشىنىڭمۇ يوقلىقى ئىدى. ھەتتا بۇنىڭدىن نۇمۇس قىلىش تۇرماق، بۇنداق پارچىلىنىشقا قاراپ تەرەققىي قىلىشتىن ھەممە كىشى خوشال بولۇاتقاندەك، ھەممىلا كىشى ئىمپېرىيىنىڭ بۇ تۇردىكى كېسەللىكىنى داۋالاش ئۈستىدە باش قاتۇرۇش ئورنىغا ئۇنىڭ تېزىراق ئۆلۈشىنى كۈتۈاتقاندەك كۆرۈنمەكتە ئىدى.

پارلامېنتتىكى تولۇق يىمىرلىشنىڭ شەپىلىرى ئابروي ـ مەنپەتىنى سېتىپ پاراخورلۇق يولىغا مېڭىش شەكلىدە ئوتتۇرغا چىقماقتا ئىدى. بۇنداق مەنپەتدارلىقنىڭ كەلتۈرگەن زىيىنىنى يەنىلا نېمىس مىللىتى ئوتتۇرغا چىقىپ توساشقا مەجبۇر ئىدى. نېمىسلار قالغان مىللەتلەرنى ئىنتايىن ئۈستىلىق بىلەن يىتەكلەپ بۇنداق يىمىرلىش يولىغا مېڭىپ كېتىشتىن توساشقا تىرىشاتتى.

ئەمما نېمىسلارنىڭ شۇنچە تىرىشچانلىق كۆرسەتكىنىگە قارىماي ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتى ھەر دائىم يىمىرىلىش تەرىپىگە قاراپ بارغانسىرى يېقىنلاشماقتا ئىدى. بولۇپمۇ پادىشا ۋارىسى بولغان ئارشىدۇك فرانچويس فەردىناند ئۆزىگە بېرىلگەن ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ ئوتتۇرغا چىقىپ خاندانلىقنىڭ يوقۇرىسىدىن تۆۋەنىگىچە مەخسۇس پىلانلانغان ۋە تېزگىنلەنگەن ئاساستا چېخلارغا مايىل بىر سىياسەت يۈرگۈزۈشكە تىرىشىپ كەلگەنلىكى، نېمىسلارنىڭ ئىمپېرىيىنى يىمىرىلىشتىن ساقلاپ قېلىش تىرىشچانلىقلىرىغا پۈتۈنلەي قارشى تەسىر كۆرسەتمەكتە ئىدى. بۇ قوش مىللەت ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان خاندانلىقنىڭ ۋارىسى مەيلى يوشۇرۇن ياكى ئاشكارە بولسۇن، بارلىق چارلارنى ئىشقا سېلىپ ئىمپېرىيە تەركىۋىنىڭ نېمىس تەسىرىدىن تازىلىنىش ئىشىنى تېزلەشتۈرۈپ بەرمەكتە ئىدى. گەرچە بۇ ۋارىس بۇنداق بىر پارچىلىنىش ھەرىكىتى بىلەن بىۋاستە شوغۇللانمىغاندەك قىلغىنى بىلەن، ئۇ، پۈتۈن كۈچىنى ئىشقا سېلىپ مەركەزگە يېقىن ئورۇنلاردىكى نېمىسلارنى ئۇستىلىق بىلەن ۋەزىپىگە تەيىنلەش ياكى تاللاش باھانىسىدا ھەرخىل مىللەتلەر ئارلىشىپ كەتكەن خەتەرلىك چەت ـ ياقا يۇرتلارغا ئۆھرىتىپ تارقاقلاشتۇرۇشقا كىرىشىپ، ئۇلاردىن بوشىغان ئورۇنلارغا چېخلارنى تىقىشتۇرۇشقا كىرىشمەكتە ئىدى. نەتىجىدە، چېخلار ۋېيېنانىنىمۇ ئۆزلىرىنىڭ پايتەخت شەھىرى دەپ ھېسابلايدىغان ھالغا كەلمەكتە ئىدى.

ھابسبۇرگ خاندانلىقنىڭ يېڭى ۋەكىلى ئارشىدۇك، پۈتۈنلەي كاتولىك پىرىنسىپلىرى ئاساسىغا قۇرۇلىدىغان بىر دۆلەت ئۇرۇس كاتولۇكلىرىغا تاقابىل تۇرۇشتا بىر قوشۇمچە كۈچ بولۇپ قېلىشى مۇمكىن دېگەن خامخىيال بويىچە، ئوتتۇرا يېۋروپادا تەدرىجى شەكىلدە بىر سلاۋيان دۆلىتى قۇرۇپ چىقىش دەيدىغان يېڭىچە پىكىرىنى ھابسبۇرگ خاندانلىقى ئىچىدە كۈچەپ تەرغىپ قىلماقتا ئىدى (ۋارىس ئارشىدۇكنىڭ ئايالىمۇ بۇرۇنقى چېخ كىنەز ئائىلىلىرىدىن بىرسىنىڭ مەلىكىسى ئىدى. نېمىس دۇشمەنلىكى بىر تۇرلۇك ئائىلە ئادىتىگە ئايلانغان بىر ئائىلىدە چوڭ بولغان بۇ مەلىكە، ئۆيىدە كۆپۈنچە چېخچە تىلدا سۆزلەيتتى.).

ھابسبۇرگ خاندانلىقى، بۇرۇنلاردا نۇرغۇن قېتىم پايدىلانغىنىدەك دىنىي ھاكىمىيەت سىياسىتى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش يولىنى تاللىۋالغان ئىدى. ئەمما ئۇلارنىڭ تاللىۋالغان بۇ يولى ھەر قەدەمدە نېمىس مەنپەتىگە زىيان سېلىپ كەلمەكتە ئىدى. ھەقىقەتەنمۇ بۇنداق بىر يول نۇرغۇن تەرەپلەردە سەلبىي رول ئويناپ، مەيلى ھابسبۇرگ خاندانلىقى ياكى كاتولىك چېركاۋلىرى ئۈچۈن قىلچىمۇ نەتىجە بەرمىگەن ئىدى. بۇنىڭ نەتىجىسىدە ھابسبۇرگ خاندانلىقى تەختتىن ئايرىلىپ قېلىش بىلەنلا قالماي، رىمنىمۇ ئىنتايىن چوڭ

بىر دۆلەتتىن مەھرۇم قالدۇرغان ھېساپلاندى. چۈنكى دىنى ئەقىدىلەرنى سىياسىي مەنپەئەت ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرىمەن دەپ ئويلىغان پادىشا، شۇ كۈنگە كەلگىچە پەقەتلا قوزغالماي جىم ياتقان غايەت زور روھى كۈچنى ئويغۇتىۋەتكەن ئىدى. يەنى، زاۋاللىققا يۈز تۇتقان بۇ خاندانلىق ئاۋۇستىرىيە تەۋەسىدە پۈتۈن چارىلارنى ئىشقا سېلىپ نېمىسلىكنى يوقۇتۇشقا ئۇرۇنغان ئىدى، ئاۋۇستىرىيىدە پان گېرمانىزمنى مەقسەت قىلىدىغان نېمىس ئىتتىپاقى دېگەن بىر ھەرىكىتىنىڭ پەيدا بولۇپ زورىيىشىغا سەۋەپچى بولىدۇ.

1880~1890 ـ يىللىرى ئاۋىسىدا يەھۇدىيلىقتىن ئىلھام ئالغان مانچېستېر لىبىرالىزمىمۇ ئاۋۇستىرىيىدە چېكىگە يەتكەن، ھەتتا نېرىسىغا ئۆتۈپ بېرىسىغا قاراپ قالغان ھالغا كەلگەن ئىدى. بۇنداق بىر ئېقىمغا قارشى ھەرىكەتلەر ھەر دائىم كۆرۈلگىنىدەك ئىجتىمائىي پىكىر شەكلىدە ئەمەس بەلكى مىللەتچىلىك تۇسىنى ئېلىپ يېيىلماقتا ئىدى. تۇغما بولغان ئۆزىنى قوغداش ئىچكى تۈيغۇلىرى نېمىسلارنى پائال تۇردە مۇداپىيىگە ئاتلاندۇرغان ئىدى. شۇنداق قىلىپ، بۇنداق بىر ھەرىكەتكە قارشى پائالىيەتلەر ئاۋۇستىرىيىدە ئوتتۇرغا چىقىپ ئىقتىسادىي جەھەتتىكى مەسىلىلەر ئۆزلىكىدىنلا ئىككىنچى ئورۇنغا چۈشۈپ قالغان ئىدى. شۇنداقتىمۇ بۇ ھەرىكەت ئۆز تەسىرىنى كۆچەيتىپ رەسمى سىياسى ھەرىكەت ھالىغا ئايلىنىدۇ. بۇ تۇردىكى سىياسىي داۋالغۇشلاردىن كېيىن ئىككى پارتىيە ئوتتۇرغا چىققان ئىدى. بۇ پارتىيىلەرنىڭ بىرسى مىللىي خاراكتىردە بولۇپ، يەنە بىرسى سوتسىيال خاراكتىردە ئىدى. ئوتتۇرغا چىققان ھەر ئىككىلا پارتىيە بۇرۇنقى خاتالىقلاردىن ساۋاق ئالغان ئىدى. ھابسبۇرگ خاندانلىقى 1866 ـ يىلقى ئۇرۇشتا پاجىئەلىك تۇردە يېڭىلغاندىن كېيىن ئۇرۇشتىن ئىنتىقام ئېلىش پىلانىنى تۈزۈشكە كىرىشمەكتە ئىدى. ئەمما مېكسىكا ئىمپىراتورى ماكسىمىلىيانىڭ پاجىيەلىك ئاقىۋىتى فرانسىيە بىلەن يېقىنلىشىشقا توسالغۇ پەيدا قىلماقتا ئىدى. يەنى ماكسىمىلىيانىڭ تەلەيسىزلىكى ناپالىيون ئۈچىنچىگە مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، ئۇنىڭ فرانسۇزلار تەرىپىدىن تاشلىۋېتىلىشى مىسلىسىز يىمىرىلىشكە سەۋەپ بولماقتا ئىدى. شۇنىڭغا قارىماي ھابسبۇرگ خاندانلىقى يەنىلا پەيت كۈتمەكتە ئىدى. ئەگەر 1870~1871 ـ يىلقى ئۇرۇش تەڭداشسىز غالىبىيەت بىلەن ئاخىرلاشقان بولمىغىنىدىمۇ ۋېينا ئوردىسى ھەر قانداق ۋەقە يۈز بېرىشىدىن قەتئىي نەزەر، بەربىر سادوۋۇانىڭ ئىنتىقامىنى ئېلىش ئۈچۈن قانلىق كۆرەشكە ئاتلانماقچى بولغان ئىدى. ئەمما ئۇرۇش سېپىدىن ھەيران قالارلىق غالىبىيەت خەۋەرلىرى يېتىپ كېلىشى ھامان، كاللىسى ئىشلەيدىغان ھۆكۈمدار بۇنداق بىر تەۋەككۈلچىلىك قىلىش پەيتى

ئەمەسلىكىنى دەرھال سېزىپ، تەلىيىنىڭ ئوڭدىن كەلمىگەنلىكىگە چىداشقا مەجبۇر بولىدۇ.

ئەمما بۇ ئىككى يىللىق شانلىق كۈرەش تېخىمۇ كۈچلۈك بىر مۇجىزىنى ئوتتۇرغا چىقارغان ئىدى. ھابسبۇرگ خاندانلىقىنى سەپ ئۆزگەرتىشكە مەجبۇرلايدۇ. بۇنداق سەپ ئۆزگەرتىش، ھەرگىزمۇ چىن قەلبىدىن كەلگەن بىر ئۆزگىرىش بولماي ئەسلىدە دەۋرنىڭ مەجبورلىشىدىن ئوتتۇرغا چىققان بىر ئۆزگىرىش ئىدى. شۇنداق قىلىپ، كونا شەرقىي مارشتىكى (چېگرا سىدىكى) نېمىس خەلقى رېيچ قولغا كەلتۈرگەن غالىبىيەتتىن ھەمىنى ئۇنتۇغان ھالدا تەنتەنە قىلىشىپ ئەجداتلىرىنىڭ زەپەر مارشىنى قايتىدىن كۆرگەندەك ھاياجان ئىچىگە چۆمگەن ئىدى. بۇنىڭغا ھەرگىزمۇ ئالدىنىپ قېلىشقا بولمايتتى: چىن قەلبىدىن نېمىسلار تەرىپىنى ئالىدىغان بىر ئاۋۇستىرىيىلىك شۇنى ئېنىق تونۇپ يەتكەن ئىدىكى، ھەتتا ئاخماق بىرسىمۇ چىرىگەن بىر كونا فېدراتسىيىنىڭ خارابلىرىغا قارىغاندا يېڭىدىن قۇرۇلىدىغان ئىمپېرىيە ھەرقانچە سۈپەتسىز بولغىنىدىمۇ قايتا قۇرۇلغىنى ياخشىراق ئىكەنلىكىنى، بۇ شەكىلدە قايتا تىكلىنىدىغان بىر ئىمپېرىيە كونا كېسەللىكلەردىن قۇتۇلالايدىغانلىقىنى كۆرۈپ ئالالايتتى. بولۇپمۇ ئەمەلىي تەجرىبىلەر ئارقىلىق شۇنىمۇ تونۇپ يېتەلىگەن ئىدى: ھابسبۇرگ خاندانلىقى تارىخىي ۋەزىپىسىنى تاماملىغان بولۇپ، يېڭى ئىمپېرىيە قەھرىمانلىق پىرىنسىپلىرى بىلەن بىزەلگەن رېيچ تاجىنى ئۇنىڭغا ھەقىقەتەنمۇ لايىق بولغان بىر باشقا كەيگۈزگەن ئىدى. شۇ سەۋەپتىن تەغدىرگە شۈكرى قىلىش لازىم. چۈنكى، قالايماقان بىر دەۋردە ئېلىپ بېرىلغان بۇنداق بىر تاللاشتا خەلقە ئۈمىد بېغىشلىيالايدىغان ئەڭ مۇۋاپىق بىر كىشىگە، يەنى فرېدېرىخقا تاج كەيگۈزۈش ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان ئىدى.

ئەمما، بۇ چوڭ ئۇرۇشتىن كېيىن خابسبۇرگ خاندانلىقىنىڭ قوش مۇنارخىيىسى سلاۋيانلاشتۇرۇش سىياسىتىنىڭ ئېھتىياجى دېگەننى باھانە قىلىپ خەۋىپلىك دەپ قارىغان نېمىس ئامىللىرىنى يوقۇتۇشقا كىرىشكەن ۋاقىتتا، خاندانلىقنىڭ يەر يۈزىدىن سىرىپ سۈپۈرىلىدىغانلىقىنى تونۇپ يەتكەن ئىرقنىڭ قارشىلىق كۆرسىتىشى بەكلا كۈچلۈك روي بەرگەن ئىدى. بۇنداق بىر قارشىلىق كۆرسىتىش بىلەن بۇنداق كۈچلۈك پارتلاشنى نېمىس تارىخى تا شۇ كۈنگىچە كۆرۈپ باققان ئەمەس.

ۋەتەنپەرۋەر دەپ قارالغان كىشىلەر تۇنجى قېتىم خائىن دەپ قارالماقتا ئىدى.

ئەسلىدە بۇ كىشىلەر مىللىتىگە، خەلقىگە قارشى كىشىلەردىن ئەمەس ئىدى. ئۇلار ئەسلىدە ئۆز مىللىتىنىڭ يوقۇلۇشىنى تېزلىتىپ بېرىۋاتقان ھۆكۈمەت تۈزۈمىگە قارشى تۇرغان كىشىلەر ئىدى.

شۇنداق قىلىپ يېقىنقى زامان نېمىس تارىخىدا تۇنجى قېتىم ۋەتەن ـ مىللەتكە بولغان مىللىي سۆيگۈ، مەھەللىۋىي ۋە خاندانلىققا كۆرسىتىلگەن سۆيگۈدىن ئايرىلماقتا ئىدى.

1890~1900 ـ يىللاردا، ئاۋۇسترىيىدىكى پان گېرمانىزم ھەرىكىتىنىڭ كۈچى، دۆلەت ئابرويى خەلق مەنپەتى ئۈچۈن خىزمەت قىلالىغىنىدىلا خەلقنىڭ ھۆرمىتىگە، ھىمايىسىگە ئېرىشەلەيدىغانلىقىنى ئېنىق ئوتتۇرغا قويماقتا ئىدى. ئەسلىدە ئابروي ھېچقاچان دۆلەتنىڭ غايىسى ئەمەس. ئەگەر دۆلەت ئابرويىنى غايە دەپ قوبۇل قىلىشقا توغرا كەلسە ئىدى، ھەرقانداق بىر ئىستىبداتنىمۇ چېقىلغىلى بولمايدىغان مۇقەددەس ئەۋلىيا كىشى دەپ قاراشقا توغرا كېلەتتى.

ئەگەر بىرەر ھۆكۈمەت بىرەر مىللەت خەلقىنى خالىغان ۋاستىغا تايىنىپ ئاپەتكە باشلاپ ماڭغىنىدا، بۇ خەلقنىڭ ھەر بىر ئەزاسىنىڭ بۇنىڭغا نارازىلىق كۆرسىتىشى بۇ دۆلەت خەلقىنىڭ ھەر بىر پۇخراسىنىڭ ھەققىلا ئەمەس بەلكى باش تارتىپ بولمايدىغان مەجبورىي ۋەزىپىسىدۇر.

بۇنداق بىر ئەھۋال قايسى ۋاقىتتا ئوتتۇرغا چىقىشى مۇمكىن؟ بۇنىڭغا نەزەرىيەلەر بىلەن تالاش ـ تارتىش قىلىپ جاۋاپ بېرىش مۇمكىن ئەمەس. بۇنداق بىر مەسىلىنى كۆچ قوللىنىپ ئەك ئاخىرقى غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈش ئىرادىسىغا تايىنىش ئارقىلىقلا ھەل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ھەرقانداق بىر ھۆكۈمەت، مەيلى ئۇ ھۆكۈمەتلەر ئىچىدىكى ئەك ناچىرى، مىللىي مەنپەتلىرىگە مۇلارچە قېتىم خىيانەت قىلغان ھۆكۈمەت بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، ئۆزىنىڭ ھاكىمىيەت ئورنى بىلەن ئىناۋىتىنى قوغداشقا تىرىشىپلا قالماي، بۇنى بىر مەجبورىيەت دەپ قارايدىغانلىقى ئېنىق. بۇنداق ئەھۋالدىكى بىر ھۆكۈمەت ئۆزىگە قارشى بىرەر ھەرىكەت قىلغانلارغا قارشى ئۇرۇش ئېلان قىلغىنىدا، قارشى چىققۇچىلارمۇ شۇنىڭغا ئوخشايدىغا چارىلارنى ئىشقا سېلىپ ھۆكۈمەتكە قارشى تىركىششىكە مەجبوردۇر. ئەگەر بۇنداق بىر كۈرەشنى ھۆكۈمەت تەرەپ يولغا قويىۋاتقان بولسا، ئۇنىڭ ھەرىكىتى قانۇنلۇق ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر ھۆكۈمەت قانۇنسىز يوللارنى تاللىۋالغان بولسا، قارشى چىققۇچىلارمۇ قىلچە ئىككىلىنىپ ئولتۇرماي قانۇننى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ قارشىلىق كۆرسىتىش كۈرىشىگە ئاتلىنىشى لازىم.

شۇنى ئۇنتىماسلىق كېرەككى، ئىنسانلار بىرەر دۆلەتنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئەمەس بەلكى ئۆز ئىرقىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ياشايدۇ. يەنى، ئىنسان ئىرقىنى ساقلاپ قېلىش ھوقۇقى دۆلەت ھوقۇقىدىن ئۈستۈن تۇرىشى كېرەك.

ئەگەر بىرەر مىللەت بېسىم ئاستىدا قالسا ياكى باستۇرۇلۇپ يوقۇتۇلۇش خەۋپىگە دۇچ كەلگىنىدە ئۇ مىللەت ئۆچۈن قانۇنلارغا رىئايە قىلىش مەسلىسى ئىككىنچى ئورۇندىكى ئىشقا ئايلىنىپ قالىدۇ. بۇنداق ئەھۋال ئاستىدا ھاكىمىيەت ئۈستىدىكى ھۆكۈمەت پۈتۈنلەي قانۇن بويىچە ئىش قىلىۋاتقانلىقىنىڭ ئۆنچە بەك ئەھمىيىتى يوق. زۇلۇم ئاستىدىكى بىر مىللەتنىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قېلىش تۈغما ئىستىگى بويىچە ئېلىپ بارغان كۈرىشىدە خالىغان ۋاستىلاردىن پايدىلىنىپ ئۆزىنى قوغداش كۈرىشىگە ئاتلىنىشى ئۇنىڭ ئەڭ تەبىئىي ھەققى ھېسابلىنىدۇ.

دۇنيا تارىخىدىكى ئىچكى ياكى تاشقى زۇلۇمدىن قۇتۇلۇش ھەرىكەتلىرىدە ئېلىپ بارغان بۇنداق كۈرەشلەرنىڭ ھەممىسى ئەنە شۇ پىرىنسىپ دائىرىسىدە قانات يايدۇرۇلغان.

ئەگەر بىرەر مىللەت كىشىلىك ھوقۇقلىرى ئۈچۈن ئېلىپ بارغان كۈرەشلىرىدە مەغلۇپ قىلىنغان بولسا، تەغدىر تارازىسى ئۇ مىللەتنىڭ مەسلىسىنى پەللىگە قويۇپ تارتىپ كۆرۈپ، ئۇ مىللەتنىڭ بۇ ئاخىرەتلىك دۇنيادا داۋاملىق ياشاشقا قىلچە ھەققى قالمىغانلىقىغا ھۆكۈم قىلغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. چۈنكى، ھاياتىنى داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشقا تەييار تۇرالمىغان ياكى بۇنىڭ ئۈچۈن كۈچ ـ قۇدرىتى بولمىغان بىر مىللەت، تەڭرى تەرىپىدىن مەڭگۈلۈك ۋەيران قىلىنىشقا پۈتۈبتىلگەن مىللەتتۇر.

بۇ دۇنيا، بۇ سىستېما، ئۇنداق قورقۇنچاق ۋە ئاجىز مىللەتلەر ئۈچۈن يارىتىلغان ئەمەس. يەنى، ئاجىز، قورقۇنچاق بىر مىللەتنىڭ بۇ دۇنيادا ياشاشقا ھەققى يوق.

خانىدانلىقنىڭ قەلبى ــ ۋېبنا

بۇ پىرىنسىپقا ئاۋۇستىرىيىنى مىسال قىلىپ كۆرسەتسەك، ئەھۋال ھەيران قالارلىق دەرىجىدە بۇ قانۇنغا ئۇيغۇن كېلىدىغانلىقىنى ئوچۇق كۆرۈپ ئالالايمىز:

قانۇنلۇق ھۆكۈمەت، نېمىسلاردىن باشقا كۆپ سانلىقلار بىلەن بىرگە نېمىس ئۆچمەنلىك ئەقىدىسىگە، يەنى پارلامېنتنىڭ نېمىسلارغا ئۆچ ۋەكىللىرىگە تايىناتتى، شۇنىڭدەك يەنە بۇ قۇرۇلتاي نېمىسلارغا قارشى تۇرىدىغان خانىدانلىققا تايىناتتى. دۆلەتنىڭ بارلىق ئورگانلىرى بۇ ئىككى ئامىل ئاساسىدا شەكىللەنمەكتە ئىدى. ئاۋۇستىرىيە نېمىسلىرىنىڭ تەغدىرىنى يوقۇرقىدەك ئامىللارغا تايىنىپ ئۆزگەرتىشكە ئۇرۇنۇش بەكلا كۈلكىلىك بىر ئىش ئىدى. ئەمما بىزدىكى "قانۇنىي ئۇسۇل" غا قىزىققۇچىلىرىمىزنىڭ قارىشى بويىچە

ئالغاندا، بۇنىڭ مەنىسى نېمىسلار بارلىق نارازىلىقلىرىدىن ۋاز كېچىشى كېرەك دېگەن ئۇقۇمنى كۆرستىدىكەن. چۈنكى، بۇنداق بىر تىركىشىش قانۇنغا خىلاپ كىلەرمىش. بۇنداق بىر ئەھۋال ئاستىدا مۇنارخىيىنىڭ بېسىمى ئاستىدا قالغان نېمىس ئىرقى تېز ئاردىلا يوقۇلۇش يولىغا قىستىلىشى مۇقەررەر ئىدى. ئەسلىدە ئاۋۇستىرىيىلىك نېمىسلار پەقەت دۆلەتنىڭ ئاغدۇرۇلىشى نەتىجىسىدىلا بۇنداق قورقۇنۇشلۇق ئاقىۋەتتىن ساقلىنىپ قالالىشى مۇمكىن ئىدى.

شۆبھىسىزكى، ئۆزىنى بىلىملىك زىيالى دەپ ئاتىشىۋالغان كۆزئەينەكلىك نەزەرىيىچىلىرىمىز ئۆز نەزەرىيىلىرى ئۈچۈن ئۆلۈشنى مىللىتى ئۈچۈن ئۆلۈشتىن چوڭ بىلىدۇ.

يەنى، كىشىلەر ئۆزلىرى ئۈچۈن قانۇن چىقىرىشىدۇ. شۇندىن كېيىن ھېلىقى كۆزئەينەكلىك نەزەرىيىچىلىرىمىز ئوتتۇرغا چىقىپ ئىنسانلار ئەنە شۇ قانۇنلار ئۈچۈن ياشايدۇ دەپ ھۆكۈم چىقىرىشىدۇ.

ئاۋۇستىرىيىدىكى كونا پان گېرمانىزم ھەرىكىتىنىڭ قىممىتى شۇ يەردىكى، بۇ قۇرۇق گەپلەرنىڭ ھەممىسىنى نەزەرىيىچىلەرنىڭ ۋە ئۇندىن باشقا، دۆلەتنى بۇت ئورنىدا كۆرىدىغانلارنىڭ ھەممىسىنى قەتئىي ئىككىلەنمەي سىرىپ سۈپۈرۈپ تاشلاشنى مەقسەت قىلماقتا ئىدى.

ھابسبۇرگ خاندانلىقى بارلىق ۋاستىلاردىن پايدىلىنىپ نېمىسلارنى ئاخماق قىلىشقا ئۇرۇنۇۋاتقان كۈنلىرىدە، پان گېرمانىزمچىلار پارتىيىسى ″دەبدەبىلىك″ خاندانلىققا قىلچە ئىككىلەنمەي ھۇجۇم قىلالىغان ئىدى.

ئەسلىدە، چىرىگەن بۇ دۆلەتنىڭ ئىچىنى تۇنجى قېتىم چوڭقۇر قېزىپ كۆرسىتىپ يۈز مىڭلىغان كىشىنىڭ كۆزىنى ئېچىپ قويغانلار ئەنە شۇ پارتىيە ئىدى. شۇنداق قىلىپ، كۈچلۈك ۋەتەن سۆيۈش دېگەن بۇ ئۇقۇم نېمىسلارنىڭ نارازىلىقىنى قوزغاپ كېلىۋاتقان خاندانلىقنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇشىدا قالغان ئىدى.

دەسلىۋىدە ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ ماڭىدىغانلار سەلدەك كۆپىيىپ كېتىۋاتقان ئىدى. ئەمما ئۇلارنىڭ بۇ نەتىجىلىك پائالىيىتى ئۇزۇن داۋام قىلالمايدۇ. مەن ۋېيناغا كەلگەن ۋاقىتلىرىمدا خرىسيان سوتسيال پارتىيىسى بۇ ھەرىكەتنى قولغا كىرگۈزۈۋېلىپ خېلى يوقۇرى ئاۋازغا ئېرىشىپ ھاكىمىيەت ئۈستىگە چىققان ۋاقىتلار ئىدى. شۇنداق قىلىپ پان گېرمانىزم ھەرىكىتى ئاستا ـ ئاستا سۈسلىشىپ ئاساسى جەھەتتىن قىممىتىنى يوقۇتۇپ بېرىۋاتقان ئىكەن.

ئۇ ۋاقىتلاردا، پان گېرمانىزم ھەرىكىتىنىڭ قوزغىلىشى بىلەن ئۇنىڭ زاۋاللىققا يۈز تۇتىشى جەريانىدا خرىستيان سوتسيال پارتىيىسىنىڭ ھەيران قالارلىق دەرىجىدە كۈچلىنىپ كېتىشىنى تەكشۈرۈش ئىشى مېنىڭ ئەڭ

ئاساسلىق ئىشىم بولغان ئىدى. مەن ۋېيناغا كەلگەن ۋاقىتلىرىمدا پان گېرمانىزم ھەرىكىتىگە چىن قەلبىمدىن بىرىلگەن ئىدىم.

ئۇ كۈنلەردە ئاۋۇستىرىيە پارلامېنت زالىدا "ياشىسۇن خوھەنزوللېرنلار!" دەپ شۇئار توۋلاشلىرى ئاڭلانماقتا بولۇپ، ئۇلارنىڭ بۇنداق بىر شۇئار توۋلاشقا جاسارەت قىلالىغانلىقىدىن خوشال بولۇپ چەكسىز ھاياجانلىنىپ كەتكەن ئىدىم. ئۇلارنىڭ ئاۋۇستىرىيىنى گېرمانىيە ئىمپېرىيىسىنىڭ ۋاقىتلىق بۆلۈنۈپ تۇرغان بىر پارچىسى دەپ قاراشلىرى، بۇنى پۇرستى كەلگەن ھامان ئېلان قىلىشقا تەييار تۇرالايدىغانلىقى ماڭا خوشاللىق، ئىشەنچ، جاسارەت ۋە غەيرەت بېغىشلاپ تۇراتتى. ئۇ كۈنلەردە ماڭا گېرمانىزم ئۇستىدە گەپ بولىدىغان بارلىق مەسىلىلەردە ساپ ۋە قىلچە شەرت قوشماستىن مۇئامىلە قىلىشى، ئىرقىمىزنى ئازات قىلىشنىڭ بىردىن ـ بىر يولى بولۇپ كۆرۈنگەن ئىدى. ئەمما دەسلىۋىدە ئىنتايىن ئىستىقباللىق بولۇپ كۆرۈنگەن بۇ ھەرىكەتنىڭ كېيىنكى ۋاقىتلارغا كەلگەندە نېمە ئۈچۈن يىگىلەپ قالغانلىقىنى زادىلا چۈشىنەلمىگەن ئىدىم. ھەتتا خرىستىيان سوتسيال پارتىيىسىنىڭمۇ دەل شۇ پەيتلەردە مىسلىسىز دەرىجىدە كۈچلىنىپ كېتىشنىڭ سەۋەبىنى زادىلا بىلەلمىگەن ئىدىم. بۇ پارتىيىنىڭ ئابرويى بىلەن جەمىيەتتىكى تەسىرى شۇ كۈنلەردە ئەڭ يۇقۇرى پەللىگە يەتكەن ئىدى. بۇ ئىككى ھەرىكەتنى ئۆزئارا سېلىشتۇرۇپ كۆرگىنىمدىن كېيىن، تەلىيىم بىلەن پەرىشان ھالىتىم بۇ ئىشنى يېشىشىم ئۈچۈن ماڭا ئەڭ ياخشى ياردەمچىم بولغان ئىدى.

ئاۋال بۇ ئىككى پارتىيىنىڭ باش سېكرىتارلىرى بىلەن پارتىيە قۇرغۇچىلىرىدىن بولغان ئىككى كىشىنى تەھلىل قىلىش ئارقىلىق تەكشۈرۈشنى باشلىدىم. بۇ ئىككى كىشى، گېئورگ فون شۆنېرېر بىلەن دوكتور كارل لىيۇگېر ئىدى.

تەكشۈرۈش ئارقىلىق مەلۇم بولدىكى، ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسىلا پارلامېنت مۇھىتىدىكى مەسئۇل كىشىلەر ئارىسىدا ئىنتايىن مۇھىم ئورۇندا تۇرىدىغان كىشىلەردىن ئىكەن. ئۇلارنىڭ سىياسى ـ ئەخلاقى پەزىلىتىمۇ پارلامېنتتىكىلەر ئارىسىدا مەڭ مەرتىۋە ئۈستۈن كىشىلەر ئىكەن.

مەن دەسلىۋىدە پان گېرمانىزمچى شۆنېرېرگە بەكلا قىزىقىپ ئىدىم. ئەمما كېيىنچە خرىستىيان سوتسيال پارتىيىنىڭ داھىسىغىمۇ قىزىقىشقا باشلىدىم. بۇ ئىككى لىدېرنىڭ قىزىقىشلىرى بىلەن قابىلىيەتلىرىنى ئۆزئارا سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق شۆنېرېرنىڭ پىرىنسىپ مەسىلىلىرىدە تېخىمۇ يوقۇرى ئورۇندا تۇرىدىغانلىقىنى، ئۇ كىشىنىڭ تېخىمۇ چوڭقۇر مەلۇماتلىق بىرسى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىشقا باشلىغان ئىدىم. بۇ كىشى، ئاۋۇستىرىيە دۆلىتىنىڭ چوقۇم يوقىلىدىغانلىقىنى ھەمە ئادەمدىن ئېنىق

مۇلچەرلىيەلىگەن ئىدى. ئەگەر، رېيچ ھۆكۈمىتى شۇنېرېرنىڭ ھابسبۇرگ خاندانلىقى مەسلىسىدە ئوتتۇرغا قويغان ئاگاھلاندۇرۇشلىرىغا بالدۇرراق قۇلاق سالغان بولسا ئىدى، گېرمانىيىنى ياۋروپا بىلەن دۇشمەن ھالغا كەلتۈرگەن دۇنيا ئۇرۇشى پالاكىتى ئىچىگە پاتۇرۇپ قويۇشنىڭ قىلچە ھاجىتى قالمىغان بولار ئىدى.

ئەپسۇسكى، شۇنېرېر مەسىلىلەرنى شۇنچە چوڭقۇر تەھلىل قىلالمىغىنى بىلەن، كىشىلەرگە توغرا باھا بېرەلمىگەن ئىدى.

دوكتور لىيۇگېر، دەل بۇ جەھەتتە شۇنېرېردىن تۆپتىن ئۈستۈنلۈككە ئىگە بىرسى ئىدى.

دوكتور لىيۇگېرنىڭ ئادەم مىجەزى ـ خاراكتېرى ھەققىدىكى چوڭقۇر بىلىمى ئۇنىڭغا ھەر تۈرلۈك كۈچلەرگە توغرا ھۆكۈم قىلىش ئىمكانىيىتىنى بەرگەن ئىدى. ئۇ، بۇ تۈردىكى بىلىملىرىگە ئاساسلىنىپ كىشىلەرنىڭ تاشقى قىياپىتىگە قاراپلا ئۇنىڭ قانداق بىرسى ئىكەنلىكىگە ھۆكۈم قىلىدىغان بىرسى ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ ھەممە تەرەپلىرىگە قاراپ ھۆكۈم قىلىدىغان بىرسى ئىدى. ئەمما شۇنېرېرنىڭ بۇ جەھەتتىكى قابىلىيىتى بەكلا تۆۋەن ئىدى. پان گېرمانىست بولغان شۇنېرېر ھەممە ئىشنى تاشقى كۆرۈنىشىگە قاراپ ھۆكۈم قىلىدىغان بىرسى ئىدى. شۇنىڭدەك كۆزقاراش ۋە پىلانلىرىنى خەلق ئاممىسىغا ئۇقتۇرغىدەك قابىلىيەتكىمۇ ئىگە ئەمەس ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، چۈشىنىش قابىلىيىتى تۆۋەن بولغان خەلق ئاممىسىغا چۈشىنەرلىك قىلىپ خىتاپ قىلىشنى بىلمەيتتى. ئۇنىڭ پەيغەمبەردەك بىلىمى ۋە ئېنىق چۈشەنچىسىنى ئەمەلىيەتكە ئايلاندۇرۇشقا زادىلا كۈچى يەتمەيتتى. ئۇنىڭ كىشىلەرنى ياخشى تونىيالمايدىغان ئاجىزلىقى ئۇنى خەلق ئاممىسىنىڭ ئاممىۋى ھەرىكەت كۈچى بىلەن ئۇزۇن يىلدىن بېرى قېتىپ كەتكەن مەمورى ئورگانلارنىڭ قىممىتىگە خاتا ھۆكۈم قىلىشلارغا سەۋەپچى بولغان ئىدى.

شۇنېرېر، شۆبھىسىزكى، ئاخىرىدا ئومۇمى پىكىرلەرگە ئەھمىيەت بېرىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى تونۇپ يەتەلىگەن ئىدى. ئەمما بۇ تۈردىكى دىنى ئېتىقاتلار بىلەن ئارىلىشىپ كەتكەن قاراشلارنى كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى بىلەلمەيدۇ. ئۇ، بۇرجۇئا سىنىپىنىڭ ئىقتىسادى مەنپەئەتلىرىنى قوغداش نوقتىسىدا كۈچسىز بولىدىغانلىقىنى، بۇ سىنىپنىڭ مەنپەئەتلىرىنى قوغداپ قالالىشى ئۈچۈن بەكلا ئېھتىياتچان مۇئامىلىدە بولغانلىقىنى قوبۇل قىلالمايتتى. ئەسلىدە ئادەتتە بىرەر كۆزقاراشنىڭ نەتىجىگە ئېرىشىشى پەقەت بۇ تۈر كۆزقاراشنىڭ كەڭ خەلق ئاممىسى تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنىشى ۋە كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭمۇ بۇنداق بىر مەقسەت ئۈچۈن كۈرەش قىلىشقا تەييار ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلىش ئارقىلىقلا

مۇمكىنچىلىكى بولىدىغان بىر ئىش ئىدى. خەلق ئاممىسىنىڭ ئادەتتىكى تەركىۋىنىڭ ئەھمىيىتىنى چۈشەنمەسلىكى ئىجتىمائى مەسىلىلەردە تولۇق چۈشەنچىگە ئېرىشەلمەسلىكە سەۋەپ بولۇپ قالاتتى. دوكتور لۇبگېر دەل بۇنىڭ ئەكسىچە ھەربىكەت قىلىدىغان بىرسى ئىدى. دوكتور لۇبگېرنىڭ كىشىلەر ھەققىدىكى چوڭقۇر پەرەزلىرى ئۇنىڭغا ھەر تۈرلۈك كۈچلەر توغرىلىق توغرا ھۆكۈم چىقىرىش ئىمكانىيىتىنى يارىتىپ بەرگەن ئىدى. ئۇنى مەۋجۇت ئورگانلارنىڭ قىممىتىگە سەل قاراشتىن ساقلاپ قالالىغان ئىدى. شۆبھىسىزكى، دوكتور لۇبگېر بۇ تۈردىكى مەۋجۇت ئورگانلاردىن ئۆز غايىسىنى ئەملىگە ئاشۇرۇش ئىشلىرىدا تولۇق پايدىلىنىشنى بىلەلىگەن ئىدى.

دوكتور لىيۇگېر، بۈگۈنكى كۈندە چوڭ بۇرجۇئازىيىنىڭ سىياسىي كۈرەش كۈچىنىڭ ئۇنچە بەك قىممىتى يوقلىقىنى، بۇ كۈچنىڭ داغ ـ دۇغلىق بىردەر ھەربىكەتنى نەتىجىلىك قانات يايدۇرالىشى مۇمكىن ئەمەسلىكىنىمۇ چۈشىنىپ يەتكەن ئىدى. شۇ سەۋەپتىن سىياسىي پائالىيەتلىرىنى ئاساسەن ئالغاندا ھاياتى خەۋپ ئاستىدا قالغان سىنىپلارنى قولغا كەلتۈرۈشكە ئاتىغان ئىدى. ئۇنىڭ بۇنداق يول تۇتىشى خەلق ئاممىسىنىڭ كۈرەش ئىرادىسىنى سۇسلاشتۇرۇش ئورنىغا تېخىمۇ كۈچەيتىپ بەرگەن ئىدى. مەۋجۇت كۈچلەرنىڭ ھەممىسىنى تولۇق سەپەرۋەر قىلىش مەقسىتىدە بار بولغان چوڭ ـ چوڭ مۇئەسسەلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆز ئەتراپىغا مەركەزلەشتۈرۈشكىمۇ تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن ئىدى. شۇ ئارقىلىق كونا كۈچ مەنبەلىرىدىنمۇ باشلاتقان ھەربىكىتىدە ئۇنۇملۇك پايدىلىنىشقا تىرىشقان ئىدى. قۇرغان پارتىيىسىگە ئاساسى كۈچ قىلىش ئۈچۈن ھاياتى خەتەر ئاستىدا قالغان ئورتا سىنىپنى تاللاپ ئېلىپ، پىداكارلىق كۆرسىتەلەيدىغان، كۈرەش ئۈچۈن جەڭگىۋار، ساپ تەرەپتار قولغا كەلتۈرەلىگەن ئىدى. شۇنىڭدەك يەنە ئىنتايىن ئۇستىلىق بىلەن كاتولىك چىركاۋلىرىنىڭ پوپلىرىنىمۇ ئۆز يېنىغا ئېلىۋالىدۇ. بۇ جەھەتتە شۇنچىلىك ئۇتۇق قازاندىكى، دىنىي ساھەدىكىلەر بۇرۇنقى پارتىيىسىنىڭ پائالىيەتلىرىدىن چېكىنىپ چىقىپ بۇ پارتىيە بىلەن بىر پۈتۈنلىشىپ كەتكەن ئىدى.

بۇ دېگەنلىرىمگە قاراپ دوكتور لىيۇگېرنىڭ قابىلىيىتىنى شۇنچىلىك ئوخشايدۇ دەپ قالماسلىقىمىز كېرەك. ئۇنىڭ ئۇتۇقلىرى ئارىسىدا يەنە كامىل تاكتىكچى ۋە جاسارەتلىك ئىسلاھاتچى قابىلىيىتىنىڭمۇ بارلىقىنى ئۇنۇتماسلىقىمىز كېرەك. تەبىئىكى، بۇ جەھەتلەردە ئۇنىڭ بەزى يېتەرسىز تەرەپلىرىنىڭ بارلىقىغىمۇ كۆز يۇمۇشقا بولمايدۇ.

دوكتور لۇبگېر دېگەن بۇ ئىنتايىن قىممەتلىك كىشىنىڭ غايىلىرىمۇ ئىنتايىن ئېنىق ۋە ئەملىيەتكە ئۇيغۇن ئىدى. ئۇ، ۋېبىنانى قولغا كەلتۈرۈشنى

ئۆزىگە مەقسەت قىلغان ئىدى. چۈنكى، ۋېيىنا شەھرى خاندانلىقنىڭ قەلبى ئىدى. ھارغىن ئىمپېرىيىنىڭ كېسەل كۆرپىسىگە ئايلانغان كىلەڭسىز ۋۇجۇدىدىكى زەئىپلىشىپ كەتكەن يۈرىكىنىڭ تىتىرەپ سوقۇشىنى ۋېيىنادا غۇۋا ھېس قىلىشقا بولاتتى. ئەگەر بۇ قەلپىنىڭ سوقۇشى كۈچەيتىلسە، ھارغىن ئىمپېرىيىنىڭ گەۋدىسىنىمۇ قايتىدىن جانلاندۇرۇش ئىمكانى بولىشى مۇمكىن ئىدى. بۇنداق قاراش پېرىنسىپ جەھەتتى خاتا قاراش ھېساپلانمىسىمۇ، بۇنداق تىرىك تۇتۇپ تۇرۇش ئۇزۇن داۋام قىلالىشى ناتايىن ئىدى.

دوكتور لىيۇگېرنىڭ ئاجىزلىقى مانا بۇ نوقتىدا كۆرۈلمەكتە ئىدى.

شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ ۋېيىنا شەھەر باشلىقى بولغان ۋاقىتلىردا قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرىنى مەڭگۈ ئۆلمەس ئەسەر دەپ قاراش مۇمكىن. ئەمما ئۇنىڭ تىرىشچانلىقلىرى بەكلا كېچىكىپ باشلانغان تىرىشچانلىق بولغاچقا، خاندانلىقنى قۇتقۇزۇشقا يەتمەي قالىدۇ.

لىيۇگېرنىڭ رەقىبى بولغان شۆنبېرېر بولسا، خاندانلىقنى ھەر قانچە تىرىشچانلىق كۆرسەتسىمۇ قۇتقۇزۇپ قېلىشقا بولمايدىغان بۇنداق بىر ئاقىۋەتنى ئالدىن كۆرۈپ يېتەلىگەن بىرسى ئىدى.

دوكتور لىيۇگېر بولسا ئۆز پىلانىنى شۇنچىلىك ئۇتۇغلۇق ئىجرا قىلالىغىنى بىلەن، ئىمپېرىيىنى ساقلاپ قېلىش مەقسىتىگە مەڭگۈ ئېرىشەلمەيدۇ.

شۆنبېرېرمۇ ئارزۇسىغا ئېرىشەلمەي، مولچەرلىگەن پالاكەت بەكلا قورقۇنۇشلۇق شەكىلدە يۈز بېرىدۇ. يەنى، دوكتور لىيۇگېر ئاۋۇستىرىيىنى قۇتۇقۇزۇپ قالالمىغان ئىدى. شۆنبېرېرمۇ نېمىس خەلقىنىڭ بېشىغا كېلىدىغان پالاكەتنىڭ ئالدىنى ئالالمايدۇ.

بۇ ئىككى پارتىيىنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنالماسلىقىدىكى سەۋەپلەرنى تەتقىق قىلىش ئىشى بۈگۈن ئۈچۈنمۇ پايدىلىق بولۇپ، ئۇ دەۋرىدىكى ۋەزىيەت بىلەن بۈگۈنكى ۋەزىيەت نۇرغۇن تەرەپلەردىن بىر-بىرىگە ئوخشاپ كېتەتتى. بۇ ئالاھىدىلىكلەرنى ئەستايىدىللىق بىلەن تەھلىل قىلغىنىمىزدا ھەرىكەتلەرنىڭ بىرىنى مەغلوبىيەتكە سۈرەپ ماڭغان، يەنە بىرىنى نەتىجىسىز قالدۇرغان سەۋەپلەرنى تەكىتلەپ كۆرىستىش، ئۇنداق خاتالىقنى بۇندىن كېيىن يەنە قايتا تەكرارلىماسلىقىمىز ئۈچۈن سەبداشلىرىمغا چوقۇم يارىدىمى تېگىدۇ.

ئاۋۇستىرىيىدە پان گېرمانىزم ھەرىكىتىنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنالماسلىقىدىكى سەۋەبنى مۇنداق ئۇچ نوقتىغا يىغىنچاقلاش مۇمكىن:

بىرىنچىسى، يېڭى قۇرۇلغان ئىنقىلاۋى پارتىيىنىڭ ئىجتىمائىي مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشتا تاللىۋالغان ئىدىيىسى بىلەن تۇتقان يولى خاتا ئىدى. شۆنبېرېر بىلەن ئۇنىڭ سەبداشلىرى يېگانە نېمىس بۇرجۇئازىيە

سىنىپىغىلا خىتاپ قىلىش يولىنى تاللىۋالغان ئىدى. بۇنداق ئاقىنانچىلارغا تايانغاندا قولغا كەلتۈرگىلى بولىدىغان نەتىجىمۇ ئاران شۇنچىلىك بولاتتى.

نېمىس بۇرجۇئازىيىسى، بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ يوقۇرى تەبىقىسىدىكىلەر دۆلەت بىلەن خەلقنىڭ ئىچكى مەسىلىلىرى ئۈستىدە گەپ بولغىنىدا ئۆز نەپسىنى كۆزدە تۇتۇپ جىم بولۇۋېلىپ بەكلا تېنچلىقپەرۋەر قىياپەتكە كىرىۋېلىشىدۇ. ۋەزىيەت ياخشى ۋاقىتلاردا، يەنى بۇگۈنكىدەك ۋاقىتلاردا مۇۋەپپىقىيەتلىك ۋەزىپە ئۆتەپ كېلىۋاتقان دۆلەتمۇ ئۇلارنى تولا ئەتىۋارلاپ بەكلا مەنمەنچى هالغا كەلتۈرۈپ قويىدۇ. ئەمما هۆكۈمەت ئاجىزلىشىپ كەتكىدەك بولسا ئۇلارنىڭ بۇ خىل مىجەزى ئىنتايىن خەتەرلىك ئىدى. پان گېرمانىزم هەربىتىنى ئوتتۇغلۇق قانات يايدۇرۇش ئۈچۈن بارلىق پائالىيەتلەردە بۇرجۇئازىيىگىلا تايىنىۋالماي، ئاساسلىغى كەڭ خەلق ئاممىسىنى قوزغۇتۇش ئۈچۈن كۆپىرەك كۈچ سەرپ قىلىشىغا توغرا كېلەتتى. ئۇلار كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ كۈچىدىن ئايرىلىپ قالغاچقا، يەنى خەلق ئاممىسىنىڭ هىمايىسىگە ئېرىشەلمىگەنلىكى ئۈچۈن تۇنجى زەربىدىلا مەغلوپ بولدى.

بۇ يېڭى پارتىيە، يوقۇرىقىدەك تۈپكى پىرىنسىپقا هەربىر كەتىنىڭ بېشىدىن تارتىپلا سەل قاراپ ئورنىنى تولدۇرىۋالغىلى بولمايدىغان ئېغىر خاتاغا يول قويغان ئىدى. پارتىيىگە قوبۇل قىلىنغان نۇرغۇنلىغا مۇتىدىل يول تۇتقان هاللىق بۇرجۇئا ئۇنسۇرلىرى تەدرىجى شەكىلدە پارتىيىنىڭ سىياسەت بەلگىلەيدىغان مەۋقەسىگە كېلىۋېلىپ، بۇ پارتىيىنى خەلق ئاممىسىغا تايىنىش پۇرستىدىن پۈتۈنلەي مەهرۇم قالدۇرىدۇ. بۇنداق ئەهۋال ئاستىدا، پان گېرمانىزم هەربىتى بىرقىسىم قۇرۇق داۋراڭلار، قىزغانچۇقلۇقلار، قىلچە رولى يوق تەنقىتلەر بىلەنلا چەكلىنىپ كەسكىن هەربىر كۈچىگە ئېرىشەلمەيدىغانلىقى ئېنىق ئىدى.

شۇنداق قىلىپ، پان گېرمانىزم هەربىتى هەربىر باشلىغان كۈندىن تارتىپلا چالا ئېتىقات كۈچى بىلەن پىداكارلىق روهىدىن تەدرىجى ئايرىلىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا خۇددى بۇگۈنمۇ كۆرۈلۈۋاتقىنىدەك سۈلهىچىلىق، كىلىشتۈرمچىلىك، قارشى تەرەپىدىكىلەر بىلەن هەمكارلىق يولىنى تۇتۇشقا بېرىلىپ كېتىپ، ئاقىۋەت ئۆلۈك تۇغۇلغان بۇۋاقتەك جىمىپ كېتىدۇ.

خەلق ئاممىسىغا تايىنىشنى مۇهىم ئورۇنغا قويمىغان پان گېرمانىزم هەربىتى ئەنە شۇنداق مەغلوبىيەتلىك ئاقىۋەتكە دۇچار بولغان ئىدى. بۇنداق بىر ۋەزىيەت ئاستىدا بۇرجۇئازىيىمۇ غادىيۇۋېلىپ يۇۋاش مۇتەئەسسىپ قىياپىتىنى ئاشكارىلىشىدۇ.

مانا بۇ، پان گېرمانىزم هەربىتىنىڭ مەغلوپ بولۇشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ئىككىنچى سەۋەپ.

ئاۋستىرىيە نېمىسلىرىنىڭ پارلامېنتتىكى ئورنى پان گېرمانىزم ھەرىكىتى باشلانغان كۈنلەردىلا ئاجىزلىشىشقا باشلاپ، دۆلەتتىن ئۈمىدىنى ئۈزمەكتە ئىدى. ئۇ كۈنلەردىكى پارلامېنتمۇ نېمىس تەسىرىنى يوقۇتۇش ھەرىكىتىنىڭ ۋاستىسى ھالىغا كېلىپ بولغان ئىدى. بۇنداق بىر ۋەزىيەتتە ئاۋۇستىرىيە نېمىسلىرىنى قۇتقۇزۇشنىڭ بىرىدىن بىر يولى پارلامېنت تۈزۈمىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاشتىن باشقىچە بولىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

بۇنىڭ نەتىجىسىدە پان گېرمانىزم ھەرىكىتى ئۈچۈن پارلامېنتقا تاقابىل تۇرۇشتا قايسى يولنى تاللاش مەسىلىسى ئەڭ مۇھىم ئىشلاردىن بىرسى بولۇپ قالغان ئىدى:

پارلامېنتنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش ئۈچۈن پارلامېنتقا كىرىپ تۇرۇپ بەلگىلىك قائىدىلەر بويىچە پائالىيەت قىلىش كېرەكمۇ ياكى بۇ ئورگاننىڭ سىرتىدا تۇرۇپ ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىلىش ئارقىلىق ئۇنى يېڭىپ چىقىش يولىنى تاللىۋېلىش كېرەكمۇ؟

ئەمما ئۇلار پارلامېنتنى يېڭىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا كىرىش يولىنى تاللىۋالغان ئىدى، ئاقىۋەتتە ئۆزلىرى يېڭىلىپ قايتىپ چىقىشقا مەجبۇر بولدى.

ئۇلار ھەقىقەتەنمۇ پارلامېنتقا كىرىشتىن باشقا چارىسى قالمىغان بىر ئەھۋالغا كەلتۈرۈلگەن ئىدى. بۇنداق بىر كۈچكە قارشى سىرتتا تۇرۇپ كۈرەش قىلالىشى ئۈچۈن ھارماس كۈچ ـ قۇۋۋەتكە، چەكسىز پىداكارلىق روھىغا ئىگە بولىشى شەرت ئىدى. يەنى، خۇددى بۇقا سوقاشتۇرۇش ئويۇنىدىكىگە ئوخشاش سىرتتا تۇرۇپ پارلامېنت بىلەن تۇتۇشقاندا مۆڭگۈزىنى تۇتقۇزۇپ قويۇش، ئۇستى ـ ئۇستىلەپ تاياق يېيىش، كەينى ـ كەينىدىن يېقىلىپ چۈشۈشلەردىن ساقلىنىش تەس. ھەتتا يېقىلغان يېرىدىن قايتا تۇرغىچە قول ـ پۇتلىرى سۇنۇپ كېتىشىمۇ مۇمكىن. ئەمما باتۇر بىرسى ئەڭ مۇشكۈل چېلىش ئارقىلىقلا ئۆزىنىڭ باتۇرلىقىنى ئىسپاتلىيالىشى مۇمكىن. شۇنچە جاپالىق بىر كۈرەشتىن غالىپ چىقىش ئۈچۈن چوقۇم نۇرغۇن بەدەل تۆلەشكە، زور پىداكارلىقلارنى كۆرسىتىشكە توغرا كېلىشى تەبىئىي بىر ئەھۋال.

ئەمما بۇنداق مۇشەققەتلىك بىر كۈرەش ئۈچۈن خەلقىنىڭ ئەڭ قابىلىيەتلىك، ئەڭ جەڭگىۋار، ئەڭ كۈچلۈك ۋە ئەڭ پىداكار ئوغلانلىرىنى يېنىغا ئالغان بولىشى لازىم. پەقەت ئەنە شۇ قەھرىمانلارلا بۇنداق قانلىق جەڭلەردە غەيرەت ئۈستىگە غەيرەت كۆرسىتىپ ئاخىرقى غەلىبىگىچە جەڭ قىلىش جاسارىتىگە ئىگە بولالايدۇ. پان گېرمانىزم ھەرىكىتى سېپىدە دەل شۇنداق قەھرىمان پىداكارلار يوق ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، ئۇلار پارلامېنت ئىچىدە پائالىيەت قىلىش يولىنى تاللىۋېلىشقا مەجبۇر ئىدى.

پان گېرمانىزمچىلار بۇنداق بىر قارارنى ئېلىش ئۈچۈن ئەستايىدىللىق بىلەن باش قاتۇرۇپ ئويلىنىپ باققان بولىشى ناتايىن. ياق، ئۇلار بۇنداق قارار ئېلىش جەريانىدا قىلچە ئەنسىرەپ باقمىدى، بۇنىڭدىن باشقا يول ئاختۇرۇشنى خىيالىغمۇ كەلتۈرۈپ قويمىدى. بۇنىڭدىن باشقا يولنىڭ بار-يوقلىقى ئۈستىدە ئىزدىنىپمۇ كۆرمىدى. ئۇلارنىڭ قىلچە قىممىتى يوق پارلامېنتقا كىرىپ پىرىنسىپ جەھەتتىن ئاللىمۇ قاچان ۋەيران بولغان بۇ ئورگاننىڭ كۈچىگە، ئۇنىڭ خەلقە تەسىر كۆرسىتەلەيدىغانلىقىغا ئىشەنگەنلىكى، ئۇلارنىڭ پارلامېنتقا كىرىش قارارىنى ئېلىشىغا سەۋەپ بولغان تۈپكى خاتالىقى ئىدى.

ئۇلار پارلامېنت سەھنىسىدىن پۈتۈن خەلقە خىتاپ قىلىش ئىمكانىيىتىمىز بولىدۇ دەپ قارىغانلىقى ئۈچۈن، پۈتۈن خەلقنى تېخىمۇ ئاسان قايىل قىلالايمىز دەپ قارىغان ئىدى. بۇ ئارقىلىق دۆلەت ئىچىدىكى ناچار ئىللەتلەرنى سىرتتىن قارشى چىققانغا قارىغاندا پارلامېنت ئىچىدە تۇرۇپ تېخىمۇ ئاسان تۈزىتىپ كىتەلەيدىغانلىقىغا ئىشەنگەن ئىدى. شۇنىڭدەك يەنە پارلامېنت ئەزالىرىغا قەتئى چېقىلىشقا بولمايدۇ دېگەن قالقانغا تايىنىپ ھەر بىر يىتەكچىنى تېخىمۇ بىخەتەر كۈچكە ئېرىشتۈرەلەيدىغانلىقىغا، پائالىيەتلىرىنىمۇ تېخىمۇ ئۇنۈملۈك قانات يايدۇرالايدىغانلىقىغا ئىشەنگەن ئىدى.

ئەمما ئەمەلىيەت ئۇلارنىڭ كۈتكىنىگە تۈپتىن ئوخشىماي قالغان ئىدى.

پان گېرمانىست خەلق ۋەكىللىرىنىڭ پارلامېنتتا سۆزلەش پۈرسىتىنى قولغا كەلتۈرۈش دەيدىغان ئارزۇسى ئويلىغىنىدەك ئۇنچىۋالا كۆچلۈك تەسىر پەيدا قىلالايدىغان سورۇن بولۇش ئۈياقتا تۇرسۇن، ھەتتا نۇتۇق سۆزلەش پۈرسىتى بۇرۇنقىدىنمۇ كامىيىپ، تەسىرى بۇرۇنقىدىنمۇ ئازىيىپ كەتكەن ئىدى. چۈنكى ئۇلار نۇتقىنى ئالدىدا ئولتۇرۇپ ئاڭلاش ئىمكانى بار ياكى ئۇلارنىڭ دېمەكچى بولغانلىرىنى گېزىت خەۋەرلىرىدىن بىلىشنى ئارزۇ قىلىدىغان كىشىلەرگىلا ئۇقتۇرالايدىغان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان ئىدى. ئەسلىدە ئەڭ كۆپ ئاڭلىغۇچىسى بار سورۇن قۇرۇلتاي زالى ئەمەس، بەلكى كاتتا مىتىنگ مەيدانلىرىدىكى خەلق ئاممىسى بولىشى كېرەك. ناتىقنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىماقچى بولغان مىڭلىغان خەلق ئاممىسى پەقەت ئەنە شۇنداق كاتتا مىتىنگ مەيدانلىرىدىلا ناتىق بىلەن ئۈچۈرىشالايدۇ. بۇنىڭ ئەكسىنچە قۇرۇلتاي زالىدا ئاران نەچچە يۈز ئادەم بار بولۇپ، بۇ نەچچە يۈز ئادەم پارلامېنت زالىدا خەلق ۋەكىللىرىنىڭ ياكى قانداقتۇ ئۆتكۈر بىلىملىك كىشىلەردىن ئەقىل ئېلىش ئۈچۈن ئەمەس بەلكى تۇرمۇشىنى بايقاشات ئۆتكۈزۈۋېلىش نىيىتىدە ئولتۇرغان كىشىلەردۇر. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ زالغا يىغىلىۋالغان كىشىلەر ھەر دائىم ئوخشاش كىشىلەردىن تەشكىل تاپىدىغان بولغاچقا، ئۇ سورۇندا ھېچقانداق

يېڭى نەرسىنىمۇ ئۆگۈنەلمەيدۇ. چۈنكى، ئۇنداق يېڭىلىقلارنى ئۆگەنمەكچى بولغان كىشىدە ئەقلىنى ئىشلىتەلىگەندەك مېڭىسىنىڭ بار ـ يوقلىقىنى قويۇپ تۇرايلى، ئۇ كىشىدە ئەڭ بولمىغاندا يېڭىلىق ئۆگۈنۈش ئۈچۈن ئىچىدىن ئارزۇسى، بۇنىڭ ئۈچۈن غەيرىتى بولىشى كېرەك.

بۇ ۋەكىللەرنىڭ هېچقايسىسى، كېيىن ئۆزلىرىگە ئىش چىقىرىپ بېرىدىغان بىرەر يېڭى پىلاننىڭ ئوتتۇرغا قويۇلىشىنى هەرگىز خالىمايدۇ. ياق، ياق، ئۇلار بۇنداق بىر باش ئاغرىقىغا هەرگىز يېقىن يولايدىغان كىشىلەردىن ئەمەس. بۇنداق يېڭى باش ئاغرىقىدىن قورقمايدىغانلار، بەلكى يەنە بىر قېتىملىق سايلامدا قايتا سايلىنىش تاماسىدا بولىدىغان كىشىلەر ئاڭسىدا كۆرۈلىشى ئېهتىمال. بۇنداق كىشىلەر يەنە بىر سايلامدا ئۆزلىرى ئەزا بولغان پارتىيىنىڭ ئىقتىدارسىزلىقى سەۋىبىدىن چوقۇم چەتتە قالىدىغانلىقىنى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزىنىڭ يېڭى نەتىجىلەر قازىنىپ كۆزگە كۆرىنۈپلىش ئارقىلىق كېيىنكى قۇرۇلتايدا يېڭىپ چىقىش ئېهتىمالى بولغان باشقا بىر پارتىيىگە يۆتكۈلۈشنى كۆڭلىگە پۈككەن كىشىلەر ئاڭسىدىنلا چىقىشى مۇمكىن. ئەسلىنى سۈرۈشتە قىلغاندا، بۇنداق پارتىيە ئالماشتۇرۇپ تۇرىدىغان كىشىلەرنىڭ قانچىلىك ئەخلاقلىق كىشىلەر ئىكەنلىكىدىن گۇمان قىلىنىشى كېرەك. ئەمما بۇنداق پارتىيە ئالماشتۇرۇشنى ئۆزلىرىچە ئىنتايىن يوللۇق باهانىلارنى كۆرسىتىپ ئۆزىنى ئاخلاشقا ئۇرۇندىدىغانلىقى مۇقەررەر. شۇنداق قىلىپ، كېيىنكى قېتىمقىسىدا قەتئىي مەغلوپ بولىدىغانلىقى كۆزگە كۆرۈنۈپ قالغان پارتىيىدىن كېيىنكى سايلامدا ئۇتۇپ چىقىشى ئېهتىمال بولغان پارتىيىگە سەلدەك ئالمىشىش ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ بۇرۇنقى پارتىيىسىدىن يۈز ئۆرۈش دولقۇنى بارلىققا كېلىپ تۇرىدۇ. ئەنە شۇنداق پارلامېنت تەيياراتىپلىرىدىن تەشكىل قىلغان بىر قۇرۇلتاي زالىدا نۇتۇق سۆزلەيمەن دېيىش، خۇددى هايۋانلارغا ئۇنچە ـ مارجان چاچقۇ قىلغاندەكلا بىر ئىش. يەنى، بۇنداق تەيياراتىپلارغا بىر نېمە ئۇقتۇرىمەن دەپ ئاۋارە بولۇش، هەقىقەتەنمۇ قىلچە پايدىسى بولمايدىغان قۇرۇق ئاۋارىچىلىق ئىدى.

نەتىجىدە، پان گېرمانىزمچىلار بۇ پارلامېنت زالىدا تۇلا سۆزلەپ ئاۋازلىرى پۈتۈپ كەتكەن بولسىمۇ قىلچە پايدىسى بولمىدى. بۇ جەريانىدا هەرقايسى گېزىتلار پان گېرمانىزمچىلارنىڭ بۇ تۇردىكى نوتۇقلىرىنى بىر بولسا ئۆلۈكتەك جىم بولۇپلىپ ئۇنتۇلدۇرۇشقا تىرىشتى، ياكى بولمىسا پارچە ـ پارچە ئۇزۇندىلەرگە پارچلاپ هېچنىمىنى ئۇققىلى بولمايدىغان قىلىپ ئېلان قىلىشتى. هەتتا كۆپۈنچە ۋاقىتلاردا نۇتۇقلارنىڭ مەنىسىنى ئۆزگەرتۇپتىشتى ياكى بولمىسا مەنىسىز گەپكە ئايلاندۇرۇپتىشتى. شۇنداق قىلىپ، ئوقۇرمەنلەر ئاممىسى پان گېرمانىزمچىلار پارتىيىسىنىڭ هەرىكىتى بىلەن ئۇنىڭ

غايىلىرىنىڭ نىمە ئىكەنلىكىدىن بەكلا ئاز خەۋەردار بولىدىغان ياكى خاتا چۈشىنىۋالىدىغان ۋەزىيەت شەكىللەندى. ئەسلىدە بۇ يېڭى پارتىيە ئەزالىرىدىن بولغان قۇرۇلتاي ۋەكىللىرىنىڭ قايسى بىرسىنىڭ نۆتۈق سۆزلىگىنىنىڭ بەك ئەھمىيىتى يوق. ئەھمىيەتلىك بولغىنى سۆزلەنگەن نۆتۈقلىرىنىڭ ئوقۇرمەنلەرگە چۈشىنىشلىك يەتكۈزىلىشى ئىدى. ئەمما بۇ نۆتۈقلارنىڭ پارچىلىرىنىمۇ بىر نېمە ئۈققىلى بولمايدىغان قىلىپ ئېلان قىلىشىدۇ ـ دە، شۇ ئارقىلىق گېزىتلارمۇ ئۆز مەقسىتىگە يېتىۋالىدۇ. قىسقىسى، پارلامېنتتا سۆزلىنىدىغان بۇ نۆتۈقلارنىڭ ئوبىكتىپلىرى ئارانلا شۇ پارلامېنتتىكى بەش يۈز ۋەكىل بولۇپ، ئۇنىڭدىن ئارتۇق كىشىگە ئۇقتۇرۇش ئىمكانى يوق ئىدى. بۇنىڭ ئۆزىلا ھەممىنى ئوچۇق چۈشەندۈرۈشكە يېتەرلىك ئىدى.

ئۇلارنىڭ تۈپكى خاتالىقى بۇلا ئەمەس ئىدى. پان گېرمانىزم ھەرىكىتى ئاۋال يېڭى بىر پارتىيە قۇرۇپ چىقىشنى پىلان قىلماي، بىرىنچى كۈنىدىن باشلاپلا يېڭى بىر ئىدىيىنى ئوتتۇرغا قويۇشقا، بۇ يېڭى ئىدىيىگە قەتئىي ئەمەل قىلغان ئاساستا ھەرىكەت قىلغىنىدىلا نەتىجىگە ئېرىشەلەيدىغانلىقىغا ئىشەنچ باغلىشى لازىم ئىدى. چۈنكى بۇنداق زور بىر ھەرىكەتنى ئاخىرقى غەلىبىگە ئېرىشتۇرۇشتە ئەنە شۇنداق بىر غايىنىڭ ئۆزىلا يېتەرلىك ئىدى. بۇنداق بىر ھەرىكەتكە ئەڭ قابىلىيەتلىك، ئەڭ غەيرەتلىك كىشىلەرنى مەسئۇل قىلىش ئىشمۇ شۇ چاغدىلا ئىشقا ئاشۇرۇلىشى مۇمكىن بولاتتى. ئەگەر بىرەر ئىدىيۇئي غايە ئۈچۈن قانات يايدۇرىلىدىغان كۈرەشنى قەھرىمانلار تېزگىنلەپ يېتەكلىمىگىنىدە ئۇزۇنغا قالماي جېنىنى تىكىپ ھەرىكەت قىلالايدىغان جەڭچىلىرىمۇ قالمايدۇ. شەخسى مەنپەئەتى ئۈچۈن كۈرەش قىلىدىغانلار ئارىسىدىن ئومۇم مەنپەئەتى ئۈچۈن ئۆزىنى پىدا قىلىدىغانلار بەكلا ئاز چىقىدۇ. بۇنداق زۆرۈرىيەتنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ھەممە كىشى شۇنى قوبۇل قىلىش كېرەككى، يېڭى بىر ھەرىكەت ھازىر ئۈچۈن ئەمەس پەقەت كەلگۈسى ئۈچۈن شۆھرەت يارىتالايدۇ. شۇنىڭدەك ھەر قانداق بىر ھەرىكەت ئەگەر ئىنتايىن ئاسان ئەمەل ۋە ئىستىقبال يارىتالايدۇ دەپ ۋەدە بەرسە، بۇ ھەرىكەتنىڭ ئەتراپىي شۇنچە كۆپ ئاچ كۆز ئادەملەر تەرىپىدىن قورشۇۋېلىنىدۇ. ئاخىرى شۇنداق بىر كۈنلەر كېلىدۇكى، بۇ تۈردىكى پۈرسەتپەرەس سىياسەتچىلەر ھەرىكەتنىڭ بېشىغا چىقىۋېلىپ بۇ پارتىيىنىڭ رەھبەرلىك ئورنىنى پۈتۈنلەي قولغا كىرگۈزىۋالىدۇ. ئۇ چاغدا بۇ ھەرىكەتنىڭ قوزغۇلىشى ئۈچۈن كۈچ چىقارغان جەڭچىلەر بۇ ھەرىكەتنىڭ بۈگۈنكى قىياپىتىنى كۆرۈپ بۇ پارتىيە بىز ئۆز ۋاقتىدا قۇرۇپ چىققان پارتىيە شۇمۇ ـ ئەمەس، دەپ گۇمان قىلغىدەك ھالغا كېلىپ قالىدۇ. يەنى بۇ پارتىيىنى قۇرغۇچىلار يېڭى مەنپەئەتپەرەس سىياسەتچىلەرنى پەقەتلا خالىمايدىغان بولىدۇ. بۇنداق ئەھۋال كۆرۈلگەن

ۋاقتى، بۇ پارتىيىنىڭمۇ زاۋاللىقتا يۈز تۇتقان ۋاقتى كەلگەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ.

پان گېرمانىزىم ھەربىتى ئۆز پائالىيىتىنى پارلامېنت ئەزالىرى بىلەنلا چەكلەپ قويغىنىدا، بۇ پارتىيىنىڭ بۇرۇنقى يىتەكچىلىرى بىلەن ئۇنىڭ ئەزالىرىنىڭ ئورنىنى پارلامېنت دېپۇتاتلىرى تارتىپ ئالغان بولىدۇ. شۇنداق قىلىپ بۇ يېڭى پارتىيىمۇ قالغان پارتىيىلەردىن قىلچە پەرقى يوق پۇرسەتچى سىياسىي پارتىيىگە ئايلىنىپ قېلىپ، قارشى تۇرىۋاتقان دۈشمىنىگە قارشى چىققىدەك خەلق كۈچىنى ھەرگىز تاپالمايدۇ. بۇنداق ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان بۇ يېڭى پارتىيىمۇ پارلامېنت ئىچىدە نۇتۇق سۆزلەشتىن باشقا ئىش قولىدىن كەلمەيدىغان، پۇرسەت تاپالىسا كېلىشتۇرمىچىلىك بىلەن كۈن ئۆتكۈزىدىغان بىر پارتىيىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇنىڭ ۋەكىللىرىمۇ باش ئاغرىغى تېپىپ بەرمەيدىغان ئۇسۇللارغا قىزىقىشقا باشلاپ، يېڭى كۆزقاراشلىرىنى قۇرۇلتايدىكىلەرگە قايىل قىلدۇرىمەن دەپ ئاۋارە بولۇش ئورنىغا نۇتۇق قابىلىيىتىنى ئۆزىنى قوغداش ئۈچۈن ئىشلىتىشنى تېخىمۇ توغرا يول تۇتقانلىق دەپ قارايدىغان بولۇۋالىدۇ. ئاقىۋەتتە بۇ دېپۇتات كەلگۈسى نامەلۇم بولغان، ھەر نېمە دېگەن بىلەن بىرەر پايدىسى بولمايدىغان بىر ئەقىدە ئۈچۈن ئۆز مەنپەئەتىنى قۇربان قىلىپ ئاۋارە بولۇپ يۈرگەندىن كېلىشتۇرمىچىلىك يولىنى تۇتۇشنى ئەۋزەل كۆرىدىغان بىر دېپۇتاتقا ئايلىنىپ قالىدۇ.

بۇ پارتىيە پارلامېنتقا كىرىپ ئورنىنى مۇقىملاشتۇرۇۋالغىنىدىن كېيىن دۆلەت ئىچىدىكى بارلىق ئەگەشكۈچىلەر نەتىجىسى يوق، ھەتتا ھېچقاچان نەتىجىسى كۆرۈلمەيدىغان بىرەر مۇجىزە ئۈتتۈرغا چىقىپ قالارمۇ دېگەن ئۈمىت بىلەن بىھۇدە كۈتۈشكە باشلايدۇ. ئاقىۋەت داۋاملىق كۈتكىدەك سەۋرىمۇ قالمايدۇ. چۈنكى مىنىستىرلارنىڭ دېگەنلىرى بىلەن سايلىغۇچىلارنىڭ ئارزۇ قىلغانلىرى پەقەتلا بىر يەردىن چىقماي قېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىشقا باشلايدۇ. بۇنىڭ سەۋىبى بەكلا ئاددى ئىدى: گېزىتلار تەرەپپازلىق قىلىشقا باشلاپ پان گېرمانىزمچى مىنىستىرلارنىڭ ئىشلىرىنى بۇرمىلاپ چۈشەندۈرمەكتە ئىدى. بۇ جەريانداا يېڭى مىنىستىرلار پارلامېنتتا ھەمدە ۋىلايەتلىك قۇرۇلتايلاردا "ئىنقىلاۋىي كۈرەشلەرنىڭ" سىلىقلاشتۇرۇلغان ئۇسلۇبلىرىغا بارغانسىرى كۆنۈپ قېلىپ، كۈندىن كۈنگە ھۇرۇنلىشىپ بۇرۇنقىدەك خەلق خىزمىتىگە تېخىمۇ يېقىن تۇرالايدىغان ئامما ئىچىگە كىرىپ بۇاستە تەشۋىق قىلىشتەك ئۇنداق ئاۋارىچىلىق ئىشلاردىن بارغانسىرى ئۆزىنى چەتكە ئېلىپ، ئاممىدىن تەدرىجى ئايرىلىپ قېلىشقا باشلىدى. شۇنداق قىلىپ خەلق بىلەن يېقىنلىشىشنىڭ ئەڭ مۇۋاپىق يولى بولغان خەلق ئاممىسىغا بۇاستە خىتاپ

قىلىش ئۇسۇلىمۇ پان گېرمانىزمچىلار ئارىسىدا ئاستا-ئاستا ئۇنتۇلۇشقا باشلىدى.

خەلققە خىزمەت قىلىشنىڭ يېڭىچە سورۇنىغا ئايلانغان پىۋخانىلارمۇ ئورنىنى پارلامېنت زالىغا بوشتىپ بەرگىنىدىن كېيىن، پان گېرمانىزمچىلارنىڭ نۇتۇقلىرى خەلققە ئەمەس بەلكى ئاتالمىش خەلق ۋەكىللىرى دەپ ئاتىلىۋاتقان پارلامېنت ۋەكىللىرىنىڭ ئەقلىسىز مىڭلىرىگە خىتاپ قىلىشقا ئۆزگىرەيدۇ. شۇنداق قىلىپ پان گېرمانىزم ھەرىكىتى ئاممىۋي ھەرىكەت ئالاھىدىلىكىنى يوقۇتۇپ، پان گېرمانىزمچىلار پارتىيىسىمۇ خۇددى ئىلمىي تەتقىقات ئورنىغا ئوخشاش نەزەرىيىۋي تەتقىقات سورۇنلىرىنىڭ بىرسىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. بۇنىڭغا يەنە گېزىت تەشۋىقاتلىرىنىڭ بۇرمىلاپ مازاق قىلىپ تەشۋىق قىلىشلىرىمۇ قوشۇلۇپ، پان گېرمانىزم ھەرىكىتىنىڭ خەلق ئارىسىدىكى ئابرويى بارغانسىرى تۆكۈلۈشكە باشلىدى. بۇنداق بىر ئەھۋالدا پارتىيىنىڭ پارلامېنتتىكى ۋەكىللىرىمۇ سىرتقا چىقىپ گېزىتلارنىڭ تۆھمەتلىرىگە رەددىيە بېرىش پائالىيەتلىرىگىمۇ قەتئىي ئەھمىيەت بېرىشمىدى. ئاخىرىدا، بۇ ئېقىم خەلق ئارىسىدا ئىناۋىتىنى پۈتۈنلەي يوقۇتىدۇ. ئەمما مىڭسى سىيا بىلەن بويىلىپ كەتكەن بۇگۈنكى پۈرسەتپەرەس يازغۇچىلار شۇنى بىلىشى كېرەككى، بۇ دۇنيادا يۈز بەرگەن بارلىق چوڭ ئىنقىلاپ-ئۆزگىرىشلەرنىڭ ھېچقايسى قەلەم كۈچىگە تايىنىپلا بارلىققا كەلگەن ئەمەس. ياق، ئۇنداق ئىش يوق! يازغۇچىلارغا پەقەت بۇ تۈردىكى ھەرىكەتلەرنىڭ نەزەرىيىسىنى يېزىش ۋەزىپىسىلا يۈكلىنەتتى.

سىياسىي ياكى دىنىي ساھەلەردە بارلىققا كەلگەن بارلىق زور تارىخىي دولقۇنلارنى پەيدا قىلغان كۈچ، ھەتتا بىزگە بىلىنمىگەن دەۋرلەردىن تارتىپلا ھەر دائىم كۈچلۈك ناتىقلارنىڭ سەھرىلىك كۈچ-قۇدرىتىنىڭ مەھسۇلى بولۇپ كەلمەكتە. ھەرقانداق بىر مىللەتنىڭ خەلق ئاممىسى ھەر دائىم ناتىقلارنىڭ ئاغزىدىن چىققان خىتاپلىرىغا بويۇن ئېگىپ كەلمەكتە. شۇنىڭدەك، كەڭ كۆلەملىك ھەرىكەتلەرنىڭ ھەممىسى خەلق ھەرىكىتىنىڭ نەتىجىسى ئىكەنلىكىمۇ بىر ئەمەلىيەت. ئەمما بۇ خەلق ھەرىكەتلەرنىڭ ھەممىسى دېگىدەك خەلق ئاممىسىنىڭ روھى ھېسسىياتلىرى، غەزەپ-نەپرىتى، ئارزۇ-ئارمانلىرى ناتىقنىڭ ئېغىزچە خىتابى تەسىرىدە يانارتاغدەك پارتىلاپ چىققانلىقىنىڭ ئىپادىسىدۇر. بۇنداق بىر داغ-دۇغىنى سارايلاردىكى قەلەم كۈچىگە تايىنىپ جان بېقىپ يۈرگەنلەرنىڭ قۇمۇش قەلەملىرىنى شېكەر شىرنىسىگە مىلاپ يازغان نەرسىلىرى ھەرگىزمۇ ۋۇجۇتقا چىقىرالمىغان ئەمەس. بۇنىڭ ئەكسىچە مىللەتنىڭ تەغدىرىنى قىزغىن ھاياجان بورانىلا ئۆزگەرتەلەيدۇ. ئەمما بۇنداق بىر ھاياجان دولقۇنىنى ئەنە شۇنداق ھاياجانغا

ئىگە بولغان كىشىلا قوزغىيالىشى مۇمكىن. شۇنىڭدەك بۇنداق بىر ھاياجانغا ئىگە بىرسى ئۆز تۇيغۇلىرىنى خۇددى بىر بازغاندەك كۆچلۈك خىتاپلىرىغا تايىنىپلا خەلقنىڭ ھاياجىنىنى قوزغىتالىشى مۇمكىن. بۇنداق ھاياجان، جۇشقۇغا ئىگە بولمىغان، بۇنداق ھاياجانلىق تۇيغۇلىرىنى سۆز بىلەن ئىپادىلەش ئىقتىدارىغا ئىگە بولمىغان بىرسىنىمۇ تەڭرى بۇنداق بىر ئورۇنغا ھەرگىز يېقىن يولاتمايدۇ.

شۇنداق ئىكەن، بۇنداق بىر ئىش ئۈچۈن لايىھەسى، بىلىمى ۋە يېزىقچىلىق قابىلىيىتى بار بىرەر يازغۇچى ئوتتۇرغا چىققىدەك قىلسا، بۇنداق بىرسى داھىلىق تاماسىنى قىلماي روشكىسىنى سىيا قۇتىسىغا تەككۈزۈپ بۇ ئىشنىڭ نەزىرىيىسىنى يېزىش بىلەنلا بەنت بولسۇن. چۈنكى ئۇنداق كىشىلەر داھىلىق ئورنىغا كېلىش ئۈچۈن بۇ دۇنياغا تۆرەلمىگەن بولغاچقا، ئۇلار بۇنداق شەرەپلىك ئورۇنغا تاللىنىش ھەققىگىمۇ ئىگە ئەمەس.

شۇنداق بولغاچقا، بۈيۈك غايىلار بىلەن يولغا چىققان بىر ھەرىكەت خەلق بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ھەرگىزمۇ ئۇزۇپ قويماسلىقى، بۇ ھەرىكەتكە يىتەكچىلىك قىلىدىغان ھەر بىر ئادەم بۇ مەسلىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشى لازىم ئىدى. شۇنىڭدەك يەنە قۇرۇق گەپلەر بىلەن خەلقنى بۇ ھەرىكەتتىن سوۋۇتىدىغان ھەر قانداق سۆزلەرنىمۇ قىلماسلىقى كېرەك ئىدى. ھەر قانداق بىر ھەرىكەت، مەيلى ئۇ ھەرقانچە ئۇلۇغ، ھەر قانچە ئەھمىيەتلىك بىر ھەرىكەت بولىشىدىن قەتئىي نەزەر، خەلق كۆچىدىن ئايرىلىپلا قالىدىكەن، ھەرگىزمۇ غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرالمايدۇ.

غايىگە باردىغان يولنى پەقەت ئەمەلىي ئەھۋال بەلگىلىيەلەيدۇ. ئەگەر مېڭىشقا تىگىشلىك يول ھەرقانچە ئەگرى ـ توقاي بولىشىدىن قەتئىي نەزەر، بۇ يولدىن ئۆزىنى قانچىكى يىراق تۇتىمەن دەيدىكەن پان گېرمانىزىم غايىسىدىنمۇ شۇنچە يىراقلىشىشقا مەجبور بولىدۇ.

پان گېرمانىزم ھەرىكەت پارتىيىسى ئۆز پائالىيىتىنى خەلقنىڭ كۆچى ئورنىغا پارلامېنت كۆچىدىن پايدىلىنىپ قانات يايدۇرۇشقا ئۇرۇنغان ئىدى. ئۇلار بۇ جەريانىدا بەزى ئۇششاق ـ چۈششەك نەتىجىلەرنى كۆزلەپ ئۆز ئىستىقبالىنى قۇربان قىلىۋېتىشتى.

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار شىددەتلىك كۆرەش يولى ئورنىغا ئاسان يوللاردا مېڭىشنى تاللىۋالغانلىقى ئۈچۈن زەپەر قازىنىش لاياقىتىدىنمۇ مەھرۇم قالدى.

ۋېينادىكى ۋاقىتلىرىمدا نېمىس مىللەتچىلىرىنىڭ بۇ تۈردىكى ئوڭۇشسىزلىقلىرىنىڭ سەۋەبىنى تېپىش ئۈچۈن تىنماي ئويلىناتتىم. ئاخىرىدا شۇنداق خۇلاسىغا كەلدىمكى، پان گېرمانىزمچىلىقنىڭ تەغدىرىنى ھەل قىلىش

ئۇچۇن قۇرۇلغان بۇ پارتىيىنىڭ مەغلۇپ بولۇشىدىكى تۈپكى سەۋەپلەردىن بىرسى، ئۇلارنىڭ بىلىمسىزلىكى ئىدى.

ئەسلىدە پان گېرمانىزم ھەرىكىتىنى مەغلوبىيەتكە يىتەكلەپ ماڭغان ئىككى تۈرلۈك خاتالىق بىر-بىرسىدىن كۆپ پەرق قىلىپمۇ كەتمەيتتى. چوڭ-چوڭ ھەرىكەتلەرگە تۈرتكە بولىدىغان كۈچنى تونىيالمىغانلىقى ئۇلارنىڭ كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ كۈچىگە ئىزچىل سەل قارىشىنى، بۇ كۈچكە ييقىن يولماسلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئىدى. نەتىجىدە ئىجتىمائىي مەسىلىلەرگە كۆڭۈل بولۇش ئىستىگىنى ئۆلتۈرۈپ، خەلقنىڭ تۈۋەن تەبىقىلىرىنى ئۆزلىرىگە مايىللاشتۇرۇش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىشلىرى يىتەرلىك بولمىدى ياكى بۇنداق ئويغا زادىلا كېلىپ باقمىدى. ئاقىۋەتتە پارلامېنتقا بەكرەك كۆڭۈل بۆلۈش ئۈچۈن كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقلىرى خەلق ئاممىسىنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىش تىرىشچانلىقلىرىنى زور دەرىجىدە ئاجىزلاشتۇرىۋەتتى.

ئەگەر ئۇلار ھەر بىر دەۋردىكى ئىنقىلاۋى ھەرىكەتلەردە خەلق كۈچىدىن ئىبارەت سەل قاراپ كېلىنگەن بۇ كۈچنى تونۇپ يىتەلىگەن بولسا ئىدى، ئۇلارنىڭ پائالىيەتلىرى ئىجتىمائىي جەھەتلەردە بولغىنىدەك تەشۋىقات جەھەتلەردىمۇ باشقىچە تۈس ئالغان بولاتتى. بۇنىڭ نەتىجىسىدە مىللەتچىلىك ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش ئۈچۈن پارلامېنتنى ئەمەس بەلكى زاۋۇت-فابرىكىلارنى، كوچىلارنى ھەرىكەت سورۇنى قىلىپ تاللىۋالغان بولار ئىدى.

كېيىنچە كۆزىتىشلىرىم ئارقىلىق مىللەتچىلەرنىڭ ئۈچىنچى بىر خاتالىقىنىمۇ سادىر قىلغانلىقىنى سەزدىم. بۇ خاتالىقمۇ ئوخشاشلا خەلق ئاممىسىنىڭ ئەھمىيىتىنى ھېس قىلالمىغانلىقىنىڭ نەتىجىسى دېيىشكە بولاتتى. ئەقىللىق كىشىلەر بۇ ئىشقا قول سالغان ئىكەن، كۈچلۈك زەربە بېرەلەيدىغان كۈچ بىلەن تارىخ چاقنى ئىلگىرى سۈرەلەيدىغان كۈچلەرنى بەلگىلىك بىر يۈلىنىشكە قاراپ يىتەكلەپ مېڭىشى شەرت ئىدى. يەنى، بۇ پارتىيىنىڭ رىملىقلارغا (ۋاتىكانغا) قەتئىي قارشى چىقىشىغا مۇنۇلار سەۋەپ بولغان ئىدى:

ھابسبۇرگ ئوردىسى ئاۋۇستىرىيىنى سلاۋيان دۆلىتى ھالىغا كەلتۈرۈشنى قارار قىلا-قىلماي بۇ مەقسەتنى ئەملىگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن پۈتۈن چارىنى تولۇق ئىشقا سالغان ئىدى. يەنى بۇ ئەقىلسىز خاندانلىق قىلچە ئەنسىرىمەي بارلىق دىنىي مۇئەسسەلەرنى سلاۋيان دۆلىتىنى قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن ئىشقا سالغان ئىدى. خان ئوردىسىنىڭ كۈچلۈك دىنىي ئورگانلار بىلەن روھانىلاردىن پايدىلانغان بۇ ئىشى، ئۇلارنىڭ ئاۋۇستىرىيىنى سلاۋيانلاشتۇرۇش ئۈچۈن قوللانغان نۇرغۇنلىغان قىلمىشلىرىدىن پەقەت بىرلا مىسال ئىدى. ئادەتتە ئۇلار

چېخ روھانىلىرىنى ئاھالىسى پۈتۈنلەي نېمىس بولغان يەرلەرگە تەيىنلىشەتتى. بۇ روھانى پوپلار ئىشەنچىلىك قەدەملەر بىلەن چېخ خەلقىنىڭ مەنپەئەتلىرىنى قەدەمىۋ ـ قەدەم چىركاۋلارنىڭ مەنپەئەتى ئۈستىگە دەسستىشكە تىرىشىپ "نېمىسلىكنى تازىلاش" ھەرىكىتىنى كۈشكۈرتىدىغان كىشىلەرگە ئايلانماقتا ئىدى.

نېمىس روھانى تەبىقىسىدىكىلەر بۇنداق ئىشلارغا ئاساسەن قارشى چىقالمايتتى. ئۇلاردا نېمىسلىكنى ئاجىزلاشتۇرۇشقا ئۇرۇنىدىغان بۇنداق بىر ھەرىكەتكە قارشى نېمىسلار تەرىپىدە تۇرۇپ ھەرىكەت قىلالىغىدەك كۈچ ـ قۇدرىتى بىلەن ئىقتىدار ئاساسەن يوق دېيەرلىك ئىدى. ئەڭ مۇھىمى ئۇلاردا بۇ تۇردىكى ھۇجۇملارغا قارشى تۇرۇپ ئۆز مىللىتىنى ھىمايە قىلىش دەيدىغان بىر ئاڭمۇ يوق ئىدى. شۇنداق بولغاچقا دىننىڭ ئاستىرتىن سۈيىئىستىمال قىلىنىشىغا قارىتا قىلچە تەييارلىقى بولمىغان پان گېرمانىزمچىلار بۇ ئىشتىن توختىماستىن ئاستا ـ ئاستا كەينىگە چېكىنىشكە مەجبۇر بولىدۇ.

ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشلاردا ئەھۋال بۇنداق بولغىنى بىلەن، چوڭ ـ چوڭ ئىشلاردا تۇتقان پوزىتسىيىسى بۇنداق ئەمەس ئىدى.

ھابسبۇرگ ئوردىسىدىكىلەرنىڭ نېمىسلارغا قارشى تۇرۇپ كېلىۋاتقان پوزىتسىيىلىرىگە قارىتا نېمىس روھانىلار ھەيئىتىدىكىلەردىمۇ بىرەر نارازىلىق ئىپادىلەنمەيدۇ. شۇنداق قىلىپ نېمىس مەنپەئەتلىرىنى قوغداش ئىشلىرى پۈتۈنلەي تاشلاپ قويۇلدى. ئادەتتىكى پائالىيەتلەرمۇ بۇنىڭدىن كۆپ پەرق قىلمايتتى. كاتولىك روھانىي ھەيئىتى ئىگەللىۋالغان ئورۇنلاردىن پايدىلىنىپ نېمىسلارنى دەسسەپ ئېزىپ، ئۇلارغا ئېغىر زىيانلارنى سالماقتا ئىدى. چىركاۋلارمۇ چىن كۆڭلىدىن نېمىس مىللىتى تەرىپىدە تۇرمايلا قالماي، ئېغىر ناھەقچىلىكلەرنى پەيدا قىلىپ نېمىس دۇشمەنلىرىگە ياردەملىشىپ يۇرمەكتە ئىدى. شۇڭىبرىر، بۇ تۇردىكى دۇشمەنلىكلەرنىڭ سەۋەبى قىلىپ كاتولىك چىركاۋلىرىنىڭ باش ئورگىنى گېرمانىيىدە بولمىغانلىقى ئۈچۈن چىركاۋلار مىللىتىمىز مەنپەئەتلىرىگە قارىتا دۇشمەنلىك پوزىتسىيە تۇتماقتا دەپ ھېسابلايتتى.

بۇرۇندىن بولۇپ كېلىۋاتقىنىدەك، ئۇ كۈنلەردىمۇ ئاڭۇستىرىيىدە مەدەنىي ئىشلار ھەر دائىم سەل قارىلىپ كېلىنگەن ئىدى. پان گېرمانىزم ھەرىكىتىنىڭ كاتولىك چىركاۋلىرىغا قارشى تۇرۇشىغا سەۋەپ بولغان ئىشلار چىركاۋلارنىڭ بىلىم بىلەن سەنئەتكە قارشى پوزىتسىيىدە بولغانلىقى ئەمەس، بەلكى نېمىس ھوقۇقىنى ھىمايە قىلالماسلىقى، شۇنىڭدەك يەنە سلاۋيانلارنىڭ ئارزۇلىرىغا، ئۇلارنىڭ دېگەنلىرىگە ھەر ۋاقىت ياردەم قىلىپ كېلىۋاتقانلىقى ئىدى.

ئەسلىدە گېيورگ فون شوۋنېرېر چالا ئىش قىلىدىغان بىرسىمۇ ئەمەس ئىدى. چىركاۋلارغا قارشى پائالىيەتلەرگە كىرىشكەنلىكىدىكى سەۋەپ، بۇ كۈرەش ئاخىرى مىللىتىنى ئازاتلىققا ئېرىشتۈرۈش يولىغا يىتەكلەپ بارالايدىغان بىردىن بىر ھەرىكەت دەپ قارىغانلىقى ئىدى. ئۇنىڭ رىمدىن ئايرىلايلى دېگەن شۇئار ئاستىدا قانات يايدۇرغان ھەرىكىتىمۇ دۈشمەننى ئىچىدىن يېڭىپ چىقىشتا ئەڭ كۈچلۈك تاكتىكا دەپ ھېساپلىغىنىنىڭ بىر نەتىجىسى ئىدى. شوۋنېرېر، بۇ كۈرەشتە يېڭىپ چىقالىساق، گېرمانىيەدىكى دىنىي مەزھەپلەرگە پارچىلىنىشلارنىڭ ئالدىنى ئالالىغان، نېمىس مىللىتى بىلەن رېيچنى زور دەرىجىدە كۈچەيتەلىگەن بولىمىز دەپ قارىماقتا ئىدى. ئەمما بۇنداق بىر ھەرىكەتنى باشلاش ئۈيى بىلەن، ئۇنىڭ نەتىجىسىنى قولغا كەلتۈرۈش پىلانلىرىنىڭ ھېچقايسىسى توغرا ئەمەس ئىدى.

شۆبھىسىزكى، نېمىس روھانى ھەيئىتىنىڭ نېمىسلىككە قارشى تۇرغانلارغا قارىتا تىركىشىش كۈچى، نېمىس بولمىغان كەسىپداشلىرى، بولۇپمۇ چېخ روھانىلىرىنىڭ نېمىسلىككە قارشى كۆرسەتكەن كۈچىگە سېلىشتۇرغاندا بەكلا ئاجىز قالغان ئىدى. نېمىس مىللىتىنىڭ مەنپەئەتلىرىنى قوغداش كۆزقاراشلىرى ھېچقاچان نېمىس روھانى ھەيئىتىنىڭ قولىدىن كېلىدىغان ئىش ئەمەسلىكىنى ھەتتا ساۋاتسىز بىرسىمۇ ئوچۇق كۆرۈپ ئالالايىتتى. چېخ پوپلىرى ئۆز خەلقىگە قارىتا چىن قەلبىدىن سادىق مۇئامىلىدە بولسا، چىركاۋلىرىغا قارىتا ئوبىكتىپ مۇئامىلە قىلىدۇ. ئەمما نېمىس پوپلىرى چىركاۋلىرىغا نىسبەتەن سوبىكتىپ پوزىتسىيىدە بولۇپ، ئۆز خەلقىگە نىسبەتەن ئوبىكتىپ پوزىتسىيىدە مۇئامىلە قىلىشىدۇ. نېمىسلارغا زىيان كەلتۈرۈپ كېلىۋاتقان بۇ تۈردىكى پوزىتسىيىلەر ھەممە ساھەلەردە ئومۇمىي يۈزلۈك بىر ھال ئالغانلىقىنى كۆرۈپ ئالالايمىز. ئەسلىدە بۇنداق ئەھۋاللار كاتولىكلارغىلا خاس بىر ئەھۋال ئەمەسلىكى ئېنىق ئىدى. ئەمما بۇ ھالەت، بىز نېمىسلار ئارىسىدا ھەر قانداق بىر مىللىي مۇئەسسەيىمىز بىلەن غايىلىرىمىزنى تېزلىكتە ۋەيران قىلىپ كېلىۋاتقان بىر كېسەللىك ئىدى.

مەسىلەن، مەمورى كادىرلىرىمىزنىڭ مىللىي ئورنىمىزنى ياخشىلاشتا تۇتقان پوزىتسىيىلىرىنى باشقا بىر ئىرقتىكى مەمورى كادىرلارنىڭ ئۆز مىللىتىنىڭ ئورنىنى ئۆستۈرۈش مەسىلىسىدىكى تۇتقان پوزىتسىيىسىگە سېلىشتۇرۇپ كۆرەيلى. ھەر قانداق بىر ئەلنىڭ ئوپىتسېرلىرى بىزدە نورىمال ئەھۋال دەپ قارىلىپ كېلىۋاتقان، بەش يىلدىن بېرى ئىزچىل يولغا قويۇلۇپ كېلىۋاتقىنىدەك دۆلەت نوپۇزى دېگەننى باھانە قىلىپ خەلقىنىڭ قىينىچىلىقلىرىغا كۆڭۈل بۆلمەسلىكىدەك بىر غەلىتىلىكنى قىياس قىلىش مۇمكىنمۇ؟ بۇ ئىككى تۈرلۈك ئەھۋالدىلا بۇگۈنكى يەھۇدىي مەسىلىسى دىنىنىڭ

ئەسلى ئېھتىياجى بىلەن مىللىي مەنپەئەتلەرگە ماس كەلمەيدىغان بىر قاراش دەپ قوبۇل قىلىنمىدىمۇ؟ بىز يەنە يەھۇدىي ئىرقىغا چېتىلىدىغان ھەر قانداق ئۇششاق ئىشلارغا قارىتا بىر خاخام (يەھۇدىي پوپى) نىڭ تۇتقان پوزىتسىيىسى بىلەن بىزنىڭ روھانىيلىرىمىزنىڭ تۇتقان پوزىتسىيىلىرىنى سېلىشتۇرۇپ باقايلى.

ھەرقانداق بىر چۈشەنچىگە مۇناسىۋەتلىك ئىشلاردا بۇنىڭغا ئوخشاش مەسىلىلەرگە دۇچ كېلىپ تۇرىمىز.

دۆلەت نوپۇزى، دېموكراتىيە، سۇلھىچىلىق، مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ھەمكارلىق ... دېگەندەك نۇرغۇنلىغان ئۇقۇملار بىز نېمىسلاردا ھەر دائىم مۇقىم ۋە ئۆزگەرمەس كۆزقاراش، نەزەريە دەپ تەرغىپ قىلىنىپ، مىللىتىمىزنىڭ جانجان مەنپەئەتىگە مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرنىڭ ھەممىسىدە دېگەندەك بۇ تۇردىكى دوگمىلاشتۇرۇلغان قاراشلارنى ئۆلچەم قىلىپ كەلدۇق.

بۇنداق مۇھىم بىر مەسىلىنى بۇنداق قېتىپ قالغان قاراشلارغا تايىنىپ ھەل قىلىشقا ئۇرۇنۇش، ئوبىكتىپ بىر مەسىلىنى، بۇنداق دوگما نەزەريىگە پەقەتلا ئۇيغۇن كەلمەيدىغان بىر مەسىلىنى ئوبىكتىپ ھەل قىلىش ئادىتىنى پۈتۈنلەي ئۆلتۇرىۋېتىدۇ. بۇنىڭ نەتىجىسىدە ۋاستە بىلەن غايىنىڭ ئورنى ئالمىشىپ ۋاستىلارنى غايە دەپ قارىۋالىدىغان ئەھۋال ئوتتۇرغا چىقىدۇ. بۇنداق بىر ئەھۋال ئاستىدا خەلق مەنپەئەتىنى كۆزدە تۇتمايدىغان قابىلىيەتسىز، ھەتتا خەلقىگە زىيان سالىدىغان بىر ھۆكۈمەتنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش ئۈچۈن ھەرىكەتكە ئاتلىنىش ئارزۇلىرىمۇ دۆلەت نوپۇزىنى ئىناۋەتكە ئالمىغانلىق، دۆلەتكە سۇيىقەست قىلغانلىق دەپ قارىلىپ پۈتۈنلەي رەت قىلىدىغان ۋەزىيەت شەكىللىنىدۇ. شۇنداق قىلىپ دۆلەت نوپۇزىنى ئوبىكتىپ مەۋجۇدىيەت دەپ قارايدىغان مۇتەئەسسىپلەر دۆلەت نوپۇزىنى بىر ۋاستە دەپ قاراش ئورنىغا ئۇنى مەقسەت دەپ قارىشىپ، بۇ نوپۇز سايىسىدە ئۆزلىرىنىڭ ئېچىنىشلىق تۇرمۇشىنى قامداشتا بىخەتەر ئىقتىسادىي مەنبە قىلىۋېلىشىدۇ. مەسىلەن، ئەگەر سىياسەتچىلەر ئەنە شۇنداق ئەقىلسىز كىشىلەردىن تەشكىل تاپقىنىدا، ئۇلۇغ فرېدېرىخقا ئوخشايدىغان بىرسى چىقىپ ئۆزىنىڭ دىكتاتۇرلۇق ھاكىمىيىتىنى تىكلىمەكچى بولسا، ھېلىقى ئەقلى كام سىياسەتچىلەر ئۇنىڭغا چىش ـ تىرنىقى بىلەن قارشى چىقىشىدۇ. چۈنكى، بۇنداق دوگما نەزەريىلەرگە چوقۇنىدىغان كىشىلەر ئۈچۈن ئېيتقاندا، دېموكراتىيە قانۇنلىرى مىللىتىنىڭ ئازاتلىقى، مىللىتىنىڭ بەخت ـ سائادىتىدىنمۇ قىممەتلىك بولۇپ كۆرۈنىدۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇنداق كىشىلەر ئۆزلىرى خىزمەت بېرىۋاتقان بۇ دۆلەت ئورگىنى خەلقىنى يوقۇتۇش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرسىمۇ، يەنىلا بۇنداق پەسكەش بىر ھاكىمىيەت ئورگىنىنى ھىمايە قىلىشتا

چىك تۇرىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە خەلق مەنپەتىنى بىرىنچى ئورۇنغا قويىدىغان باشقا بىر ھۆكۈمەتنىڭ تىكلىنىشىگىمۇ دېموكراتىيىگە ئۈيغۇن كەلمەيدۇ دەپ قەتئى ئۇنىمايدۇ.

شۇنداق قىلىپ، بىزنىڭ تېنچلىقپەرەس نېمىسمىزمۇ ئەسلىدە بۇ خىل ۋەزىيەتنى ئۆزگەرتىشنىڭ بىردىن ـ بىر چارىسى قارشىلىق كۆرسىتىش، قىلچە ئىككىلەنمەي ئاغدۇرىۋېتىشقا تىگىشلىك بولغان ئەڭ قابىلىيەتسىز ۋە قانخور ھۆكۈمەتنىڭ ئۆز مىللىتى ئۈستىدە يۈرگىزىۋاتقان قانلىق بېسىقتۇرۇش ۋە ئېكسپالاتاتسىيىسىگىمۇ سۈكۈت قىلىدۇ. چۈنكى بۇنداق بىر ھۆكۈمەتتىن قۇتۇلۇش ھەركىتىگە ئاتلىنىش ئىشى سۇلھىچىلارنىڭ ئەقىدىلىرىگە زىت كېلەتتى. ئىنتېرناتسيۇنالىزىمچى نېمىس سوتسىيالىستلىرى باشقىلار تەرىپىدىن ئاسانلا بېسىۋېلىنىشلارغا قېرىنداشلارچە دوسلۇق مۇئامىلىسى بىلەن جاۋاپ بېرىپ، ھۇجۇم قىلغانلاردىن ئۆچ ئېلىشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ قويمايدۇ. ھەتتا بۇنداق بىر زەربىدىن مۇداپىيىلىنىشنىمۇ ئەقلىگە كەلتۈرۈشمەيدۇ. مانا بۇ، بىزنىڭ نېمىس ئەمەلدارىمىزنىڭ ئەسلى ماھىيىتى.

بۇنداق بىر ئەھۋال ھەقىقەتەنمۇ ئېچىنىشلىق بىر ئەھۋال ئىدى. ئەمما ۋەزىيەتنى ئۆزگەرتمەكچى بولىدىكەنمىز، ئاۋال بۇ ھالەت بىلەن تولۇق تونۇشۇپ چىقىشمىزغا توغرا كېلىدۇ.

بىر قىسىم نېمىس ئىلاھىيەتچىلىرىنىڭ مىللىي مەنپەئەتلىرىمىزنى قوغداشتا تۇلا بەك تىرىشچانلىق كۆرسەتمەي كېلىۋاتقانلىقىنىڭ سەۋەبىمۇ شۇ ئىدى.

ئۇلارنىڭ بۇنداق پاسسىپ پوزىتسىيە تۇتىشى ھەرگىزمۇ يامان نىيەتلىك بولغانلىقى ياكى ئىلاھىي قانۇنلارنىڭ نەتىجىسى سەۋەپ بولغانلىقىدىن ئەمەس. ئۇلارنىڭ مىللىي مەسىلىلەردە بۇنداق پاسسىپ مۇئامىلىدە بولىشى مىللىي ھېسسىياتلىرىنىڭ ئاجىز قالغانلىقىدىن، ياشلارنى نېمىسلىك بىلەن تەربىيىلىمىگەنلىكىدىن، بىر چۈشەنچىنى قەتئىي ئۆزگەرمەس دوگما دەپ چوقۇنۇش ئادەتلىرىنىڭ يىتىلىشىدىن كېلىپ چىققان.

دېموكراتىيە، خەلقارا سوتسىيالىزم، تېنچلىق دېگەندەك ئۇقۇملار ياشلىرىمىزغا شۇنداق چوڭقۇر ۋە شۇنچە ئىشەنىدۈرەرلىك قىلىپ سىڭدۈرۈۋېتىلگەنكى، باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا بۇ تۇردىكى كۆزقاراشلار بۇ تۇر پىكىرلەرنى تارقاتقۇچىلار تەرىپىدىن شۇنداق ئوبىكتىپلىق بىلەن تەرغىپ قىلىنغانكى، ياشلىرىمىز پۈتۈنلەي ئۇلارنىڭ سىزغان سىزىقىدىن چىقماس ھالغا كەلتۈرۈپ قويۇلغان. ئەسلىدە نېمىس ھېسسىياتى ۋەتەنداشلارنىڭ ياش ۋاقىتلىرىدىن باشلاپلا ئوبىكتىپ قاراشقا ئىگە قىلىنىشى كېرەك ئىدى.

كۆز قاراش جەھەتتە ماددىي ۋە مەنىۋى مەۋجۇتلۇقنى سوبىكتىپلىق بىلەن پىكىر قىلىشقا ئۆزىنى ئاتىغان بىر تېنچلىقپەرۋەر نېمىس، ئۆز مىللىتى بىرەر

تەھدىتكە دۇچ كەلگىدەك قىلغىنىدا، بۇنداق خەۋپ ھەر قانچە ناھەق ئوتتۇرغا چىققان، ھەر قانچە خەۋپلىك تەھدىت بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، ئوبىكتىپ جەھەتتىكى ھەققانىيەتنىڭ قايسى تەرەپتە ئىكەنلىكىنى سۈرۈشتە قىلىشقا كىرىشىپ كېتىدۇ. بۇنداق بىرسى، ئىچكى تۈيغۇسى، ئىچكى قوغداش ھېسسىياتى بىلەن ئۆز توپلىمىنىڭ سېپىگە قېتىلىپ جەڭ قىلىشنى ھەرگىزمۇ خىيالىغا كەلتۈرىلمەيدۇ. ھەرقايسى دىنى مەزھەپلىرىمىزدىكى ئەھۋاللارمۇ بۇنىڭدىن كۆپ پەرىق قىلىپ كەتمەيتتى. بۇ ھەقتىكى مۇلاھىزىلىرىمنى تۆۋەندىكىچە بايان قىلىمەن:

پروتېستىيانلار ئۆز مەنبەلىرى ۋە ئادەتلىرىگە مۇۋاپىق كېلىشچە نېمىس مەنپەئەتلىرىنى ئىستىخىيىلىك تۈردە تېخىمۇ ياخشىراق ھىمايە قىلىشىدۇ. چۈنكى، ئۇلار نېمىسلىك تارىخى ۋە كىلەچىكىنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈپ قارايدۇ، بىر ـ بىرسىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان ھالدا چۈشىنىدۇ. ئەمما ئۇلار ئۇچۇن مىللىي مەنپەئەتلەرنى ھىمايە قىلىش ئىشى ئۇلارنىڭ ئاساسى كۆزقاراشلىرىغا يات بىر ساھە بولۇپ، ئۆز مەنئۇي تەرەققىياتىغا مۇناسىۋەتلىك بولغىنىدا ياكى ھەرقانداق بىر ئەقىدىسىگە زىت كەلگىنىدە، ئۇلارنىڭ مىللىي مەنپەئەتنى قوغداش ئىرادىسىمۇ سۇسلىشىشقا باشلاپ، بۇ جەھەتتە ھېچقانداق بىر ھەرىكەت قىلماي تۇرىۋالىدۇ. پروتېستىيانلىق، مىللىي چۈشەنچىلەرنىڭ يېتىلىشى، ئەخلاقى مەسىلىلەردە نېمىسلىك روھنىڭ، نېمىس تىلىنىڭ ۋە نېمىس ئەركىنلىكىنىڭ قوغدىلىشى تەلەپ قىلىنغىنىدا ھەر دائىم نېمىس مەنپەئەتلىرىنى كۆزدە تۇتۇپ ھەرىكەت قىلىدۇ. چۈنكى بۇ مەسىلىلەر پروتېستىيانلىق ئېتىقات قىلىپ كېلىۋاتقان پىرىنسىپلارغا ئۇيغۇن كېلەتتى. ئەمما مىللىتىنى يوقۇتۇش ئۈچۇن ئاتلانغان ئەڭ ۋەھشى، ئەڭ خەۋىپلىك دۈشمەننىڭ چاڭگىلىدىن قۇتقۇزۇش تەشەببۇسلىرىغىمۇ قەتئىي قارشى چىقىشىدۇ. چۈنكى، بۇنداق ۋەھشى دۈشمەن قاراشلىرى يەھۇدىلار ھەققىدىكى كۆزقاراشلارنى ساپ قىلىۋالغان دەيدىغان دوگما قاراشلارنى مىزان قىلىشىدۇ. مانا بۇ مەسىلىنىڭ تۈگۈنى، ئەڭ ئاۋال ھەل قىلىنىشقا تىگىشلىك مەسىلە ئىدى. بۇ مەسىلە توغرا ھەل قىلىنمىغىنىدا، نېمىسلارنىڭ ئەخلاقنى، مەنئۇي ۋە ماددىي تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۇن ھەرىكەتكە ئاتلىنىشنىڭ بارلىق پىلانلىرى ئۆز ئەھمىيىتىنى يوقاتقان بولىدۇ.

ۋېينادا تۇرغان ۋاقىتلىرىمدا بۇ مەسىلىنى ئالدىراپلا ھۆكۈم قىلىۋەتمەي، ئەستايىدىللىق بىلەن تەكشۈرۈپ تەھلىل قىلىش ئارقىلىق يوقۇرقىدەك كۆزقاراشلارغا ئېرىشكەن ئىدىم. بۇ ھەقتە ئۆزەمنى ئالاھىدە ئەقىللىق ھېسابلىشىم مۇمكىن.

نۇرغۇنلىغان مىللەتلەر ئارلىشىپ ياشايدىغان بۇ شەھەردە يالغۇز نېمىسلارلا ئۆز مىللىي مەنپەئەتلىرىنى ئوبىكتىۋ شەكىلدە تەھلىل قىلىشقا ئۇرۇنمىدىغانلىقى ئوپ ئۇچۇق ئوتتۇرغا چىقاتتى. ئەمما، ھەرقانداق بىر يەھۇدى ئۆز مىللىي مەنپەئەتلىرىگە مۇناسىۋەتلىك ئىشلار ئۈستىدە گەپ بولغىنىدا ھەرگىزمۇ بۇنداق ئەمەلىيەتكە ماسلاشتۇرۇپ ھەرىكەت قىلمەن دەپ ئويلاپ ئولتۇرمايتتى. يالغۇز نېمىسلارلا ئىتېرناتسيۇنالىزمچى سوتسىيالىست بولۇپلا، ئۆز مىللىتىنىڭ مەنپەئەتلىرىنى تەلەپ قىلىش ھوقۇقىدىن مەھرۇم قېلىشاتتى. ياكى بولمىسا ئۇلار بۇنداق ھەقلىرىنى ئىنتېرناتسيۇنالىزمچى يولداشلىرىدىن يېشىنى ئاققۇزغان ھالدا يىغلاپ يالۋۇرۇپ تەلەپ قىلىشاتتى. ھالبۇكى، بىرەر چېخ ياكى بىرەر لېخ (پولەك) ھەرگىزمۇ بۇنداق ھەرىكەت قىلىشمايتتى، ئۇلار مىللىي مەنپەئەتلىرى ئالدىدا ئىنتېرناتسيۇنالىزمنى بىر چەتكە چۆرىۋېتەتتى. قىسقىسى، ئۇ كۈنلەردە شۇنى ئېنىق تونۇپ يەتتىمكى، بۇ تۈردىكى پىكىر زەئىپلىكلىرىنىڭ مەنبەسى، بۇ تۈردىكى كەمتۈك نەزەرىيىلەر ئەمەس بەلكى ئۆز مىللىتىمىز ئۈستىدە بەكلا يىتەرسىز تەربىيە قىلىپ كەلگەنلىكتىن كەلمەكتە ئىدى. بۇنداق چالا تەربىيە نەتىجىسىدە، ھەممە كىشى ئۆز مىللىي مەنپەئەتلىرى ئۈستىدە ئويلىمايدىغان ھالغا كەلتۈرۈپ قويۇلغان ئىدى. بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە پان گېرمانىزم ھەرىكىتىنىڭ كاتولىكلىقنى گۇناكار ھېسابلاپ ئۇلارغا ئاۋال زەربە بېرىش كېرەك دەپ تۇزگەن پىلانلىرىنىڭ خاتالىقى ئوتتۇرغا چىقىپ، ئۇلارنىڭ ھەرىكىتىنى ئېغىر مەغلوبىيەتكە يىتەكلەپ كەتكەن ئىدى.

نېمىس خەلقى، ياشلىق دەۋرلىرىدىن تارتىپلا ئۆز ئىرقىنىڭ ھەقلىرىنى تونۇيدىغان، بۇ ھەقلىرىنى تەلەپ قىلالايدىغان شەكىلدە تەربىيىلىنىشى كېرەك ئىدى. نېمىس ئۆسمۈرلىرىنىڭ قەلبى، مىللىتىمىزنىڭ قوغدىلىنىشىغا دائىر مەسىلىلەردە ئۇنداق ئوبىكتىۋ قاراش دەيدىغا خاتا قاراشلار بىلەن بۇلغانماسلىقى لازىم ئىدى. ئەنە شۇ چاغدىلا، ئۈستىمىزدە بىرەر رادىكال ھۆكۈمەت ھۆكۈم سۈرىۋاتقان بولغىنىدىمۇ ئىرلاندىيىدە ئېرلاندىيىلىك كاتولىك بولغىنىدەك، لېخستان (پولشا) دا پولەك كاتولىكى بولغىنىدەك ۋە فرانسىيىدە فرانسۇز كاتولىكى بولغىنىدەك گېرمانىيىدىكى بىر كاتولىكمۇ مەڭگۈ بىر نېمىس كاتولىكى بولۇپ ياشايدىغان ۋەزىيەت بارلىققا كەلگەن بولاتتى.

بۇنىڭ ئەڭ كۈچلۈك ئىسپاتىنى ئۆلۈم ـ كۆرۈم جېڭىگە كىرگەن مىللىتىمىزنىڭ ئەڭ ئاخىرقى قېتىم تارىخ سوت مەھكىمىسىگە چىقىرىلىپ سوتلانغىنىدا ئېنىق كۆردۈم. خەلقىم يوقۇرى ئورگانلارنىڭ چاقىرىقى كەلگەن ھامان ئۈستىگە چۈشكەن ۋەزىپىسىنى تولۇق ئورۇندىغان ئىدى. شۇ چاغدا

بىزنىڭ پروتېستيان پوپلىرىمىز، كاتولىك راھىپلىرىمىز بۇ ھۆجۇملاردا خەلقىمىزنى مۇرىنى مۆرىگە تىرەپ ياردەم قىلغان ئىدى. ئۇلار ئالدىنقى سەپتىلا ئەمەس، بەلكى ئارقا سەپلەردىمۇ بۇنداق ياردەم ئۇچۇن خىزمىتىنى ئايىمىغان ئىدى. ئۇ يىللاردا، بولۇپمۇ دەسلەپكى سەپەرۋەرلىك يۇرگۈزۈلگەن ھاياجانلىق يىللاردا خەلقىمىز ھەر ئىككىلا سەپ بويىچە قۇتلۇق نېمىس ئىمپېرىيىسىدىن باشقا بىرەر نەرسىنى خىيالىغا كەلتۈرۈشمىگەن، ئۇنىڭ ئەتراپىدا بىر يەرگە كەلگەن ئىدى. ئۇ چاغلاردا ھەممە كىشى نېمىس ئىمپېرىيىسىنىڭ يېڭىپ چىقىشى ۋە ئۇنىڭ ئىستىقبالى ئۇچۇن تەڭرىگە دۇئالار ئوقۇشقان ئىدى.

ئەسلىدە پان گېرمانىزمچىلار پارتىيىسى ئۆزىگە مۇنداق بىر سۇئالنى قويۇپ بېقىشى لازىم ئىدى: ئاۋۇستىرىيىدە نېمىس نوپۇسىدىكىلەر كاتولىك مەزھىپى بىلەن بىر نىيەتتە مىدى؟ ئەگەر بۇنىڭغا بېرىلىدىغان جاۋاپ "بىر نىيەتتە ئىدى" بولغىنىدا، بۇ سىياسىي پارتىيە ھەرگىزمۇ دىنىي مەسىلىرگە چېتىلىۋالماسلىقى كېرەك ئىدى. ئەگەر بۇ سۇئالغا بېرىلىدىغان جاۋاپ "بىر نىيەتتە ئەمەس" بولغىنىدا، قىلىدىغان ئىش سىياسىي پارتىيە ھەرىكىتى ئەمەس بەلكى دىنى ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش بولىشى كېرەك ئىدى.

دىنى ئىسلاھات ھەرىكىتىنى بىرەر سىياسىي پارتىيە ئىشقا ئاشۇرالايدۇ دەپ قارايدىغان بىرسىنىڭ دىنى قاراشلارنىڭ شەكىللىنىشى، تەرەققىياتى قاتارلىقلاردىن ۋە بۇ ئىشنى چىرىكاۋلار قىلىدىغان ئىشلار ئىكەنلىكىدىن پەقەتلا خەۋىرى بولمىغان بىرسى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

بىز بۇ يەردە بىر مالاينىڭ ئىككى بايغا خىزمەت قىلالمايدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ ئۆتىشىمىز كېرەك. ئەسلىدىنلا بىر دىننىڭ ئوتتۇرغا چىقىشى بىلەن ئۇنىڭ يوقۇلىشى بىرەر دۆلەتنىڭ قۇرۇلىشى ياكى ئۇنىڭ يىمىرلىشىغا قارىغاندا تېخىمۇ كەڭ كۆلەملىك بىر ھەرىكەت بولىدىغانلىقىنى تونۇپ يېتىشىمىز كېرەك. مەن بۇ يەردە سىياسىي پارتىيىنى ئەمەس بەلكى بىرەر دۆلەتنى كۆزدە تۇتقانلىقىمنى ئالاھىدە ئەسكەرتمەكچىمەن.

مېنىڭ بۇ رەددىيەلىرىمگە قارشى پىكىرلەرنى ئوتتۇرغا قويۇپ، بۇ دېگەنلىرىمگە نارازىلىق بىلدۇرىدىغانلار ئوتتۇرغا چىقىشى مۇمكىن.

ھەر دائىم ئۆزلىرىنىڭ يۇشۇرۇن غەرەزلىرى ئۇچۇن دىننى سىياسەت ئۇچۇن ۋاستە قىلىشقا ئۇرۇنىدىغان قارا نىيەت ۋىجدانسىزلار چوقۇم تېپىلىدۇ (بۇنداق قارا نىيەتلىكلەرنىڭ قولىدىن بۇنىڭدىن باشقا ھېچقانداق بىر ئىشمۇ كەلمەيدۇ). ئەمما دىننى ئۆز غەرەزلىرى ئۇچۇن سۇيىي ئىستىمال قىلىۋېلىشنى پىلانلاپ يۇرىدىغان بىر قانچە كىشىگە قاراپلا دىن ياكى مەزھەپنى گۇناھكار دەپ قاراشقىمۇ ھەققىمىز يوق. بۇنداق قارا نىيەتلىك كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ رەزىل غەرەزلىرىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۇچۇن ھەر قانداق بىر ئورۇننى سۇيىي ئىستىمال

قىلىپ پايدىلىنىشتىن يانمايدىغانلىقى مۇقەررەر. بۇنداق پەسكەش پارلامېنت ۋەكىلىگە سىياسىي مەبلەغ سۈپىتىدە دىندىن ئىبارەت بۇنداق بىر پۈرسەت يارىتىلسا، ئۇ بۇنى ئالاھىدە چوڭ ئولجا دەپ چىڭ ئىسىلىپ قالىدىغانلىقى ئېنىق. ئۇنداق پۈرسەتپەرەسنىڭ قارا نىيىتى سەۋەبىدىنلا دىن ياكى بىرەر مەزھەپكە قارا چاپلايمەن دەپ دىن ياكى مەزھەپكە قارشى داۋراڭ قىلىنغاندا ھېلىقىدەك پەسكەش يالغانچىلارنى بۇنىڭ ئۈچۈن شاھىت قىلىپ تەكلىپ قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. شۇنداق قىلىپ دىن ياكى مەزھەپنى بۇ بالادىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن بۇ مۇتەھەملەرگە رەھمەت ئېيتىشقا مەجبۇر بولۇپ قالىمىز. بۇ داۋراڭلار ئىچىگە كىرىپ قالغان ئادەتتىكى كىشىلەر ھېلىقىدەك پەسكەشلەرنى دىنىمىزنى قۇتقازغۇچى دەپ تونۇپلىپ، بۇ داۋراڭلارنىڭ ئەسلىدە نەدىن ۋە كىم تەرىپىدىن ئوتتۇرغا قويۇلغانلىقىنىمۇ بىلەلمەس ھالغا كەلتۈرىۋېتىپ، ئەسلى مەقسەتلەر يەتتى قات ئاسمانغا چۆرىۋېتىلىدۇ. بۇ خىل ۋەزىيەت ئەسلىدە ھېلىقىدەك پەسكەشلەر يەتمەكچى بولغان غەرىزىنىڭ دەل ئۆزىدۇر.

بۇ ھىلىگەر تۈلكە، پەيدا قىلىنغان بۇ جىدەللەر بىلەن دىنىڭ قىلچە مۇناسىۋىتى يوقلىقىنى شۇنداق ياخشى بىلىدۇ. بۇ ھېلىگەر تۈلكە بۇنى ياخشى بىلگەچكە بۇنداق بىر جىدەلنى پەيدا قىلالىغانلىقىدىن ئىچ ـ ئىچىدىن خوشال بولۇپ يايراپ كېتىدۇ. ئەمما بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە ساددا، ئىقتىدارسىز كىشىلەر بۇ ئويۇندا ئوتتۇرۇپ ھەممىدىن مەھرۇم بولىدۇ ـ دە، ئاق نىيەتلىك بولۇشتىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ سىياسىي سەپتىن مەڭگۈلۈك چېكىنىپ چىقىشقا مەجبۇر بولىدۇ.

كىشىلەرنىڭ توغرا قىلمىغانلىقى سەۋەبىدىنلا گۇناھنى دىن بىلەن چىرىكاۋلارغا ئارتىپ قويۇش، باشقا بىر نوقتىدىن ئالغاندىمۇ توغرا بولمىغان بىر ئىش ھېسابلىنىدۇ. ئۇچۇق ئاشكارە تۇرىدىغان دىنىي تەشكىللەرنىڭ ئابرويىنى ئادەملەرنىڭ بەزى يىتەرسىزلىكلىرى بىلەن سېلىشتۇرىدىغان بولساق، ياخشىلار بىلەن ئەسكىلەر ئوتتۇرسىدىكى نىسبەت بەربىر دىنىي ساھەدىكىلەر ئۇچۇن پايدىلىق بولۇپ روي بېرىدىغانلىقىنى كۆرۈپ ئالالىشىمىز مۇمكىن. تەبىئىكى، روھىنىلار ئارىسىدىمۇ دىنىي سىياسىي غەرەزلەر ئۇچۇن سۇيىي ئىستىمال قىلىدىغانلار تېپىلىپ قالىدۇ. ئەپسۇس بىلەن شۇنى دېيىش كېرەككى، بۇنداق كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ ئىنتايىن ئۇلۇغ بىر ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئالغانلىقىنى، قىلىۋاتقان ئۇلۇغ ئىشنىڭ پىتنىخور يالغانچىلارغا پۈرسەت تۇغدۇرۇپ بەرمەسلىكنى مەقسەت قىلىدىغانلىقىنى ئۇنۇتقانلاردۇر. ئەمما بۇنداق ئازغانلارغا سېلىشتۇرغاندا بىزنىڭ دىنى ساھەلىرىمىزدە ئۆز ۋەزىپىسىنى ساداقەتلىك بىلەن ئادا قىلىدىغان لاياقەتلىك مۇخلىغان روھانىلىرىمىز بار بولۇپ، ئۇلار يالغانچىلىق بىلەن بۇلغىنىپ كەتكەن

قىممەتسىز دەۋرىمىزنىڭ سازلىقىدا كۆرۈلگەن ئۇششاق ئاراللاردەك تەڭرىنىڭ شەپقىتى چوقۇم بىزگە يېتىپ كېلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئارىمىزدا مەڭگۈ بار بولىدۇ. ئەخلاقسىز بىرسى راھىپلارنىڭ چاپىنىنى كىيۋېلىپ ئەخلاق ۋە ئۆرپە ئەدەتلەرگە قارشى بىرەر گۇناھ ئىشلىگىنىدە، بۇنداق بىرسى تۇپەيلىدىن چىركاۋنى يامان كۆرۈش ھەققىگە قانچىكى ئاز ئىگە بولالىسام، بۇ كۆنلەردە ھەر كۇنى كۆرۈلۈپ تۇرغىنىدەك بىرەرسىنىڭ مىللىتىمىزنى بۇلغاپ ۋە خىيانەت قىلغانلىقىنى كۆرسەم بۇ سەۋەپتىن چىركاۋلارنى تەنقىتلەش ھەققىگىمۇ شۇنچە ئاز ئىگە ھېسابلىنىمەن. بولۇپمۇ بۇگۇنكى كۇندە يەنە شۇنىمۇ ئۇنۇتماسلىق كېرەككى، بۇنداق نىيىتى يامان ئادەملەردىن بىرەرسىگە قارىتا، مىللىتىنىڭ بېشىغا كەلگەن ئاپەتلەرگە قاراپ يۇرىگى ئېچىشىدىغان، مىللىتىنىڭ بېشىغا كەلگەن بۇنداق ئاپەتلەرنىڭ تېزىرەك كۆتۇرۇلۇپ كېتىشىنى تىلەپ تىنماي دۇئا قىلىپ تۇرىدىغان ئاق كۆڭۈل يۇرتداشلىرىمىزغا ئوخشايدىغان مىڭلىغان راھىپلىرىمىزمۇ بار.

بۇ يەردە يەنە بۇنداق ئۇششاق ـ چۇششەك كۇندىلىك مەسىلىلەرلا ئەمەس بەلكى پىرىنسىپال ۋە دوگمىلاشتۇرۇلغان كۆز قاراشلارنىڭمۇ بارلىقىنى تىلغا ئېلىپ نارازىلىق بىلدۇرىدىغانلارغىمۇ تۇۋەندىكىدەك كېرەكلىك جاۋابنى بېرەلەيمىز:

”ئۆزەڭنى ھەققانىيەتنى تارقىتىش ئۈچۈن تاللانغان بىرسى، بۇنداق ئىشلارغا مەنلا لايىق دەپ قارىساڭ، يولىڭدىن قالما. ئەمما شۇنىمۇ بىلگىنكى، بۇ ئىشىڭنى قايسى بىر سىياسىي پارتىيە ۋاستىسى بىلەن قىلماي، يامان نىيىتىڭنى تاشلاپ ئەڭ پاكىز قەلبىڭ بىلەن قىلىشقا جۈرئەت قىل. ئەگەر بۇنىڭغا جاسارىتىڭ بولمىسا، ياكى سېنىڭدە بۇ ئىشنى قىلىش ئۈچۈن ئەڭ گۇزەل ئىستىقبال ۋەدە قىلىدىغانغا ئىشەنچىڭ بولمىسا، ئۇ ھالدا دەرھال بۇ ئىشتىن قولۇڭنى تارت! قولۇڭنى ئېچىپ تىلەپ قولغا كەلتۈرۈشكە جاسارىتىڭ بولمىغان بىر ئىشنى ھەرگىزمۇ سىياسىي پارتىيىنى ۋاستە قىلىپ قولغا كەلتۈرۈشكە ئۇرۇنما!“

دىنى مەسىلىلەر ھېچقاچان مىللىي مەنپەئەتلەرگە زىت كەلمەيدۇ ۋە ھېچقاچان ئىرق ئەخلاقنى بۇزمايدۇ. شۇنداق بولغاچقا، سىياسىي پارتىيىلەرنىڭ دىن بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتى بولالمايدۇ. شۇنداق ئىكەن، دىننى سىياسىي پارتىيىلەر زىددىيىتى ئارىسىغا ئارىلاشتۇرىۋالماسلىقى لازىم.

ئەگەر چىركاۋ تەۋەسىدىكى روھانىلار دىنى تەشكىلاتلاردىن، ھەتتا دىنى نەزىرىيىلەردىن ئىرقىمىزغا زىيان كەلتۈرگىدەك ئاقىۋەتلەرگە سەۋەپ بولىدىغان شەكىلدە پايدىلىنىشقا ئۇرۇنغىنىدا، ھەرگىزمۇ ئۇلارغا ماقۇل دەپ كەينىدىن ئەگىشىپ يۇرمەسلىكىمىز، ئۇلارغا قارشى ھەرىكەت قىلىشقا توغرا

كەلگەندىمۇ ئۇلار ئىشلەتكەن ئۇسۇلدىن پايدىلىنىشتىن ساقلىنىشىمىز لازىم. ئەسلىدە بىرەر سىياسىي رەھبەر خەلقنىڭ دىنى ئېتىقاتلىرى بىلەن دىنى ئورگانلىرىنى ھەر دائىم ئەتىۋارلىشى، ئۇلارغا ھەرگىزمۇ چېقىلماسلىقى كېرەك. بۇنىڭغا كۆنمەيدىغان سىياسەتچى سىياسىي پائالىيەتلەردىن قول ئۈزىشى، ئەگەر قولىدىن كەلسە سىياسىي پائالىيەت ئورنىغا بىرەر دىنى ئىسلاھاتچى بولغىنى تۇزۇك. ئۇنداق بولماي بىرەر سىياسىي ھەرىكەتنى دىنى ئىشلارغىمۇ چېتىلىۋالغىدەك بولسا، ئۇنداق بىرسى گېرمانىيىنى ئېغىر بالايى ـ ئاپەتلەر ئىچىگە سۆرەپ كىرىشكە سەۋەپچى بولۇپ بېرىدۇ.

پان گېرمانىزم ھەرىكىتى بىلەن ئۇنىڭ رىمغا قارشى قانات يايدۇرغان كۆرەشلىرىنى تەتقىق قىلىش ئارقىلىق، ئۇ يىللاردا، يەنى بۇ ھەرىكەتنى بىۋاستە كۆزىتىپ يۈرگەن ۋاقىتلىرىمدا مۇنداق بىر خۇلاسىغا كەلگەن ئىدىم: بۇ ھەرىكەتنىڭ ئىجتىمائىي مەسىلىلەرگە تۇتقان مۇئامىلىدىكى يېتەرسىزلىكى بۇ پارتىيە بەكلا ئېھتىياجلىق بىردىن ـ بىر كۆچ مەنبەسى بولغان كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ھىمايىسىدىن مەھرۇم قالدۇرغان ئىكەن. بۇ تەشكىلاتنىڭ پارلامېنتقا كىرىشىنىڭ ئۆزىمۇ ئۇنىڭ جەڭگىۋارلىق كۈچىنى خورىتىشقا سەۋەپچى بولۇپلا قالماي، پارلامېنتنىڭ بارلىق نوخسانلىرىمۇ بۇ پارتىيىگە سىڭىشقا باشلىغان ئىكەن. بۇ تەشكىلاتنىڭ كاتولىك چېركاۋلىرى بىلەن زىتلىشىپ يۈرىشى پۈتۈن ساھەلەرنى ئۆزىگە دۈشمەن قىلۋېلىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان. ئاقىۋەتتە خەلق ئارىسىدىكى ئۇلارنى ھمايە قىلىش ئېھتىمالى بولغان ئەڭ قابىلىيەتلىك كىشىلەرنىڭ بىر مۇنچىسىدىن ئايرىلىپ قالغان. شۇنداق قىلىپ، ئاۋۇستىرىيىدىكى ھەرقايسى مەدەنىي گۈروھلار ئارىسىدا ئۇلارنىڭ قىلچە ئابرويى قالمىغان.

بۇنداق ۋەيرانچىلىقتىن كېيىن ئۇلار نېمىگە ئېرىشتى؟ ئۇلار چېركاۋلاردىن ئاران بىرەر يۈز مىڭدەك ئادەمنى ئۆز تەرىپىگە جەلىپ قىلالىدى دېيىشكىلا بولار. ھالبۇكى چېركاۋلار يولدىن ئازغان بۇ بىرەر يۈز مىڭ ئەقىلسىز پادىلاردىن ئايرىلىپ قالغىنىغا ئاجىزلاپ كېتىش ئۈياقتا تۇرسۇن، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنچە بەك ئاغرىنىپمۇ كەتمەسلىكىمۇ مۇمكىن. ئەسلىدە چېركاۋلار ئۆز ئادىمى ھېساپلانمايغان دىنى ساداقىتى ئاجىز ئەنە شۇنداق كىشىلەردىنلا ئايرىلىپ قالغان بولۇپ، ئۆز ئادەملىرىدىن بىرسىنىمۇ يوقاتمىغان دېيىشكە بولىدۇ. يەنى بۇ يېڭىلىق ھەرىكىتى نەتىجىسىدە چېركاۋلارنىڭ تارتقان زىيىنى ئاران شۇنچىلىكلا ئىدى. بۇرۇنقى ۋاقىتلاردىكى دىنى ئىسلاھات ھەرىكەتلىرىدە بولسا دىنغا چىن قەلبىدىن ئىشىنىدىغان تەبىقىدىكىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىلىرى چېركاۋلاردىن ئايرىلىپ تۇراتتىكەن. ئۇ دەۋرلەردە بۇنداق ئايرىلغانلارنىڭ سانىمۇ خېلى كۆپ ئىكەندۇق. ئەمما بۇ قېتىملىق ئىسلاھاتتا پەقەت دىنى

ئېتىقادى سۇس بولغان كىشىلەرلا ئايرىلغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ چىركاۋلاردىن ئايرىلىشىغىمۇ ئاساسى جەھەتتىن شۇلارنىڭ سىياسىي غەرەزلىرى سەۋەپ بولغان دېيىش مۇمكىن. مانا بۇ، پان گېرمانىزمچىلارنىڭ ئېچىنىشلىق ئاقىۋەتلىرىدىن بىرى.

پان گېرمانىزم ھەرىكىتى زۆرۈر بولغان قاتتىق تەشكىلى تۈزۈمگە تايىنىپ يىتەكلەنمەي، ئىناۋىتىگە تەسىر يېتىدىغان ئۆزىگە مۇناسىۋەتسىز ئىشلارغا چېپىلىپ ئاخىرى ئۆز غايىسىنىمۇ يوقۇتۇپ قويغاچقا، نېمىس مىللىتىنى ئازات قىلىش ئىمكانىيەتلىرىگە ئىگە بولۇپ تۇرۇغلۇق زور ئۈمىد بىلەن باشلانغان بۇ ھەرىكەت، بۇرۇنقى ھەرىكەتلەرگە ئوخشاش توزۇپ كېتىدۇ. پان گېرمانچىلىق ھەرىكىتى ئەگەر خەلق ئاممىسىنىڭ پىسخىك ئالاھىدىلىكىنى توغرا تونىيالىغان بولسا ئىدى، ھېچقاچان بۇنداق ئېغىرخاتالىقنى سادىر قىلمىغان بولاتتى. بۇ ھەرىكەتنىڭ يىتەكچىلىرى پىسخولوگىيە جەھەتتىن ئېيتقاندا، خەلق ئاممىسىغا رەنجىپ يۈرمىگەن بولسا، بۇ ھەرىكەتنىڭ ھۈجۈم نىشانى بىر نوقتىغا مەركەزلەشكەن، كۈچىمۇ چېچىلىپ كەتمىگەن بولار ئىدى. بىر سىياسىي پارتىيىگە نىسبەتەن قارار چىقىرىش ئورنىنى ھەممە ئىشقا ئارىلىشىۋالىدىغان، ئەمما ھېچقانداق بىر ئىشنى باشقا ئېلىپ چىقالمايدىغان تەدبىرسىز، قۇرۇق پو ئېتىپ يۈرىدىغان كىشىلەرنىڭ قولىغا تاشلاپ قويۇشتىنمۇ ئېغىر پاجىئە بولمىسا كېرەك. ھەرقانداق بىر دىن ياكى مەزھەپ، ھەرقانچە تەنقىتلىنىشكە لايىق بولغان تەغدىردىمۇ بىر سىياسىي پارتىيە شۇنى ھەرگىز ئۇنۇتماسلىقى كېرەككى، بۇنداق بىر شارائىت ئاستىدا تارىختا بىرەر سىياسىي پارتىيە دىنى ئىسلاھات قىلىپ بىرەر نەتىجىگە ئېرىشەلمىگەنىگە دائىر بىرمۇ مىسال تاپالمايمىز. تارىخ، تەجرىبە ـ ساۋاقلارنى ئەملى پائالىيەتلەر جەريانىدا ئۇنتۇپ قالماسلىق ئۈچۈن ئۆگىنىدىغان نەرسە ئەمەس. ياكى بولمىسا تارىختىكى بولغان ئىشلارنى بۈگۈنكى ھالەت ئۈچۈن ئەملىلەشتۈرۈشكە بولمايدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈش ئۈچۈن تارىخ تەتقىق قىلىنمايدۇ. تارىخ، بۇرۇن سادىر قىلىنغان خاتالارنى تەكرارلاپ قېلىشتىن ساقلىنىش، كەلگۈسىدە قىلىدىغان ئىشلىرى ئۈچۈن ئىجرا قىلىشقا بولىدىغان بىلىملەرنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئۆگىنىلىدۇ. بۇنداق قىلىشقا كۈچى يەتمەيدىغان بىرسى ئۆزىنى بىرەر سىياسى يىتەكچى دەپ ئەقلىگىمۇ كەلتۈرمەسلىكى كېرەك. بۇنداق بىرسى ئۆزىنى ھەر قانچە چوڭ تۇتسىمۇ، ئۇنداق بىرسى بەك بولۇپ كەتسە قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەيدىغان گەپتاندىن باشقا بىرسى بولالمايدۇ. ئاق نىيەتلىك بولغانلىقى، ئۇنىڭ قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان بىرسى ئىكەنلىكىنى ئاقلاشقا باھانە بولالمايدۇ.

ھەرقانداق بىر دەۋردە، بارلىق سىياسى يىتەكچىلەرنىڭ بىردىن بىر ھۆنىرى خەلقنىڭ دىققىتىنى پەقەت بىرلا دۇشمەن ئۈستىگە توپلاش، بۇ دىققەتنىڭ باشقا تەرەپلەرگە بۇرۇلۇپ كەتمەسلىكىنىڭ ئالدىنى ئېلىشلا بولغان. بىرەر خەلقنىڭ كۆرەش قىلىش ئارزۇسى بىلەن بۇ ھەرىكەت ئۈچۈن ئىرادە باغلىشى قانچىكى بىر نوقتىغا توپلانغان بولسا، بۇنداق بىر ھەرىكەتنىڭ جەلىپ قىلىش كۈچىمۇ شۇنچە كۈچلۈك، زەربە بېرىش كۈچىمۇ شۇنچە كۈچلۈك بولىدۇ. خەلقە ھەر خىل دۇشمەنلەرنىڭ بىرلا تەبىقىگە مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى كۆرسىتەلىشى، كۈچلۈك ۋە ھەقىقى يىتەكچىلەردە بولىدىغان بىر ئالاھىدىلىكتۇر. دۇشمەننى كۆپ ۋە ھەرخىل قىلىپ تەسۋىرلەش، قورقۇنچاق ۋە مەيدانى يوق كىشىلەر ئۈچۈن گۇمان پەيدا قىلىپ قويۇپ، قاتنىشۋاتقان ھەرىكەتنىڭ ئىستىقبالىغا ئىشەنمەسلىكنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن.

خەلق ئاممىسى ھەر تۈرلۈك دۇشمەنگە قارشى بىرلا ۋاقىتتا كۆرەش قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ھامان باشقىلارنىڭ دېگىنى ھەقسىز بولۇپ، پەقەت بىزنىڭ ھەرىكىتىمىزلا ھەقلىق ھەرىكەت بولىشى مۇمكىنمۇ؟ دېگەن سۇئالنى خىيالىغا كەلتۈرمەي قالمايدۇ. ئەنە شۇنداق بىر سۇئال ئوتتۇرغا چىققان ھامان خەلق ئاممىسىنىڭ كۆچى پالەچ ھالغا چۈشۈشكە باشلايدۇ. ئەنە شۇ سەۋەبتىن ھەر تۈرلۈك ئۆكتچى قاراشتىكىلەرنى بىرلا ھۆكۈمەت مەھكىمىسى ئىچىدە دەپ كۆرسىتىش بىلەن ئۆز تەرىپىگە تەۋە بولغان خەلق ئاممىسىغا كۆرەشنىڭ بىرلا دۇشمەنگە قارىتىلغانلىقىنى بىلدۈرۈش لازىم. شۇنداق بولغاندا ھەققانىيەتنىڭ بىز تەرەپتە ئىكەنلىكىگە بولغان ئىشەنچنى كۈچەيتىپ، بۇنداق ھالەتكە قارشى ھەرىكەتلەرگە قارىتا خەلق ئاممىسىنى قوزغىتىشمۇ ئاسانلىشىدۇ.

ئاۋۇستىرىيىدىكى پان گېرمانچىلار ھەرىكىتى دەل بۇ ئالاھىدىلىكنى چۈشىنەلمىگەن بولغاچقا مەغلوپ بولىدۇ.

ئۇلار نېمە قىلىش كېرەكلىگىنى بىلەلمىگەن، مەقسىدى توغرا، نىيىتىمۇ ياخشى ئىدى. ئەمما ئۇسۇلدا خاتالاشقان ئىدى. بۇ ھەرىكەتنىڭ ۋەيران بولىشىنى تاغقا چىقىشنى نىيەت قىلىپ بۇ تاغنىڭ چوققىسىدىن كۆزىنى ئۈزمەي ئىشەنچ ۋە غەيرەتلىك بىلەن يولغا چىققان، ئەمما تاغقا چىقىشنىڭ توغرا يولىنى تاللىيالمىغان بىر تاغقا يامىشىش تەنھەركەتچىسىگە ئوخشىتىشىمىز مۇمكىن. بۇ تەنھەركەتچى چىقماقچى بولۇاتقان چوققىنى ئېنىق كۆرۈپ تۇرۇۋغلۇق تاغقا چىقىشنىڭ يوللىرىنى توغرا تاللاشنى خىيالىغا كەلتۈرمىدى، ئەڭ مۇۋاپىق يولنى كۆرەلمىدى، نەتىجىدە ياماشماقچى بولغان ئۇ تاغ چوققىسىغا زادىلا يېتىپ بارالمىدى.

پان گېرمانچىلىق ھەرىكىتىگە رەقىب بولغان خرىستىيان سوتسيال پارتىيىسى بۇنىڭ دەل ئەكسىنچە يول تۇتقانلىقىنى كۆرىۋالالايمىز.

خىرىستىيان سوتسىيال پارتىيىسى ماڭىدىغان يولىنى توغرا تاللىيالىغان بولسىمۇ ئۇلارنىڭ نىشانى ئېنىق ئەمەس ئىدى. پان گېرمانىزمچىلار ھەرىكىتى خاتا قىلغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىدىلا دېگىدەك خىرىستىيان سوتسىيال پارتىيىسىنىڭ پائالىيەتلىرى مەنتىقىغا ئۇيغۇن ۋە خەلق ئاممىسىنى تەسىرلەندۈرىدىگەن ئىدى. بۇ پارتىيە خەلق ئاممىسىنىڭ مۇھىملىقىنى تونۇپ يېتەلىگەن ئىدى. ئىشىنى باشلىغان دەسلەپكى كۈنلەردىن تارتىپلا خەلق ئاممىسىنىڭ كۈچ ـ قۇۋۋىتىنى تونۇپ يېتەلىگەنلىكىنى ئىسپاتلىغان ئىدى. بولۇپمۇ ئۇششاق ۋە ئوتتۇر دەرىجىلىك غوجايىن ـ ھۈنەرۋەنلەرنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن تىرىشتى، شۇنداق قىلىپ ساداقەتلىك، دىيانەتلىك ۋە پىداكارلىققا تەييار تەرەپتارلىرىنى ئەتراپىغا يىغالىدى. دىنى ئورگانلارغا قارشى تۇرىدىغان ھەر قانداق ھەرىكەتتىن ئۆزىنى چەتكە ئالدى. بۇنىڭ نەتىجىسىدە كۈچلۈك تەشكىلات بولغان چېركاۋلارنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشىپ كەلدى. ئەندىكى ئىش خەلق ئاممىسىنىڭ ئۆزلىرى تەرىپىگە ئۆتىشىنى قولغا كەلتۈرۈش ئىشىلا قالغان ئىدى. بۇنىڭ ئۈچۈن تەشۋىقاتىنىڭ ئەڭ كۈچلۈك كۈچ بولىدىغانلىقىنى ياخشى بىلگەچكە، خەلق ئاممىسىنى قانداق قىلىپ ئۆز ئەتراپىغا توپلاش ۋە ھىمايىسىگە ئېرىشىشكە بولىدىغانلىقى ھەققىدىكى تەشۋىقاتلار بىلەن شوغۇللىنىپ خەلقنى ئۆزلىرىگە باغلىۋالدى.

ئۇلارنىڭ ئاۋۇستىرىيىنى قۇتقۇزۇپ قالالمىغانلىقىغا غايىسىنىڭ ئېنىق بولماسلىقىلا سەۋەپ بولغان دېيىش مۇمكىن.

بۇ يېڭى ھەرىكەتلەر ئىرقچى پىرىنسىپلارنى يەھۇدىيلارغا قارشى تۇرۇش ئاساسىغا تىكلىگەن بولماي بەلكى دىنى ئېتىقاتلارغا ئاساسلانغان ئىدى. بۇ خاتالىق يەنە بىر خاتالىققا سەۋەپ بولدى. خىرىستىيان سوتسىيال پارتىيىنىڭ قۇرغۇچىلىرى ئاۋۇستىرىيىنى قۇتقۇزۇش ئارزۇسى ئۈچۈن پارتىيە ئىرقچى پىرىنسىپلارغا تايىنىشنىڭ ھاجىتى يوق دەپ ھېساپلاشقان ئىدى. ئۇلار ئېرقچىلىقنى ئاساس قىلىدىغان بىر ھەرىكەت، ئۇزۇنغا قالماي ھەر قايسى ئىرقلاردىن تەشكىل تاپقان ئاۋۇستىرىيىنىڭ ھالاكىتىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ دەپ قارايتتى. پارتىيە يېتەكچىلىرى ھەتتا بۇنىڭ دەل ئەكسىچە ھەرىكەت قىلىش پىكرىنى ئوتتۇرغا قويماقتا ئىدى. يەنى، بۈگۈنكى ۋېينانىڭ ۋەزىيىتى ھەر قايسى مىللەت تەرەپلەر ئۆزئارا زىددىيەتلىشىشتىن ۋاز كېچىپ ئىتتىپاقلىشىش يولىغا قاراپ مېڭىشى كېرەك دەپ قارىشاتتى.

ئۇ كۈنلەرنىڭ ۋېينىسىدا ھەر تۈرلۈك ئىرقلار ئۆز ئالدىغا گۇروھ ئۈيۈشتۇرىۋالغان ئىدى، بولۇپمۇ چېخلار پۈتۈنلەي ئايرىم بولۇۋېلىشقان ئىدى. ئۇلارنىڭ نېمىسلارغا قارشى ئاشكارە سەپ تۈتىدىغان پارتىيە قۇرۇۋېلىشىنى ئىرق مەسىلىسىدە ھەددىدىن زىيادە يول قۇيۇش ئارقىلىقلا توساپ قالغىلى بولىدۇ دەپ

قارىشاتتى. بۇ مەقسەت ئۈچۈن ئۇلار بەكلا كۆپ چېخ كاسىپلىرىنى ئۆزلىرىگە قارىتىش ئۈچۈن مانچىستېر لىبىرالىزىمغا قارشى كۈرەش قىلىش يولىنى تۇتۇپ تىرىشىپ باققان ئىدى. شۇ ئارقىلىق كونا ئاۋۇستىرىيىدىكى بارلىق مىللەتلەرنى ئۆزئارا ئىتتىپاقلاشتۇرىدىغان، يەھۇدىيلارغا قارشى دىنىي پىرىنسىپلارغا ئاساسلانغان ھەرىكەت ئۈچۈن بىر پارول ئىجات قىلغان بولدۇق دەپ خوشال بولۇشقان ئىدى. شۇنى ئوچۇق كۆرسۈپلىش مۇمكىنكى، يەھۇدىيلار بۇنىڭدىن ئۇنچە بەك ئەنسىرەپ كەتمىدى. ئەمما شۇنىسىمۇ بارکى، بىر قېتىملىق ئىلاھى سۈننەت مۇنچىسىلا بىرەر يەھۇدىي بىلەن ئۇنىڭ پۈتكۈل تىجارەت ئىشلىرىنى قۇتقۇزۇشقا تولۇق يېتەتتى. بۇنداق تېيىز تەھلىللەرگە تايىنىپ ھەممە مەسىلىلەرنى ئەستايىدىل ۋە ئىلمىي مۇھاكىمە قىلىش نوقتىسىغا زادىلا ئېرىشكىلى بولمايتتى. بۇ خىل قاراشلار يەنە يەھۇدىيلارغا قارشى تۇرۇشتەك بۇنداق تەكلىپلەرگە زادىلا ئەقلى يەتمەيدىغانلارنىڭ خرىستىيان سوتسيال پارتىيىدىن يۈز ئۆرۈشىگىمۇ سەۋەپچى بولۇپ قالاتتى. بۇ قاراشنىڭ جەلىپ قىلارلىق كۈچى ئەقلى ئىشلىمەيدىغانلارنىڭ تار دائىرىسى ئىچىدىلا چەكلىنىپ قالدى. چۈنكى، بۇ كىشىلەر ھىسسىياتىغا بەكلا بېرىلىپ كېتىپ رىياللىقنى ئېنىق كۆرەلمىگىدەك ھالغا كەلگەن كىشىلەر بولغاچقا، پىرىنسىپتا چىڭ تۇرىمىز دەپ بۇنداق ئەملى ھەرىكەتلەرگە ئاتلىنىشتىن مەھرۇم بولغانىدى. ئۇلارنىڭ ئەسلى غەرىزىنىڭ يەھۇدىلارنىڭ دىنىنى ئۆزگەرتىشى ئۈچۈن يېڭى پىكىرلەرنى ئوتتۇرغا قويۇش، ياكى بولمىسا بۇ تۇردىكى خىيالىنى ئىپادىلىشىدىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىكەنلىكى بارغانسىرى ئېنىق بىلىنىشكە باشلىدى. شۇنداقتىمۇ بۇنداق بىر كۈرەشنىڭ بىرەر پەلسەپەلىك ئاساسى، بۇنداق قاراشقا يېتەكچىلىك قىلىدىغان بىرەر داھىسىمۇ يوق ئىدى. خېلى كۆپ كىشىلەر بۇنداق بىر ھەرىكەتنى ئەخلاقى پىرىنسىپلىرىمىزغا خىلاپ، ناھەقچىلىكنى تەشەببۇس قىلغانلىق دەپ قاراشماقتا ئىدى. بۇ مەسىلىنىڭ بارلىق ئىنسانىيەت ئالىمىنىڭ ھاياتىغا بېرىپ تاقىلىدىغان مەسىلە ئىكەنلىكىنى، يەھۇدىيلاردىن باشقا بارلىق مىللەتلەرنىڭ تەغدىرى بۇ مەسىلىنىڭ ھەل بولۇشىغا باغلىق ئىكەنلىكى ئوتتۇرغا قويۇلمىغان ئىدى. ئىشنى بۇ شەكىلدە يېرىم يولدا تاشلاپ مېڭىش، خرىستىيان سوتسيال پارتىيىنىڭ يەھۇدىلارغا قارشى يۈرگۈزۈۋاتقان سىياسىتىنىڭ قىممىتىنى نۆلگە تەڭ قىلىپ قويغان ئىدى.

ئۇلارنىڭ بۇ ھەرىكىتى يەھۇدىلارغا قارشى ئېغىزدىكىلا ھەرىكەت ياكى يالغان قارشى تۇرۇش ھەرىكىتى بولۇپ، ماھىيەتتە ئۇلارنىڭ ئۆكتىچىلىرىنىڭ بۇ مەسىلىدە تۇتقان يولىدىنمۇ خەتەرلىك ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. چۈنكى ئۇلار دۈشمەننى نەق قۇلىقىدىن تۇتۇۋالدۇق دېيىشىپ بىخارامان

مۇگدەشكە باشلىدى. ئەمەلىيەتتە بولسا، ئۇلارنىڭ بۇرنىغا چۈلۈك ئۆتكۈزۈپ يېتىلەپ يۈرگەنلەر دەل يەھۇدىيلار ئىدى. ئۇزۇنغا قالماي يەھۇدىيلار بۇ تۈردىكى يەھۇدي دۈشمەنلىكىگە شۇنچىلىك كۆنۈپ كەتتىكى، ئەگەر بۇ تۈردىكى يەھۇدي دۈشمەنلىكى ئەمەلدىن قالغىدەك بولىدىكەن ئۇلار بۇنىڭدىن خاتىرجەمسىز بولۇشقا باشلىغىدەك هالغا كېلىشكەن ئىدى.

شۇنداق قىلىپ دۆلەتمۇ مىللىي مەنپەئەتلەر ئاساسىغا قۇرۇلغان كۆزقاراشلىرىدىن ۋاز كېچىش جەھەتتە ئالاهىدە پىداكارلىق كۆرسىتىشكە باشلىدى. ئەمما بۇ جەريانداپان گېرمانىزم ئۇچۇن قىلىنغان پىداكارلىقلار تېخىمۇ كۆپ ئىدى. ئاقىۋەتتە مىللەتچىلەر هەتتا ۋەيىنادىمۇ قورقۇپ مىللەتچى ئىكەنلىكىنى ئىپادىلەشكە جۇرئەت قىلالمىغىدەك هالەت شەكىللەنمەكتە ئىدى. هەتتا بۇ ئىشنى بىر چەتكە تاشلاپ قويۇپ هابوسبۇرگلار دۆلىتىنى قۇتقۇزۇپ قالالايمىز دەپ ئۇمىدلىنىشكە باشلىغان ئىدى. بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە دۆلەت يوقۇلۇش گىرداۋىغا قىستىلىپ، بۇ هەرىكەت ئۆز هىمايىچىلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمىدىن ئايرىلىپ قالىدۇ. ئۇنداق بولمىسا ئىدى، ئۇلارنىڭ هەممىدىن ئۇستۇنلۇكىنى دەل ئەنە شۇ يوقاتقان كۈچلىرى ئاساسىدا ئۇزۇنغىچە كاپالەتكە ئىگە قىلالىشى مۇمكىن ئىدى. ئىش ئۇنداق بولمىدى. ئاقىۋەت بۇ خرىستيان سوتسىيالىستلار پارتىيىسى باشقا سىياسىي پارتىيىلەردىن قىلچە پەرقى يوق ئادەتتىكى بىر پارتىيىگە ئايلىنىپ قالدى.

دەسلىۋىدە بۇ ئىككى تۈردىكى هەرىكەتنى ئالاهىدە دىققەت بىلەن تەتقىق قىلىشقا كىرىشكەن ئىدىم. بۇ هەرىكەتلەرنىڭ بىرسىنى چىن قەلبىمدىن قايىل بولۇپ تۇرۇپ كۈزەتكەن بولسام، يەنە بىرسىنى ئۆزەمچە ئاۋستىرىيەدىكى نېمىسلارنىڭ ئاچچىغى يامان سىموۋۇلى دەپ تونىغان ئۇ كام تېپىلىدىغان ئادەمنى، يەنى پارتىيە داهىسى دوكتور لۇېگېرنى ئۇنىڭ قابىلىيىتىگە هەيران بولغان هالدا تەتقىق قىلىشقا كىرىشكەنىدىم. دوكتور لۇېگېر ۋاپات بولغىنىدا، بۇ داڭلىق شەهەرلىك هۆكۈمەت باشلىغىنىڭ ماتەم كۈنىدە شەهەرلىك هۆكۈمەت بىناسىدىن رېنگستراسقا قاراپ ئېقىن قىلغان هەشەمەتلىك ماتەم مۇراسىم قوشۇنىدا، يۈزمىڭلىغان كىشىلەر قاتناشقان ئۇ مەيۈسلۇك مۇراسىم قوشۇنى ئىچىدە مەنمۇ بار ئىدىم. مەن شۇ كۈنى بۇ ئۇلۇغ ئادەمنىڭ قىلغان ئىشلىرى بۇنىدىن كېيىن بىكار بولۇپ كېتەرمۇ دەيدىغان هېسسىياتلىرىم بىلەن كۆڭلۈم يېرىم بولغان هالدا كىشىلەر توپى بىلەن ئالغا ئىلگىرلىمەكتە ئىدىم. چۈنكى تەغدىر بۇ دۆلەتنى قۇتۇلۇش مۇمكىن بولمايدىغان بىر ئاقىۋەتكە، يەنى يىمىرىلىش يولىغا قاراپ يېتەكلىمەكتە ئىدى. ئەگەر دوكتور كارل لىۋگېر ئاۋۇستىرىيەدە ئەمەس بەلكى گېرمانىيەدە ياشىغان بولسا ئىدى، مىللىتىمىز ئىچىدىكى ئەڭ ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدىغان

كىشىلەر ئارىسىدىن ئورۇن ئالىدىغان بىرسى بولىشى مۇمكىن ئىدى. ئىقتىدارىنى جارى قىلدۇرۇش پۇرسىتىنى بەرمىگەن بۇ دۆلەتنىڭ پۇخراسى بولۇپ ياشىغانلىقى ئۈنۈمۈ ئىجادىيەتلىرى بىلەن ئۈنۈمۈ ئۆزى ئۆچۈنمۇ بىر بەختسىزلىك ئىدى. دوكتور لیۇگېر ژاپات بولغان ژاقتلاردا بالقان تەرەپلەردە بەزى توپىلاڭ ئۇچقۇنلىرى كۆرۈلۈشكە باشلىغان ئىدى. دېمەككى، تەغدىر ئۈنۈمۈ كۆڭلىنى يېرىم قىلماسلىق، يۈز بېرىدىغان بەزى كۆڭۈلسىز ئىشلارنى ئۈنۈمۈگا كۆرسەتمەسلىك ئۈچۈن ئەنە شۇنداق ئورۇنلاشتۇرغان بولىشى مۇمكىن.

مەن بۇ ئىككى تۈرلۈك ھەرىكەتنىڭ بىرىنچىسىدىكى ئاجىزلىقنىڭ، يەنە بىرسىدىكى ئوڭۇشسىزلىقلارنىڭ سەۋەبلىرىنى تېپىپ چىقىش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسەتمەكتە ئىدىم. كونا ئاۋۇستىرىيىدە دۆلەتنى كۈچەيتىش ئىمكانىيىتى يوق ئىدى. ئەمما بىر ـ بىرسىگە ئوخشىمايدىغان بۇ ئىككى ھەرىكەت مۇنداق خاتالىق ئىچىگە پېتىپ قالغان ئىدى:

پان گېرمانىزم ھەرىكىتى يېڭى بىر نېمىس نەسلىنى يېتىشتۈرۈپ چىقىش لازىم دەيدىغان پىرىنسىپنى ئوتتۇرغا قويىشى جەھەتتە خاتالاشمىدى دېيىشكە بولاتتى. ئەپسۇسكى، بۇ ھەرىكەت خەلق ئاممىسىنى ئۆزىگە جەلىپ قالىغىدەك ئىجتىمائىيىلاشقان بىر ھەرىكەت ئەمەس ئىدى. ئۇلارنىڭ يەھۇدىي دۈشمەنلىكى دىنى كۆزقاراشلارنى ئاساس قىلغان بولماي ئادەم چۈشەنگىلى بولمايدىغان ئىرق مەسىلىلىرى ئاساسىغا تىكلەنگەن ئىدى. شۇنداق بولغاچقا ئۇلارنىڭ بىر دىن مەزھىبىگە قارشى جەڭ ئېلان قىلىشىمۇ ئېغىر پىرىنسىپال ژە تاكتىك خاتالىقى ئىدى.

خرىستىيان سوتسىيال دېموكراتلار ھەرىكىتى گېرمانىيىنىڭ باش كۆتۈرىشى مەسىلىسىدە كەسكىن بىرەر كۆز قارىشى، ئېنىق بىرەر غايىسى بولمىغىنى بىلەن، بىر پارتىيە بولۇش سۈپىتى بىلەن ئەقىلغا ئۇيغۇن يول تاللىيالىغان ئىدى. ئۇلار ئىجتىمائىي مەسىلىلەرنىڭ مۇھىملىقىنى بىلەلىگەن بولسىمۇ، يەھۇدىيلارغا قارشى كۈرەش مەسىلىسىدە مىللەتچىلىكنىڭ مۇھىملىقىنى پەقەتلا بىلەلمىگەن ئىدى.

ئەگەر خرىستىيان سوتسىيال پارتىيىسى ئىرق مەسىلىسىنىڭ ئەھمىيىتىنى پان گېرمانىزىمچىلاردەك ئېنىق تونىيالىغان، يەنى ئۆز ژاقتىدا يەنە مىللەتچىلىك ئاڭىغىمۇ ئىگە بولغان بولسا ئىدى، ياكى بولمىسا، يەنە بىر تەرەپتە ئەگەر پان گېرمانىزمچىلار ھەرىكىتى يەھۇدىي ژە مىللەتچىلىك مەسىلىسىدىكى توغرا پىكىرلىرى بىلەن بىر قاتاردا خرىستىيان سوتسىيال پارتىيىدىكىلەرچىلىك بولسىمۇ دىنغا ئەھمىيەت بەرگەن، سوتسىيالىزم قاراشلىرى جەھەتتىمۇ شۇلارچىلىك چۈشەنچىگە ئىگە بولسا ئىدى، چوقۇم مۇژەپپەقىيەت قازانغان، نېمىس ئىرقىنىڭ تەرەققىياتىغا زور تەسىر كۆرسىتەلىگەن بولار ئىدى. ئۇلار

بۇنى قىلالمىدى. ئەمما ئۇلارنىڭ ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچۇرىغانلىقىنىڭ تۈپكى سەۋەبىنى يەنىلا ئاڭۇسترىيىنىڭ ئۆزىدىن كۆرۈش كېرەك.

ھېچ بىر پارتىيىنىڭ چۈشەنچىلىرى تولۇق ۋايىغا يېتىپ قېلىپلاشقان ھالغا كەلمىگەنلىكى ۋە مېنىڭ كۆزقاراشلىرىمۇ ئۇلارنىڭ قاراشلىرىغا تولۇق ماس كەلمىگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ سېپىغا قوشۇلۇپ بىرلىكتە كۈرەش قىلىش نىيىتىگە كەلمىدىم. مەن تا شۇ كۈنلەردىن تارتىپلا بۇ ئىككى سىياسىي پارتىيىنىڭ پائالىيەتلىرى ئاخىرقى مەقسىدىگە يېتەلمەيدىغانلىقىنى، نېمىس خەلقىنى سىرتتىن تېڭىلمىغان، مىللىي ئالاھىدىلىكى بولغان ئۆزگىرىشكە يېتەكچىلىك قىلىش قابىلىيىتىگە ئىگە ئەمەسلىكىنى ئېنىق تونۇپ يەتكەن ئىدىم.

ئۇ ۋاقىتلاردا ھابوسبۇرگ دۆلىتىگە قارىتا غەزىۋىم، ئۆچمەنلىكىم كۈنسايىن ئېشىپ بارماقتا ئىدى.

مەن ئۇلارنىڭ تاشقى سىياسەت مەسىلىلىرىگە قانچىكى چوڭقۇرلاپ كىرسەم بۇ دۆلەت ئالۋاستىسىنىڭ نېمىسلار ۋەيرانچىلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشتىن باشقا بىر ئىش قولىدىن كەلمەيدىغانلىقىغا بولغان قارىشىمۇ شۇنچە كۈچىيىشكە باشلىغان ئىدى. نېمىس مىللىتىنىڭ ئىستىقبالى ئاڭۇسترىيىدە ئەمەس بەلكى رېيچ ئىچىدىلا قوللاپ قۇۋەتلىنىدىغانلىقىنى كۈنسايىن ئېنىق كۆرمەكتە ئىدىم. بۇنداق بولىشى بۇ ئىشنىڭ بىر سىياسىي مەسىلىلا ئەمەس بەلكى مەدەنىي مەسىلە بولغانلىقىدىن تۇغۇلماقتا ئىدى.

ئاڭۇسترىيە دۆلىتى مەدەنىيەت ۋە گۈزەل سەنئەتلەر ساھەسىدىمۇ يىمىرىلىش ئىشارەتلىرىنى كۆرسەتمەكتە ئىدى. ھېچ بولمىغاندا نېمىس خەلقى ئۈچۈن ئاگاھلاندۇرۇش سېگنالى بەرمەكتە دېيىش مۇمكىن ئىدى. بولۇپمۇ بىناكارلىق ساھەلىرىدە بۇ ئەھۋال تېخىمۇ ئېنىق كۆرۈنمەكتە ئىدى. يەنى سەنئەت ئېقىملىرى بۇ جەھەتتە زور ئۈتۈقلارنى قولغا كەلتۈرەلىشى ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس ئىدى. چۈنكى رىنگستراس سارىيى پۈتكەندىن كېيىن گېرمانىيىدە سىلىنغان قۇرۇلۇشلارغا سىلىشتۇرغاندا ۋېينادا قىلچە ئەھمىيىتى بولمىغان ئۇششاق قۇرۇلۇشلاردىن باشقا تۈزۈك بىرەر يېڭىلىق ئوتتۇرغا چىقىش ئىمكانىيىتىمۇ قالمىغان ئىدى.

شۇ سەۋەپتىن ئۆزەمنى بىرلا ۋاقىتتا خۇددى ئىككى خىل تۈرمۈش ئىچىدە ياشىغاندەك ھېس قىلماقتا ئىدىم: تۈيغۇلىرىم بىلەن رىياللىق مېنى ئاڭۇسترىيىدىكى جاپالىق بولسىمۇ پۈتۈن ھادىسىلەرنى كۆرۈپ ئالالىشىمغا پۈرسەت يارىتىپ بېرىدىغان مەدىكارلىق ئىشىمنى داۋاملاشتۇرۇشقا مەجبۇرلىماقتا ئىدى. ئەمما كۆڭلۈم پۈتۈنلەي باشقا ئىشلارنى ئويلاش بىلەن بەنت بولغان ئىدى.

بۇ دۆلەتنىڭ ئىچ ـ ئىچىدىن چىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، ئۇنى قۇتقۇزۇپ قېلىش ئىمكانىيەتلىرىنىڭ پۈتۈنلەي تۆگەپ كېتىۋاتقانلىقىنى بىلگىنىمدىن كېيىن، قەلبىمنى ئېغىر ئۇمىدسىزلىك قاپلاشقا باشلىغان ئىدى. شۇنداقتىمۇ ئۆز ۋاقتىدا يەنە بۇ دۆلەتنىڭ بارلىق ئىشلىرى نېمىس مىللىتىنى ۋەيرانچىلىققا باشلاپ بارىدىغانلىقىنىمۇ ئېنىق بىر شەكىلدە ئالدىن پەرەز قىلىشقا باشلىغان ئىدىم.

ئەسلىدە بۇ دۆلەت ئۇلۇغ ئىش دەپ قارالغان ھەممە ئىشنى قولغا ئېلىشى، نېمىسلىققا مۇناسىۋەتلىك ھەممە ئىشنى قولىدا چىڭ تۇتقان بولىشى شەرت ئىدى. ئەگەر بۇنداق قىلمايدىكەن، نېمىسلىكنى چۆكۈرۈپ باشقا ئىرقتىكىلەرنىڭلا مەنپەئەتىنى كۆزلەيدىغان يولغا كىرىپ قېلىشى مۇقەررەر ئىدى. بۇ دۆلەتنىڭ ئەمەلىيەتتىمۇ شۇنداق يول تۇتقانلىقىغا ئىشەنچىم كامىل ئىدى.

خاندانلىق پايىتەختى بولغان ۋېينادىكى جەمىيەتنىڭ كۆرۈنىشى داشقاينىاق ئىرقلار بىرلەشمىسىدىن تەشكىل تاپماقتا ئىدى، يەنى چېخلاردىن، لېخلاردىن، ۋېنگىرلاردىن، رۇتېنلاردىن، سىرپلاردىن ۋە ھېرۋاتلاردىن ۋېينا جەمىيىتىنىڭ شەكىللەنگەنلىكى مېنى قاتتىق يىرگىنىدۈرمەكتە ئىدى. بۇ جەمىيەتتە ئىنسانىيەتنى ۋەيرانلىقا باشلاپ ماڭىدىغان مىكروپ مەنبەسى بولۇش رولىنى ئويناپ كېلىۋاتقان يەھۇدىيلارنىمۇ، ... توغرا، شۇ يەھۇدي دېگەنلەرنىمۇ ھەرگىز ئۇنۇتماسلىق لازىم، ئەلۋەتتە.

بۇ كاتتا شەھەر، مېنىڭ كۆزۈمدە خۇددى نىكا سىڭمەيدىغان يېقىن ئۇرۇق ـ تۇغقانلار ئۆزئارا پاھىشە قىلىشىدىغان يەردەك كۆرۈنمەكتە ئىدى.

بۇ يەردىكى ياشلار بالىلىق ۋاقتىمدا تۇۋەنكى باۋارىيىدە سۆزلىشىدىغان نېمىس شىۋىسىدە سۆزلىشەتتى. شۇڭا مەن بىر تەرەپتىن بالىلىق ۋاقتىمدا ئۆگەنگەن بۇ شىۋەمنى ئۇنتۇپ كەتمىگەن بولسام، يەنە بىر تەرەپتىن ۋېينادا سۆزلىشىدىغان بۇزۇلغان نېمىسچە شىۋىسىنىمۇ ئۆگىنىۋالمىگەن ئىدىم. مەن بۇ شەھەردە قانچىكى ئۇزۇن تۇرۇپ قالسام، بۇ كونا نېمىس مەدەنىيەت مەركىزىنى خاراپ قىلىشقا كىرىشكەن بۇ يات قەۋىملەر توپلىمىغا قارىتا ئۆچمەنلىكىم شۇنچە كۈچىيىپ بارماقتا ئىدى.

بۇنداق بىر دۆلەتنىڭ بىر قانچە كۈنلۈكلا قالغان ئۆمۈرىنى ئۇزارتىمەن دېگۈچىلەرگە قاراپ ئىچىمدىن كۈلگۈم كىلەتتى.

ئۇ ۋاقىتلاردا ئاۋستىرىيە چېچىلىپ كەتكەن رەڭگارەڭ كونا چىنە نەقىش چاخچۇقلىرى خارابىسىغا ئوخشاپ قالغان بولۇپ، بۇ چىنە پارچىلىرىنى يېپىشتۇرۇپ بىر يەرگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن ھەرقانداق بىر سىمونتمۇ كارغا كەلمەس ھالغا كەلگەن ئىدى. گەرچە بۇ تەڭداشسىز ئەسەرگە

چېقىلمىسىڭىزلا سىزنى يەنە بىر مەزگىل ئۆزىگە جەلىپ قىلالىشى، ھەتتا قىلچە ۋەيران بولماي ئۆز پىتىچە تۇرغاندەك كۆرىنىشىمۇ مۇمكىن. ئەمما ئۇنىڭغا شۇنداقلا بىر تىگىپ قويسىڭىز ھەممە تەرەپتىن تۆكۈلۈپ غۇلاپ چۈشىدىغانلىقى ئېنىق ئىدى. بۇ خارابلىق گويا بىرەر كۆچمەك تىگىپ كېتىشىنى كۈتىۋاتقاندەك ھالدا تۇرماقتا ئىدى.

مېنىڭ قەلبىم ئاۋۇستىرىيە خاندانلىقى ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى نېمىس ئىمپېرىيىسى ئۈچۈن سوقماقتا ئىدى. زاۋاللىققا يۈز تۇتقان ئاۋۇستىرىيىنىڭ يىمىرىلىش كۈنى مېنىڭ ئۈچۈن نېمىس مىللىتىنىڭ ئازاتلىق كۈنى ئۈچۈن تۇغۇلىدىغان بىر شەپەق بولۇپ كۆرۈنمەكتە ئىدى.

مانا بۇلار، تا ئۆسمۈرلۈك ۋاقىتلىرىمدىن تارتىپلا مېنى ئەنە شۇ غايىگە قىزىقتۇرىدىغان سەۋەپلەرنىڭ بىرى بولۇپ كەلمەكتە ئىدى. ئۇ يەردە مېنى يوشۇرۇن بىر غايە، يوشۇرۇن بىر ئاشق كۈتمەكتە ئىدى.

ئەنە شۇنداق بىر كەلگۈسىدە بىرەر بىناكارلىق ئېنجىنېرى بولۇپ تەغدىرنىڭ يول قويغان ئىمكانىيەتلىرىگە تايىنىپ مىللىتىم ئۈچۈن ئەستايىدىللىق بىلەن خىزمەت قىلىشنى ئارزۇ قىلاتتىم. قىسقىسى، مىللىتى ئۈچۈن پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن خىزمەت قىلىش بەختىيارلىقىغا ئېرىشكەن كىشىلەر قاتارىدىن ئورۇن ئېلىشنى ئارزۇ قىلاتتىم. مېنىڭ غايەم بولسا، سۈيۈملۈك ۋەتىنىم بولغان ئاۋۇستىرىيىنىڭ ئانا ۋەتىنىمىز رېيىچ گېرمانىيىسىگە قوشۇلۇشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئىدى.

بۈگۈنكى كۈندىمۇ بۇ غايىمىزنى چۈشەنمەيدىغانلارنىڭ سانى يەنىلا خېلى كۆپ سالماقنى تەشكىل قىلماقتا. مەن بۇ يەردە تا بۈگۈنگىچە ئەنە شۇنداق بىر غايىنى تىكلەش لەززىتىدىن بەھرى ئالالماي يۈرگەن، شۇنىڭدەك بۇ ئېچىنىشلىق بۆلۈنۈشكە ئۆزىنى كۈندۈرىۋالغان كىشىلىرىمىزگە خىتاپ قىلىمەن. ئانا ۋەتىنىنىڭ سىرتىدا قالدۇرۇلغان، قۇتلۇق ئانا تىلى غەزىنىسى ئۈچۈن كۈرەش قىلىشقا مەجبۇر بولۇۋاتقان، ۋەتىنىگە تەلپۈنگەنلىكى سەۋەبىدىن زۇلۇم ئاستىدا قېلىۋاتقان، قەدىرلىك ئانا ۋەتەن ئىشقىدا ئوت بولۇپ يېنىۋاتقان، ئەنە شۇ ئانا ۋەتىنىنىڭ قوينىغا قايتىپ كېلىش كۈنلىرىنى مەيۈس ھالدا سەۋرسىزلىك بىلەن كۈتىۋاتقان كىشىلىرىمىزگىمۇ خىتاپ قىلىمەن. مەن شۇلارنىڭ ھەممىسىگە خىتاپ قىلىمەن، مېنىڭ بۇ جاراڭلىق خىتاپلىرىمنى ئۇلار بىر كۈنى چوقۇم ئاڭلايدۇ دەپ ئىشىنىمەن.

ئانا ۋەتىنىدىن ئايرىلىپ قېلىپ ئانا ۋەتەن ئوتىدا يېنىپ پۈچۈلىنىپ يۈرگەن غايىنى پەقەت ۋەتىنىدىن ئايرىلغان بولسىمۇ پۈتۈن قان ـ تومۇرلىرىدا نېمىس قېنىنىڭ ئېقىۋاتقانلىقىنىڭ غورۇرىنى ھېس قىلالايدىغان، بۇنىڭ ئەھمىيىتىنى

چۈشىنەلەيدىغان نېمىسلارلا چۈشىنەلەيدۇ. ئانا ۋەتەن ھەسرىتى ئۇنىڭغا ئۆزىنى، بارلىقىنى بېغىشلىغان ھەرقانداق بىرسىنى ۋەتەن ئىشقىدا كۆيدۈرمەكتە، ئۇلار ۋەتەن دەرۋازىسىنىڭ ئۆزلىرىگىمۇ ئېچىلىش پۇرسىتى يېتىپ كەلگەن كۈنلەرگىچە، ئوخشاش قاندىكى، ئوخشاش ئىرقتىكى بىرلا ئىمپېرىيە تەۋەسىدە بىرلىشىپ كۆڭلى ئارام تاپقان كۈنلەر كەلمىگىچە ئۇلارنىڭ كۆڭلى ھەرگىزمۇ بەخت، خاتىرجەملىك دېگەننىڭ نېمىلىكىنى ھېس قىلالمايدۇ، ئۇلارنىڭ كۆڭلى ھەرگىز خاتىرجەم بولالمايدۇ.

ۋېينا مەن ئۇچۇن ئەڭ جاپالىق ئەمما ئۆز ۋاقتىدا يەنە ھەممە نەرسىنى تولۇق ئۆگىنىشكە بولىدىغان، ئەڭ بەرىكەتلىك مەكتەپ بولۇپ قالغان ئىدى. مەن بۇ شەھەرگە بالا ۋاقىتلىرىمدا كىرىپ كەلگەن بولسام، ئۇ يەردىن ئايرىلغان ۋاقتىمدا بولسا ئۆزەمنى تۇتۇۋالغان تولۇق يېتىشكەن بىر يىگىتكە ئايلانغان بىرسى ئىدىم. مەن ياشاشنىڭ بارلىق دەرسلىرىنى ئەنە شۇ يەردە ئۆگەنگەن ئىدىم. بولۇپمۇ سىياسىي مۇلاھىزە قىلىش ئۇسۇللىرىنىمۇ ئەنە شۇ شەھەردە ئۆگەنگەن ئىدىم. مەن شۇندىن كېيىن بۇ ئۆگەنگەنلىرىمنى تولۇقلاش بىلەنلا ئۆتتۈمكى، ئۇ يەردە ئۆگەنگەن بىلىملىرىمدىن بىرەرسىنىمۇ تاشلىۋەتمىدىم. مەن ئۇ يىللىرى ئۆگەنگەنلىرىمنىڭ قىممىتىنى مانا ئەندىلا تولۇق ھېس قىلماقتىمەن.

مەن ئۇ دەۋرلەرگە مۇناسىۋەتلىك جاپا ـ مۇشەققەتلىك سەرگۈزەشتىلىرىمنى تەپسىلى تونۇشتۇرۇپ ئۆتىشىمدىكى سەۋەپ، بەش يىل ئىچىدە كاتتا ھەرىكەت ھالىغا كەلگەن پارتىيىمىزنىڭ ئاساسلىق مەسىلىلىرى ئۇستىدىكى تۇنجى بىلىملەرنىمۇ ئەنە شۇ دەۋردە ئۆگەنگەنلىكىمنى چۈشەندۈرۈشنى مەقسەت قىلغان ئىدىم. ئەگەر ئۇ دەۋرلەردىكى بىر قىسىم شەخسى تەتقىقاتلىرىم، تەغدىرنىڭ ماڭا زورلاپ كۆرسەتكەنلىرى ئارقىلىق ياش ۋاقىتلىرىمدا ئاساسلىق بىلىملەرگە ئېرىشىۋالمىغان بولسام، كىم بىلىدۇ بۈگۈنكى كۈندە يەھۇدىيلارغا، سوتسيال دېموكراتىيىگە ھەتتا ماركسىزمغا، ئىجتىمائىي مەسىلىلەرگە قارىتا قانداق چۈشەنچىلەرگە كېلىپ قالار ئىدىم؟

ۋەتىنىمنىڭ بېشىغا كەلگەن بۇ كۈلپەتلەر بىلەن ئۇنىڭ ۋەيران بولۇشىغا يىتەكلىگەن ئىچكى سەۋەپلەرنى مىڭلارچە ئادەم ئويلانغان بولۇشى مۇمكىن. ئەمما ئۇزۇن مۇددەتلىك كۈرەشلەرنى بېشىدىن كەچۈرگەن، شۇ جەريانىدا ئۆز تەغدىرىنى ئۆز قولىدا تۇتالمىغان كىشىلەرلا بۇ سەۋەپلەرنى ئەڭ توغرا ۋە چوڭقۇر چۈشىنىپ يىتەلەيدۇ.

*****

مىيونخېندا

1912 ـ يىلى باھاردا مىيونخېنغا قاراپ يولغا چىقتىم. مىيونخېنغا بارغاندىن كېيىن شۇنى ھېس قىلدىمكى، گويا بۇ شەھەرنىڭ كۆچا ـ دوخمۇشلىرىدا، شەھەر بىنالىرى ئارىسىدىكى تار كوچىلاردا ئۆزۈن يىللاردىن بېرى ئايلىنىپ ياشاپ كەلگىنىمدەك بەكلا تونۇش بىر شەھەر بولۇپ بىلىندى. دېمىسىمۇ كۆزىتىش ۋە تەتقىقات پائالىيەتلىرىم مېنى بۇ نېمىس سەنئەت مەركىزىگە باشلاپ كېلىپ نۇرغۇن قېتىم ساياھەت قىلدۇرغاندەك بىر تۇيغۇ بەرمەكتە ئىدى. ئەگەر بىرسى مىيونخېنىنى كۆرمىگەن بولسا، ئۇ كىشى گېرمانىيەنىلا كۆرمىگەن ھېساپلىنىپ قالماي بەلكى پۈتكۈل نېمىس سەنئىتىدىنمۇ قىلچە خەۋەرسىز، ئۇ ھەقتە ھېچنىمە بىلمەيدىغان بىرسى ھېساپلىنىدۇ.

ئۇرۇشتىن بۇرۇنقى ئۇ يىللار، ھەرقانچە جاپالىق ئۆتكەن بولسىمۇ يەنىلا ھاياتىمنىڭ ئەڭ بەختلىك يىللىرى ھېساپلىناتتى. ھەر كۈنى ئىشلەپ يۈرگەن بولسامۇ كۈنلۈك كىرىمىم يەنىلا تىلغا ئالغۇچىلىقى يوق دېگىدەك ئاز ئىدى. مىيۇنخېندا مەن رەسىم سىزىش ئۈچۈن ئەمەس بەلكى كۈندىلىك تۇرمۇشۇمنى قامداش، ئېنىقىراقى ئوقۇشۇمنى داۋاملاشتۇرالىشىم ئۈچۈنلا رەسىم سىزىپ يۈرەتتىم. شۇنىڭغا قارىماي، ئۇ كۈنلەردە كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۆز غايەمگە چوقۇم يېتىمەن دەيدىغان ئىشەنچ بىلەن تىرىشچانلىق كۆرسەتمەكتە ئىدىم. مەندىكى بۇ ئىشەنچ، قىينىچىلىقلارغا بەردەشلىق بېرىشىم ئۈچۈن كۈچ قوشماقتا ئىدى. شۇنداق بولغاچقا تۇرمۇشۇمدىكى باشقا قىينىچىلىقلارغا زارلانماي بەرداشلىق بېرىپ كېتىۋەردىم.

تۇرمۇشۇمنىڭ بەكلا ئاددى ـ سادده ۋە جاپالىق ئۆتىشى، بۇ جاپالارغا قىلچە زارلانماي بەرداشلىق بىرەلىشىم ئۈچۈن بۇ سەۋەپلەر ماڭا يىتەرلىك ئىدى. بۇلارغا يەنە بۇ شەھەرگە تۇنجى كىرىپ كەلگەن ۋاقتىمدىكى بۇ شەھەردىن ھەيران قالغان ھاياجانلىق ھېسسىياتىمنىڭمۇ ھەسسىسى قوشۇلغانىدى. مەن بۇرۇن ھېچقانداق بىر شەھەرگە مىيونخېنغا باغلانغاندەك بۇنچىلىك كۆچلۈك باغلىنىپ باقمىغان ئىدىم. مەن بۇگۈن، ھەقىقىي نېمىس شەھىرىدىن بىرسىدە ياشىماقتا ئىدىم! ۋېينا بىلەن بۇ شەھەر ئوتتۇرىسىدىكى پەرق نېمە دېگەن چوڭ ـ ھە! ۋېينانىڭ بىر ئىرقلار داشقاينىقى بولۇپ كۆرۈنۈشىنى ئويلىساملا ئىچ ـ ئىچىمدىن سەسكىنىپ كېتەتتىم. بۇ يەردە سۆزلىشىدىغان نېمىسچە

مېنىڭ شۇەمگە بەكلا ئوخشاپ كىتەتتى. بۇ يەرنىڭ شۇنسى ماڭا تۆۋەنكى باۋارىيە خەلقى بىلەن مېنىڭ بالىلىق دەۋرىمنى ئەسلىتەتتى. شۇنداق بولغاچقا بۇ شەھەردىكى ھەممىلا نەرسە دېگىدەك ماڭا تونۇشلۇق، قىممەتلىك بولۇپ بىلىنمەكتە ئىدى. مىيونخېندا مېنى ھەيران قالدۇرىدىغان بەكلا كۆپ نەرسىلەر بار ئىدى. ئەمما بۇلارنىڭ ئىچىدە خوفبراخاۋۇستىن تارتىپ ئودېيونغىچە، ئوكتوبېرفېستتىن تارتىپ تا پىناكودېكيۇغىچە سوزۇلغان كۈچ ـ قۇدرەتنىڭ سىموۋولى بولغان، ئىنچىكىلىك بىلەن ئىشلەنگەن تەڭداشسىز سەنئەت ئەسەرلىرى ۋە مەنزىرىلەر مېنى ئۆزىگە ھەممىدىن بەك جەلىپ قىلىۋالغان ئىدى. بۇگۈنكى كۈندە مېنىڭ بۇ شەھەرگە باشقا ھەرقانداق بىر شەھەرگە قارىغاندا ھەممىدىن بەك باغلىنىپ قېلىشىمنىڭ سەۋەبىمۇ مېنىڭ ئۈسۈپ يېتىلىشىم جەريانىدا قىلچە ياتسىرىماسلىقىم ۋە ئۇنىڭدىن بىر مىنوتمۇ ئايرىلىپ قالماسلىق تۇيغۇلۇرۇم ئەڭ مۇھىم ئامىل بولغانلىقى ئىدى. شۇنداقتىمۇ مېنىڭ بۇ شەھەردە ئۆزەمنى شۇنچە بەختلىك ھېس قىلىشىمنى ۋىتتېلسباچلارنىڭ بۇ شەھەردىكى كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان تەسىرىنى سوغوققانلىق بىلەن سىرتتىن كۆزىتىپ يۈرگەنلەرگە ئەمەس بەلكى سەممي سۆيگۈ روھىغا ئىگە كىشىلەرگە كۆرسىتىدىغان تەسىرىنىڭ نەتىجىسى دەپ قاراش كېرەك.

مەن مىيۇنخېنغا كەلگەندىن كېيىن ئۆزەمنىڭ كەسپى قىزىقىشىمدىن قالسا، جەمىيەتنىڭ ئىچكى سىياسىي ۋەزىيىتى بىلەن تاشقىرىدىكى ھادىسىلەرنى ئىزچىل تۈرده تەتقىق قىلىش ئىشلىرىغا ھەممىدىن بەك قىزىققان ئىدىم. مەن بۇ شەھەردە گېرمانىيەنىڭ ئىتتىپاقداشلىق كىلىشىمى تۈزۈش سىياسەتلىرىنى تەتقىق قىلىش ئارقىلىق گېرمانىيە تاشقى سىياسىتىنى چۈشىنىشكە باشلىغان ئىدىم. مەن ۋېيمارىدىكى ۋاقىتلىرىمدىلا بۇ خىل كىلىشىم تۈزۈش سىياسەتلىرىنى پۈتۈنلەي خاتا دەپ قارىغان ئىدىم. شۇنداقتىمۇ ۋېيمارىدىكى ۋاقىتلىرىمدا گېرمانىيە رېيچىنىڭ نىمە خىياللاردا بولۇپ يۈرگەنلىكىنى ئېنىق پەرق قىلىپ كىتەلمىگەن ئىكەنمەن. مەن ئۇ چاغلاردا ـــ بۇ تۈرىدىكى قاراشلىرىمغا بىردەر باھانە قىلىپ كۆرسىتىش مەقسىتىدە بولسا كېرەك ـــ بۇ ئىتتىپاقداشلىقنىڭ ئىنتايىن ئاجىز بىر ئىتتىپاق ئىكەنلىكىنى بېرلىنىدىكىلەر چوقۇم بىلىدۇ، ئەمما پەيت كۈتۈپ يوشۇرۇنۇپ ياتقان دۈشمەنلىرىنىڭ دىققىتىنى قوزغاپ قويماسلىق مەقسىتىدە مەخپىيەتلىكنى كۆزده تۇتۇپ بۇنى ئاشكارىلىماي كېلىۋاتىدۇ، مۇرتى كەلگىنىدە بىسمارك تەرىپىدىن لايىھىلەنگەن تاشقى سىياسەت جەھەتتىكى ئىتتىپاقداشلىق سىياسەتلەرنى داۋاملاشتۇرىدۇ دېگەندەك خاتا چۈشىنىپ يۈرگەن ئىكەنمەن. ھېچ بولمىغاندا شۇنداق قىلىۋاتىدۇ دەپ ئۆزەمنى پەپلەپ يۈرگەن ئىكەنمەن. ئەمما بۇ يەرگە

كېلىپ كىشىلەر بىلەن ئارلىشىپ كۆرگىنىمدىن كېيىن، بۇنداق قاراشلىرىمنىڭ نەقەدەر خاتا قاراش ئىكەنلىكىنى بىلىپ قاتتىق چۈچۈپ كەتكەن ئىدىم. مەن بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىن، پۈتۈن ساھەلەر بويىچە، ھەتتا زىيالىلار تەبىقىسىدىكىلەرنىڭمۇ ھابسبوۋرگلار خاندانلىقىنىڭ قانداق بىر نەرسە ئىكەنلىكى ھەققىدە قىلچىمۇ ساۋادى يوقلىقىنى پەرق قىلىپ ھەيران قالغان ئىدىم. ھەتتا خەلق ئاممىسىمۇ بۇ ئىتتىپاقدىشىنى مۇكەممەل ئىتتىپاقدىشىمىز دەپ تونۇپ يۇرىدىغانلىقىنى، خەتەرلىك ۋەزىيەت يېتىپ كېلىشى ھامان بۇ ئىتتىپاقدىشى دەرھال ھەربى كۈچ بىلەن ياردەمگە تەييار تۇرىدۇ دەپ قارىشىدىغانلىقىنى كۆردۇم. بۇ خاندانلىقنى ئىزچىل تۇرده بىر نېمىس دۆلىتى دەپ ھېساپلىشىدىغانلىقىنى، شۇڭا بۇ دۆلەتكە قەتئى ئىشەنچ قىلىشقا بولىدۇ دەپ قارىشىدىغانلىقىنى كۆردۇم. ئۇلار بۇ يەردىمۇ كۈچنى سانلىق رەقەملەر بىلەن ئىپادىلەشكە ئۇرۇنماقتا ئىدى. بۇ يەردە نېمىشقىدۇ ئاۋۇستىرىيىنىڭ ئاللىبۇرۇن نېمىس دۆلىتى بولۇش سۈپىتىنى يوقۇتۇپ بولغانلىقى، ئىچكى ۋەزىيىتىمۇ كۈندىن ـ كۈنگە يىمىرىلىشكە قاراپ يېقىنلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېچكىم پەرق قىلالمىغانلىقىنى كۆردۇم.

مەن ئاۋۇستىرىيىنىڭ بۇ ھالغا چۈشۈپ قېلىۋاتقانلىقىنى بۇ يەردىكى دىپلوماتىك خادىملاردىنمۇ ياخشى بىلەتتىم. بۇ دىپلوماتلار، كەلگۈسى ھەققىدە بۇرۇنقى دىپلوماتلارغا ئوخشاشلا ھېچنېمىنى پەرق قىلماي قارغۇلارچە ئىشىنىپ ماڭىدىغان كىشىلەر ئىدى. خەلقنىڭ ئىچكى ھېسىياتلىرى يوقۇرى دەرىجىلىك ئورۇنلارنىڭ تەشۋىقات ۋاستىلىرى ئارقىلىق بايان قىلىشقان پىكىرلىرىدىن تۇپتىن پەرق قىلاتتى. يوقۇرى ئورۇندىكىلەرنىڭ ئىتتىپاقداشلىققا بولغان ساداقىتى خۇددى پۇل بېرىپ ئىبادەت قىلدۇرلغاندەكلا بىر ئىش ئىدى. ئۇلار كام ـ كۈستىلىرىنى تولۇقلاپ كېتەلەيدۇ دەپ نازاكەت كۆرسىتىشىپ، قۇرۇق گەپلەرگە ئىشىنىپ كەلمەكتە ئىدى.

ۋېيىنادا، بىر قىسىم دۆلەت مەسئۇللىرىنىڭ سۆزلىگەن نۇتۇقلىرى بىلەن ۋېيىنا گېزىتلىرىدا ئېلان قىلىنىۋاتقان ماقالىلار ئوتتۇرىسىدا قىلچە ئوخشاشلىق يوقلىقىنى پەرق قىلغان ۋاقتىمدا ئىچ ـ ئىچىمدىن غەزەپلىنىپ كېتەتتىم. ھەر نىمە دېگەن بىلەن، ۋېيىنا شەھىرى سىرتقى كۆرۈنىشىدىن بولسىمۇ بىر نېمىس شەھىرى ھېساپلىناتتى. ئەمما ۋېيىنادىن، ياكى ئېنىغىراق ئېيتقاندا نېمىس ئاۋۇستىرىيىسىدىن سىرتقا چىقىپ ئىمپېرىيىنىڭ ئىسلاۋيان ئاپتونوم شەھەرلىرىگە بېرىپ كۆزىتىدىغانلا بولسا، ئۇ يەرلەردە نېمىسلىكتىن قىلچىمۇ ئەسەر يوقلىقىنى، ھەتتا نېمىس يۇرتلىرىدىن زور دەرىجىدە پەرقلىنىپ تۇرىدىغانلىقىنى دەرھال سېزىۋېلىشقا بولاتتى. پىراگا تەرەپلەردە بۇ ئۇچ بۇرجەكلىك ئىتتىپاق كومىدىيەسى ئۇستىدە نىمە گەپلەر بولۇنىدىغانلىقىنى

بىلىش ئۈچۈن پراگا گېزىتلىرىگە شۇنداقلا بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىقىشنىڭ ئۆزىلا كۇپايە ئىدى. ئۇ جايلاردا ئالاھىدە ماختاپ كۆككە كۆتۈرىلىۋاتقان دېپلوماتىيىنىڭ ئەسىرى ھېساپلىنىدىغان بۇنداق ئاپتونومىيە ئۇيۇنلىرىنى مازاق قىلىشتىن باشقا بىرەر گەپنى ئۇچراتقىلى بولمايتتى. ئۇ يەرلەردىكى تەشۋىقات ۋاستىلىرى تېنچ ۋەزىيەت ھۆكۈم سۈرىۋاتقان، خام خىيال بىلەن تولغان كۈنلەردە ئىككى ئىمپېراتور بىر ـ بىرسىگە تەبرىكنامىلار ئىۋەرتىشىپ يېقىنچىلىق قىلىشقانلىرى بىلەن، نۆۋەت قۇرۇق گەپلەردىن كېيىن ئەملىي ئىجرا قىلىشقا كەلگىنىدە، نېيېبپلۇنگېنلەر ئېيتقاندەك ئىتتىپاقداشلىقنىڭ ئەمەلدىن قالدىغانلىقىنى قىلچە تەپ تارتماستىن ئاپ ـ ئاشكارە مۇھاكىمە قىلىشاتتى. شۇنداق بولغاچقا، ئاردىدىن بىر قانچە يىل ئۆتۈپ ئىتتىپاقداشلىق كىلىشىملىرى ئىجرا قىلىنىش ۋاقتىغا كەلگىنىدە، ئىتالىيە بۇ ئۈچ بولۇڭلۇق شەرتنامىنى قوپاللىق بىلەن يىرتىپ تاشلاپ قالغان ئىككى ئىتتىپاقدىشىنى ئۆڭدا قويغانلىقى، ھەتتا دۈشمەن تەرەپ بىلەن كىلىشىم تۈزگەنلىكىگە ھەيران قېلىشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى. ئەسلىدە ئىتالىيىنى ئاۋۇستىرىيە بىلەن ھەمكارلىق ئورنىتىپ بىرلىكتە ئۇرۇشقا قاتنىشىدۇ دېگەن بۇ مۇجىزىگە بىر سېكونتلۇق بولسىمۇ ئىشىنىپ تۇرۇش ئۈچۈن ئادەم دېپلوماتىيە قارغۇسى دەيدىغان كېسەلگە گىرىپتار بولغان بىرسى بولىشى كېرەك. ئەسلىدە پەقەت خابسبوۋرگلار بىلەن نېمىسلارلا ئىتالىيە بىلەن تۈزۈشكەن بۇ كىلىشىمنى ھىمايە قىلىشاتتى. بۇلاردىن خابسبوۋرۇكلار بىر تەرەپتىن مەجبۇر قالغانلىقى ۋە يەنە بىر تەرەپتىن ئۆز ئېھتىياجىغىمۇ ئۇيغۇن كېلىدىغانلىقى ئۈچۈن بۇ كىلىشىمنىڭ تەرىپىنى ئالغان بولسا، ئاۋۇستىرىيىلىك نېمىسلار ئاق نىيەتلىك ئىنسانلار بولغانلىقى ئۈچۈن بۇنداق بىر ئىتتىپاقداشلىق كىلىشىمگە ئىشەنچ قىلىشقان ئىدى. ئاۋۇستىرىيىلىك نېمىسلار بۇنداق ئۈچ تەرەپلىك كىلىشىم ئارقىلىقلا نېمىس ئىمپېرىيىسىگە چوڭ خىزمەت كۆرسىتىش پۇرستىگە ئېرىشەلەيدىغانلىقى ۋە نېمىس ئىمپېرىيىسىنى كۈچلەندۈررۇشنىڭ بىر قوشۇمچە كۈچىگە ئايلىنالايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. بۇ ئىشتا سىياسىي جەھەتتىكى قايمۇقۇشنىڭمۇ تەسىرى يوق ئەمەس، ئەلۋەتتە.

بۇنداق بىر ئۇمىدنىڭ ھەرگىز ئەمەلگە ئاشمايدىغان بىر قۇرۇق خىيال ئىكەنلىكىنى بىر چەتكە قويۇپ تۇرغاندىمۇ، بۇنداق بىر ھەرىكەت ۋەيران بولۇاتقان ھابسبوۋرگلۇقلار بىلەن بىر قاتاردا گېرمانىيە رېيچىنىمۇ بىرگە يارغا ئىتتىرىش رولىنى ئويناىيدىغانلىقىنى، بۇنداق بىر تارمار بولۇشقا ئۆلۈپ بولغان ئاۋۇستىرىيە دېگەن بۇ ئەرۋاھ دۆلەت جەسىدىنىڭ سەۋەپچى بولۇاتقانلىقىنى پەرق قىلالماسلىق، مېنىڭچە بولغاندا بەكلا چوڭ ئاخماقلىق ھېساپلىنىشى كېرەك ئىدى. بۇ كېلىشىم سەۋەبىدىن ئاۋۇستىرىيىلىك نېمىسلار نېمىسلىكتىن

چىقىرىلىشقا مەھكۇم قىلىنغان ئىدى. دېمىسىمۇ، ھابسبوۋرۇكلار رېيچ بىلەن تۈزۈشكەن كېلىشىمنامىگە ئاساسەن بۇ جەھەتتىن كېلىدىغان بىرەر ھۇجۇمنىڭ ئالدىنى ئېلىشۋالغانلىقىغا، ئۇلارنى ئىچكى سىياسەت جەھەتتە نېمىسلىكنى سىقىپ سۈيىنى چىقىرىش يولىدا تېخىمۇ ئەركىن ھەرىكەت قىلىش پۈرسىتىگە ئىگە قىلغانلىقىغا ئىشىنەتتى. يەنى، بۇ ئۆلىشۋاتقان دۆلەت ئاۋۇستىرىيىلىك نېمىسلار ئارىسىدا بەكلا پەسكەشلىك بىلەن يولغا قويۇلىشۋاتقان ئىسلاۋيانلاشتۇرۇش ھەرىكىتىگە قارشى يۈز بېرىدىغان نارازىلىقلارنى بۇ شەرتنامىلارنى باھانە قىلىپ باستۇرۇش پۈرسىتىگە ئېرىشكەن ئىدى.

ئۇنداقتا رېيچ گېرمانىيەسىمۇ ھابسبوۋرگلار ھۆكۈمىتىنى ئېتىراپ قىلىپ ئۇلارغا ئىشىنىدىغانلىقلىرىنى ئېلان قىلىپ تۇرىۋاتقان شۇ كۈنلەردە، ئاۋۇستىرىيىدىكى نېمىسلار نېمە كۈنلەرگە قالغانلىقىنى كىم ئويلاپ باقتى؟ ياكى بولمىسا بارلىق نېمىسلارغا ۋەتەن خائىنى دېگەن قالپاقنى كەيگۈزۈش ئۈچۈن بۇنىڭغا قارشى تۇرۇشى كېرەكمىدى؟ ھالبۇكى، بۇ نېمىسلار ئىزچىل تۇردە گېرمانىيە ئۈچۈن دەپ ھەرخىل پىداكارلىقلارغا چىداپ كەلمەكتە ئىدى.

ئەگەر ھابسبوۋرگ خاندانلىقى نېمىسلىكنى سۈپۈرۈپ تاشلىغىنىدا بۇ شەرتنامىنىڭ نېمە قىممىتى قالىدۇ؟ بۇ ئۈچ تەرەپلىك شەرتنامىنىڭ قىممىتى گېرمانىيە ئۈچۈن ئېيتقاندا ئاۋۇستىرىيىدىكى نېمىس نوپۇزىنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىغا باغلىق ئەمەسمىدى؟ ياكى بولمىسا نېمىسلار ھابسبوۋرگلار قۇرىدىغان بىرەر ئىسلاۋيان ئىمپېرىيىسىگە تايىنىپ سەلتەنەتىنى داۋاملاشتۇرالىشىغا ئىشىنەمدىغاندۇ؟

ئاۋۇستىرىيىدىكى مىللەتلەر مەسلىسىدە گېرمانىيە دېپلوماتىيىسى بىلەن گېرمانىيە ئومۇمىي تەشۋىقات ئەپكارلىرىنىڭ تۇتقان پوزىتسىيىسى ئاخماقانىلىق بولۇپلا قالماي، قىلچە مەنىسى يوق بىر ئىشلار ئىدى. 70 مىليونلۇق بىر ئىرقنىڭ ئىستىقبالى بىلەن ئۇنىڭ بىخەتەرلىكى ئەنە شۇنداق تۇتۇرۇقسىز كىلىشىملەر ئاساسىغا قۇرۇلماقتا ئىدى. ئەمما بۇ ئىتتىپاقنىڭ ئاساسىنى تەشكىل قىلغۇچى بىردىن ـ بىر ئامىل، يىلدىن يىلغا سىستېمىلىق شەكىلدە قاتتىق ـ يۇمشاق چارىلار ئىشقا سېلىنىپ ۋەيران قىلىنماقتا، بۇنداق يوقۇتۇلۇشقا ھەممە تاماشا قىلىپ قاراپ تۇرماقتا ئىدى. شۇنداق بىر كۈنلەر كېلىدۇكى، ئوتتۇرلۇقتا ۋېينا سىياسىيونلىرى بىلەن تۈزۈشكەن شەرتنامىنىڭ قۇرۇق قەغىزىدىن باشقا ھېچنىمە قالمايدۇ، ئۇلاردىن قىلچە ياردەم ئېلىش ئىمكانىيىتى قالمايدىغان ھالەت يۈز بېرىدۇ.

ئىتالىيە ئۈچۈن ئېلىپ ئېيتقاندىمۇ ئەھۋال ئاساسەن ئوخشاش ئىدى.

ئەگەر گېرمانىيىنىڭ ئىرقلار تارىخى بىلەن ئىرقلار پسىخولوگىيىسى سەل دىققەت قىلىپ تەھلىل قىلىنىدىغان، خۇلاسىلىنىدىغانلا بولسا، كېيىرنال

بىلەن ۋىجدانى ئىمپېرىيە ئوردىلىرىنىڭ قول تۇتۇشۇپ ئۇرۇشقا قاتنىشىش ئېھتىمالىنى ھەرگىز پەرەز قىلىشقا بولمايتتى. ھەرقانداق بىر ئىتالىيە ھۆكۈمىتى، قاتتىق يامان كۆرىدىغان ھابسبوۋرگلار ئائىلىسىدا بولىدىغان بىر ئۇرۇشقا دۇشمەن سۈپىتى بىلەن ئەمەس بەلكى ھەمكارلاشقۇچى سۈپىتىدە بىرەر ئەسكىرىنى ئۈەرتمەي تۇرۇپلا پۈتكۈل ئىتالىيە خۇددى ۋولقان پارتلىغاندەك ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كەتكەن بولار ئىدى. ئىتالىيانلارنىڭ ئاۋستىرىيە دۆلىتى بىلەن ئاتالمىش ئىتتىپاق تۈزگەنلىكىدىن غەزەپلىنىپ سۆزلىشىپ يۈرگەنلىكىنى ۋىجدانادا نۇرغۇن قېتىم ئۇچراتقان ئىدىم. ھابسبوۋرگلار ئوردىسى ئىتالىيانلارنى ئەسىرلەر بويى مۇستەملىكە قىلىپ تۇتۇپ تۇرىشى ئۈچۈن شۇنچە كۆپ خاتالىقلارنى سادىر قىلىشقانكى، بۇ خاتالىقنى مەيلى ئىتالىيە خەلقى بولسۇن ياكى ئىتالىيە ھۆكۈمىتى بولسۇن ھەرگىز ئۇنۇتمىغان، ئۇنتۇپ كېتىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شۇ سەۋەبتىن ئىتالىيە، ئاۋۇستىرىيە بىلەن پەقەت مۇنداق ئىككى ئىشنىلا ئىشقا ئاشۇرالىشى مۇمكىن ئىدى: كېلىشىم ياكى ئۇرۇش.

ئىتالىيانلار كېلىشىم يولىنى تاللاپ خاتىرجەم ھالدا ئۇرۇش تەييارلىقىنى قىلالىشى مۇمكىن ئىدى.

ئاۋۇستىرىيە بىلەن رۇسىيە مۇناسىۋەتلىرى قۇراللىق توقۇنۇشقا قاراپ تەرەققىي قىلغانسىرى، گېرمانىيەنىڭ ئىتتىپاقداشلىق سىياسىتىمۇ ئۆز ئەھمىيىتىنى يوقۇتۇشقا باشلاپ، ۋەزىيەت خەتەرلىك تۈس ئېلىشقا قاراپ ئۆزگەرمەكتە ئىدى.

مانا بۇ، يىراقنى كۆزلەيدىغان توغرا بىر دېپلوماتىك سىياسىتىنىڭ يوقلىغىنى كۆرسىتىدىغان تېپىك مىسالدۇر.

ئۇنداقتا ئۇلار يەنە نىمە ئۈچۈن ئىتتىپاق تۈزۈش يولىنى تاللىۋېلىشىدۇ؟ ئۇلار نىمە ئۈچۈن ئىتتىپاق تۈزۈش يولىغا مۇراجەت قىلماقچى بولۇپ قالدى؟

ئەسلىدە رېيچ ئۆز كەلگۈسى تەغدىرى بىلەن بىخەتەرلىكىنى يالغۇز ئۆز ئالدىغا، ئۆز كۈچىگىلا تايىنىپ كاپالەتكە ئىگە قىلالمايدىغانلىقىنى ئويلاپ ئىتتىپاق تۈزۈش يولىغا مۇراجەت قىلىشقان. ئەسلىدە رېيچنىڭ كەلگۈسى تەغدىرى نېمىس مىللىتىنىڭ ھاياتلىق ساھەسىنى ئىزچىل تۈردە كېڭەيتىپ بارالىشىغا باغلىق بىر ئىش ئىدى.

ئۇنداقتا، مۇنداق بىر مەسىلە ئوتتۇرغا چىقىدۇ: كەلگۈسىنى ئاساسى جەھەتتىن مۆلچەر قىلىشقا بولىدىغان بىر كىلەچەكتە نېمىس مىللىتىنىڭ ھاياتلىق مۇھىتى قانداق بولىشى كېرەك؟ بۇنداق بىر مۇھىتنى بەرپا قىلىشقا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن زۆرۈر بولغان ماددىي ئاساسلار بىلەن دۆلەتنىڭ بىخەتەرلىكى ياۋرۇپا دۆلەتلىرى بىلەن بولغان نورمال مۇناسىۋەتلەرگە كاپالەتلىك قىلىش دائىرىسىدە قانداق ئىشقا ئاشۇرىلىشى كېرەك؟

كەلگۈسىدىكى نېمىس تاشقى سىياسىتىنى كۆزدە تۇتقىنىمىزدا، تۆۋەندىكىدەك مەسىلىلەرگىمۇ ھەرگىز سەل قاراشقا بولمايدۇ:

گېرمانىيە نوپۇسى ھەر يىلى 900 مىڭدىن ئارتىپ بارماقتا ئىدى. يېڭىدىن قوشۇلغان بۇ يۇرتداشلىرىمىزنى تويغۇزۇپ بېقىپ كىتەلىشىمىز يىلدىن-يىلغا تەسلىشىپ بارىدىغانلىقى ئېنىق. ئەگەر كەلگۈسىدە يۈز بېرىش ئېھتىمال بولغان قەھەتچىلىك خەۋپىنى ۋەزىيەت ياخشى ۋاقىتتىدىكى پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ ئالدىنئالا تەدبىر ئالمىغىنىمىزدا، كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇنداق قەھەتچىلىك خەۋپى بېشىمىزغا بالا بولۇپ قېلىشىدىن ساقلىنالمايمىز.

بۇنداق بىر خەۋپىتىن ساقلىنىش ئۈچۈن تۆۋەندىكىدەك تۆت تۈرلۈك تەدبىردىن بىرىنى ئويلىنىپ كۆرۈشكە توغرا كېلىدۇ:

1. خۇددى فرانسىيىدە يولغا قويۇلغىنىدەك، تۇغۇت چەكلەش ئۇسۇلىدىن پايدىلىنىپ نوپۇس كۆپىيىشىنى سۇنئىي ئۇسۇلدا چەكلەش.

تەبىئىكى، تەبىئەتنىڭ ئۆزىلا ھەرىكەتكە كىلىپ قەھەتچىلىك پەيدا قىلىش ياكى ھاۋا كېلىماتىنى ناچارلاشتۇرۇش، تۇپراق مۇنبەتلىكىنى ناچارلاشتۇرۇپ ھوسۇلنى تۆۋەنلىتىش قاتارىدىكى تەدبىرلىرىنى ئىشقا سېلىپ بىر قىسىم ئەللەردە بەزى ئىرقلارنىڭ ئارتۇق نوپۇسىنى تەبىئىي ئۇسۇل بىلەن ئازايتىشقا باشلىدى. ئەمما تەبىئەت ئۆز ئۇسلۇبى بىلەن نوپۇس سانىغا تەھدىت سالالىغىنى بىلەن، كىشىلەرنىڭ نەسىل قالدۇرۇش ئىقتىدارىغا قەتئىي ئارىلاشمايدۇ. تەبىئەت كۆچى، تۇغۇلغانلارنى ئىنتايىن ئېغىر يوقسۇزلۇق تۇرمۇش مۇھىتى ئىچىدە قاتتىق جاپالىق تۇرمۇش كەچۈرۈشكە مەجبورلاپ، زەئىپ كۆچسىزلەرنىڭ ھاياتىنى ئېلىپ كېتىش ئارقىلىق، ئۇنداق ئاجىزلارنىڭ ھاياتىنى داۋاملاشتۇرىشىغا توسالغۇلۇق پەيدا قىلىشى مۇمكىن. نەتىجىدە ھەر خىل تۇرمۇش قىينىچىلىقلىرىغا بەرداشلىق بېرىپ يېڭىپ چىقالايدىغانلار كۆچلۈك، چىداملىق ۋە قابىلىيەتلىك ئادەملەر بولۇپ، ئۇلار نەسىل قالدۇرۇش سالاھىتىگە ئېرىشەلىگەن، ئىرقنى داۋام قىلدۇرالايدىغان كىشىلەر ھېسابلىنىدۇ. تەبىئەت دۇنياسى كىشىلەرگە ئەنە شۇنداق قاتتىق مۇئامىلىدە بولۇش ئارقىلىق، قىيىن شارائىتلارغا بەرداشلىق بېرەلمەيدىغان ئاجىزلارنى دەرھال تەبىئەتكە قايتىپ كېتىشكە چاقىرىپ، ساغلام ئەۋلات يېتىشتۇرەلەيدىغان كۆچلۈك ئادەملەرنى قوغداپ، ئىرقلارنىڭ ساغلاملىقى بىلەن تۇرلەرنىڭ داۋامنى كاپالەتكە ئىگە قىلىدۇ. مانا بۇ، تەبىئەتنىڭ ئۆز ۋەزىپىسىنى ئادىللىق بىلەن ئىجرا قىلىشىنىڭ ئىپادىسىدۇر.

ئەنە شۇ شەكىلدىكى سان ئازايتىش ھادىسىسى شەخسىلەرنى، بۇنىڭ مۇقەررەر نەتىجىسى بولغان ئىرقنى تېخىمۇ كۆچلۈك قىلىپ يېتىلدۈرۈپ چىقىدۇ.

بۇنىڭ ئەكسىچە، ئەگەر ئادەم بالىسى دۆللىنىشتىن ئىبارەت ئۆز ئېھتىياجلىرىغا تەھدىت سېلىشقا ئۇرۇنىدىغان چارىنى ئىشقا سېلىشقا ئۇرۇنغىدەك بولسا، بۇنىڭ نەتىجىسى پۈتۈنلەي تەتۈرسىچە بولىدۇ. ئادەم بالىسى تەبىئەت بىلەن ئوخشاش ماتېرىيالدىن تەييارلانغان ئەمەس. ئادەم بالىسى "ئىنسانى" مەخلۇقتۇر. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ ئالاھىدىلىكىنى تەبىئەتتىن، ھەر تۈرلۈك ھۇنەرلەرنى ئۆزىدە كامالەتكە يەتكۈزگەن تەبىئەت دېگەن بۇ كامالەت ئىگىسىدىنمۇ ئېنىق ھېس قىلالايدۇ. ئادەم بالىسى تۇغۇلغان بىرىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىپ ھاياتىنى داۋام قىلدۇرۇشىغا ھەرگىز توسقۇنلۇق قىلمايدۇ. شۇنداقتىمۇ ئۇ تۇغۇت چەكلەش ئارقىلىق كۆپىيىشكە توسقۇنلۇق قىلالىشى مۇمكىن. پەقەت ئۆزىنىلا ئويلاپ ئىرقى، مىللىتى بىلەن چاتىقى بولمايدىغان بىرسى ئۇچۇن بۇنداق بىر چارە باشقا يوللاردىن تېخىمۇ مەھرىبان، تېخىمۇ ئادىمىي بولۇپ كۆرۈنىشى مۇمكىنىدەك قىلسىمۇ، بۇنىڭ ئاقىۋىتى ھەقىقەتەنمۇ قورقۇنۇشلۇق.

تەبىئەت، ئادەملەرنى نەسىل قالدۇرۇش ئىشىدا ئەركىن قويىۋېتىش بىلەن بىرگە، ئادەم بالىسىنى ئىنتايىن جاپالىق ئىمتىھان مەيدانىغا تاشلايدۇ. تەبىئەت، كۆپىيىۋاتقان ئادەملەر ئارىسىدىن ياشاشقا لايىق بولغانلارنى تاللاپ ئۇلارنى ئاسرايدۇ. ئىرقىنى، مىللىتىنى قوغداش ۋە نەسلىنى داۋاملاشتۇرۇش ھوقۇقىنى ئەنە شۇلارغا تاپشۇرۇش ئارقىلىق نەسلىنىڭ كۆپىيىشىنى تەڭشەپ تۇرىدۇ. ئەمما ئادەم بالىسى تەبىئەت كۈچلىرىگە قارشى تۇرۇش بىلەن بىرگە، تۇغۇلغان بالىلىرىنى ھەرقانداق قىلىپ بولسىمۇ ياشىتىشقا تىرىشچانلىق كۆرسىتىدۇ. ئىلاھىي تەغدىرگە قارشى چىققان ئادەم ئۇچۇن ئۇنىڭ بۇ قىلغىنى بەلكىم ئاقىلانە ۋە ئادىمىيلىكىنى كۆرسەتكىنىدەك بىلىنىشى، بۇ ئىشىدا ئۆزىنىڭ تەبىئەتنىڭ ئاجىزلىقىنى تولۇقلاپ ۋە ئۇنىڭ ئۈستىدىن غالىپ كەلدىم دەپ تەنتەنە قىلىشىمۇ مۇمكىن. ئەمما ئۇ ئىنسان نوپۇس سانىنى چەكلىيەلمىگىنى بىلەن، ئادەمنىڭ سۈپىتىنى ئېغىر دەرىجىدە ناچارلاشتۇرىۋېتىپ تەڭرىنىڭمۇ غەزىۋىنى قوزغاپ قويۇشى مۇمكىن. چۇنكى تۇغۇت ئىقتىدارىغا تەھدىت سېلىنغىنىدا تۇغۇت ئازايغانسىرى ياشاش ئۇچۇن كۈرەش قىلالايدىغان كۈچلۈكلەرنىڭ كۆپىيىشى ئورنىغا كېسەلمەن، ئاجىز ئادەملەر ھەرقانداق چىقىم بولىشىدىن قەتئىي نەزەر قۇتقۇزۇلۇش نىشانىسى بولۇپ قالىدۇ. تەبىئەت ئىرادىسىنى كۆزگە ئىلمايدىغان بۇنداق ئۇرۇنۇشنىڭ ئاقىۋىتى كۈندىن ـ كۈنگە بۇزۇلغان، ئادەمنىڭ ئىچىنى ئاغرىتقىدەك ئاجىز، مېيىپ نەسىللەرنىڭ كۆپىيىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. بۇنىڭ نەتىجىسىدە ئاخىرى بىر كۈنى يەر يۈزىنى ئەنە شۇنداق كېسەلمەن ئاجىزلارنىڭ قولىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىشكە توغرا كېلىدۇ. گەرچە ئىلاھى قانۇنلارغا قارشى ھەرىكەتلەر

بىر مەزگىل داۋاملىشالمىغاندەك قىلغىنى بىلەن، ئادەم جىنسىنىڭ داۋامىنى ساقلاش جەھەتتە ئىلاھىي قانۇنلارنى ئۆزگەرتىشكە ئۇرۇنۇشنىڭ جازاسى چوقۇم بىر كۈنى ئوتتۇرغا چىقىپ، كۈچلۈك بىر ئىرق ئاجىز ئىرقنى يوقۇتۇپ، ھاياتلىقنى داۋاملاشتۇرۇش مەسلىسىدىكى ئۇنداق ئاتالمىش ئادىمىيلىك دەيدىغان ئاخماقانە قاراشلارنىڭ توسالغۇلىرىنى سۈپۈرۈپ تاشلايدۇ ۋە ئاخىرىسىدا قايتىدىن ئۇنداق ئاجىزلارنىڭ ئورنىنى كۈچلۈك نەسىللەر ئىگەللەشكە باشلايدۇ.

نېمىس مىللىتىنىڭ پاراۋانلىقىنىڭ مەڭگۈ داۋامىنى نوپۇس كۆپىيىشىنى چەكلەش ئارقىلىق كاپالەتكە ئىگە قىلىمەن دەيدىغان بىرسى، ئەسلىدە نېمىس ئىرقىنىڭ كەلگۈسىنى ۋەيران قىلىشقا ئۇرۇنىدىغان بىرسى ھېسابلىنىدۇ.

2. نوپۇس كۆپىيىش كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان قىينىچىلىقلارنى ھەل قىلىشنىڭ يەنە بىر چارىسى ــ "ئىچكى كېڭەيمىچىلىك" قىلىشقا تايىنىش. بۇنداق تەكلىپنى ئوتتۇرغا قويۇۋاتقان كىشىلەر بۇ ئۇسۇلنىڭ نىمىلىكىنىمۇ دېگەندەك ئېنىق بىلمەيدىغان كىشىلەر بولۇپ، بۇ ئۇسۇل ئەنە شۇنداق ھېچنىمە بىلمەيدىغانلار تەرىپىدىن ماختاپ كۆككە كۆتىرىۋېتىلگىنى قىزىق. ئەمما بۇ يول گېرمانىيىگە ئەڭ ئېغىر بالايى ئاپەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان چارە ئىكەنلىكىمۇ ئېپ ـ ئېنىق كۆرىنىپ تۇرىدۇ.

زىرائەتلەرنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتىنى مەلۇم بىر چەككىلا ئاشۇرۇش ئىمكانى بار بولۇپ، يەرنىڭ مول ـ ھوسوللۇق كۈچىنى چەكسىز ئاشۇرۇش ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس، ئۇ مەلۇم بىر نوقتىغا كەلگەندە توختايدۇ. شۇنداق بولغاچقا، يەرنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتىنى ئاشۇرۇشقا تايىنىپ نېمىس مىللىتىنىڭ ئارتقان نوپۇسىنى يەنە بىر مەزگىل بېقىپ كېتەلىشىمىز مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ تۇرمۇش ئېھتىياجلىرىنىڭ ئارتىپ بېرىشى نوپۇس كۆپىيىشىدىنمۇ تېز بولىدىغانلىقىنىمۇ ئېسىمىزدىن چىقارماسلىقىمىز كېرەك. بۇ كۈنلەردە كىشىلەرنىڭ يىمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەك قاتارلىقلارغا بولغان ئېھتىياجلىرى كۈنسايىن ئېشىپ بارماقتا. يەنى بۇندىن بىر قانچە ئەسىر ئىلگىرى ياشىغان كىشىلەر ئازغىنا نەرسىلەرگىلا قانائەت قىلىپ ياشاپ كېتەلىگەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش ئېھتىياجلىرىنى بۈگۈنكىلەر بىلەن ھەرگىزمۇ سېلىشتۇرغىلى بولمايدۇ. شۇنداق بولغاچقا، يەر مەھسۇلاتىنىڭ ھەر قېتىملىق ئېشىشى بىر قېتىملىق نوپۇس ئارتىش پۈرسىتىنى يارىتالايدۇ دەپ قاراش ھەرگىز مۇمكىن بولمايدىغان ئىش. شۇ سەۋەپتىن، يەرنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتىنى ئاشۇرۇش ئارقىلىق نوپۇس ئارتىشىدىن كەلگەن كىشىلەرنىڭ چەكسىز كۆپىيىۋاتقان ئېھتىياجىنى قامداپ كېتىشكە بولىدۇ دەيدىغان قاراشلارغا ھەرگىزمۇ قوشۇلمايمەن. يەنە كېلىپ ئىستىمالنى كۆپەيتمەي

ساقلاش جەھەتتە ھەرقانچە تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن بىلەنمۇ ھەر مىللەتكە تەۋە يەرلەر كۆپەيمەيدىغان بولغاچقا، يەرنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتىنى ئاشۇرۇش ئىشىمۇ مەلۇم بىر نوقتىغا بارغاندىن كېيىن چوقۇم ئاخىرقى چېكىگە بېرىپ تاقىلىپ قالىدۇ. شۇنداق قىلىپ ھەر قانچە چارە قىلسىمۇ يەرنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتىنى ئاشۇرغىلى بولمايدىغان ھالەت شەكىللىنىدۇ. شۇ ۋاقىت كەلگەندە، قەھەتچىلىك باش كۆتۈرۈشكە باشلايدىغانلىقى بىر مۇقەررەرلىك. شۇ كۈنگە كەلگىنىدە نوپۇس ئارتىشى قەھەتچىلىك خەۋپىنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋېتىدۇ. بۇنىڭ نەتىجىسىدە مول ـ ھوسوللۇق يىللاردا ئامبارغا يىغۋالغان ئاشلىق بىلەن بىر مەزگىل قەھەتچىلىك خەۋپىدىن ساقلانغىلى بولىشىمۇ مۇمكىن. ئەمما ئاخىرى شۇنداق بىر كۈنلەر يېتىپ كېلىدۇكى، نامراتلىقتىن زادىلا قۇتۇلۇش ئىمكانىيىتى قالمايدۇ. ئەنە شۇ ۋاقىت كەلگىنىدە، تەبىئەت ھەربىكەتكە كېلىشكە باشلاپ ھاياتلىقنىڭ داۋاملىشىشى ئۈچۈن شاللىنىش دەۋرى باشلىنىدۇ. ياكى بولمىسا ئادەملەر نەسلىنىڭ داۋاملىشىشى ئۈچۈن "تۇغۇت چەكلەش" چارىسىغا مەجبورلىنىپ، ئىرق بىلەن تۇرلەرنىڭ ساقلىنىپ قېلىشى ئۈچۈن يوقۇرىدا بايان قىلىنغىنىدەك بارلىق يامان ئاقىۋەتلەر بېشىمىزغا كېلىشىنى ئۆز قولىمىز بىلەن تەييارلىغان بولۇپ قالىمىز.

بۇ تۇر بىر ئىھتىماللىق، كەلگۈسىدە تۇپتىن ئوخشىمايدىغان ھەرقانداق بىر شەكىلدە بولسىمۇ بارلىق ئىنسانلارنىڭ بېشىغا كېلىشىنىڭ مۇمكىنلىكىگە، بۇنداق بىر تەغدىردىن ھەرقانداق بىر مىللەت قۇتۇلۇپ كېتەلمەيدىغانلىقىغا دائىر كۆزقاراشلار ئوتتۇرغا چىقىشىمۇ مۇمكىن. بىر قاراشتا بۇ تۇردىكى قاراشلار توغرىدەك كۆرۈنىشى مۇمكىن. ئەمما شۇنداق بىر كۈن چوقۇم كېلىدۇكى، ئىنسانلار كۆپەيگەن نوپۇسنىڭ ئېھتىياجىنى يەرنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتىنى ئاشۇرۇش بىلەن تەمىنلەپ بولالمايدىغان ۋاقىت كەلگىنىدە كىشىلەر نوپۇس سانىنى چەكلەشكە مەجبور بولىدۇ. ۋەزىيەت ئەنە شۇ ھالغا كەلگىنىدە ئىشنى يا تەبىئەتنىڭ ئىختىيارىغا قويۇپ بېرىشكە مەجبۇر بولىمىز، ياكى بولمىسا بۇنىڭ ئۈچۈن ئىنسانلار بىرەر تەڭپوڭلۇق چارىسىنى تېپىشقا تىرىشىدۇ. بىز بۇگۈن شۇنداق ئۈمىد قىلىشقا مەجبورمىزكى، بۇ ئۇسۇل تېخىمۇ مۇۋاپىق تەدبىرلەرگە تايىنىش ئارقىلىق ئىشقا ئاشۇرۇلىدىغان بولسۇن. ئەمما ۋەزىيەت شۇ ھالغا كەلگىنىدە بىزلا ئەمەس، دۇنيادىكى بارلىق خەلقلەر بىزنىڭكىگە ئوخشاش قىينىچىلىققا دۇچ كەلگەن بولىدۇ. شۇنىمۇ ئىنكار قىلالمايمىزكى، ھازىردىن تارتىپلا يىتەرلىك دەرىجىدە توپراققا ئېرىشەلمىگەن بىر قىسىم مىللەت خەلقلىرى بۇنداق بىر خەۋپ ئاستىدا بۇ تەڭسىزلىك ھالەتتىن نارازى بولۇپ ياشماقتا. يەنە بىر تەرەپتە بولسا، بۇگۈنكى دۇنيادا تېخىچە ئىشلەنمەي

تۈرىۋاتقان پايانسىز بوزيەرلەر بەزىلەرنىڭ قولىدا تاشلىنىپ بىكار ياتماقتا. بۇ خام يەرلەر تەبىئەت تەرىپىدىن كەلگۈسىدە بەلگىلىك بىر مىللەت ياكى بىرەر ئىرق ئۈچۈن ئايرىلغان يەرلەردەك ساقلىنىپ تۈرىۋاتقانلىقىمۇ بىر ئەمەلىيەتتۇر. بۇ ئاق يەرلەر ئۆزىنى ئىشلىتەلەيدىغان بىرەر خەلقنىڭ قولىغا ئۆتۈشنى ساقلاپ تۇرغانلىقى شۆبھىسىز. شۇنىسى ئېنىقكى، بۇ تۈپراقلار كەلگۈسىدە بۇ يەرلەرگە ئىگىدارچىلىق قىلالايدىغان، ئۇ يەرلەرنى ئىشلىتەلەيدىغان مىللەتكە نىسىپ بولىدىغانلىقى ئېنىق. تەبىئەت قانۇنلىرى سىياسىي چېگرالارنى ھەرگىز ئېتىراپ قىلمايدۇ. تەبىئەت، بۇ مەخلۇقاتلارنى يەر يۈزىگە تاشلاپ ئۇلارنى بىتەرەپ ھالدا كۈزىتىپ، كۈچلۈك بولغانلارنىڭ ئەركىن پائالىيەت قىلىشلىرىنى تاماشا قىلىدۇ. تەبىئەتنىڭ ياخشى كۆرىدىغىنى غەيرەت ۋە شىجائەت جەھەتلەردە ئەڭ كۈچلۈك بولغانلار بولۇپ، تەبىئەتمۇ ياشاش ھەققىنى ئەنە شۇ كۈچلۈكلەرگە ئاتا قىلىدۇ.

بىر قىسىم مىللەتلەر ئېھتىياجىدىن ئارتۇق بىپايان يەرلەرنى قولغا كىرگۈزۈۋالغانلىقى ئۈچۈن، "ئىچكى كېڭەيمىچىلىك" يولىغا مۇراجەت قىلىشتىن باشقا يولى قالمىغان مىللەتلەر نوپۇس كۆپىيىشىنى چەكلەپ ھاياتلىق ساھەسىنىڭ يېتەرسىزلىك مەسىلىسىنى ھەل قىلىشقا مەجبور بولماقتا. ئەمما بىپايان يەرلەرگە تارقىلىپ كەتكەن ئىرقلار بولسا چەكلىمسىز كۆپىيىشنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىدۇ. ئەگەر بىر دۆلەتنىڭ زېمىنى قانچىكى تار بولسا، تۇغۇت چەكلەشكە شۇنچە تېز مەجبورلىنىدۇ. ئەپسۇسكى، دۇنيادىكى ئەڭ ئىسىل ئىرقلار ــ ئۇچۇق ئېيتقاندا ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىنى يېتەكلەپ ماڭالايدىغان ئىسىل ئىرقتىكىلەر ــ تېنچلىقپەرۋەرلىك دەيدىغان ئاخماقانە چۈشەنچە ئىچىگە پېتىپ قېلىپ، يېڭى زېمىنلارنى قولغا كەلتۈرۈش خىيالىدا بولماي "ئىچكى كېڭەيمىچىلىك" چارىسى بىلەنلا قانائەتلىنىپ كەلمەكتە. بۇنىڭغا سېلىشتۇرغاندا ئۇلاردىن سۈپىتى تۆۋەن ياكى سۈپەتسىز ئىرقلار يېڭى زېمىنلارنى قولغا كەلتۈرۈش يولىدا كېتىۋاتماقتا. بۇنىڭ ئاقىۋىتى تەبىئى ھالدا مۇنداق نەتىجىگە ئېلىپ بارىدۇ:

ئەڭ يوقۇرى مەدەنىيەتلەرنى بەرپا قىلغان ئىرقلار زېمىن يېتىشمەسلىكى سەۋەبىدىن نوپۇس كۆپىيىشىگە چەكلىمە قويۇشقا مەجبورلىنىۋاتقان بولسا، مەدەنىيىتى ئۇلاردىن تۆۋەن، ئەمما ئۇلاردىن قوپال بولغان قارام مىللەتلەر يەر زېمىنىنىڭ كەڭرىلىكىدىن نوپۇس كۆپىيىش تەھدىتىگە دۇچ كەلمەي خالىغانچە نەسىل قالدۇرۇپ كەلمەكتە. باشقىچە ئېيتقاندا، شۇنداق بىر كۈن كېلىدۇكى، بۇ دۇنيا مەدەنىيەت سەۋىيىسى تېخىمۇ تۆۋەن بولغان، ئەمما ئاكتىپ ھەربىكەت قىلالايدىغان كىشىلەرنىڭ ئىلكىگە ئۆتۈپ قالىدۇ. دېمەك، كەلگۈسىدە مۇنداق ئىككى خىل ئېھتىماللىق يۈز بېرىشى مۇمكىن: بىر بولسا

بۇ دۇنيا زامانۋي دېموكراتىيە كۆزقارىشى بويىچە باشقۇرۇلىدىغان بولىدۇ ياكى بولمىسا تەبىئەت قانۇنلىرىغا ئاساسەن باشقۇرۇلىدىغان ۋەزىيەت شەكىللىنىدۇ. بىرىنچى خىل ئېھتىمالدا سانى كۆپ مىللەتلەر ئاساسى ئورۇندا تۇرغان بولىدۇ. ئىككىنچى ئېھتىمالىلىق يۇز بەرگىنىدە، يەر يۈزىدە نوپۇس كۆپىيىشىگە چەكلىمە قويۇپ يۇرگەن مىللەتلەر بىر چەتتە قېلىپ، قوپال ۋە كۈچلۈك مىللەتلەر دۇنياغا ئىگىدارچىلىق قىلىشقا باشلايدۇ.

شۇنىڭدىن قىلچە گۇمان قىلماسلىق كېرەككى، ئىنسانىيەت كۈنلەرنىڭ بىرىدە چوقۇم ئىنتايىن قورقۇنۇشلۇق هاياتلىق كۈرەش قاينىمى ئىچىگە كىرىپ قالىدۇ. يەنى ئىنسانلار ئاخىرى بىر كۈنى ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلىقىنى ساقلاپ قېلىش ئىچكى ئىقتىدار تۈرتكىسىنىڭ باشقۇرۇشى ئاستىدا ياشاشقا باشلايدۇ. شۇ كۈنلەرگە كەلگىنىدە، ئاخماقلىق بىلەن قورقۇنچاقلىق، ئۆزىگە تەمەننا قويۇشتىن كېلىپ چىققان ئاتالمىش "ئادەمگەرچىلىك" خۇددى باھاردىكى قاردەك ئېرىپ يوقاپ كېتىدۇ. ئىنسانلارنىڭ تەغدىرى تىنماي كۈرەش قىلىشقا باغلىق بولۇپ كەلگەن، ئۇنىڭ تەتۈرسى بولغان "تېنچلىق" دېگىنى ئىنسانىيەتنىڭ گۈركاسى بولۇپ كەلگەن.

"ئىچكى كېڭەيمىچىلىك" دېگەن سۆزلەر بىز نېمىسلار ئۈچۈن شۇملۇقنىڭ مەنبەسى بولۇپ كەلدى. چۈنكى بۇ سۆز، تۈرمۈشىمىزنى مەستخوشلۇق ئىچىدە ئۆتكۈزدىلەيمىز دەيدىغان قاراشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان، بىزنى بىخوتلاشتۇرىدىغان بىر سۆزدۇر. بۇنداق بىر قاراش كاللىمىزنى ئىگەللىۋالغانلا بولىدىكەن، يەر يۈزىدە نېمىسلارغا لايىق ئورۇنغا ئېرىشىش ئۈچۈن كۈرەشلىدىغان بارلىق تىرىشچانلىقلىرىمىز ئاخىرلاشقان ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر ئادەتتىكى بىر نېمىس، ئەگەر بۇنداق بىر چارە بىلەن تۈرمۈشنى قامدىيالايدىغانلىقىغا ئىشىنىپلا قالغان بولىدىكەن، بارلىق ئاكتىپ مۇداپىيىگە ئۆتۈش ئۈچۈن قىلىنغان تىرىشچانلىقلار، نېمىسلارنىڭ هاياتىنى ساقلاپ قېلىشقا لازىملىق ئېھتىياجلىرىنىڭ كاپالەتكە ئىگە قىلىنىشى ئۈچۈن كۈرەشلىدىغان تىرىشچانلىقلار ئاخىرلاشقان بولىدۇ. شۇنداق قىلىپ، پايدىلىق دەپ ئوتتۇرغا قويۇلغان تاشقى سىياسەتلىرى نەتىجىسىدە نېمىس خەلقىنىڭ ئىستىقبالىمۇ مازارغا كۆمۈلگەن ھېسابلىنىدۇ. نېمىس خەلقىنىڭ مىڭىسىگە بۇنداق زىيانلىق كۆزقاراشنى بۆاستە سىڭدۈرۈشقا ئۇرۇنغانلارنىڭ ھەر دائىم يەھۇدىيلار بولۇپ چىقىۋاتقانلىقىنى ھەرگىزمۇ بىر تەسەددىپىلىق دەپ قاراشقا بولمايدۇ. يەھۇدىيلار، ئىنسانىيەتنىڭ ھەر تۈردىكى قۇرۇق خىياللارنىڭ قۇربانلىقى بولۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئىنتايىن ياخشى بىلىدۇ. ئۇلار، ئىنسان خاراكتېرىنى ئىنتايىن ياخشى تونۇيدىغان كىشىلەر بولغاچقا، بەزى خىيالىپەرەست ئىنسانلارنى قۇرۇق خىياللار ئارقىلىق ئادەملەرنى تۈرمۇش ئۈچۈن

جاپالىق كۈرەش قىلىشىنىڭ قىلچە مەنىسى يوق دەيدىغان قاراشقا كەلتۈرۈپ، تەبىئەتكە زەربە بېرىلەيدىغانلىقىغا، ئەمگەك قىلىش ئارقىلىق، ھۇرۇنلۇق قىلىش ئارقىلىق ياكى بولمىسا باشقىچە ئۇسۇللار بىلەن يەرشارىمىزغا غوجايىن بولالايمىز دەيدىغان قۇرۇق خىيالغا كەلتۈرۈپ قويالايدۇ.

بىر نېمىس ئىچكى كىڭەيمىچىلىك دېگەننى ئىجتىمائىي تەرتىپسىزلىكتىن ساقلىنىش بىلەن تۇپراق ھەققىدىكى قۇرۇق گەپلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئوتتۇرغا قويىلىشى مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ يەنىلا يېڭى تۇپراقلارنى قولغا كەلتۈرمەي تۇرۇپ خەلقنىڭ كەلگۈسى تەغدىرىنى ھەرگىزمۇ كاپالەتلەندۈرگىلى بولمايدۇ. ئەگەر بۇنىڭدىن باشقىچە ھەرىكەتكە تۇتۇش قىلىدىغانلا بولىدىكەنمىز، ئۇزۇنغا قالماي تۇپرىغىمىزمۇ، كۈچىمىزمۇ يەتمەيدىغان ۋەزىيەت شەكىللىنىپ، ئاخىرى ھەممىدىن مەھرۇم بولۇپ قالىمىز. شۇنداق ئىكەن، مۇنۇ نوقتىلارنى ئېنىق كۆرسىتىپ ئۆتىشىمىزگە توغرا كېلىدۇ:

چەكلىك بولغان تار يەردىكى "ئىچكى كىڭىيىش" تىن كېلىدىغان چەكلىمىلەر، خۇددى تۇغۇت ئىقتىدارىنى چەكلەشكە ئوخشاش خەلقنى ئەسكىرى ۋە سىياسىي جەھەتلەردە ئىنتايىن مۇشكۈل قىينىچىلىقلارغا دۇچار قىلىشى مۇمكىن.

بىرەر دۆلەتنىڭ بىپايان زېمىنلارغا ئىگە بولىشى سىرتقا قارىتا مۇستەھكەم مۇداپىيە كۆرۈشتىكى ئالاھىدە ئەۋزەل ئامىلى بولۇپ نامايەن بولىشى مۇمكىن. بىرەر مىللەت قولىدا تۇتۇپ تۇرىۋاتقان زېمىن قانچىكى كەڭرى بولىدىكەن، ئۇ مىللەتنىڭ ئۆزىنى قوغداش تەبىئىي ئىمكانىيەتلىرىمۇ شۇنچە چوڭ بولىدۇ. شۇنداق بولغاچقا، ئۇلارغا يېرى ئاز بولغان ئەللەرگە قارشى ھەر دائىم تېز، ئاسان ۋە ئۈنۈملۈك قارارلار ئېلىش ئىمكانىيىتىنى بېرىپ، تېخىمۇ زور ھەربى غالىبىيەتلەرگە كاپالەتلىك قىلالىسا، يەنە بىر تەرەپتىن يېرى تېخىمۇ كەڭ دۆلەتكە قارشى تۇرغاندىمۇ ۋەزىيەتنى ئۆزىگە پايدىلىق ھالغا كەلتۈرەلىشى مۇمكىن. شۇنىڭدەك يەنە، يېرى كەڭ مىللەتلەر پۈتۈن كۈچىنى ئىشقا سېلىپ تېزلىكتە نەتىجىگە ئېرىشىشنى مەقسەت قىلمىغان ھۇجۇملارغا قارشى ئالاھىدە تەمكىنلىك بىلەن مۇداپىيە قىلىش پۈرسىتىنى يارىتالايدۇ. چۈنكى يېرى كەڭ دۆلەتلەرگە ھۇجۇم قىلغاندا ئۇرۇشنىڭ غەلىبىسى ئۇزۇنغا سوزۇلىدىغان جاپالىق كۈرەشلەر ئارقىلىقلا قولغا كېلىدىغان بىر ئىش. شۇنداق بولغاچقا، يېرى كەڭ خەلقلەر ئالاھىدە بىر ۋەزىپىنى كۆزلىمىگەندىمۇ دۈشمەنگە توختىماي زەربە بېرىپ تۇرۇش پۈرسىتىنى ھەر دائىم قولغا كەلتۈرەلەيدۇ.

بىرەر دۆلەت يەر زېمىنىنىڭ كەڭلىكى، ئۇ دۆلەت خەلقىنىڭ ئەركىنلىكى بىلەن مۇستەقىللىقىغا كاپالەتلىك قىلىشنىڭ مەخسۇس ئامىللىرىنىڭ بىرىگە

ئايلىنالايدۇ. بۇنىڭ ئەكسىنچە، تۇپرىقى كىچىك بولغان بىر دۆلەت باشقىلارنى ھەر دائىم تاجاۋۇز قىلىش ھەۋىسىنى قوزغاپ ئىشغال قىلىنىش تەھدىتى ئاستىدا ياشاشقا مەجبۇر.

گېرمانىيە رېيچىنىڭ 'مىللىي' كادىرلىرى ئارىسىدا كۆپىيىپ كېتىۋاتقان نوپۇس بىلەن يېتىشمەيۋاتقان تۇپراق ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى تەڭشەپ تۇتۇش ئۈچۈن بۇ ئىككى چارىنىڭ بىرسىدىن پايدىلىنىش خىيالىغا كېلىپ باقمىغاندەك كۆرۈنمەكتە. ئەمما ئۇلارنىڭ قارشى چىقىشىغا يوقۇرىدا تىلغا ئېلىنغان نوقتىلار سەۋەپچى بولغان ئەمەس، بەلكى تۇغۇت چەكلىمىسىگە ئەخلاقى سەۋەپلەر تۇپەيلىدىن قارشى چىققان ئىدى. "ئىچكى كىڭىيىش" پىكرىمۇ كۈچلۈك رەت قىلىندى. چۈنكى بۇنداق قىلىش چوڭ مۇلۇك ئىگىلىرىگە تاجاۋۇز قىلىنغانلىق، شەخسى مۈلۈككە قارشى چىقىشنىڭ بىر تەييارلىقى، ئۇنىڭ باشلىنىشى دەپ قاراشقان ئىدى. بۇنداق بىر "ھەل قىلىش تەلىماتى" نى ئاسمانغا ئۇچۇرۇپ ماختاپ ئوتتۇرغا قويۇش بىلەن شەخسى مۈلككە تاجاۋۇز قىلىندى دەيدىغان نەزەريىنى تەكتلەش مەقسىدىمۇ يوق ئەمەس ئىدى.

ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، كەڭ خەلق ئاممىسى ئوتتۇرىسىدا بۇنداق تىركىشىشلەر ئۇنچە بەك ھمايە قىلىنىپ كېتىلمىگەن بولۇپ، ئەسلىدە خەلقنىڭ قىينىچىلىقى نەق ئوتتۇرغا قۇيۇلمىغان دېيىشكە بولاتتى.

بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە، كۆپەيگەن نوپۇس ئۈچۈن ئىش پۇرسىتى يارىتىش بىلەن ئۇلارنى تويغۇزۇش ئۈچۈن قالغان ئىككى چارىگە مۇراجەت قىلىش يولىلا قالغان ئىدى.

3. يېڭى تۇپراقلارنى قولغا كەلتۈرۈپ، بۇ يېڭى يەرلەرگە ھەر يىلى كۆپىيىپ بېرىۋاتقان ئاھالىنى، يەنى مىليونلىغان كىشىلەرنى كۆچۈرۈپ ئاپىرىش ئارقىلىق ئىرقنىڭ ئۆزى ئۆزىنى تويغۇزۇش ھالىتىنى قوغداشنى ئىشقا ئاشۇرۇش.

4. ياكى بولمىسا سانائىتىمىز بىلەن تىجارىتىمىز ئۈچۈن دۇنيا بازىرىنى قولغا كەلتۈرۈپ، شۇ ئاساستا مەۋجۇتلىقىمىزغا كاپالەتلىك قىلىش.

باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، كۆپەيگەن نوپۇسنىڭ قارنىنى تويغۇزۇش ئۈچۈن بىر بولسا يېڭىدىن زېمىن قولغا كەلتۈرۈپ، ئۇ يەرلەرگە يېڭىدىن ئارتقان نوپۇسنى كۆچۈرۈپ ئاپىرىپ ئورۇنلاشتۇرۇش ئارقىلىق خەلقنى ئۆزىنى ئۆزى تەمىنلەيدىغان ھالغا كەلتۈرۈش؛ ياكى بولمىسا سانائىتىمىز ۋە سودا-تىجارىتىمىز ئۈچۈن چەتئەل بازارلىرىنى قولغا كەلتۈرۈشتىن باشقا يول يوق ئىدى. بۇ ئىككى تۈرلۈك تەدبىر ھەر خىل تەرەپتىن تەتقىق قىلىنىپ، ئالاھىدە ماختاپ كۆككە كۆتۈرۈلدى، بۇ ھەقتە تىنماي مۇنازىرىلەر قىلىندى. ئاخىرى بۇ

ئىككى يولنىڭ كېيىنكىسى تاللاپ ئېلىندى. ئەسلىدە بۇ ئىككى يولنىڭ بىرىنچىسى بولغان كۆپەيگەن نوپۇسمىزنى ئورۇنلاشتۇرىدىغان يېڭى تۇپراقلارنى قولغا كەلتۈرۈشمىز كەلگۈسىنى ئويلىغىنىمىزدا ئەڭ پايدىلىق يول ھېسابلىناتتى. يەنى، كۆپەيگەن نوپۇسمىزنى ئورۇنلاشتۇرىشىمىز ئۈچۈن باشقىلارنىڭ قولىدىكى يەرلەرنى تارتىپ ئېلىش چارىسى، ئىستىقبالىمىزنى ئويلىغىنىمىزدا، ساناپ تۈگەتكۈسىز ئەۋزەللىكلەرگە ئىگە تەدبىر ھېسابلىناتتى.

ئالدى بىلەن پۈتكۈل نېمىس خەلقنىڭ ئاساسىنى تەشكىل قىلىدىغان كەم ـ كۆتسىز ساغلام دېھقانلار سىنىپىنى شەكىللەندۈرۈشكە ئەھمىيەت بېرىشىمىز ۋە ئۇلارنى قوغداشقا ئەھمىيەت بېرىشىمىز كېرەك ئىدى. چۈنكى بۈگۈنكى دەرت ـ ئەلەملىرىمىزنىڭ كۆپ قىسمىغا شەھەر ـ يېزا نوپۇسى ئوتتۇرسىدىكى مۇڭاپىق بولمىغان نىسبەت سەۋەپچى بولماقتا. كىچىك ۋە ئوتتۇراھال يېزىلىقلاردىن بارلىققا كەلگەن ساغلام بىر تەبىقە، بۈگۈنمۇ بىزدە كۆرۈلۈۋاتقاندەك ئىجتىمائىي قىينىچىلىقلىرىمىزغا نىسبەتەن ئەزەلدىن ئەڭ ياخشى مۇھاپىزەتچىلىك رولىنى ئويناپ كەلمەكتە ئىدى. بىرەر مىللەتكە نىسبەتەن سىرتقا ئېچىلمىغان ئىقتىسادىي ساھەدە كۈندىلىك يەيدىغىنىنى ئۆزلىرى يېتىشتۈرەلەيدىغان بىردىن بىر چارە يېزىلاردىكى پائالىيەتلەردۇر. سانائەت بىلەن سودا ئىشلىرى ئۇنىڭ ئالدىدا ئۇستۈنلۈككە ئىگە بولغاندەك كۆرۈنسىمۇ، ئۇ تەھدىتكە يولۇقۇپ قالغان مەزگىللەردە مىللىي ئىقتىسادنىڭ ئاساسى بولۇشتىن قېلىپ، قوشۇمچە ئورۇنغا ئۆتىدۇ. ئەگەر شۇ ۋاقىتتىكى سانائەت بىلەن يېزائىگىلىكنىڭ مۇناسىۋىتىنى مۇۋاپىق تەڭشىيەلىگىنىمىزدە بارلىق ساھەلەردە ئۆز مەھسۇلاتلىرىمىز بىلەن ئۆز ئېھتىياجلىرىمىزنى قامدىيالايدىغان ۋەزىيەت شەكىللىنىپ، ياتلارغا باغلىنىپ قالماستىن خەلقىمىزنى پۈتۈنلەي ئۆز كۈچىگە تايىنىپ بېقىپ كېتىدىغان شارائىتنى يارىتالىشىمىز مۇمكىن. شۇنداق قىلىپ بېشىمىزغا بىرەر ئاپەت كېلىپ قالغان ۋاقىتلاردىمۇ دۆلەتنىڭ ئەركىنلىكى، خەلقنىڭ مۇستەقىللىقى كاپالەتكە ئىگە بولۇپ، دۆلەتمۇ ئۆز مەۋجۇدىيىتىنى ساقلاپ كېتەلەيدىغان بولىدۇ.

شۇنداقتىمۇ بۇنىڭدەك تۇپراق قولغا كەلتۈرۈش سىياسىتىنى ئويلاشقىنىمىزدا، بۇ ئىشنى كامىروندەك بىر يەرلەردە ئەمەس بەلكى يېقىنىمىزدىكى ياۋروپادا ئىشقا ئاشۇرۇشنى ئويلىنىشىمىز كېرەك. شۇنىسىمۇ بارکى، بىرەر خەلقنىڭ باشقا بىر خەلقە قارىغاندا ئەللىك ھەسسە ئارتۇق زېمىنىنى قولغا كەلتۈرىۋالغانلىقى تەڭرىنىڭ ئىرادىسىگىمۇ توغرا كەلمەيدۇ. شۇنداق بولغاچقا، يېڭى زېمىن قولغا كەلتۈرۈش كۆزقارىشىنى ئەستايىدىللىق بىلەن ئويلىنىشقا ئەرزىيدۇ. بۇنداق بىر ۋەزىيەتكە قارىتا سىياسىي چېگرالارنى

دەپ تەكرىنىڭ قويغان ئادىل چېگرالىرىدىن ئۆزىنى چەتكە ئېلىش توغرا ئەمەس. ئەگەر تەكرى بۇ دۇنيادا ھەممە كىشىگە يىتەرلىك دەرىجىدە تۇپراق بەرگەنلا بولىدىكەن، بىزگىمۇ ھاياتىمىزنى داۋاملاشتۇرالىشىمىز ئۈچۈن زۆرۈر بولغان يەر بېرىلىشى شەرت. دەرۋەقە، ئىشلىتىپ بولالمايدىغان ئارتۇق يېرىنى ھېچكىم ئۆز ئىختىيارى بىلەن بېرىشنى خالىمايدۇ. بۇنداق بىر ئەھۋالدا ھاياتىنى داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن تەبىئەتتە كۆرەش قىلىشقا قالغان كىشىلەرنىڭمۇ ھەققى بولغاچقا، ئۆزىگە تېگىشلىك بولغان ھەققىنى ياخشىلىقچە بەرمىسە مۇش بىلەن تارتىپ ئېلىشقا توغرا كېلىدۇ. ئەگەر بىزنىڭ ئەجداتلىرىمىز ئۆز ۋاقتىدا بۇگۈنكىدەك مەنىسىز تېنچلىقپەرۋەر كۆزقارىشىغا بوي سۇنۇپ ھەرىكەت قىلىپ كەلگەن بولسا ئىدى، بۇگۈنگىچە قولىمىزدا تۇتۇپ تۇرىۋاتقان مىللىي زېمىنىمىزنىڭ ئۈچتەن بىرسىگىمۇ ئېرىشەلمىگەن بولار ئىدۇق. شۇنداق قىلىپ نېمىس خەلقىمۇ ياۋروپادا كەلگۈسى ئىستىقبالىمىز قانداق بولار دەيدىغان غەمگىمۇ پېتىپ قالمىغان بولار ئىدى! ياق، رېيچنىڭ شەرققە قاراپ يۈرۈش قىلىش سىياسىتى بىلەن شەرقىي ئۆلكىلىرىمىزنىڭ قولىمىزدا بولىشى ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزنىڭ كەسكىن تەدبىرلىك بولىشى، ئىرقىنى داۋاملاشتۇرىشى ئۈچۈن قىلغان كەسكىن كۆرەشلىرىنىڭ نەتىجىسىدۇر. دۆلىتىمىز بىلەن خەلقىمىزنىڭ زېمىن پۈتۈنلىكىگە كاپالەتلىك قىلغان بۇ ئىچكى تۈغما كۈچ، بىزنى بۇگۈنگىچە ياشىتىپ كېلىۋاتقان، بىزگە شۇنچە كەڭ زېمىننى مىراس قالدۇرالىغان بىردىن بىر كۈچتۇر. يەنى بىزنىڭ مەۋجۇت بولىشىمىزنى كاپالەتكە ئىگە قىلىپ كېلىۋاتقان بىردىن بىر ئالدىنقى شەرت ئەنە شۇ بىپايان مىللىي تۇپراقلىرىمىزنىڭ بارلىقىدۇر.

زېمىنى كەڭ بولۇشنىڭ پايدىلىرىنى كۆرستىدىغان يەنە مۇنداق بىر سەۋەپنىمۇ ئۇنۇتماسلىقىمىز كېرەك:

بۇگۈنكى كۈندە نۇرغۇنلىغان ياۋروپا ئەللىرى خۇددى دۈم كۆمتۇرۇلگەن پىرامىدانى ئوخشاش يېڭىنە ئۈستىدە تۇرماقتا. ياۋروپالىقلارنىڭ تۇرىۋاتقان زېمىنىنىڭ يەر مەيدانى پايانسىز كەتكەن مۇستەملىكىلىرى ۋە قىلىۋاتقان تاشقى سودىسىنىڭ دائىرىسى ئالدىدا ئادەمنىڭ كۈلكىسىنى قىستىغىدەك دەرىجىدە كىچىك ھالەتتە تۇرماقتا. يەنى بۇنى مۇنداق دېيىش مۇمكىن: پىرامىدانىڭ ئۈچىنى ياۋروپا دېسەك، ئۇنىڭ ئاساسىنى ئامېرىكا قوشما شىتاتلىرىنى ھېساپقا ئالمىساق، پۈتۈن دۇنياغا يېيىلغان دەپ ئېلىشىمىز مۇمكىن. ئامېرىكا قوشما شىتاتلىرى پىرامىداسىنىڭ ئاساسى پۈتۈنلەي شىمالى ئامېرىكا قىتئەسىگە جايلاشقان بولۇپ، دۇنيانىڭ قالغان قىسمى بىلەن پەقەت پىرامىدانىڭ ئۈچى ئارقىلىقلا مۇناسىۋەت ئورنىتىپ كەلمەكتە. بۇ دۆلەتنىڭ دۇنيادا تەكىدىشى يوق ھاياتى كۈچى مۇستەملىكىچى ياۋروپا ئەللىرىنىڭ كۆپ

قىسمىدا تېپىلمايدۇ. مانا بۇ، ياۋروپالىقلارنىڭ ئەڭ زەيىپ نوقتىسى بولۇپ كەلمەكتە.

مېنىڭ بۇ دېگەنلىرىمنى ئىنكار قىلىش ئۈچۈن ئەنگلىيىنى مىسالغا ئېلىشقا ئۇرۇنۇش توغرا ئەمەس. چۈنكى برىتانىيە ئىمپېرىيىسى ئۈستىدە گەپ بولغىنىدا بىر ئانگلو ـ ساكسون دۇنياسىنىڭ مەۋجۇدىيىتى ئەستىن چىقىرىلماسلىقى كېرەك. ئەنگلىيە، ئامېرىكا قوشما شىتاتلىرى بىلەن يالغۇز مەدەنىيەت ۋە تىل ئورتاقلىقىغا ئىگە بولغانلىقىنلا ئالساق ئۇنى باشقا ياۋروپا دۆلەتلىرىدىن پەرقلىق هالغا كەلتۈرىدىغانلىقىنى كۆرۈپ ئالالايمىز. ئۇنداق بولمىسا ئىدى، ئۇلارنىمۇ يېڭىنىڭ ئۇچىغا ئولتۇرىۋالغان بىر دۆلەت دەپ هېساپلاشقا توغرا كېلەتتى.

گېرمانىيە ئۇچۇن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئۇلارنىڭ يېڭى ماكانلارنى قولغا كەلتۈرۈش جەھەتتىكى ئەڭ مۇۋاپىق سىياسىتى ــ يېڭى تۇپراقنى ياۋروپا تەرەپلەردىن ئىزدەش بولىشى كېرەك ئىدى. ئەگەر يېڭى قولغا كەلتۈرۈلگەن تۇپراقلار ياۋروپالىقلارنى كەڭ كۆلەمدە كۆچۈرۈپ ئورۇنلاشتۇرۇشقا ئىمكانىيەت بەرمىسە، بۇنداق مۇستەملىكە تۇپراقلىرى ياۋروپالىقلارنى يېڭى هاياتلىق ماكانىغا ئېرىشتۈرۈش غايىسىگە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. ئەمما ئون توققۇزىنچى ئەسىرلەردە تېنىچ يوللاردىن پايدىلىنىپ هاياتلىق ماكانى ئۇچۇن يېڭى زېمىن قولغا كەلتۈرۈش ئىمكانىيىتى يوق ئىدى. بۇنداق مۇستەملىكىچىلىك سىياسىتىنى يولغا قويۇش ئۇچۇن قاتتىق ئۇرۇش قىلماي تۇرۇپ هەرگىزمۇ مەخسەتكە يەتكىلى بولمايتتى. شۇنداقتىمۇ بۇنداق بىر ئۇرۇش ياۋروپا قىتئەسى ئىچىدە ياۋروپا تېشىدا مۇستەملىكىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشكە قارىغاندا ئاسانراق بولاتتى. ئەگەر بۇنداق بىر قارار ئېلىنغانلا بولىدىكەن، قالغان بارلىق ئىشلارنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ پۈتۈن كۈچنى بۇ ۋەزىپىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا قارىتىش لازىم ئىدى. هەممە بىردەك كۈچ ـ قۇدرىتىنى، پۈتۈن شىجائىتىنى ئىشقا كىرىشتۈرۈش تەلەپ قىلىنىدىغان بۇنداق بىر ئىش، ئۇنداق يېرىم ـ ياتا چارىلار، ئىككىلىنىشلەر بىلەن هەرگىزمۇ ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولىدىغان ئىشلاردىن ئەمەس ئىدى. رېيچنىڭ بارلىق سىياسەتچىلىرىمۇ بۇ غايىگە مەركەزلەشتۈرۈش، بۇ غايە ئۇچۇن خىزمەت قىلىدىغان هالغا كەلتۈرۈش لازىم ئىدى. بۇ ۋەزىپىنى بىر ـ بىرلەپ پىلانلاش، ئۇنىڭ ئۇچۇن هەرىكەتكە ئاتلىنىشتىن باشقا هەرقانداق تالاش ـ تارتىش ياكى مەرتلىك، سېخىلىق قىلىشقا ئۇرۇنۇشلارغا هەرگىزمۇ پۇرسەت بەرمەسلىك لازىم ئىدى.

ئېتىراپ قىلىشقا تىگىشلىك يەنە بىر مەسىلە شۇكى، بۇ غايىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ بىردىن ـ بىر يولى ــ ئۇرۇش ئىدى. بۇ ئىش ئۇچۇن ئېغىر بېسىقلىق بىلەن باشقىلاردىن قالماي ئۇرۇش تەييارلىقىغا كىرىشىش لازىم

ئىدى. بۇنداق بىر قارارغا كەلگەندىن كېيىن، باشقا ئىشلارنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ پۈتۈن زېھنىمىزنى بۇ ئىشقا مەركەزلەشتۈرىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ. ھەممىمىزنىڭ غەيرەت ـ جاسارەتكە، ئېنېرگىيىگە ئېھتىياجلىق بولۇۋاتقان بۇ كۈنلەردە بۇنى تەمىنلىيەلەيدىغان بۇنداق بىر ھەرىكەت يېرىم ـ ياتا تەدبىرلەر بىلەن، ئىككىلىنىشلەر بىلەن ھەرگىز ئەمەلگە ئاشىدىغان بىر ھەرىكەت ئەمەس. بۇنىڭ ئۈچۈن رېيچىنىڭ بارلىق سىياسەتلىرىنى پەقەت مانا شۇ مەقسەت ئۈچۈن خىزمەت قىلدىغان ھالغا كەلتۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. بۇنداق بىر ھەرىكەت پىلانلانغاندىن كېيىن، بۇنىڭدىن باشقا ھەرقانداق بىر ئەقىدىگە تەۋە كىچىككىنە بىرەر ھەرىكەتكىمۇ يول قويۇشقا بولمايدۇ. شۇنداق بولغاچقا، بۇنداق بىر مەقسەتنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىشقا توغرا كېلىدۇ دەيمىز. تۈزۈلگەن بارلىق ئىتتىپاقداشلىقلارمۇ پەقەت ئەنە شۇ مەقسەتنى كۆزدە تۇتقان بولىشى، شۇ ئاساستا ھەرىكەت قىلىشنى تۈپكى مەقسەت قىلغان بولىشى لازىم ئىدى.

خوش، شۇنداق قىلىپ ياۋرۇپادىن زېمىنگە ئېرىشىش قارارىغا كەلدۇقمۇ؟ ئۇنداقتا بۇ غايە پەقەت رۇسىيىنىڭ زىيىنىغىلا ئەمەلگە ئاشۇرۇلىشى مۇمكىن بولىدىغان بىر ئىش ئىدى. ئۇنداقتا يېڭى رېيچىنىڭ قېلىچىغا تايىنىپ نېمىس ساپانلىرى ئاغدۇرىدىغان يەرگە ئېرىشىش ۋە خەلقىنىڭ كۈنلۈك تۇرمۇشىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىش ئۈچۈن قايتىدىن بۇرۇنقى تۆتەن كاۋاللىرلىرىنىڭ تۇتقان يولدىن مېڭىشقا توغرا كېلىدۇ. بۇنداق بىر سىياسەت يۈرگۈزۈش ئۈچۈن ياۋرۇپادا ئىتتىپاقداشلىققا ئەڭ مۇناسىپ دۆلەتلەر قاتاردا يالغۇز ئەنگلىيىنىلا تاللىۋېلىشقا توغرا كېلەتتى. بۇ ئىشتا ئەنگلىيە بىلەن كىلىشىمگە كېلىپ ئارقا سېپىمىزنى بىخەتەر ھالغا كەلتۈرىۋالغىنىمىزدىن كېيىن، نېمىسلار بۇ يېڭىچە كىرىست سەپىرىگە ئەنگلىيە بىلەنلا بىرگە ئاتلىنىش مۇمكىنچىلىكى بار ئىدى. بۇنداق سەپەر قىلىشقا ئەجداتلىرىمىزدەك بىزنىڭمۇ ھەققىمىز بار ئىدى. بىزنىڭ تېنچلىقپەرۋەرلىرىمىزنىڭ ھېچ بىرسى شەرقنىڭ نېنىنى يېيىشنى رەت قىلمىغىنى بىلەن، ئەسلىدە ساپانغا يول ئاچالايدىغان بىردىن بىر چارە قېلىچقا تايىنىش بولىدىغانلىقىنى ئۇلار ئەقلىگىمۇ كەلتۈرۈشمىدى! بۇ مەقسەت ئۈچۈن ئەنگلىيىنى قىزىقتۇرغىلا بولىدىكەن، بۇنىڭ ئۈچۈن ھەرقانداق پىداكارلىق قىلىنسىمۇ ئارتۇقلۇق قىلمايتتى. بۇ مەقسەت ئۈچۈن مۇستەملىكىلەردىن، دېڭىز ئۇستۈنلۈكلىرىمىزدىن، بولۇپمۇ ئەنگلىيە سانائىتىگە رەقىپ بولۇشتىن ئۆزىمىزنى چەتكە ئالساقلا ئەنگلىيىنى پۈتۈنلەي خاتىرجەم قىلالىشىمىزمۇمكىن ئىدى. بۇ نەتىجىگە ئېرىشىش ئۈچۈن تۇڭدىنىكىچە ئوچۇق ـ ئاشكارە ۋە كەسكىن مۇئامىلە قىلىش لازىم ئىدى: يا

مۇستەملىكىلەردىن، دۇنياۋي سودىدىن ۋاز كېچىش؛ ياكى بولمىسا گېرمانىيە دېڭىز ئارمىيىسىدىن ۋاز كېچىپ دۆلەتنىڭ بارلىق كۈچىنى قۇرۇغلۇق ئارمىيىسى ئۈستىگىلا مەركەزلەشتۈرۈش.

بۇنداق قىلغىنىمىزدا ۋاقىتلىق بىر چەكلىمە ئېچىگە كىرىپ قالىدىغاندەك كۆرۈنسەكمۇ، ئۇنىڭ كەينىدىن كېلىدىغىنى پارلاق بىر كىلەچەك بولۇپ، كەلگۈسىدە قۇدرەتلىك بىر دۆلەتكە ئايلىنىش ئۈچۈن ئۇل هازىرلىيالمىغان بولار ئىدۇق.

ئەسلىدە ئەنگلىيە بىر زامانلاردا ئۆز ئېچىدە ئەنە شۇ مەقسەت ئۈچۈن مۇنازىرە قىلىشقانلىقى، بىز بىلەن بۇ جەھەتتە مۇزاكىرە قىلىش نىيىتىدە بولغانلىقىمۇ راس ئىدى. چۈنكى ئەنگلىيە دائىرلىرى گېرمانىيىنىڭ كۈنسايىن ئارتىپ كېتىۋاتقان نوپۇسى سەۋىبىدىن قانداقلا بولمىسۇن ياۋروپادا ئەنگلىيە بىلەن كىلىشىپ بىرەر چىقىش يولى تېپىشقا مەجبۇر بولىدىغانلىقىنى، ئەگەر گېرمانىيە بۇ ئىشنى ئەنگلىيە بىلەن كىلىشىپ ھەل قىلمىغىنىدا، ئۆز بېشىغا، ئەنگلىيىنىڭ زىيىنىغا بولسىمۇ باشقا قىتئەلەردىن ھەل قىلىش يولىغا قاراپ مېڭىش ئېھتىمالىنىڭ بارلىقىنى پەرەز قىلىشقان ئىدى. بۇنداق بىر ئېھتىماللىقنى ئەنگلىيە دائىرلىرى ياخشى بىلەتتى.

20 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا، لوندون دائىرلىرى گېرمانىيە بىلەن يېقىنلىشىش ئۈستىدە ئىزدىنىپ يۈرگەن ۋاقىتلاردىلا، بۇ مەقسەتنى ئۇلارنىڭ باش مىنىستىرگە يەتكۈزۈپ، بۇ ھەقتە ساپ نىيەتلىك ئىكەنلىكىمىزدىن ئۇلارنى خەۋەردار قىلىپ قويۇشىمىز لازىم ئىدى. ئەسلىدە كېيىكى يىللاردا شاھىت بولغىنىمىزدەك بۇ ئارزۇلىرىمىز تۈنجى قېتىم ئەنە شۇ ۋاقىتتا ئوتتۇرغا چىقىشقا باشلىغان دېيىش مۇمكىن ئىدى. تەبىئىيكى، ئېنگلىزلار ئۈچۈن قولىمىزنى ئوتقا تىقىشمىزمۇ نېمىسلار ئارىسىدا ئۈنچە بەك ماقۇل ئىش ھېساپلىنىپ كەتمەيدىغانلىقى ئېنىق. شۇ سەۋەپتىن بولسا كېرەك، ئۇ ۋاقىتلاردا خۇددى ئىتتىپاقداشلىقلار ھەمىشە ھەر ئىككىلا تەرەپكە پايدا كەلتۈرىدىغان ئىشلاردىن بارلىققا كېلىشى كېرەك دەپ چۈشىنىۋالغان ئىدۇق. ئەسلىدە ئازىراقلا يول قويغان بولساق، بۇنداق بىر ئىتتىپاقداشلىق ئەنگلىيە تەرەپ بىلەن بەكلا ئاسان ئىشقا ئاشۇرۇشقا بولىدىغان بىر ئىش ئىدى. چۈنكى، پەقەت ئەنگلىيە دېپلوماتىيىسىلا ھەر قانداق بىر ئىشنىڭ چوقۇم بىر بەدىلى بولىدىغانلىقىنى ئېنىق بىلىدىغان قاقۇاش كىشىلەردىن تەشكىل تاپماقتا ئىدى.

ئەگەر ئۆز ۋاقتىدا ئۈستىلىق بىلەن تاشقى سىياسەت يۈرگۈزەلىگەن بولساق، گېرمانىيە 1904 ـ يىلى ياپونىيىنىڭ تاللىۋالغان يولىدا مېڭىشنىمۇ ئويلىنىپ كۆرۈشكە بولار ئىدى. شۇنداق بولغىنىدا گېرمانىيىنىڭ قولغا كەلتۈرىدىغان

نەتىجىلىرىنى تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز زور بولىدىغانلىقىنى كۆرەلىگەن بولار ئىدۇق. بەلكىم دۇنيا ئۇرۇشىمۇ پارتىلىمىغان بولار ئىدى. 1904 ـ يىلقى ئاققۇزىدىغان قانلار نەتىجىسىدە 1914~1918 يىللار ئارىسىدا ئون مەسسىدىن ئارتۇق قان ئېقىشىنىڭ ئالدىنى ئالالىغان بولار ئىدۇق. ئەگەر شۇنداق قىلالىغان بولساق، گېرمانىيىنىڭ دۇنيادىكى ئورنى بۈگۈنكىسىدىن زور دەرىجىدە پەرىقلىق بولىدىغانلىقى مۇقەررەر ئىدى.

شۇ سەۋەپتىن، ئەنە شۇ يىللاردىن تارتىپلا ئاۋۇستىرىيە بىلەن ئىتتىپاق تۈزۈش ئاخماقلىق ھېساپلىنىدىغانلىقى ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئاۋۇستىرىيە دېگەن بۇ مۇمىيا دۆلەت، گېرمانىيە بىلەن بىرلىشىپ ئۇرۇش قىلىمەن دەپ ئىتتىپاق تۈزگەن بولماستىن بەلكى مەڭگۈلۈك بىر تېنچلىقنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، بۇ تېنچلىقنى خاندانلىق تەۋەسىدىكى گېرمانىزمنى تەدرىجى ھالدا تولۇق يوقۇتۇش مەقسىدى ئۈچۈن پايدىلىنىشنى كۆزلەپ ئىتتىپاق تۈزگەن ئىدى. ئۇلارنىڭ بۇ ئويىمۇ ئەسلىدە خۇددى ئىتتىپاق تۈزۈشكىنىدەك ئەمەلگە ئاشمايدىغان قۇرۇق خىيال ئىدى.

نېمىسلارنىڭ مىللىي مەنپەئەتىنى پائال تۈردە ھىمايە قىلىشقا يول قويمىغان، ئۆز چېگرىسى ئىچىدە نېمىسزلاشتۇرۇشنى توختىتىشقا يېقىن يولىماي كېلىۋاتقان بىر دۆلەت بىلەن بۇنداق بىر ئىتتىپاق تۈزۈپ نېمىس مەنپەتىنى قوغداشقا بولىدۇ دەپ قاراش ھەقىقەتەنمۇ ئاخماقانىلىق بىر ئىش ئىدى. گېرمانىيە، نېمىس ئىرقىدىن تەشكىل تاپقان ئون مىليون خەلقنىڭ تەغدىرىنى ئادەم چىداشلىق بەرگىلى بولمايدىغان ھابسبوۋرگلار دۆلىتىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويماسلىق ئۈچۈن يىتەرلىك مىللىي ھېسسىياتى ۋە مىجەز ـ خاراكتېرىگە ئىگە بولسا ئىدى، ھابسبوۋرگلارنىڭ پەرۋاسىزلىق بىلەن بۇ پىلاننى ئىشقا سېلىشقا جۈرئەت قىلالىشىنى ھەرگىزمۇ پەرەز قىلىشقا بولمايتتى. كونا رېيچنىڭ ئاۋۇستىرىيە مەسلىسىدىكى پوزىتسىيىسىدىن بارلىق مىللەتلەر ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلىدىغان كەسكىن كۈرەشلەردىكى مۇئامىلىسىنىڭ قانداق ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقارغانلىقىنىمۇ پەرەز قىلالىشىمىز مۇمكىن. يىلدىن يىلغا كۈچىيىۋاتقان نېمىسلىكنىڭ ئېزىلىشىگە يول قويماسلىق كېرەك ئىدى. چۈنكى ئاۋۇستىرىيە بىلەن ئىتتىپاق تۈزۈش ئىشى پەقەتلا نېمىس ئامىللىرىنى قوللاپ ـ قۇۋەتلەش ئارقىلىقلا ئۆز ئەھمىيىتىنى ساقلىيالىشى مۇمكىن بولاتتى. ئەمما ئەمەلىيەتتە بۇنداق ئىمكانىيەت بارغانسىرى ئازىيىپ كېتىۋاتىدۇ.

نېمىسلىكنى باسىدىغان بۇ كۈرەش داۋاملاشقانسىرى ئۇلار (ھابسبوۋرگلار) ھېچنەرسىدىن ئەنسىرىمەس ھالغا كەلمەكتە ھەمدە نەتىجىسى كۈتكەندەك

بولمىغان هامان بۇ ئىتتىپاقتىنمۇ يېنىۋېلىشى كۆزگە كۆرۈنۈپلا تۇرغان بىر ئىش.

گېرمانىيە بۇنداق بىر ئېھتىماللىقتىن قۇتۇلۇشنى ئويلىغان بولسىمۇ مۇمكىن بولمىدى. دۇنيا تېنچلىقىنى داۋاملاشتۇرالايمىز دەپ چۇش كۆرگەن بولسىمۇ ئۇيقىدىن ئويغانغانلىرىدا دۇنيا ئۇرۇشىغا دۇچ كەلگەنلىكىنى كۆردى.

ئۇلارنىڭ نېمىس مىللىتىنىڭ كەلگۈسى تەغدىرىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ئۈچىنچى خىل چارىنى ئىشقا سېلىشنى بىر چەتكە قايرىپ قويغانلىقىنىڭ بىرىدىن بىر سەۋەبى، يوقۇرقىدەك تېنچلىق چۇشى ئىچىگە پېتىپ قالغانلىقىدىن بارلىققا كەلمەكتە ئىدى. شۇنداقتىمۇ شەرق تەرەپتىن زېمىن قولغا كەلتۈرگىلى بولىدىغانلىقى ئېنىق ئىدى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىشقا مەجبۇر بولىدىغانلىقىمۇ ئېنىق ئىدى. شۇنىڭغا قارىماستىن ھەرقانداق بەدەل تۆلەشتىن قەتئىي نەزەر تېنچلىقنى بىرىدىن بىر مەقسەت قىلىۋېلىشقان ئىدى. چۇنكى ئۇ ۋاقىتلار بىلەن ئۇنىڭدىن كېيىنكى خېلى ئۇزۇن بىر مەزگىلگىچە گېرمانىيە تاشقى سىياسىتىنىڭ شۇئارى پۈتۈن چارىلاردىن پايدىلىنىپ نېمىس خەلقىنى قوغداش، ئۇنىڭ مەۋجۇدىيىتىنى ساقلاش بولماستىن، بۇنىڭ دەل ئەكسىچە بارلىق چارىلاردىن پايدىلىنىپ دۇنيا تېنچلىقىنى قوغداشنى شۇئار قىلىۋېلىشقان ئىدى. رۇشەنكى، بۇنىڭ ئاقىۋىتىنى ھەممە كىشى كۆردى!

بۇ مەسىلىنى كېيىن يەنە بىر قېتىم مۇھاكىمە قىلىپ ئۆتۈشكە مەجبۇرمەن.

شۇنداق قىلىپ ئەڭ ئاخىرقى چارە ئورنىدا تۆتىنچى يوللا قالغان ئىدى: سانائەتنى تەرەققى قىلدۇرۇش، خەلقارالىق سودا بىلەن دېڭىزلارغا ھۆكمۈران بولىدىغان ئارمىيىگە ئىگە بولۇش ۋە يىراق مۇستەملىكىچىلىك يولىنى ئېچىش.

بۇ يول ھەقىقەتەنمۇ تېخىمۇ تېز ۋە ئاسان ئىشقا ئاشىدىغان يول دەپ قارالغان ئىدى. ئەمما بىر يەرنى مۇستەملىكە قىلىپ ئۆزلەشتۈرۈش ئىشى بەكلا ئۇزۇنغا سوزۇلىدىغان مۇشكۇل ئىش. ھەتتا بەزىدە بۇ ئىش ئۈچۈن نەچچە ئەسىر ۋاقىت سەرپ قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. بۇ چارىنىڭ قىيىن تەرىپىمۇ دەل مۇشۇ يەردە ئىدى. بۇ ئىش تۇيۇقسىزلا ئوتتۇرغا چىقىدىغان چاقماق چاقىنىدەك بىر ئىش بولماستىن، بەلكى ئىنتايىن چوڭقۇر خىزمەتلەر ئارقىلىق ئۇزۇن مۇددەت پائالىيەت قىلىش ئارقىلىقلا ئىشقا ئاشۇرغىلى بولىدىغان، شۇنىڭدەك تىنماي كۈچ سەرپ قىلىشقا توغرا كېلىدىغان بىر ئىش ئىدى. بۇ ئىش ھەرگىزمۇ سانائەتلىشىشتەك ئۇنداق بىر نەچچە يىلدىلا ئىشقا ئاشۇرغۇلى بولىدىغان ئاسان ئىش ئەمەس ئىدى. بۇنىڭ ئۈچۈن بىرەر دېڭىز ئارمىيىسىنى قۇرۇپ چىقىش گېرمانىيە ئۈچۈن ئۇنچە بەك تەس بولمىغاندەك قىلغىنى بىلەن،

بۇنىڭغا سېلىشتۇرغاندا دېڭىز ھالقىپ زوراۋانلىق كۆچىگە تايىنىپ بىرەر دېھقانچىلىق مەيدانىنى تارتىپ ئېلىپ ئۇ يەرنى ئۆزلەشتۇرۇش، بۇ يەرگە دېھقانلىرىمىزنى يۆتكەپ بېرىشىمىز بەكلا قىيىن بىر ئىش ئىدى. ئەمما بۇ يەردە بۇنىڭ كاپالىتى بولغان دېڭىز ئارمىيىمىزنىڭ ئۇشتۇمتۇتلا ۋەيران قىلىنىشىنىمۇ كۆزدىن چىقارماسلىقىمىز كېرەك.

گېرمانىيە بۇ سىياسەتنى يولغا قويغىنىدىمۇ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ سەۋەپتىنمۇ ئۇرۇش قاينىمى ئىچىگە پېتىپ قېلىشى مۇمكىنلىكىنى تونۇپ يېتىشى كېرەك ئىدى. ماختاپ ئۇچرىۋېتىش، كىشىلەرنى قىزىقتۇرۇش يولى بىلەن قۇرال كۆچىگە تايانماستىن "خەلقنى تېنچ يولدا ئىگەللەش" دەيدىغان ھەربىكەت بويىچە يىراق جايلارغا بېرىپ بانان ئۇزۇش ئىشى ئۈچۈن سۈيۈملۈك، ياخشى نىيەتلىك، تېنچلىقپەرۋەرلىك نىيىتى يېتىدۇ دەيدىغان قۇرۇق گەپلەر بىلەن پەقەت ئۇششاق بالىلارنىلا ئالدىغىلى بولاتتى.

ياق، ئەگەر بىز زورلۇق كۆچىدىن پايدىلانماي بۇنداق بىر يولغا كىرىپ قالغىنىمىزدا، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئەنگلىيە بىلەن ئىتتىپاق تۈزۈشكە تىگىشلىك بولغان يولدىن ۋاز كەچكىنىمىزدە، ئۇلار چوقۇم بىزنىڭ دۈشمىنىمىزگە ئايلىنىپ بىزنىڭ تېنچلىق ھەربىكەتلىرىمىزگە كۆچلۈك مەنمەنچىلىك، قوپال، زورلۇق مۇئامىلىدە بولۇپ بىزگە ھۇجۇم قىلىشى چوقۇم ئىدى.

ئەپسۇس! بىز نېمىشكە ئۇنچىلىك ئاقكۆڭۈللۈك قىلىپ كېتىمىز؟ دەرۋەقە بىز ئەنگلىيىنىڭ ئورنىدا بولساق ھەرگىزمۇ ئۇنداق ئويلىماس بولار ئىدۇق. ياۋرۇپادىن تۈپراق قولغا كەلتۈرۈش سىياسىتى ئۈچۈن رۇسىيىگە قارشى ئەنگلىيە بىلەن بىرلىشەلمەي قالدۇق. خۇددى شۇنىڭدەك مۇستەملىكىچىلىك بىلەن خەلقارالىق سودا سىياسىتىدىمۇ ئەنگلىيىگە قارشى تۇرۇش ئۈچۈن رۇسىيە بىلەن بىرلەشكىنىمىزدىلا ئىشلىرىمىز نەتىجىلىك بولار ئىدى. ئەمما ئۇ چاغدا بۇ تۈردىكى سىياسىتىمىزدىن كېلىپ چىقىدىغان بارلىق ئاقىۋەتلەرگە ماقۇل بولىشىمىز ھەمدە ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئاۋۇستىرىيىدىن تېز ئايرىلىشىمىزغا توغرا كىلەتتى. قايسىلا تەرەپتىن تەھلىل قىلىشىمىزدىن قەتئىي نەزەر، 1900 ـ يىللارغا كەلگىچە ئاۋۇستىرىيە بىلەن ئىتتىپاق تۈزگەنلىكىمىزنىڭ ئۆزىلا ئۇچىغا چىققان ئاخماقلىق ئىدى. ھېچ بولمىغاندا ئەنگلىيىگە قارشى تۇرۇشتا رۇسىيە بىلەن ھەمكارلىشىشنى، ياكى رۇسىيىگە قارشى تۇرۇشتا ئەنگلىيە بىلەن ھەمكارلىق ئورنىتىشنى ھېچكىم ئەقلىگىمۇ كەلتۈرۈپ قويۇشمىدى. چۈنكى ھەر ئىككىلا ئەھۋالدا ئۇرۇشتىن ساقلانغىلى بولمايدۇ دەپ قاراشقان ئىدى. شۇڭا ئۇلار بۇنداق بىر ئۇرۇشتىن ساقلىنىمىز دەپ خەلقارالىق سودا بىلەن سانائەتلىشىش سىياسىتىنى تۈزۈشكە كىرىشىپ

كەتكەن ئىدى. دۇنيانى "ئىقتىسادىي تېنچلىقپەرۋەرلىك" بويىچە بوي سۇندۇرۇشنى ئوتتۇرغا قويىشى، ھەرقانداق بىر زورلۇق ئىشلىتىشكە تايىنىدىغان ئۇسۇللارنى ئەمەلدىن قالدۇرالايدۇ دەپ ئىشەنگەنلىكىنىڭ نەتىجىسى ئىدى. ئەمما بۇنى ئوتتۇرغا قويغۇچىلار بۇ يولدىنمۇ تۇلا بەك خاتىرجەم بولۇپ كىتەلمىگەن ئىدى. بولۇپمۇ ئارىلاپ ئەنگلىيەدىن كېلىۋاتقان كۆتۈلمىگەن تەھدىتلەرگە قاراپ بۇ قارارىدىن تېخىمۇ ئۇمىدسىزلىنىپ ئەندىكىپ كېتىشكەن ئىدى. شۇ سەۋەپتىن دەرھال بىر دېڭىز ئارمىيىسى قۇرۇپ چىقىش قارارىنى ئېلىشىدۇ. ئەمما ئۇلارنىڭ دېڭىز ئارمىيىسى قۇرۇش قارارى ھەرگىزمۇ ئەنگلىيىگە قارشى ئۇرۇش قىلىش ياكى ئەنگلىيىنى مەغلوپ قىلىشنى مەقسەت قىلغان بىر قارار ئەمەس ئىدى. بۇنىڭ دەل ئەكسىچە، بۇ ئارمىينى قۇرۇشتىكى مەقسەت "دۇنيا تېنچلىقى" نى قوغداش، دۇنيانى "تېنچلىقپەرۋەرلىك سىياستى" بويىچە قولغا كەلتۈرۈشنى مەقسەت قىلىش ئىدى. قۇرۇلغان بۇ دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ كىمە سانى بىلەن ئومۇمىي تونناجىلا ئەمەس بەلكى قۇرال كۆچى جەھەتتىمۇ بەكلا غۇرۇگۇل ئىكەنلىكى بۇنى ئوچۇق كۆرسەتمەكتە ئىدى. بۇ ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ نەقەدەر تېنچلىق سۆيەر كىشىلەر ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇرماقچى بولۇشقان ئىدى. دېمەك، ئۇلارنىڭ دەپ يۈرگەن بۇ تۈردىكى "تېنچلىق" دېگەنلىرىمۇ شۇنچىلىكلا بىر ئىش ئىدى.

دۇنيانى ئىقتىسادىي ۋە تېنچلىقپەرۋەرلىك كۈرەشلىرى ئارقىلىق بوي سۇندۇرۇش ھەققىدە ئېيتىلغان قۇرۇق تالاش ـ تارتىشلار ھېچقاچان بىرەر دۆلەت سىياسىتىگە ئاساس بولالمايدىغان مەنتىقىسىز كاپشىشلار ئىدى. دۇنيانى قولغا كەلتۈرۈشنىڭ بۇنداق بىر يولىنى توغرا يول دەپ تاللىۋالغان، بۇنداق بىر يولنى ھىمايە قىلىدىغان كىشىلەرنىڭ ئەنگلىيىنى مىسال قىلىپ كۆرسەتكەنلىكى ئۇلارنىڭ نەقەدەر مەنتىقىسىز كىشىلەر ئىكەنلىكىنى تېخىمۇ ئاشكارىلاپ بەرگەن ئىدى. نەزەرىيىلەر بىلەن تارىخى تەجرىبىلىرىمىز بىزگە تېنچلىق بىلەن ھەممىنى قولغا كەلتۈرۈشكە بولىدۇ دەيدىغان بۇنداق بىر ئاخماقلىقنى ھېچقاچان ئۆگەتمىگەن. شۇڭا بۇ خاتانى تۈزىتىشىمىز ئۈچۈن يەنىلا كېچىككەن بولمايمىز. دېمەك، بىزنىڭ نۇرغۇن كىشىلىرىمىز تارىخنى قىلچىمۇ چۈشەنمەي ئوقۇپ يۈرگەنلىكى ئېنىق. مەن بۇ يەردە بۇنىڭ ئەكسىچە بىر كۆزقاراشنى ئوتتۇرغا قويۇشۇم ئۈچۈن يەنە شۇ ئەنگلىيىنى مىسالغا ئېلىپ كۆرسىتىشكە مەجبۇرمەن. چۈنكى ھېچقانداق بىر خەلق، ئىقتىسادىي كۈرەشلەرنى ئەنگلىيىلىكلەردەك قەتئىي ئىرادە بىلەن، يەنى قۇرال كۈچىگە تايىنىپ ھەل قىلىشقا، ئۇنىڭدىن كېيىن قولغا كەلتۈرگەنلىرىنى يەنە ئۇلاردەك زورلۇق كۈچىگە تايىنىپ قوغداشقا تىرىشىپ باققان ئەمەس. ئەنگلىيىلىكلەرنىڭ سىياسىي كۈچىگە تايىنىپ ئىقتىسادى كۈرەشنى

غەلىبىگە ئېرىشتۈرەلىگەنلىكى، ئۇندىن كېيىن يەنە بۇ ئىقتىسادىي كۆچىنى سىياسىي كۆچكە ئايلاندۇرالىغانلىقى ئەنگلىيىنىڭ تىپىك سىياسىي ھۇنەرلىرىدىن بىرى ئەمەسمىدى؟ ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئىقتىسادىي تەرەققىياتلىرى ئۈچۈن ئەنگلىزلارنىڭ بىۋاستە قان تۆكۈپ قۇربان بەرگەنلىكىنى بىزنىڭكىلەر پەسكەشلىك دەپ قارىشىمۇ قاتتىق خاتالاشقانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇلارنىڭ يەنە ئەنگلىيىنى ئۆزىنىڭ مىللىي ئارمىيە كۈچىگە ئىگە ئەمەس دەپ بىلجىرلاشلىرىمۇ ھېچنېمىنى ئىسپاتلاپ بىرەلمەيدۇ. مۇھىم بولغىنى قوشۇنىنىڭ شۇ ۋاقىتىكى تەركىۋى، تەشكىلات شەكلى ئەمەس، بەلكى قولىدىكى بۇ قوشۇندىن پايدىلىنىپ ئۇرۇشقا قاتنىشىش قارارىغا كېلىش ئىرادىسىنىڭ بولۇش ـ بولماسلىقى ھەممىدىن مۇھىم مەسىلە ئىدى. ئەنگلىيە ئۇرۇش جەريانىدا ئۇرۇشقا لازىملىق بارلىق لازىمەتلىكلىرىنى تولۇق قولغا كەلتۈرۈپ كېلىۋاتقان، ھەردائىم غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈشكە كاپالەتلىك قىلالايدىغان بىر ئارمىيە قۇرالىغان دۆلەت. ئەنگلىيە، مائاشلىق ئەسكەرلىرى يېتەرلىك بولسىلا ئۇلارنى ئۇرۇشقا سېلىپ تۇرغان، ئۆز خەلقىنىڭ ئەڭ قىممەتلىك بولغان قېنىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى بىر تامچىسىنىمۇ بىكارغا سەرپ قىلىۋەتمەيدىغان، ئەمما غەلىبە قىلىشقا كۆزى يېتىدىغانلا ئىش بولىدىكەن ئۇنىمۇ پىدا قىلىشتىن قەتئىي چېكىنمەيدىغان بىر مىللەت ئىدى. ئۇرۇش قىلىش ئىرادىسى، غەيرەت ـ جاسارىتى ۋە قۇراللىق كۈچىگە تايىنىپ ھەربىكەتكە ئاتلىنىش ئالاھىدىلىكى ئەنگلىيىلىكلەرنىڭ مەڭگۈ ئۆزگەرمەس بىر ئالاھىدىلىكىدۇر.

ئەمما بىزنىڭ گېرمانىيىدىكى مەكتەپلەر، مەتبۇئاتلار، ئوبزورچىلار، ھەجۋى گېزىتلار ئەنگلىيە بىلەن ئېنگلىز ئىمپېرىيىسىنى تونۇشتۇرغاندا ئادەمنى تەدرىجى شەكىلدە شۇنداق غەلىتى تونۇشلارغا كەلتۈرۈپ قويىاتتىكى، ئاخىرى بېرىپ بىزنى بىر تۈرلۈك ئۇمىتسىزلىك پاتقىقىغا پاتۇرىۋېتىشەتتى. ئەنگلىيىلىكلەرنى قۇۋ، جاسارىتى يوق دېگەندەك بۇ خىل خاتا قاراشلار خۇددى بىر تۈرلۈك يۇقۇملۇق كېسەللىكىگە ئوخشاش ئاستا ـ ئاستا پۈتۈن ئەتراپىمىزغا تارقىلىپ، بىزنى ئېغىر مەغلوبىيەتلەرگە باشلاپ بارىدىغان خاتا پەرەزلەرگە يېتەكلەپ كەتكەن ئىدى. بۇ تۈردىكى خاتا قاراشلار بىزگە شۇنچىلىك چوڭقۇر تەسىر قىلغان ئىدىكى، ئاخىرى بېرىپ "ئېنگلىز" لارنى ئىنتايىن پەسكەش ئەمما ئەقىللىق ئەخلاقسىز تىجارەتچىلەر ئىكەنلىكىگە ئىشەندۇرىۋېتىشكەن ئىدى. بىزنىڭ داڭلىق پروفېسسورلىرىمىز، ئوقۇتقۇچىلىرىمىز ئەنگلىيە ئىمپېرىيىسىدەك بۇنداق دۇنياغا يېيىلغان بىر ئىمپېرىيىنى بىر قىسىم ساختىپەز ھىلىگەرلىكلەر بىلەن قۇرۇپ چىقىشقا بولمايدىغانلىقىغا زادىلا ئەقلى يەتمەيتتى. شۇنداق قىلىپ راست گەپ

قىلىدىغان ئاددى كىشىلەرنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشىغا ھېچكىم قۇلاق سېلىشمىدى، قۇلاق سېلىشمىدىلا ئەمەس ھەتتا ئۇلارنىڭ ئۇننىمۇ چىقارتقۇزمىدى. فلاندرىدە تومميپىلەرنىڭ بىزگە قارشى بىۋاستە سەپ تۈزگەنلىكىنى كۆرۈپ ھەيران قالغان سەبداشلىرىمنىڭ چىرايىنى ھەرگىز ئۇنۇتالمايمەن. ئۇرۇشنىڭ دەسلەپكى كۈنلىرىدىلا بۇ ئىسكاندىناۋىيىلىكلەرنىڭ بىزگە گېزىتلارنىڭ ھەجۋى بەتلىرىدە تۇنۇشتۇرغان قۇۋۇ ئەمما جەڭگىۋارلىقى يوق دەپ تونۇشتۇرۇلغان ئادەملەرگە پەقەتلا ئوخشمايۋاتقانلىقىنى ھەممەيلەن بىلىپ كەتكەن ئىدى.

مەنمۇ شۇ باھانىدا بەزى تەشۋىقات تۈرلىرىنىڭ ھەقىقەتەنمۇ رولى چوڭلىقىنى تونۇپ يەتكەن ئىدىم.

بۇ تۈردىكى ئالدامچىلىقلارنى تارقىتىۋاتقانلارغا بۇ قىزىلكۆزلەر چوقۇم بەزى مەنپەتلەرنى بەرگەن بولىشى مۇمكىن. بۇنداق مىساللارنى ئىقتىسادى ئىستىلالارنىڭ بىر مىسالى ئورنىدا تونۇشتۇرغان بولسىمۇ مەيلىتتى؛ ئېنگىلىزلار مۇۋەپپىقىيەت قازىنالىغان ئۇسۇلدىن بىزمۇ پايدىلىنالىشىمىز مۇمكىنلىكىنى دېسىمۇ بولاتتى؛ ھەتتا ئۇچۇق ئاشكارە ھالدا راستچىل، ئەخلاقلىق بولغانلىقىمىز، ئېنگىلىزلەردەك ئۇنداق نامەرت بولمىغانلىقىمىز بىزگە تېخىمۇ كۆپ مەنپەتلەرگە ئېرىشتۇرەلەيدىغانلىقىنى ئېيتقان بولسىمۇ مەيلىتتى؛ شۇنداق قىلىش ئارقىلىق ئۇششاق مىللەتلەرنىڭ ھەيرانلىقىنى، چوڭ مىللەتلەرنىڭ ئىشەنچىسىنى تېخىمۇ ئاسان قولغا كەلتۈرەلىشىمىز مۇمكىنلىكىنى تەرغىپ قىلغان بولسىمۇ بولاتتى.

بىزنىڭ ئاقكۆڭۈل، ساپدىل بولغانلىقىمىز باشقىلار يامان كۆرىدىغان ئالاھىدىلىكلىرىمىز بولۇپ، بىز بۇنداق يامان كۆرۈشنى ھېچقاچان چۈشىنەلمىدۇق. چۈنكى بىز ئۆزىمىزنىڭ بۇ ئالاھىدىلىكىمىزگە چىن قەلبىمىزدىن قەتئىي ئىشەنچ قىلاتتۇق. ئەمما باشقىلار بىزنىڭ بۇنداق مىجەزلىرىمىزگە قاراپ بىزنى چوقۇم ھىلىگەرلىك قىلىۋاتىدۇ دەپ قارىغان ئىدى. تا ئىنقىلاپ پارتىلىغىچىلا شۇنداق قاراپ كەلگەن ئىدى. ئەمما ئىنقىلاپ يىللىرىدا ئۇلار بىزنىڭ شۇنچىلىك دۆت، ساددا ئىكەنلىكىمىزدىن خەۋەر تېپىپ بۇ خىل پىسخولوگىيىلىك ھالىتىمىزگە قاراپ ھەيرانۇ ـ ھەس قىلىشقان ئىدى.

بىزدىكى بۇ "تېنچ ئىقتىسادىي ئىستىلا" چىلىقىمىزدىن ئىبارەت ئاخماقلىقىمىزنىڭ ئۆزىلا باشقا جەھەتلەردىكى دۆتلۈكىمىز بولغان ئۇچ تەرەپلىك ئىتتىپاق تۈزۈش ئىشىمىزنى تولۇق چۈشىنىشكە يىتەرلىك پاكىت بولغان ئىدى.

گېرمانىيە قايسى دۆلەتلەر بىلەن ئىتتىپاق تۈزەلىشى مۇمكىن ئىدى؟ ئاۋۇستىرىيە بىلەن بىرلىكتە ھەتتا ياۋروپادىمۇ بىرەر ئىقتىسادى كۈرەشكە كىرىشىش ئىمكانىيىتىمىز يوق ئىدى. مانا بۇ، بۇ تۈردىكى ئىتتىپاقلىقنىڭ

ئەڭ ئاجىز نوقتىسى ئىدى. بۇنداق بىر ئىتتىپاقداشلىققا يالغۇز بىسماركلا بىلىپ تۇرۇپ ماقۇل كېلىش ئېھتىمالى بار ئىدى. چۈنكى ئۇ، ئەھۋالغا قاراپ پىلان بىلەن ئىشقا كىرىشىدىغان ئادەم ئىدى. ئەمما ئۇنىڭدىن كېيىن ئەمەل تۇتقانلارنىڭ ھېچقايسىدا بۇنداق بىر ئىقتىدار بولۇپ باقمىدى. ئاخىرى شۇنداق بىر دەۋرگە كەلدۇقكى، بىسمارك قۇرۇپ چىققان ئىتتىپاقنىڭ ھېچبىر ئاساسى قالمىغان ئىدى. چۈنكى بىسمارك ئۆز ۋاقتىدا ياۋروپانى خۇددى بىر نېمىس دۆلىتىگە ئوخشاش ئالقىنىدا ئويىنىتىشنى بىلىدىغان بىرسى ئىدى. ئەمما ئۇمۇمخەلق سايلىمى بىلەن پارلامېنت تۈزۈمى بۇ دۆلەتنى نېمىسلىك بىلەن قىلچە مۇناسىۋىتى قالمىغان زىددىيەتلىك ھالغا چۈشۈرۈپ قويدى.

ئەسلىدە ئاۋۇستىرىيە بىلەن تۈزۈشىدىغان ئىتتىپاقداشلىق ئېتىنىك جەھەتتىمۇ پايدىسىز ئىدى. رېيچ ھۆكۈمىتى، يېڭىدىن كەڭ كۆلەملىك سلاۋيانلاشتۇرۇلغان دۆلەتنىڭ شەكىللىنىشىگە يول قويۇپ بەرگەن ئىدى. ئەمما بۇ دۆلەت كۈنلەرنىڭ بىرىدە رۇسىيىگە قارشى ئۇرۇش قىلىش ئۈياقتا تۇرسۇن، بۇنىڭ دەل ئەكسىچە ئىتتىپاق تۈزگەن گېرمانىيىگە قارشى ھەربىكەتكە ئاتلىنىشى چوقۇم ئىدى. دوناي خاندانلىقىدىكى بارلىق پۈرسەتلەردىن مەھرۇم قالدۇرۇلغان پان گېرمانىزم ھەربىتىنىڭ نوپۇزى ئازايغانسىرى ئىتتىپاقمۇ يىلدىن يىلغا يىمىرىلىپ ئاجىزلاپ بېرىشقا مەھكۇم بولغان ئىدى.

گېرمانىيە بىلەن ئاۋۇستىرىيىنىڭ ئىتتىپاقداشلىقى تا 1900 ـ يىللاردىلا ئاۋۇستىرىيە ـ ئىتالىيە ئىتتىپاقىنىڭ ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان ئىدى.

شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ جەھەتتە قىلىشقا تېگىشلىك پەقەت ئىككى تۈرلۈكلا ئىش قالغان ئىدى: بۇنىڭ بىرسى ھابسبۇرگلار خاندانلىقى بىلەن ئىتتىپاق تۈزۈش يا بولمىسا ئاۋۇستىرىيىدىكى گېرمانىزم ھەربىتىگە قارىتىلغان زۇلۇم ۋە بېسىملارغا قارىتا نارازىلىق بىلدۈرۈش. ئەمما بۇنداق بىر يولغا قەدەم قويۇلغىنىدا، مۇتلەق تۈردە ئۈچۈق ـ ئاشكارە كۈرەش قىلىشقا توغرا كېلەتتى.

بۇ ئۈچ تەرەپلىك ئىتتىپاق پىسخولوگىيىلىك جەھەتتىمۇ بەكلا ئاجىز بىر ئىتتىپاقنى شەكىللەندۈرمەكتە ئىدى. چۈنكى بىرىر ئىتتىپاقلىقنىڭ كۈچى ئەگەر ئەمەلى ۋەزىيەتنى قوغداش ۋە ئۇنى ساقلاپ قېلىشنىلا مەقسەت قىلغان بولىدىكەن، بۇنداق بىر ئىتتىپاقداشلىقنىڭ كۈچىمۇ كۈنسايىن ئاجىزلىشىپ بارىدىغانلىقى مۇقەررەر ئىدى. ئەسلىدە، بىرىر ئىتتىپاقداشلىق، بۇ ئىتتىپاقنى شەكىللەندۈرگەن ھەرقايسى دۆلەتلەرنىڭ بۇ ئىتتىپاقداشلىقتىن پايدىلىنىپ كۈچلىنىۋېلىش مەقسىتىدە تېخىمۇ كۈچلۈك ھالغا كېلىۋېلىشى لازىم ئىدى. شۇنداقتىمۇ بىرلىشىشتىن كەلگەن بۇ كۈچنى تىركىشىش ئۈچۈن ئەمەس بەلكى ھۇجۇمغا ئۆتۈش ئۈچۈن ئىشلىتەلەيدىغان ھالغا كەلتۈرىلگەن بولىشى

كېرەك. ئىشنىڭ بۇ تەرىپىنى ئۇ ۋاقىتلاردا بەلگىلىك ساھەدىكى كىشىلەر چۈشىنىپ يېتەلىگەن بولسىمۇ، ئىشنىڭ مەسئولى بولغان كىشىلەر بۇنىڭ قىممىتىنى زادىلا بىلەلمىدى.

بۇنداق بىر ئىتتىپاقداشلىقنىڭ ھەممە ئاجىزلىقلىرىنى لۇدېندورف 1912 ـ يىلى يېزىپ چىققان ئەسلىمىسىدە ئېنىق كۆرسىتىپ ئۆتكەن ئىدى. ئۇ ۋاقىتلاردا لۇدېندورف باشقۇمانداناللىقا مەنسۇپ بىر پولكوۋنىك ئىدى. ئەپسۇسكى، دۆلەت رەھبەرلىرى ئۇنىڭ بۇ ئاگاھلاندۇرۇشىغا قىلچە ئەھمىيەت بەرمەي، ئۇنىڭ بۇ دوكلادىنى بىر چەتكە تاشلاپ قويۇشقان ئىدى. ئەسلىدە ئەقىل بىلەن مەنتىق ئادەتتە ئادەمنىڭ كىشىلەر ئارىسىدا تېخىمۇ مۇھىم تەسىرلەرنى پەيدا قىلغىنى بىلەن، بۇنداق ئىشلارغا سىياسىيونلار ئارىلىشىپلا قالغان بولىدىكەن، بۇنداق پىرىنسىپلار دەرھال ئەمەلدىن قالىدۇ.

1914 ـ يىلقى ئۇرۇشقا ئاۋۇستىرىيە ۋاستىلىق بىر شەكىلدە سەۋەپچى بولغانلىقى ھەمدە ھابسبوۋرگلار بۇ ئۇرۇشتىن ئۆزىنى چەتكە ئالالماي قېلىشى ئەسلىدە گېرمانىيە ئۈچۈن بىر ئامەت ھېسابلىناتتى. ئەگەر بۇ ئۇرۇش ئاۋستىرىيە بىلەن مۇناسىۋىتى بولمىغان باشقا بىر باھانە بىلەن پارتلىغان بولسا ئىدى، بۇ ئۇرۇشتا گېرمانىيە چوقۇم يالغۇز قالغان بولاتتى. چۈنكى، ئاۋۇستىرىيىلىكلەر گېرمانىيە سەۋەپچى بولۇپ پارتلاپ چىقىدىغان ھەر قانداق بىر ئۇرۇشقا گېرمانىيە تەرىپىدە تۇرۇپ قاتناشمايدۇلا ئەمەس، بۇنداق بىر ئارزۇدا بولىشىنىمۇ ھەرگىز قىياس قىلغىلى بولمايتتى. شۇنداق بولغاچقا، خۇددى كېيىنكى ۋاقىتدا تەنقىت قىلىنغاندەك ئىتالىيە بىلەن بۇزۇلۇشقا ئوخشايدىغان ئەھۋال چوقۇم ئاۋستىرىيىدىمۇ روي بەرگەن بولار ئىدى. يەنى، ئاۋۇستىرىيە ئۇرۇش باشلىنا ـ باشلانمايلا چوقۇم بىتەرەپ بولۇۋالىدىغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇرغانلا بىر ئىش.

ئەگەر بۇ ئۇرۇشتا ئاۋۇستىرىيە بىتەرەپ بولالىغانلا بولسا، ئاۋستىرىيە سلاۋيانلىرى 1914 ـ يىلىدا گېرمانىيىگە يارەم قىلىشنى توساش ئۈچۈن چوقۇم خاندانلىقنى ئاغدۇرۇپ تاشلىشى مۇمكىن ئىدى. شۇنىڭغا قارىماي، دوناي خاندانلىقى بىلەن بارلىققا كەلگەن بۇ ئىتتىپاقداشلىقنىڭ قۇرۇلۇشىدىن كېيىپ چىقىدىغان بارلىق خەۋپ ـ خەتەرنىڭ ئېغىرلىقىنى چۈشىنىدىغان نېمىس ئۇ ۋاقىتلاردا يوق دېيەرلىك ئىدى. ئەڭ مۇھىمى، ئۇ ۋاقىتلاردا ئاۋۇستىرىيىنىڭ دۈشمەنلىرى بەكلا كۆپ بولۇپ، بۇ يامان نىيەتتىكىلەر يوقۇلۇش ئالدىدا تۇرىۋاتقان بۇ دۆلەتنىڭ مىراسىنى بۆلۈشۈش تاماسىدا يۈرگەن ئىدى. ئۇلار يەنە بۇ خاندانلىقنىڭ پارچىلىنىشىغا ئەڭ چوڭ توسالغۇ دەپ قارىغان گېرمانىيىگىمۇ كۆڭلىدە غۇم ساقلاپ يۈرىشەتتى. ئۇلار ۋېينانى پەقەت بېرلىندىن بۆسۈپ ئۆتۈش ئارقىلىقلا ئالغىلى بولىدىغانلىقىنى بىلىپ قالغان

ئىدى. شۇ سەۋەپتىن، گېرمانىيە ئىتتىپاق تۈزۈش ئۈچۈن ئۆزلىرىگە تېخىمۇ كۆپ پايدىسى تېگىدىغان باشقا ئىتتىپاقداشلارغا ئېرىشىش ئىمكانىيەتلىرىدىن مەھرۇم بولۇپ قالغان، نەتىجىدە رۇسىيە بىلەن، ھەتتا ئىتالىيە بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلىرىنى يېرىكلەشتۈرىۋالغان ئىدى. گەرچە رىمدا گېرمانىيەگە قارىتا بىرەر سوغۇق مۇئامىلە ياكى بىرەر دۈشمەنلىك كۆرۈلمىگەندەك قىلسىمۇ، ئاۋۇستىرىيىگە قارىتا ئىتالىيە پۈخرالىرىنىڭ قەلبىدە چوڭقۇر ئۆچمەنلىك، غەزەپ ـ نەپرەت تولۇپ تاشقان ئىدى. ئوتتۇرلۇقتا دېھقانچىلىق بىلەن سانائەت سىياسىتى يۈرگۈزىلىشكە باشلىشى بىلەن رۇسىيىگە ئۇرۇش ئېچىش سەۋەبىمۇ ئەمەلدىن قالغان ھېسابلاندى. بۇنداق بىر ئەھۋالدا پەقەت ئىككىلا دۆلەتنىڭ دۈشمەنلىرى مەنپەت كۈتۈش خىيالىدا بولالىشى مۇمكىن ئىدى. شۇنداق قىلىپ بۇ ئىككى دۆلەتنى پۈتۈن چارىلاردىن پايدىلىنىپ ئۇرۇش قاينىمىغا سۆرەپ كىرگەنلەر بىرىنچى بولۇپ يەھۇدىيلار بىلەن ماركسىزمچىلار بولۇپ قالغان ئىدى.

ئۇنچىسى بولسا، بۇ ئىتتىپاقداشلىق گېرمانىيە ئۈچۈن ھەر دائىم خەۋپ پەيدا قىلىپ كەلمەكتە ئىدى. چۈنكى بىسمارىكنىڭ رېيچ ھۆكۈمىتىگە دۈشمەنلىك قىلىدىغان بىر دۆلەت، رېيچنىڭ ئىتتىپاقدىشى بولغان ئاۋۇستىرىيىنىڭ بايلىقلىرىنى ۋەدە قىلىپ تۇرۇپ ئۇنى كۈشكۈرتۈش بەكلا ئاسانغا توختايىتتى.

دوناي خاندانلىقىغا قارشى پۈتكۈل شەرقى ياۋروپانى، بولۇپمۇ رۇسىيە بىلەن ئىتتالىيىنى كۈشكۈرتۈشكە بولاتتى. ئەگەر گېرمانىيىنىڭ ئىتتىپاقدىشى بولغان ئاۋۇستىرىيە ھەممە كىشىنى قىزىقتۇرىدىغان مىراس بولۇپ كۆرۈنمىگەن بولسا ئىدى، پادىشاھ ئېدۋاردنىڭ نوپۇزى بىلەن ئۇنىڭ يېتەكچىلىكىدە تۈزۈلگەن خەلقارالىق شەرتنامە ئوتتۇرغا چىقمىغان بولار ئىدى. پەقەت شۇ سەۋەپتىنلا بىرلا ئۇرۇش سېپىگە ھەرخىل مەقسەتلەرنى كۆزلەيدىغان دۆلەتلەرنى يىغىش ئىمكانىيىتى ئوتتۇرغا چىققان ئىدى. بۇ دۆلەتلەرنىڭ ھەممىسى دېگىدەك گېرمانىيىگە قارىتا ئومۇمىي يۈزلۈك بىر ھۇجۇمدىن كېيىن ئاۋۇستىرىيىدىن زېمىن ۋە ئۇرۇش چىقىمى يۇلۇۋېلىش ئۈمىدىگە كېلىشكەن ئىدى. بۇنداق بىر كالاڭچاي ئىتتىپاقداشلىقتا ئوسمانىلار تۈركىيىسىنىڭ ئاشكارە بولمىسىمۇ بەزى ۋاستىلىق يوللار بىلەن قاتنىشىپ قالغانلىقى، ئولجا بۆلۈشۈش نىيىتىدە يۈرگەن دۆلەتلەرنىڭ ئىشەيلىرىنى تېخىمۇ كۈچەيتىپ بېرىدۇ.

خەلقارالىق كاپىتالنى تېزگىنلەپ كېلىۋاتقان يەھۇدىيلارغىمۇ شۇ چاقچە تېزگىنلىيەلمەي كېلىۋاتقان گېرمانىيە ئىقتىسادىنى گۈمران قىلىشتا ئەنە شۇنداق بىر قاماق جىددى لازىم بولىۋاتقان ئىدى. يەنى، گېرمانىيە ئۇ چاغدا بۇ

'دەربجددىن تاشقىرى دۆلەت' نىڭ مالىيە ۋە ئىقتىسادىي تېزگىنى ئاستىغا تېخى تولۇق كىرمىگەن ئىدى. دۇنيا ھەمكارلىق ئىتتىپاقىمۇ ئەنە شۇنداق مەقسەتتە قۇرۇلغان ئىدى. بۇ ھەمكارلىق ئىتتىپاقىدا جەڭچىلىرىمىزگە سېيگىفرېيد (نېمىس ئىرقىنىڭ ئەپسانە قەھرىمانلىرىدىن بىرسىنىڭ ئىسمى) نىڭ ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل قېلىچۇازلىق قىلىش جاسارىتىگە ئوخشاش تىغمۇ ـ تىغ جەڭ قىلىش جاسارىتىنى بەرگەن بىرلا نەرسە ئەسكەرلىرىمىزنىڭ كۆپلىكى، يەنى مىليونلىغان ئەسكىرىمىزنىڭ بارلىقى ئىدى.

دەسلىۋىدە، يەنى 1917 ـ يىلىدا ھىندېنبۇرگنىڭ ئۇرۇش سەپلىرىدىن بىرىگە، ئۇندىن كېيىن گېرمانىيىنىڭ غەربىدە قۇرۇلغان ئاتاغلىق مۇستەھكەم ئىستىھكامغا ئەنە شۇ ئىسىم بېرىلگەن ئىدى.

مەن ئاۋۇستىرىيىدىكى ۋاقتلىرىمدىلا گېرمانىيىنىڭ ھابسبوۋرگ دۆلىتى بىلەن ئىتتىپاقداشلىق شەرتنامىسى تۈزۈشكىنىگە بەكلا غەزەپلەنگەن ئىدىم. ئۇنىڭدىن كېيىن مەن بىۋاستە كۆرگەن نۇرغۇنلىغان ۋەقەلىكلەر بۇ ھەقتىكى قاراشلىرىمنى تېخىمۇ كۈچەيتىپ بەردى.

مەن ئارلىشالايدىغان تار مۇھىتلاردا يىمىرىلىشكە مەھكۇم بولغان بۇ دۆۋلەت بىلەن تۈزۈشكەن كىلىشىملەردىن ئەگەر ۋاقتىدا تەدبىر ئېلىپ قۇتۇلمايدىكەن، گېرمانىيىمۇ ئاۋۇستىرىيە بىلەن بىرلىكتە پاجىئەلىك گۇمران بولۇشقا قاراپ يۈزلىنىشى مۇقەررەر دېگەن ئاساسى قارىشىمنى ئوچۇق ـ ئاشكارە سۆزلەپ يۈرگەن ئىدىم. دېگەندەك دۇنيا ئۇرۇشنىڭ بورنى ھەممە يەرنى قاپلىغان، داغدۇغىلىق ھەربىكەتلەر ئەڭ رىيالىست دەپ تونۇلغان ساھەلەرنىمۇ ھاياجانلاندۇرىۋەتكەن، ئالدىرىماي تۇرايلى دېيىشلەرگىمۇ ئورۇن قالدۇرمىغان بىر ۋاقىتلاردىمۇ بۇ كەسكىن پىكىرىمدىن يانمىغان ئىدىم. ھەتتا ئالدىنقى سەپكە بارغان ۋاقىتلىرىمدىمۇ بۇ ھەقتە تالاش ـ تارتىش قىلىدىغانغا بىردەر پۈرسەت تاپالىسامىلا نېمىس خەلقىنىڭ ئومۇمىي مەنپەئەتلىرى ئۈچۈن ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە بۇ ئىتتىپاقداشلىقتىن بالدۇر ئايرىلىشى كېرەكلىكى ھەققىدىكى كۆزقاراشلىرىمنى قەتئى چىڭ تۇرۇپ سۆزلەپ كەلگەن ئىدىم. ئەگەر گېرمانىيە دۇشمەن سانىنى ئازايتىش نىيىتىدە بۇنداق بىر ئىتتىپاقداشلىققا كىرگەن تەغدىردىمۇ، ھابسبوۋرگ خانداناللىقىدىن ئايرىلىش ھېچقاچان بىر پىداكارلىق كۆرسەتكەنلىك ھېسابلانمايتتى. ئەكسىنچە دۇشمىنىنى كۆپەيتىۋالغان ھېسابلانمايتتى (بەزى تەرجىمىلەردە ھېسابلىناتتى دەپ ئېلىنغان. ـــ ئۇ.ت). چۈنكى مىليونلىغان ئادەم، قېنى بۇزۇلغان بىر خاندانلىقنى يۈلەپ تۇرغۇزۇش ئۈچۈن ئەمەس بەلكى نېمىس مىللىتىنىڭ ئىستىقبالى ئۈچۈن مىس قالىپاقلارنى، ئەسكەر ئۆتۈكلىرىنى كىيىپ جەڭگە كىرىمىز دەپ ئەسكەرلىككە ئاتلانماقتا دەپ تىنماي چۇشەندۇرۇپ يۈردۇم.

ئۇرۇش پارتىلاشتىن بۇرۇن ھېچ بولمىغاندا لاگىرلارنىڭ بىرەرسىدە بولسىمۇ ھۆكۈمەت تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنغان بۇ ئىتتىپاقداشلىق سىياسىتىنىڭ خاتا سىياسەت ئىكەنلىكى كۆرسىتىپ ئۆتۈلگەن ئىدى. ئەمما كونسىرۋاتىپ نېمىس تەبىقىسىدىكىلەر بۇ تۇر تالاش ـ تارتىش ھالىدا تۇرغان بىر ۋەدىگە تېخىمۇ ئېغىرىپسىقلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىنىشى كېرەك دەپ كۆرسىتىشكەن بولسىمۇ، بۇ تۇردىكى توغرا مەسلىھەتلەرگە بۇرۇنلاردا كۆرۈلگىنىگە ئوخشاشلا شامالغا سۆزلەنگەندەك ھېچكىم قۇلاق سېلىشمىدى. چۈنكى ھۆكۈمەت دۇنيانى بوي سۇندۇرۇشقا قاراپ ئاتلانغانلىقىغا، بۇ ئىشتا چوقۇم تەڭداشسىز نەتىجىلەرنى يارىتالايدىغانلىقىغا، قۇربان بېرىشلەرمۇ ئەندى ئاساسەن يوق دېگىدەك دەرىجىگە چۈشىدىغانلىقىغا ئىشەنگەن ئىدى. پروفانلار، يەنى "ھەممىنى بىلىدىغانلار"، ھامىلىنىڭ چاشقان تۇتىدىغان مۇشۇكتەك ئاق كۆڭۈل كىشىلەرنى ئەگەشتۇرۇپ ئۇدۇل ۋەيرانچىلىققا قاراپ يېتىلەپ يۈرگىنىنى تاماشا قىلىپ ئولتۇرىشاتتى.

"ئىقتىسادىي ھەل قىلغۇچ ئامىل" دېگەن سەپسەتە

ئىقتىسادى ئىشغالىيىتى دېگەندەك جۆيلۈشلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولىدىغان بىر سىياسىي يول قىلىپ كۆرسىتىش، دۇنيا تېنچلىقىنى قوغداشنى سىياسىي غايىمىز دەپ خەلققە سۇنۇشتەك ئەھمىيەتسىز ئىشلار بىزدىكى سىياسىي كۆزقاراشلارنىڭ ئادەتتە نەقەدەر تايىنى يوق، كېسەلمەن قاراشلار ئىكەنلىكىنىڭ نەتىجىسىدۇر.

نېمىس پەن ـ تېخنىكىسى بىلەن گېرمانىيە سانائىتىنىڭ ئۇتۇقلىرى، نېمىس سودىسىنىڭ ئۇتۇقلىرى كۆچلۈك دۆلەتكە تايىنىش ئارقىلىقلا قولغا كەلتۈرۈشكە بولىدىغان نەتىجىلەر ئىكەنلىكىنى ئۇنۇتقۇزماقتا. ھەتتا ئۇلار نۇرغۇنلىغان ساھەلەردە دۆلەتنىڭ بىۋاستە مەۋجۇت بولالىشىنىمۇ يوقۇرقىدەك ئىقتىسادى ئىشلارنىڭ نەتىجىسى دەيدىغان قاراشلارغا بىزنى ئىشەندۈرۈشكە ئۇرۇنىشىدۇ. ئۇلار دۆلەتنى ئىقتىسادى ئورگان، ئۇ پۈتۈن ئورگانلىرى بىلەن ئىقتىسادىي پائالىيەتلەرگىلا باغلانغان، ئۇنىڭ بۇنداق بولىشى ئەڭ نورمال، ئەڭ بىخەتەر شەكلىدۇر دېيىشىپ ئىقتىسادنىڭ مۇھىملىقىنى كۆككە كۆتۈرۈشمەكتە.

ئەسلىدە دۆلەت بىرەر ئىقتىسادى ئۇقۇم ياكى بىرەر ئىقتىسادى تەرەققىيات بىلەن قىلچە مۇناسىۋىتى يوق بىر ئورگاندۇر. دۆلەت، چېگرىسى ئېنىق بەلگىلىك بىر دائىرە ئىچىدە ئىقتىسادىي پائالىيەت قىلىشنى ئۆزلىرىگە غايە قىلىشقان بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ كىلىشىپ بىر يەرگە توپلىنىشىدىن بارلىققا كېلىدىغان ئورگان ئەمەس. دۆلەت، جىسمانىي ۋە ئەخلاقى جەھەتلەردە بىر ـ بىرسىگە ئوخشىشىپ كېتىدىغان كىشىلەر توپلىمىنىڭ قۇرغان تەشكىلاتى. بۇ ئىنسانلارغا ئۆز نەسىللىرىنى تېخىمۇ ياخشى پەرۋىش قىلىپ يېتىشتۈرۈش، تەڭرىنىڭ ياراتقان ئىرقلىرىنى تەڭرى تەرىپىدىن كۆرسىتىلگەن نىشانغا قاراپ ئىلگىرلىتىشنى مەقسەت قىلىپ قۇرۇلغان بىر ئورگان. دۆلەت، ئۇنىڭ غايىسى ئەنە شۇنىڭدىنلا ئىبارەت. ئىقتىساد، بۇ ۋەزىپىنى ئورۇنداش جەريانىدا قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنىڭ پەقەت بىرلا ۋاستىسى. شۇنداق ئىكەن، ئىقتىسادىي پائالىيەتلەر ھېچقاچان دۆلەت پەيدا بولۇشنىڭ سەۋەبى ياكى غايىسى بولالمايدۇ. بۇ يەردە دۆلەتنى تەبىئەتكە خىلاپ خاتا ئاساسلار بىلەن قۇرۇپ چىقىشقا ئۇرۇنۇشلار ئەلۋەتتە بۇ ئېنىقلىمىنىڭ سىرتىدا قالغان خاتا ھەرىكەت ھېسابلىنىشى كېرەك. شۇنداق بولغاچقا، دۆلەتنى ئېنىق بىر تېرىتورىيە بىلەن چەكلىۋېتىش زۆرۈرىيىتىنىڭ يوقلىقىنىمۇ بۇ سەۋەپلەردىن چۈشەندۈرۈشكە بولىدۇ. بۇنداق بىر شەرت، ئىرقداشلىرىنىڭ تۇرمۇشىنى ئۆز قولىدا بار بولغان ئىمكانىيەتلەرگە باغلىنىپ قامداشقا مەجبۇر بولىدىغان خەلقلەرگىلا ئۇيغۇن كېلىدىغان بىر شەرتتۇر.

باشقىلارنى ئۆزلىرى ئۈچۈن خىزمەتچى قىلىپ ئىشلىتىشنى مەقسەت قىلىپ ئىنسانىيەت ئارىسىغا تەييارتاپ پارازىتلاردەك كىرەلەيدىغان خەلقلەر چېگرىسى بەلگىلەنگەن ئەڭ كىچىك بىر يەرگىمۇ ئىگە بولماي تۇرۇپلا دۆلەت قۇرۇپ ئالالايدۇ. مەسىلەن ئالايلى، پۈتۈن مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى بويىچە ئىنسانىيەتكە ئاپەت بولۇپلا كېلىۋاتقان يەھۇدىلار ئەنە شۇنداق يېرى يوق تەييارتاپلار ھېسابلىنىدۇ. يەھۇدىي دۆلىتىنىڭ دۆلەت چېگرىسى ھېچقاچان بولۇپ باقمىغان. ئۇلار دۇنياغا قىلچە چەكلىمىسىز يېيىلىش بىلەن بىرگە، بۇ مەۋھۇم دۆلەت ئىچىدە ئوخشاش ئىرقتىكى كىشىلەردىن تەشكىل تاپقان. شۇ سەۋەپتىن، بۇ مىللەت ھەممە يەردە دۆلەت ئىچىدە دۆلەت قۇرۇپ ئادەتلىنىپ كەلگەن. ئۇلارنىڭ بۇ دۆلىتىنى دىن چۈمپەردىسىگە ئورۇنۇپ ھەممە يەرگە قاتىراپ يۈرەلەيدىغان ۋەزىيەتنى شەكىللەندۈرۈۋېلىشى ئۇلاردىكى ئۇچىغا چىققان ساختىپەز ھىلىگەر ئالاھىدىلىكىنى كۆرسەتمەكتە.

ئەسلىدە ھەزرىتى مۇسا پەيغەمبەرنىڭ دىنى يەھۇدىي ئىرقىنى قوغداش نەزەريىسىدىن باشقا نەرسە ئەمەس (بۇ جۈملىنىڭ تەرجىمىسىنى ئەسلى ئارگىنالغا قايتا سېلىشتۇرۇپ بېقىش كېرەك ــ ئۇ.ت). شۇ سەۋەپتىن بۇ دىن،

ئۆز مەقستىگە ماس كېلىدىغان ئىجتىمائىي، سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي بىلىملەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆزىگە مۇجەسسەم قىلغان.

ئۆز تۇرىنى ساقلاپ قېلىش ئىنستىنكت كۈچى (تۇغما كۈچ) ئىنسانىيەت گۈرۇھلىرىنىڭ شەكىللىنىشىدىكى ئەڭ تۈپكى سەۋەپ بولغان ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، دۆلەت ــ ئىقتىسادىي تەشكىلات ئەمەس بەلكى بىر ئىرق ئورگىنىدۇر. مانا بۇ كۆزقاراش پەرقى، بۈگۈنكى ئاتالمىش دۆلەت رەھبەرلىرىمىزنىڭ چۈشىنىلمەي كەلگەن ئەڭ مۇھىم نوقتىلاردىن بىرى. شۇ سەۋەپتىن بۇ ئاتالمىش دۆلەت رەھبەرلىرى دۆلەتنى ئىقتىسادىي ۋاستىلارغا تايىنىپ قۇرۇپ چىقىش مۇمكىن دەپ قاراشماقتا. ئەسلىدە بولسا، دۆلەت دېگىنىمىز بىر ئىرىقنىڭ، بىر مىللەتنىڭ ئۆزىنى ساقلاشتا ئىنستىنكت كۈچىگە تايىنىپ ھەرىكەت قىلىشىنى مەقسەت قىلىدىغان بىر تەشكىلاتتۇر. بۇ سەۋەپ، ئۆزىنىلا كۆزدە تۇتىدىغان مەنمەنلىك خاراكتېرىنى نامايەن قىلغان بولماستىن ھەر دائىم ئەڭ يۇكسەك پەزىلەتنىڭ نامايەندىسى بولۇپ كەلمەكتە.

بىرەر تۇرنىڭ مەۋجۇدىيىتىنى داۋام قىلدۇرالىشى شەخسىلەرنىڭ ئۆزىنى پىدا قىلىپ تۇرۇشقا ھەر دائىم تەييار تۇرۇشىغا مۇھتاج بولۇپ تۇرىدۇ. شائىرىمىز يازغان مۇنۇ مىسرالار ئىپادىلىگەن مەنمۇ شۇنى كۆرسەتمەكتە: «جان تىكمىگىچە ھەرگىز جېنىڭنى ساقلىيالمايسەن» (شىللېر: «ۋالىلېنستېين لاگىرى»، "دۇبۇلغىلىق كاۋاللېرلار مارشى" دىن. ــ مەلۇم بىر تۇركچە تەرجىمىدە ھاشىيىدە بېرىلگەن ئىزاھات ــ ئۇ.ت)

شەخسىلەرنىڭ جان پىدا قىلىپ تۇرىشى، ئىرقنى ساقلاپ قېلىشقا كاپالەتلىك قېلىشنىڭ ئەڭ مۇھىم زۆرۈرىيي شەرتى. بىرەر دۆلەتنى قۇرۇپ چىقىش بىلەن ئۇنى ساقلاپ قېلىشنىڭ ئەڭ مۇھىم ئالدىنقى شەرتى ــ ئورتاق ئالاھىدىلىكلەر بىلەن ئىرق ئىتتىپاقى ئاساسىدىكى ئۆزئارا ھەمكارلىق ھېسسىياتى ئۇستۇنلىكى بولۇش، شۇنىڭدەك بۇنى پۈتۈن ۋاستىلارنى ئىشقا سېلىپ قەتئى قوغداشقا ھەردائىم تەييار تۇرۇشقا باغلىق. بۇ يەنە كېلىپ ئۆزىگە مەنسۇپ يەر ـ زېمىنى بار خەلقلەردە قەھرىمانلىققا دائىر پەزىلەتلەرنىڭ بارلىققا كېلىشىگە سەۋەپ بولسا، تەييارتاپ پارازىت خەلقلەردە يالغانچىلىق، ساختىپەزلىك، كاززاپلىق ۋە ياكى قۇۋلۇق بىلەن زوراۋانلىق قىلىشلار نەتىجىسىدە ئۆزىنى ۋەيران قىلىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

ئەمما بۇ ئالاھىدىلىكلەر تۇغما ئالاھىدىلىك بولىشى، سىياسىي كۆزقاراشلىرى ئوتتۇرىسىدىكى پەرقلەرمۇ بۇ تۇغما ئالاھىدىلىكنى مەنبە قىلغانلىقىنى ئوچۇق ئىسپاتلىغان بولىشى كېرەك. دېمەك، بىرەر دۆلەتنىڭ قۇرۇلىشى، ھېچ بولمىغاندا يېڭى قۇرۇلغان ۋاقىتلاردا بۇ خىل ئۇستۇن ئالاھىدىلىكلەر ئاساسىدا قۇرۇلغان بولىشى لازىم.

هاياتلىق كۈرىشىدە يېڭىلىپ قالغان، ئاقىۋەتتە باشقا دۆلەتلەرگە بېقىندى بولۇپ قالغان ئىرقلار، يوقۇلۇشقا مەھكۇم بولغان مىللەتلەر ئۆزىنى قوغداش كۈرىشىدە يىتەرلىك دەرىجىدە قەھرىمانلىق پەزىلىتىنى كۆرسىتەلمىگەن ياكى بولمىسا تەييارتاپلارنىڭ خائىنلىق قىلىشىغا، ھىلىگەرلىكلىرىگە يەم بولۇپ كېتىشىگە سەۋەپ بولغان مىللەتلەر ھېساپلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ بۇنداق تەغدىرگە مۇپتالا بولۇشىنىڭ سەۋەبىنى ئەقلى كام بولغانلىقىنىڭ نەتىجىسى دەپلا قاراش توغرا ئەمەس. بۇ يەردە كاملىق قىلىۋاتقىنى قەھرىمانلىق، غەيرەت ـ شىجائەت بولۇپ، بۇ ئالاھىدىلىك كۆپۈنچە هاللاردا ئىنسانىي ھېسىياتلىرى ئارقىسىغا يوشۇرۇنۇپ ئىپادىلىنىشكە تىرىشىدىغان تۇغما ئالاھىدىلىكتۇر.

ھەرقانداق بىر دۆلەتنىڭ يوشۇرۇن كۈچى ئىقتىسادى تەرەققىيات دېگەنلەر بىلەن دېگەندەك ماس كەلمەسلىكى، دۆلەتنىڭ ئىجابى ۋە ھىمايىچى ئالاھىدىلىكلىرىنىڭ ئىقتىسات بىلەن ئۇنچە بەك مۇناسىۋىتى يوقلىقىنى ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ھەتتا نۇرغۇنلىغان مىساللار بىزگە ئىقتىسادىي تەرەققىياتلار كۆپۈنچە هاللاردا دۆلەتنىڭ يىمىرىلىش ھارپىسىدىن بىشارەت بېرىدىغانلىقىنىمۇ كۆرسەتمەكتە. ئەگەر ئىنسانىيەت جەمىيىتىنىڭ شەكىللىنىشى ئالدى بىلەن ئىقتىسادى كۈچلەر بىلەن ئىقتىسادىي پائالىيەتلەرگە باغلىق بولسا ئىدى، دۆلەتنىڭ كۈچى بىلەن ئۇنىڭ دەبدەبىسىنى ئۇنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيات دەرىجىسىگە قاراپ بەلگىلەشكە توغرا كەلەتتى. شۇڭا دۆلەتلەرنىڭ قۇرۇلۇشى بىلەن ئۇنى مۇداپىيە قىلىشلاردا دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىي كۈچىگە ئىشەنچ قىلىشقا بولىدىغانلىقىنى رەت قىلىدىغان مىساللارغا تارىخنىڭ ھەر بېتىدە دۇچ كېلىپ تۇرىمىز. بولۇپمۇ دۆلەتنىڭ شەكىللىنىشى بىلەن ئۇنىڭ قۇرۇلۇشى ھەرگىزمۇ ماددىي ئاساسلارغا تايانغان بولماستىن، بەلكى ئەخلاقىي پەزىلەتلەرگە تايىنىپ قۇرۇلغانلىقىنى پرۇسىيە دۆلىتىنىڭ قۇرۇلۇش تارىخىدىن تولۇق ئىسپاتلارغا ئىرىشەلەيمىز. ئىقتىسادىي تەرەققىياتلارمۇ پەقەت ئەنە شۇ ئەخلاقىي پەزىلەتلەرنىڭ قوغدىلىشى ئاستىدىلا رويابقا چىقىدىغان ئىشلار بولۇپ، ئەگەر دۆلەتنىڭ بۇ تۈردىكى ئىجابىي ئىقتىدارى ۋەيران بولۇشقا باشلىشى بىلەن تەڭ دۆلەتمۇ يىمىرىلىپ يوقۇلىدۇ.

ئەنە شۇنداق ئاقىۋەتكە دۇچار بولغان بىر ۋەزىيەتنى مانا بىز ئىنتايىن پەرىشانلىق ئىچىدە تاماشا قىلىپ ئولتۇرماقتىمىز. خەلقنىڭ ماددىي مەنپەئەتلىرىنى كۆپەيتىش، ئۇلارنىڭ راھەت ـ پاراغىتىگە كاپالەتلىك قىلىش كۆپۈنچە هاللاردا كۈچلۈك ئەخلاقىي پەزىلەتلەرگە زىت بولغىنىدىلا ئاندىن ئەمەلگە ئېشىپ كەلمەكتە. ماددىي مەنپەئەت قارىشى بىرىنچى ئورۇنغا ئۆتىۋالغان، ھەممە ئىشتا بىرىنچى ئورۇندىكى غايە ھالىغا كېلىۋالىدىغانلا

بولىدىكەن، ماددىي مەنپەئەتلەر بىلەن راھەت ـ پاراغەتنى ساقلاپ قېلىش شەرتلىرىنىڭمۇ ۋەيران بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

نېمىسلارنىڭ سىياسىي كۈچ ـ قۇدرىتى كۈچەيگەن دەۋرلەرنىڭ ھەممىسىدە ئىقتىسادىي سەۋىيىمۇ يوقۇرى بولغان ئىدى. بۇنىڭ ئەكسىچە، خەلقىمىزنىڭ تۇرمۇش پائالىيەتلىرى پەقەتلا ئىقتىسادىي پائالىيەتلەر بىلەنلا چەكلىنىپ قالغان، نەتىجىدە غايىلىك يېگىتلىرىمىز يولدىن چىقىپ ئازىيىپ كەتكەن دەۋرلەردە دۆلەتمۇ يىمىرىلىپ، ئىگىلىكىمۇ قاھەتچىلىك دەۋرىگە كىرىپ قالغانلىقىنى كۆرىمىز.

شۇنداق بولغاچقا، قانداق بىر كۈچ دۆلەتنى پەيدا قىلىدىغان، ئۇنى قوغدىيالايدىغان كۈچ بولالايدۇ دېگەن سۇئالغا، شەخسىلەرنىڭ جەمىيەتكە قارىتا پىداكارلىق كۆرسىتىش روھى بىلەن ئۇلارنىڭ بۇ پىداكارلىق ئۇچۇن جاسارەتلىك بولالىشى دەپ جاۋاپ بېرىشىمىز كېرەك. بۇنداق روھ بىلەن بۇ خىل جاسارەت پەزىلىتىگە ئىگە بولۇش ئىقتىسادقا قىلچە بېقىنمايدۇ ياكى بۇلار ئوتتۇرىسىدا بىرەر ئورتاقلىقمۇ مەۋجۇت ئەمەس. چۇنكى، ئادەم ھېچقاچان يالغۇز ئىقتىساد ئۇچۇن جېنىنى پىدا قىلمايدۇ. ئادەم بالىسى بىرەر ئىشنى دەپ ئەمەس بەلكى بىرەر غايىنى دەپ ئۆزىنى قۇربان قىلالايدۇ.

خەلقنىڭ پىسخولوگىيىسىنى ئېنگىلىزلار ھەقىقەتەنمۇ باشقا ئەللەرگە قارىغاندا تولۇق ئىگەللەپ چىققان. ئۇلارنىڭ بۇ ئالاھىدىلىكىنى ئۇرۇش قىلىش ئۇچۇن كۆرسەتكەن باھانىسىدا ئىنتايىن ئۇچۇق ئىسپاتلاپ بەرمەكتە. بىز نېمىسلار تۇرمۇش غېمى ئۇچۇن ئۇرۇشقا قاتناشقان بولساق، ئەنگلىيىلىكلەر ئەركىنلىك ئۇچۇن، ھەتتا ئۆز ئەركىنلىكىنىمۇ بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ باشقا ئۇششاق مىللەتلەرنىڭ ئەركىنلىكىنى دەپ ئۇرۇش قىلماقتا ئىدى. بىزنىڭكىلەر بولسا بۇنداق ئەھۋالغا قاراپ ئۇلارنى مازاق قىلىپ كۈلۈشكەن ياكى بولمىسا ئۇلاردىن رەنجىپ يۈرۈشكەن ئىدى. شۇنداق قىلىپ نېمىس دېپلوماتىيىسى ئۇرۇش باشلانماي تۇرۇپلا نەقەدەر غايىسىز، ئەخمەق ئىكەنلىكىنى ئاشكارىلاپ قويغان ئىدى. ئۇلاردا پىكىر يۈرگۈزۈش ئىقتىدارى بولمىغان، جاسارەتلىك ئادەملەرنى ھەر دائىم ئۇلۇمگە قاراپ چاپتۇرىدىغان كۈچ توغرىلىق ئازىراقمۇ ساۋاد يوق ئىدى.

1914 ـ يىلىدا نېمىس خەلقى بىر غايە ئۇچۇن جەڭ قىلىۋاتقانلىقىغا ئىشەنگەنلىكى ئۇچۇن ئۇرۇشقا ئۆزىنى ئاتىغان، ئۇرۇشنىڭ جاپالىرىغا بەرداشلىق بېرەلىگەن ئىدى. ئەمما ئۇلار بۇ ئۇرۇش بىر غايە ئۇچۇن ئەمەس بەلكى نېمىس خەلقىنى كۈندىلىك يەيدىغان نېنى ئۇچۇنلا جەڭگە ھەيدىگەنلىكىنى پەرق قىلغان كۈندىن باشلاپ، ئۇرۇش قىلىش نىيىتىدىن يېنىۋېلىشقان ئىدى. ئەمما بىزنىڭ ئەقىللىق دۆلەت رەھبەرلىرىمىز

كىشىلەردىكى بۇ تۇر روھى ئۆزگىرىشتىن ھەيران بولۇپ گاڭگىراپ قېلىشقان ئىدى. چۈنكى ئۇلار، ئادەم ئىقتىسادىي مەنپەت ئۈچۈن كۆرەشكە ئاتىلانغىنىدا ئامال بار ئۆلمەي ساق قېلىشنىلا ئويلايدىغانلىقىنى، ئەگەر ئۆلۈپ كەتسە غالىبىيەتتىن كېيىن قولغا كېلىدىغان ئۇرۇش غەنىمەتلىرىدىن بەھرىمەن بولۇشتىن مەھرۇم قېلىشىدىن قورقىدىغانلىقىنى پەقەتلا چۈشەنمىگەن ئىدى. خۇددى بالىسىنىڭ كىلەچىكىنى ئويلاش، بالىسىغا بىرەر بالا كېلىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەش قاتارلىق سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن ھەرقانچە ئاجىز دەپ قارالغان بىر ئانىمۇ ھەيران قالارلىق دەرىجىدە قەھرىمانلىق كۆرسىتىدىغان ھالغا كېلەلەيدىغانلىقىغا ئوخشاش، تارىختىن بۇيان ئىنسانلار پەقەت ئىرقىنى قوغداش ئۈچۈن، ئىرقىنى قوغداۋاتقان دۆلەت ئۈچۈن، يۇرتى ئۈچۈن ۋە ۋەتىنىنى قوغداش ئۈچۈنلا ئۆلۈمدىن قوقماي ئۆزىنى دۈشمەن نەيزىسى ئۈستىگەن ئاتالغان ئىدى.

بىز مۇنداق بىر فورمىلانى قەتئىي ئۆزگەرمەس فورمىلا دەپ قارىشىمىز مۇمكىن:

بۈگۈنگە كەلگۈچە ھېچقانداق بىر دۆلەت تېنچلىقپەرۋەر ئىقتىسادىي تەرەققىياتقا تايىنىپ قۇرۇلۇپ باقمىغان ئەمەس.

دۆلەت، ئىرقىنى قوغداش ئىنستىنكت كۈچىنىڭ تۇرتكىسى ئاستىدىلا قۇرۇلىدۇ. ئۆزىنى قوغداشنى مەقسەت قىلغان بۇ تۈغما كۈچ قەھرىمانلىق كۆرسىتىدىغان ساھەلەردە ياكى بولمىسا قۇتۇلۇق ـ شۇملۇق قىلىپ ھىلى ئىشلىتىدىغان ئىشلاردىمۇ ئۆزىنى ئىپادىلىشى مۇمكىن. بۇ جەھەتتە بۇلارنىڭ ھەر ئىككىسىلا ئوخشاش مەنبەدىن كۈچ ئېلىشى مۇمكىن. ئەمما قەھرىمانلىق كۆرسىتىدىغان ئەھۋاللاردىلا تىرىشچان، مەدەنىيەت يارىتالايدىغان ئۇستۇن ئىرقلىق دۆلەتلەر بەرپا قىلىنغان بولسا، ھېلە ئىشلىتىدىغان ئەھۋاللاردا تەييارتاپ يەھۇدىلاردەك جەمىيەت ئوتتۇرغا چىقىدۇ. ئەگەر بىر دۆلەتتە ئىقتىساد بۇ تۇردىكى ئىچكى تۈغما قابىلىيەتلەرنى بوغۇشقا باشلىغان ھامان ئىزىش ۋە زۇلۇم قىلىشنى خۇمار ھالغا كەلتۈرىدىغان سەۋەپكە ئايلىنىشقا باشلايدۇ.

دۇنيا ئۇرۇشى پارتىلاشتىن ئاۋال نېمىس خەلقى تېنچلىق يولى بىلەن سودا ئىشلىرى ۋە مۇستەملىكىچى سىياسەتكە تايىنىش ئارقىلىق دۇنيا بازارلىرىنى ياكى بولمىسا دۇنيانى قولغا كەلتۈرۈش مۇمكىن دېيىشكە ئىشىنىپ قالغانلىقىنىڭ ئۆزىلا، بىرەر دۆلەتنى بارلىققا كەلتۈرەلەيدىغان ياكى ئۇنى مۇداپىيە قىلالايدىغان پۈتۈن ئەخلاقى پەزىلەتلەرنىڭ يوقاپ كېتىۋاتقانلىقىنى، كۆزىتىش ئىقتىدارىنىڭ، ئىرادە كۈچىنىڭ، ئەمىلىشتۇرۇش غەيرىتىنىڭ يوقۇلۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىدىغان كلاسسىك كېسەللىك ئىشارەتلەر

ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، دۇنيا ئۇرۇشى ئەنە شۇنداق پەزىلەتلەرنىڭ يوقۇلۇشلىرىدىن كېلىپ چىققان تەبىئىي قانۇنىيەتلەر نەتىجىسىدە پارتىلىغان ۋە بۈگۈنكى ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئىدى. ئەگەر نېمىس خەلقىنىڭ تۇتقان يولى ھەققىدىكى مەسىلىلەرنى ئىنچىكىلىك بىلەن تەھلىل قىلىپ باقمىغانلار، ــ ئەسلىدە ھەممىلا كىشى دېگىدەك ئۇنداق ئىنچىكىلىك بىلەن تەھلىل قىلىشمىغان ئىدى، ــ بۇ مەسىلىلەرنىڭ ئەسلىدە باشقىچە مۇڭاپىق ھەل قىلىش چارىسى بولمىسا كېرەك دېگەن تۇنۇشقا كېلىپ قالىدۇ. ئەسلىنى سۈرۈشتە قىلغىنىمىزدا، كۈچكە تايىنىش سىياسىي ئاساسلىرىغا تايىنىپ بارلىققا كەلگەن، بۇنىڭ ئەڭ مۇكەممەل ئۈلگىسىنى ياراتقان ئىمپېرىيە گېرمانىيە ئىمپېرىيىسى ئىدى. پرۇسسىيە، رېيچنى ياراتقان ھۈجەيرە رولىنى ئويناغان، بۇ ھۈجەيرىدىن قەھرىمانلىقلار بارلىققا كەلگەن ئىدى. ئىمپېرىيە ئۈچۈن كۆرەشتىلگەن بۇ قەھرىمانلىقلار ھەرگىزمۇ سودا ئىشلىرى ياكى ئىقتىسادىي پائالىيەتلەر ئاساسىدا بارلىققا كەلگەن ئەمەس. شۇنداق قىلىپ رېيچنىڭ ئۆزىمۇ كۈچكە تايانغان سىياسەتنىڭ، ئەسكەرلىرىنىڭ كۆرسەتكەن جاسارەتنىڭ ئەڭ چوڭ مۇكاپاتىدىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى.

ئۇنداقتا، بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە نېمىس خەلقى قانداق قىلىپ بۇ سىياسىي ئىچكى تۈغما كۈچىدىن شۇنچە مەھرۇم ھالغا چۈشۈپ قالدى؟

بۇ يەردە يالغۇز بىرلا مەسىلە بۇ ۋەقەنى ئۆز ئالدىغا پەيدا قىلغان ئەمەس. ئەكسىچە بىز بۇ يەردە پۈتكۈل ئىشلاردا ھەقىقەتەنمۇ ئادەمنى ئۈركۈتكىدەك بەكلا كۆپ يىمىرىلىش ئىشارەتلىرىگە دۇچ كەلمەكتە ئىدۇق. بۇ ئىشارەتلەر بەزى ۋاقىتلاردا خەلقنىڭ ۋۇجۇدىدا ئوت يالقۇنىدەك ئايلىنىپ يۈرگەن بولسا، يەنە بەزىدە بەدەننى قاپلىغان چىيقانلاردەك خەلقىمىزنىڭ ۋۇجۇدىنى يىمىرمەكتە ئىدى. گويا توختىماي ئېقىپ تۇرغان بىر زەھەرنى نامەلۇم بىر كۈچ بۇ كونا قەھرىمان خەلقنىڭ ئەڭ ئىنچىكە تۇمۇرلىرىغىچە يەتكۈزۈپ ئوكۇل قىلىپ قويۇۋاتقاندەك، بۇ مىللەتنىڭ ساغلام مۇھاكىمە قىلىش كۈچى بىلەن ئەڭ تەبىئىي تۈغما كۈچىنى پالەچ ھالغا چۈشۈرۈپ قويماقتا ئىدى.

مەن گېرمانىيىنىڭ ئىتتىپاق تۈزۈش سىياسىتى بىلەن رېيچنىڭ 1912 ـ يىلىدىن 1914 ـ يىلىغىچە بولغان ئىقتىسادى سىياسىتىگە مۇناسىۋەتلىك بارلىق مەسىلىلەرنى ئىنچىكىلىك بىلەن تەپسىلى كۈزەتكىنىمدىن كېيىن، ھەممە ۋەيرانچىلىقلارغا سەۋەپ بولۇۋاتقان بۇ نامەلۇم كۈچنىڭ مەن ۋەيىنادىكى ۋاقىتلىرىمدىلا باشقا بىر نوقتىدا تۇرۇپ كۈزىتىش ئارقىلىق تونىغان كۈچنىڭ دەل ئۆزى ئىكەنلىكىنى بىلدىم. بۇ نامەلۇم كۈچ ئويناغان ئۈيۇنلارنى مەن ۋەيىنادا باشقا بىر يول ئاختۇرۇپ يۈرگەن ۋاقىتلىرىمدا سەزگەن كۈچتىن باشقىسى بۇنداق ئۇستىلىق بىلەن ئويناليالمايدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ چىقتىم.

بۇ سەھرلىك كۆچ ــ ماركسىزم نەزىرىيىسىنىڭ دەل ئۆزى ئىدى. بۇ كۆچ، ئەنە شۇ چىرىپ پۈراپ كەتكەن نەزىرىيىنىڭ ھاياتلىق كۆز قارىشىنىڭ، تەشكىللىك، مەقسەتلىك ھەرىكىتىنىڭ نەق ئۆزى ئىدى.

شۇنداق قىلىپ مەن ۋەيران قىلغۇچى، ھەممىنى يوق قىلىشنى مەقسەت قىلىدىغان ماركسىزم نەزىرىيىسىنى ئىككىنچى قېتىم تېخىمۇ تەپسىلى تەھلىل قىلىشقا كىرىشتىم. مېنىڭ بۇ قېتىملىق تەھلىلىمگە بۇرۇنقىدەك ئۇنداق تۇرمۇش ئەمىلىيىتىمىدە دۇچ كەلگەن مۇھىت سەۋەپچى بولماستىن، سىياسى پائالىيەتلەرنىڭ ئومۇمىي جەريانلىرىنى كۆزىتىشلىرىم بۇنداق بىر تەتقىقات پائالىيىتىگە يىتەكلىگەن ئىدى. مەن بۇ يېڭى پاسون ئەدەبىياتىنىڭ نەزەرىيە دۇنياسى ئىچىگە چۆكۈپ، بۇ نەزەرىيىنىڭ كۆرسىتىدىغان تەسىرلىرىنى ئېنىق پەرق قىلىش ئۈچۈن تىرىشماقتا ئىدىم. بۇ جەريانىدا بۇ نەزىرىيىنىڭ كۆرسەتكەن تەسىرلىرىنى سىياسىي، مەدەنىي ۋە ئىقتىسادىي پائالىيەتلەردىكى كۆرسىتۈاتقان تەسىرلىرىنىمۇ تېپىپ سېلىشتۇرۇپ تەھلىل قىلماقتا ئىدىم.

بۇ قېتىم مەن، دۇنيانى بۇلغاپ كېلىۋاتقان بۇ ۋابا مىكروبىنى يېڭىپ چىقىش يوللىرىنى تەتقىق قىلىشقا نوقتىلىق كىرىشكەن ئىدىم.

بىسماركنىڭ ئۆزىگە خاس قانۇنلىرىنى ئېتىقاتلار، كۈرەش يىللىرى ۋە ئۇنىڭ نەتىجىلىرىنىمۇ كۆزدە تۇتقان ئاساستا تەتقىق قىلىپ چىقتىم. شۇنداق قىلىپ بۇ ھەقتىكى كۆزقاراشلىرىمنى گرانىتتەك مۇستەھكەم كۆزقاراشلىرىم ئۇستىگە دەسسەتكەن ئىدىم. ھەتتا شۇنداق دېيەلەيمەنكى، مەن شۇ كۈنلەردىن باشلاپ تىكلىگەن بۇ ھەقتىكى كۆزقاراشلىرىمغا قايتىدىن ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈش زۆرۈرىيىتىنىمۇ ھەرگىز ھېس قىلماي تا بۈگۈنگىچە ئۆز پىتى ئەمەل قىلىپ كەلمەكتىمەن. يەنە بىر تەرەپتىن ماركسىزم بىلەن يەھۇدىيچىلىق ئوتتۇرسىدىكى مۇناسىۋەتلەرنىمۇ يېڭىدىن تەپسىلى تەھلىل قىلىپ چىقتىم.

دەسلەپكى ۋاقىتلاردا، بولۇپمۇ ۋېينادىن يېڭى كەلگەن ۋاقىتلىرىمدا قەتئىي يىمىرىلمەس گىگانت بولۇپ كۆرۈنگەن گېرمانىيىدىنمۇ بۇ تەھلىللەردىن كېيىن ئاستا ـ ئاستا گۈمانلىنىشقا باشلاپ، گېرمانىيىدىنمۇ ئەنسىرەشكە باشلىغان ئىدىم. ئۆز كاللامدا، مۇناسىۋەت قىلىپ كېلىۋاتقان ئەتراپىمدىكى چەكلىك مۇھىتتا گېرمانىيە تاشقى سىياسەتلىرىنى، ھېچ بولمىغاندا مېنىڭ ھېس قىلىشىمچە ئۇ دەۋرلەردىكى گېرمانىيىدىكى ئەڭ مۇھىم مەسىلە بولغان ماركسىزم ئۇستىدە ئېلىپ بېرىلىۋاتقان تەتقىقاتلارغا ئاددىم ئىشەنگۈسىز دەرىجىدە سەل قارىلىۋاتقانلىقىنى، بۇ مەسىلىنىڭ كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان خەتىرىگە ئەھمىيەت بېرىلمەي كېلىۋاتقانلىقىنى تەنقىتلەپ كۆرسىتىشكە

كىرىشكەن ئىدىم. راس دېمىسىمۇ بۇ خەلق ئاقىۋىتىنى ماركسىزم ئۆزى بىۋاستە ئوچۇق ئوتتۇرغا قويۇپ ئۆتكىنىدەك ئىنتايىن قورقۇنۇشلۇق ئاقىۋەت كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان بىر ئىشقا قارغۇلارچە ئەگىشىپ كېتىۋاتقانلىقىغا بەكلا ھەيران ئىدىم. شۇڭا ئۇ ۋاقىتلاردىن تارتىپلا ئەتراپىمدىكىلەرگە قارىتىپ بۇ ۋەھىمە ھەققىدە خىتاپ قىلىشقا كىرىشكەن ئىدىم. شۇنچە قاخشاپ زارلىنىشلارغا پىسەنت قىلماي "بىزگە ھېچنەرسە بولمايدۇ!" دېيىشىپ خىيالىغا كەلتۈرمەي قۇرۇق گەپ قىلىپ يۈرۈشلەرگە قارشى تېخىمۇ كۈچلۈك خىتاپ قىلاتتىم. بۇنىڭغا ئوخشايدىغان ۋابا مىكروبىدەك قاراشلار بىر زامانلاردا بىر ئىمپېرىيىنى ۋەيران قىلىۋەتكەن ئىدى. پۈتكۈل جەمىيەتكە ئۈيغۇن كېلىدىغان بىر قانۇنغا يالغۇز گېرمانىيىلا بىزگە زىيان كەلتۈرەلمەيدۇ دەپ پىسەنت قىلماي بىخۇدۇك يۈرىلىشى مۇمكىنمۇ؟

1914~1913 ـ يىللاردا، ھەر قايسى ساھەلەر ئىچىدە تۇنجى بولۇپ كەلگۈسىدە گېرمانىيە مەسىلىسى ماركسىزمنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش مەسىلىسى بولىدىغانلىقىنى ئوتتۇرغا قويغان ئىدىم. ئەنە شۇ ساھەدىكى مۇتلەق كۆپ قىسىم كىشىلەر بۇگۈنكى كۈندە ناتسىيونالست سوتسىيالىست ھەرىكىتىنىڭ (مىللىي سوتسىيالىزمچىلار ھەرىكىتىنىڭ ــ ئۇ.ت) سادىق ئەگەشكۈچىلىرىگە ئايلاندى.

بىزنىڭ بەختسىزلىكىمىزگە سەۋەپچى بولغان بۇنداق بىر ئاخماقانە ئىتتىپاقداشلىق سىياسىتىمىزنىمۇ بۇ نەزەرىيىنىڭ ۋەيران قىلغۇچى ھەرىكىتىنىڭ كەلتۈرۈپ چىقارغان ئاقىۋەتلىرىدىن بىرسى ئىكەن دەپ قارىدىم. بۇ نەزىرىيىنىڭ ئەڭ قورقۇنۇشلۇق، ئەڭ رەھىمسىز تەرىپى ــ بۇ زەھەرنىڭ دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىي ئىگىلىكى بىلەن پۈتكۈل ئاساسلىرىنى قىلچە تۈيدۇرماستىن زەھەرلەپ كېلىۋاتقانلىقىغا قارىماي، بۇ زەھەردىن زەھەرلەنگەنلەرمۇ بارلىق پائالىيەتلىرىنىڭ، بارلىق ئىرادىلىرىنىڭ، يېقىن يولىماي قەتئىي رەت قىلىپ كېلىۋاتقان بۇ ھەرىكەت قارىشىنىڭ بىر پەلسەپەسى، تەنتەنىسى ئىكەنلىكىدىن قىلچىمۇ گۇمان قىلمىشماي پەرۋايى پەلەك يۈرىشى ئىدى.

نېمىسلارنىڭ يىمىرىلىشى ئاللىمۇ قاچان باشلىنىپ بولغان ئىدى. ئەمما خەلقىمىز ئۆزلىرىنى يوقىتىۋاتقان كۈچلەردىن تېخىچىلا بىخەۋەر ئىدى. بەزى ۋاقىتلاردا بۇ كېسەللىكىكە قارشى بەزى دورىلارنى بېرىپ باققان بولسىمۇ، كېسەللىكنىڭ تاشقى كۆرۈنىشى بىلەن ئۇنى پەيدا قىلغان ئەسلى سەۋەپلەر كۆپۈنچە ھاللاردا پەرق قىلغىلى بولمىغىدەك ئارىلاشتۇرىۋېتىلگەن ئىدى. كېسەللىكنىڭ سەۋەبى مەلۇم بولمىغاچقا، ياكى بولمىسا سەۋەبنى بىلىشنى ھېچكىم خالىمىغاچقا، ماركسىزمغا قارشى ئېلىپ بېرىلغان كۆرەشنىڭ

تەسىرى خۇددى بىر يالغان تىۋىپنىڭ قارغۇلارچە كېسەل داۋالىغىنىغا ئوخشاشلا بىر ئىش بولۇپ قالغان ئىدى.

دۇنيا ئۇرۇشىدا

بالىلىق دەۋرىمدە ماڭا ئەڭ بەك ئېغىر تۇيۇلغان ئىش ــ شۆھرەت ۋە ئۇتۇق قازانغانلارغا بېرىلىدىغان مېدالىلار بىلەن مەمورى كادىرلارغىلا تاقىلىدىغان دەۋرلەردە تۇغۇلۇپ قالغانلىقىم ئىدى. گويا ئۇ دەۋرلەردە تارىخىي ۋەقەلەرنىڭ داۋالغۇشلىرى توختىغان، ئىستىقبالىمىزمۇ ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ تېنچ رىقابەتلىشىشلىرىگە باغلىق بولۇپ قالغان، ھەممە ئىش شۇلارغىلا قاراشلىق بولۇپ قالغاندەك كۆرۈنۈش ھۆكۈم سۈرمەكتە ئىدى. يەنى، ئۇ ۋاقىتلار كۈچتىن پايدىلىنىپ ئۆزىنى مۇداپىيە قىلىش جەھەتتىكى ھەر تۈرلۈك ئۇسۇللار بىر چەتكە قايرىپ قويۇلغان، ھىلىگەرلەر، ئالدامچىلار ھۆكۈم سۈرىۋاتقان بىر دەۋر ئىدى. بارلىق دۆلەتلەر بىر ـ بىرسىنىڭ پېيىغا چۈشۈپلا يۈرىدىغان، بىر ـ بىرىنىڭ مۇشتىرىلىرى بىلەن مال بويرۇتمىلىرىنى ئوغۇرلاشنىڭلا كويىدا قالغان، بىر ـ بىرسىگە مىڭ بىر ھىلە ئىشلىتىپ زىيان سېلىشنىلا ئويلايدىغان، بۇ ئىشلارنى گويا ھېچكىمكە زىيان كەلتۈرمەيدىغان قىياپەتكە كىرىۋالغان ئېلىپ ساتارلار ياكى بولمىسا بىدىكلەردەك كۆرۈنۈپ ۋارقىراپ جارقىرىشىپ يۈرىدىغان ۋەزىيەت ھۆكۈم سۈرمەكتە ئىدى. بۇنداق ۋەزىيەت ئىزچىل داۋاملىشىپلا قالماي، پۈتۈن دۇنيانى چوڭ بىر بازارغا ئايلاندۇرۇپ، بۇ بازارنىڭ قوراسىدا ئۆز كەسپىگە ماھىر تىجارەتچىلەر بىلەن ئالدامچىلىققا ئۇستا بىدىكچىلەر ئۆزلىرىگە يارىدەم قىلىپ نەپ يەيدىغان مەكتەپلىك مەمورى كادىرلار بىر ـ بىرىنىڭ ئۇستىگە يىغىلىپ كۆپەيمەكتە ئىدى. ئۇ ۋاقىتتا تىجارەتچىلەرگە ئېنگىلىزلەر، مەمورى كادىرلارغا نېمىسلار ۋەكىللىك قىلماقتا ئىدى. يەھۇدىيلەر بولسا مال ـ مۆلۈك خوجايىنلىرى، بۇرجۇئازلار سۈپىتىدە مالىلىرىدىن سېخىلىق قىلىدىغان كىشىلەر قىياپىتىدە ئوتتۇرغا چىقىشقان ئىدى. چۈنكى ئۇلارنىڭ دېگەنلىرىگە ئىشىنىشكە توغرا كەلسە، ئۇلار سودىسىدا ساپلا زىيان تارتىپ كېلىۋاتقان، دائىم تارتقان زىيىنىنى تۆلەش بىلەنلا كۈنى ئۆتىۋاتقان كىشىلەر ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە يەھۇدىيلار بارلىق تىللارنىڭ بۇرجۇئازىيىچىسىنى ياخشى بىلىدىغان مۇتەخەسسىسلەردىن ئىدى.

نېمىشكىمۇ بىر ئەسىر ئاۋال دۇنياغا كەلمىگەن بولغىيتىم؟ مەسىلەن ھەممە كىشى ئۆزىنى جەڭگە ئېتىپ تۇرىدىغان ئازاتلىق ئۇرۇشى يىللىرىدا، تىجارەت

بىلەن شوغۇللانمايمۇ ئادەمنىڭ ھەقىقەتەن قىممىتى بولىدىغان دەۋرلەردە تۇغۇلغان بولساممىغۇ كاشكى! بۇ دۇنياغا تۇرىلىشىمدە بەكلا كېچىكىپ قالغانلىقىم ئۈچۈن ئەنە شۇنداق كۆڭۈلسىز خىياللار ئىچىگە پېتىپ قالاتتىم. تەغدىرىم ئاتا قىلغان كىلەچەك ماڭا ئاتاقتا بىر "سۈكۈت قىلىش، قائىدىگە ئەمەل قىلىش" دەپ سۇنغانلىرىنى ناھەقلىق دەپ ھېس قىلاتتىم. مەن تا كىچىكلىكىمدىن تارتىپ ئەستايىدىل، تىرىشچان مىجەزلىك بولۇپ يېتىلگىنىم ئۈچۈن، ھېچقاچان تېنىچلىقپەرۋەر بىرسى بولالمىغان ئىدىم. مۇھىت مېنى تېنىچلىقپەرۋەرلىك يولىغا شۇنچە كۈچەپ تارتىپ باققان بولسىمۇ قىلچە پايدىسى بولمىدى. ئۇ كۈنلەردە بوئېرلار ئۇرۇشى ماڭا بەكلا يىراقلاردا چاقنىغان چاخماقتەك بىلىنەتتى. ئۇ كۈنلەردە مەن كۈندىلىك گېزىتلارنى، ئۇرۇش توغرىسىدىكى خەۋەرلىرىنى ئالا قويماي ئوقۇپ تۇراتتىم. ئۇ گېزىت خەۋەرلىرىنى بىر ھېساپتا قايىنىتىپ ئىچىۋالاتتىم. شۇنداق قىلىپ يىراقتا تۇرۇپ بولسىمۇ بۇ قەھرىمانلارنىڭ ئۇرۇشىغا ھەمنەپەس بولالىدىم دەپ كۆڭلۈمنى خوش قىلىپ يۈرگەن ئىدىم. رۇسىيە ـ ياپونىيە ئۇرۇشى دەۋرلىرىدە خېلى چوڭ بولۇپ قالغان ۋاقىتلىرىم بولغاچقا، تېخىمۇ ئەتراپلىق پىكىر يۈرگۈزگىدەك ھالدا ئىدىم. تا شۇ كۈنلەردىن باشلاپلا مىللەتچىلىك ھېسىياتلىرىم سەۋەبىدىن ياپونىيە تەرىپىدە تۇرغان ئىدىم. ئەگەر رۇسىيە بۇ ئۇرۇشتا مەغلوپ قىلىنسا ئاۋۇستىرىيە ئىسلاۋىيانىزمىنىڭمۇ مەغلوبىيىتى تەييار بولىدۇ دەپ ئۈمىدلىنىپ يۈرەتتىم.

شۇنداق قىلىپ، ئۇ كۈنلەردىن كېيىن يەنە نۇرغۇن يىللار ئۆتۈپ كەتتى. مانا ئەندى چۈشەندىمكى، بۇرۇن ماڭا ھۇرۇنلۇقمىز سەۋەبىدىن جىم ـ جىت كۆرۈنگەن ئەھۋال ئەسلىدە بوراندىن ئاۋالقى جىمجىتلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىكەنىدۇق. ۋېينادا تۇرىۋاتقان ۋاقىتلىرىمدىن تارتىپلا كەلگۈسىدە بالقان تەرەپتىن كېلىدىغان قۇيۇندىن بىشارەت بېرىدىغان ئۇ بۇرۇختۇرما ھاۋا ھەممە يەرنى قاپلاشقا باشلىغان ئىدى. تا شۇ يىللاردىلا ئۇ يەرلەردە ئوت ئۈچقۇنلىرى كۆرۈلۈشكە باشلىغان بولۇپ، بەزىدە يەنە قورقۇنۇشلۇق قاراڭغۇلۇقتا بۇ ئوت ئۈچقۇنلىرى غايىپ بولۇپ تۇراتتىكەن. بالقان ئۇرۇشى دەل شۇ پەيتلەردە پارتلىغان بولۇپ، ئۇنىڭ دەسلەپكى بورنى كېسەل ياتقان ياۋرۇپانى سىرىپ سۈپۈرۈپ ۋەيران قىلىۋەتكەن ئىدى. شۇ كۈنلەردىكى دىمىق مۇھىت ئادەمنىڭ ئىچىنى پۈشۈرىدىغان يالقۇنلۇق تروپىك ھاۋاسىدەك بېسىپ كېلىۋاتقان بولۇپ، ھەممە كىشى پات يېقىندا بىرەر پاجىئە يۈز بېرىدىغانلىقىنى غەم ـ ئەندىشە ئىچىدە تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتىۋاتقاندەك بىلىنگەن ئىدى: ئىنسانلار تەڭرىدىن كېلىدىغان ھېچقانداق بىر كۈچ توسۇۋالالمايدىغان قاتتىق جۈدۈن كېلىشىنى ئارمان قىلماقتا ئىدى. ئاخىرى بىر

كۈنى بۇ ئارمان ئەملگە ئېشىپ كۆكتىن غايەت كۈچلۈك چاقماق چۈشتى. پۈتۈن ئەتراپنى قارا بوران قاپلاپ، گۈكرىگەن گۈلدۈرماما ئاۋازىغا يەر يۈزىدىكى توپ ـ زەمبىرەكلەرنىڭ پارتىلاش ئاۋازلىرىمۇ قوشۇلۇپ كەتكەن ئىدى.

ئارشىدۇك فرانچويز فېردىناندنىڭ قەتلى قىلىنغانلىق خەۋىرى مىۈنخېنغا يېتىپ كەلگەن ۋاقتتا (ئۇ كۈنلەردە مەن ئاساسەن سىرتقا چىقماي ئۆيدە ئولتۇراتتىم. شۇڭا يۈز بەرگەن ۋەقەدىنمۇ تولۇق خەۋەر تاپالمىغان ئىدىم) مەن ئېغىر غەمگە پېتىپ قالغان ئىدىم: ئەجىبا بۇ شاھزادىنىڭ جېنىغا زامىن بولغان ئوقلار بۇ شاھزادە تەرىپىدىن قوللاپ قۇۋەتلەپ كېلىنگەن ئىسلاۋيانلاشتۇرۇش ھەرىكىتىگە قارشى تۇرىۋاتقان، نېمىس خەلقىنى بۇ ئىچكى دۈشمەندىن قۇتقۇزۇپ قېلىشنى ئارزۇ قىلىپ يۈرگەن نېمىس ستۇدېنتلىرىنىڭ قورالىدىن ئېتىلغان بولۇپ قالمىغاي! ئەگەر شۇنداق بولغىنىدا بۇنىڭ ئاقىۋىتى قانداق بولۇپ كېتەر؟ دەرھال پەرەز قىلىشقا باشلىدىم: يېڭىدىن بىر بېسىم ۋە قىيىن ـ قىستاق ھەرىكىتى ئوتتۇرغا چىقىشى مۇقەررەر. شۇنداق قىلىپ بۇ ھەرىكەتنى نېمىسلارنى بېسىقتۇرۇشنىڭ كۈچلۈك بىر باھانىسى قىلىپ دۇنياغا كۆرسىتىۋېلىشى مۇمكىن ئىدى. ئەمما ئۇزۇنغا قالماي بۇ سۈيىقەستنى سىرپلارنىڭ پەيدا قىلغانلىقىدىن خەۋەر تاپقىنىمدىن كېيىن، ھېكمىتىنى بىلگىلى بولمايدىغان تەغدىرنىڭ بۇ ئىنتىقامى ئالدىدا قاتتىق ھەيران بولغان ھالدا تىترەپ كەتتىم: ئىسلاۋيانلارنىڭ ئەڭ يېقىن دوستى، ئەڭ چوڭ ھىمايىچىسى بولغان كىشى يەنە شۇ مۇتەئەسسىپ ئىسلاۋيانلارنىڭ ئۆزى ياردەملىشىپ قۇيۇپ بەرگەن ئوقىدا ئۆلگەن ئىدى. ئاۋۇستىرىيىنىڭ سىربىيىگە قارىتا تۇتقان پوزىتسىيىسىنى ئۇزۇندىن بېرى كۈزىتىپ كېلىۋاتقان كىشىلەر، قىيا تاشلارنىڭ چوققىدىن دومىلاپ چۈشۈشكە باشلىغانلىقىنى، ئەندى بۇ تاشلارنىڭ پەسكە قاراپ دومىلىشىنى توختىتالايدىغان ھېچقانداق كۈچنىڭ يوقلىقىغا ئىشىنەتتى.

بۈگۈنكى كۈندە سىربىيىگە تاپشۇرغان ئۇلتىماتومنىڭ شەكلىگە، ئۇنىڭ مۇندەرىجىلىرىگە قاراپلا ئاۋستىرىيە ھۆكۈمىتىنى خاتا قىلغان ئىدى دەپ ئەيىپلەشكە ھېچكىمنىڭ ھەققى يوق. بۇنداق بىر ۋەزىيەت ئاستىدا، ئاۋۇستىرىيە ھۆكۈمىتىنىڭ ئورنىدا باشقا ھەرقاندان بىر دۆلەت بولغىنىدىمۇ بۇنىڭدىن باشقىچە مۇئامىلە قىلالمىغان بولار ئىدى. ئاۋۇستىرىيىنىڭ شەرقىي جەنۇبىي چېگرالىرىدا ئاۋۇستىرىيىنىڭ تىنماي بېشىنى ئاغرىتىپ كېلىۋاتقان بىر دۈشمىنى بار ئىدى. بۇ دۈشمەن خاندانلىققا قارشى كۈندىن كۈنگە ئېغىر تەھدىتلەرنى سېلىپ كەلمەكتە ئىدى. ئۇلار بۇ ئىمپېرىيە يىمىرىلىپ يوقلىدىغان كۈنلەر كەلمىگىچە بۇنداق زىيان سېلىشتىن ھەرگىزمۇ ۋاز

كېچىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئۇلار بۇنىڭ ئۈچۈن ھەرقانداق پۇرسەتنى قولدىن بېرىشنى خالىمايتتى. ئاۋۇستىرىيىلىكلەر بۇ بالا ـ قازادىن قۇتۇلۇش چارىسى قالمىغانلىقىنى، ئەگەر ئىمپىراتور ۋاپات بولۇپ كەتكەندەك قىلسا بۇنداق ئاپەتنىڭ پەيدا بولۇشى بىر مۇقەررەرلىك بولىدىغانلىقىنى، بۇنىڭ ئالدىنى ئالغىدەك كۈچ ئاۋۇستىرىيىدە تېپىلمايدىغانلىقىنى بەكلا ياخشى بىلەتتى. چۈنكى، شۇنچە يىلدىن بېرى بۇ ياشىنىپ قالغان ئىمپىراتور بۇ دۆلەتنىڭ بىر سىموۋۇلى ھالىغا كەلتۈرۈلگەن ئىدى. بۇ ئەلنىڭ ھەممە كىشىسى ساكارات ئىچىدە ياتقان بۇ رەھبەر ئۆلگىنىدىن كېيىن ئىمپېرىيىنىڭمۇ ئۆلۈم گىرداۋىغا كېلىپ يىمىرىلىپ كېتىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. دېمىسىمۇ بۇنداق بىر ئاقىۋەتنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا ھېچكىمنىڭ كۈچى يەتمەيدىغانلىقى ئېنىق ئىدى. دەرۋەقە، قۇۋلۇق قىلىشتا تەڭدىشى يوق ئىسلاۋيان سىياسەتچىلىرى ئاۋۇستىرىيە دۆلىتىنىڭ تەغدىرىنى بۇ ياشانغان ئىمپىراتورنىڭ ئالاھىدە ئىقتىدارلىق باشقۇرۇش كۈچىگە باغلاپ قويغانلىقى ھەقىقەتەن قول قويۇشقا تېگىشلىك ھىلىگەرلىك ئىدى. ئىسلاۋيانلارنىڭ بۇنداق يالاقچىلىق قىلىشلىرىدىن ئوردىدىكىلەرمۇ رازى ئىدى. چۈنكى بۇ ئىسلاۋيانلار ھەقىقەتەنمۇ پادىشانى ماختاپ ئۈچۈرىۋەتكەندەك قىلىقلارنى قىلىشاتتى. ئەمما ئۇلارنىڭ بۇنچە يالاقچىلىق قىلىشلىرىنىڭ تېگىدە نەشتىرىنى سانچىپ زەھەرلەشكە ھەردائىم تەييار تۇرىدىغان يامان غەرەزنىڭ ياتقانلىقىنى ئوردىدىكىلەرنىڭ ھېچقايسىسى سەزمىگەن ئىدى. ئەگەر بۇ ھۆكۈمدارنىڭ تەڭداشسىز باشقۇرۇش قابىلىيىتى بىلەن بۇ خاندانلىق ساقلىنىپ كېلىۋاتقان بولسا، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئەجەل بۇ ھۆكۈمدارنىڭ ئىشىگىنى ئۇرۇشقا كەلگىنىدە ۋەزىيەت مۇلچەرلىگۈسىز يامانلاپ كېتىدىغانلىقى ئېنىق ئىدى. ئەمما بۇنى ئوردىدىكىلەر زادىلا خىيالىغا كەلتۈرۈپ قويۇشمىدى ياكى ئۇلار بۇنداق بولىشىنى ھەرگىزمۇ ئويلاشنى خالىمايتتى. ھەتتا ئۇلار ئاۋۇستىرىيىنى بۇ قېرى ئىمپىراتور بولماي تۇرۇپ كۆز ئالدىغىمۇ كەلتۈرەلمىسە كېرەك؟

بىر زامانلاردا ماريە تېرېسەنىڭ بېشىغا كەلگەن پاجىئە قايتا تەكرارلانماسمىدى؟

نېمە بولسا بولسۇن، ۋېينا ھۆكۈمەت دائىرىلىرىنى بۇ ئۇرۇشنى باشلاتتى، بۇ ئۇرۇشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلمىدى دەپ تەنقىتلەش ئاقىلانىلىق ئەمەس. ئۇ كۈنلەردە بۇ ئۇرۇشتىن ساقلىنىش ئىمكانىيىتى قالمىغان ئىدى. بەلكىم بۇ ئۇرۇشنىڭ پارتلىشىنى بىر ـ ئىككى يىل كەينىگە سوزالىشى مۇمكىن بولغىيتى، ئەمما ئاۋۇستىرىيە دېپلوماتىيىسىدە كۆرۈلگىنىدەك گېرمانىيىنىمۇ بۇ ئىشتا قارىلاشقا تېگىشلىك دەپ قارالغىدەك بولسا، ئۇلارنىڭ گۇناھىمۇ بۇ ئىشنى كەينىگە سوزۇشقا تىرىشقانلىقىدا

كۆرۈلىشى كېرەك ئىدى. بۇنىڭ ئاقىۋىتىمۇ ئوخشاشلا پۈتۈنلەي تەييارلىقسىز بىر ۋاقىتقا توغرا كېلىپ ئۇرۇش پارتلايدىغانلىقى ئېنىق ئىدى. يەنى بۇ ئۇرۇشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن ۋاقىتنى كەينىگە سوزغانسىرى ۋەيرانچىلىقمۇ شۇنچە كۆچىيىپ كېتىشى مۇقەررەر ئىدى. تېنچلىقنى ساقلاپ قېلىشقا ئۇرۇنۇش ئۇرۇشنى بۇنىڭدىنمۇ بەتەر بىر ۋەزىيەتتە پارتلايدىغان قىلىپ كېچىكتۈرۈشتىن باشقا رول ئويناياليتتى.

مېنىڭچە بولغاندا، بۇ ئۇرۇشنى خالىمايدىغان بىرسى ھېچ بولمىغاندا ئۇرۇشتىن ساقلانغاندىن كېيىنكى ئاقىۋەتلەرنىمۇ تەڭ ئويلىنىشقا جاسارەت قىلالىغان بولىشى كېرەك ئىدى. يەنى بۇنداق قىلغىنىدا ئاۋۇستىرىيىنى پىدا قىلۇپتىشقا توغرا كېلەتتى. ئەگەر ئاۋۇستىرىيە بۇ ئۇرۇشنى باشلىمىغان بولسىمۇ بۇ ئۇرۇشتىن بەربىر ساقلانغىلى بولمايتتى. ئەمما ئۇنداق ئەھۋالدا بۇ ئۇرۇش پۈتۈن دۇنيا خەلقىنىڭ بىزگە قارشى ئۇرۇش قىلىشى بولماستىن، ھابسبۇرگلار خاندانلىقىنى بۆلۈشۈپلىشىنى مەقسەت قىلىدىغان بىر ئۇرۇشقا ئايلىنىشى مۇقەررەر ئىدى. ئۇنداق بىر ۋەزىيەت ئاستىدا گېرمانىيەنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك ئىشى بىر بولسا ئاۋۇستىرىيىنى پارچىلىنىشتىن ساقلاپ قېلىشقا ياردەم قىلىش بولىشى كېرەكتى ياكى بولمىسا ئىككى قولىمىزنى قولتۇقىمىزغا قىستۇرۇپ بىر چەتتە قاراپ تۇرۇشتىن باشقا ئامال بولمىغان بولار ئىدى.

ئەمما بۈگۈنكى كۈندە، ئۇرۇش پارتلىغان كۈنلەرنى قارىلاپ ئەقىل كۆرسىتىپ يۈرگەنلەر، ئەسلىدە پۈتۈن كۈچى بىلەن تەشۋىقات قىلىپ بۇ ئۇرۇشتىن ساقلانغىلى بولمايدىغان ۋەزىيەتنىڭ شەكىللىنىشىگە سەۋەپچى بولغان كىشىلەرنىڭ دەل ئۆزى ئىدى.

گېرمانىيە سوتسىيال دېموكراتلار پارتىيىسى يېگىرمە ـ ئوتتۇز يىلدىن بېرى رۇسىيىگە قارشى ئۇرۇش قوزغاش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچىنى ئىشقا سېلىپ قۇتراتقۇلۇق قىلىپ كەلگەن ئىدى. شۇنداق تۇرۇغلۇق ئەڭ كۈچلۈك پارتىيە ھېسابلىنىدىغان مىللەتچى پارتىيە دىنى كۆزقاراشلىرى سەۋەبىدىن ئاۋۇستىرىيە دۆلىتىنى گېرمانىيىنىڭ بىردىن بىر سىياسىي ئۇلۇغا ئايلاندۇرىۋېلىش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچىنى سەرپ قىلىپ كەلگەن ئىدى. مانا ئەندى، ئۇلار بۇ خاتالىقلىرى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئاقىۋەتلىرىگىمۇ چىدىشى لازىم ئىدى. شۇ سەۋەپتىن يۈز بەرگەن بۇ ۋەقە ھەرقانچە تىرىشسىمۇ ئالدىنى ئالغىلى بولمايدىغان، چوقۇم پارتلاپ چىقىدىغان ھادىسىگە ئايلانغان ئىدى. گېرمانىيە ھۆكۈمىتى سادىر قىلغان بۇ خاتالىق تېنچلىقنى ساقلاشنى مەقسەت قىلىپ ھۇجۇم قىلىشقا مۇڭايىق پەيتىنىڭ قولدىن كېتىشىگە پۈرسەت تۇغدۇرۇپ بېرىشنى، دۇنيا تېنچلىقىنى دەپ ئىتتىپاقداشلىقىقا قوشۇلۇشنى، ئاخىرى

بىرىپ دۇنياۋي ئىتتىپاقداشلارغا قۇربانلىق بولۇپ كېتىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئىدى. ئەسلىنى سۈرۈشتە قىلساق، دۇنياۋي ئىتتىپاقداشلىق دۇنيا تىنچلىقىنى قوغداش ئۈچۈن ھەرقانداق بىر تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكە قارشى شەرتاملارنى ئاساس قىلغان بىر ئىتتىپاقداشلىق بولۇپ، بۇ ئورگان، بىر قېتىملىق دۇنيا ئۇرۇشى پارتلىتىشىنى ئالدىمۇقاچان پىلانلاپ بولغان ئىدى.

ئەگەر ۋىلسۇن ھۆكۈمىتى ئەينى ۋاقىتىدا بەرگەن ئۇلتىماتومىنى تېخىمۇ سىلىق، تېخىمۇ دوستانە بىر ئۇسلۇپتا يازغان تەغدىردىمۇ ئاقىۋىتى بەربىر ئۆزگەرمىگەن، ھەتتا جامائەتچىلىكىمۇ ئۇنداق بىر ئۇلتىماتومغا بەربىر قۇلاق سالمىغان، ئۇنداق ھۆكۈمەتنى ئاخىرى بىر كۈن چوقۇم ئاغدۇرۇپ تاشلىغان بولاتتى. چۈنكى ئەينى ۋاقىتىدىكى ئۇلتىماتومنىمۇ خەلق ئاممىسى بەكلا سېلىق بولۇپ قالدى، ئۇ ئۇلتىماتومدا بىزنىڭ قاتتىق غەزىۋىمىز، كۆچلۈك نارازىلىقىمىز قىلچىمۇ ئىپادىلەنمىگەن دەپ قاراشماقتا ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، ئەينى ۋاقىتىدىكى ھادىسىلارنى ئىنكار قىلىدىغان ھەرقانداق بىر ئادەمنى قىلچىمۇ ئەقلى يوق ياكى پۈتۈنلەي يالغانچى بىرسى دېيىشلا كېرەك.

تەڭرى گۈۋاچىمىز بولسۇنكى، 1914 ـ يىلقى ئۇرۇش ھەرگىزمۇ خەلقىمىز مەجبورى تېڭىلغان بىر ئۇرۇش بولغان ئەمەس، دەل بۇنىڭ ئەكسىنچە پۈتۈن خەلق بۇ ئۇرۇشنى ئارزۇ قىلماقتا ئىدى. ئۇ ۋاقىتلاردا، خەلق ئاممىسى ئومۇمىي يۈزلۈك ھۆكۈم سۈرىۋاتقان خاتىرجەمسىزلىكنىڭ ئاخىرلىشىشىنى ئارزۇ قىلىپ كەلمەكتە ئىدى. ئىككى مىليوندىن ئارتۇق نېمىس ئەڭ ئاخىرقى بىر تامچە قېنىنى قالغىچە ۋەتىنىنى قوغداش ئۈچۈن ئەسكەر بولۇشقا ئالدىراپ كېتىشىنىڭ، بايرىغى ئەتىراپىغا جەم بولغانلىقىنىڭ سەۋەبىمۇ شۇ ئىدى.

ئۇ كۈنلەر، مېنىڭ ئۈچۈنمۇ ياشلىق دەۋرىمدىكى ئۇ جاپالىق كۈنلەردىن قۇتۇلۇشۇم ئۈچۈن كەلگەن بىر پۇرسەت بولۇپ قالغان ئىدى. مېنى ئەنە شۇنداق داغ ـ دوغلىق كۈنلەردە، ئەنە شۇنداق ھاياجانغا تولغان بىر دەۋردە ياشاش بەختىيارلىقىغا ئېرىشتۇرگىنى ئۈچۈن تەڭرىگە تىز چۆكۈپ رەھمەت ئېيتىمەن دېيىشتىن بۇگۈنكى كۈندىمۇ قىلچە خجىللىق ھېس قىلمايمەن.

ئۇ ۋاقىتلاردا ئەركىنلىك ئۈچۈن شۇنداق بىر كۈرەش باشلانغان ئىدىكى، ئادىمىزات تۆرەلگەندىن بېرى ئۇنىڭدەك شىددەتلىك بىر كۈرەشنى باشتىن كەچۈرۈپ باقمىغان دېيىش مۇمكىن. چۈنكى، بۇ ئىشنىڭ بېشىدىن تارتىپلا كەڭ خەلق ئاممىسى سىرىيىنىڭ، ھەتتا ئاۋۇستىرىيىنىڭ ئاقىۋىتى قانداق بولۇپ كېتەر دېگەن غەمدە ئەمەس، بەلكى نېمىس مىللىتىنىڭ تەغدىرى قانداق بولۇپ كېتەر دېگەن ئويدا ئىدى.

ئۇزۇندىن بۇيان ھېچ نېمە قىلماي جىم يېتىپ كېلىۋاتقان خەلقنىڭ كۆزى ئېچىلىشقا باشلىغان بولۇپ، ئۆز ئىستىقبالىنىڭ قانداق بولۇپ كېتىشىنى

ئېنىق پەرق قىلالايدىغان ھالغا كەلگەن ئىدى. شۇ سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن ئۇ چاغدىكى تەڭداشسىز كۆرەشتە باشتىن تارتىپلا قىزغىنلىق بىلەن ھاياجان بىر ـ بىرسىگە ئارلىشىپ كەتكەن دېيىش مۇمكىن. ئۇ چاغدىكى خەلقنىڭ تۈيغۇسى، گۈر قىلىپ كۆيۈپ يوقاپ كېتىدىغان بىر دۆۋە سامانىنىڭ يانغىنىدەك قىسقا مۇددەتلىك ھاياجان ئەمەس ئىدى. خەلق يانغىن بولۇپ رەسمى گۈرۈلدەپ يانماقتا ئىدى. ئەندى بۇ ئىشقا رەسمى تۈردە كۆڭۈل بۆلۈپ بىر باشقا ئېلىپ چىقىشنىڭ ۋاقتى كەلدى دەپ ھېساپلاشماقتا ئىدى. بۇ قېتىم باشلىغان كۆرەش يەنە قاچانغىچە داۋام قىلىدىغانلىقىنى ھېچكىم ئەستايىدىللىق بىلەن ئويلىنىپ باقمىغان ئىدى. كىشىلەر قىشقىچە ئۇرۇشنى تۈگىتىپ ھەممە ئۆيلىرىگە قايتىپ يېڭى پىرىنسىپلار ئاساسىدا ئۇن ـ تۈنسىز ئۆز ئىشىمىز بىلەن شوغۇللىنىش يولىغا كىرىلەيمىز دەپلا ئويلىشاتتى.

شۇنىسى ئېنىقكى، ئادەم بالىسى نېمىنى ئارزۇ قىلسا، ئاخىرقى ھېساپتا شۇنىڭلا غېمىدا قېلىپ كۆزىگە باشقا ھېچ نېمە كۆرۈنمەيدۇ. خەلقنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى ئۆزۈندىن بېرى ئىزچىل تۈردە ئۆزىنى بىخەتەر ھېس قىلالماي زېرىككەن، تولا ئەنسىرەپ چارچىغان ئىدى. ئاۋۇستىرىيە ـ سىربىيە ئوتتۇرىسىدىكى ئىتتىپاقسىزلىقنىڭ تېنچ يوللاردا ھەل قىلىنىش ئېھتىمالىغا ھېچكىم ئىشەنمەسلىكنىڭ سەۋەبىمۇ شۇ ئىدى. خەلق بۇ جەھەتتە ھەممە كىشىنى رازى قىلىدىغان ئېنىق بىر ئىزاھات بېرىلىشىنى تەلەپ قىلماقتا ئىدى. مەنمۇ ئەنە شۇنداق ئويلايدىغان مىليونلىغان خەلق ئارىسىدىكى بىرسى ئىدىم.

پادىشاھ ئىزباسارىغا قىلىنغان سۈيىقەست خەۋىرى مۇنخېنغا يېتىپ كىلەر ـ كەلمەي، كاللامغا مۇنداق ئىككى تۈرلۈك خىيال كەلگەن ئىدى: بىرىنچىسى، ئەندى بۇ ئۇرۇشتىن ساقلىنىشنىڭ ئىمكانىيەتلىرى پۈتۈنلەي تۈگىدى دەپ ئويلىغان بولسام، ئىككىنچى ئويۇم، ھابسبوۋرگ ئىمپېرىيىسى بۇندىن كېيىن بۇ ئىتتىپاقداشلىقنى داۋاملىق ساقلاپ قېلىشقا مەجبۇر بولىدىغانلىقى ئىدى. مەن بۇرۇن كۈنلەرنىڭ بىرىدە گېرمانىيە بۇ ئىتتىپاقداشلىق سەۋەبىدىن ئۇرۇشقا قاتنىشىشتىن ساقلىنالماي قالىدىغانلىقىدىن، ئاۋۇستىرىيەمۇ ئۆزىگە مۇناسىۋەتسىز بولغان بىرەر ئۇرۇشقا گېرمانىيە تەرىپىدە تۇرۇپ ئۇرۇشقا قاتنىشىش قارارىنى ئېلىش جەھەتتە ئىچكى سىياسەتلىرىنىڭ ئۈيغۇن كەلمەي، ئۇرۇشتا گېرمانىيىنى يالغۇز تاشلاپ چەتكە چىقىۋېلىش ئېھتىمالىدىن بەكلا ئەنسىرەيتتىم. ئۇنداق بىر ۋەزىيەتتە ئاۋۇستىرىيىنىڭ ئۇرۇشقا قاتنىشىش قارارىغا ئىمپېرىيىنىڭ ئىسلاۋيان كۆپ سانلىقى بۇزغۇنچىلىق قىلىشى مۇمكىنلىكى، ئىتتىپاقدېشىغا يارەدم قىلغاندىن كۆرە بۇ ئىمپېرىيىنىڭ يىمىرىلىپ كېتىشىنى ئەۋزەل كۆرىدىغانلىقى ئېنىق ئىدى. مانا ئەمدى، بۇنداق بىر خەۋىتتىن ئەنسىرەپ

يۈرۈشكە ئورۇن قالمىغان بولۇپ، زاۋاللىققا يۈز تۇتقان بۇ قېرى ئىمپېرىيە مەيلى خالىسۇن ـ خالىمىسۇن، بۇ ئۇرۇشقا قاتنىشىشقا مەجبۇر بولىدىغان ۋەزىيەت شەكىللەنگەن ئىدى.

مېنىڭ بۇ ئۇرۇش ھەققىدىكى قاراشلىرىم بەكلا ئاددى، مەيدانىممۇ ئېنىق ئىدى. مېنىڭچە بولغاندا، ئاۋۇستىرىيە بىلەن ۋېنگىرىيە ھەرگىزمۇ سىربىيىلىكلەرنى كەچۈرۈم سوراتقۇزۇشنى مەقسەت قىلىپ ئۇرۇشقا قاتنىشىپ يۈرمەيتتى. بۇ ئۇرۇش، نېمىس خەلقىنىڭ مەۋجۇدىيىتىنى قوغداش، ئەركىنلىكى بىلەن ئىستىقبالىنى، كەلگۈسى ئەۋلادىنىڭ مەنپەتىنى مەقسەت قىلىدىغان، گېرمانىيە ئۆزى قوزغايدىغان بىر ئۇرۇش بولاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن بېسمارك گېرمانىيىسى بۇ ئۇرۇشقا قاتنىشىشقا مەجبۇر ئىدى. ئۆز ۋاقتىدا بىزنىڭ ئەجداتلىرىمىز ۋىسسېمبوۋرگدىن سېدانغىچە، ئۇ يەردىن پارىژغىچە بولغان ئۇرۇش مەيدانلىرىدا قەھرىمانلارچە جەڭ قىلىپ قان تۆكۈپ قولغا كەلتۈرگەن يەرلەرنى بۈگۈن نېمىس ياشلىرى قايتىدىن تارتىپ ئېلىشى لازىم بولماقتا ئىدى. ئەگەر بۇ ئۇرۇش ئاخىرغىچە غەلىبىلىك يېتەكلەنگىنىدە، ئەنە شۇ ۋاقىتتا، نېمىس خەلقى دۇنيادا ئۆز كۈچىگە تايىنىپ سەلتەنەتلىك كۈچلۈك مىللەتلەر قاتارىدىن ئورۇن ئالالىغان بولاتتى، ئەنە شۇ چاغدا نېمىس ئىمپېرىيىسى قايتىدىن تېنچلىقنىڭ كۈچلۈك ھىمايىچىسىغا ئايلانغان، تېنچلىقنى باھانە قىلىپ ئۆز ئەۋلاتلىرىنى كۈندىلىك نېنىدىن ئايرىپ قويىدىغان بۇنداق بىر ۋەزىيەتتىن قۇتۇلۇپ كەتكەن بولار ئىدى.

ئۆسمۇر ۋاقىتلىرىمدا، مىللىي ھاياجىنىمغا تايىنىپ قۇرۇق شۇئار توۋلاش بىلەنلا كۇن ئۆتكۈزمەي، بىرەر ئەملىي ئىش قىلىپ مىللەتچىلىك ھېسىياتىمنى ئىسپاتلاشنى بەكلا ئارزۇ قىلاتتىم. ئىچىمدىن بىر يەرلەردىن ھېچقانداق بىر ئىش قىلماي تۇرۇپلا قۇرۇقتىن قۇرۇق "ھۇررا!" دەپ شۇئار توۋلاشنىڭ ئۆزىمۇ بىر گۇناھ ئىش بولىدىغاندەك بىر سادا كېلىپ تۇراتتى. چۈنكى، بۇ شۇئارنى ئەستايىدىل پوزىتسىيىدە بولماي تۇرۇپ، پاك نىيەتلىك بولماي تۇرۇپ توۋلاشقا كىمنىڭمۇ ھەققى بار؟ تەغدىر ئىلاھىنىڭ ئىگىلمەس قولى ئاددىلەرنى، مىللەتلەرنى ھېسسىياتلىرىنىڭ راستچىللىقى بويىچە رەتكە تىزىپ ئايرىپ چىقماي تۇرۇپ كىممۇ بۇنداق شۇئار توۋلاشقا جۇرئەت قىلالايدۇ؟ مىليونلىغان كىشىلەرگە ئوخشاش پالەچ ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويىدىغان ھېسسىياتتىن ساقلىنىپ قالالىغىنىم ئۈچۈن قەلبىم سائادەت ۋە غۇرۇردىن تېخىمۇ كۈچلىنىپ بارماقتا ئىدى. "دوۋتچلاند ئۇبېر ئاللېس" نى شۇنچە كۆپ ئېيتىپ، پۈتۈن كۈچۈم بىلەن "خايل!" دەپ شۇنچە كۆپ توۋلىغان ئىدىمكى، تەڭرىنىڭ چەكسىز ئىلتىپاتى بىلەن بۇ ھېسسىياتلىرىمنىڭ ئەملىگە ئاشقانلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن ئاخىرى تەڭرىنىڭ ھۆزۇرىغا يۈكسىلىش ھەققىنى چوقۇم

قولغا كەلتۈرەلەيمەن دەپ ئىشىنەتتىم. شۇنداق پەرەز قىلاتتىمكى، ئەگەر بىرەر ئۇرۇش پارتىلاپ قالغىدەك بولسا ــ بۇنداق بىر ئۇرۇش چوقۇم پارتىلايدۇ دەپ ئىشىنەتتىم ــ بارلىق كىتاپلىرىمنى تاشلاپ يولغا چىقىشقا ئىدىيىدە تەييارلىق قىلىپ قويغان ئىدىم. مېنىڭ ئورنۇم، ئەسلىدە ئېچىمدىن بىر يەرلەردە مېنى بۇرۇنلا ئۆزىگە چاقىرىپ تۇرىۋاتقان ئەسكەرلىك بولىدىغانلىقىغا چىن قەلبىمدىن ئىشىنەتتىم.

دەسلىۋىدە، سىياسىي سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن ئاۋۇستىرىيەدىن ئايرىلدىم. شۇنداق قىلىپ ئۇرۇش پارتىلىغان بۇ كۈنلەردە، بۇ ئارزۇلىرىمنىڭ ئەمەلىيەتكە ئايلىنىدىغانلىقىغا تولۇق ئىشىنەتتىم. شۇنداقتىمۇ هابسبۇۋرگلار دۆلىتى ئۈچۈن جەڭگە كىرىشنى هەرگىز خالىمايتتىم. ئەمما مىللىتىم ئۈچۈن، مىللىتىمنىڭ ئىمپېرىيىسى ئۈچۈن جېنىمنى پىدا قىلىشقا هەر دائىم تەييار ئىدىم. شۇڭا 3 ـ ئاۋغۇست كۈنى "بىرەر باۋارىيە پولكىغا قاتنىشىشىم ئۈچۈن ئىلتىپاتسىزنى ئايىمىغايسىز" دەپ بىۋاستە پادىشاھ 3 ـ لويىزغا قارىتىپ بىر پارچە ئىلتىماس سۇنغان ئىدىم. هەممىگە مەلۇم بولغىنىدەك، ئۇ چاغلاردا هۆكۈمەتنىڭ كاتىۋات ئىشخانىلىرىنىڭ ئىشى بېشىدىكى چېچىدىنمۇ كۆپ بولىدىغانلىقىنى، مېنىڭ ئىشىمنى ئۈنچە تېز هەل قىلىپ بىرەلمەيدىغانلىقىنى ياخشى بىلەتتىم. شۇنىڭغا قارىماي ئىلتىماسىمنى سۇنۇپ ئەتىسلا تەستىقلىغانلىق خەۋرىنى ئېلىپ چەكسىز خوشاللىق ئىچىگە چۆمگەن ئىدىم. قاتتىق هاياجان ئىچىدە قوللىرىم تىترەپ تۇرۇپ كونۋېرتنى ئاچتىم. كەلگەن خەتتە تەلۇبىم تەستىقلانغانلىقى، باۋارىيە پولكىدىن بىرسىگە بېرىپ ئەسكەرلىككە مۇراجەت قىلىشىمغا بولىدىغانلىقى يېزىلغان ئىدى. بۇنىڭدىن شۇنچىلىك خوشال بولدۇمكى، ئۆزەمنى چەكسىز بەختلىك بىرسى دەپ هېسابلىغان ئىدىم. ئارىدىن بىر قانچە كۈن ئۆتمەيلا ئالتە يىلغىچە ئۇچامدىن سالمايدىغان هەربى فورمىنى كىيىش شەرىپىگە ئېرىشكەن ئىدىم. شۇنداق قىلىپ مېنىڭ ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى بارلىق نېمىسلار ئۈچۈنمۇ ۋەتەن ئۈچۈن جان پىدا قىلىش پۇرسىتى بولغان قىممەتلىك ئەسكەرلىك هاياتىمىز باشلانغان ئىدى.

بۇنداق ئۇلۇغ كۈرەش ئالدىدا باشقا هەرقانداق بىر ئىشنىڭ ئەمىيىتى يوق ئىدى. ئەمما بۇ كۈرەش هېچنىمىگە ئەرزىمەس هالغا كېلىپ تارىخقا كۆمۈلۈپ كەتمەكتە. مانا بۇگۈن، شۇ كۈنلەرنى ئېپتىخارلىق بىلەن، ئەمما كۆڭلۇم يېرىم بولغان هالدا قايتا ئەسلەيمەن. ئەنە شۇ ئالاهىدە قىممەتكە ئىگە بولغان ۋەقەنىڭ خاتىرە كۈنىنى مانا بۇگۈن ئونىنچى قېتىم قايتا ئەسلىمەكتىمەن. بۇگۈن تەڭرىنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن قېتىلىش پۇرسىتىگە ئىگە بولغان ئەنە شۇ قەهرىمانلار ئۇرۇشنىڭ دەسلەپكى كۈنلەردىكى ۋەقەلىرىنى ئەسلەپ

ئولتۇرماقتىمەن. گۈيا ئۇ ۋەقەلەر تېخى تۈنۈگۈنلا يۈز بەرگەندەك كۆز ئالدىمدا قايتا نامايەن بولۇپ، ئۆزەمنى ھەربىي كىيىمىم بىلەن شۇ ۋاقىتتىكى سۈيۈملۈك سەبداشلىرىم ئارىسىدا تۇرغاندەك ھېسسىياتلاردا بولۇپ كىتىمەن. كېيىن ئۇ سەبداشلىرىم بىر ـ بىرلەپ كۆز ئالدىمدىن ئۆتىدۇ: تۈنجى قېتىملىق ھەربى مەشىقە چىققان ۋاقتىمىزدىن تارتىپ تا ئالدىنقى سەپكە قاراپ ئاتلانغان كۈنلىرىمىزگىچە كىنو لېنتىسىدەك بىر ـ بىرلەپ كۆزئالدىمدا قايتا نامايەن بولاتتى. ...

ئۇ كۈنلەردە مەن سەبداشلىرىم بىلەن پەقەت بىرلا نەرسىدىن ئەنسىرىشەتتۇق: ئالدىنقى سەپكە بېرىشقا بەك كېچىكىپ كەتمىسەك بولاتتى دەپلا غەم قىلاتتۇق. شۇڭا مەن ئۇرۇش مەيدانىغا ۋاقتىدا ئۈلگۈرۈپ بارالارمەنمۇ دەپ بەكلا ئەنسىرىگەن ئىدىم. غالىبىيەت خەۋەرلىرى، بىزنىڭكىلەرنىڭ قەھرىمانلارچە جەڭ قىلغانلىق ھەققىدىكى خەۋەرلەر كەلگەنسىرى خوشال بولۇپ تىرەمگە پاتماي كېتەتتىم. شۇنداقتىمۇ ھەر بىر غالىبىيەت خەۋىرى كەلسە بىر قېتىم كۆڭلۈم يېرىم بولاتتى. چۈنكى بۇ غالىبىيەت خەۋەرلىرى ئۇرۇشنىڭ تۈگىشىنى تېزلەشتۈرۈپ، مېنىڭ ئالدىنقى سەپكە بېرىشىمنى شۇنچە كېچىكتۈرۈشكە سەۋەپ بولۇپ قىلىشى مۇمكىن ئىدى.

ئاخىرى ئۇ بەختلىك كۈنلىرىمىزمۇ يېتىپ كەلگەن ئىدى. ۋەزىپە ئۈچۈن مىيونخېندىن ئايرىلدۇق. شۇ كۈنى مەن تۈنجى قېتىم رېيىن دەرياسىنى كۆردۈم. بۇ نېمىس دەرياسىنى بىر ئەسىرلىك دۈشمىنىمىزنىڭ ئاچكۆزلىكىدىن قوغداش ئۈچۈن رېيىننىڭ تېنچ ئېقىنىنى بويلاپ غەرپكە قاراپ ئاتلانغان ئىدۇق. قۇياشنىڭ ئەتىگەنلىك نۇرى سەھەر تۇمانلىرىنى يېرىپ ئۆزىنى كۆرسەتكەن باشلىغاندا نىدېرۋالد خاتىرە مۇنارىسى ئالدىمىزغا چىقتى (35 مېتر ئىگىزلىكتىكى نېمىس ھەيكىلى ئىدى. بۇ ئابىدە گېرمانىيىنىڭ رېنونيانى بېسىۋالغانلىقىنى خاتىرلاش يۈزىسىدىن تىكلەنگەن بىر مۇنار ئىدى). كونا ۋاتېچ ئام رېينىغا قاراپ ئۇزۇلمەي ھەربىي قوشۇن كېلىپ ئىلگىرلىمەكتە ئىدى. كۈچلۈك ھاياجاندىن قەلبىم يېرىلىپ كېتىدىغاندەك دۈپۈلدەپ سوقماقتا ئىدى. ئاندىن فلاندرېدە سوغۇق ۋە زەي بىر يەردە بىر كېچە قونۇپ ئۆتتۇق. ئۇ يەردىن كېچىچە تىۋىش چىقارماي ئالغا ئىلگىرلىدۇق. كۈن نۇرى بۇلۇتلارنى يېرىپ جاھاننى يۇرۇتۇشقا باشلىغان سەھەر ۋاقتىدا ئۈستىمىزدىن ۋىڭىلداپ ئوق ئۆتۈشكە باشلىدى. مىلتىق ئوقلىرى يەرگە تاراسلاپ چۈشۈشكە باشلىدى. ئەمما بىز كۆكنى جاراڭلىتىپ ئىككى يۈز كىشى بىرلىكتە بۇ ئۆلۈم مەيدانىغا قاراپ تۈنجى قېتىم "ھۇررا!" دەپ ئاتاكىغا ئۆتتۇق. تاراسلاپ ئېتىلىۋاتقان مىلتىق، توپ ـ زەمبىرەك ئوقلىرىنىڭ غۇيۇلداپ ئۆتكەن ئاۋازىغا كىشىلەرنىڭ ئېيتقان ناخشا ئاۋازلىرى بىلەن ناله ـ پەريادلىرى

بىر ـ بىرىگە ئارلىشىپ قورقۇنۇشلۇق تۈسكە كىرگەن ئىدى. ھەممە كىشى ئۈرۈش قاينىمى ئىچىگە كىرىپ كەتكەن، قېنى قىزىپ ھاياجانغا تولغان جەڭچىلەر "ئالغا، ئالغا!" دەپ جەڭ مەيدانىغا ئۆزىنى ئاتماقتا ئىدى. بۇ شۇنداق دەھشەتلىك بىر جەڭ بولغان ئىدىكى، ئەتراپى قورشالغان قىزىلچا ئېتىزلىقلىرىدىن ئۆتۈپ يۈزمۇ ـ يۈز نەيزىۋازلىققا كىرىشىپ كەتتۇق. يىراق بىر يەرلەردە ئاڭلىنىۋاتقان مارش ئاۋازى بىزنىمۇ ئاستا ـ ئاستا ھاياجانلاندۇرۇشقا باشلىدى. ناخشا ئاۋازى سەپ بويىچە ھەممىزنى ھاياجانلاندۇرماقتا، بىزمۇ ئۆلۈم ۋەھىمىسى يېتىپ كەلگىچە ناخشىغا قوشۇلۇپ قەھرىمانلارچە جەڭ قىلماقتا ئىدۇق. بىزنىڭ جاراڭلىق ناخشا ئاۋازىمىز يىراقلارغا تارقىلىپ ياڭرىماقتا ئىدى:

"دوتچلاند، دوتچلاند ئۈبىر ئاللىپس،

ئۈبىر ئاللىپس ئىن دېر ۋېلت!"

ئەنە شۇنداق تۆت كۈن جەڭ قىلغاندىن كېيىن ئارقا سەپكە قايتىپ كەلدۇق. بىز ئەندى ئۆزىمىزنى 17 ياشلىق بالا ئەمەس بەلكى چوڭ ئادەملەردەك ھېس قىلماقتا ئىدۇق. لىست پولكىنىڭ پىدائىيلىرى ئۈرۈش قىلىش ماھارىتىنى تېخى قائىدە بۇيىچە ئۆگىنىپ كىتەلمىگەن بولسىمۇ، ھەممە جەڭچى خۇددى تەجرىبىلىك پىشقەدەم ئەسكەرلەرگە ئوخشاش جان تىكىپ پىداكارلىق كۆرسىتىشنى، قەھرىمانلارچە قۇربان بولۇشنى بىلەتتى. بۇ تېخى ئىشنىڭ باشلىنىشى ئىدى. ئەنە شۇ شەكىلدە يىللار يورغىلىشىپ ئۆتمەكتە، ئەمما ئۈرۈش مەيدانى قىزىقارلىق بولۇشتىن قېلىپ ئىنتايىن دەھشەتلىك تۈسكە كىرىپ بولغان ئىدى. قىزغىنلىق، ھاياجانمۇ تەدرىجى سوۋۇشقا باشلىدى. ئاخىرى بىر كۈنلىرىگە كېلىپ ھەممە ئەسكەر ئۆزىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن تۇغما ھېسىياتى بويىچە ئېھتىيات قىلىپ ۋەزىپىنى ئورۇندايدىغان كونا جەڭچىلەردىن بىرىگە ئايلانغان ئىدى. بۇ جەريانىدا مەنمۇ پىشىپ يېتىلگەن ئىدىم.

ئۆلۈم پۈرىقى يېقىنلاشقانسىرى تەسۋىرلىگۈسىز بىر قورقۇش تۇيغۇسى ھەممە يەردە ئايلىنىشقا باشلىدى. بۇ تۇيغۇ، ئامالسىز قالغان ۋۇجۇتتا گۈيا قورقۇش بىر مەنتىقىلىق، ھەقلىق ئەھۋالدەك بولۇپ كۆرۈنۈشكە ئۈرۈنماقتا ئىدى. بۇنىڭ نەتىجىسىدە قىسمدا ئۈيۇشقاقلىق يوقۇلۇپ كېتىۋاتقاندەك تەسىرات بېرىشكە باشلايدۇ. ئەسلىدە ھەممىزنى ئىسكەنجىسىگە ئېلىشقا ئۈرۈنىۋاتقان بۇ تۇيغۇ قورقۇنچاقلىقتىن باشقا بىر نەرسە ئەمەس ئىدى. ئەمما بۇ ئاۋاز ئەسكەرلەرنى ئېھتىياتچان ھەرىكەت قىلىشقا قىستاپ، ھارغىنلىق يەتكىنىچە پەم بىلەن جەڭ قىلىدىغان ھالغا كەلتۈرمەكتە ئىدى. ئاخىرىدا ئۆزۈن داۋاملاشقان روھى داۋالغۇچلارنى باشتىن كەچۈرگىنىمىزدىن كېيىن

تەبىئى ھالدا ۋەزىپە ئورۇنداش قىزغىنلىقى ھاكىم ئورۇنغا ئۆتۈپ، ئۇرۇشتا غەلىبە قىلىشقا باشلىدۇق. مەنمۇ 1915~1916 ـ يىلار ئارىسىدىكى قىش مەۋسۇمىدە بۇ تۈردىكى روھى ئۆزگىرىش باسقۇچىدىن ئۆتۈپ، ئىرادىلىك، جاسارەتلىك بولۇپ جەڭ مەيدانىدا ئېغىرىپسىق ۋە تەمكىن ھەربىەت قىلالايدىغان ھالغا كەلگەن ئىدىم. يېڭى جەڭگە كىرگەن ۋاقىتلىرىمدا توختىماي ياشىسۇن دەپ ۋارقىراپ يۈرۈپ خوشال ـ خورام، ئويىنىغاندەك جەڭگە كىرگەن بولسام، ئەندىلىكتە تەمكىن ۋە پەم بىلەن ھەربىەت قىلىدىغان ئەسكەرگە ئايلانغان ئىدىم. مەندىكى بۇ ھېسسىيات ئەسكەرلىك دەۋرىدە ئىزچىل كۆرۈلۈپ تۇرىدىغان بىر تۈيغۇ ئىدى. شۇندىن كېيىن نېرۋىلىرىم جىددىلەشمەيدىغان، ئەقلىم قېيىپ كەتمەيدىغان ھالغا كېلىپ، ئۆزەمنى تۇتۇۋېلىپ ھەربىەت قىلالايدىغان پىشقان ئەسكەرلەردىن بولۇش ئۈچۈن تەغدىرنىڭ پۈتكىنى بويىچە ئىش قىلالايدىغان، ئەھۋالغا قاراپ مۇئامىلە قىلالايدىغان ھالغا كېلىشكە باشلىدىم.

ئەسكەرگە يېڭى ئېلىنغان ۋاقىتمدا ياش بىر پىدائىي بولغان بولسام، ئەندىلىكتە تەجرىبىلىك پىشقەدەم جەڭچىگە ئايلانغان ئىدىم. بۇ تۈردىكى ئۆزگىرىش يالغۇز مەندىلا كۆرۈلۈپ قالماستىن پۈتۈن قىسمدىكى جەڭچىلەرنىڭ ھەممىسىلا دېگىدەك ئەنە شۇنداق بىر باسقۇچنى باشتىن كەچۈردى. شۇنداق قىلىپ ئاخىرى چىقماي داۋاملىشۋەرگەن بۇ ئۇرۇشتا قىسمىمىز كۈندىن كۈنگە پىشىپ يېتىلىپ پىشقەدەم قوشۇنغا ئايلاندى. بۇ جەريانىدا زەربىگە بەرداشلىق بىرەلمىگەنلەرنى جەڭ ئېلىپ كەتتى.

بۇنداق بىر ئارمىيىگە توغرا باھا بېرىشنىڭ ۋاقتى كەلدى دەپ قارايمەن: قوشۇنىمىز ئىككى ـ ئۈچ يىل جەريانىدا بىر ئۇرۇش سېپىدىن يەنە بىر ئۇرۇش سېپىغا چېپىپ، سان ۋە قۇرال كۈچى جەھەتتىن بىزدىن ئۈستۈن تۇرىۋاتقان دۈشمەن بىلەن تىنماي ئۇرۇشۇش جەريانىدا بەزىدە ئاچ قالغان، بەزىدە ھەر تۈرلۈك ئېغىر قىيىنچىلىقلارغىمۇ دۇچ كەلگەن ئىدى. بۇ تەڭدىشى يوق ئارمىيە رەسمى سىناق بېرىدىغان بىر نوقتىغا كەلگەن ئىدى. ھەر قانچە ئۇزۇن يىل ئۆتۈپ كەتكەن تەغدىردىمۇ، دۇنيا ئۇرۇشى ھەققىدە گەپ بولغاندا نېمىس ئارمىيىسىنىڭ قەھرىمانلىقىنى تىلغا ئالماي تۇرۇپ قەھرىمانلىق ھەققىدە سۆزلەشكە ھېچكىم جۈرئەت قىلالمايدۇ ۋە ئۇلارنىڭ قەھرىمانلىقىنى ئۇنتۇپ كېتەلمەيدۇ. ئۇ كۈنلەردىكى جەڭ مەيدانلىرىدا قاراڭغۇلۇقلار ئارىسىدىن قەھرىمانلارچە جەڭ قىلىۋاتقان نېمىس ئەسكەرلىرىنىڭ مەڭگۈ ئۆلمەس ساغلام پىشانىسى، تىز چۆكمەس، ئالغا ئىنتىلىپ تۇرغان قاپ ـ قارا مىس قالپاقلىرى قايتىدىن نامايەن بولۇشقا باشلايدۇ. بۇ دۇنيادا نېمىس مىللىتى مەۋجۇتلا

بولىدىكەن، ئاكىلىرىنىڭ، ئاتىلىرىنىڭ بۇ ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن جەڭگىۋارلىقلىرى مەڭگۈ ئۇنۇتۇلماي ساقلىنىپ قالىدۇ.

مەن ئۇ ۋاقىتلاردا ئاددى بىر جەڭچى ئىدىم. شۇنداق بولغاچقا سىياسىي ئىشلار بىلەن شوغۇللىنىشنى زادىلا خىيالىمغا كەلتۈرمەيتتىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇرۇش دەۋرى سىياسەت بىلەن شوغۇللىنىدىغان پەيتمۇ ئەمەس ئىدى. مەن تا ھازىرغىچە شۇنداق دەپ قارايمەنكى، ئەڭ ئاددىي بىر ھارۋىكەشمۇ، ئەڭ تۆۋەن دەرىجىدىكى بىر مالايمۇ ۋەتەن ئۈچۈن پارلامېنت ئەزالىرىنىڭ ئەڭ بېشىدا تۇرىۋاتقان، بىرىنچى نومۇرلۇق سىياسى ئەربابتىنمۇ كۆپ خىزمەت قىلىپ كېلىۋاتقان بىرسى ھېسابلىنىدۇ. دېمەكچى بولغىنىنى دۇشمەنلىرىنىڭ يۈزىگە قاراپ تۇرۇپ ۋاراقلىراپ سۆزلىيەلەيدىغان، ياكى بولمىسا قۇرۇق گەپ قىلىپ ئاۋارە بولۇش ئورنىغا ئۆز كۆچىگە تايىنىپ ئۆزلىنىڭ ئىشى بىلەن شوغۇللىنىدىغان بۇ تۇردىكى ئادەملەردىن ھېچقاچان يىرگىنىپ باققان ئەمەسمەن. ئەمما بارلىق سىياسەتچىلەرگە ئۆچ ئىدىم. ئەگەر ماڭا قويۇپ بەرسە بۇنداق پارلامېنت سىياسەتچىلىرىدىن ئەخلەت سۈپۈرىدىغان بىر باتالىيون تەشكىللەپ چىقار ئىدىم. شۇنداق بولغىنىدا بۇ ئادەملەرمۇ پارلامېنت دېگەن بۇ ئورگاننىڭ ئىشلىرىغا قىزىقىدىغان ئاق نىيەتلىك كىشىلەرنى قىلچە رەنجىتمەستىن، ئۇلارغا بىرەر زىيانمۇ سالماي خالىغىنىچە مەدداھلىق قىلىۋېلىشقان بولار ئىدى.

شۇنداق بولغاچقا، ئۇ يىللاردا سىياسەت بىلەن شۇغۇللىنىشنى زادىلا خىيالىمغا كەلتۈرمەيتتىم. ئەمما بەزى مەسىلىلەر ئۈستىدە مەيدانىمنى ئېنىق بەلگىلىۋېلىشقىمۇ مەجبور ئىدىم. چۈنكى ئۇ مەسىلىلەر ھەقىقەتەنمۇ پۈتۈن خەلققە تەسىر كۆرسىتىدىغان مەسىلىلەر بولغاچقا، ئۇ ئىشلار بىز ئەسكەرلەرنىمۇ قىزىقتۇراتتى. ئۇ ۋاقىتلاردا مېنى غەزەپلەندۈرگەن مۇنداق ئىككى تۈرلۈك مەسىلە بار بولۇپ، بۇ ئىككى مەسىلىنى ھەقىقەتەنمۇ بىزگە زىيانلىق دەپ ھېسابلايتتىم:

ئارمىيىمىز ئۇرۇشتا تۇنجى غالىبىيەتنى قولغا كەلتۈرەر ـ كەلتۈرمەيلا، بىر قىسىم گېزىتلار كۆپلىگەن كىشىلەر دەمالىلىقتا چۈشىنىپ كېتەلمەيدىغان ئۇسلۇبتا كىشىلەرنى غەزەپلەندۈرىدىغان ئومۇمىي يۈزلۈك غەلىيان كۆتۈرۈشكە كۈشكۈرتىدىغان پىتنە ـ پاساتلارنى بىر ـ بىرلەپ تارقىتىشقا باشلىدى. ئۇلار بۇ تۇردىكى تەشۋىقاتلارنى كۆرۈنۈشتە ياخشى نىيەت، ھەتتا ئەنسىرىگەن قىياپەتلەرگە پۈركىنىۋېلىپ تەشۋىق قىلماقتا ئىدى. ئۇلار، خەلقنى غالىبىيەتلەرنىڭ داغ ـ دۇغلىق بىلەن تەبرىكلىنىشىگە قارىتا سەل ئېھتىياتچان پوزىتسىيىدە مۇئامىلە قىلىشقا ئۈندەيتتى. ئۇلار قولغا كەلگەن بۇ تۇر غالىبىيەتلەرنى بۇنچە داۋراڭ قىلىپ تەبرىكلەش ئۇلۇغ بىر مىللەتكە

ياراشمايدىغانلىقىنى، بۇنداق تەبرىكلەشلەر غالىبىيەتنىڭ ئەھمىيىتىنى يوقۇتۇش خەۋپىنى پەيدا قىلىشى مۇمكىنلىكىنى تەكىتلەشكە باشلايدۇ. ئۇلارچە بولغاندا جاسارەت كۆرسىتىش بىلەن قەھرىمانلىق كۆرسىتىشلەر نورمال بىر ھادىسە ئىكەنلىكى، شۇنداق بولغاچقا بۇ تۇردىكى غالىبىيەتلەرنى ھەددىدىن ئاشۇرۇپ قۇرۇق ھاياجان پەيدا قىلىپ تەبرىكلەشنىڭ ھاجىتى يوقلىقى، يات دۆلەتلەرگە قارىتا چېكىدىن ئاشقان داغدۇغا قىلىپ يۈرگەندىن ئۆزىمىزنى تۇتۇۋالغان، تەمكىن قىياپەتتە مۇئامىلە قىلىشىمىز تېخىمۇ چىرايلىق كۆرۈنمەسمۇ؟ دېيىشەتتى. ئۇلار بۇ تۇردىكى گەپلەرنى ياغدۇرىۋېتىشكەن ئىدى. شۇنداق قىلىپ ئۇلار، بىز نېمىسلار بۇنداق بىر ئۇرۇشنى ئارزۇ قىلمىغانلىقىمىزنى ھەرگىز ئەستىن چىقىرىپ قويماسلىقىمىز كېرەكلىكى، ھەتتا ئىنسانىيەتنىڭ تېنىچ بىرگە ئۆتىشى، ئۆزئارا ھەمكارلىق ئورنىتىشقا ھەردائىم تەييار تۇرىشىمىز لازىملىقى، سۇلھى قىلىشقا ھەر دائىم تەييار ئىكەنلىكىمىزنى بىلدۇرۇپ تۇرۇشتىنمۇ قىلچە خىجىل بولماسلىقىمىز كېرەكلىكىنى تەرغىپ قىلىشقا كىرىشتى. شۇنداق بولغاچقا ئارمىيىمىز ئۆزىنىڭ ئاق نىيەتلىك بىر ئارمىيە ئىكەنلىكى، ئىستىقباللىق بىر قوشۇن ئىكەنلىكىمىزگە داغ چۈشۈرۈپ قويۇشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن غالىبىيەتلىرىمىزنى ئۇنچە بەك داۋراڭ قىلىپ تەبرىكلەپ كەتمەسلىكىمىز كېرەكلىكىنى تەكىتلىشەتتى. ئۇنداق بولمىغاندا باشقىلار بىزنىڭ بۇ تۇردىكى تەنتەنە قىلىشلىرىمىزنى خاتا چۈشىنىپ قېلىشى مۇمكىن دېيىشەتتى. ئۇلارنىڭ قارىشىچە، ھەقىقىي قەھرىمانلار تۇلا بەك داۋراڭ قىلمايدىغان، بۇنداق ئۆتۈقلىرىنى ئېسىدىن چىقىرىۋېتىشنى ياخشى كۆرىدىغان پەزىلەتلىك كىشىلەردىن بولىشى كېرەك ئىكەن. ئۇلارنىڭ تەرغىباتلىرىنى يىغىنچاقلىغىنىمىزدا، تۇلا بەك ماختىنىپ يۈرمەيلى دېمەكچى بولىشاتتى.

ئەسلىدە، پارلامېنتتىكى بۇ كوت ـ كوتلارنىڭ ئۇنىنى چىقارتقۇزماسلىق ئۈچۈن ئۇلارنى دەرھال دارغا ئېسىپ ئۆجۈقتۇرۇۋېتىش كېرەك ئىدى. ئەمما قەلەمگە تايىنىپ ئۆزىنى كۆرسىتىپ يۈرىدىغان بۇ تۈر كىتاپبازلارنى غالىبىيەتنى مەدھىلىشىپ تەنتەنە قىلىشۇاتقان مىللىتىنىڭ كۆڭلىگە زەربە بېرەلمەيدىغان قىلىۋېتىش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ قۇلىقىدىن تۇتۇپ سۆرىگەنچە دەرھال دارغا ئېسىپ ئۆجۈقتۇرۇۋېتىش ئورنىغا، بۇ غالىبىيەتنى قۇرۇقتىن قۇرۇق تەبرىكلىدىڭلار دەپ خەلقنىڭ كۆڭلىگە ئازار بېرىشىگە يول قويۇلدى.

خەلقنىڭ قىزغىنلىقى بىلەن ئارزۇسى بىر قېتىم سوۋۇتۇلىشى ۋە يوق قىلىنىشى بىلەن تەڭ، بۇنداق قىزغىنلىق لازىم بولغىنىدا ئۇنى قايتا قوزغىتىش ئىمكانىيىتى قالمايدىغانلىقىنى ھېچكىم خىيالىغا كەلتۈرۈشمەيتتى. خەلقنىڭ بۇ تۇردىكى قىزغىنلىقى خۇددى مەس ئادەمدەك ئۆزىنى تۇتۇپ

ئالالمايدىغان بىر ھاياجانلىق ھالەت بولۇپ، بۇنداق بىر قىزغىنلىقنى داۋاملىق ساقلاشقا تىرىشىش لازىم ئىدى. ئەگەر خەلقتە بۇنداق بىر ھاياجان ۋە ئارزۇ بولماي تۇرۇپ خەلقنى كەسكىن روھى ھالەت ئىمتىھان مەيدانىغا مەجبورلايدىغان بىر كۆرەشنى قانداق قىلىپ داۋاملاشتۇرالىشى مۇمكىن؟

خەلق ئاممىسىنىڭ پىسخولوگىيىسىدىن بەكلا ياخشى خەۋەردار بولغىنىم ئۈچۈن، بۇنىڭغا ئوخشايدىغان ئەھۋاللاردا ئىستىتىك نوقتىسىدىكى ئەڭ ياخشى روھىي قۇراللارغا تايىنىپمۇ تۆمۈرنى قىزىقىدا سوقۇشقا بولىدىغان قىزغىنلىقنى ھەرگىزمۇ ساقلاپ قېلىشقا بولمايدىغانلىقنى ياخشى بىلەتتىم. مېنىڭچە بولغاندا، بۇنداق ئەھۋاللاردا قاياناپ تۇرغان ھاياجانلارنى تېخىمۇ كۈچەيتىش ئۈچۈن پۈتۈن چارىلەردىن تولۇق پايدىلانماسلىق بەكلا ئېغىر خاتالىق ھېساپلىنىشى كېرەك. ئەمما مەن ئۇ ۋاقىتلاردا شۇنچە خوشاللىق ئىچىدە كۆتۈرۈلگەن بۇ تەڭرى سوۋغىسى بولغان بۇ تۇردىكى ئارزۇ ۋە ھاياجاننى مەتبۇئاتنىڭ نېمىشكە سوۋۇتۇپ يوقۇتۇشقا ئۇرۇنۇۋاتقانلىقىغا زادىلا ئەقلىم يەتمەيتتى.

ئۇ ۋاقىتلاردا مېنى ئىككىنچى دەرىجىلىك غەزەپلەندۈرگەن يەنە بىر ئىش، ئۇلارنىڭ ماركسىزمغا قارىتا قانداق قىلساق سىلىق مۇئامىلە قىلالايمىز دەپ غەمدە قېلىشى ئىدى. مېنىڭچە بولغاندا ئۇلار ئەنە شۇ تەرىقىدە مۇئامىلە قىلىش ئارقىلىق بۇ ۋاباغا مىكروپى ئوستىدە قىلچىلىكمۇ ساۋادى يوقلىقنى ئېنىق كۆرسىتىپ بەرمەكتە ئىدى. پارتىيەلەر ئارا ئىتتىپاقلىقنى بەرپا قىلىش ئىشىنى ئويلىنىش ئارقىلىق ماركسىزمنى ئەقلى، مەنتىق ۋە ئېھتىياج ساھەلىرى بويىچە يىتەكلىيەلەيدىغانلىقنى، يەنى تېزگىنلەپ تۇرالايدىغانلىقنى خامخىيال قىلىشقانىدى.

ئەسلىدە، بۇ يەردىكى مەسىلە بىر پارتىيە مەسلىسى بولماستىن، بەلكى ئادەمزاتنى پۈتۈنلەي ۋەيران قىلىپ يوق قىلىۋېتىش پىلانلانغان بىر نەزەرىيە مەسلىسى ئىدى. يەھۇدىيلەشتۇرۇلگەن ئۇنىۋېرسىتېتلاردا بۇنداق بىر ئېھتىياجنى ھېس قىلىپ كىتەلمىگەن ئىدى. نۇرغۇن كىشىلەر، بولۇپمۇ يوقۇرى دەرىجىلىك مەمورى كادىرلىرىمىز مەكتەپلەردە ئوقۇتۇلغاندىن باشقا بىر نەرسە ئۆگىنەلمىگەن، يىتەرلىك دەرىجىدە كۆزلىرى كۆرلىشىپ كەتكەنلىكى ھەمدە ئوقۇشنىڭ پايدىسى يوق دەپ قارىغانلىقلىرى ئۈچۈن ماركسىزمنىڭ ئەسلى ماھىيىتىنى بىلەلمىگەن، ئۇنى ئۆگىنەلمىگەن ئىدى. ئۇلارنىڭ مىڭلىرىنى بۇ ھەقتىكى ئەڭ قىزغىن تالاش ـ تارتىشلار، ئەڭ مۇھىم ۋەقەلەر قىلچىمۇ ئىز قالدۇرماي دەسسەپ ئۆتۈپ كەتكەن ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، دۆلەت پىلانلىرى كۆپۈنچە ۋاقىتلاردا بەكلا ئاستا ئىجرا قىلىنىدىغان سۆرەلمە ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويۇلغان ئىدى. "سەھرالىق، بىلمەيدىغان نەرسىنى

ھەرگىز يىمەيدۇ" دېگەن تەمسىل ئۇلارغا بەكلا ماس كېلەتتى. ئۇلار بۇ قائىدىگە ئاساسلىقچە خىلاپلىق قىلىشمايتتى.

1914 ـ يىلىنىڭ ئاۋغۇستىدا يۈز بەرگەن نېمىس ئىشچىلار ھەرىكىتىنى ماركسىزم بىلەن تەڭ ئورۇنغا قويۇپ باھالاشتىنمۇ ئارتۇق بىمەنىلىك بولمىسا كېرەك. ئۇ يىللاردا نېمىس ئىشچىلىرى ماركسىزم دېگەن بۇ زەھەر بىلەن بۇلغىلىنىپ كېتىشتىن ئۆزىنى ساقلاپ قېلىش يولىنى تاپالمىغان ئىدى. ئەگەر ئۇنداق بولمىسا ئىدى، ھەرقانچە كۈشكۈرتكەن بىلەنمۇ ئىشچىلار ئۇ چاغدىكى ئۇرۇشقا ھەرگىز قاتناشمىغان بولار ئىدى. ئۇلار بۈگۈنكى كۈندىلا ماركسىزمنى "ئۆزىمىزنىڭ يەرلىك مېلى" دەپ تونۇيدىغان ئاخماقلارغا ئايلىنىپ قالماقتا دېيىشكە بولىدۇ. بۇنداق ھالەتكە چۈشۈپ قالغانلىقى، شۇنچە ئۇزۇن يىلدىن بېرى ھۆكۈمەت خىزمىتى بىلەن شوغۇللىنىپ كېلىۋاتقان مەمورى خادىملاردىن ھېچ بىرى، ماركسىزم دېگەن بۇ نەزەريىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى تەتقىق قىلىشقا تىرىشىپ كۆرمىگەنلىكىنىڭ مۇقەررەر ئاقىۋىتى دەپ ھېسابلاشقىلا بولىدۇ. ئەگەر ئۇلار بۇ جاپاغا بەرداشلىق بېرىپ ماركسىزمنىڭ قانداق بىر مال ئىكەنلىكىنى تەتقىق قىلىپ باققان بولسا ئىدى، بۇنىڭدەك ئاخماقانە بىر سەپسەتە جەمىيىتىمىزدە قىلچىمۇ ئورۇنغا ئېرىشەلمىگەن بولار ئىدى.

يەھۇدىي دۆلىتى ھېسابلانمايدىغان بارلىق دۆلەتلەرنى ئاغدۇرۇپ تاشلاشنى ئۆزلىرىگە تۇپكى مەقسەت قىلىش ۋە بۇ يولدا ئۆزلۈكسىز پائالىيەت بىلەن شوغۇللىنىشنى ئۆزلىرىگە غايە قىلىشقان ماركسىزم، قاپقانغا چۈشۈرۈپ بولدۇق دەپ ھېسابلىغان نېمىس ئىشچىلىرىنىڭ 1914 ـ يىلى ئىيول كۈنىسى ئۈيغىنىپ ۋەتىنى ئۈچۈن دەرھال ھەرىكەتكە ئاتلانغانلىقىنى كۆرۈپ چۈچۈپ كېتىشكەن ئىدى. بىر نەچچە كۈن ئىچىدىلا خەلقنى رەزىللەرچە ئاخماق قىلىشنىڭ پۈتۈن ھىلىگەرلىكلىرى پۈتۈن سەپلەر بويىچە چۈۋۈلۈپ ئوتتۇرلۇقتا سۆرۈلۈشكە ئىدى. بۇنداق بىر ۋەزىيەتتە بىر قىسىم يەھۇدىيلاردىن تەشكىل تاپقان ئەمەلدارلار پادىسى، ئىگىسى ـ چاقسىز يېتىم ھالغا چۈشۈپ قېلىشقان ئىدى. ئاتمىش يىلدىن بېرى خەلق ئاممىسىغا مەجبورى تېڭىپ كېلىۋاتقان بۇ چۈپرەندە ماللاردىن قىلچىمۇ ئىز قالماي يۇيۇلۇپ كەتكەندەك بىر ۋەزىيەت شەكىللەنگەن ئىدى. بۇ ھالەت، نېمىس ئىشچىلار سىنىپىنىڭ ئۈستىگە چىقىۋالغان قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان پادىچىلارنىڭ بېشىغا كەلگەن بىر ئاپەت ئىدى. ئەمما ئالدامچىلىق تونىغا پۈركىنىپ يۈرگەن بۇ تۈردىكى يەھۇدىي كاتىۋاشلىرى ئۆزلىرىگە تەھدىت بولۇپ كېلىۋاتقان خەۋپىنى ھېس قىلار ـ قىلماي دەرھال كۆزدىن غايىپ بولۇپ، كېيىن يەنە قىلچە تارتىنماستىن مىللەتچى تونىغا ئۆرۈنۈپ قايتا ئوتتۇرغا چىقىپ ئالدامچىلىق قىلىشقا كىرىشتى.

ئەسلىدە بۇ ۋاقىت، خەلق ئاممىسىنى زەھەرلەپ كېلىۋاتقان يەھۇدىيلارنىڭ ھىلىگەرلىك بىلەن پائالىيەت قىلىپ كېلىۋاتقان بارلىق گۈرۇھلىرىنى تازىلاشنىڭ ئەڭ ياخشى پۇرسىتى ئىدى. دەل شۇ پەيتتە، ئۇلارنىڭ ھەرقانچە يىغلاپ ـ يالۋۇرۇشلىرىغا قۇلاق سالماي كەسكىن ھېساپ ئالىدىغان بىر پەيت ئىدى. 1914 ـ يىلىنىڭ ئاۋغۇست ئايلىرىدا يەھۇدىيلارنىڭ خەلقارالىق ھەمكارلىق دېگەن سەپسەتىلىرى نېمىس ئىشچىلىرىنىڭ مۇسىسىدىن تۈيۇقسىز سۈپۈرۈپ تاشلانغان بولۇپ، ئاردىدىن بىر نەچچە ھەپتە ئۆتمەيلا بۇ تۈردىكى كۆزقاراشلاردىن ئىزمۇ قالمىغان، ئۇنىڭ ئورنىغا تۆت يىل داۋام قىلىدىغان ئالغا ئىلگىرلەۋاتقان قىسىملارنىڭ مىس قالپاقلىرىغا ئامېرىكىدا ئىشلەنگەن توپ ـ زەمبىرەك ئوقلىرى قېرىنداشلىقنىڭ ئىلاھى كۈچلىرىدەك يېغىشقا باشلىغان ئىدى (ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى 1918 ـ يىلىنىڭ ئىيۇل ئايلىرىدا ئۇرۇشقا قاتنىشىدۇ). نېمىس ئىشچىلىرى مىللىي كىملىكىگە قايتا ئېرىشكەن بىر ۋاقىتتا، مىللىي مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالىدىغان بىر ھۆكۈمەتنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك ئىشى مىللىي دۈشمەنلىرىنى قىلچە رەھىم قىلماستىن تازىلىۋېتىش، ئۇلارنىڭ بىر مىللى ۋەزىپىسى ھېساپلىنىشى لازىم ئىدى. ئەڭ ئىسىل ئادەملىرىمىز ئالدىنقى سەپلەردە قۇربان بولۇۋاتقان بىر پەيتتە، ھېچ بولمىغاندا ئارقا سەپتە بولسىمۇ مىكروپلارنى تازىلاشقا كىرىشىش لازىم ئىدى.

ئەمما، بۇنداق بىر مىللى ۋەزىپىنى ئورۇندىشىنىڭ ئورنىغا، ئىمپېراتور ھەزرىتى كونا قاتىللارغا يارىدەم قولىنى ئۇزارتىپ، خەلقنىڭ ئەڭ ۋەھشى قاتىللىرىغا رەھىمدىللىق قىلىپ ئۇلارغا يارىدەم قىلىشقا كىرىشىپ كەتتى. بۇ قاتىللارمۇ پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ قايتا ئوڭشىلىۋېلىش پۇرسىتىگە ئېرىشۋالىدۇ.

شۇنداق قىلىپ، بۇ زەھەرلىك يىلان ئۆز تەبىئىتىگە ماس ھالدا بۇرۇنقىسىدىنمۇ خەتەرلىك قىياپەتتە ئوتتۇرغا چىقىپ، تېخىمۇ قۇۋۇلۇق ـ شۇملۇقلار بىلەن كونا ۋەزىپىسىنى ئورۇنداشقا كىرىشىدۇ. ۋىژدانلىق ئەسكەرلىرىمىز ئادەتتىكى پۇخراچە كىيىملىرىنى قايتا كىيىش پۇرسىتى پات يېقىندا يېتىپ كېلىدۇ دەپ تاما قىلىپ يۈرگەن پەيتلەردە، قىلغان قەسەملىرىدىن يېنىۋالغان قاتىللار سىياسىي ئۆزگىرىش قىلىشنىڭ تەييارلىقىغا كىرىشىپ كەتكەن ئىدى.

مەن ئۇ چاغدا پادىشاھنىڭ ئۇلارغا قارىتا توغرا بولمىغان بۇ تۈردىكى كەچۈرۈم قىلىش، يول قويۇشلىرىغا قارىتا ھەر دائىم قاتتىق غەزەپلىنىپ يۈرگەن بولساممۇ، بۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتى بۈنچىۋالا ۋەھىمىلىك، ئەپسۇسلىنارلىق بولىدىغانلىقىنى زادىلا پەرەز قىلمىغان ئىكەنمەن.

ئەسلىدە قانداق قىلىش كېرەك ئىدى؟

ئۇلارنىڭ كاتېۋاشلىرىنى دەرھال قولغا ئېلىپ قاماش؛ سوتقا بېرىش ئارقىلىق خەلقىمىزنى بۇ قاتىللار قولىدىن قوتقۇزۇش؛ پارتىيىلەرنى پىچەتلەپ ئەمەلدىن قالدۇرۇش؛ پارلامېنتنى لازىم بولغىنىدا ھەتتا قۇرال كۈچىگە تايىنىپ بولسىمۇ ھۇشىنى تاپقۇزغۇزۇش، ياكى ئەڭ ياخشىسى، پارلامېنتنى پۈتۈنلەي پىچەتلەپ تارقېۋېتىش كېرەك ئىدى. خۇددى بۈگۈنكى كۈندە جۇمھۇرىيەتنىڭ پارتىيىلەرنى تارقېتىۋەتكىنىگە ئوخشاش، ئۇ كۈنلەردىمۇ قەتئى تارقېتىۋېتىش لازىم ئىدى. چۈنكى، بۇ مەسىلە پۈتۈن بىر ئىرقنىڭ تەغدىرىگە، ئۇنىڭ داۋاملىق ساقلىنىپ قېلىش ـ قالالماسلىقىغا مۇناسىۋەتلىك ئىنتايىن مۇھىم بىر مەسىلە ئىدى.

ئەمما ئوتتۇردا مۇنداق بىر ئىشمۇ بار ئىدى: تەپەككۇرنىڭ، ئەقلىنىڭ مەھسۇلى بولغان كۆزقاراشنى قۇرال كۈچىگە تايىنىپ يوقۇتۇشقا مۇمكىن بولارمىدى؟ "پەلسەپىلىك ئىدىيىلەر" گە قارشى تۇرۇشتا زورلۇق كۈچكە تايىنىپ كۆرەش قىلىش مۇمكىن بولارمىدى؟

ئۇ چاغلاردا مەنمۇ بۇ مەسىلە ئۈستىدە بەكلا كۆپ باش قاتۇرغان ئىدىم.

تارىختىكى شۇنىڭغا ئوخشاپ كېتىدىغان مەسىلىلەرنى، بولۇپمۇ دىنغا بېرىپ تاقىلىدىغان مىساللارنى كۆزدە تۇتقان ئاساستا مۇنداق بىر كۆزقاراشقا كەلگەن ئىدىم: پەلسەپىلىك كۆزقاراشلار بىلەن ئىدىيىلەر، مۇئەييەن بىر مەنىۋي ئاساسلاردىن شەكىللەنگەن پائالىيەتلەر، مەيلى توغرا بولسۇن ـ بولمىسۇن، ھەتتا خاتا بولۇشىدىن قەتئى نەزەر، مەلۇم ۋاقىتقا كەلگىنىدە پەقەت بىرلا شەرت ئاستىدا ماددىي كۈچلەر تەرىپىدىن يوقۇتۇلۇشى مۇمكىن. بۇ شەرت شۇكى، بۇ ماددىي كۈچ يېڭىچە پەلسەپىلىك كۆزقاراش ياكى ئىدىيە ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان، يېڭىدىن ئوتتۇرغا چىققان بىر مەشئەل ئۈچۈن خىزمەت قىلالايدىغان ئاۋانگارت كۈچكە ئايلىنالىغان بولۇشى لازىم ئىدى.

مەنىۋي چۈشەنچىگە ئاساسلانغان ئەخلاقى بىر كۈچ بولماي تۇرۇپ، يالغۇز ماددىي كۈچكىلا تايانغاندا بىرەر كۆزقاراشنى كىشىلەرنىڭ مېڭىسىدىن تازىلاپ چىقىش ياكى ئۇنىڭ تارقىلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس. ماددى كۈچكە تايىنىپ بىرەر چۈشەنچىنى يوقىتىمەن دېگەندە، بۇنداق بىر چۈشەنچىنىڭ بارلىق تەرغىباتچىلىرىنى ئۇرۇغ ـ ئەۋلادىنى قويماي پۈتكۈل مەنبەلىرىنى قوشۇپ پاك ـ پاكىزە تازىلىۋېتىش ئىمكانى بولغىنىدىلا، ئاندىن بۇ چۈشەنچىنى يوقۇتۇش مەقسىدىگە يېتەلىشىمىز مۇمكىن. ئەنە شۇ چاغدىلا بۇنداق بىر ئۆزگىرىشنى ئىشقا ئاشۇرغىلى بولىدۇ.

ئەمما بۇنداق بىر ھەرىكەت، كۆپۈنچە ھاللاردا دۆلەتنى مەلۇم بىر ۋاقىت ئۈچۈن بولسىمۇ سىياسىي جەھەتتە ئۈستۈن تۇرىۋاتقان دۆلەتلەر سېپىدە

تۇرۇشتىن مەھرۇم بولۇشىغىمۇ سەۋەپ بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. ئەملىي تەجرىبىلەر شۇنى ئىسپاتلايدۇكى، بۇنداق ھەرىكەتلەر خەلقنىڭ ئەڭ ئىسىل تەرىپلىرىنىڭ زىيانغا ئۇچرىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشىمۇ مۇمكىن. ھەقىقەتەنمۇ مەنئۇي ئاساسقا تايانمىغان ھەرقانداق بىر زۇلۇم، بېسىم پەيدا قىلىدىغان تەدبىرلەر ئەخلاقى جەھەتتىنمۇ ھەرگىز توغرا كۆرۈلمەيدىغان ئىشلاردۇر. بۇنداق بىر تەدبىر، بىر مىللەتنىڭ ئەڭ ياخشى تەرىپلىرى ئۈستىدە ئويناىدىغان بىر قامچىغا ئايلىنىپ قېلىپ، ئۇلارنى خەلقنىڭ ئىسيان كۆتۈرۈشىگە باشلاپ كېتىدىغان سەۋەبلەردىن بىرىگە ئايلىنىپ قېلىشىمۇ مۇمكىن. بۇنداق بىر نارازلىق، يەنە كېلىپ خەلقنىڭ بېسىم ئاستىدا قالغانلىقىنى كۆرسىتىدىغان مەنئۇي سەۋەپلەردىن بىرى شەكىلدە روي بېرىشىمۇ مۇمكىن. نۇرغۇن كىشىلەردىكى بۇ ھالەت، بىرەر چۈشەنچىنىڭ زوراۋانلىق كۈچى بىلەن باستۇرۇلۇشىغا قارشى تۇرۇشتا ئۆكتىچىلىك قىلىش ھېسىياتىدىن بارلىققا كەلمەكتە. ئاقىۋەتتە، زۇلۇم كۈچەيگەنسىرى بۇنداق قارشى پىكىرلەرگە قايىل بولىدىغان ئەگەشكۈچىلەرنىڭ سانىمۇ كۆپىيىپ كېتىشى مۇمكىن. شۇنداق بولغاچقا، بىرەر پەلسەپەلىك دۇنيا قاراشنى يوقۇتۇش ئۈچۈن بۇ خىل دۇنيا قاراشقا ئىشىنىدىغانلارنى تەدرىجى شەكىلدە، قاتتىق تەدبىر قوللىنىشقا تايىنىپ تۇپ يىلتىزىدىن يوقۇتۇش ئەڭ مۇڭاپىق تەدبىر ھېسابلىنىدۇ. ئەمما بۇنداق بىر ئىچكى تازىلاش ھەرىكىتى جەريانىدا خەلق ئاممىسىنىڭ دۈچ كېلىدىغان ئادەتتىكى زەئىپلىكى ۋە ئاجىزلىقى كەينىگە ئۆرۈلۈپ باستۇرىۋېتىلگەنلەر ئۈچۈن ئىنتىقام ئېلىش ھەرىكىتىگە ئايلىنىپ كېتىشىمۇ مۇمكىن. ئۆزىگە قارشى بولغانلارنى تازىلاش ئۈچۈن ھەرىكەتكە ئاتلانغان بىرەر چۈشەنچە ئەگەر بەلگىلىك بىر تار مۇھىت دائىرىسىدىن ھالقىپ چىقالمىغىنىدا، بۇنداق بىر تازىلاش ھەرىكىتى ھەر قانداق ۋاقىتتىكىدىنمۇ بەكرەك نەتىجىسىز قېلىشتىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ. شۇنداق بولغاچقا، بۇنداق بىر ھەرىكەت، بارلىق ھادىسىلەردە كۆرۈلگىنىدەك ئىشنىڭ بېشىدىلا تېزلىكتە مەغلوپ بولۇشقا قاراپ يۈزلىنىشى مۇمكىن. ھالبۇكى، ۋاقىت ئۇزىغانسىرى بۇنىڭغا قارشى تىركىشىش كۈچىمۇ كۈچلىنىپ، بۇ ھەرىكەت كونىرىغانسىرى ئۆزىدىكى ئاجىزلىقلارنى باشقا شەكىللەرگە پۈركەپ ئورنىنى يېڭى بىر ھەرىكەت شەكلىگە ئۆزگەرتىش ئارقىلىق قايتىدىن ياشلىق باھىرىدىكى ھالىتىنى ساقلاش يولىغا كىرىشى مۇقەررەر.

ئەمەلىيەتتىمۇ مەنئۇي ئاساسىي بولمىغان بىرەر نەزەرىيە، ئۇ تۈدىكى نەزەرىيە ئاساسىدا قۇرۇلغان بىر تەشكىلاتنى يوقۇتۇش پائالىيەتلەرنىڭ ھەممىسىلا دېگىدەك كۈتكەن نەتىجىگە ئېرىشەلمەي نەتىجىسىزلىك بىلەن ئاخىرلىشىپ كەلمەكتە ئىدى.

پەقەت زورلۇق كۈچكىلا تاينىپ قانات يايدۇرۇلىدىغان بىر كۆرەش يولى ئۈچۈن ئېيتقاندا، بىرىنچى ئورۇندىكى شەرت ــ چىك تۇرۇپ كۆرەش قىلىش ۋە قەتئىي كەينىگە يانمايدىغان سەبىرچانلىققا ئىگە بولۇشتۇر. يەنى، بۇنداق بىر ھەربىكەتتە نەتىجىگە ئېرىشىشنىك ئاچقۇچى، بىرەر نەزىرىينى بۇغۇپ يوق قىلىشتا يولغا قويۇلىدىغان ئۇسۇلنىك ئىجرا قىلىنىشىدا ئىزچىللىققا قەتئى كاپالەتلىك قىلىشقا باغلىق. ئەگەر زورلۇق كۈچنىك ئورنىنى سۇلھى ـ سالالار ئالغانلا بولىدىكەن، بۇغۇلۇش ئالدىدا تۇرىۋاتقان نەزەرىيە قايتىدىن كۆچلىنىپلا قالماستىن، ھەر قېتىملىق بېسىم ۋە زۇلۇم قىلىنىشلار ئۆتۈپ كەتكىنىدىن كېيىن يېڭىدىن ئەۋج ئېلىش پۇرسىتىگە ئېرىشۈېلىشىمۇ مۇمكىن. چۈنكى بۇ تۇردىكى دولقۇنسىمان بېسىملاردا زۇلۇمغا يولۇققانلار غەزەپ ـ نەپرىتىنى كۈچەيتىپ يېڭىدىن ئەگەشكۈچىلەرنى توپلاش بىلەن بىرگە، كونىلىرى تېخىمۇ قاتتىق جاھىللىق بىلەن تىركىشىش جاسارىتىگە ئېرىشىپ، خەۋپىلىك ئەھۋال ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن سەپ ئۆزگەرتىۋالغانلارنىمۇ قايتىدىن ئۆزىگە جەلىپ قىلىۋالالىشى مۇمكىن. بىرەر ھەربىكەتتە ئۇتۇقنا ئېرىشىشنىك تۇنجى شەرتى، زوراۋانلىق چارىلىرىغا ئىزچىل تۇرده تەۋرەنمەي چىك تاينالىشىغا باغلىق. ئەمما بۇ تۇردىكى سەبىر ـ تاقەت بىلەن قەتئى بوشاشماسلىق ئېنىق بىر مەنۇي ئېتىقاتنىك نەتىجىسىدىنلا بارلىققا كېلىشى مۇمكىن. مۇكەممەل بىرەر مەنۇي ئاساسقا تايانمايدىغان بارلىق بېسىم ۋە زوراۋانلىق ھەربىكەتلەر ھەر دائىم ئىككىلىنىشنى ياكى ئىشەنچىسىزلىكنى كەلتۈرۈپ چىقىرىپ كەسكىن نەتىجە بەرمەي قېلىشى مۇمكىن. چۈنكى، بېسىم ۋە زوراۋانلىق كۈچ ئىشلىتىلىدىغان بۇنداق بىر ھەربىكەتتە رەھىمدىللىك ئارىلاشقان پەلسەپەلىك كۆزقاراشلارغا تاينىپ مۇقىملىقنى قولغا كەلتۈرۈش ئىمكانىيەتلىرى مەۋجۇت ئەمەس. شۇنداق بولغاچقا، ئازىراقلا رەھىمدىللىك ئارىلىشىپ قالىدىغان بۇنداق بىر ھەربىكەت، پۈتۈنلەي ئەكسىچە بىر ئاقىۋەتنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن. بۇ تۇردىكى زورلۇق كۈچ ھەربىتى يالغۇز بىر كىشىنىك قەتئىي قارارى ۋە ئۇنىك ئىپادىلەيدىغان جاسارىتىگە باغلىق. شۇنىڭدەك يەنە، كىشىلەرنىك پىسخىك مىجەزلىرى ۋە كۈچىگىمۇ مەلۇم دەرىجىدە باغلىق بولىشى مۇمكىن.

بۇلارغا قوشۇمچە قىلىپ يەنە مۇنداق بىر ئىشنىمۇ تىلغا ئېلىپ ئۆتىمەن:

ھەر بىر پەلسەپە چۈشەنچىسى، ئۇ مەيلى دىنىي چۈشەنچە ياكى سىياسىي چۈشەنچە بولسۇن ــ كۆپۈنچە ھاللاردا بۇ ئىككىسىنى بىر ـ بىرىسىدىن پەرقلەندۇرۇش بەكلا تەسكە توختايدۇ ــ ئۆزىگە زىت قاراشلارنى يوقۇتۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشتىن كۆرە، ئۆز كۆزقاراشلىرىنى قوبۇل قىلدۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشقا بەكرەك كۈچ سەرپ قىلىنىشى كېرەك. شۇنداق بولغاچقا، بۇ

تۇردىكى كۆرەشلەر ئۆزىنى قوغداش ئورنىغا ھۇجۇمغا ئۆتۈش تۇسىنى ئالغان بولىشى لازىم. بۇنداق بىر ئەھۋالدا ئوبېكتىپ ئېنىق ئوتتۇردا كۆرۈنۈپ تۇرغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنى نۇرغۇنلىغان ئۇستۇنلۇكلەرگە ئىگە قىلىپ تۇرىشى مۇمكىن. بۇ يەردە، ئۇنىڭ ئوبېكتىۋى غالىبىيەتنىڭ سىموۋۇلى بولۇپ ئالدىدا نامايەن بولىدۇ. بۇنىڭ ئەكسىنچە يول تۇتقاندا،دۇشمەنلىكنى نەزەرىيە جەھەتتە قاچان يوقۇتۇلىدىغانلىقىنى، يوقۇلۇشنىڭ ئېنىق ئوتتۇرغا چىقىش ۋاقتىنى ئېنىق بەلگىلەش بەكلا تەس. شۇنداق بولغاچقا، پەلسەپىلىك بىرەر ئىدىيىگە قارشى تۇرىمەن دەپ تۇرۇپ ئۆزىنى قوغداش دەرىجىسىگە چۈشۈرۈپ قويغانغا قارىغاندا، ئۇلارغا ئۆزىنىڭ ئەقىدىسىنى سىڭدۈرۈش ئۈچۈن ھۇجۇمغا ئۆتۈش تېخىمۇ ئۇستۇنلۇكنى ساقلىيالايدىغان توغرا تاللاش ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى بۇ يەردىكى ئۇستۇنلۇك، مۇداپىيىلىنىش بىلەن ئەمەس بەلكى ھۇجۇمغا ئۆتۈش بىلەن قولغا كېلىدۇ. مەنۇيي كۈچكە قارشى زوراۋانلىق كۈچ بىلەن قارشى تۇرۇش كۈرىشىدە كۈچ كۆرسەتكۈچى تەرەپ يېڭى بىر ئىدىيىنىڭ ئىگىسى، ئۇلۇغ خەۋەرچىسى ۋە تارقاتقۇچىسى سۈپىتىدە مەيدانغا چىقمىغىنىدا، ئۇنىڭ بارلىق ھەرىكەتلىرى ھەر دائىم مۇداپىيىلىنىشتىن باشقا ئىش قولىدىن كەلمەيدىغان بىرسى ئورنىغا چۈشۈپ قالىدۇ، خالاس.

بۇنى تۇۋەندىكىچە خۇلاسلاپ كۆرسىتىشىمىز مۇمكىن: ئەخلاقى بىر تۇزمىنى ماددىي كۈچكە تايىنىپ يىمىرىپ تاشلاش ئۈچۈن ئاتالانغان ھەر قانداق بىر قەدەم، كۆرەش تۇسىنى ئالمىغانلا بولىدىكەن، يېڭى بىر ئىدىيىۋى سەپكە قارشى زەربە تۇسىنى ئالمايدىكەن، بۇنداق بىر ھەرىكەتنىڭ ھېچقانداق نەتىجىسى بولمايدۇ. ئەمما ئىككى تۇرلۇك پەلسەپىلىك چۈشەنچە ئوتتۇرسىدىكى قەتئى ئىرادە بىلەن رەھىمسىزلەرچە زوراۋانلىق قۇرالىدىن پايدىلانغان تەرەپ قارشى تەرەپنى چوقۇم يېڭىپ چىقالايدۇ.

مانا شۇ سەۋەپلەر تۇپەيلىدىن ماركسىزمغا قارشى كۈرەشلەر بۈگۈنگىچە ئىزچىل تۇرده ئۈڭۈشسىزلىق بىلەن نەتىجىلىنىپ كەلمەكتە.

بىسماركنىڭ قانۇنىدا سوتسىيالىستلارغا قارىتا ئېلىنغان ئالدىنى ئېلىش تەدبىرلىرىمۇ ئەنە شۇ سەۋەپتىن نەتىجىسىز قالدى ۋە نەتىجىسىز قېلىشتىنمۇ قۇتۇلالمايتتى. چۈنكى نەتىجە قازىنىش ئۈچۈن كۈرەش قىلىدىغان يېڭى بىر پەلسەپىلىك چۈشەنچە مۇھىتى يوق ئىدى. "دۆلەت تەسىرى" ياكى "راھەت ـ پاراغەتلىك بىلەن خاتىرجەملىك" ھەققىدە دېيىلگەن گەپلەر ئۆلۈم ياكى كۆرۈم دېگەن كۈرەشتە كۆڭۈللەرگە لازىم بولمۇاتقان ھەيدەكچى كۈچ بىلەن تەمىنلەپ تۇرالىغىدەك بىرەر ئاساس سۈپىتىدە قوبۇل قىلىنىشى ئۈچۈن مىنىستىرلىكلەردىكى يوقۇرى دەرىجىلىك مەمورى كادىرلارنىڭ كاللىسىدا ئىپادىلەنگەن ئىدىيىۋى ئىشەنچە بولىشى لازىم ئىدى.

ئەمما بۇ كۆرەشتە تايىنىدىغان ئېنىق بىرەر ئىدىيە بولمىغانلىقى ئۈچۈن، بىسمارك سوتسىيالىستلارغا قارشى ئۆز قانۇنلىرىنى ئەملىلەشتۈرۈش ئۈچۈن ئۇنى مۇئەسسەسنىڭ ۋىژدانىغا تاشلاپ بېرىشكە مەجبۇر بولغان ئىدى. يەنى پولاتتەك ئىرادىلىك بۇ ھۆكۈمەت باشلىقى ماركسىزمغا قارشى كۈرەشنىڭ تەغدىرىنى بۇرجۇئا دېموكراتىيىسىگە تاشلاپ بېرىش ئارقىلىق، قوزغىنى بۆرىگە ئامانەتكە بەرگەندەك بىر ئىش قىلغان ئىدى.

يىغىپ ئېيتقاندا، بۇلارنىڭ ھەممىسىگە ماركسىزم ئۇستىدىن غالىپ كېلىشتە كەسكىن ئىرادىلىك بىر نەزەريىنىڭ بولماسلىقى سەۋەپ بولماقتا ئىدى. ئەنە شۇ سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن بىسماركنىڭ قانات يايدۇرغان ئىدىيۋى كۈرىشى مەغلوبىيەت بىلەن ئاخىرلاشقانىدى.

ئۇنداقتا، دۇنيا ئۇرۇشى جەريانىدا ياكى ئۇرۇشنىڭ باشلىنىش ۋاقىتلىرىدا ۋەزىيەت بىسمارك ۋاقتىدىكىدىن پەرق قىلامتى؟ ئەپسۇس بىلەن شۇنى دېيىشكە مەجبۇرمەنكى، بۇ ئىككى دەۋردىكى ۋەزىيەت بىر ـ بىرسىگە تۈپتىن ئوخشاپ كېتەتتى!

ھۆكۈمەت تەرەپتە، ماركسىزمنىڭ ئوچۇق ئۇلگىسى بولغان سوتسىيال دېموكراتلار پارتىيىسىگە قارىتا مۇئامىلىسىنى ئۆزگەرتىش خىيالىدا بولغانسىرى، بۇ پەلسەپەلىك قاراشنىڭ ئورنىنى ئالىدىغان جەلىپ قىلارلىق ۋە ئەھمىيەتكە ئىگە باشقا بىر نەزەريىسىنىڭ يوقلىقىنى پەرق قىلغان ئىدىم. ئەگەر بىز، ماركسىزمنىڭ يىمىرىلگەنلىكىنى پەرەز قىلىپ تۇرايلى، ئۇنداقتا خەلق ئاممىسىغا ئۇنىڭ ئورنىغا قايسى ئىدىيىنى روھى ئۇزۇق ئورنىدا سۇنالىشىمىز مۇمكىن؟ ئۆزلىرىنى باشقۇرۇپ كېلىۋاتقان باشقۇرغۇچىلىرىدىن ئايرىلىپ قېلىۋاتقان نۇرغۇنلىغان ئىشچىلار تەبىقىسىنى ئۆز ئەتراپىغا جەلىپ قىلالىغىدەك ھېچقانداق بىر يېڭى ئىدىيۋي ھەرىكەت مەۋجۇت ئەمەس ئىدى. ئىنتېرناتسيۇنالىزمچى بىر ئەسەبى مۇتەئەسسىپنىڭ سىنىپى كۈرەشتىن ۋاز كېچىپ بىرەر بۇرجۇئا پارتىيىسىگە، ياكى بولمىسا يېڭىدىن قۇرۇلغان قايسى بىر سىنىپقا تەۋە تەشكىلاتقا كىرىشىنى پەرەز قىلىش پۈتۈنلەي مەنتىقىسىز، ھەتتا ئاخماقانە بىر قاراش ھېساپلىنىشى كېرەك. چۈنكى نامەلۇم بىر تەشكىلاتتا، بۇرجۇئازىيە سىياسەتچىلىرى ئۈچۈن ئېيتقاندا سىنىپى پەرقلەر تېخىمۇ ئېنىق ئوتتۇرغا چىققان بولاتتى. بۇنداق بىر قاراش بويىچە بۇ پەرق سىياسىي جەھەتتىن ئۆزىگە قارشى تەرەپكە ئۆزگەرگىچە داۋام قىلاتتى. بۇنداق بىر پاكىتنىڭ تەتۈرسى ئوتتۇرغا چىقىشىمۇ مۇمكىن دەپ قاراش ئالدامچىلىقتىن باشقا بىر ئىش ئەمەس، ھەتتا ئۆز ۋاقتىدا يەنە بۇنداق قاراش ئەڭ ئاخماقانە ئالدامچىلىقتىن باشقا بىر ئىش بولالمايتتى.

كەڭ خەلق ئاممىسىنى مۆلچەرلىگەندىنمۇ ئۇلارنى تېخىمۇ بەك ئاخماق دەپ قاراشتىن قەتئى ساقلىنىشىمىز لازىم. سىياسىي مەسىلىلەردە تۇيغۇلارنىڭ ئەقىلگە ئوخشاش توغرا يولغا باشلاپ ماڭالايدىغانلىقى ھەر دائىم كۆرۈلۈپ تۇرىدىغان بىر ئەھۋال. خەلق ئاممىسىنىڭ ئاخماقانە ئىنتېرناتسيۇنالىزمچى ئەقىدە ئىچىگە پېتىپ قېلىشىنى ئۇلارنىڭ تۇيغۇلىرىدىكى خاتالىشىشقا باغلاپ قويۇشنى دەرھال رەت قىلىۋېتەلىشىمىز مۇمكىن؛ رەھبەرلەرنىڭ ھەممىسىلا دېگىدەك بۇرجۇئازىيە لاگېرىدىن كەلگەنلەر ئىكەنلىكىگە قارىماي، تېنچلىقچى دېموكراتىيىمۇ ئىنتېرناتسيۇنالىزمچىلىقتىنمۇ مەنتىقىسىز، ئۇنىڭدىنمۇ بەتەر قالاقلاردىن ئەمەس. مىليونلىغان بۇرجۇئازلار ھەر كۈنى ئەتىگەن يەھۇدىيلەشكەن دېموكراتىك گېزىتلارنى ھەۋەس بىلەن ئوقۇپ تۇرغانلا بولىدىكەن، بۇ ئەپەندى "يولداش" لىرىنىڭ ئاخماقلىقىنى مازاق قىلىشقا ئۇرۇنۇشلىرى بەكلا ئەخلاقسىزلىق تۇيغۇسىنى بېرىپ قالىدۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسىلا ئوخشاش يۈندىنى ئېچىپ يۈرگەن كىشىلەردۇر. شۇ سەۋەپتىن ئۇلار بۇنداق تەنقىتلەش ھەرىكەتلىرىدىن ئۆزىنى يىراق تۇتۇشلىرى لازىم ئىدى. سىنىپلار مەسىلىسىدە مۇنداق بىر پاكىتنى ئىنكار قىلالمايمىز: بولۇپمۇ سايلامدىن بۇرۇن سىنىپلار مەسىلىسىدە ماددى ئىشلاردىن باشقا جەھەتلەر تىلغا ئېلىنمايدىكەتە. مىللىتىمىزنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى تەرىپىدىن ھېس قىلىنغان غۇرۇر، بىر قىسىم قول ئەمگىكى بىلەن شوغۇللىنىدىغان ئىشچىلارغا بەكلا كام ئەھمىيەت بېرىدىغان ئاخماقلارنىڭ كۆڭلىدە ساقلىنىپ كېلىۋاتقان بىر ھادىسىدۇر. يەنە بىر تەرەپتىن، بىزنىڭ "زىيالىي" دېگەن كىشىلىرىمىزنىڭ تەنقىت جەھەتتىكى قابىلىيىتىنىڭ ئاجىزلىقى، بولۇپمۇ بۇ ساھەدە ماركسىزمغا ئوخشايدىغان بىر مەرەز يېتىلىشىدىن ساقلىنىشقا كۈچى يەتمىگەن دۆلەت قولىدىن بېرىپ قويغان بىر ساھەنى قايتا ھەرگىز قولغا كىرگۈزەلمەيدىغانلىقىنى چۈشەنمىگەنلىكىدىن مەلۇم بولماقتا ۋە ئىسپاتلانماقتا ئىدى.

ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىمۇ دەپ يۈرگىنىدەك، "بۇرجۇئازىيە" پارتىيىلىرى ئۆزىگە ئۆزى بەرگەن ناملارغا تايىنىپ ھېچقاچان "پرولېتارىيات" ئاممىسىغا نوختا سالالىغىدەك بىر قابىلىيىتى بولۇپ باققان ئەمەس. چۈنكى، بۇ يەردە بىر-بىرسىدىن قىسمەنلىكتە تەبىئىي، يەنە بىر جەھەتتە سۈنئىي پارچىلانغان ئىككى دۇنيا مەۋجۇت بولۇپ، بۇ ئىككىسىنىڭ بىر-بىرسىگە تۇتقان مۇئامىلىلىرىمۇ ئۆزئارا كۈرەش قىلىشتىن باشقىچە بولىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. مانا بۇ تۈردىكى كۈرەشتە تەبىئى ھالدا ياشىراق بولغىنى غەلىبە قازىنالايدۇ. يەنى بۇ جەريانداپىڭى بولغان ماركسىزم غالىپ كېلىشى مۇمكىن دېگەنلىكتۇر.

ئەسلىدە، 1914 ـ يىلى ماركسىزمغا قارشى بىر مەيدان كۆرەش قىلىشنى ئويلىنىپ كۆرۈشكە بولاتتى. ئەمما ئۇنىڭ ئورنىنى ئالىدىغان باشقا ھېچقانداق بىر يېڭى ئەقىدە بولمىغاچقا، بۇنداق بىر كۆرەشنى ئىزچىل داۋاملاشتۇرۇش ئىمكانىيىتىنىڭ بار ـ يوقلىقى ئېنىق ئەمەس ئىدى. بۇ يەردە بەكلا چوڭ بىر بوشلۇق ساقلانماقتا ئىدى. دۇنيا ئۇرۇشىدىن بۇرۇن مېنىڭ كۆزقارىشىم ئەنە شۇ تەرىقىدە ئىدى. شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇ ۋاقىتلاردا ئوتتۇرلۇقتا بار بولغان بىرەر پارتىيىگە ئەزا بولۇپ كىرىش قارارىغا كېلەلمىگەن ئىدىم. سوتسىيال دېموكراتچىلارغا قارشى تىنىمسىز كۆرەش قىلىشنىڭ ئىمكانىيەتلىرى يوقتەك بىلىنەتتى. چۈنكى، پارلامېنت ئىچىدىكى پارتىيىلەردىن باشقا، ئوتتۇردا ھېچقانداق بىر پارتىيە يوق ئىدى. بۇمۇ يوقۇرقى قاراشلىرىمنى كۈچەيتىپ بەرمەكتە ئىدى. مەن بۇ مەسىلە ئۈستىدە يېقىن دوستلىرىمنىڭ خېلى كۆپ قىسمىغا دەردىمنى تۆكۈپ گەپ قىلىپ باققان ئىدىم. شۇنداق قىلىپ، كەلگۈسىدە سىياسىي پائالىيەتكە قاتنىشىشىم لازىم ئىكەن دەيدىغان قاراشقا ئەنە شۇ چاغلاردىلا كەلگەن ئىدىم.

شۇنداق بولغاچقا، ئەنە شۇ ۋاقىتتىن باشلاپ، دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن كەسىپىمگە قوشۇمچە قىلىپ سىياسىي ناتىق بولۇپ پائالىيەت قىلىمەن دەپ يېقىن دوستلىرىمغا نۇرغۇن قېتىم ئېيتقان ئىدىم. ئۇ ۋاقىتلاردا بۇ ھەقتە ھەقىقەتەنمۇ ئېنىق بىر پىكىرگە كېلىپ بولغان ئىدىم.

ئۇرۇش تەشۋىقاتى

يوقۇرىدا بايان قىلىنغاندەك سىياسىي ۋەقەلەرنى ئەستايىدىللىق بىلەن تولۇق كۆزىتىپ كېلىۋاتقان كۆنلىرىمدە، تەشۋىقات پائالىيەتلىرىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىلىشى كېرەكلىكىنى ئىزچىل ھېس قىلىپ كەلگەن ئىدىم. سوتسىيالىزمچى ـ ماركسىزمچى تەشكىلاتلار تەشۋىقات ۋاستىسىنى ئەڭ مۇھىم قۇرالىمىز دەپ ئۇنىڭغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭدىن ماھىرلىق بىلەن پايدىلىنىدىغانلىقىنى پەرق قىلغىنىمدىن كېيىن، مەنمۇ تەشۋىقاتنىڭ ھەقىقەتەنمۇ سەل قاراشقا بولمايدىغان مۇھىم بىر قۇرال ئىكەنلىكىنى تونۇشقا باشلىغان ئىدىم. بۇ جەريانداا تەشۋىقاتتىن ماھىرلىق بىلەن پايدىلىنىش ھەقىقەتەنمۇ مۇھىم بىر ھۇنەر ئىكەنلىكىنى، بۇنداق بىر ھۇنەرنى بۇرجۇئا پارتىيىلىرى ئاساسەن ھېس قىلالماي كېلىۋاتقانلىقىنى خېلى بۇرۇنلا پەرق قىلغان ئىدىم. بۇ قۇرالدىن ئەڭ مۇكەممەل شەكىللىدە پايدىلىنىپ كېلىۋاتقان پارتىيىلەردىن يالغۇز خىرستىيان سوتسىيالىستلار پارتىيىسىلا بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ بۇ ماھارىتىمۇ يەنە شۇ لېۋگېرنىڭ يىتەكچىلىكىدىكى دەۋرلەردە ئالاھىدە ئۆتۈقلۇق قانات يايدۇرۇلغان ئىدى. بىر ھېساپتا، بۇ پارتىيە قولغا كەلتۈرگەن نۇرغۇن ئۆتۈقلارنى تەشۋىقات قۇرالىدىن پايدىلىنىپ قولغا كەلتۈرۈپ كەلگەن دېيىشكىمۇ بولاتتى.

ئەمما مەن ئەقىل ئىشلىتىپ قانات يايدۇرۇلغان بىر تەشۋىقات پائالىيىتىنىڭ ھەقىقەتەنمۇ ھەيران قالارلىق نەتىجە يارىتالايدىغانلىقىنى ئۇرۇش مەزگىلىدە تۇنجى قېتىم كۆرگەن ئىدىم. شۇنداقتىمۇ، تەشۋىقاتنىڭ قىممىتىنى دۇشمەن تەرەپ قانات يايدۇرغان تەشۋىقات پائالىيەتلىرىنى تەتقىق قىلىش ئارقىلىق تېخىمۇ تولۇق بىلگىلى بولاتتى. چۈنكى، بىز تەرەپنىڭ ئادەملىرى تەشۋىقات كۆچىدىن پايدىلىنىشتا بەكلا كەينىدە قالغان ئىدى. ئەسلىدە بىز نېمىسلاردا كەڭ كۆلەملىك تەشۋىقات پائالىيەتلىرىگە ئىزچىل سەل قارايدىغان ئادىتىمىز بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇ جەھەتتە بىرەر نەتىجىنى قولغا كەلتۈرەلىشىمىزمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شۇ ۋاقىتلاردا يۇرگۈزۈلگەن تەشۋىقاتلارنىڭ ھېچبىرىدىن جەڭچىلەر رازى ئەمەس ئىدى. مانا بۇلار، مېنى تەشۋىقات مەسلىسىگە تېخىمۇ كۆپ ئەھمىيەت بېرىشىم كېرەكلىكىنى ھېس قىلدۇرغان ئاساسى سەۋەپ دېيىش مۇمكىن. يەنە كېلىپ، ئۇ ۋاقىتلاردا بۇ مەسىلە ئۇستىدە

باش قاتۇرىدىغانغا يىتەرلىك ۋاقتىممۇ بار ئىدى. تەشۋىقات پائالىيەتلىرىنى ئەملىلەشتۇرۇش جەھەتتە دۇشمەنلىرىمىزمۇ بىزنى نۇرغۇن قىممەتلىك ئەملىي مىساللار بىلەن تەمىنلەپ تۇراتتى.

بىزدە يىتەرسىز بولۇۋاتقان بۇ ئىشنى بىزنىڭ دۇشمەنلىرىمىز ئىنتايىن ئۇستىلىق بىلەن، كىشىنى ھەيران قالدۇرارلىق، دەل ۋاقتىدا، نەتىجىلىك قانات يايدۇرۇپ كەلمەكتە ئىدى. "دۇشمەن ئۇرۇش تەشۋىقاتى" دىن مەن بەكلا كۆپ نەرسىلەرنى ئۆگۈنۇۋالغان ئىدىم. ئەمما شۇنچە ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ، بىز تەرەپتىكىلەرنىڭ كاللىسىغا دۇشمەننىڭ بۇ پائالىيەتلىرىدىن بىرەر تەجرىبە ساۋاق يوقمىغان ئىدى. بىزنىڭكىلەرنىڭ بىر قىسمى تەشۋىقات پائالىيىتى بىلەن شوغۇللىنىشتا باشقىلاردىن تەجرىبە ساۋاق ئالغىدەك بىر ئىش يوق دەپ ئۆزلىرىنى ئەقىللىق ھېسابلاشقان بولسا، يەنە بىر قىسىملار تەشۋىقاتتىن پايدىلىنىش جەھەتتە نىيىتى ساپ ئەمەس ھەمدە بۇنىڭ ئۈچۈن جۇرئىتىمۇ يوق ئىدى.

قىسقىسى، ئەسلىدە بىز تەرەپتە تەشۋىقات پائالىيىتى دەيدىغان بىرەر پائالىيەت يوق دېيىشكە بولىدۇ. ئەپسۇسكى، مەن بۇ جەھەتتە ھېچقانداق بىر تىرىشچانلىق كۆرسىتىلمىگەن دەپ كېسىپ ئېيتىشقا مەجبۇرمەن. بۇ جەھەتتە بىرەر تىرىشچانلىق كۆرسىتىلدى دېيىلگەندىمۇ ئىشلەنگەنلەر پۈتۈنلەي خاتا ۋە يىتەرسىز بولۇپ كەلدى. يەنى تەشۋىقات پائالىيەتلىرى بىلەن شوغۇللىنىش ئۈچۈن ئوتتۇرغا قويۇلغان تەكلىپ ـ پىكىرلەر شۇنچىلىك چولتا، خاتا پىكىرلەر ئىدىكى، بۇ جەھەتتە كىشىلەرنى جەلىپ قىلالىغىدەك بىرەر پىكىرنى ئوتتۇرغا قويغانلىقىنىمۇ تىلغا ئالغىلى بولمايتتى. ھەتتا كۆپۈنچە ۋاقىتلاردا بۇ ھەقتە ئوتتۇرغا قويۇلغان تەكلىپلەر تەشۋىقات پائالىيىتى ئۈچۈن قىلچە پايدىسى بولمىدى، ھەتتا زىيانلىق تەسىرلەرنى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئىدى. ئەگەر بىز دىققەت بىلەن كۆزىتىدىغان بولساق، نېمىسلارنىڭ تەشۋىقاتلىرى شەكىل جەھەتتە بەكلا چولتا، پىسخولوگىيىلىك جەھەتتىن ئالغاندا پۈتۈنلەي خاتا ئۇسلوپتا ئىدى.

ئەسلىدە، بىز تەرەپتىكىلەردە تەشۋىقاتنىڭ تۈپكى مۇددىاسى ھەققىدىكى تونۇش توغرا ئەمەس ئىدى: تەشۋىقات بىر ۋاستىمۇ ياكى بىر مەقسەتمۇ؟ بۇ ھەقتە ھېچكىم ئېنىق بىر چۈشەنچىگە ئىگە ئەمەس ئىدى. شۇنىسى ئېنىقكى، تەشۋىقات ــ بىر ۋاستىدىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئەمما ئۇنى مەقسەتنى ئاساس قىلغان ھالدا مۇھاكىمە قىلىش، شۇ ئاساستا ئۇنىڭغا توغرا باھا بېرىش لازىم ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، ئەملىگە ئاشۇرماقچى بولغان غايىمىزگە يارىدىمى بولۇشنى مەقسەت قىلغان بولىدىكەنمىز، تەشۋىقاتتىن چوقۇم مەقسەتكە ئۇيغۇن پايدىلىنىشنى بىلىشىمىز شەرت ئىدى. شۇنىمۇ ئېنىق ئوتتۇرغا قويۇش

لازىمكى، ئومۇمىي مەنپەئەت نوقتىسىدىن ئالغىنىمىزدا، ھەر خىل قىممەتلەردە نۇرغۇنلىغان ئۆزگىچە مەقسەتلەرنىڭ بولىشى مۇقەررەر. شۇنداق ئىكەن، تەشۋىقاتنىمۇ مەقسەتلەرنىڭ مۇھىملىق دەرىجىسىگە قاراپ بەلگىلىۋېلىشىمىز مۇمكىن. ئەمما ئۇرۇش جەريانىدا جان پىدا قىلىش تەلەپ قىلىنىۋاتقان مەقسەت ئادەمنىڭ ئەقلىگە كېلىدىغان ئەڭ ئالى مەقسەتلەردىنمۇ ئۈستۈن تۇرىدىغان ئەڭ مۇھىم ۋە قىلچە نوقسان تاپقىلى بولمايدىغان مەقسەتتۇر. بۇ مەقسەت، مىللىتىمىزنىڭ ئەركىنلىكى، ئىستىقبالى، مۇستەقىللىقى، بىخەتەرلىكى ۋە كەلگۈسى ھاياتىمىزنىڭ كاپالىتى ئىدى؛ بۇ مەقسەت بۈگۈنكى كۈندە قارشى پىكىرلەرنىڭ ئوتتۇرغا چىقىشىغا قارىماي يەنىلا بىزنىڭ شەرەپلىك غايىمىز، مىللىتىمىزنىڭ ئابرويى ھېساپلىنىشى كېرەك. چۈنكى ئابرويى قالمىغان، نۇمۇسنى يوقۇتۇپ ھۆرمىتى قالمىغان پەسكەش مىللەتلەر ئاساسەن ئالغاندا كۈنلەرنىڭ بىرىدە مۇستەقىللىقىدىن ئايرىلىپ، ئەركىنلىكىدىن مەھرۇم قالىدۇ.

يەنە بىر جەھەتتىن ئابرويىنى يوقاتقان مىللەتلەرنىڭ ئەۋلادلىرى ھەر قانداق بىر ئەركىنلىكتىن بەھرىمەن بولۇش لاياقىتىگە ئىگە ئەمەس. چۈنكى، بۇنداق بىر مىللەتنىڭ ئەركىنلىكتىن بەھرىمەن بولىمەن دېيىشنىڭ ئۆزىلا تەڭرىنىڭ ئورۇنلاشتۇرىشىغا خىلاپ كېلىدۇ. يەنى، قورقۇنچاق، پەسكەش قۇل بولۇشنى خالايدىغان بىرسى ھەرگىزمۇ ئابرۇيغا، ئەخلاقى پەزىلەتكە ئېرىشەلمەيدۇ. چۈنكى بۇنداق بىر مىللەت ئەخلاقى پەزىلەتكە ئېرىشىش خىيالىغا كەلگىنىدە، بۇنداق پەزىلەت، ئۇلاردا ئۇزۇنغا قالماي سۇپىتىنى ئۆزگەرتىپ پەسكەشلىككە ئايلىنىپ كېتىدۇ.

نېمىس خەلقى دۇنيادا داۋاملىق مەۋجۇتلۇقنى ساقلاپ قېلىش، ئىنسانى تەلەپلىرىنى قوغداش مەقسىتىدە ئۇرۇش قىلماقتا ئىدى. شۇنداق ئىكەن، ئۇرۇش تەشۋىقاتنىڭ مەقسىدىمۇ جەڭگىۋارلىق روھىغا ئىگە قەھرىمانلىقلارغا يارىدەمدە بولىشى، بۇنداق بىر تەشۋىقات پائالىيىتى ئەسلىدە نېمىس مىللىتىنىڭ غەلبە قازىنىشى ئۈچۈنمۇ يار ـ يۆلەكتە بولىشى لازىم ئىدى.

ئەگەر مىللەتلەر بۇ دۇنيادا ئىزچىل مەۋج بولۇپ تۇرالىشى ۋە ھايات ـ ماماتلىقى ئۈچۈن كۈرەش قىلىشقا مەجبۇر بولغان ۋاقىتىدا، ئۇلار ئۈچۈن بارلىق ئىنسانپەرۋەرلىك، ئىستېتىك تالاش ـ تارتىشلارغا مۇناسىۋەتلىك چۈشەنچىلەر قىممىتىنى يوقۇتۇپ ئەھمىيەتسىز ئورۇنغا چۈشۈپ قالىدۇ. چۈنكى بۇ تۈردىكى ئىنسانى ئۇقۇملار ماددى ئاساسى يوق مەۋھۇم دۇنيادا لەيلەپ يۈرەلەيدىغان قۇرۇق ئۇقۇملار ئەمەس، ئۇلار تەبىئەتتىكى ئادەملەر بىلەن بىر گەۋدە ھالىغا كىلەلىگىنىدە، ئادەملەر بۇ تەبىئەت دۇنياسىدا ئۆزىگە چۈشلۈق بىر ھاياتنى داۋاملاشتۇرۇش ئورنىغا ئىرىشىپ ھەرىكەت قىلالايدىغان بولغىنىدىلا

ئىنسانپەرۋەرلىك ئۇقۇملىرى، گۈزەللىك ئۇقۇملىرى بىرەر مەنىگە ئىگە بولالايدۇ. ئەگەر ئادەم بۇ دۇنيادىن ئايرىلغىنىدا يوقۇرقىدەك ئۇقۇملارمۇ شۇنىڭ بىلەن تەڭ پۈتۈنلەي ئۆز مەنىسىنى يوقاتقان بولىدۇ. چۈنكى تەبىئەت ئۇنداق ئىدىيۇي كۆزقاراشلارنى، ئىستېتىك ئۇقۇملارنى تونىمايدۇ. بۇ يەردە شۇنىمۇ كۆرسىتىپ ئۆتۈش زۆرۈركى، شۇنىڭغا قارىماي بۇ تۈردىكى ئۇقۇملار بەكلا ئاز مىللەتتە ياكى ئىرقتا ساقلانغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھېسسىي ئورگانلىرىدا تەبىئىي مەۋجۇت بولۇش مىقتارىغا ئاساسەن بۇ تۈردىكى تۈيغۇلار مەۋجۇت بولۇپ تۇرالايدۇ. بۇ تۈردىكى ئۇقۇملارنىڭ ئىجادىيەتچىلىرى بىلەن ئۇنى داۋاملاشتۇرغۇچى مىللەتلەر بۇ دۇنيادا يوقالغانسىرى، ئىنسانىيەتچىلىك بىلەن ئىستېتىك ئۇقۇملارمۇ شۇنىڭغا ماس ھالدا ۋەيران بولۇپ يوقۇلۇشقا يۈز تۇتىدۇ. مانا شۇ سەۋەپتىن، بۇ تۈردىكى ئۇقۇملار بۇ دۇنيادا ئۆزىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن كۈرەشكە ئاتلانغان بىر مىللەتكە نىسبەتەن، ئىككىنچى ئورۇندىكى كۈرەش قىلىدىغان مەسىلىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە يەنە، بۇ تۈردىكى ئۇقۇملار ئۈچۈن كۈرەش قىلىدىغان بىرەر قەۋمنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇش كۈچى پالەچ ھالغا چۈشۈرىلىشى بىلەن تەڭ، ئۇ قەۋمنىڭ كۈرەش قىلىش شەكلىمۇ ئۆزگىرەپ ئىنسانىيەت ئېھتىياجىغا قاراپ قايتا ھەل قىلغۇچ ئورۇندىكى قەۋم ئورنىغا ئۆتىدۇ. جاھان ئەنە شۇ تەرىقىدە داۋاملىشىپ بارىدۇ.

ئىنسانىيەتچىلىك مەسىلىسى ئۈستىدە گەپ بولغانىكەن، بۇ ھەقتە مۇلتكەنىڭ: ئۇرۇش جەريانىدىكى ئىنسانىيەتچىلىك، ئۇرۇشنى ئىمكان بار تېز باشلاپ تېز ئاخىرلاشتۇرۇشقا تىرىشىدۇ. شۇنداق بولغاندىلا ئۇرۇشلاردا ھەل قىلغۇچ كۈرەش ئۇسۇللىرى، يەنى ئەڭ قاتتىق، ئەڭ قوپال ئۇسۇللار ئىنسانىيەتكە ئەڭ ياخشى خىزمەت قىلالايدىغان ئەڭ ئىنسانى ئۇسۇللار بولۇپ قالىدۇ، دېگەن سۆزلىرىنى مىسالغا ئېلىپ كۆرستىشىمىز مۇمكىن. ئەگەر بۇنداق بىر كۈرەش قارىشىغا ئىستېتىك ۋە باشقا قۇرۇق گەپلەرنى ئارىلاشتۇرىۋېلىشقا ئۇرۇنغۇچىلار بولىدىكەن، ئۇلارغا مۇنداق بىرلا ئېغىز گەپ بىلەن جاۋاب بېرىمىز: ھاياتىنى ساقلاپ قىلىشقا مۇناسىۋەتلىك كەسكىن بىر كۈرەش، بارلىق ئىستېتىك چۈشەنچىلەرنى بىر چەتكە قايرىپ قويىدۇ. ئىنسانىيەت تۇرمۇشىدا قۇللۇقتا چۈشۈپ قېلىشتىنمۇ ئارتۇق ئېغىر پاجىئە يوق. ئەجىبا، شۇابىڭغا ئوخشىغان سىموۋۇلچىلار ۋەيران بولۇش بوسۇغۇسىدا تۇرىۋاتقان نېمىس مىللىتىنىڭ بۈگۈنكى ئەھۋالىنى، بۈگۈنكى تەغدىرىنى بىرەر ئىستېتىك مەسىلە دەپ تۇنۇپ يۈرگەن بولمىسۇن يەنە؟ بۇ ھەقتە، بۇ تۈردىكى مەدەنىي رەزىللىكلىرىنىڭ زامانىۋي كەشپىياتچىلىرى بولغان يەھۇدىيلەر بىلەن مۇنازىرە قىلىمەن دەپ ئاۋارە بولۇشنىڭ ھاجىتى يوق. بۇ يەھۇدىيلارنىڭ قىلىپ يۈرگەن پۈتۈن ئىشلىرى، ئىسا كۆرۈنىشىدە پەرەز

قىلىنغان سىموۋۇلنىڭ گۈزەللىكىنى ئاشكارە رەت قىلىپ ئىنكار قىلىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس. كۆرەش ئۇستىدە گەپ بولىۋاتقىنىدا، گۈزەللىك بىلەن ئىنسانچىلىق كۆزقاراشلىرىنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇش لازىم بولغانىكەن، ئۇ ھالدا بۇ ئىشلارنى ئۇرۇش تەشۋىقاتىدا تىلغا ئېلىشقا ئۇرۇنۇشنىڭمۇ ئورنى يوق.

ئۇرۇش جەريانىدا، تەشۋىقات پائالىيىتى مەقسەتگە يېتىش ئۈچۈن پايدىلىنىلغان بىر ۋاستىدىنلا ئىبارەت ئىدى. ئۇنىڭ غايىسى نېمىس مىللىتىنىڭ مەۋجۇدىيىتى ئۈچۈن كۆرەش قىلىشتىنلا ئىبارەت بولىشى كېرەك. شۇنداق بولغاچقا، تەشۋىقات پائالىيىتىمۇ بۇ غايىگە پايدىلىق بولىدىغان پىرىنسىپلارغا تايىنىپ پائالىيەت قىلىش ئۈچۈن قىممەتكە ئىگە بولغان نەرسىلەر ئۈستىدىلا مۇھاكىمە يۈرگۈزۈلىشى مۇمكىن. ئەگەر بۇ تۈر ئىشلار تېخىمۇ كۆپ غالىبىيەتلەرگە يېتەكلەپ ماڭالايدىغان شەرتلەرنى ئاساس قىلغان بولغىنىدا، مىللىتىمىزنىڭ ئابرويى بىلەن شان ـ شەرىپىنىڭ قوغداپ قېلىنىشى ئۈچۈن يار ـ يۆلەك بولىدىغان تەشۋىقات بولىشى كېرەك ئىدى. ئۇرۇشتا ئەڭ ۋەھىمىلىك قۇراللار ئەڭ ئىنسانچىل قۇراللار ھېسابلانماقتا. تەشۋىقات، ئۇرۇشتا تېخىمۇ تېز غەلىبە قىلىشنىڭ بىر شەرتى بولۇپ، ئۇ خەلقنى ئەركىنلىك، غۇرۇر ۋە ئابروي بىلەن تەمىنلەشكە يارىمچى بولىدىغان بىر ۋاستە. ھايات ـ ماماتلىقىمىزغا مۇناسىۋەتلىك بولغان بۇنداق بىر كۆرەش جەريانىدا "ئۇرۇش تەشۋىقاتى" غا مۇناسىۋەتلىك تىكلىگەن قاراشلىرىم ئەنە شۇلاردىن ئىبارەت ئىدى. ئەگەر ئۇرۇش جەريانىدىكى تەشۋىقات دېگەن بۇ ئىشنىڭ بۇ تەرىپىنى ھۆكۈمەت تەرەپتىكىلەر يوقۇرىدا بايان قىلغىنىمدەك ئېنىق بىلەلىگەن بولسا ئىدى، بۇنداق بىر قۇرالدىن پايدىلىنىش شەكلى ئۈستىدە ھېچقاچان ئىككىلىنىپ يۈرمىگەن بولاتتى. چۈنكى بۇنداق بىر قۇرال، ئىشلىتىشنى بىلىدىغانلار ئۈچۈن ھەقىقەتەنمۇ قورقۇنۇشلۇق ۋەھىمە پەيدا قىلالايدىغان بىر قۇرالغا ئايلانغان بولار ئىدى.

ئىنتايىن مۇھىم ئورۇندىكى يەنە بىر ئىش، تەشۋىقات پائالىيىتىنىڭ ئوبىكتىۋى كىمگە قارىتىلىشى كېرەك دېگەن مەسىلە. بۇنداق بىر تەشۋىقات بىلىم ئەھلىلىرى ۋە زىيالىلار قاتلىمىغا قارىتىلىشى كېرەكمۇ ياكى ئۇلاردىن بىلىمى تۆۋەن بولغان ئاددىتىكى خەلق ئاممىسىغا قارىتىلىشى كېرەك؟ بۇنىڭ جاۋابى: تەشۋىقاتنىڭ ئوبىكتىۋى ھەر دائىم مۇتلەق تۈردە خەلق ئاممىسىغا قارىتىلغان بولىشى شەرت.

كۆزقاراش ۋە ئىدىيىلەر ئۈستىدە پائالىيەت قىلىدىغان زىيالىلارغا، ياكى ھېچ بولمىغاندا زىيالىي دەپ ئاتىلىۋاتقان تەبىقىدىكىلەرگە قارىتا تەشۋىقات پائالىيىتى بىلەن شوغۇللىنىشتا، تەشۋىقات ئاساس قىلماي بەلكى ئىلمىي چۈشەنچە بېرىش ئاساس قىلىنىشى كېرەك. تەشۋىقات دېگىنىمىزدە، تەشۋىق

قىلىنىش شەكىلدىن ئېلىپ قارايدىغان بولساق ئۇنىڭ ئۆز ئىچىگە ئالغان ئىلمىيلىكىنىڭ مىقتارى شۇئار پىلاكاتلىرىدا كۆرۈلگەن سەنئەتچىلىكلا بولالىشى مۇمكىن. تام رەسىم ئېلانلىرىدا ئىپادىلەنگەنلەرنىڭ قىلچە سەنئەت قىممىتى يوق بولۇپ، بۇنداق پىلاكات رەسىملىرىدە كۆرۈلگەن سەنئەتنىڭ رولى، رەسسامنىڭ ھەر تۈرلۈك شەكىل ۋە رەڭلەر ۋاستىسى بىلەن كىشىلەرنى جەلىپ قىلىش كۈچىدىنلا ئىبارەتتۇر. مەسىلەن بىرەر گۈزەل سەنئەت كۆرگەزمىسى ئۈچۈن چاپلانغان ئېلانلار كۆرگەزمە قىلىنىدىغان سەنئەت ئەسەرلىرىگە كىشىلەرنى جەلىپ قىلىشنىلا ئۆزىگە مەقسەت قىلغان بولىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن قانچىكى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئېلان سەنئەت لايىھىلەنسە ئېلانىنىڭ كۆرسىتىدىغان تەسىرىمۇ شۇنچە چوڭ بولىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە بۇ تۈردىكى ئېلانلار ئاممىغا بۇ كۆرگەزمىنىڭ نىمە مەزمونلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغانلىقىدىن خەۋەردار قىلىش مەقسىتىدە ئېلان قىلىنىدۇ. شۇنداق بولغاچقا كۆرگەزمىدىكى پۈتۈنلەي باشقىچە بولغان چوڭ سەنئەت ئەسەرلىرىنى ئېلان ئارقىلىق كىشىلەرگە كۆرسىتىشنى ھەرگىزمۇ ئۆزىگە مەقسەت قىلالمايدۇ. شۇ سەۋەپتىن، سەنئەت ئەسەرلىرىنى بىۋاستە تەتقىق قىلماقچى بولغان بىرسى بۇنداق ئېلانلارغا قاراپ ھېچقانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمەيدۇ. ئۇ كىشى مۇتلەق تۈردە كۆرگەزمىگە قويۇلغان ئەسەرلەرنى كۆرىشى شەرت. شۇنىڭدەك يەنە بۇنداق كۆرگەزمىنى زىيارەت قىلغىنىدا شۇنداقلا بىر قۇر كۆرۈپ چىقىشىمۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن يېتەرلىك بولمايدۇ. ئۇ كىشى كۆرگەزمە قىلىنغان ئەسەرلەرنى چوقۇم ئىنچىكىلىك بىلەن كۈزىتىپ چىقىشى كېرەككى، شۇنداقلا ئۇ كىشى بۇ ئەسەرلەر ھەققىدە بىرەر ئۇقۇمغا ئىگە بولالىشى مۇمكىن. بىز تەشۋىقات دەپ ئېيتقىنىمىزدىكى ئەھۋالمۇ يوقۇرقى ئېلان سەنئىتىدىكى ئەھۋالغا ئوخشاپ كېتىدۇ.

تەشۋىقاتنىڭ ۋەزىپىسى كىشىلەرنى بىرمۇ ـ بىر ئىلمىي ئاساسى بولغان بىرەر بىلىمگە ئىگە قىلىشنى مەقسەت قىلغان بولماستىن، بەلكى خەلق ئاممىسىنىڭ دىققىتىنى مۇئەييەن بىر ھادىسىگە، شەرت ـ شارائىتلارغا، زۆرۈر بولغان ئىشلار ئۈستىگە جەلىپ قىلىشنى مەقسەت قىلغان بولىشى كېرەك. بۇ ئىشلارنىڭ ئەھمىيىتىنى خەلق ئاممىسىغا ئەنە شۇ تۈردىكى تەشۋىقات ئۈسۈلى ئارقىلىقلا ئۇقتۇرغىلى بولىدۇ.

بۇ يەردە سەنئەت دېگىنىمىز بىرەر ئەمەلىيەتنى، بىرەر ھادىسىنىڭ زۆرۈر بولغان ئەسلى ماھىيىتىنى ئەڭ چۈشىنىشلىك شەكىلدە تونۇشتۇرۇشنى، بۇ ھەقتە ئاساسلىق بىر چۈشەنچىگە ئىگە قىلىشنى مەقسەت قىلغان بولىدۇ. تەشۋىقات دېگىنىمىز ئۆزئالدىغا بىرەر ئۈسلۇپ، بىرەر مۇھىم چۈشەنچە بىلەن تەمىنلىيەلمەيدىغانلىقى ئۈچۈن، تەشۋىقات دېگىنىمىزمۇ خۇددى تەشۋىقات

ئېلانلىرىغا ئوخشاش خەلق ئاممىسىنىڭ دىققىتىنى ئاساسەن ئۆزىگە جەلىپ قىلالىسىلا كۆپايە. شۇڭا ئىلمىي ساۋادى بولغان كىشىلەرگە ياكى بۇنداق بىر بىلىم ئېلىش ئارزۇسىدا يۈرگەن كىشىلەرگە بۇنداق تەشۋىقات ئۇسلۇبى بىلەن دەرس سۆزلىگەندەك خىتاپ قىلىنىشى مۇۋاپىق كەلمەيدۇ. بۇنداق تەشۋىقاتلاردا ھەردائىم ھېسسىياتنى قوزغاشنى مەقسەت قىلىش، ئاز بولسىمۇ ئەقىللىرىنى ئىشقا سېلىشىغا تۇرتكە بولۇشنى مەقسەت قىلغان بولۇش كېرەك. ھەر قېتىملىق تەشۋىقات نۇتۇقلىرى ھەممە كىشى چۈشىنەلەيدىغان ۋە ھەممە كىشىنى قىزىقتۇرالايدىغان مەزمۇنلاردىن تەشكىل تاپقان بولىشى، خىتاپ قىلىنىۋاتقان جامائەت ئىچىدىكى ئەڭ دۆت بولغان كىشىلەرمۇ قىينالمايلا چۈشىنەلەيدىغان سەۋىيە بويىچە نۇتۇق سۆزلىنىشى كېرەك. بۇنداق شەرتلەر قويۇلغاندىن كېيىن بىرەر تەشۋىقات پائالىيىتىدە خىتاپ قىلىنىۋاتقان كىشىلەر توپى قانچىكى كۆپ بولسا، نۇتۇقنىڭ مەزمۇنىمۇ شۇنچە ئاددىي بولىشىغا دىققەت قىلىنىشى لازىم. خۇددى ئۇرۇشنى تا ئاخىرغىچە داۋاملاشتۇرۇشنى مەقسەت قىلىپ سۆزلىنىدىغان نۇتۇقلاردا بولغىنىدەك، پۈتۈن خەلق ئاممىسىنى ئۆز ھەرىكەت ساھەسىگە جەلىپ قىلىش مەقسەت قىلىنغان بولسا، بۇنداق سورۇنلاردا يوقۇرى سەۋىيىلىك زىيالىيلارنىڭ نوتۇق سۆزلىشىگە يول قۇيۇش ھەرگىزمۇ ئاقىلانە ئىش ھېساپلانمايدۇ. تەشۋىقات نۇتقىنىڭ مەزمۇنى ئىلمىي نوقتىدىن قانچىكى ئاددىي بولىدىكەن، كۆپچىلىكنى قانچىكى ئاسان ھاياجانلاندۇرالايدىغان بولىدىكەن، بۇنداق بىر تەشۋىقاتنىڭ ئۈنۈمىمۇ شۇنچە يوقۇرى بولىدۇ. تەشۋىقاتنىڭ قىممىتىنى بىر نەچچە بىلىملىك كىشىلەرنىڭ ياكى ياش سەنئەتكارلارنىڭ باھالىشىغا قاراپ ھۆكۈم قىلالمايمىز. بۇ يەردە ئۇلارنىڭ بەرگەن باھاسىنىڭ قىلچە قىممىتى يوق. تەشۋىقات، خەلق ئاممىسىغا بىۋاستە سۆزلەنگىنىدە ئۇنىڭ ئۆنۈمى تېخىمۇ ياخشى، تېخىمۇ يوقۇرى بولىدىغانلىقى ئەمەلىيەتتە ئىسپاتلانغان بىر ئىش. تەشۋىق قىلىش بىر ھۆنەر بولۇپ، ھېسسىياتىغا تايىنىپ ھەرىكەت قىلىدىغان كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ قەلبىگە، پسىخولوگىيىسىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان بىرەر شەكىل، قەلبىگە تەسىر قىلىدىغان بىر ئۇسۇل تېپىش سەنئىتى ھېساپلىنىدۇ. ئارىمىزدىكى بىلىملىك دەپ تونۇلغان بەزى كىشىلەرنىڭ بۇنى بىلەلمىگەنلىكى ئۈنداق كىشىلەرنىڭ ئەقلىنى ئىشلىتىشتە بەكلا ھۇرۇن ئىكەنلىكىنى ياكى بولمىسا مەنمەنچىلىكىنىلا ئىسپاتلاپ بېرىدۇ، خالاس. ئەمما بىز تەشۋىقاتنىڭ كەڭ خەلق ئاممىسىنى ئىشەندۈرەلىگىدەك تەسىر پەيدا قىلىشنى، ئۇلارنى جەلىپ قىلىش ئۈچۈن زۆرۈر بولغان نەرسىلەردىن خەۋەردار بولۇشنى ئارزۇ قىلىدىكەنمىز، ئۇ ھالدا تۈۋەندىكىلەرگە دىققەتىمىزنى بېرىشىمىزگە توغرا كېلىدۇ:

تەشۋىقاتقا ئىلمىيلىك تۈسى بېرىش ھاجەتسىز؛

ئادەتتە خەلق ئاممىسىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمىدا قىزىقىدىغان ئىشلىرى چەكلىك، چۈشەنچىسى تۆۋەن، ئەستە تۇتۇش قابىلىيىتى ناچار بولىدۇ. شۇنداق بولغاچقا، تەسىر كۆرسىتىشنى ئارزۇ قىلغان ھەر بىر تەشۋىقاتنامىز ئىنتايىن ئاز مەزمونلاردىن تەشكىل تاپقان بولىشى، چۈشىنىش ئىقتىدارى ئەڭ ناچار بولغان كىشىلەرمۇ چۈشىنەلىگىدەك ۋە بۇ ھەقتە ئۆز كۆزقارىشىنى ئوتتۇرىغا قويالىغىدەك مەزمونلارنى سۆزلەش ئۈچۈن قەلپىلەردە ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئۇزۇن ۋاقىت ساقلىنىپ قالالايدىغان قېلىپلاشقان، ئۆزگەرمەس نەرسىلەر ئۈستىدە توختىلىش لازىم. ئەگەر نۇتۇق ئارقىلىق تەشۋىقات ئېلىپ بارغاندا بۇ نوقتىلارغا ئېتىۋار بەرمەي ھەممە تەشۋىقاتقا كەڭ مەزمونلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان تۈس بېرىمەن دەپ تۇرىۋالغاندا، خەلق ئاممىسى بۇ دېيىلگەنلەرنى زادىلا چۈشىنەلمەيدۇ ياكى ھېچنىمىنى ئەستە ساقلىيالماي قالىدۇ. بۇنىڭ نەتىجىسىدە نوتۇقنىڭ ئۈتۈغلۇق بولىشى شۇنچە ئازىيىپ، ئاخىرى ھېچقانداق بىر نەتىجىنى قولغا كەلتۈرۈشكە بولماي قالىدۇ. سۆزلىمەكچى بولغان مەزمونلار قانچىكى كۆپ نەرسىلەرگە چېتىلىدىغان بولىدىكەن، بۇنىڭ ئۈچۈن پىسخولوگىيە جەھەتتىمۇ نىشانغا شۇنچە دەل تېگىدىغان بولىشى تەلەپ قىلىنىدۇ.

مەسىلەن ئالايلۇق، گېرمانىيە بىلەن ئاۋۇستىرىيە ھەجۋى گېزىتلىرىنىڭ قىلغىنىدەك دۈشمەننى كۈلكىلىك قىلىپ تەسۋىرلەش پۈتۈنلەي ئاخماقانىلىق ئىدى. چۈنكى بۇنداق تەسۋىرلىگەندە، ئالدىنقى سەپكە بېرىپ جەڭ قىلىدىغان بىرسىگە دۈشمەن تەرەپنى ئەمەلىيەتكە قەتئىي ماس كەلمەيدىغان ئاجىز بىر كۈچ دەيدىغان خاتا تەسىراتقا كەلتۈرۈپ قويىشى مۇمكىن. بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە، نېمىس ئەسكىرى ئۇرۇش مەيدانىدا دۈشمەن تەرەپنىڭ قەتئىي ئىرادە بىلەن تاقابىل تۇرىۋاتقانلىق غەيرىتىنى كۆرگەندىن كېيىن، شۇ ۋاقىتقىچە ئۇلارغا دۈشمەن ھەققىدە تەلىم بېرىپ كەلگەن كىشىلەرنىڭ ئۇچىغا چىققان يالغانچى كىشىلەر ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ ئالدىنقى سەپكە كېلىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلىپ دۈشمەن بىلەن ئېلىشىش، ئۇلارغا زەربە بېرىش غەيرىتىنى كۈچەيتىش ئورنىغا ھەممىدىن ۋاز كېچىدىغان ئومىدسىز بىر ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارماقتا.

ئەمما ئەنگلىيىلىكلەر بىلەن ئامېرىكىلىقلارنىڭ قانات يايدۇرغان ئۇرۇش تەشۋىقاتى پىسخولوگىيە جەھەتتە بەكلا مۇۋاپىق كېلىدىغان تەشۋىقاتلار ئىدى. ئۇلار بىر تەرەپتىن ئۆز خەلقىگە نېمىسلارنى ياۋايى، قانخور، ھۇنلاردەك ۋەھشى قىلىپ تونۇشتۇرۇش ئارقىلىق ئەنگلىيە ئەسكەرلىرىنى قورقۇنۇشلۇق ئۇرۇش مۇھىتىغا كۆندۈرۈشنى مەقسەت قىلىشقان بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن

ئەسكەرلىرىنى ئۈمىتسىزلىككە پېتىپ قېلىشتىنمۇ ساقلانغان. ئۇ ئەللەردە دۈشمىننى تەسۈرلەش ئارقىلىق ئۆز ئەسكەرلىرى دۈچ كېلىدىغان قورقۇنۇشلۇق قۇراللاردىن ئالدىن ـ ئالا خەۋەردار بولىشىغىمۇ كاپالەتلىك قىلىنغان. شۇ ئارقىلىق ئەسكەرلەر ئۆز ھۆكۈمەتلىرىنىڭ دۈشمەنگە بەرگەن باھالىرىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىگە ئىشىنىپ، دۈشمىنگە بولغان غەزەپ ـ نەپرىتىمۇ ئارتىپ بارغان. شۇنداق قىلىپ جەڭ مەيدانىدا دۈچ كەلگەن دۈشمىنىنىڭ ھۇنلاردەك قۇرقۇنۇچلۇق ۋەھشىلەر ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ قۇراللىرىنىمۇ بۇرۇندىن بىلىدىغان قورقۇنۇشلۇق، دۈشمىنىنىڭمۇ ياۋايى نەرسىلەر ئىكەنلىكىنىڭ ئىسپاتىنى كۆرگەن ھېساپلىنىدۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ئۆزلىرى ئىشلىتىۋاتقان قۇراللىرىنىڭ تېخىمۇ قورقۇنۇشلۇق قۇراللار ئىكەنلىكىنى ھەرگىزمۇ ئىسىگە كەلتۈرەلمەس ھالغا كەلگەن. نەتىجىدە، ئەنگىلىيە ئەسكەرلىرى ھۆكۈمىتىنىڭ دۈشمەن ھەققىدە ئۆزلىرىگە ئىزچىل تۈرده توغرا مەلۇمات بېرىپ گەلگەنلىكىگە چىن قەلبىدىن ئىشىنىدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە، نېمىس ئەسكەرلىرىدىكى ئەھۋال دەل بۇنىڭ تەتۈرسىچە بولۇپ، ئۇلار ھۆكۈمىتىنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشكەنلىكىنى ھېس قىلىشىپ، شۇنىڭدىن كېيىن بېرىلىدىغان ھەرقانداق بىر تەلىماتنى يالغانچىلىق، قايمۇقتۇرۇلۇش دەپ چۈشىنىدىغان ھالغا كېلىشتى. بۇنىڭ بىر سەۋەبى شۇكى، ئادەم مىجەزىدىن تولۇق خەۋەردار بولغان كىشىلەرنىڭلا تەشۋىقات پائالىيىتى بىلەن شوغۇللىنالايدىغانلىقىدىن خەۋىرىمىز بولماي، ھەرقانداق بىر ئىشەكمۇ تەشۋىقات بىلەن شوغۇللىنالايدۇ دەپ، تەشۋىقاتنى بەكلا ئاددى چاغلىغانلىقىمىزدۇر.

نېمىس تەشۋىقاتى، يوقۇرقىدەك سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن ئوقۇغان تەبىقىدىكىلەرنىڭ خاتالىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان پاجىئەلىك مىسال بولۇپ قالماقتا. بۇ ئوقۇغانلار تەبىقىسى پىسخولوگىيىلىك جەھەتتە ئەقىل بىلەن ئىش قىلىش قابىلىيىتى قەتئى يوق كىشىلەردىن بولغاچقا، بۇنداقلارنىڭ تەشۋىقات پائالىيەتلىرى كۈتكەنىنىڭ دەل ئەكسىچە تەسىر كۆرسىتىپ كەلدى. كۆزىنى يۇمۇالماي ئەستايىدىللىق بىلەن ھەربىر قىلىپ كەلگەنلەرگە نىسبەتەن، بۇ تۆت يېرىم يىل ۋاقىت ئىچىدە دولقۇنسىمان داۋام قىلىپ كەلگەن دۈشمەن تەشۋىقاتىدىن ئېلىنىدىغان تەجرىبە ساۋاقلار بەكلا كۆپ بولدى.

بۇ جەھەتتە بەكلا خاتا چۈشىنىۋېلىنغان ئىشتىن بىرسى شۇكى، شوغۇللىنىۋاتقان ھەرقانداق بىر پائالىيەت ۋە نىشانلانغان بىر ئىشتا سىستېمىلىق شەكىلدە بىرلا ئىش ئۇستىگە مەركەزلىشىش شەرت. بۇ شەرت، تەشۋىقاتنىڭ ئەڭ مۇھىم شەرتىدۇر. ئەڭ مۇھىم شەرت ھېساپلانغان، زۆرۈرى

بولغان ئالدىنقى شەرتلەردىن بىرسى بولغان بۇشەرتنى ھېچكىم چۈشەنمەي چەتكە قايرىپ قويغان. بۇ جەھەتتە ئۇرۇش باشلانغان كۈنلەردىن تارتىپلا شۇنداق كۆپ خاتالىق ئۆتكۈزۈلدىكى، بۇنداق ئاخماقانىلىقلارنىڭ يۈز بېرىشىگە ئۇلارنىڭ ئەقلىسىزلىقى سەۋەپ بولغان دېيىشتىن گۇمانلىنىشقىمۇ ھەققىمىز بار. مەسىلەن، بىرەر سوپۇننى ماختاش ئۈچۈن بېرىلگەن بىر ئېلان سەنئىتىنى كۆزئالدىمىزغا كەلتۈرسەك، بۇ رېكلامدا بۇ سوپۇندا بار بولغان ئەۋزەللىكلەر باشقا ھەرقانداق بىر سوپۇندىمۇ بولىدۇ دەپ تەشۋىق قىلىنغان بولسا، بۇ ئېلان سەنئىتىنىڭ نىمە ئەھمىيىتى قالىدۇ؟ بۇنداق بىر ئېلان سەنئىتىنى كۆرگەنلەر باش چايقاپ كېتىپ قېلىشى مۇمكىن. بىزنىڭ سىياسىي تەشۋىقاتىتىمىزدىكى ئەھۋالمۇ دەل بۇنىڭغا ئوخشاپ كېتىدۇ.

تەشۋىقاتنىڭ غايىسى، ھەر تۈرلۈك پارتىيىلەرنىڭ ياخشى ياكى ناچار تەرەپلىرىنى تەڭ كۆرسىتىشنى مەقسەت قىلمايدۇ. بەلكى ئۆزىمىز تەرىپىدىكى پارتىيىنىڭ ئەڭ ياخشى پارتىيە ئىكەنلىكىنى ئوچۇق ـ ئاشكارە تەشۋىق قىلىشىلا مەقسەت قىلغان بولىشى كېرەك. بۇ يەردىكى مەقسەت، پۈتۈن ئەھۋالنى يېپىدىن ـ يېڭىسىغىچە ئېنىق ئوتتۇرغا قويۇشنى مەقسەت قىلغان ئەمەس. تەشۋىقاتنىڭ مەقسىتى، پەقەت ئۆزىگە پايدىلىق بولىدىغان ئەھۋاللارنىلا ئوتتۇرغا چىقىرىپ تونۇتۇش بولىشى كېرەك. يەنى، مەقسەتنى بۇ شەكىلدە بىرىنچى ئورۇنغا قويۇۋېلىش بەلكىم بەزى بىر كىشىلەرنىڭ كۆڭلىگە يېقىشى، ھمايە قىلىۋاتقان نەرسىسىنىڭ خەلق ئاممىسىغا ئاق نىيەتلىك بىرەر پىكىر دەپ سۈنۈلىشىنى ئارزۇ قىلىشىمۇ مۇمكىن. ئەمما تەشۋىقات، خەلق ئاممىسىنىڭ كۆڭلىگە ياقىدىغان بولىشىنى، ئۇنىڭدىن قايىل بولىشىنىلا قولغا كەلتۈرۈش مەقسەت قىلىنىدۇ.

ئۇرۇش جىنايەتچىسى مەسلىسىدە بالا ـ قازانى يالغۇز گېرمانىيىنىڭ ئوستىگىلا ئارتىپ قويغىلى بولمايدىغانلىقىنى پەش قىلىپ تالاش ـ تارتىش قىلىشنىڭ ئۆزىلا ئەڭ چوڭ خاتالىقلاردىن بىرى ئىدى. ئەسلىدە قىلىدىغان ئىش، بۇ جىنايەتنى قىلچە زىرىكمەي دۈشمەن تەرەپكە ئارتىپ قويۇشقا تىرىشىشىمىز لازىم ئىدى.

بۇنداق چالا تەدبىرلەر قانداق نەتىجە بەردى؟

بىر مىللەتنىڭ ئاساسلىق تەركىۋى ھەرگىزمۇ سىياسىيونلاردىن، قانۇن پروفېسسورلىرىدىن ۋە ياكى ھۆكۈم چىقىرىش سالاھىتىگە ئىگە كىشىلەردىن تەشكىل تاپقان ئەمەس. خەلق ئاممىسى، ئادەتتە گۇمانخور، دەرھال بىر قارارغا كىلەلمەيدىغان، ئىككىلىنىپلا يۈرىدىغان كىشىلەردىن تەشكىل تاپقان بولىدۇ. بىز قانات يايدۇرىۋاتقان تەشۋىقاتلىرىمىزدا دۈشمەن تەرەپنى راستقا چىقىرىدىغان كىچىككىنە بىر پۈرسەت بېرىدىغانلا بولىدىكەنمىز، خەلق

ئاممىسى بۇنى باھانە قىلىپ كۆرسىتىپ دەرھال بىزدىن گۇمانلىنىشقا باشلايدۇ. بۇنىڭ نەتىجىسىدە، خەلق ئاممىسى دۈشمەن تەرەپنىڭ ھەقسىزلىكى قەيەردە ئاخىرلىشىپ، ئۆزىمىزنىڭ ھەقلىق ئىكەنلىكىمىز نەدىن باشلىنىدىغانلىقىنى ئاڭقىرالماس ھالغا كېلىپ ئۇمتىسىزلىك ئىچىگە پېتىپ قېلىشى مۇمكىن. قىسقىسى، خەلق ئاممىسى ھەق ـ ناھەقنى كەسكىن پەرقلەندۈرەلمىگەندەك ئىقتىدارغا ئىگە ئەمەس. ئەگەر دۈشمەنلەر بىزنىڭكىلەردەك بۇ تۈردىكى خاتالىشىشقا يول قويماي بارلىق گۇناھنى بىز تەرەپكە ئارتىپ قويغاندەك بولغىنىدا، ئەھۋالىمىز تېخىمۇ بەتەرلىشىپ خەلقنىڭ گۇمانلىنىشى ھەسسىلەپ ئارتىپ كېتىشى مۇمكىن. نەتىجىدە، خەلقىمىز بىزنىڭ تەشۋىقاتىمىزغا ئىشەنمەيدىغان، دۈشمەن تەرەپنىڭ قەتئىي تەۋرەنمەي قانات يايدۇرغان تەشۋىقاتلىرىغىلا ئىشىنىدىغان ھالغا كېلىپ قالىدۇ. بۇنداق ئەھۋال پۈتۈن نەرسىلەرگە ئوبىكتىپلىق كۆزى بىلەن قاراشقا ئادەتلەنمۇرۇلگەن بىر خەلقتە كۆپ كۆرۈلىدىغان ئەھۋالدۇر. چۈنكى، خەلق ئاممىسى نېمىس مىللىتى بىلەن گېرمان دۆلىتىنىڭ ۋەيرانچىلىقىغا ئۈچرىتىلماسلىقىنى ئۈمىد قىلىش ئۈچۈن بولسىمۇ دۈشمەنلىرىگە بىرەر ناھەق مۇئامىلە قىلماسلىققا تىرىشىدىغان مىجەزلەرنى شەكىللەندۈرىۋېلىشى مۇمكىن.

خەلق ئاممىسىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى روھىي ئالاھىدىلىك ۋە مۇناسىۋەت باغلاش جەھەتلەردە ئايالالارغا خاس مىجەزلەردە بولغاچقا، ئادەتتە ئەقلىگە تايىنىپ ھەرىكەت قىلىش ئورنىغا ھېسسىياتىغا تايىنىپ ھەرىكەت قىلىشقا مايىل كېلىدۇ.

ھېسسىياتىغا تايىنىپ مۇئامىلە قىلىش ئىشى ئۇنچە بەك مۇرەككەپ ئىشمۇ ئەمەس؛ بۇنداق ھەرىكەتلەر بەكلا ئاددىي، بەكلا چەكلىك بولۇپ، ئۇنداق ئىشلاردا نازۇك پەرقلەر بولمايدۇ. ئۇلار ياخشى كۆرۈش ياكى ئۆچمەنلىك قىلىش، ھەقلىق ياكى ھەقسىز، راست ياكى يالغان، ياخشى ياكى يامان دەپلا كېسىپ مۇئامىلە قىلىشىدۇ. بۇ جەھەتتە يېرىم ـ ياتا ماقۇل بولۇش دېگەن گەپ بولمايدۇ. ئەنگلىيىلىكلەرنىڭ تەشۋىقاتقا مەسئۇل كىشىلىرى ئىشنىڭ بۇ تەرىپىنى ئىنتايىن ياخشى بىلەتتىكەن. ئۇلار تەشۋىقات پائالىيەتلىرىدە ئىشلىرى ئوڭۇشلۇق بولماي قالغىنىدىمۇ ئۇنىڭ ئورنىغا ئازىراق بولسىمۇ گۇمان پەيدا قىلىپ قويىدىغان بىرەر تەشۋىقات تەدبىرىنى ئىشقا سالغانلىقىنى ھەرگىز ئۇچرىتالمايمىز. دۈشمىنىنىڭ كوللېكتىپ پىسخولوگىيىسىدىن تولۇق خەۋەردار ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدىغان يەنە بىر پاكىت شۇكى، ئۇلار تەشۋىقاتنى ئىنتايىن رەھىمسىزلىك بىلەن قانات يايدۇرىدۇ. ئۇلار بۇنداق ۋەھشىيانە تەشۋىقاتقا تايىنىپ ئالدىنقى سەپتە ئېغىر مەغلوبىيەتكە دۇچ كەلگىنىدىمۇ، ئەسكەرلىرىنىڭ روھى ھالىتىنى قەتئىي ساغلام تۇتۇشقا

لازىملىق ھەممە نەرسىنى ئوتتۇرغا قويىشىدىكەن. ئۇلارنىڭ بۇ تۈردىكى تەشۋىقاتلىرىدا، نېمىس مىللىتىنى بۇ ئۇرۇشنىڭ بىردىن ـ بىر جىنايەتچىسى دەپ ئېلان قىلىشنى ئاساس قىلىدىغانلىقى بۇنىڭغا تېپىك بىر مىسال بولالايدۇ. ئۇلار بۇ تۈردىكى ئەڭ ۋەھشى يالغانچىلىقلارغا تايىنىپ ئەخلاقسىزلارچە، بىر تەرەپلىمە ھالدا تىنماي ۋارقىرىشىپ، ھېسسىياتىغىلا تايىنىپ ھەرىكەت قىلىۋاتقان ھەددىدىن ئارتۇق ھېسسىياتچان ۋە ئىشىنىڭ ئاسىنىنى تاللاشقا ئادەتلەنگەن جامائەتنىمز چۈشىنەلەيدىغان نەرسىلەرنى ھە دەپ تەشۋىق قىلىشاتتى. نەتىجىدە، بىزنىڭكىلەرمۇ بۇ تۈردىكى چوڭ يالغانلارغا ئىشىنىپ كېتىۋىرىدۇ. تۆت يىلدىن كېيىنمۇ دۈشمەن تەرەپ روھى جەھەتتىن قىلچە بۈزۈلماي ساق قېلىپ، بىزنىڭكىلەرنىڭ ئېغىر تارمار كەلتۈرۈلگەنلىك ئەمەلىيەتىلا دۈشمەننىڭ بۇ تۈردىكى تەشۋىقاتلىرىنىڭ كۆرسەتكەن تەسىرىنى تولۇق ئىسپاتلاپ بەرمەكتە. بىزنىڭكىلەر قانات يايدۇرغان تەشۋىقات پائالىيەتلىرىنىڭ دۈشمەننىڭكىدەك ئۇنداق نەتىجە بەرمىگەنلىكىگە ھەيران قېلىشمىزنىڭ ھاجىتى يوق. بىزدىكى تەشۋىقاتلار ئىچكى قالايماقانچىلىقلار سەۋەبىدىن تەسىر كۆرسىتەلمەس ھالغا كەلگەن ئىدى. مەزمون جەھەتتىن ئالغاندىمۇ، بىز تەرەپنىڭ تەشۋىقاتلىرى خەلق ئاممىسىغا كۈتكەن تەسىر پەيدا قىلىشتىن بەكلا يىراق ئىدى. بىزنىڭ تايىنى يوق دۆلەت رەھبەرلىرىمىز ئۆلۈمگە يوللايدىغان ئادەملىرىنى ئاغزىغا رەم بولۇپ كەتكەن تېنچلىقپەرۋەرلىك سۆزلىرىگە تايىنىپ مەست قىلىۋتەلەيدىغانلىقىغا ئىشىنىپ يۈرىشەتتى. بۇنىڭ نەتىجىسىدە، بۇ تۈردىكى قىلچە قىممىتى يوق تەشۋىقاتلارنىڭ قىلچە پايدىسى بولمايلا قالماستىن ھەتتا ئېغىر زىيانلارنى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئىدى.

ئەگەر بىرەر تەشۋىقات بىلەن شوغۇللىنىدىغان ئورگان ھەر دائىم ئىزچىل تۈرده چىڭ تۇرۇش تەلەپ قىلىنىدىغان ئاساسلىق پىرىنسىپلارغا بوي سۇنمايدىغانلا بولىدىكەن، قالغان ھەر قانچە داھىيانە تەدبىرلەرنى قوللانسىمۇ بۇ تەشۋىقاتنى نەتىجىلىك قانات يايدۇرۇشقا قىلچە پايدىسى بولماي نەتىجىزلىك بىلەن ئاخىرلىشىدىغانلىقى ئېنىق. ئەسلىدە، تەشۋىقاتتا گەپنى بەك ئاۋۇتۇپ يۈرمەسلىك، ئەمما تەشۋىقات پائالىيەتلىرىدە چەكلىك دائىرىدىكى مەزمونلارنىلا تەشۋىق قىلىشتا چىڭ تۇرۇش، دىمەكچى بولغان گەپنى قايتا ـ قايتا تەكرارلاپ كىشىلەرنىڭ مېڭىسىگە قۇيىۋېتىش كېرەك ئىدى. باشقا نۇرغۇن ئىشلاردا كۆرۈلگىنىدەك بۇ ئىشتىمۇ سەبىرچانلىق بىلەن زىرىكمەي تەكرارلاش، تەشۋىقاتتا نەتىجە قازىنىشنىڭ ئەڭ ئالدىنقى ۋە ئەڭ مۇھىم شەرتىدۇر. تەشۋىقاتقا مەسئۇل بولىدىغان ئورگانلارنى ئىستېتىكچىلارنىڭ ياكى بولمىسا ئىش خوشاقمايدىغان قىتمالىشىپ كەتكەن، ھەممە ئىشنى سەل

چاغلايدىغانلارنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويۇشتىن قەتئى ساقلىنىش كېرەك. ئېستېتىك كۆزقارىشىدىكىلەر، يەنى ھەرقانداق بىر ئىشقا گۈزەل سەنئەت نوقتىسىدىن قارايدىغانلار كەڭ كۆلەملىك خەلق ئاممىسىغا تەسىر كۆرسىتىلىشىگە قارىغاندا ئەدەبىياتچىلار سالونىدىكى مودا قوغلىشىدىغانلارنى بەكرەك جەلپ قىلالىشى، شۇلارغا بەكرەك تەسىر كۆرسىتىلىشى مۇمكىنكى، ھەرگىزمۇ خەلق ئاممىسىنى تەسىرلەندۈرەلمەيدۇ. بۇ تۈر تەشۋىقات ھەۋەسكارلىرىدىن ۋابادىن قاچقاندەك يىراق تۇرىشىمىز لازىم. چۈنكى ھېس ـ تۇيغۇلىرى بولمىغان بۇ تۈردىكى كىشىلەر خەلق ئاممىسىنى ھاياجانلاندۇرۇش قولىدىن كەلمىگەچكە، كىشىلەرنى ھاياجانلاندۇرالىغىدەك يېڭى نەرسىلەرنى ئاختۇرۇشنىڭلا پېيىدا يۈرگەن بولىدۇ. ئاخىرى ھېچنىمىنى قولغا كەلتۈرەلمەي دۇنيادىكى ھەممە نەرسىدىن زېرىكىپ، ھەممە نەرسىگە ئۆچمەنلىك بىلەن قارايدىغان، باشقىچە يېڭىلىق چىقىرىشنىڭ پىشىدىلا يۈرىدىغان بۇنداق كىشىلەر، تېخى بۇلغانمىغان زامانداشلىرى ئېھتىياجلىق بولغان تەلەپلەرگە يېتىشىپ بولالماي، ئۇلارنىڭ ئويلىغانلىرىنى مەڭگۈ بىلەلمەي ئۆتۈپ كېتىدۇ. ئۇنداقلار، تەشۋىقات مەزمونلىرىنى ياراتماي ئۇنى ۋاقتى ئۆتكەن ئادەتتىكى نەرسىلەر دەپ تەنقىتلەشكە ئۇرۇنىدۇ. بۇ تۈردىكى كىشىلەر تەشۋىقات ئۇچۇن ھەر دائىم يېڭى نەرسە ئاختۇرۇش بىلەنلا بولۇپ كېتىپ، خەلق ئاممىسى ئۆزلىرى ياراتقان سىياسىي ئۇتۇقلارنى چەكلەشكە ئۇرۇنىدىغان ئەڭ خەتەرلىك دۇشمەنلەرگە ئايلىنىپ قالىدۇ. چۈنكى بۇنداقلارنىڭ تەشۋىقات گۇرۇپپىسى بىلەن تەشۋىقات مەزمۇنلىرىنىڭ دېگىنىچە ھەرىكەت قىلىنىدىغانلا بولىدىكەن، ئۇلارنىڭ بۇ تۈردىكى تەشۋىقاتلىرى ئىتتىپاقلاشتۇرۇش ئورنىغا ھەممىنى پارچىلاپ توزىتىۋېتىدىغان نەرسىگە ئايلىنىپ قالىدۇ.

تەشۋىقات خىزمىتى ھەممە ئىشنى سەل چاغلايدىغان بىر ئۇچۇم ئۇششاق بايۋەتچىلەرنىڭ ۋاقىت ئۆتكۈزۈپ كۆڭۈل ئاچىدىغان ۋاستىسىغا ئايلىنىپ قالماسلىقى، بەلكى كەڭ خەلق ئاممىسىغا بىرەر ھادىسىنى بىلدۈرۈش، كىشىلەرنى بىرەر ئىشقا قايىل قىلىش ۋە خەلق ئاممىسىنى قولغا كالتۈرۈشنى مەقسەت قىلىپ قانات يايدۇرۇلغان بولىشى كېرەك. ئەمما خەلق ئاممىسىنى بىرەر نەرسىگە قايىل قىلىش ئۇنداق ئاسان ئىشمۇ ئەمەس. خەلق ئاممىسىنىڭ چۈشىنىش جەريانى بەكلا ئاستا روي بېرىدۇ. شۇڭا ئۇلارنىڭ بىرەر مەسىلىنى چۈشىنىشى ئۇچۇن بەلگىلىك ۋاقىتقا ئېھتىياجى بار. يەنى، خەلق ئاممىسى ئادەتتە ئەڭ ئاددى چۈشەنچىلەرنىمۇ نۇرغۇن قېتىم تەكرارلاپ ئۇقتۇرغاندىلا ئاران قوبۇل قىلالىشى مۇمكىن.

تەشۋىقاتنىڭ مەزمونىنى خالىغانچە ئۆزگەرتىشكە ھەرگىز ئۇرۇنماسلىق، ئوخشاش بىر مەزمۇننى قىلچە زېرىكمەي توختىماي تەكرارلاپ چۈشەندۈرۈش

لازىم. بىرەر پارولنى ھەرخىل سۆزلەر بىلەن چۈشەندۈرۈشكە بولسىمۇ غايە بىلەن ئەندىزە داۋاملىق بىر خىل بولىشى لازىم. تەشۋىقات ۋەزىپىسى ئەنە شۇ چاغدىلا خەلق ئاممىسىنى قايىل قىلىپ ئىزچىللىقىغا كاپالەتلىك قىلىشقا، شۇ ئارقىلىق ھەممىنى بىر يەرگە يىغىشقا كاپالەتلىك قىلىش مۇمكىن بولىدۇ. ھەر دائىم بەلگىلىك مىقتاردا سادىق ھەمايىچىلار توپىنى تەييار تۇتۇش لازىم. بۇنداق زور بىر ھەرىكەتتە ئىزچىللىق بىلەن ھەمايىچى كۈچلەردىن ھەرگىز ۋاز كەچمەسلىك كېرەك، شۇ چاغدىلا قولغا كېلىدىغان نەتىجىلەرمۇ شۇنچە كۆپ بولىدۇ. ئەنە شۇنداق تىرىشچانلىق كۆرسىتىلگەندىلا ئىنتايىن زورئۇتۇقلارنى قولغا كەلتۈرۈشكە، ھەتتا ئاددىمنى ھەيران قالدۇرغىدەك زور ئۇتۇقلارنى قولغا كەلتۈرۈشكە بولىدۇ. مەيلى سودا ئىشلىرىدا بولسۇن ياكى سىياسىي ئىشلاردا بولسۇن، ھەر بىر ئېلان سەنئەت ئۇزۇن ۋاقىت ئىزچىل تەكرارلىنىپ تەشۋىق قىلىنغىنىدىلا نەتىجە كۆرسىتەلەيدىغانلىقىنى ئېسىمىزدىن چىقارماسلىقىمىز كېرەك.

بۇ جەھەتتىمۇ دۇشمەن تەرەپنىڭ تەشۋىقات ئۇسۇلىنى ئۇلگە سۈپىتىدە پايدىلىنىشىمىزغا بولىدۇ. دۇشمەن تەرەپنىڭ تەشۋىقاتلىرىدا ئىنتايىن ئاز مەزمونىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، ئۇلار تەشۋىقاتىنى پۈتۈنلەي خەلق ئاممىسىغا قارىتىشقان. ئۇلار بۇ جەھەتتە زىرىكمەي ـ تېرىكمەي ئىزچىل تەشۋىق قىلىشتا چىڭ تۇرىدۇ. ئاساسلىق كۆز قاراشلار بىرلا قېتىم سىڭدۈرۈۋېتىلگىنىدىن كېيىن، بۇ تۇر چۈشەنچە تا ئۇرۇش تۈگىگىچە قىلچىلىك ئۆزگەرتىلمەستىن ئۆز پىتى داۋاملاشتۇرىلاتتى. دەسلىۋىدە بىر قارىماققا ئۇلار ئوتتۇرغا قويغان جەسسۇر پىكىرلەرنىڭ قىلچە ئەھمىيىتى يوق نەرسىلەردەك كۆرۈنىدىغان، كېيىن كىشىلەر قىزىقماس بولۇپ قېلىشى مۇمكىن دەپ قارىلىدىغان نەرسىلەردەك قىلغىنى بىلەن، بۇ نەرسىلەر كېيىنچە ئاستا ـ ئاستا ئىشەندۈرەرلىك ھالغا كىلەلەيدۇ. توت يېرىم يىل ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن گېرمانىيىدە پارتىلاپ چىققان ئىنقىلاپقا قارايدىغان بولساق، ئەسلىدە بۇ ئىنقىلاپ شۇئارىنى دۇشمەن تەشۋىقاتىدىن قوبۇل قىلىۋالغان نەرسىلەر ئىكەنلىكىنى كۆرىۋالالايمىز. ئەمما ئەنگىلىيىلىكلەر بۇرۇندىن تارتىپلا بۇ تۇردە بىر ئەھۋالنىڭ ئوتتۇرغا چىقىشىنى مۆلچەرلىشىپ ئۇنىڭغا دەسمايە سېلىشقان ئىكەن: بۇ تۇردىكى مەنىۋي قۇرال بىلەن ئۇتۇققا ئېرىشىش ئىمكانىيىتى پەقەتلا ئىزچىل تەشۋىقات ئۇسۇلىغا تايىنىش ئارقىلىقلا قولغا كېلىدىغان بىر ئىش بولۇپ، تەشۋىقاتنىڭ بۇ ئۇتۇغى ئۇنىڭغا سەرپ قىلىنغان بارلىق چىقىملارنى تولۇق تۆلەپ بېرەلەيتتى. يەنى، ئەنگىلىيىلىكلەر تەشۋىقات پائالىيىتىنى بىرىنچى ئورۇندىكى قۇرال دەپ تونىغان بولسا، بىزنىڭكىلەردە ئابرويىنى يوقۇتۇپ ئورنىدىن ئايرىلىش خەۋىپىگە دۇچ

كەلگەن سىياسەتچىلەرنىڭ قولىدىكى ئەڭ ئاخىرقى ئولجا دەپ قارالماقتا؛ ياكى بولمىسا ئاددى ۋە سادىدا قەھرىمانلارغا يېزىق شەكلىدە سۇنۇلىدىغان جەڭ مەيدانى سۈپىتىدە كۆرمەكتە ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، تەشۋىقاتتا ھېچقانداق بىر نەتىجىگە ئېرىشەلمەي كەلدۇق.

*****

يەتتىنچى باب

سىياسىي ئىسىيان

گېرمانىيىدە بىزگە دۇشمەن دۆلەتلەر 1915 ـ يىلىنىڭ كىرىشىدىن تارتىپلا تەشۋىقات پائالىيىتىگە كىرىشكەن ئىدى. 1916 ـ يىلىدىن باشلاپ دۇشمەن تەشۋىقاتىنىڭ تەسىر ـ دائىرىسى بارغانسىرى كېڭىيىپ، 1918 ـ يىلىغا كەلگىنىدە رەسمى بىر دولقۇن هالىنى ئېلىپ پۈتكۈل گېرمانىيىگە يېيىلغان ئىدى. ئۇ يىللاردا بۇ تۈردىكى ئەقىدە ئۆۋچىلىرىنىڭ پائالىيەتلىرى كۆرسەتكەن تەسىرلەرنى قەدەممۇ ـ قەدەم كۈزىتىش ئىمكانىيىتىمىز يوق ئىدى (بەزى تەرجىمىلەردە بار ئىدى دەپ ئېلىنغان. ـــ ئۇ.ت). گېرمانىيە قۇراللىق قىسىملىرى شۇ ۋاقىتلاردىن تارتىپلا ئاستا ـ ئاستا دۇشمەن تەرەپنىڭ ئارزۇسى بۇيىچە پىكىر قىلىشقا باشلىغان بولۇپ، بۇ هالەتكە قارشى هېچ بىر نېمىس ئوتتۇرغا چىقىپ نارازىلىقىنى ئىپادىلەش خىيالىدا بولمىدى. گەرچە، ئارمىيىمىز ئەقىللىق ۋە قەيسەر قۇماندانلىرىمىزنىڭ يىتەكچىلىكىدە بۇ ساهەدە قارشى كۆرەشكە ئاتلىنىش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ باققان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ قولىدا بۇنداق بىر كۆرەشنى قانات يايدۇرۇشقا يارايدىغان هېچقانداق بىر ئىمكانىيەت يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، زىيالىلارنىڭ قىلىشىغا تىگىشلىك بولغان بۇ تۈردىكى ئىشلارنى هەربىي قىسىملار بىۋاستە ئۆز ئۈستىگە ئېلىشى پىسخولوگىيىلىك نوقتىدىن ئالغاندىمۇ مۇۋاپىق هېسابلانمايتتى. بۇنداق بىر هەرىكەتنى ئۇنۇملۇك قانات يايدۇرۇش ئۈچۈن بۇ ئىشنى ئۆز ئۈستىگە ئالىدىغان كىشىلەر ئارمىيە ئىچىدىن چىققان بولماستىن بەلكى ۋەتەن ئىچىدىكى پۇخرالار ئارىسىدىن چىققان بولىشى لازىم ئىدى. ئەنە شۇ چاغدىلا تۆت يىلدىن بېرى ئۇنتۇلماس قەهرىمانلىق ۋە پىداكارلىقلارنى كۆرسىتىپ كەلگەن كىشىلەر ئارىسىدا بۇنداق بىر كۆرەشنى غەلىبىلىك ئاخىرلاشتۇرۇش ئۈمىدىنى پەيدا قىلىش ئىمكانلىرى يەنىلا كۆپ ئىدى.

ئەمما ئەنە شۇنداق بىر پەيتتە، ۋەتەننىڭ بېشىغا ئېغىر كۈلپەت يېغىشقا باشلىغان ئىدى. بۇنداق ئىقتىدارسىزلىقتا، بۇ ۋەيرانچىلىقلارغا بىرەر دۆتلۈك سەۋەپ بولغانمىدى ياكى بىرەر جىنايەت سەۋەپچى بولغان؟

1918 ـ يىلى ياز ئايلىرىنىڭ ئوتتۇرلىرىدىكى مارن دەرياسىنىڭ جەنوبىي قىرغىقىدىن چېكىنىپ چىققان ۋاقتىمىزدا نېمىس تەشۋىقات ئورگانلىرى شۇنداق رەزىل، كارغا كەلمەس دۆتلۈكنى ئىپادىلەشتىكى، ئىچىمدىن

كۈنسايىن كۆچىيىپ قاياناپ چىقىۋاتقان غەزەپ ـ نەپرىتىم بىلەن مۇنداق بىر سۇئالنى قويۇشتىن ئۆزەمنى تۇتىۋالالماي قالغان ئىدىم: ئارمىيىمىزنىڭ شۇنچە قەھرىمانلىقلىرىنى روھى جەھەتتىن شۇنچە ۋەيران قىلىۋېتىشىنى توسايدىغانغا بىرەرسى چىقماسمۇ؟

1914 ـ يىلى مىسلى كۆرۈلمىگەن بىر ھۇجۇم بىلەن غەلىبىلىك ھالدا فرانسىيە تۇپراقلىرىغچە باستۇرۇپ كىرگەن ۋاقتىمىزدا فرانسىيە نېمە قىلالىغان ئىدى؟ ئىتالىيە، ئىسونزو ئۇرۇش سېپىدا مەغلۇپ قىلىنغان ۋاقتىدا نىمە قىلالىغان ئىدى؟ يەنە شۇفرانسىيە، 1918 ـ يىلى باش باھاردا گېرمانىيە قوشۇنلىرى فرانسىيە سەپلىرىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ كۈچلۈك قۇۋۋەتتىمىز بولغان يىراقتا ئاتار ئېغىر زەمبىرەكچىلىرىمىزنىڭ توپ ئوقلىرى پارىژ دەرۋازىسىغچە يېقىنلاپ چۈشكىنىدە نېمە قىلالىغان ئىدى؟ ئۇلار پولكلىرىمىزنىڭ ھۇجۇمىغا بەرداشلىق بىرەلمەي ئالدىراپ ـ سالدىراپ چېكىنىپ قېچىۋاتقان پولكلىرىنى ھاقارەتلىشىپ يەردىن يەرگە ئۇرغان، دۈشمەنگە غەزەپ ـ نەپرىتى ئۇرغۇپ تۇرغان ئەسكەرلىرىمىزنىڭ مىللىي ھېسىياتلىرى نەقەدەر ئەۋجىگە چىققان ـ ھە! فرانسىيىلىكلەر خەلق ئاممىسىنىڭ چوڭقۇر قەلبىگە تەسىر كۆرسەتكىلى بولىدىغان تەشۋىقات دېگەن بۇ قۇرالنىڭ كۈچىدىن پايدىلىنىپ ئەسكەرلىرىگە بىز چوقۇم غەلىبە قىلالايمىز ۋە چوقۇم غەلىبە قىلىشىمىز كېرەك دەيدىغان ئىشەنچىنى قايتا تۇرغۇزۇش ئۈچۈن ھەرىكەتكە كەلمىگەنمىدى؟ ئەگەر تەڭرى مېنى تەشۋىقات ئورگانلىمىزدىكى ئۇنداق جاسارىتى يوق ئاجىز ۋە دۆت كىشىلەرنىڭ ئورنىغا قويغان بولسا ئىدى، ئۇ چاغدا كېسىپ ئېيتالايمەنكى، مەن بۇ ئۇرۇشنىڭ ئاقىۋىتىنى پۈتۈنلەي ئۆزگەرتىۋېتىشكە تولۇق كاپالەتلىك قىلالىغان بولاتتىم!

ئۇ يىللاردا، تەغدىرىم مەندىن يۈز ئۆرىگەن بولسا كېرەك دېگەن خىيالنى تۇنجى قېتىم كاللامغا كەلتۈرگەن ئىدىم. مەن ئۇ ۋاقىتلاردا ھەرقانداق بىر نېگىرنىڭ ماڭا مەرھەمەت كۆرسىتىپ ئاتقان ئوقىدا تۈزۈك بىر خىزمەت كۆرسىتەلمەي تۇرۇپلا ئۇلۇپ كېتىشىم مۇمكىن بولغان بىر مۇھىتتا تۇراتتىم. ئەمما باشقا بىر ساھەدە، ۋەتىنىم ئۈچۈن زور خىزمەتلەرنى كۆرسىتەلىشىم مۇمكىن ئىدى. چۈنكى مەن شۇ ۋاقىتلاردىن تارتىپلا ئۇرۇش تەشۋىقاتى دېگەن بۇ ۋەزىپىنى نەتىجىلىك ئورۇندىيالمىشىمغا تولۇق ئىشىنىدىغان غورۇرلۇق بىرسى ئىدىم. ئەپسۇس ئىچىدە شۇنى ئېتىراپ قىلىشقا مەجبۇرمەنكى، مەن ئۇ يىللىرى ھېچكىم كۆزگە ئىلمايدىغان ۋە ھېچكىم تونىمايدىغان ئاددى بىر سولدات، سەككىز مىليون ئەسكەرنىڭ يوقلىما جەدۋىلىدە ئارانلا بىر قۇر ئەسكەرلىك نومۇرۇم يېزىلىپ قالغان كۆزگە چېلىقمايدىغان ئاددىي نېمىس ئەسكىرى ئىدىم! شۇنداق بولغاچقا، ئۇ چاغلاردا ئۇنۇمنى چىقارماي تاپشۇرۇلغان

ۋەزىپىلەرنى قولۇمدىن كېلىشچە تولۇق ئورۇندىشىغا تىرىشچانلىق كۆرسىتىشتىن باشقا ئامالىم يوق ئىدى.

1915 ـ يىلى ياز ئايلىرىدا دۇشمەننىڭ تارقاتقان تۇنجى تەتۇر تەشۋىقات كىتاپچىلىرى قولىمىزغا چۈشۈشكە باشلىغان ئىدى. كىتاپچىلاردا يېزىلغان مەزمۇنلار ئۆتكەن يىلدىن تارتىپ ئېيتىپ كېلىۋاتقان گەپلەردىن كۆپ پەرق قىلىپ كەتمەيتتى. پەقەت يېزىلىش ئۇسلۇبى بىلەن ئىزاھاتلىرىدىلا بەزى يېڭىلىقلار كۆزگە چېلىقاتتى: بۇ كىتاپچىلاردا گېرمانىيىدە ئاچارچىلىق يامىراپ كېتىۋاتقانلىقى، بۇ ئۇرۇش ئۇزۇنغا سوزۇلىدىغان بىر ئۇرۇش بولىدىغانلىقى، بۇ ئۇرۇشنى يېڭىپ چىقىش ئىھتىمالىمىزنىڭ بارغانسىرى ئازىيىپ كېتىۋاتقانلىقى، شۇنداق بولغاچقا ۋەتىنىمىزدىكى خەلقنىڭ تېنچلىق تەلىۋى شىددەت بىلەن ئارتىپ كېتىۋاتقانلىقى، شۇنىڭغا قارىماي كايزەر (پادىشاھ) بىلەن مىللىتارىستلارنىڭ بۇنىڭغا يول قويمايۋاتقانلىقى، بۇ ئىشلاردىن خەۋىرى بولغان پۈتۈن دۇنيا خەلقى نېمىس خەلقىگە قارشى تۇرىۋاتقان بولماستىن ــ ئەلۋەتتە بۇ تەرىپىنى ئۇلار بەكلا ياخشى بىلەتتى ــ بەلكى بىردىن ـ بىر ئۇرۇش جىنايەتچىسى بولغان كايزەرگىلا قارشى ئۇرۇش قىلىۋاتقانلىقى، تېنچلىق سۆيەر ئىنسانىيەت ئالىمى بۇ ئىنسانىيەت دۇشمىنىنى ئاغدۇرۇپ تاشلىمىغىچە بۇ ئۇرۇشنى ھەرگىز توختاتمايدىغانلىقى، ئۇرۇش ئاخىرلاشقىنىدا لىبىرالىزىمچى، دېموكراتىيىچى خەلقلەر نېمىس مىللىتىنى دۇنيا تېنچلىقپەرۋەرلەر قاتارىغا قوشۇالمىدىغانلىقى، "پرۇسىيە مىللىتارىزىمى" ئاغدۇرۇلمىغىچە دۇنيا تېنچلىقىغا ھەرگىزمۇ كاپالەتلىك قىلغىلى بولمايدىغانلىقى، ... دېگەندەك نەرسىلەر ئالاھىدە تىلغا ئېلىنغان ئىدى.

ئۇلار بۇ دېگەنلىرىنى تېخىمۇ تولۇق ئىسپاتلاپ كۆرسىتىش، ئۇنى تېخىمۇ ئىشەنچلىك، تېخىمۇ جەلىپ قىلارلىق قىلىپ كۆرسىتىش ئۈچۈن بۇ بروشورلاردا خۇددى ۋەتىنىمىزدىن كەلگەن قىلىپ كۆرسىتىلگەن ئۇيدۇرما شەخسى خەت ـ چەك نۇسخىلىرىنىمۇ مىسالغا ئېلىپ كۆرسىتىشكەن ئىدى. گويا بۇ خەتلەر ئۇلارنىڭ ئوتتۇرغا قويغانلىرىنى تولۇق ئىسپاتلاپ بەرگەندەك تۇيغۇنى پەيدا قىلىشقا تىرىشىلغان ئىدى. ئەمما ئالدىنقى سەپتىكى جەڭچىلەر بۇ بروشورلاردا دېيىلگەنلەرنى مازاق قىلىپ كۈلىشەتتى. بۇ كىتاپچىلار ئوقۇلغاندىن كېيىن باش قۇماندانلىق شتابىغا ئۆەرتىپ بېرىلەتتى. شۇنداق قىلىپ بىر قېتىملىق شامال بۇنىڭغا ئوخشايدىغان بروشورلارنى يەنە بىر قېتىم ئۇچۇرۇپ كەلگەن كۈنلەرگىچە بۇ ژاراقلاردا يېزىلغانلار ھەممىنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرىلىپ بولاتتى. دۇشمەن تەرەپ بۇ تۈردىكى بروشورلارنى كۆپۈنچە ژاقىتلاردا ئايروپلاندىن چېچىپ تارقىتىشاتتى.

ئاربدىن ئۇزۇن ئۆتمەي بۇ تۈردىكى بروشورلاردا دېيىلگەن بىر نوقتا پۈتۈن ئۇرۇش سەپلىرىدە كىشىنى چۈچۈتكىدەك يامان تەسىرلەرنى پەيدا قىلىشقا باشلىدى. ئالدىنقى سەپلەردە، باۋارىيەلىكلەردىن تەشكىل تاپقان بارلىق قىسىملاردا بۇ تۈردىكى تەشۋىقاتلار پرۇسىيىلىكلەرگە قارشى ھاقارەت قىلىش ۋەقەلىرىنىڭ كېلىپ چىقىشىغا، بۇ ئۇرۇشنىڭ ئەسلى جىنايەتچىلىر پرۇسىيىلىكلەر دەيدىغان گەپلەرنىڭ ئېقىپ يۈرىشىگە سەۋەپ بولىدۇ. بۇ بروشورلاردا باۋارىيىلىكلەرگە ھېچقانداق بىر دۈشمەنلىكى يوقلىقىنى، ئەمما باۋارىيىلىكلەر پروسىيىلىكلەر ئۈچۈن ئۆزلىرىنى بىھۇدە ئوتقا ئاتماقچى بولسا ئۇلارغا قىلچە يارىدەم قىلالمايدىغانلىقلىرى ھەققىدىمۇ قوشۇمچە قىلىنغان ئىدى.

بۇ تۈردىكى غەلىتى گەپ ـ سۆزلەر 1915 ـ يىلىسى ھەقىقەتەنمۇ ئۆز تەسىرىنى كۆرسىتىشكە باشلايدۇ. قىسىملار ئوتتۇرىسىدا پرۇسىيىگە قارشى بۇزغۇنچىلىقلار، دۈشمەنلىكلەر، سوغۇق مۇناسىۋەتلەر كۆرىنەرلىك دەرىجىدە ئارتىشقا باشلايدۇ. شۇنىڭغا قارىماي بۇنداق ھادىسىلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن مەيلى تۆۋەن دەرىجىلىك ئورۇنلاردا بولسۇن ياكى يوقۇرى دەرىجىلىك ئورۇنلاردا بولسۇن ھېچقانداق بىر تەدبىر ئېلىنمايدۇ. بۇ ئەھۋال ئادەتتىكى بىر خاتالىق ياكى سەل قارىلىشتىن كېلىۋاتقان بىر ھادىسىگە زادىلا ئوخشىمايۋاتاتتى. شۇ سەۋەپتىن، مەيلى ھازىر بولسۇن ياكى كېيىن بولسۇن يالغۇز پرۇسىيىلىكلارلا ئەمەس بەلكى پۈتكۈل نېمىس مىللىتى چوقۇم بۇ سەل قاراشنىڭ جازاسىنى تارتىشقا مەجبۇر بولاتتى. بۇنىڭ زىيىنى يالغۇز پرۇسىيىلىكلەرگىلا كېلىپ قالماي، پۈتكۈل نېمىس مىللىتىنى زىيانغا ئۇچۇرىتىش بىلەن ئاخىرلىشىدىغانلىقى ئېنىق ئىدى. چۈنكى باۋارىيىلىكلەرمۇ پرۇسىيىلىكلەرگە ئوخشاش نېمىس مىللىتىنىڭ بىر تەركىبى قىسمى ئىدى. يوقۇرقىدەك سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن، دۈشمەن تەشۋىقاتى 1916 ـ يىلىدىن باشلاپ ئۆز تەسىرىنى كۆرسىتىشكە باشلاپ، ھەقىقەتەنمۇ ئىنكار قىلغىلى بولمايدىغان نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشكە باشلايدۇ.

ئەندىلىكتە، ۋەتەن ئىچىدىن بۆاستە كېلىۋاتقان يىغىزار بىلەن يېزىلغان مەكتۇپلەرمۇ ئۆز تەسىرىنى كۆرسىتىشكە باشلىماقتا ئىدى. شۇنداق قىلىپ بۇ تۈردىكى خەت ـ چەكلەرنى دۈشمەن تەرەپ بۆاستە ئالدىنقى سەپلەرگە كۆپەيتىپ تارقىتىپ يۈرۈشنىڭ ھاجىتى قالمىغان ئىدى. قىزىق يېرى، ھۆكۈمىتىمىز بۇ تۈردىكى ھادىسىلەر ئۈچۈنمۇ ھېچقانداق بىر ئالدىنى ئېلىش تەدبىرنى ئويلاشمىدى. بۇنىڭ ئورنىغا ھۆكۈمەت تەرەپتىن بىر قىسىم ئاخماقانە ئاگاھلاندۇرۇشلارلا ئېلان قىلىندى. ئەمما ئالدىنقى سەپتىكىلەر خۇددى دەسلەپكى ۋاقىتلاردىكىگە ئوخشاش بۇ تۈردىكى زەھەرلەرنىڭ زىيىنىغا

ئۇچىراشقا باشلايدۇ. ۋەتەن ئىچىدىكى چېچى ئۇزۇن، ئەقلى قىسقا بەزى ئاخماق خوتۇنلار ئەنە شۇنداق خەتلەرنى ئۆۋەرتىشنى زادىلا توختاتمىغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ يازغان بۇ تۈردىكى زارلىنىش خەت ـ چەكلىرى دۇشمەن تەرەپنىڭ مەنپەتىگە پايدا كەلتۈرىۋاتقانلىقى ھەققىدە قىلچىمۇ ئويلاشمايتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇلار ۋەتەن ئىچىدە تارتىۋاتقان ئازاپلىق كۈنلىرىنىڭ دەردىنى ئالدىنقى سەپلەرگىمۇ يېيىپ، ئەسكەرلەرنىڭ ئىرادىسىنى سۇندۇرۇش ئۈچۈن دۇشمەنگە ۋاستىلىق خىزمەت قىلىپ بەرمەكتە ئىدى. نېمىس ئايالىلىرىنىڭ بۇ تۈردىكى ئويلىماي يازغان ئاخماقانە خەتلىرى ئالدىنقى سەپلەردە يۈزمىڭلىغان ئەسكەرلىرىمىزنىڭ ھاياتىدىن ئايرىلىشىغا سەۋەپ بولدى. ئاخىرىدا، 1916 ـ يىلى مېنى ئەنسىرەتكەن ھەر تۈرلۈك ۋەقەلەر ئەنە شۇ تېرىقىدە يۈز بېرىشكە باشلايدۇ. ئالدىنقى سەپلەردە ئەسكەرلەر ئارىسىدا ھەر تۈرلۈك غۇدۇراشلار كۆرۈلۈشكە باشلايدۇ. ھەر تۈردىكى سەۋەپلەردىن ئوتتۇرغا چىقىشقا باشلىغان كۆڭۈلسىزلىكلەر كۈندىن ـ كۈنگە كۆپىيىپ قورقۇنۇشلۇق بىر ۋەزىيەتنى شەكىللەندۈرمەكتە، ھەتتا بەزىدە ئۇششاق ـ چۈششەك توپىلاڭلارغىمۇ سەۋەپ بولماقتا ئىدى: ئەسكەرلەر ئالدىنقى سەپلەردە ئاچارچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرىپ ھەر تۈرلۈك پىداكارلىقلارنى كۆرسىتىشكە چىداپ تۇرىۋاتقان بىر شارائىتتا، ئۇلارنىڭ يۇرتلىرىدا قالغان بالا ـ چاقىلىرىمۇ ئۆيىدە ھەر تۈرلۈك قىينىچىلىقلارغا دۇچ كەلمەكتە ئىدى. ئەسلىدە ۋەتەننىڭ بەزى بولۇڭ ـ پۇچقاقلىرىدا ھەشەمەتلىك ئۈيۇن ـ تاماشىلار، بۇزۇپ چېچىشلارمۇ كۆپ ئىدى. ھەتتا بۇ جەتتىكى ئىقتىسادىي تەڭسىزلىككە دائىر ئىشلار ئالدىنقى سەپلەردىمۇ دېگەندەك ياخشى باشقۇرۇلماي كېلىنمەكتە ئىدى. شۇڭا، ئەسكەرلىرىمىز بۇ تۈردىكى ھادىسىلارنى تىلغا ئېلىشىپ غۇدۇراشقا، ھەتتا ئۇششاق ـ چۈششەك ئىسيانلارغىمۇ سەۋەپ بولۇپ بەرمەكتە ئىدى.

قىسقىسى، دۆلەت ئەربابلىرىچە ئەھمىيەت بېرىشكە ئەرزىمەيدۇ دەپ قاراپ كېلىنگەن بۇ تۈردىكى ئىچكى مەسىلىلەرنىڭ كۆرىلىشىگە ئەگىشىپ بوھرانمۇ ئۆزىنى كۆرسىتىشكە باشلىغان ئىدى. ئالدىنقى سەپتىكى جەڭچىلەر شۇنچە غۇدۇراشقانلىرىغا، ئاچچىغىنى بېسىۋالالماي سەكرەپ كېتىشلىرىگە قارىماي، بۇ ئاچچىقلىرىنى بىردەمدىلا ئۇنۇتۇپ خۇددى ھېچقانداق ئىش بولمىغاندەك ئۇنىنى چىقارماي ئۆز ۋەزىپىسىنى ئورۇنداشقا كىرىشىپ كېتەتتى. دەسلىۋىدە بۇ تۈر ھادىسىلاردىن نارازىلىق بىلدۈرۈپ يۈرگەن قىسمىمىز، بىر پاتقاقلىق پوزىتسىيىسىنى مۇداپىيە قىلىش ۋەزىپىسىگە تەقسىم قىلىنىدۇ. قىسمىدىكىلەر خۇددى گېرمانىيىنىڭ تەغدىرى مۇشۇ بىر قانچە يۈز مېترلىق پاتقاقلىققا باغلىنىپ قالغىنىدەك يەرگە چىڭ مىخلىنىپ ئۇ يەرنى جان تىكىپ قوغداشقا كىرىشىدۇ. ئۇلار يەنىلا بۈرۈنقى پېتى قەھرىمانلىق

كۆرستىپ بۇ يەرنى ھەرگىزمۇ قولدىن بەرمەسلىك ئۈچۈن جان پىدا قىلىشماقتا ئىدى.

ئەنە شۇ چاغدا، تەغدىرىمدە ئۇشتۇمتۇت ئۆزگىرىش يۈز بەردى. بىر ئىستىھكام بىلەن يەنە بىر ئىستىھكام ئوتتۇرىسىدا چېپىپ يۈرۈگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئالدىنقى سەپ بىلەن ۋەتەن ئوتتۇرىسىدىكى تۈپتىن ئوخشىمايدىغان چوڭ پەرقنى تونۇشۇم ئۈچۈن بىر پۈرسەت كەلگەن ئىدى. 1916 ـ يىلىنىڭ سىنتەبىر ئاخىرلىرىدا قىسىمىمىز سومىي جېڭگە كىرىش ئۈچۈن يولغا چىقىدۇ. بۇ ئۇرۇش، قىسىمىمىز ئۈچۈن ئېيتقاندا زامانىۋىلاشقان شىددەتلىك جەڭلىرىمىزنىڭ بىرىنچىسى ھېسابلىناتتى. ئۇ چاغدا كۆرگەنلىرىمنى بۇ يەردە تەپسىلى تونۇشتۇرىشىم شۇنداق تەسكە توختايدۇكى، شۇ قېتىملىق جەڭنى بىر ئۇرۇش دېگەندىن كۆرە، ئۇنى بىر دوزاق ئازاۋى دېگەن تۈزۈك. توختىماي توپقا تۇتىلىۋاتقان نېمىس ئۇرۇش سېپى نەچچە ھەپتىگىچە پوزىتسىيىسىنى قولدىن بەرمەي ساقلاپ تۇرالىدى. توغرا، بەزىدە قىسمەن چېكىنىشكە مەجبۇر قالغان ۋاقىتلىرىمۇ يوق ئەمەس ئىدى. ئەمما كېيىن يەنە ھۇجۇمغا ئۆتۈپ قىلچە بوشاشمىدى. دۇشمەن، سېپىمىزنى زادىلا بۆسۈپ ئۆتەلمىدى. مەن 7 ـ سىنتەبىر كۈنى ئۇرۇشتا ياردار بولدۇم. تەڭرىگە شۈكرى، ئۇرۇش سېپىدىن ئايرىلىپ ئارقا سەپكە ــ گېرمانىيىگە قاراپ يارداردلار ۋاگونىدا ئولتۇرۇپ پويىز بىلەن يولغا چىقتىم.

ئۇ كۈنلەر مېنىڭ ۋەتەندىن ئايرىلغىنىمغا ئىككى يىل بولغان كۈنلەر ئىدى. ئەمما ماڭا بۇ ۋاقىت بەكلا ئۇزۇن، ئاخىرى يوقتەك بىلىنگەن ئىدى. گۈيا ھەممە كىشى ھەربى فورمىدىلا يۈرىدىغاندەك ھەممە كىشى ئەسكەر دەپلا كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈپ يۈرگەن ئىكەنمەن. پۈخراچە كىيىنىپ يۈرگەن نېمىسلارنىڭ قىياپىتىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كەتكەن ئىكەنمەن. دالا دوختۇرخانىسىغا ياتقۇزۇلغان ۋاقتىمدا، يېنىمدا ياتقان بىر ياردار بىلەن سۆزلىشىۋاتقان ئايال سېستراننىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ھەيران قالغانلىقىمدىن قاتتىق چۈچۈپ كەتكەن ئىدىم ــ مەن ئىككى يىلدىن بۇيان تۇنجى قېتىم بىر نېمىس ئايالىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاۋاتاتتىم! كېيىن بىزنى ۋەتەنگە ئېلىپ ماڭغان پويىزغا ياتقۇزدى. ۋەتىنىمىزنىڭ چېگرىسىغا يېقىنلاشقانچە قەلبىمىزنى بىر تۇرلۇك غەم ـ ئەندىشە قاپلاشقا باشلىدى. ئىككى يىل بۇرۇن ياش ئەسكەر سۈپىتىدە بېسىپ ئۆتكەن يەرلىرىمىزنىڭ ھەممىسى ــ بۇرۇكسەل، لوۋايى، لىيېگە قاتارلىق جايلار گويا بىزنىڭ ئالدىمىزدىن پاراتتىن ئۆتكەندەك قاتار تىزىلىپ كەينى ـ كەينىدىن ئۆتمەكتە ئىدى. ئاخىرى گېرمانىيە تەۋەسىگە يېتىپ كەلگەنلىكىمىزنى تۇنجى كۆرۈنگەن نېمىس

ئۆيلىرىنىڭ ئىگىز تاملىرى بىلەن چىرايلىق ئىشلەنگەن پەنجىر تاقاق قاناتلىرىدىن تونىدۇق.

ئاھ ۋەتەن! ۋەتەنگە كىرىپ كەلگەن ئىدۇق!

بۇندىن ئىككى يىل ئاۋال، يەنى 1914 ـ يىلىنىڭ نويابىرىدا چېگرادىن ئۆتۈپ ئالدىنقى سەپكە ئاتلانغىنىمىزدا ئىچىمىزگە پاتمايدىغان بىر تۇرلۇك ھاياجان ۋە غۇرۇر بىلەن يولغا چىققان ئىدۇق. ئەندىلىكتە بولسا، پۈتۈنلەي باشقىچە بىر ھېسسىيات ئىچىدە، ۋەتەنگە ئۇن ـ تۇنسىز باقماقتا ئىدۇق. ھەممىمىز شۇنچە زور جاپا مۇشەققەتلەرنى تارتىپ جان تىكىپ قوغدىماقچى بولغان ۋەتەننى قايتا كۆرىلىگەنلىكىمىزدىن خوشال بولۇپ ھاياجانلانماقتا ئىدۇق. ھەتتا كىشىلەرنىڭ كۆزىمىزگە تىكىلىپ قاراشلىرىدىنمۇ خىجىل بولۇپ كېتەتتۇق.

ئالدىنقى سەپكە ئاتلانغان كۈنۈمنىڭ ئىككى يىللىقى تولغان خاتىرە كۈنىسى، بېرلىن سىرتىدىكى بەلىتز ھەربىي گوسپىتالىغا ياتقۇزۇلدۇم. بۇ نەقەدەر زور ئۆزگىرىش ھە؟ سوممې ئۇرۇش سېپىنىڭ جەھەننەم پاتقاقلىق ئاكوپلىرىدىن بۇ چىرايلىق بىنانىڭ ئاپپاق كىرلىكلەر بىلەن قاپلانغان كارىۋاتلىق بالىنىس ياتاقلىرىغا كېلىپ ئورۇنلاشماقتا ئىدۇق. دەسلەپكى كۈنلەردە بۇ كارىۋاتلاردا ئادەتتىكىدەك يېتىپ ـ قوپۇشقىمۇ جۇرئەت قىلالمىدۇق. بۇ يېڭى تۇرمۇش مۇھىتىغا ئاستا ـ ئاستا كۆنۈشكە مەجبۇر بولدۇق.

ئەپسۇسكى، بۇ ماكان باشقا تەرەپلىرىدىمۇ يېپ ـ يېڭى بىر دۇنيا ئىكەنىدۇق: ئالدىنقى سەپتىكى ئارمىيەدە بار روھ بۇ يەردىكى نېمىس پۇخرالىرىدا يوق بولۇپ، ئارمىيىنىڭ روھى ھالىتى بۇ يەرگە كەلگىچە ئۆزگىرەپ باشقا بىر تۈسكە كىرىپ بولىدىكەن. مەن بۇ يەرگە كېلىپ ئالدىنقى سەپتە ھېچكىم بىلمەيدىغان بىر ئەھۋالنى بىلىپ قالدىم: بۇ يەردىكىلەر ئۆزىنىڭ قورقۇنچاقلىقىدىن، پەسكەشلىكلىرىدىن مەغرۇرلىنىپ يۈرىشىدىكەن! ئالدىنقى سەپتە بىر مۇنچە غۇدۇراشلار بولۇپ تۇرغاندەك قىلسىمۇ، ئۇ خىل مىجەزلەر ۋەزىپە ئادا قىلىشقا ھەرگىزمۇ توسالغۇ بولالمايتتى. بولۇپمۇ ئەسكەرلەرنىڭ بۇ تۈردىكى غۇدۇراش مىجەزى ھېچقاچان ئەسكەرلەرنىڭ قورقۇنچاقلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقىرالمايتتى. ياق، ھەرگىز ئۇنىڭغا سەۋەپچى بولالمايتتى. ئالدىنقى سەپتە قورقۇنچاقلىق، پەسكەشلىك ھەر دائىم ھەممىنىڭ نەپرىتىنى قوزغايدىغان قىلچە قىممىتى يوق نەرسىلەردىن بىرى ئىدى. ئۇ يەردە بىرەر قورقۇنچاققا نەپرەتلىنىش ئىپادىسى بىلەن بىرەر قەھرىمانلىققا كۆرسىتىلگەن ھۆرمەت كەسكىن ئايرىلىپ تۇراتتى. بۇ ئىككىسى ئوتتۇرسىدىكى تۈپتىن ئوخشىمايدىغان پەرقنى ھەممە ئېنىق بىلىپ تۈپتىن

ئوخشمايدىغان مۇئاملىده بولىشاتتى. ئەمما بۇ دوختۇرخانىدىكى قاراشلارنىڭ ھەممىسىلا دېگىدەك دەل بۇنىڭ زىتى ئىكەن: قىلچىمۇ ھېسياتى بولمىغان، قۇتراتقۇلۇق بىلەنلا كۈنى ئۆتىدىغانلار ھەممىدىن بەكرەك يايراپ يۈرىشىدىكەن. ئۇنداقلار ھەرقانداق بىر پۈرسەتتە ئۆزىنىڭ ئاتالمىش چۈشەنچىلىرى بىلەن ئەڭ ئىسىل ئەسكەرنىڭ تۇتقان يولىنى، قەھرىمانلىق كۆرسىتىشلىرىنى كۈلكىلىك قىلىپ تەسۋىرلەشكە، شاڭخو قىلىشقا تىرىشىپ، قورقۇنچاق پەسكەشلەرنىڭ ئىپادىلىرىنى ھەممىگە ئۈلگە بولۇشقا تىگىشلىك مىجەز دەپ ماختاپ كۆرسىتىشكە تىرىشىدىكەن. ھەتتا بىر قىسىم شەرمەندىلەر قەھرىمانلىرىمىزغا ئەخلاقسىز پەزىلەتتىن تەربىيە بېرىشكە ئۇرۇندى! ئەنە شۇنداقلاردىن بىرسى دوختۇرغانىدا يېتىۋېلىشنى مەقسەت قىلىپ قولىنى چېگىرا سىمىغا سۈركەپ يارا قىلىۋېلىپ ئۆزىنى كېسەل قىلىپ كۆرسىتەلىگەنلىكىنى، ئەنە شۇ كىچىككىنە يارىسىنى باھانە قىلىپ پويىزغا چىقىۋېلىپ، تا بۈگۈنگىچە بالنىستىن چىقماي يېتىپ كېلىۋاتقانلىقىنى ماختىنىپ تۇرۇپ سۆزلەپ كەتكەن ئىدى. بۇ شەرمەندە ئالدىنقى سەپتىن ئەنە شۇنداق بىر ساختىپەزلىككە تايىنىپ قايتىپ كېلىۋالغان بىرنىمە ئىكەن. ئەمما بۇ ساختىپەز، ئۆزىنى يارىلاندۇرۇشقا قانداق جاسارەت كۆرسەتكەنلىكىنى ماختاپ كۆپتۇرۇپ، خۇددى بىر ئەسكەرنىڭ قەھرىمانلارچە جەڭ قىلىپ قۇربان بولغانلىقىدىنمۇ ئاشۇرىۋەتكەن ئىدى. ئۇنىڭ بۇ كاپشىشلىرىنى بەزىلەر ئۇن چىقارماي ئاڭلاپ ئولتۇرغان بولسا، بەزىلەر ئاڭلىماي كېتىپ قالاتتى. يەنە بىر قىسىملار ئۇنىڭغا قايىل بولۇپ باش لىڭشىتىشىپ مەدھىلىگەنمۇ بولدى!

مەن بۇنداق مەخلۇقلاردىن قاتتىق يىرگىنىپ كەتكەن ئىدىم. ئۇلارنى كۆرسەم غەزەپتىن مىڭەمدىن تۇتۇن چىقىپ كېتەتتى. قولۇمدىن نېمە ئىش كېلەتتى؟ بۇ يەردە بۇنداق ئوتقويرۇقچىلارنىڭ بىلجىرلاشلىرىغا يول قۇيۇلىدىكەن. ئامال يوق. بۇ ھادىسىلەردىن مەسئۇل كىشىلەر چوقۇم خەۋىرى بولىشى كېرەك ئىدى. ئەمما بۇنداقلارنى چەكلەيدىغان ھېچقانداق بىر تەدبىر يوق ئىدى.

شۇنداق قىلىپ داۋالىنىپ ئاران ماڭالىغىدەك بولۇالغىنىمدىن كېيىن بېرلىنغا بېرىپ كېلىش ئۈچۈن رۇخسەت ئالدىم. راس دېگەندەك قورقۇنۇشلۇق ئاچارچىلىق ھەممە يەرنى قاپلاپ كەتكەنلىكى مانا مەن دەپلا چىقىپ تۇراتتى. شۇنچە چوڭ ھەشەمەتلىك بىر شەھەر ئاچارچىلىق دەستىدىن تولغىنىماقتا ئىكەن. ھەممە يەردە نارازىلىقلار يامىراپ كەتكەن بولۇپ، ھەر تۇرلۇك ھەربىلىك ساھەلىرىدىكى پاراڭلارمۇ بايىقى دوختۇرخانىدا بولۇنغان گەپ ـ سۆزلەردىن ئانچە كۆپ پەرقلىنىپ كەتمەيتتى. بۇلارغا قاراپ، بۇ تۇرىدىكى شەرمەندىلەر ئۆز

كۆزقاراشلىرىنى تارقىتىشنىلا مەقسەت قىلىپ بۇ يەرلەردە ئايلىنىپ يۈرگەن بىرنىمىلەرمۇ قانداق دېگەن گۇمانغىمۇ كېلىپ قالاتتىم.

مېۋنخېندا ئەھۋال بۇنىڭدىنمۇ بەتەر، تېخىمۇ ئېغىر ئىكەنلىكىنى كۆردۇم.

داۋالىنىپ ساقايغىنىمدىن كېيىن بالىستىن چىقىرىلىپ ئارقا سەپ تەمىنات باتالىيونىغا تەقسىم قىلىندىم. ئۇ چاغلاردا شەھەر تونۇلغۇسىز ھالغا كېلىپ قالغان بولۇپ، ھەممە يەر رەنجىشلەر، كۆكەمىلىكلەر، تىل ـ ھاقارەتلەر بىلەن تولغان ئىدى. ئارقا سەپ تەمىنات ئىسكىلاتىغا قارايدىغان باتالىيوندىكى ئەھۋالمۇ ئۇنىڭدىن قېلىشمايدۇ دېگىدەك ئىدى. بۇنىڭغا سەۋەپچى بولغانلار ئالدىنقى سەپتە بىرەر سائەتمۇ تۇرۇپ باقمىغان ئەسكەر چېنىقتۇرغۇچى ئوفىتسېرلار بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئالدىنقى سەپتە پىشىپ قىتمالىلىشىپ كەتكەن پىشقەدەم ئەسكەرلەرگە تۇتقان كۆرەڭلىكى قوشۇلۇپ كىشىنى بەكلا بىزار قىلىۋېتەتتى. ئۇلار ھېچ بىر ئىشنى پىشقەدەم ئەسكەرلەردەك مۇكەممەل بىجىرەلمەيتتى. شۇنىڭغا قارىماي كونا ئەسكەرلەرنى زادىلا ياراتمايتتى. دەرۋەقە، پىشقەدەم ئەسكەرلەرمۇ ئالدىنقى سەپلەردە كۆنۈپ كەتكەن بىر قىسىم ئىشنى ئاسىنىغا تارتىدىغان غەلىتە مىجەزلىرىمۇ يوق ئەمەس ئىدى. ئەمما ئۇلارنىڭ بۇ تۈردىكى مىجەزلىرىنى بۇ يەردىكى باشلىقلار پەقەتلا بىلمەيتتى. بولمىسا، جەڭ كۆرگەن بۇنداق پىشقەدەم ئەسكەرلەرنىڭ مىجەزىنى ئالدىنقى سەپتە تۇرۇپ باققان ئوفىتسېرلار بەكلا ياخشى چۈشەنگەچكە ئۇلار بىلەن پاتلا چىقىشىپ كېتەلەيتتى. ئەمما بۇ يەردىكىلەر ھەممە ئىشنى قىينىلاشتۇرىۋەتىدىغانلاردىن ئىدى. بۇلاردىن باشقا، بۇ يەردىكى ئومۇمىي ۋەزىيەت بەكلا خاراپ ھالەتتە ئىدى. ئالدامچىلىق، قاقتى ـ سوقتى، بىر ـ بىرىنى قويۇش، ئاچكۆزلۈك قاتارلىق ھۆنەرلەر بىلەن شوغۇللىنىدىغانلار بۇ يەردە ئەڭ ئەقىللىق كىشىلەر دەپ قارىلاتتى. راستچىللىق بىلەن ساداقەتلىك بۇ يەردە ئاجىزلىق، ئاخماقلىق دەپ قارىلىدىكەن. بۇ يەردىكى بارلىق ئىشخانىلار يەھۇدىيلار بىلەن لىق تولدۇرۇلغان بولۇپ، كاتىپلارنىڭ ھەممىسى دېگىدەكلا يەھۇدىي، يەھۇدىيلارنىڭ ھەممىسى دېگىدەكلا كاتىپ بولۇۋالغاندەك مەنزىرە كۆرۈنەتتى. ئالدىنقى سەپتە بەكلا كام يولۇقىدىغان بۇ 'تاللانغان ئېرق' كىشىلىرىنىڭ ئارقا سەپ ئىشلىرىدا شۇنچە كۆپ ئورۇنغا ئېرىشۋالغانلىقىغا قاراپ ھەيران قالغان ئىدىم. مەن ئۇلارنىڭ ئارقا سەپ خىزمەتلىرىدە ئالدىنقى سەپتىكىدىن ھەسسىلەپ كۆپ ئىكەنلىكىگە قاراپ ھەيران بولۇشتىن باشقا قولۇمدىن بىرەر ئىشمۇ كەلمەيتتى.

بۇ تۈردىكى ئەھۋالىمىزنىڭ ئىقتىسادىي تەرەپلەردە تېخىمۇ ۋەيرانە ئەھۋالدا ئىكەنلىكىنى كۆردۇم. بۇ يەرلەردە يەھۇدىي جامائىتى ھەقىقەتەنمۇ "جىددىي ئېھتىياجلىق ئامىللار" قاتارىغا ئۆتىۋالغان ئىكەن. بۇ تۈردىكى ئۆمچۈكلەر

گېرمانىيەنىڭ ھەممە يېرىنى تورلاپ، نېمىسلارنىڭ قېنىنى ئاستا-ئاستا ئىمىشكە كىرىشكەن ئىكەن. ئۇرۇش ماتېرىياللىرى بىلەن شوغۇللىنىدىغان شىركەتلەر ۋاستىلىق يوللار بىلەن ئەركىن قويۇتىلگەن بولۇپ، ئۇلار مىللىي ئىگىلىكىگە ئەڭ ئاخىرقى زەربىنى بېرىشنىڭ يوللىرىنى تېپىۋالغان ئىكەن. چەكسىز مەركەزلەشتۈرۈش تۈزۈمىنىڭ زۆرۈرلىكىنى ھەممە كىشى قوبۇل قىلىپ بولغان ئىكەن. شۇنداق قىلىپ، 1916~1917-يىلىنىڭ قىش پەسلىدىن باشلاپ ئىشلەپچىقىرىش ساھەلىرىنىڭ ھەممىسى دېگىدەك يەھۇدىي كاپىتالىنىڭ تېزگىنى ئاستىغا كىرىپ بولغان ئىكەن.

ئۇنداقتا خەلق كىمدىن نەپرەتلىنىۋاتىدۇ؟

مەن شۇ چاغدا، ئەگەر دەرھال بىرەر چارە قىلىنمىغىنىدا پات ئارىدا ئېغىر بالا-قازا يۈز بېرىدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ قاتتىق چۈچۈپ كەتكەن ئىدىم. يەھۇدىيلار نېمىس مىللىتىنىڭ تېرىسىنى شۆلۈپ قېنىنى ئىچىۋاتقان، ئىقتىسادى جەھەتتىكى ھۆكمۈرانلىقنى قولغا ئېلىۋاتقان بىر پەيتتە، خەلقىمىز پرۇسىيىلىكلەرگە قارشى كۈشكۈرتىلمەكتە ئىدى. ئالدىنقى سەپتە بەكلا ئاشكارە ئوتتۇرغا چىققان بۇ تۈردىكى تەشۋىقاتلار ئارقا سەپلىرىمىزدىمۇ ھېچ بىر قارشىلىققا ئۇچۇرىماي يېيىلماقتا ئىكەن. پرۇسىيىنىڭ يىمىرىلىشى، باۋارىيىنىڭ يۇكسىلىشىدىن كۆرە پرۇسىيىنىڭ ئاغدۇرۇلىشىدىن كېيىن باۋارىيىنىڭمۇ بىرلىكتە ھالاك بولۇشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ دېگەن مەنىگە ئىگە ئىكەنلىقىنى ھېچ بىر نېمىس خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەي يۈرمەكتە ئىدى. بۇ تۈردىكى ھادىسىلارنى كۆرۈپ كۆڭلۈم بەكلا يېرىم بولاتتى. بۇ ھادىسىلەرنىڭ ھەممىسلا يەھۇدىيلارنىڭ ئويناۋاتقان ئۇچىغا چىققان ھىلىگەرلەرچە ئويۇنىدىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى. ئۇلارنىڭ بۇ قىلىقى ــ پرۇسىيە دۇشمەنلىكىنى پەيدا قىلىشى ــ دىققىتىمىزنى يەھۇدىلاردىن باشقا تەرەپلەرگە بۇرىۋېتىش ئۇچۇن ئويناۋاتقان رەزىل شەيتانى ئويۇنى ئىدى. باۋارىيە بىلەن پرۇسىيە بىر-بىرسى بىلەن تۇتۇشۋاتقاندا يەھۇدىيلار ئۇلارنىڭ بار-يوقىنى كۆزىگە قارىتىپ تۇرۇپ سىرىپ-سۈپۈرۈپ يالماپ يۇتماقتا ئىدى. يەنى، باۋارىيىلىكلەر پرۇسىيىلىكلەرگە قارشى كۈشكۈرتىلىۋاتقان بۇ پەيتلەردە يەھۇدىيلار ئىنقىلاپ پارتىلىتىش تەييارلىقىغا كىرىشىپ، باۋارىيە بىلەن پرۇسىيىنى يەر بىلەن يەكسان قىلىۋېتىش پىلانىنى تۈزۈپ ھەرىكەت باشلىۋەتكەن ئىدى. مەن نېمىس ئىرقى ئىچىدىكى بۇ تۈر مەلئۇنلارچە ئويىنالغان ئىتتىپاقسىزلاشتۇرۇش ئويۇنلىرىغا بەرداشلىق بىرەلمىگەنلىكىم ئۈچۈن، مىيونخېنغا كىلىپلا ئالدىنقى سەپكە قايتىپ كېتىمەن دەپ ئىلتىماس سۇندۇم. ئەسلىدىنلا مىيۇنخېنغا كىلەر-كەلمەي ئالدىنقى سەپكە

قايتۇرۇلۇشۇمنى تەلەپ قىلىپ كەلمەكتە ئىدىم. تەڭرىگە شۈكرى، ئاخىرى ئالدىنقى سەپكە قايتۇرۇلدۇم.

1917 ـ يىلىنىڭ مارت ئېيىنىڭ باشلىرىدا قايتا بۇرۇنقى پولكىمغا قوشۇلۇشۇالدىم.

چوڭ ساتقۇنلۇق

1917 ـ يىلىنىڭ ئاخىرلىرىغا كەلگىنىدە قىسىملىرىمىز جەڭگىۋارلىقىنىڭ ئەڭ تۆۋەن سەۋىيەلەرگە چۈشۈپ قالغان ھالەتتىن قايتىدىن ئۆزىنى ئوڭشۇۋالغان ئىدى. بارلىق جەڭچىلەر رۇسىيىنىڭ يىمىرلىشىدىن كېيىن قايتىدىن يېڭى ئۈمىدكە، جاسارەتكە ئېرىشمەكتە ئىدى. شۇنداق قىلىپ، ئارمىيە ئىچىدە گېرمانىيە بۇ ئۇرۇشتا ئۆتكەن ئىشلارغا سالاۋات دەپ ئاخىرقى غەلىبىنى چوقۇم قولغا كەلتۈرەلەيدىغانلىقىغا بولغان ئىشەنچ تۇرغۇزۇلغان ئىدى. بۇ ئىشەنچ پۈتۈن قوشۇنلارغا كېڭىيىشكە باشلىدى. شۇنداق بولغاچقا قايتىدىن جەڭگىۋار مارشلار ئوقۇلۇشقا باشلىنىپ، يامان خەۋەر تارقاتقۇچى قاغىلارنىڭ سايىسىمۇ ئوتتۇرلۇقتا كۆرۈنمەيدىغان ۋەزىيەت شەكىللەنگەن، ھەممە كىشى ۋەتەن ئىستىقبالىغا بولغان ئىشەنچىسىنى قايتىدىن تىكلىگەن ئىدى.

بولۇپمۇ 1917 ـ يىلىنىڭ كۈز ئايلىرىدا ئىتالىيىنىڭ تارمار كەلتۈرۈلۈشى بىلەن، بارلىق جەڭچىلەر زور دەرىجىدە ئۈمىدلەنگەن ئىدى. بۇ غالىبىيەت، رۇسىيە ئۇرۇش سېپىدىن باشقا يەرلەردىمۇ چوقۇم مۇھاسىرىنى بۆسۈپ ئۆتۈش مۇمكىنچىلىكىنىڭ بارلىقىنى ئىسپاتلاپ بەرمەكتە ئىدى. شۇنداق قىلىپ، مىليونلىغان كىشىلەر چىن قەلبىدىن غالىبىيەت ئىشەنچىكە تولغان بولۇپ، 1918 ـ يىلىنىڭ باھار ئايلىرىنى خاتىرجەم بولۇپ ئۈمىد بىلەن كۈتمەكتە ئىدى. بۇنىڭغا نىسبەتەن دۈشمەن تەرەپنىڭ ۋەزىيىتى ئېغىر بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىغاندەك كۆرۈنمەكتە ئىدى. ئۇ يىلقى قىش ئايلىرى نېمىس قوشۇنلىرى ئۈچۈن ئېيتقاندا باشقا يىللاردىكىدىن خېلىلا خاتىرجەم ئۆتمەكتە ئىدى. ئەمما بۇ خاتىرجەملىك، بوران ـ چاپقۇنىنىڭ ئالدىدىكى جىمجىتلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىكەنىدۇق.

ئالدىنقى سەپتىكىلەر ئاخىرى چىقمىغان بۇ ئۇرۇشنى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە غالىبىيەت بىلەن ئاخىرلاشتۇرۇشنىڭ ئەڭ ئاخىرقى تەييارلىق ئىشلىرىغا كىرىشىپ كەتكەن ئىدى. كەينى ئۆزۈلمەي كېلىۋاتقان ئارقا سەپ تەمىنات بۇيۇملىرى بىلەن ئەسكەرلەر غەربىي فرونتقا يۆتكەلمەكتە، قىسىملار ئومۇمىي

ھۇجۇمغا ئۆتۈش ئۈچۈن بويرۇق تاپشۇرۇپ ئېلىشقا باشلىغان، بۇنىڭ ئۈچۈن ئاخبارات توپلاشقا كىرىشىپ كەتكەن ئىدى. دەل شۇ پەيتتە، گېرمانىيىدە ئەڭ پەسكەش ئويۇن ئوينىلىدۇ.

ئۇلار گېرمانىيىنىڭ ئۇرۇشتا غالىپ چىقىشىنى ھەرگىز خالىمايتتى! ئۇرۇشتا نېمىسلارنىڭ غالىپ كېلىشى كۆزگە كۆرۈنۈپ ئەسكەرلەر تۈگ كۆتۈرۈپ تەنتەنە قىلىشقا تەييارلىنىۋاتقان، ھەممە كىشى بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزىنى بېغىشلاشقا تەييارلىق قىلىۋاتقان 1918 ـ يىلى كىرىۋاتقان بىر پەيتتە، نېمىس دۇشمەنلىرى نېمىسلارنىڭ ئەتىيازلىق ئومۇمىي يۈزلۈك قايتارما ھۇجۇمىنى تېخى باشلاتماي تۇرۇپلا زاكىسىدا بۇغۇپ تاشلاش، شۇ ئارقىلىق غالىبىيەتكە ئېرىشەلمەس قىلىۋېتىش ئۈچۈن پۈتۈن چارىلارنى ئىشقا كىرىشتۇرۇشكە باشلايدۇ: ئوق ـ دورا ۋە ئارقا سەپ تەمىنات سېپىدىكىلەرنى ئومۇمىي يۈزلۈك ئىش تاشلاپ نامايىش قىلىشقا قوزغايدۇ!

ئەگەر بۇ قېتىمقى نامايىش مۇۋەپپەقىيەتلىك ئېلىپ بېرىلغان بولسا ئىدى، نېمىس ئۇرۇش سەپلىرى پۈتۈن سەپ بويىچە تارمار قىلىنغان، نېمىسلار تۈغ كۆتۈرۈپ زەپەر تەنتەنىسى قىلالمايدىغان ۋەزىيەت شەكىللىنىپ، ۋورۋارتسىنىڭ ئارزۇلىرى ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان ھېسابلىناتتى. قۇرال ـ ياراق، ئوق ـ دورا يېتەرسىزلىكى سەۋەبىدىن نېمىس ئۇرۇش سەپلىرى بىر نەچچە ھەپتىگە قالماي دۇشمەن تەرىپىدىن بۆسۈلۈپ تىرە ـ پىرەڭ قىلىنىشىغا ئىشەنگەن ئىدى! بۇنداق بىر ۋەزىيەت ئاستىدا، ئومۇمىي ھۇجۇم يوق بولۇپ، ئانتانتا دۆلەتلىرى قۇتقۇزۇپ قېلىنغان، بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە ئىنتېرناتسيونالچى كاپىتال كۈچلىرى گېرمانىيىنى تېزگىنى ئاستىغا ئېلىۋالالىغان، ماركسىزمچىلارنىڭ ھىلىسىگە تايىنىپ مىللىتىمىزنى قايمۇقتۇرۇش غەرىزى ئىشقا ئاشۇرۇلغان بولاتتى.

ئىنتېرناتسيونال كاپىتالىنىڭ ھۆكمۈرانلىقىنى تىكلىۋېلىش ئۈچۈن مىللىي ئىگىلىك ۋەيران قىلىنغان بولىشى لازىم ئىدى. مىللى ئىگىلىكنىڭ ۋەيران بولىشى بولسا بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ئاخماقلىقى ۋە نادانلىقى سەۋەبىدىن، يەنە بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ يوشۇرۇن خائىنلىق قىلىشى سەۋەبىدىن ئىشقا ئاشۇرۇلىشى كېرەك ئىدى.

ئەمما ئۇلار ئىشەنچ قىلىپ كېلىۋاتقان ئوق ـ دورا تەمىنات سېپىدىكى نامايىش ئۇلارغا بۇ پىلاننى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئىمكانىيىتىنى بەرمىدى. ئالدىنقى سەپتىكىلەرمۇ ئارقا سەپ ياردىمىدىن مەھرۇم بولمىدى. چۈنكى بۇ قېتىمقى نامايىش ئالدىنقى سەپتىكى ئەسكەرلەرنىڭ ئوق ـ دورىلىرى تۈگەپ ئۇرۇش سەپلىرىنىڭ يىمىرىلىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغۇدەك ئۇزۇن داۋاملىشالمىغان ئىدى. شۇنداقتىمۇ بۇ ھەرىكەت جەڭگىۋارلىققا ئىنتايىن

ئېغىر تەسىر كۆرسىتىپ، ئالدىنقى سەپتىكىدىن نەچچە ھەسسە ئېغىر زىيانلارنى كەلتۈرۈپ چىقاردى.

ئەسكەرلەر ئارىسىدا مۇنداق سۇئاللار تۇغۇلۇشقا باشلايدۇ: ۋەتەندىكىلەر ئۇرۇشتا غەلىبە قىلىشنى خالىمىغان بولسا، ئارمىيىمىز يەنە نېمىگە ئۇرۇشنى توختاتمايدۇ؟ شۇنچە زور يوقۇتۇلۇش بىلەن شۇنچە ئېغىر پىداكارلىق كۆرسىتىشنىڭ نېمە زۆرۈرىيىتى بار ۋە كىم ئۈچۈن ئۇرۇشۇپ غەلىبە قازانماقچىمىز؟ غەلىتە ئەھۋال، جەڭچىلەر ئۇرۇشتا غەلىبە قىلىمىز دەپ جەڭ قىلىۋاتسا، ۋەتەندىكىلەر نامايىش قىلماقتا ئىدى! يەنە بىر سۇئال: بۇنچە غەلىتى ئۇرۇنۇشلار دۇشمەنگە قانداق تەسىر پەيدا قىلار؟

1917~1918 ـ يىل ئارىسىدىكى قىش ئېيىدا دۇشمەن قوشۇننىڭ ئۇرۇش سەپ ئاسمىنىنى قارا بۇلۇتلار قاپلاشقا باشلايدۇ. دۇشمەن كۈچلىرى تۆت يىلدىن بېرى دىۋىدەك كۆرۈنگەن بۇيۇك گېرمانىيە كۈچلىرىگە ھۇجۇم قىلىپ كەلگەن بولسىمۇ، بۇ دىۋىنى يېڭىتالمىغان ئىدى. ئەمما بۇ بۇيۇك كۈچنىڭ پەقەت بىرلا قولى كارغا كەلمەكتە بولۇپ، ئۆزىنى قوغداش ئۈچۈن بىرلا قولى بىلەن ھەم قالقان تۇتۇشقا، ھەم قېلىچنى قېنىدىن چىقىرىپ ھېلى غەرپكە، ھېلى شەرققە ھېلى جەنۇبقا شىلتىشقا مەجبۇر قالغان ئىدى. مانا ئەندى بۇ بۇيۇك كۈچ كەينى تەرىپى بىلەن يېڭىنىدىكىلەردىن بىخەتەر ھالغا كېلىپ قول ـ پۇتلىرى كىشەندىن قۇتۇلغان بىر ۋەزىيەتكە ئېرىشكەن ئىدى. نېمىسلار دۇشمەنلىرىدىن بىرسىنى مەغلۇپ قىلىش ئۈچۈن دەريا ـ دەريا قان تۆكۈشكە مەجبۇر بولغان بولسا، مانا ئەمدى قالقان بىلەن قىلىچنى بىرلەشتۇرۇپ غەرپ تەرەپكە ھۇجۇم قىلىش پۇرسىتىنى قولغا كەلتۈرگەن ئىدى. بۇ كەمگۈچە دۇشمەنلىرى ئۆنى يېڭەلمەي دائىم زىيان تارتىپ كېلىۋاتقان بولغاچقا، قايتارما ھۇجۇم باشلىنىپ قېلىشتىن بەكلا قورقاتتى. چۈنكى، ئەمدى ھۇجۇم قىلىش نۆۋىتى تەبىئىي ھالدا نېمىسلاردا ئىدى. شۇنداق بولغاچقا نېمىسلارنىڭ غەلىبە قازىنىشىنى توسقۇنلۇققا ئۇچرىتىشنىڭ كويىدا ئىدى. دۇشمەنلەر ئەندى گېرمانىيە غالىپ كېلىدىغان بولدى دېيىشىپ قورقۇپ غالىلداپ تىترەشمەكتە ئىدى.

لوندون بىلەن پارىژدا كەينى ـ كەينىدىن مۇھاكىمە يىغىنلىرى ئۆتكۈزۈلدى. ئۆز خەلقىنى گېرمانىيە ئۇرۇشتا چوقۇم مەغلوپ بولىدۇ دەيدىغان گەپلەرگىمۇ ئىشەنمەيدىغان بولۇپ قالغاچقا، بۇ كۈنلەردە ئۇلار تەشۋىقات پائالىيەتلىرى بىلەن شوغۇللىنالمىشىمۇ بەكلا تەسكە توختايتتى. ئۇلارنىڭ ئەھۋالى ئالدىنقى سەپتىمۇ دۆلىتىدىكىسىگە ئوخشاش بولۇپ، ئالدىنقى سەپتىكى غەرب ئىتتىپاقداش ئەسكەرلەرنىڭمۇ ھاياجىنى پەسىيىپ، پۇتۇن ئۇرۇش سەپلىرىدە ئېھتىيات، جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرمەكتە ئىدى. دۇشمەن

ئەسكەرلىرىنىڭ كىيىرلىك قىيافىتى بىلەن ھەددىنى بىلمەس مىجەزلىرى ئۇشتۇمتۇتلا يوقۇلۇپ يۈڭاشلىشىپ، ئەسكەرلىرىنىڭ كۆزلىرىدە بىر تۇرلۇك غەم ـ ئەندىشە كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئەندى ئۇلارنىڭ نېمىس ئەسكەرلىرىگە بەرگەن باھالىرى ئۆزگەرگەن ئىدى. بۇ كۈنگە كەلگىچە، ئۇلار نېمىس ئەسكەرلىرىنى چوقۇم مەغلوپ بولىدىغان بىر توپ تەلۈلەر دەپ قاراپ كەلگەن بولسا، ئەندىلىكتە ئۇلارنىڭ ئالدىدا يېقىن ئىتتىپاقدىشى بولغان رۇسىيە قوشۇنلىرىنى تارمار كەلتۈرگەن بىر كۈچ تۇرماقتا ئىدى. گېرمانىيە ئارمىيەسىنىڭ ئاساسىي ھۇجۇم نىشانىسىنى ئىزچىل تۇردە شەرققە قاراتقانلىقى ھەقىقەتەنمۇ داھىيانە بىر قارار ئىكەنلىكى ئېنىق ئىدى. مۇنداق قارىماققا، نېمىسلا ئۈچ يىلغىچە توختىماي رۇسىيىگە ھۇجۇم قىلىپ تۇرغان بولۇپ، بۇ جەريانىدا تۇزۇك بىر نەتىجىگىمۇ ئېرىشەلمىگەندەك كۆرۈنۈشنى بەرگەن ئىدى. شۇڭا دۈشمەنلەر گېرمانىيە رۇسىيىگە ھۇجۇم قىلىپ ھېچقانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمەيدۇ دېيىشىپ قاتتىق مازاق قىلىشقان ئىدى. ئۇلار، رۇسىيە سان جەھەتتىكى ئۈستۈن ئەسكىرى كۈچىگە تايىنىپ گېرمانىيىنى چوقۇم بىر كۈنى مەغلۇپ قىلىدۇ دەپ ئىشەنگەن ئىدى. بۇ جەريانىدا گېرمانىيە ئېغىر زىيانغا ئۇچراپ بەكلا كۆپ قۇربان بېرىپ، ئاخىرىدا ئاجىزلاپ مەغلوپ بولىدىغانلىقى ئېنىق دەپ قاراشقان ئىدى. دېمىسىمۇ ئۇرۇش ۋەزىيىتى بۇ دېيىلگەنلەرنى تەستىقلاپ كېلىۋاتقاندەك كۆرۈنمەكتە ئىدى.

1914 ـ يىلى سىنتەبىردىن باشلاپ تاننېنبېرگ ئۇرۇشىدا قولغا چۈشكەن ئۇرۇس ئەسىرلىرى كەينى ئۈزۈلمەي ئىزچىل تۇردە گېرمانىيىگە توشۇلۇشقا باشلىغان كۈندىن بۇيان، بۇ روس ئەسىر يۆتكەش ئىشى بىر كۈنمۇ توختىماي داۋاملىشىپ كەلمەكتە ئىدى. شۇنىڭغا قارىماي، بۈيۈك چارۇسىيە ئىمپېرىيىسى تارمار كەلتۈرۈلگەن ھەر بىر ئۇرۇس قىسىملىرىنىڭ ئورنىنى يېڭى قۇربانلىق قوشۇنلىرى بىلەن تولۇقلاپ ئۇرۇشنى داۋاملاشتۇرۇپ كەلمەكتە ئىدى. گېرمانىيە بۇنداق بىر بەسلىشىشتە يەنە قانچىلىك بەرداشلىق بېرەلىشى مۇمكىن؟ گەرچە كۈنلەرنىڭ بىرىدە گېرمانىيە ئۇرۇشتا يېڭىپ چىقالىسىمۇ، رۇسلار تېخى ئۇرۇشقا قاتناشتۇرمىغان تۈگىمەس زاپاس قوشۇنلىرىنى ئالدىنقى سەپكە توشۇپ كەلسە ھالسىرىغان گېرمانىيە يەنە قايسى ئەسكىرى بىلەن تاقابىل تۇرالايتتى؟ بۇنداق بىر ۋەقە قاچان يۈز بېرىشى مۇمكىن؟ بۇ تۇردىكى مۆلچەرلەرگە ئاساسلانغاندا، روسلارنىڭ ئۇرۇشتا يېڭىپ چىقىشى ئۇچۇن بەكلا ئۇزۇن ۋاقىت سەرپ قىلىۋاتىدۇ دەپ قارالماقتا ئىدى. شۇنىڭغا قارىماي ئاخىرقى غەلىبە چوقۇم روسلارغا مەنسۇپ بولىشى مۇقەررەر دېيىشەتتى.

مانا ئەندى ئانتانتا تەرەپتىكىلەرنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئۈمىدلىرىمۇ توزۇپ كەتكەن، ئورتاق مەنپەتلەر ئۇچۇن قۇربان بەرگەن، ئەڭ چوڭ پىداكارلىقلارنى

كۆرسەتكەن بىر ئىتتىپاقدىشى بارلىق كۆچىدىن ئايرىلىپ يېڭىلمەس رەھىمسىز بىر كۆچىنىڭ ئالدىدا تەڭ كېلەلمەي تارمار بولۇپ توزۇپ كەتكەن ئىدى. ئەندى ئۇلار كېلىدىغان باھار يەنە نېمە پالاكەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرار دەپ قورقۇپ ئەنسىرەشمەكتە ئىدى. مانا ئەندى ئۇلار بۈگۈنگىچە نېمىسلارنى يېڭەلمىگەن ئىكەن، غەرپ ئۇرۇش سېپىغا جايلىشىۋالغان بۇ قەھرىمان دۆلەت بارلىق كۈچى بىلەن غەرپكە قاراپ ئاتاكىغا ئۆتۈش ئالدىدا تۇرىۋاتقان بىر پەيتتە، ئۇلارنى يېڭىشكە قانداقمۇ كۆزى يەتسۇن!

جەنۇبى تىيرول تاغلىرىنىڭ سايىسى دۈشمەن كۆزىگە قوش كۆرۈنۈپ تەھدىت سالىدىغان بىر دىۋىدەك خىرىس قىلىپ تۇرماقتا ئىدى. فلاندرېسنىڭ تۇمانلىرى ئاستىدا كادورنانىڭ ئېغىر مەغلوبىيەتكە ئۇچۇرىغان قوشۇنلىرىنى ئېغىر غەم باسقان بولۇپ، ئۇلار ئەندى ئۇرۇشتا يېڭىپ چىقىمىز دەيدىغان خىيالىنىڭ ئورنىغا قېچىپ قۇتۇلۇش مۇمكىن بولمايدىغاندەك كۆرۈنگەن تارمار كەلتۈرۈلۈش قورقۇنچى ئاستىدا ئىكىرىماقتا ئىدى.

سوغۇق شامال ھوۋۇلدىغان ئۇ قىش كىچىلىرىدە نېمىس ئالدىنقى يۈرۈش قىسىملىرى دۈشمەن مۇداپىيە سېپىنى بۈسۈپ ئۆتۈش ھەرىكىتىگە ئاتلىنىۋاتقان، بۇ ھۇجۇم پىلانىدىن خەۋەردار بولغان دۈشمەن قوشۇنلىرى قاتتىق غەمدە قالغان بىر پەيتتە، گېرمانىيە تەۋەسىدىن قىزىل بىر يالقۇن كۆتۈرىلىشكە باشلاپ، ئومۇمى يۈزلۈك ئىش تاشلاش ۋەقەسى يۈز بېرىدۇ. بۇ ۋەقەنىڭ ئوت يالقۇنى نېمىس قوشۇنلىرى تۇرىۋاتقان ئەڭ يىراقتىكى توپ ئوقلىرى ئۈيىۋەتكەن ئازگاللارنى ئاكوپ قىلىپ ياتقان نېمىس ئەسكەرلىرىگىمۇ چېچىراشقا باشلايدۇ. يەنى، نېمىس قىسىملىرىغا ئومۇمىي يۈزلۈك قايتارما ھۇجۇمغا ئۆتۈش ئۈچۈن ئەڭ ئاخىرقى بويرۇقلار بېرىلىۋاتقان بىر پەيتتە، گېرمانىيىدە ئومۇمىي يۈزلۈك نامايىش ھەرىكىتى قوزغىلىدۇ!

بۇ ۋەقە كۆرۈلگەن دەسلەپكى پەيتلەردە ھەممە كىشى ھەيران بولۇپ جىمىپ كەتتى. ئەمما ئۇزۇنغا قالماي دۈشمەن تەشۋىقاتچىلىرى چوڭقۇر بىر تىنىۋېلىپ، سائەتلەر 12 گە داڭ ئۇرىشى بىلەن تەڭ گېرمانىيىدىن كەلگەن بۇ ياردەمگە پۈتۈن كۈچى بىلەن چىڭ ئېسىلىدۇ. ئۇلار دەرھال ھەرىكەتكە ئاتلىنىپ يوقۇلۇش گىرداۋىغا كېلىپ قالغان جەڭگىۋارلىق ئىرادىسىنى باشقىلاتىن جانلاندۇرۇشقا كىرىشتى. ئۇلار بۇ ئۇشتۇمتۇت يۈز بەرگەن ھادىسىدىن پايدىلىنىپ ئۇرۇشتا چوقۇم نېمىس ئارمىيىسى ئۈستىدىن غالىپ چىقىدىغان بولدۇق دەپ ئىشىنىپ كۈچەپ تەشۋىق قىلىشقا كىرىشىدۇ. بۇ پەيتتە دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ ئۇرۇشلاردىن بىرسى بولىدىغان نېمىس ئارمىيىسىنىڭ قايتارما ھۇجۇمغا ئۆتۈشىنى كۈتۈپ تۇرىۋاتقان پولكلارغا بۇ ئۇرۇشنىڭ تەغدىرى نېمىس قوشۇنلىرىنىڭ قايتارما ھۇجۇمغا باغلىق

بولماستىن، بەلكى بۇ قايتارما ھۇجۇمغا ئەستايىدىللىق بىلەن تاقابىل تۇرالىشىمىزغا باغلىق دەيدىغان بىر تۈيغۇنى بېرىشكە باشلىغان ئىدى. نېمىس قوشۇنلىرى ھەرقانچە غالىپ كەلگەن بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، ئۇلار ۋەتىنىگە قايتىپ بارغىنىدا ساناقسىز ئۇرۇشلاردا يېڭىپ چىقىپ غالىبىيەتتىن ھۇشىنى يوقاتقان بۇ نېمىس ئارمىيىسىنى تەنتەنە بىلەن كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ئالدىغا ھېچ كىم چىقمايدۇ، ئۇلارنى كۈتۈۋاتقىنى ۋەتىنىنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىۋېتىدىغان بىر ئىنقىلاپ بورىنى دەپ كۈچەپ تەشۋىق قىلىشقا كىرىشمەكتە ئىدى.

ئەنگلىيە، فرانسىيە ۋە ئامېرىكا مەتبۇئاتلىرى بۇ قاراشنى ئۆز مۇشتىرىلىرىنىڭ مېڭىسىگە قۇيۇۋشقا كىرىشىدۇ، ئىنتايىن ئۈستىلىق بىلەن قانات يايدۇرۇلغان يەنە بىر تەشۋىقات، ئالدىنقى سەپتىكى ئەسكەرلىرىنىڭ جەڭگىۋارلىقىنى ئاشۇرۇش پۈرسىتىنى قولغا كەلتۈرۈش ئىدى. "گېرمانىيە ئىنقىلاپ ھارپىسىنى ياشىماقتا!" "شۇنى كېسىپ ھۆكۈم قىلىمىزكى، پات يېقىندا ئانتانتا كۈچلىرى نېمىسلار ئۈستىدىن چوقۇم غالىپ كېلىدۇ!" ھارغىن غەرپ تومىمىلىرى ــ ئەسكەرلىرىنىڭ ئۈيۇشۇپ قىمىر قىلدۇرالماي قالغان پۈت ـ قوللىرىغا جان كىرگۈزۈشنىڭ ئەڭ ئۈنۈملۈك دورىسى بۇ تۈردىكى تەشۋىقاتلار ئىدى. ئەندى ئۇلارنىڭ ئەسكەرلىرى مىلتىق ـ پىلىموتلىرىغا، توپ ـ زەمبىرەكلىرىگە قايتىدىن چىڭ ئېسىلىپ نېمىسلارنى ئوققا تۇتۇشقا كىرىشەلىشى، قورقۇپ ئۆز سايىسىدىنمۇ ئۈركىگىدەك ئەھۋالغا چۈشۈپ ئۇرۇش سەپلىرىدىن كەينىگىمۇ قارىماي قاچقان بۇ مىتىلەر مانا ئەندى قايتىدىن ئۈمىدلىنىپ قارشىلىق كۆرسىتىشكە ئاتلىنىشى مۇمكىن ئىدى. گېرمانىيىدىكى ئوق ـ دورا، قۇرال ـ ياراغ ئارقا سەپ تەمىنات ساھەسى بويىچە پارتىلىغان بۇ نامايىش دۈشمەن سېپىدا ئەنە شۇنداق تەسىر پەيدا قىلغان ئىدى. گېرمانىيىدە يۈز بەرگەن بۇ پاجىئە ئانتانتا ئىتتىپاقىغا ئەزا ئەللەر خەلقىنىڭ غالىبىيەتكە بولغان ئىشەنچىنى كۈچەيتىپ، ئۇلارنىڭ ئالدىنقى سەپلەردە ئۈمىتسىزلىك ئىچىگە پېتىپ قالغان ھارغىن ئەسكەرلىرىنى قايتىدىن ئۈمىدلەندۈرمەكتە ئىدى. نەتىجىدە، نېمىس جەڭچىلىرى بۇ ئىش تاشلاشنىڭ بەدىلىنى مېڭىلغان جەڭچىلىرىنىڭ جېنىنى سېلىپ تولەشكە مەجبۇر بولدى. ئەمما خەلقنى بۇ نامايىشقا كۈشكۈرتكەن ئۇ پەسكەش كىشىلەر ئەسلىدە گېرمانىيىدە قۇرۇلىدىغان ئىنقىلاۋىي ھۆكۈمەتنىڭ ئەڭ يوقۇرى ئورۇنلىرىدىن مەۋقەگە ئېرىشىش ئۈچۈن نامزات بولغان كىشىلەر ئىدى.

گېرمانىيىدە بولسا نېمىس خەلقى بۇ ۋەقەدىن كېلىپ چىققان ئاقىۋەتلەرگە بەرداشلىق بېرەلمىگەندەك يەڭگىل كۆرۈنسىمۇ، دۈشمەن دۆلەتلەر بۇ ئىشتىن نۇرغۇن جەھەتلەردە پايدىلىنىپ كېتىدۇ. ئەندى ئۇلار ھەممىدىن مەھرۇم قالغان

قوشۇنلىرىنىڭ جەڭگىۋارلىقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن تىركىشىش بىلەنلا رازى بولۇپ قالماستىن، يەنە نېمىس سەپلىرىنى شىددەت بىلەن بۆسۈپ ئۆتۈش خىيالىنى قىلىشماقتا ئىدى. راس دېگەندەك، بارلىق ئىنسانپەرۋەرلىك مۆلچەرلىرىگە ئاساسلانغاندا ئەگەر غەرپ ئۇرۇش سېپىدىكىلەر نېمىس قايتارما ھۇجۇملىرىغا يەنە بىر قانچە ئاي بەرداشلىق بېرەلىگەن بولسا ئىدى، ئۇرۇشتا غەرپ ئىتتىپاقداشلىرىنىڭ غالىپ كېلىشى مۇمكىن بولار ئىدى. دۇشمەن تەرەپنىڭ بارلىق پارلامېنتلىرى تېخىمۇ ياخشى ئىستىقبالنى قولغا كەلتۈرەلىشىمىز مۇمكىن دەپ قارىشىپ، گېرمانىيىنى يېمىرىپ تاشلاش مەقسىتىدە قانات يايدۇرىلىدىغان تەشۋىقاتقا بۇگۈنگىچە ھېچكىم ئاڭلاپ باقمىغان ئىنتايىن زور مەبلەغلەر سېلىشقا باشلايدۇ.

ئۇنتۇلماس خاتىرىلەر

مەنمۇ دەسلەپكى ئىككى قېتىملىق ھۇجۇم بىلەن ئەڭ ئاخىرقى ھۇجۇمغا قاتنىشىش بەختىيارلىقىغا ئېرىشەلىگەن بىرسى ئىدىم. مەن قاتناشقان بۇ قايتارما ھۇجۇملار ئۆمۈرۈمدە كۆرگەن مىسلىسىز داغدۇغا پەيدا قىلىدىغان ۋە مەڭگۈ ئېسىمدىن چىقمايدىغان ئەسلىمىلەر بىلەن تولۇپ تاشقان جەڭ بولغان ئىدى. بۇ ھۇجۇمنى مىسلى كۆرۈلمىگەن دەپ ئاتىشىمدىكى سەۋەپ، بۇ قېتىمقى ئۇرۇش خۇددى 1914 ـ يىلىدىكى ھۇجۇمغا ئوخشاش، مۇداپىيىلىنىش تۈسىدە ئەمەس بەلكى ھۇجۇم قىلىش خاراكتېرىدىكى بىر ئاتاكا ئۇرۇشى ئىدى.

دوزاقتەك بىر ئۇرۇش مەيدانىدا ئۈچ يىل ئۆتكەندە بۇ جەريانىنىڭ ھېساپ كىتاۋىنى قىلىش مۇرىتى بىزگە كەلگەنلىكى ئۈچۈن، ئاكوپلاردا، مىنا كۆمۈلگەن تار ئەگرى ـ توقاي يوللاردا نېمىس قىسىملىرى ئەركىن بىر نەپەس ئېلىۋېلىش پۇرسىتىگە ئېرىشكەن ئىدى. غالىپ قوشۇنلىرىمىز يەنە بىر قېتىم تېخىمۇ كۈتىرەڭگۈ روھ بىلەن ھۇجۇمغا ئاتلانغان، مەڭگۈلۈك پۇراق چىقىرىپ تۇرىدىغان ئارچا شاخلىرىدىن ياسالغان ئاخىرقى قېتىملىق تاجلار غالىبىيەت بىلەن بىزدلگەن بايراقلارغا تاقالغان ئىدى. يەنە بىر قېتىملىق يولغا چىققان قوشۇنىمىزنىڭ ئاخىرى ئۈزۈلمەي كېلىپ تۇرغان پولكلىرىمىزدىن ياڭرىغان ۋەتەن مارشلىرى كۆك يۈزىگە تارقىلىپ ئەكىسىدا پەيدا قىلماقتا ئىدى.

شۇنداق قىلىپ تەڭرى بەلكىم بۇ قۇللىرىغا يەنە بىر قېتىم مەرھەمەت ياغدۇرغان ئىدى.

1918 ـ يىلىنىڭ ئوتتۇرلىرىدىكى ئەڭ شىددەتلىك جەڭ بولۇۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇرۇش سېپىدە كۆڭۈلسىزلىك پەيدا قىلىدىغان بىر گەپ يامراشقا باشلايدۇ. ۋەتەن ئىچىدە بىر ـ بىرى بىلەن زىتلىشىش ھەرىكەتلىرى پارتىلىغان ئىدى. بۇ نېمە گەپ ئەندى؟ قوشۇنىمىزنىڭ ھەر قايسى قىسىملىرىدا بەكلا كۆپ گەپ ـ سۆزلەر ئېقىپ يۈرمەكتە ئىدى. يەنى بۇ ئۇرۇشنىڭ ھېچقانداق بىر غايىسى يوق، ئۇرۇشۇشنىڭ قىلچە ئەھمىيىتى يوق، بۇ ئۇرۇشتا غەلىبە قازىنىشقا پەقەت كالۋالارلا ئىشىنىدۇ دەيدىغان گەپلەر ئېقىپ يۈرمەكتە ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، بۇ ئۇرۇشنى داۋاملاشتۇرىۋەرگەندە خەلقە قىلچە پايدىسى بولمايدىغانلىقى، بۇ ئۇرۇشتىن پەقەت كاپىتالىستلار بىلەن خانداڭلىقلا مەنپەتتار بولىدۇ دېگەن گەپلەر تارقىلىشقا باشلىغان ئىدى. ئارقا سەپتىن كېلىۋاتقان بۇ تۇر شاۋقۇنلار قىسىملار ئارىسىدىمۇ مۇنازىرىلەرنىڭ قوزغۇلىشىغا سەۋەپ بولماقتا ئىدى.

بۇ تۇردىكى گەپ ـ سۆزلەر دەسلىۋىدە ئالدىنقى سەپتىكى ئەسكەرلەر ئارىسىدا تۇلا بەك غۇل ـ غۇلا پەيدا قىلىپ كېتەلمىگەن ئىدى. خەلق ئاممىسىنىڭ سايلامدا ئاۋاز بېرىشى بىزگە شۇنچە مۇھىم بولۇپ قالغانمىدى؟ ئومۇمىي سايلام ئۆتكۈزۈش شۇنچىلىك مۇھىم بىر ئىشمىدى؟ بىز تۆت يېرىم يىلدىن بېرى ئەنە شۇنداق بىر سايلامنى دەپ ئۇرۇش قىلغانمىدۇق؟ بۇ ھەقىقەتەنمۇ ئادەمنىڭ غەزىۋىنى كەلتۈرىدىغان بىر ئەھۋال ئىدى. ئۇرۇشنىڭ مۇددىاسىنى ئۆزگەرتىش دېگەنلىك، بۇ ئۇرۇش ئۈچۈن جېنىنى پىدا قىلىپ قەۋرىدە ياتقانلارنىڭ ھەققىنى بىلىپ تۇرۇپ تارتىۋېلىش، ئۇپ ـ ئۇچۇق بۇلاڭچىلىق قىلىش دېگەنلىك بولاتتى. ياش ئەسكەرلەردىن يېڭى قۇرۇلغان پولكلار فلاندرې ئۇرۇشىدا جان تىكىپ ئاتاكىغا ئۆتكىنىدە "ياشىسۇن مەخپى ئاۋاز، ياشىسۇن سايلام!" دەپ شۇئار توۋلاپ چىققىنى يوق. ئۇلار "ھەممە گېرمانىيە ئۈچۈن!" دەپ جان پىدا قىلىشقان ئىدى. بۇ شۇئار ئۈچۈن جان پىدا قىلىش ھەرىكىتى كىشىنى ھەممىدىن بەك جەلىپ قىلىدىغان، مەڭگۈ ئەھمىيىتىنى يوقاتمايدىغان بىر پىداكارلىق ئىدى. شۇنداق بولىشىغا قارىماي، بۇ سايلامدا سايلىنىش ۋە سايلاش ھەققىنى تەلەپ قىلىپ ئوتتۇرغا چىققانلار، سايلامدا يېڭىپ چىقىش ئۈچۈن مەيدانغا چۈشكەنلەر بىرەر قېتىم بولسىمۇ جەڭگە قاتناشقان كىشىلەردىن ئەمەس ئىدى. ئالدىنقى فرونتتىكى جەڭچىلەر ـــ بۇ بەدبەخلەرنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلەتتى. يارا ئىزلىرى بىلەن، چولاق ئاقساقلىق بىلەن جەڭگە قاتنىشۋاتقان شەرەپلىك نېمىس ئەسكەرلىرى بۇ پارلامېنت دېپوتاتى دېيىلمىدىغان ئەپەندىلەرنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمىنى

ياخشى بىلەتتى (بەزى تەرجىمىلەردە پەقەتلا بىلمەيتتى دەپ ئېلىنغان ــ ئۇ.ت). بۇ تۇر پارلامېنت ئەزالىرى ئاق كۆڭۈل نېمىس خەلقىنىڭ ئارىسىغا بەكلا كام ئارىلىشىدىغان كىشىلەردىن ئىدى. ئېيىرتىنىڭ، شېيدمانىنىڭ، باردىنىڭ، لىيېبكنېختىنىڭ ۋە شۇنىڭدەك ئۇلارنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ بۇ يېڭىچە ئۇرۇش غايىلىرىنى ئالدىنقى سەپتە جەڭ قىلىۋاتقان پىشقەدەم ئەسكەرلەر بەك ھىمايە قىلىپ كەتمەيتتى. مەنمۇ ئاكوپتىن ئېتىلىپ ئاتاكىغا ئۇتۇپ باقمىغانلارنىڭ ئارمىيىدىكىلەرنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەي، ھوقۇقنى قولغا كىرگۈزۈش ئۈچۈن شۇنچە ئۇرۇنۇپ يۈرۈشلىرىگە زادىلا ئەقلىم يەتمىگەن ئىدى.

ئەما مېنىڭ كۆزقارىشىم باشتىن تارتىپلا قىلچە ئۆزگەرمىگەن ئىدى. بۇرۇندىن تارتىپلا بىر تىينىغا ئەرزىمەس بۇ ھىلىگەر، ئالدامچى دىۋانە سىياسەتچىلەر گۇروھىدىن قاتتىق يىرگىنىپ كەلگەن ئىدىم. ئۇلارنىڭ ئەزەلدىن تارتىپ مىللەت مەنپەتىنى غايە قىلغان بولماي، قۇرۇق يانچۇقلىرىنى پۇل بىلەن تولدۇرۇش مەقسىتىدىلا ھەربىرەت قىلىشىدىغان كىشىلەر ئىكەنلىكىنى بەكلا ئېنىق بىلەتتىم؛ ئۇلار يالغۇز ئۆز مەنپەئەتىنىڭلا كويىدا يۈرىشىدىغان، خەلقنى ئويلاپمۇ قويمايدىغان تەييارتاپلار بولۇپ، مانا بۇگۈن، ئۇلارنىڭ يېنىنى تولدۇرۇش ئۈچۈن پۈتۈن مىللەتنى پىدا قىلىۋېتىشكە، لازىم تېپىلسا ھەتتا گېرمانىيىنىڭ ۋەيران بولىشىغىمۇ ماقۇل ھالغا كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، بۇ تۇردىكى تەييارتاپلارنى قاتار تىزىپ دارغا ئاسىدىغان ۋاقت ئاللىمۇقاچان كېلىپ بولدى دەپمۇ ئويلاپ كەتەتتىم. ئۇلارنىڭ دېگىنىگە بوي سۇنۇش دېگەنلىك، بىر قانچە ئوغرىنىڭ مەنپەتىنى دەپ پۈتكۈل خەلقنىڭ، بارلىق ئىشچىلارنىڭ مەنپەتىنى قۇربان قىلىۋېتىش دېگەنلىك بولاتتى. بۇ يەنە كېلىپ ئاخىرقى ھېساپتا گېرمانىيىنى قۇربان قىلىشنى كەلتۈرۈپ چىقىراتتى.

ئۇرۇشقا قاتناشقان قىسىملارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمىمۇ ئەنە شۇنداق ئويلايتتى. شۇنداقتىمۇ ۋەتەندىن كېلىدىغان زاپاس كۈچ بارغانسىرى كۆپىيىپ بارماقتا، ئەما بۇ ياردەم كۈچلىرىنىڭ كۆپىيىپ بېرىشى قوشۇنىمىزنىڭ كۈچىنى ئارتتۇرۇش ئورنىغا تېخىمۇ بەتەر ئاجىزلاشتۇرۇش رولىنى ئويىنىماقتا ئىدى. بولۇپمۇ مىيونخېندىن كېلىۋاتقانلارنىڭ قىلچىمۇ پايدىسى بولمايۋاتاتتى. بۇ ياشلارنى يېپرېس ئەتراپىدا بولغان ئۇرۇشقا ئۆزەرتىلگەندىن كېيىنكى پاجىئەگە قاراپ، بۇ ئەسكەرلەرنى بۇ ۋەتەننىڭ ئەۋلادى ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەكمۇ تەس ئىدى.

ئاۋغۇست ئايلىرى بىلەن سىنتەبىر ئايلىرىدا ئۇرۇش سەپلىرىدىكى يىمىرىلىش شەپىلىرى بارغانسىرى كۈچەيىپ كۆرۈلۈشكە باشلايدۇ. بولمىسا دۇشمەن كۈچلىرىنىڭ ھۇجۇملىرى پەيدا قىلغان تىركىشىش بۇرۇنقى مۇداپىيىلىنىش ئۇرۇشلىرىغا قارىغاندا بەكلا ئاجىز ئىدى. بۇ ھۇجۇملارغا

قارىغاندا سوممې ئۇرۇشى بىلەن فلاندرې ئۇرۇشلىرى بەكلا شىددەتلىك بولغان ئىدى. سىنتەبىرنىڭ ئاخىرلىرىدا بىزنىڭ قىسىم ياش پىدائىلار بىلەن قوشۇلۇپ چېكىنىپ چىققان يەرلەرنى ئۆچىنچى قېتىم قايتا ئىشغال قىلغان ئىدى.

ئۇ كۈنلەر ھەقىقەتەنمۇ ئىسسىل كۈنلەر ئىدى!

1914 ـ يىلىنىڭ ئۆكتەبىر ۋە نويابىر ئايلىرىدا، پولكىمىز تۈنجى قېتىملىق ئۇرۇش تەجرىبىسىنى ئەنە شۇ جەڭ مەيدانلىرىدا قولغا كەلتۈرگەن ئىدى. شۇ قېتىمقى ئۇرۇشقا بىزنىڭ پولك خۇددى تانسىغا چۈشكەندەك جەڭ مەيدانىغا كىرىپ كەلگەن ئىدى. پۈتۈن ئەسكەرلەر ۋەتەن ئىشقىدا، ۋەتەن مارشلىرىنى ياڭرىتىپ شۇ قېتىمقى جەڭ مەيدانىغا ئاتلانغان ئىدى. ئۇ چاغدا ئەڭ قىممەتلىك يىگىتلىرىمىز خوشاللىق ئىچىدە، ۋەتىنىمىزنىڭ ئەركىنلىكى بىلەن مۇستەقىللىقى ئۈچۈن دەپ ئۆزىنى پىدا قىلىشقان، قەھرىمانلىرىمىزنىڭ قانلىرى ئۇلۇق ـ ئۇلۇق ئاققان ئىدى. 1917 ـ يىلىنىڭ ئىيول ئايلىرىدا، بىز ئۈچۈن قۇتلۇق بىلىنگەن بۇ تۈپراقلارغا قايتىدىن ئاياق باسماقتا ئىدۇق. بۇ تۈپراقلاردا تېخى بالا ياشتىكى ئەڭ ئېسىل سەبداشلىرىمىز ياتماقتا ئىدى. بۇ ياشلىرىمىز قەدىرلىك ۋەتىنىمىزنى دەپ تەلەپ قىلىپ تۇرۇپ، ھاياجان ئىچىدە ئۆزىنى قۇربان قىلىشقان ئىدى!

پولكىمىزدىكى ئۇلار بىلەن بىرگە ئاتاكىغا چىققان بىزلەر، تا ئۆلگىچە ساداقەتلىك بىلەن، ئىتائەتمەنلىك بىلەن جەڭ قىلىمىز دەپ قەسەم بەرگەن بۇ مەيدانلاردا قۇربانلار ئۈچۈن ئىلاھى تۈيغۇ ئىچىدە سۈكۈتتە تۇرۇپ ماتەم تۇتۇپ ئۆتتۇق. ئۇچ يىل بۇرۇن پولكىمىز تەرىپىدىن ھۇجۇم بىلەن قولغا كەلتۈرگەن بۇ يەرلەرنى مانا ئەمدى قاتتىق چەك تۇرۇپ ئۇرۇشۇپ مۇداپىيە قىلىشىمىزغا توغرا كەلمەكتە ئىدى.

ئۇچ كۈنگىچە داۋاملاشقان شىددەتلىك ئوققا تۇتۇلۇشىمىزدىن كېيىن، ئەنگىلىيىلىكلەر فلاندرىگە ئومۇمىي يۈزلۈك ھۇجۇم باشلاشقا تەييارلانماقتا ئىدى. شۇ پەيتتە ھەتتا ئۆلگەنلەرنىڭ روھلىرىمۇ قايتىدىن تىرىلىپ گۆرىدىن چىقىپ كېلىۋاتقاندەك تۈيغۇ بەرمەكتە ئىدى. پولكىمىز پاتقاقلىق يەرگە چەك چاپلىشىپ قالغان ئىدى. ئۇلار ئاكوپلاردىن ھۇجۇمغا ئۆتكەن، ئازگاللاردا كۆمۈلۈپ قالغان بولسىمۇ بۇ پاتقاقلىقنى ھەرگىزمۇ قولدىن بەرمىگەن ئىدى. ئەمما بۇرۇنقىغا ئوخشاش، قوشۇنىمىزنىڭ ئاددىم سانى بۇ قېتىممۇ بەكلا ئاز، سەپلىرىمىزمۇ شالاڭ ئىدى. ئاخىرى، 1917 ـ يىلىنىڭ 31 ـ ئىيول كۈنىسى ئەنگىلىيە قوشۇنلىرى قايتارما ھۇجۇمغا ئۆتىدۇ. ئاۋغۇست ئېيى كىرىشى بىلەن قىسىملىرىمىز قايتا رەتلەندى. ئەسكىرى كۈچىمىز ئازىيىپ بىر نەچچە روتىغا چۈشۈپ قالغان ئىدى. بۇ روتىلار ھارغىن بىر ھالەتتە كەينىگە قاراپ چېكىنىشكە باشلىدى. ھەممە پاتقاقتا مىلەنگەن، خۇددى ئەرۋاھلارغىلا

ئوخشاپ قالغان ئىدى. بىز كەتكەندىن كېيىن، ئەنگلىيە قوشۇنلىرى بىز تۇرغان يەردىكى يۇزلىگەن زەمبىرەك ئوقى ئۇيۇشۇتكەن توپ ئوقى ئازگاللىرىدىكى جەسەتلەرنىلا كۆرەلىدى.

مانا بۈگۈن، 1918 ـ يىلىنىڭ ئاخىرلىرىغا كەلگىنىدە، 1914 ـ يىلى ئۇمۇمىي هۇجۇمغا ئاتلانغان يەرلىرىمىزگە ئۇچىنچى قېتىم قايتىپ كېلىۋاتقان ئىدۇق. بۇرۇن ئارىلىقتا دەم ئېلىپ ئۆتىدىغان كومىنېس كەنتى هازىر رەسمىي بىر ئۇرۇش مەيدانىغا ئايلىنىپ قالغان ئىكەن. ئەسلىدە ئۇرۇش مەيدانى ئۆزگەرمىگىنى بىلەن، جەڭچىلەر ئۆزگەرگەن، بۇرۇنقى ئەسكەرلەر ئەمەس ئىدى. ئەندىلىكتىكى باتالىيونلار سىياسىي ئىشلارغىمۇ ئارىلىشىدىغان بىر قوشۇنغا ئايلانغان ئىدى. ۋەتەندىن تارقىلىپ كەلگەن بۇ ۋابا هەممە يەردە كۆرسەتكىنىدەك ئۆز تەسىرىنى بۇ يەردىمۇ كۆرسەتمەكتە ئىدى. بۇرۇنقى كۈنلەردىكى ۋەزىيەت بۈگۈن يوق ئىدى.

13 ـ ئۆكتەبىردىن 14 ـ ئۆكتەبىرگە ئۆتىدىغان كېچىسى ئەنگلىيە توپچىلىرى يېپرېسنىك جەنۇبىدىكى ئۇرۇش سەپلىرىدە زەهەرلىك گاز بومبىلىرىنى ياغدۇرۇشقا باشلايدۇ. ئۇلار ئىشلەتكەن بۇ گاز بىر خىل سېرىق رەڭلىك زەهەرلىك گاز بولۇپ، ۋۇجۇدىمىز بۇ گاز بىلەن ئۇچرىشىشتىن بۇرۇن ئۇنىڭ قايسى شەكلىدە ۋەيران قىلىش تەسىرىگە ئىگە ئىكەنلىكىدىن پەقەتلا خەۋىرىمىز يوق ئىدى. مەن بۇ گازنىڭ قانداق تەسىر كۆرسىتىدىغانلىقىنى شۇ كېچىسى بىۋاستە بىلدىم. ۋېرۇنكىنىڭ جەنۇبىدىكى بىر ئىگىزلىكتە، 13 ـ ئۆكتەبىر ئاخشىمىدىن باشلاپ نەچچە سائەتلەپ بۇ تۇر گاز بومبىسىنىڭ هۇجۇمىغا ئۇچرىدۇق. بۇ ئاپەتلىك بومبارداىمان ئۇزۇلۇپ ـ ئۇزۇلۇپ داۋاملىشىپ نەق بىر كېچە داۋام قىلدى. يېرىم كېچىدە بىر قىسمىمىزنى ئارقا سەپكە چېكىندۈرۈپ كېتىشتى. بۇ ئەسكەرلەرنىڭ بىر قىسمى يول ئۈستىدە قۇربان بولدى. مەنمۇ ئەتىگەن سەهەر ۋاقتىدا زەهەرلىك گاز تەسىرىدىن قاتتىق قىينىلىپ كەتتىم، ئەتىگەن سەهەر سائەت يەتتىلەردە ئاغرىقىم شۇنداق كۈچىيىپ كەتتىكى، دەلدەڭشىپ ـ سېپىلاپ يۈرۈپ مىڭ تەستە كەينىگە چېكىندىم. كۆزلىرىم ئوت بولۇپ چىڭقىلىپ قاتتىق ئېچىشىپ ئاغرىماقتا ئىدى. ئۇرۇش مەيدانىدىن پۈتۈنلەي ئايرىلىپ چېكىنمەكتە ئىدىم.

ئارىدىن بىر نەچچە سائەت ئۆتمەيلا كۆزلىرىم قارغۇ بولۇپ قالىدىغاندەك قاتتىق ئېچىشىپ ئاغرىشقا باشلىغان ئىدى. هېچنەرسىنى كۆرەلمەيتتىم. پۈتۈن جاهان قاپقاراڭغۇ بولۇپ بىلىنمەكتە ئىدى.

پاسبۇالىك دوختۇرخانىسىغا ئەنە شۇ هالىتىم بىلەن كىرىپ كەلگەن ئىدىم. ئەمما بۇ دوختۇرخانىدا ۋەتەنده سىياسى ئۆزگىرىش قوزغىتىلغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ تېخىمۇ ئېغىر ئازاپ ئىچىده قالدىم.

ساتقۇنلۇق ئۈستىگە ساتقۇنلۇق

خېلى ۋاقىتتىن بېرى ئەتراپ كىشىنى بۇرۇختۇرما قىلىدىغان چۈشىنىكسىز، يىرگىنىشلىك بىر روھى ھالەت ئىچىگە پۈركەنگەن ئىدى. ھەممە كىشى بىر قانچە ھەپتە ئىچىدە بىرەر ئىش چىقىدىغانلىقى ھەققىدە بىر ـ بىرىگە پىچىرلىشىپ يۈرۈشسىمۇ، زادى نىمە ئىش يۈز بېرىدىغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. ئوتتۇرلۇقتا ئېقىپ يۈرگەن گەپ ـ سۆزلەردىن ئېنىق بىر نېمە ئۇققىلى بولمايتتى. دەسلىۋىدە، يۈز بېرىدىغان بۇ ئىشتىمۇ خۇددى ئەتىياز پەسلىدە يۈز بەرگەن نامايىشقا ئوخشاش بىرەر ھەرىكەت پارتلىسا كېرەك دەپ پەرەز قىلغان ئىدىم. كۆڭۈلسىز كوچا خەۋەرلىرى، بولۇپمۇ بىرەر قالايماقانچىلىق كۆرۈلۈش ئېھتىمالى بولىدىغانلىقى ھەققىدىكى گەپ ـ سۆزلەر ئاساسەن دېگىز ئارمىيىسى تەرەپتىن كەلمەكتە ئىدى. شۇنىڭغا قارىماي، مەن بۇ تۈردىكى سۆز ـ چۆچەكلەرنىڭ كەڭ خەلق ئاممىسىغا مۇناسىۋەتلىك بىرەر ئىش يۈز بېرىشىدىن كۆرە بىر قىسىم ياشلارنىڭ خام خىيالىدىن تۇغۇلغان بىرەر ئىش يۈز بېرىشى مۇمكىن دەپلا پەرەز قىلغان ئىدىم. دوختۇرخانىدىكىلەر ئۈرۈش پات يېقىندا ئاخىرلىشىشى مۇمكىن دەپ ئۈمىدلەنمەكتە ئىدى. شۇنىڭغا قارىماي قانداق نەتىجە بىلەن ئاخىرلىشىدىغانلىقى ھەققىدىمۇ ھېچكىم ئېنىق بىر نېمە بىلمەيتتى. كۆزۈم تېگىق بولغاچقا گېزىت خەۋەرلىرىنىمۇ ئوقيالمايتتىم. نويابىرغا كەلگەندە، ۋەزىيەت بەكلا جىددى تۈس ئېلىشقا باشلاپ، ئاخىرى بىر كۈنى بالا ـ قازا تۈيۈقسىزلا بېشىمىزغا كەلگەنلىكىدىن خەۋەر تاپتۇق! ئاپتوۋۇزلۇق كەلگەن دېگىز پىلوتچىلىرى ئىنقىلاپ قوزغاشقا كۈشكۈرتىشكە باشلايدۇ. خەلقىمىزنىڭ "تەغدىرىنى، گۈزەللىكىنى، مەنپەتىنى، ئەركىنلىكىنى ۋە غورۇرىنى" (!) كۆزلەپ قوزغىتىلماقچى بولغان بۇ ھەرىكەتنىڭ بىر قىسىم ياش يىتەكچىلىرى ئارىسىدا يەھۇدىيلەرمۇ بار ئىدى. بۇ پەسكەشلەرنىڭ ھېچ بىرسى ئالدىنقى سەپنى كۆرمىگەن نەرسىلەر ئىدى. ئۇلار بىر كۆز دوختۇرخانىسىنىڭ ۋاستىچىلىقى ئارقىلىق ئۇرۇشتىن يىراق تۇرىدىغان جايلارغا يوللانغان بىر نېمىلەر ئىدى. مانا ئەندى، ئۇلار بارغان يەرلىرىدە قىزىل پۇرۇشلارنى ئۆزلىرىگە بايراق قىلىۋېلىشقان ئىكەن.

بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن ئۆزەمنى سەل تۇزەلگەندەك ھېس قىلىشقا باشلىدىم. كۆز چانىقىمدىكى قاتتىق ئاغرىشلار بېسىققاندەك ئىدى. ئاستا ـ ئاستا ئەتراپىدىكى نەرسىلەرنى كۆرەلەيدىغان ھالغا كېلىشكە باشلىغان

ئىدىم. شۇنداق قىلىپ كەلگۈسىدە بىر كەسىپ بىلەن شوغۇللىنىشقا ياردىمى بولىدىغانلىقىدىن ئەسلىگە كېلىدىغانلىقىدىن ئۈمىدلىنىشكە باشلىدىم. شۇنداقتىمۇ رەسىم سىزالمىغىدەك كۆرۈش قابىلىيىتىمنىڭ ئەسلىگە كېلىشىدىن پەقەتلا ئۈمىدىم يوق ئىدى. كۆزۈمنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتى بارغانسىرى ياخشىلىنىشقا باشلىغان شۇ كۈنلەردە، بايىقى ۋەھىمىلىك ۋەقە پەيدا بولغان ئىدى.

ۋەتەنگە خىيانەت قىلىنغان بۇ ئىشنىڭ دەسلىۋىدە كىچىك بىر دائىرىدىلا يۈز بەرگەن بىر ئىش بولىشى مۇمكىن دەپ ئويلىغان ئىكەنمەن. ھەتتا بىر قانچە سەبدىشىمنىمۇ بۇ پەرىزىمگە ئىشەندۈرۈشكە تىرىشىپ باققان ئىدىم. بولۇپمۇ بالىنستىكى باۋارىيىلىك سەبداشلىرىم مېنىڭ بۇ قارىشىمغا بەكرەك مايىللىق كۆرسەتمەكتە ئىدى (بەزى تەرجىمىلەردە قوشۇلمىدى دەپ تەرجىمە قىلىنغان ــ ئۇ.ت). پۈتۈن ئەتراپىنى ئىنقىلاپ پۈراقلىرى قاپلاپ كەتكەن ئىدى. بۇنداق ساراڭلىقنىڭ مىۋنخېنىدىمۇ يېيىلىپ كېتىۋاتقانلىقىغا ئەقلىم ھەيران ئىدى. مېنىڭچە بولغاندا، بۇ ھادىسە ۋىتتېلسباچ سارىيىدىكى ئىسىللەرگە كۆرسىتىلىۋاتقان ساداقىتىنىڭ، بىر نەچچە يەھۇدىينىڭ گېپىگە ئىشىنىپ قالغانلىقىنىڭ نەتىجىسىدىن باشقا ئىش يوق، شۇڭا، دېڭىز ئارمىيىسىدىكىلەرنىڭ قوللاپ بېرىشىدىن ئۈتتۈرغا چىققان بۇ ئىسىيان پات يېقىندا چوقۇم بېسىقتۇرىلىدۇ دەپ ئۆزەمگە تەسەللى بېرىپ يۈرەتتىم.

ئەمما كۈنلەر ئۆتكەنسىرى مەن شۇ ۋاقىتقىچە دۇچ كەلمىگەن ئەڭ قورقۇنۇشلۇق كۈنلەرنى كۆرمەكتە ئىدىم. كوچا خەۋەرلىرى بارغانسىرى قورقۇنۇچلۇق تۈسكە كىرمەكتە ئىدى. كوچىلار ۋارقىراپ ـ جارقىراپ غەلۋە قىلىشقانلار بىلەن تولۇپ بارماقتا، ھەممە تەرەپتە سىياسى ئۆزگىرىش ۋەقەسىنىڭ يۈز بەرگەنلىكى كۈنسايىن ئېنىق بولۇپ كۆرۈلمەكتە ئىدى. مەن، سارايدىلا يۈز بەرگەن بىرەر ھەرىكەت بولىشى مۇمكىن دەپ پەرەز قىلغان بۇ ئىشنىڭ ئەسلىدە بىر قېتىملىق چوڭ ئىسىيان ئىكەنلىكى ھەممە يەردە داۋراڭ قىلىنماقتا ئىدى. ددل شۇ پەيتتە، ئالدىنقى سەپتىن قاتتىق نۇمۇسىنى كەلتۈرىدىغان بىر شۇم خەۋەرلەر كېلىدۇ: گېرمانىيە ئارمىيىسى تەسلىم بولماقچىمىش. ئاھ تەڭرىم، بۇ مۇمكىن بولىدىغان ئىشمۇ؟! 10 ـ نويابىر كۈنىسى ھەربىي قىسىملارغا مەنسۇپ بىر پوپ بىزگە قىسقا نۇتۇق سۆزلەپ ئۈچۈن دوختۇرخانىغا كېلىدۇ. بىز شۇ چاغدىلا يۈز بەرگەن ئىشتىن خەۋەر تاپتۇق. مەن ئۇ پوپنىڭ نۇتقىنى ئاڭلاۋېتىپ غەزىۋىم شۇنچە قاتتىق ئۆرلەپ كەتكەن ئىدىكى، چىدىيالماي ئارانلا ئۆرە تۇراتتىم. ياشىنىپ قالغان بۇ غۇرۇرلۇق دىنىزات، بۇندىن كېيىن خوھىنزوللېر ئەۋلاتلىرىنىڭ بىزگە پادىشاھلىق قىلىش ھەققى قالمىغانلىقىنى، ۋەتىنىمىزدە بۇندىن كېيىن

جۇمھۇرىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلىدىغانلىقىنى، بۇنداق سىياسىي تۈزۈم ئۆزگىرىشى سەۋەبىدىن تەڭرى بىزنىڭ كەچۈرۈم قىلىنىش تەلىۋىمىزنى رەت قىلماسلىقىنى، كەلگۈسىدە بىزنى يېتىم قالدۇرماسلىقى ئۈچۈن ھەممە بىرلىكتە تەڭرىگە دۇئا قىلىشىمىز لازىملىقىنى سۆزلەۋاتقىنىدا ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەپلا قالماي، ھەتتا ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىمۇ غالىلداپ تىترەپ تۇراتتى. ئۇ ھۆرمەتلىك پوپ، خان ساريىدىكىلەر ئۈچۈنمۇ بىر قانچە ئېغىز ياخشى گەپ قىلماي تۇرالمىدى. بۇ پوپ، خاندانلىقنىڭ پومبرىيانىيىدە، پرۇسسىيىدە ۋە پۈتكۈل نېمىس يۇرتلىرىدا ئىشلىگەن خىزمەتلىرىنى ھۆرمەت بىلەن ئەسلەپ ئۆتتى. بۇ ياشانغان كىشى سۆزلەپ بىر يەرگە كەلگىنىدە ئىچ-ئىچىدىن يىغلاشقا باشلىشى بىلەن تەڭ، بۇ كىچىك دوختۇرخانا زالىدىكىلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ يۈرەكلىرى ھاياجاندىن قاتتىق گۈپۈلدەپ سوقۇشقا باشلىدى. شۇنداق پەرەز قىلدىمكى، بۇ يەردە بولغانلارنىڭ ھېچ بىرسى چوقۇم يىغلىماي تۇرالمىدى. ئەمما بۇ ياشانغان كىشى قايتىدىن سۆزگە كىرىشىپ بىز ھازىر ئۇرۇشنى توختىتىشقا مەجبۇر ئىكەنلىكىمىزنى، ئۇرۇشتا يېڭىلگەنلەر قاتاردا بولغانلىقىمىز سەۋەپلىك بۇندىن كېيىن ۋەتىنىمىز ئىنتايىن ئېغىر بېسىم ئاستىدا قالىدىغان كۈنلەرنى كۆردىغانلىقىنى، غالىپلارنىڭ دېگىنىگە ماقۇل دېيىشكە مەجبۇر ئىكەنلىكىمىزنى، ئۇلارنىڭ ئالىجاناپ پەزىلىتىگە ئىشىنىپ ئۇرۇش توختۇتۇش شەرتلىرىنى قوبۇل قىلىشقا مەجبۇر ئىكەنلىكىمىزنى سۆزلەۋاتقىنىدا، ئۆزەمنى تۇتۇالالماي سۆزىنىڭ ئاخىرىنى ئاڭلاشقا تاقەت قىلالماي ئۇ يەردىن دەرھال ئايرىلىشقا مەجبۇر بولدۇم. ئۇشتۇمتۇت كۆزلىرىم قاراڭغۇلىشىپ بېشىم قېيىشقا باشلىدى. ئورنۇمدىن تۇرۇپ ئۇ يەر-بۇ يەرلەرنى تۇتقىنىمچە سەندۇرلۇپ يۇرۇپ بالىنستىكى ياتقىمغا ئارانلا كىرىۋالدىم-دە، دەرھال ئۆزەمنى كارىۋاتقا ئېتىپ ئوت بولۇپ يېنىۋاتقان باش-كۆزۈمنى يوتقانغا چىڭ پۈركىدىم. ئانام ۋاپات بولغان تەزىيە كۈنىدىن بۇيان زادىلا يىغلاپ باقمىغان ئىدىم. بالا ۋاقتىمدا، تەغدىرىم ماڭا ئېچىنى ئاغرىتماي قاتتىق ئېغىر كۈنلەرنى بېغىشلىغان دەۋرلەردە ئۆزەمنى چېنىقتۇرۇپ كۆچلۈك ئىرادىلىك بىرسىگە ئايلانغان ئىدىم. ئۇزۇن داۋاملاشقان ئۇرۇش يىللىرى جەريانىدا نۇرغۇنلىغان قەدىرلىك سەبداشلىرىمدىن ئايرىلىپ قالغان ۋاقىتلاردىمۇ يىغلىمىغان ئىدىم. چۈنكى ئۆلگەن سەبداشلىرىم ئۈچۈن يىغلاش، مېنىڭ ئۈچۈن بىر ۋىجدانسىزلىقتەك، ئېغىر گۇناھتەك بىلىنگەن ئىدى. چۈنكى مېنىڭ ئۇ سەبداشلىرىم گېرمانىيە ئۈچۈن جېنىنى پىدا قىلىشقان ئىدى! مەن پەقەت ئەڭ ئاخىرقى قورقۇنۇشلۇق جەڭدە زەھەرلىك گاز بومبىسى ئارىسىدا قىلىپ كۆزلىرىم چانىقىدىن چىقىپ كەتكەدەك پولتىيىپ چىقىپ قالغىنىدىلا، ئەندى مەن كۆزۈم كۆرمەس قارغۇ بولۇپ قالىدىغان

ئوخشايمەن دەپ قاتتىق ئۈمىدسىزلىنىپ كەتكەن ئىدىم. دەل شۇ پەيتتىمۇ مېنىڭ ۋىجدانىم ماڭا خۇددى چاقماق چۈشكەندەك گۈرۈلدەپ شۇنداق خىتاپ قىلغان ئىدى: "ھەي بىچارە نائەھلى، سېنىڭدىن مىڭ ھەسسە ئېغىر ئەھۋالدا قالغان مىڭلىغان سەبداشلىرىڭ ئالدىدا نالە قىلىشتىن نۇمۇس قىلمىدىڭمۇ!" بۇ خىتاپتىن كېيىن ئورنۇمدىن دەس تۇرۇپ كەتتىم: تەغدىرىمگە بوي سۇنۇپ بېشىمغا كەلگەننى كۆرۈيمەن! ئەمما، بۇگۈنكى ئەھۋال ئۇنىڭغا تۈپتىن ئوخشمايتتى: بۇگۈن ۋەتىنىمنىڭ بېشىغا كېلىۋاتقان بۇ كۈلپەتلەر ئالدىدا مېنىڭ بېشىمغا كەلگەنلەر نېمىگە ئەرزىيتتى!

شۇنداق قىلىپ كۆرسەتكەن شۇنچە پىداكارلىقلىرىمىز، ھەممىدىن مەھرۇم يوقسۇللۇق ئىچىدە جاپا چېكىشلىرىمىزنىڭ ھەممىسى بىكار كەتكەن ئىدى. شۇنچە ئۇزۇن يىل بىكاردىن ـ بىكارغا ئاچ ـ توق، سوسىز قېلىشقا بەرداشلىق بەرگەن ئىكەنمىز. دوزاق ئازابى تارتقىنىمىزغا قارىماي ئۆز ۋەزىپىمىزنى ئورۇنداپ كەلگەن ۋاقىتلىرىمىزنىڭ قىلچىمۇ قىممىتى يوق ئىكەندۇق. بۇ ئۇرۇشتا ئىككى مىليوندىن ئارتۇق قۇربان بېرىشىمىزمۇ ھېچ نېمىگە دال بولالمىغان ئىكەن.

مەڭگۈ كەينىگە قايتمايدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ ئاكوپلىرىدىن ئېتىلىپ چىقىپ جەڭدە قۇربان بولغان يۈزمىڭلىغان جەڭچىلەرنىڭ قەبرىلىرى كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئېچىلىپ يۆتكەپ كېلىنمەسمىدى؟ بۇ قەۋرىلەر ئېچىلىپ ئۇ يەردە ياتقان قانغا، پاتقاققا مىلەنگەن قىلچە زارلانمايدىغان قەھرىمانلىرىمىز خۇددى قىساسكار ئەرۋاھلاردەك ئادەم بالىسىنىڭ مىللىتى ئۈچۈن پىدا قىلىشقا تېگىشلىك ۋەزىپىسىنى ئادا قىلغانلىقىنىڭ مۇكاپاتىنى تەلەپ قىلىش ھەققىدىنمۇ مەھرۇم قالدۇرۇلغان، ئۇلارنىڭ بۇ پىداكارلىقلىرىنى مازاق قىلغان ۋەتىنىگە نارازى بولۇپ گۆرىدىن تۇرۇپ يۇپۇرلۇپ كېلىشىدىن قورقمامدىغاندۇ؟ 1914 ـ يىلىنىڭ ئاۋغۇست ۋە سىنتەبىر ئايلىرىدا جەڭچىلىرىمىز شۇنى دەپ ئۆزلىرىنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەرگەنمىدى؟ شۇ يىلىنىڭ كۈز ئايلىرىدا پىدائىي ئەسكەرلەر پولكلىرى كونا جەڭچىلەرنىڭ ئىزىنى بېسىپ ئاتاكىغا ئۆتىشمۇ مۇشۇنداق بىر ئاقىۋەت ئۈچۈنمىدى؟ ئون يەتتە ياشلىق يىگىتلىرىمىز فلاندرىس توپراقلىرىدا مۇشۇنى دەپ ئۆلۈپ بەرگەنمىدى؟ سۈيۈملۈك ئوغۇللىرىنى قايتا مەڭگۈ كۆرەلمەسلىكنى بىلىپ تۇرۇپ ئازاپقا چىداپ بالىلىرىنى ئۆلۈمگە ئۇزۇتۇپ قالغان نېمىس ئانىلىرىنىڭ كۆرسەتكەن بۇ پىداكارلىقلىرى پەقەت مۇشۇنداق بىر ئاقىۋەت ئۈچۈنمىدى؟ شۇنچە كۆپ كىشىلەربۇگۈنكى بىر ئۈچۈم كىشىلەرنى ھاكىمىيەت ئۈستىگە چىقىۋالسۇن دەپلا شۇنچە زور پىداكارلىق كۆرسىتىشكەنمىدى؟ ئۈيقىسىز ئۆتكەن كېچىلەردە، مېڭىپ تۈگەتكىلى بولمايدىغان ھەربىي يۈرۈشلەردە ھالىدىن كەتكەن نېمىس ئەسكەرلىرى تۇمۇز

ئىسسىقلاردا، قار ـ شۇرىغانلىق زىمىستان سوغوقلاردا مۇشۇنى دەپ ئۇرۇش مۇشكۈلاتلىرىغا بەرداشلىق بەرگەنمىدى؟ ۋەتىنىنى دۈشمەندىن ساقلاشتىن باشقا ھېچنىمىنى خىيالىغا كەلتۈرمەي يالقۇن پۈركىگۈچ قۇراللاردا كۈيۈپ كۈلگە ئايلانغان، زەھەرلىك گاز ئازابىدا قىلچە زارلانمىغان جەڭچىلىرىمىز مۇشۇنى دەپ شۇنچە ئازاپ چەككەن بولغىيمىدى؟

ئەسلىدە بۇ قەھرىمانلىرىمىز ھەقىقەتەنمۇ بىرەردىن قەھرىمانلار خاتىرە ھەيكىلىگە لايىق جەڭچىلەر ئىدى. ئۇلارنىڭ قەۋرە تېشىغا: "ھەي نېمىس يۈرتىغا سەپەرگە چىققان يولوۋچى، ۋەزىپىسىنى ساداقەتلىك بىلەن ئورۇندىغان، ۋەتىنى ئۈچۈن ھەممە نەرسىسىنى پىدا قىلىپ بۇ تۇپراقلاردا ياتقان بىزدەك جەڭچىلەرنىڭ سالىمىنى ۋەتەنگە يەتكۈز!" دەپ يېزىلىشى شەرت ئىدى.

ئۇنداقتا، ۋەتەن ئۇلارغا نىمە قىلىپ بەردى؟

شۇنچە كۆپ قۇربانلىرىمىز ئۈچۈن ۋەتەننىڭ قىلىپ بەرگىنى شۇمىدى؟ گېرمانىيە ھۆرمەتكە لايىق بىر ئەل ئەمەسمىدى؟ ئۆز تارىخىمىز ئالدىدا بولسىمۇ بىرەر بۇرچىمىز يوقمىدى؟ ۋەتەننىڭ بۇ قىلغانلىرى شۇنچە پارلاق تارىخىمىزغا لايىق كېلەرمۇ؟ كەلگۈسى ئەۋلادلىرىمىزغا بۇ قىلغانلىرىمىزنى قانداق ئاقلاپ كۆرسىتەلەرمىز؟

ھەي پەسكەشلەر! نومۇسسىزلار! ھايۋانلار!

بۇ پاجىئەلەرنى تېخىمۇ ئېنىق چۈشىنىش ئۈچۈن قانچىكى كۆپ ئويلانسام، بۇ نۇمۇسسىزلارنىڭ قىلغان پەسكەشلىكلىرىدىن نومۇس قىلىپ يۈزلىرىم شۇنچە بەك قىزىرىپ ئوت بولۇپ يېنىپ كېتەتتى. شۇنچە ئېغىر خائىنلىقنىڭ ئازاۋىغا سېلىشتۇرغاندا، كۆزلىرىمنىڭ ئاغرىقى ھېچنىمىگە ئەرزىمەس ئاغرىق ئىكەندۇق.

شۇنچە پاجىئەلىك كۈنلەرنى ئۇنىڭدىنمۇ ئېچىنىشلىق كېچىلەر قوغلىشىپ ئۆتمەكتە ئىدى. ھەممىدىن مەھرۇم قالغانلىقىمىزنى كۆرمەكتە ئىدىم. ئارىمىزدىكى ئاخماقلار بىلەن يالغانچىلار، ياكى رەھىمسىز مەخلۇقلارلا دۈشمەنلىرىدىن رەھىم ـ شەپقەت كۆتىشى مۇمكىن. ئۇ كېچىلەردە بۇ ۋەقەنى پىلانلاشقانلارغا نىسبەتەن كۈچلۈك ئۆچمەنلىك ھېس قىلغان ئىدىم. بۇنداق پاجىئەگە سەۋەپ بولغۇچىلارغا ئۆچمەنلىك قىلمايدىغان كىم بار؟ شۇ كۈنلەردە، ئۆزەمنىڭ بۇندىن كېيىنكى ئىستىقبالىم ھەققىدىمۇ بىر پىلان تۈزۈشۈم لازىملىقىنى ھېس قىلغان ئىدىم. ئۇ كۈنلەردە ئۆزەمنىڭ ئىستىقبالىمدىن غەم يەپ كېتىشىمنى ئويلىسام كۈلگۈم كېلىدۇ. بۇنداق بىر ۋەتەنگە بىنالارنى سېلىپ گۈللەندۈرىمەن دېيىش كۈلكىلىك بىر ئىش بولماسمىدى؟ مېنى بەكلا ئەنسىرەتكەن، ئۆزەمنى تۈتۈۋېلىپ ئويلىغىنىمدا

ئۇنداق بولىشىغا ھەرگىز ئىشەنگىم كەلمەيدىغان ئىش ئاخىرى يۈز بەرگەن ئىدى!

ياپونىيە قېلىشنى مەقسەت قىلىپ ماركسىزمچىلارنىڭ مەسئوللىرىغا تۇنجى قېتىم قول بەرگەن گېرمانىيە ھۆكۈمدارى ــ ئىمپېراتور ئىككىنچى ۋىلخېلم دېگەن كىشى ئىدى. بۇ ئىمپېراتور، ئۇلارنىڭ ھىلىگەرلىكىدىن قىلچىلىكمۇ گۇمانلانمىغان ئىدى. ئەمما ئۇلار ئىمپېراتورغا بىر قولىنى قول ئېلىشىشقا سۇنغان بولسا، يەنە بىر قولىدا پادىشاغا تىقىدىغان خەنجەرنى تۇتۇپ تۇرغان ئىدى.

شۇنى ئەستىن چىقارماسلىقىمىز كېرەككى، يەھۇدىيلەر بىلەن ھەرگىزمۇ كېلىشىم تۈزگىلى بولمايدۇ. ئۇلار بىلەن سۆزلىشىمەن دېمەي، بىر بولسا ھەممىگە ماقۇللا دېيىش يا بولمىسا ھەممىنى ردت قىلىشتىن بىرسىنى تاللىۋېلىشلا مۇمكىن ئىدى.

ئۇ مەلئۇنلار يەھۇدىلار بىلەن كىلىشەلەيمىز دەپ ھەپىلىشىپ تۇرسۇن. مەنمۇ شۇ ۋاقىتتىن باشلاپ سىياسىي پائالىيەت بىلەن شوغۇللىنىش قارارىغا كەلگەن ئىدىم.

*****

دەسلەپكى سىياسىي پائالىيەتلىرىم

1918 ـ يىلىنىڭ بېشىدا قايتىدىن مىيۇنخېنغا كەلدىم. ئۇ يەردە "ھەربىي كومۇتېتى" نىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەن پولكىمىنىڭ ئىسكىلات خىزمىتىگە قايتا ئورۇنلاشتۇرۇلدۇم. بۇ ئورۇننىڭ ئىشلىرىدىن شۇنداق يىرگىنەتتىمكى، بىردەر پۇرسەت تاپسامىلا بۇ يەردىن ئالمىشىپ كېتىمەن دەپ تەييارلىق قىلىپ يۈرگەن ئىدىم. ئالدىنقى سەپتە بىرلىكتە جەڭ قىلغان شىمىدت ئېرنست ئىسىملىك يېقىن بىر سەبدىشىم بىلەن بىرگە تراۋۇنستېينگە بېرىپ تا ھەربىي لاگىر تارقىلىپ كەتكەن كۈنلەرگىچە ئۇ يەردە ئىشلىدىم.

1919 ـ يىلىنىڭ مارت ئېيىدا مىيۇنخېنغا يېنىپ كەلدۇق.

بۇ يەردىكى ئەھۋاللار بەكلا قالايماقانلىشىپ كەتكەن بولۇپ، خەلق ھەقىقەتەنمۇ بىر قېتىملىق ئىنقىلاپقا كۈشكۈرتۈلمەكتە ئىكەن. ئەيسىنېرنىڭ ۋاپاتى بۇ ئىنقىلاپنىڭ پارتىلىشىنى تېزلىتىش رولىنى ئويناغان ئىدى. ئاخىرى، دۆلەت سوۋېت دىكتاتۇرلىقى ھاكىمىيىتى ئاستىغا ئۆتكەن، يەنى ئېنىقراق ئېيتقاندا ھۆكۈمەت ۋاقىتلىق بولسىمۇ يەھۇدىيلارنىڭ قولىغا ئۆتكەن ئىدى. ئەسلىدە، بۇ ئىنقىلاپقا تەييارلىق قىلىپ يۈرگەنلەرنىڭ غەرىزىمۇ شۇنداق بىر ھاكىمىيەت بەرپا قىلىشنىلا غايە قىلىشقان ئىدى.

بۇ جەريانىدا ئۆزەمچە نۇرغۇنلىغان پىلانلارنى تۈزۈپ يۈرگەن ئىدىم. ئەتىدىن كەچكىچە بۇندىن كېيىن مەن نېمە قىلالىشىم مۇمكىن دەيدىغان خىيال بىلەنلا بەنت بولۇپ يۈرگەن بولساممۇ، ئويلىغانلىرىمنى ئەملىگە ئاشۇرالىشىم ئۈچۈن تونۇلغان داڭلىق بىرسى بولمىغىنىم ئۈچۈن، ئومۇمغا پايدىلىق بىردەر ئىش قىلىش ئىمكانىيىتىم پەقەتلا يوق ئىدى.

گەپ بۇ يەرگە كەلگەن ئىكەن، بۇگۈنگىچە نېمە ئۈچۈن پائالىيەت كۆرسىتىپ يۈرگەن تەييار بىردەر پارتىيىگە ئەزا بولۇپ كىرمىگەنلىكىمنى ئىزاھلاپ ئۆتەي.

بۇ قېتىمقى يېڭىچە سوۋېت ئىنقىلاۋى پارتىلىشى بىلەن تەڭ، تۇنجى قېتىم ئۆزەمنى ئاشكارىلاپ ئۆپ ـ ئۆچۈق ئوتتۇرغا چىققان ئىدىمكى، سوۋېت مەركىزى ئورگىنى دەرھال ماڭا دىققەت قىلىشقا باشلايدۇ. 1919 ـ يىلى 27 ـ ئاپرىل كۈنى مېنى قولغا ئېلىش ئۈچۈن ئۈچ نەپەر بەستلىك ئادەمنى ئۆۋەرتىشكەن بولسىمۇ، سەبداشلىرىم ئۇلارنىڭ ئالدىغا قۇرال تەڭلەپ دۈۋىلەپ

كېلىشى بىلەن كەلگەنلەر مېنى تۇتقۇن قىلىشقا جۈرئەت قىلالماي قويرۇقىنى خادا قىلىپ تىكشۈپتىشتى.

مېيۇنخىن ئازات قىلىنىپ بىر قانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئىككىنچى پىيادىلار پولكىدا سىياسى ئۆزگىرىش ۋەقەسى ئۈستىدە تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش خىزمەت گۇرۇپپىسىغا تاللاندىم. مانا بۇ، مېنىڭ سىياسىي خىزمەت ئۇچۇن تۇنجى قېتىم كادىرلىق ۋەزىپىسىگە تەيىنلىنىشىم ئىدى.

ئارىدىن بىر قانچە ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، ھەربىي قىسىمغا تەۋە كىشىلەر ئۇچۇن ئېچىلغان بىر كۇرۇسقا قاتنىشىش بويرۇقىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم. بۇ كۇرۇستا ھەربىيلەرگە ۋەتەنپەرۋەرلىك، ھەربىلىك جەھەتتە ساۋات بېرىشنى مەقسەت قىلىپ دەرس ئۆتۈلەتتى. بۇ كۇرۇس ماڭا كۆزقاراشلىرىم ئوخشىشىپ كېتىدىغان بىر قانچە كىشى بىلەن تونۇشۇپلىش، نۆۋەتتىكى ۋەزىيەت ھەققىدە بەزى مەسىلىلەرنى ئۇلار بىلەن كەڭ دائىرىدە تالاش ـ تارتىش قىلىش پۇرستىنى بەگەن ئىدى. بىز بۇ كورۇستا گېرمانىيىنىڭ يىمىرىلىش كۇنلىرىنىڭ يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئاز ـ تۇلا مۆلچەرلىشىپ، نويابىر جىنايىتىنى ئىشلىگەن پارتىيىلەرگە تايىنىپ بۇ ۋەزىيەتنى ئوڭۇشلۇق بولمايدىغانلىقى، يەنە بىر جەھەتتىن يېڭى قۇرۇلغان "بۇرجۇئازىيە مىللەتچى پارتىيىسى" مۇ ھەرقانچە كۈچلۈك غەيرەت كۆرسەتكىنى بىلەن يۇز بەرگەن بۇ ۋەيرانچىلىقلارنى ئوڭشاشقا كۈچى يەتمەيدىغانلىقىدا ئورتاق پىكىر بىرلىكىگە كېلىشكەن ئىدۇق. دۆلەتنى قايتا قۇرۇپ چىقىش ئىشىنى مۇڭۇپپىقىيەتلىك بىلەن ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۇن بىر مۇنچە شارائىتلارنىڭ يارىتىلغان بولىشى شەرت ئىكەنلىكى، بۇگۇنكى كۈندە بۇنداق بىر شارائىت يوقلىقى ئوتتۇرغا قويۇلدى. بىز شۇ ۋاقىتتا پەرەز قىلىشقان ئېھتىماللىقلار كېيىنكى ۋاقىتلاردا بىرمۇ ـ بىر ئىسپاتلانغان ئىدى.

ئەنە شۇ سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن ئارىمىزدا يېڭى بىر پارتىيە قۇرۇپ چىقىش مەسىلىسىنى مۇنازىرە قىلىشىپ كۆرگەن ئىدۇق. شۇ ۋاقىتتا ئوتتۇرغا قويۇلغان پىرىنسىپلار، كېيىنكى ۋاقىتلاردا "نېمىس ئىشچىلار پارتىيىسى" قوبۇل قىلغان پىرىنسىپلارنىڭ دەل ئۆزى ئىدى. بىز، بۇنداق بىر پىرىنسىپ بويىچە قانات يايدۇرىلىدىغان بىر ھەرىكەت چوقۇم كەڭ خەلق ئاممىسىنى ئۆزىگە جەلىپ قىلالايدىغان تەشكىلات ھەرىكىتى بولىشى لازىم دەپ قارىغان ئىدۇق. ئەگەر كەڭ خەلق ئاممىسىنى ئۆزىگە جەلىپ قىلالايدىغان بىر تەشكىلات قۇرۇلمىغىنىدا، بارلىق تىرىشچانلىقلىرىمىزدىن ھېچقانداق بىر نەتىجە ئالالماسلىقىمىز ئېنىق ئىدى. شۇنداق قىلىپ، بۇ ھەرىكىتىمىزگە "سوتسيال ئىنقىلاۋىي پارتىيە" دەپ ئات قويۇشنى بېكىتتۇق. بۇنداق نام بېرىشىمىزدىكى

سەۋەپ، بۇ يېڭى ھەربىتتىمىز ئىجتىمائىي كۆزقاراش جەھەتتە ئىنقىلاۋىي خاراكتىرلەرگە ئىگە بولغانلىقى ئىدى.

ئەمما بىزنى بۇنداق بىر ئىسمنى تاللىۋېلىشىمىزغا قىزىقتۇرغان ئەسلى سەۋەپ بۇ ئەمەس ئىدى:

شۇ كۈنلەرگىچە بولغان ئىقتىسادىي مەسىلىلەرگە بولغان قىزىقىشىم، بۇ جەھەتتىكى ئىزدىنىشلىرىم ئىجتىمائىي مەسىلىلەر دائىرىسى بىلەنلا چەكلىنىپ كەلگەن ئىدى. كېيىنچە گېرمانىيىنىڭ ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر بىلەن مۇناسىۋەت ئورنىتىشقا مۇناسىۋەتلىك سىياسەتلەرنى تەھلىل قىلىش جەريانىدا بۇ ھەقتىكى نەزەر دائىرەم كېڭىيىشكە باشلىدى. ئەسلىدە بۇ تۈردىكى ئىقتىسادى سىياسەتلەردە گېرمانىيىنىڭ ئىقتىسادىي ۋەزىيىتى خاتا تەھلىل قىلىنغان بولۇپ، نېمىس مىللىتىنىڭ قورسىقىنى تويغۇزۇشقا ئوخشاش مىللى مەنپەئەتىگە زىچ مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر قىلچە ئويلىشىلمىغان ئىدى. ئەسلىدە بۇ تۈردىكى قاراشلار، سەرمايە يالغۇز ئىش ساھەلىرىگە كاپالەتلىك قىلىدىغان بولۇش، شۇ ئاساستا ئىشقا ئورۇنلىشىش ئىمكانىيىتىنىڭ كۆپىيىشى ياكى ئازىيىشى قاتارىدىكى ئامىللار بويىچە ئۆزگىرىپ تۇرۇش دەيدىغان قاراشقا ئاساسلانغان بىر پىرىنسىپ ئاساسىغا تىكلەنگەن ئىكەنىدۇق. دېمەك، سەرمايىنىڭ مىللىي ئەھمىيىتى دۆلەتنىڭ، يەنى مىللەتنىڭ ئۇلۇغلىقىغا، ئۇنىڭ ئەركىنلىكىگە ۋە كۈچ ـ قۇدرىتىگە باغلىق بولاتتىكەن. بۇنداق بىر مۇناسىۋەت سەرمايىنى، دۆلەتنى ۋە مىللەتنى يالغۇز ئۆزىنى ساقلاپ قېلىش ئىنىستىنكىت كۈچى ياكى تەرەققىيات ئارزۇسى ئاساسىدا كۈچەيتىلىشىنى، بۇنىڭ ئۈچۈن ياردەمچى بولۇشنى شەرت قىلىشى لازىم ئىدى. سەرمايىنى دۆلەتنىڭ ئەركىنلىكى بىلەن مۇقىملىقى ئۈچۈن پايدىلىق تەرەپكە يۈزلەندۈرۈپ مۇڭاپىق پايدىلانغاندا، بۇ سەرمايىنى مىللەتنىڭ ئەركىنلىكى، بۈيۈكلىكى ۋە كۈچ ـ قۇدرىتىنىڭ كۈچىيىشى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇشقا بولاتتى. بۇنداق شەرتلەر ئاستىدا دۆلەتنىڭ سەرمايىگە قارىتا ۋەزىپىسى نىسبەتەن ئاددى ۋە ئېنىق بولۇشى كېرەك ئىدى. يەنى، دۆلەت سەرمايىنى دۆلەت ئۈچۈن خىزمەت قىلىشىغا كاپالەتلىك قىلىش بىلەن بىرگە، سەرمايىنىڭ خەلقىە ھۆكمرانلىق قىلىۋالىدىغان ئورۇنغا كېلىۋېلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن نازارەتچىلىك قىلىشلا كېرەك ئىدى. بۇنداق بىر ئەھۋالدا، بۇ ئىش مۇنداق ئىككى تۈرلۈك پائالىيەت دائىرىسىدىن ھالقىپ كەتمەسلىكى كېرەك ئىدى: بىر تەرەپتىن تۈرمۇش شارائىتلىرىغا كاپالەتلىك قىلالايدىغان ھەمدە ئۆزىگە ئۆزى خوجا ئىقتىسادىي سىياسەتكە يار ـ يۆلەك بولالايدىغان بولىشى؛ يەنە بىر تەرەپتىن ئەمگەكچىلەرنىڭ ئىجتىمائىي ھوقۇقلىرىغا كاپالەتلىك قىلالايدىغان بولىشى لازىم ئىدى.

مەن بۇرۇنلاردا ئىشلەپچىقىرىش پائالىيىتىنىڭ نەتىجىسى ھېسابلىنىدىغان ئەمەلى سەرمايە بىلەن، قۇرۇق گەپلەرگىلا تايىنىپ قولغا كەلتۈرۈلگەن ئاكسىيە (پاي چېكى بازىرى) سەرمايىسى ئوتتۇرىسىدا زادى قانداق پەرق بولىدىغانلىقىنى تازا ئېنىق بىلىپ كېتەلمىگەن ئىكەنمەن. يوقۇرىدا دېيىلگەن كۇرۇستا دەرس بەرگەن پروفېسسورلاردىن بىرى بولغان گوتفرىيىد فېدېرىنىڭ دەرسلىرىدىن بۇ ئىككى خىل سەرمايە ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنى ئېنىق چۈشىنىپ ئالغان ئىدىم. ئۆمرىمدە تۇنجى قېتىم خەلقارالىق پاي چېكى سەرمايىسى بىلەن كىرىدىت سەرمەيىسى ئوتتۇرىسىدا زادى قانداق پەرق بولىدىغانلىقىنىمۇ بۇ كۇرۇستا چۈشىنىۋالغان ئىدىم. فېدېرىنىڭ تۇنجى قېتىملىق لېكسىيەسىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، كۆڭلۈمدە يېڭى بىر پارتىيە قۇرۇش ئۈچۈن قايسى تۈردىكى ئاساسىي شەرتلەر بولىشى كېرەكلىكىنى پەرەز قىلىشقا باشلىغان ئىدىم.

مېنىڭچە بولغاندا، پروفېسسور فەدەرىنىڭ قىممىتى شۇكى، بۇ كىشى ئاكسىيە سەرمايىسى بىلەن خەلق ئىگىلىكىگە باغلىق بولغان رېئال سەرمايىنىڭ پەرقىنى ئېنىق پەرقلەندۈرەلىگەنلىكىدە ئىدى. يەنى بۇ كىشى قۇرۇق گەپتىكى مەۋھۇم سەرمايە بىلەن خەلق ئىگىلىكىگە باغلىق بولغان ھەقىقى سەرمايىنىڭ تۈپتىن ئوخشىمايدىغانلىقىنى ئىنتايىن ياخشى بىلىدىغان بىرسى ئىدى. بۇ ئىككىسىنى پەرقلەندۈرىدىغان كەسكىن بەلگە ــ ئۆسۈم بولىدىغانلىقىنى ئېپ ـ ئېنىق چۈشەندۈرۈپ بېرەلىگەن ئىدى. ئۇنىڭ ئاساس ھېسابلىنىدىغان مەسىلىلەر ھەققىدىكى تەپسىلى چۈشەندۈرۈشى شۇنچىلىك مۇكەممەل ئىدىكى، ئۇنىڭ بۇ دېگەنلىرىنى بىرەر پاكىتقا ئاساسلانماي تۇرۇپ تەنقىتلەشكە ئۇرۇنىدىغان بىرسى ئۇنىڭ دېگەنلىرىنىڭ نەزەرىيە جەھەتتە توغرا ـ خاتا ئىكەنلىكى ئۈستىدە تالاش ـ تارتىش قىلىش ئورنىغا، ئۇنىڭ كۆرسىتىپ ئۆتكەنلىرىنىڭ راستىنلا ئەمەلىيەتتە ئىجرا قىلىش ئىمكانىيىتى بولمايدىغان نەرسىلەر ئىكەنلىكىگىمۇ قىلچە گۇمان كەلتۈرەلمەيتتى (تەرجىمىسى بەكلا چۈشىنىكسىز بولۇپ قالدى. ــ ئۇ.ت). باشقىلار تەرىپىدىن قىلچە دىققەت قىلمىغان بۇ نوقتىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرگەنلىكى، فېدېرىنىڭ ھەقىقى ئۇلۇغ ئىنسان ئىكانلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان ئەڭ مۇھىم ئەۋزەللىكى ئىدى.

بىرەر ھەرىكەت پروگراممىسى تەييارلىماقچى بولغان بىرسىنىڭ ۋەزىپىسى، بىرەر غايىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا لازىملىق ھەرتۈرلۈك ئىمكانىيەتلەرنى ئوتتۇرغا قويۇشنى ئۆزىگە ۋەزىپە قىلغان بولماستىن، بۇ ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا بولىدىغان بىر ئىش ئىكەنلىكىنى ئېنىق ئوتتۇرغا قويۇشنى ئۆزىگە ۋەزىپە قىلغان بولىشى كېرەك. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، ۋاستىلارغا چەك

ئېسىلىۋالماي مەقسەتنى ئاساس قىلغان بولىشى لازىم. بۇنداق بىر شەرتكە ئاساسەن، بىرەر كۆزقاراشنىڭ ئەمەلگە ئاشۇرۇلىشىنىڭ ئاسان ياكى تەس بولىشى مەسىلىنىڭ مۇھىم نوقتىسى ئەمەس، بەلكى پىرىنسىپلارغا مۇۋاپىق كېلىش ـ كەلمەسلىكى مەسىلىنىڭ مۇھىم نوقتىسى ھېساپلىنىشى كېرەك. بۇ يەردە، ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ قىيىنلىقى مۇھىم ئەمەس.

پروگرامما تۈزۈشكە كىرىشكەن بىرسى، ئەگەر مۇتلەق ھەقىقەتكە تايىنىش ئۈرنىغا "ئەملى رول" دەپ ئاتالمىدىغان نەرسىگە چىڭ ئېسىلىۋېلىپ، پروگراممىسىنىڭ ئەملىيەتكە ئۇيغۇن كېلىش ـ كەلمەسلىكىنى مۇھىم ئورۇنغا قويىۋالغىنىدا، ئۇنىڭ ئوتتۇرغا قويغان پروگراممىسى توغرا يول تاپالماي ھەر تەرەپكە ئۇرۇنۇپ يۈرگەن ئىنسانىيەتكە يول كۆرسەتكۈچ قۇتۇپ يۇلتۇزى بولۇش رولىنى يوقۇتۇپ، ئوتتۇرلۇقتا سۆرۈلۈپ يۈرگەن باشقا پروگراممىلارغا ئوخشاش ئادەتتىكىچە بىر رېتسىپ تۈسىگە كىرىپ قالىدۇ. بىرەر ھەرىكەت پروگرامىسىنى تۈزۈشكە تۇتۇش قىلغان كىشى، بۇ ھەرىكەتنىڭ غايىسىنى ئوتتۇرغا قويغان بولىشى، بۇ پروگراممىنى ئىشقا ئاشۇرماقچى بولغا سىياسىيون بولسا بۇ غايىنىڭ بىردىن ـ بىر ھەقىقەت ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىشكە تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى لازىم. دېمەككى، پروگراما نەزەريىچىسى نەزەريە جەھەتتە مۇتلەق ھەقىقەتكە باردىغان توغرا يولنى بايان قىلىپ بەرسە، سىياسىيون بۇ پروگراممىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا قىلىشقا تېگىشلىك ئەينى ۋاقتىدىكى ئەملى ئەھۋاللارغا ئەھمىيەت بەرگەن بولىشى لازىم. ئالدىنقىسىنىڭ ئۇلۇغلىقى كۆزقاراشلىرىنىڭ ئابستراكت جەھەتتە قەتئىي توغرا ئىكەنلىكىدە ئىپادىلەنسە، كېيىنكىسىنىڭ قىممىتى مەۋجۇت ۋەزىيەتنى توغرا مۆلچەرلەپ ئۇنىڭدىن پايدىلىنىشىدا كۆرۈلىدۇ. بۇ جەريانداا ئالدىنقىسى تاللىۋالغان نىشان كېيىنكىسى ئۈچۈن بىر قۇتۇپ يۇلتۇزىغا ئوخشاش قاراڭغۇلۇقتا يول كۆرسەتكۈچلۈك رولىنى ئويناىدۇ. بىرەر سىياسى رەھبەرنىڭ قىممىتى، پىلانلىرىنى غەلىبىلىك ئەمەلگە ئاشۇرغانلىق پائالىيەتلىرى بىلەن، يەنى ئىجرائەت جەريانىدا ئۇ كىشىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بىلەن ئەمىلىەشتۈرگەنلىكى بىلەن ئۆلچىنىدۇ. بۇ يەردە، سىياسىيون ماھىر بىر ئۈستا رولىنى ئويىنىغان بولىدۇ. ئەمما بۇ نىشاننى ئوتتۇرغا قويغۇچى كىشىنى ھەرگىزمۇ ئۇنداق تېخنىك بىرسىگە ئوخشىتىۋالالمايمىز. چۈنكى، نەزەريىچىنىڭ كۆزقاراشلىرى غايىنى ئېنىق كۆرسىتىپ بېرەلەيدىغان ئالاھىدىلىككە ئىگە بولۇپ، نىشاننى سۈزۈك ئەينەكتە كۆرۈلگەندەك ئېنىق كۆرسىتىپ بېرەلەيدۇ. شۇنىڭغا قارىماي، بۇ غايە ھەر قانچە ماھىر ئۈستىنىڭ قولىغا ئۆتكەندەك قىلسىمۇ مەڭگۈ ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولمايدىغان بىر غايە بولۇپ قېلىشىمۇ مۇمكىن. ئابستراكت جەھەتتىن بىرەر چۈشەنچە قانچىكى

توغرا بىر غايىنى ئوتتۇرغا قويغان، شۇ سەۋەپتىن بۇ پىكىر قانچىكى ئۇلۇغ بىر غايە ھېساپلىنىدىكەن، بۇنداق بىر غايىنىڭ كەمكۈتسىز تولۇق ئەملگە ئاشۇرۇلۇشىمۇ ئۇنى ئىجرا قىلىدىغان كىشىلەرگە باغلىق ئىش بولغىنى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئەملىلەشتۇرۇلىشىمۇ شۇنچە قىيىن بولىدۇ. ھەتتا زادىلا ئەملگە ئاشۇرغىلى بولمايدىغان بىر غايە بولۇپ قېلىشىمۇ مۇمكىن. شۇ سەۋەپتىن، پروگراممىا تۈزگۈچىنىڭ قىممىتى غايىلىرىنىڭ ئەملگە ئاشۇرۇلۇش دەرىجىسىگە ئاساسەن ئۆلچەنمەيدۇ. ئۇ كىشىنىڭ قىممىتى بۇ تۈر غايىلىرىنىڭ توغرا بولۇش ـ بولماسلىقى، شۇنىڭدەك بۇ غايىلىرىنىڭ ئىنسانىيەت تەرەققىياتىغا كۆرسىتىدىغان ئىجابى تەسىرىگە ئاساسەن باھالىنىدۇ. ئەگەر ئۇنداق بولمىسا ئىدى، دىن قۇرغۇچىلىرى دۇنيادا ئىنسانىيەتنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى تەرىپىدىن ئەڭ ئۇلۇغ ئىنسان دەپ تونۇلمىغان بولار ئىدى. چۈنكى ئۇلارنىڭ ئەخلاقى قاراشلىرىنى ھېچقاچان تولۇق ئەملگە ئاشۇرغىلى بولمىدى. ھەتتا دىنىي سۆيگۈلىرىمۇ ئەڭ سادىق مورتلىرىنىڭ پائالىيەتلىرى جەريانىدىمۇ دىن ياراتقۇچىسىنىڭ نىيىتىنى تولۇق ئىپادىلەپ كىتەلمىگىنى يوق. شۇنىڭغا قارىماي، دىنىنىڭ قىممىتى ئىنسانىيەت ئەخلاقىنى، ئىنسانىيەتنىڭ مەدەنىيەت تەرەققىياتىنى، ئۆرپە ـ ئادەتلىرىنىڭ ساغلاملىقىنى ئىلگىرى سۈرۈشلەردە ۋە ئەنە شۇ تەرەپلەر بويىچە يول كۆرسىتەلىگەنلىكىدە ئىپادىلەنمەكتە.

پروگراممىا تەييارلىغۇچى (نەزەرىيە ئىجادىيەتچىسى) سالاھىيەت بىلەن پروگراممىنى يولغا قويغۇچى سىياسىيون سالاھىيەت ئوتتۇرسىدىكى بۇ تۈپكى پەرق، نەزەرىيىنى ئوتتۇرغا قويۇش ئىقتىدارى بىلەن ئوتتۇرغا قويۇلغان بۇ نەزەرىيەنى ئىجرا قىلىش ئىقتىدارى بىرلا ئادەمدە كۆرۈلىشىنى ئاساسەن مۇمكىن بولمايدىغان ھالغا كەلتۈرۈپ قويماقتا. شۇنداق بولغاچقا، بۇنداق ئىككىلا قابىلىيەتكە ئىگە بولغان كىشىلەر بەكلا كام كۆرۈلىدۇ. نەزەرىيە ئوتتۇرغا قويۇش ئىشى بىلەن ھەربىرىكە يىتەكچىلىك قىلىش ئىشى تەبىئىي ئىقتىدارىغا مۇناسىۋەتلىك قابىلىيەت مەسلىسىدۇر. ئۆز كەسىپلىرىدە نەتىجە قازاندىم دەپ يۈرگەن بەزى قىممىتى يوق سىياسەتچىلەر مەن بۇ ئىككى ئىشنى بىرلا ۋاقىتتا قىلالايمەن دەپ پو ئېتىپ يۈرۈشمەكتە. شۇڭا مەن بۇ يەردە بۇنى شۇلارغا قارىتىپ ئالاھىدە تەكىتلەپ كۆرسەتتىم. بىسماركمۇ سىياسەتكە مۇناسىۋەتلىك بۇ تۈر ئىشلارنى ئىنتايىن كەمتەرلىك بىلەن مۇنداق تەرىپلىگەن ئىدى: بۇ ئىككى ئىشنى يالغۇز ئۆزەم باشقا ئېلىپ چىقالايمەن دەيدىغان بىر سىياسەتچى ھەرقانچە ئۇلۇغ كۆزقاراشلارنى ئوتتۇرغا قويدۇم دەپ يۈرگەن بولىشىدىن قەتئىي نەزەر، ئۇ كىشىنىڭ قىلغان ئىشلىرى چوقۇم شۇنچە ئاددى، شۇنچە ئادەتتىكىچە ۋە شۇنچە ۋاقىتلىق ئىشلاردىن بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. ئەگەر، بىر سىياسىيون ئۇلۇغ چۈشەنچىلەردىن قانچىكى يىراق تۇرغان بولسا،

ئۇنىڭ قولغا كەلتۈرىدىغان نەتىجىلىرىمۇ شۇنچە ئادەتتىكىچە بولۇپ قالىدۇ. شۇنداق بولغاچقا، بۇ تۈردىكى كىشىلەر يولدا يولۇققان ئادەتتىكى ئىشلار بىلەنلا مەشغۇل بولىدىغان كىشىلەر بولۇپ، ئۇلار قالدۇرغان ئەسەرلەرنىڭ ئىزلىرىمۇ ئۆزى بىلەن بىرلىكتە تېزلا ئۇنتۇلۇپ كۆمۈلۈپ يوق بولۇپ كېتىدۇ. بۇ تۈردىكى سىياسەتچىلەرنىڭ ئەسەرلىرى ئومۇمەن ئالغاندا كىلەچەك ئەۋلادلار ئۈچۈن قىلچە قىممىتى بولمايدۇ. چۈنكى بۇ تۈردىكى كىشىلەرنىڭ قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرى ھەقىقەتەنمۇ ئۇلۇغ ۋە كەلگۈسى ئەۋلاتلار ئۈچۈن قىممەتلىك بولغان چۈشەنچە ۋە مەسىلىلەرنى باستۇرۇپ تۇنجۇقتۇرۇش ھېسابىغا قولغان كەلتۈرگەن نەتىجىلەردىن باشقا نەرسە ئەمەس.

كەلگۈسى ئۈچۈن مۇھىم ئەھمىيەتلىك ۋە پايدىلىق بولغان غايىلار ئۈچۈن كۈرەش قىلىدىغان كىشىلەرنىڭ پائالىيەتلىرى ئۇ كىشىلەرنىڭ ئۆزىگە بىرەر پايدا كەلتۈرەلمەيلا قالماي، يەنە كەڭ خەلق ئاممىسىمۇ ئۇلارنى كۆپۈنچە ۋاقىتلاردا بەك چۈشىنىپ كېتەلمەيدۇ. خەلق ئاممىسى، پەقەت كىلەچەكتىلا ئېرىشكىلى بولىدىغان ئىستىقباللىق تېخىمۇ يۇكسەك غايىلارغا قارىغاندا قولىغا نەق تېگىدىغان سۈت ياكى پۈڭە چەكلىرىگە بەكرەك قىزىقىپ، كىلەچەكتە ئىشقا ئاشىدىغان غايىلارغا تۇلا بەك ھەۋەس قىلىپ كەتمەيدۇ. شۇنداق بولغاچقا، دۆتلۈكنىڭ يېقىن تۇغقىنى بولغان ئابرويىپەرسلىك ئىچىگە چۆكۈپ كەتكەن پۈرسەتپەرەس سىياسەتچىلەرنىڭ كۆپ قىسمى نۆۋەتتە ئەملىگە ئاشۇرۇش قىيىن بولغان بارلىق غايىلارنىڭ لايىھىلىرىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، خەلق ئاممىسى ئالدىدا ئىناۋىتىنى تۆكۈۋالماسلىق ئۈچۈن بۇنداق قىيىن غايىلار بىلەن شوغۇللىنىش ئورنىغا خەلقنىڭ كۈندىلىك غېمىنى ھەل قىلىش يولىغا كىرىپ كېتىدۇ. ھەتتا بۇنداق ئۇلۇغ غايىلارغا يېقىن كەلمەسلىكنى ئۆزىنىڭ ئەقىللىقلىقى، بىر ئۈتۈق دەپ ئاخماقلارچە كۆرەڭلىشىپ كېتىدۇ. ئۇلارنىڭ نەتىجىسى پۈتۈنلەي شۇ كۈنكى ۋەزىيەتكىلا مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، كىلەچەك ئۈچۈن ھېچ بىر قىممىتى يوق. ئۇلارنىڭ بۇ خىل ھالىتىدىن ئەقلى ئىشلىمەيدىغان ئاخماق كىشىلەر قىلچىمۇ غەم قىلىشمايدۇ. ھەتتا بۇنداق سىياسەتچىلەرنى ئۇلار بەكلا ياخشى كۆرىشىدۇ.

ئەمما نەزەريە ئوتتۇرغا قويغۇچىنىڭ ئەھۋالى سىياسەتچىنىڭكىگە ئوخشىمايدۇ. چۈنكى نەزەريىچى ئۈچۈن كىلەچەك ھەممىدىن قىممەتلىك ھېساپلىنىدۇ. شۇنداق بولغاچقا، بۇ كىشىلەر دەۋرىنىڭ خەلقى ئىچىدە داڭق چىقىرىش تاماسىدا بولۇشتىن ئۆمىدىلەنمەيدۇ. شۇ سەۋەپتىن بۇنداق بىرسىنى كىشىلەر بىرەر خىيالپەرەست دەپ ئاتىشىدۇ. بۇ كىشىلەر ياراتقان نەزەريىلەر مەڭگۇ ئۆلمەيدىغان قاراشلار بولغاچقا، ئۇلارنىڭ شۆھرىتى كەلگۈسى ئەۋلاتلار ئارىسىدا تىكلىنىدۇ. بۇ جەھەتتىن ئالغاندا ئەگەر سىياسەتچىلەرنىڭ ھۈنىرىنى

ئەمەلى پۇرسەتلەردىن پايدىلانغۇچى ئۇستىلار دەپ باھالانسا، پروگراممىسىنى تۈزگۈچىلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئىمكانسىز دەپ قارالغان ئىشلارنى تەلەپ قىلغۇچىلار دەپ تونىتىش مۇمكىن.

بەزىدە ئۆمۈرىنى سىياسەتكە ئاتىغان بىر كىشى ئەينى ۋاقىتدا شۇ ئىشنىڭ پروگراممىسىنى تۈزگۈچى كىشى بولىدىغان ئەھۋاللارمۇ كۆرۈلىشى مۇمكىن. ئەگەر بۇ ئىككى ئالاھىدىلىك بىر كىشى ئۈستىدە قانچىكى مۇجەسسەم ئىپادىلەنگەن بولىدىكەن، ئۇ كىشىنىڭ ئابرويىنى تۆكۈشكە ئۇرۇنىدىغان رىقابەتچى كۈچلەرمۇ شۇنچە كۈچلۈك ئوتتۇرغا چىقىشى مۇمكىن. چۈنكى، بۇنداق بىرسى كۈندىلىك پائالىيەتلەر بىلەن شوغۇللىنىپ يۈرگەن بىرسى بولۇشتىن چىقىپ، ئىنتايىن ئاز ئۇچرايدىغان ئەقىللىق تەبىقىلەرلا چۈشىنەلەيدىغان غايىلار بىلەن شوغۇللىنىدىغان كىشىگە ئايلانغان بولىدۇ. شۇ سەۋەپتىن ئۇنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشى سۆيگۈ بىلەن ئۆچمەنلىك ئوتتۇرسىدا تاسقىلىپلا يۈرگەن بولىدۇ. زامانداشلىرىنىڭ نارازىلىق سادالىرى، بۇنداق بىرسىنىڭ كەلگۈسى بەختلىك ھاياتىنىڭ، پۈتۈن كۈچىنى سەرپ قىلىپ تەييارلاۋاتقان كەلگۈسى بەختلىك كۈنلىرىنىڭ كاپالىتى بولۇپ، بۇنداق قارشى چىقىشلار، ئۇنىڭغا پۈتۈن كۈچى بىلەن تاقابىل تۇرۇش غەيرىتىنى بېغىشلايدۇ.

ئەگەر بىر كىشى ئوتتۇرغا قويغان ئەسەر كىلەچەك ئۈچۈن قانچىكى قىممەتلىك بولىدىكەن، ئۇنىڭ ئوتتۇرغا قويغانلىرىنى زامانداشلىرىنىڭ چۈشىنىشىمۇ شۇنچە تەس بولۇپ، بۇ غايىسىنى باشقىلارغا چۈشەندۈرۈپ قايىل قىلىش ئۈچۈنمۇ شۇنچە جاپالىق كۈرەش قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ. ئۇنىڭ بۇ غايىگە ئېرىشىشىمۇ شۇنچە تەسكە توختايدۇ. بۇنداق داڭلىق كىشىلەر نەچچە ئەسىردە بىرسى چىقىپ قالىدىغاندەك قىلسىمۇ، بەزىلەر بۇ غايىسىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىنى كۆرەلەيدىغان ۋە ئۆلمەي تۇرۇپ داڭلىق بىر شەخسگە ئايلىنىدىغان ئەھۋاللارمۇ كۆرۈلۈپ تۇرىدۇ. بۇنداق ئۇلۇغ كىشىلەرلا تارىخنىڭ ئەڭ ئاۋانگارت يېتەكچىلىرى ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭغا قارىماي، ئۇنىڭ زامانداشلىرى ئۇنىڭغا غالىبىيەت تاجىنى ئۇ سەكراتتا ياتقىنىدىلا ئاندىن كەيگۈزىدىغان ئەھۋاللار دائىم كۆرۈلۈپ تۇرىدۇ. شۇڭا، دۇنيادىكى ئەڭ ئۇلۇغ كۈرەشچىلەر ئەنە شۇ كىشىلەر ھېسابلىنىدۇ. دەۋرنىڭ كىشىلىرى تەرىپىدىن بەك قوبۇل قىلىنىپ كەتمەيدىغان بۇ تۈردىكى ئۇلۇغ كۈرەشچىلەر ئۆز ئەقىدىسى ئۈچۈن كۈرەش قىلىشقا ھەر دائىم تەييار تۇرىدىغان كىشىلەردۇر. بۇ كىشىلەر كۈنلەرنىڭ بىرىدە خەلقنىڭ قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالىدىغان كىشىلەردىن بولۇپ قالىدۇ.

شۇ كۈنلەر كەلگىنىدە زامانداشلىرىنىڭ بۇ كىشىلەرگە قىلغان ناھەقچىلىكلىرى، ئورۇنسىز سالغان زۇلۇملىرىنى تۈزىتىشكە مەجبۇر ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېتىدۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇلارنىڭ تەرجىمەھالىنى، پائالىيەتلىرىنى ھۆرمەت بىلەن ئەسلىشىپ ھەممە ئۇنى تەتقىق قىلىشقا كىرىشىپ كېتىدۇ. شۇ كۈنلەردە بۇنداق بىرسى كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولىدۇ. بۇ ئەھۋال ھەقىقى دۆلەت ئەربابلىرى ئۈچۈنلا ئورتاق بولۇپ قالماستىن، بەلكى ھەرقانداق بىر ئۇلۇغ ئىسلاھاتچى ئۈچۈنمۇ ئورتاق بىر ئەھۋالدۇر. مەسىلەن ئالايلۇق، ئۇلۇغ فرېدېرىخ بىلەن بىرگە مارتىن لۇتېر ۋە رىچارد ۋاگنېر قاتارلىق زاتلار ئەنە شۇنداق مۇئامىلىگە مۇيەسسەر بولغان كىشىلەر ئىدى.

گۇدفرىيىد ئۇستازىمىزنىڭ "كاپىتال ئۆسۈمى كەلتۈرۈپ چىقارغان رەزىللىكلەرگە بويۇن ئېگىشكە خاتىمە بېرەيلى" ماۋزۇلۇق تۇنجى لېكسىيىسىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇ كۆرسىتىپ ئۆتكەن بۇ قانۇنىيەت نېمىس مىللىتىنىڭ تەغدىرىگە ھەقىقەتەنمۇ زور تەسىر كۆرسىتىدىغان ئەھمىيەتكە ئۇيغۇن بىر قانۇن ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ يەتكەن ئىدىم. ئاكسسىيە كاپىتالى بىلەن مىللىي ئىگىلىكنىڭ رىيال مەبلىغىنى بىر بىرسىدىن قەتئى تۈردە ئايرىۋېتىش ئىشىنى ئەمەلگە ئاشۇرماي، ئۆزىگە ئۆزى خوجا بىر ئىگىلىكنىڭ ھۇلىنى تەشكىل قىلىدىغان كاپىتالنى بەرپە قىلماي، ئۇنىڭغا قارشى كۈرەش قىلماي تۇرۇپ نېمىس ئىقتىسادىنىڭ خەلقارالاشتۇتۇلۇشىغا قارشى كۈرەش قىلىش پۈرسىتىنى قولغا كەلتۈرۈش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شۇنىمۇ تەكىتلەپ ئۆتىمەنكى، كاپىتال ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلىدىغان كۈرەش ئارقىلىق كىلەچەكتىكى مىللى ئىگىلىك ئاساسلىرىنى تەۋرىتىپ يۈرۈشنىڭ ھاجىتى يوق. گېرمانىيىنى تەرەققى قىلدۇرۇشنىڭ ئەڭ كەسكىن كۈرىشى ئۈچۈن قانات يايدۇرىلىدىغان كۈرەشنى ئېنىق تونۇپ يەتكىنىم ئۈچۈن، ئەڭ جاپالىق كۈرەش دۇشمەن مىللەتلەرگە قارشى كۈرەش بولماستىن، بەلكى خەلقارا كاپىتالغا قارشى كۈرەشتە بولىدىغانلىقىنى ئوچۇق كۆرۈپ يەتكەنىدىم. بۇ ئۇستازىمىزنىڭ لېكسىيىسىدىن كەلگۈسىدە بۇنداق بىر كۈرەشكە ئاتلىنىشنىڭ ئەڭ كۈچلۈك ئىشارەتلىرىنى كۆرۈشكە باشلىغان ئىدىم.

ۋەزىيەتنىڭ كېيىنكى تەرەققىياتىمۇ بۇ ئىشارەتنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بەردى. مانا بۈگۈن بۈرجۇئازىيىنىڭ قۇۋۇ سىياسەتچىلىرى بىزنى مازاق قىلالمايدىغان بولدى. قاراپ تۇرۇپ ئىنكار قىلىشقا ئۇرۇنمايدىغانلا بولىدىكەن، بۇ كۈنلەردە خەلقارالىق كاپىتالنىڭ ئۇرۇشنى ئەڭ كۈچلۈك كۈشكۈرتكەن كۈچ ئىكەنلىكىنى، ئۇرۇشتىن كېيىن، بۈگۈنمۇ تېنچلىقنى دوزاخقا ئايلاندۇرغانلىقىنى ئۇلارمۇ ئېتىراپ قىلىشقا مەجبۇر. خەلقئارالىق

ئىگىلىك بىلەن قەرز كاپىتالىغا قارشى كۆرەش ــ نېمىس خەلقىنىڭ ئازاتلىقى، ئىقتىسادىي مۇستەقىللىقى ئۈچۈن قانات يايدۇرىلىدىغان كۆرەشتە ئەڭ مۇھىم نوقتا ھېسابلىناتتى.

ئەگەر بۇ كۆرۈسنىڭ پروفىسسورى فېدېرىنىڭ كۆزقاراشلىرىغا نارازىلىق بىلدۈرىدىغانلار بولىدىكەن، ئۇلارغا مۇنۇ جاۋاپ ئەڭ لايىق كېلىدۇ: "سەرمايە ئۆسۈمى كەلتۈرۈپ چىقارىدىغان كۈلپەتلەرنى رەت قىلىشتىن غەم ـ ئەندىشە قىلىشنىڭ قىلچە ھاجىتى يوق. چۈنكى، بۈگۈنگىچە ئوتتۇرغا قويۇلۇۋاتقان ئىقتىسادى تەدبىرلەر نېمىس خەلقىنىڭ پايدىسى ئۈچۈن تۈزۈلگەن ئەمەس. مىللىي بانكا مەسىلىلىرىگە قارىتىلغان مۇئامىلىلەر بىلەن باۋارىيىلىك دوختۇرلارنىڭ تۆمۈر يول قۇرۇلۇشى مەسىلىسىدە ئوتتۇرغا قويغان ئەنسىرەشلىرىنى ئەسكە ئالساق، ئۇلارنىڭ بۇ داڭلىق كوپراتسىيىلەردىن ئەنسىرىگەن ئىشلىرىنىڭ ھېچقايسى يۈز بەرمىگەن ئىدى. يەنى، بۇ يېپ ـ يېڭى "ئايغىر" بىلەن سايامەت قىلغاندا بىرمۇ يولوۋچى بېشىم قايدى دەپ دەرت تۆكۈپ باقمىدى. ئۇلارنى تاماشا قىلىۋاتقان كىشىلەرمۇ بىرەر كېسەللىككە گىرىپتار بولمىدى. شۇنداق قىلىپ تۆمۈرىولنى كىشىلەرنىڭ كۆرۈپ قېلىشىدىن يوشۇرۇش ئۈچۈن ئەتىراپىغا پەردە توساپ يۈرۈشنىڭمۇ ھاجىتى قالمىغان ئىدى. ئەمما بۇنداق بىمەنە پىكىرلەرنى ئوتتۇرغا قويغان مۇتەخەسسىسلەر بولسا، ھازىرمۇ يەنىلا شۇ يالغۇز كۆزلۈك كۆزدىنەكلىرىنى تاقاپ بىر خىيالدا يوق يۈرۈشمەكتە. بۇ يەردە يەنە مۇنۇ مەسىلىنىمۇ ئەسلىتىپ ئۆتىشكە توغرا كېلىدۇ: ئەگەر ئەڭ ئىسىل كۆزقاراش دەپ قارالغان بىرەر پىكىرنى ئۆزلىرىچە تەبىئەتتىن ھالقىغان مەڭگۈلۈك پىرىنسىپ دەپ تونۇشالغىنىدا، ئۇنداق بىر قاراشمۇ ئەڭ خەتەرلىك نەرسىگە ئايلىنىپ قېلىشى مۇمكىن. چۈنكى ئۇنداق قاراشلار ئەسلىدە غايىگە يېتىشنىڭ بىر ۋاستىسىدىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى. مېنىڭ ئۈچۈن، شۇنىڭدەك بارلىق ھەقىقىي مىللىي سوتسىيالىزمچىلار ئۈچۈن ئېيتقاندا پەقەت بىرلا نەزەرىيە مەۋجۇت. ئۇ بولسىمۇ ــ مىللەت بىلەن ۋەتەن.

بىز ئوتتۇرغا قويغان كۆرەشنىڭ غايىسى ئىرقىمىزنىڭ، مىللىتىمىزنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ۋە تەرەققىياتىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىش؛ ۋەزىپىمىز بولسا بۇ مىللەتنىڭ ئەۋلاتلىرىنى بېقىش، قېنىنىڭ ساپلىقىنى ساقلاش، ۋەتەن مۇستەقىللىقىنى قوغداشتىن ئىبارەت. بۇ يەنە كېلىپ مىللىتىمىزنى تەڭرىنىڭ مىللىتىمىز ئۈچۈن ئاتا قىلغان ئىلاھى ۋەزىپىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرالايدىغان ھالغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن يىتىلدۈرۈشكە مۇناسىۋەتلىك بىر ۋەزىپە. ھەرقانداق بىر كۆزقاراش، ھەرقانداق بىر تەرىپىە ۋە ھەرقانداق بىر ئىلىم بۇ غايە ئۈچۈن خىزمەت قىلىشى لازىم. ھەرقانداق بىر ئىشنى ئەنە شۇ نوقتىدا تۇرۇپ

كۆزىتىشىمىز، پەيتى كەلگىنىدە بۇنى يولغا قويىشىمىز، ئەگەر پەيتى كەلمىسە بۇنىڭ ئۈچۈن توسالغۇ بولىدىغان بارلىق توسالغۇلارنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش ئۈچۈن كۆرەش قىلىشىمىز لازىم. شۇنداق ئىكەن، ھېچبىر قانۇنىيەت قېتىپ قالغان بىر نەرسىگە ئايلىنالمايدۇ. چۈنكى ھەرقانداق بىر ئىش ھاياتلىق ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇلىشى شەرت. گۈتفرىيېت فېدېرىنىڭ قاراشلىرى ئانچە بەك خەۋىرىم بولمىغان بۇ تۈردىكى تېمىلارغا ئالاھىدە قىزىقىشىم لازىملىقى، تېخىمۇ چوڭقۇرلاپ ئىزدىنىشىم كېرەكلىكى ھەققىدىكى يولغا يىتەكلىگەن ئىدى.

شۇنداق قىلىپ بۇ جەھەتتىكى ئىشلارنى يېڭىدىن تەتقىق قىلىشقا كىرىشىپ كەتكەن ئىدىم. بىر يەھۇدى بولغان كارل ماركسنىڭ پۈتۈن ئۆمۈرىنى سەرپ قىلىپ ئوتتۇرغا قويغان كۆزقاراشلىرىدىكى ئەسلى نىيىتى بىلەن ئۇنىڭ مەزمۇنىنى بىر باشتىن تەپسىلى ئۆگۈنۈپ ئېنىق مەلۇماتقا ئېرىشكەن ئىدىم. شۇندىن كېيىن ئۇنىڭ يازغان «كاپىتال» لىنى تېخىمۇ ئېنىق چۈشەنمەكتە ئىدىم. سوتسىيال دېموكراتىيىنىڭ مىللىي ئىگىلىكىگە قارشى كۆرىشىنىڭ ئەسلى مەقسىدىنى، پۈتۈنلەي يەھۇدىغىلا تەۋە مەبلەغ بىلەن ئاكتىسىيىگە تايىنىپ ئېنتېرناتسيونال سەرمايىغا ھۆكمۈرانلىق قىلىش ئىكەنلىكىنى، بۇنىڭ ئۈچۈن بىر مۇھىت يارىتىشنى مەقسەت قىلىپ قانات يايدۇرىۋاتقان بۇ كۆرەشلىرىنى تېخىمۇ ئېنىق تونىماقتا ئىدىم.

بۇ دەرسلەر ماڭا باشقا بىر جەھەتتىمۇ ئىنتايىن مۇھىم تەسىر كۆرسەتكەن ئىدى.

بىر كۈنىسى، دەرستە بىر مۇنازىرىگە قېتىلىشقا مەجبۇر بولدۇم. مۇنازىرە قىلىۋاتقانلاردىن بىرسى يەھۇدىيلارغا قارشى تۇرۇشنى قوبۇل قىلالماي ئۇلارنى ئاقلاپ، ئايىغى چىقماس پەرەزلەر بىلەن يەھۇدىيلارنىڭ تەرىپىنى قىلىپ سۆزلەپ كەتتى. شۇڭا مەن ئۇنىڭغا قارشى تۇرۇشقا مەجبۇر بولۇپ مۇنازىرىگە قاتناشتىم. دەرسكە قاتنىشىۋاتقانلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى مەن دېگەن قاراشلارغا قوشۇلدى. بۇ تالاش ـ تارتىش مۇنداق بىر نەتىجە بىلەن ئاخىرلاشقان بولدى: ئاردىدىن بىر نەچچە كۈن ئۆتكەندە، ئۇ ۋاقىتلاردا مىيونخېندىكى گارنىزوندا ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان پولكلاردىن بىرسىگە "تەلىم ـ تەربىيە ئوفىتسېرى" بولۇپ تاللاندىم.

ئۇ كۈنلەردە قىسمىنىڭ ئىنتىزامى بەكلا ناچار ئىدى. جەڭچىلەر مۇھاكىمە گۇرۇپپىسى شۇ دەۋرنىڭ تەسىرى ئاستىدا قالغان ئىدى. جەڭچىلەرنى ئىنتىزامغا كەلتۈرۈپ قايتا ئىتائەتچان قىلىپ تەرتىپكە سېلىشقا كىرىشىلگەن ئىدى. كۇرت ئەينېرنىڭ چوشقىلار قوتىنى دەپ ئاتىغان ئۇ يەردە، ھەربىي ئىنتىزام بىلەن ئىتائەتچانلىقىنى پەم بىلەن مۇئامىلە قىلىش ئارقىلىقلا ئاندىن

ئاستا ـ ئاستا قايتا ئەسلىگە كەلتۈرگىلى بولىدىغان بەكلا مۇشكۈل بىر ئىش ئىدى. قىسمىنى مىللەتچى، ۋەتەنپەرۋەر روھقا ئىگە قىلىش، ھەممە ئىشنى ئەنە شۇ روھ بويىچە چۈشىنىدىغان ھالغا كەلتۈرۈش تەلەپ قىلىناتتى. مېنىڭ بۇ يېڭى ئىشىم ئەنە شۇنداق ئىككى تۈردىكى ئىشقا كىرىشىشتىن باشلانغان ئىدى. مەن بۇ خىزمەتكە ئىنتايىن خوشال ۋە قىزغىنلىق بىلەن كىرىشىپ كەتتىم.

مەن ئەندى تېخىمۇ كۆپ كىشىلەرگە خىتاپ قىلىش پۇرسىتىگە ئېرىشكەن ئىدىم. بۇ جەريانىدا مەن بۇرۇندىن بار بولغان بىر ئالاھىدىلىكىمنى ئىسپاتلاش پۇرسىتىگە ئېرىشكەن ئىدىم: سۆز قىلىشنى، نوتۇق سۆزلەشنى ھەقىقەتەنمۇ بىلەتتىمكەن. ئاۋازىمۇ زالنىڭ ھەربىر بولۇڭ ـ پۇچقىقىغا بىمالال يېتىدىكەن. باشقا ھېچقانداق بىر ۋەزىپە مېنى بۇ ئىشىمدەك خوشال قىلالمىغان بولار ئىدى. چۈنكى بۇ ۋەزىپىگە تەيىنلىنىشتىن ئىلگىرى ئىنتايىن مۇھىم ئورۇن دەپ تونىغان بۇ ئورۇنغا، يەنى ھەربى قىسمغا پايدىلىق بىرەر ئىش قىلىپ بېرىش پۇرسىتىگە ئېرىشىش ئۈچۈن چارە تاپالماي پۈچۈلۈپلا يۈرگەن ئىدىم.

بۇ ئىشتا قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرىم ئۈستىدىمۇ ئازىراق توختىلىپ ئۆتەي: مەن شۇ قېتىمقى تەربىيىچى بولۇش جەريانىدا يۈزلىگەن سەبدىشىمنى مىللىتىمىز بىلەن ۋەتىنىمىز سېپىگە قايتۇرۇپ كېلەلىگەن ئىدىم. مەن بۇ يەردە بۇ ھەربى قىسمنى مىللەتچىلەردىن قىلىپ ئۆزگەرتكەن ئىدىم. شۇ ئارقىلىق ئىنتىزامچانلىقنى كۈچەيتىش جەھەتتىمۇ ئۆز ھەسسىمنى قوشقان ھېساپلىناتتىم. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، بۇ جەريانىدا كۆزقاراشلىرىمغا قوشۇلغان نۇرغۇنلىغان دوستقىمۇ ئېرىشكەنىدىم. بۇ دوستلىرىم كېيىنكى ۋاقىتلاردا مېنىڭ بىلەن بىرگە يېڭى ھەرىكىتىمىزنىڭ مەركىزى كۈچىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈشتە ئالاھىدە مۇھىم رولالارنى ئويناندى.

*****

نېمىس ئىشچىلار پارتىيىسى

بىر كۈنىسى كوماندىرلىرىمدىن بىر ۋەزىپە تاپشۇرۇۋ ئالدىم: قارىغاندا بىر سىياسىي تەشكىلات "نېمىس ئىشچىلار پارتىيىسى" دېگەن نام بىلەن بىر يىغىلىش تەشكىللىمەكچى بولغان ئىكەن. بۇ يىغىلىشتا گوتفرىيىد فېدېرمۇ سۆزگە چىقىدىغان بولغانىكەن. مەن بۇ يىغىلىشقا قاتناشقىلى بارىدىم. ماڭا بۇ بىر گۇرۇپ كىشىلەرنىڭ قانداق كىشىلەردىن تەركىپ تاپقانلىقىنى بىلىپ، بۇ ھەقتە بىر دوكلاد يېزىپ چىقىش ۋەزىپىسى تاپشۇرۇلغان ئىدى. ئۇ ۋاقىتلاردا ئارمىيىمىزنىڭ سىياسىي ھەربىيەت ۋە پارتىيىلەرگە قىزىقىشى ئادەتتىكى بىر ئىش دەپ قارىلىدىغان ۋاقىتلار ئىدى. چۈنكى، سىياسى ئۆزگىرىش ھەربىيەتى ھەربىلەرگىمۇ سىياسىي پائالىيەتلەرگە قاتنىشىش ھوقۇقىنى بەرگەن ئىدى. ھەربىي تەرەپمۇ ئۇ چاغلاردا سىياسىي پائالىيەتلەر ھەققىدە تېخى تەجرىبىسى بولمىغاچقا، بۇ ھوقۇقىدىن بەكلا كېڭەيتىپ پايدىلىنىپ كەلمەكتە ئىدى. ئەمما كېيىن مەركەزى ھۆكۈمەت بىلەن سوتسىيال دېموكراتلار ھەربىلەرنىڭ ئىنقىلاۋىي پارتىيىلەرگە يېقىنلىشىشتىن قېيىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، مىللەتچىلىك ھەربىكەتلەر تەرەپكە كۆڭۈل بۆلۈشكە قاراپ ئېغىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرگىنىدىن كېيىن، ھەربىلەرنىڭ سايلام ھوقۇقىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، ئۇلارنىڭ سىياسىي پائالىيەتلەرگە قاتنىشىشىنى چەكلىۋېتىدۇ.

ئەگەر ماركسىزمچى سىياسى ئۆزگىرىش قوزغىغانلار شۇ چاغدا ھەربىلەرگە بەرگەن "ھەربىلەرمۇ ھوقۇقتا باراۋەر" دېگەن بۇ تۈر گىراژدانلىق ھوقۇقىدىن پايدىلىنىش ھوقۇقىنى كېيىنكىلەر چەكلىمىگەن، بۇ تۈر پۇخرالىق ھوقۇقىنى ئەمەلدىن قالدۇرمىغان بولسا ئىدى، بىر قانچە يىلغا قالماي نويابىر ھۆكۈمىتى دەيدىغان بىر ھۆكۈمەتمۇ مەۋجۇت بولمىغان، مىللىتىمىزنىڭ يۈزىنى چۈشۈرىدىغان بۇ پەسكەشلىكلەرگىمۇ ئورۇن قالمىغان بولاتتى. ئۇ ۋاقىتلاردا ئارمىيىمىز مىللىتىمىزنى قان شورىغۇچى پارازىتلاردىن، ئانتانتا دۆلەتلىرىنىڭ يالاقچىلىرىدىن قۇتقۇزۇشنىڭ ئەڭ مۇۋاپىق يولىغا كىرەلىگەن بولار ئىدى. ئەمما ئۆزىنى "مىللەتچى" دەپ ئاتىۋالغان پارتىيىلەرمۇ نويابىر قاتىللىرىغا ئوخشاش ھاياجانلانغان ھالدا سايلامدا ھەربىلەرگە بېرىلگەن بۇ ھوقۇقنى رەت قىلىش ئۈچۈن ئاۋاز بېرىدىغانلار قاتارىغا قېتىلىپ ئاۋاز بېرىشىدۇ. شۇنداق

قىلىپ، ئۇلار مىللىي ئۇيغىنىش ۋاستىسى بولغان بۇ كۆچمنى يوقۇتىشىغا ياردەملىشىپ، ماركسىزم نەزىرىيىسىگە تايانغان ئىدىيىگە مەنسۇپ كىشىلەرنىڭ ۋەتىنىمىزنى چوڭقۇر ھاڭ لۇغىگە يىتىلەپ ماڭىدىغانلىقىنى بىزگە تولۇق پاكىتلار بىلەن ئىسپاتلاپ بەرگەن ھېسابلاندى. دېمىسمۇ پىكىرى كەمتۇك كېسىلىگە گىرىپتار بولغان، ئۆزىنى مەدەنىيەتلىك دەپ ئاتىشۋالغان بۇرجۇئازىيە، ئارمىينىڭ بۇرۇنقى ھالىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، نېمىس قەھرىمانلىقىغا باشلامچىلىق قىلىشىنى ياخشى بىلەتتى. شۇنداق بولغاچقا، مەركەزدىكىلەر بىلەن ماركسىزمچىلار ئۆزلىرىگە ئەڭ چوڭ خەۋپ دەپ تونىغان "مىللەتچىلىك" دىگەن بۇ ئەڭ كۆچلۈك زەھەرلىك كۆچنىڭ چىشىنى قۇمۇرۇپ تاشلىماقچى بولۇشتى. ئەگەر بۇ چىش تۈپ يىلتىزىدىن قۇمۇرۇپ تاشلانغىنىدا، بۇ ئارمىيە ئامانلىقنى ساقلىغۇچى ئەترەت سەۋىيىسىگە چۈشۈپ قېلىپ، دۈشمەنگە قارشى ئۇرۇش قوزغاش قابىلىيىتىدىن مەھرۇم قالغان بولاتتى. ئۇلاردا بۇنداق بىر مەقسەتنىڭ بارلىقى كېيىن يۈز بەرگەن ۋەقەلەر تەرىپىدىن تولۇق ئىسپاتلىنىدۇ.

نامدا "مىللەتچى" دەپ ئاتالغان دۆلەت رەھبەرلىرى ھەربىلەردىكى ۋەزىيەت تەرەققىياتىنى مىللەتچى بولمىغان كۆچ ھالىغا ئايلاندۇرۇش غېمىدا ئىدى. ئارمىينى بۇنداق ئۆزگەرتىۋېتىش ئېھتىمالىنى يوق دېيىشكىمۇ بولمايتتى. چۈنكى بۇ سىياسىيونلار ئۇرۇش پەيتىدە ھەربى فورما كىيىپ بىر ئەسكەر بولۇش ئورنىغا مەددىاھلىق قىلىش ئۈچۈن پارلامېنتقا كىرىۋېلىشقان كىشىلەر ئىدى. شۇ سەۋەبتىن، بۇ سىياسىيون دىپۇتاتلار بۇرۇن دۇنيادىكى ئەڭ شەرەپلىك، ئەڭ قۇدرەتلىك ئەسكەر بولۇپ تونۇلغان كىشىلەر قەلبىدە نېمە ئويلارنى ئويلاپ يۈرىدىغانلىقىدىن قىلچە خەۋىرى يوق كىشىلەردىن بولغاچقا، بۇ ئارمىينىڭ قايتا كۆچىيەلەيدىغانلىقىغا بولغان ئىشەنچىلىرىنى پۈتۈنلەي يوقاتقان ئىدى. مەن ئەنە شۇنداق بىر مۇھىتتا، پەقەتلا تونۇشمايدىغان بۇ سىياسى پارتىيىنىڭ يىغىلىشىغا قاتنىشىش ئۈچۈن تەييارلىق قىلىشقا كىرىشتىم.

شۇ كۈنى ئاخشىمى، مىيونخىندىكى ستېرنېكېر پۈتخانىسىنىڭ لېيىپزىگىرىگە كىرىپ كەلدىم. ئاساسى قىسمىنى خەلقىمىزنىڭ تۆۋەن قاتلىمىغا مەنسۇپ كىشىلەردىن تەشكىل تاپقان يىگىرمە ـ يىگىرمە بەشتەك كىشى «نېمىس ئىشچىلار پارتىيىسى» نىڭ يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن بۇ يەرگە يىغىلغان ئىكەن. دوكلات بېرىدىغان فېدېرنى كۆرۈسقا قاتنىشىپ يۈرگەن ۋاقىتلىرىمدا ياخشى تونۇيدىغان بولغانلىقىم ئۈچۈن، بۇ يەردە دىققىتىمنى دوكلاتقا بەرمەي يىغىن قاتناشقۇچىلىرىنى نوقتىلىق كۆزىتىش نىيىتى بىلەن قاتارغا قوشۇلۇپ ئولتاردىم. يىغىندىكىلەر، ماڭا بەك ئالاھىدە كىشىلەر بولۇپ كۆرۈنمىدى. يىغىندىكىلەرنىڭ ھەممىسلا دېگىدەك باشقا

سىياسى پارتىيىنىڭ يىغىنىغا قاتنىشىپ يۇ رىدىغان كىشىلەردىن ھېچ بىر پەرقى يوقتەك بىلىندى. ئۇ كۆنلەردە، ئىنقىلاپ كەلتۈرۈپ چىقارغان ئاقىۋەتلەردىن رازى بىرمۇ كىشى يوق دېيىش مۇمكىن ئىدى. شۇڭا مەۋجۇت پارتىيىلەرگە ھېچكىمنىڭ ئىشەنچى يوق، ھەممىلا ئادەم پارتىيىدىن بىرنى قۇرسام دەپلا يۈرىدىغان بىر دەۋر ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، بىر مۇنچە يېڭى تەشكىلاتلار يامغۇردىن كېيىنكى قۇمۇشتەك ھەممىلا يەردە قۇرۇلۇپ يىغىن ئېچىپ تۇرىدىغان، ئۇزۇنغا قالمايلا بۇ قۇرۇلغان تەشكىلاتلار ئۈن ـ تۈنسىز يوقاپ كېتىدىغان بىر ۋەزىيەت شەكىللەنگەن ۋاقىتلار ئىدى. بۇ تۈردىكى تەشكىلات قۇرغۇچىلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى، بىرەر تەشكىلات ياكى پارتىيىگە تايىنىپ ھەرقانداق بىر ھەرىكەتنى ۋۇجۇتقا چىقىرالمىغىدەك كىچىككىنە بولسىمۇ يېڭى پىكىرگە ئىگە بولمىغان كىشىلەر ئىدى. شۇ سەۋەپتىن، خۇددى بىرسىنىڭ دۇكان ئېچىپ ئىشنى ئەپلەشتۈرىلمەي دۇكان تاقىغىنىدەك، بۇنداق قۇرۇلغان تەشكىلاتلار قۇرۇلۇپ ئەتىسلا تارقىلىپ كېتىدىغان كۈلكىلىك ئىشلار ھەممىلا يەرنى قاپلىغان ئىدى.

ئۇ كۆنىسى «نېمىس ئىشچىلار پارتىيىسى» نىڭ يىغىنىدا ئىككى سائەتقىچە ئولتۇرۇپ، شۇنچە دىققەت قىلىپ كۈزەتكەن بولسامۇ، دىققەتكە ئەرزىگىدەك ھېچ نەرسىنى پەرق قىلالمىدىم. ھۆرمەتلىك فېدېر نۇتقىنى ئاخىرى تۈگەتتى. بۇنىڭدىن خوشال بولۇپ قايتىش ئۈچۈن ئورنۇمدىن تۇردۇم. بۇرۇن فېدېرنىڭ نۇتۇقلىرىنى نۇرغۇن قېتىم ئاڭلىغان بولغىنىم ئۈچۈن بۇ قېتىمقى دوكلاتى ماڭا بەك يېڭىلىق ھېسىپلانمايتتى. شۇڭا قايتماقچى بولۇپ ئورنۇمدىن تۇرۇپ ماڭغىلىۋاتقىنىمدا، يىغىن باشقۇرغۇچى ئەركىن مۇنازىرە باشلىنىدۇ دەپ ئېلان قىلدى. مەنمۇ ئۇلارنىڭ مۇنازىرىلىشىشىگە قىزىقىپ قايتا جايىمغا كېلىپ ئولتۇردۇم. بۇ مۇنازىرىدىمۇ قائىدە ـ يۇسۇن بويىچە ئادەتتىكىدەكلا گەپلەر بولۇپ ئۆتكىنى ئۈچۈن مېنى قىزىقتۇرغىدەك ھېچنىمە چىقمىدى. بۇ ئاردا سۆزنى يەنە بىر پروفىسسورغا بېرىشتى. بۇ كىشى فېدېر بايان قىلغان پىرىنسىپلارنى پۈتۈنلەي ماقۇللىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ سۆزلەشكە باشلىدى. فېدېر ئۇ كىشىنىڭ گېپىنى بۆلۈپ تۇزىتىش بېرىشى بىلەن تەڭ، مۇنازىرە قىزىشىپ كەتتى. ھېلىقى كىشى، باۋارىيە پروسىيىدىن ئايرىلىپ كېتىشى كېرەكلىكىنى، بۇنى پارتىيە پروگراممىسىنىڭ ئەڭ مۇھىم ماددىسى قىلىپ بەلگىلەش كېرەكلىكىنى ئوتتۇرغا قويدى. بۇ كىشى يەنە، شۇنداق بولغىنىدىلا نېمىس ئاۋۇستىرىيىسى بىلەن باۋارىيەنى بىرلەشتۈرۈشكە بولىدىغانلىقى، شۇندىلا تېنچلىققا ئەڭ تولۇق كاپالەتلىك قىلىشقا بولىدىغانلىقى دېگەندەك بىر نېمىلەرنى سۆزلەپ كەتتى. شۇ چاغدا مەنمۇ ئۆزەمنى تۇتۇپ ئالالماي سۆز ھەققى تەلەپ قىلىپ بۇ ھەقتە ئۆز پىكرىمنى بايان

قىلماقچى بولدۇم. مەن سۆزگە چىقىپ بۇ ئالىم ئەپەندىگە ئۆز كۆزقاراشلىرىمنى بىر قۇر سۆزلەشكە كىرىشتىم. ئاخىرىدا بۇ پروفىسسور ناتىق، گېپىمنىڭ ئاخىرىنى كۈتۈشكە تاقەت قىلالماي خۇددى سۇغا چۈشكەن مۇشۇكتەك قۇيرۇقىنى قىسىپ يىغىن زالىدىن چىقىپ كەتتى. يىغىندىكىلەر مېنىڭ سۆزلىرىمنى هاياجان ئىچىدە ئاڭلىدى. مەنمۇ سۆزۈمنى تۈگىتىپ هەممىگىلارغا خەيرىلىك كېچىلەر دەپ قايتماقچى بولۇپ تۇرىۋىدىم، بىر كىشى يېنىمغا كەلدى. ئۇ كىشى ماڭا ئۆزىنى تونۇشتۇردى (ئۇنىڭ دېگەنلەردىن ئىسمىنى ئېنىق ئاڭلىيالماي قالدىم). ئاندىن ئۇ كىشى قولۇمغا كىچىك بىر دەپتەرنى تۇتقۇزۇپ قويدى. ئۇ كىشى بىرەر سىياسى بىروشورغا ئوخشىغان بۇ رىسالىسىنى چوقۇم ئوقۇپ چىقىڭ دەپ ئالاهىدە ئىلتىماس قىلدى. ئۇنىڭ ماڭا بۇ بروشورنى بەرگەنلىكىدىن بەكلا خوشال بولغان ئىدىم. سەۋەبى، بۇ تۇردىكى زىرىكىشلىك يىغىنلارغا قاتناشماي تۇرۇپمۇ بۇ تەشكىلاتنىڭ قانداق بىر تەشكىلات ئىكەنلىكىنى بۇ كىتاپنى ئوقۇش ئارقىلىق ئاسانلا بىلۈالالىشىم مۇمكىن ئىدى. شۇنىمۇ ئېيتىم ئۆتىشىم كېرەككى، شۇ چاغدا، ئىشچى ئىكەنلىكى ئېنىق بىلىنىپ تۇرغان بۇ كىشى كۆزۈمگە ئىسسىق كۆرۈنۈپمۇ قالغان ئىدى. ئۇنىڭغا چوقۇم ئوقۇيمەن دەپ ۋەدە بېرىپ ئۇ يەردىن چىقىپ ياتىقىمغا قايتىپ كەتتىم.

ئۇ ۋاقىتلاردا مەن ئىككىنچى پىيادىلار پولكى گارنىزونىنىڭ شۇ كۈنلەرگىچىلا ئىنقىلاپنىڭ پۈرىقى كەتمىگەن كىچىك بىر ئۆيىدە تۇرىۋاتقان ئىدىم. كۈندۈزلىرى كۆپۈنچە ۋاقىتلاردا قىرىق بىرىنچى هۇجۇم پولكىدا، ياكى بولمىسا باشقا قىسىملاردا يىغىن ياكى دوكلاتلارغا قاتنىشىپ تۇراتتىم. ئاخشىمى ياتىقىمغا قايتىپ كېلىپ يالغۇز قالاتتىم. هەر كۈنى سەهەر سائەت بەشتىن بۇرۇن ئورنۇمدىن تۇرۇشنى ئادەت قىلىۋالغان ئىدىم. ئورنۇمدىن تۇرۇپ تاختايلىق پولغا بولكا ئۇۋۇندىلىرى، گۆش پارچىلىرىنى چاشقان يىسۇن دەپ تاشلاپ كۈزىتىپ ياتاتتىم. بۇ ئۇششاق جانىۋارلارنىڭ كىچىككىنە ياتىغىمنى بېشىغا كېيىشىپ يەمچۈكلەرنى تالىشىپ ئۇرۇشقانلىقىنى تاماشا قىلىپ ئولتۇرۇش ماڭا بىر تۇرلۈك هۇزۇر بېرەتتى. شۇ قىسقىغىنە ئۆمرۈمدە شۇنچە كۆپ يوقسۇللۇقلارنى كۆرگىنىم ئۈچۈن، ئاچلىقنىڭ قانداق بىر تۈيغۇ ئىكەنلىكىنى ياخشى بىلەتتىم، شۇڭا بۇ هايۋانلارنىڭ يەم ئۈچۈن شۇنچە يايراپ كېتىشىنى بەك ياخشى چۈشىنەتتىم.

يىغىنغا قاتنىشىپ كەلگەن كۈننىڭ ئەتىسى ئەتىگەندە، يەنە شۇ بۇرۇنقىدەك ئەتىگەن سەهەر سائەت بەشتىلا ئويغىنىپ كەتتىم. كارىۋىتىمدا يانپاشلىغىنىمچە چاشقانلارنىڭ ئۇياق ـ بۇياققا يۈگۈرەشلىرىنى كۈزىتىپ بىرەدەم ياتتىم. قايتا كۆزۈمگە ئۇيقا كەلمىگەنلىكى ئۈچۈن، ئاخشامقى

بروشور ئېسىمگە كېلىپ ئۇنى ئېلىپ ئوقۇشقا كىرىشتىم. بۇ كىتاپتا، بىر ئىشچىنىڭ ماركسىزمچى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىدىن ئىبارەت گەپ سېتىشتىن باشقا ئىش قولىدىن كەلمەيدىغان پاتقاقلىقىدىن قۇتۇلۇپ چىقىپ قانداق قىلىپ مىللەتچىلىك كۆزقاراشىغا ئېرىشكەنلىكى تونۇشتۇرۇلغان ئىدى. بۇ بروشۇرغا «سىياسىي ئويغۇنۇشۇم» دېگەن ئىسىم قويۇلغان ئىدى. بۇ كىتاپتا، ئون ئىككى يىل بۇرۇن مېنىڭدىمۇ كۆرۈلگەن ئۆزگىرىش جەريانىنى كۆرمەكتە ئىدىم. بۇنى ئوقۇۋېتىپ، خۇددى قايتا شۇ كۈنلىرىمنى ياشاۋاتقاندەك ھېسىياتلارغا كېلىپ قالغان ئىدىم. شۇڭا بۇ بروشۇرنى باشتىن ئاخىرى تولۇق ئوقۇپ چىقتىم. كۈندۈزى بۇ كىتاپتىكى ئىشلار نەچچە قېتىم ئېسىمگە كېلىۋېلىپ ئويغا پېتىپ قالدىم. شۇنداقتىمۇ بۇ پەۋقۇلئاددە ئوخشىشىپ كېتىشكە بەك ئەھمىيەت بېرىپ كېتىش نىيىتىدىمۇ ئەمەس ئىدىم. ئاردىدىن بىر قانچە ھەپتە ئۆتۈپ بۇ «نېمىس ئىشچىلار پارتىيىسى» گە ئەزا قىلىپ قوبۇل قىلىنغانلىقىم ھەققىدە ئۇقتۇرۇش قىلىنغان بىر ئاتكىرتكا تاپشۇرىۋالغىنىمدا، بۇ ئىشقا بەكلا ھەيران قالدىم. قولۇمدىكى بروشۇرنى بىر چەتكە تاشلاپ قويۇپ ئاتكىرتكىغا قارىدىم. ئاتكىرتكىنىڭ ئارقىسىدا بۇنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندۈرۈش ئۈچۈن مېنى پارتىيىنىڭ بىر قېتىملىق يىغىنىغا تەكلىپ قىلىشقانلىقى ھەققىدە بىر ئىزاھات بېرىلگەن ئىكەن. مەن ئۇلارنىڭ بۇنداق بىر ئۇسۇلغا تايىنىپ ئەزا توپلىشىغا ھەيران قېلىپ يا رەنجىشنى يا كۈلۈشنى بىلەلمەي ئولتۇرۇپ كەتتىم. ھەر قانداق بىر تەييار پارتىيىگە ئەزا بولۇش نىيىتىم زادىلا يوقتى. ئۇ ۋاقىتلاردا ئۆزەم رەئىس بولۇپ ئۆزەم باشقۇرىدىغان بىر پارتىيە قۇرۇشنى، شۇنداق بىر پارتىيىگە يىتەكچىلىك قىلىشنى بەكلا ئارزۇ قىلاتتىم. شۇڭا، بۇنداق بىر تەكلىپكە ئانچە بەك ئەھمىيەت بېرىپمۇ كەتمىگەن ئىدىم. بۇ ئەپەندىلەرگە سىلىق رەت قىلىش جاۋابى يېزىش ئۈچۈن قولۇمغا قەغەز ـ قەلەم ئېلىپ ئولتۇرۇپ ئويلاپ قالدىم: ئۇلارنىڭ يىغىنىغا بېرىپ قاتنىشىپ باقسام قانداق بولار؟ مەيلى، بىر بېرىپ كەلمەيمۇ، ھېچ بولمىغاندا بۇ پارتىيىنىڭ پىرىنسىپلىرىنى ئۆزەمنىڭكى بىلەن بىر سېلىشتۇرۇپ باقمامدىم دېدىم ـ دە، تەكلىپ قىلىنغان كۈنى بېرىپ ئۇلارنىڭ يىغىنىغا قاتنىشىش قارارىغا كەلدىم.

ئۇلار مېنى تەكلىپ قىلغان چارشەمبە كۈنىمۇ يېتىپ كەلدى. يىغىن زالىنىڭ ئادرېسى ھورنىستراس مېھمانخانىسىنىڭ "ۋيوۋكس رېزېنباد" دېگەن زالى ئىدى. بۇ يەر بەكلا ئاددى بىر يەر بولۇپ، چوڭىراق مۇراسىملار بولمىسا بۇ يەر تۇلا بەك ئادەم كېلىدىغان يەرمۇ ھېساپلانمايتتى. 1919 ـ يىللىرى بۇنداق ئىشلارغا ھەيران قالغۇچىلىكى يوق ئىدى. ئۇ يىللاردا تاماق تىزىملىكلىرى خېلى چوڭ مېھمانخانىلاردىمۇ بەكلا ئاددى بولغاچقا، مېھمانخانىلار خېرىدار

جەلىپ قىلىشى ئۇنچە ئاسان ئەمەس ئىدى. شۇڭا، بۇنداق بىر مېھمانخانىنىڭ بارلىقىنى بۇرۇن ئاڭلاپمۇ باقمىغان ئىكەنمەن.

گۇڭگا يۇرتىلغان بىر زالغا كىردىم. زالدا بىرمۇ ئادەم كۆرۈنمەيتتى. ئۇ يەردىن ئۆتۈپ پارتىيە ئەزالىرى يىغىلىپ ئولتۇرغان ياندىكى بىر ھۇجرىغا كىردىم. بۇ يەردە قىرىق بىرىنچى كىرسىن چىراقنىڭ غۇۋا يورۇقىدا ماڭا كىتاپ بەرگەن كىشىدىن باشقا يەنە تۆت نەپەر ياش ئولتۇرغان ئىكەن. ئىشىكتىن كىرىشىم بىلەن يازغۇچى يىگىت ئورنىدىن تۇرۇپ ماڭا سالام بەردى. كەلگىنىم ئۇچۇن بەكلا خوشال كۆرۈنەتتى. "نېمىس ئىشچىلار پارتىيىسىنىڭ يېڭى ئەزاسىنى تەبرىكلەيمىز" دەپ مېنى ئېھترام بىلەن كۇتىۋالدى. مەن ئۇنىڭ بۇ گېپىگە سەل ھەيران بولدۇم. پارتىيە سېكرېتارى تېخى كەلمىگەچكە، كۆزقاراشلىرىمنى سەل تۇرۇپ سۆزلىشىم كېرەكلىكىنى ئېيتىشتى. بىر ئازدىن كېيىن پارتىيە سېكرېتارىمۇ كەلدى. بۇ كىشى، ستېرنېكەر پۇنخانىسىدا فىدېرنىڭ دوكلاتىدا يىغىن باشقۇرغۇچى بولغان كىشى شۇ ئىدى. بۇ ئىشنىڭ ئاخىرى نەدىن چىقىدىغانلىقىنى بىلەلمەي تاقەتسىزلىنىپ كۆتمەكتە ئىدىم. بۇ جەريانداۋ ئولتۇرغان كىشىلەرنىڭ ئىسىملىرىنىمۇ بىلىۋالغان بولدۇم. پارتىيە سېكرېتارىنىڭ ئىسمى م. ھارىرېر، مىيونخېن تەشكىلاتىنىڭ رەئىسى ئانتون درېكسلېر دېگەندەك كىشىلەر ئىكەن.

ئۆتكەن قېتىمقى يىغىن خاتىرلىرى بىر قۇر ئوقۇپ ئۆتۈلدى. ئاندىن كېيىن ھېساۋات دوكلاتى ئوقۇلدى. ــ بۇ تەشكىلاتنىڭ جەمئىي يەتتە مارك ئەللىك فېنىگى بارلىقىنى بىلدىم. ــ ئاندىن كاسسىغا مەسئۇل كىشىنىڭ دوكلاتى بىر ئېغىزدىن ماقۇللىنىپ ئەنگە ئېلىندى. ئاندىن كېيىن رەئىس بولغان كىشى كەلگەن خەتلەرنى ئوقۇشقا كىرىشتى. بۇ خەتلەرنىڭ بىر پارچىسى بېرلىندىن، يەنە بىرسى كېيلدىن، ئاخىرىدىكىسى بولسا دۇسسېلدورفتىن كەلگەن خەتلەر ئىكەن. بۇ خەتلەردىن ھەممە خوشال ئىدى. كەلگەن خەتلەر گېرمانىيە ئىشلار پارتىيىسىنىڭ زورىيىپ بېرىۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىدۇ دەپ باھالاندى. ئاندىن يەنە ئۇلارغا ئايرىم ـ ئايرىم جاۋاپ قايتۇرۇش ھەققىدىمۇ ئازىراق پىكىر ئالماشتۇرۇلدى.

بۇ كۆرگەنلىرىم ھەيران قالغىدەكلا ئىشلار ئىدى. بۇ تەشكىلات بەكلا ناچار بىر تەشكىلات ئىكەنلىكى مانا مەن دەپلا چىقىپ تۇراتتى. ھېچ بىر ئىشى يولغا سېلىنمىغان، ھەممە ئىشى چۇۋالچاق بىر ئەھۋالدا. ئىچىمدە ئويلاپ قالدىم: مەن مۇشۇنداق بىر ۋەيرانە تەشكىلاتقا ئەزا بولىشىم كېرەكمىدى؟

يىغىن تەرتىۋى كۆندىلىك مەسىلىلەر ئۈستىدە مۇزاكىرە قىلىشقا كەلگەن بولۇپ، نۆۋەتتە يېڭى ئەزانى تىزىمغا ئالدۇرۇش ئىشى بار ئىدى. يەنى مېنىڭ ئەھۋالىمنى مۇزاكىرە قىلىشماقچى بولۇشتى.

مەن ئۇلارغا سۆئال قويۇشقا باشلىدىم. ئەمما ئۇلارنىڭ بەرگەن جاۋابىدىن بۇ تەشكىلنىڭ بىر قانچە تۈرلۈك رەسمىيەت قائىدىلىرىدىن باشقا بىرەر پارتىيە پروگراممىسى، بىرەر قوللانمىسى، يېڭى ئەزالىق جەدۋىلىنىڭمۇ يوقلىقىنى، يەنى يېزىق شەكلىدە ھېچقانداق نەرسىسىنىڭ يوقلىقىنى سەزدىم. ھەتتا بىرەر تامغىسىمۇ يوق ئىكەن. شۇنىڭغا قارىماي ئۇلاردا ساپ نىيەت، ياخشى ئارزۇ، بۇنىڭ ئۈچۈن غەيرەتمۇ بارلىقى ئېنىق ئىدى.

ئۇلارنىڭ بۇ ھالىغا قاراپ ئىچىمدە ئۇلارنىڭ قەلبىدىن ئۇرغۇپ چىقىۋاتقان كۆلكىلىك بىر نالىنى ھېس قىلغاندەك بولدۇم. ئۇلارنىڭ قەلبىدىكى بۇ ناله، بۇگۈنكى كۈندە ھەرقانداق بىر پارتىيە نۆۋەتتىكى نېمىس مىللىتىنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈلپەتلەرنى، ۋەيرانە ۋەزىيەتنى ئوڭشاشقا قۇرۇبى يەتمەيدۇ دەيدىغان بىر زارلىنىش ئىدى. ئۇلاردىكى بۇ ئەھۋاللار شۇ چاغدىكى بارلىق پارتىيىلەرنىڭ، ئۇلارنىڭ پروگراممىلىرى، غەرەزلىرى ۋە پائالىيەتلىرىدىن كېلىپ چىقىۋاتقان ئۇمىتسىزلىكنىڭ ئورتاق ئەۋزەللىكى ھېساپلانماسمۇ؟ پارتىيىنىڭ خەت بېسىش ماشىنكىسىدا يېزىپ چىقىرىلغان ھۆججەتلىرىگە ئىتتىك بىر كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتىم. بۇ يازغانلىرىدىن ئۇلاردىكى ساپ نىيەت بىلەن بىر قاتاردا چارىسىزلىقلىرىنمۇ كۆرگەندەك بولدۇم. بۇ نەرسىلىرىدە مۇجمەللىكلەر، چارىسىزلىق تەرەپلەر بەكلا كۆپ ئىدى. بەكلا كۆپ يېتەرسىزلىكلىرى بار ئىدى. بولۇپمۇ جەڭگىۋارلىق روھ يوق دېيەرلىك ئىدى.

بۇ كىشىلەر ھېس قىلغان نەرسىلەرنى مەنمۇ تولۇق ھېس قىلغان ئىدىم: ئۇلار شۇ كۈنلەرگىچە پارتىيە دېگەن بۇ ئاتالغۇ ئىپادىلەيدىغان مەندىن كۆپ نەرسىنى كۈتمەكتە ۋە بۇ جەھەتتە بىرەر ھەرىكەتكە ئاتلىنىشنى بەكلا ئارزۇ قىلىشماقتا ئىدى.

ئاخشىمى ھەربى گارنىزونغا قايتىپ كەلگەن ۋاقتىمدا، ئۆمرۈمدە تۇنجى قېتىم ئەڭ قىيىن بىر مەسىلىگە دۇچ كەلمەكتە ئىدىم: بۇ تەشكىلاتقا قاتنىشىشنى قوبۇل قىلايمۇ ياكى رەت قىلاي؟

ئەقلىم رەت قىل دەپ چىڭ تۇرىۋالاتتى. ئەمما ھېس ـ تۇيغۇلىرىم مېنى ئارامدا قويمايۋاتاتتى. مەن بۇ تەشكىلاتنىڭ ھەرىكىتى ئۈستىدىكى مەنتىقىسىزلىقلىرىنى قانچىكى كۆپ خىيالىمغا كەلتۈرسەم، ھېسسىياتلىرىمنىڭ ئۇلارنى ھىمايە قىلىپ شۇنچە چىڭ تۇرىۋالاتتى. ھېس ـ تۇيغۇلىرىم مېنى بۇ يېڭى پارتىيىگە تارتىپ ئۇنمايۋاتاتتى. ئەتىسىدىن باشلاپ تېخىمۇ چېچىلىپ زادىلا خاتىرجەم بولالمايۋ قالدىم. ئۇلارنىڭ توغرا تەرەپلىرى

بىلەن خاتا تەرەپلىرىنىڭ ھەممىسىنى كۆڭۈل تارازامغا قويۇپ ئۆلچەيتتىم، كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈپ تىنماي ئويلىناتتىم. خېلىدىن بېرى سىياسىي ھەرىكەتكە قاتنىشىشقا بەل باغلاپ كەلمەكتە ئىدىم. مېنىڭ پىلانلىرىم يېڭى بىر پارتىيە ئىچىدىلا ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا بولىدىغان پىلانلار ئىدى. بۇ تەرىپى ماڭا بەكلا ئايدىڭ ئىدى. شۇنىڭغا قارىماي تا بۈگۈنگىچە بۇ ھەقتە بىرەر قەدەم باسالمايلا كەلگەن ئىدىم. مەن، بۈگۈن بىر ئىشنى باشلاپ قويۇپ ئەتىسى تاشلىۋېتىپ باشقا بىر ئىشقا تۇتۇشۇپ كېتىدىغان ئۇنداق كىشىلەردىن ئەمەس ئىدىم. شۇڭا مەن، بۇنداق بىر تەشكىل قۇرۇش ئىشىدا بەكلا ئارىسالدا بولۇپ قىينىلىپ يۈرگەن ئىدىم. چۈنكى مېنىڭ پىلانىمدىكى بۇ ئىش، بىر بولسا ئالاھىدە زور ئىشلارغا يول ئاچىدىغان بىر تەشكىلات بولىشى، ياكى بولمىسا بۇنداق خىيالنى مەڭگۈ خىيالىمغا كەلتۈرمەسلىكىم لازىم ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، مېنىڭ بۇنداق بىر تەشكىلگە كىرىش ئىشىم چېكىنىش يولى بولمىغان، قەتئى ئىرادىگە كېلىشكە مۇناسىۋەتلىك مۇھىم بىر ئىش ھېسابلىناتتى. بۇ ئىش، مېنىڭ ئۈچۈن ۋاقىتلىق كۆڭۈل خوش قىلىدىغان بىر ئىش بولماي، مەڭگۈلۈك بىر ئىشىمغا ئايلىنىدىغان مۇھىم بىر ئىش بولىشى شەرت ئىدى. مەندە شۇ ۋاقىتلاردىلا ھەممىگە قىزىقىدىغان، ئەمما ھېچ بىر ئىشنى باشقا ئېلىپ چىقالمايدىغان كىشىلەرنى ياراتمايدىغان بىر مىجەز بار ئىدى. ھەممىلا يەردە پۈتلىشىپ يۈرىدىغان بۇنداق لۈكچەكلەرگە بەكلا ئۆچلىكىم كېلەتتى. مەن ئۇنداق كىشىلەرنىڭ ھەرىكەت قىلغىنىدىن كۆرە ھېچقانداق ھەرىكەت قىلمايلا جىم يۈرگىنى ياخشى دەپ قارايتتىم.

مانا ئەندى، تەغدىر ماڭا قانداقتۇ بىر ئىشلار توغرىلىق ئىشارەت بېرىۋاتقاندەك سىزىم بەرمەكتە ئىدى. ھازىرقى مەۋجۇت پارتىيىلەرنىڭ ھېچقايسىغا يېقىن يولاش نىيىتىم يوق ئىدى. بۇ جەھەتتىكى قاراشلىرىم ھەققىدە كېيىن يەنە تەپسىلى توختىلىپ ئۆتىمەن. تېخى ئەندىلا بىر نەچچە ئەزا توپلىيالىغان بۇ كۆلكىلىك كىچىك گۇرۇپ، تېخى بىرەر تەشكىلات دەپ قاراشقىمۇ بولمايدىغان بۇ كىچىك قوشۇن، ماڭا بەكلا ماس كېلىدىغان بىر تەشكىلاتتەكلا بىلىنمەكتە ئىدى. چۈنكى، بۇنداق بىر تەشكىلات، ئىدىيىسى ئۈيۈپ قالغان، ئەزالىرى گىرانتلىشىپ كەتكەن ئۇنداق ئۆزگەرمەس بىر تەشكىلات ھېسابلانمايتتى. بۇنداق بىر تەشكىلاتتا ئىقتىدارلىق بىرسى ئەزالىرىنى قايىل قىلىش، پارتىيىنىڭ يولىنى ئۆزگەرتىشكە تەسىر كۆرسىتىش پۈرسىتىنى يارىتالايدۇ دەپ ھېسابلاشقا بولاتتى. بىرەر تەشكىلات قانچىكى كىچىك بولىدىكەن، ئۇنى خالىغانچە شەكىلگە كەلتۈرۈش ۋە خالىغان بىر ھەرىكەتكە يىتەكلەشمۇ شۇنچە ئاسان بولاتتى. شۇڭا، مېنىڭ بۇنداق بىر تەشكىلاتقا قاتنىشىشىم تېخىمۇ مۇڭاپىقىتىڭ بىلىنمەكتە ئىدى. بۇنداق

كىچىك بىر تەشكىلاتتا ئادەم كۆرەش مەقسىدىنى، غايىسىنى ۋە بۇنىڭ ئۇچۇن تاللىۋالىدىغان يولنى شۇنچە ئاسان ئەمەلگە ئاشۇرالىشى مۇمكىن ئىدى. ئەمما بۇلارنى كونىراپ قېتىپ كەتكەن چوڭ پارتىيىلەردە ئىشقا ئاشۇرىمەن دېيىش ئۇنچە ئاسانغا توختايدىغان ئىشلاردىن ئەمەس ئىدى.

بۇ مەسىلە ھەققىدە قانچىكى كۆپ ئويلانسام، مىللىتىمىزنىڭ ئۇيغۇنىشىنى پەقەت مۇشۇ خىلدىكى كىچىك ھەربىكەتتىن باشلاپ يېتىلدۇرۇپ چىققىلى بولىدىغانلىقىنى، بۇنىڭ ئەكسىنچە پارلامېنت جىنايەتچىلىرى بىلەن ھەمنەپەس بولۇپ ئۇلارنىڭ ئادۇۇكاتلىقىنى قىلىپ يۈرىدىغان پارتىيىلەر بىلەن بۇ ئىشقا زادىلا ئاتالانغىلى بولمايدىغانلىقىنى بارغانسىرى كۆچلۈك ھېس قىلىشقا باشلىدىم. چۇنكى بۇ يەردىكى مەسىلە، قانداقتۇ بىر سايلام ئۇسۇلىنى ئوتتۇرغا قويۇش مەسىلىسى ئەمەس، بەلكى بىر دۇنيا قاراشنى ئوتتۇرغا قويۇش مەسىلىسى ئىدى. شۇنىسى باركى، نىمىلا قىلسام قىلاي، بۇ ئىشىمنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشۇم ئۇنداق ئاسانغا توختايدىغان ئىشلاردىن ھېساپلانمايدىغانلىقىمۇ ئېنىق ئىدى. بۇنداق بىر ۋەزىپىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش جەريانىدا قانچىلىك قابىلىيىتىم بار، مەن بۇ ھەقتە نىمىلەرنى قىلالىشىم مۇمكىن؟

بىر تىيىن پۇلۇم يوق نامراتلار بىرسى بولغىنىمغا چىدىيالايتتىم. ئەمما مېنىڭدىكى ئەڭ مۇھىم ئاجىزلىق بولغان ھېچكىم تونىمايدىغان بىرسى بولىشىم، مىليونلىغان يۇرتدىشىمدىن قىلچە پەرقى يوق ئادەتتىكى بىرسى بولىشىم، پەۋقۇلئاددە پۇرسەتكىلا قاراشلىق ياكى بولمىسا ئۇجۇقتۇرىۋىتىلگىنىمدە ھېچكىم دىققەتىمۇ قىلمايدىغان بىرسى بولغانلىقىمغا بەرداشلىق بەرمەك ھەققەتەنمۇ تەس ئىش ئىدى. بۇلارغا يەنە يىتەرلىك بىلىم ئېلىش پۇرستىگە ئېرىشەلمىگەنلىكىمنىمۇ قوشۇپ قويۇشۇم مۇمكىن. "بىلىملىك، زىيالى" دەپ تونۇلغان كىشىلەر يىتەرلىك بىلىم ئالالمىغان، شۇنىڭدەك لازىملىق بىلىم بىلەن شوغۇللىنىپ باقمىغان كىشىلەرگە ئالاھىدە مەغرۇر قىياپەتتە مۇنداقلا قاراپ قويۇپ ئۆتۈپ كېتىشەتتى. ئۇنداق كىشىلەر "بۇ ئادەمنىڭ قولىدىن نېمە ئىش كېلىدۇ؟" دەپ ھېچقاچان سوراپ قويۇشمايتتى. ئۇنىڭ ئورنىغا، "بۇ كىشى نەدە، نېمە ئوقىغان ئىكەن؟" دەپ سوراشنىلا بىلىدۇ. بۇ تۈردىكى ئوقىغان كىشىلەر ئەتراپىنى بىر مۇنچە دېپلوماتلار قورشاپ ئالغان چىقىشقاق ئەمما ئەڭ ئاخماق كىشىلەرنى دېپلوم دېيىلىدىغان شۇ قىممەتلىك قەغەزى قولىدا يوق ئەڭ ئەقىللىق بىر ياشتىن مىڭ ھەسسە ئۈستۈن كۆرىشىدۇ. بۇنداق بىر ئەھۋال ئاستىدا، "ئوقۇغان" لارنىڭ ماڭا قانداق مۇئامىلە قىلىدىغانلىقىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈشۇم تەس ئەمەس. بەزىدە مەن، بۇ ئادەم خېلى بولىدىغان ئادەم دەپ بىلىدىغان بەزى ئادەملىرىمىزمۇ يوقۇرقىدەك قاراشتىكى ئادەتتىكى بىرسى بولۇپ چىقاتتى. نىمىلا بولسا

بولسۇن، بۇ تۈردىكى كىشىلەر ئارىسىدىمۇ ئويلىمىغان يەردىن بىر قىسىم ئادەم تونۇيدىغان ئىستىقباللىق كىشىلەرنىڭ چىقىپ قالىدىغانلىقىنى ئويلىمىغان ئىكەنمەن. مەن، ئوقۇغۇچىلىق ھاياتىنى تاماملىغاندىن كېيىنمۇ يەنىلا شۇ ئوقۇغۇچىلىق ھالىتىدە مەكتەپ قالىدىغانلار بىلەن ئەمەلىيەتتە چېنىقىپ مۇھىم بىرسى بولۇپ چىقىدىغانلارنى بىر-بىرسىدىن پەرقلەندۈرۈشنى ياخشى بىلەتتىم.

ئىككى كۈن داۋام قىلغان بۇ زىرىكەرلىك ئويلىنىشتىن كېيىن، بۇ ئىشقا قەتئى كىرىشىشىم لازىملىقىنى ھېس قىلدىم.

بۇ مېنىڭ ھاياتىمدىكى ھەل قىلغۇچ بۇرۇلۇش نوقتىسى بولۇپ قالغان ئىدى. بۇ نىيەتكە كەلگەن ئىكەنمەن، ئەندى بۇ نىيىتىمدىن يانالمايتتىم ۋە ھەرگىزمۇ يانماسلىقىم لازىم.

شۇنداق قىلىپ، «نېمىس ئىشچىلار پارتىيىسى» گە ئەزا بولۇش جەدۋىلىنى يەتتىنچى ئەزاسى سۈپىتىدە تولدۇرۇپ، بۇ پارتىيىگە شەرەپ بىلەن كاندىدات ئەزا بولۇپ كىردىم.

*****

ئونىنچى باب

تارمار قىلىنىشىمىزنىڭ سەۋەبلىرى

ھەرقانداق بىر جىسمنىڭ يوقۇرىدىن پەسكە چۈشۈش دەرىجىسى، ھەر دائىم شۇ جىسىم پەسكە چۈشۈشتىن بۇرۇنقى تۇرغان نوقتىسى بىلەن چۈشۈپ ئەڭ ئاخىرى توختىغان نوقتىسى ئارىسىدىكى ئۆلچەنگەن پەرققە باغلىق. بىرەر مىللەت ياكى بىرەر دۆلەتنىڭ يېمىرلىشىنى ئۆلچەيدىغان ئۆلچەمۇ خۇددى شۇنىڭغا ئوخشايدۇ. شۇنداق بولغاچقا، بۇنداق ئۆلچەملەردە بۇرۇنقى ۋەزىيەت ــ يەنى ئېنىغراق ئېيتقاندا دەسلەپكى سەۋىيە ــ ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. ئەگەر بىرەر شەيئى چۈشۈش ياكى يېمىرىلىشتىن كېيىن ئوتتۇرچە ئىگىزلىكىنىڭ ئۈستىدە بىر يەرلەردە توختاپ قالغان بولسا، ئۇنىڭ پەسكە چۈشۈش دەرىجىسىنى ئېنىق بەلگىلىمەك بەكلا تەس. ئەمما ئىمپېرىيىنىڭ يېمىرىلىشى، باھالاش، ئويلاش ياكى ھېس قىلىش قابىلىيىتىگە ئىگە ھەر قانداق بىرسىگە نىسبەتەن بەكلا قاتتىق چۈشكەنلىك، بەكلا ئېغىر پاجىئە بولۇپ تۇيۇلىدىغانلىقى ئېنىق: ئەسلىدە بىزنىڭ ئىمپېرىيىمىز شۇنداق يوقۇرى بىر ئىگىزلىكتىن پەسكە چۈشتىكى، بىز بۇ توختىماي تۆۋەنگە چۈشۈشنى، بۇ يېمىرىلىشتىن كېلىپ چىققان پاجىئەنى ھېس قىلىشقىمۇ ئۇلگىرەلمەي قالدۇق.

بۇرۇنقى ۋاقىتلاردا، ئىمپېرىيىنىڭ ھۇلى پۈتۈن بىر مىللەتنى يۈكسەك پەللىلەرگە كۆتۈرگەن ئۇلۇغ ۋەقەلەر بىلەن تولۇپ تاشقان ئىدى. زەپەردىن زەپەرگە قوشۇشتەك تەڭداشسىز كۈرەش شۆھرىتى نەتىجىسىدە، ئەۋلاتمۇ ـ ئەۋلات ئۆلمەس قەھرىمانلىقلارنىڭ مۇكاپاتى سۈپىتىدە بىر ئىمپېرىيە يېتىلگەن ئىدى. بۇ ئىمپېرىيىنىڭ يېتىلىشى ئاڭلىق ياكى ئاڭسىز بولىشى ئەھمىيەتلىك ئەمەس. مۇھىم بولغىنى، بۇ ئىمپېرىيە بۈگۈنكى پارلامېنت گۈرۈپپىلىرىدەكىگە ئوخشايدىغان ساختىپەزلەرنىڭ قۇرۇق داۋراڭلىرى نەتىجىسىدە قۇرۇلمىغانلىقى، ئىمپېرىيىنىڭ قۇرۇلۇش جەريانىدا كۆرۈلگەن دەبدەبىسى ۋە سەلتەنەتى نۇرغۇن دۆلەتلەر تەرىپىدىن ھېس قىلىنغانلىقى مۇھىم ئىدى.

ھەقىقەتەنمۇ بۇ ئىشلار پارلامېنتتىكىلەرگە ئوخشايدىغان كىشىلەرنىڭ قۇرۇق گەپكە تايىنىپ كۈرەش قىلىشىدىن قولغا كەلگەن نەتىجە ئەمەس ئىدى. نېمىسلار ھۆكۈمدارى بىلەن خەلقىگە تايىنىپ ئۆز ئىستاقبالى ئۈچۈن

بىر ئىمپېرىيە قۇرۇپ چىققان، خان تاجىنى بىر سىموۋۇل سۈپىتىدە ئۇلۇغلاش ئۈچۈن قەتئى ئىرادىگە كېلىپ قاتتىق تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن، ئالدىنقى سەپلەردە ۋە پارىژ مۇھاسىرلىرىدە بۈگۈنكى كىشىلەردەك ئۇنداق ۋار ـ ۋار ۋاقىراپ جاقىرىشىپ ئەمەس بەلكى كۆكنى يارغان چاقماقتەك گۈكىرەپ قەھرىمانلارچە كۈرەش قىلىپ بۇ نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن بىرسىگە كەيگۈزۈشكەن ئىدى. بىسمارك دۆلىتى ھەرگىزمۇ ئەسكەر قاچقۇنلىرى، قاتىللارغا تايىنىپ قۇرۇلغان بولماي، ئالدىنقى سەپتە كۆكرەك كىرىپ قەھرىمانلارچە جەڭ قىلىشنى بىلگەن پولكلارنىڭ كۈچى بىلەن قۇرۇلغان ئىدى.

بۇنىڭغا ئوخشايدىغان ئۇتۇق، بۇنداق بىر كۈرەش تەجرىبىسى ئىمپېرىيىنى شانلىق بىر تارىخقا ئىگە قىلغان بولۇپ، بۇنىڭدەك زور ئۇتۇقنى بەكلا ئاز دۆلەتلەردە، بولۇپمۇ كونا دۆلەتلەردىلا كۆرەلىشىمىز مۇمكىن.

بۇنداق بىر ئىمپېرىيە قۇرۇلغاندىن كېيىن گېرمانىيە ھەممىنىڭ كۆزىنى قاماشتۇرغىدەك يۈكسىلىش يولىغا قەدەم باسقان ئىدى. سىرتقا نىسبەتەن قولغا كەلتۈرۈلگەن مۇستەقىللىقىمىز ۋەتەن ئىچىدە خەلقىمىزنىڭ يەيدىغان نېنىنى كاپالەتكە ئىگە قىلغان ئىدى. ئۇ ۋاقىتلاردا خەلقىمىز نوپۇسى جەھەتتىن ئارتقان، يەر يۈزىنىڭ بايلىقلىرىدىن پايدىلىنىش جەھەتتىن ئەڭ بايلىقلار ھالغا كەلگەن ئىدى. دۆلەتنىڭ، شۇنىڭغا قوشۇلۇپ مىللىتىمىزنىڭ ئابرويى، ئۇ دەۋرنىڭ نېمىس مىللىتى ئارىسىدىن بەكلا ئاسان تەشكىللەشكە بولىدىغان ئارمىيىسى تەرىپىدىن قوغدالماقتا ئىدى. ئەمما بۈگۈن، ئىمپېرىيىمىز بىلەن نېمىس خەلقى شۇنداق يۈكسەك بىر پەللىدىن پەسكە غۇلاپ چۈشتىكى، ھەممە كىشى بۇ چۈشۈشتىن باشلىرى قېيىپ كۆزلىرى قاراڭغۇلىشىپ، پۈتۈن خەلق ئەقىلىدىن، تەپەككۇر قىلىش ئىقتىدارىدىن ئايرىلغان بىر ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان ئىدى. ئەندى، ئۆتمۈشتىكى ئۇلۇغلىقىمىزنى ئەسلىيەلىگىدەك ئىمكانىيەتلەرنىڭ ھەممىسىدىن مەھرۇم بولغان ئىدۇق. بۈگۈنكى كۈندە بىز بۇ نامراتلىق ئىچىگە پېتىپ قالغىنىمىزدا، ئۆتمۈشىمىزدىكى قۇدرەتلىك ھالىتىمىز بىلەن دەبدەبىلىك ھالىتىمىز خۇددى چۈشۈمىزدىكىدەك، ئىشەنگۈسىز بىر خىيالدەك كۆرۈنىدىغان بولۇپ قالغان ئىدى. دېمەككى، بىزگە بۇ قورقۇنۇشلۇق يىمىرىلىشكە نىمىنىڭ سەۋەپ بولغانلىقىنى تەھلىل قىلىش ئىستىگىمىزنى ئۇنۇتقۇزغان نەرسىمۇ دەل شۇ كۆز قاماشتۇرىدىغان ئۆتمۈشىمىز بولۇپ قالغانلىقىنى يوقۇرقىلاردىن كۆرۈپ ئالالىشىمىز مۇمكىن. شۇنىڭغا قارىماي يىمىرىلىشىمىزگە سەۋەپ بولغان بۇ ئالامەتلەر ئاز ـ تولا بولسىمۇ يەنىلا كۆزىمىزگە چېلىقىپ قالىدۇ.

قىلچە گۇمان يوقكى، بۇ ئالامەتلەرگە قاراپ بەزىلەر گېرمانىيىنى بۇرۇنلاردا باي بولۇپ ئەيشى ـ ئىشرەت قىلىدىغان بىر ئەل دەپ تۇنىغان بولسا،

ئەندىلىكتە بۇ يەرنى بىر بالا ـ قازا يېرى دەپ قاراشماقتا. دۆلىتىمىزنىڭ بۈگۈنكىدەك يىمىرلىپ كېتىشىدىن خوشال بولىدىغانلار بولسا، بۇنىڭ ئەكسىنچە بۈگۈنكىدەك بىر كۈننى قاچان كېلەر دەپ ساقلاپ يۈرگەن كىشىلەر بولۇپ، ئۇلار ئارزۇ قىلغان كۈن مانا بۈگۈن ئۇلارنىڭ ئالدىغا كەلگەن ئىدى. شۇڭا ئۇنداقلار بۈگۈنكى گېرمانىيىنىڭ بۇ هالىدىن بەكلا خوشال.

ئەسلىدە ئىمپېرىيىنىڭ يىمىرلىش ئالامەتلىرى كۆزگە كۆرۈنۈپ تۇرغان بولسىمۇ، بۇ ئالامەتلەرنى كۆرۈپ ئۇنىڭدىن ساۋاق ئېلىشنى ئويلايدىغان ئادەملەر يوق دېيەرلىك ئىدى. ئەمما بىز بۈگۈن، يىمىرىلىشىمىزگە سەۋەپ بولغان بۇ ئەھۋاللار ئۈستىدە تەھلىل يۈرگۈزۈش، ئۇنىڭدىن تەجرىبە ساۋاقلارنى يەكۈنلەپ چىقىشقا هەر قانداق ۋاقىتتىكىدىنمۇ بەكرەك ئېهتىياجلىق هالدا تۇرماقتىمىز. بىرەر كېسەللىكنىڭ سەۋەبى مەلۇم بولدى دېمەك، ئۇ كېسەللىكنى داۋالاش ئۈسۈلىمۇ تېپىلدى دېگەنلىكتۇر. سىياسى خاتالىقلارنى تۈزىتىش جەھەتتىمۇ خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش، بۇ خاتالىقلارنىڭ سەۋەبىنى بىلىشىمىزگە توغرا كېلىدۇ. شۇبھىسىزكى، بىرەر كېسەللىكنىڭ كۆزگە چېلىققان تاشقى كۆرۈنىشىنى ۋاقىتلىق بولسىمۇ داۋالاپ ساقايتماق، بۇ كېسەللىكنىڭ ئىچكى سەۋەبلىرىنى تېپىپ چىقىپ ئۇنى تولۇق ساقايتماقتىن تەس. نۇرغۇن كىشىلەر سىرتقى كۆرۈنۈشنى ئۇنىڭ ئەسلى ماهىيىتىدىن پەرقلەندۈرەلمەي، تاشقى تەسىرلەر بىلەن ئىچكى سەۋەپلەرنى ئۆزئارا ئارىلاشتۇرىۋېتىدۇ. هەتتا بۇنداق بىر سەۋەبنىڭ مەۋجۇت بولغانلىقىنى ئىنكار قىلىپ تۇرىۋېلىشقا ئۇرۇنىدىغان ئىشلارمۇ كۆرۈلىدۇ. ئەنە شۇ سەۋەپتىن بۈگۈنكى گېرمانىيىنىڭ يىمىرىلىش سەۋەبىنى نۇرغۇن كىشىلەر ئاددىلا قاراپ ئىقتىسادى قىيىنچىلىق سەۋەپ بولغان، بۇ هالەت ئەنە شۇ تۇردىكى قىيىنچىلىقلار كەلتۈرۈپ چىقارغان ئاقىۋەتتۇر دەپ قارىشىدۇ. گەرچە بۇ تۇر قىيىنچىلىقلارغا هەممە كىشى دېگىدەك چىداشقا مەجبۇر، شۇڭا بۇ پاجىئەلىك هالىتىمىزنىڭ نېمىنى ئىپادىلەيدىغانلىقى ۋە ئۇنىڭ ئېغىر بىر مەسىلە ئىكەنلىكىنى هەممە كىشى دېگىدەك چۈشىنىشى زۆرۈر بولۇپ تۇرىۋاتقانلىقىنىڭ سەۋەپلىرىدىن بىرسىمۇ شۇ ئىدى. كەڭ خەلق ئاممىسى بۇنداق بىر يىمىرىلىشكە سىياسىي، مەدەنىي، ئەنئەنە، ئىرق ۋە ئەخلاقى نوقتىلاردىن قاراپ كەتمەيدۇ. بۇ جەھەتتە نۇرغۇن كىشىلەر سىزىم ۋە ئوي ـ پىكىرلەردىن مەهرۇم بولۇپ كەتكەن. بىز كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ بۇ تۇردىكى ئويلىرىنى خاتا ئەمەس دەپمۇ تۇرايلى، ئەمما بىلىملىك دەپ قارىلىدىغان كىشىلەرمۇ گېرمانىيىنىڭ تارمار كەلتۈرۈلگەنلىكىنىڭ سەۋەبى قىلىپ ئىقتىسادىي يىمىرىلىشىنى كۆرسىتىشمەكتە. شۇڭا ئۇنداقلار گېرمانىيىنى قۇتقۇزۇپ قېلىشنىڭ يولى ئىقتىسادىي ۋەيرانچىلىقىنى ئوڭشاشتا دەپ

قاراشماقتا. مېنىڭچە بولغاندا، بۇنداق بىر قاراش ھۆكمۈران ئورۇندا تۇرۇپ كەلگەچكە، گېرمانىيىنى تا بۈگۈنگىچە بۇ يىمىرىلىشتىن قۇتقۇزالماي كەلمەكتىمىز. ئەگەر گېرمانىيىنىڭ يىمىرىلىشىگە سەۋەپ بولدى دەپ قارالغان ئىقتىسادىي سەۋەپلەرنى ئىككىنچى، ھەتتا ئۈچىنچى سەۋەپلەردىنلا بولالىشى مۇمكىن، ئەسلى سەۋەپ سىياسەتتە، ئەخلاقى مەسىلىلەردە ۋە "قان" ئامىللىرىدا ساقلانماقتا دەپ قارىيالىساق، نۆۋەتتىكى قىيىن ئەھۋالىمىزنىڭ ھەقىقى سەۋەبى ئوتتۇرغا چىققان، نەتىجىدە بۇنى ئوڭشاشنىڭ چارىسىمۇ تېپىلغان ھېساپلىناتتى.

گېرمانىيىنىڭ يىمىرىلىش سەۋەپلىرىنى تەتقىق قىلىش ئىشى، ھەقىقەتەنمۇ مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە بىر ئىش. بۇنداق بىر تەتقىقات، سىياسىي ھەرىكەت تەتقىقاتىنى ئاساس قىلغان بولىشى كېرەك. چۈنكى، بۇنداق بىر ھەرىكەتنىڭ غايىسى بولسا تارمار قىلىنىشتىن قۇتۇلۇش يوللىرىنى، تارمار قىلىنىشنىڭ سەۋەپلىرىنى تېپىپ چىقىش بولىشى كېرەك. شۇنداقتىمۇ ئۆتكەن ئىشلار تەتقىقاتى جەريانىدا، ئاسان پەرقلەندۇرگىلى بولمايدىغان سەۋەپلەر بىلەن كۆزگە ئاسان چېلىقىدىغان سەۋەبلەرنى بىر ـ بىرىسگە ئارىلاشتۇرىۋېتىشتىن ساقلىنىشقا ئالاھىدە دىققەت قىلىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ. بۈگۈنكى ۋەھىمىلىك ۋەزىيەتنىڭ دەرھال كۆزگە كۆرۈنىدىغان سەۋەپلىرى بىلەن بۇ سەۋەپلەر كەلتۈرۈپ چىقارغان ئاقىۋەتلەر ھەققىدىكى ئەڭ ئومۇملاشقان ئىزاھات مۇنداق ئورتىغا قويۇلماقتا: بىز مەغلوپ بولغان بۇ ئۇرۇش كەلتۈرۈپ چىقارغان ئاقىۋەتلىرىگە چىدىشىمىز كېرەك. يەنى، بېشىمىزغا كەلگەن بۇ پاجىئەنىڭ ئاساسلىق سەۋەبى ئۇرۇشتا يېڭىلىپ قالغانلىقىمىزدۇر دېيىش بىلەن چەكلەنمەكتە.

ئارىمىزدا ئاخماقلارچە چىقىرىلغان بۇ تۈردىكى خۇلاسىغا ئىشىنىدىغان كىشىلەر خېلى كۆپ قىسمىنى تەشكىل قىلماقتا. ئەمما بۇنداق بىر خۇلاسىنى يالغان گەپلىرى بىلەن ئىككى يۈزلىمچىلىكلىرىگە باھانە قىلىپ كۆرسىتىپ يۈرگەنلەرنىڭ سانى تېخىمۇ كۆپ. بۇ تۈردىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسلا دېگىدەك ئەسلىدە ھۆكۈمەتنىڭ دەستىرخىنىغا ئولىشۋېلىپ نەپ ئېلىپ يۈرگەن كىشىلەر ئىدى. ئىنقىلاپقا باشلامچىلىق قىلىپ يۈرگەنلەر خەلقنى بۇ ئۇرۇش كەلتۈرۈپ چىقارغان ئاقىۋەتلىرىگە سۈكۈت قىلدى دەپ تەنقىتلەشكەن ئەمەسمىدى؟ ئۇلار ھەتتا، ئەگەر بۇ چوڭ ئۇرۇش غەلىبىلىك ئاخىرلاشقىدەك بولسا، بۇ غالىبىيەتتىن مەنپەتدار بولىدىغان كىشىلەر نېمىس خەلقى ياكى نېمىس ئىشچىلىرى بولماستىن بەلكى چوڭ كاپىتالىستلارلا بۇ غالىبىيەتتىن مەنپەتدار بولالايدۇ دېيىشمىگەنمىدى؟ شۇنداق، بۇ تۈردىكى دۇنياۋى تېنچلىق ھىمايىچىلىرى، بۇ ئۇرۇشتا پەقەتلا مىللىتارىزم يوقۇتۇلدى، شۇڭا نېمىس

خەلقى بۇنداق ئاقىۋەتنى كەلتۈرۈپ چىقارغان كۈننى تەنتەنە قىلىپ خاتىرلەيدىغان بايرام كۈنى دەپ ئېلان قىلىشى كېرەك دېيىشمىگەنمىدى؟ بۇ تۈردىكى كىشىلەر دۇشمەن دۆلەتلەرنىڭ بىزگە قىلغان بۇ ئاتالمىش ياخشىلىقلىرىنى ماختاپ كۆككە كۆتۈرۈشۈپ، قانلىق كۈرەشلەرنىڭ جىنايىتىنى پۈتۈنلەي گېرمانىيىنىڭ ئۈستىگە ئارتىپ قويۇشمىغانمىدى؟ ئۇلار بۇ تۈردىكى تەشۋىقاتلىرىنى ئارمىيىنىڭ تارمار قىلىنىشى خەلققە ھېچقانداق بىر پايدا كەلتۈرمەيدىغانلىقىنى تىلغا ئېلىشماي تۇرۇپ بۇنداق تەنتەنە كۈننى ئېلان قىلىشقا قانداقمۇ جۈرئەت قىلىدۇ؟ بۇ ئىنقىلاپ پۈتۈنلەي دېگىدەك ئەنە شۇنداق بىر پىلانغا تايىنىپ قانات يايدۇرۇلغان ئەمەسمىدى؟ بۇ ئىنقىلاپ، غالىبىيىتىمىزنى، قولىمىزدىكى غالىپ بايرىقىمىزنى بىزنىڭ قولىمىزدىن ئوغۇرلاپ ئېلىشتى. بولمىسا نېمىس خەلقى تاشقىرىدا ۋە ئىچكى قىسىمدا پەقەت شۇنىڭغا تايىنىپ مەۋجۇت بولالايتتى ۋە غەلىبە قىلالايتتى. ئى ئالدانغان بىچارە سەبداشلىرىم، سىلەر ئەنە شۇنداق ئالدانمىدىڭلارمۇ؟

بۇ پاجىئەنىڭ سەۋەبىنى ئارمىيىنىڭ تارمار قىلىنغانلىقىغا باغلاپ چۈشەندۈرۈش ئىشىدا يەھۇدىيلارنىڭمۇ يۇزسىزلىكلىرى ئارىلاشقان ئىدى. بۇ جەريانىدا بارلىق ۋەتەن ساتقۇچىلارنىڭ مەركىزى تەشۋىقات ئورگىنى بولغان بېرلىندىكى «ۋارۋارتىس» مۇ بۇ قېتىم نېمىسلارنىڭ غالىبىيەت تۇغلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ قايتىشقا ھەققى يوق دەپ يېزىشقان ئىدى. ئەندىلىكتە، بۇ ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىقىمىزنى، بۈگۈنكى ۋەيرانە ھالەتكە چۈشۈپ قالغانلىقىمىزنىڭ سەۋەبىنى ئارمىيىمىزنىڭ مەغلوبىيىتىدىن كۆرىشىمىز لازىم بولۇپ قالدىمۇ؟

بۇنداق يالغانچىلار بىلەن مۇنازىرە قىلىمەن دېيىشنىڭ قىلچە قىممىتى يوق. شۇڭا مەن ئۇلار بىلەن تالاش ـ تارتىش قىلىمەن دەپ بىكاردىن ۋاقىت ئىسراپ قىلىشنى ھەرگىزمۇ خالىمايتتىم. قانداق قىلغۇلۇق، بۇ تۈردىكى مەنتىقسىز قاراشلار قىلچە يامان نىيىتى بولمىغان، ئەمما ئەقلىنى ئىشلىتىشنى بىلمەيدىغان بىر دۆۋە كىشىلەرنىمۇ بىرگە بۇلغىماقتا.

ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ تۈردىكى تالاش ـ تارتىشلار ئارقىلىق پارتىيىمىزنىڭ نۆۋەتتىكى غايىسى ئۈچۈن كۈرەشكە ئاتلانغان كىشىلىرىمىزگىمۇ بەزى پاكىتلارنى كۆرسىتىش پۈرسىتىگە ئېرىشەلەيدىكەنمىز. بۇرۇن دېيىشكەن بەزى گەپلىرىنى دەرھال ئۆزگەرتىۋېلىشقان بۇ كۈنلەردە، بۇنداق مۇنازىرىلەردىن قولغا كەلتۈرۈلىدىغان پاكىتلار بىزنىڭ ئۈچۈن پايدىلىق بولۇپمۇ قالار.

گېرمانىيىنىڭ يىمىرىلىشىگە بۇ قېتىمقى ئۇرۇشتا يېڭىلىپ قالغانلىقىمىز سەۋەپ بولدى دەپ يۈرگەنلەرگە ئەنە شۇنداق جاۋاب بېرىمىز.

قىلچە شۆبھە يوقكى، ئۇرۇشتا يېڭىلىپ قالغانلىقىمىز ۋەتىنىمىزنىڭ تەغدىرى ئۈچۈن بەكلا ئېغىر ئاپەت ھېسابلىنىدىغانلىقى ئېنىق. ئەمما بۇ يېڭىلىش ئاساسلىق سەۋەپ بولغان بولماستىن بەلكى باشقا سەۋەبلەر بۇ يېڭىلىشنى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئىدى. يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم دەپ ئاتالانغان بۇنداق بىر جەڭدە مەغلوپ بولۇش ئىنتايىن پاجىئەلىك ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغانلىقىنى يامان غەرەزلىك بولمىغان ھەرقانداق بىرسى ھەرگىز رەت قىلالمايدۇ. ئەپسۇسكى، بۇنداق بىر پاكىتنى چۈشىنەلمەيدىغان كىشىلەرمۇ ئوتتۇرغا چىقماقتا. ۋەزىيەت ياخشى ۋاقىتلاردا جەڭگە قاتناشقان بولسىمۇ، كېيىن بۇ پاكىتنى قوبۇل قىلىشقا ئۇنىماي ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرىۋېلىشقان ئىدى. ئەندىلىكتە، بۇ كىشىلەر يوشۇرۇن غەرەزلەر ئىشقا ئاشقىنىدىن كېيىن ياردەم قىلىشىپ بەرگەن بۇ پاجىئەنىڭ ئېغىرلىقىنى ئۇشتۇمتۇت بىلىپ قالدى. ئەمما بۇنى سەزگەنلىرىدە بەكلا كېچىكىپ قالغان ئىدى.

مەغلوبىيىتىمىزگە سەۋەبچى بولغانلار ئەسلىدە ئارمىيىمىز ئەمەس بەلكى ئەنە شۇلار ئىدى. چۈنكى، ئارمىيىنىڭ مەغلوپ بولىشى بۈگۈن ئۇلارنىڭ دەپ يۈرگىنىدەك ئۇنداق ئارقا سەپ تەمىناتىنى ياخشى ئىشلىمىگەنلىكىنىڭ، ئىقتىدارسىز قۇماندانلىق ناچار قۇماندانلىق قىلغانلىقىنىڭ نەتىجىسى ئەمەس ئىدى. مەغلوبىيەتنىڭ ئەسلى سەۋەبى يوقۇرىدا دېيىلگەندەك ئۇلارنىڭ ھەممىنى چېلىۋەتكەنلىكىنىڭ نەتىجىسى ئىدى. شۇنىڭدەك دۈشمەن ئارمىيىسىمۇ قورقۇنچاق ئادەملەردىن تەشكىللەنگەن بىر قوشۇن ئەمەس ئىدى. ئۇلارمۇ ئۆلىدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ جەڭ قىلغان ئىدى. ئۇلار ئۇرۇش باشلانغان كۈنىدىن تارتىپلا نېمىس ئارمىيىسىنىڭكىدىن سان جەھەتتە ئۈستۈنلۈككە ئىگە، پۈتۈن دۇنيادىكى ئۇرۇش قۇراللىرىنى ياسايدىغان زاۋۇتلار بىلەن بارلىق كېمىسازلىق ئورۇنلىرى ئۇلار ئۈچۈن ئىشلەپ بەرگەن ئىدى. شۇنىڭغا قارىماي ئىنتايىن مۇنتىزىم، قەھرىمانلارچە جەڭ قىلىدىغان دۇنيا كۈچلىرىگە قارشى جەڭلەردە نەق تۆت يىل غەلىبىلىك جەڭ قىلىپ كېلەلىگەنلىكىمىزنىڭ ئۆزىلا نېمىسلارنىڭ ئارقا سەپ تەمىناتى ۋە قۇماندانلىق قىلىشتىكى ئۈستۈن قابىلىيىتىنى كۆرسىتىپ بېرەلەيدۇ. نېمىس قوشۇنلىرىنىڭ تەمىنات ئىشلىرى بىلەن قۇماندانلىق ئىشلىرى، مۇنتىزىملىقى شۇ ۋاقىتقىچە دۇنيادا كۆرۈلۈپ باقمىغان بىر مۇكەممەللىك ھېسابلىناتتى. دەرۋەقە بەزى يېتەرسىز تەرەپلىرىمىزمۇ يوق ئەمەس ئىدى. ئەمما بۇ تۇردىكى يېتەرسىزلىكلەر ئادەم كۈچىگە تايىنىپ ساقلىنىشقا بولىدىغان نوقسانلاردىن ھېسابلانمايتتى.

ئارمىيىمىزنىڭ تارمار قىلىنىشى، ھەرگىزمۇ بۈگۈنكى پاجىئەلىك ئەھۋالغا قىلىشىمىزنىڭ سەۋەبچىسى ئەمەس. بۇ مەغلوبىيەت، باشقا تۇردىكى جىنايەتلەرنىڭ مۇقەررەر نەتىجىسى، شۇنىڭدەك، بۇ ئاقىۋەت يەنە كېلىپ

تېخىمۇ ئېنىق ئوتتۇرغا چىققان باشقا بىر ئاقىۋەتنىڭ باشلىنىشى ئۇچۇن ئالدىن ئىشلەنگەن تەييارلىق ئىدى.

بۇ دېگەنلەردىن تۆۋەندىكىدەك سۇئاللار تۇغۇلىدۇ:

ھەربىي مەغلوبىيەت بىرەر خەلقنىڭ ياكى بىرەر دۆلەتنىڭ پۈتۈنلەي يىمىرىلىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرالىشى مۇمكىنمۇ؟ قاچانلاردىن بېرى ئۇرۇش بۇنداق بىر ئاقىۋەتنى كەلتۈرۈپ چىقىرىپ باققان؟ بىرەر مىللەت ئۇرۇشتا بىرەر قېتىم مەغلوپ بولغانلىقى سەۋەپلىك پۈتۈنلەي يوقاپ كەتكەنغان ئىش بولۇپ باققانمىدى؟

بۇ تۈردىكى سۇئاللارغا قىسقىلا قىلىپ مۇنداق جاۋاپ بېرىشكە بولىدۇ:

بىرەر ئۇرۇشتا مەغلوپ بولغاندىن كېيىن، بىر مىللەتنىڭ يوقىلىپ كېتىشى ئۇچۇن بۇ مىللەت شۇ بىر قېتىملىق مەغلوبىيەت سەۋەبىدىن پۈتۈنلەي ئۇمىدسىزلىنىپ ئىچ-ئىچىدىن چىرىپ پەسكەشلىشىپ كەتكەن، ئۆز كۈچىگە بولغان ئىشەنچىنى تولۇق يوقاتقان ھالغا كەلگەن بولىشى، قىسقىسى مىللىي لاياقىتىنى، مىللىي غۇرۇرىنى پۈتۈنلەي يوقاتقان بولىشى كېرەك. ئەگەر ئۇنداق بولمىغان تەغدىردە، بىرەر ھەربىي مەغلوبىيەتكە دۇچ كېلىشى ئەكسىنچە بۇ مىللەتنى تېخىمۇ كۈچلۈك ۋە تېخىمۇ يۈكسەك ھالغا كەلتۈرۈشكە تۈرتكە بولۇپ رول ئوينايدىغان بىر قامچا بولۇشنى كەلتۈرۈپ چىقىشىمۇ مۇمكىن. شۇڭا، بىرەر قېتىملىق ئۇرۇش مەغلوبىيىتى ھەرگىزمۇ بىرەر مىللەتنىڭ قەۋرە تېشىنىڭ تىكلىنىشىگە سەۋەپ بولالمايدۇ. تارىخ بۇنى سانسىزلىغان ئەمىلىيەتلەر ئارقىلىق ئىسپاتلىغان.

ئەمما نېمىس ئەسكەرلىرىنىڭ ئۇرۇشتا مەغلوب بولغانلىقى ئىچكى چۈشكۈنلۈك پاجىئەسىدىن كېلىپ چىققان بولماستىن، بەلكى مەڭگۈلۈك ئادالەت بەرگەن جازا ھۆكۈمىنىڭ نەتىجىسى ئىدى. بىز بۇ مەغلوبىيەتكە ھەقىقەتەنمۇ لايىق ھالەتكە كېلىپ قالغان ئىدۇق. بۇ مەغلوبىيەت نۇرغۇنلىغان ئىچكى ۋەقەلەر ئارىسىدىكى ئۇمىتسىزلىنىپ بۇزۇلۇش يولىغا كىرىپ كەتكەنلىكىمىزنىڭ ئىپادىسى ئىدى. بۇ تۈردىكى ئىچكى ۋەقەلەر كۆزگە كۆرۈنۈپ تۇرغان بولسىمۇ، تۆگە قۇشنىڭ بېشىنى قۇمغا تىقىۋېلىپ خىيىم-خەتەردىن ساقلىنىشقا ئۇرۇنغىنىدەك نۇرغۇنلىغان كىشىلەر بۇ ۋەقەلەرنى پەرق قىلالمىدى. نېمىس خەلقنىڭ بۇ مەغلوبىيەتكە باش ئەگكەنلىك قىياپىتىنى كۆرسىتىدىغان بىر قىسىم خۇسۇسلارنى تەھلىل قىلىپ بېقىڭ.

بىر قىسىم ساھەلەردە نېمىس ۋەتەنىنىڭ بېشىغا كەلگەن بۇ بالا-قازا ئالاھىدە مەدھىلەر بىلەن قارشى ئېلىنمىغانمىدى؟ بۇنداق بىر پازىتسىيىدە بولغان قايسى مىللەت بۇنداق بىر جازغا لايىق كەلمەيدۇ؟ ھەتتا بۇنداق پوزىتسىيىدە تېخىمۇ چىڭ تۇرۇپ ئالدىنقى سەپنىڭ يىمىرىلىشىنىمۇ تېزلىتىپ

بەرگەنلىكىنى، بۇ يىمىرلىشىنىڭ دۇشمەن سېپىنىڭ ھۇجۇمىدىن كەلگەن بولماي ئۆزلىرى پەيدا قىلىشقانلىقىنى مەغرۇرلىنىپ تۇرۇپ ئېتىراپ قىلىشمىغانمىدى؟ ياق، ياق! بۇنداق نومۇس قىلىنارلىق ئەھۋالنىڭ مەسئۇلىيىتى دۇشمەنلەردە ئەمەس بەلكى نېمىسلارنىڭ دەل ئۆزىدە ئىدى. نېمە بولسا بولسۇن، بۇنداق بىر بالا ـ قازانى بىزگە لايىق ئەمەس دەپ باشقىلارغا ئارتىپ قويالىشىمىز مۇمكىنمىدى؟ ھەممە ئىش ئوتتۇرلۇقتا ئاپ ـ ئاشكارە تۇرۇغلۇق بىر مىللەتنىڭ ئۇرۇش جىنايەتچىلىكىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىۋېلىشى نەدە ۋە قاچان كۆرۈلۈپ بېقىپتىكەن؟

ياق، ياق! بۇنداق ئىش ھېچ يەردە ۋە ھېچقاچان كۆرۈلۈپ باققان ئەمەس!

نېمىس خەلقىنىڭ ئۇرۇشتا يىمىرىلگەنلىكىنىڭ ئەسلى سەۋەبلىرىنى يالغۇز ئۇرۇشتا مەغلوپ بولغانلىقىمىزدىن، بىر قانچە سەپنى تارتقۇزۇپ قويغانلىقىمىزدىن ئاختۇرۇپ يۈرىشىمىز، ياكى بولمىسا بىرەر قېتىملىق قايتارما ھۇجۇمنىڭ ئوڭۇشلۇق بولمىغانلىقى ئىچىدىن ئاختۇرۇپ يۈرىشىمىز پۈتۈنلەي خاتا ئۇرۇنۇشتۇر. چۈنكى بىر ئۇرۇش سېپى ئالدىنقى سەپ سۈپىتىدە قولدىن چىقىپ كەتكەن، بۇ قولدىن بېرىپ قويۇش يەنە كېلىپ ۋەتەننىڭ بېشىغا بالا ـ قازا تېرىشقا سەۋەپ بولۇپ بەرگەن بولسا ئىدى، نېمىس خەلقى بۇ مەغلوبىيەتكە پۈتۈنلەي باشقىچە بىر شەكىلدە بەرداشلىق بەرگەن بولار ئىدى. ئۇ چاغدا بۇنداق بىر تارمار قىلىنىشتىن كېلىپ چىققان بالا ـ قازاغا چىشىنى چىشلەپ چىدىغان بولار ئىدى. بۇنداق بىر ئەھۋالدا قىينالغانلىقتىن ئوتتۇرغا چىققان نارازىلىقلارنى ئاڭلار ئىدۇق. تەلەينىڭ بىزگە قۇچقىنى ئاچمىغانلىقىدىن، تەغدىرنىڭ بويرۇقى بىلەن غەلىبە قىلغان دۇشمەنگە نىسبەتەن نېمىس خەلقىنىڭ يۈرىكى غەزەپتىن شىددەتلىك دۆپۈلدەپ سوققان بولىشى كېرەك ئىدى. ئۇ ۋاقىتتا، مىللىتىمىز خۇددى رىم دېپوتاتلىرىغا ئوخشاش مەغلوپ بولغان قوشۇنلىرىنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن ئالدىغا چىققان، كۆرسەتكەن پىداكارلىقى ئۈچۈن ۋەتىنىگە ۋاكالىتەن ئەسكەرلىرىگە رەخمەت ئېيتىشقان، ئۇلارنى باغرىغا بېسىپ تۇرۇپ رېيىچ (گېرمانىيە ھۆكۈمىتى ــ ئۇ.ت) تىن ئۈمىدىنى ئۈزمەسلىكى ئۈچۈن تەسەللى بېرىشكەن بولار ئىدى. تەسلىم بولۇش شەرتنامىسىغۇ سۈكۈت ئىچىدە قولىنى قويۇپ بەرگەن بولار ئىدى. ئەمما ئۇلارنىڭ قەلبى يەنىلا كەلگۈسىدىكى ئازاتلىق غايىسى ئۈچۈن، قايتا باش كۆتۈرىشى ئۈچۈن دۈپۈلدەپ سوقۇپ تۇرغان بولار ئىدى.

ئەگەر مەغلوپ بولۇش تەغدىرنىڭ يۈزىمىزگە ئۇرغان بىر كاچىتىلا بولسا ئىدى، بۇنىڭ ئۈچۈن ھەرگىزمۇ كۆلۈپ ـ ئۆيناپ يۈرەلمىگەن بولاتتۇق. ۋەتەن ساتقۇچلۇق ئۈچۈن ھېچكىم پەخرىلىنەلمەس، مەغلوبىيىتىنى تەبرىكلىيەلمەس ئىدى، ئالدىنقى سەپتىن قايتىپ كەلگەن ئەسكەرلىرىنى

ھېچكىم ھاقارەت قىلالماس، بايراق تۇغلىرى يەرلەردە پاتقاقلا مىلىنىپ سۆرۈلۈپ يۈرمەس ئىدى. شۇنىڭدەك يەنە شۇ ئېنگىلىز پولكوۋنىكى رېپىنگتونغا "ھەر ئۈچ نېمىستىن بىرسى ۋەتەن خائىنى" دېگەندەك پاسكىنا ھاقارەتلىك سۆزلەرنى قىلىشىغا غەزەپ بىلەن ھۆمۈيۈپ ھەرگىز يول قويمىغان بولار ئىدى. ياق، بۇ ۋابا، ھەممىنى بوغۇپ تۇنجۇقتۇرىۋەتكىدەك دولقۇن بولۇپ ئۆرلىيەلمەس، بەش يىلدىن بۇيان، باشقا ئەللەرنىڭ بىزگە بەرگەن ئاخىرقى ياخشى باھالىرىنىمۇ سىرىپ سۈپۈرىۋىتەلمەس ئىدى.

گېرمانىيىنىڭ يىمىرىلىشىغا سەۋەپ قىلىپ ئۇرۇشتا مەغلوپ بولغانلىقىمىزنى كۆرسىتىدىغان يالغان ـ ياۋداق سۆزلىرىنى مانا بۇ جەھەتتە تولۇق چۈشىنەلمىسىمىز مۇمكىن.

ياق، بۇنداق بىر يىمىرىلىشنى ئارمىيە كەلتۈرۈپ چىقارغان ئەمەس. بۇ تۈردىكى ئېغىر خانىۋەيرانچىلىقنى، چىداپ تۇرغىلى بولمايدىغان بۇ تۈردىكى ھادىسىلەرنى ئۇرۇش باشلانماي تۇرۇپلا نېمىس خەلقىنى ۋەيران قىلىشقا كىرىشكەن بۇزغۇنچىلىقلار كەلتۈرۈپ چىقارغان ئاقىۋەتتىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئەخلاقى پەزىلەتلەر، تۇغما ئىستەكلەر ۋە بۇلارغا مۇناسىۋەتلىك تۇيغۇلارنىڭ ئازىيىپ كەتكەنلىكى، ھەممىگە مەلۇم بولغان بۇ پاجىئەلىك ئاقىۋەتلەرنىڭ تۈپكى سەۋەبىدۇر. مىللىتىمىزنىڭ، ئىمپېرىيىمىزنىڭ ئۇلىنى مانا بۇ كېسەللىك ئۇزۇندىن بېرى چىرىتىشكە، زەھەرلەشكە باشلىغان ئىدى.

ئەسلىدە، ئەڭ چوڭ يالغانلارنى توقۇپ چىقىرىشنىڭ پىرى بولغان يەھۇدىيلار، ماركسىزمچى تەشكىلاتلار بۇ يىمىرىلىشنىڭ ئەڭ باشتىكى جىنايەتچىلىرى ئىدى. چۈنكى ئۇلار ئىنسانىيەتنىڭ قولىدىن كېلىدىغان ئەڭ ئاخىرقى غەيرىتىنى سەرپ قىلىپ مىللىتىنى بۇ نومۇسلۇق يىمىرىلىشتىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ھەرىكەتكە ئاتىلانغان كىشىلىرىمىزنى تۆھمەت ۋە يالغانچىلىقلار بىلەن قاپ ـ قارا قىلىپ بۇلغىۋەتكەن بولغاچقا، ئۇلارنىڭ ھەققانىيەتنى ھىمايە قىلىش تۇيغۇلىرىمۇ يوقالغان ئىدى. ئۇلار لۇدېندورفنى دۇنيا ئۇرۇشىدا يېڭىلىپ قالدى دەپ قارىلاپ، خائىنلارغا قارشى تۇرۇپ كېلىۋاتقان بىردىن ـ بىر ئادەمنىڭ قولىدىكى قۇرالىنىمۇ تارتىپ ئېلىشقان ئىدى. بۇ جەھەتتە، كىشىلەر نۇرغۇن ئۇششاق يالغانلار ئارىسىدا پەقەت ئەڭ چوڭ يالغانغىلا ئىشىنىدۇ دەيدىغان پىرىنسىپنى ئىشقا سېلىشقان ئىدى: ئەمەلىيەتتە كۆپ سانلىق خەلق ئاممىسى خالاپ تۇرۇپ، بىلىپ تۇرۇپ روھى جەھەتتىن خاراپ بولمايدۇ. ئەمما قەلبىنىڭ ئەڭ نازۇك، ئەڭ چوڭقۇر يەرلىرىدىن ئالدىنىشقا مايىل كېلىدىغان يەرلىرىمۇ بولىشى مۇمكىن. شۇڭا، ئۇلارنىڭ تۇيغۇلىرى ئاددى ۋە ئېپتىدائى بولغانلىقى سەۋەبىدىن ئۇششاق ـ چۈششەك يالغانلارغا قارىغاندا ئەڭ چوڭ بىرلا يالغانغا بەكلا ئاسان ئىشىنىپ

قالىدۇ. ئەسلىدىنلا بۇنداق كىشىلەر ئومۇميلىق جەھەتتىن ئالغاندا ئۇششاق ـ چۈششەك يالغان گەپلەرنى قىلىپ يۈرگەندەك قىلغىنى بىلەن، چوڭ يالغان گەپ قىلىشتىن نومۇس قىلىشىدىغان كىشىلەردۇر.

شۇنداق بولغاچقا، بۇ تۈردىكى كىشىلەر ئالدانغانلىقىنى بىلەلمەيدۇ. ئۇلار باشقىلارنىڭ قىلچە تەپ تارتماستىن ئۇنچىلىك چوڭ يالغانچىلىق قىلىشىغا، يالغان خەۋەر تارقىتىدىغانلىقىغا ھەرگىزمۇ ئىشىنەلمەيتتى. بۇ جەھەتتە ئۇلارنى ھەرقانچە چۈشەندۈرسەڭمۇ ئاگاھلاندۇرۇشلىرىڭغا بەربىر بەك ئىشىنىپ كەتمەيتتى. دېگەنلىرىڭگە ئىشىنەلمەي ئۇزۇنغىچە ئارىسالدا بولۇپ، ئاخىرىدا ئۇشتۇمتۇت ئېيتىلغان بىر چوڭ يالغان چۈشەندۈرۈشكە دەرھال ئىشىنىپ كېتەتتى.

ئەڭ پەسكەش يالغانلارمۇ مۇتلەق تۈرده ئازىراق بولسىمۇ تەسىر كۆرسەتمەي قالمايدۇ. يالغانچىلىقنىڭ ئەڭ چوڭ ئارتىسلىرى بىلەن ئالدامچىلىق بىلەن شوغۇللىنىدىغان ئورگانلار بۇنداق بىر ئالاھىدىلىكنى ياخشى بىلگەچكە، ئۇلار ھەر دائىم بۇ ھۆنەرلىرىنى ئىشقا سېلىشقا تىرىشىدۇ.

يالغان سۆزلەشكە ئەڭ ماھىر، يالغانچىلىقنىڭ يولىنى بىلىدىغانلار ھەر قانداق بىر دەۋر ۋە ھەر قانداق بىر ۋاقىتتا يەنە شۇ يەھۇدىيلار بولۇپ چىقىدۇ. ئەسلىدىنلا ئۇلارنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرىشىنىڭ ئۆزىلا بىر يالغانىنىڭ مەسۇلى ئەمەسمىدى؟ ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ بىر ئىرقىقا مەنسۇپ كىشىلەر ئىكەنلىكىنى يوشۇرۇپ كۆرسىتىش ئۈچۈن بىز بىر دىنى گۇرۇھقا مەنسۇپ كىشىلەرمىز دەپ تونۇشتۇرۇپ يۈردى. ئەسلىدە بولسا ئۇلار بىر ئىرقىقا مەنسۇپ كىشىلەرلا ئىدى. ئاھ، بۇلار يەنە كېلىپ قانداق بىر ئىرقىقا مەنسۇپ ئادەملەر دەڭ!

ئىنسانىيەتنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ ئۇلگىسىدىن بىرى بولغان شوپېنخاۋئېر، مەڭگۈلۈك ھەقىقەتنى ئىپادىلەيدىغان مۇنداق بىر جۈملە سۆز بىلەن ئۇلارغا باھا بەرگەن: "يەھۇدىيلار، ئەڭ ئۇستا يالغانچىلاردۇر." بۇ جۈملە ھەقىقەتەنمۇ توغرا بولۇپ، ئۇنىڭ توغرىلىقى ئىزچىل ئىسپاتلىنىپ كېلىنمەكتە.

بۇنداق بىر پاكىتتىن خەۋىرى بولمىغان كىشىلەر، ياكى بۇنداق گەپكە ئىشەنمەيدىغان كىشىلەر ئەملىيەتنىڭ غالىپ كېلىشى ئۈچۈن ھېچقاچان يارىدەم قىلالمايدۇ.

نېمىس مىللىتىنى ئۇزۇندىن بويان يوشۇرۇن شەكىلده ئىچىدىن يىمىرىپ كېلىۋاتقان كېسەللىكنىڭ ئۇشتۇمتۇت ۋەھىمىلىك بىر پاجىئەگە ئايلىنىپ ئوتتۇرغا چىقىشىنى، بىزنىڭ بېشىمىزغا كەلگەن ئەڭ چوڭ بەخت قۇشى دەپ قارىساقمۇ يامىنى يوق. ئەگەر ئۇنداق تۇيۇقسىز ئاشكارىلىنىپ ئوتتۇرغا چىقمىغان بولسا ئىدى، بەلكى مىللىتىمىزنىڭ خاراپ بولىشى ئاستا ـ ئاستا يوشۇرۇنچە داۋاملىشىپ كېتىۋەرگەن بولار ئىدى. ئەمما ئاخىرىدا مۇتلەق تۈرده

ۋەيران بولۇپ يوقۇلۇپ كەتكەن، ئاخىرى بېرىپ بۇ كىسەللىك چوقۇم داۋاملىق بىر كىسەللىك ھالىغا ئايلانغان بولار ئىدى. ئەمما بۇ كىسەللىكنىڭ پەيدا قىلىدىغان ۋەيرانچىلىقى ئەڭ يۇقۇرى پەللىگە يەتكىنىدە ئىنتايىن نۇرغۇن ئادەم بۇ كىسەللىك ئاپىتىنى ئېپ ـ ئېنىق كۆرەلەيدىغان بىر ۋەزىيەت چوقۇم بىر كۈنى ئوتتۇرغا چىقاتتى. كىشىلەر ۋابانى توبىركولىيۇزدىنمۇ تېز ۋە ئاسان تېزگىنلەپ كېتەلىگەنلىكى، ئۇنى يېڭىپ چىقالىغانلىقى ھەرگىزمۇ بىر تەسادىپىلىق ئەمەس. ۋابالار ئىنتايىن قورقۇنۇشلۇق شەكىلدە ئۆلۈم پۈرىقىنى چېچىپ كېلىدۇ. ئەمما توبىركولىيۇز بولسا ئادەمنى ئۆپكىسىدىن ئاستا ـ ئاستا يىمىرىپ ئىلگىرلەيدۇ. بۇلارنىڭ بىرسى شىددەتلىك ۋەھىمە پەيدا قىلسا، يەنە بىرسى ئاستا ـ ئاستا كۈچەيگەنلىكى ئۈچۈن كىشىلەرنى بەك ھۇلۇقتۇرۇپ كەتمەيدۇ. بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە بارلىق كۈچىنى سەرپ قىلىپ ھەرقانداق بىر توسالغۇلارغا پەرۋا قىلماستىن ۋاباغا قارشى ھەربىكەتكە ئاتلانغان ئىنسانلار، توبىركولىيوزغا قارشى توساق پەيدا قىلىش ئۈچۈن ئۈنچە بەك ئالدىرىشىپ كەتمەيدۇ. شۇنداق بولغاچقا ئىنسانلار ۋابانىڭ ئالدىنى ئالالىغىنى بىلەن، توبىركولىيۇزنى تا بۈگۈنگىچە تېزگىنلەپ كېتەلىگىنى يوق.

مىللەتنىمۇ بىر ۋۇجۇتقا ئوخشىتىش مۇمكىن. بىرەر مىللەتنىڭ ۋۇجۇدىدىكى كىسەللىكلەرنىڭ تەرەققىياتىمۇ خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش كۈچىيىپ بېرىشى مۇمكىن. ئەگەر بىرەر كىسەللىك ھە دېگەندىلا قورقۇنۇشلۇق ئۆلۈملەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان تۈس ئالمايدىغانلا بولىدىكەن، كىشىلەر بۇ تۈردىكى كىسەللىكلەرگە ئاستا ـ ئاستا كۆنۈشكە باشلايدۇ ـ دە، ئاقىۋەت خېلى ئۇزۇن ۋاقىت قىينالغاندىن كېيىن بۇ تۈردىكى كىسەللىكلەرنىڭ قۇربانىغا ئايلىنىپ ئۆلىدۇ. بۇ جەريانىدا تەغدىر بۇ كىسەللىكىگە گىرىپتار بولغۇچىغا قولىنى ئۇزارتىپ ئۇنىڭغا بۇ مىكروبنى كۆرسەتكىدەك بولغىنىدا بۇنداق ئەھۋال ھەرقانچە جان ئالىدىغان ئاغرىقلارغا سەۋەپ بولغىنى بىلەن، بۇ كىسەللىكىگە گىرىپتار بولغۇچىنى يەنىلا بەختلىك دەپ قاراش مۇمكىن. چۈنكى، بۇنىڭدەك پاجىئە ئادەمگە پەقەت بىرلا قېتىم كېلىدىغان بىر پاجىئەدۇر. شۇنداق بولغاچقا، بۇ كىشى پۈتۈن كۈچى بىلەن قەتئى ئىرادىگە كېلىپ بۇ كىسەللىكنى ساقايتىش ئۈسۇلىنى ئاختۇرۇشقا كىرىشىدۇ. ئەمما ئەنە شۇنداق ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغاندىمۇ، بۇ كىسەللىكنى پەيدا قىلغان ئەسلى سەۋەپنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلىشكە تىرىشىش، قىلىشقا تېگىشلىك تۈنجى ۋەزىپە بولىشى كېرەك. بۇ يەردىمۇ بىزنىڭ دىققەت قىلىشىمىزغا تېگىشلىك بولغان مۇھىم نوقتا شۇكى، كىشىنى ۋەيران قىلىۋاتقان ئېغىر مەسىلىلەر بىلەن بۇ كىسەللىكنىڭ پەيدا بولىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئەسلى سەۋەپلەرنى بىر ـ بىرسىگە ئارىلاشتۇرىۋەتمەسلىك. قابىلىيىتى يوق ئىقتىدارسىز خادىملار مىللىي

ئورگانلىرىمىزدا قانچىكى ئۇزۇن ۋاقىت ئورۇن ئىگەللەپ تۇرالىغان، ھەمدە بۇ ئورۇننىڭ كۆچىدىن پايدىلىنىپ كىلەلىگەن بولسا، ــ بۇنداق بولىشىمۇ بىر نورمال ئەھۋال، ــ سەۋەپ بىلەن نەتىجىنى بىر ـ بىرسىدىن ئايرىشىمۇ شۇنچە قىينىلىشىدۇ. بەلگىلىك بىر مۇددەتتىن كېيىن، ھەقىقەتەنمۇ زىيان كەلتۈرۈپ كېلىۋاتقان زەھەرلەر مىللەتنى تەشكىل قىلغۇچى ئامىللاردىن بىرسى دەپ قارىلىدىغان ئەھۋال مۇتلەق تۇردە ئاشكارىلىنىپ ئوتتۇرغا چىقىشى مۇمكىن. ياكى بولمىسا مىللەت ۋەيرانچىلىق پەيدا قىلغۇچى يات ئۇنسۇرلارنى تەھلىل قىلىش زۆرۈرىيىتىنى ھېس قىلماي، ئۇنى بولۇشقا تىگىشلىك نورمال بىر قىينىچىلىق دەپ قاراپ بۇ قىينىچىلىققا بەرداشلىق بېرىدىغان ئەھۋاللار كۆرۈلىشىمۇ مۇمكىن.

ئۇرۇش پارتىلاشتىن بۇرۇنقى ئۇزۇنغا سوزۇلغان تېنچلىق يىللىرىدا بۇگۈن بىزگە مەلۇم بولۇاتقان كېسەللىكلەر ئەنە شۇنداق پەيدا بولغان ئىدى. بەكلا ئاز كۆرۈلىدىغان ئەھۋاللارنى ھېساپقا ئالمىغىنىمىزدا، بۇ تۇر كېسەللىكنىڭ ھەقىقى سەۋەبىنى تەتقىق قىلىدىغانغا بىرمۇ ئادەم چىقمىدى، بۇنىڭدىن ھېچكىم غەم قىلىپ باقمىدى دېيەلىشىمىز مۇمكىن. بۇ تۇردىكى ھادىسىلەرنى قىسمەنلەر دىققىتىنى بەرگەن ئىدى دېيىشكە كەلسەك، ئۇلارمۇ ئاساسلىقى ئاۋال ئىقتىسادىي پائالىيەتلەردىكى ھادىسىلەر ساھەسىدە دىققەت قىلىشقا باشلىغان بولۇپ، قالغان ئىشلارغا ئەھمىيەت بېرىشمىگەن ئىدى. باشقا تەرەپلەردىمۇ قالغان ئىشلارغا ئەھمىيەت بەرمەي پەقەتلا ئىقتىسادى پائالىيەتكە مۇناسىۋەتلىك ئىشلارنىلا مۇھىم ئىشلار قاتاردا قويۇپ كېلىشكەنلىكىنى كۆرۈپ ئالالايمىز.

ئەسلىدە، ئەڭ ئېغىر ئىدىيىۋى مەسىلىلەرگە سەۋەب بولىدىغان چىرىك ئالامەتلەر ئاز ئەمەس ئىدى.

ئۇ ۋاقىتلاردا ئىقتىسادى جەھەتتە تىلغا ئېلىشقا تېگىشلىك بولغان نوقتىلار تۆۋەندىكىچە ئىدى:

ئۇرۇشتىن بۇرۇن گېرمانىيە نوپۇسىنىڭ پەۋقۇلئاددە ئارتىپ كەتكەنلىكى يىمەك ـ ئىچمەك بىلەن تەمىنلەش مەسىلىسىنى بارلىق ئىقتىسادىي ۋە سىياسىي پائالىيەتلەردىنمۇ مۇھىم ئورۇنغا ئىگە قىلغان بولۇپ، بۇ ۋەزىيەت كۈنسايىن يامانلىشىپ تەرەققى قىلماقتا ئىدى. ئەپسۇسكى، بۇ ئىشنى ھەل قىلىشتىمۇ ھېچكىم بىرەر ھەل قىلىش چارىسىنى تېپىش ئۈستىدە باش قاتۇرۇپ باقمىدى. ئۇ ۋاقىتلاردا تېخىمۇ ئاسان يوللار بىلەن بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشقا ئورۇنۇشقان ئىدى. ياۋروپا تەۋەسىدە يېڭى زېمىن قولغا كەلتۈرۈش ئىشىدىن ۋاز كېچىپ، دۇنيانى ئىقتىسادى جەھەتتە قولغا كەلتۈرۈش خامخىيالى ئىچىگە پېتىپ

قېلىشقان ئىدى. ئاقشۆتتە، دۆلەتنى پىلانسىز ۋە زىيانلىق سانائەتلىشىش يولىغا باشلاپ كېتىشتى.

بۇ خىل قاراشلارنىڭ دەسلەپكى نەتىجىسى، ھەتتا ئەڭ مۇھىم ئاقشۆتتى دېھقانلىرىمىزنىڭ ئەھۋالىنى تېخىمۇ ناچارلاشتۇرۇشنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. نەتىجىدە، يېزىلاردىن شەھەرگە قاراپ ئىشچى ئېقىنى پەيدا بولۇپ، چوڭ شەھەرلەردىكى پرولېتارىيات قوشۇنى كۆندىن ـ كۈنگە ئارتىپ كېتىپ، ئاخىرى يېزا بىلەن شەھەر تەڭپوڭلۇقى پۈتۈنلەي بۇزۇلۇش بىلەن نوقتىلاندى. ئەنە شۇ ۋاقىتلاردىن باشلاپ باي بىلەن كەمبەغەل ئوتتۇرسىدىكى ئىقتىسادى تەڭسىزلىك ئېنىق ئوتتۇرغا چىقىشقا باشلايدۇ. ئۇ ۋاقىتلاردا يوقسۇللۇق بىلەن مولچىلىق يېقىن تام قوشنا ھالىغا كەلدى؛ ئىككى قۇتۇپلىشىش شىددەت بىلەن كۈچىيىپ ئىنتايىن ئېچىنىشلىق ئەھۋالغا ئايلاندى. ئۇ ۋاقىتلاردا ۋەزىيەتنىڭ بۇ ھالغا كېلىپ قېلىشى بىر مۇقەررەرلىك ئىدى. كىشىلەرنى ئىشسىزلىق بىلەن ئۇمىتسىزلىك ئۆز ئىلكىگە ئېلىشقا باشلاپ، سىنىپلار ئوتتۇرسىدىكى سىياسى مۇناسىۋەت بۇزۇلۇشقا باشلىغان ئىدى.

ئىقتىسادى ئىگىلىك تەرەققىي قىلغىنىغا قارىماي ئۇمىدسىزلىك، نارازىلىق كەيپىياتلىرى تېخىمۇ ئارتىپ شۇنداق بىر نوقتىغا بېرىپ يەتتىكى، ئاقشۆتتە ھەممە كىشىنى بۇنداق ۋەزىيەت ھەرگىزمۇ ئۇزۇن داۋاملىشالمايدۇ دەيدىغان قاراشقا كەلتۈرگەن ئىدى. ئۇ ۋاقىتلاردا كىشىلەر بۇندىن كېيىن قانداق ئىشلارنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىنى ئېنىق بىلىپ كېتەلمىگەنلىكى ئۈچۈن، نېمە قىلىشنىمۇ بىلەلمەي قالغان ئىدى. بۇ ھادىسىلەر يوشۇرۇن كۈچلۈك نارازىلىقنىڭ ئېنىق بەلگىلىرى ئىدى. نەتىجىدە، ئىشنىڭ بېشىدىلا تېخىمۇ بەتەر ۋەقەلەر مەيدانغا كېلىشكە باشلايدۇ. ئىقتىساد ھەممىنى باشقۇرىدىغان ئورۇنغا، دۆلەتنى تەڭشەپ تۇرىدىغان بىر ئورۇنغا ئېرىشۋالىدۇ. پۇل، ھەممە كىشى چوقۇنىدىغان بىر ئىلاھقا، باش ئەگدۈرىدىغان بىر غوجايىنغا ئايلىنىشقا باشلىدى. كۇن ئۆتكەنسىرى ساماۋى تەڭرىلەر كونىرىغان، ۋاقتى ئۆتكەن نەرسىلەردەك بىر چەتكە تاشلاپ قويۇلۇپ، گۈيا ئۇلارنىڭ ئورنىنى مەمۇن بۇتلىرى ئىگەللەپ، ئۇلارنىڭ ئىسرىقدانلىرى ئىشقا كىرىشتۇرۇلۇشكە باشلانغان ئىدى.

ئۇ ۋاقىتلاردا ھەقىقەتەنمۇ ۋەيران قىلارلىق بىر ئىچكى زىددىيەت كۆرۈلۈشكە باشلايدۇ. بۇنداق ئەھۋال خەلقىمىز قەھرىمانلىققا، بۇيۇك ئەقىلگە ھەممىدىن بەك ئېھتىياجلىق بولىۋاتقان بىر دەۋردە ئوتتۇرغا چىقتى. گېرمانىيە كۇندىلىك يەيدىغىنىنى تېنچلىق يولى ۋە ئىقتىسادى يوللارغا تاپىنىپ قولغا كەلتۈرۈشكە مەجبۇر بولغىنى بىلەن، بۇگۈن بولمىسا ئەتە قۇرال ئىشلىتىشكىمۇ تەييار تۇرىشى لازىم بولماقتا ئىدى. ئەپسۇسكى، پۈلنىڭ ھۆكمۈرانلىقى ئۇنىڭغا ئەڭ

كۆچلۈك قارشى چىقىپ كېلىۋاتقان تەبىقىلەر تەرىپىدىنمۇ ئېتىراپ قىلىنغان ئىدى. ئىمپېراتور ھەزىرەتلىرى ئاقسۈڭەكلەر سىنىپىنى مالىيە مەنبەلىرى ئەتراپىغا يىغىش بىلەن ئىنتايىن قورقۇنۇشلۇق بىر ھەرىكەتكە ئاتلانغان ئىدى. بۇنىڭ خەۋپىنى ھەتتا بىسماركمۇ ھېس قىلالمايدۇ. شۆبھىسىزكى بۇنىمۇ ئىمپېراتورنىڭ ھېساۋىغا يېزىشقا توغرا كېلىدۇ. ئەمما بۇنداق بىر يولغا كىرىش نەتىجىسىدە، ھەقىقەتەنمۇ ئالىي پەزىلەتلىك بولغان كىشىلەر پۈلنىڭ قىممىتىگە باش ئېگىشكە باشلىدى. بۇ يولغا بىر قېتىم قەدەم تاشلاندىمۇ بولدى، ئىرق سۈپىتىنىڭ ئورنىنى بايلىق ھەۋىسى ئىگەللەپ كېتىدىغانلىقى ئىنىق ئىدى. مالىيە كۆرىشى ئۇرۇشلارغا قارىغاندا تېخىمۇ ئاسان ئۇتۇپ چىقالايىتتى.

بۇنداق ئەھۋال ئاستىدا، ھەقىقى بىر قەھرىمان ياكى بولمىسا بىرەر دۆلەت رەھبىرى ئۆچۈن ئېيتقاندا بانكىلارنىڭ ئادىمى ھېساپلىنىدىغان يەھۇدىيلار بىلەن ئىختىيارىچە مۇناسىۋەت تىكلەش ئۇنچە بەك مۇۋاپىق ئىش ھېساپلانمايىتتى. ھەقىقەتەنمۇ مەدەنىيەتلىك بولغان بىرسى ئۆچۈن ئېيتقاندا، ئۇنىڭغا تاقالغان ئوردىنلارغا ھەرگىزمۇ ئەھمىيەت بېرىپ كەتمەسلىكى، بۇنداق بىر مۇكاپاتقا رەخمەت ئېيتىپ رەت قىلىشتىن باشقا مۇئامىلىدە بولماسلىقى كېرەك ئىدى. ئۇنداق قىلمىغىندا، ئۇنداق ئاقسۈڭەك بىرسى پۈلنىڭ ئالدىدا رەخمەت ئېيتىپ تازىم قىلىدىغان، باشقا ئىش قولىدىن كەلمەيدىغان بىرسىگە ئايلىنىپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى. ئەمما بۇ ئىنقىلاپ ئىرق نوقتىسىدىن ئالغاندا بەكلا ناچار بىر ھەرىكەت ھېساپلىناتتى. بۇ ئىنقىلاپ، ئاقسۈڭەكلەرگە ئۆزلىرىگە كۆچ بېرىۋاتقان ئىرقچى ئالاھىدىلىكلىرىنى ئۇنۇتقۇزدى، مۇتلەق كۆپ قىسمى ئاقسۈڭەكلەردىن بولمىغان كىشىلەرگە كۆڭۈل قويۇشقا كىرىشىپ كەتتى.

ئىقتىسادىي جەھەتتىكى بۇزۇلۇشنىڭ ئەڭ مۇھىم ھادىسىسى خۇسۇسى مۈلك ھوقۇقىنىڭ ئاستا ـ ئاستا ئەمەلدىن قېلىشىغا، قولدىن چىقىپ كەتكەن بۇ ھەقلىرى بىر قىسىم ئاكسىسىيە ھالىتىدە شىركەتلەرنىڭ مۈلكى ھالىغا كېلىش يولىغا قاراپ تەرەققى قىلىشقا باشلايدۇ. مۈلك سېتىش ۋە باھالارنىڭ كۈندىلىك كىرىم ئوتتۇرىسىدىكى تەڭسىزلىكى، ئۆلچىگىلى بولماسلىقى مۆلچەرلەش ئىمكانىيىتى يوق دەرىجىگە بېرىپ يەتتى. ئاكسىسىيە شىركەتلىرى ئۇتۇق قازاندى، شۇنداق قىلىپ ئۇلار تەدرىجى ئەمما مۇقىم قەدەملەر بىلەن مىللەتنىڭ ھاياتىنى بارغانسىرى كۆچلۈك تېزگىنلەيدىغان ھالەت شەكىللىنىشكە باشلايدۇ.

گېرمانىيە بايلىقىنىڭ خەلقئارالىق سەرمايە ھالىغا كەلتۈرۈلىشى ئاكسىسىيە ۋاستىسىغا تايىنىپ ئىشقا ئاشۇرۇلدى. بۇ جەريانداا، نېمىس سانائىتىنىڭ بىر

قىسمى بۇنداق ئاقىۋەتكە چۈشۈپ قېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئۆزىنى قوغداشقا تىرىشىپ باققان بولسىمۇ، كاپىتالىزم سىستېمىسى بىلەن ئۇنىڭ ئەڭ سادىق ئورتىغى مارکسىزم بىلەن ھەمكارلىشىپ قىلغان ھۇجۇملىرىغا بەرداشلىق بېرەلمەي مەغلوپ بولىدۇ. "ئېغىر سانائەت" كە قارشى قوزغىتىلغان كۈرەش نېمىس ئىگىلىكىنىڭ مارکسىزم تەرىپىدىن خەلقئارالاشتۇرۇش ھەرىكىتىنىڭ ئېنىق باشلىنىشى ئىدى. ئەسلىدە، نېمىس ئىگىلىكى مارکسىزمنىڭ ئىنقىلاپ جەريانىدا قولغا كەلتۈرىدىغان ئۈتۈغىغا تايىنىپلا تولۇق گۈمران قىلىنىشى مۇمكىن ئىدى.

مەن بۇ كىتابنى يېزىۋاتقان دەۋرلەردە، گېرمانىيىنىڭ تۆمۈرىيول تورلىرىغا قىلىنغان ئومۇمى ھۇجۇملار ئاخىرقى ھېساپتا غالىپ كېلىۋاتقان بىر دەۋر ئىدى. بۇ تۆمۈرىيول ئۇچاستىكىلىرى خەلقارا مەۋھۇم سەرمايىچىلارنىڭ تورىغا چۈشۈپ بولغان ئىدى. شۇنداق قىلىپ، "مەۋھۇم سەرمايە ھىمايىچىسى" (ئاكسسىيە تەرەپتارى ــ ئۇ.ت) بولغان سوتسىيال دېموكراتىيە ئەڭ مۇھىم غايىلىرىدىن بىرسىنى ئىشقا ئاشۇرىۋالغان ھېساپلاندى.

نېمىس خەلقىنىڭ ئىقتىسادىي نوقتىدىن ئالغاندا كىچىكلەپ كەتكەنلىكىنىڭ ئەڭ ئېنىق ئىسپاتى سۈپىتىدە، ئۇرۇشتىن كېيىن نېمىس سانائىتى بىلەن نېمىس تىجارىتىنىڭ ئۇستىدە تۇرىۋاتقان يىتەكچىلەردىن بىرسى ئوتتۇرغا چىقىپ، گېرمانىيىنىڭ قايتىدىن دۇنياغا كېلىشىنى پەقەت ئىقتىسادىي كۆچلەرلا ئىشقا ئاشۇرالايدۇ دەيدىغان قاراشنى ئوتتۇرغا قويىشىنى كۆرسىتىپ ئۆتۈشكە بولىدۇ. بۇ جەريانىدا فرانسىيە بۇ تۈردىكى بىر خاتالىق سادىر قىلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئەڭ زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، ئىنسانىيەت ئاساسلىرىغا تايانغان مائارىپ مۇئەسسەلىرىنىڭ پروگراممىلىرىنى قايتىدىن تۈزۈپ ئىجرا قىلىشقا غەيرەت كۆرسىتىۋاتقان بىر پەيتتە، بىزنىڭكىلەر سەرمايىنى چەتكە سېتىۋاتقان بۇ تۈردىكى مەنتىقسىزلىققا نىسبەتەن مىللەت بىلەن دۆلەت ئىزچىللىقى، بىر غايىنىڭ مەڭگۈلۈك قىممىتىنى مەقسەت قىلىش ئورنىغا ئىقتىسادىي سەۋەپلەرگە باغلىق بولىدىغانلىقىغا دائىر ئاخماقانە گەپلەرنى ئوتتۇرغا قويۇشماقتا ئىدى. ئۆز ۋاقتىدا ستىننېس دۇنياغا تارقاتقان بۇ كۆزقاراشلىرى ھەيران قالارلىق دەرىجىدە بىر ئۇرپىيىش بىلەن كۈتۈۋېلىنغان ئىدى. شۇنىڭغا قارىماي، بۇ تۈردىكى قاراشنى ھەيران قالارلىق بىر سۈرئەتتە ئىشقا كىرىشتۈرۈپلا قالماي، يەنە تېز سۈرئەتتە بارلىق ئاخماقلارنىڭ ئېغىزدىن چۈشۈرمەيدىغان ئۇدۇم ھالىغا كەلتۈرۈشتى. ئىنقىلاپتىن كېيىن تەغدىرىمىز "دۆلەت رەھبەرلىرى" نامىدا بۇ كىشىلەرنى نېمىس خەلقىنىڭ ئۈستىگە ئاپەت قىلىپ تىكلەپ قويىدى.

ئۇرۇشتىن بۇرۇن، گېرمانىيىدە كۆرۈلگەن ئەڭ قورقۇنۇشلۇق ھادىسە، ھەممە كىشى ۋە ھەممە نەرسىدە پۈتۈن سەپلەر بويىچە كۆرۈلگەن ئۆزگە ئىشەنچ قىلالماسلىق، ئالغا ئىنتىلىش كۈچىنىڭ يىتەرسىز قېلىش ھادىسىسى ئىدى. ھەممە ئادەم ئۆزىنى بىخەتەر ھېس قىلالمايدىغان ھالەت شەكىللەنگەن، بۇنىڭ نەتىجىسىدە ئوتتۇرغا چىققان مەسئۇلىيەتسىزلىك، بوشاڭلىق، قورقۇنچاقلىق ھەممە كىشىنى ئىنتىلىش كۈچىدىن مەھرۇم قالدۇرماقتا ئىدى. بۇ كېسەللىك ماڭارىپ تەربىيىسى ئارقىلىق تېخىمۇ ئېغىرلاشتۇرۇلۇپ، تېخىمۇ قورقۇنۇشلۇق ھالغا كەلتۈرۈلمەكتە ئىدى. ئۇرۇشتىن بۇرۇن گېرمانىيىدىكى ماڭارىپ سىستېمىسى ئىنتايىن ئېغىر نوقسانلار ئىچىگە پېتىپ قالغان بولۇپ، بىر تەرەپلىمە ھالدا پەقەت بىلىم بېرىشنىلا تەكتىلەپ، غەيرەت ۋە مەسئۇلىيەت روھىنىڭ يىتىلىشىگە بەك ئەھمىيەت بېرىشمىگەن ئىدى. ئىرادىلىك بولۇش، قەتئى بولۇش جەھەتلەردە قىلچە تەربىيە بېرىلمەيتتى.

بۇ خىلدىكى ئوقۇتۇش مىتودلىرىغا قۇربان قىلىنغان بىز نېمىسلار ئۇرۇشتىن بۇرۇن ئۆزىمىزنى يوقۇرى بىلىملىك بىرسى، بىرەر تەتقىقاتچى دەپ ھېساپلاشقا باشلىدۇق. دېمىسىمۇ ئۇرۇشتىن بۇرۇن بىزنى ئەنە شۇنداق تونۇشتۇرۇشاتتى. باشقىلار نېمىسلارنى ياخشى كۆرەتتى. چۈنكى ئۇلار نېمىسلاردىن بەك كۆپ جەھەتلەردە پايدىلىنىپ كەلمەكتە ئىدى. ئەمما نېمىسلارنى ھەرگىز ھۆرمەت قىلىشمايتتى. چۈنكى مەجەزىمىز بەكلا ئاجىز كىشىلەر ھېساپلىناتتۇق. نېمىسلارنىڭ ۋەتەن تۇپرىقى بىلەن خەلقىنى باشقا مىللەتلەرگە قارىغاندا بەكلا كۆپ قولدىن چىقىرىپ قويغانلىقىغا شۇنچە بەرداشلىق بىرىلگەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى بۇنىڭدىن باشقا يەنە قانداق چۈشەندۈرەلىشىمىز مۇمكىن؟

مۇنۇ ماقال، بىزنىڭ بۇ ھالىتىمىزگە بەكلا ماس كېلىدىكەن: "شىلەپەڭنى قولۇڭغا ئېلىپلا يۈرسەڭ، پۈتۈن دۇنيانى ئايلىنىپ چىقالايسەن." (كۆرگەنلا ئادەمگە ئىگىلىپ تازىم قىلىپ تۇرساڭ، دۇنيادا ئاچ قالمايسەن دېمەكچى بولسا كېرەك. ــ ئۇ.ت)

بۇنداق يۇمشاقباشلىق، سىلىق ـ سىپايە مىجەزلەر رەھبەرلىك بىلەن، ھۆكۈمدار بىلەن مۇئامىلە قىلىشتىمۇ قائىدىگە ئايلاندۇرۇلغىنىدا، بۇنىڭ ئاقىۋىتى تېخىمۇ خەتەرلىك ھالغا كېلىدۇ. چۈنكى بۇنداق مىجەز، كىشىنى بىرەر رەھبەر ئالدىدا ھەرگىزمۇ قارشى پىكىر قىلمايدىغان، ئۇنىڭ كىچىك پىيىللىك بىلەن دەپ قويغان ھەرقانداق بىر گېپىنى قالتىس توغرا گەپ قىلىۋەتتىگىز دەپ قۇللۇق كۆرسىتىشتىن باشقىنى بىلەلمەس ھالغا چۈشۈرۈپ قويىدۇ. ئەسلىدە، مۇنارخىيىنىڭ ئاغدۇرۇلۇشىغا ئەنە شۇنداق يالاقچىلىق مۇناسىۋەتلەر سەۋەپچى بولغان ئەمەسمىدى؟ بۇنداق بىر مىجەز ھۆكۈم سۈرىۋاتقىنىدا، پۈتكۈل دەۋرنىڭ ئەڭ ئادالەتلىك تەختلىرى ئالدىدا مەرت،

ئابرويلۇق ۋە ھۆرمەتكە لايىق ئاق نىيەتلىك بىلەن قورقماي پىكىر قىلىدىغان كىشىلەرگە قارىغاندا پاسكىنا يالاقچىلار بىلەن بىر مۇنچە نائەھلىلەر قىلچە تارتىنماستىن ھەممىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈۋېلىپ ئۆز گېپىنى تېخىمۇ ئەركىن سۆزلۈۋېلىش پۇرسىتىگە ئېرىشۈالىدۇ. بۇ تۈردىكى پەسكەشلەر بىلگەن پۇتۇن يالغان ـ ياۋداق گەپلىرىنى ئوتتۇرغا تۆكۈپ، باشقىلارنىڭ دېگىنىگە ھەرگىز ماقۇل دېمەسلىك كېرەك دەپ تەخسىكەشلىك قىلىشقا كىرىشىدۇ. گويا سېتىۋېلىنغان قۇل، بېقىندى قىلىنغان ئەلدىكى قورچاق مەخلۇقلار ھەرقانداق بىر ھادىسە ئوتتۇرغا چىققىنىدا بىر تەرەپتىن غوجايىنى بىلەن ئۇنىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرىغا پۇتۇنلەي باش ئېگىپ قۇللۇق كۆرسەتسە، يەنە بىر تەرەپتىن ئەتراپىدىكى ئادەملەرگە قارىتا ھەر دائىم يۇزسىز مۇئامىلە قىلىشتىن نومۇس قىلمىغىنىدەك ئىككى يۈزلىمچى قىياپەت بىلەن مۇناسىۋەت قىلىشىدۇ. بولۇپمۇ ئەتراپىدىكى ئاجىز بېچارىلارغا قارىتا ئۆزلىرىنى خانىنىڭ بىردىن ـ بىر ئىشەنچىلىك ئادىمى قىلىپ كۆرسىتىشىدىغان نومۇسسىزلىقىنى ئىپادىلەشتىنمۇ يانمايدۇ. ئىسىل تەبىقىلىق بولۇش ـ بولماسلىقىدىن قەتئى نەزەر، بۇنداق بىر نومۇسسىزلىق، چۈپرەندە داشقالالارغىلا مەنسۇپ بىر خاراكتېردۇر. چۈنكى، ئەسلىدە خانىنىڭ ئۇلىنى كولايدىغان، بولۇپمۇ مۇنارخىيە تۈزۈمىنىڭ گۈرىنى كولايدىغان كىشىلەرمۇ يەنە شۇ كىشىلەر ئارىسىدىن چىقىدۇ. ئۇنداق مەخلۇقلاردىن باشقا يەنە نېمىنى كۈتۈش مۇمكىن؟

ھالبۇكى، بىرەر غايە ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىۋاتقان بىرسى ھەرگىزمۇ ئۇنداق يالاقچىلىق قىلىشنى بىلمەيدۇ. بىرەر ئورگانىنى قۇتقۇزۇش، ئۇنى راۋاجلاندۇرماقچى بولغان بىرسى بۇنداق بىر غايىگە پۇتۇن قەلبى بىلەن باغلانغان بولىشى، تەشكىلاتىدا بىرەر خاتالىقنى سەزگەندەك قىلغىنىدەكمۇ ئۇنداق بىر تەشلات ياكى ئورۇندىن يۇز ئۆرىمەسلىكى كېرەك ئىدى. بۇنداق سادىق كىشىلەر ھەر نىمە دېگەن بىلەن، خاندانلىقنىڭ دېموكراتچى "دوستلىرى" دەك ئۆيمۇ ـ ئۆي قاتىراپ يۈرۈپ خاندانلىقنىڭ ئەيىۋىنى ئېچىش ئۈچۈن پۇتۇنلەي يالغان ياۋداق گەپلەرنى توقۇشۇپ پادىشاسىغا ئاپ ـ ئاشكارە دۇشمەنلىك قىلىدىغان قىلىقلارنى ھەرگىز قىلمايدۇ. ياق، بۇنداق كىشىلەر دەل بۇنىڭ ئەكسىچە ئىمپىراتورنى بۇنداق نوقسانلاردىن ئالاھىدە جىكىلەيدۇ ياكى ئۇنى بۇنداق خاتالاردىن يىراق تۇرىشى ئۈچۈن قايىل قىلىشقا تىرىشىدۇ. ئەگەر ھۆكۈمران بولغۇچى كىشى خەلقىنى بىرەر ئاپاتكە يىتەكلەپ ماڭىدىغانلىقى ئېنىق بىلىنىپ تۇرىدىغان بىرەر قارارغا كەلگىنىدىمۇ، خانىنىڭ ئۆز خالىغىنى بويىچە ھەرىكەت قىلىشىنى قوبۇل قىلىشمايدۇ ياكى خانىنىڭ ئۆزىدە بۇنداق خاتا يول تاللىۋالغانلىقىغا سۈكۈت قىلىش ھەققى يوقلىقىنى ئېنىق ئىپادىلەشكە تىرىشىدۇ. بۇنداق ئەسكەرتىش ئۇنىڭغا ئېغىر خەۋپ

كەلتۈرگىدەك قىلغىنىدىمۇ قىلچە قورقماستىن پادىشاھلىق تۈزۈمىنى ھۆكۈمدارىدىن قوغداشتىنمۇ تەپ تارتمايدۇ. ئەگەر ھاكىمىيەت ئورگىنىنىڭ قىممىتى ئەينى ۋاقىتتا بۇ ئورگانىنىڭ ئۈستىدە تۈرىۋاتقان ھۆكۈمدارنىڭ شەخسىيىتىگە باغلىق ھالغا كەلتۈرۈلگەن بولسا، بۇنداق بىر ھاكىمىيەت ئورگىنى پەردز قىلىشقا بولىدىغان ئەڭ ناچار، ئەڭ ئەسكى ھاكىمىيەت ئورگىنى بولۇپ ھېساپلىنىشى كېرەك. چۈنكى، بىرەر ھۆكۈمدار ئۇنچىۋالا يوقۇرى بىلىم ۋە كۈچلۈك ئەقىلگە ئىگە كىشىلەردىن بولۇپ كېتەلىشى ناتايىن، ھەتتا ئىمپىراتوردا بولۇشقا تېگىشلىك ئەقەللى مىجەز ـ خاراكتېرلارغا ئىگە بىرسى بولىشىمۇ كامدىن ـ كام كۆرۈلىدىغان ئەھۋال. بىرەر ھۆكۈمرانىنى ھۆكۈمداردا بولۇشقا تېگىشلىك بارلىق ئالاھىدىلىك ۋە پەزىلەتلەر جەم بولغان كىشى دەپ كۆككە كۆتۈرۈپ مەدھىلەش، يالاقچىلىقنى كەسىپ قىلغان كىشىلەرگىلا خاس بىر مىجەزدۇر. ئەمما تېگىدىن ساپ نىيەتلىك بولغان توغرا سۆزلۈك كىشىلەر ــ بىر دۆلەت تەۋەلىكىدە ھەقىقەتەنمۇ بۇنداق قىممەتلىك ئىنسانلار تېپىلىپ تۇرىدۇ ــ بۇ تۈردىكى ئاخماقانە قاراشلاردىن قاتتىق نەپرەتلىنىدۇ، ئۇنداق خىيالغا كېلىپ قېلىشتىنمۇ قاتتىق يىرگىنىدۇ. بىرەر دۆلەت ئۈچۈن دەل شۇنداق ئادەملەر ئەڭ قىممەتلىك كىشىلەر بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. بۇ تۈردىكى كىشىلەر، گەپ ھۆكۈمدار ئۈستىدە كېتىۋاتقىنىدىمۇ، تارىخ بەربىر تارىخ، ئەمەلىيەت بەربىر ئەملىيەت بولۇپ، ئۇنى ھەرگىزمۇ رەت قىلىش مۇمكىن ئەمەس دەپ چىڭ تۇرالايدۇ. ياق! ئۇلۇغ بىر ھۆكۈمدارنىڭ شەخسىيىتىدە ئۇلۇغ بىر ئىنسانى خىسلەتنىڭ بولۇپ كېتەلىشى ناتايىن. بۇنداق ئۇلۇغ ئادەمگە ئىگە بولۇش ئىشى ھەرقانداق بىر مىللەتكە بەكلا ئاز نېسىپ بولىدىغان تەلەيگە باغلىق بىر ئىش. ئەگەر تەغدىر بۇنداق بىر مۇكەممەل بىرسىنى بىزگە ھۆكۈران قىلىپ كۆرسەتسە بەرگەن، ئۇ ھۆكۈران ھەممە تەرەپتە خاندانلىقنى قوغدىيالىغىدەك يۈكسەك ئىقتىدارغا ئىگە بىرسى بولغىنىدا، بىز ئۆزىمىزنى ئەڭ بەختلىك ئىنسان ھېساپلىساق بولىدۇ.

شۇنداق بولغاچقا، خاندانلىق ئىدىيىسىنىڭ قىممىتى بىلەن ئۇنىڭ ئەھمىيىتىنى ئىمپىراتورنىڭ شەخسى ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن باھالاش مۇمكىن ئەمەس. پەقەت تەڭرىلا ئۇلۇغ فرېدېرخقا ئوخشاش داھى بىر قۇماندانىنى، ياكى بولمىسا بىرىنچى ۋىلخېلىمغا ئوخشاش ئەقىللىق بىرسىنى بىر مىللەتكە خان قىلىپ بەلگىلەپ بەرگەنىكەن. بۇنداق ئەھۋاللار بىرەر ئەسىردىمۇ ئاران بىرەر قېتىم روي بېرىپ قېلىشى، بەك بولۇپ كەتسە بىر ئەسىردە ئىككىدىن ئېشىپ كەتمەيدىغان، پۈتۈنلەي تەڭرىنىڭ مەرھەمىتىگە باغلىق بولغان كام كۆرۈلىدىغان ھادىسىلەردۇر. شۇنداق بولىشىغا قارىماي، بۇ

يەردە يەنىلا ئىدىيە كىشىلەرگە ھۆكۈمرانلىق قىلىدۇ، بۇ ئورگانىنىڭ روھى بىر پۈتۈن پىكىر قىلىدىغان شۇ ئورگانغىلا خاس.

بۇ نوقتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، پادىشاھنىمۇ خەلقنىڭ خىزمەتچىسى ئورنىدىكى بىرسى دەپ قوبۇل قىلىشىمىز مۇمكىن. بۇ دېگەنلىك، پادىشامۇ ماشىنىنىڭ بىرەر چاقىدىن ئارتۇق بىر رولغا ئىگە بولالمايدىغانلىقىنى، پادىشا بولغان كىشىمۇ بۇ ماشىنىدا ئۆزىگە يۈكلەنگەن ۋەزىپىسىنى ئورۇندىشى شەرت ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. شۇنداق ئىكەن، ھۈكۈمدار بولغىچىمۇ ئالى دەرىجىلىك ئېھتىياجلارغا بويۇن ئېگىشى، ھۆكۈمدارنى، يەنى پادىشا بولغۇچى ئۆزىنىمۇ خاندانلىققا قارشى جىنايەت ئىشلەش خاتالىقىدىن ساقلاشقا مەجبۇر. يەنى پادىشاھ بولغۇچىنىڭ ئۆزىمۇ ئۆز تەختىگە قارشى جىنايەت سادىر قىلىش ھەققىگە ئىگە ئەمەس. ھەقىقى بىر ھۈكۈمدار، ئۆزىنىڭ بۇنداق بىر جىنايەت ئىشلىشىگە ھەرگىز يول قويمايدۇ ۋە يول قويماسلىقى شەرت.

ئەگەر بۇنداق بىر ئورگانىنىڭ قىممىتى ئىدىيىلەر بىلەن ئەمەس، بەلكى ھەرقانداق بىر كىشى بولىشىدىن قەتئىي نەزەر تەختتە ئولتۇرغانلا بىرسىنىڭ ئىرادىسىگە باغلىق بولۇپ قالسا ئىدى، روھى كېسەل بىر پادىشاغا دۇچ كەلگەندە ئۇنداق بىرسىنىڭ ساراڭلىقى كۆرۈنۈپ تۇرسىمۇ ئۇنى تەختتىن چۈشۈرۈشكە ھېچكىمنىڭ ھەققى بولمىغان بولاتتى. بۇ نوقتىنى ھازىردىن تارتىپلا ئېنىق ئوتتۇرغا قويۇپ ئۆتۈشمىزگە توغرا كېلىدۇ. بۇگۈن بىز، بۇرۇن سادىر بولغان بەزى ھادىسىلارنىڭ كۈندىن ـ كۈنگە كۆپىيىپ قايتىدىن سەھنىگە چىقىۋاتقانلىقىنى كۆرمەكتىمىز. بۇ تۈردىكى ھادىسىلەر خاندانلىقنىڭ ئاغدۇرۇلىشىدا باشلامچىلىق رول ئويناپ كەلگەن ئىنتايىن مۇھىم ھادىسىلاردىن ھېسابلىناتتى. مانا بۇگۈن بۇ تۈردىكى گەپلەرنى قىلىپ يۈرۈشكەنلەر قىلچە تەپ تارتماستىن يېڭىدىن ھۆكۈمدار ھەققىدە گەپ ئېچىشقا كىرىشمەكتە. ئۇلار ئەسلىدە تېخى بۇنىڭدىن بىر قانچە يىل ئىلگىرىسىدىلا ئەڭ مۇشەققەتلىك پەيتلەردە ھۆكۈمدارنى يالغۇز تاشلاپ قويۇشتىن قىلچە نومۇس قىلىشمىغان كىشىلەر ئىدى. مانا بۇگۈن، بۇ تۈردىكى كىشىلەر ياتلارنىڭ يالغان گەپلىرىنى قوبۇل قىلىشمىغان نېمىسلارنى يامان نىيەتلىك ئادەملەر دەپ تونۇشتۇرۇش بىلەن شوغۇللانماقتا. ئەسلىدە، يەنە شۇ تۈردىكى قورقۇنچاقلار 1918 ـ يىلى قىزىل بايراقنى كۆرەر ـ كۆرمەيلا خاننى يالغۇز قويۇپ تالانغان بۇرى تاشلىۋەتكەن بىچارە كۈچۈكلەردەك ھەر تەرەپكە قاراپ قېچىپ جان ساقلاشنىڭ يولىنى ئاختۇرۇپ يۈرۈشكەن بىرنىمىلەر ئىدى. ئۇلار ھۆكۈمدارلىرىنى تاشلىۋېتىش بىلەنلا قالماي، قولىدىكى قۇرالىنىمۇ بىر چەتكە تاشلىۋېتىپ قوللىرىغا بىرەردىن ھاسسا تاياق تۇتۇشۇپ بىتەرەپ گالۇستۇكلۇقلاردىن قورقۇشۇپ تىنچلىقپەرۋەر بۇرجۇئازلارغا ئوخشاش ئىزىنى

يوقۇتۇپ غايىپ بولۇشقان كىشىلەر ئىدى. شۇنداق قىلىپ بۇ تۈردىكى ھۆكۈمرانلارنىڭ ئايىغاقچىلىرى، يالاقچىلار تۈيۈقسىزلا غايىپ بولۇشقان ئىدى. ئۆزلىرىنى خانىنىڭ ياردەمچىلىرى دەپ ئاتىشىۋالغان بۇ مەخلۇقلار ئىنقىلاپ باشقىلار تەرىپىدىن باستۇرىۋېتىلگىنىدىن كېيىن قايتا ئوتتۇرغا چىقىشىپ ھەممە يەردە "ياشىسۇن ئىمپىراتور!" دەپ توۋلاش پۇرسىتىگە ئېرىشكەنلىرىدە، ئۆزلىرىنى يېڭى باشتىن بۇ خاندانلىقنىڭ سادىق خىزمەتچىلىرى، مەسلىھەتچىلىرى قىلىپ كۆرسىتىشكە كىرىشتى. ئەندى بۇ تۈر مەلئۇنلار قايتىدىن يۇپۇرلۇپ ئوتتۇرلۇقتا پەيدا بولۇشۇپ، تاماخور كۆزلىرىگە مىسرىنىڭ ئاچچىق پىيازلىرىنى سۈرتىشىپ يالغاندىن پۇشمان بولۇپ ياش تۆككەن قىياپەتكە كىرىۋېلىشماقتا. شۇنداقتىمۇ ئۇلار يەنىلا پادىشاغا قارشى ئۇرۇنۇشلىرىنى يوشۇرۇشتا قىينالماقتا. ئۇلار قايتىدىن قىزىل يەڭ بەلگە تاقىغانلار ئوتتۇرغا چىقىپ كونا مونارخىيە تۈزۈمىنى يەنە بىر قېتىم ئاغدۇرىۋەتكەن كۈنلەرگىچە ئەنە شۇنداق ھىلىگەرلىكلىرىنى داۋاملاشتۇرىدۇ. خاندانلىق قايتا ئاغدۇرۇلغان كۈنلەردە بولسا، مۇشۇكتىن قاچقان چاشقانلاردەك كىرىدىغان تۈشۈك ئاختۇرۇپ تەرەپ ـ تەرەپكە پىتىراپ كېتىشىدۇ.

ئەگەر بۇ تۈردىكى ھادىسىلەرنىڭ ئوتتۇرغا چىقىشىغا ھۆكۈمدارلار بىۋاستە سەۋەپچى بولۇپ بەرمىگەن بولسا ئىدى، بۇ ھالەتكە چۈشۈپ قالغان ئۇ يالاقچىلارغا يەنىلا ئىچ ئاغرىتىشنىڭ يامىنى بولمايتتى. ئەمما ھۆكۈمدارلار شۇنى بىلىشى كېرەككى، بۇ تۈر كاۋاللىرلار مەۋجۇتلا بولىدىكەن، ھەرقانداق بىر تەختمۇ ئاغدۇرۇلۇپ توزۇپ كېتىدۇ. خان بولغۇچى كىشى ئۇنداقلارغا تايىنىدىغانلا بولىدىكەن، توزىغان تەختلىرىنىڭ ئورنىغا ھەرگىزمۇ يېڭىسىنى تىكلىيەلمەيدۇ. بۇ تۈردىكى ساختا ساداقەت كۆرسىتىدىغان ئەھۋاللار ھازىرقى مائارىپ سىستېمىمىزنىڭ خاتالىقلىرىدىن بىرى ھېسابلىنىدۇ. مائارىپتىن كەلگەن بۇ تۈردىكى ساداقەتلىك پۇخرا يېتىشتۇرۇشنىڭ ئاقىۋىتىدە كېلىپ چىققان بۇزۇلۇشلار بارلىق ئوردىلاردا كۆرۈلۈپ، مۇنارخىيىنىڭ ئاساسلىرىنى تەۋرىتىپ بىر ـ بىرلەپ ئۆرۈپ ماڭماقتا. بىنا تەۋرىنىپ ئۆرۈلۈشكە باشلىشى بىلەن تەڭ، بۇنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئالىدىغان كىشىلىرىمۇ ئوتتۇردىن غايىپ بولىشىدۇ. شۇبھە يوقكى، قورقۇنچاق يالاقچىلار، ئىككى يۈزلىمىچىلەر غوجايىنلىرى ئۈچۈن ھەرگىزمۇ جېنىنى پىدا قىلمايدۇ. بۇ ئىمپىراتورلار بۇ ئەمەلىيەتنى ھېچقاچان بىلەلمەي ئۆتۈپ كەتتى. پادىشاھلاردىكى بۇ يىتەرسىزلىك، ئۇلارنىڭ ۋەيران بولىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئىدى. بۇنداق مەنىسىز بىر مائارىپ تۈزۈمىنىڭ ئاقىۋىتىدە كېلىپ چىققان مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشتىن قورقۇش خاراكتېرى، ئادەتتىكى كۈندىلىك مەسىلەردىمۇ نۇرغۇنلىغان ئوڭۇشسىزلىقلارغا سەۋەپ بولماقتا.

قىلچە شۇبھە يوقكى، بۇ تۈردىكى يۇقۇملۇق كېسەللىكنىڭ ئەڭ مۇھىم مەنبەسى دەل پارلامېنت تۈزۈمىدۇر. چۈنكى، پارلامېنتتىكى مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشتىن قېچىش مىكروبى لابوراتورىيىدە مىكروپ يېتىشۈرگەندەك تېزلىك بىلەن كۆپىيىپ بارلىق پائالىيەت ساھەلىرىگىچە تەدرىجى كېڭىيىپ پۈتۈن ئەتراپقا تارقىلىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، بارلىق دۆلەت ئورگانلىرىنى ئاساس قىلغان جامائەت ئورۇنلىرىدا ئۆز تەسىرىنى كۆرسىتىشكە باشلىماقتا ئىدى. بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە، ھەممىلا يەردە مەسئۇلىيەتتىن قېچىش ئەھۋاللىرى كۆرۈلۈپ، بۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن پەقەتلا يېتەرلىك تەدبىر ئېلىنماي كېلىندى. شۇنداق قىلىپ ھەرقانداق بىر كىشى بىرەر مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالماقچى بولغىنىدا، بۇ تۈر ئىشنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئىمكان بار ئەڭ تۆۋەن دەرىجىدە تۇتۇشقا تىرىشىدىغان ئومۇمى يۈزلۈك بىر ۋەزىيەت شەكىللەندى.

جامائەت ئارىسىدا ھەقىقەتەنمۇ زىيانلىق بولغان بىر قىسىم ھادىسىلار بىلەن بۇ ھادىسىلارنىڭ ئىزچىل كۆرۈلۈل تۇرىشىغا قارىتا بارلىق ھۆكۈمەتلەرنىڭ ئالغان تەدبىرلىرىنى، بۇ ھادىسىگە نىسبەتەن تۇتقان پوزىتسىيىلىرىنى بىر باشتىن تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلغىنىمىزدا، بۇ تۈردىكى ئومۇمى يۈزلۈك ئەھۋاللار بىلەن قورقۇنچاقلىقنىڭ كىشىنى چۆچىتكىدەك دەرىجىدە مۇھىم مەسىلىگە ئايلانغانلىقىنى بەكلا ئاسان كۆرىۋېلىشىمىز مۇمكىن. بىز بۇ يەردە بۇ تۈردىكى يېتەرسىزلىكلەرنىڭ نەقەدەر مۇھىم مەسىلە پەيدا قىلىۋاتقانلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن، بۇنىڭدەك چەكسىز مىساللار ئارىسىدىن پەقەت بىر قانچە خىلىنىلا مىسالغا ئېلىپ تەھلىل قىلىپ ئۆتىمىز.

تەشۋىقات ساھەلىرىدە گېزىتلارنى دۆلەتنىڭ ئىنتايىن مۇھىم كۆچلىرىدىن بىرى قىلىپ كۆرسىتىش ئومۇمىي يۈزلۈك بىر ئادەت بولۇپ كەلمەكتە. ھەقىقەتەنمۇ مۇخبىرلىقنىڭ ئەھمىيىتى بەكلا مۇھىم بولۇپ، ئۇنىڭ كۆچىنى راستىنلا تۇۋەن مۆلچەرلەشكە بولمايدۇ. دېمىسىمۇ يۇرتنىڭ كاتتىلىرى ئالدىغان بىلىملەر گېزىت ـ ژورناللاردىن كەلمەكتە. بۇ جەھەتتە مۇشتېرىلارنى مۇنداق ئۈچ تۈرلۈك گۇرۇپپىغا ئايرىش مۇمكىن:

ئا. نېمىنى ئوقىسا شۇنىڭغا ئىشىنىدىغانلار؛

ب. ھېچنىمىگە ئىشەنمەيدىغانلار؛

س. ئوقۇغانلىرىنى تەنقىدى يۇسۇندا تەھلىل قىلىپ ئاندىن ھۆكۈم چىقىرىدىغانلار.

سان جەھەتتىن ئالغاندا، بىرىنچى گۇرۇپتىكىلەرنىڭ نىسبىتى ھەممىدىن يوقۇرى بولۇپ، خەلق ئاممىسىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى بۇ تۈردىكى كىشىلەردىن تەشكىل تاپماقتا دېيىش مۇمكىن. شۇنىڭدەك يەنە، بۇ تەبىقە مىللىتىمىز ئىچىدە ئەڭ ئاددى پىكىر يۈرگۈزىدىغان كىشىلەر ھېساپلىنىدۇ. بۇ

گۇرۇپتىكى كىشىلەرنى ھەر قانداق بىر مەسىلەك ئىگىسى بولغان كىشىلەر دەپ ئايرىغىلى بولمايدۇ. بەك بولۇپ كەتسە ئۇلارنى ئەقىل دەرىجىسى بويىچە تەخمىنى تۇرلەرگىلا ئايرىشقا بولار. ئۇلار، تۇغما قابىلىيەت ياكى ئۆگۈنۈش جەھەتلەردە، ۋە ياكى تاتقىقات بىلەن شوغۇللىنىش جەھەتلەردە بىرەر قابىلىيىتى بولمىغان، مەتبۇئات يولى بىلەن ئۇلارغا بېرىلگەن ھەممە نەرسىگە ئىشىنىدىغان كىشىلەردۇر. بۇ گۇرۇپتىكىلەرگە يەنە ئۆزلىكىدىن باش قاتۇرۇپ ئويلىنىش قابىلىيىتىگە ئىگە بولالمىسمۇ، باش قاتۇرۇشنىڭ جاپاسىغا چىدىمايۋاشقا بىرسىنىڭ بۇرۇن ئويلىغان پىكىرلىرىنى ياكى توغرا ئويلىغىنىنى رازىمەنلىك بىلەن تولۇق كۆچۈرۈپ كېلىدىغان ساددا كىشىلەر گۇروھىنىمۇ بىر قاتاردا قوشۇپ قارىشقا بولىدۇ. كۆپ سانلىق خەلق ئاممىسىغا ۋەكىللىك قىلىدىغان بۇ تۈر كىشىلەرگە تەشۋىقاتنىڭ كۆرسىتىدىغان تەسىرى بىلەن ئۇلارنى ئىشەندۈرۈش كۈچى بەكلا كۈچلۈك بولىدىغانلىقى نورمال بىر ئەھۋال. بۇ تۈردىكى كىشىلەر ئالدىغا قويۇلغان ماتېرىياللارنى ئۆز ئالدىغا تەتقىق قىلىش ئارزۇسى بولمىغاچقا، بۇنداق بىر تىرىشچانلىق كۆرسىتىش پۈرسىتىگىمۇ ئىگە ئەمەس. بۇ تۈر كىشىلەر كۈندىلىك مەسىلىلەردىن قۇتۇلۇشى ئاساسەن ئالغاندا دۇچ كەلگەن تاشقى تەسىرلەرگىلا باغلىق بولۇپ قالغان. مەسئۇلىيەتچان ۋە ئەمەلىيەتنى سۆيىدىغان يازغۇچىلار تەرىپىدىن كۆزلىرى ئېچىلغىنىدا بۇ تۈر كىشىلەرنىڭ يىتەكلىنىشىدىن بەلكىم بىرەر نەتىجىنى قولغا كەلتۈرۈشكە بولار. ئەمما ئۇلارغا مەلۇمات بېرىش ئىشىنى رەزىل، يالغانچى مەخلۇقلار ئۈستىگە ئېلىۋالغىدەكلا بولىدىكەن، ئۇلارنىڭ كۆزىنى ئېچىپ قويۇش ئۈياقتا تۇرسۇن، ھەتتا ئۇلارغا زىيان كەلتۈرۈشتىن باشقا ھېچقانداق بىر رولى بولمايدۇ.

بۇلارغا قارىغاندا ئىككىنچى گۇرۇپتىكىلەرنىڭ سانى بەكلا ئاز بولۇپ، بۇ گۇرۇپقا مەنسۇپ كىشىلەرنىڭ بىر قىسمى دەسلىۋىدە بىرىنچى گۇرۇپقا مەنسۇپ كىشىلەردىن بولۇپ، كېيىنچە ئۆزۈن مۇددەت ئالدىنىپ ئاچچىق ئۇمىدسىزلىكىلەرگە پېتىپ قالغىنىدىن كېيىن، ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن كەلمەيدىغان كۆزقاراش ۋە چۈشەنچىلەرگە ئىشىنىدىغان بولۇپ ئۆزگىرىپ كەتكەن. بۇ تۈر كىشىلەرگە يېزىق شەكلىدە ھەر قانداق بىر چاقىرىق قىلىنغىنىدا ئۇنداق قەغەزدىكىلەرگە قەتئى ئىشەنمەس بولۇپ كەتكەن كىشىلەردۇر. بۇ تۈر كىشىلەر ھەر قانداق بىر گېزىت قولىغا چۈشسە، ئۇنى دەرھال چۆرۈپ تاشلىۋېتىدۇ. ئۇلار بارلىق گېزىتلارغا ئۆچ. ھېچقانداق بىر گېزىتنى ئوقۇپ باقمىغانلىقى سەۋەبلىك، گېزىتتا يېزىلغانلار ھەققىدىمۇ ھېچقاچان ياخشى گەپ قىلىشمايدۇ. بۇ كىشىلەرنىڭ قارىشىدا گېزىتلاردا يېزىلغانلارنىڭ ھەممىسى يالغان، خاتا گەپلەر ھېساپلىنىدۇ. بۇ تۈردىكى

كىشىلەرنى يېتەكلىمەك بەكلا مۇشكۈل. چۈنكى، ئۇلار ھەقىقى پاكىتلار ئالدىغا قويۇلغىنىدىمۇ ئىشەنمەي ھەر دائىم ۋەسۋەسە ئىچىدە قالىدۇ. شۇنداق بولغاچقا، ھەرقانداق بىر ئىش ئۈچۈن ئېيتقاندا، بۇ تۈردىكى كىشىلەرنى قولدىن چىقىپ كەتكەن كىشىلەر دەپ قاراشقا بولىدۇ.

ئۈچىنچى تۈردىكى كىشىلەرنىڭ سانى بەكلا ئاز بولۇپ، بۇ گۇرۇپتىكىلەرنىڭ سانى ئىككىنچى گۇرۇپتىكىلەردىنمۇ ئاز. بۇ تۈردىكى كىشىلەرنى ھەقىقەتەنمۇ ئەقىللىق ئادەملەر دېيىش مۇمكىن. بۇنداق كىشىلەر تۇغما ئەقىللىق، ئالغان بىلىملىرى نەتىجىسىدە ئۆز ئالدىغا پىكىر يۈرگۈزۈش قابىلىيىتىنى يېتىلدۈرگەن زىرەك كىشىلەردىن تەشكىل تاپىدۇ. ئۇلار، ئوقىغان ھەممە نەرسىنى چوڭقۇرلاپ تەھلىل قىلىشقا، قايتىدىن باھالاشقا تىرىشىدۇ. بۇ تۈر كىشىلەر بىرەر گېزىتنى ئوقىغاندىن كېيىن ئوقىغان نەرسىسىنىڭ ئاپتورى بىلەن كۆڭلىدە ئۇزۇنغىچە مۇنازىرىلەشمەي تۇرۇپ ئوقۇغىنىغا باھا بەرمەيدۇ. شۇنداق بولغاچقا، بۇنداق كىتاپخانلار ئالدىدا ئاپتورلارنىڭ ئىشى ھەقىقەتەنمۇ مۇشكۈل. شۇ سەۋەپتىن، مۇخپىرلار بۇ تۈردىكى كىتاپخانلارنى قورقۇپ تۇرسىمۇ كەينىنى ئويلاپ ئۇلارنى يەنىلا ياخشى كۆرىدۇ. بۇ تۈردىكى كىتاپخانلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، بىرەر گېزىتتىكى ماقالىلاردا ئىپادىلەنگەن ئاخماقانىلىقلار ئاساسەن ئالغاندا ئۇلارغا ھېچقانداق بىر خەۋپ كەلتۈرەلمەيدۇ دېيىش مۇمكىن. بۇ تۈردىكى كىشىلەر ئادەتتە ھەر بىر مۇخبىرنى ھەقىقەتنى ئارىلاپ يېزىپ قويىدىغان مازاق قىلغۇچى بىرسىگە ئوخشايدىغان كىشىلەر دەپ تونۇيدۇ. بۇ تۈردىكى قابىلىيەتلىك كىشىلەرنىڭ قىممىتى ئۇلارنىڭ سانىغا باغلىق بولماستىن، بەلكى ئۇلارنىڭ ئىشەنچىلىك ئەقىل كۈچىگە باغلىق بولىدۇ. ئەقىل بىلەن ئالاھىدە ئىقتىدارغا ئەھمىيەت بەرمەسلىك، كۆپ سانلىقنىڭ ماقۇللىشى ھەممىنى بەلگىلەيدۇ دەپ قارىلىۋاتقان بۇگۈنكىدەك بىر دەۋردە، بۇ تۈردىكى كىشىلەر ئاپەتنىڭ نەق ئۆزى دەپ تونۇپ كېلىنمەكتە. بۇگۈن، ھەممە نەرسىگە خەلق ئاممىسىنىڭ ئاۋاز بېرىش چېكى ھۆكۈرانلىق قىلىپ كەلمەكتە. مەتبۇئات ساھەسىدىمۇ سان جەھەتتە ھەممىدىن كۆپ تارقىتىلىدىغان گېزىتلار ھەممىدىن كۆچلۈك ھېساپلانماقتا. بۇلار، ئەسلىدە ئىنتايىن ساددا ۋە ئاددى كىشىلەر دۆۋىسىدىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى.

بۇ تۈردىكى ئالاھىدە ئىقتىدارلىق كىشىلەرنىڭ يامان غەرەزلىك تەرسا كىشىلەر قولىغا چۈشۈپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئىشى دۆلەتنىڭ ۋەزىپىسى، ئەڭ مۇھىم ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەت ھېساپلىنىشى كېرەك. بۇ تۈردىكى ئادەملەرنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە بۇ تۈردىكى يىرگىنىشلىك ماقالىلارنىڭ تەسىرىدىن ساقلاش ئۈچۈن دۆلەت بۇ تۈردىكى كىشىلەرنىڭ

تەربىيىلىنىشىنى نازارەت قىلىشى، يىرىگىنىشلىك ماقالىلاردىن ئۇلارنى قوغداشنى ئۆز ئۈستىلىرىگە ئېلىشى لازىم. شۇ سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن، دۆلەت دائىرىلىرى تەشۋىقات ئورۇنلىرىنىڭ پائالىيەتلىرىنى يېقىندىن كۈزىتىپ تۇرۇشقا مەجبۇر. تەشۋىقات ئورۇنلىرىنىڭ بۇ تۈر كىشىلەرگە كۆرسىتىدىغان تەسىرى ئىنتايىن كۈچلۈك بولۇپ، تەشۋىقات ساھەلىرى بۇنداق تەسىرنى بىرەر قېتىملىق تەشۋىقات بىلەن قولغا كەلتۈرگەن بولماستىن بەلكى ئىزچىل تەشۋىقات قىلىش، داۋاملىق تۈردە قايتا ـ قايتا تەشۋىق قىلىش بىلەن بۇنداق مەقسەتكە ئېرىشىدۇ. باشقا جەھەتلەردە كۆرۈلگىنىدەك، دۆلەت بۇ جەھەتتىمۇ بارلىق ۋاستىلارنىڭ بىرلا مەقسەت ئۈچۈن خىزمەت قىلىشىغا كاپالەتلىك قىلىشى لازىملىقىنى ھەرگىزمۇ ئۇنۇتماسلىقى، ھۆكۈمەتمۇ "مەتبۇئات ئەركىنلىكى" دېيىلىدىغان ئاخماقانە سۆزگە بويۇن ئېگىپ ئۆزىنى ئاجىزلاشتۇرماسلىقى كېرەك. بۇنداق ئەھۋال، ھۆكۈمەتنىڭ ۋەزىپىلىرىنى تولۇق ئورۇندىيالمىغا توسالغۇ بولۇپ، مىللىتىمىزنىمۇ كېرەكلىك بولغان بىر مەنىۋى ئۇزۇقتىن مەھرۇم قېلىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىشى مۇمكىن. ھۆكۈمەت، ھېچقانداق بىر كۈچ توسقۇنلۇق قىلالمايدىغان ئىرادە بىلەن بۇ تەشۋىقات ۋاستىسىنى قولغا ئېلىپ، ئۇنى دۆلەت بىلەن خەلقنىڭ خىزمىتىگە سېلىشى لازىم.

ئۇنداقتا، نېمىس تەشۋىقات ئورگانلىرى ئۇرۇشتىن بۇرۇن خەلقىگە قايسى جەھەتلەردە كۈچ ـ قۇۋۋىتى بېرەلىدى؟ بۇ تۈر تەشۋىقات ئوگانلىرى ئادەمنىڭ ئەقلىگە كەلمىگىدەك بارلىق يىرگىنىشلىك زەھەرلەرنى تارقىتىپ كەلگەن بىر تەشۋىقات ئورگىنى بولۇپ خىزمەت قىلمىغانمىدى؟ بارلىق دۆلەتلەر گېرمانىيىنى تەدرىجى يۇسۇندا قەتئى يوقىتىشنى ئۆزلىرىنىڭ ۋەزىپىسى قىلىپ پائالىيەت قىلىشقا كىرىشكەن بىر پەيتتە، بىزدىكى تەشۋىقات ساھەلەر نېمىس خەلقىگە تېنچلىقپەرۋەرلىك دەيدىغان نەرسىنى سېتىۋېلىشنى مەقسەت قىلىپ تېنچلىق تەشۋىقات بىلەن ھەدەپ شوغۇللانمىغانمىدى؟ بۇ تەشۋىقات ئورۇنلىرى ئۇرۇش پارتىلىماي تۇرۇپلا، يەنى تېنچلىق دەۋرىلىرىدىلا خەلقىمىزنىڭ ئەخلاقى، ئەنئەنىۋى ئادەتلىرىنى قالاقلىق، زامانىنىڭ كەينىدە قالغانلىق دەپ قارىلاپ كەلمىگەنمىدى؟ بۇ تۈردىكى مەتبۇئاتلار ئىزچىل ھۇجۇم قىلىشقا تايىنىپ دۆلەت ئابرويىنى تۆكۈشكە، يىمىرىلىشىنىڭ تېزلىنىشىغا ياردەمچى بولۇشقا تىرىشمىغانمىدى؟ تۇنجىسى تەنقىتلەشلەر بىلەن ئارمىيىمىزنىڭ ئىناۋىتىنى تۆكۈشكە، تارمار قىلىنىشىغا ياردەمچى بولۇشقا تىرىشمىغانمىدى؟ ئەسكەر بولۇش ئىشلىرىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىش ئۈچۈن ھەربى چىقىملارنىڭ تەستىقىنى رەت قىلىش تەلۈبىدە بولمىغانمىدى؟ مىللىتىمىزگە "غەرپ دېموكراتىيىسى" دەيدىغان ئەخلاقسىز ئەسەبىلىكنى ئەنە شۇ مەتبۇئاتلار

ماختاپ كۆككە كۆتۈرۈپ كۆچەپ تەشۋىق قىلىشمىغانمىدى؟ بۇنىڭ نەتىجىسىدە خەلقىمىز ئاتالمىش مۇدا قوغلىشىدىغان ھالغا كەلتۈرۈلمىگەنمىدى؟

لىببېرالىست دېيىلگەن شۇ مەتبۇئاتلار، نېمىس خەلقى بىلەن گېرمانىيە ئىپپىرىيىسىنىڭ گۆركالىقىدىن باشقا نىمە قىلىپ بەرگەنىدى؟ بۇ جەھەتتە ماركسىزمچە يالغانچىلىق قىلىشلىرى ھەققىدە ئارتۇق گەپ قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق. ئۇلارنىڭ بۇ قىلغانلىرى مۇشۇكنىڭ چاشقان تۇتۇشى تەبىئى بىر ۋەزىپىسى بولغىنىدەك، ئۇلارنىڭ مەقسىدى نېمىس خەلقىنىڭ خەلقئارالىق سەرمايىنىڭ ۋە ئۇنىڭ ئىگىسى بولغان يەھۇدىيلارنىڭ بويۇنتۇرۇقىغا كىرىشىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىش ئۈچۈن بېلىنى سۇندۇرۇشنى ئۆزلىرىگە بىردىن بىر ۋەزىپە قىلىشتىن باشقا يەنە نېمىنى ئىپادىلىشى مۇمكىن؟ ئۇلارغا نىسبەتەن يالغانچىلىق، ئۇلارنىڭ نورمال ھاياتىنى داۋام قىلدۇرۇشدىكى زۆرۈرى ئادىتىگە ئايلىنىپ كەتكەن. ئۇلارنىڭ ۋەزىپىسى نېمىس خەلقىنى خەلقارالىق سەرمايىنىڭ، بۇ كاپىتالنىڭ غوجايىنلىرى بولغان يەھۇدىيلارنىڭ بويۇنتۇرۇقىغا كىرگۈزۈش ئۈچۈن مىللىتىمىزنىڭ بېلىنى پۈكۈشتىن باشقىچە بولمىدى.

خەلقىنى بۇ تۈردىكى زەھەرلەش ھەرىكەتلىرىگە قارشى دۆلەت نىمە قىلىپ بەردى؟ كېسىپ ئېيتىش كېرەككى، ھېچ نەرسە قىلىپ بەرمىدى! بىر نەچچە كۈلكىلىك قارارلار، بىر قانچە جازالاش قارارلىرى، قىلغىنى ئاران شۇنچىلىك. بۇنىڭغا قارىتا يەھۇدىيلار مىيىغىدا كۈلۈپ قويۇپ ھىلىگەرلىك بىلەن قارشىلىق كۆرسىتىپ، يۇشۇرۇن بىر رەخمەت ئېيتىش بىلەن قەرزىنى تۆلەپ قۇتۇلدى. ئەمما دۆلەتنىڭ بۇ مىسكىنلەرچە ھالغا چۈشۈپ قېلىشى بۇ خەۋپنى ھېس قىلالماسلىقىدىن ئەمەس، بەلكى ئۇنىنى چىقىرىشتىن قورققانلىقى، بۇنىڭدىن تۇغۇلغان يىتەرسىزلىكى، ئالغان بارلىق قارارلىرىدىكى ۋە بۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئوتتۇرغا قويغان تەدبىرلىرىدىكى كىشىنى غەزەپلەندۈرىدىغان قورقۇنچاقلىق قىلىشىدىن كېلىپ چىقماقتا ئىدى. كەسكىن ھەل قىلىش چارىسىدىن پايدىلىنىشقا ھېچكىم جاسارەت كۆرسىتەلمەي، ھەممە ئىشنى يېرىم ـ ياتا قىلىپ ئۆتكۈزۈۋېتىشنىڭ كويىغا چۈشۈپ، ئىلانىنىڭ بېشىنى ئىزىۋېتىشنىڭ ئورنىغا ئۇنى كۈشكۈرتۈشى نەتىجىسىدە ھېچقانداق بىر ئۆزگىرىش بولماي ئۆزىپىتىچە قالغىنىغا ئوخشاش، ئۇلۇغلاشتۇرۇلماسلىقى كېرەك بولغان تەشكىلاتلار كۈنسايىن كۈچەيتىلدى. ئۇ ۋاقىتلاردىكى گېرمانىيە ھۆكۈمەتلىرىنىڭ خەلقنى ئاستا ـ ئاستا زەھەرلەپ كەلگەن، مەنبەسى بولۇپمۇ يەھۇدي بولغان مەتبۇئاتقا قارىتا ئۆزىنى مۇداپىيە قىلىشتىكى ئىككىلىنىپ تۇرۇشى ئېنىق بىر نىشاندىن يىراقلىشىپ

كەتكەنلىكىدىن دېرەك بەرمەكتە ئىدى. شۇنىڭدەك مەيلى بۇ كۆرەشنىڭ ئەھمىيىتى جەھەتتە بولسۇن ياكى ۋاستىلار بىلەن مۇكەممەل بىرەر پىلان تەييارلاش جەھەتتىدىكى ئىشەنچە ۋە ئەقلى ھېسياتلار جەھەتتىدە بولسۇن، ھېچ بىر ئالدىنى ئېلىش ئىشى يىتەرلىك بولۇپ باقمىدى. ھەممە كىشى ئۆز ئالدىغا بىر قاتار قېلىپلىشىپ كەتكەن تەدبىرلەرنى ئوتتۇرغا قويۇش بىلەن مەشغۇل ئىدى. بەزىدە ئۆزلىرىنى بەكلا كۆپ چىشلەپ تارتىلغانلىقىنى ھېس قىلىشقانلىرىدا، قايسى بىر ئەخلاقسىز مۇخبىر قولغا ئېلىنىپ قاماقتا ئېلىناتتى. ئەپسۇسكى، بۇ تۇردىكى تەدبىرلەرمۇ بىر قانچە ھەپتە ياكى نەچچە ئايغا قالمايلا ئۇنتۇلۇپ كېتەتتى. ئەمما ئىلانىڭ ئىنى بۇزۇلماي ئۆزىتى ساقلىنىپ، ئۇنىڭغا قىلچە چېقىلماي ئۆتكۈزۈتىشەتتى.

ئەگەر بىرەر ئىش قىلدۇق دېگەنلىرىدىمۇ، قىلدۇق دېگەن ئىشى ئەسلىدە بىر تەرەپتىن يەھۇدىيچىلىقنىڭ ئىنتايىن ھىلىگەرلىك بىلەن ئۆزىنى مۇداپىيە قىلىۋېلىشى بىلەن جىم يېتىۋېلىشقانلىقىدىن كۆرۈلگەن بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن چېكىدىن ئاشقان بىرەر ئاخماقلىقنىڭ سەۋەبىدىن جىمجىتلىق پەيدا بولۇپ قالغانلىقىنىڭ كۆرۈلۈشىلا ئىدى. ئەمما قۇۋ يەھۇدىيلار بارلىق مەتبۇئات ئورگانلىرىغا ھۇجۇم قىلىنىشلارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ۋەزىيەتنى پەيدا قىلغۇدەك ئۇنچە ئاخماقلاردىنمۇ ئەمەس ئىدى. ئۇلاردا قالغان مەتبۇئات ئورۇنلىرىنى قوغداپ قالالىغىدەك بىر كۈچى بۇرۇنلا زاياستا تەييار تۇراتتى. ماركسىزمچى گېزىتلار خەلق تەرىپىدىن ئەڭ قىممەتلىك ھېساپلىنىدىغان ھەممە نەرسىگە ئەڭ قوپاللىق بىلەن ھۇجۇم قىلىشلاردا، ئەڭ نەپرەتلىنىشكە تېگىشلىك شەكىلدە دۆلەت بىلەن ھۆكۈمەتكە ھۇجۇم قىلىشىپ خەلقنىڭ ھەر تۇرلۈك تەركىپلىرىنى بىر ـ بىرىگە قارشى كۈشكۈرتىشكە تىرىشاتتى. بۇنداق ۋاقىتلاردا بۇرجۇئا دېموكراتىك يەھۇدىي گېزىتلىرىمۇ كۆرۈنۈشتە خەلقنىڭ كۆزىنى بوياشقا تاينىپ زوراۋانلىقنى مۇناسىۋەتلىك گەپ ـ سۆزلەرنى قىلىپ سېلىشتۇرۇن ئېھتىيات قىلىشقا تىرىشقان قىياپەتتە ئوتتۇرغا چىقىشقا تىرىشىۋاتقانلىقىنى ئېپادىلىشەتتى. ئەسلىدە، بۇ يەھۇدىي گېزىتلىرىغا ئېنىق مەلۇمكى، قاپاقباشلار پەقەتلا كۆرۈنۈشتىكى ئەھۋاللارغا تاينىپلا ھۆكۈم قىلىشىپ، چوڭقۇر ئىسپاتلاشقا تىرىشىش ئىقتىدارى بولمىغان كىشىلەر ھېساپلىناتتى. قىلچە شۆبھە يوقكى، بۇ تۇردىكى قاپاقباشلار ئۇچۇن ئېيتقاندا، «فرانكفۇرت گېزىتى» مۇھىم گېزىتلارنىڭ ئەڭ ئالدىنقىلىرىغا ۋەكىللىك قىلىدىغان گېزىت ھېساپلىناتتى. ئۇلارنىڭ قارىشىچە، بۇ گېزىت ھېچقاچان ئادەتتىكىدەك گەپلەرنى يېزىپ باقمايدىغان، ماددى ۋە مەنىۋى زوراۋانلىقلارنىڭ ھەممىسىگە ئىزچىل تۇرده قارشى تۇرۇپ كېلىۋاتقان، ھەر دائىم ئىدىيىۋى كۆرەشلەرنىلا ئاساسى تېما قىلىپ كەلگەن بىر گېزىت

ھېساپلىنارمىش. يەھۇدىي گېزىتلار خەلقىمىزنىڭ بۇ ئاجىزلىقىدىن پايدىلىنىپ ئۆزلىرىنى ئەتىۋارلىق، ھۆرمەت قىلىنىشقا لايىق ئورۇنغا ئېرىشتۈرۈپ كەلمەكتە.

ئەسلىنى سۈرۈشتە قىلغىنىمىزدا، ئىشنىڭ غەلىتە تەرىپى شۇكى، ئاڭ پىكىردىن ئەڭ بەك مەھرۇم قالغان كىشىلەرنىڭ تاللىۋالىدىغان قۇرالىمۇ دەل شۇنداق نەرسىلەر ھېساپلىناتتى. بۇلار خەلقىمىزنى تۇغما ھېسسىياتلىرىدىن يىراقلاشتۇرۇپ كېلىۋاتقان، ئۇلارنى شەيئىلەرنىڭ ئەسلى ماھىيىتىگە يۈكسەلتىپ ئانالىز قىلماستىن شۇنداقلا بىر بىلىمدىن خەۋەردار قىلىنغان چالا ساۋات يېتىشتۈرىدىغان مائارىپىمىزنىڭ كۈچىدىن پايدىلىنىپ كەلگەنلىكىنىڭ نەتىجىسىدۇر. شەيئىلەرنىڭ ئىچىگە يۇشۇرۇنغان چوڭقۇر مەنىنى چۈشىنەلىشى ئۈچۈن يالغۇز غەيرەت كۆرسىتىش، ئاق نىيەتلىك بولۇشلا كۇپايە قىلمايدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ئەڭ مۇھىم بولغىنى ئەقىل ئىشلىتىش. بۇنىڭ مەنىسىنى مۇنداق ئىزاھلاش مۇمكىن:

ئادەم بالىسى، تەبىئەتنىڭ بويسۇندۇرغۇچىسى ۋە غوجايىنى بولدۇم دەيدىغان بىر خاتا ئېتىقات يولغا ھەرگىز كىرىپ قالماسلىقى كېرەك. ئادەتتە يېرىم ـ ياتا بىلىم ئالغان چالاساۋات بىرسىلا بۇنداق بىر خاتا قاراشقا بەكلا ئاسان گىرىپتار بولىشى مۇمكىن. ئادەم بالىسى، تەبىئەت قانۇنىيەتلىرى بوي سۇنۇشقا تېگىشلىك تۇپكى مەجبورىيەتلەر ئىكەنلىكىنى، ئۆزىنىڭ مەۋجۇت بولالىشى چەكسىز تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكىلا باغلىق ئىكەنلىكىنى، تەرەققى قىلىشى ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىش زۆرۈر بولىدىغانلىقىنى تونۇپ يېتىشى شەرت. ئەنە شۇ چاغدىلا، ئىنسان بالىسى بۇ ئالەمدە پىلانتلارنىڭ، يۇلتۇزلارنىڭ كائىنات قانۇنىيەتلىرى دەپ ئاتالغان ئوربىتالار بويىچە ئايلىنىپ ھەرىكەت قىلىپ تۇرىدىغانلىقىنى، ئاينىڭ پىلانتلار ئەتراپىدا ئايلىنىپ ھەرىكەت قىلىپ تۇرىدىغانلىقىنى، ھەممە يەردە قۇۋۋەت ئۆز ئالدىغا ھەممىگە ھۆكمۈران بولىدىغانلىقىنى، ئاجىز قۇۋۋەتلەرنى قىلچە قىينالماي بوي سۇندۇرۇپ تۇرىدىغانلىقىنى ياكى پارچىلاپ يوق قىلىۋېتەلەيدىغانلىقىنى، بۇنداق بىر دۇنيادا ئادەم بالىسىدا ئۆزىگە خاس بىرەر قانۇنغا ئەمەل قىلىش ئەركىنلىكىنىڭ بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلالايدۇ. ئىنسان بالىسىمۇ بۇ تۇردىكى مۇتلەق ئەقىل ۋە مۇتلەق قۇدرەتتىن ئىبارەت كائىناتنىڭ چەكسىز پىرىنسىپلىرىغا بوي سۇنغان ئاساستىلا ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلىقىنى ساقلاپ قالالايدۇ. ئادەم بالىسى، بۇ قانۇنىيەتلەرنى بىلىشكە تىرىشچانلىق كۆرسەتمىشى مۇمكىن بولسىمۇ، بۇ تۇر تەبىئەت قانۇنىيەتلىرىدىن ھېچقاچان قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ.

يەھۇدىيلار، ئىلمى مەتبۇئاتچىلىق دەپ ئاتىشۋالغان گېزىتلاردىن پايدىلىنىپ ئاربىمىزدىكى يېرىم ـ ياتا بىلىم كۆرگەن چالا زىيالىلارغا مەخسۇس خىتاپ قىلىپ كەلمەكتە. «فرانكفۇرتېر زېيتۇڭ» بىلەن «بېرلىنېر تاگېبلات» دەيدىغان گېزىتلار ئەنە شۇ تۇردىكى چالا ساۋات زىيالىلار ئۈچۈن چىقىرىلغان گېزىتلار ھېسابلىنىدۇ. بۇ گېزىتلار تونلىرىنى ئەنە شۇ تۇردىكى چالا زىيالىلارنىڭ قۇلاق پەردىلىرىگە قاراپ تەڭشەپ تۇرىدۇ. بۇ تۇر گېزىتلار ئەنە شۇ تۇردىكى كىشىلەرگە تەسىر كۆرسىتىشنى ئۆزلىرىگە مەقسەت قىلىشقان. بۇ تۇردىكى گېزىتلار ئەخلاقى كۆرۈنۈشتە بەك ئۇيغۇن كەلمەيدىغان، ئەخلاققا زىت كېلىدىغان ھەر قانداق بىر ماقالىنى ئېلان قىلىشتىن يىراق تۇرۇش بىلەن بىرگە، مۇشتېرىلىرىنىڭ قەلبىنى ناتونۇش باشقا بىر شىشىدىن ئالغان زەھەرلەر بىلەن زەھەرلەشكە تىرىشىدۇ. مىلودىيىلىك تونلاردا نۇتۇق سۆزلىشىپ مۇشتېرىلىرىنى ھەركەتنى ئالغا سىلجىتىدىغان كۈچ پەقەتلا ئىلمىي كۈچ ۋە جاسارەت كۈچىدىن كېلىدۇ دېگەندەك گەپلەرگە ئىشەندۈرۈش ۋاستىسىغا تايىنىپ مەست قىلىشقا تىرىشىدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ قىلىقى ئەسلىدە شۇنچە كۈچلۈك ھىلىگەرلىك بولۇش بىلەن بىرگە، يەنە بۇ ئارقىلىق دۈشمىنىنىڭ قولىدىن قۇرالىنى ئۇستىلىق بىلەن تارتىپ ئېلىش ھۆنىرىدىن باشقا نەرسە ئەمەس.

ئەسلىدە ئۇلارنىڭ قىلىپ يۈرگىنى شۇكى، بۇ گېزىتلارنىڭ بەزىلىرى مەجبورىلاش شەكىلدە دىققەتنى تارتىش قىياپىتىنى ئىپادىلەشكىنىدە ئاخماق كىشىلەرنىڭ ھەممىسى بۇنىڭغا ئىشىنىپ ئۇلارغا ئەگىشىپ كېتىشىدۇ. سەۋبى، قالغان گېزىتلار بۇنداق مەجبۇرلاشلارنى مەتبۇئات ئەركىنلىكىگە دەخلى كەلتۈرگەن ئۇششاق ـ چۈششەك چېكىدىن ئاشقان ئالامەتلەر دەپلا باھالىشىدۇ. مەتبۇئات ئەركىنلىكى دېگەنلىك، خەلق ئاممىسىغا يالغان ئېيتىش، خەلق ئاممىسىنى زەھەرلەش ئۈچۈن پايدىلىنىدىغان، جازاغا تارتىلمايدىغان رەزىللەرچە بىر ئۇسلۇپنىڭ ئەدەبىي سۆزلەر بىلەن ئىپادىلىنىشىدىن باشقا نەرسە ئەمەس. قالغان گېزىتلار بۇ تۇردىكى لۇكچەكلەرگە زەربە بېرىشتە كەسكىن جاسارەت كۆرسىتىشەلمەيدۇ. چۈنكى ئۇلار بۇ تۇردىكى "داڭلىق" گېزىتلارنىڭ چىشىغا تېگىپ قويۇشتىن ئېھتىيات قىلىشىدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ تۇردىكى قورقۇنچاقلىقى ھەقىقەتەنمۇ يوللۇق بىر قورقۇش ئىدى. چۈنكى بۇنداق رەزىل گېزىتلارنىڭ بىرەرسىگە شۇنداقلا رەددىيە بېرىپ قويىدىمۇ بولدى، قالغان گېزىتلارنىڭ ھەممىسى يۇپۇرلۇپ كىلىپ ئۇ گېزىتلارنى ھىمايە قىلىشقا ئاتلىنىدۇ. بۇ جەھەتتە ئۇلار ئەسەبىلەرچە ھۇجۇم قىلىش ئۇسلۇبلىرىنى ئىشقا سېلىشتىنمۇ ھەرگىز يانمايدۇ. خۇدا ساقلىسۇن بۇنداق گېزىتلاردىن! ئۇلار دەيدىغانىنى دەپ بولۇپ، بىز پەقەت مەتبۇئات

ئەركىنلىكى پىرىنسىپلىرى بىلەن كۆز قاراشلارنى ئەركىن ئىپادىلەش پىرىنسىپلىرىنىلا قوغداشقا تىرىشتۇق دەپ تۇرىۋېلىشىدۇ.

بۇ تۈردىكى ئورتاق رەددىيە بېرىش ھەرىكىتىنىڭ ئاۋازلىرى دەسلىۋىدە بايىقى "داڭلىق" گېزىتلاردىن يۈكسەلگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ بۇ تۈردىكى ۋارقىراپ ـ جارقىراشلىرىدىن ئەڭ باتۇر دەپ قارالغان كىشىلەرمۇ قورقۇپ پەسكويغا چۈشۈپ قېلىشىدۇ.

بۇنداق شارائىت ئاستىدا تەييارلانغان بۇ تۈردىكى زەھەرلەر ھېچكىمنىڭ توسقۇنلۇقىغا ئۇچرىماستىن مىللىتىمىزنىڭ قېنىغا سىڭىپ كىرمەكتە، دۆلەتمۇ بۇ تۈردىكى كېسەللىككە قارشى تۇرغىدەك كۈچكە ئېرىشەلمىدى. ئىشىنىڭ بېشىدىن تارتىپلا ئۆزىنى ھېس قىلدۇرغان ئىمپېرىيىنى ئاغدۇرۇش تەھدىتى بىلەن ئۇنى بۇ تەھدىتتىن ساقلىنىش ئۈچۈن قورقۇپ تىترەپ ئالغان كۈلكىلىك، قىلچە رولى يوق ئالدىنى ئېلىش تەدبىرلىرى بۇنى ئوچۇق كۆرسىتىپ تۇراتتى. تەبىئىكى، ئالدىغا كەلگەن ھەر چارىگە باش ئۇرۇپ ئۆزىنى قوغداش ۋە مۇداپىيە قىلىشنى ئۆزىگە ۋەزىپە قىلىشقان بىر ئورگان، ئۆزىنى تاشلىۋەتكەن بىر ئورگان ھېساپلىنىدۇ. كۆرۈنگەن ھەر بىر ئاجىزلىقنى، بىرەر ئىچكى يىمىرىلىشنىڭ، ئىچكى چىرىكلىكنىڭ كۆرۈنەرلىك ئىپادىلىنىشى دېيىشكە بولىدۇ. تەبىئى ھالدا بۇنداق بىر ئىچكى يىمىرىلىشنى كۈنلەرنىڭ بىرىدە چوقۇم تاشقى كۈچلەر تەرىپىدىن يىمىرىپ تاشلاش ھەرىكىتى ئوتتۇرغا چىقىپ، بۇنداق بىر يىمىرىلىشنى تېزلەشتۈرىدىغانلىقى ئېنىق. مەن شۇنداق پەرەز قىلىمەنكى، ئەگەر بۈگۈنكى ئەۋلات، ياخشى يېتەكلىنىپ باشقۇرۇلغىنىدا بۇنداق بىر تەھدىتكە تېخىمۇ ئاسان تاقابىل تۇرالىغان، ئۇنىڭ ئالدىنى ئالالىغان بولاتتى. بۈگۈنكى ئەۋلاتلار شۇنداق ۋەقەلەرنى باشتىن كەچۈرگەن بىر ئەۋلاتكى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى ئۆز ئەنئەنىسىنى يوقۇتۇپ قويمىغانلارنىڭ نېرۋىلىرىنى تېخىمۇ كۈچلىنىشى ئۈچۈن يارىدەمچىلىك رولىنى ئويناندى دېيىشكە بولىدۇ. يەھۇدىي مەتبۇئاتلىرىنىڭ بۇ تۈردىكى مەتبۇئات شەرمەندىچىلىكلىرىگە ئەندى بەس دېيىلگىنىدە، بۇ تۈر ئۇششاق تەربىيەلەش قۇرالىرى دۆلەتنىڭ خىزمىتىگە قايتىپ كەلگىنىدە، مىللىتىمىزگە دۈشمەن بولىدىغان مىللەتلەرنىڭ تەسىرى يوقۇتۇلغىنىدىن كېيىن، بۇ تۈردىكى گېزىتلاردىن ئوتتۇرلۇقنى قايتىدىن ۋەھىمىگە سالىدىغان ناله ـ پەريات چوقانلىرىنىڭ قايتا كۆتۈرىلىدىغانلىقى مۇقەررەر. شۇنىڭغا قارىماي، بۇ ناله ـ پەرياتلار بىز ياشلارغا ئۆز ۋاقتىدا ئەجداتلىرىمىزنىڭ تارتقان ئازاپلىق كۈنلىرىدىكىدەك ئېغىر تەسىر پەيدا قىلالمايدىغانلىقىمۇ ئېنىق. شۇنى ئەستىن چىقارماسلىقىمىز لازىمكى، ئوتتۇز سانتىمېتىرلىق بىر زىنىت توپى بىر يەھۇدىي يىلان چىقارغان كۈسۈلداشتىنمۇ

كۆچلۈك گۈلدۈرلەشنى پەيدا قىلىۋتىتلەيدۇ. شۇنداق ئىكەن، ئۇلار بىلەن كارىمىز بولمىسۇن، خالىغىنىچە كۆسۈلدىشىپ يۈرۈۋەرسۇن.

تۇۋەندە كەلتۈرمەكچى بولغان مىسالىم ئۇرۇشتىن ئېلىندى. بۇ مىسالدا گېرمانىيە ھۆكۈمىتىنىڭ خەلقى ئۈچۈن ئەڭ مۇھىم جانجان مەسىلىلىرىدە كۆرسەتكەن يېتەرسىزلىكلىرى بىلەن بىچارە قىياپىتىنى يەنە بىر قېتىم نامايەن قىلغانلىقىنى كۆرۈپ ئالالايمىز.

سىياسەت، ئۆرپ ئادەت ۋە ئەخلاقى جەھەتلەردە خەلقىمىزنى بۇلغاپ كېلىشى بىلەن بىرلىكتە، شۇنىڭغا تەڭ دەرىجىدىكى يەنە بىر زەھەرلەش پائالىيەتلىرىمۇ مىللىتىمىزنىڭ ئەزالىرىنى ئۆزۈندىن بېرى زەھەرلەپ كەلمەكتە ئىدى. چوڭ شەھەرلەردە سىبلىس كېسىلى بىلەن توبىركولىيوز بىر ـ بىرى بىلەن بەسلىشىپ دېگىدەك بارغانسىرى كۆچىيىپ يېيىلماقتا ئىدى. يۇقۇملۇق سىبلىس كېسەللىكى ۋەتىنىمىزنىڭ پۈتۈن بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىدا دېگىدەك يامراپ، يۇقۇملانغانلىكى كىشىنى يېقىتىپ، مىڭلىغان كىشىلەرنىڭ جېنىغا زامىن بولماقتا ئىدى. بۇنىڭ ھەر ئىككىسىدىلا خەلقە ئىنتايىن قورقۇنۇشلۇق پاجىئەلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىۋاتقىنىغا قارىماي، بۇ ئاپەتكە قارشى كەسكىن تەدبىر ئېلىش جەھەتلەردىمۇ تېخىچە تۇزۇك بىرەر قارار ئېلىنمىدى. بولۇپمۇ سىبلىسقا نىسبەتەن خەلقىمۇ خۇددى دۆلەتكە ئوخشاش ئامالسىز ئەھۋالدا تۇرماقتا. ئەسلىدە ئەستايىدىل ئويلانغان ئاساستا ھازىرقىدىنمۇ كەڭ دائىرىلىك تەدبىر ئېلىنىشى لازىم ئىدى. بۇنىڭ ئۈچۈن بىرەر دورا تېپىش، ئەمىلى داۋالاش ئىشىغا كىرىشىش ئىشلىرى بۇ تۈردىكى يۇقۇملۇق كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا ئاساسەن تەسىر كۆرسىتەلمەيدىغان ئەھۋالدا تۇرماقتا. شۇنداق بولغاچقا، بۇ جەھەتتىمۇ كېسەللىك يامراپ كېتىشىنىڭ ئەسلى سەۋەپلىرىگە قارشى ھەرىكەتكە ئاتلىنىشقا توغرا كەلمەكتە. ئەسلىدە بۇنىڭ بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدىغان سەۋەپلىرىدىن بىرسى بىزدىكى مۇھەببەتلىشىش بىلەن پاھىشىلىك ۋەقەلىرىگە قارشى تۇرۇشقا ماقۇل بولماسلىقىمىز. پاھىشىلىك ئۇ تۈردىكى قورقۇنۇشلۇق يۇقۇملۇق كېسەلنىڭ كەڭ كۆلەمدە يۇقتۇرۇلىشىغا سەۋەب بولمىغان تەغدىردىمۇ، بۇ ۋەقەلەر يەنىلا خەلقىمىزگە تەدرىجى شەكىلدە ئېغىر زىيانلارنى سالىدىغانلىقى مۇقەررەر. چۈنكى، ئەخلاقى جەھەتتىكى زەئىپلىكنىڭ ئەخلاق ساھەلىرىدە پەيدا قىلىدىغان ئاقىۋەتلىرى تارىختىكى نۇرغۇن قەۋىملەردە كۆرۈلگىنىدەك، قەۋىملەرنى تەدرىجى يۇسۇندا پۈتۈنلەي يوق قىلىۋېتىدىغانلىقى ئېنىق.

بىزنىڭ مەنىۋى تۇرمۇشىمىزنىڭ يەھۇدىيلەشتۇرىۋېتىلگەنلىكى، ئۆيلىنىشنى پۈلغا باغلاپ قويىدىغان ھالغا ئۆزگىرىشى بىر كۈنى بولمىسۇن بىر كۈنى بىزنىڭ كىلەچىكىمىزدىكى نەسىللىرىمىزگە بەكلا ئېغىر زىيان

كەلتۈرىدىغانلىقى ئېنىق. شۇنىسى مۇقەررەركى، تەبىئى ھېسسىياتلارغا تايىنىپ تۇغۇلىدىغان بەستلىك بالىلارنىڭ ئورنىغا ئەملىيەتتە پۇل غېمى تۇپەيلىدىن كۆتۈلمىگەندە تۇغۇلۇپ قالىدىغان مېيىپ بالىلار بىلەن تولۇپ تاشىدىغان ۋەزىيەت شەكىللىنىشىنى تەسەۋۋۇر قىلماق تەس ئەمەس. ھەقىقەتەنمۇ، بۇ تۈردىكى ئىقتىسادقا باغلاپ قويىدىغان ئەھۋال، بىز نېمىسلارنى ئۆي تۈتۈپ تۇرمۇش قۇرۇشىمىزدىن ئىبارەت ئالدىنقى شەرتىدىن، تۇرمۇش ئاساسىدىن بارغانسىرى ياتلاشتۇرۇۋېتىدۇ. مۇھەببەتلىشىشنىڭ كۆچىنى ھەرقانچە كۈچلۈك دەپ قارىساقمۇ، جىنسىي مۇناسىۋەتلەرنىڭ باشقا يوللىرىمۇ داۋاملىشۇېرىدۇ. ئادەتتە بۇ جەھەتلەردىمۇ بىر مەزگىل تەبىئەت بىلەن چاخچاق قىلالىغاندەك قىلساقمۇ، تەبىئەتنىڭ بۇنىڭ ئۈچۈن ئىنتىقام ئېلىش كۈنى چوقۇم يېتىپ كېلىدۇ. بۇنىڭ ئىنتىقامى ئىش پۈتكەندىن كېيىن، ئەڭ ئاخىرىدا چوقۇم ئۆزىنى كۆرسىتىدىغان بولىدۇ. بىز بۇ ئىنتىقام كۈچىنى ئەنە شۇ چاغدىلا پەرق قىلالىشىمىز مۇمكىن. ئۆي تۈتۈشنىڭ دەسلەپكى نورمال شەرتلىرىنى قوبۇل قىلماسلىقتىن كېلىپ چىقىدىغان ئاقىۋەتلەرنىڭ نەقەدەر ۋەيران قىلارلىق ئاقىۋەتلەرگە سەۋەپ بولىدىغانلىقىنى بىزدىكى ئۆيلىنىش ئەھۋاللىرىغا قاراپ بەكلا ئاسان كۆرۈپ ئالالىشىمىز مۇمكىن. بۇ يەردە مەلۇم جەھەتتە بایاشات بىر تۇرمۇش كەچۈرۈش غېمىنىڭ زورلىشى، يەنە مەلۇم جەھەتتە ئىقتىسادى سەۋەپلەرگە ئاساسلىنىپ ئەۋلات قالدۇرۇش ئىشى ئىشقا ئاشۇرۇلۇشى كۆرۈلمەكتە. بۇنداق بىر ئەۋلات قالدۇرۇش ئىشى بىر جەھەتتە قانۇنىڭ ئاجىزلىشىشى، يەنە بىر جەھەتتە قانۇنىڭ زەھەرلىنىشىگە سەۋەپچى بولىدۇ. چۈنكى، تېنىنى ساتىدىغان بارلىق يەھۇدىي پاھىشىلىرى پاھىشىخانىلاردا ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ۋەزىپىسىنى ئورۇنداشقا تىرىشماقتا. شۇ ئارقىلىق بۇ پاھىشىلەر ھەممىگە ئىگە بولىدىغانلىقى مەلۇم. ھەر ئىككىلا ئەھۋال ئىرقىنىڭ يوقۇلۇشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. بۈگۈن بىزنىڭ بۇرجۇئازلىرىمىز ئېرىشمەكچى بولۇاتقىنى دەل ئەنە شۇنداق بىر ئاقىۋەت بولۇپ، بۇنداق داۋام قىلىۋەرگىنىدە، ئۇلار بۇ مەقسىدىگە چوقۇم ئېرىشەلىگەن ھېساپلىنىدۇ.

قىلچە توغرا ھېساپلانمايدىغان بۇ تۈر ئەملىيەتلەرگە قاراپ تۇرۇپ كۆرمىگەنگە سېلىپ بۇ ئىشلارنىڭ ھەل قىلىنىشىنى كېيىنگە سوزماقتىمىز. بۇنداق ئىشلارغا يول قويۇلغىنىدا، بۇ تۈردىكى ھەرىكەتلەر ئارقىلىق كۆزئالدىدىكى باشقا مەسىلەرنى ئۇنتۇلدۇرۇپ بىر يانغا قويۇپ تۇرۇش مۇمكىن بولىدىغاندەك، چوڭ شەھەرلەردىكى خەلقىمىزنىڭ سۆيگۈ تۇرمۇشنىڭ بارغانسىرى پاھىشۋازلىق تەرەپكە قاراپ ئۆزگىرىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىۋاتقانلىقى، شۇ سەۋەپتىن نۇرغۇنلىغان ئەۋلاتلىرىمىز سىبلىس

ئىللىتنى يۇقتۇرۇپ ئېلىپ، قۇربانلىققا ئايلىنىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېچكىم ئىنكار قىلالمايدۇ. بۇ تۇردىكى كېسەللىكنىڭ كۆز يۇمۇش مۇمكىن بولمايدىغان ئاقىۋەتلىرى بىر تەرەپتە روھى كېسەللەر دوختۇرخانىلىرىدا كۆرۈلسە، يەنە بىر تەرەپتىن يېڭى تۇغۇلغان پەرزەنتلىرىمىزدە كۆرۈلمەكتە. بولۇپمۇ پەرزەنتلەردە ئاتا ـ ئانىلارنىڭ جىنسى تۇرمۇشتىكى يۇقۇملىنىشىدىن كېلىپ چىققان كېسەللىك ئالامەتلىرىنىڭ داۋاملىشىپ تەرەققى قىلىۋاتقانلىقى بۇنىڭ ئەڭ پاجىئەلىك مىسالى.

بۇ ھادىسىلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن نۇرغۇن ئامىللارنىڭ بارلىقى مەلۇم. بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ كۆزىگە ھېچنەرسە كۆرۈنمەيدۇ. ئېنىقراق ئېيتقاندا، ئۇلار ھېچنىمىنى كۆرۈشنى خالىمايدۇ. شۆبھىسىزكى، بۇ تۇر مۇئامىلىدە بولۇش، ئەڭ ئاسان ۋە ئەڭ ئاددى تەدبىر ھېسابلىنىدۇ. يەنە بىر قىسىم كىشىلەر كۆلكىلىك بولۇپلا قالماي يەنە يالغانچى ۋە سۈپىلارچە روھانى پەرىجە ئېچىگە پۈركىنىۋېلىشنى ياخشى كۆرىدۇ. بۇ ھادىسىلەرگە ئەڭ چوڭ گۇناھ ئىشىدەك ئېغىز ئېچىشقا باشلاپ، تۇتۇلۇپ قالغان گۇناھكار ئۇستىدە ھەممىدىن بۇرۇن قاتتىق نەپرەتلىنىدىغانلىقىنى ئۇتتۇرغا تۆكۈشكە كىرىشىدۇ. كەينىدىن يەنە سۈپىلارچە نەپرەتلىنىش ئىچىدە بۇ تۇر ئېتىقاتسىز كېسەللىكلەرگە كۆزلىرىنى يۇمۇۋېلىپ، ئىمكان بولغىنىدا ئۆلار ئۆلگەندىن كېيىن ــ بۇ تۇر نومۇس قىلىنارلىق ئىشلارغا قارىتا سودىم ۋە گومۇرە ئۇستىگە گۈڭگۈرت بىلەن قارامۇم ياغدۇرۇپ بۇ گۇناھكار كىشىلەرگە ساۋاق بولسۇن دەپ تەڭرىگە دۇئا قىلىشىدۇ. بۇلارنىڭ ئۇچىنچى تۇردىكى كىشىلەر بۇ تۇر يۇقۇملۇق ۋابانىڭ كۈنلەرنىڭ بىرىدە پەيدا قىلىدىغان ئاقىۋەتلەرنى ئېنىق ھېس قىلىشقانلىقىغا قارىماي ئۇنىڭغا مۇرىسىنى قىسىپ پەرۋاسىزلارچە مۇئامىلە قىلىشىدۇ. بۇ تۇردىكى كىشىلەر بۇنداق بىر خەۋىپكە قارىتا قولۇمدىن نېمە كېلەتتى دەپ تۇرىۋېلىشىدۇ. بىر ھېساپتا بۇ تۇردىكى ۋەقەلەرنى ئۆز ھالىغا تاشلاپ قويۇش لازىملىقىنى ئېپادىلىشىدۇ.

راستىنى دېگەندە، بۇ تۇر مۇئامىلىلەرنىڭ ھەممىسلا ئىشتىن ئۆزىنى چەتكە ئېلىش ۋە ئىشنى ئاسانلاشتۇرۇشقا ئۇرۇنغانلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئەمما شۇنىمۇ ئەستىن چىقارماسلىق كېرەككى، مىللىتىمىز بۇ تۇردىكى راھەتلىنىش بىلەن ئىشنى ئاسانلاشتۇرۇش سەۋەبىدىن قۇربانلىق قىلىنماقتا. باشقا مىللەتلەردىكى بۇ تۇر ھادىسىلەر بىزنىڭكىدىن ياخشىراق ئەھۋالدا ئەمەسلىكىنى باھانە قىلىپ كۆرسىتىشىمۇ بىز دۇچ كېلىۋاتقان بۇ پاجىئەلىك ئەمىلىيىتىمىزنى قىلچە تۇزىتەلمەيدۇ. بۇ جەھەتتە باشقىلارنىڭمۇ بۇنىڭدەك بىر ئاپەتكە دۇچ كېلىپ تۇرىدىغانلىقىنى ئۇتتۇرغا قويۇش، نىمىشقىدۇ نۇرغۇن كىشىلەرگە ئۆز دەردىنى يەڭگىللىتىشنىڭ بىر سەۋەبى بولۇپ بىلىنمەكتە.

ئەمما ئۇ ۋاقىتتا ئۆزلىكىدىن تۇنجى قېتىم ۋە يالغۇز ھالدا بۇ ۋابانى تېزگىنلىيەلەيدىغان كۈچىنىڭ كىملىكى قولىدا ئىكەنلىكىنى، يەنە كىملەرنىڭ بۇ سەۋەپتىن ۋەيران بولىدىغانلىقىنى بىلىشكە توغرا كېلىدۇ. بۇمۇ ئىرقنىڭ قىممىتىنى ئۆلچەيدىغان بىر ئۆلچەم ھېسابلىنىدۇ. بۇنداق بىر سىناقتىن ئۆتەلمىگەن ئىرق يوقۇلۇپ، ئۇنىڭ ئورنىنى تېخىمۇ ئەقىللىق، تېخىمۇ جەسۇر ياكى تېخىمۇ چىداملىق باشقا بىر ئىرق ئالىدۇ. چۈنكى، بۇ مەسىلە ئەڭ ئاۋال ياشلارنى نىشان قىلىدىغانلىقى ئۈچۈن، ئەجداتلىرىنىڭ سادىر قىلغان بۇ تۇرىدىكى گۇناھلىرى ئۇلاردىن ئونىنچى نەسلىگە بارغىچە ئىنتىقامىنى ئېلىپ تۇرىۋېرىدۇ. بۇنداق بولغاندا، قان بىلەن ئىرقچا قارشى سۈيىقەست قىلىنغانلىق بولىدۇ، خالاس. قان بىلەن ئىرقچا قارشى ئىشلەنگەن گۇناھ بۇ دۇنيانىڭ تۇنجى گۇناھى بولۇپ، بۇنداق بىر گۇناھ ئىشلىگەنلىك، ئۆزىنى تاشلىۋەتكەن بىر ئىنسانلىقتىن بىشارەت بەرگەنلىك ھېسابلىنىدۇ. بۇ مەسىلىگە نىسبەتەن ئۇرۇشتىن بۇرۇنقى گېرمانىيەنىڭ ئەھۋالى ئەنە شۇنداق ئېچىنىشلىق ھالدا تۇراتتى. بۇ تۇر بىر ۋابانىڭ چوڭ شەھەرلەرگە يامىراپ كېتىشىنى توساش؛ خەلق ئاممىسىنىڭ سىبلىس يۇقتۇرىشىنى توساش، مۇھەببەتنىڭ ئىشقا ئېشىشىنى پۇلغا باغلاپ قويۇشنىڭ ئالدىنى ئېلىش جەھەتتە گېرمانىيىدە نېمە ئىشلار قىلىندى، بۇ ئىشلاردىن قانچىلىك نەتىجە قولغا كەلتۈرۈلدى؟ ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا تېگىشلىك بولغان ئىشلار بىر-بىرلەپ قاتارغا تىزىپ كۆرسىتىلگىنىدە، بۇ تۇر سۈئاللارغا بېرىلىدىغان جاۋابلارمۇ ئۆزلىكىدىنلا ئوتتۇرغا چىقىدۇ.

ئالدى بىلەن، بۇ ئىشنى ھەرگىزمۇ ئاددى چاغلىماسلىق كېرەك. نۇرغۇنلىغان ئەۋلاتلارنىڭ بەختكە ئېرىشىشى ياكى ۋەيران بولۇشى بۇ جەھەتتە ئېلىنىدىغان تەدبىرلەرگە باغلىق بولىدىغانلىقىنى بىلىشىمىز كېرەك. بۇ مەسىلە خەلقىمىزنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالىنى بەلگىلەيدىغان ئىنتايىن مۇھىم بىر ئىش ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېتىشىمىز كېرەك. ئەنە شۇنداق ئويلىغىنىمىزدىلا بۇ جەھەتتە كەسكىن ئالدىنى ئېلىش، كەسكىن تۇردە توساش تەدبىرلىرىنى ئېلىش ئىشى مەجبورى ۋەزىپە ھالغا كەلگەن بولىدۇ. ھەممىدىن بۇرۇن مىللىتىمىزنىڭ بارلىق ئەزالىرىنىڭ دىققەت نەزىرى بۇ تۇر ۋەھىمىلىك خەۋىپ بىلەن كۈرەش قىلىش ئۈستىگە توپلىنىدىغان ھالەت شەكىللىنىشى لازىم. شۇبھىسىزكى، كۆپۈنچە ھاللاردا مەجبۇرلاش خاراكتېرىدىكى كەسكىن تەدبىر قوللىنىشتىن كېلىپ چىقىدىغان ئېغىر قىينىچىلىقلارغا چىداشلىق بېرىش ھەرقانچە مۇشكۈل بولغاندەك قىلغىنى بىلەن، بۇ تۇر مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش جەھەتتە ئېنىق نەتىجىنى قولغا كەلتۈرۈشتە بۇ تۇرىدىكى مەجبۇرلاشلار زۆرۈر بولغان قولايلىقلارنى كەلتۈرۈپ چىقىرالايدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن مەسىلىنى

كەسكىن قىلىپ ئېنىق ئوتتۇرغا قويۇش، بۇ ئىشلارغا مەركەزلەشتۈرىلىدىغان دىققەتنى باشقا تەرەپلەرگە بۇرايدىغان كۈندىلىك مەسىلىلەرنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇش ئۈچۈن ھەممە بىرەك تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىگە توغرا كېلىدۇ. شۇنداق بولغاچقا، خەلق ئاممىسىنىڭ پۈتۈن دىققىتىنى بىرلا ئىشقا مەركەزلەشتۈرۈپ، بۇ ئىشنىڭ ھەقىقەتەنمۇ ھاياتىمىزغا مۇناسىۋەتلىك مۇھىم ئىشلارىدىن ئىكەنلىكىگە ھەممىنى ئىشەندۈرۈش لازىم. ئەنە شۇنداق بىر لايىھىنى ئوتتۇرغا قويۇش ئارقىلىقلا بىر مىللەتنى بەرداشلىق بېرىش تەس بولغان زور ھەرىكەتلەر ئۈچۈن كۈچلۈك تىرىشچانلىق كۆرسىتىشنى ئۆز ئىختىيارى بىلەن تەلەپ قىلىدىغان ھالغا كەلتۈرۈش مۇمكىن.

بۇ پىرىنسىپ، يوقۇرى دەرىجىلىك مەقسەتلەرنى قولغا كەلتۈرۈشنى ئۆزىگە غايە قىلغان كىشىلەر ئۈچۈنمۇ ماس كېلىدىغان ئورتاق بىر پىرىنسىپتۇر. بۇنداق بىرسى، ئۆز ئىشىنى چوڭ تارماقلارغا ئايرىپ ئايرىم ـ ئايرىم ئىشلەشنى ئۆزىگە ۋەزىپە قىلىۋېلىشى مۇمكىن. بۇنداق قىلغىنىدا كۈچنى مەركەزلەشتۈرۈپ بارلىق غەيرىتىنى بىرلا ئىشقا يېغىش مەقسىدىگە يېتەلەيدۇ. بۇنداق بۆلۈملەر بويىچە ئىشلەش پىلانىنى ھەر بىر بۆلۈمنى پۈتتۈرۈپ بولۇپ يەنە بىرسىگە ئۆتۈش شەكلىدە بارلىق ۋەزىپە ئۈتۈغلۇق تامامىلانغانغىچە ئۆزگەرتمەسلىكى كېرەك. ئەگەر بىرەر سىياسى پائالىيەت بىلەن شوغۇللىنىدىغان كىشى يېتەكچىلىك قىلىۋاتقان ھەرىكىتىدە قولغا كەلتۈرمەكچى بولغان نىشانىنى ئەنە شۇنداق پارچىلار بويىچە ئايرىم ـ ئايرىم ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى پىلانلىمىغىنىدا، شۇنىڭدەك بۇ جەريانىدا ھەر بىر مەسىلىنى ئوڭۇشلۇق ھەل قىلىش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچنى بىرلا مەسىلە ئۈستىگە مەركەزلەشتۈرۈش ئۈسۇلىدىن پايدىلانمىغىنىدا، كۈنلەرنىڭ بىرىدە چوقۇم نىشانىدىن ئېزىپ كېتىشى مۇمكىن. نىشانغا يېتىش ئۈچۈن بەكلا زور ئېنېرگىيىدىن ئىزچىل تۇرده پايدىلىنىشقا مەجبۇر. شۇبھە يوقكى، بۇنداق تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئىشى ئالاھىدە بىر ھۇنەر ھېسابلىنىدۇ. نىشانغا قاراپ ئىلگىرلەش جەريانىدا دۇچ كېلىدىغان قىينىچىلىقلارنى بىر ـ بىرلەپ بۆسۈپ ئۆتۈش، بۇ قىينىچىلىقلار ئۈستىگە قىلچە تەمتىرىمەي ئاتلاش ئۈچۈن تىنماي تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى لازىم.

رەھبەرلىك مەۋقەسىدە تۇرىۋاتقان كىشى خەلق ئاممىسىنى قولغا كەلتۈرۈش مەقسەت قىلىنغان ئاساسى نىشانىنىڭ بىر قىسمىنى بىردىن ـ بىر مەقسەت قىلىپ كۆرسىتىشكە، بۇ نىشانىنىڭ كىشىلەر قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن پىداكارلىق كۆرسىتىشكە ئەرزىيدىغان بىر نىشان ئىكەنلىكىگە كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى قوزغاشقا، بۇ نوقتىغا يېتەر ـ يەتمەي كېينكى بۆلۈملەرنىڭمۇ ئوڭۇشلۇق يولغا قويۇلۇپ كېتىدىغانلىقىغا كىشىلەرنى ئىشەندۈرۈشكە تىرىشىش لازىم.

مانا بۇ، كىشىلەرنىڭ تۇرمۇش ۋە كەسپى ئىشلىرىنىڭ بۇنچە مۇشكۈل قىسىملىرىغا قاراپ ئاتاكىغا ئۆتۈشنىڭ زۆرۈرى ئىككى شەرتىدۇر. ئۇنداق بولمايدىكەن، خەلق ئاممىسىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى ئاسانلا ھېرىپ قېلىپ ۋەزىپىسىدىن گۇمانلىنىشقا باشلايدۇ ـ دە، بۇلارنى ھېچقاچان ئاقىۋىتىنى كۆرەلىگىدەك بىر نوقتىغا ئېرىشتۈرەلمەيدۇ. خەلق ئاممىسى نىشانىنى بەلگىلىك بىر يەرگىچىلا كۆرەلىشى مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ بۇنداق بىر نىشانغا يېتىش باسقۇچلىرىنى پارچە ـ پارچە كۆرەلىشى مۇمكىن. بۇ خۇددى ساياھەت يولىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى نوقتىسىنى بىلىدىغان، ئەمما يولنىڭ يىراقلىقىغا بەرداشلىق بېرەلىشى ئۈچۈن بۇ ئارىلىقنى بىر قانچە بۆلۈمىلەرگە بۆلۈپ يولغا چىقىدىغان يولوۋچىلارنىڭ ئەھۋالىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. شۇنى ئېنىق كۆرسىتىپ ئۆتىمەنكى، بۇنداق بىر يولدا كېتىۋاتقانلار ئەنە شۇ شەكىلدىلا ئاخىرقى نىشانغا يەتكىچە سوۋىماي غەيرەت قىلىپ يولنى داۋاملاشتۇرالىشى مۇمكىن. ئەنە شۇ شەكىلدە، بارلىق تەشۋىقات قۇراللىرىنىڭ يارىمىگە تايىنىپ سىبلىسكە قارشى ھەربىكەت دولقۇنى ئۇدۇل كەلگەن ئادەتتىكىچە بىر ۋەزىپە بولۇپ بىلىنمەي، خەلقنىڭ ئىنتايىن مۇھىم مەجبورى ۋەزىپىسى قىلىپ كۆرسىتىشنى ئىشقا ئاشۇرغىلى بولىدۇ.

بۇ مەقسەتتە ئىمكانىيەت يار بېرىدىغان بارلىق تەدبىرلەرنى ئىشقا سېلىپ سىبلىسنىڭ ئەڭ قورقۇنۇشلۇق ئاپەت ئىكەنلىكىنى ھەممە كىشىگە ئېنىق بىلدۇرۇش لازىم ئىدى. مىللەتىمىزنىڭ كەلگۈسى تەغدىرى، يەنى مەۋجۇت بولۇش ـ بولالماسلىقىمىز بۇ مەسىلىنىڭ ھەل قىلىنىشىغا باغلىق ئىكەنلىكىگە پۈتۈن خەلقىمىزنى قايىل قىلغانغىچە تەشۋىق قىلىش لازىم ئىدى. بۇ تۈردىكى ئۇزۇنغا سوزۇلغان بىر تەييارلىقتىن كېيىن، ئەگەر زۆرۈر تېپىلغىنىدا نەچچە يىل بۇ ئىش ئۈستىدە ھارماي ـ تالماي پائالىيەت قىلغاندىن كېيىنلا ئاندىن پۈتكۈل خەلقنىڭ دىققەت نەزىرىنى، كۈرەشكە بولغان ئەقەللى جاسارىتىنى بۇ مەسىلىگە جەلىپ قىلىشقا بولاتتى. ھەقەتەنمۇ، بۇنداق بىر ۋاباىنى يېڭىپ چىقىش ئۈچۈن كۆرۈلۈپ باقمىغان پەۋقۇلئاددە پىداكارلىقلارغا، ئىنتايىن زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكە توغرا كېلىدۇ. شۇندىن كېيىنلا بۇ جەھەتتە بۇتۇن غەيرەت بىلەن كۆزلىگەن قاتتىق تەدبىرلەرنى ئىشقا سېلىش ئىمكانىيىتى بارلىققا كەلگەن بولاتتى. بۇ ئىشلار ئىشقا ئاشۇرۇلغىنىدىلا خەلق ئاممىسىنىڭ ئاق نىيىتى تۇيۇقسىزلا غايىپ بولىشى ياكى ئېلىنغان ئالدىنى ئېلىش تەدبىرلىرىنىڭ زۆرۈر ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈشكە مەجبۇر بولۇشتەك ئەھۋاللاردىنمۇ ساقلانغىلى بولاتتى. سىبلىسكە قارشى كۈرەش، پاشۇازلىققا، خۇراپى قاراشلارغا، كونا ئادەتلەرگە، ۋابا ئوتتۇرغا چىقىشى بىلەن بىرگە ئوتتۇرغا قويۇلغان پەۋقۇلئاددە قاراش دەپ ھېساپلانغان كۆزقاراشلارغا، بۇ

پاجىئەنىڭ ھەممە خەۋپىنى ئېتىراپ قىلىش بىلەن بىرگە يەنە بەزى ساھەدىكىلەرنىڭ بىر قىسىم سوغوق مۇئامىلىلىرىگە قارشى كۆرەش قىلىشنىمۇ مەجبورى ۋەزىپە قىلىشقا توغرا كېلىدۇ.

سىبلىسقا قارشى قانات يايدۇرۇلىدىغان بۇنداق بىر كۆرەشنى مەيلى قانۇنى مەيلى ئەخلاقى بىر ئاساسقا تايىنىپ تۇرۇپ قانات يايدۇرۇشنىڭ ئالدىنقى شەرتى شۇكى، كەلگۈسى ئەۋلادلارنىڭ ياش ۋاقىتلىرىدا توي قىلىشىغا ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىشتۇر. قايسى تۈردە باھالىنىشىدىن قەتئى نەزەر، پاھىشۋازلىق، ئىنسانىيەتكە قىلىنغان بىر ھاقارەت ھېسابلىنىدۇ. فاھىشلىك، ئەخلاق مەسىلىلىرى ئىلمى دوكلادلىرى ياكى ھوقۇقى پائالىيەتلەر كۆرسەتكەن ئاق نىيەتلىك تەدبىرلەر بىلەن ئالدىنى ئالغىلى بولىدىغان بىر ھادىسە ئەمەس. فاھىشلىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ئۇنى پۈتۈنلەي يوقۇتۇش ئۈچۈن بۇرۇندىن بار بولغان بەزى شارائىتلارنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش، ئۇنىڭ ئورنىغا بەزى يېڭى شارائىتلارنى پەيدا قىلىش ئارقىلىقلا ئىشقا ئاشۇرغىلى بولىدىغان بىر ئىش. بۇ شارائىتلارنىڭ بىرىنچىسى، ئىنسان تەبىئىتىنىڭ، بولۇپمۇ ئەر تەرەپنىڭ ئېھتىياجى بولغان ئۆيلىنىشىگە شارائىت يارىتىپ بېرىش بولىشى كېرەك. بۇ نوقتىدا ئايال تەرەپ مۇھىم ئورۇندا بولۇپ كەتمەيدۇ.

كىشىلەرنىڭ نەقەدەر ئاخماقانە سۆزلەرنى قىلىشىدىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكىلەردىن بىر مۇنچىسىنىڭ ئەقلىنى ئىشلىتىش ئىقتىدارىنى يوقاتقانلىقىنى ئىسپاتلايدىغان ئەڭ مۇۋاپىق مىسال، يوقۇرى "تەبىقە" گە مەنسۇپ ئانىلارنىڭ دائىم دېگىدەك قىزلىرىغا "ھەممە ئىشنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن" بىرەر كۆيئوغۇل تاپالىسا بەكلا رازى بولىدىغانلىقىنى ئىپادىلەيدىغانلىقىدىن ئوچۇق كۆرۈپلىش مۇمكىن. بۇ تۈردىكى "بېشىدىن نۇرغۇن ئىشلار ئۆتكەن" يىگىتلەر كام تېپىلىدىغان تىپلەردىنمۇ ئەمەس (ئادەتتە بۇنىڭ ئەكسىچە بېشىدىن ئىش ئۆتمىگەنلەر تېخى كام ئۇچرايدۇ. ــ بەزى تۈركچە تەرجىمىلەردە بۇ ئىزاھات يوق. ــ ئۇ.ت). بىچارە قىز بىر مۆتىگۈزى كېسىۋېتىلگەن "سىيېگفرىيىد ـ ئېكورم" (بۇ ئاتالغۇ سۆز ئويۇنىدا مۇنداق ئىككى خىل مەنىگە ئىگە: مۆتىگۈزى كېسىۋېتىلگەن دېگىنىدە بىر تەرەپتىن كۆچىدىن قالغان، قۇرالىدىن ئايرىلغان، نەيچىسى يوق نەيىدىن ئاۋاز چىقماس بولۇپ قالغان بىر سىيېگفرىيىد كۆزدە تۇتۇلغان. ــ بۇ چۈشىنىكسىز ئىزاھات بەزى تۈركچە تەرجىمىلەردە ھاشىيىدە بېرىلگەن. ــ ئۇ.ت) تېپىۋالغانلىقىدىن سۆيۈنۈپ كېتىدۇ. بۇنداق جۈپتىدىن تۇغۇلىدىغان بالىلارمۇ شۇنچىلىك ئەقىلگە، بۇ تۇر مەنتىقىگە ماس كېلىدىغان بىر مەخلۇق بولۇشتىن نېرىسىغا ئۆتەلمەيدۇ.

بۇلاردىن باشقا يەنە، تۇغۇلىدىغان بالىلىرىمۇ كېسەل بولۇپ تۇغۇلىدىغانلىقى ئۈچۈن تۇغۇت ئىشلىرىدىمۇ چەكلىمىلەرنى پەيدا قىلىپ، قاتتىق تۇغۇت چەكلىمىسى ئوتتۇرغا چىقىدۇ. ئۇلاردىن تۇغۇلغان بارلىق بالىلارنى بارلىق ئىنسانلىقنى قوغداش پىرىنسىپىغا ئاساسەن ئەڭ ئاۋارە بولغانلىرىنىمۇ بۇ دائىرىگە ئېلىپ قوغداش تەلەپ قىلىنىدۇ. تەبىئەتنىڭ ھەر تۈرلۈك تاللاش پائالىيەتلىرىگە توسقۇنلۇق پەيدا قىلىنغانلىقىنى ئويلىغىنىمىزدا، بۇنداق تۇغۇت چەكلەش ئورگىنىڭ نىمە ئۈچۈن ساقلىنىپ كېلىۋاتقانلىقى ھەققىدىكى سۇئالنى سوراشقا توغرا كېلىدۇ. بۇنداق قوغداش توغرى كەلگەن يەردە پاھىشۋازلىقنىمۇ ئوخشاشلا قوغداشقا توغرا كەلمەسمۇ؟ كەلگۈسى نەسىللەرنىڭ بۇ مەسىلە ھەققىدىكى نارازلىقىنى قانداق قىلىش كېرەك؟ ياكى بولمىسا بۇ تۈردىكى ۋەھشىلەرچە، ئويلانماستىن ئەڭ ئاخىرقى تەبىئى ھوقۇقنى، ئەڭ ئاخىرقى تەبىئى ۋەزىپىسىنى ئورۇندىمىغانلىقىمىز سەۋەبىدىن ئەۋلاتلىرىمىز بىزگە قانچىلىك لەنەتلەر ياغدۇرۇلىدىغانلىقىنى ئويلىنىپ كۆرۈشمىزگە ئەرزىمەسمۇ؟ دېمەكچى، مەدەنىيەتلىك ئىرقلار ئەنە شۇ شەكىلدە سۈپىتىنى يوقۇتۇپ، تەدرىجى تۈردە غايىپ بولۇپ يوقۇلۇپ كەتكەن.

ئەسلىدە ئۆيلىنىشنىمۇ ئۆز ئالدىغا بىر غايە دەپ قاراشقا بولمايدۇ. ئۆي تۇتۇش، كىشىلەرنى تېخىمۇ يۇكسەك بىر غايىگە، تۈرلىرىنىڭ، ئىرقنىڭ كۆپىيىشى، ئىرقنىڭ داۋاملىشىشى ۋە ئەقلىنىڭ داۋامىغا ئوخشاش مەقسەتلەرنى ئۈستىگە ئالغان بىر نىشانغا يىتەكلەپ ماڭغان بولىشى كېرەك ئىدى. مانا بۇ ـــ توي قىلىشنىڭ بىردىن ـ بىر ۋەزىپىسى.

ئىشنىڭ بۇ تەرىپى قوبۇل قىلىنغاندىن كېيىن، بالدۇر توي قىلىشنىڭ مۇڭاپىق بولۇش ـ بولماسلىقىنى بۇ غايىۋى ۋەزىپىنى قانچىلىك دەرىجىدە ئورۇندىيالىشىغا قاراپ باھالاشقا توغرا كېلىدۇ. يېڭى ئائىلىنى ئىمكانىيىتى يار بېرىدىغان دائىرە ئىچىدە پەرزەنت يېتىشتۈرۈش كۈچىگە ئېرىشتۈرۈش جەھەتتىن ئالغاندا بالدۇر توي قىلىشنى توغرا تاللاش دەپ قاراش مۇمكىن. ئەمما شۇنىمۇ تەكىتلەپ ئۆتۈش كېرەككى، بالدۇر توي قىلىشنى ئالدىن ئالا بىر قىسىم ئىجتىمائىي تەدبىرلىرى ئېلىنماي تۇرۇپ يولغا قويماسلىق، بۇ ھەقتە ئويلانماسلىق كېرەك. ئۇششاق ئىش دەپ قارىلىدىغان بۇ مەسىلە، ئىجتىمائى جەھەتتە كەسكىن تەدبىرلەر ئېلىنماي تۇرۇپ ھەل قىلىشقا بولىدىغان مەسىلە ئەمەس.

سوتسىيال جەمىيەت دەپ قارالغان گېرمان جۇمھۇرىيىتى، تۇرالغۇ ئۆي مەسلىسىنى ھەل قىلىشقا كۈچى يەتمەسلىك ئىشى، پەقەتلا بۇ سەۋەپتىن توي قىلىشنى چەكلەشكە توغرا كەلگىنىدە، پاھىشلىكنى رىغبەتلەندۈرۈش ۋەزىيىتىنى شەكىللەندۈرۈپ قويىدىغانلىقى ئۈچۈن، بۇ مەسلىنىڭ نەقەدەر

مۇھىم بىر مەسىلە ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. بىزدە ئائىلىلەرنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇش مەنبە مەسلىسىگە يىتەرلىك ئەھمىيەت بەرمەسلىكىلەر، ئىش ھەققى تەقسىمات تۈزۈملىرىدىكى ناھەقلىكلەر كۆپۈنچە ۋاقىتلاردا توي قىلىشنى چەكلەپ تۇرىۋاتقان يەنە بىر سەۋەپ بولۇپ كەلمەكتە.

پاھىشۋازلىققا قارشى كۈرەشنى قانات يايدۇرالىشىمىز ئۈچۈن ئەڭ ئاۋال يولغا قويۇلۇاتقان توي قىلىش ياش چەكلىمىسىنى بۈگۈنكىدىن كىچىكلىتىشكە توغرا كېلىدۇ. بۇ يەنە ئىجتىمائى ئىمكانىيەتلەردە كۆرىنەرلىك ئۆزگىرىشلەرنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئارقىلىقلا مۇمكىن بولىدىغان بىر ئىشتۇر.

مانا بۇ، مەسىلىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ئاۋال ھەل قىلىۋېلىشقا تېگىشلىك بولغان ئەڭ مۇھىم ئىش.

ئىككىنچى بىر نوقتا، مائارىپ بىلەن تەرىبىيىلەش ئىشلىرىدا بۈگۈنگىچە ئاساسى جەھەتتىن قىلچە ئەھمىيەت بېرىلمەي كېلىنگەن بىر قاتار خاتا بەلگىلىمىلەرنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش مەسىلىسىدۇر. ئالدى بىلەن بۈگۈنگىچە يولغا قويۇلغان ئوقۇتۇشتىكى بىلىم بېرىش بىلەن بەدەن چېنىقتۇرۇش ئىشىنى مۇۋاپىق تەڭشەشكە توغرا كەلمەكتە. بۈگۈنكى كۈندىكى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ دەپ ئاتىلىپ كېلىنىۋاتقان مەكتەپلەردىكى ۋەزىيەت كونا ئۇسلۇبقا قارشى جەڭ ئېلان قىلىشنى تەقەززار قىلىدىغان ھالدا تۇرماقتا. بىزنىڭ مائارىپ سىستېمىمىزدا ساغلام ئەقل ساغلام بەدەندە يېتىلىدۇ دەيدىغان قاراشلار ئۆزۈندىن بېرى پۈتۈنلەي ئۇنتۇلغان. بىر قىسىم ئالاھىدە ئەھۋاللارنى ھېساپقا ئالمىغاندا، بۇ ئەھۋالنى كەڭ خەلق ئاممىسىنى كۈزەتكىنىمىزدە بۇ پىرىنسىپنىڭ ھەقىقەتەنمۇ توغرا بىر پىرىنسىپ ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ئالالىشىمىز مۇمكىن.

ئۇرۇشتىن بۇرۇنقى گېرمانىيىدە بۇنداق بىر پاكىتقا پەقەتلا ئەھمىيەت بېرىلمەي كېلىنگەن ئىدى. پۈتۈن گۇناھنى ئۇنىڭ ئۈستىگىلا ئارتىپ قوتۇلماقچى بولۇشقان ئىدى. بارلىق چۈشەنچىلەرنى بىرلا نوقتىدىن تەكىتلەپ كىشىلەرنى قايىل قىلىش ئارقىلىق مىللىتىمىزنىڭ بىر پۈتۈنلىكىنى كاپالەتكە ئىگە قىلدۇق دەپ ھېساپلاشقان ئىدى. بۇنداق بىر خاتالىقنىڭ بەدىلى پەرەز قىلىنغاندىنمۇ بالدۇر تۆلەندى. كومۇنىزم دولقۇنىنىڭ ھەر تەرەپتە ئاچارچىلىقتىن ياكى ئۇزۇن مۇددەت ئوزۇقلۇق يېتەرسىزلىكى سەۋەبىدىن يىمىرىلىپ كەتكەن ئاما ئارىسىدا پائالىيەت ساھەسىگە ئېرىشەلىگەنلىكى ھېچقاچان بىر تەساددىپى ئەھۋال ھېساپلانمايتتى. مەسىلەن ئالايلۇق، كوممۇنىزمچىلار ئۈچۈن بۇنداق ئۈيغۇن مۇھىت گېرمانىيىنىڭ مەركىزىدە، ساكسونىيىدە ۋە رۇر ۋادىسىدا كۆرۈلمەكتە ئىدى. بۇ جايلاردا يەھۇدىلار

تەرىپىدىن كېڭەيتىلىۋاتقان بۇ تۈر كېسەللىكىگە قارىشى ئەقىل دەپ ئاتالغان نەرسىنىڭ ئىشقا كىرىشتۈرۈلگەنلىكىنى كۆرسىتىدىغان ھېچقانداق بىر ئالامەتنى ئۇچراتقىلى بولمايتتى. بۇنىڭ سەۋەبىنىمۇ ئەقىل دېگەن بۇ نەرسىنىڭمۇ ماددى مەنپەئەت دەپ ئاتالغان يالغانچىلىق ۋە ئەخلاقسىزلىقلارنىڭ بۇلغىشىغا دۇچ كەلگەنلىكىدىن كۆرۈش مۇمكىن. بۇلارمۇ نامراتلىققا قارىغاندا مائارىپ سىستېمىمىزدىكى خاتا ئوقۇتۇشلار سەۋەبىدىن بارلىققا كەلمەكتە ئىدى. كۆزقاراشلارغا قارىغاندا مۇش ھەل قىلغۇچ رول ئوينايدىغان بۇگۈنكىدەك بىر دەۋردە ئىدىيىۋى جەھەتتە تەربىيەلەش ۋە جىسمانى جەھەتتە يېتىشتۈرۈشنىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلىشى يۇقۇرى يىللىق سىنىپلىرىمىزدا ئوقۇيدىغانلارنى ھۆكمران بولۇش ۋە ئۆسۈپ يېتىلىش قابىلىيەتلىرىنى ئىشقا سېلىشتىن مەھرۇم قالدۇرغان ئىدى. كىشىلەرنىڭ قورقۇنچاقلىقىنىڭ تۈنجى سەۋەبچىسى كۆپۈنچە ۋاقىتلاردا بەدەن ئاجىزلىقىدۇر. ئەمما روھى تەربىيىگە بەكلا چىڭ ئېسىلىۋېلىپ جىسمانى تەلىم ـ تەربىيەنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش، ياش ئۆسمۈرلەردە جىنسى ئىستەكلىرىنىڭ ئورتىغا چىقىشىغا سەۋەپ بولۇپ بەرمەكتە.

تەنتەربىيە بىلەن گىمناستىكا ھەرىكەتلىرىدە پولاتتەك چىنىقىپ چىققان بىر يىگىت، ئۆيدىن تالاغا چىقماي ئىدىيىۋى ئۇزۇقلۇقتىنلا بەھرىمەن بولۇپ كېلىۋاتقان بىرسىگە قارىغاندا جىنسى مۇناسىۋەت ئېھتىياجىنى تېخىمۇ ئاز ھېس قىلىدۇ. ئۆلچەملىك تەربىيە ئارقىلىق يېتىشىپ چىققان ساغلام بىر يىگىتنىڭ بىردىر ئايالدىن ئالىدىغان زوۋقى مۇددەتتىن بۇرۇن ئەخلاقى جەھەتتە بۇزۇلغان بىر كىشىنىڭ ئالىدىغان ھۇزۇرىغا ئوخشىمايدىغانلىقىنى ئۇنۇتماسلىقىمىز كېرەك. ياشلار بوش ۋاقىتنى بەدىنىگە پايدىلىق بولىدىغان ھەرىكەتلەر بىلەن چىنىقتۇرۇشقا سەرىپ قىلىشى كېرەك. ياش ئۆسمۈرلەر ياش ۋاقىتلىرىنى بىكار لاغايلاپ ئۆتكۈزۈشكە، كوچا دەسسەپ، كىنوخانىلارغا يوغلاپ يۈرۈشكە قەتئى ھەققى يوق. ئۆگۈنۈشتىن چۈشكەندە بەدەن چىنىقتۇرۇش پائالىيەتلىرى بىلەن شوغۇللىنىشى، كۈنلەرنىڭ بىردە ۋۇجۇدىنىڭ يۇمشاپ مىلىقلاپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن موسكوللىرىنى چىنىقتۇرۇپ تاشتەك چىڭ تۇتىشى لازىم. تەنتەربىيە ئوقۇتقۇچىلىرىمۇ بەدەن چىنىقتۇرۇش بىلەن شوغۇللىنىش ئىشى ھەر بىر ئۆسمۈرنىڭ ئىختىيارىدىكى ئىش دەيدىغان گەپلەرگە ھەرگىز قۇلاق سالماسلىقى، تەنتەربىيە ئىشىنى ئۇلۇغ بىر ۋەزىپە دەپ تونۇشى، ياش ـ ئۆسمۈرلەرنى پۈلاتتەك ساغلام تۇتۇش ئارقىلىق ئۇلارنى كەلگۈسىگە تەييارلىشى، ئۇلارنى بۇ جەھەتتە يىتەكلىشى لازىم. ھېچكىمنىڭ نەسلىگە، بولۇپمۇ ئىرقىغا زىيان كەلتۈرىدىغان گۇناھ ئۆتكۈزۈش ھەققى يوق!

تەنتەربىيە بىلەن بىر قاتاردا روھى جەھەتتىن زەھەرلىنىشىگىمۇ قارشى كۆرەش قىلىنىشى لازىم. بىزنىڭ تاشقى پائالىيەتلىرىمىزنىڭ ھەممىسى خۇددى بىر قىزلار باغچىسى ئىچىدە ياشاۋاتقاندەك بىلىنىشى مۇمكىن. بۇنداق يەرلەردە جىنسى كۆشكۆرتىشلەر بىلەن ۋۇجۇدىنى خاراپ قىلىشلار پۈرەكلەپ ئېچىلىپ تۇرىدۇ. بىزدىكى كىنوخانىلار بىلەن تىياتىرخانىلارغا قارايدىغان بولساق، ئۇنداق يەرلەردە بولۇپمۇ ياشلىق دەۋرىنىڭ ئېھتىياجى بولغان مەسىلىلەرگە ھېچقاچان ئورۇن بەرمىگەنلىكىنى كۆرۈپ ئالالايمىز. بۇنى ھېچكىم ئىنكار قىلمىسا كېرەك؟ كۆرگەزمە ۋە ئېلان سەنئەت تاختىلىرىدا ئەڭ پەسكەش ۋاستىلاردىن پايدىلىنىپ خەلقنىڭ دىققىتىنى تارتىشقا تىرىشىدىغان ئېلانلار، ئەقلى جەھەتتە تېخى يېتىلمىگەن ياشلار ئۈچۈن ئېغىر زىيانلارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن. بۇ تۈردىكى ئەركىن ۋە شەھۋەتلىك مۇھىتنى تېخى پەرق قىلالىغىدەك ھالغا كەلمىگەن ياشلىرىمىزنى بىر قىسىم ناچار يوللارغا يېتەكلەپ كىتىشى مۇمكىن. بۇنداق يەرلەر تېخى يېتىلىش باسقۇچىدا تۇرىۋاتقان ياشلىرىمىزغا ھەرگىزمۇ مۇۋاپىق ئەمەس. بۈگۈنكى ئوقۇتۇش تۈزۈمى ھەقىقەتەنمۇ ياشلىرىمىزنىڭ ھەر جەھەتتە ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىگە مۇۋاپىق ئەمەس. شۇنداق بولغاچقا، بىزدىكى ياشلار بالدۇر قۇرامىغا يېتىپ، يەنە مۇددەتتىن بۇرۇن قېرىدىغان ئەھۋالدا قالغان.

سوت مەھكىمىسىنىڭ كورىدورلىرىدىن خەلقنىڭ قۇلىقىغا بىر قىسىم قورقۇنۇشلۇق ۋەقەلەر ھەر دائىم ئاڭلىنىپ تۇرماقتا؛ ئۇ يەرلەردە ئون تۆت ـ ئون بەش ياشلىق بالىلىرىمىزنىڭ روھى تۈرمۈشى ھەققىدە دەھشەتلىك ۋەقەلەر تىلغا ئېلىنماقتا. ئەگەر سىبىلىس كېسىلى ئۇ ياشتىكىلەر ئارىسىدا تارقىلىپ يۇرگەن بولسا، ئۇنىڭغا كىممۇ ھەيران قالماسلىقى مۇمكىن؟ جىسمانى جەھەتتىن ئاجىز، ئىدىيىۋى جەھەتتە چىرىگەن بىر ياشنى شەھەردىكى بىر پاھىشە بىلەن ئۆيلىنىپ يۇرگەنلىكىنى كۆرۈش بىر پاجىئە ھېسابلانماي نېمە؟ ياق، ياق! پاھىشىلىكنى يوقاتماقچى بولغان بىرسى، ئالدى بىلەن ئۇنىڭ پەيدا بولۇش سەۋەبلىرىدىن بىرى بولغان ئەخلاقى جەھەتتىكى چىرىكلىشىش مۇھىتىنى يوقىتىشى شەرت.

ئەگەر، چوڭ شەھەر مەدەنىيىتىنىڭ ئەخلاقى ۋاباسى ھېسابلىنىدىغان پاسكىنىچىلىقلار ئۇۋۇسىنى يوقاتماقچى بولىدىكەنمىز، دۇچ كېلىدىغان ھەرقانداق بېسىملارغا، دات ـ پەرياتلىرىغا، نارازىلىقلارغا قىلچە پەرۋا قالماي قەتئى تۇردە تاقىۋېتىشىمىز كېرەك. ئەگەر ياشلىرىمىزنى بۇنداق پاتقاقلىقلاردىن تارتىپ چىقارمىغىنىمىزدا ئۇلار بۇ پاسكىنىچىلىقلار ئىچىدە بوغۇلۇپ تۇگەپ كېتىدۇ. بۇنداق پاسكىنىچىلىقلارغا كۆز يۇمۇپ ئۆتكىزىۋېتىش تەرىپىدە تۇرىدىغان بىرسى كەلگۈسى نەسىلىمىزگە

مۇناسىۋەتلىك كىلەچىكىمىزنى پاھىشۇازلىق ئىچىگە چوڭقۇر پاتۇرىۋېتىشتا ھەمكارلىشىپ بېرىۋاتقان بىرسى ھېسابلىنىشى شەرت. مەدەنىيىتىمىزنىڭ بۇ جەھەتتىكى پاسكىنىچىلىقلاردىن تازىلىنىش ھەربىتى بارلىق ساھەلەرنى دېگىدەك ئۆز ئىچىگە ئالغان بولىشى كېرەك. تىياتىر، گۈزەل سەنئەتلەرنىڭ ھەر قايسى تارماقلىرى، ئەدەبىيات، سىنارىيە، گېزىت ـ ژورناللار، ئېلان سەنئەت، ماگىزىنلاردا كۆرگەزمە قىلىنىدىغان دۇنيانىڭ بۇ پەسكەشلىكلىرىدىن تازىلىنىپ، مەدەنىيەت ۋە دۆلەتنىڭ پىرىنسىپى بولغان ئەخلاقى پىرىنسىپلارنىڭ باشقۇرۇشىغا تاپشۇرۇلىشى لازىم.

تاشقى پائالىيىتىمىزدە چەتتىن كىرگۈزۈلگەن زامانىۋىيلىقنىڭ روھىمىزنى بۇغىدىغان، مەستخوش قىلىدىغان نەرسىلەر بىلەن بىر قاتاردا ھەر تۈرلۈك دوگمىلارنى، مەرتلىككە خىلاپ ئىككى يۈزلىمىلىكلەرنى پاك ـ پاكىزە تازىلىۋېتىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ. بۇ تۈر ئىشلاردا غايە ۋە تۇتقان يولىمىز مىللىتىمىزنىڭ جىسمانى ۋە ئەخلاقى ساغلاملىقىنى قوغداشنىڭلا غېمىدا يۈرىدىغان ھالەتنى شەكىللەندۈرۈش كېرەك. شەخسىلەرگە بېرىلىدىغان ئەركىنلىك ھوقۇقلىرى، ئىرقىنى قوغداش ۋەزىپىسى ئالدىدا ئىككىنچى پىلاندىكى ئىشلار قاتارىغا ئۆتۈپ قالىدۇ. ئەمما بۇ تۈر ئالدىنى ئېلىش تەدبىرلىرى يولغا قويۇلغاندىن كېيىنلا، ئاندىن بۇ تۈردىكى يۇقۇملۇق كېسەللىككە قارشى كۈرەشنىڭ نەتىجىسىدىن ئۈمىد كۈتەلىشىمىز مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ بۇ يولدا يېرىم ـ ياتا تەدبىرلەر بىلەنلا كۇپايە قىلىنماستىن، ئەڭ قاتتىق، ئەڭ كەسكىن تەدبىرلەرنى يولغا قويۇش لازىم بولىدۇ. ساقىيىشىدىن ئۈمىد قالمىغان كېسەللەرنىڭ بۇنداق كېسەللىك بىلەن يۇقۇملانمىغان ساغلام يۈرتدېشىغا مىكروپ يۇقتۇرۇشنىڭ ئالدىنى ئالماسلىق بەكلا ئېغىر جىنايەتتۇر. بۇ ئىش، بىر ئادەمگە يامانلىق قىلىپ سېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن يۈز كىشىنىڭ ئۆلۈمگە رازى بولىدىغان تۈردىكى بىر مۇئامىلە ھېسابلىنىدۇ. سىبلىس كېسىلگە گىرىپتار بولغان بىرسىگە سىبلىس مىكروبى بىلەن بۇلغانغان پەرزەنت تېپىشىغا يول قويىمىغانلىق ئەڭ ئاقىلانە ھەربىكەت قىلغانلىق ھېسابلىنىدۇ. بۇنداق ئىشلار بەلگىلىك بىر ئاساسقا تايانغان ۋە تەلەپ بويىچە ئىشلەنگىنىدە، ئىنسانىيەتكە قارىتا ئىشلەنگەن ئەڭ پايدىلىق ياخشىلىق ھېسابلىنىدۇ. بۇ تۈردىكى مەرتلىك، مىليونلىغان بىتەلەينى ئازاپتىن قۇتقۇزغاندەكدەك، بىزنى بۇ تۈر كېسەلگە شىپالىق تېپىش يولىغا باشلاپ ماڭالايدىغان بولىدۇ. بۇ يولدا قەتئى مېڭىش غەيرىتىمىز، كۆرۈنگەن كېسەللىكلەرنىڭ قەدەمۇ ـ قەدەم يېيىلىپ كېتىشىنى توساپ قالالايدىغان بىر توسالغۇنى شەكىللەندۈرۈپ بېرىدۇ. چۈنكى، بۇ جەريانداا ساقىيىشىدىن ئۈمىد قالمىغان كېسەللەردىن يىراقلىشىش

مەقستىدە ئۇلارنى ئايرىپ تۇتۇش ۋە كەسكىن بىر تەرەپ قىلىش قارارىنى ئېلىشقىمۇ ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرەلەيدۇ.

بۇنداق تەدبىر، بەلكىم سىبلىس يۇقتۇرغۇچىلارنى ئۆچۈن بەكلا ياۋايىلارچە تەدبىر بولۇپ كۆرۈنگەندەك قىلغىنى بىلەن، ئېلىنىدىغان بۇنداق تەدبىرلەر، زامانىمىزنىڭ بۇ ئازابىنى كىلەچەك ئەسىر نەسىللىرىگىمۇ تارقىلىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش رولىنى ئوينايدىغان بىر تەدبىر بولغانلىقى ئۆچۈن، بىر ھېساپتا كىچىككىنە قۇربان بېرىش بىلەن مىڭلىغان كەلگۈسى ئەۋلادىمىزنى قۇتقۇزۇپ قالغان بولىمىز. ئالدىنقى ئەسىرنىڭ ئازاپلىرى كىلەچەك ئەسىرنىمۇ ئازاپلاشتىن ساقلاپ قالىدىغان رولى بولىدىغانلىقى ئۆچۈن، بۇنى بىر غەنىمەت دەپ قاراپ، بۇ ئىشنى قەتئى ئىككىلەنمەي ئىجرا قىلىش لازىم. شۇنداق بولغاچقا، سىبلىس بىلەن بۇ كېسەلنى پەيدا قىلغۇچى ئامىل بولغان پاھىشۋازلىققا قارشى كۈرەش قىلىش ئىشى، ئىنسانلار ئالىمىنىڭ ئەڭ چوڭ ۋەزىپىلىرىدىن بىرى ھېسابلىنىدۇ. بۇ يەردە بىردىن ـ بىر چوڭ مەسىلە، تار دائىرىلىك بىر مەسىلە ھەل قىلىنىۋاتقىنى يوق. بۇ يەردە ھەل قىلىنىدىغان مەسىلە ھەرگىزمۇ ۋاقىتلىق بىر ھادىسىنىڭ ئالدىنى ئېلىش مەسىلىسى بولماستىن، بەلكى بۇ ۋابانىڭ ئىزچىل داۋاملىشالايدىغانلىق ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، بۇ يۇقۇملۇق كېسەللىكنى بارلىققا كەلتۈرگەن بارلىق ناچار ئىللەتلەر بېغىنى ئۈزۈپ تاشلاش كۆزدە تۇتۇلماقتا. چۈنكى، بەدەندىكى بۇ يارىنىڭ پەيدا بولۇشىدىكى ئەسلى سەۋەپ، ئىجتىمائى ئەخلاق ۋە ئىرقنى ساقلاپ قېلىش ئامىللىرىدا كېسەللىك كۆرۈلگەنلىكىنىڭ نەتىجىسى دەپ قارىلىشى كېرەك. ئەگەر، بۇ كۈرەش قانۇن ۋە بوشاڭلىق، ھۈرۈنلۇق قاتارىدىكى سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن قانات يايدۇرۇلمايدىغان بولغىنىدا، بەش ئەسىر ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن مىللىتىمىزنىڭ قايسى ئەھۋالغا چۈشۈپ قالىدىغانلىقىنى پەرەز قىلماق ئۈنچە تەس بولمىسا كېرەك. تەبىئەتنىڭ ياراتقۇچىسى بىلەن ئوينىشماي تۇرۇپ، ھېچبىر كىشىنى تەڭرىنى خىيالى ئۈيدۇرما دېيىشىدىن ياندۇرۇش مۇمكىن ئەمەس.

بۇرۇنقى ۋاقىتلاردا گېرمانىيىدە بۇنداق بىر كېسەللىك ۋاباسىغا قارىتا قانداق قىلغان بولغىيتى؟ سەگەك ئولتۇرۇپ بۇ مەسىلىنى تەتقىق قىلغىنىمىزدا، ھەقىقەتەنمۇ كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان ئاقىۋەت ئوتتۇرغا چىقىدۇ. گەرچە ئۇ ۋاقىتلاردىكى ھۆكۈمەت دائىرىلىرى بۇ كېسەللىكنىڭ قورقۇنۇشلۇق ۋەيرانچىلىقى بىلەن بۇ ۋەيرانچىلىقنىڭ كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ئاقىۋىتىنى ئېنىق پەرەز قىلالمىغاندەك قىلسىمۇ، ئۇلار يەنىلا بۇ كېسەللىكنىڭ كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان خەۋپىنى ئېنىق كۆرەلىگەن ئىكەن. ئەمما ئۇلار بۇنداق بىر ۋاباغا قارشى تۇرۇشتا مۇۋەپپەقىيەتلىك بولالمىغان. چۈنكى ئۇ ۋاقىتلاردا بۇنداق بىر

كېسەللىكتىن ساقلىنىش ئۈچۈن تۈپ يىلتىزىدىن تەدبىر ئېلىش ئورنىغا بەكلا ئاددى ئالدىنى ئېلىش يوللىرىدىن پايدىلىنىپ كەلگەن ئىدى. بۇ جەھەتتە بىر قىسىم قېلىپلىشىپ قالغان بەزى پىكىرلەرنى ئوتتۇرغا قويۇشقان بولسىمۇ، يەنىلا بۇنداق بىر كېسەللىكتىن ساقلىنىشقا ئامال قىلالمىغان ئىدى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار ھەر بىر پاھىشىنى مەخسۇس تەكشۈرۈشتىن ئۆتكۈزۈپ تۇرۇشقان، كېسەللىك سېزىلگەن ھامان بالىنىسقا ياتقۇزۇشقان، كېسەلنى ئادەتتىكىچە بىر قۇر داۋالاپ قويۇپلا بالىنىستىن چىقىرىۋىتىشكەن. شۇنداق قىلىپ، پاھىشىلەر قايتىدىن ساغلام كىشىلەرئارىسىغا قويۇپ بېرىلەتتىكەن. شۇنىڭ بىلەن بىر قاتاردا يەنە مەخسۇس بىر مۇداپىيە كۆرۈش ئەترىتىمۇ تەشكىل قىلىنغانتى. ئۇلار، تولۇق ساقايمىغان بىرسىنىڭ ھەر قانداق بىر جىنسى مۇناسىۋەتتىن ئۆزىنى يىراق تۇتىشىنى تەلەپ قىلىشاتتى. بەلگىلىمىگە بوي سۇنمىغانلارنى جازالىشاتتى. بۇ ئۇسۇل ئەڭ ئۈيغۇن تەدبىرلەردىن بىرى بولىشىغا قارىماي، ئىجرا قىلىشتا تۈزۈك نەتىجىسى كۆرۈلمىگەن ئىدى.

ئەگەر بۇنداق بالا ـ قازا بېشىغا كەلگەن كىشى ئايال كىشى بولۇپ قالغىنىدا، كۆپۈنچە ۋاقىتلاردا بىر قىسىم قېينىچىلىقلار سەۋەبىدىن ئۆز سالامەتلىكىنى بۇزغان ئەر كىشىگە قارشى شاھىت بولۇش ئۈچۈن سوت مەھكىمىسىگە بېرىشقا ئۇنىمايدىكەن. ئەسلىدە بۇنداق بىر شاھىتلىقتىن ئۇ ئايالغا ھېچقانداق بىر پايدىمۇ تەگمەيتتى. ھەتتا ئەكسىچە بۇنداق شاھىتلىققا چىقىپ زىيان تارتىدىغىنى يەنىلا شۇ ئايال كىشى بولۇپ قالاتتى. چۈنكى، بۇ سوتتىن كېيىن تونۇش ـ بىلىشلىرىدىن ئايرىلىپ، ھەممىنىڭ كۆزىگە يامان كۆرۈنىدىغان بىرسىگە ئايلىنىپ قالاتتى. بۇ جەھەتتە، ئايال كىشى، ئوخشاش ئاقىۋەتكە دۇچ كېلىدىغان ئەرلەرگە قارىغاندا تېخىمۇ بەتەر ئەھۋالغا چۈشۈپ قالاتتى. يەنە بىر تەرەپتىن سىبلىس يۇقتۇرۇپ يۈرىدىغان ئادەم ئېرى بولغىنىدا، ئەھۋال تېخىمۇ مۇرەككەپلىشىپ كېتەتتى. بۇنداق بىر ئەھۋالدا بىچارە ئايال، ئېرىنى سوتقا ئەرز قىلالىشى مۇمكىنمۇ؟ ئەگەر ئايال كىشى ئېرىنى سوتقا ئەرز قىلمىسا ئۇنىڭ بېشىغا قانداق كۈنلەرنىڭ كېلىدىغانلىقى ھەممىگە ئايان.

ئەر كىشىنىڭ ئەھۋالىغا كەلسەك، ئۇ بۇ كېسەللىكنى ئۆزى بىر يەرلەردىن يۇقتۇرۇپ كەلگەن بولاتتى. ئادەتتە بۇ بالانى ھاراق ئىچىۋېلىپ مەستچىلىكتە يۇقتۇرۇپ ئالغان بولاتتى. بۇ ئەر، سىبلىسنى قايسى ئايالدىن يۇقتۇرۇپ ئالغانلىقىنىمۇ پەرق قىلالمىغىدەك ئېغىر مەس بولغاچقا، كېيىن بۇ كېسەلنى كىمدىن يۇقتۇرىۋالغانلىقىنىمۇ ئەسلىيەلمەيدۇ. ئەرلەرنىڭ بۇنداق ئالاھىدىلىكىنى كېسەل تارقىتىپ يۈرىدىغان ئاياللار ياخشى بىلگەچكە، مەست بولغان ئەرلەر ئۇلار ئۈچۈن ئەڭ ئۈيغۇن ئۆۋلىنىش ئولجىسى

ھېساپلىناتتى. نەتىجىدە، مەستچىلىكتە خۇدىنى بىلمەيغان ئەر كىشى ھەرقانچە ئەسلەپمۇ بۇ كېسەلنى قايسى ئايالدىن يۇقتۇرىۋالغانلىقىنى زادىلا ئېسىگە ئالالمايدۇ. مىيونخېن، بېرلىن ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش باشقا چوڭ شەھەرلەردە بۇنداق ئەھۋاللارنىڭ كۆرۈلۈشىگە تۇلا بەك ھەيران قالماسلىق كېرەك. بۇنداق كېسەلنى يۇقتۇرىۋالىدىغان ئەرلەرنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى بۇ تۇردىكى چوڭ شەھەرلەرگە سىرتتىن كۆچۈپ كەلگەن كىشىلەر بولغاچقا، ئۇلار بۇنداق چوڭ شەھەرلەرنىڭ جەلىپ قىلىش كۈچى ئالدىدا قىلچە تەجرىبىسى يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە سىرتتىن ئېقىپ كەلگەن بىرسى بۇنداق بىر كېسەللىكنى يۇقتۇرىۋالىدىغانلىقىنى نەدىنمۇ بىلسۇن؟ كۆپۈنچە ۋاقىتلاردا ساقتەك كۆرۈنگەن بىر ئەر كىشى كېسەللىك بىلىنىپ بېشىغا ئېغىر دەرت كەلمىگىچە، ئۆزىنىڭ بۇنداق بىر كېسەلگە گىرىپتار بولغانلىقىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەي يۈرۈۋېرىدۇ. بۇنداق ئېغىر ئەھۋالدا قالغانلارنىڭ سانىمۇ ئاز ئەمەس. شۇنداق قىلىپ، بۇ تۈر يۇقۇملۇق كېسەللىككە قارشى ئېلىنغان بۇنداق قانۇنى تەدبىرلەرنىڭ ئاساسەن ئۇنۇمى يوق دېيەرلىك بولۇپ، پاھىشىلەرنىڭ تەكشۈرۈلۈشلىرىمۇ ئوخشاشلا نەتىجىسىز قېلىۋېرەتتى. ئۇ چاغلاردا ئەسلىدىنلا بۇ تۈردىكى تەدبىرلەرگە تايىنىپ كېسەلنى ساقايتىشقا بولىدىغانلىقىغىمۇ ھېچ كىمنىڭ ئىشەنچى يوق ئىدى. ئەمەلىيەتتە، سىبلىس كېسەللىكى ئېلىنغان بۇ تۈردىكى تەدبىرلەرگە قارىماي بەربىر تېزلىكتە يېيىلىپ تارقالماقتا ئىدى. بۇ ئاقىۋەتلەردىن شۇنى ئوچۇق كۆرۈۋېلىشقا بولىدىكى، داۋالاش ئۇسۇللىرىنىڭ تەسىرى ھېچقانچە رول ئوينىيالماي كەلمەكتە. چۈنكى ئالدىنى ئالىمىز دەپ يولغا قويۇلغان تەدبىرلەرنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى يېتەرسىز، ھەتتا بەكلا كۈلكىلىك تەدبىرلەر ئىدى. ئەسلىدە خەلقنىڭ پاھىشىلىككە بولغان ئەخلاقى قاراشلىرى ئۈستىدە ھېچقانداق بىر ھەرىكەت قىلىنماي كېلىنمەكتە. بۇنداق تەدبىرلەرنىڭ ھەر قانداقى قىلچە رولى يوق چارىلار دەپ قارايدىغان بىرسى، بۇنداق بىر ئاپەتنىڭ يېيىلىشىغا مۇناسىۋەتلىك ئىستاتىستىكا مەلۇماتلىرى ئوتتۇرغا چىقارغان ئەمەلى پاكىتلارنى ئاق نىيەتلىك بىلەن تەھلىل قىلىپ باقمىغان، كېيىنكى بىر ئەسىر جەريانىدا بۇ كېسەللىكنىڭ كۆپىيىشى بىلەن سېلىشتۇرۇپ كۆرۈپمۇ چۈچۈپ مۇزدەك تەر باسمايدىغان بىرسىنى بىر ئىشەكچىلىكمۇ ئەقلى يوق بىرسى ئىكەن دېيىشكىلا توغرا كېلىدۇ.

ئۆتمۈشتىكى گېرمانىيىدە، بۇنچە يىرگىنىشلىك بىر ۋەقەگە قارىتا شۇنچە ئاجىز، شۇنچە تەدبىرسىز قېلىشىنىڭ ئۆزىلا مىللەتنىڭ بۇزۇلۇشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان سەۋەپلەر قاتارىدىكى بىر ئىشارەت ئىدى. ھەرقانداق بىر ئىشنى كۆرەش قىلماي تۇرۇپ ئىشقا ئاشۇرغىلى بولمايدىغان بۇ دۇنيادا، بىزگە سوۋغا

سۈپىتىدە بېرىلگەن ئەستايىدىللىقىمىزنى تەلەپ قىلىدىغان بۇنداق بىر كۈرەش جەريانىدا، ئەگەر زورلۇق كۈچىدىن پايدىلانمىغىنىمىزدا، ئۆزىمىزنىڭ سالامەتلىكىنى قوغداش ئۈچۈن قىلىشقا تېگىشلىك بىر كۈرەشتە يېڭىلىپ يۈرگەن بولساق، دېمەك ئۆزىمىزنىڭ ياشاش هوقۇقىمىزنىمۇ قولدىن بېرىپ قويغان هېسابلىنىمىز. چۈنكى، بۇ دۇنيا يېرىم ـ ياتا تەدبىرلەر بىلەن ماقۇل دەيدىغان ئاجىزلارغا مەنسۇپ بولماستىن، هەممە ئىشتا ئەڭ مۇكەممەل ۋە ئەڭ كەسكىن تەدبىر ئىزلىش ئۈسۈلىدىن پايدىلىنالايدىغان كۈچلۈكلەرنىڭ مۇلكى بولىدىغانلىقىنى هەرگىز ئۇنۇتماسلىقىمىز كېرەك.

مەدەنىيەت سەۋىيىسىنىڭ بەكلا تۆۋەنلەپ كېتىشى، كونا ئىمپېرىيىنىڭ ئەڭ روشەن چېرىكلىشىشكە يۈز تۇتقان تەرەپلىرىدىن بىرسى ئىدى. بۇ يەردە مەدەنىيەت دېگىنىمىزدە، بۇگۈنكى كۈندىكى مەدەنىيەتلىك دەيدىغان سۆز بىلەن ئىپادىلىنىپ كېلىۋاتقان ئۇقۇمنى كۆزدە تۇتمايدىغانلىقىمنى تەكىتلەيمەن.

19 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدىلا سەنئىتىمىز هەرگىز خەقنىڭ نەرسىسى دەپ بىر چەتكە تاشلاشقا بولمايدۇ دەپ قارىلىۋاتقان، شۇ ۋاقىتقىچە بىزگە يادا بولۇپ كەتكەن، ئەمما بىزگە يات گۇمانلىق ئۇنسۇرلار بىلەن بۇلغۇنۇشقا باشلىغان ئىكەن. توغرا، ئۇنىڭدىنمۇ بۇرۇنقى دەۋرلەردە هەقىقەتەنمۇ زوق ۋە ئىستېتىكىلىق جەهەتلەردە نۇرغۇنلىغان خاتالىقلار سادىر قىلىنغان ئىكەندۇق. شۇنداق تۇرۇغلۇقمۇ يەنىلا نۇرغۇنلىغان ئەدەپ ۋە سەنئەتكارلىرىمىز ئوتتۇرغا چىقىپ تۇرۇۋېتىكەن. شۇڭا ئۇندىن كېيىنكى ئەۋلاتلارمۇ شۇ ۋاقىتنىڭ ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلىرىنىڭ ئەسەرلىرىدە مەلۇم دەرىجىدە بولسىمۇ تارىخىي قىممەتلەرنىڭ بارلىقىنى هېس قىلالايتتى. بۇنىڭ سەۋەبى، ئۇ ئەسەرلەر قىلچە سەنئەت ئالاهىدىلىكى بولمىغان پۈتۈنلەي تەپەككۇر يىتەرسىزلىكىنى ئاساس قىلىدىغان، چۈشەنچە سەۋىيىسىنىڭ تۆۋەنلەپ كېتىشى نەتىجىسىدە ئوتتۇرغا چىققان دەۋر ئۆزگىرىشىنىڭ مەهسۇلى بولغان ئەسەرلەردىن يەنىلا پەرقلىق بولىشى ئىدى. مەدەنىيەت سەۋىيىسىنىڭ تۆۋەنلەپ كېتىشىنى مەدهىلەيدىغان هەربىر كەيىنكى دەۋرلەردە سىياسىي بوهرانلارنىڭ كۆرۈلىشى نەتىجىسىدە ئوتتۇرغا چىقىشقا باشلايدۇ. راس دېمىسىمۇ، كومۇنىزم دېگەن بۇ نەرسە كومۇنىستلىقتا خاس مەدەنىيەت شەكلىنىڭ نامايەندىسى، ئىدىيە ساهەسىدىكى بىردىن ـ بىر شەكل هېسابلىناتتى.

بۇنداق بىر دېئاگنوزنى غەلىتىلىك دەپ قارايدىغانلار كومۇنىستلىشىش بەختىيارلىقىغا ئېرىشكەن دۆلەتلەرنىڭ ئىجتىمائى ساهەلىرىنى تەكشۈرۈپ كۆرسىلا كۆپايە. بۇنداق تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىدىغانلار، ئۇ ئەللەردە دۆلەت تەرىپىدىن ماقۇل كۆرۈلگەن، ساراڭلار بىلەن سىموۋۇلچىلارنىڭ ئاخماقانە هەربىكىتىنىڭ مەهسۇلى بولغان نەرسىلەرنى سەنئەت دەپ ئاتايدىغانلىقىنى

كۆرۈپ ئالالايدۇ. ئۇلار بۇ نەرسىلەرنى كۆرۈپ قورقۇپ چۈچۈپ كېتىشى مۇمكىن. بىز ئۇلارنى، كوبىزم بىلەن داداىئىزم دەيدىغان غەلىتە ئۇقۇملىرى ۋاستىسىدا 19 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا تونۇشقا باشلىغان ئىدۇق. بۇ تۈر ئېقىملار باۋارىيىدە قىسقا مۇددەتلىك پەيدا بولغان سوۋېت جۇمھۇرىيەتلىرى دەۋرىدىمۇ ئوتتۇرغا چىققان ئىدى. شۇ ۋاقىتلاردىلا بارلىق رەسىملەردە، تام گېزىتى ئېلانلىرىدا يالغۇز سىياسى جەھەتتىكى يىمىرىلىشىنىڭلا بەلگىسىنى ئەمەس، مەدەنىيەت جەھەتتىكى يىمىرىلىشىنىڭ ئىزلىرىنىمۇ كۆرىۋېلىشقا بولاتتى. 1911 ـ يىلىدىن بۇيان كىلەچەكچىلەر ۋە كۇبىزمچىلارنىڭ ئاخماقانە گەپلىرىدە ئۆزىنى كۆرسىتىشكە باشلىغان بىر تۈرلۈك مەدەنىي بۇزۇلۇش ئەگەر بۇندىن ئاتمىش يىل بۇرۇن ئوتتۇرغا چىققان بولسىمۇ بەلكىم بۇگۈن يۈز بېرىۋاتقان سىياسى بۇزۇلۇشىمىزنىڭ ۋەھىمىلىرى ئۇنچە بەك قورقۇنۇشلۇق بولۇپ كەتمەس بولغىيدى. چۈنكى، ئاتمىش يىل بۇرۇن داداىئىزمچىلىق نامى بىلەن بىردەر رەسىم كۆرگەزمىسى ئاچقىمەن دېيىش قەتئى مۇمكىن ئەمەس بولۇپلا قالماي، ھەتتا بۇنداق بىر كۆرگەزمە ئاچماقچى بولغان بىرسىنى دەرھال روھى كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسىغا ئاپىرىپ سولاپ قويىشى مۇمكىن ئىدى. ئۇ يىللاردا بۇنىڭدەك بىر ۋابا كېسىلىگە ھەرگىزمۇ ياشاش پۇرسىتى بەرمەيتتى. ئۇ چاغدىكى جامائەتچىلىك ئۇنداق نەرسىلەرنى قەتئى قوبۇل قىلمىغان، دۆلەتمۇ بۇنى توسماي قاراپ تۇرالمىغان بولاتتى. چۈنكى، ئۇ دەۋرلەردە خەلق ئاممىسىنى ئىدىيە جەھەتتە ئەسەبلىشىش يولىغا قاراپ يېتەكلىنىشىنى توسۇش ئىشى بىر ھۆكۈمەت ۋەزىپىسى ھېسابلىناتتى. شۇڭا بۇنداق بىر سەنئەت شەكلى چوقۇم بىر كۈنى يوقۇلىشى شەرت ئىدى. چۈنكى، بۇنداق بىر سەنئەت ئۇسلۇبى ئەمەلىيەتتە ئومۇمي چۈشەنچىلەر ھالىغا كېلىشى بىلەن تەڭ، ئىنسانىيەت ئۈچۈن بەكلا ئېغىر ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ئېغىر يەر تەۋرەشتەك تەسىرلەرنى پەيدا قىلىۋېتىشى مۇمكىن ئىدى. بۇنداق بىر ھالەتنىڭ قايسى تۈردىكى ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشىنى پەرەز قىلىشنىڭ ئۆزىلا كىشىنى ئۈركىتىپ ساراسىمگە سېلىشقا يېتىپ ئاشاتتى.

كېيىنكى يىگىرمە يىل جەريانىدىكى مەدەنىيىتىمىزنىڭ تەرەققىياتىنى تەتقىق قىلىدىغان بولساق، قالاق ھەربىكەتلەر ئىچىگە نەقەدەر قورقۇنۇشلۇق چوڭقۇرلاپ پېتىپ كېتىۋاتقانلىقىمىزنى كۆرۈپ ئالالىشىمىز، مەدەنىيىتىمىزنى ئاخىرى بىر كۈنى يوق قىلىۋېتىدىغان بىر قاتار كېسەللىك مەرەزلىرىنى يېتىشتۇرىدىغان ئۇرۇقلارنىڭ ھەر تەرەپكە يامراپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرەلىشىمىز مۇمكىن. بۇ يەردىمۇ ئاستا ـ ئاستا داۋام قىلىۋاتقان پارچىلىنىشقا قاراپ كېتىۋاتقان بىر دۇنيانىڭ يىمىرىلىشىنى سېزەلىشىمىز مۇمكىن. بۇ كېسەللىكتىن ساقلىنىشنى بىلمەيدىغان مىللەتلەرنىڭ ھالىغا ۋاي!

بۇ تۇر كېسەللىك ۋەقەلىرىنى گېرمانىيەنىڭ ھەر تەرىپىدە ئۇچۇرتۇش مۇمكىن. ھەممە نەرسە ئەڭ ئاخىرقى چېكىگە يەتكەن، يار لۇئىگە قاراپ تېز سۇرئەتتە ئىتتىرىلىۋاتقان ھالەت كۆرۈلمەكتە. مەسىلەن، تىياتىرلارنىڭ سەۋىيىسى كۈندىن-كۈنگە تۆۋەنلەپ كېتىۋاتماقتا. ناۋادا ئوردا تىياتىر سەنئىتىنىڭ پاھىشلىشىشگە قارشى تىرکىشىش ھەرىكەتلىرى باشلىتىلمىغان بولسا ئىدى، مەدەنىيەت ئامىللىرىدىن بىرى بولغان تىياتىر سەنئىتى ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى قەتئى يوقاتقان بولاتتى. سەھنە سەنئەتلىرىمۇ بىر نەچچىسىنى ھېساپقا ئالمىغاندا شۇنداق بىر يەرگە كەلتۈرۈلگەنكى، بۇنداق سەنئەتنى كۆرگىلى بېرىشتىن ۋاز كېچىش ھەرىكىتى، مىللىتىمىزگە بەكلا چوڭ پايدىلىق ھەرىكەت ھېساپلانغان بولاتتى. ياشلارنى ئۇنداق بىر سەنئەت مەركەزلىرىگە ئۆھەرتمەسلىك ئۈچكى بۇزۇلۇشىمىزدىكى ئەڭ ئېچىنىشلىق ھالىمىزنى ئىپادىلەيدۇ. بۇ جەھەتتە بىرەر مۇزىينىڭ دەرۋازىسىغا "ياشلارنىڭ كىرىشىگە رۇخسەت يوق" دېگەن ئېلانلار قىلچە تەمتىرىمەي، قىلچە نومۇس قىلىنماي ئېسىلماقتا. ئەڭ مۇھىم بولغىنى، ياشلارنىڭ تەربىيىلىنىشىگە، چوڭلارنىڭ كۆڭۈل ئېچىشىغا خىزمەت قىلىشى كېرەك بولغان بۇ تۇردىكى يەرلەردە بۇ تۇر ئالدىنى ئېلىش تەدبىرلىرىگە مۇراجەت قىلىشنىڭ كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ئەكسى تەسىرىنى ھەقىقەتەنمۇ ئويلىنىشقا توغرا كېلىدۇ. ئەگەر ئۆتمۈش زامانلاردىكى دراما يازغۇچىلىرى بۈگۈنمۇ ياشىغان بولسا ئىدى، بۇنداق ئالدىنى ئېلىش تەدبىرلىرىنى كۆرۈپ چۈچۈپ كەتكەن بولاتتى. كىم بىلىدۇ دەيسىز، ئۇلارنىڭ بۇنى كۆرۈپ نىمىلەر دەيدىغانلىقىنى. بەلكىم شىللېر بۇلارنى كۆرۈپ رەنجىگەنلىكىدىن سەكرەپ كەتكەن، گىيوتى بۇنى كۆرۈپ غەزەپتىن بېشىنى تولغاپ كېتىپ قالغان بولاتتى ھەقىچان؟ ئەمما بۈگۈن، يېڭىچە نېمىس شېرلىرى ئالدىدا شىللېر، گىيوتى ۋە شېكسپىيىرلار نېمىگە ئەرزىيتتى، ئۇلار دېگەن كونىراپ ئەبجىغى چىقىپ كەتكەن، ۋاقتى ئۆتكەن بىر دەۋرگە مەنسۇپ تۇيغۇلار دېيىلىشى تۇرغانلا گەپ! مانا بۇ، دەۋرىمىزدە كۆزگە چېلىقىدىغان ئەڭ تىپىك رەزىللىك! بۇ دەۋردە يالغۇز پاسكىنا نەرسىلەرلا ئوتتۇرغا چىقىپ قالماي، يەنە ئۆتمۈشنىڭ گىگانتلىرىنىمۇ لەنەتلەر ياغدۇرۇلماقتا. بۇ تۇردىكى ۋەقەلەرنى ھەر دائىم ئۇچرىتىپ تۇرالىشىمىز مۇمكىن. بىر دەۋرنىڭ سەنئەت ئەسەرلىرى قانچىكى ئاددى ۋە قانچىكى ۋەيرانە بولىدىكەن، ئۆتمۈشتىكى ئۇلۇغلۇق بىلەن داڭقىنىڭ ئىزلىرىمۇ شۇنچە ئۆچمەنلىك بىلەن ئەسكە ئېلىنىدىغان بولىدۇ. بۇ دەۋردە قوبۇل قىلىنغان نەرسە، ھەر تۇرلۈك سېلىشتۇرۇش ئىمكانىيىتىنى ئەمەلدىن قالدۇرغان، ئۆزىنىڭ ئەرزان ماللىرىنى شەخسى مەنپەئەتلىرى ئۈچۈن يالغانچىلىق قىلىپ ئوتتۇرغا قويۇش مەقسىتىدە ئىنسانىيەتنىڭ ئۆتمۈشتىكى

ئەسلىمىلەر ئۇچۇرۇپ تاشلانماقتا. شۇنداق بولغاچقا، ئوتتۇرغا چىققان ھەر بىر يېڭى ئورۇن قانچىكى ناچار، قانچىكى كۆڭۈل رەنجىتىدىغان بولسا، ئۆتمۈش زامانلارنىڭ ئەڭ ئاخىرقى قالدۇقلىرىنى سۈپۈرۈپ تاشلاش ئۈچۈن شۇنچىلىك ئورۇنىدىغان ئورۇنغا ئايلانماقتا. ئەسلىدە ئىنسانىيەتنىڭ ھەقىقى مەنىدە يېڭىلىققا كۆچۈشى، كونا ئەجداتلارنىڭ ئەڭ گۈزەل ئەسەرلىرىگە ئۆزىنى مەپتۇن قىلىش، ھەتتا ئۇلارنىڭ قىممىتىنى تېخىمۇ كۆپ ئالدىغا قويۇشقا تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىلىقلا بارلىققا كېلىشى مۇمكىن ئىدى. ئۆتمۈشكە قارىتا سۇلغۇن بىر ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىشتىن قورقماستىن، ئىنسانىيەتنىڭ مەدەنىيەت مىراسلىرىغا شۇنداق بېرىلىش كېرەك ئىدىكى، كونا ئەسەرلەرنىڭ تەسىرىنى داۋاملاشتۇرۇش ئارقىلىق ئۇلارغا تېگىشلىك ھۆرمەتنى ئىپادىلەشكە ھەر دائىم تىرىشچانلىق كۆرسىتىش لازىم ئىدى. شۇنداق بولغاندىلا، يېڭى سەنئەت ئەسەرلىرىنى دەۋرنىڭ مەدھىيەسىگە مۇيەسسەر قىلالىشىمىز مۇمكىن.

بۇ دۇنيادا ئۆز ئىختىيارى بىلەن قىممەتكە لايىق بىرەر نەرسە چىقىرالمىغان، بۇنداق بىر تىرىشچانلىق كۆرسىتەلمىگەن بىرسى، بارلىق سەنئەت ئەسەرلىرىگە ئۆچمەنلىك بىلەن قارايدىغان بىرسىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. ئۇنداق بىرسى بولۇپمۇ ھەقىقى سەنئەت ئەسەرلىرىنى ئىنكار قىلىپ تۇرىۋالىدىغان بىرسى بولىدۇ. ھەتتا بۇنداق ئەسەرلەرنى ۋەيران قىلىشتىن ھۇزۇرلىنىدىغان بولىدۇ. بۇنداق ئەھۋال ئادەتتىكى مەدەنىيەت ساھەلىرىدىكى يېڭى ھەرىكەتلەردىلا كۆرۈلۈپ قالماستىن، يەنە سىياسىي ھادىسىلەردىمۇ بۇنىڭدەك ئەھۋاللار دائىم كۆرۈلۈپ تۇرماقتا. بىرەر ئىنقىلاپ ھەرىكىتى ئەمەلىيەتتە قانچىكى ئەھمىيەتسىز بىر ھەرىكەت بولۇپ ئوتتۇرغا چىققان بولىدىكەن، بۇ ھەرىكەت مەۋجۇت تۇزۇمدىنمۇ شۇنچە كۈچلۈك نەپرەتلىنىدىغان بولىدۇ. بۇ يەردىمۇ ئۆزىنىڭ قىممىتى يوق ئەسىرنى ھەممە قوبۇل قىلىدىغان قىممىتى بار نەرسە قىلىپ كۆرسىتىش ئارزۇسىدا ئۆتمۈشتىن بۈگۈنگە يېتىپ كەلگەن ياخشى ئەسەرلەر بىلەن ھەقىقەتەنمۇ يوقۇرى قىممەتكە ئىگە بولغان ھەرقانداق نەرسىگە قارىتا قارغۇلارچە ئۆچمەنلىك قىلىپ ئۇنىڭدىن نەپرەتلىنىشنى كەلتۈرۈپ چىقارماقتا. مەسىلەن ئالايلى، ئۇلۇغ فرېدېرىخنىڭ تارىخى خاتىرىسىنى يوق قىلىپ تاشلىمىغىچە، ئۇنىڭدىن كېيىنكىلەرنىڭ ئەسىرنى كەلگۈسى ئۈچۈن تىكلەنگەن بىر مۇنارىدەك ھەممىنى ھەيران قالدۇرۇپ تىك تۇرىدىغان ھالەتنى شەكىللەندۈرەلمىشى ئەسلا مۇمكىن ئەمەس دەپ قارىشىدۇ. بۇ خۇددى سانس ـ سوۋچى قەھرىمانىنى بۇرۇنقى بېرىمېن سىمېركسى بىلەن سېلىشتۇرۇلغاندا، ئاي بىلەن كۈننى سېلىشتۇرغاندەك بىر ئەھۋال ئوتتۇرغا چىققىنىدەكلا بىر ئىش. يەنى بۇ ئەھۋال خۇددى كۈن ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ئاندىن ئاينىڭ

جىلۇسى ئوتتۇرغا چىقالىشىغا بەرداشلىق بېرەلمىگىنىدەك بىر ئەھۋال. شۇ سەۋەپتىن، يېڭى تۇغۇلغان ئاي يۇلتۇزلاردىن ھەسەت قىلىدۇ دېگەن تەمسىل ئوتتۇرغا چىققان.

ئەگەر تەلەي قۇشى بىر مەزگىل ھاكىمىيەت ئۈستىگە چىقىشى ئۈچۈن قىلچە لایاقىتى بولمىغان بىرسىنىڭ ئۈستىگە قونغىدەك بولسا، بۇنداق بىرسى ئۆتمۈش دەۋرنى قاپقارا قارىلاپ كۆرستىش، ھاقارەتلەش بىلەنلا بولدى قىلمايدۇ. ئۇنداق بىرسى ئۆزىنى ھەر تۈرلۈك تەنقىتلەشلەردىن ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ھەر تۈرلۈك سۈنئى ئۇيدۇرمىچىلىق ۋاستىلاردىنمۇ پايدىلىنىشتىن يانمايدۇ. بۇ جەھەتتە بىزگە ساۋاق بولسۇن ئۈچۈن يېڭى گېرمانىيە پارلامېنتىنى قوغداش مەقسەت قىلىنىپ چىقىرىلغان قانۇنلارنى مىسال قىلىپ كۆرستىشىمىزنىڭ ئۆزىلا كۇپايە.

ئەگەر بىرەر يېڭى چۈشەنچە، بىرەر يېڭى كۆزقاراش، بىرەر يېڭى دۇنيا قاراش، بىرەر يېڭى سىياسى ياكى ئىقتىسادى ھەرىكەت ئۆتمۈشنىڭ ھەممە نىمىسىنى رەت قىلىشقا، ئۇنى ناچار، قىممىتى يوق قىلىپ تەسۋىرلەپ كۆرستىشكە ئۇرۇنىدىغانلا بولىدىكەن، بۇنداق بىر مۇئامىلە ئۇ كىشىنىڭ ئىنتايىن ئېھتىياتچان، گۇمانخور بولۇپ قېلىشىغا يىتەرلىك سەۋەپ بولىدۇ. بۇنداق بىر ئۆچمەنلىكنىڭ ئوتتۇرغا چىقىشى كۆپۈنچە ھاللاردا بىر بولسا بۇنداق بىرسى ئىناۋىتى يوق بىرسى بولىشى كېرەك ياكى بولمىسا يامان نىيەتلىك بىرسى ئىكەنلىكىنى كۆرستىدۇ. ئادەملەرنىڭ ھەقىقى تۇردە پايدىلىق بىرسى بولۇپ يىتىلىشى ئۈچۈن ئىزچىل تۇردە ھەممە جەھەتتە ئەڭ تولۇق، ئەڭ مۇكەممەل ئۇل سېلىشتا ئىزچىل چىڭ تۇرۇپ كېلىشى ئارقىلىقلا ئىشقا ئاشىدۇ. ئۇنداق بىرسى بۇگۈنكى كۈندە تەييار ئەسلىھەلەردىن، بار بولغان ئەمەلى تەجرىبىلەردىن پايدىلىنىشتا قىلچە نومۇس، تارتىنىش ھېس قىلمايدۇ. چۈنكى، مەدەنىيەت، ئادەمنىڭ ئۆزىگە ئوخشاش ئۇزۇن مۇددەتلىك يىتىلىشىنىڭ مەھسۇلىدۇر. بۇ يېتىلىش جەريانىدا ھەر بىر ئەۋلات بىنانى ئىنشا قىلىش ئىشىدا ئۆزىنىڭ خىش ـ كېسەكنى ئۆزى قۇيۇپ قۇرۇلۇشقا قاتنىشىپ كەلگەن. شۇنداق بولغاچقا، ئۇنىڭ روھى بىلەن ئۇنىڭ غايىسى بۇ بىنانى ئۆزۈپ تاشلاش بولماستىن، بەلكى ناچار بولغانلىرىنى، ناچار سېلىنغان بىنالارنى چېقىپ تاشلىۋېتىش، بار بىنانىڭ يېنىدىكى ناچىرىنى ئۆزۈپ تاشلاش، ئۇنىڭ ئورنىغا يېڭىدىن مەزمۇت تۇرىدىغان، ئۇزۇنغىچە ئالاھىدىلىكىنى يوقاتمايدىغان بىر بىنا سېلىشنى مەقسەت قىلىدۇ. ئەنە شۇ چاغدىلا، ئىنسانىيەتنىڭ يېتىلىشىدىن سۆز قىلالىشى، بۇ ھەقتە سۆزلەش ھەققىگىمۇ ئىگە بولالىشى مۇمكىن. ئۇنداق بولمايدىكەن، بۇ دۇنيا ھېچقاچان قالايماقانچىلىقتىن قۇتۇلالمايدۇ. يەنى بۇنداق بىر ئەھۋال ئاستىدا ئەر بىر ئەۋلات ئۆزىنىڭ ئەجداتىنى ئىنكار قىلىش

ھەققىگە ئىگە ئىكەنلىكىنى داۋا قىلىشقا كىرىشىدىغان، ھەر بىر ئەۋلات، بىرەر ئىشقا كىرىشىشتىن ئاۋال ئۆتمۈش دەۋرلەردە ئىشلەنگەن ئىشلارنى رەت قىلىش (بەزى تۈركچە تەرجىمىلەردە ئەتىۋارلاش ھەققىگە ئېرىشىش دەپ ئېلىنغان. ــ ئۇ.ت) ھەققىگە ئىگىمەن دەپ تۇرىۋالىدىغان ھالەت شەكىللىنىپ قالىدۇ.

ئۇرۇشتىن بۇرۇن مەدەنىيىتىمىزنىڭ ئۇمۇمىي ئەھۋالىدىكى كىشىنى مەيۈسلەندۈرىدىغان تەرىپى، يالغۇز ئېستېتىك ۋە ئۇمۇمى كۆرۈنۈش جەھەتتە ئۆز ساھەسىدە يېڭىلىقلارنى ئوتتۇرغا قويۇشقا كۈچى يەتمەسلىكتىلا كۆرۈنگەن ئەمەس. كىشىنى مەيۈسلەندۈرىدىغان تەرىپى ئۆزىدىن ھەر زامان ئۇلۇغ بولغان بۇرۇنقى دەۋرنىڭ مەدەنىيەتلىرىگە داغ چۈشۈرۈش، ئۇنى ئوتتۇرلۇقتىن يوق قىلىۋېتىش جەھەتتە ئېپادىلەيدىغان ئۆچمەنلىك ۋە نەپرەتنىڭ ئوتتۇرغا چىقىشىدا كۆرۈلمەكتە. سەنئەتنىڭ بارلىق تارماقلىرىدا، بولۇپمۇ تىياتىر ۋە ئەدەبىياتتا 20 ـ ئەسرنىڭ بېشىدىن تارتىپلا تېخىمۇ سۈپەتسىز، تېخىمۇ ئاز ئەسەر ئوتتۇرغا چىقىشقا باشلىدى. مودا ئېقىملىرى ئەڭ سۈپەتلىك ئەسەرلەرنى كۆزگە ئىلماي خارلىشاتتى. كونا ئەسەرلەر، سەۋىيىسىز، ۋاقتى ئۆتكەن كونا نەرسىلەر دەپ كۆرسىتىلمەكتە ئىدى. گويا بۈگۈنكى دەۋردە ئۆزىنىڭ نوموس قىلىشقا تېگىشلىك بولغان قابىلىيەتسىزلىكلىرىگە تايىنىپ يوقۇرى سەۋىيىلىك ئەسەرلەرنى يارىتالىغىنىدەك قىياپەتنى ئېپادىلەشمەكتە ئىدى. مانا بۇلار، ئۆتمۈشنىڭ ئۇتۇقلىرىنى زامانىمىزنىڭ كۆزىدىن يىراق تۇتۇشقا ئۇرۇنغانلار ئىكەنلىكىنى، بىزگە كەلگۈسىدىكى خاۋارلىرىنىڭ قانداق بىر نەرسىلەر بولىدىغانلىقىنى ئېنىق كۆرسىتىپ بەرمەكتە. بۇ تۈردىكى ئۇرۇنۇشلارغا دىققەت قىلغىنىمىزدا، يېڭى ئەمما ساختا مەدەنىيەت ھەرىكەتلىرى ئۈستىدە چىڭ تۇرىدىغانلىقى مەلۇم بولىدۇ. ئۇلارنىڭ پۈتۈن ئۇرۇنۇشلىرى مەدەنىيەتنىڭ ئاساسلىرىنى مەخسۇس ۋەيران قىلىشنىلا مەقسەت قىلىش بولۇپ ئېپادىلەنمەكتە. شۇ ئارقىلىق بۈگۈنگە كەلگىچە بولغان پۈتۈن گۈزەل سەنئەتلەر، ئىدىيىلەر ۋە تۇيغۇلارنى ساراڭلىقىنىڭ پاتقىقىغا ئىمكان بار چوڭقۇر كۆمۈۋېتىش، مەنىۋى جەھەتتە سىياسى كومۇنىزمغا يول ئېچىشنى مەقسەت قىلىشتى. پېرىكلىس دەۋرى پاردىنوندىن ماتېرىيال ئېلىپ كەلگەن بولسا، بۈگۈنكى كومۇنىست كۈكۈنلىرىمۇ بىر قانچە پەيلاسوپ ساراڭلىقى بولغان كوبىزمچىلىقتىن كۈچ ئېلىپ جان ساقلىماقتا.

بۇ ھەقتىكى مەسىلىلەر مۇھاكىمە قىلىنغىنىدا، خەلقىمىزنىڭ بىر قىسمىدا كۆرۈلۈۋاتقان كۆرىنەرلىك دەرىجىدىكى قورقۇنچاقلىقىنىمۇ كۆزدە تۇتۇشمىز كېرەك. بۇ تۈردىكى قورقانچاق كىشىلەر بىلىم سەۋىيىسى ۋە جامائەت

ئىچىدىكى ئابرويىغا ئاساسلىنىپ مەدەنىيەتكە قارشى ھەرىكەتكە ئاتىلانغان بۇ تۈر تاجاۋۇزچىلارغا قارشى بىر سەپ تەشكىل قىلىشقا جۈرئەت قىلالمىدى (بەزى تەرجىمىلەردە قىلىغان بولسىمۇ دەپ ئېلىنغان. ــ ئۇ.ت). ئەمما ئۇلار كومىنىست خاۋارىشلىرىنىڭ ۋارقىراپ ـ جاقىراشلىرىدىن قورقۇپ ھەر تۈردىكى كەسكىن قارشى تىركىشىشلەردىن باش تارتىپ، ئۇ ۋاقىتلاردا ساقلىنىش ئىمكانى يوق دەپ قارالغان ئېقىمنىڭ قۇچىقىغا ئۆزلىرىنى ئېتىشقانىدى. چۈنكى بۇ تۈردىكى كومۇنىست سەنئەتچى خاۋارىشلىرى ئۆزلىرىنى جەمىيەتتىكى ئاۋانگارت كۈچ دەپ تونىمايدىغانلارغا كۆچلۈك ھۇجۇم قىلىشقانلىرىدەك، ئۇ تۈر زىيالىلارغىمۇ قالاقلار دەيدىغان قالپاقنى كەيگۈزىشەتتى. شۇڭا ئۇلار بۇ تۈردىكى چالا ساۋات سەنئەت ئالدامچىلىرىنىڭ تەنقىتلىشىدىن قورقىدۇ. ئۇلار كۆرۈنۈشتە بۇ تۈردىكى ئىدىيە جەھەتتە ئازغان، خەلقنى قايمۇقتۇرۇپ يۈرگەن كىشىلەرنىڭ قىلغان ئىشلىرىنى پاش قىلىشنى بىر تۈرلۈك ئاجىزلىق، نومۇس ئىش دەپ قارىشىدۇ.

بۇ تۈردىكى مەدەنىيەت مەدىكارلىرى قىلغان ساراڭلىقلىرىنى كۆچلۈك بىر ئەسەر قىلىپ كۆرسىتىشتە بەكلا ئاددى بىر قۇرالدىن پايدىلانغان ئىدى. ئۇلار، چۈشەنگىلى بولمايدىغان ھەر بىر پارچە ئەسەرنى بۇنىڭدىن چۆچىگەن ئىنسانلارغا ئۇلار باشتىن كەچۈرىۋاتقان ۋەقە قىلىپ كۆرسىتىشەتتى. شۇ ئارقىلىق بۇنىڭغا نارازىلىقىنى بىلدۈرۈش ئېھتىمالى بولغان نۇرغۇنلىغان كىشىلەرنىڭ ئاغزىنى باشتىن تارتىپلا تۇۋاقلىماقچى بولاتتى. ئۇلارنىڭ بۇ قىلىپ يۈرگەنلىرى راستىنلا رىياللىق، ئۇلار ھەقىقەتەنمۇ بىر رىياللىقنى ئىپادىلەشكە تىرىشقان، بۇنىڭدىن گۇمانلانمايمىز. شۇنداقتىمۇ بۇ يەردە چۈشەنگىلى بولمىغان بىر نوقتا، ساغلام ئىنسانىيەتكە قالايمان قاراشلار بىلەن بۇلغانغان ئازغان كىشىلەرنىڭ ياكى قاتىللارنىڭ ھېسسى ئاخماقلىقلىرىنى تەسۋىرلەپ ئوتتۇرغا قويۇشتا چوقۇم باشقا غەرىزى بولىشى كېرەك دەپ گۇمان قىلىشىمىز كېرەك.

ماۋرىيىس فون شۆنىدىنىڭ ياكى بولمىسا بۆلىنىنىڭ ئەسەرلىرىنىمۇ بىۋاستە باشتىن ئۆتكەن بىر تەجرىبە دەپ قاراش مۇمكىن. ئەمما بۇ تۈر ئەھلىيەتلەر بەزى بىر پەسكەشلەر باشتىن كەچۈرگەن ئەھلى تەجرىبىلەر بولماستىن، بەلكى تەڭرىنىڭ ھىممىتىگە ئېرىشكەن ئۇلۇغ يازغۇچىلارنىڭ بېشىدىن ئۆتكۈزگەن تەجرىبىلىرىنىڭ ئىنكاسى ھېساپلىناتتى. ئەمە بۇ مەسىلىدە بىلىملىك دەپ قارالغان ساھەدىكىلەردىن كىشىنى ئەپسۇسلاندۇرىدىغان قورقۇنچاقلىقىنى كۆرۈشكە ۋە ئاڭلاشقا باشلىدۇق. بۇ ساھەدىكىلەر خەلقىمىزنىڭ ساغلام ئىچكى تۇيغۇلىرىنىڭ زەھەرلىنىشىگە قارىتا ھېچقانداق كەسكىن قارشىلىق كۆرسەتمەستىن ھۇدۇقۇم تۇرۇپ قېلىشىپ، بۇ تۈر پەسكەش

ساراڭلىقلار ئىچىدىن قۇتۇلۇپ چىقىش ئۈچۈن تەنقىت قىلىش ۋەزىپىسىنى خەلقىتىن كۈتمەكتە. بۇلار سەنئەتتىن خەۋىرى يوق كىشىلەردەك كۆرۈنۈپ قالماسلىق ئۈچۈن (بەزى تەرجىمىلەردە كۆرۈنۈش ئۈچۈن دەپ ئېلىنغان. ــ ئۇ.ت)، سەنئەتكە قارشى ئېلىپ بېرىلىۋاتقان بۇ تۈردىكى يۈزسىزلىك ئىپادىلەنگەن ئەسەرلەرنى سېتىۋېلىشاتتى. نەتىجىدە، سەنئەت ئەسەرلىرىدىن قايسىنىڭ ياخشى قايسىنىڭ ناچار ئىكەنلىكىنىمۇ پەرق قىلغىلى بولمىغىدەك ھالەت شەكىللەندى.

19 ـ ئەسىردە، گېرمانىيىدىكى نېمىس شەھەرلىرى مەدەنىيەت مەركەزلىرى بولۇش ئالاھىدىلىكىنى يوقۇتۇپ، كۆچمەنلەرنىڭ جايلىشىدىغان ماكانى ھالىغا ئايلىنىپ قالغان ئىدى. چوڭ شەھەرلىرىمىزدىكى زامانىۋي بايىۋەتچىلەر تۇرىدىغان يەرلەرگە قارىتا ھەيرانلىقلارنىڭ بەكلا كامىيىپ كېتىشى، ئۇنداق جايلار ئەندىلىكتە ھەممە كىشىنىڭ پەۋقۇلئاددە ئامەت بىلەن ئېرىشكىلى بولىدىغان بىر ئورۇن دەپلا قارايدىغان بولۇپ ئۆزگىرىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئىدى. بۇنداق ئەھۋالغا يەنە مەلۇم جەھەتتە ئۇياقتىن بۇياقتا تۇلا كۆچۈپ يۈرىدىغان پرولېتارىيات ئېقىمىمۇ سەۋەپچى بولغان ئىدى. شۇنىڭدەك يەنە ئىجتىمائى شارائىتلارمۇ كىشىلەرگە جايىغا مەھكەم باغلىنىپ ياشاش ئىمكانىنى بەرمەيدىغان سەۋەپلەردىن بىرىگە ئايلانماقتا ئىدى. شۇنداقتىمۇ بۇنىڭ يەنە بىر مۇھىم سەۋەپلىرىدىن بىرى سۈپىتىدە، ئومۇمى يۈزلۈك مەدەنىي ساھەلەرنىڭ كامىيىپ كېتىۋاتقان يېتەرسىزلىكلەرنىڭمۇ مۇھىم رولى بارلىقىنى كۆرسىتىپ ئۆتۈش كېرەك.

ئازاتلىق ئۇرۇش دەۋرلىرىدە نېمىس شەھەرلىرى سان جەھەتتە بەكلا ئاز بولۇپ قالماي، شەھەر كۆلىمىمۇ بەكلا كىچىك ئىكەنىدۇق. ھەقىقەتەنمۇ ھۆكۈمەت مەركىزى جايلاشقان شەھەردىن باشقا چوڭ شەھەرلەرمۇ يوق ئىدى. بۇ شەھەرلەرنىڭ ھۆكۈمەت مەركىزى بولالىشى ئۈچۈن مەدەنىيەت جەھەتتىن ئالغاندا بىر نەچچە رىقابەتچىسىمۇ بولاتتى. بۈگۈنكى كۈندىكى مەركىزى شەھەر بولالىشى مۇمكىن بولىدىغان شەھەرلەرگە سېلىشتۇرغاندا نوپۇسى ئەللىك مىڭدىن ئارتۇق بولغان بىر قانچە شەھەر ئىلىم ۋە گۈزەل سەنئەت جەھەتتە ئالاھىدە كۆركەملىك ھېسابلىناتتى. مىيۇنخېن شەھىرىنىڭ نوپۇسى ئاتمىش مىڭغا يېقىنلاشقان ۋاقىتلاردا نېمىس سەنئەت مەركەزلىرى ئىچىدە ئەڭ ئالدىنقى قاتاردىكى شەھەرلەردىن بىرى ھېسابلىناتتى. بۈگۈنكى كۈندە بولسا سانائەت مەركەزلىرىنىڭ ھەممىسىلا دېگىدەك بۇ نوپۇسقا ئىگە، ھەتتا نوپۇسى ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ ھالغا كەلدى. ئەمما بۇ ئادەمى كۆپ شەھەرلەرنىڭ ھېچ بىرسى مەدەنىيەت مەركەزى بولۇش ئالاھىدىلىكىنى نامايەن قىلالىغىدەك بىرەر قىممەتلىك ئەسەرگە ئىگە ئەمەس. بۇنداق چوڭ شەھەرلەر بەك بولۇپ كەتسە

بىر مۇنچە ئاھالە توپلىنىپ ئولتۇراقلاشقان مەھەللەر يىغىندىسىدىن باشقا بىرەر ئالاھىدىلىككە ئىگە ئەمەس. بىرەر ئارتۇقچىلىقى بولمىغان، كىچىككىنە بولسىمۇ بىرەر سەنئەت ئەسىرىگە ئورۇن قالدۇرماسلىق ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ كېلىۋاتقاندەك كۆرۈنگەن بۇ تۈردىكى شەھەرلەرگە ھېچكىم قىزىقمايدۇ، ئۇنداق يەرلەرگە ھېچكىم مەڭگۈ باغلىنىپ يۈرت قىلىشنى ئويلىمايدۇ. ئەمما ئىش بۇنىڭلىق بىلەنلا تۈگىمەيدۇ. چوڭ شەھەرلەردىكى نوپۇس سانىنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ ھەقىقى سەنئەت ئەسەرلىرىمۇ بارغانسىرى نامراتلىشىپ بارماقتا ئىدى. بۇنداق ئاھالىسى زىچ شەھەرلەر كۈندىن ـ كۈنگە ياتلىشىپ تېخىمۇ سۈپەتسىز ھالغا كەلمەكتە. بۇنداق شەھەرلەرنىڭ سانائەتلىشىشى كىچىك شەھەرلەرنىڭكىدىن ئۈستۈن بولغىنى بىلەن، بۇ شەھەرلەرنىڭ مەنزىرىسى ھەممە يەردە بىر ـ بىرسىگە ئوخشاش ئىدى. زامانىۋىي دەۋرنىڭ چوڭ شەھەرلىرىدە مەدەنىيەتكە ئاجرىتىدىغان ئۇلۇش يوق دېيەرلىك ئاز بولماقتا.

بارلىق شەھەرلىرىمىز ئۆتمۈشتە ئېرىشكەن داڭقىغا، ئابرويىغا ۋە مىراسىغا تايىنىپ ھاياتىنى داۋاملاشتۇرۇپ كەلمەكتە. بۈگۈنكى كۈندىكى مىيونخىننى ئالمىدىغان بولساق، ئەگەر لويىس ـ 1 دەۋرىدە مەيدانغا كەلگەن ئەسەرلەرنىڭ بىرنىمۇ قويماي ھەممىسىنى ئۆچۈرۈپ تاشلىغىنىمىزدا، شۇ دەۋردىن باشلاپ بۈگۈنگىچە مىيونخېنىدا تارىخى گۈزەل ئەسەر دەپ تىلغا ئالغىدەك تۈزۈكرەك بىرەر بىنامۇ قالمايدىغانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران قېلىشىمىز مۇمكىن. بۇنداق ئەھۋال ببرلىنغا ئوخشايدىغان باشقا شەھەرلەردىمۇ ئورتاق بىر ئەھۋال. يەنى بۇ يەردىكى ئەڭ مۇھىم بىر ئورتاق نوقتا شۇكى، بۈگۈنكى چوڭ شەھەرلىرىمىزدە، شەھەرنىڭ ئومۇمى كۆرۈنۈشى ئىچىدە كۆزگە ئالاھىدە چېلىقىپ تۇرىدىغان، لويىس دەۋرىدىن كېيىنكى مەلۇم بىر دەۋرنى ئىپادىلىيەلەيدىغان بىرمۇ ئابىدىنىڭ يوقلىقىنى كۆرەلمىسىمىز مۇمكىن. ئەمما ئورتا ئەسىر دەۋرلىرىدىكى شەھەرلەردە بولسا، ئۆزىگە خاس بەزى ئابىدىلەر بولاتتى. كونا دەۋردىن قالغان شەھەرلەردىكى بىنالار ئارىسىدا شۇ شەھەرنىڭ ئالاھىدىلىكىنى كۆرسىتىدىغان، شۇ دەۋرنى ئىپادىلەيدىغان بىرەر ئابىدىسى ھەر دائىم كۆزگە چېلىقىپ تۇراتتى. بۇنداق ئالاھىدە ئەسەرلەر ۋاقىتلىق، قايسى بىرلىرىگە ئەجدادىدىن مىراس بولۇپ كېلىۋاتقان شەخسى مۆلۈكلەر ئارىسىدىكى بىرەر ئەسەر ئەمەس بەلكى مەڭگۈ ئۆزىنى كۆرسىتىپ تۇرىدىغان جامائەت مۆلكىلىرى ھېسابلىنىاتتى. چۈنكى بۇ ئەسەرلەر شۇ دەۋر ئۈچۈنلا ئەھمىيەتلىك بولۇپ قالماستىن، ئومۇمغا بېغىشلانغان، ئۇ يەردە مەڭگۈ قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدىغان جامائەتكە مەنسۇپ ئابىدىلەر ھېسابلىناتتى. بۇ ئابىدىلەر خەلق ئاممىسىنىڭ كۈچ ـ قۇدرىتىنى، ئۇلۇغ شان ـ شۆھرىتىنى نامايەندە قىلىدىغان مەڭگۈلۈك ئابىدىلەر ئىدى.

دېمەك، بۇگۈنكى كۈندە مىڭلىغان كىشىلەرنى شەھەرلەرگە باغلاپ تۇتۇپ تۇرىدىغان ئابىدىلەرنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى ئەنە شۇنداق شەكىللەنگەن ئىدى. ھەقىقەتەنمۇ شەھەر خەلقىگە مەنسۇپ شەخسى بىنالار يۇرتداشلارنىڭ سۈيەتسىز ۋە ئاددى كۆرۈنۈشلۈك ئۆيلىرى ئىدى. ھەشەمەتلىك ۋە چوڭ ـ چوڭ مۇھىم قۇرۇلۇشلار پۈتۈنلەي جامائەت مۇلكىدىكى بىنالار ھېسابلىناتتى. بۇلارغا سېلىشتۇرغاندا، ئۇ ئابىدىنىڭ ئەتراپىدىكى تۇرالغۇ سۈپىتىدە ئىشلىتىلىدىغان شەخسى بىنالار بەك بولۇپ كەتسە بۇ ئابىدىنىڭ قوشۇمچە نەقىشى بولۇپلا رول ئوينىيالىشى مۇمكىن ئىدى.

بۇرۇنقى دۆلەتلەردە بىنا قىلىنغان قۇرۇلۇشلارنىڭ ئالاھىدىلىكىگە قارايدىغان بولساق، دۆلەتكە ئائىت بىنالارنى ئادەتتىكى ئۆيلەرگە قارىغاندا ئالاھىدە ھەشەمەتلىك، سۈپىتىنىمۇ ئەڭ ياخشى پىلانلاپ سالغانلىقىنى كۆرۈپ ئالالايمىز. بەكلا كونا دەۋرلەردىن قالغان خارابىلار ئارىسىدا يۈكسەلگەن بەزى تۇۋرۇكلەر، ھەرگىزمۇ ئۇ دەۋرلەرنىڭ تىجارەتخانا ئىشخانىلىرىغا ئائىت تۇرۇكلەر بولماستىن، ئىبادەتخانىلارنىڭ ياكى دۆلەت بىنالىرىنىڭ قالدۇقلىرىدۇر. يەنى پۈتۈنلەي جامائەتچىلىككە مەنسۇپ ئەسەرلەردۇر. يىمىرىلىش پەيتىنى ياشاۋاتقان رېمنىڭ دەبدەبىسى بىلەن ھەشەمىتى ئارىسىدىمۇ ئالدىنقى ئورۇندا تۇرىدىغان قۇرۇلۇشلار ھەرگىزمۇ بىر نەچچە رېملىقنىڭ ھەشەمەتلىك شەخسى ساراي ـ داچىسى بولغان ئەمەس. بۇگۈنكى كۈنگىچە يېتىپ كەلگەن ئەسەرلەرنىڭ ھەممىسى دېگىدەك دۆلەتكە ياكى جامائەتكە مەنسۇپ ئىبادەتخانىلار، مونچىلار، بىنالار، بۇلاق سۇ ياكى سۇ ئىسكىلاتلىرى، سىرىك تىياتىرى ۋە ستادىيوملار ئىدى. ئورتا ئەسىر دەۋرلىرىدە گېرمانىيىدىمۇ گۈزەل سەنئەتلەرگە مۇناسىۋەتلىك قاراشلاردا بەزى پەرقلەر بولىشىغا قارىماستىن، يەنىلا يوقۇرىقىدەك پىرىنسىپ ئۇستۇنلۇكىنى ساقلاپ كەلگەن. بۇرۇنقى دەۋرلەردە شەھەر ساراي ـ قەلئەلىرى ياكى مەركەزى ئىبادەتخانىلاردا ئىپادىلەنگەن سەنئەت تۇيغۇلىرى، بۇ كۈنلەردە بىزگە تەۋە بولمىغان گۈتىك سەنئىتى تۈسىگە ئۆزگەرتىلمەكتە. بۇ تۈر ھەشەمەتلىك بىنالار، ئۇ تاختاي ۋە خىشتىن ياسالغان ئورتا دەۋر شەھەرلىرىنىڭ خارابىلىقىغا ئايلانغان دۆۋىلىرى ئۈستىدە گىگانتتەك كۆككە ئۆرلەپ تىكلىنىپ تۇراتتى. بۇگۈنكى كۈندىمۇ ئائىلىلىك بىناسى دەپ ئاتىلىپ كېلىنگەن شېغىل دۆۋىلىرى بىلەن ئەتراپى قورشالغان بولىشىغا قارىماي، بۇ تۈردىكى خاتىرە مۇنارلىرى ئۆزىگە خاس خۇسۇسىيەتلىرىنى ساقلاپ كەلمەكتە. بۇ خاتىرە مۇنارلىرى ھەممە يەردە ئۆزىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى نامايەن قىلىپ، شەھەرنىڭ ئايرىلماس كۆرۈنۈشلىرىدىن بىر پارچىسىنى بارلىققا كەلتۈرمەكتە. مەركىزى چىركاۋلار، شەھەرلىك ھۆكۈمەت سارايلىرى، ئۇستى يېپىق بازارلار،

كۆزەتچىلىك تۇر ـ مۇنارىلىرى ھەقىقەتەنمۇ كونا دەۋرلەرنىڭ روھىنى تەشكىل قىلغان يېڭى بىر ئەقىدىنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن ئەسەرلىرى ھېسابلىنىدۇ. دۆلەت بىنالىرى بىلەن شەخسىلەرگە تەۋە بىنالار ئوتتۇرىسىدا كىشىنى مەيۈسلەندۈرگىدەك زور پەرقلەر كۆرۈلەتتى. ئەمما بۈگۈن، ئەگەر بېرلىنمۇ رىمنىڭ ئاقىۋىتىگە ئوخشاش خارابلىشىش ئاپىتىگە دۇچ كەلگىدەك بولۇپ قالسا، كەلگۈسى ئەۋلاتلار ھەيرانلىق بىلەن زىيارەت قىلىشقا بېرلىندا ئەڭ قىممەتلىك، ئەڭ مۇھىم ئەسەر سۈپىتىدە نەگە بېرىشى مۇمكىن؟ بىر قانچە يەھۇدىي دۇكىنى بىلەن بىر قانچە شىركەت بىناسىنىڭ قالدۇقلىرىغا! بۈگۈنكى بىچارە مەدەنىيىتىمىزنىڭ كۆرىنەرلىك ئالاھىدىلىكلىرىگە ئەنە شۇ نەرسىلەر ۋەكىللىك قىلىدىغان بولىشى مۇمكىن. بۈگۈنكى كۈندە گېرمانىيە ھۆكۈمەت بىناسى بىلەن كاپىتالىستلارنىڭ ۋە چوڭ سودىگەرلەرنىڭ بىنالىرى ئوتتۇرىسىدا شۇنچە زور پەرقلەر باركى، بۇنى ئۆتمۈشتىكى بىلەن ھەرگىزمۇ سېلىشتۇرالمايمىز.

بۈگۈنكى كۈندە جامائەت بىنالىرى ئۈچۈن شۇنچىلىك ئاز پۇل ئايرىلغانكى، بۇنچە ئاز پۇل بىلەن ھېچ ئىش قىلغىلى بولمايدۇ. شۇنداق بولغاچقا، شەھەرلىرىمىزدە مەڭگۈ قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدىغان بىنالارنى سېلىشنىڭ قەتئى ئىمكانى بولماي كەلدى. ئەگەر بۇنداق بىرەر بىنا سېلىندى دېيىلگەندىمۇ جىددى ئېھتىياجىدىن چىقىشنىلا مەقسەت قىلىپ بەكلا ئاددى بىنالار سېلىنىۋاتىدۇ دېيىش مۇمكىن. بۇ جەھەتتە بىرەر ئۈلۈغۋار ئەقىدە تېخى ئوتتۇرغا قويۇلۇپ باقمىدى. بېرلىن شاتوسى سېلىنغان مەزگىللەردە، بۈگۈنكى كۈندىكى كۈتۈپخانىغا ئېرىشكەنلىكىمىزدىنمۇ ئۈلۈغۋار غايىلەر كۆزدە تۇتۇلۇپ مەخسۇس پۇل ئاجرىتىپ بىنا سېلىناتتىكەن. ئەمما بۈگۈنكى كۈندە قىلچە تەمتىرىمەيلا بىرەر ئۈرۈش پاراخودى ياساشقا 60 مىليون خەجلەشتىن قورقمايمىزو، رېيچ ئۈچۈن مەڭگۈ قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدىغان بىرەر ئابىدە سىلىش ئۈچۈن بۇ پۇلنىڭ يېرىمىنى خەجلەشكىمۇ چىدىمايمىز. پارلامېنت، قۇرۇلتاي بىناسىنىڭ ئىچىنى بىزەش ئۈچۈن گرانت تاش ئىشلىتىلىشىگە قەتئى قارشى چىقىشىپ، تاملارنى گەج بىلەنلا سۇۋاش قارارىنى ئالىدۇ. بىر ھېسابتا، پارلامېنت سىياسىيونلىرى بۇ ئىشتا ھەقىقەتەنمۇ توغرا قارار قىلىشقان ئىكەن. چۈنكى، گرانت بىلەن بىزەلگەن يېغىن زالى گەجدىن قۇيۇلغان ئۇنداق ئەقىلسىز كاللىلارنى تىزىپ قويۇشقا راستىنلا ماس كەلمەيتتى.

قىسقىچە ئېيتقاندا، بۈگۈنكى شەھەرلىرىمىزدە خەلقىمىزنىڭ ئۆزىگە خاس بىرەر ئەۋزەللىكى بولمىغاچقا، بۇنداق بىر مىللەتنىڭ ئالاھىدىلىكىنى گەۋدىلەندۈرگىدەك بىرەر ئابىدە تىكلەيمەن دېيىشمۇ ھەقىقەتەن تەس. شۇڭا شەھەرلىرىمىزدە بۇ مىللەتكە خاس بىرەر ئابىدىنى ئۈچرىتالماسلىقىمىزدىن تولا

بەك ھەيران قالمىساقمۇ بولىدۇ. نەتىجىدە، چوڭ شەھەر خەلقلىرىدە ئۆز شەھىرىگە قىلچە قىزىقمايدىغان، شەھەر مەنزىرىسىگىمۇ پۈتۈنلەي پەرۋاسىز قارايدىغان كىشىنى ئەپسۇسلاندۇرىدىغان ھالەت شەكىللىنىپ قالماقتا. بۇ تۈردىكى ئەھۋاللارمۇ مەدەنىيىتىمىزنىڭ يىمىرىلىشى، مىللىتىمىزنىڭ ئومۇمىي يۈزلۈك خاراپ بولۇش يولىغا قاراپ كېتىۋاتقانلىقىنىڭ بىر ئىشارىتى ئىدى. بۈگۈنكى دەۋرىمىز، غايىلىرىنىڭ ئاددىلىقى، ئېنىقراق ئېيتقاندا پۈلنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا بۇغۇلۇپ قالماقتا. بۇنداق بىر بۇتقا چوقۇنۇش ھاكىم ئورۇنغا ئۆتىۋالغان بىر ۋەزىيەتتە، قەھرىمانلىق روھىنىڭ غايىپ بولۇشىغىمۇ ھەيران قالمىساق بولىدۇ. بۇنداق ھالەتنىڭ شەكىللىنىشى يېقىنقى دەۋرلەردە نېمىنى تېرىغان بولساق شۇنىڭ ھوسۇلىنى ئالغانلىقىمىزنىڭ مۇقەررەر نەتىجىسى ئىدى.

دىنىي ھايات

بۇنداق بۇزۇقلۇقلار، ھەل قىلغۇچ نوقتىلاردا ئاساسلىق مەسىلىلەر ھەققىدە ئورتاق ئېلىنغان تەدبىرلەردىكى يېتەرسىزلىكلەرنىڭ، بۇنداق بىر قارار ئېلىشتىن ئومۇمىي يۈزلۈك قورقۇشنىڭ ۋە ئېھتىياتچان بولۇپ كېتىشلەرنىڭ مۇقەررەر نەتىجىسى ئىدى؛ شۇنىڭدەك يەنە ئېلىنغان قارارلاردىكى قورقۇنچاقلىق، دەۋرنىڭ ھەر تۈرلۈك چوڭ مەسىلىلىرىگە تۇتقان پوزىتسىيەسىنى بەلگىلىگەنلىكىنىڭمۇ بىر نەتىجىسى ئىدى. بۇ سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن مائارىپ ۋە ئوقۇتۇش ئىشلىرىدىن تارتىپ قالغان بارلىق ئىشلار بەكلا ئاددى، تىنماي ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان ھالغا كېلىپ قالماقتا؛ ھەممە كىشى مەسئۇلىيەتتىن قاچىدىغان، سادىر قىلىنغان خاتالىقلارنىمۇ قورقمىدىن كۆرمەسكە سېلىۋالىدىغان ھالەت يامراپ كېتىۋاتماقتا؛ ئىنسانپەرۋەرلىك (ھۇمانىستىك) خىياللىرى مودىغا ئايلانماقتا؛ نەپىسىمىزنى مەستخوشلۇق ئىچىگە پاتۇرۇپ قويۇپ، كىشىلەرگە نۇمۇسسىزلىق قىلىنىشلار ئەۋج ئالماقتا؛ بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە مىڭلىغان ئادەمنىڭ ئىستىقبالى ۋەيران قىلىنماقتا. ئۇرۇشتىن بۇرۇنقى دىنىي ھايات پائالىيەتلىرىنى تەكشۈرۈپ كۆرگىنىمىزدىمۇ بۇ تۈردىكى ئومۇمىي يۈزلۈك قالايماقانچىلىق، بۇزۇقلۇقلارنىڭ نەقەدەر كۈچىيىپ كەتكەنلىكىنى كۆرىۋالالايمىز. خەلق ئاممىسىنىڭ خېلى كۆپ قىسمى كائىنات ھەققىدىكى ئېتىقادىدىن، ئەقىدىلىرىدىكى تۈرتكىلىك رول ئوينايدىغان قاراشلىرىدىن ئايرىلىپ قالماقتا ئىدى. بۇ مەسىلىلەردە ھەر

خىل چىركاۋلارنىڭ ھەر خىل تەرىقەتلىرى بۇ تۇر ئىشلارغا پەرۋاسىز قارايدىغانلارغا ئوخشاش دېگىدەك مۇئامىلىدە بولۇپ كەلگەنلىكى كۆرۈلمەكتە. ئاسىيا بىلەن ئافرىقىدىكى "كونسېسىيون" دېيىلگەن ئىككى ئورگان ئۆز تەلىماتلىرىغا يېڭى مۆرت تارتىش ئۈچۈن دىن تارقاتقۇچىلاردىن پايدىلىنىش ئىشلىرىدا، ئىسلامىيەتنىڭ مەيدانغا كېلىشى ۋە تەرەققىيات دەبدەبىسىگە سېلىشتۇرغاندا تىلغا ئالغىدەك بىرەر نەتىجىگىمۇ ئېرىشەلمىدى. ئەمما ياۋروپادا بولسا مىليونلىغان دىنغا ئىشىنىدىغان ئادەملەر دىندىن چىقىپ كېتىۋاتاتتى. ياۋروپادا بۇ تۇردىكى مىليونلىغان كىشىلەرگە دىنى تەلىمات بېرىدىغان ئادەم چىقمىغاچقا، دىنى تۇرمۇشتىن خەۋەرسىز قېلىپ ئۆزى بىلگەن يوللاردا ئېزىپ يۈرمەكتە.

بۈگۈنكى كۈندە بارلىق دىنلارنىڭ ئېتىقاد ئاساسلىرىغا قارشى نەقەدەر زور كۈرەش كېتىۋاتقانلىقىغا ھەرگىز كۆز يۇمۇشقا بولمايدۇ. گەرچە بۇ دۇنيادا دىننىڭ ئورنىنى ئالمىدىغان باشقا نەرسىنىڭ بارلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلالمايمىز، كەڭ خەلق ئاممىسىنىمۇ ساپلا پەيلوسوپلاردىن تەشكىل تاپقان دەپ ئېيتالمايمىز. ئەسلىنى سۈرۈشتە قىلساق، خەلق توپلىمى ئۈچۈن ئېيتقاندا، ئىمان دېگىنىمىز دۇنيادىكى ئەخلاقى قاراشلارنىڭ يىگانە ئاساسى ھېسابلىنىدۇ. بۇنىڭ ئورنىغا باشقا نەرسە قويۇلغىنىدا كىشىنى قايىل قىلارلىق ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرالايدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلىش ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا، بۈگۈنگىچە كېلىۋاتقان دىنلارنىڭ ئورنىغا باشقا ھېچقانداق نەرسىنى قويالمايمىز. دىنى ئىمان ۋە ئاخىرەت ھەققىدىكى مۇلاھىزىلەر كەڭ خەلق ئاممىسى ئۈستىدە تەسىر پەيدا قىلالمىغىنىدىلا بۇ ئىمانىنىڭ ئىتتىراز قوبۇل قىلىنمايدىغان مەزمۇنلىرى ھەر تۇردىكى ئىجتىمائىي تەسىرلەرنىڭ، ھەربىكەتلەرنىڭ ئەملىلەشتۈرۈلۈش ئاساسىنى، ئۇلىنى شەكىللەندۈرىلىشى مۇمكىن.

ئاساسى قانۇنلار بىر دۆلەت ئۈچۈن قانچىلىك مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە بولالىغىنىدەك، ئەقىدىلەرمۇ دىنلار ئۈچۈن ئەنە شۇنداق مۇھىم ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر ئېتىقات بولمىغان بولسا، ئەقلىگە تايىنىپ يوقۇرى مەرتىۋىگە ئېرىشكەن بىر قانچە يۈز مىڭ كىشىنىڭ ئارام ـ خۇدا پاراۋان ياشىشى بىلەن بىر قاتاردا، مىليونلارچە ئىنسان بۇنداق پاراۋانلىقتىن مەڭگۈ مەھرۇم بولىشى داۋاملىشىپ كېتىۋېرىدۇ.

مەڭگۈلۈك كېڭىيىش كۈچىگە ئىگە بولغان بىر ئەقىدە، پەقەت تارىخى خاتىرىلەر، تەۋرەنمەس ئابىدىلەر ۋاستىچىلىقىغا تايىنىپلا ھەممىگە تونۇلالىشى، شۇ ئارقىلىق باشقىلارغا يەتكۈزۈلۈپ تۇرالىشى مۇمكىن. ئەگەر ئۇنداق بولمىسا ئىدى، ئۇ ئەقىدە بىرەر ئىمان ھالىغا ئايلىنالماس، ھەر قانداق

بىر چۈشەنچىمۇ ھېچقاچان بىرەر مىتافىزىك قاراش ھالىغا كىلەلمەس ئىدى، يەنى بىرەر پەلسەپىلىك چۈشەنچە ھالىغا ئايلىنالماس ئىدى. شۇڭا، ئەقىدىلەر ئۈستىدىكى كۈرەشلەر بۇ تۈر شارائىت ئاستىدىكى دۆلەتنىڭ ئاساسىنى تەشكىل قىلىدىغان قانۇنلار ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلىدىغان كۈرەشلەرگە ئوخشاپ كېتىدۇ. بۇنداق بىر كۈرەش قانداق قىلىپ بىر ئانارخىيىنى پەيدا قىلالايدىغان بولسا، دىنگە قارشى كۈرەشلەرمۇ قىممىتىنى يوقاتقان نىھىلىزم ئىچىدە ئەنە شۇنداق يوقۇلۇپ كېتىدۇ. سىياسىي بىر كىشىگە نىسبەتەن دىنىنىڭ قىممىتىغا بېرىدىغان باھاسى ھەرگىز ئۇنىڭ ئارزۇسىدىكى بىر قاتار تەسەۋۋۇرلارغا ئاساسەن بېرىلمەسلىكى، بەلكى ئۇنىڭ پەيدا قىلغان ياخشىلىقلىرىغا قاراپ باھا بېرىلىشى لازىم. ئەگەر يېڭىسىنىڭ بىرەر پايدىلىق تەرىپى بىلىنمىگىنىدە، بار بولغانىنى يوقۇتمەن دېيىش ئاخماقلىق، تەلۈلىكتۇر.

قىلچە شۆبھە يوقكى، كىشىلەرنى بەكلا ئاز قايىل قىلىدىغان دىنى ئەھۋاللار سەۋەبىدىن، دىنىنىڭ سىرتىدا تۇتۇپ كېلىنگەن خۇسۇسلارغا تايىنىپلا دىنى قاراشلارنى قىينىلاشتۇرىۋېتىدىغان، تەبىئى پەن بىلىملىرى بىلەن دىنىنى ھاجىتى يوق تالاش ـ تارتىشلار ئىچىگە سۆرەپ كىرىدىغان كىشىلەرگە دىندا ئازىراقمۇ مەسئۇلىيەت يۈكلەنمەيدۇ. بۇ جەھەتتە باشلىتىلىدىغان ئۇششاق ـ چۈششەك تالاش ـ تارتىشلاردا ئەڭ ئاخىرقى غالىبىيەت ھەر دائىم ئىلىم تەرەپتە بولىدىغانلىقى ئېتىراپ قىلىنىشى كېرەك. يۇقۇرى دەرىجىلىك بىلىم سەۋىيىسىگە ئېرىشەلمىگەن كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە بۇنداق مۇنازىرىدە دىن ئېغىر زەربە يېگەندەك ئۇقۇمنى پەيدا قىلىپ قويىشى مۇمكىن.

دىن سىياسى مەنپەئەتلەر ئۈچۈن يامان غەرەزلىك بىلەن پايدىلىنىپ كېتىلىشى نەتىجىسىدە دىنىنىڭ زىيانغا ئۇچرىتىلىشى ھەممىدىن يامان. سىياسى مەنپەت ئۈچۈن، ئۆز غەرىزىنى ئەملىگە ئاشۇرىۋېلىش ئۈچۈن دىنىنى ئەڭ مۇھىم، ئەڭ قىممەتلىك قۇرال دەپ كۆرىدىغانلارغا قارشى ھەرقانچە كۈچلۈك زەربە بېرىلسىمۇ ئازلىق قىلىدۇ. بۇ تۈردىكى نومۇسسىز كىشىلەر ئۆزىنىڭ ئىتتىقادلىق ۋە ئىمانلىق بولغانلىقىنى خەلق ئاممىسى ئىچىدە بوغۇزلىرى يىرتىلغىچە ۋارقىراپ ـ جارقىرىشىپ سۆزلەپ تونۇشتۇرۇپ كېتىشىدۇ. ئۇلارنىڭ ئەسلى مەقسىدى بۇ ھەقتە ئۆزىنى پىدا قىلىش بولماستىن، بەلكى بۇنىڭ سايىسىدە كۈندىلىك تۇرمۇش چىقىمىغا كاپالەتلىك قىلىشنىلا ئويلايدۇ. بۇنداق كىشىلەر سىياسى مەنپەتكە ئېرىشىش ئۈچۈنلا ئىمانلىرىنى سېتىپ خەجلىشىدۇ. ئۇلار يەنە پارلامېنتقا بىر قانچە خەلق ۋەكىلىنى ئارتۇق كىرگۈزۈۋېلىش ئۈچۈنلا جان دۇشمىنى بولغان ماركسىزمچىلار بىلەنمۇ ئۆزئارا كىلىشىم تۈزىشەلەيدۇ. ئەگەر نومۇس دېگەننىڭ نېمىلىكىنى زادىلا بىلمەيدىغان شەيتان ماقۇللا دەيدىكەن، ئۇلار قىلچە نومۇس قىلماي بىرەر

مىنىستىرلىك ئورنى ئۈچۈن شەيتان بىلەنمۇ توي قىلىشقا قەتئى رازى بولىشىدۇ. ...

ئەگەر ئۇرۇشتىن بۇرۇنقى گېرمانىيىدە دىنى ھايات ناچار ئەھۋالدا قالغان ئىدى دېيىشكە توغرا كەلسە، بۇنىڭغا ئۆزلىرىنى خرىستيان دەپ ئاتىشۋالغان پارتىيىنىڭ خرىستيانلىقىنى سۈيئىستىمال قىلىۋېلىشى ھەمدە كاتولىك ئېتىقادى بىلەن سىياسى پارتىيىنى تەڭ ئورۇنغا قويۋالغانلىقى سەۋەبچى بولغان. كاتولىك ئىمانىنىڭ ئورنىغا سىياسى پارتىيىنىڭ ئۆتۈۋېلىشى نەتىجىسىدە، قىلچە قىممىتى يوق بىر قوتان كىشى قۇرۇلتاي ۋەكىلى بولىشىغا سەۋەپ بولغان بولسا، چىركاۋلارمۇ بۇنىڭدىن يەتكەچە زىيان كۆرگەن ئىدى.

بۇ تۈردىكى ئەھۋاللاردىن كېلىپ چىققان ئاقىۋەتلەر ئوخشاشلا مىللىتىمىزگە زىيان كەلتۈرۈش بىلەن نەتىجىلەندى. چۈنكى دىنى تۈرمۈشتىكى بوشىشىپ كېتىشلەرگە سەۋەپ بولغان ئېتىقات زەئىپلىكى شۇنداق بىر ۋاقىتتا ئوتتۇرغا چىقىشقا باشلىغان ئىدىكى، ئۇ ۋاقىتلار ئەسلىدىلا ھەممە ئىش سەل قارىلىدىغان، يىمىرىلىشكە يۈز تۇتقان دەۋر ئىدى. بۇنداق بىر ۋەزىيەت ئاستىدا، ئەنئەنە ۋە ئەخلاقنىڭ ئاساسلىرىمۇ ۋەيران بولۇش ئالدىدا تۇراتتى. ئەمما جامائەت ئورگانلىرىنىڭ بۇ تۈردىكى چايقىلىش ۋە يارلىنىشى ئۇنىڭدىنمۇ يامان بىرەر ۋەقە ئارىلىشىپ قالمىغانلا بولىدىكەن، بەربىر بەك چوڭ زىيانغا ئۇچراپ كەتمىگەن بولاتتى. ئەمما ئىنتايىن مۇھىم بولغان يېڭى ھادىسىلەر خەلقنىڭ روھى سالامەتلىكى مەسىلىسىگە ئېغىر تەھدىت پەيدا قىلىشقا باشلىشى بىلەن تەڭ، بۇلار ئىنتايىن خەتەرلىك بىر ھالغا كىرىپ قالدى. دىققەت بىلەن كۈزەتكۈچىلەر سىياسىي ساھەلەردىمۇ بۇنىڭغا ئوخشاپ كېتىدىغان بىر قاتار بۇزۇلۇشلارنى تەڭ كۆرەلىشى مۇمكىن. بۇ تۈردىكى بۇزۇلۇشلار قىسقا ۋاقىت ئىچىدە تۈزىتىلمىگەنلىكى ئۈچۈن، ئىمپېرىيىنىڭ پات يېقىندا يوقىلىدىغانلىقى كۆرۈنۈپلا تۇراتتى. گېرمانىيىنىڭ ئىچكى ـ تاشقى سىياسەتلىرىدە بىرەر غايىسىنىڭ يوقلىقىنى كۆزى كۆرىدىغان ھەممە كىشى ئېنىق بىلەلەيتتى. بۇلار بىسماركنىڭ "سىياسەت، قىلىشقا بولىدىغان ئىشلارنى ئىجرا قىلىش سەنئىتىدۇر" دەيدىغان كۆزقارىشىغا مۇۋاپىق كېلىۋاتقاندەك تۇيۇلىشى مۇمكىن. ئەمما بىسمارك بىلەن ئۇنىڭ رەقىبى بولغان باش مىنىستىر ئوتتۇرىسىدا كىچىك بىر ئوخشىمايدىغان نوقتا بار ئىدى. بىسماركنىڭ بۇ پىرىنسىپى ئۇنىڭ ئىجرا قىلماقچى بولغان سىياسىتىنىڭ نەق ئۆزىنى كۆرسەتمەكتە ئىدى. ئەمما باشقىلارنىڭ قارىشىدا بۇ سۆز ئۇنداق مەنىنى ئىپادىلىمەيتتى. ئەسلىدە، بىسمارك بۇ دېيىشى ئارقىلىق مەلۇم بىر مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن بارلىق ئىمكانىيەتلەردىن تولۇق پايدىلىنىش لازىملىقىنى، ھېچ بولمىغاندا ئىجرا قىلغىلى بولىدىغان ھەر قانداق چارىنى ئىشقا سېلىشنى كۆزدە

تۇتۇپ بۇ سۆزلەرنى قىلغان ئىدى. ئەمما بىسماركنىڭ ئورنىغا ئولتۇرماقچى بولغان كىشىلەر بۇ گەپلەردە سىياسى چۈشەنچىلەرگە، ھەتتا سىياسى مەقسەتلەرگە ئىگە بولۇش مەجبورىيىتىدىن ئۆزىنى چەتكە ئېلىش ھەققىنىڭ بارلىقى دەپ چۈشىنىشەتتى. دېمىسىمۇ ئۇ ۋاقتىتىن كېيىن سىياسى مەقسەتلەر ئەمەلدىن قالدۇرۇلغان ئىدى. چۈنكى ئۇلاردا سىياسى مەقسەتلەر ئۈچۈن لازىم بولىدىغان بىرەر دۇنيا قاراش، سىياسەتنىڭ يوشۇرۇن تەرەققىيات قانۇنلىرى ھەققىدە ئېنىق بىرەر قارىشىمۇ يوق ئىدى.

بەكلا كۆپ كىشى ھەممە ئىشنى قاپقاراڭغۇ قىلىپ تەسۋىرلىشىپ، ئىمپىراتورنى سىياسى جەھەتتە ئىشەنچىلىك نەزەريىۋى پىلانىنىڭ يېتەرلىك بولمىغانلىقىنى سەۋەب قىلىپ كۆرسىتىشىپ تەنقىتلەشكەنىدى. دېمەككى، ئۇلارمۇ بۇ سىياسەتنىڭ نەقەدەر مەنىسىز قۇرۇق سىياسەت ئىكەنلىكىنى پەرق قىلالىغان ئىكەن. ئەپسۇسكى، بۇ تۈردىكى كىشىلەر سىياسىي تۈرمۇشتا ئىككىنچى پىلاندا قالىدۇرۇلغان كىشىلەردىن ئىدى. ھۆكۈمەت خىزمىتىدىكى كىشىلەر بولسا خوۋستون ـ ستېۋارت چىمبىرلىن كابىنېتىغا ئەھمىيەت بېرىپ كېتىشمەيتتى. ئېنگىلىزلارغا قارىتا بۇگۈنكى كۈندە كۆرۈلگىنىدەك بۇرۇندىن تارتىپ بىپەرۋالىق بىلەن مۇئامىلە قىلىشىپ كەلگەن ئىدى. بۇ تۈر كىشىلەر ئۆز ئالدىغا بىرەر نەرسىنى ئويلىيالمىغدەك ئەقىللىق كىشىلەردىن بولمىغاچقا، مۇھتاج بولغان ئىشلارنى باشقىلاردىنمۇ ئۆگۈنەلمىگەندەك دەرىجىدە بىلىمسىز كىشىلەر ھېساپلىناتتى. بۇنى ھېچكىم ئىنكار قىلالمايتتى. شۇنتسىيە باش مىنىستىرى ئوكسېنستىيېرن (شۇنتسىيە باش مىنىستىرى ئوكسېنستىيېرن، گۈستاۋ ئادولفېيېنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىنكى 1664~1683 مەزگىلىدىكى ھۆكۈمەت باشقۇرۇشنى قولغا ئالغان كىشى) بۇ پاكىتقا ئاساسلىنىپ "بۇ دۇنيا پەقەت ئەقىل ۋە ھېكمەتنىڭ بىر پارچىسى تەرىپىدىن باشقۇرۇلىدۇ" دەپ كۆرسەتكەن ئىدى. بۇگۈنكى كۈندە ھەر بىر مىنىستىرلىك بۇ پارچىنىڭ بىرەر ئاتومىدىنلا ئىبارەت دەپ ئېيتالىشىمىز مۇمكىن. بولمىسا، گېرمانىيە جۇمھۇرىيەتكە ئايلانغاندىن بۇيان بۇمۇ ئەمەلدىن قالغان ئىدى. شۇ سەۋەپتىن بۇنداق بىر ئىشنى خىيال قىلىش ياكى بۇ ھەقتە گەپ قىلىش جۇمھۇرىيەتنى قوغداش قانۇنلىرى ئارقىلىق چەكلەنگەن ئىدى. شۇڭلاشقا، ئوسېنستىيېرن ئۈچۈن ئالغاندا بۇگۈنكى جۇمھۇرىيەتىمىزدە ئەمەس بەلكى ئۇ دەۋردە ياشىغانلىقى ئۈنىڭ ئۈچۈن بىر بەخت ھېساپلىنىدۇ. بەكلا كۆپ كىشىلەر ئۇرۇشتىن بۇرۇنلا ھېچ بولمىغاندا ئىمپېرىيىنىڭ كۈچىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان ئورگان ھېساپلىنىدىغان رېيچستاگنى (پارلامېنتنى) ئېتىراپ قىلىشاتتى. بۇ ئورگاندا مەسئۇلىيەتچانلىقنى ئۈستىگە ئېلىشتىن قورقۇش، پەسكەش ئىنتايىن كەڭ سورۇنغا ئىگە ئىدى.

بۈگۈنكى كۈندە تارقىلىپ يۈرگەن قۇرۇق گەپلەرگە ئاساسلانغىنىمىزدا، پارلامېنتتارىزم ئىنقىلاپتىن كېيىن ئەمەلدىن قالغان ھېسابلىنىدىكەن. شۇنداق قىلىپ ئىنقىلاپتىن بۇرۇنقى پارلامېنتچىلىق بۈگۈنكىسىدىن پەرق قىلاتتى (بەزى تەرجىمىلەردە پەرقى يوق ئىدى دەپ ئېلىنغان. ــ ئۇ.ت) دەيدىغان ئۇقۇمنى ئوتتۇرغا قويماقچى بولۇشقان. ئەمەلىيەتتە بولسا بۇ ئورگان ۋەيران قىلىش ئۈچۈنلا پائالىيەت قىلىدىغان بىر ئورگان ھېسابلىناتتى. ئەمما كۆزلىرىنى تور باغلاپ كەتكەن كىشىلەر پارلامېنت دېگەن بۇ ئورگاننىڭ بۇرۇنمۇ خۇددى بۈگۈنكىدەك پائالىيەت قىلىپ كەلگەنلىكىنى كۆرەلمىگەن ئىدى. راس دېگەندەك گېرمانىيىنىڭ ئۇرۇشتا يېڭىلىپ قىلىشىدا بۇ ئورگاننىڭ ھەقىقەتەنمۇ ھەسسىسى بولمىغانلىقى ئېنىق. ئەمما يامان ئاقىۋەت ئۇرۇشتىن بۇرۇن ئوتتۇرغا چىقمىغانلىقىدا رېيچستاگنىڭ ھېچقانداق ھەسسىسى بولمىغانلىقىمۇ راس. ئىمپېرىيىنىڭ يىمىرىلىشىدىكى بۇ كېچىكىش، نېمىس خەلقى بىلەن گېرمانىيە ئىمپېرىيىسىنىڭ بۇ گۆركالارغا قارشى تېنچ دەۋرلەردە كۆرسەتكەن تىركىشىشىنىڭ بىر نەتىجىسى ئىدى.

مەن بۇ يەردە پارلامېنت دېگەن بۇ ئورگان بۈاستە ياكى ۋاستىلىق يوللار بىلەن ۋەيران قىلارلىق دەرىجىدە زىيان كەلتۈرگەن مىسالالار ئارىسىدىن پەقەت بىرسىنلا تەھلىل قىلىپ ئۆتمەكچىمەن. بارلىق ئورگانلار ئىچىدىكى ئەڭ مەسئۇلىيەتسىز بولغان بۇ ئورگاننىڭ ئەسلى قىياپىتىنى مۇنۇ ئىش تېخىمۇ ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرەلەيدۇ: ئىمپېرىيىنىڭ مەيلى ئىچكى ئىشلاردا بولسۇن ياكى تاشقى سىياسەتلىرىدە بولسۇن يىتەكچىلىك قىلىش جەھەتتە ئىپادىلىگەن ئۇ قورقۇنۇچلۇق يىتەرسىزلىك بىلەن ئاجىزلىقى ئۇنىڭ مەسئۇلىيەتسىزلىكىنىڭ قايسى دەرىجىگە بېرىپ يەتكەنلىكىنى تولۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ. رېيچستاگقا بۈاستە چېتىشلىق بولغان بۇ بىرىنچى دەرىجىلىك يىتەرسىزلىك، ئىمپېرىيىنىڭ يىمىرىلىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان تۈپكى سەۋەپلەردىن بىرسى ئىدى. قايسى شەكىلدە، قايسى جەھەتتىن قارىساق قارايلى، پارلامېنتنىڭ پائالىيەت ساھەسى تەۋسىدە بولغان بارلىق ئىشلار پۈتۈنلەي ناچار ئىشلەنگەن ئىدى. لېخىستان (پولشا ــ ئۇ.ت) سىياسىتى پۈتۈنلەي خاتا ئىدى. بۇ ئىشتا مەسىلىلەر ئەستايىدىللىق بىلەن مۇھاكىمە قىلىنماي تۇرۇپ مەسلىنىڭ ئولغىيىشىغا تۇرتكە بولۇپ بەرگەن ئىدى. بۇنىڭ نەتىجىسىدە يا گېرمانىيىگە بىرەر غالىبىيەت كەلتۈرۈپ بېرەلمىدى ياكى بولمىسا لېخىستان بىلەن تېنچلىق كاپالەتكە ئىگە بولمىدى. ئەڭ مۇھىمى روسىيە بىلەن دۈشمەنلىشىپ قالغان بولدۇق. ئالساس لوررايىن مەسلىسىنىڭ ھەل قىلىنىشىمۇ يىتەرسىز قالغان ئىدى. ئەسلىدە فرانسۇز يالماۋۇزىنى كۆچلۈك زەربە بىلەن بىرلا قېتىمدا يىمىرىپ تاشلاپ، ئالساسقا رېيچنىڭ

(گېرمانىيە ھۆكۈمەت كابىنىتىنىڭ ــ ئۇ.ت) قالغان دۆلەتلەر بىلەن تەڭ دەرىجىدىكى ھوقۇققا ئېرىشتۈرۈلگىنىدەك تەڭ ھوقۇق كاپالەتكە ئىگە قىلىنىشى لازىم ئىدى. ئەمما بۇنچىلىك بىر ئىشنىمۇ باشقا ئېلىپ چىقالمىدى. ئەسلىدىنلا بۇنداق بىر مەقسەتنى ھەرگىز ئىشقا ئاشۇرغىلى بولمايتتى. چۈنكى، ئەڭ چوڭ پارتىيىلەرنىڭ ئىچىدە ئەڭ چوڭ ۋەتەن خائىنلىرى ساقلىنىپ كەلمەكتە ئىدى. بولۇپمۇ مەركەزدىمۇ م. ۋېتتېبرلىغا ئوخشايدىغانلار بار ئىدى. بۇ تۈردىكى يېتەرسىزلىكلەر ئىمپېرىيىنىڭ قوغدىلىشىغا كاپالەتلىك قىلىشنىڭ مۇھىم شەرتلىرى ھېسابلىنىاتتى. يەنى ئارمىيىنى تىرە ـ پىرەڭ قىلىۋەتمىگەن بولسا ئىدى، بۇ تۈردىكى خاتالىقلارغا يەنىلا بەرداشلىق بەرگىلى بولاتتى. گېرمانىيە پارلامېنتى دەپ ئاتالغان ئورگان سادىر قىلغان بۇ قورقۇنۇچلۇق خاتالىق نېمىس خەلقىنىڭ تارتقان ئېغىر جاپالىرىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئۇلارنىڭ ئۈستىگە ئارتىپ قويۇشقا يېتەرلىك بىر سەۋەپ بولالايدۇ. پارلامېنت تۈزۈمىنىڭ پارتىيە دەپ ئاتالغان پارچىلىرى ئىنتايىن ئاددى سەۋەپلەرنى باھانە قىلىپ خەلقنىڭ قولىدىن مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشنىڭ كاپالىتى بولغان قۇرالىنى، ئەركىنلىكى بىلەن مۇستەقىللىقىنى قوغداپ تۇرالايدىغان بىردىن بىر قوغدىغۇچىسىنى تارتىپ ئېلىشتى. بۇگۈن فلاندرىس ۋادىسىدىكى قەۋرىلەر ئېچىلغىدەك بولسا، ئالدىمىزغا بىزنى جىنايەت بىلەن قارىلايدىغان قانغا بويالغان جەسەتلەر يۇپۇرۇلۇپ چىقىدىغانلىقى ئېنىق. بۇ تۈپراق ئۈچۈن ھاياتىنى پىدا قىلغانلار پارلامېنتنىڭ قاتىل ۋەكىللىرىنىڭ ۋىژدانسىزلىقلىرى سەۋەبىدىن يېتەرلىك تەلىم ـ تەربىيە كۆرەلمەي، ياكى چالا ـ بۇلا ھەربى تەلىم كۆرۈپلا ئۆلۈمگە يوللانغان ئىدى. بۇ قەھرىمانلار بىلەن بىرلىكتە يەنە ئونمىڭلىغان قۇربان، ياردارنى بىرەر يۈزدەك سىياسى ھىلىمىكىرچىلەرنىڭ ئوغۇرلۇق قىلالىشى ئۈچۈن، ياكى بولمىسا ئىدىيىلىرىنى نومۇسسىزلارچە تەشۋىق قىلىش ئىمكانىيىتىنى قولدىن چىقىرىپ قويماسلىقلىرى ئۈچۈنلا بىھۇدە پىدا قىلغان بولدۇق.

يەھۇدىيلار، ماركسىزمچى ۋە دېموكراتچى گېزىتلار ۋاستىسى ئارقىلىق پۈتۈن دۇنياغا نېمىس مىللىتارىزمى دەيدىغان تۆھمەتنى تارقىتىپ كېلىشكەن ئىدى. بۇنىڭغا ئوخشىغان تۆھمەتلەردىن پايدىلىنىپ گېرمانىيىنى يىمىرىشگە ئۇرۇنىلىۋاتقان بىر پەيتتە، ماركسىزمچى ۋە دېموكراتچى پارتىيىلەرمۇ نېمىس خەلقنىڭ قۇراللىق كۈچلىرىنى تەلىم ـ تەربىيە پۈرسىتىدىن تولۇق مەھرۇم قالدۇرۇشماقتا ئىدى. ئەندى بۇ ھارامدىن بولغان پارلامېنت پېچكىلىرىنىڭ ۋەھشى، پەسكەش ۋىجدانلىرى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئاقىۋەتلەرگە بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ باقايلى:

يىتەرلىك دەرىجىدە ھەربى تەلىم ـ تەربىيە كۆرگەن ئەسكەر سانىنىڭ ئازلىقى ئۇرۇشنىڭ دەسلىۋىدىكى ھەربىكەت جەريانىدىلا مەغلوبىيەتنى تېزلىتىپ بەرگەن ئىدى. شۇڭا، ئۇرۇشنىڭ كۆلىمى كېڭىيىپ بېرىۋاتقان پەيتلەردىلا تارمار قىلىنىش ۋەزىيىتى قورقۇنۇچلۇق تۇرده شەكىللىنىشكه باشلايدۇ. نېمىس خەلقىنىڭ ئەركىنلىكى ۋە مۇستەقىللىقى ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلىۋاتقان بۇ ئۇرۇشتا بارلىققا كېلىۋاتقان بۇ يىمىرىلىش، ۋەتەن قوغداش ئۈچۈن خەلقنىڭ بارلىق كۈچلىرىنى بىر يەرگە يىغىشقا توسقۇنلۇق قىلش مەقسىتىده تېنچلىق دەۋرىده ئوتتۇرغا چىققان بۇ ئاجىزلىقلار بىلەن يېرىم ـ ياتا ئېلىنغان تەدبىرلەرنىڭ نەتىجىسى ئىدى. ئۇ ۋاقىتتىكى قۇرۇغلۇق ئارمىيىمىزنىڭ يېڭى ئەسكەرلىرى بەكلا ئاز ھەربى تەلىم ـ تەربىيە كۆرەلىگەن ھالەتته جەڭگە سېلىنغان ئىدى. دېڭىز ئارمىيىسىدىمۇ يوقۇرقىغا ئوخشاش يىتەرسىزلىكلەر مىللى مەۋجۇتلۇقىمىزنىڭ بىردىن ـ بىر كاپالىتى بولغان قۇراللىق كۈچلىرىمىزنىڭ قىممىتىنى چۈشىرىۋەتكەن ئىدى. ئەپسۇس بىلەن يەنه شۇنىمۇ كۆرسىتىپ ئۆتىمەنكى، دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ قۇماندانلىق شىتابىمۇ بۇ تۇردىكى پەسكەش ئىدىيىلەرنىڭ بومباردىمانى ئاستىدا قالغان ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا كېمەسازلىق زاۋۇدلىرىمىزدا ئەنگىلىيە پاراخوتلىرىدىنمۇ كىچىك پاراخوتلارنى ياساشقا كىرىشكەنلىك، ھەرھالدا ئۇنچه بەك ئاقىلانه، ئۇنچه بەك داھىيانه بىر ئۇرۇنۇش ھېسابلانمىسا كېرەك. ئەسلىده پاراخوتلارنى سان جەھەتته دۈشمەن پاراخوت سانىغا تەڭلەشتۈرۈشكه تىرىشچانلىق كۆرسىتىلمىگەن بىر دېڭىز ئارمىيه پىلوتىنىڭ بۇ پاجىئەلىك يىتەرسىزلىكىنى ھەربى پاراخوتلارنىڭ ئۇرۇش قىلىش كۈچىنى ئۆستۈرۈش، جەڭگىۋارلىق دائىرىسىنى كېڭەيتىش ئارقىلىق تولۇقلاشقا تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى كېرەك ئىدى. بۇ يەردىكى مەسىله، ئۇرۇش قىلىش كۈچىنىڭ ئۆستۈنلۈكى مەسىلىسى ئىدى. بۈگۈنكى پەن ـ تېخنىكا شۇنداق يوقۇرى بىر پەللىگه يەتكەنكى، باشقا ئەللەرنىڭ ئوخشاش تونناژدىكى ھەربى پاراخوتلىرىدىن ئۈستۈنلۈك تالىشىمەن دېيىش ئاساسەن مۇمكىن بولمايدىغان ھالەت شەكىللىنىپ قالغان ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، رىۋايەتلەردىكىدەك ئۇنداق ئالاھىده ئۈستۈنلۈككه ئېرىشىمەن دېيىش، ئەندىلىكته تارىخقا ئايلانغان بىر چۈش ئىدى. بولۇپمۇ تۆۋەن تونناژلىق ئۇرۇش پاراخوتلىرىنى چوڭ پاراخوتلار ئالدىدا ئۈستۈنلۈككه ئېرىشتۈرۈشنى ھەرگىزمۇ خىيال قىلماسلىق كېرەك ئىدى.

ئۇنىڭ ئۈستىگه نېمىس زەمبىرەكلىرى زاپچاس جەھەتته ئەنگىلىيىلىكلەرنىڭكىدىن كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى، ئەمما 28 سانتىمېتىرلىق (بەزى تەرجىمىلەردە بۇ بىرلىك ھەممه يەردە مىللىمېتىر دەپ ئېلىنغان. ــ ئۇ.ت) نېمىس زەمبىرەكلىرى توپقا تۇتۇش كۈچى جەھەتته 30.5 سانتىمېتىرلىق

ئەنگلىيە زەمبىرەكلىرىنىڭكىدىن تۇۋەن تۇرىدىغانلىقى (بەزى تەرجىمىلەردە تۇۋەن تۇرمايدىغانلىقى دەپ ئېلىنغان. ــ ئۇ.ت) تىلغا ئېلىنماقتا ئىدى. ئەسلىدە بىزمۇ 30.5 سانتىمېتىرلىق زەمبىرەك ئىشلەپچىقىرىشىغا كىرىشىمىز لازىم ئىدى. چۈنكى، ئۇرۇشتا كۆچ تەڭپوڭلىقىنى ساقلاش مەقسەت قىلىنماستىن، دۈشمەندىن ئۈستۈن كۆچكە ئېرىشىشنى مەقسەت قىلغان بولىشىمىز كېرەك ئىدى. ئەگەر ئۇنداق بولمىسا ئىدى، قۇرۇقلۇق ئارمىيىمىز ئۇچۇن 42 سانتىمېتىرلىق قىسقا ستوللۇق ئېغىر بومبا‌ردىمان زەمبىرىكىنى ئىشلەپچىقىرىشنىڭمۇ كېرىكى يوق ئىدى. چۈنكى 21 سانتىمېتىرلىق نېمىس قىسقا ستوللۇق ئېغىر بومبا‌ردىمان زەمبىرەكلىرى ئۇ ۋاقىتلاردا فرانسىيىنىڭ قولىدا بار پارابولالىق (ئارتىلدۇرۇپ ــ ئۇ.ت) توپ ئاتىدىغان بارلىق زەمبىرەكلىرىدىن كۆچلۈك ھېسابلىناتتى. ئىستېھكام ۋە ئاكوپلارنى 30.5 سانتىمېتىرلىق قىسقا ستوللۇق بومبا‌ردىمان زەمبىرەك توپلىرىنىڭ زەربىسى بىلەنمۇ كومپەيكوم قىلىۋېتىش مۇمكىن ئىدى. مانا بۇ نوقتىدا قۇرۇغلۇق ئارمىيە قۇماندانلىق شتابىدىكىلەرنىڭكىدەك يېراقنى كۆرەرلىك دېڭىز ئارمىيىسىدە يوق ئىدى. ئۇلار ئۈستۈن توپ كۆچى ۋە يوقۇرى سۈرئەتتىن ۋاز كېچىشكەن ئىدى. بۇنداق خەۋىپلىك قاراش ئۇلاردىكى مۇداپىيىلىنىشنى ئاساس قىلىش دەيدىغان پىرىنسىپال خاتا قاراشلىرىنىڭ نەتىجىسىدىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى. يەنى دېڭىز ئارمىيە قۇماندانلىق شتابىدىكىلەر ھەربى پاراخوتلارنىڭ ياسلىشى ئۇچۇن قوبۇل قىلىنغان ھۇجۇم قىلىش پىلانىنى ئاساس قىلىدىغان ھەرىكەتتىن ۋاز كېچىپ، ئۆزىنى قوغداش مەجبورىيىتىنى ئاساس قىلغان مۇداپىيىلىنىش ھەرىكىتى دائىرىسىدە چەكلەپ تۇتقان ئىدى. شۇنداق قىلىپ پەقەت ھۇجۇمغا تايانغاندىلا كەسكىن غەلىبە قىلىشقا بولىدىغان يولدىن ۋاز كېچىشكەن دېيىش مۇمكىن ئىدى. ئەسلىدە شۇنىسى ئېنىقكى، باشقىلارنىڭكىدىن سۈرئىتى ئاستا، قۇراللىرى كۆچسىز بولغان بىر ئۇرۇش پاراخوتى تېخىمۇ تېز ھەرىكەت قىلالايدىغان ۋە تېخىمۇ كۆچلۈك قۇراللار بىلەن قۇراللانغان دۈشمەن پاراخوتىنىڭ توپقا تۇتىشى بىلەن چۆكتۈرۈۋېتىلىشى مۇمكىن ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇنداق ھۇجۇم ئىشى كۆپۈنچە ۋاقىتلاردا كۆچلۈك بىر پاراخوت بىلەن مۇۋاپىق بىر مەنزىلدە تۇرۇش ئارقىلىقلا ئەملىگە ئاشۇرۇشقا بولىدىغان بىر ئىش ئىدى. مانا بۇ قانۇننى قوغلىغۇچى پاراخوتلىرىمىزنىڭ كۆپۈنچىسى ئېغىر زەربە يېگەندىن كېيىنكى ئاچچىق ئەملىيەت ئارقىلىقلا ئاندىن ئۆگۈنەلىگەن ئىدى. دېڭىز ئارمىيە قۇماندانلىق شتابىدىكىلەرنىڭ كۆزقاراشلىرى بىلەن ئۇلارنىڭ ئويلىغانلىرىنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى بۇ ئۇرۇش ئەملىيىتى ئىسپاتلاپ بەردى. بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە، ئۇرۇش پەيىتىدە ئۆزگەرتىشكە ئىمكانى بار كونا

پاراخوتلارنىڭ قۇراللىرىنى ئالماشتۇرۇشقا، يېڭى پاراخوتلارنى تېخنىمۇ كۆچلۈك قۇراللار بىلەن قۇراللاندۇرۇشقا مەجبۇر بولغان ئىدۇق.

ئەگەر سكاگېر ـ راك دېڭىز ئۇرۇشىدا نېمىس ئۇرۇش پاراخوتلىرى ئەنگلىيە پاراخوتلىرى بىلەن ئوخشاش تونناژدا، ئوخشاش قۇراللارغا ۋە ئوخشاش سۈرئەتكە ئىگە بولالىغان بولسا ئىدى، ئەنگلىيە دېڭىز پىلوتلىرى تېخنىمۇ نىشانلىق، تېخنىمۇ كۆچلۈك 38 سانتىمېتىرلىق نېمىس توپلىرىنىڭ شىددەتلىك توپقا تۇتۇشلىرى ئالدىدا مۇتلەق تۇرده دېڭىزغا پاتۇرۇلغان بولاتتى.

بۇرۇن ياپونىيە بىزدىكىگە ئوخشىمايدىغان بىر دېڭىز ئارمىيە سىياسىتىنى يۈرگۈزۈشكە كىرىشكەن ئىدى. ياپونلار يېڭى ھەربى پاراخوتلىرىنى دۇشمەن پاراخوتلىرىنىڭكىدىنمۇ ئۈستۈن ھۇجۇم كۈچىگە ئىگە قۇراللار بىلەن قۇراللاندۇرۇشقا تىرىشقان ئىدى. ئۇ ۋاقىتلاردا بۇ تەدبىرلەر سايىسىدە كۈچ ئۈستۈنلۈكىگە تايىنىپ دېڭىز ئارمىيىسىنى ھۇجۇمغا ئۆتۈش ھالىتىگە تەييار قىلىۋېلىشقان ئىدى.

يەنە بىر تەرەپتىن بىزنىڭ قۇرۇغلۇق ئارمىيىمىزنىڭ قۇماندانلىق شتابىدىكىلەر مۇداپىيىنى ئاساس قىلىدىغان بۇنداق بىر خاتالىقنى سادىر قىلمىغان بولىشىغا قارىماي، پارلامېنتنىڭ چۈشەنچىلىرى تەسىرىده ئىزچىل زىيان تارتىپ كەلگەن ئىدى. دېڭىز ئارمىيە پىلوتلىرى بولسا، كونا قاراشلار ئاساسىدا قۇراللاندۇرۇلۇپ، كېيىن بۇ قاراشلار بويىچە ھەرىكەتكە ئاتلاندۇرۇلغان ئىدى.

شۇنداق بولغاچقا، ئارمىيىمىز قولغا كەلتۈرگەن شانلىق غالىبىيەتلەرنى گېنېرالىلارنىڭ نەتىجىلىك ھەرىكەت قىلغانلىقىنىڭ، شۇنىڭدەك بارلىق ئوفىسېرلار بىلەن جەڭچىلەرنىڭ تەڭدىشى يوق قەھرىمانلىق كۆرسىتىشلىرىنىڭ نەتىجىسىدىن كەلگەن دېيىشكە ھەقلىقمىز. ئەگەر ئۇرۇشتىن بۇرۇنقى دېڭىز ئارمىيىمىزمۇ بۇنىڭدەك بىر ئالاھىدىلىككە ئىگە بولالىغان بولسا ئىدى، ئۇرۇشتا قۇربان بولغانلار ھاياتلىرىنى بىكارغا پىدا قىلغان ھېسابلانمايتتى. مانا بۇ مەسىلىده ھۆكۈمەت دائىرىلىرى، ئاجايىپ ئۇتۇقلارنى قازاندى دەپ تەرىپلىشىپ كەلگەن "پارلامېنت سۈيىقەستچىلىرى" تېنچلىق دەۋرىدە دېڭىز پىلوتلىرىغا ئېغىر زىيانلارنى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئىدى. پاراخوت ياساش مەسىلىسىده پارلامېنت ھەربى تەرەپنىڭ قاراشلىرى ئالدىدا كەينىده تۇرۇپ يول قويۇش ئورنىغا دەل ئەكسىچە ئۇلارغا بېسىم قىلىش رولىنى ئويناىدىغان مۇھىم ئورۇندا تۇرۇپ كەلگەن ئىدى. قابىلىيەتسىزلىك، پارلامېنتنىڭ كۆرنەرلىك ئالاھىدىلىكلىرىدىن بىرى بولغان تەپەككۇر قابىلىيىتىنىڭ بولماسلىقى، مەنتىقسىزلىكى دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ قۇماندانلىق شتابىنى ۋەيران قىلىپ تاشلىغان ئىدى.

يوقۇرىدا توختىلىپ ئۆتكىنىمدەك، قۇرۇقلۇق ئارمىيىمىز بۇنداق بىر خاتالىق سادىر قىلىشتىن ساقلانغان ئىدى. بولۇپمۇ ئۇ ۋاقىتتىكى باشقۇمانداناللىقتا ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان پولكوۋنىك لۇدىندورف، خەلقنىڭ ھاياتىغا مۇناسىۋەتلىك ئەڭ مۇھىم مەسىلىلەردە رىيىچستاگنىڭ (گېرمانىيە پارلامېنتنىڭ ــ ئۇ.ت) ئالغان يېرىم ـ ياتا چالا قارارلىرىغا، باش قۇمانداناللىقنىڭ تەدبىرلىرىنى ھەر دائىم ئىنكار قىلىشلىرىغا قارىتا كەسكىن قارشى تۇرۇپ كەلگەن ئىدى.

ئۇ ۋاقىتلاردا، بۇ ئوفىسىرنىڭ ئېلىپ بارغان بۇ تىرىشچانلىقلىرى نەتىجىسىز قالىدۇ. بۇ جىنايەتنىڭ يېرىمى پارلامېنتقا، قالغان يېرىمى بولسا پارلامېنتتىنمۇ بەتەر ھالدىكى ئۈركىگەك بېتھام ھولۇبگكە مەنسۇپ دېيىش كېرەك. بۇ ئەھۋاللارغا قارىماي مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالغان بۇگۈنكى كىشىلەر بۇ تۇر قورقۇنۇچلۇق جىنايەتنى مىللى مەنپەئەتلىرىمىزنى قوغداشتا قىلچە قابىلىيىتى بولمىغان كىشىلەرگە قارشى چىققان كىشىنىڭ ئۈستىگە ئارتىپ قويۇشماقتا. بۇ تۇر تۇغما دۇئانە ئاتامانلىرى ئۈچۈن ئالغاندا بىرەر يالغاننى كام سۆزلەش ياكى ئارتۇق سۆزلەشنىڭ قىلچە ئەھمىيىتى يوق ئىدى. خەلقنىڭ كىلەچىكىگە مەسئول بولۇاتقان بۇ كىشىلەرنىڭ ئەسەبىلەرچە يەڭگىلتەكلىك قىلىشى سەۋەبىدىن پەيدا بولغان ۋە پەيدا بولىدىغان مەسئولىيەتسىزلىكلەرنى ئويلايدىغان، بىھۇدە پىدا قىلىنغان قۇربانلارنى ۋە ئۇرۇشتا يارداملىنىپ مېيىپ بولغانلار، چىداشقا مەجبۇر بولۇاتقان نوموس قىلارلىق بۇگۈنكى ۋەزىيىتىمىزنى ۋە پەس كۆرۈلىشىمىزنى، بېشىمىزغا كەلگەن بۇ يوقسۇللۇقنى ئويلايدىغان، ۋە يۈز بەرگەن بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى زامانىسىنىڭ پەقەتلا بىر قانچە ئادىمىگە ۋە ئەمەل ئۈۋچىلىرىغا مىنىستىرلىك تەختىنى بوشتىشىنلا مەقسەت قىلىپ بولۇاتقان ئىشلار ئىكەنلىكىنى بىلىدىغان بىرسى، شۆبھىسىزكى بۇ تۇر مەخلۇقلارغا پەسكەش، رەزىل، نوموسسىز، ئابرويسىز ۋە قاتىل دەپ ئاتاشنىڭ سەۋەبىنى ئىنتايىن ياخشى چۈشىنىدۇ. ئۇنداق بولمىغاندا، ئىشلىتىلگەن بۇ سۆزلەرنىڭ مەنىسى، غايىسى ھەقىقەتەنمۇ قىلچە مەنىگە ئىگە بولالماي قالغان بولاتتى. شۇڭا، بۇ كىشىلەر سەۋەبچى بولۇپ كونا گېرمانىيىنىڭ ئىچكى سىياسەتلىرى ۋەيران قىلىنغىنىدىن كېيىن، ئىشلەنگەن بارلىق جىنايەتلەر ئاجايىپ ئېنىق شەكىلدە مانا مەن دەپ ئاشكارىلىنىشا باشلايدۇ. قىزىق يېرى بۇ تۇردىكى ئەھۋاللاردا كۆرۈلگەن كۆڭۈلسىزلىكلەرنىڭ سەۋەبى بەزى يەرلەردە كەڭ خەلق ئاممىسى ئارىسىدا كۆچلۈك مۇنازىرىنى پەيدا قىلىپ سۆزلىنىۋاتقان بىر ۋاقىتتا، باشقا بىر يەرلەردە يەنە بۇ تۇردىكى نوموس قىلىنغىدەك نۇرغۇنلىغان ھادىسىلار يوشۇرۇلۇپ تىلغا ئېلىنماي كېلىنىۋاتاتتى. ھەتتا بۇلارنىڭ بىر قىسمىنى رەت قىلىدىغان ئەھۋاللارمۇ كۆرۈلمەكتە ئىدى. ئەگەر بۇ تۇر مەسىلىلەر

ئەستايىدىللىق بىلەن تەھلىل قىلىنىۋاتقان ۋەزىيەت شەكىللەنگەن دېيىشكە توغرا كەلسە، بۇ تالاش ـ تارتىشلار ئارقىلىق بىرەر ياخشىلىنىش ئېھتىمالى ئوتتۇرغا چىقىۋاتقانلىقىنىمۇ مۆلچەرلەشكە بولاتتى. بۇ جەريانداا ھۆكۈمەتنى قولىدا تۇتۇپ تۇرۇۋاتقانلار تەشۋىقاتنىڭ قىممىتىدىن، ئۇنىڭ ئاساسى پىرىنسىپلىرىدىن ئازىراقمۇ بىر نىمە بىلمەي يۇرىشەتتى. تەشۋىقاتتىن ئىزچىل تۇردە ئۇستىلىق بىلەن پايدىلىنىپ خەلققە جەننەتنى جەھەننەم قىلىپ كۆرسىتىش، يا بولمىسا دەل بۇنىڭ ئەكسىچە قىلىپ كۆرسىتىش كىمنىڭ قولىدىن كىلىشى مۇمكىن؟ بۇنى قىلىش پەقەت يەھۇدىيلارنىڭلا قولىدىن كېلىدىغان بىر ئىش بولۇپ، ئۇلار ئەنە شۇ پىرىنسىپ بويىچە ھەرىكەت قىلىشماقتا ئىدى. نېمىسلار، ياكى گېرمانىيە ھۆكۈمىتى تەشۋىقات دەيدىغان بۇ مەسىلىدە كىچىككىنە بولسىمۇ بىرەر ساۋاتقا ئىگە ئەمەس ئىدى. ئۇرۇش جەريانىدا بۇنداق ساۋاتسىزلىقنىڭ بەدىلى بىزگە بەكلا قىممەتكە توختىغان ئىدى.

شۇنىڭغا قارىماي، بۇ يەردە كۆرسىتىپ ئۆتۈلگەن ئۇرۇشتىن بۇرۇنقى نېمىس خەلقىنىڭ قارىلانغانلىقىنى كۆرسىتىدىغان شۇنچە نۇرغۇن ناچار ئىشلار ئارىسىدا بەزىدە بىزنىڭمۇ ئۇستۇنلۇك تەرەپلىرىمىز بولغانىدى. ئەگەر بۇ جەھەتتە بىتەرەپ بىر مۇھاكىمە يۈرگۈزۈلگىدەك بولغىنىدا، باشقا مىللەتلەر ۋە ئەللەرنىڭمۇ بىزدە بولغان يېتەرسىزلىكلەرگە ئومۇمىي يۇزلۇك ئىگە ئىكەنلىكى ئوتتۇرغا چىقىشى مۇمكىن. بۇ ساھەدە بىزدىنمۇ ئاشۇرىۋىتىدىغانلىقىنى، ھەتتا بەزىدە بىزدە بار بىر قىسىم ئۇستۇنلۇكلەرنىڭ ئۇلاردا كۆرۈنمەيدىغانلىقىنىمۇ كۆرىۋېلىشىمىز مۇمكىن. بۇ تۇردىكى ئۇستۇنلۇكلىرىمىز ئارىسىدىكى ئەڭ مۇھىم بولغانلىرىدىن بىرسى، نېمىس خەلقىنىڭ ھەر دائىم ئۆزىنىڭ ئىقتىسادى سىستېمىسىنىڭ مىللى خاراكتېرىنى قوغدىغان ئاساستا پائالىيەت قىلىدىغانلىقى، ناچار يېتەكچىلىك قىلىنغان شارائىتلارغا قارىماي خەلقارالىق مالىيە بازارلىرىنىڭ بۇ تۇر تېزگىنلەشلىرىگە باشقا ئەللەرگە قارىغاندا تېخىمۇ ئاز باغلانغانلىقىمىزنىمۇ كۆرۈپ ئالالىشىمىز مۇمكىن. شۇنداق قارايمەنكى، بۇ ئۇستۇنلۇكلىرىمىز يۇز بەرگەن دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ ئەڭ مۇھىم سەۋەپلىرىدىن بىرىنى تەشكىل قىلغان دېيىشكە بولىدۇ.

شۇبھىسىزكى، خاندانلىقنى نۇرغۇن كىشىلەر، بولۇپمۇ زور خەلق ئاممىسى ئۇمۇمەن ياخشى بىلمەيتتى. بۇنداق بولىشى ھۆكۈمدارلارنىڭ ھەر دائىم ئەڭ ساپ كاللىغا، بولۇپمۇ ئەڭ ساپ قەلبكە ئىگە كىشىلەردىن بولالمىغانلىقى (بەزى تەرجىمىلەردە بولغانلىقى دەپ ئېلىنغان. ــ ئۇ.ت) بۇنىڭ بىر سەۋەبى بولىشى مۇمكىن. ئەپسۇسكى، بۇگۈنكى ھۆكۈمدارلار يالاقچىلارنى بەكرەك

ياخشى كۆرۈشەتتى ۋە ئۇلارنى ئىقتىدارلىق ساپ كىشىلەردىن ئۈستۈن ئورۇنغا قويۇشاتتى. ئوردا ساريىي ئەتراپىدا يۈرىدىغان بىلىملىك بولغان كىشىلەرمۇ يالاقچىلىق قىلىشنى، يالغان ھەجىيىپ يۈرىشنى تاللىۋالغان كىشىلەردىن تەشكىل تاپقان ئىدى.

دۇنيا ھەر جەھەتتىن زور ئۆزگىرىش ياساۋاتقان بۇنداق بىر دەۋردە، بۇنداق ئەھۋاللارنىڭ مەۋجۇت بولىشى ۋەتىنىمىزگە ئېغىر زەربە بولۇپ تەسىر كۆرسەتمەكتە ئىدى. بۇ تۈردىكى ئۆزگىرىشلەر ئىمپېرىيە ئوردىلىرىنىڭ ئۆرپە ـ ئادەتلىرىگە پەقەتلا ماس كەلمەيتتى. شۇنداق بولغاچقا، بۇ ئەسىرنىڭ بۇرۇلۇش نوقتىسىغا كەلگىنىدە ھەربى كىيىم كىيىپ ئاتلىق كوچىدىن ئۆتىۋاتقان بىرەر شاھزادىغا ھەرقانداق بىرسى ھەيران قالماس بولۇپ قالغان ئىدى. بۇنداق بىر قىياپەت بىلەن پاراتتىن ئۆتۈش كۆرۈنۈشى خەلق ئاممىسىغا قانداق بىر تەسىرات پەيدا قىلىدىغانلىقىنى ئېنىق پەرەز قىلىشالمىغان ئىدى. ئەگەر بۇنى پەرەز قىلالىغان بولسا ئىدى، شۇنچە نۇرغۇن نامۇۋاپىق، ئەقىلغا سىغمايدىغان ئىشلارنى قىلمىغان بولار ئىدى. يەنە شۇنىڭدەك يوقۇرى تەبىقىدىكى ئىسىلزادىلەرنىڭ سەممى بولمىغان ئادەمگەرچىلىكىمۇ كۆپۈنچە ھاللاردا ناچار تەسىرات بېرىپ تۇراتتى. مەسىلەن ئالايلى، بىرەر شاھزادە، خەلقنىڭ ئاشخانىسىدا پىشقان تاماقتىن تېتىپ باقماقچى بولغىنىدا بۇنداق مۇئامىلە بۇرۇنقى ۋاقىتلاردا كىشىلەرنى بەكلا خوش قىلمۇتەلەيتتى. ئەمما بۇ ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا شەكىللەنگەن قىممەت قاراشلىرى نەتىجىسىدە پۈتۈنلەي ئەكسىنچە تەسىر بېرىدىغان ئەھۋاللار ئوتتۇرغا چىقىدىغان بولۇپ ئۆزگەرگەن ئىدى. چۈنكى، شاھزادە تاماق تېتىشقا كېلىدىغان كۈنكى تاماقنىڭ باشقا ھەرقانداق بىر كۈندىكىدىن پەرقلىق شەكىلدە تەييارلانمايدىغانلىقىنى پەقەتلا سېزىلمايدىغانلىقىغا ھەمە كىشى قەتئى ئىشىنەتتى. جاھاننىڭ بۇنچىلىك ئۆزگىرىشىمۇ ئۇلارغا يىتەرلىك ئىدى. چۈنكى بۇنداق ئۆزگىرىشتىن ھەممىنىڭ خەۋىرى بار ئىدى. شۇنداق قىلىپ، ئەڭ ياخشى نىيەت، ئەڭ ياخشى مۇئامىلىلەرمۇ ئاشكارە تۇرده بىرەر خاپىلىقنى پەيدا قىلمىغان تەغدىردىمۇ كۈلكىلىك بىر كۆرۈنۈشنى پەيدا قىلىشقا يىتەتتى. ھۆكۈمدارنىڭ سەبىرچانلىقىغا دائىر ھەر يەردە سۆزلىنىدىغان ھىكايىلار، نامۇۋاپىق سۆزلەر كىشىلەرنى كۈشكۈرتۈشكە سەۋەپ بولۇپ قالاتتى. مەسىلەن، سەھەردە ئەتىگەن تۇرۇپ كېتىدىغان ئادىتى، ئاخشىمى يېرىم كېچىگىچە ئىشلەيدىغانلىقى ۋە تاماقنى ئاز يېيىشىنىڭ ئۇنىڭغا زىيان كەلتۈرىدىغانلىقى دېگەندەك گەپلەر ئوتتۇرغا چىقاتتى. بولمىسا ھۆكۈمدارنىڭ قانچىلىك ئۇخلايدىغانلىقى، قانچىلىك تاماق يەيدىغانلىقى قاتارلىقلاردىن خەۋەردار بولۇش، ئۇنى بىلىشكە ئۇرۇنۇشنىڭمۇ ئەمەلىيەتتە كىشىلەرگە قىلچە زۆرۈرىيىتى يوق ئىشلار ئىدى.

ئەسلىدە ئۇنىڭغا يەتكەندەك تاماق بېرىلەتتى ۋە قانچىلىك ئۇخلايمەن دېسە بۇنىڭغا نارازىلىق بىلدۈرىدىغان بىرسىمۇ يوق ئىدى. ئەگەر، ئىمپىراتور بولغان كىشى قايىدىلەرگە ئەمەل قىلمىدىغان كىشىلىككە ئىگە سۈپىتى بىلەن ئىرقىنىڭ ۋە ۋەتىنىنىڭ ئابرويىغا مۇۋاپىق كېلىدىغان پائالىيەتلەر بىلەن شوغۇللىنىدىغان، ھۆكۈمدارلىق ۋەزىپىسىنى جايىغا كەلتۈرۈپ كەلگەن بولسىلا ھەممە ئۇنىڭدىن رازى بولىشاتتى. يامان يېرى، بۇ ئەھۋاللارنىڭ ھەممىسى ئەھمىيەتلىك ئىشلار قاتارىدىكى مەسىلىلەر ھېساپلانمايدىغانلىقىغا قارىماي، خەلقنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى يوقۇرىدىن باشقۇرۇلىدىغانلىقى سەۋەپلىك ئۇلاردا ھەرقانداق بىر ئىش بىلەن شوغۇللانمىسىمۇ بولىۋېرىدۇ دەيدىغان قاراش ئومۇملىشىپ كېتىۋاتماقتا ئىدى. ھۆكۈمەت ۋەزىپىسىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك بىلەن بىجا كەلتۈرۈپ كېلىۋاتقان مۇددەت ئىچىدە ياكى ئىشلىرىنى ساپ نىيەت بىلەن ئورۇنلاشتۇرۇپ كېلىۋاتقان مۇددەت ئىچىدە بۇنداق گەپلەرنىڭ بىرەر زىيىنىمۇ بولماسلىقى مۇمكىن. ئەمما ئۇنىڭدەك ساپ نىيەتلىك، ئۇتۇغلۇق ئىشلەيدىغان ھۆكۈمەتنىڭ ئورنىدا تەلەپ قىلىنغانغا مۇۋاپىق كەلمەيدىغان باشقا بىرەر ھۆكۈمەت بولۇپ قالغىنىدا بۇنداق ئۇششاق ـ چۈششەك خەۋەرلەرنىڭ ئەھۋالىمىزنى خاراپ قىلىدىغان تەسىر پەيدا قىلىۋېتىشى ئېنىق. ئەنە شۇنداق ئەھۋال كۆرۈلگىنىدە، ئىتائەت قىلىش، جاسارەت، بالىلارچە خاتىرجەملىك ئىستىكى ئەڭ يامان ئاپەتلەرنىڭ بىشارىتى بولۇپ قالىدۇ.

ئەمما بۇ تۈردىكى قارشى پىكىرلەر نارازىلىقنى قوبۇل قىلمايدىغان بىر قاتار كۈچلەرگە دۈچ كېلەتتى. بۇ تۈر كۈچلەر قاتارىدا بىرىنچى بولۇپ بارلىق دۆلەت ئورگانلىرىنىڭ رەھبەرلىك ئورگىنىنىڭ مۇقىملىقىنى كۆرسىتىپ ئۆتىشىمىز كېرەك. خانىدانلىق تۈزۈمى بۇ تۈردىكى مۇقىملىققا كاپالەتلىك قىلماقتا ئىدى. كېيىن بۇنىڭغا جاھىل سىياسەتچىلەرنىڭ تەنقىت ماجىرالىرىدىن دۆلەت ئورگانلىرىنى ئاسىراش ئۈچۈن ئۇلارنى يىراق تۈتۈشلىرىمۇ يارىدەمچى بولغان ئىدى. شۇنىڭدەك يەنە، قۇرۇلغان كۈنىدىن تارتىپلا ئېرىشكەن ئابروي ۋە پەزىلىتىگە تايىنىپ قولغا كەلتۈرۈلگەن ئابرويلۇق ئورنى، مەمورى كادىرلارنىڭ، بولۇپمۇ ئارمىيىنىڭ ئۇستۈنلۈكىدىن، سىياسىي پارتىيىلەرنىڭ سەۋىيىسىدىن ھالقىپ كېتىشىمۇ بۇ ئىشقا يارىدەمچى بولۇپ بەرمەكتە ئىدى. بۇنداق بىر ئۇستۈنلۈكە دۆلەتنىڭ ئەڭ چوڭ ئادىمىنىڭ، يەنى ھۆكۈمدارنىڭ شەخسىيىتىدە بارلىققا كەلگەن ئۇستۈنلۈكمۇ قوشۇلۇپ بېرەتتى. شۇڭا، ھۆكۈمدار بىر مەسئۇلىيەت سىموۋۇلى ھالىغا كەلتۈرۈلگەن ئىدى. ھۆكۈمدارنىڭ مەۋجۇتلىقى پارلامېنت كۆپسانلىقى دېيىلىدىغان بىر گۇرۇپ كىشىلەرنىڭ پەۋقۇلئاددە ئوتتۇرغا چىققىنىدەك پەيدا بولغان بولماستىن،

بەلكى ئاساسلىقى خەلق ئاممىسىنىڭ كۈچى بىلەن بارلىققا كەلگەن ئىدى. نېمىس يىتەكچىلىرىنىڭ ئەپسانىۋى ساپلىقى ئاساسلىقى بۇ تۈردىكى ئەھۋاللاردىن مەيدانغا كەلگەن ئىدى. گەپنىڭ قىسقىسى، نېمىس خەلقى ئۈچۈن خانلىق تۈزۈمنىڭ مەدەنىي قىممىتى بەكلا يوقۇرى بولۇپ، بۇ ئامىل باشقا يىتەرسىز تەرەپلىرىنى ئوڭۇشلۇق تۈرده يېپىپ كىتەلەيتتى. نېمىس ھۆكۈمدارى تۈرىۋاتقان سارايلار تا بۈگۈنگىچە ئېستېتىك روھنىڭ چوقۇنۇش يەرلىرى بولۇش رولىنى ئىزچىل جارى قىلدۇرۇپ كەلمەكتە. ئەگەر ئۇنداق بولمىغان بولسا، بۈگۈنكى كۈندىكى ماتېرىيالىزمچى ھالىغا كەلگەن روھى مۇھىت ئاستىدا بۇنداق بىر ئەۋزەللىكنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش خەتەرلىك بولىشى مۇمكىن. نېمىس كىنەزلىكلىرىنىڭ 19 ـ ئەسىرلەردە سەنئەت ۋە ئىلىم ـ پەن ئۈچۈن قىلغان خىزمەتلىرىنى ھەرگىزمۇ ئىنكار قىلالمايمىز. چۈنكى زامانىۋي دەۋرگە كىرگەندىن كېيىن بۇرۇنقى ئۇ ۋاقىتلاردا كۆرۈلگىنىدەك ھېچقانداق بىر يېڭىلىق ئوتتۇرغا چىقىپ باقمىدى. ئىجتىمائى مۇھىتمىز ئاستا ـ ئاستا بۇزۇلۇشقا باشلىغان ئۇ دەرلەردىمۇ كۈچ ئامىلى قاتاردا يەنىلا ئارمىيىنى كۆرسىتىپ ئۆتۈشىمىز كېرەك.

ئارمىيە، نېمىس خەلقىنىڭ ئەڭ كۈچلۈك مەكتۈى ھېساپلىناتتى. دېمىسىمۇ بارلىق دۈشمەنلىرىمىز ئۆچمەنلىكىنى مىللىتىمىزنىڭ قوغدىغۇچىسى بولغان بۇ ئورگانغا مەركەزلەشتۈرگەنلىكى ھەرگىزمۇ سەۋەپسىز ئەمەس. ئارمىيىمىز تۆھمەت ئاستىدا قېلىپ، ئۆچمەنلىكلەرگە، دۈشمەنلىكلەرگە ۋە ھۇجۇملارغا دۈچ كەلمەكتە ئىدى. پەسكەش كىشىلەرنىڭ قورقىدىغان يېرى دەل شۇ ئارمىيە ئىدى. رىياللىقنى ئىپادىلەپ بېرىش ئۈچۈن بۈنىڭدىنمۇ مۇۋاپىق بىرەر خاتىرە مۇنارىسى ئوتتۇرغا چىقىرىش مۇمكىن ئەمەس. ۋېرسالدا خەلقئارالىق ئوغرىلارنىڭ پەسكەش تەلەپلىرى بىلەن نەپرەتلىرىنى ئەڭ ئالدى بىلەن نېمىس ئارمىيىسىنىڭ ئۈستىگە قارىتىشى، نېمىس ئارمىيىسىنىڭ پۈل كۈچىگە قارشى مىللىتىمىزنىڭ ئەركىنلىكىنى قوغداشتا مۇستەھكەم ئىستېھكاملىق رولىنى ئويناپ كەلگەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

ئەگەر خەلقىمىزنى قوغداش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان بۇ كۈچ بولمىسا ئىدى، ۋېرسال كىلىشىمىنىڭ روھى ۋە بارلىق ماددىلىرى گېرمانىيىگە ئاللىمۇ قاچان ئىمزالاتقۇزۇلۇپ ئىجرا قىلىشقا كىرىشتۈرۈلگەن بولاتتى. نېمىس مىللىتىنىڭ ئارمىيىگە بولغان قەرزىنى بىر جۈملە سۆز بىلەن ئىپادىلەشكە توغرا كەلسە، نېمىس خەلقى ھەممە ئىشتا ئارمىيىسىگە قەرزدار.

ئارمىيە، مەسئۇلىيەت ئېڭىنىڭ ئەڭ مۇھىم ئورۇنغا كۆتۈرىلىشىنى، مەسئۇلىيەت قارىشىنىڭ بارغانسىرى كۈندىلىك مەسىلىلەر ھالىغا كېلىشىنى

تۈرغازماقتا، بولۇپمۇ ھەرتۈرلۈك مەسئۇلىيەت تۈيغۇلىرىدىن ئايرىلغانلىقىنىڭ تېپىك ئۈلگىسى بولغان پارلامېنت تەرىپىدىن بۇنداق بىر قاراش كېچىكتۈرۈلمەكتە ئىدى. ئارمىيە، قورقۇنچاقلىقنى ھەممە يەرنى قاپلىغان ۋابا ھالىغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئۇرۇنۇۋاتقان، خەلق مەنپەئىتى ئۈچۈن پىداكارلىق كۆرسىتىشنى ئاخماقلىق دەپ قاراشلارنى كېچىكتۈرۈشكە ئۇرۇنۇۋاتقان، بۇنداق پاسكىنىچىلىقلارنىڭ كېچىكتۈرۈلۈشىنى ئاقىلانىلىق دەپ قارايدىغان بىر دەۋردە، كىشىلەرگە مەسئۇلىيەتنى ئۇستىگە ئېلىش، پىداكارلىق كۆرسىتىش ئۈچۈن جاسارەتلەندۈرۈپ كەلمەكتە ئىدى. ئارمىيە، ھەربىر نېمىسقا مىللەتنىڭ ئازادلىقىنى زەنگىلەر، خىتايلار، نېمىسلار، فرانسۇزلار، ئېنگىلىزلار ۋە قالغان مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدا ئاختۇرۇپ، خەلقارالىق بىر قېرىنداشلىقنى تەرغىپ قىلىپ ئۇنى رىغبەتلەندۈرىۋاتقان ساختىپەز كىشىلەرنىڭ ياساپ چىققان گەپلىرىگە قۇلاق سالماي، بۇ ئاستە مىللەتنىڭ كۆچىدىن، قەتئى ئىرادىسىدىن ئازاتلىق ئاختۇرۇش لازىملىقىنى ئوقۇتىدىغان بىر مەكتەپ رولىنى ئويىنىماقتا ئىدى. ئارمىيە، غەيرەت ـ شىجائەت روھىنى تەشۋىق قىلىپ شۇ ئاساستا غەيرەتلىك ئادەم يېتىشتۈرمەكتە ئىدى. بولمىسا كۈندىلىك تۈرمۇشتا بۇنداق روھ يېتەرسىزلىكى، ئۇنىڭ ئورنىغا گۇمانخورلۇق ۋە ئىشەنمەسلىك ھالىتى كىشىلەرنىڭ روھى ھەربىكتىنى چۈلغۇۋالغان ئەھۋال يامىراشقا باشلىغان ئىدى.

ھىلىگەر كىشىلەر ئۈلگە قىلىپ كۆرسىتىلۋاتقان بىر دەۋردە، ئۈلگە بولارلىق بىرەر ئىشنىڭ قالايمان بىر ۋەزىيەتكە قارىغاندا ھەردائىم ياخشى بولىدىغانلىق پىرىنسىپىنى ھەممىدىن ئۈستۈن قىلىپ كۆرسىتىش ھەقىقەتەنمۇ ماھارەت تەلەپ قىلىدىغان بىر ئىش ھېسابلىناتتى. بۇ ئەلدە پەقەت بۇزۇلمىغان، ساغلام قالغان بىر ئورۇننىڭ بولىشى كېرەك ئىدى. ئەگەر ئارمىيەنىڭ بەرگەن تەربىيىلىرى بۇنداق بىر ئاساسلىق كۈچنىڭ يېتىلىپ يېڭىلىنىپ تۇرىشىنى كاپالەتكە ئىگە قىلمىغان (بەزى تەرجىمىلەردە قىلغان بولسا ئىدى دەپ ئېلىنغان ــ ئۇ.ت) بولسا ئىدى، كۈندىلىك تۇرمۇشتا بۇنداق ئىسسل پەزىلەتلىك ئىشلار ئاللىبۇرۇن يوقاپ كەتكەن بولار ئىدى.

بېسىم ئىشلىتىش ۋە مەجبۇرلاش بىلەن يېڭى بىر ئالدامچىلىقنى ياكى قىلچە قارشىلىق كۆرسىتىلمەستىن ئەمەل قىلىش لازىم بولغان بىرەر سودا كىلىشىمنامىسىنى ئىمزالاشتىن باشقا ھەرقانداق بىر پائالىيەتتە، پۈتۈن كۈچىنى ۋە ھوقۇقىنى پەقەتلا بىر يەرگە يىغالمىغان بۇگۈنكى گېرمانىيە رېيچ ھۆكۈمىتىنىڭ قەتئى ئىرادىگە كېلىشتە قانچىلىك ئېغىر يېتەرسىز قالغانلىقىنى كۆرىشىمىزنىڭ ئۆزىلا ھۆكۈمەتنىڭ ئاجىزلىقىنى تونۇشىمىز

ئۇچۇن يىتەرلىك ئىدى. ئەمما ئالدىغا قويۇلغان بىر شەرتنامىنى خۇددى ئۆز دىكتاتورىنىڭ بويرىقىنى ئىجرا قىلىش ئۇچۇن دەرھال ھەربىكەتكە ئاتلانغىنىدەك شۇ ھامان ئىمزالاش، ھەر تۈرلۈك مەسئۇلىيەتنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ، شەرتنامىدا يېزىلغان نەرسىنىڭ نىمە بولۇشىدىن قەتئى نەزەر ئۇنى قۇرۇلتايدىكى خاتىرە قالدۇرغۇچى كاتىپلارغا ئوخشاش دەرھال تەستىقلاشتا بۇ ھۆكۈمەت قىلچە تەمتىرەشمەيدىكەن. ھەقىقەتەنمۇ بۇ تۈر ئەھۋاللاردا بۇ ھۆكۈمەت ئۇچۇن قارار قوبۇل قىلىش بەكلا ئاسان ئىكەن. چۇنكى، قوبۇل قىلىنىدىغان قارارنى ئۇنىڭغا باشقىلار يېزىپ بەرگەن ـ دە.

ئارمىيە، غايىسىگە، ۋەتىنىگە ۋە دۆلىتىنىڭ ئۇلۇغلىقىغا ساداقەت كۆرسىتىش تەربىيىسىنى بېرىپ كەلگەن ئىدى. ئەمما جەمىيەتنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىدا رەنجىش، ئاچچىقۇزلۇك ۋە ماتېرىيالىزم ھەممە يەرنى قاپلاشقا باشلىغان ئىدى. ئارمىيە، سىنىپلار بويىچە بۆلۈنۈشكە قارشى بىرلەشكەن، ئىتتىپاقلاشقان بىر مىللەتنى بارلىققا كەلتۈرمەكچى بولغان ئىدى. بۇ مەسىلىدە ئارمىيىنىڭ بىرلا خاتالىقى بار ئىدى: ئۇ خاتالىق، ئەسكەرگە ئېلىش تۈزۈمىدە بىر يىللىق پىدائىلاردىن پايدىلىنىشنى يولغا قويغانلىقى ئىدى. بۇ بىر خاتا ھەربىكەت ئىدى. چۇنكى، بۇ سەۋەپ تۈپەيلىدىن تەڭ ـ باراۋەرلىك پىرىنسىپى دەپسەندە قىلىنماقتا ئىدى. بولۇپمۇ مەلۇماتلىق ساھىدىكىلەرگە ئېتىۋار بېرىش دەيدىغان ئىش ئوتتۇرغا چىقىپ تەڭسىزلىك قىلىنماقتا ئىدى. ئەسلىدە بۇنىڭ تەتۈرسچە قىلچە پەرقلەندۈرمەي ئومۇمىي يۈزلۈك ئەسكەرلىك پىرىنسىپى بۇنىڭدىن كۆپ ياخشى چارە ئىدى.

ئالى بىلىم يۇرتلىرىدا تەربىيە كۆرگەن تەركىپلەرنىڭ ئومۇمى يۈزلۈك ئاخماقلىقلىرى ۋە خەلقىدىن كۆرىنەرلىك شەكىلدە ئايرىلىپ كېتىۋاتقانلىقىغا نىسبەتەن، ئارمىيە ھېچ بولمىغاندا ئۆز سېپى ئىچىدە بولسىمۇ ئەقىللىقلار ـ بىلىمسىزلار دەپ ئايرىپ يۇرۇشكە يېقىن كەلمىگەن بولسىدى، بەلكى تېخىمۇ ياخشى تەسىر قالدۇرالىغان بولار ئىدى. بۇنداق پازىتسىيىدە بولغىنى بىر خاتالىق ئىدى. ئەمما بۇ دۇنيادا خاتالىق سادىر قىلمايدىغان كىم بار؟ ئارمىيە ئىشلىگەن پايدىلىق ئىشلار سادىر قىلغان ئۇششاق ـ چۇششەك خاتالىرىغا قارىغاندا شۇنچە كۆپ ئىدىكى، بەزى ئۇششاق خاتالىقلىرى بولغان بىر ئادەمنىڭ قۇسۇرلىرىغا سېلىشتۇرغىنىمىزدا ئارمىيىنىڭ سادىر قىلغان خاتالىرى قىلچە ئەھمىيىتى بولمىغان ۋە بەكلا ئادەتتىكى بىر خاتالىق ھېسابلىناتتى.

كونا ئىمپېرىيە دەۋرىدىكى ئارمىيىدە، ھەر ئىش كۆپ سانلىق ئاۋازغا باغلىق دەپ ھېسابلاش ئەڭ چوڭ ئالاھىدىلىك دەپ قارىلىۋاتقان، ھەمدە يەھۇدىيلاردەك سانغا قارىتا قارغۇلارچە چوقۇنۇشى ئومۇملىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنىڭ تەتۈرسچە شەخسىگە ئىشىنىش پىرىنسىپىنى قوغداپ قېلىش ئەڭ مۇھىم ئالاھىدىلىك

بولۇپ قالغان ئىدى. راس دېمىسىمۇ ئەينى ۋاقتىدا ئارمىيە زامانىۋى دەۋر ئەڭ ئېھتىياجلىق بولۇپ تۇرىۋاتقان شەيئى ــ ئىنسان يېتىشتۇرمەكتە ئىدى. ئارمىيە سەپلىرىدە ھەر يىلى مەستخوشلۇق، بارغانسىرى يېيىلىپ كېتىۋاتقان ئايالالارغا خاس مىجەز پاتقاقلىقىدىن يىراقلاشتۇرۇلغان ئۇچ يۈز ئەللىك مەڭ ياش يېتىشتۇرۇلمەكتە ئىدىكى، بۇ ياشلاردىن يىگىتلىك كۈچ ـ قۇۋۋىتى ئۇرغۇپ تۇراتتى. بۇ ياشلار ئىككى يىل داۋام قىلغان ھەربى تەلىم ـ تەربىيىدىن كېيىن ئاجىزلىقلاردىن قۇتۇلۇپ پولاتتەك ۋۇجۇتقا ئېرىشمەكتە ئىدى. بۇ تەلىم ـ تەربىيە جەريانىدا بويىرۇققا بوي سۇنۇش ئادىتىنى يىتىلدۇرگەن ياشلار، كېيىنكى ھاياتىدا قۇمانداناىق قىلىش سەنئىتىنىمۇ ئاسانلا ئۆگۈنۇۋالاتتى. ئادەتتە يولدا كېتىۋاتقان بۇنداق بىرسىنىڭ مېڭىش ـ تۇرۇشىغا قاراپلا ئۇنىڭ تەربىيە كۆرگەن بىر ئەسكەر ئىكەنلىكىگە ھۆكۈم قىلىش مۇمكىن ئىدى.

شۇنداق، ئارمىيە، نېمىس خەلقىنىڭ ئەڭ چوڭ مەكتىۋى ھېسابلىناتتى. ئەنە شۇ سەۋەپتىن كۆرەلمەسلىك، ئۆچمەنلىك قىلىش ۋە ئاچكۆزلۈك مىجەزىنىڭ تۇرتكىسى بىلەن ۋەتىنىنىڭ زەيىپلىشىپ كېتىشىنى، مىللىتىنىڭ مۇداپىيىدىن يوقسۇن قېلىشىنى ئارزۇ قىلىدىغان، بۇ چوڭ دۆلەتنى ئېكىسپالاتاتسىيە قىلىش نىيىتىدە يۈرىدىغانلار نەپرەتلىرىنى ئارمىيە ئۈستىگە مەركەزلەشتۈرگەن ئىدى. بەكلا كۆپ نېمىس پەرق قىلالماي كېلىۋاتقان، يامان غەرەزلىك كىشىلەر بولسا كۆرۈشنىمۇ خالىمايدىغان تەرەپلەرنى چەتئەللىكلەر پۈتۈن كۈچى بىلەن قوللاپ بەرمەكتە ئىدى. نېمىس ئارمىيىسى، خەلقىنىڭ ئەركىنلىكى، ئەۋلاتلارنىڭ ئېھتىياجلىرىنى تەمىنلەش خىزمىتىنى ئۈستىگە ئالغان ئەڭ كۈچلۈك قوشۇن ھېسابلىناتتى.

ئۇ كۈنلەردە دۆلەت تەركىۋىگە، ئارمىيىگە ئۈچىنچى بىر ئۇنسۇرمۇ كېلىپ قوشۇلماقتا ئىدى. بۇ ئۇنسۇر، كونا ئىمپېرىيىنىڭ تەڭداشسىز مەمورى كادىرلار تەبىقىسى ئىدى.

گېرمانىيە، دۇنيادىكى ئەڭ ياخشى باشقۇرۇلۇپ كېلىنگەن، ئەڭ مۇكەممەل تەشكىللەنگەن بىر دۆلەت ھېسابلىناتتى. نېمىس مەمورى كادىرلىرىنىڭ تەرتىپلىك مەمورى خىزمەت ئىشلەش ئەخلاقىغا سادىق ئىكەنلىكى ھەممىگە مەلۇم. باشقا ئەللەردە مەمورى ئىشلار بىزدىنمۇ ياخشى يۈرۈشتۇرۇلگەن دەپ ئېيتىشقا ھېچكىم جۈرئەت قىلالمايدۇ. ئەسلىدە ئۇلارنى بىزنىڭكىلەردىن بەكلا كۆپ ناچار دېيىشكە بولىدۇ. ئەمما گېرمانىيىدە باشقا ئەللەردە يوق ھېسابلىنىدىغان نەرسە، ئۇنىڭ مەمورى ئورگانلىرىنىڭ ھەيران قالارلىق دەرىجىدە دۇرۇسلىقى ۋە بۇنى ۋۇجۇتقا چىقىرالىغانلارنىڭ ئەخلاقى قائىدىلەرگە بولغان ساداقىتى ئىدى. مەرتلىك بىلەن ساداقەت بىر پۈتۈن ھالغا كەلتۈرۈلگەن بۇنداق ئادەت، بۇگۈنكى كۈندە دائىم ئۇچرۇتۇپ تۇرۇشقا بولىدىغان پىرىنسىپ

يىتەرسىزلىكىدىن ، ئالاھىدىلىكى بولمىغان ، زامانىۋىلىقنىڭ ئاجىزلىقلىرىغا قارىغاندا كۆپ ياخشى پەزىلەت دېيىش مۇمكىن . ئۇرۇشتىن بۇرۇن بەلكىم كۆپىرەك مەمورى قائىدىچىلىككە بېرىلگەن نېمىس باشقۇرۇش تۈزۈملىرىنىڭ سودا ئىشلىرى جەھەتتىن ئالغاندا يىتەرلىك بولالمىغانلىقىنى بۇگۈنكى كۈندە ھەممە ئېغىزدىن چۈشەرمەي تەنقىتلىشىدىغان بىر مودىغا ئايلاندۇرۇۋېلىشتى . بۇنىڭغا مۇنداق بىر سۇئال ئارقىلىق رەددىيە بېرىمەن: دۇنيادىكى قايسى دۆلەتتە گېرمانىيىنىڭ تۆمۈر يوللىرىدەك ياخشى باشقۇرۇلۇپ كېلىنگەن ، تىجارەت ئىشلىرى جەھەتتە بۇنچە مۇكەممەل بىرەر ئورگان بار؟ ۋاھالەنكى ، بۇنداق ئۇلگە بولالمىغىدەك بىر ئىش ساھەسىنى يوق قىلىۋېتىش بۇ ئىنقىلاپقا قىسمەت بولغانكەن . ئاقىۋەتتە بۇ ئىش ساھەسى مىللەتنىڭ قولىدىن تارتىپ ئېلىنىپ ، جۇمھۇرىيەتنى قۇرغۇچىلارنىڭ ئىدىيىلىرى بويىچە ئومۇمى مۆلۈك ھالىغا كەلتۈرۈلۈشكە ، يەنى نېمىس ئىنقىلاۋىنىڭ بىرەر خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ تەلۈى بويىچە خەلقئارالىق پاي چېكى سەرمايىسىنىڭ خىزمىتىگە بېرىلىشى لازىم بولغانمىش .

مەمورى كادىرلار تەبىقىسى بىلەن مەمورى ئورگانلارنىڭ ئىشلەش پىرىنسىپلىرىنى باشقا ئورۇنلاردىن پەرقلەندۇرۇپ تۇرىدىغان ۋە ئۇلاردىن ئۇستۈن ئورۇنغا ئىگە قىلغان تەرەپ ، ھەر تۈرلۈك ھۆكۈمەتلەرگە قارىتا بىتەرەپ پائالىيەت قىلالىشى ئىدى . بۇ تۈردىكى ھۆكۈمەتلەرنىڭ سىياسى قاراشلىرى نېمىس مەمورى كادىرلىرىنىڭ ئەقلىگە ۋە ئىشلىشىگە تەسىر كۆرسىتەلمەيتتى . ئەمما بۇنداق ھالەت ئىنقىلاپتىن بۇيان ئۆزگىرىشكە باشلىدى . ئىجادى قابىلىيەت ، كەسىپى مەۋقەسى ۋە شەخسى قابىلىيەت ئورنىغا خالىغان بىر سىياسىي ھۇججەتتە كۆرسىتىلگەن ئەمەل ھەممىدىن ئۇستۈن دەيدىغان ھالەت ئۆتكەن ئىدى . قېلىپلاشقان ، بىتەرەپ خاراكتىر ، مەمورى كادىرلارغا پايدىلىق بولۇش ئورنىغا توسالغۇ پەيدا قىلىدىغان نەرسىگە ئايلىنىپ قالغان ئىدى .

كونا ئىمپېرىيىنىڭ كۈچ ۋە سەلتەنەتىنى دۆلەت ئورگىنى بولغان ئارمىيە بىلەن مەمورى تەبىقە نامايەن قىلىپ كەلگەن ئىدى . ئەمما بۇگۈن بۇلار دۆلەتتە پۈتۈنلەي يىتەرسىز بولۇۋاتقان بىر ئالاھىدىلىكنىڭ بىرىنچى ئورۇندىكى سەۋەپلىرىدۇر . يەنى دۆلەتنىڭ ئابرويلۇق ئورنى قالمىغان ئىدى . چۈنكى ، دۆلەت ئورنى پارلامېنتتا ياكى بۇ گېرمانىيە پارلامېنتىدىكى قۇرۇق گەپچىلەرگە ، دۆلەتنى قوغداش قانۇنلىرىغا ياكى بولمىسا بۇ قانۇنلارنى دەپسەندە قىلغانلارنى دەھشەتلىك قورقۇنۇچ ئىچىدە قالدۇرۇشنىلا مەقسەت قىلىدىغان سوت مەھكىمىلىرىنىڭ ھۆكۈملىرىگە خەلق ئاممىسىنى يىتەكلەيدىغان ، باشقۇرىدىغانلارغا كۆرسىتىلىشى لازىم بولغان ، كۆرسىتەلەيدىغان ئومۇمى

ئىشەنچكە تايانىدۇرىشى مۇمكىن ئەمەس بولۇپ ئۆزگەرگەن ئىدى. دۆلەت ئابرويى بىر جامائەتنى باشقۇرىدىغانلارغا كۆرسىتىشى لازىم بولغان ۋە كۆرسىتىدىغان ئومۇمى يۈزلۈك ئىشەنچكە تايىنىشى كېرەك. ئەمما شۇنى يەنە بىر قېتىم كۆرسىتىپ ئۆتۈش كېرەككى، بۇ ئىشەنچ، ھۆكۈمەت بىلەن مەمۇرى ئورگانلارنىڭ نۇمۇسچان، شەخسى مەنپەئەت قوغلىشىشقا يېقىن يولىمايدىغان بولىشىغا مۇناسىۋەتلىك سەمىمى ۋە تەۋرەنمەس بىر ئىشەنچنىڭ نەتىجىسىدۇر. بۇ يەنە قانۇنلارنىڭ مەنىسى ئۈستىدە تولۇق بىر پىكىرگە كېلىشى، قانۇننىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان پىرىنسىپلار توغرىسىدىكى ئورتاق كىلىشىم تۈيغۇلىرىدىن ئوتتۇرغا چىقىدۇ. ھۆكۈمەت سىستېمىلىرى بېسىم قىلىش ۋە زورلۇق كۈچ ئىشلىتىشكە تايىنىپ قۇرۇلالمايدۇ. ھۆكۈمەت، خەلق ئاممىسىنىڭ مەنپەئەتلىرىگە ۋەكىللىك قىلىشتىكى سەمىمىيىتىگە، ئۇنىڭ مۇكەممەللىشىپ بېرىشى ئۈچۈن قىلىنغان يارەملەرگە، ئۆز قابىلىيىتىگە ئاساسەن قىممەتكە، ئىناۋەت ۋە ئورۇنغا ئىگە بولالايدۇ.

ئۇرۇشتىن بۇرۇن قىلىنغان ئەسكىلىكلەرنىڭ بىر قىسمى، خەلقنىڭ ئىچكى كۈچلىرىنى ۋەيران قىلىدىغان تەھدىت بولۇپ كەلگەن ئىدى. بۇنداق ئەھۋال باشقا ئەللەردىمۇ ئوتتۇرغا چىقىپ تۇراتتى. ھەتتا بۇ ئەللەردە بۇ تۈر ئەسكىلىكلەردىن گېرمانىيىگە قارىغاندا تېخىمۇ چوڭ زىيانلارغا ئۇچراپ تۇراتتى. ئەمما شۇنىڭغا قارىماي ئۇ ئەللەرنىڭ خەلقلىرى بۇ تۈردىكى ئېغىر قىينىچىلىقلار ئالدىدا كۈرەشتىن ۋاز كەچمىگەن، نەتىجىدە يىمىرىلمەي ساق قالالىغان ئىدى. ئەمما ئۇرۇشتىن بۇرۇنقى ئاجىزلىقلىرىنى كۆزدە تۇتقىنىمىزدا گېرمانىيىنىڭ بۇنداق مۇشەققەتلەرگە قارشى تاقابىل تۇرالىشى پۈتۈنلەي مۇمكىن ئىكەنلىكىنى كۆرىۋالالايمىز. ئۇنداقتا، بۇ يىمىرىلىشنىڭ سەۋەبىنى باشقا يەرلەردىن ئاختۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. شۇنداق، ئەسلىدىكى مەسلە باشقا ئىدى. كونىرىغان ئىمپېرىيىنىڭ يىمىرىلىشىدىكى ئەڭ چوڭ ۋە ئەڭ ئاخىرقى سەۋەپ ئەسلى مەسىلىنىڭ تولۇق پەرق قىلىنمىغانلىقى، مىللەتنىڭ تارىخى تەرەققىياتى جەريانىدا ئىرقنىڭ نەقەدەر مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى پەرق قىلالمىغانلىقىدا ئىدى. چۈنكى، مىللەتنىڭ ھاياتىدا بارلىق ھادىسىلار تەسەددۇپلار يىغىندىسىنىڭ ئىپادىلىنىشى ئەمەس، بەلكى ئىرقنىڭ كۆپىيىشى، قوغدىلىشى يولىدىكى تىرىشچانلىقلىرىنىڭ تەبىئى نەتىجىلىرىدۇر. بۇ شۇنداق بىر ئىشكى، ئادەملەر ئۆز پائالىيەتلىرىنىڭ چوڭقۇر سەۋەپلىرىنى تونۇپ يېتەلمىگەن، كۆرسىتىلگەن بۇنداق بىر سەۋەپنى قوبۇل قىلالمىغىنىدىمۇ ئىش ئىرق مەسلىسى سۈپىتىدە مەيدانغا كېلىپ تۇرىۋېرىدۇ.

*****

ئىرق ۋە مىللەت

خەلق ئاممىسى ئارىسىدا مۇنداق بىر ئەھۋال شۇنداق كۆپ كۆرۈلىدۇكى، ئۇلارنىڭ ئالدىدا بەزى ئەملى ھادىسىلەر شۇنچىلىك ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرۇۋغلۇقمۇ نادان خەلق ئۇلارنى خۇددى كور بولۇپ قالغاندەك كۆرەلمەيدۇ ياكى كۆرسىمۇ ئۇلارنىڭ ئەھمىيىتىنى چۈشەنمەي كىتىۋېرىدۇ. ئەگەر بىرسى كۈنلەرنىڭ بىرىدە ھەممە كىشىگە بۇرۇندىن مەلۇم بولىشى كېرەك بولغان بۇنداق ئىشلاردىن بىرەرسىنى پەرق قىلىپ كىشىلەرگە چۈشەندۈرگىدەك بولسا، بۇنداقمۇ ئىشلار بارمىتى دەپ چۈچۈپ ھەيران بولۇپ ئاغزى ئېچىلىپلا قېلىشىدۇ. ئەتراپىمىزدا بۇنىڭغا ئوخشايدىغان تونۇشمىزنى كۆتۈپ ياتقان يۈز مىڭلىغان مەسىلىلەر ساقلانماقتا. بۇ مەسىلىلەرنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى خۇددى كىرىستوپ كولومبىنىڭ تۇخۇمنى تىك تۇرغۇزۇشتا ئىشلەتكەن ھۆنىرىگە ئوخشاش بەكلا ئاسان بىلگىلى، قىلغىلى بولىدىغان ئىشلاردىن بولىشى مۇمكىن. ئەپسۇسكى، خەلق ئارىسىدا كولومبىغا ئوخشاش قابىلىيىتىگە ئىگە كىشىلەر بەكلا ئاز ئۇچرىماقتا.

مەسىلەن ئالايلى، ھەممىلا كىشى دېگىدەك بۇ دۇنيادا تىنماي ئايلىنىپ ھەممە نەرسىنى كۆرۈپ بىلىۋېلىشقا تىرىشىدۇ. شۇنىڭغا قارىماي يەر يۈزىدىكى ئۆسۈملۈك ۋە جانلىقلارنىڭ بىر-بىرىدىن پەرقلىق ھەرخىل تۈرلەرگە بۆلۈنىدىغانلىقىنى ھېچكىم كۆرەلمەي، ئۇنىڭدىن خەۋەر تاپالمايۋ ئۆمۈر بويى قارىغۇدەك ئايلىنىپ يۈرىۋېرىدۇ. ئەگەر سەللا دىققەت قىلىپ كۈزىتىلسە، ئەڭ ئاددى جانلىقلاردىمۇ تەبىئەتتە ياشىشى ئۈچۈن تەڭرى تەرىپىدىن پۈتۈۋېتىلگەن سانسىزلىغان قانۇنلارغا باغلىق بولىدىغانلىقىنى، ئۇ قانۇنلارغا قەتئى چېقىلىشقا بولمايدىغانلىقىنى، ھەرگىز ئۆزگەرتىشكە بولمايدىغانلىقىنى كۆرىۋېلىشقا بولىدۇ. بۇ قانۇنلارنىڭ بەزىلىرى ئەۋلات قالدۇرۇش ۋە كۆپىيىش ئىشلىرىنى قاتتىق تىزگىنلەپ تۇرۇشتا مۇھىم رول ئويناىيدۇ. مەسىلەن ھەر بىر ھايۋان ئۆز تۈرىدىكى بىرەر ھايۋان بىلانلا جۈپلىشەلەيدۇ: بۈلبۈل بۈلبۈل بىلەن، توغاي توغاي بىلەن، تۈرنا تۈرنا بىلەن، كۈسۈتكە كۈسۈتكە بىلەن، بۆرە بۆرە بىلەنلا جۈپلىشەلەيدۇ. ...

ئوخشاش تۈرىدىكىلەرنىڭ ئۆزئارا جۈپلىشىشىدىن ئىبارەت بۇ پىرىنسىپ بەزى پەۋقۇلئاددە ھاللاردىلا بوزۇلۇپ كېتىدىغان ئەھۋاللارمۇ كۆرۈلىشى مۇمكىن.

مەسىلەن قۇللۇق ياكى زۆرۈرىيەتنىڭ مەجبورلىشى، ياكى بولمىسا جانلىقلار ئۆز تۇرىدىكىلەر بىلەن جۈپلىشىشگە توسالغۇ بولىدىغان باشقا چەكلىمىلەر كۆرۈلگەن هاللاردىلا بۇ پىرىنسىپقا زىت هادىسىلەر كۆرۈلۈپ قېلىشىمۇ مۇمكىن. ئەمما بۇنداق هادىسە كۆرۈلىشى هامان تەبىئەت ئانا بۇ تۇردىكى بۇزۇلۇشلارغا قاتتىق نارازىلىقىنى ئىپادىلەپ، ئۇنىڭغا قارشى كۈرەش قىلىش ئۈچۈن بارلىق ۋاستىلارنى ئىشقا سالىدۇ: يەنى بىر بولسا بۇنداق بۇزۇلغان شالغۇت جىنسىلارنىڭ كۆپۈيۈش ئەزالىرىنى يوق قىلىۋېتىدۇ ياكى بولمىسا ئۇلارنىڭ بۇ جەھەتتىكى ئېھتىياج قاندۇرۇش پەيتلىرىنى قاتتىق چەكلەيدۇ. يەنى بۇ تۇردىكى چەكلىمىلەر كۆپۈنچە ۋاقىتلاردا ئۇلارنى كېسەللىك ياكى دۈشمەن هۇجۇملىرىدىن قوغدىنىش كۈچىدىن مەهرۇم قالدۇرۇش شەكلىدە روي بېرىشى مۇمكىن. بۇنداق ئەهۋاللار نورمال تەبىئى هادىسە هېسابلىنىدۇ.

يەنە بىر جەهەتتە، ئالاهىدىلىكلىرى ئۆزئارا تەڭ كۈچتە بولمىغان ئىككى جانلىق بىر-بىرسى بىلەن جۈپلەشكىنىدە هەر دائىم بۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر يەردىكى ئالاهىدىلىكلەرگە ئىگە بىر ئارىلاشما ئەۋلاتنى ئوتتۇرغا چىقىرىدۇ. يەنى بۇ تۇر جۈپلىشىشتىن بارلىققا كېلىدىغان جانلىق، بىر نەچچە بالداق تۈۋەن تۇرىدىغان پەس ئىرقىقا مەنسۇپ ئانا ياكى ئاتىدىن هەر دائىم بىر نەچچە بالداق يوقۇرى تۇرىدىغان ئالاهىدىلىكە ئىگە بالىنى بارلىققا كەلتۈرسە، بىر نەچچە بالداق ئۇستۇن تۇرىدىغان ئالىي ئىرقىقا مەنسۇپ ئانا ياكى ئاتىدىن بىر نەچچە بالداق تۈۋەن تۇرىدىغان ئالاهىدىلىكە ئىگە بالىنى بارلىققا كەلتۈرىدۇ. بۇنىڭ نەتىجىسىدە، بۇ بالا كېيىنكى دەۋرلەردە ئۇستۇن ئىرقتىكىلەر بىلەن كۈرەش قىلغىنىدا مۇتلەق تۇردە يېڭىلىپ قالىدىغان بىرسى بولۇپ يېتىشىپ چىقىدۇ.

شۇ سەۋەبتىن، بۇنداق بىر جۈپلىشىش جانلىقلارنىڭ سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈشنى ئۆزىگە غايە قىلغان تەبىئەت ئارزۇسىغىمۇ زىت كېلىدۇ. تەبىئەت ئانا جانلىقلارنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش مەقسىدىگە يېتىش ئۈچۈن هەر خىل ئالاهىدىلىكلەرگە ئىگە جانلىقلارنى جۈپلەشتۈرۈش ئارقىلىق سۈپەت ئۆستۈرۈش يولىنى تۇتقان بولماستىن بەلكى يوقۇرى سۈپەتلىك جانلىقلارنى ئۆزئارا جۈپلەشتۈرۈش ۋاستىسىغا تايىنىپ تۇرلەرنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش يولىنى تاللىۋالغان. كۈچلۈك بولغانلارنىڭ ۋەزىپىسى ئاجىزلارغا هۆكمۈرانلىق قىلىش بولۇپ، هەرگىزمۇ ئاجىزلار بىلەن يۇغۇرۇلۇپ ئىرىپ تۈگەپ كېتىش، ئۆزىنىڭ تەبىئى ئىقتىدارىنى پىدا قىلىۋېتىشنى مەقسەت قىلالمايدۇ. بۇ تەبىئى قانۇنىيەتنى تۇغۇلۇشىدىنلا ئاجىز بولغانلارلا ئىنتايىن ۋەهشى بىر قانۇن دەپ هېسابلىشى مۇمكىن. ئەمما بۇنداق بىر قانۇننىڭ تىكلىنىشى ئەنە شۇنداق ئاجىزلارنىڭ ئۈستۈنلۈك تالىشىشقا ئۇرۇنۇشىدىن ساقلىنىشىنلا مەقسەت

قىلىدۇ. ئەگەر بۇنداق بىر قانۇن بىلەن ئاجىزلارنى جىسمانى جەھەتتىن تازىلاپ تۇرمىغىنىدا، جانلىقلارنىڭ تەرەققىياتىغا كاپالەتلىك قىلىش ئىمكانى بولماي، جانلىقلار دۇنياسىنىڭ ئىستىقبالى بەكلا قاراڭغۇ ھالغا كېلىپ قالغان بولاتتى.

ئىرق ساپلىقىنى قوغداشنى ئۆزىگە ۋەزىپە قىلغان تەبىئەتنىڭ ئارزۇسى نەتىجىسىدە ھەر قايسى ئىرقلار ئارىسىدا پەقەت تاشقى كۆرۈنۈش جەھەتلەردىلا ئوخشىماسلىقلار پەيدا بولۇش بىلەنلا قالمايدۇ. ئۆز ۋاقتىدا يەنە بۇ ئىرقلارنىڭ ھەر بىرسى ئىگە بولغان ئۆزىگە خاس مىجەز ـ خاراكتېرلىرىدىمۇ پەرقلىنىشلەرنى مەيدانغا كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن. مەسىلەن تۈلكە ھەر دائىم بىر تۈلكە بويىچە، غازمۇ ھەر دائىم غازلىقىدا قالىدۇ. يولۋاسمۇ ھەر دائىم يولۋاسلىقىدا قالىدۇ. ... بۇنىڭغا ئوخشايدىغان مىساللاردىن يەنە نۇرغۇن كەلتۈرەلىشىمىز مۇمكىن. شۇنىمۇ تەكىتلەش كېرەككى، ئوخشىمىغان جىنىسقا مەنسۇپ جانلىقلار ئوتتۇرىسىدىكى رۇشەن پەرقلەر، بولۇپمۇ ئۇلاردا بار بولغان كۈچ، ھەربىكەتچانلىق، ئەقىل ۋە ھۈجۇمغا ئۆتۈش ماھارىتى قاتارلىق تەبىئى ئىقتىدارلىرىنىڭ كۆپچىلىك ئىچىدىكى ئوتتۇرچە يىغىندىسىدا كۆرۈلىدىغان تەڭسىزلىكلەردىن بارلىققا كېلىدۇ. شۇ سەۋەپتىن تەبىئىي ئىنىستىنكىت تۈرتكىسىدىن غازغا تەبىئى تۇرده رەھىمدىللىك بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان بىرەر تۈلكىنى، چاشقانلارغا سەمىمى بىر دوستلۇق رىشتىسى بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان بىرەر مۇشۇكنى ھەرگىزمۇ ئۇچرىتالمايمىز.

شۇ سەۋەپتىن، ئىرقلار ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەشلەرنىڭ سەۋەبلىرى بىر ـ بىرىگە چوڭقۇر دۈشمەنلىك ھېسسىياتىدا بولغانلىقىنىڭ نەتىجىسى بولماستىن بەلكى ئاچلىق ۋە بۇنى قاندۇرۇشنىڭ ئىچكى تۈرتكىسىدىن كېلىدىغان تۇغما ھەۋەس سەۋەپ بولغان. ئۇلاردىكى بۇنداق ئىستەكنىڭ ھەر ئىككىلىسىگىلا تەبىئەت دۇنياسى پەرۋايى پەلەك، ھەتتا تاماشىبىن قاتاردا مۇئامىلە قىلىپ، قىلچە چات كىرمەيدۇ. كۈندىلىك يەيدىغىنى ئۇچۇن كۈرەش قىلىش جەريانىدا ئاجىز، كېسەلمەن بولغانلار، جاسارىتى يوق، ئىرادىسىز بولغانلار چوقۇم مەغلوپ بولىدۇ؛ يەنە بىر جەھەتتە، يەنى ئەركەكلەرنىڭ چىشىنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىش كۈرىشىدىمۇ ئەڭ تەمبەل، ئەڭ كۈچلۈك بولغان ئەركەك ھەر دائىم باشقا ئەكەكلەرنى يېڭىپ ئۇستۈنلۈككە ئېرىشىش ئارقىلىق نەسىل قالدۇرۇش ھەققىنى قولغا كەلتۈرەلەيدۇ. ئۇنىڭ بۇ ئالاھىدىلىكى ئېھتىياجىنى قامداش ئىمكانىيىتىگىمۇ كاپالەتلىك قىلغان بولىدۇ. ئۆزئارا ئۇرۇش ـ جىدەللەر تۈرلەرنىڭ بەرداشلىق بېرىش قابىلىيىتىنى كۈچلەندۈرۈپ، ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشى ئۈچۇن بىر ۋاستە بولۇپ بېرىدۇ. نەتىجىدە، بۇنداق جىدەللەر ئۇلارنىڭ سەغلام، كۈچلۈك بولۇپ يېتىلىشىنىڭ ئەڭ مۇھىم شەرتلىرىنىڭ بىرىگە ئايلىنىدۇ. ئەگەر بۇ جەريان باشقىچە بىر

شەكىلدە، يەنى ئەكسىچە سىلىق ـ سىپايىلىق بىلەن، مۇلايىملىق بىلەن يۈز بەرگەن بولسا ئىدى، ئاخىرى ئۇنىڭ يېتىلىشى توختىغان، كۈندىن ـ كۈنگە زەئىپلىشىپ كەتكەن بولار ئىدى.

شۇڭا، تەبەتمۇ بۇنداق قوپال كۈرەشتىن ئەنسىرەش ئورنىغا بۇنداق ھەربىكەتلەرنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىنىڭ ئىنتايىن مۇھىم تۈغما ۋەزىپە قىلىپ بېكىتىۋەتكەن. شۇنداق بولغاچقا ئادەتتە بۇ تۈردىكى كۈچلۈك تەبىقىدىكىلەر سان جەھەتتە ئاجىز تەتبىقىدىكىلەرگە قارىغاندا بەكلا ئاز نىسبەتنى تەشكىل قىلىپ كەلمەكتە. ئەگەر ھەر بىر جانلىقنىڭ ھاياتلىق كۈچى بىلەن كۆپىيىش ئىقتىدارى ئوخشاش بولۇپ قالغىنىدا ناچارىراق بولغانلار تېز سۈرئەتتە ئارتىپ كېتىپ، ياخشىراقلىرىنىڭ ئىزچىل تۈردە كامىيىپ كېتىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن ئىدى. بۇنداق بىر ئەھۋال كۆرۈلگىنىدە، ياخشىراق بولغانلارغا ياردەم قىلىش ئۈچۈن بىر تۈزەتكۈچى ئامىل لازىم بولىدۇ. تەبىئەت بۇنى ئاجىز بولغانلارنىڭ ياشاشلىرىنى مۇشكۈللەشتۈرۈش، شۇ ئارقىلىق ئۇلارنىڭ كۆپىيىشلىرىگە تەھدىت پەيدا قىلىش ئارقىلىق ئىشقا ئاشۇرىدۇ. ئەمما بۇ جەريانداا ئەڭ ياخشىلىرىنىڭ كۆپىيىشىگە يول قويۇپ، ساغلام، كۈچلۈك نەسىللەرنىڭ كۆپىيىشىگە پۈرسەت تۈغدۇرۇپ بېرىدۇ.

تەبىئەت، ئاجىز بىر مەخلۇقنىڭ كۈچلۈك بىرسى بىلەن جۈپلىشىشىنى خالىمىغىنىغا ئوخشاش، ئالى ئېرقتىكى بىرسىنىڭمۇ پەس ئىرقتىكى بىرسى بىلەن بىرلىشىشىنىمۇ خالىمايدۇ. ئۇنداق بولمىسا ئىدى، تەبىئەتنىڭ مىڭلىغان ئەسىر مابەينىدە ئىنسانىيەتنىڭ يېتىلىپ تەرەققى قىلىشى ئۈچۈن سەرپ قىلغان پۈتۈن تىرىشچانلىقى يوققا چىقىپ، ھەممە قىلغان ئىشى بىكار بولغان بولاتتى.

بۇ قانۇنىنىڭ بىردىن بىر توغرا قانۇنىيەت ئىكەنلىكىنى تارىخ نۇرغۇنلىغان مىساللار ئارقىلىق بىزگە ئىسپاتلاپ كۆرسەتتى. تارىخ ئىنتايىن قورقۇنۇشلۇق شەكىلدە مۇنداق بىر ئىشنى ئوچۇق ئوتتۇرغا قويىدۇ: ئالى ئىرق قېنىنى پەس ئىرق قېنى بىلەن ئارىلاشتۇرغاندا، بۇ ئارىلىشىش نەتىجىسىدە ئاخىرى بىر كۈنى بۇ مەدەنىيەت پەيدا قىلغۇچى خەلق ۋەيران بولۇپ يوقۇلۇپ كېتىدۇ. باشقا رەڭلىك ئىرقلار بىلەن بەكلا ئاز ئارىلاشقان نېمىسلاردىن بارلىققا كەلگەن شىمالى ئامېرىكا خەلقى ئۇ يەردە پۈتۈنلەي باشقىچە بىر ئىنسان توپىنى، پۈتۈنلەي باشقىچە بىر مەدەنىيەتنى پەيدا قىلالىدى. ئوتتۇرا ئامېرىكا بىلەن جەنوبىي ئامېرىكادىكى خەلق ئاساسەن ئالغاندا لاتىن ئىرقىدىن كەلگەن خەلق بولىشىغا قارىماي، ئۇلار يەرلىكلەر بىلەن بەكلا كۆپ ئارىلىشىپ كەتكەن ئىدى (بەزى تۈركچە تەرجىمىلەردە تېخىمۇ ئاز ئارلاشقانلىقى ئۈچۈن دەپ ئېلىنغان. ـــ

ئۇ.ت). بۇ مسالىنىڭ ئۆزىلا ئىرقلارنىڭ ئارىلىشىپ كېتىشىدىن قانداق ئاقىۋەتلەرنىڭ كېلىپ چىقىدىغانلىقىنى ئىسپاتلاشقا يېتىپ ئاشىدۇ. باشقا ئىرقتىكىلەر بىلەن ئارىلاشماي ساپ بويىچە قالغان نېمىس ئىرقى شىمالى ئامېرىكا قىتئەسىدىلا ئەمەس ھەتتا مەرزلىشىپ كەتكەن جەنوبى ئامېرىكا قىتئەسىنىڭمۇ ھاكىم مىللىتىگە ئايلىنالىدى. ئۇلار باشقا ئىرقتىكىلەر بىلەن ئارىلاشماي قېنىنى ساپ تۇتۇشنى داۋاملاشتۇرالىغىنىدا، بۇندىن كېيىنمۇ ئۇ يەردىكى ئۇستۇنلۇكنى مەڭگۈ قولدىن بەرمەي ياشىيالىشى مۇمكىن.

بۇلارنى يىغىنچاقلىغىنىمىزدا، تۆۋەندىكىچە خۇلاسىغا كېلەلەيمىز:

ئالى سەۋىيىلىك ئىرقلارنىڭ سۈپىتىنى چۈشۈرۈش جىسمانى ۋە ئەقلى جەھەتلەردە چېكىنىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. بۇ دېگەنلىك، بىزنى ياراتقان تەڭرى ئالدىدا گۇناھ قىلغانلىقىمىز ھېسابلىنىدۇ. ئەمما ئىشلەنگەن بۇ گۇناھ سەۋەبىدىن چوقۇم تىگىشلىك جازاسىنى كۆرىمىز.

تەبىئەت دۇنياسىنىڭ ئۆزگەرمەس قانۇنلىرىغا قارشى چىققان ئىنسانلار، ئادەمنى ئىنسان سۈپىتىدە ياشىتىپ كەلگەن، قەتئى بوي سۇنۇشقا تىگىشلىك بولغان پىرىنسىپلارغا خىلاپلىق قىلغان ھېسابلىنىدۇ. ئاقىۋەتتە تەبىئەتنىڭ ئىرادىسىگە، ئارزۇسىغا قارشى چىققانلىقى سەۋەبىدىن ئۆزىنىڭ يوقۇلۇش يولىنى تەييارلىغان بولىدۇ.

بۇ يەردە، زامانىۋى تېنچلىق سۈيەرلەرنىڭ كۆلكىلىك بولۇپلا قالماستىن يەنە ئاخماقانىلىق، پۈتۈنلەي يەھۇدىيلارچە تىركىشىش، نارازىلىق بىلدۈرۈشلىرىنى ئاڭلاپ قالىمىز: "ئىنسانىيەت تەبىئەتنى چوقۇم يېڭەلەيدۇ!"

مىليونلىغان كىشىلەر بۇ تۇر يەھۇدي بىلجىرلاشلىرىنى قىلچە ئويلانماي ئىدىيىۋي قۇرال قىلىشىپ تەبىئەتكە قارشى كۈرەشتە غالىپ كېلەلەيمىز دەپ خام خىيال قىلىشماقتا. ئەمما ئۇلار تەبىئەتنى يېڭىپ چىقالايدىغانلىقىنى ئىسپاتلىغىدەك قۇرۇق نەزەرىيىدىن باشقا ھېچقانداق بىر پاكىتنى ئوتتۇرغا قويالمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇنداق ئويلاش شۇنچە ئاخماقلىق ھېسابلىنىدۇكى، بۇنىڭدەك خىياللاردىن بىرەر دۇنيا قاراشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىمەن دېيىش ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس.

ئەسلىدە ئىنسانلار ھەر قانداق بىر مەسىلىدە تەبىئەت ئۈستىدىن غالىپ كېلىپ باققانمۇ ئەمەس. ئىنسانلارنىڭ قىلالىغىنى پەقەتلا سىرلىق تەبىئەتنى توساپ تۇرغان پايانسىز كەتكەن پەردىنىڭ كىچىككىنە بىر بۇرجىكىنى قايرىپ كۆزىتەلىگەنلىكى، بۇ يۇچۇقتىن بىر نەرسىلەر ئاختۇرغانچىلىك، بىرەر نەرسە ئاختۇرۇشنىڭ ئىمكانلىرى بار ـ يوقلىقى ئۈستىدە ئىزدىنىشتىنلا ئىبارەت ئىدى. نەتىجىدە ئۇلار پەقەت بار نەرسىلەردىن بەكلا ئاز بىر قىسمىنى كەشىپ قىلىشتىن نېرىغا ئۆتەلمىدى. ئۇلار ھەرگىزمۇ تەبىئەتنى تېزگىنلىيەلىگەن ئەمەس.

ئۇلارنىڭ قولىدىن كېلىدىغىنى چەكسىز تەبىئەت سىرلىرى ئارىسىدىكى بەزى تەبىئەت قانۇنلىرىنى ئۆگىنىۋالغىنى ئۈچۈن، بۇ تۈردىكى سىرلارنى، بۇ تۈردىكى قانۇنلارنى بىلەلمىگەن باشقا جانلىقلارغا غوجايىنلىق قىلالىشىلا مۇمكىن. بۇ ھادىسىلەرگە ئاساسەن ئىنسانىيەتنىڭ كىلەچىكى بىلەن ئۇنىڭ ئەقىل كۈچى ھەققىدە بەزى كۆزقاراشلارنىلا ئوتتۇرغا قويالىدى دېيىشىمىزگە بولىدۇ. بۇنى چۈشەنگىنىمىزدىن كېيىنلا ئاندىن ئىنسانلارنىڭ چۈشەنچىسى، ئىدىيىسى ھەققىدە ئېنىق بىر باھا بېرەلىشىمىز مۇمكىن. بىز شۇنى بىلىشىمىز كېرەككى، ھەر قانداق بىر قاراش ئادەملەر ئارىسىدىكى بىرەر داھىنىڭ پىكىرىدۇر. ئەگەر ئىنسانىيەت بولمىسا ئىدى، بۇ دۇنيادا ئىنسانى قاراشلارنىڭ بولىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس. بىرەر قاراشنىڭ ئوتتۇرغا قويۇلىشى ئۈچۈن چوقۇم ئادىمىزاتنىڭ بولىشى شەرت. شۇنداق بولغاچقا، ئىنسان دېگەن بۇ مەۋجۇدىيەت چوقۇم تەبىئى قانۇنىيەتلەرگە بوي سۇنىشى شەرت.

يەنە بۇلاردىن باشقا شەرتلەرمۇ بار: بەزى كۆزقاراشلار پەقەت بەزى كىشىلەرگىلا باغلىق بولۇپ مەۋجۇت بولالايدۇ. بۇ تۈر چۈشەنچىلەر، ئەسلىنى ئىلمى كۆزىتىش ئەمەلىيىتىدىن ئالغان بولماستىن، بۇ كۆنلەردە بەكلا مۇڭاپىق، بەكلا ئېنىق تەرىپ بېرىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىۋاتقان "چوڭقۇر تەجرىبىلىك" لىكىنى ئىپادىلەيدىغان بىر روھى دۇنياسىدىن كەلتۈرۈپ چىققان چۈشەنچىلەر دەپ ئېيتىش ئەڭ مۇڭاپىق كېلىدۇ. ئەمەلىيەتتە مەنتىق بىلەن قىلچە مۇناسىۋىتى بولمىغان بۇ تۈردىكى چۈشەنچىلەر ھېسسىياتنىڭ، ئەخلاقى قاراشلارنىڭ ئىپادىسى، ئىنسانىيەت مەۋجۇدىيىتىگە باغلىق چۈشەنچىلەردۇر. بۇلاردىن ياراتقۇچى ئىلھام، ئىجابى خىياللار تۇغۇلىشى مۇمكىن. ئەمما بۇنداق چۈشەنچىلەرنىڭ داۋاملىشىپ تۇرالىشى ئۈچۈن ئىرقلارنىڭ، شۇنىڭدەك ئىنسانلارنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى شەرت. مەسىلەن، دۇنيادا تېنچلىقپەرۋەر قاراشلارنىڭ ئۈستۈلۈكىگە ئېرىشىشىنى سەممىيلىك بىلەن ئارزۇ قىلىدىغان بىرسى، پۈتۈن دۇنيانىڭ نېمىسلار تەرىپىدىن بېسۇبلىنىشى ئۈچۈن پۈتۈن كۈچى بىلەن ھەرىكەت قىلىشى كېرەك ئىدى. ئۇنداق قىلمىغىنىدا ئەڭ ئاخىرقى بىر نېمىسنىڭ يوقۇلىشى بىلەن تەڭ ئەڭ ئاخىرقى تېنچلىق پەرۋەرمۇ تۈگەپ كېتىشى مۇقەررەر. "تېنچلىقپەرۋەرلىك" بىلجىرلاشلىرىغا، تەبىئەتكە ۋە ئەقىلغا زىت كېلىدىغان بۇ تۈر چۈشەنچىگە، بۇنداق بىر قاپقانغا نېمىسلارغا ئوخشاش باشقا مىللەتلەرمۇ پېتىپ كەتمەكتە (بەزى تەرجىمىلەردە بۇ قاپقانغا ئەڭ چوڭقۇر پاتقان مىللەت نېمىسلار دەپ ئېلىنغان. ــ ئۇ.ت). شۇنداق بولغاچقا، تېنچلىقنى قولغا كەلتۈرىمەن دېيىش ئۈچۈن مەيلى خالىسۇن، مەيلى خالىمىسۇن، تەبىئى ھالدا ئۇرۇش قوزغاشقا ماقۇل بولۇش مەجبۇرىيىتى تۇغۇلىدۇ. ۋىلسوننىڭ، ئامېرىكىدىن كەلگەن بۇ

قۇتقازغۇچىنىڭ ئەسلى پىلانىمۇ شۇ ئىدى. ھېچ بولمىغاندا نېمىس خىيالپەرەسلىرى ئەنە شۇنداق قارىغان ئىدى. شۇ سەۋەپتىن ئۇلارنى ئارزۇسىغا ئېرىشكەن دېيىش كېرەك.

ئەسلىنى سۆرۈشتە قىلغاندا، ئىنسانى تېنچلىقپەرۋەرلىكى كۆچلۈك بولغان بىرسى يەر شارىغا غوجايىن بولالمىغىدەك غەيرەت بىلەن دۇنيانى بىپايان زېمىنلىرىنى تارتىپ ئېلىپ ئۆز ھاكىمىيىتىنى تىكلەپ ئالالمىغىدەك بولغىنىدىمۇ ئاجايىپ ئېسىل بىر ئىش قىلغان ھېساپلىنىشىمۇ مۇمكىن ئىدى. ئەمما بۇنداق قاراشنى ئەملىگە ئاشۇرۇش بەكلا مۇشكۈل، ھەتتا بىر ھېساپتا قەتئى مۇمكىن بولمايدىغان بىر ئىش بولۇش بىلەن بىر قاتاردا يەنە بەكلا زىيانلىق ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشىمۇ مۇمكىن. دېمەك، ئاۋال ئۇرۇش، ئاندىن تېنچلىق ئىشقا ئىشىشى مۇمكىن.

ئەمما ئىنسانىيەت تەرەققىيات جەريانىدا ئاخىرقى پەللىسىدىن ئۆتۈپ بولدى. بۇ مېڭىشىدا ئەندى ئۇنىڭ باردىغان ئاخىرقى نوقتىسى ھەرقانداق بىر ئەخلاقى پەزىلەتنىڭ، ئەقىدىنىڭ ھۆكمۈرۈنلىق قىلىدىغان بىر يەر بولماستىن بەلكى ياۋايىلىقنىڭ، ئۇنىڭدىن كېيىن كېلىدىغان قالايماقانچىلىقنىڭ ھاكىمىيىتى ھۆكۈم سۈرىدىغان بىر نوقتا بولۇپ قالىدۇ. ئەمما بۇنىڭلىق بىلەن يەر شارى يوقۇلۇپ كەتمەيدۇ. بۇ دېگەنلىرىم بەلكى بەزى كىتاپخانلارغا قىزىق تۇيۇلۇشى مۇمكىن. ئەمما بىزنىڭ بۇ پىلانىتىمىز، ئۇستىدە ئادەم بولماي تۇرۇپمۇ ئاسماندا مىليونلىغان يىل ئايلىنىپ ھەرىكىتىنى داۋام قىلدۇرىۋەرگەن ئىدى. ئەگەر ئىنسانىيەت ئەقلىدىن ئازغان بىر نەچچە ئىدىيولوگنىڭ ئاغزىغا قاراپ قېلىپ، تەبىئەت قانۇنىيەتلىرىنى چوڭقۇرلاپ تەتقىق قىلىپ ئۆگۈنۈش ئارقىلىق تېخىمۇ يوقۇرى سەۋىيىلەرگە ئېرىشەلەيدىغانلىقىنى ئۇنۇتقىنىدا، يەر شارى كۈنلەرنىڭ بىرىدە قايتىدىن ئادىمىزاتسىز قۇرۇق بىر پىلانىتقا ئايلىنىپ ھەرىكەت قىلىشقا باشلىشى مۇقەررەر.

بۇگۈن بىز ھەيران بولۇپ كېلىۋاتقان يەر يۈزىدە ئىلىم ـ پەن بىلەن سەنئەت، تېخنىكا بىلەن ئىجادىيەتنىڭ مەھسۇلى دەپ قوبۇل قىلغان ھەممە نەرسە ئىنتايىن ئاز ساندىكى، بەلكىم ئەڭ باشتا بىرلا ئىرقتىن كەلگەن ياراتقۇچى مىللەتلەرنىڭ ئەسىرى بولىشى، ئەنە شۇلارنىڭلا پائالىيەت كۆرسەتكەنلىكىنىڭ نەتىجىسى بولىشى مۇمكىن. بارلىق مەدەنىيەتلەرنىڭ داۋاملىشىپ تۇرالىشى ئەنە شۇ مىللەتكە باغلىق. ئەگەر ئۇنداق بىر مىللەت مەغلوپ بولۇپ يوقۇلۇپ كەتكىدەك بولغىنىدا، ئۇلار بىلەن بىرگە بۇ دۇنيانى گۈزەللەشتۇرۇپ تۇرىۋاتقان نەرسىلەرمۇ تەڭ يوقۇلۇپ كۆمۈلۇپ كېتىدۇ.

مەسىلەن ئالايلى، تۇپراق ئىنسانلارغا قانداق تەسىر كۆرسەتكەن بولىشىدىن قەتئى نەزەر، بۇنداق تەسىرلەر، ھەرخىل ئىرقلارغا ھەر تۈرلۈك تەسىر

كۆرسىتىشى مۇمكىن. تۇپراقنىڭ ئۇنۇمسىزلىكى مەلۇم بىر ئىرققا تېخىمۇ تىرىشچ ئىشلىشى، چوڭ ـ چوڭ ئىشلارنى ۋۇجۇتقا چىقارتقۇزۇشى ئۈچۈن ھەيدەكچى كۈچ بولالىسا، يەنە بەزى ئىرقلارغا يوقسۇزلۇقنى، ئاچارچىلىقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن. مىللەتلەرگە كۆرسىتىدىغان تاشقى تەسىرلەر ئۇ مىللەتنىڭ تۇغما قابىلىيىتىگە قاراپ ھەر تۈرلۈك نامايەن بولىشى مۇمكىن. تەبىئى مۇھىت بەزى ئىرقلارنى ئاچارچىلىقىقا باشلىسا، يەنە بەزىلەرنى تېخىمۇ تىرىشچ ئىشلەشكە مەجبۇر قىلىشى، بۇنداق مۇھىتنى يېڭىچ چىقىشى ئۈچۈن قابىلىيىتىنى جارى قىلدۇرىدىغان بىر تۈرتكە بولۇپ قېلىشىمۇ مۇمكىن.

بۇرۇنقى دەۋرلەردە، يوقۇرى سەۋىيىلىك ئۇلۇغ مەدەنىيەتلەرنىڭ يىمىرىلىپ يوقۇلۇپ كەتكەنلىكىنىڭ ھەممىسىگە ئۇ مەدەنىيەتنى دەسلەپ بەرپا قىلغۇچى ئىرقنىڭ قېنى زدھەرلىنىپ يوقۇلۇپ كەتكەنلىكى سەۋەپ بولغان. بۇ تۈر بىر يىمىرىلىش ھادىسىسى ئەسلىدە ئىنسانىيەت مەدەنىيەتكە باغلىق بولماي بەلكى مەدەنىيەتلەر ئادەمگە باغلىق دېگەن پىرىنسىپنى ئۇنۇتقانلىقىنىڭ نەتىجىسىدۇر. مەلۇم بىر مەدەنىيەتنى ئاسراپ قېلىش ئۈچۈن ئۇ مەدەنىيەتنى يارانقان ئىنسانلارنى ئاسراش شەرت ئىدى. ئەمما بۇنداق بىر پىرىنسىپقا ھېچكىم دىققەت قىلمىدى. ئەمما بۇنداق قوغداش ئىشى زۆرۈرىيەت قانۇنىيەتلىرى بىلەن تېخىمۇ سۈپەتلىك، تېخىمۇ قۇۋۋەتلىك بولغان ئىنسانلارنىڭ غالىب كېلەلىشىگە باغلىق بىر مەسىلىدۇر.

دېمەك، ياشايمەن دەيدىكەنمىز چوقۇم كۈرەش قىلىشىمىز شەرت! تەبىئەت قانۇنىيەتلىرىگە ئاساسەن ھەممە ئىش بىر كۈرەش ھېساپلىنىدىغان بۇ دۇنيادا، كۈرەش قىلىشتىن قورقىدىغانلارنىڭ بۇ دۇنيادا ياشاشقا ھەققى يوق.

بۇ پىرىنسىپنى قوبۇل قىلماق ھەقىقەتەنمۇ تەس. ئەمما بۇ بىر ئەمەلىيەت! شۇنىڭدەك، تەبىئەت ئۈستىدىن غالىپ كېلىدىغانلىقىنى ئويلايدىغان، ئەمەلىيەتتىمۇ بۇ تۈر بىر قاراشقا ئاساسلىنىپ تەبىئەتكە ھاقارەت كەلتۈرىدىغانلارنىڭ ھالى تېخىمۇ پاجىئەلىك بولىدۇ.

ئىرق قانۇنىيەتلىرىنى ئۇنۇتقان، بۇ تۈر قانۇنىيەتلەردىن نەپرەتلىنىدىغان بىرسى، ئارزۇ قىلغان بەختلىك ھاياتتىن پۈتۈنلەي مەھرۇم بىرسى ھېساپلىنىدۇ. ئۇنداقلار ئالى ئىرقنىڭ غالىپ قەدەملەر بىلەن ئالغا ئىلگىرلىشىگە توسالغۇلۇق قىلىش ئارقىلىق پۈتۈن ئىنسانىيەت ئالىمىنىڭ تەرەققىياتىغا توسالغۇلۇق قىلىدۇ. بۇنداق توسقۇنلۇق قىلىشلار ئىنسانلىق تەرەققىياتىغا تۇنجى ھەيدەكچى بولغان كۈچلەرگە زىيان كەلتۈرۈپ، ئىنسانى ھېسسىياتلارنىڭ بېسىمى ئاستىدا مجىلىپ، جانلىقلار تىزىملىكىدە يوقۇرى ئورۇنغا ئېرىشەلمەي ئامالسىز ھايۋانى سەۋىيىدە ياشاشقا مەھكۇم بولىدۇ.

ئالىي ئىرق

ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىنى دەسلەپ تىكلىگەنلەرنىڭ كىملەر ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئىنسانىيەت دېيىلگەن بۇ شەيئىنى ئەمەلىيەتتە بارلىققا كەلتۈرىلگەن دەسلەپكى ئىرق ياكى ئىرقلارنىڭ كىملەر ئىكەنلىكى ئۈستىدە مۇھاكىمە يۈرگۈزۈپ تالاش ـ تارتىش قىلىشنىڭ قىلچە كېرىكى يوق ھەمدە بۇنىڭ ئەھمىيىتىمۇ يوق. ئەگەر بۇگۈنكى ئەھۋاللارنىمۇ كۆزدە تۇتقان ھالدا بۇ سۇئالغا جاۋاپ ئاختۇرماقچى بولساق، بۇ سۇئالنىڭ جاۋابى بەكلا ئاددى بىر شەكىلدە ئېنىق ئوتتۇرغا چىقىشى مۇمكىن. بۇگۈنكى كۈندە ئىنسانىيەت مەدەنىيىتى دېگىنىمىزدە سەنئەت ئەسەرلىرى، ئىلىم ـ پەن ۋە تېخنىكا سۈپىتىدە نىمىنىلا كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرسەك، ئۇلارنىڭ ھەممىسىلا دېگىدەك پەقەت ئىجادى قابىلىيەتكە ئىگە ئالى ئىرققا مەنسۇپ پائالىيەتلەرنىڭ مەھسۇلى ئىكەنلىكىنى كۆرىۋالالايمىز. بۇ ئەھۋاللارغا ئاساسلىنىپ ئۇلارنى مەدەنىيەتلىك ئىنسان تىپىنى قۇرغۇچىلار، "ئادەم" دەپ تونىغان شەيئىنىڭ ئەڭ دەسلەپكى تىپىنى شۇلار تەشكىل قىلغان دېگەن خۇلاسىنى چىقىرالايمىز. ئالىي ئىرق دېگەنلىك، ئىنسانىيەتنىڭ پرومېتېسسدۇر (پرومېتې ــ ئىنسانىيەتكە ئوتنى، يەنى مەدەنىيەتنى بېغىشلىغان دەپ قارالغان بىر ئەپسانىۋى قەھرىمان. ــ ئۇ.ت). تالانتنىڭ ئىلاھى ئۇچقۇنى ھەر دائىم، قېدىمدىن تارتىپ ئەنە شۇ ئالىي ئىرقتىكىلەرنىڭ نۇرلۇق پىشانىسىدىن پارلاپ چىققان.

سەھرىلىك پەردە بىلەن قاپلانغان قاراڭغۇ كېچىلەرنى ئىزچىل تۇردە يۇرۇتۇپ كېلىۋاتقان، شۇ ئارقىلىق ئىنسانلارغا يەر يۈزىدە ياشاۋاتقان جانلىقلارغا ھۆكمۈرانلىق قىلىش يولىنى يورۇتۇپ بەرگەن مەشئەلنى ھەر دائىم بىلىم بىلەن قايتا ـ قايتا تۇتاشتۇرۇپ كېلىۋاتقانلار دەل شۇلاردۇر. ئەگەر ئۇلار ياقتان ئۇ مەشئەل بولمىسا ياكى ئۆچۈپ قالسا ئىدى، يەر يۈزىنى چوڭقۇر جاھالەت قاراڭغۇلۇقى قاپلىۋالغان، بىر قانچە ئەسىر ئۆتمەيلا ئىنسانىيەت مەدەنىيىتى تۇنجۇقۇپ يوقالغان، دۇنيامۇ ئادەمزاتسىز بىر چۆل ھالىغا كەلگەن بولار ئىدى.

ئەگەر ئىنسانىيەتنى مەدەنىيەتنى بارلىققا كەلتۈرلەيدىغانلار، ئۇنى خۇددى بىر ئامانەتچىگە ئوخشاش ئاسراشنى بىلىدىغانلار ۋە ئۇنى ۋەيران قىلىپ يوق قىلىۋېتىدىغانلار دەپ ئوچ تۇرگە ئايرىغىدەك بولساق، ئىجادى ئىقتىدارلىقلار قاتاردا پەقەت ئالىي ئىرق ئادەملىرىنىلا كۆرسىتەلىشىمىز مۇمكىن.

ئىنسانىيەتنىڭ بارلىق ئىجادىيەتلىرىنىڭ ئۇلىنى سالغان، ھەيران قالارلىق ئاجايىپ ئەسەرلەرنى ۋۇجۇتقا چىقارغانلار دەل شۇ ئالىي ئىرقىقا مەنسۇپ كىشىلەردۇر. ئەمما بۇ ئەسەرلەر بىلەن بۇ كەشپىياتلارنىڭ ئىگىسى بولغان ئالى ئىرق ئىنسانلىرى ھەر خىل رەڭدىكى مىللەتلەرنىڭ تەسىرىنى يۇقتۇرۇپ ئېلىشلاردىنمۇ قۇتۇلالماي كەلدى.

ئالىي ئىرق ئادەملىرى ئىنسانىيەتنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن ئىنتايىن مول مىقدارda ماتېرىيال بىلەن تەمىنلەپ، ئۇلۇغ پىلانلارنى ئوتتۇرغا قويۇپ تۇرغان. بۇلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى بولسا ھەر بىر ئىرقتىكىلەر ئۆز خاھىشىغا ئاساسەن ئەركىن تاللاپ ئىجرا قىلىپ كەلگەن. مەسىلەن، ئاسىيانىڭ شەرقىدىكىلەر يونانلىقلار، ئۇرۇسلار ۋە نېمىسلارنىڭ بۇ تۇر روھى ۋە تېخنىكىسى بىلەن قۇرۇلغان مەدەنىيەتنى نەچچە ئون يىل ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ئۆزەمنىڭ مەدەنىيىتى دەپ تونۇيدىغان ھالغا كېلەلىشى مۇمكىن. ئەسلىدە، بۇ مەدەنىيەتنىڭ پەقەت سىرتقى كۆرۈنۈشلىرىلا ئاسىيالىقلارغا خاس مەدەنىيەت ئىلھامىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى نامايەن قىلغان، خالاس. نۇرغۇن كىشىلەر ئويلىغىنىدەك ياپونلار ئۆز مەدەنىيىتىنى ياۋرۇپانىڭ تېخنىكىسىنى قوشۇۋېلىپ بەرپا قىلغان بولماستىن، ئەكسىنچە ياپونلارغا خاس مەدەنىيەت ئالاھىدىلىكلىرى تاشقى كۆرۈنۈشلەردىلا نامايەن بولۇپ، ئۇنىڭ ئاساسىنى بەربىر ياۋرۇپانىڭ بىلىم ۋە تېخنىكىلىرى تەشكىل قىلغان. يەنى ئۇلارنىڭ تۇرمۇش ئاساسلىرىنى تەشكىل قىلغان ئالاھىدىلىكلەر ئەسلىدە ياپون مەدەنىيىتىنىڭ مەھسۇلى ئەمەس. ياپونلار بۇنداق بىر تۇرمۇشقا ئۆزىنىڭ رەڭگىنىلا بېرەلىگەن، خالاس. بۇ تۇردىكى تاشقى كۆرۈنۈشلەر ياۋرۇپالىقلارنىڭ كۆزىگە بەكلا مۇھىم پەرق بولۇپ كۆرۈنۈپ قالغان. بولمىسا ئەسلى ماھىيەت ئامېرىكا ۋە ياۋرۇپالىقلارنىڭ، يەنى ئالىي ئىرقلارنىڭ كۆچلۈك بىلىمى، تېخنىكىسى ۋە ئىلمى ئەمگىكىنىڭ مەھسۇلى ئىدى. شەرقلىقلەر مانا بۇ ئەمگەكلەرنىڭ نەتىجىسىگە تايىنىپلا ئىنسانىيەتنىڭ ئورتاق تەرەققىياتىغا ماسلىشىپ كېلەلىدى. چۈنكى كۈندىلىك تۇرمۇش ئۈچۈن كۆرەش قىلىش پائالىيىتى بۇ تۇردىكى ئەمگەكلەرنىڭ ئاساسىنى تەشكىل قىلغان، لازىم بولغان قۇرال ۋە سايمانلارنىڭ ياسىلىشىغا كاپالەتلىك قىلىنغان ئىدى. ياپون ئالاھىدىلىكلىرىنىڭ ماسلاشتۇرۇلۇشى بولسا پەقەت تاشقى كۆرۈنىشى بىلەنلا چەكلىنىدۇ.

ئەگەر بۇگۈندىن باشلاپ ئامېرىكا بىلەن ياۋرۇپا يىمىرىلىپ يوقالدى دەپ قارىساق، ئۇ چاغدا ئالىي ئىرقلارنىڭ ياپونىيەگە كۆرسەتكەن تەسىرىمۇ توختاپ قالىدۇ. ئۇ چاغدا ياپونلارنىڭ پەن ـ تېخنىكا ساھەسىدىكى ئىلگىرىلەشلىرى بۇرۇنقى تەسىرلەر سەۋەبىدىن يەنە بىر مەزگىل داۋاملىشالىشى مۇمكىن. ئەمما

ئۇزۇنغا قالماي مەنبە قۇرۇپ يوقالغانلىقى سەۋەپلىك ياپونلارغا خاس ئالاھىدىلىك قايتىدىن بۇرۇنقى ئەسلىگە قايتىدۇ، يەتمىش يىل ئاۋال ئۇستۇن ئىرق دولقۇنى كەلتۈرگەن بۇگۈنكى مەدەنىيەت تەرەققىياتى توختاپ، ياپونلار قاتتىق ئۇيقۇ ئىچىگە پېتىپ قالغان بۇرۇنقى ھالىتىگە قايتىپ كېتىدۇ.

بۇ پاكىتلارنى كۆزدە تۇتقىنىمىزدا، ئۇستۇن ئىرقلار بۇگۈنكى ياپونىيىنىڭ تەرەققى قىلىشىغا قانچىلىك مۇھىم تەسىر كۆرسەتكەنلىكىنى ئوچۇق كۆرۈپ ئالالىشىمىز مۇمكىن. بۇنىڭغا ئاساسلانغىنىمىزدا، قېدىمقى دەۋرلەردىمۇ بەلگىلىك بىر ئىنسانلىق سەۋىيىسىدە ياشىيالىشى ئۈچۈن بىر يات روھ بىلەن چەتئەل تەسىرى ياپون مەدەنىيىتىنى ئويغاتقان بولىشى مۇمكىن دەپ پەرەز قىلىشىمىزغا بولىدۇ. بۇ ئېھتىماللىقنى ئىسپاتلاپ بېرىدىغان ئەڭ مۇۋاپىق پاكىت، بۇ كونا مەدەنىيەتنىڭ كېيىنكى ئۇيغۇتۇش دەۋرلەرگە كەلگۈچە پۈتۈنلەي قېتىپ قالغان، ئېغىر ئۇيقىغا پېتىپ قالغانلىقىدۇر. بۇنداق ئەھۋال، بىرەر مىللەتتە ئەسلى ئىجادىي ھۈجەيرىنىڭ يوقاپ كېتىشىدىن پەيدا بولىشى، ياكى بولمىسا مەدەنىيەتنىڭ دەسلەپكى تەرەققىياتى ئۈچۈن كېرەك بولغان ماتېرىيالنى تەمىنلەپ كېلىۋاتقان، ئۇنىڭغا تۈرتكە بولۇپ تەسىر كۆرسىتىۋاتقان تاشقى تەسىر ئۈزۈلۈپ قېلىشى نەتىجىسىدە يۈز بېرىشى مۇمكىن.

بىرەر مىللەتنىڭ چەتئەل ئىرقلىرىدىن مەدەنىيەت ئۇندۇرمىلىرىنى قوبۇل قىلىشى، ئۇنى ئۆزىنىڭ قىلىۋېلىشى، ئۇنىڭدىن پايدىلىنىپ مەدەنىيەت بەرپا قىلىشى، ئەمما چەتئەل ئىرقلىرىنىڭ تەسىرى ئۇزۇلۈپ قالغىنىدا مەدەنىيەت تەرەققىياتى قايتىدىن ئاستىلاپ توختاش، بۇرۇنقى ھالىغا قايتىش نوقتىسىغا كېلىپ قېلىشى ئىسپاتلاپ چىقىرىلغىنىدا، بۇنداق بىر ئىرقنى مەدەنىيەتنىڭ ئامانەتچىلىرى دېيىشىمىزلا مۇمكىن. شۇنداق بولغاچقا، ئۇلارنى مەدەنىيەت ياراتقۇچىلار دەپ ئېيتالمايمىز.

بۇ ئالاھىدىلىكنى باشقا مىللەتلەر ئۇستىدە تەتقىق قىلىپ كۆرىدىغان بولساقمۇ، ئەمەلىيەتتە مۇتلەق كۆپ قىسىم مىللەتلەرنىڭ ئۇزۇن ئەسىرلىك ئۇيقا دەۋرىگە كىرىپ بۇرۇنقى تەرەققىيات ئىزنالىرىدىن ئايرىلىپ ياشاپ كەلگەنلىكى مەدەنىيەت كەشپىياتچىلىرىدىن ئەمەس بەلكى ھەر دائىم باشقىلاردىن مەدەنىيەت قوبۇل قىلىپ كەلگەن مەدەنىيەت ئامانەتچىلىرىدىن بولغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

ئۇنداق مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتى مەسىلىسىدە مۇنداق بىر تەھلىل يۈرگۈزەلىشىمىز مۇمكىن:

ئالىي ئىرقتىن بولغان ئىنسانلار ــ بۇنداقلارنىڭ سان جەھەتتە ھەيران قالارلىق دەرىجىدە ئاز بولىدىغانلىقىنى كۆرۈپ ئالالايمىز ــ يات ئىنسانلارغا

ھاكىمىيەت يۈرگۈزىدىغان ھالغا كېلىپ، قولغا كەلتۈرگەن بۇ يېڭى ئەل تەمىنلىگەن ھاياتلىق شارائىتلىرىنىڭ جەلپ قىلىش كۈچىگە تايىنىپ (ئىقلىمى، يېرىنىڭ مۇنبەتلىكى قاتارلىقلار كۆزدە تۇتۇلماقتا)، ياكى بولمىسا ئۇ يەرلەردىكى پەس ئىرقلارغا مەنسۇپ ئىنتايىن كۆپ ئەرزان ئىشچى كۈچىدىن پايدىلىنىپ ئۆزىنىڭ ئىشلىرىنى يولغا سېلىشىدۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇ يەرلەردە ئۇيغۇنغا پېتىپ قالغان تەشكىلاتچى ۋە بىلىملىك روھلارنى ئۇيغۇتۇش رولىنى ئۈستىگە ئالغان بولىدۇ. نەچچە مىڭ يىل، ۋە بەلكىم نەچچە ئەسىر ۋاقىت ئىچىدە ئۇ يەرلەردە شۇنداق بىر مەدەنىيەتلەر بەرپا قىلىشىدۇكى، بۇ قۇرۇلغان مەدەنىيەت يوقۇرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك بۇ يېڭى ئەلنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكلىرىگە، ھاكىمىيىتى ئاستىغا ئېلىنغان خەلقنىڭ روھىغا ئۇيغۇنلىشىپ شۇ يەرگە سىڭىشىپ كېتىدۇ. يەنى ئۇ پەس ئىرقلارمۇ يىتەكلىنىپ بەلگىلىك مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئېرىشىپ غوجايىنلىرى ئارىسىدىكى مەدەنىيەت پەرقلىرى بارغانسىرى ئازىيىپ بارىدۇ. ئەمما بۇ يېڭى ئەلنىڭ ئىشغالىيەتچىلىرى ۋاقىتنىڭ ئۆتىشىگە ئەگىشىپ ئۆز پىرىنسىپلىرىغا سادىق بولالماي قېنىنىڭ ساپلىقىنى ساقلىيالماي قالغىدەك بولسا، شۇ سەۋەپتىن بەلگىلىك مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە كەلتۈرۈشكەن يەرلىكلەر بىلەن يۇغۇرۇلۇپ كېتىپ، ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنىمۇ ئاخىرلاشتۇرۇپ قويىشىدۇ. چۈنكى ئەڭ بۇرۇن جەننەتتە ئىشلەنگەن گۈناھ، شۇ ۋاقىتتىن بۇيان سۆرۈلۈپ كېلىپ گۈناھكارلارغا يول ئېچىپ كەلمەكتە ۋە بۇنىڭ جازاسىنى ئىنسانلار تارتىپ كەلمەكتە.

شۇ سەۋەپتىن ئاردىدىن بىرەر مىڭ يىل، ياكى ئۇنىڭدىنمۇ ئۇزۇن بىر ۋاقىت ئۆتكەندە، ئۇ يەرلەردە ھاكىم بولغان ئىرقنىڭ كۆرۈنگەن قالدۇق ئىزلىرىنى ھاكىمىيەت ئاستىغا ئېلىنغان ئىرقتا ئۇنىڭ قېنىدىن بولغان، ئېنىق قىلىپ ئېيتقاندا يەرلىكلەر ئارىسىدىمۇ ئۇلارنىڭ ئەسلى رەڭگىگە قارىغاندا ئۇچۇق تەنلىك ئىنسانلارنى ئۇچرىتىپ تۇرالىشىمىز، ئالى ئىرقتىكىلەر ئۆز ۋاقتىدا قۇرۇپ چىققان، ئەمما كېيىن قېتىپ قالغان مەدەنىيەت ئېچىدىكى ئالاھىدىلىكلەر ئارىسىدا ساقلانغان سىرتتىن كەلگەن ئىلغارلىق ئىزلىرىنىمۇ ئۇچرىتالىشىمىز مۇمكىن.

چۈنكى، ھاكىم ئىرق باشقۇرۇش ئاستىغا ئۆتكەن ئىرق ئېچىدە قېنىنى بۇلغاپ يوقۇلۇپ كەتكىنىگە ئوخشاش، ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىنى تەرەققىيات يولىغا باشلاپ ماڭغان، بۇ يولنى يۈرتۇپ بېرىۋاتقان مەشئەلنى تۇتاشتۇرۇپ بېرىدىغان يانۇچى ماددىمۇ بىرگە يوقىلىپ كەتكەن بولىدۇ. ئەمما، ئالى ئىرقتىكىلەرنىڭ قېنى ئايالى تەرىپىدىن تۇغۇلغان بالىلاردا ئاتىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى ئاز ـ تولا نامايەن قىلالىغىنىغا ئوخشاش، مەدەنىيى ھاياتىنى

ئاخىرلاشتۇرغۇچىمۇ قېدىمقى ئىشغالىيەتلەردىكى مۇرەككەپ ئارىلاشمىسىدىن بولغان ئىنسانلارنىڭ تەن رەڭگىدىمۇ ئاز بولسىمۇ يۇقۇندىسى ساقلىنىپ قالغان بولۇپ، بۇ يۇقۇندا ئۇلارنىڭ بۇرۇنقى خاتىرلىرىنى داۋاملاشتۇرۇپ ماڭىدۇ. خۇددى شۇنىڭدەك مەدەنى ھاياتنى بۇغدىغان قاراڭغۇ تۈنلەرمۇ بۇرۇنقى يورۇقلۇق ئېلىپ كەلگەنلەرنىڭ قىلغانلىرىدىن قالغان ئىش ئىزلىرى ئاساسىدا ئۇلاردىن كېيىنكىلەرگە مىراس قالغان بۇ تۈر ئوت ئۇچقۇنلىرى قاراڭغۇ تۈنلەرنى ئۇنچە بەك ئېغىر قاراڭغۇلۇق ئاستىدا قالدۇرماي ئاز بولسىمۇ يورۇتۇپ تۇرىدىغان بولىدۇ. بۇ تۈردىكى ئوت ئۇچقۇنلىرى كەينىگە چېكىنىپ كەتكەن ياۋايىلىقلار ئارىسىدىمۇ كۆرۈلۈپ، يۈزەكى كۆزىتىش ئېلىپ بارغانلارغا ئۇ ياراتقۇچى مىللەتنىڭ ئەكسىنى كۆرگەندەك تەسىر بېرەلىشى مۇمكىن. ئەسلىدە بۇ كۆزەتكۈچىلەر ئۇ قالدۇق نۇرلارنىڭ ئەينەكتىكى ئەكىس ئېتىشىنىلا كۆرەلىگەن.

بۇنداق بىر جامائەت، تارىخ ئېقىنى ئىچىدە ئۆزلىرىگە مەدەنىيەت ئېلىپ كەلگەن ئىرقتىكىلەر بىلەن ئىككىنچى قېتىم، ھەتتا تېخىمۇ كۆپ مۇناسىۋەت تىكلەپ يېڭىدىن ئۇچراشقانلىرىدا، بۇرۇنقى بىر ۋاقىتلاردا ئۇلار بىلەن ئۇچراشقانلىقى ھەققىدە ھېچقانداق نەرسىنى ئەسلىيەلمەي پاك ـ پاكىزە ئۇنتۇپ كەتكەن بولىشىمۇ مۇمكىن بولىدىغان بىر ھالدۇر. شۇنداقتىمۇ ئۇ ئىرقنىڭ قېنىدا ساقلىنىپ قالغان مەدەنىيەت بەرپا قىلغۇچى ئىرق قالدۇرۇپ كەتكەن تۈرتكە بولغۇچى ئامىللار ياراتقۇچى ئىرقتىكىلەر بىلەن قايتا ئۇچراشقانلىرىدا يېڭى مەدەنى يۈكسىلىشلەرگە يىتەكلىنىلىشى، ئۆز ۋاقتىدا مەجبۇرى قىلىشقا توغرا كەلگەن ئىشلارنى بۇ قېتىم خالاپ تۇرۇپ قىلىدىغان ھالەتنى ئىپادىلىيەلىشى مۇمكىن. شۇنىڭ بىلەن يېڭىدىن مەدەنىيەت دەۋرى باشلىنىشى، بۇ مەدەنىيەت يىتەكچىلىكىنى ئالى ئىرقنىڭ ساپ قاندىكىلىرى يات قانغا ئارىلىشىپ قايتا بۇزۇلۇپ كېتىشىگىچە داۋاملاشتۇرالىشى مۇمكىن.

بۈگۈنكى تەتقىقاتچىلار خۇددى بىزنىڭ ھازىرقى تارىخ بىلىملىرىمىزدە كۆرۈلىۋاتقىنىدەك تاشقى ھادىسىلەر ھەققىدىكى سانلىق مەلۇماتلار ئىچىدە بوغۇلۇپ يۈرمەكتە. بۇنداق بۇغۇلۇپ قېلىشتىن قۇتۇلۇش، دۇنيا مەدەنىيەت تارىخىنى تەتقىق قىلىش ۋە تەتقىقاتنى بۇ تەرەپلەرگە بۇراش كەلگۈسى ئەۋلاتلارنىڭ ۋەزىپىسى بولۇپ قالىدى.

مەدەنىيەتنىڭ ئامانەتچىلىرى بولغان مىللەتلەر تەرىپىدىن بارلىققا كەلتۈرۈلگەن ئىنقىلاپنىڭ بۇ تۇنجى لايىھە ئىزلىرىنى، يەر يۈزىدە مەدەنىيەتنىڭ ھەقىقى قۇرغۇچىلىرىدىن بولغان ئالىي ئىرقلارنىڭ ھەربىكەتلىرىنى، كۆمۈلۈپ يوقاپ كەتكەن ئىزنالىرىنى ۋە تەرەققىيات

جەريانىنىڭ تارىخى سىخىمىسىنى قايتىدىن سىزىپ چىقىشقا تۇرتكە بولىدىغانلىقى مۇقەررەر.

كۈندۈلۈك تۇرمۇشتا داھى دەپ قارالغان كىشىلەرنىڭ ئوتتۇرغا چىقالىشى ئۇچۇن مۇڭاپىق بىر پۇرسەت پەيدا بولۇشى، ھەتتا ئالاھىدە تۇرتكە بولالايدىغان مۇھىتقا ئېھتىياجلىق بولغىنىدەك، يېڭىلىق يارىتىش تالانتىغا ئىگە بىرەر ئىرق ئۇچۇنمۇ يېڭى تەرەققىياتلارنى بارلىققا كەلتۈرەلىشىگە ئۇيغۇن بىر مۇھىت يارىتىلغان بولىشى شەرت. قېلىپلىشىپ كەتكەن كۈندىلىك تۇرمۇشنىڭ بىر خىللىقى ئىچىدە بىرىنچى دەرىجىلىك ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان ئادەملەرمۇ كىشىلەرنىڭ كۆزىگە ئۇنچە بەك چېلىقىپ كېتەلمەسلىكى، بۇنداق بىرسى شارائىت كەلمىگىچە ئۆز ئەتراپىدىكى كىشىلەر ئارىسىدىن بۆسۈپ چىقىپ ئەڭ ئالدىنقى قاتاردىكى كىشىلەر ھالىغا كېلەلىشىمۇ بەكلا كام كۆرىلىدۇ.

ئەمما، ئۇ كىشىلەر باشقىلارنى ھەيران قالدۇرالىغىدەك بىرەر مۇھىت پەيدا بولىشى ھامان، ئادەتتىكى ئادەملەردىن قىلچە پەرقى يوق بىرسى دەپ قاراپ كېلىنىۋاتقان بۇ كىشىلەردە تۇيۇقسىز ئىپادىلەنگەن تالانت ئۇچقۇنلىرى كىشىلەرنى تاڭ قالدۇرۇپ، بۇرۇنقى نورمال ھايات كۆچۈرىۋاتقان ۋاقتىدىكى كىشىلەرگە تونۇشلۇق بولغان جەمئىيەتنىڭ تۇيۇقسىز سەكرەپ چىقىپ ھەممە كىشىنى ھەيرانۇ ـ سەس قالدۇرۇبتەلىشى مۇمكىن. شۇ سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بىرەر پەيغەمبەرنىڭ ئۆزىنى بۇرۇندىن تونۇيدىغان ۋەتىنىدە ئىزچىل ئابرۇيلۇق بولۇپ كېلىدىغان ئەھۋاللار بەكلا كام كۆرۈلىدۇ. شۇنىڭدەك، تالانتنىڭ ئوتتۇرغا چىقىشىدىن ئىبارەت بۇنداق بىر ھادىسىنى ئەڭ ئاسان كۆزىتىش مۇھىتى ئۇرۇش مەيدانلىرى بولۇپ كەلمەكتە. جەڭ مەيدانلىرىدا ھەممە كىشى نىمە قىلارىنى بىلەلمەي، بىرەر ئىش قىلىشقا جۇرئەت قىلالماي يۇرگەن ھالقىلىق پەيتلەردە ئادەتتە ئۇنچە بەك ئەقىللىق دەپمۇ تۇنۇلمايدىغان بەكلا جەمئىيەتتىن بەكلا يۇڭاش كۆرۈنىدىغان بەزى ياشلار تۇيۇقسىز ئوتتۇرغا چىقىپ ئاجايىپ چوڭ قەھرىمانلىق كۆرسىتۈبتىغان ئەھۋاللار پات ـ پات كۆرۈلۈپ تۇرىدۇ. بۇ تۇردىكى ياشلار پەۋقۇلئاددە قىيىن ئۇرۇش ۋەزىيىتى شەكىللىنىپ قالغان ئەھۋاللار ئاستىدا ئىنتايىن سوغۇققانلىق بىلەن پىلان تۈزۈشنى، تەمكىنلىك بىلەن ھەرىكەت قىلىشنى، ئاجايىپ كۈچلۈك بىر كۈچ ـ قۇدرەت بىلەن جان تىكىپ كۈرەشكە ئاتلىنىشنى ياخشى بىلىدۇ. ئەگەر ئەنە شۇنداق ھالقىلىق بىر پەيت پەيدا بولمىغىنىدا ھېچكىم كۆزگىمۇ ئىلماي كالۇا قىياپىتىدە يۇرگەن بۇنداق جەمئىيەتنىڭ ئەسكەرنىڭ ئىچىدە قەھرىمانلىق كۆرسىتەلەيدىغان بىر روھنىڭ ساقلانغانلىقىنى، قەھرىمانلىق كۆرسىتىش قابىلىيىتىگە ئىگە بىرسى ئىكەنلىكىنى ھېچ كىم بىلەلمەي ئۆتۈپ كېتىشى

مۇمكىن ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، بىرەر داھىنىڭ ئوتتۇرغا چىقىشى ئۈچۈنمۇ مۇتلەق تۇرده ئەنە شۇنداق پەۋقۇلئاددە مۇھىت بارلىققا كەلگەن بولىشى شەرت. تەغدىرنىڭ رەھىمسىز زەربىسى كىشىلەرنى ئۇرۇپ دەسسەپ يۈرگەن بىر پەيتتە، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى يۇشۇرۇن تالانت ئىگىلىرى تۇيۇقسىزلا سەكرەپ چىقىپ خۇددى سۇغۇرۇلغان پولاتتەك كۈچلۈك ئىرادىلىك ھالغا كېلەلىشى مۇمكىن. ئەنە شۇنداق بىرسى نېمە قىلارىنى بىلەلمەي گاڭگىراپ يۈرگەن كىشىلەرنى ھەيران قالدۇرۇپ، ھەممىنىڭ كۆز ئالدىدا تۇيۇقسىز ئوتتۇرغا چىقىپ ئىشنى قولغا ئېلىپ دەرھال نەتىجىنى ئوتتۇرغا چىقىرالايدۇ. ئۇنداق بىر پەيت ئوتتۇرغا چىققىنىدا كۆپچىلىك شۇ كۈنگىچە ئۆزلىرىدىن قىلچە پەرقى يوق بىرسى دەپ تونۇپ كېلىۋاتقان بۇنداق بىرسىنى تۇيۇقسىزلا ئالاھىدە بىر ئادەمگە ئايلىنىپ قالغانلىقىنى ئېتىراپ قىلغىسى كەلمەي قالىدۇ. بۇنداق ھادىسىلەر ھەر قېتىملىق مۇھىم بىرسىنىڭ ئوتتۇرغا چىقىشىدا كۆرۈلىدىغان ئورتاق بىر ئالاھىلىكتۇر.

مەسىلەن ئالايلى، بىرەر كەشپىياتچى ئۆزىنىڭ كەشپىياتىنى ئوتتۇرغا قويغىنىدىن كېيىنلا ئاندىن داڭلىق بىرسىگە ئايلىنالمىشى مۇمكىن. شۇڭا ئۇنداق بىرسىنىڭ تالانتى شۇ كەشپىيات بىلەن شوغۇللىنىۋاتقان كۈنلىرىدىلا تۇغۇلۇشقا باشلايدۇ دېيىش ئەھمىيەتكە ئۇيغۇن ئەمەس. ئۇنداق بىرسىدىكى تالانت ئۇچقۇنلىرى يېڭىلىق يارىتىش ئىقتىدارى بىلەن بىرلىكتە تۇغۇلۇشىدىن تارتىپلا ئۇنىڭ پىشانىسىغا يېزىلغان بولىدۇ. ھەقىقى تالانت تۇغما بولۇپ، ھەرگىزمۇ تەربىيىلىنىشنىڭ ياكى بىرەر كەسىپ ئۆگۈنۈشنىڭ مەھسۇلى ئەمەس.

بۇ مىسال شەخسىلەرگە مۇۋاپىق كەلگەن ئىكەن، ئۇ ھالدا ئىرقلارغىمۇ ماس كېلىدۇ. يېڭىلىق يارىتىش پائالىيىتى بىلەن شوغۇللىنىدىغان ئىرقلار، ئادەتتىكى كۈزەتكۈچىلەر پەرق قىلىپ كېتەلمىگەن تەغدىردىمۇ، ئۇلاردىكى يېڭىلىق يارىتىش قابىلىيىتى ئۇلار پەيدا بولغان، دۇنياغا كەلگەن دەسلەپكى ۋاقىتلاردىن تارتىپلا ئۇلاردا بار بولىدىغان تۇغما ئالاھىدىلىكتۇر. بۇ يەردىمۇ تالانتقا ئىگە ئىرقنىڭ داڭ چىقىرىشىمۇ ئۇنىڭ نەتىجە يارىتىشىدىن كېيىنلا ئوتتۇرغا چىقىدۇ. چۈنكى ئادەتتىكى ئىنسانلار بۇنداق داھىلارنى ئۇلارنىڭ بۇرۇنقى قىياپىتىگە قاراپ پەرق قىلىپ كېتەلىشى مۇمكىن ئەمەس. ئۇنداق بىر داھىنى كىشىلەر ئۇنىڭ ياراتقان يېڭىلىقلىرى بىلەن، كەشپىياتلىرى، تىكلىگەن ئەسەرلىرى بىلەن، ياراتقان سەنئەت ئەسەرلىرى بىلەن تونىيالمىشى، يەنى قولغا چىققىدەك نەتىجىسىنى كۆرگىنىدىن كېيىنلا ئاندىن بۇ تالانتلىق ئىرقلارنى تونىيالمىشى مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ بۇنداق بىر داھىنى تونىيالمىشى ئۈچۈن بەكلا ئۇزۇن ۋاقىت كېتىدۇ.

بىرەر ئادەمدە ياكى بىرەر داھىدا بولىدىغان تالانت ئالاھىدە شارائىتلاردىلا ھەربىرىتكە كىلەلەيدىغانلىقىغا ئوخشاش، بىرەر ئىرقنىڭ تالانتىنى ئىپادىيەلىشى ئۈچۈنمۇ مۇتلەق تۇرده بەلگىلىك بىر شارائىت ئوتتۇرغا چىققان بولىشى، ئۇلارنى يېڭىلىق يارىتىشقا ئۈندەيدىغان بىر مۇھىت يارىتىلغان بولىشى شەرت.

بۇ ھادىسىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن مۇنداق بىر مىسال كۆرسىتىشىمىز مۇمكىن: ئۇستۇن ئىرق مەدەنىيىتىنىڭ ئامانەتچىسى بولغان مىللەتلەر بۇ ئامانەتنى تەرەققى قىلدۇرۇشى جەريانىدىلا مەلۇم بولۇشقا باشلايدۇ. بۇنداق ئامانەتچى مىللەتلەر ئۇستۇن ئىرقلارنىڭ مەدەنىيەت مىراسىنى ئەمەلىيەتتە قوللىنىش شارائىتى تۇغۇلغىنىدا ئاجايىپ ئاكتىپ بىر روھ بىلەن ئۆز قابىلىيەتلىرىنى ئىشقا كىرىشتۇرۇپ، ئۇ مەدەنىيەت مىراسلىرىنى قېلىپلارغا سېلىپ كۆز بىلەن كۆرۈشكە بولىدىغان شەكىللەردە قۇيۇپ كۆپەيتىشكە كىرىشىدۇ. بۇنداق شارائىتتا كۆچۈرۈپ قولغا كەلتۈرگەن مەدەنىيەتلەر يەر شارائىتىغا، ئىقلىم ئالاھىدىلىكلىرىگە ۋە ھاكىمىيىتى ئاستىدىكى ئىنسانلارغا قاراپ ھەرخىل بولىشىمۇ مۇمكىن. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ كۈچلۈك ئىپادىلىيەلەيدىغىنى ئەڭ كەسكىن ئىرادىلىك بىلەن ئەڭ مۇكەممەل كۆچۈرەلىگىنى بولىدۇ. مەدەنىيەت يارىتىشتا ئىشلىتىلىدىغان تېخنىكىلىق شارائىت قانچىكى ئىپتىدائى تۈس ئالغان بولىدىكەن، بۇنداق مەدەنىيەتنىڭ ئىشقا ئاشۇرۇلۇشىدىمۇ شۇنچە كۆپ قول ئەمگىكىگە تايىنىشقا توغرا كېلىدۇ. بۇ جەريانىدا پايدىلىنىلغان ئىشچى كۈچى ماشىنىلارنىڭ رولىنى ئويناىدۇ. ئەگەر ئۇستۇن ئىرقتىكىلەر پەس ئىرقلارنىڭ ئادەملىرىنى ئىشلىتىش ئىمكانىيەتلىرىنى كەشىپ قىلالمىغان بولسا ئىدى، ئۇلارنى مەدەنىيەت يولىغا باشلاپ ماڭىدىغان تۇنجى قەدەمنىمۇ ئاتالمىغان بولاتتى. خۇددى شۇنىڭدەك قولغا كۆندۈرۈلگەن بەزى ھايۋانلارنىڭ ياردىمى بولمىغان بولسىمۇ بۇ تۈر ھايۋانلارنىڭ ئورنىنى باسىدىغان تېخنىكىنىمۇ قولغا كەلتۈرەلمەس ئىدى. ئات، ئىنسانىيەتكە مىڭلارچە يىل خىزمەت قىلىپ، ئادەمگە يان تاياق بولۇپ بەردى. شۇنداق قىلىپ تەرەققىياتنىڭ ئۇلى سېلىندى. بۇ تەرەققىيات ئاپتوموبىلنى ئوتتۇرغا چىقىرىپ، ئاتنىڭ ئورنىنى ئالدى. پات يېقىندا ئات ھېچقانداق بىر ئىشقا ئىشلىتىلمەيدىغان ھالغا كېلىدىغانلىقى ئېنىق. "ئەرەپ قىلىشقا تېگىشلىك ئىشنى پۈتتۈردى، ئەندى ئۇلار كەتسە بولىدۇ" (چاكارنىڭ ۋەزىپىسى تۈگىدى، ئەندى ئۇنىڭغا ھاجەت يوق دېگەن مەنىدە بولسا كېرەك؟ ــ ئۇ.ت) دېگەن ئەقىلىيە سۆزى، ئەنە شۇنداق چوڭقۇر مەنىنى ئىپادىلەيدىغان بىر ئەقىلىيە سۆزى ئىكەنلىكى ئېنىق. ئەمما ئەنە شۇ ياردەمچى ئات كۈچى بولمىغان بولسا ئىدى، ئىنسانلار بۈگۈنكى تەرەققىيات سەۋىيىسىگە بەكلا تەستە ئېرىشەلىشى مۇمكىن ئىدى.

ئەنە شۇ تەربقىدە پەس ئىرقتىن بولغان ئادەملەرنىڭ بارلىقى، ئۇلاردىن پايدىلىنىش ئىشى ئالىي دەرىجىلىك مەدەنىيەتلەرنىڭ شەكىللىنىشى ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم ئامىل بولۇپ، بۇ جەريانداا مۇھىم بىر ۋەزىپىنى بەجا كەلتۈرۈپ بېرىشكەن ئىدى. پەس ئىرقتىن بولغان بۇ كىشىلەر تەرەققىيات ئۈچۈن زۆرۈر بولغان ماددى ۋە جىسمانى كۈچ يېتىشمەسلىك قىينىچىلىقىنى ھەل قىلىپ بەرگەن ھېسابلىنىدۇ. بۇ ماددى مەنبە بولمىسا ئىدى، بۇنچە تەرەققىياتنى پەرەز قىلىش مۇمكىن ئەمەس. شۇنىسى ئېنىقكى، دەسلەپكى مەدەنىيەتلەر قولغا كۆندۈرۈلگەن ھايۋانلار كۈچىدىن پايدىلىنىپ ئەمەس، بەلكى پەس ئىرق ئادەملىرىنىڭ كۈچىدىن پايدىلىنىش ھېساۋىغا مەيدانغا كەلتۈرۈلگەن. ئەمما مەغلوب بولغان ئاجىز ئىرقلارنىڭ قۇللار ھالىغا كەلتۈرۈلىشىدىن كېيىن ئۇلارنىڭ بېشىغا كەلگەنلەر كېيىنچە ھايۋانلارنىڭمۇ بېشىغا كېلىدۇ. بۇ يەردە بەزىلەر ئاۋال ھايۋانلار ئىشلىتىلىپ ئاندىن قۇللار ئىشلىتىلگەن دەپ خاتا قارىۋېلىشقان. چۈنكى ساپاننى ئەڭ بۇرۇن مەغلوپ بولغان، قۇل قىلىنغان پەس ئىرقلارغا سۆرەتكەن، كېيىن ئۇلارنىڭ ئورنىغا ئات ئۆتكەن. بۇ ئەملىيەتنى ئىنسانپەرۋەرلىك نوقتىسىدا يوشۇرۇپ سۇكۇت قىلىپ ئۆتكىزىۋېتىشكە ئۇرۇنۇش، ئەقلىدىن ئازغان بىر تېنچلىقپەرۋەرنىڭلا ئىشى دېيىشكە بولار. بۇ تۇردىكى خاۋارىشلار، ئۇ ئاخماق تېنچلىقسۈيەرلەر ساختىپەزلىكلىرىنى قىلالىشىغا يەتكىدەك گەپ ئۆگۈنۇۋېلىشتا بۇگۈنكى مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە كېلىش ئۈچۈن بۇنداق ئۆزگىرىش جەريانىنىڭ شەرت بولىدىغانلىقىنى ھەرگىزمۇ ئەقلىگە كەلتۈرەلمەيدۇ.

ئىنسانىيەت تەرەققىياتى ئادەتتە چەكسىز پەلەمپەيلىك بىر يۇقۇرى ئۆرلەش جەريانىدۇر. بۇ جەريانداا تۇۋەنكى پەلەمپەيلەرنى بېسىپ ئۆتمەي تۇرۇپ يوقۇرى ئۆرلەش مۇمكىن ئەمەس. شۇنداق بولغاچقا، ئۇستۇن ئىرقلارمۇ زامانىۋى باراۋەرلىكچىلەرنىڭ پەرەز قىلىشقىنىدەك ئۇنداق خىيالى يولدا ھەممە بىرلىكتە يول يۈرگەن بولماستىن، بەلكى ئەملىيەت ئالىي ئىرقتىكى كىشىلەر كۆرسەتكەن يولنىڭ ئەڭ تۇۋەن باسقۇچلىرىدىن باشلاپ بالداقمۇ ـ بالداق ئۆرلەشكە مەجبۇر بولغان ئىدى. ھەقىقەتنىڭ يولى ھەقىقەتەنمۇ جاپا مۇشەققەتلىك بىر يول ئىدى. ئەمما شۇ تېنچلىقچىلارنىڭ ئىنسانىيەت يېتىپ بېرىشىنى مۆلچەرلەشكەن نوقتىغا ئەنە شۇ يول ئارقىلىقلا يېتىش مۇمكىن. تېنچلىقچىلارنىڭ كۆرسەتكەن يولى بۇ نوقتىغا يېتەكلەش تۇرماق بەلكى ئۇنىڭدىن تېخىمۇ يىراقلاشتۇرۇۋېتىدىغان بىر يولدۇر.

دەسلەپكى مەدەنىيەتلەر ئۇستۇن ئىرقلار بىلەن ئۇچراشقان پەس ئېرقلار بار يەرلەردە، ئۇلار بوي سۇندۇرۇلغان يەرلەردە پەيدا بولغانلىقى ھەرگىزمۇ بىر پەۋقۇلئاددە توغرا كېلىپ قالغانلىق ئەمەس. بۇ پەس ئىرقلار دۇنياغا كېلىۋاتقان

بىر مەدەنىيەتنىڭ دەسلەپكى تېخنىكىلىق قۇرالى بولۇش رولىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشقان ئىدى. شۇنىڭدىن ئېتىۋارەن ئىنسانىيەت تەرەققىياتى ئۈستۈن ئىرقلار كۆرسەتكەن توغرا يولغا چۈشكەن ئىدى. بۇ يولدا ئۈستۈن ئىرق ئادەملىرى ئىشغالىيەتچى سۈپىتىدە پەس ئىرقلارنى ئۆز ھاكىمىيىتى ئاستىغا ئېلىپ، ئۇلارنى ئۆز غايىسى ۋە ئارزۇلىرىغا مۇۋاپىق كېلىدىغان يولغا سېلىپ تەرتىپكە سالىدۇ ۋە ئەمەلى پائالىيەتلەرگە يېتەكلەيدۇ. ئەمما بۇ ئىشلارنىڭ شۇنچىلىك مۇشەققەتلىك بىر ئىش بولىشىغا قارىماي، ئۇلارنى پايدىلىق يولغا يېتەكلەپ ئۆز ئىرادىسى ئاساسىدا بەلگىلەنگەن يولدا تۇرمۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش بىلەنلا قالماي، بۇ پەس ئىرقتىكىلەرنىمۇ ئۇندىن بۇرۇنقى "ئەركىنلىك" دەۋرلىرىدە كۆرگەن كۈنلىرىدىن ھەسسىلەپ ئۈستۈن سەۋىيىدىكى بىر ياشاش مۇھىتىغا ئېرىشتۈردى. ئۈستۈن ئىرق ھەممىگە ھاكىم بولۇش مەۋقەسىنى تەۋرەنمەي ساقلاپ كىلەلىگەن ۋاقىتلاردا ھۆكمۈرانلىق ئورنىنىلا ساقلاپ قالغان بولماستىن، بەلكى تەرەققى قىلىۋاتقان مەدەنىيەتنىڭمۇ قوغدىغۇچىلىرىدىن بولۇپ قالىدۇ. چۈنكى، بۇ مەدەنىيەتنىڭ پەيدا بولىشى بىلەن تەرەققى قىلالىشى پۈتۈنلەي ئۈستۈن ئىرقنىڭ غايىسى، قابىلىيىتى ۋە بۇ ۋەزىپىسىنى ساقلىشى ئاساسىغا تىكلەنگەن ئىدى. پەس ئىرقتىكىلەرنىڭ ئەھۋالى ياخشىلانغانسىرى ھاكىم سىنىپلار تەركىۋىگە كەسىپى جەھەتتىن يېقىنلىشىشقا باشلاپ، غوجايىن بىلەن خىزمەتچى ئوتتۇرسىدىكى پەرىقلەرمۇ ئاستا ـ ئاستا يوقۇلۇشقا باشلايدۇ. ئۈستۈن ئىرقتىكىلەرمۇ قان ساپلىقىنى قوغداشقا ئەھمىيەت بېرىپ كەتمەس بولۇپ ئۆزگىرىشكە، بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە ئۆزى ياراتقان جەننەتتە ياشاش ھەققىدىنمۇ ئاستا ـ ئاستا ئايرىلىپ قېلىشقا باشلايدۇ. ئىرقلار ئوتتۇرسىدىكى قان بۇلغۇنىشى نەتىجىسىدە ئۇلارنىڭ ئابرويىمۇ تەدرىجى ئازىيىشقا باشلاپ، مەدەنىيەت ياراتقۇچى ئىقتىدارلىرىدىنمۇ مەھرۇم بولۇشقا باشلايدۇ. ئاقىۋەتتە، ئۈستۈن ئىرقتىكىلەر ئەقلى جەھەتتىلا ئەمەس بەلكى جىسمانى جەھەتلەردىمۇ يەرلىكىلەرگە، ئۆز سېپىگە قوشۇلغانلارغا ئوخشاپ قېلىشقا باشلايدۇ؛ ئالى ئىرقتىكىلەرنىڭ يەرلىكىلەردىن پەرقلىنىپ تۇرىدىغان ئەجداتلىرىغا خاس ئىرىسىي ئۈستۈنلۈكلىرىمۇ يوقۇلۇشقا باشلايدۇ. ئۇلار يەنە بىر مەزگىل بۇرۇن قۇرغان مەدەنىيەت قالدۇقلىرىغا تايىنىپ ياشاپ باققان بولسىمۇ، تەرەققىياتى تۇرغۇنلۇق دەۋرىگە كىرىپ قېلىپ ئاخىرى بەربىر يىمىرىلىشتىن خالى بولالمىدى: ئۇلار قۇرغان مەدەنىيەت ئاخىرىدا غايىپ دۇنيا ئاستىغا كۆمۈلۈپ پۈتۈنلەي ئۇنتۇلۇپ كېتىلدى.

مەدەنىيەتلەر، ئىپتىدائىلەر ئەنە شۇ تەرىقىدە يىمىرىلىپ ئورنىنى يېڭىلىرىغا بوشتىپ كەلمەكتە. دېمەككى، قېدىمقى مەدەنىيەتلەرنىڭ يىمىرىلىشىغا قان

بۇزۇلىشى، بۇنىڭ نەتىجىسىدە ئىرق سۈپىتىنىڭ تۆۋەنلەپ كېتىشى بىردىن ـ بىر سەۋەپچى بولغان. شۇنداق بولغاچقا، مىللەتلەرنىڭ يوقۇلۇشىغا ئۇرۇشتا مەغلوپ بولغانلىقى سەۋەپ بولغان بولماستىن، ئۇستۈن بىر قانۇنىڭ مۇھىم ئەۋزەللىكلىرىدىن بىرى بولغان بەرداشلىق بېرىش كۆچىنىڭ يوقۇلۇشى سەۋەپ بولغان دېيىش كېرەك. ئەنە شۇ سەۋەپتىن، بۇ دۇنيادا ئۇستۈن ئىرقتىن ئايرىلغان ھەر قانداق جانلىق شامال ئۇچۇرتۇپ توزۇپ كېتىدىغان بىر قامقاقتەك تارىخنىڭ ئەخلىتىدىن باشقا نەرسە ئەمەس.

شۇنىڭغا قارىماي، ھەر قانداق بىر تارىخى ھادىسە ياخشى ياكى يامان تەرەپلىرى بولۇشىدىن قەتئى نەزەر، ئىرقلارنىڭ ئۆزىنى ساقلاپ قېلىش ئىنستىنكىت كۆچىنىڭ (هاياتىنى داۋاملاشتۇرۇش تۇغما ئىستىگىنىڭ، هايات ئۇچۇن ئىنتىلىشنىڭ ــ ئۇ.ت) ئۆزىنى ئىپادىلىشىدىن باشقا ئىش ئەمەس. ئۇستۇن ئىرقلارنىڭ يىتەكچىلىك رولى، پەس ئىرقلاردىن ئۇستۇنلىكى، ئەسلىدە هاياتىنى داۋاملاشتۇرۇش تۇغما ئارزۇسى ئىگە بولۇپ تۇرىۋاتقان كۆچ ـ قۇدرىتىدىن بارلىققا كەلگەن دېيىش مۇمكىن. ئادەتتە هاياتىنى ساقلاپ قېلىش تۇغما ئىستىگى بىلەن بۇنىڭ ئۇچۇن ئوتتۇرغا قويغان ئىرادە كۆچى سوبېكتىپ جەھەتتە بارلىق ئىنسانلاردا تەڭ دەرىجىدە مەۋجۇت بولغاندەك قىلغىنى بىلەن، ئۇلارنىڭ ئەمەلىيەت جەريانىدا ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇش ئۇسۇلۇبى بىر ـ بىرىدىن پەرقلىق بولىدىغانلىقى ئىسپاتلانغان.

شۇڭا، ئەڭ ئىپتىدائى جانلىق تۇرلىرىدىمۇ هاياتىنى ساقلاپ قېلىش ئىچكى تۇرتكىسى شۇ شەخسنىڭ ئۆزى ئۇچۇن قىزىقىش ۋە ئەنسىرەشتىدىن نېرىغا ئۆتەلمەيدۇ. بۇ تۇر نورمال بولمىغان هالىتىنىڭ ئىپادىسى "شەخسىيەتچىل" بولىدۇ، ئۇ يەنە ئۆزىنى داۋاملىق ئىپادىلەش جەريانىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان بولىدۇ. ئۇ مەنچىلىك ھەمە نەرسىنى شۇ پەيت ئۇچۇن، ئۆزى ئۇچۇنلا تەلەپ قىلىشتا چىڭ تۇرىۋېلىپ، كىلەچەك ئۇچۇن بىرەر نەرسە مىراس قالدۇرۇشقا ئىنتىلمەيدىغان مىجەزنى ئوتتۇرغا چىقىرىشقا باشلايدۇ. بۇ خۇددى پەقەت ئۆزىنىلا كۆزلەپ ياشايدىغان هايۋانلارنىڭ مىجەزىگە ئوخشايدۇ. بۇنداق بىر هايۋان يەيدىغىنىنى پەقەت قۇرسىقى ئاچقان ۋاقتىدىلا ئاختۇرۇشقا كىرىشىدۇ؛ پەقەت ئۆزىنى ساقلاپ قېلىشنىلا مەقسەت قىلىپ ئۇرۇشىدۇ. ئۆزىنى قوغداش تۇغما كۆچى بۇ شەكىلدە ئىپادىلەنگىنىدە، بۇنداق بىر ئىچكى تۇرتكە ھەرگىزمۇ بىرەر جامائەت شەكىللەندۇرەلمەيدۇ. ھەتتا ئەڭ ئىپتىدائى ئائىلە شەكلىنىمۇ ئوتتۇرغا چىقىرالمايدۇ. چىشى بىلەن ئەكەكنىڭ بىرلىشىپ تۇرمۇش قۇرىشى ئەسلىدە جۇپلىشىش ئېھتىياجىدىن هالقىغان بىر جەريان بولۇپ، هاياتىنى داۋاملاشتۇرۇش تۇغما قابىلىيىتىنى كېڭەيتىشكە مۇھتاج بولىدىغان بىر جەريان بولىشى كېرەك. چۇنكى، شەخسلەرنىڭ ئۆز مەنلىكى

ئۇچۇن خاتىرجەملىك ھېس قىلىشى، ئۆزىنىڭ قوغدىنىشى ئۇچۇن ئۇرۇشۇشقا مەجبورلىنىشى قاتارلىق ھەربىكەتلەرمۇ بۇ جۈپلىشىش مۇھتاج بولغان باشقا ئامىللارنى ئۆنۈتماسلىقنىمۇ تەلەپ قىلىدۇ. يەنى ئەركەك تەرەپ بەزىدە چىشى ئۇچۇنمۇ يەيدىغان نەرسە كەلتۈرۈشكە مەجبۇر. يەنە بەزىدە بۇ ئىككىسى بىرلىشىپ باللىرىغا يەيدىغان نەرسە تېپىپ كېلىش ئۇچۇن تەڭ ھەربىكەت قىلىشقا، بىرسى يەنە بىرسىنى ھەر دائىم قوغداشقا مەجبۇر بولىدۇ. بۇ تۈردىكى ئىچكى تۈرتكىلەر ئىنتايىن ئىپتىدائى ۋە بەكلا يىتەرسىز بولۇپ كۆرۈنگەندەك قىلغىنىدىمۇ بۇ تۈر تۇغما تۈرتكىلەر پىداكارلىق روھىنىڭ دەسلەپكى ئىپادىلىرى بولۇپ روي بېرىدۇ. مانا بۇ روھ، ئائىلىنىڭ تار چەكلىملىرىدىن ھالقىپ چىقىپ تېخىمۇ كەڭ ھەمكارلىقلارغا ئىمكانىيەت بېرىدىغان كىشىلەر توپىنى شەكىللەندۈرۈش، بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە ھەقىقى دۆلەتلەرنىمۇ پەيدا قىلىدىغان دەسلەپكى شارائىتلارنىڭ پەيدا بولۇشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرالايدۇ. بۇنداق مۇھىت ئەڭ پەس ئىرقتىن كەلگەن ئادەملەردە بەكلا ئاز يېتىلىدىغان بولغانلىقى ئۇچۇنمىكىن، بۇ تۈردىكى كىشىلەردىن شەكىللەنگەن مىللەتلەردىكى پىداكارلىقلار پەقەتلا ئۆز ئائىلىسى دائىرىسى بىلەنلا چەكلىنىپ قالىدۇ.

كىشىلەر شەخسى مەنپەئەتىنى ئىككىنچى ئورۇنغا قويۇشقا قانچىكى مايىل بولالىسا، بۇنداق كىشىلەردىن كەڭ خەلق جامائىتىنى شەكىللەندۈرۈش قابىلىيەتلىرىمۇ شۇنچە كۈچلۈك ئوتتۇرغا چىقىدۇ.

ئىنسانلاردىكى شەخسى تىرىشچانلىقىنى ئوتتۇرغا قويۇشقا يىتەكلەيدىغان، ھەتتا لازىم بولغىنىدا ھەمجىنىسلىرى ئۈچۇن ھاياتىنىمۇ پىدا قىلىشقا ئۇندەپ تۇرىدىغان بۇ پىداكارلىق روھىي تۇيغۇلار ئالى ئىرقلاردا ئالاھىدە كۈچلۈك يېتىلگەن بولىدۇ. ئالى ئىرقلارنىڭ ئۇستۈنلۈكىنى كۆرسىتىدىغان ئالاھىدىلىك ھەرگىزمۇ پىكىر قىلىش قابىلىيىتىنىڭ يوقۇرى بولغانلىقىدىلا ئىپادىلىنىپ قالماستىن، بارلىق قابىلىيىتىنى كۆپچىلىكىنىڭ پايدىسى ئۈچۇن سەرپ قىلىشقا مايىل بولىشىدىمۇ ئىپادىلىنىدۇ. بۇ ئالاھىدىلىك، ئالى ئىرقتىكىلەرنىڭ تۈپكى ئالاھىدىلىكى ھېسابلىنىدۇ. ھاياتىنى داۋاملاشتۇرۇش تۇغما قابىلىيىتى ئۇستۈن ئىرقتىكىلەردە ئەڭ ئىسىل سۈپەت بولۇپ ئىپادىلىنىدۇ: ئۇستۈن ئىرقتىكىلەر شەخسى مەنپەئەتىنى كۆپچىلىكىنىڭ ھاياتى ئۈچۇن ئىختىيارى شەكىلدە ئاتىيالايدۇ ۋە زۆرۈر تېپىلغاندا ئۆز مەنپەئەتىنى كۆپچىلىك ئۈچۇن پىدا قىلىشقا تەييار تۇرالايدۇ.

ئۇستۈن ئىرقتىكىلەرنىڭ مەدەنىيەت ياراتقۇچى، ئىجادىيەت قابىلىيەتلىرىنىڭ مەنبەسى ئۇلارنىڭ ئەقىل ئىشلىتىش قابىلىيىتىدىن كەلگەن ئەمەس. ئەگەر ئۇلار پەقەت يېڭى پىكىر ئوتتۇرغا قويۇش قابىلىيىتىگىلا ئىگە

ئادەملەر بولسا ئىدى، ئۇ ھالدا يالغۇز ۋەيران قىلىشنى كۆزلەپ ھەرىكەت قىلىش بىلەنلا چەكلىنىپ، ھەرگىزمۇ تەشكىللەش قابىلىيىتىگە ئىگە بولالمىغان بولار ئىدى. چۈنكى، ھەر قانداق بىر تەشكىللەشچانلىقنىڭ تۈپكى شەرتى شەخسنىڭ ئۆز پىكرىنى، ئۆز مەنپەئەتىنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش دەيدىغان ئۇقۇمدىن ۋاز كېچىپ، كۆپچىلىك مەنپەتى ئۈچۈن پىدا قىلىش بولۇشى كېرەك. ئۇلار كۆپچىلىك مەنپەتى ئۈچۈن، كۆپچىلىككە خىزمەت قىلىش ئۈچۈن شەخسى مەنپەئەتىنى پىدا قىلىش ئارقىلىق، ئۆز نىسۋىسىنىمۇ ۋاستىلىق بىر شەكىلدە قولغا كەلتۈرگەن ھېسابلىنىدۇ. مەسىلەن، ئۇنداق بىرسى ھەرگىزمۇ ئۆزىنى كۆزلەپ ئىش قىلمايدۇ. ئومۇمنىڭ خىزمىتىنى ئۈستىگە ئالغانلار ئاربىسىدا ئۆزىنى كۆزلىمەي كۆپچىلىك مەنپەتىنى كۆزلىگەن ھالدا پائالىيەت قىلىدۇ، ئەنە شۇ مەقسەت ئۈچۈن ئىشلەيدۇ. ئۇ تۈردىكى كىشىلەرنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان تەبىرى بىلەن ئېيتقاندا "ئىشلەش" ئۇنىڭ بۇ ئۆزگەرمەس رۇھىنى ئىنتايىن مۇكەممەل ئەكىس ئەتتۈرۈپ بېرەلەيدۇ. ئۇ "ئىش" دېگەن سۆزگە ئۆز ھاياتىنى قوغداشقىلا پايدىلىق بولغان بىرەر ھەرىكەت دەپلا چۈشەنمەستىن، بەلكى بۇ جامائەتنىڭ ئومۇمىي مەنپەتىگە پايدىلىق بولىدىغان بىر ھەرىكەت دەپ چۈشىنىدۇ. ئەگەر ئۇنداق بولمىسا ئىدى، ئىنسانلار پائالىيەتسىزە شەخسىيەتچىل بولۇپ ھەرىكەت قىلىدىغان، باشقىلارنى قەتئى كۆزدە تۇتماي ئۆزىنىڭلا مەۋجۇتلۇقىنى ساقلاش تۈغما قابىلىيىتىگە تايىنىپ ھەرىكەت قىلىدىغان، دۇنيادىكى باشقا ئىشلارغا پەقەتلا كۆڭۈل بۆلمەيدىغان، "ئىش" دېگەن بۇ سۆزنىمۇ ئوغرىلىق قىلىش، بۇلاڭچىلىق قىلىش، ئالداپ ئېلىۋېلىش، جازانىخورلۇق دەپلا چۈشىنىۋالغان بولاتتى. كۆپچىلىكنىڭ ھاياتىنى داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن پائالىيەت قىلىشنى دەپ شەخسى مەنپەتىنى ئىككىنچى ئورۇنغا قويىدىغان بۇنداق رۇھى قابىلىيەت ھەقىقى مەدەنىيەتنىڭ ئەڭ مۇھىم ئالدىنقى شەرتىدۇر. ئەسەر ئىگىسىگە كامدىن ـ كام مەنپەئەت كەلتۈرىدىغان، كېيىنكىلەر كەڭ كۆلەمدە مەنپەتدار بولىشى ئۈچۈن مەنبە بولالايدىغان ئۇلۇغ ئىنسانپەرۋەرلىك ئەسەرلىرى ئەنە شۇنداق شەرتلەر ئاستىدىلا بارلىققا كېلىشى مۇمكىن. نۇرغۇنلىغان كىشىلەرنىڭ كۆپچىلىك مەۋجۇتلۇقىنىڭ ئاساسىنى قوغداشنىلا مەقسەت قىلىپ نامراتلىق ئىچىگە چۈشۈپ يوقسۇزلۇق ئىچىدە ياشاشقا مەجبۇر قالغىنىدىمۇ بۇنداق جاپالارغا بەرداشلىق بېرەلىگەنلىكىنى پەقەت شۇ شەكىلدىلا چۈشەندۈرەلىشىمىز مۇمكىن. ئۆزى راھەت ـ پاراغەتكە ئېرىشمەي تۇرۇپ ئومۇم ئۈچۈن ئىشلەپ يۈرىدىغان ھەر بىر ئىشچى، ھەر بىر دېھقان، ھەر بىر كەشپىياتچى، ھەر بىر مەمورى كادىر، ... بۇنداق ئىشلەشنىڭ چوڭقۇر مەنىسىنى چۈشىنىپ كېتەلمىگەندەك قىلىسىمۇ، ئۇلار يەنىلا ئەنە شۇنداق ئىسىل ئەقىدىنىڭ ۋەكىللىرى ھېسابلىنىدۇ. ئىشلەش، ئادەمنىڭ

هاياتى، تەرەققى قىلىشنىڭ ئاساسى قائىدىسى دەپ چۈشىنىش قانچىلىك توغرا بىر قاراش بولالىسا، ئىنسانىيەت بىلەن ئۇنىڭ مەدەنىيىتىنى ئاسىراش ساھەلىرى ئۈچۈن ئىشلەش ئەڭ ئاساسلىق ئىنسانىيەتچىلىك دەپ قاراشمۇ شۇنچە توغرا بىر قاراش ھېساپلىنىشى كېرەك. كوللېكتىپنىڭ ئىزچىللىقىغا كاپالەتلىك قىلىدىغان ئىشلار ئۈچۈن ئۆز مەنپەئەتىنى پىدا قىلىش روھى، پىداكارلىق رۇھىنىڭ يوقۇرى تاجىدۇر. ئەنە شۇنداق بىر پىداكارلىقلا، ئىنسان كۈچىدە ئىشلەنگەن نەرسىنىڭ يەنە ئىنسان كۈچى بىلەن ۋەيران قىلىنىشىنىڭ ياكى تەبىئەت كۈچى تەرىپىدىن ۋەيران قىلىنىشىنىڭ ئالدىنى ئالالىشى مۇمكىن. بۇنداق بىر رۇھنى ئىلھاملاندۇرىدىغان ئىشلارنى ئىپادىلەشتە نېمىس تىلىدا بۇنىڭغا ئىنتايىن مۇۋاپىق كېلىدىغان بىر گەپ بار: ئۆز ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىش. بۇ دېگەنلىك، ئۆز ئېھتىياجىنى رازى قىلىش بىلەنلا بولدى قىلىپ قالماي، كۆپچىلىك ئۈچۈنمۇ خىزمەت قىلىش كېرەك دېگەنلىكتۇر. بۇ تۈردىكى پائالىيەتلەرنىڭ مەنبەسى بولغان رۇھى قابىلىيەتنى "شەخسىيەتچىلىك" تىن پەرقلەندۇرۇش ئۈچۈن "غايە" دەپ ئاتايمىز. بۇ ئاتالغۇنى شەخسىلەرنىڭ كۆپچىلىك مەنپەتى ئۈچۈن، ھەمجىنسلىرى ئۈچۈن پىداكارلىق كۆرسىتىش قابىلىيىتىگە ئىگە رۇھ دەپ چۈشىنىمىز. غايە، ھەرگىزمۇ ھېسسىياتقا سەل قارىلىدىغان بىر ئىپادە ئەمەس. غايە، ئىنسانىيەت مەدەنىيىتى دېيىلگەن نەرسىنىڭ ئەڭ ئالدىنقى شەرتى، مەڭگۈ شەرت بويىچە قالىدىغان نەرسە، ھەتتا ئىنسان دېگەننى ياراتقا نەرسىمۇ غايە دېيىش مۇمكىن. ئۇستۈن ئىرقلارنىڭ دۇنيادىكى ئورنىنى رۇھنىڭ دەل شۇ قابىلىيىتى بارلىققا كەلتۈرگەن، دۇنيامۇ ئەنە شۇ قابىلىيەت ئارقىلىقلا ئىنسانلارغا ئېرىشەلىگەن دېيىش مۇمكىن. غايە بولماي تۇرۇپ رۇھنىڭ بارلىق تۈرتكىلىرى، ئەڭ جەلىپ قىلارلىق بولغانلىرىمۇ پەقەتلا چوڭقۇر مەنىگە ئىگە بولمىغان سىرتقى كۆرۈنۈشى بويىچە قېلىپ، ھەرگىزمۇ ئىجابى بىر قۇۋۋەتكە ئايلىنالمايدۇ.

ئەمما، غايە دېگىنىمىز كىشىلىك مەنپەئەتلەرنىڭ، كىشىلىك ھاياتنىڭ ئومۇم مەنپەئەتىگە، ئومۇمنىڭ ھاياتىغا باغلىق بولغانلىقىدىن باشقىچە بىر نەرسە ئەمەس. بۇ يەنە كېلىپ تەشكىللىنىش شەكىللىرىنى مەيدانغا كەلتۈرىدىغان سەۋەپلەرنىڭ ئەڭ دەسلەپكى شەرتىنى بارلىققا كەلتۈرىدىغانلىقى ئۈچۈن، غايە دېگىنىمىز ئاخىرقى ھېساپتا تەبىئەت تەلەپ قىلغان غايىلارغىمۇ تەڭ كېلىدۇ. ئىنسانلىققا كۈچ ـ قۇۋۋەتنىڭ ئىمتىيازىنى پەقەت غايىلا تونۇتقۇزالايدۇ، ئادەمنى كائىنات سىستېمىسى ئىچىدىكى ئىنتايىن كىچىك ئۇنسۇرلاردىن بىرى ھالىغا كەلتۈرگەنمۇ يەنە شۇ غايىدۇر.

ھەقىقىي غايىنى يولدىن ئازغان قىممىتى يوق، كېرەكسىز پائالىيەتلەر بىلەن ئارىلاشتۇرۇۋالماسلىققا ئالاھىدە دىققەت قىلىشىمىز كېرەك. ئەگەر غايە

دېگىنىمىز ئەقىلنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدىن ئورۇن ئېلىپ كېتەلمىگەن تەغدىردىمۇ، ئۇنى بەربىر ھېس قىلىپ تۇرالايمىز، ئۇ بىزنىڭ بارلىق پائالىيەتلىرىمىزگە تەسىر كۆرسىتىشكە تىرىشىدۇ. شۇنىڭدەك تەپەككۇر كۆچى بۇزۇلمىغان، يەنى ئەقلى بۇزۇلۇشقا ئۇچرىمىغان ساغلام بىر ياشقا ئەركىن مۇھاكىمە قىلىش پۇرسىتىنى يارىتىپ بەرگىنىمىزدە، ئۇ ساغلام ياشتا غايىنىڭ تەسىرلىرىنى بىر قاراشتىلا ھېس قىلالىشىمىز مۇمكىن. غايىلىك كۆرۈنۈشۈالغان تېنچلىقپەرۋەر بىرسىنىڭ تۇغمەس ھېكايىلىرىغا قىزىقمايدىغان، ئۇنى قوبۇل قىلىشنى خالىمايدىغان بىر ياش، ئەسلىدە ئۆز مىللىتىنىڭ غايىسى ئۈچۈن ياش ھاياتىنى پىدا قىلىشقا تەييار تۇرىدىغان بىرسى ھېساپلىنىدۇ.

بۇ يەردە ئىچكى تۈيغۇلار شەخسنى پىدا قىلىش ھېساۋىغا بولسىمۇ ئىستىخىيىلىك ھەرىكەت بىلەن مىللىتىنى قوغداش كېرەكلىكىنى ھېس قىلدۇرۇدىغان چوڭقۇر مەجبورىيەت ئېڭىغا بوي سۇنىدۇ. ئەمەلىيەتتە ھەر قانچە شەكىل ئۆزگەرتىپ تۇرىشىدىن قەتئى نەزەر، ئەسلىدە يىتىلىش قانۇنلىرىغا قارشى چىقىشتىن باشقا بىر ئىش قولىدىن كەلمەيدىغان قورقۇنچاق، پەسكەش شەخسىيەتچىلەرنىڭ، كوت ـ كوت تېنچلىقپەرۋەرلەرنىڭ ھەر تۈرلۈك شەكىللەر بىلەن نىقاپلانغان خام خىياللىرىنى قەتئى رەت قىلىشىدۇ. چۈنكى مۇكەممەللىك شەخسنىڭ كۆپچىلىك پايدىسىغا پىداكارلىق كۆرسىتىش رۇھىغا باغلىق ئىش بولۇپ، تەبىئەتنى ھەممىدىن تولۇق تونۇپ يەتتىم دەپ تۇرىۋالىدىغان پەسكەشلەرنىڭ، قورقۇنچاقلارنىڭ ئوتتۇرغا قويۇشقان بىر قىسىم نەزەرىيىلىرىگە باغلىق ئەمەس.

مەدەنىيەتنىڭ ئالدىنقى شەرتى ھېساپلىنىدىغان، ئىنسان توپلۇملىرىنىڭ بارلىققا كېلىشىگە كاپالەتلىك قىلغان غايىنىڭ كۆتۈرۈلۈپ كېتىش خەۋپى كۆرۈلگەن دەۋرگە دۇچ كېلىۋاتقان مەزگىللەردە ئىنسانىيەت توپلىمىنى بارلىققا كەلتۈرىدىغان، مەدەنىيەتنىڭ دەسلەپكى شەرتى بولغان قۇۋۋەتنىڭ ئاجىزلىشىپ كېتىدىغانلىقىنى كۆرۈپ ئالالايمىز. بىرەر جامائەت توپىغا شەخسىيەتچىلىك ھۆكمۈران بولىۋالغان ھامان جەمىيەت مۇناسىۋەتلىرى ئاجىزلاشقا باشلاپ، كىشىلەرمۇ بۇ تۈر ئاجىزلىشىش سەۋەبىدىن ھەممە ئۆز مەنپەئەتىنىڭ كويىغا چۈشۈپ قېلىپ، جەننەت يولىنى تاشلاپ جەھەننەم يولىغا قاراپ ئېقىن قىلىشقا باشلايدۇ.

كەلگۈسى ئەۋلاتلار ئۆزىنىڭلا غېمىنى قىلىپ ھەرىكەت قىلىدىغان كىشىلەرنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ قويمايدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە، كۆپچىلىك مەنپەئەتى ئۈچۈن ئۆز بەختىنى پىدا قىلىدىغان قەھرىمانلارنى ھەر دائىم ئەسلەپ مەدھىلىشىدۇ.

يەھۇدىيلارنىڭ مىجەز خاراكتېرى ئۇستۇن ئىرقتىكى كىشىلەرنىڭ پەزىلىتىگە تۇپتىن ئوخشمايدۇ. بەلكىم يەر يۈزىدە ھاياتنىى ساقلاپ قېلىش تۇغما قابىلىيىتى يەھۇدي ئىرقىنىڭكىدەك يېتىلگەن باشقا بىر ئىرق بولمسا كېرەك؟ ئۇلارنىڭ شۇنچە ئۇزۇن زامانغىچە ئۆزىنى ساقلاپ كېلەلىگەنلىكى، بۇنىڭ ئەڭ تىپىك دەلىلى بولالايدۇ. كېيىنكى ئىككى مىڭ يىل مابەينىدە خاراكتىر جەھەتتە، قابىلىيەت جەھەتتە قايسى مىللەت يەھۇدىلارچىلىك ئاساسەن ئۆزگەرمەي ساقلىنىپ كېلەلىدى؟ شۇنىڭدەك يەنە قايسى مىللەت چوڭ ـ چوڭ ئىنقىلاپلارغا يەھۇدىيلارچىلىك كۆپ ئارىلىشالىدى؟ شۇنىڭغا قارىماي يەھۇدىيلار ئىنسانىيەتنىڭ بېشىغا كەلگەن ئاجايىپ ئېغىر پاجىئەلىك مۇھىتلاردا ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمەي ئۆز پېتى ساقلاپ، قىلچە زىيانغا ئۇچرىماي قۇتۇلۇپ كەلمەكتە. يەھۇدي دېگەن بۇ مىللەت، قاتتىق جاھىللىق بىلەن ھاياتنىى داۋاملاشتۇرۇش ئىرادىسىگە ئىگە، ھەم جىنسىلىرىنىڭ داۋاملىقلىقىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن قاتتىق جاھىللىق بىلەن تىركىشەلەيدىغان بىر مىللەت!

مىڭلىغان يىللار مابەينىدە يەھۇدىيلاردىمۇ تەپەككۇر قىلىشقا تۇرتكە بولىدىغان كۆچ يېتىلگەن. شۇڭا بۇگۈنكى كۈندە يەھۇدىيلار "قۇۋۇ ئادەملەر" دېيىلمەكتە. دېمىسىمۇ ئۇلار بىر مەنىدە ھەر زامان قۇۋۇلۇق بىلەن كۈن ئۆتكۈزىدۇ. ئۇلاردىكى ئەقىل ھېچقاچان بۇ تۇر ئىچكى تەكەممۇللۇقنىڭ نەتىجىسىدىن كەلگەن ئەمەس. ئۇلار پەقەت باشقا مىللەتلەرنىڭ تۇرمۇش تەجرىبىلىرىدىن پايدىلىنىش ئارقىلىقلا بۇنداق بىر ئەقلگە ئېرىشەلىگەن. ئادەمنىڭ تەپەككۇر كۆچى دۇچ كەلگەن پەلەمپەيلەرنى بىر ـ بىرلەپ بېسىپ ئۆتمەي تۇرۇپ ھەرگىزمۇ تولۇق قۇرامىغا يىتەلمەيدۇ. شۇڭا، يوقۇرى ئۆرلەش ئۈچۈن تاشلانغان ھەر بىر قەدەم، ئۆتمۈشتىكى تەجرىبىلىرىنى ئاساس قىلىشقا مەجبۇر. يەنى بۇرۇن تىكلەنگەن مەدەنىيەت ئاساسلارغا تايىنىشقا مەجبۇر. بۇ تۇردە مەدەنىيەتنى ئاساس قىلىپ شەكىللەنگەن ھەر بىر پىكىر، شەخسى تەجرىبىنىڭ بەكلا ئاز بىر قىسمىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، مۇتلەق كۆپ ساندىكى چۈشەنچىلەر ئۆتمۈشتىن كەلگەن تەجرىبە جوغلانمىلىرىنىڭ مەھسۇلىدۇر.

مەدەنىيەتنىڭ ئادەتتىكى سەۋىيىسى كۆپۈنچە ۋاقىتلاردا ئۇن ـ تۇنسىز ھالدا شەخسىلەرگە نۇرغۇنلىغان ئومۇمي ساۋاتلارنى يۇقتۇرۇپ كىشىلەرنى سەزدۈرمەستىن يىتىشتۇرىدۇ، ئۇلارنى قۇراللاندۇرىدۇ ۋە شۇ ئارقىلىق تېخىمۇ ئالغا ئىلگىرلىشىگە كاپالەتلىك قىلىدۇ. مەسىلەن بۇگۈنكى ياشلار كېيىنكى بىر ئەسىردە قولغا كەلتۈرۈلگەن شۇنچە كۆپ تېخنىك كەشپىياتلار ئىچىدە يېتىشمەكتىكى، بۇندىن نەچچە ئون يىل بۇرۇنقى ئىنتايىن ئەقىللىق دەپ قارالغان كىشىلەر چۈشىنەلمەيدىغان نەرسىلەر بۇگۈنكى ياشلار ئۈچۈن ئۇنچە

بەك ئەھمىيەت بېرىشكە ئەرزىمەيدىغان، ھەممە بىلىدىغان، بەكلا نورمال بىلىم بولۇپ تۇيۇلىدۇ. بۇ بىلىملەر بۇگۈنكى نۇرغۇن ياشلار ئۈچۈن بىلىم ئېلىش يولىدا بەكلا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە نەرسىلەر بولىشىغا قارىماي، بۇ بىلىملەرنى ھەممە بىلىدىغان ئاددى ساۋاتلار دەپ ھەرگىزمۇ ۋاي دەپ كەتمەيدۇ. ئەمما ئەنە شۇ ئاددى ساۋات بىلىملىرى بۇ ياشلارنىڭ ئالغا ئىلگىرلىشى ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم ئاساس بولۇپ بەرمەكتە. ئۆتكەن ئەسىرنىڭ دەسلەپكى يىگىرمە يىلىدا ئالەمدىن ئۆتكەن بىر ئۇلۇغ كەشپىياتچى ئۇشتۇمتوت تىرىلىپ گۆرىدىن قوپۇپ چىقىپ كەلگىدەك بولسا، بۇگۈنكى بۇ تەرەققىياتلارنى كۆرۈپ بۇ ئەھۋالغا ماسلىشالىشى ئۈچۈن ھېچ بولمىغاندا ئون بەش ياشلىق ئاددىتتىكى ئەقلى سەۋىيىگە ئىگە بالىچىلىك بولسىمۇ قىينىلىشى مۇمكىن. بۇگۈنكى دەۋرنىڭ ئاددىملىرىدىن ھەرقانداقى بۇگۈنكى مەدەنىيەت مۇھىتىدا ئۆسۈپ يېتىلىشى جەريانىدا قىلچە سەزمەستىن بۇگۈن ئۈچۈن تەييارلىق باسقۇچلىرىنى بېسىپ ئۆتكەن بولۇپ، ھېلىقى گۆردىن چىققان ئالىم ئۈچۈن بۇنداق تەبىئىي يېتىلىش پۈرسىتى بولمىغاچقا ئۇنىڭدا ئىنتايىن زور بىر بوشلۇق پەيدا قىلىپ، ئۇنىڭ بۇگۈنكى ئاددى ساۋات بىلىملىرىنى چۈشىنەلىشى ھەقىقەتەنمۇ چەكسىز غەيرەت كۆرسىتىشىنى تەلەپ قىلىدىغان قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويىشى ئېنىق.

بۇ ئىزاھاتلاردىن مەلۇم بولغىنىدەك، يەھۇدىيلار ھېچ قاچان ئۆزىگە خاس بىرەر مەدەنىيەتكە ئىگە بولۇپ باقمىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ چۈشەنچە ساھەسىدىكى پائالىيەتلىرىنىڭ ئاساسىنى ھەر دائىم باشقىلار تەمىنلەپ كەلگەن بولىدۇ. ئۇنىڭ چۈشەنچە شەكلى ھەر دائىم ئەتراپىنى قورشاپ تۇرغان مەدەنىي دۇنيانىڭ ئىچىدە، بۇ مەكتەپتە ئۇزلۇكسىز يېتىشىش ئارقىلىق بۇگۈنكى ھالغا كىلەلىگەن. بۇنىڭ ئەكسىچە يەھۇدىيلار ئۆز بىلىمىگىلا تايىنىپ يېتىشەلىگەن خەلق ئەمەس. بۇنداق بىر ئىش ھېچ قاچان كۆرۈلۈپ باقمىغان ئەمەس.

يەھۇدىلاردا غايە دەيدىغان نەرسە ھېچ قاچان بولغان ئەمەس. يەنى، يەھۇدىلارنىڭ ئۆزىنى ساقلاپ قېلىش تۇغما قابىلىيىتى باشقا مىللەتلەرگە قارىغاندا تېخىمۇ كۈچلۈك بولىشىغا، چۈشىنىش تۇيغۇسى باشقا ئىرقلارنىڭ رۇھى قابىلىيەتلىرى ئالدىدا بويۇن ئەگمەيدۇ دەيدىغان قاراشنى ئىپادىلەپ تۇرغىنىغا قارىماي، ئۇلاردا مەدەنى مىللەت بولىشى ئۈچۈن ئاساسى شەرتلەر ھېچقاچان تەييارلانغان ئەمەس. قىسقىسى، يەھۇدىلاردىكى پىداكارلىق ئۇلاردا بار بولغان شەخسلەرنىڭ ئۆزىنى ساقلاش تۇغما قابىلىيىتىنى ئاساس قىلىپلا بارلىققا كەلگەن. ئۇلاردىكى ئىنتايىن كۈچلۈك بولۇپ كۆرۈلگەن مىللىي ھەمكارلىق ھېسسىياتى بۇ دۇنيادىكى نۇرغۇنلىغان جانلىقلاردا كۆرۈلگەن بەكلا

ئىپتىدائى بىر قاتار تۇغما قابىلىيەتلەرنىڭ دەل ئۆزىدۇر. بۇنداق پادىلارنىڭ ياشاش تۇغما قابىلىيىتى پادىدىكى ھەر بىر جانلىقنىڭ ئورتاق بىر خەۋپكە دۇچ كېلىشى نەتىجىسىدە مەجبۇرى ئوتتۇرغا چىققان قابىلىيەتتەكلا بىر قابىلىيەتتۇر. دۇچ كەلگەن بۇ تۇر خەۋپ، يەھۇدىيلارغا ئۆزئارا يارەمدە بولۇشنىڭ پايدىسى بولىدىغانلىقىنى، زۆرۇر ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇرغان. يەنى بىر بۆرە پادىسىدا ئۆۋلاش ئۈچۈن كىرىشكەن بىر ھۇجۇمدا بىرلىشىپ ھەربىرىكەت قىلىشقا مەجبۇر بولۇپ، قۇرسىقى تويغان ھامان بۇنداق ھەمكارلىق يوقالغىنىغا، بىرەر تەھدىتكە دۇچ كەلگەن ئاتلارنىڭ ئۆزىنى قوغداش ئۈچۈن بىر يەرگە توپلىشىۋالغىنىغا ئوخشاش، يەھۇدىيلارمۇ بۇنداق بىر تەھدىت يوقىلىشى ھامان ئۇلارنىڭ ئوتتۇرسىدىكى ھەمكارلىقمۇ تەڭ يوقىلىپ كېتىدۇ. شۇڭا يەھۇدىيلاردىكى پىداكارلىق تۇيغۇلىرى پەقەتلا سىرتقى كۆرۈنۈشتىكىلا بىر ئەھۋال بولۇپ، ھەرگىزمۇ تۇغما قابىلىيەت مەسىلىسى ئەمەس. يەھۇدىيلارنىڭ كۆرۈنۈشتىكى ئۆزئارا ھەمكارلىق روھى كىشىنى قايىل قىلدۇرغاندەك سەممى ھەمكارلىق بولۇپ كۆرۈنگەندەك قىلغىنى بىلەن، ئۇلاردىكى بۇنداق رۇھ، پادىنىڭ ھەر بىر ئەزاسىنىڭ ئۆزىنى ساقلاپ قېلىشى ئۈچۈن مۇتلەق زۆرۈرىيەت ھالىغا كېلىشى ئارقىلىقلا ئوتتۇرغا چىقىدىغان بىر ئەھۋال. شۇڭا، ھايۋانلارغا ئورتاق تەھدىت بولۇۋاتقان خەۋپ يوقۇلىشى، ئورتاق دۈشمىنى مەغلوپ بولىشى ياكى ئۆۋ كاپالەتكە ئىگە بولۇپ قۇرسىقىنى تويغۇزىۋېلىشى ھامان بۇ تۇردىكى يالغان ئىتتىپاقلىق دەرھال بۇزۇلىدۇ ـ دە، ئۇنىڭ ئورنىنى يەنىلا شۇ بۇرۇنقىدەك بىر ـ بىرسىگە دۈشمەن ھالەت ئالىدۇ. يەھۇدىيلار ئەنە شۇنداق ئورتاق خەۋپ ياكى ئورتاق ئۆۋلىنىش ھالىتىدىلا بىرلىشەلەيدۇ. بۇ ئىككى ئامىل يوقىلىشى ھامان شەخسىيەتچىلىك ئەڭ قوپال شەكىلدە قايتا ئوتتۇرغا چىقىدۇ. شۇنداق قىلىپ بايام بىرلىشىپ ھەربىرىكەت قىلغان بۇ كۆپچىلىك خۇددى يەمچۈك تالىشىپ بىر ـ بىرسىگە ئېتىلغان كۈسۈتكىلەردەك بىر ـ بىرسى بىلەن جان تىكىپ جەڭگە ـ جىدەل قىلىشقا كىرىشىپ كېتىدۇ.

ئەگەر بۇ دۇنيادا يەھۇدىيلارلا مەۋجۇت بولسا ئىدى، ئۇلار پاسكىنىچىلىقلار ئىچىدە بوغۇلۇپ بىر ـ بىرسى بىلەن بۇغۇشۇپ كەتكەن، ياكى بولمىسا بىر ـ بىرىنىڭ پېيىنى قىرقىيدىغان تىنىمسىز ئۇرۇش ـ ماجىرالار ئىچىدە بىر ـ بىرسىنى يەپ تۈگىتىشكە تىرىشقان بولار ئىدى. شۇنداقتىمۇ بۇ تۇردىكى جىدەل ـ ماجىرالىرى قورقۇنچاقلىقى، پەسكەشلىكى، يەنى ئۇلاردا پىداكارلىق رۇھىنىڭ يوقلىقى سەۋەبىدىن، خۇددى بىر مەيدان ئويۇن كۆرسىتىشكەندەك تارقىلىپ تىنجىپمۇ قېلىشىدۇ. ئەمما بۇ تىنجىش ۋاقىتلىق بىر تىنجىشتىن

باشقا بىر نەرسە ئەمەس. ئۇلارنىڭ قەلبىدىكى بىر-بىرىنىڭ پېيىدا يۈرۈش كېسىلى ئۇلارنى ھەرگىزمۇ جىم قويمايدۇ.

شۇنداق بولغاچقا، يەھۇدىيلارنىڭ ئۇرۇشۇش ئۇچۇن، توغرىسى بۇلاڭچىلىق قىلىشلىرى ئۇچۇن بىرلەشكەنلىكىگە قاراپلا، ئۇلاردا پىداكارلىق روھ، غايە دېگەن نەرسىلەر بار ئىكەن دېگەن خاتا خۇلاسىنى چىقىرىۋالماسلىقىمىز لازىم. بۇ يەردىمۇ يەھۇدىيلار پەقەت شەخسىيەتچىلىككىلا بوي سۇنغان ھېسابلىنىدۇ. ئەنە شۇ سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ئىرق ئۇچۇن كۆپىيىش، ئۆزىنى ساقلاپ قېلىشنىڭ جانلىق ئورگىنى ھېسابلىنىدىغان يەھۇدي دۆلىتى، تېرىتورىيە نوقتىسىدىن ئالغاندا ھېچ قاچان بىر رېئال چېگرا ئىگە بولۇپ باققان ئەمەس. چۇنكى بىرەر دۆلەت زېمىنىنىڭ چېگرالار بىلەن چەكلىنىپ تۇرىشى بۇ دۆلەتنى بارلىققا كەلتۈرىدىغان ئىرقنىڭ غايىنى ئوتتۇرغا قويالايدىغان ئىقتىدارغا ئىگە بولىشىنى، بۇنىڭ ئۇچۇن كۆچكە، ئىشلەش دەيدىغان توغرا ئۇقۇمغا ئىگە بولىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. ئەگەر بۇنداق بىر ئۇقۇم بولمايدىكەن، چېگرا سى بولغان بىرەر دۆلەتنى قۇرۇپ چىقىش، ياكى ئۇنداق بىر دۆلەتنى ياشىتىش ئۇچۇن ئوتتۇرىغا قويۇلىدىغان بارلىق تىرىشچانلىقلارنىڭ قىلچە رولى بولماي قالىدۇ. شۇڭا، چېگرا سى يوق دۆلەتتە مەدەنىيەت تىكلەشنىڭ ھېچقانداق بىر مادىدى ئاساسى يوق دېگەن گەپ.

ئەنە شۇنداق بولغانلىقى ئۇچۇن، يەھۇدىيلار ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە بارلىق تەپەككۇر قابىلىيەتلىرىگە ئىگە بولۇپ تۇرۇغلۇق يەھۇدي مىللىتىدە ئەمەلى بىر مەدەنىيەت بولغان ئەمەس، بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان ئۆزىگە خاس بىرەر مەدەنىيەت بولغان ئەمەس. بۇگۇنكى كۇندە يەھۇدى مەدەنىيىتى بولۇپ كۆرۇنگەن مېيىپ مەدەنىيەت، باشقا مىللەتتىن كۆچۈرۈلگەن مەدەنىيەتنىڭ ئۇنىڭ قولىغا ئۆتۈپ نۇرغۇن جەھەتلەردە ۋەيران قىلىۋېتىلگەن مەدەنىيەت قالدۇقىدىن باشقا نەرسە ئەمەس.

مەدەنىيەت جەھەتتە يەھۇدىلارنىڭ قانداق بىر مەۋقەگە ئىگە ئىكەنلىكىنى بىلىشىمىز ئۇچۇن مۇنۇ ئەمەلىي پاكىتنى ھەرگىزمۇ كۆزدىن ساقىت قىلماسلىقىمىز كېرەك: يەھۇدى سەنئىتى دەيدىغان بىرەر سەنئەت ھېچقاچان بولۇپ باقمىغان ۋە ھازىرمۇ ئۇنداق بىر مەدەنىيەت يوق. بولۇپمۇ گۈزەل سەنئەتلەرنىڭ ئىككى خان تاجى بولۇپ كېلىۋاتقان بىناكارلىق بىلەن ناخشا-مۇزىكا ساھەسىگە يەھۇدىيلار ئازىراقمۇ تۆھپە قوشۇپ باققان ئەمەس. يەھۇدىينىڭ سەنئەت ساھەسىگە ئېلىپ كىرگەن نەرسىلىرى نەزەرىيە ئوغرىلاش ۋە ياكى كۆچەمكەشلىك قىلىپ قېلىپقا قۇيۇپ چىقىشتىن باشقىچە بولغان ئەمەس. شۇنداق بولغاچقا، يەھۇدىيلار ئىجادىيەت ئىقتىدارىغا ۋە مەدەنىيەت

بەرپا قىلىش ھەققى بىلەن قۇراللانغان ئىرقلارنىڭ مەدەنىيەت بەرپا قىلىش ئىمتىيازىغا ئىگە كىشىلەردىن ھېساپلانمايدۇ.

يەھۇدىيلارنىڭ باشقا مىللەت مەدەنىيەتلىرىنى كۆچۈرمىكەشلىك بىلەن ئەسلى شەكلىنى بۇزۇپ كۆچۈرىۋالالىشى ئۇچۇن ئەڭ ئاسان بولغان ساھە، ئەڭ ئاز ئىجادىيەت تەلەپ قىلىدىغان سەنئەت ساھەسى، يەنى دراما سەنئىتى بىلەن شوغۇللىنىشىدا كۆرۈلمەكتە. بۇ جەھەتتىمۇ يەھۇدىيلار بىر سەھرۋازدىن، بىر دورامچى مايمۇندىن باشقا بىر ئالاھىدىلىككە ئىگە ئەمەس. ئۇلاردا بۇ جەھەتتىمۇ ھەقىقى ئۇلۇغلۇققا يېتەكلەپ بارىدىغان ئالغا ئىنتىلىش كۈچى يوق. بۇ تۈر سەنئەتلەردىمۇ ئۇلۇغ بىر ئىجادىيەتچى بولۇپ كۆرۈنۈش ئۇيۇاقتا تۇرسۇن، ئەڭ پەسكەش دورامچى، ھەر تۈرلۈك ھىلىمىكىر ۋە سۈنئىيلىكلەرنى ئىپادىلەيدىغان، قىلچىمۇ ئىجادىيەت قابىلىيىتىگە ئىگە ئەمەسلىكىنى يۇشۇرالمىغان. ئەمما بۇنداق بىر ئەھۋالغا دۇچ كەلگىنىدە يەھۇدى تەشۋىقات ساھەسىدىكىلەر ئەڭ پەسكەش سەھرۋازنى ماختاپ ئۇچۇرۇش ئۇچۇن دەرھال ئوتتۇردا پەيدا بولىشىدۇ. بۇ تەشۋىقاتچىلار بۇنداق بىر سەھرۋازنىڭ بىر يەھۇدى ئىكەنلىكىنى بىلىپلا قالمىدىكەن، بۇنداق ماختاپ تەشۋىق قىلىش ھەربىرىگە قىلچە ئىككىلەنمەيلا ئاتلىنىۋېرىدۇ. ئۇلار بۇ ئىشتا شۇنداق ماھارەت كۆرسىتىۋېتىدۇكى، كىشىلەر گويا يېڭى بىر سەنئەت ئالىمى بىلەن تونۇشتۇق دەپ ھېساپلاپ قېلىشىدۇ. ئەسلىدە ماختىلىۋاتقان كىشى ئەڭ پەسكەش، ئەڭ ۋەيرانە بىر سەھرىگەردىن باشقا بىرسى ئەمەس ئىدى.

ياق، ياق! يەھۇدىيلار ئارىسىدىن كىچىككىنە بولسىمۇ مەدەنىيەت يارىتىش قابىلىيىتىگە ئىگە كىشىلەر چىقىپ باققان ئەمەس. چۇنكى، يەھۇدىيلاردا ئىنسانىيەت تەرەققىياتى ئۇچۇن شەرت بولغان غايە دېگەن نەرسە ھېچقاچان بولۇپ باققان ئەمەس ۋە بۇنىڭدىن كېيىنمۇ بولىشى مۇمكىن ئەمەس. غايە، يەھۇدىيلار ئۇچۇن مەڭگۇ بىر سىرلىق سەھە بولۇپ قالىۋېرىدۇ. ئۇلاردىكى ئەقلى كۈچ ھېچ قاچان بۇنداق يېڭىلىق يارىتىشقا، مەھسۇلات چىقىرىشقا يارىغان ئەمەس. بۇنىڭ دەل ئەكسىچە، ئۇلاردىكى ئەقلى كۈچى ھەر دائىم ۋەيران قىلىشقىلا ياراپ كەلمەكتە. ئىنتايىن كام ئۇچرايدىغان ئەھۋاللاردا يەھۇدىلاردىن بىرەر ئۇستا چىقىپ قېلىشىمۇ مۇمكىن، ئەمما شۇنىڭدىمۇ "ھەر دائىم يامانلىقنى ئارزۇ قىلىدىغان ئەمما ياخشىلىق پەيدا بولىشىغا سەۋەپ بولۇپ قالىدىغان كۈچ" شەكلىدە بىر رولچى رولىنىلا ئويناپ كەلمەكتە. شۇنىسى بىر ھەقىقەتكى، ئىنسانىيەت ھەرگىزمۇ يەھۇدىيغا تايىنىپ تەرەققىي قىلغان ئەمەس. دەل ئەكسىنچە ئىنسانىيەت يەھۇدىيسىز تەرەققى قىلىپ كەلمەكتە.

يەھۇدىيلار ھېچ قاچان ئېنىق بىرەر چېگرا‌سى بولغان بىرەر خانلىق، بىرەر دۆلەت قۇرۇپ باقمىغانلىقى، شۇ سەۋەبتىن ھېچقاچان ئۆزىگە خاس بىرەر مەدەنىيەتكە ئىگە بولۇپ باقمىغانلىقى ئۈچۈن، بەزىلەر ئۇلارنى كۆچمەن قەۋىملار بىلەن بىر قاتاردىكى كىشىلەر دەپ ھېسابلىماقچى بولۇشقان ئىدى. ئەمما بۇنداق قاراش پۈتۈنلەي خاتا، ھەتتا بەكلا خەۋىپلىك بىر قاراش ئىدى. چۈنكى، كۆچمەن خەلقلەر ئېنىق بىر چېگرا‌سى بار تۇپراققا ئىگە، ئۇلار ئەنە شۇ چېگرا‌سى ئېنىق سىزىلغان زېمىن ئىچىدە ياشايدۇ. ئۇلار مۇقىم بىر يەردە ئولتۇراقلىشىپ دېھقانچىلىق بىلەن شوغۇللانمايدىغان، ئەمما مال پادىلىرىدىن كىرىم قىلغان مەھسۇللىرىغا تايىنىپ كۈنىنى ئالىدىغان، بۇ ماللىرىنى يايلىتىش ئۈچۈن ئۆز تۇپراقلىرى تەۋەسىدە كۆچۈپ يۈرىدىغان كىشىلەردۇر. بۇنىڭ سەۋەبى، ئۇلار مەخسۇس بىر يەردە ئۇزۇن مۇددەت قېلىشقا ئىمكان بەرمەيدىغان ناچار يەرلەردە تۇرىدىغانلىقىدىن كەلمەكتە. ئەمما بۇ يەردىكى تۈپكى مەسىلە، بىر دەۋرنىڭ ياكى بىر مىللەتنىڭ ئىگە بولغان تېخنىك مەدەنىيىتى بىلەن شۇ يەرنىڭ تەبىئى نامراتلىقى ئوتتۇرىسىدىكى تەڭپوڭسىزلىقتۇر. شۇنىڭغا قارىماي ئۇستۇن ئىرقتىكىلەرنىڭ بۇ تۇر بەرىكەتسىز تۇپراقلارغا كېلىپ ئۇ يەردىكى قالاق كىشىلەرنى مىڭلارچە يىل ۋاقىت تېخنىكىلىرى بىلەن تەمىنلەپ، ئۇ يەردىكى خەلقلەرنىڭ ئۆز بىلىمى ھالىغا كەلتۈرۈۋەتكەن، يەرلىكلەرمۇ بۇ خۇددى ئۆزىنىڭ بولۇپ كەتكەندەك بىلىنگەن تېخنىكىلارغا تايىنىپ مۇقىم دۆلەت ئورگانلىرىنى قۇرۇپ چىقىش، بىپايان تۇپراقلارغا ئىگە بولۇش، ھاياتلىق ئۈچۈن لازىم بولغان ھەممە نەرسىنى بۇ ئىرىشكەن كەڭرى يەرلەردە قولغا كەلتۈرەلەيدىغان ھالغا كېلىلىگەن ئەھۋاللارمۇ كۆرۈلىدۇ. ئەگەر ئۇلارنىڭ تېخنىكىسى بولمىغان بولسا ئىدى، ئۇلارمۇ بۇ تۇپراقلىرىنى تاشلاپ كېتەردى ياكى بولمىسا تىنماي كۆچۈپ يۈرىدىغان كۆچمەن ھايات ئىچىدە ياشاۋەرگەن بولار ئىدى. ئۇلارنىڭ ئۇستۇن ئىرقتىكىلەرگە تايىنىپ نەچچە مىڭ يىلدىن بېرى قولغا كەلتۈرگەن تۇرمۇش شەكلى بىر يەردە مۇقىم ئورۇنلىشىش ئادەتلەرنى يېتىلدۈرگەن بولۇپ، شۇنىڭدىن باشلاپ تىنماي كۆچۈپ يۈرۈشكە بەرداشلىق بىرەلمىگىدەك ھالغا كېلىپ بولغان. شۇنىسىمۇ بارىكى، ئامېرىكا قىتئەسىنىڭ دەرۋازىسى دېھقانچىلىق قىلىدىغانلارغا ئېچىلغان دەسلەپكى دەۋرلەردە، ئۇ يەرگە بېرىپ تۇرۇپ قالغان ئۇستۇن ئىرقتىن بولغان بىر مۇنچە كىشى قاپقان قۇرۇش، ئۇۋچىلىق قىلىش قاتاردىكى مۇشەققەتلىك يوللار بىلەن تۇرمۇشنى قامداشقا مەجبۇر بولغان ئىدى. ئۇ ۋاقىتلاردا، ئۇلارمۇ خۇددى كۆچمەنلەرگە ئوخشاش بالا ـ چاقىسى بىلەن بىرگە ئۇياقتىن بۇياققا تىنماي كۆچۈپ ۋەيرانە تۇرمۇشتا ياشاشقا مەجبۇر قالغان ئىدى. ئەمما ئۇ يەرگە بارغان كۆچمەنلەر سانىنىڭ

ئارتىپ ببرىشىغا، مۇنبەت يەرلەرنى ئېچىپ تېرىقچىلىق قىلىش قابىلىيىتىنى ئىشقا سېلىش پۈرسىتىنى يارىتىشقا ھەمدە يەرلىكلەرگە تاقابىل تۇرالىغدەك كۆچكە ئېرىشكىنىگە ئەگىشىپ بۇ ئەلدە ئولتۇراقلىق تۇرمۇش كۆچۈرۈش ئىمكانىغا ئېرىشكەن ئىدى.

بەزى پەرزلەردىن قارىغاندا دەسلەپكى دەۋرلەردە ئۇستۇن ئىرقىتكىلەرمۇ كۆچمەن بولۇپ ياشىغانلىقى راستەك قىلىدۇ. ئەمما ئۇلار بىر مەزگىلدىن كېيىن مۇقىم يەرلەشكەن توپلىنىپ ياشايدىغان تۇرمۇشقا ئۆتكەن. ئۇلار يەھۇدىي بولمىغاچقا، ھامان بىر كۈنى بۇنداق ئولتۇراق تۇرمۇش يولىنى تاللىۋالالىغان ئىدى.

ياق، ياق. يەھۇدىيلار ھەرگىزمۇ كۆچمەن خەلق ئەمەس ئىدى. چۈنكى كۆچمەنلەردە ئىش دەيدىغان بىر ئۇقۇم بار. ئەگەر شارائىتلىرى مۇۋاپىق بولغىنىدا ئۇلارمۇ مەلۇم دەرىجىدە تەرەققىي قىلالىشى مۇمكىن. كۆچمەنلەردە ھەر قانچە تۇتۇق بولسىمۇ غايە دەيدىغان بىر ئۇقۇملىرى بار ئىدى. ئۇلارنىڭ بۇنداق يارىتىلىپ قالغانلىقىدىن ئۇستۇن ئىرقىتكىلەر غەلىتىلىك ھېس قىلىشى مۇمكىن، ئەمما يەنىلا ئۇلارغا يامان كۆزدە قاراشمايدۇ. ئەمما يەھۇدىيلارنىڭ بۇنداق بىر ھالىتى بولۇپ باققان ئەمەس، ئۇلاردىنمۇ ئۇنداق بىر تەسىراتقا ئېرىشىش مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا، يەھۇدىيلار ھېچقاچان كۆچمەن بولۇپ باققان ئەمەس. ئۇلار ھەر دائىم باشقىلارنىڭ ئۈستىگە چاپلىشۋېلىپ تەييارتاپلىق تۇرمۇش كۆچۈرۈپ كەلگەن. ئۇلارمۇ بەزىدە شۇ كۈنلەرگىچە تۇرىۋاتقان يېرىنى تاشلاپ كېتىپ قېلىشىمۇ مۇمكىن بولغاندەك قىلغىنى بىلەن، ئۇلار بۇ يەرنى خالاپ تۇرۇپ تاشلاپ چىقىپ كەتكەن ئەمەس (بەزى تەرجىمىلەردە خالاپ تۇرۇپ ئايرىلغان دەپ ئېلىنغان. ــ ئۇ.ت). ئەسلىدە ئۇلارنىڭ كۆچۈپ كېتىشىگە شۇ يەردىكىلەرنىڭ مېھماندوستلۇقىغا نانكۆرلۈك قىلغانلىقىغا رەنجىپ ئۇلارنى بۇ يەردىن قوغلاپ چىقارغانلىقى سەۋەبىدىن كۆچۈشكە مەجبۇرلانغان. يەھۇدىلارنىڭ ھەر دائىم تېخىمۇ كەڭرى زېمىنلەرگە يېيىلىش ئادەتلىرى پارازىتلارغا خاس بىر ئالاھىدىلىكىنىڭ ئىزنالىرى ھېسابلىنىدۇ. ئۇلار ئىرقى ئۇچۇن ھەر دائىم يېڭى ـ يېڭى پارازىتلىق قىلىش مەنبەلىرىنى ئاختۇرۇپ يۈرگەنلىكىدىن ئەنە شۇنداق كەڭ تارقىلىپ يۈرىشىدۇ. ئەمما ئۇلارنىڭ بۇنداق كۆچۈپ يۈرىشى ھەقىقى كۆچمەن خەلقلەرنىڭ كۆچۈپ يۈرىشىدىن تۈپتىن پەرق قىلىدىغان بىر ئەھۋال. چۈنكى يەھۇدىلار ئېرىشكەن يېرىنى ھەرگىزمۇ ئۆزلىكىدىن تاشلاپ چىقىپ كېتىشنى ئويلىمايدۇ. ئۇلار شۇنداق مەھكەم ئورۇنلىشىۋالىدۇكى، ئۇلارنى قوغلاپ چىقىرىش ئۇچۇن زورلۇق كۈچ ئىشلەتمەي بولمايدۇ. يەھۇدىيلار ئىرقىنى ساقلاپ قېلىش ئۇچۇن تىنماي كۆچۈپ يۈرۈشكە مەجبۇر ئىكەنلىكىنى ياخشى بىلگەچكە، يېڭى يەرلەرگە

كۆچۈپ كېتىشىدۇ. ئۇلار ھەقىقەتەنمۇ پارازىتلارنىڭ تېپىك ئۇلگىسىدۇر. ئۇلار پارازىتلىققا تايىنىپلا ئىرقىنى ساقلاپ يۈرىشىدۇ. ئۇلار خۇددى تاياقچە باكتېرىسىغا ئوخشاش قايەردە بۇ كېسەللىكنى يايغىلى بولىدىغان بەدەن بارىكن دەپ ئايلىنىپلا يۈرىشىدۇ. ئۇلار بارغان يەرلەردە ئەينى پارازىتلاردەك تەسىر قالدۇرىدۇ. ئۇلار ئۇنۇپ چىققان يەردە، بۇرۇنقى ھاياتلىق ئاستا ـ ئاستا يوقۇلۇشقا باشلايدۇ. يەھۇدىيلارنى قوبۇل قىلىشقان مىللەتلەرمۇ مەلۇم مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، كۈنلەرنىڭ بىرىدە تەدرىجى ئۆلۈپ يوقاپ كېتىدۇ.

يەھۇدىلار باشقا خەلقنىڭ تۇپراقلىرىدا ئەنە شۇنداق پارازىت شەكىلدە ياشاپ كەلمەكتە. يەنى ئۇلار "بىز بىر دىنى جامائەت" دېگەن نىقابقا ئورىنىۋېلىپ ئۆزىنىڭ مەۋھۇم دۆلىتىنى قۇرۇشقا كىرىشىدۇ. شارائىت ئۇلارنىڭ ھەقىقى ماھىيىتىنى ئاشكارلىمىغىچە بۇ چۈمپەردىسىنى ھەرگىز سېلىۋەتمەيدۇ. ئەمما ئۇلار ئۆز قىياپىتىنى ئاشكارلىيالمىغىدەك كۈچ ـ قۇدرەتكە ئېرىشكەنلىكىنى ھېس قىلغان كۈنلەردە بولسا، بۇ چۈمپەردىسىنى چۆرۈپ تاشلىشىپ، نۇرغۇن كىشىلەر بۇرۇن كۆرمىگەن، بۇنداق قىياپەتتىكى مەخلۇقلار ئىكەنلىكىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەن ئەسلى قىياپىتىنى ئاشكارلىشىپ ئوتتۇرغا چىقىدۇ. بۇ قىياپەت ــ يەھۇدي قىياپىتى ئىدى!

يەھۇدىلارنىڭ باشقا مىللەتلەرنىڭ، باشقا دۆلەتلەرنىڭ ئۇچىسىغا چاپلىشىۋېلىپ پارازىت بولۇپ ئۆلارنىڭ قېنىنى شوراپ قۇرسىقىنى تويغۇزۇپ يۈرىدىغانلىقى يەھۇدىيغىلا خاس بىر ئالاھىدىلىك بولغاچقا، يوقۇرىدا تىلغا ئالغىنىمىزدەك، شوپېنخاۋېر (بەزى تەرجىمىلەردە شېكسپىيىر دەپ ئېلىنغان ــ ئۇ.ت) نىمۇ ئۆلارغا مۇنۇ باھانى بېرىشكە مەجبۇر قىلغان: "يەھۇدي ــ يالغانچىلىقنىڭ پىرىدۇر." شىمالدىكى سوغۇق ئىقلىمدا ياشايدىغان ئىنسانلار ھەر دائىم قېلىن تېرە كىيىمىلەرنى كىيىپ يۈرۈشكە مەجبۇر بولغىنىدەك، يەھۇدىيلارمۇ ھەر دائىم يالغان گەپ قىلماي ياشىيالمايدىغان بىر خەلق.

يەھۇدىيلارنىڭ باشقا مىللەتلەر ئارىسىدا پارازىتلىق قىلىپ ياشىشى، كىشىلەر ئۆلارنى ئايرىم بىر ئىرقتا مەنسۇپ ئادەملەر ئەمەس بەلكى "دىنىي جامائەت" دەپ ئىشىنىپ تۇرغىنىچە داۋام قىلىدۇ. مانا بۇ، يەھۇدىيلارنىڭ ئەڭ چوڭ يالغانچىلاردىن ئىكەنلىكىنى كۆرستىدىغان ئەڭ مۇھىم تەرىپى. باشقا مىللەتلەرگە چاپلىشۇۋېلىپ تەييارتاپ بولۇپ ياشىيالىشى ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ئادەتتىكى ئادەم تۇرىگە مەنسۇپ بولمىغان كىشىلەردىن ئىكەنلىكىنى ئىنكار قىلىشقا مەجبۇر. ئەگەر بىر يەھۇدىينىڭ ئەقلى قانچىكى يوقۇرى بولىدىكەن، ساختىپەزلىك جەھەتتىمۇ شۇنچە ئۇستىلىق قىلالايدىغان بولىدۇ. ئۇلاردىكى بۇنداق ھىلىگەرلىك شۇنچىلىك ئۇستىلىق بىلەن ئوينىلىدىكى، ئۇلارنى ئارىسىغا ئېلىپ مېھماندوستلۇق كۆرسىتىپ كەلگەن مىللەتلەرنىڭ زور بىر

تۈركۈمى ئۇلارنى باشقا بىر دىنغا ئېتىقات قىلىدىغان كىشىلەر دەپلا تۇنۇپ قالماي ھەتتا ئۇلارنى راستىنلا بىر فرانسۇز، ئېنگىلىز، نېمىس ياكى ئىتالىيان دەپ رەسمى ئىشىنىپ يۈرىدۇ. ئەسلىدە تارىخ بىلىمىنىڭ يۇقۇندىلىرىغا تايىنىپ كۆن ئۆتكۈزمەكتە دەپ قارالغان ھۆكمۈران سىنىپلار بۇ تۈر ئەخلاقسىز ئالدامچىلىقلارنىڭ ئەسلى قۇربانلىرى بولۇپ كەلمەكتە. شۇڭا، كىشىلەر بۇ ئادەملەرنىڭ ئەسلى قىياپىتىنى ئىختىيارى تەتقىق قىلىش ئىشلىرىنى ئىلاھى ئېتىقاتقا قارشى ئىشلەنگەن بىر گۇناھ دەپ قارايدىغان ھالغا كېلىشكەن. ئەنە شۇ سەۋەپتىن ھەتتا بۈگۈنكى كۈندىمۇ باۋاريىە شىتاتىدىكى بىر مىنىستىرنىڭ يەھۇدىيلار بىر دىنى جامائەت ئەمەس بەلكى باشقا بىر مىللەتكە تەۋە كىشىلەر ئىكەنلىكىنى قىلچىمۇ پەرق قىلالمىغانلىقىغا ئۇنچە بەك ھەيران قالماسلىقىمىز كېرەك. بۇ جەھەتتە يەھۇدىيلار قولغا كىرگۈزۈۋالغان مەتبۇئات دۇنياسىغا بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىقساقلا، ئەڭ دۆت كىشىلەرنىڭ مېڭىسىگە يەھۇدىيلارنى بۇ خىل خاتا تونۇشنى سىڭدۈرىدىغان پائالىيەتلەر بىلەن شوغۇللىنىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئالالمىشىمىز مۇمكىن. «ئېكو يويۇ ــ يەھۇدي ئاۋازى» دېگەن گېزىت تېخى رەسمى بىر گېزىتخانا شەكلىنى ئالالمىغان بولغاچقا، يوقۇرى دەرىجىلىك دۆلەت مەسئوللىرى بۇنداق قاراشلارنىڭ قىلچىمۇ ئەھمىيىتى يوق دەپ سەل قاراشماقتا.

يەھۇدىيلار ھەر دائىم ئۆز ئىرق ئالاھىدىلىكىگە ئىگە بىر مىللەت بولۇپ كەلمەكتە. ئەمما ئۇلار ھېچ قاچان مەخسۇس بىرەر دىنغا ئېتىقاد قىلىپ باققان ئەمەس. يەھۇدىيلار كۆچىيىش جەريانىدا ئۆزلىرىگە ئاۋارىچىلىق تېپىپ بەرگىدەك دەرىجىدە باشقىلارنىڭ دىققىتىنى جەلىپ قىلىۋالماسلىق ئۈچۈن چوقۇم بىرەر ئامال تېپىشقا مەجبۇر ئىدى. بۇنىڭ ئۈچۈن باشقىلارنىڭ گۇمانىنى قوزغاپ قويماسلىق ئۈچۈن ئەڭ بىخەتەر، ئەڭ ئاسان چارە باشقىلاردىن ئۆگۈنۈۋالغان "بىز بىر دىنى جامائەت" دېگەن گەپنى ئوتتۇرغا قويۇپ كەلدى. بۇ ئىشتىمۇ ئۇلارنىڭ قىلغىنى پۈتۈنلەي كۆچۈرمىكەشلىك، توغرىسى ئوغرىلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى. ياريلىش خاراكتېرى بويىچە ئالغىنىمىزدا، يەھۇدىيلاردا غايە دېگەن نەرسە بولمىغانلىقى ئۈچۈن بىرەر دىنى تەشكىلات قۇرۇپ چىقىش ئىمكانىغا ئىگە ئەمەس. شۇنداق بولغاچقا، تۈرمۇشىنى قامداشتىن كېيىن دىنى ئېتىقات دېگەن نەرسە يەھۇدىيلارغا بەكلا يات بىلىنىدۇ. يەنى، ئۇ دۇنياغا ئىمان كەلتۈرۈش دەيدىغان ئۇقۇم ئۇلار ئۈچۈن بەكلا يات بىر ئۇقۇم ھېسابلىنىدۇ. ئۇستۇن ئىرقتىكىلەرنىڭ دىنى قارىشى بويىچە ئالغاندا، بىرەر ئادەمنىڭ ئۆلگەندىن كېيىن قايتا تىرىلدۈرىلىدىغانلىقىغا دائىر ئېتىقادىغا ئورۇن بەرمەيدىغان بىرەر دىننى تەسەۋۋۇر قىلىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس. ئەسلىدە تالمۇد، ئىنسانلارنى ئۇ

دۇنيالىق ئۇچۇن يېتىشتۇرىدىغان بىر كىتاپ ئەمەس. ئۇ كىتاپ، پەقەت بۇ دۇنيادا قىلىشقا بولىدىغان، بەرداشلىق بەرگىلى بولمايدىغان بىر ھاياتلىق بەرپا قىلىشنىلا كۆرسىتىدىغان، بۇنداق بىر ھاياتلىق جەريانىنى ئۆگۈتىدىغانلا بىر كىتاپ.

يەھۇدىي دىنىنىڭ نەزەريىسى ئالدى بىلەن يەھۇدىي ئىرقىنىڭ ساپلىقىنى ساقلاپ قېلىشنىلا مەقسەت قىلىدىغان بىر تەلىمات بولۇپ، يەھۇدىيلار ئۆز ئىچىدە ئۆزئارا مۇئامىلە قىلىشى جەھەتتىكى يىتەرسىزلىكلەرنى تولۇقلاشنىلا مەقسەت قىلىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە يەھۇدىيلارنىڭ باشقا ئىنسانلار بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلەرنى تەڭشەپ تۇرۇشنى مەقسەت قىلىدىغان ئەخلاقى پەزىلەتلەر ھەققىدە قىلچىمۇ ئېغىز ئاچمايدۇ (بەزى تەرجىمىلەردە بۇ ھەقتە توختالغان بىر كىتاپ دەپ ئېلىنغان. ــ ئۇ.ت). ئەمما بۇ قانۇندا يەھۇدىلاردىن باشقا كىشىلەر بىلەن مۇناسىۋەت قىلىش جەھەتتە ئىنتايىن پەسكەش ئىقتىسادى مۇئامىلىلەر مەسىلىسىلا ئوتتۇرغا قويۇلغان. يەھۇدىي دىنىي تەربىيىسىدىكى ئەخلاقى قىممەتلەر ئۇستىدە بۇرۇنقى ۋاقىتلاردىكىدەك بۈگۈنكى كۈندىمۇ چوڭقۇرلاپ تەتقىقاتلار قانات يايدۇرۇلماقتا (مەن بۇ يەردە بۇ تۇر تەتقىقاتلارنىڭ يەھۇدىيلار تەرىپىدىن ئىشلەنگەنلىرى ھەققىدە توختالمىدىم. چۈنكى بۇ تەتقىقاتنى ئۇلار ئۆزلىرى ئىشلىگىنىدە، بۇ جەھەتتە يەھۇدىيلار يازغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى تەبىئى ھالدا ئۆز مەنپەئەتىگە ئۈيغۇنلاشتۇرۇلۇپ يېزىۋېلىنغان بولىدۇ). ئۇلارنىڭ ئۆز دىنلىرى ھەققىدە ئېلىپ بارغان تەتقىقاتلىرىدا، ئۇستۇن ئىرقىتكىلەرنىڭ ئۆز چۈشەنچىلىرىگە ئاساسەن چىقارغان خۇلاسىلارغا پەقەتلا توغرا كەلمەيدىغان گۇمانلارنى پەيدا قىلىدۇ. ئەمما بۇ دىنىنى ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى تەتقىق قىلىشىنىڭمۇ پايدىلىق بىر تەرىپى بار بولۇپ، بۇنىڭغا قاراپ يەھۇدىي ئېتىقادىنىڭ قانداق بىر مال ئىكەنلىكىنى ئايدىڭلاشتۇرۇشتا بەلگىلىك دەرىجىدە يېپ ئۇچى بىلەنمۇ تەمىنلەپ تۇرالايدۇ.

بۇ تۇر تەتقىقاتلاردىن مەلۇمكى، يەھۇدىلارنىڭ ھاياتى پەقەت بۇ دۇنيادىلا ياشاشقا ماسلاشتۇرۇلغان ھاياتلىق بولۇپ، ئۇنىڭ رۇھى ھەقىقى خىرىستىيانلىققا ياد بولغىنىدەك، بۇ دىنىنىڭ ئىككى مىڭ يىل ئاۋالقى يېڭى دىنى نەزەريىسىنى ئوتتۇرغا قويغان ئەڭ دەسلەپكى قۇرغۇچىسىنىڭ خاراكتېرىگىمۇ ماس كەلمەيدىغانلىقى ئوتتۇرغا چىقىدۇ. يەنى، بۇ نەزەريىنى ئوتتۇرغا قويغۇچى ھەزرىتى ئەيسا، يەھۇدىي مىللىتى ھەققىدىكى كۆزقاراشلىرىنى ھېچ قاچان يۇشۇرۇپ باققان ئەمەس. ھەتتا ئىنسانىيەتنىڭ بۇ دۇشمەنلىرىنى تەڭرىنىڭ ياراتقان ماكانىدىن قوغلاپ چىقىرىش ئۇچۇن قامچىلاپ ھەيدىگەن. چۈنكى يەھۇدىيلار شۇ چاغلاردىمۇ دىنىنى بىرەر ئىشتا

مەنپەئەتكە ئېرىشىشنىڭ ۋاستىسى قىلىۋېلىشقان. ھەزرىتى ئەيسامۇ ئەنە شۇ سەۋەپتىن كىرس ياغىچىغا مىخلانغان ئىدى.

ئەپسۇسكى، بۇگۈنكى كۈندە خرىستىيان پارتىيىسىدىكىلەر سايلامدا يەھۇدىيلاردىن ئاۋاز تىلىگىدەك نۇمۇسسىز ئەھۋالغا چۈشۈپ قالماقتا. ئۇلار ئەسلىدە تەڭرىنى ئىنكار قىلىدىغان، نېمىس دۈشمىنى بولغان يەھۇدي پارتىيىسىدىكىلەر بىلەن ھەمكارلىشىپ ئۆز مىللىتىدىن كەلگەنلەرگە قارشى ھىلىمىكىر ئىشلىتىپ يۈرمەكتە.

يەھۇدىلارنى مەلۇم بىر ئىرقىغا مەنسۇپ كىشىلەر ئەمەس بەلكى بىر دىنى جامائەت ئادەملىرى دەيدىغان دەسلەپكى يالغان گەپلەر تەبىئى ھالدا باشقا يالغان گەپلەرنىڭ قوشۇلىشى بىلەنمۇ كۈچەيتىلدى. مەسىلەن، يەھۇدي تىلى ئۇستىدە توقۇلغان يالغانلار ئەنە شۇنداق كېيىن قوشۇلغان يالغانچىلىقلاردۇر. ئەسلىدە يەھۇدي تىلى يەھۇدىيلىقنى يوشۇرۇشتىكى بىر ۋاستە بولۇش رولىنى ئويىنىغان بولۇپ، بۇ تىل ھېچقاچان ئۇلارنىڭ ئىدىيىلىرىنى ئىپادىلەشكە ئىشلىتىلگەن ئەمەس. ئۇلار فرانسۇزچە سۆزلىشىپ تۇرۇپ يەھۇدىيچە پىكىر يۈرگۈزىشەتتى؛ نېمىسچە مىسرالارنى تۇزگىنى بىلەن ئۆز ئىرقىنىڭلا خاراكتېرىنى ئىپادىلىشەتتى.

يەھۇدىيلار، قېنىنى شوراپ كېلىۋاتقان باشقا مىللەتلەرگە تولۇق ھۆكمۈران بولمىغىچە ئۇ مىللەتنىڭ تىلىدا سۆزلىشىشكە مەجبۇر بولىدۇ. ئەمما ئۇ مىللەتلەر يەھۇدىيلارنىڭ قولىغا چۈشەر ـ چۈشمەس بىرەر دۇنيا تىلىنى ئۆگۈنۈشكە مەجبۇر بولىدۇ (مەسىلەن ئېسپىرانتوغا ئوخشاش)، شۇ ئارقىلىق يەھۇدىيلار ئۇلارغا تېخىمۇ ئاسان ھۆكمۈرانلىق قىلىشنى ئارزۇ قىلىشىدۇ.

يەھۇدىيلار تاشقى كۆرۈنۈش جەھەتتە قەتئىي رەت قىلىپ كېلىۋاتقان "سيونىست ئىلغار زىيالىلار نىزامنامىسى"، بۇ قەۋىمنىڭ پۈتكۈل ھاياتلىق دەۋرى بويىچە پۈتۈنلەي يالغانچىلىققا تايىنىدىغانلىقىنىڭ ئېنىق ئۇلگىسىنى ئوتتۇرغا قويۇپ بەرگەن. «گازېتتي دې فرانكفورد» گېزىتى سيونىست نىزامنامىسىنىڭ بۇ تۈرده باھالىنىشىغا قەتئى قارشى چىقىپ، "بۇنداق قاراش پۈتۈنلەي خاتا" دەپ جار سېلىشىپ، پۈتۈن دۇنيانى بۇ نىزامنامىغا ئىشەندۈرۈشكە ئۇرۇنماقتا. ئەسلىدە دەل شۇ گېزىتلاردا يېزىلغان ماقالىلارلا بۇنىڭغا ئەڭ كۈچلۈك پاكىت بولالايدۇ. سيونىستلار چىقارغان بۇ نىزامنامە ھەر بىر يەھۇدىينىڭ ئىستىخىيىلىك رەۋىشته قىلىشقا تىگىشلىك ۋەزىپىلىرى، ئىشلىرى، ۋە ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا تېگىشلىك غايىلىرىنى بىر ـ بىرلەپ كۆرسىتىپ ئۆتكەن، بۇ ۋەزىپىلەرنى تەپسىلى چۈشەندۈرۈپ ئۆتكەن بىر نىزامنامە ئىدى. ئەسلىدە ئىشنىڭ مۇھىم تەرىپىمۇ شۇ ئىدى. بۇنداق ئاشكارىلىنىشقا قايسى يەھۇدىينىڭ ئەقلى يېتىدىغانلىقىنى بىلىشكە

ئۇرۇنۇشمىزنىڭ ئەھمىيىتى يوق. يەھۇدىي مىللىتىنىڭ خاراكتېرى، ئۇنىڭ پائالىيەتلىرىنىڭ پۈتۈن جاھانغا يامراپ تارقىلىپ كەتكەنلىكى، شۇنىڭ بىلەن بىر قاتاردا كۆز تىككەن ئاخىرقى نىشانىنى كىشىنى چۆچۈتكىدەك ئېنىق ئوتتۇرغا قويغانلىقى، بىز ئۇچۇن ئەڭ مۇھىم تەرىپىدۇر. بۇنداق ئاشكارە ئىپادىلىشىگە باھا بېرىشنىڭ ئەڭ مۇۋاپىق يولى، ئۇنى يۈز بېرىۋاتقان ۋەقەلىكلەر ئاساسىدا باھالاشتۇر. ئەگەر ئۆتكەن ئەسىردىكى تارىخى ھادىسىلەرنى بۇ كىتابنىڭ كۆرسەتمىلىرىگە تايىنىپ بىر قۇر كۆزدىن كەچۈرىدىغانلا بولساق، يەھۇدىي مەتبۇئاتلىرىنىڭ نېمىشكە شۇنچىۋالا داتلىنىپ يۈرگەنلىكىنى ئېنىق چۈشىنەلەيمىز. ئەگەر بۇ كىتاپ بىرەر مىللەتنىڭ ھەر بىر ئادىمى ھەر كۈنى ئوقۇپ تۈرىدىغان دەستۇرى ھالىغا كەلگىنىدە، ئۇ مىللەت يەھۇدىي خەۋپىنىڭ ئالدىنى ئالالىغان ھېسابلىنىدۇ.

يەھۇدىيلارنىڭ ئالاھىدىلىكى

يەھۇدىيلارنى يېقىندىن تونۇشنىڭ ئەڭ ياخشى ئۇسۇلى ــ ئۇلارنىڭ ئەسىرلەر بويىچە باشقا مىللەتلەر ئىچىدە قانداق ياشاپ كەلگەنلىكىنى كۆزىتىش ۋە تەتقىق قىلىش ئۇسۇللىدۇر. بۇنىڭ ئۈچۈن مۇنداق بىرلا مىسالنى كەلتۈرسەك كۇپايە: يەھۇدىيلارنىڭ تەرەققى قىلىشى ھەر قانداق بىر دەۋردە ئوخشاش بولىدىغانلىقى، ئۇستىگە چاپلىشىۋېلىپ پارازىتلىق قىلىشتا پايدىلىنىپ كەلگەن مىللەتلەرمۇ ھەر دائىم بىرلا مىللەت بولىدىغانلىقى ئۈچۈن، بۇ ئىشنى ئايرىم ـ ئايرىم نوقتىلار بويىچە تەھلىل قىلىپ چىقىشقا توغرا كېلىدۇ. شۇڭا، تۆۋەندە چۈشىنىشكە ئاسان بولسۇن ئۈچۈن مەن بۇ نوقتىلارنى ھەرپلەر بىلەن نومۇر قويۇپ بىر ـ بىرلەپ چۈشەندۈرۈپ ئۆتمەكچىمەن.

يەھۇدىيلار گېرمانىيىگە ئەڭ دەسلىۋىدە بۇ ئەلنى رىملىقلار ئىستىلا قىلغان ۋاقىتلاردا ھەر زامان كۆرۈلگىنىدەك سېتىقچى قىياپىتىدە كىرىپ كەلگەن ئىدى. كەڭ كۆلەملىك كۆچ ـ كۆچ پەيدا قىلغان قالايماقانچىلىق پەيتلىرىدە يەھۇدىيلار خۇددى ئوتتۇرلۇقتىن يوقۇلۇپ كەتكەندەك كۆرۈنسىمۇ، ئەسلىدە ئۇلار يوقۇلۇپ كەتكەن بولماستىن ئوتتۇردا كۆرۈنمەسلىكە تىرىشىپ يوشۇرۇنۇپ يۈرۈشكەنىدى. تۇنجى نېمىس دۆلەتلىرى قۇرۇلۇۋاتقان دەۋرلەر، ئورتا ۋە شىمالى ياۋروپانىڭ يېڭىلاتىن ئەمما ئېنىق بىر شەكىلدە يەھۇدىيلىشىشىنىڭ باشلانغۇچ دەۋرى ھېسابلىناتتى. ئەنە شۇ ۋاقىتلاردىن

باشلاپ يەھۇدىيلار ئۇستۇن ئىرقىتكىلەر بىلەن ھەر قېتىم ئۇچراشقانلىرىدا بىر يۈكسىلىش پۇرسىتىگە ئېرىشىپ، ئىزچىل تۇردە يەھۇدىيلىقىنى ئۆز پېتى ساقلاپ كەلدى ياكى شۇنىڭغا ئوخشايدىغان بىر قىياپەتكە ئىگە بولۇپ كەلدى.

ئا) بىرەر جايدا مۇقىم بىر ئورگان قۇرۇلۇشقا باشلىشى ھامان يەھۇدىيلارمۇ دەرھال ئۇ يەردە ئۇنۇپ چىقىشقا باشلايدۇ. ئۇلار بۇنداق يەرلەرگە سودىگەر قىياپىتىدە كىرىشكە باشلايدۇ. يەھۇدىيلار يېڭى كەلگەنلىرىدە ئۆزىنىڭ مىللىتىنى يوشۇرۇپ يۈرۈش زۆرۈرىيىتىنىمۇ ھېس قىلىپ كەتمەيدۇ. بۇ ۋاقىتتا ئۇلار يەھۇدىيلىقىنى ساقلاپ تۇرىۋاتقان بولىدۇ. ھېچ بولمىغاندا قىسمەنلىكتە بولسىمۇ يەھۇدىيلىقى بويىچە قالىدۇ. چۈنكى ئۇ مىللەتنىڭ، شۇنىڭدەك ئۇلارنى مېھمان قىلىۋاتقان مىللەتنىڭ ئىرقى پەرقىنى ئاشكارە ئىپادىلەپ تۇرىدىغان تاشقى كۆرۈنۈش ئالاھىدىلىكلىرى بەكلا ئېنىق ئىدى. يەھۇدىيلار بۇ ئەلنىڭ تىلىنىمۇ دېگەندەك تولۇق ئۆگۈنۈپ كىتەلكىمگەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئالدىدىكى مىللەتنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى شۇنچىلىك روشەن كۆرۈنۈپ تۇراتتىكى، يەھۇدىيلار ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بىر يات سودىگەر بولۇپ تونۇلۇشتىن باشقا قىياپەتكە كىرىۋېلىشقا تېخى جاسارەت قىلىپ كېتەلمەيتتى. بۇ ۋاقىتلاردا يەھۇدىيلار بەكلا سىلىق، بەكلا يوۋاش كۆرۈنگەنلىكى، بۇ يەرنىڭ خەلقلىرى تېخى يەھۇدىيلار بىلەن مۇئامىلە قىلىش تەجرىبىسى بولمىغانلىقى ئۈچۈن، يەھۇدىيلىك سالاھىيىتىنى ساقلاپ يۈرگىنىدە ئۇلارغا بىرەر زىيانمۇ كەلمەيتتى. ھەتتا بىر ھېساپتا يەھۇدىي بولۇپ تونۇلىشى ئۇلارغا پايدىلىقمۇ بولۇپ بېرەتتى. بۇنداق بولغاندا يەرلىك خەلق ئۇلارغا چەتئەللىك مېھمان دەپ قارىشىپ ئېتىۋار قىلىشىمۇ مۇمكىن ئىدى.

ب) يەھۇدىيلار ئاستا ـ ئاستا ئىقتىسادى پائالىيەتلەر بىلەنمۇ ئارىلىشىشقا باشلايدۇ. ئەمما ئۇلار ئىشلەپ چىقارغۇچى سۈپىتىدە ئەمەس بەلكى ۋاستىچى سۈپىتىدە بۇ ساھەلەرگە كىرىپ پائالىيەت قىلىشقا باشلايدۇ. نەچچە مىڭ يىللىق تەجرىبىلەر بىلەن يېتىشتۇرۇلگەن تىجارەت ساھەسىدىكى ماھىرەتلىرى تېخى كۆزى ئېچىلمىغان، ئىنتايىن نۇمۇسچان ئۇستۇن ئىرقىتكىلەرگە نىسبەتەن يەھۇدىيلارغا ئالاھىدە ئۇستۇنلۇك يارىتىپ بېرىدۇ. ئاخىرى شۇنداق نوقتىلارغا بېرىپ يېتىدۇكى، ئۇزۇنغا قالماي تىجارەت ساھەسى پۈتۈنلەي يەھۇدىيلارنىڭ قولىغا ئۆتۈپ كېتىشكە باشلايدۇ. دەسلىۋىدە يەھۇدىيلار ئاۋال ئۆسۈم بىلەن قەرز پۇل بېرىشكە كىرىشىپ ئۈسۈم ئېلىشقا باشلايدۇ. شۇنداق قىلىپ نېمىس يۇرتىغا قەرز ـ ئۆسۈم بېرىش ئۈسۈلىنى ئېلىپ كىرىشىدۇ. بۇنداق بىر يېڭىلىقنىڭ قانداق خەۋپىلىك ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغانلىقىنى دەسلىۋىدە ئۇستۇن ئىرق كىشىلىرى ھېس قىلمايدۇ. ھەتتا ئەينى ۋاقىتىدا بۇنداق

قەرز بېرىش ئۇسۇلىنى بىزگە پايدىلىق بىر ئىش ئىكەن دېيىشىپ ئۇلاردىن رازى بولۇپمۇ يۈرىشىدۇ.

س) شۇنداق قىلىپ، يەھۇدىلار بۇ ئەلنىڭ رەسمى ئولتۇراغلىق ئاھالىسى ھالىغا كېلىشكە باشلايدۇ. يەنى شەھەر ـ بازارلاردا يەھۇدىيلارغا خاس مەھەللەر پەيدا بولۇشقا باشلاپ، تەدرىجى شەكىلدە كۆچمىپ دۆلەت ئىچىدىكى دۆلەتكە ئايلىنىشقا باشلايدۇ. ئۇلار بۇ كىچىك دۇنياسىدا سودا ئىشلىرى بىلەن پۇل مۇئامىلە ئىشلىرىنى يەھۇدىيلارغا تەۋە بىر ئىمتىياز دەپ ھېساپلاشقا، بۇ ئىمتىيازلىرىدىن ئىنساپسىزلارچە پايدىلىنىشقا كىرىشىدۇ.

د) ئاخىرى بېرىپ پۇل مۇئامىلە ئىشلىرى بىلەن تىجارەت ساھەلىرى پۈتۈنلەي يەھۇدىيلارنىڭ قولىغا، ئۇلارنىڭ مونوپولىيىسىگە ئۆتۈپ بولىدۇ. ئەمما ئۇلارنىڭ بەكلا يوقۇرى ئۆسۈم تەلەپ قىلىپ جازانىخورلۇق قىلىشى يەرلىكلەرنىڭ نارازىلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقىشقا باشلايدۇ. ئۇلاردىكى تۇغما نومۇسسىزلىقى بارغانسىرى كۆچۈيۈپ يەرلىكلەرنىڭ غەزىۋىنى قوزغاشقا، ئۇلارنىڭ بايلىقىدىن ھەسەت قىلىدىغانلارنى پەيدا قىلىشقا باشلايدۇ. يەھۇدىيلار تىجارەت ئىشلىرىغا يەرنىمۇ ئېلىپ سېتىشقا بولىدىغان، ھايانكەشلىك قىلىدىغان ئادەتتىكى تاۋار قاتارىغا ئايلاندۇرۇشى نەتىجىسىدە، كىشىلەرنىڭ يەھۇدىيلارغا سەۋرى قىلىشىمۇ چېكىگە يېتىدۇ. ئۇلار يەرنى ھېچقاچان ئۆزلىرى ئىشلەپ تېرىقچىلىق ئىشى بىلەن شوغۇللانمايدىغانلىقى، يەرنى ھوسۇل كەلتۈرىدىغان بىر مۇلۇك قاتارىدا كۆرمەيدىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ يەرلەدە دېھقان قىلىپ يەرلىكلەرنى ئىشلىتىشكە كىرىشىدۇ ـ دە، دېھقانلار يەرنىڭ يېڭى غوجايىنى ئۈچۈن تېخىمۇ ئېغىر باج تۆلەشكە، تېخىمۇ كۆپ غەللە تۆلەشكە مەجبۇرلىنىدۇ. يەھۇدىيلار ۋەيران قىلىۋەتكەن مېھمان دوستلۇقنىڭ ئورنىنى ئاشكارە نەپرەتلىنىش، ئۆچمەنلىك ئېلىشقا باشلايدۇ. يەھۇدىيلارنىڭ بېسىمى، ئاچكۆزلۈكى نەتىجىسىدە ئېكسپلاتاتسىيە قىلىنغان خەلق بۇنىڭغا بەرداشلىق بېرەلمەس ھالغا كېلىدۇ ـ دە، ئۇلارغا قارشى زورلۇق كۆچتىن پايدىلىنىپ قارشى تۇرۇشقا مەجبۇر بولىدۇ. شۇندىن باشلاپ، يەرلىكلەر يەھۇدىيلارنى يېقىندىن تەتقىق قىلىشقا كىرىشىپ، ئۇلارنىڭ يىرگىنىشلىك خاراكتېرلىرىنى پەرق قىلىشقا باشلايدۇ. ئاخىرى بېرىپ ساھىپخان بىلەن يەھۇدىيلار ئوتتۇرىسىدا بىر ھاك پەيدا بولۇشقا باشلايدۇ.

ئېغىر نامراتلىق ھۆكۈم سۈرگەن دەۋرلەردە يەھۇدىيلارنىڭ بوزەك قىلىنىشىغا ئۆچرىغانلارنىڭ نەپرىتى ئىسيانغا ئايلىنىدۇ. ئىكسپلاتاتسىيە قىلىنغان، ۋەيران قىلىۋېتىلگەن خەلق، تەڭرى بالاسىنى بەرگەن بۇ مەلئۇنلاردىن مۇداپىيىلىنىش ئۈچۈن ھەققانىيەتنى ئۇلار ئۆزلىرى ئىجرا قىلىشقا كىرىشىدۇ. ئاردىدىن بىر قانچە ئەسىر ۋاقىت ئۆتىشى نەتىجىسىدە، كىشىلەر يەھۇدىيلارنىڭ

قانداق نەرسىلەر ئىكەنلىكىنى تولۇق تونۇپ يەتكەن، ئۇلارنى بىرەر ژاباغا ئوخشاش خەتەرلىك مەخلۇقلار دەپ قارايدىغان بولىشىدۇ.

ئې) ئەنە شۇ ژاقىتتا، يەھۇدىيلار ئۆزىنىڭ ئەسلى قىياپىتى بىلەن ئوتتۇرغا چىقىشقا باشلايدۇ. ھۆكۈمەتلەرنى بوھران يارىتىش ژاستىلىرىغا تايىنىپ كۈشكۈرتۈشكە كىرىشىدۇ. پۈللىرىنى دەسمايە قىلىپ ئىشلىتىشكە باشلايدۇ، شۇ ئارقىلىق بەزى ئېتىۋارلىنىش قەغەزلىرىنىمۇ قولغا كىرگۈزۈۋېلىپ بۇنىڭدىن پايدىلىنىپ قۇربانلىقلىرىنىڭ قېنىنى تېخىمۇ بەك شوراشقا كىرىشىدۇ.

بەزىدە بۇ تۈردىكى "مەڭگۈلۈك قان شورىغۇچىلار" غا قارىتا خەلقنىڭ غەزىۋى كۆتۈرۈلگەندەك قىلسىمۇ، يەھۇدىيلار ئارىدىن بىر قانچە يىل ئۆتكەندىن كېيىن يەنە باشقىلاتىن ئىش باشلاپ بۇرۇنقى ھۆنىرىنى ئويناشقا كىرىشىشىنىمۇ توساپ قالالمايدۇ. ئۇلارنى باشقىلاردىن پايدىلىنىش ئادىتىدىن ياندۇرالايدىغان ئۆنۈملۈك بىرەر بېسىم بۇ دۇنيادا يوق. ھېچقانداق بىر زۇلۇم ئۇلارنىڭ بۇ خۇيىنى ئۆزگەرتىشكە كۈچى يەتمەيدۇ. ئۇلار بېشىغا كەلگەن زۇلۇملار ئۆتۈپ كەتكىنىدىن كېيىن، تېزلىكتە يەنە قايتا ئەسلى ھالىغا كېلىۋېلىپ، بۇ خۇيىنى مەڭگۈ ئۆزگەرتمەيداۋاملاشتۇرىدۇ. ساھىپخان بولغان مىللەت بۇنىڭدىنمۇ ئېغىر ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىشتىن ساقلىنىش، يەرلىرىنى بۇ تۇر قەللاپلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىشىدىن ساقلاش ئۈچۈن يەھۇدىيلارنىڭ يەر سېتىۋېلىشىنى چەكلەيدىغان قانۇنلارنى چىقىرىشقا مەجبۇر بولىشىدۇ.

ف) ھۆكۈمدارنىڭ قۇدرىتى قانچىكى ئارتىپ بارسا، يەھۇدىيلارمۇ ئۇنىڭ قولتىقىغا شۇنچە ئىچكىرلەپ كىرىۋېلىشقا تىرىشىدۇ. ھۆكۈمرانلاردىن يېڭى ـ يېڭى "ئېتىۋارلىنىش قەغىزى" بىلەن "ئالاھىدە سالاھىيەت" قەغەزلىرىنى تىلەپ يۈرىشىدۇ. پۈل قىينىچىلىقى تارتقان ھۆكۈمرانلارمۇ بۇ تۈردىكى ئىمتىيازلار بىلەن ئېتىۋارغا ئېرىشتۈرۈش قەغىزىنى ھەر دائىم ئۇلارغا سېتىپ بېرىدۇ. بۇ تۈر قەغەزلەر يەھۇدىيغا ھەر قانچە قىممەتكە توختىسىمۇ بۇنىڭ ئۈچۈن تۆلىگەن پۇلنى ئۆسۈمنىڭ ئۆسۈمى ۋە ئۇنىڭمۇ ئۆسۈمى بىلەن قوشۇپ نەچچە ھەسسە ئارتۇق تۆلىتىپ ئالىدۇ. بىچارە خەلق ۋۇجۇدىغا چاپلىشىۋالغان بۇ قان شورىغۇچى قۇرتلارنى ھەرگىزمۇ يۇلۇپ ئاتالمايدۇ. يەھۇدىيلار ھەقىقەتەنمۇ قۇتۇلغۇلى بولمايدىغان كۈچلۈك قان شورىغۇچى يەييارتاپ قۇرتلاردۇر. ھۆكۈمرانلارمۇ پۇلغا ئېھتىياجلىق بولغانسىرى ئۆزىنىڭ قولىدىكى كۈچتىن پايدىلىنىپ بۇ قان شورىغۇچى قۇرتلارنى سىقىپ يۇرۇپ خەلقتىن شورىۋالغان قانلارنىڭ بىر قىسمىنى قۇستۇرۇپ ئېلىۋالىدۇ. بۇ ئىشلار ئەنە شۇنداق تەكرارلىنىپ داۋاملىشىپ كېتىۋېرىدۇ. بۇ جەريانداا "نېمىس شاھزادىلىرى" دەپ ئاتالىدىغان تەبىقىدىكىلەرنىڭ ئويناىدىغان رولى يەھۇدىلارنىڭ ئويىنىغان

رولىدىن قېلىشمىغىدەك دەرىجىدە يىرگىنىشلىك ئىدى. بۇ تۈردىكى كاتتا شاھزادىلار راستىنلا تەكۈرىنىك خەلق ئۈستىگە ئۆھرىتكەن بىر بالاسى ئىدى. بۈگۈنكى كۈندە بۇ تۈر شاھزادىلارنىڭ ئورنىنى ھەر قايسى مىنىستىرلىكتىكى مىنىستىرلار ئالماقتا.

نېمىس خەلقى يەھۇدىي خەۋىپىدىن قۇتۇلۇپ كىتەلمىگەن بولسا، بۇنىڭ گۈناھى پۈتۈنلەي نېمىس ھۆكۈمرانلىرىغا مەنسۇپ بولىشى كېرەك. ئەپسۇسكى، بۇ تۈر ئەھۋاللار كېيىنكى ۋاقىتلاردىمۇ ئۆزگەرمەي ئۆز پىتى داۋاملىشىپ كەلدى. ئۇ شاھزادىلار ئۆز خەلقى ئۈستىدە ئىشلىگەن جىنايىتىنىڭ مۇكاپاتى سۈپىتىدە يەھۇدىيلاردىن مىڭلارچە قېتىم ھەق ئالغان، پارا ئېلىپ خەجلىگەن بولىشى مۇمكىن. بۇنىڭ نەتىجىسىدە ئۇلار خەلقىگە ئىشلىگەن گۈناھىنى مىڭ مەرتىۋە ئاشۇرىۋېتىشتى. بۇ تۈر ھۆكۈمرانلار شەيتان بىلەن ھەمكارلاشقانلىقلىرى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ باردىغان يېرىمۇ دوزاختىن باشقا يەر بولمىدى.

ى) شاھزادىلار يەھۇدىلارنىڭ يايغان تورىغا بىلىپ تۈرۈپ چۈشكىنى ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ گۆرىنى ئۆزلىرى كولاشقان ھېساپلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ خەلق ئارىسىدىكى ئورنى خەلق مەنپەئەتىنى قوغداش ئورنىغا خەلقىگە بالا بولغان ئەزگۈچى سىنىپقا تەۋە بولغانلىقى ئۈچۈن، تەدرىجى شەكىلدە، تەبىئى ھالدا ۋەيران بولۇپ ئاخىرى ئاغدۇرۇلۇش بىلەن نەتىجىلەندى. يەھۇدىيلار بۇ ئاقسۈڭەكلەر سەلتەنەتنىڭ ئاغدۇرۇلۇش ئالدىدا تۈرىۋاتقانلىقىنى بەكلا ياخشى بىلەتتى. شۇڭا ئۇلار بۇ سەلتەنەتنىڭ يىمىرىلىشىنىڭ سۈرئىتىنى ئاستىلىتىش ئۈچۈن تىرىشىدۇ. ئەسلىدە ئۇلارنى مەستخوش قىلىپ ئەسلى ۋەزىپىسىنى ئۇنتۇلدۇرغان، ئەڭ پەسكەش يالاقچىلىق ئۈسۈللىرىغا تايىنىپ ئۇلارنى ئەيشى ئىشرەتلىك تۇرمۇش ئىچىگە پاتۇرۇشقان، نەتىجىدە چەكسىز پۇل غېمىدا قالدۇرغان، شۇ ئارقىلىق ئۇلارنى ئۆزىگە مۇھتاج قىلدۇرىۋالغانلار دەل يەھۇدىيلار ئىدى. يەھۇدىيلار ھىلىگەرلىكىگە تايىنىپ يەرلىكلەرنى مەجبۇرلاپ، ھەتتا ياققىسىغا ئېسىلىۋېلىپ بولسىمۇ يېڭى ـ يېڭى مەنبەلەرنى قولغا كەلتۈرۈش يولىنى تاپالايتتى. بۈنداق شاھزادىلارنىڭ ئۆمرىمۇ تەبىئىكى ئۇزۇن بولمايتتى. ھەر قانداق بىر خان سارىيىدا بىرەر "ساراي يەھۇدىيسى" تېپىلىپ تۇراتتى. ئادەتتە ھۆكۈمرانلارغا يېڭى ـ يېڭى بايلىق يىغىپ بېرىدىغان، ئەمما خەلق ئۈستىدە زومىلىق قىلىدىغان، خەلقنى ئۈمىدسىزلەندۈرىدىغان مەلئۇنلارغا ئەنەشۇنداق نام بېرىلگەن.

بۈنداق ئەھۋالدا يەھۇدىيلار تېخىمۇ يۇقۇرى ئۆرلەش نىيىتىدە ھەممە پۈرسەتتىن پايدىلىنىشقا تىرىشىدۇ. بۇ ئەھۋالدا يەھۇدىيلار بۇ ۋەتەننىڭ ئەسلى ئىگىلىرى بىلەن ئوخشاش ھوقۇقلارغا ئىگە بولۇشنى كۆزلەپ يۈرىشىدۇ.

دېگەندەك ئۇلار بۇ ۋاقىتقا كەلگەندە راستىنلا بارلىق ھوقۇقلاردىن بەھرىمەن بولۇشقا باشلايدۇ؛ چىركاۋلاردا ئۆزلىرىگە ئىلاھى سۈ سۈننىتى (خىرىستىيان دىنىغا كىرىش مۇراسىمى يېكى بىر تۈرلۈك سۈننەت قىلدۇرۇش مۇراسىمى. ــ ئۇ.ت) قىلدۇرىدۇ؛ بۇنىڭدىن چىركاۋلارمۇ يېڭى مۆرت قولغا كەلتۈردۈق دەپ ماختىنىپ يۈرىشىدۇ. ئىسرائىللارمۇ بۇ تۈر زور ئۆتۈق قازانغان ساختىپەزلىكلىرىدىن خوشال يۈرىۋېرىدۇ.

خ) ئەنە شۇ پەيتتىن باشلاپ يەھۇدىيلاردا ئۆزگىرىش بارلىققا كېلىشكە باشلايدۇ. يەھۇدىيلار شۇ ۋاقىتلارغىچە يەنىلا يەھۇدىي پېتى ياشاپ كەلمەكتە ئىدى. يەنى شۇ كۈنلەرگىچە ئۆزلىرىنىڭ يەھۇدىيلىكىنى يوشۇرمەن دەپ ئاۋارە بولۇپ يۈرمىگەن ئىدى. ھەقىقەتەنمۇ بىر ـ بىرسىگە دۈشمەن بۇ ئىككى ئىرق كىشىلىرى بىر ـ بىرسىنى ئايرىپ تۇرىدىغان ئوخشىمايدىغان ئالاھىدىلىكلىرى سەۋەبىدىن باشقا بىر قىياپەتكە كىرىۋېلىش زۆرۈرىيىتىنىمۇ ھېس قىلىشمايتتى. ئۇلۇغ فرېدېرىخ دەۋرىدە يەھۇدىيلارنى ياد بىر مىللەت دەپ قاراشتىن باشقا بىر ئىش ھېچ كىمنىڭ خىيالىغا كىرىپ چىقمايتتى. ئەمما شۇ ۋاقىتلاردا گىيوتى، كەلگۈسىدە يەھۇدىيلار بىلەن خىرىستىيانلارنىڭ ئۆزئارا نىكاھلىنىشىنى قانۇن يولىغا تاپىنىپ توساش مۇمكىن بولماي قالىدىغانلىقىنى پەرەز قىلىپ غەزەپ بىلەن نالە قىلغانىدى. گىيوتىنى بۇ جەھەتتە مۇتەئەسسىپ بىرسى دەپ ئېيتىشقا ھېچ كىمنىڭ ھەققى يوق. گىيوتى ھەقىقەتەنمۇ ئۇلۇغ ئادەم ئىكەندۇق. ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىقۋاتقان نارازىلىق ئاۋازى قانۇن بىلەن ئەقىلنىڭ ئاۋازىدىن باشقا بىر نەرسە ئەمەس ئىدى. ئەمما خەلق، ئوردا سارايلىرىدا ئىشلەنگەن بۇ تۈر پاسكىنا سودىلىشىشلارغا قارىماي يەھۇدىيلارنى ئۆز بەدىنىگە يېپىشقان يات بىر ئۈنسۈر دەپ قارىشىپ، يەھۇدىيلارغا شۇنىڭغا ماس مۇئامىلە قىلىپ كېلىشكەن ئىدى.

ئەمما خەلق ئارىسىدىكى بۇ تۈر قاراشلارمۇ تەدرىجى ئۆزگىرىشكە باشلايدۇ. مىلك يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت ئىچىدە يەھۇدىلار ئۆزلىرىنى مېھماندوستلۇق بىلەن كۈتۋالغان مىللەتنىڭ تىلىنى شۇنچىلىك پۇختا ئىشلىتەلەيدىغان ھالغا كېلىۋېلىشقانكى، ئەندىلىكتە ئۆزلىرىنىڭ يەھۇدىي مەنبەلىرىگە ئۇنچە چىڭ چاپلىشىۋالمايدىغان بولۇپ ئۆزگەرگەن ئىدى. ئەندى ئۇلار "نېمىس ئالاھىدىلىكى" نى تەلەپ قىلىشقىمۇ جۈرئەت قىلالىغىدەك ھالغا كەلگەنلىكىنى ھېس قىلىشقا باشلايدۇ. مۇنداق قارىغاندا بۇنداق قاراش ھەر قانچە كۈلكىلىك تۇيۇلۇشىدىن، ھەر قانچە ئەھمىيەتسىز بىلىنىشىدىن قەتئىي نەزەر، ئۇلار ئەينى ۋاقىتلاردا "گېرمان" بولۇپ كۆرۈنۈشكە، بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە بۇگۈن "نېمىس" بولۇپ كۆرۈنۈشكە جۈرئەت قىلالايدىغان ھالغا كېلىشتى. شۇنىڭدىن ئىتىبارەن، ئادەمنىڭ ئەقلىغىمۇ كەلمىگىدەك ئەڭ چوڭ

ئالدامچىلىقلاردىن بىرسى ئوتتۇرغا چىقىدۇ. يەھۇدىيلار، ھەر قانچە بۇزۇپ ئىشلىتىدىغان بولسىمۇ نېمىسلارغا خاس ئالاھىدىلىكلىردىن بىرسى بولغان نېمىس تىلىغا ئېرىشكىنى ئۈچۈن، ئۇلار نېمىسلىكتىن ئۆگۈنەلمىگىنى نېمىسچە سۆزلىشىش بىلەنلا چەكلىنىپ قالدۇ. ھالبۇكى، ئىرقلارنى بارلىققا كەلتۈرىدىغان ئامىل ھەرگىزمۇ تىل ئەمەس، بەلكى قاندۇر. يەھۇدىيلار بۇ ئالاھىدىلىكنى ھەرقانداق بىر مىللەت كىشىلىرىدىنمۇ ياخشى بىلىدۇ. شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇلار تىلىنىڭ بۇزۇلۇپ كېتىشىگە ئۇنچە بەك ئەھمىيەت بېرىپ كەتمەي، قان ئارىلىشىشنى قولغا كەلتۈرۈشكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشىدۇ. كىشىلەر تىلىنى بەكلا ئاسان ئۆزگەرتىۋالالىشى مۇمكىن. بۇنداق ئۆزگەرتىۋېلىش، ئۇ كىشىگە باشقا بىر تىلغا تايىنىپ ئۆز پىكرىنى ئىپادىلىۋېلىش ئىمكانىيىتىنى يارىتىپ بېرىدۇ. ئەمما بۇنىڭلىق بىلەن ئۇ كىشى ئۆز پىكرىنىمۇ ئۆزگەرتىۋالمىدۇ دېگەن مەنىنى ھەرگىز بەرمەيدۇ. يەنى ئۇ كىشى تىلىنى ئۆزگەرتكىنى بىلەن نىيىتى ئۆز پېتى ساقلىنىپ قېلىشى مۇمكىن. شۇنداق بولغاچقا، يەھۇدىيلار ھەر تۇردىكى تىللار بىلەن سۆزلىشىپ يۈرگەندەك قىلغىنى بىلەن ئىچىدىكى يەھۇدىي چۈشەنچىسىنى قىلچىمۇ ئۆزگەرتمەيدۇ. مىڭ يىل بۇرۇن، ئوستىيېدە ئېلىپ ـ ساتارلىق بىلەن شوغۇللانغانلىرىدا لاتىنچە سۆزلىشىپ يۈرگەن بولسا، بۈگۈنكى كۈندە بۇغداي ئاكسىيە بازىرىنى قالايماقانلاشتۇرۇش ئۈچۈن نېمىسچە سۆزلىشىشنى ئۆگىنىۋالغان بولۇپ، بەربىر يەھۇدىيلىقىنى قىلچە ئۆزگەرمەي ئۆز پېتىچە قېلىۋېرىدۇ. يەنى تىلىنى ئۆزگەرتىۋالغىنى بىلەن، ئۇنىڭ يەھۇدىيلىقى قىلچە ئۆزگەرمەي ساقلىنىپ كەلمەكتە. بۈگۈنكى كۈندە، قۇرۇلتاي ۋەكىللىرىنىڭ، بۇ ۋەكىللەرنىڭ يارىدەمچىلىرىنىڭ، ئامانلىق ساقلايدىغان يوقۇرى دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ بۇ پاكىتنى قاراپ تۇرۇپ كۆرمەسلىكىنى تەبىئى ئەھۋال دەپ قاراشقا بولىدۇ. چۈنكى، دۆلەتنى باشقۇرىۋاتقانلار ئىچىدە ئەقلىنى ئىشلىتىش، توغرا ئويلىنىش قابىلىيىتىدىن مەھرۇم بولمىغان بىرمۇ كىشىنى دېگىدەك ئۇچرىتالمايمىز.

يەھۇدىيلارنى تۇيۇقسىزلا نېمىس بولۇۋېلىشقا مەجبۇرلىغان سەۋەپ ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرماقتا. يەھۇدىيلار ھېلىقى شاھزادىلارنىڭ كۈچىدىن قېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەنسىرى، پۈت قويغىدەك يېڭى بىر يەر ئاختۇرۇشقا كىرىشىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە ئۇلارنىڭ ئىقتىسادىي سىياسەتلەرگە سېلىۋاتقان ماددى بېسىمى شۇنچىلىك كۈچىيىپ كەتكەنكى، ئەندىلىكتە بۇنچە ئېغىر يۈكنى كۆتۈرەلمەيدىغان، بارلىق مىللى ھوقۇقلارغا ئېرىشەلمىگىنىدە تەسىرىنى، كۈچىنى كېچىيتەلمەيدىغان ھالغا كېلىپ قېلىشقان. ئەمما يەھۇدىيلار دەل بۇ ئىككى نەرسىنى ھەر دائىم تەلەپ قىلىپ كەلمەكتە. چۈنكى

قانچىكى يوقۇرى ياماشقانسىرى، بۇرۇنقى ۋاقىتلاردا ئۇلارغا ۋەدە قىلىنغان، بۇگۈن ئۆتمۈشنىڭ قاراڭغۇلۇقلىرى ئىچىدىن سۈزۈلۈپ كۆرۈنگەن، ئۇلارنى ھېچقاچان رازى قىلالماي كەلگەن ئارزۇسى ئۇلارنى ھەر زامان ئۆزىگە جەلىپ قىلىپ تۇرىدۇ. مانا بۇگۈن، ئەڭ ساغلام يەھۇدى كاللىلىرى دۇنيا غوجايىنلىقى خامخىيالىنىڭ ئالقىنىغا كىرگەنلىكىنى چەكسىز ھاياجانلانغان ھالدا ھېس قىلىشماقتا. ئەنە شۇ سەۋەپتىن يەھۇدىيلار بارلىق غەيرىتىنى مىللى مەنپەئەتلىرىنى تولۇق قولغا كەلتۈرۈش مەقسىتى ئۈچۈن سەرىپ قىلىشماقتا.

ئى) ئەنە شۇ سەۋەپتىن ئوردا يەھۇدىلىرى ئاستا ـ ئاستا خەلق يەھۇدىسى تۈسىگە كىرىشكە باشلايدۇ. يەھۇدىيلار بۇ تۈردىكى شەكىل ئۆزگەرتىش جەريانىدىمۇ بەربىر خەلق ئارىسىدىكى ئەڭ كۈچلۈك بولغانلار ئىچىدە ئورۇن ئېلىشقا ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىغا قوشۇلۇۋېلىشقا كىرىشمەكتە. شۇنىڭدەك يەنە ئىرقىنىڭ ۋەكىللىرىمۇ خەلق ئاممىسىغا ۋەز بېرىشنى داۋاملاشتۇرۇپ كەلمەكتە.

خەلق ئاممىسى، يەھۇدىيلارنىڭ ئەسىرلەر بويى ئۆزلىرىگە قارشى ھەقىقەتەنمۇ كۆپ جىنايەتلەرنى ئىشلىگەنلىكىنى، خەلق ئاممىسىنى رەھىمسىزلەرچە ئىزىپ سۆيىنى ئىچكەنلىكىنى ئەسكە ئېلىشىدۇ؛ شۇنىڭدەك يەنە خەلق ئۆزىگە قىلىنغان بۇ تۈر زۇلۇملارنى تونۇپ يەتكىنىدىن كېيىن يەھۇدىيلارغا قارىتا تەدرىجى ئۆچ بولۇشقا باشلاپ، ئاخىرىدا يەھۇدىيلارنىڭ تەڭرى تەرىپىدىن باشقا مىللەتلەر ئۈستىگە ئۈمۈرتىلگەن بالا ـ قازا دەپ تونۇشقا باشلىغىنىنى ئويلىغىنىمىزدا، يەھۇدىيلارنىڭ بۇ تۈردىكى سەپ ئۆزگەرتىۋېلىشىنىڭ ئۇنچە ئاسانغا توختىمىغانلىقىنى بىلەلەيمىز. دەرۋەقە تېرىلىرىنى شىلىپ، قانلىرىنى ئىچىشكەن قۇربانلىرىغا قارىتا "ئىنسانىيەت دوستى" بولۇپ كۆرۈنۈش يەھۇدىيلار ئۈچۈنمۇ ئاسان بولمىسا كېرەك.

يەھۇدىيلار دەسلىۋىدە خەلقىغا قىلغان قورقۇنۇچلۇق ناھەقچىلىكلىرىنى يەڭگىللىتىش، يۈشۈرۈشقا ئۇرۇنۇپ، ئۆزلىرىنى ئىنسانىيەتكە كەلگەن بىر "ئامەت" قىلىپ كۆرسىتىشكە تىرىشىدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ يېڭىچە قىياپەتكە كىرىۋېلىشى مەنپەتپەرەسلىكىنى ھەر قانچە يوشۇرۇشقا ئۇرۇنغىنىغا قارىماي، تەۋراتنىڭ ئوك قولدا بەرگەننى سول قول تۈيمىسۇن دېگەن بويرۇقىغا توغرا كەلمەيدۇ. شۇڭا، خەلق كۆرگەن ئازاپلىرىغا قارىتا ھەقىقەتەنمۇ سەزگۈر بولىدىغانلىقىنى، بۇ ئازاپلىنىشلارنى يەڭگىللىتىش ئۈچۈن كۆرسەتكەن بارلىق پىداكارلىقلىرى ئېنىق ئوتتۇردا تۇرماقتا. يەھۇدىيلار تۇغما كېچىك پىيىللىك بىلەن ئۇستۇنلۇك ئەتراپىدا ئايلىنىپ پۈتۈن دۇنيا ئاڭلىغىدەك ئاۋازدا ناغرا سۇناي چېلىشقا كىرىشىدۇ. ئۇلار بۇ ئىشنى شۇنداق ئىشەنچ ۋە سەۋرچانلىق بىلەن قىلىشىدۇكى، پۈتۈن دۇنيا خەلقى ئۇلارغا راستىنلا ئىشىنىپ قالىدۇ. ئاخىرى بېرىپ بۇنىڭغا ئىشەنمىگەنلەرمۇ يەھۇدىيلارنى خاتا

چۈشىنىپ قالغانلار قاتارىغا ئۆتۈپ قالىدۇ. ئۇزۇنغا قالماي ۋەزىيەتنى ئۆزلىرىگە پايدىلىق تەرەپكە بۇراپ، ئەتراپىتا ئۇلارغا ھەقىقەتەنمۇ ناھەقچىلىك بولۇپتۇ دەيدىغان تۈيغۇلارنى پەيدا قىلىشىدۇ. ھالبۇكى، ئەسلىدە ئەھۋال بۇنىڭ دەل ئەكسىچە ئىدى. بولۇپمۇ ئاخماق كىشىلەر يەھۇدىيلارغا ئىشەنچ قىلىشىپ، بۇ بىچارىلارغا ئېچ ئاغرىتىپ كېتىشىدۇ.

يەھۇدىيلار رازىمەنلىك بىلەن ئۆزىنى پىدا قىلغانلىرىدىمۇ بۇنداق پىداكارلىقتىن قىلچە زىيان كۆرمەيدۇ. ئۇلار ئۆز پايلىرىنى ئايرىۋېلىشنى بىلىدۇ. ئۇلارنىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرى بىرەر ئېتىزلىقنى خالىماي تۇرۇپ ئوغۇتلىغىنىغا ئوخشاش بىر ئىش بولۇپ، بۇنىڭدىمۇ بىرەر پايدا ئۇندۇرىۋېلىش كويىدا يۈرىشىدۇ. ئەمما قىزىق يېرى، پۈتۈن دۇنيا بىر مەزگىلدىن كېيىن يەھۇدىيلارنى "بىر ئامەت، ھۆرمەتكە لايىق" دەپ تونۇشقا باشلايدۇ(!).

بىر قىسىم كىشىلەر ئۇچۇن ئادەتتىكىچە بولۇپ كۆرۈنگەن بەزى نەرسىلەر يەنە بەزى كىشىلەرنى قاتتىق چۈچىتىۋېتىشى، قاتتىق ھەيران قالدۇرىۋېتىشىمۇ مۇمكىن. بۇنداق بىر ئەھۋال يەھۇدىلاردا پەقەتلا كۆرۈلمەيدۇ. شۇ سەۋەپتىن، ھەممە كىشى يەھۇدىيلارنىڭمۇ ياخشىلىق قىلالايدىغانلىقىغا ھەيران بولۇشۇپ، ئۇلارنىڭ قىلغان كىچىككىنە بىر ياخشىلىقىنىمۇ ئالاھىدە ماختاپ كۆككە كۆتۈرىۋېتىشىدۇ.

يەھۇدىيلارنىڭ كىشىنى ھەيران قالدۇرغىدەك ئىشلىرى بۇنىڭلىق بىلەنلا قالمايدۇ. يەھۇدىيلار تۈيۇقسىزلا لىببېرالىستلاردىن بولۇپلىشىدۇ. باشقىلار ئىپادىلىگەن يېڭىلىقلارغا قارىتا ھەيران قالغانلىقلىرىنى، ھاياجانلانغانلىقىنى ئىپادىلىشىدۇ. شۇنداق قىلىپ ئاستا-ئاستا ماختاشقا تايىنىپ يېڭىلىقنى ھىمايە قىلغۇچىلارنىڭ چىمپىيونىغا ئايلىنىۋالىدۇ. يەنە بىر تەرەپتىن مىللەتكە پايدىلىق مىللى ئىگىلىك ئاساسلىرىنى قاتتىق ۋەيران قىلىپمۇ تۇرىدۇ. مەسىلەن پاي چېكى سېتىۋېلىش يولى بىلەن ۋاستىلىق تۇردە مىللى ئىشلەپچىقىرىشقا قاتنىشىدۇ. ئۇلار بۇ ئىشنىمۇ تۆمۇر-تەسەك ساتقاندەك ئۇششاق-چۈششەك ئېلىپ-ساتارلىق ئىشىغا ئايلاندۇرىۋېلىشىدۇ. ئۇلار شۇنداق بىر سودا ئىشىنى پەيدا قىلىشىدۇكى، ھەممە نەرسىنى پۇلغا سېتىۋېلىشقا بولىدىغان ۋە ساتقىلى بولىدىغان ھالەتنى شەكىللەندۇرىشىدۇ. شۇنداق قىلىپ سانائەتنى شەخسى مۆلۈك ئاساسلىرىدىن مەھرۇم قالدۇرىدۇ.

بۇنىڭ ئاقىۋېتىدە ئىشچىلار بىلەن غوجايىن بىر-بىرسىگە دۈشمەن ھالغا كەلتۈرۈلىدۇ. ئاخىرى بېرىپ خەلق ئاممىسىنىڭ سىنىپلارغا بۆلۈنۈش ھالەتنى پەيدا قىلىشىدۇ.

يەھۇدىيلارنىڭ ئاكسسىيە بازىرىغا كۆرسەتكەن تەسىر، ئۇ يەردە تىكلىگەن نوپۇزى كۈنسايىن كۈچىيىشكە باشلايدۇ. خەلقنىڭ بارلىق ئەمگەك كۈچلىرىگە ئىگە بولۇۋالمدۇ ياكى ئۇلارنىڭ ئۈستىگە مىنۋېلىشىدۇ.

يەھۇدىيلار دۆلەت ئىچىدىكى ئورنىنى كۈچەيتۈېلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ قەدىمنى ئاستىلىتىشنى مەقسەت قىلىپ پۈتىنى كىشەنلەيدىغان ئىرق توسىغىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاشقا كىرىشىدۇ. دىنگە قارىتا ياخشىچاق بولۇۋېلىپ ئۆزلىرىگە مۇناسىۋەتلىك بىر ھەرىكەت ئۈچۈن كۈرەش قىلىشقا ئاتلىنىدۇ. پۈتۈنلەي قولغا كىرگۈزۈۋالغان فارماسون تەشكىلاتىنى ئۆز مەقسەتلىرىگە يېتىش ئۈچۈن ئېلىپ بارغان كۈرەشلىرىدە سۈيىئىستىمال قىلىشىدۇ. رەھبەرلىك سىنىپىنى، بۇرجۇئازلارنىڭ مۇھىم ئورۇندىكى ئادەملىرىنى فارماسون تەشكىلاتىغا كىرگۈزىشىپ ئۇلارنى ئۆزلىرى خالىغان تەرەپلەرگە يىتەكلىشىدۇ. بۇ كىشىلەرمۇ فارماسون تەشكىلاتىغا قاتنىشىش بىلەن يەھۇدىيلارنىڭ بىر ئويۇنچۇقى ھالىغا كېلىپ قالغانلىقىنى تۇيماي يۈرۈۋېرىدۇ.

ئەمما ئويغانغان ھەقىقىي خەلق ئاممىسى ئويۇن قىلۇېلىشقان ھوقۇق ۋە ئەركىنلىكلىرىنى ئۆز كۈچىگە تايىنىپ قوغداش ئارقىلىق سىنىپنىڭ كەڭ تەركىپلىرىنى بۇنداق تەسىرلەردىن ساقلاشقا كىرىشىدۇ. ئەسلىدە، باشقىلارغا قارىغاندا بۇ تۈر كىشىلەرنى قولغا كىرگۈزۈش ئۇلارغا تېخىمۇ پايدىلىق بولاتتى. چۈنكى، يەھۇدىيلار ئالدىغا سېلىپ ماڭدىغان پادىسى بولغىنىدىلا ئۆز رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرالايدىغانلىقىنى ياخشى بىلىدۇ. يەھۇدىيلار، بۇنداق پادىنى بۇرجۇئازىيە سىنىپىنىڭ ئەڭ كەڭ قاتلاملىرى ئارىسىدىن تاپماقچى بولىشىدۇ. ئەمما پەلەي ـ پاپاق ئۈستىخانا غوجايىنلىرى بىلەن توقۇمچىلار فارماسونلۇقنىڭ بۇنداق ئاجىز تورلىرى بىلەن تۇتقىلى بولىدىغان كىشىلەردىن ئەمەس. شۇڭا ئۇلار بۇنداق يەرلەردە تېخىمۇ قوپال ئۈسۇللاردىن پايدىلىنىپ ئىشقا كىرىشىدۇ. بۇ چاغدا، فارماسونلۇققا يەھۇدىيلار خىزمەتىدە بولۇپ كېلىۋاتقان يەنە بىر قۇرالى ــ تەشۋىقات ئورۇنلىرىنى ئىشقا كىرىشتۇرۇلىدۇ. يەھۇدىيلار بۇ كۈچنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن قەتئى ئىرادە بىلەن پۈتۈن ھۆنەرلىرىنى ئىشقا سېلىشىدۇ. يەھۇدىيلار تەشۋىقات كۈچىنى يىتەكلەپ، ئۇلارنى ئالدىغا سېلىپ مېڭىشىدۇ. چۈنكى ئۇلار كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئون بەش يىل بۇرۇنقىسىغا قارىغاندا تېخىمۇ ياخشى تونۇلغان جامائەتچىلىك نامىدىكى كۈچلەرنى يىتەكلەپ، ئۇلارنى باشقۇرۇپ ماڭالايدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ.

بۇ جەريانداء، يەھۇدىيلار بىلىمگە تەشنا بولۇۋاتقان قىياپەتتە كۆرۈنۈشكە باشلايدۇ. ئۇلار پۈتۈن تەرەققىياتلارنى، بولۇپمۇ باشقىلارنى ۋەيران قىلالىغىدەك تەرەققىياتلارنى مەدھىلەشكە كىرىشىدۇ. ئۆز مىللىتىگە پايدىلىق بولغان تەرەققىياتلاردىن باشقا ھەر قانداق بىر يېڭىلىقلارنىڭ ئەڭ دەھشەتلىك

دۇشمەنلىرى دەل شۇ يەھۇدىيلاردۇر. ئۇلار ھەر قانداق بىر مەدەنىيەتكە ئۆچمەنلىك بىلەن قارىشىدۇ. باشقىلاردىن ئۆگۈنۈۋالغان كىچىككىنە بىلىمنىمۇ ئۆز مىللىتىنىڭ پايدىسى ئۈچۈن قوللىنىشقا تىرىشىدۇ.

يەھۇدىيلار ئۆز مىللىتىنى ئاسراشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىدۇ. ئايالىرىنىڭ خرىستىيانلار بىلەن توي قىلىشىغا ھەرگىزمۇ توسالغۇلۇق قىلىشمايدۇ. ھەتتا بۇنىڭ ئۈچۈن ئايالىرىنى رىغبەتلەندۈرىشىدۇ. ئەمما ئەرلىرىنىڭ ئۇرۇغنىڭ ھەر دائىم ساپ تۇتۇشقا تىرىشىدۇ. يەھۇدىيلار باشقا مىللەتلەرنىڭ قېنىنى رەھىمسىزلەرچە زەھەرلەپ تۇرسىمۇ، ئۆز قېنىنى ھەر تۈرلۈك زەھەرلىنىشلاردىن ئاسرايدۇ. بىر ئەر يەھۇدي، خرىستىيان ئايال بىلەن توي قىلمايدۇ. خرىستىيان ئەر يەھۇدي ئايال بىلەن توي قىلغىنىدا، تۇغۇلىدىغان بۇ شالغۇت ئۇرۇقتا بەربىر يەھۇدي قېنى ئۈستۈنلۈكتە تۇرىدۇ. بولۇپمۇ يوقۇرى تەبىقىلىك سىنىپتىكىلەرنىڭ بايىاشاتلىق ئىچىدە ياشايدىغان تەبىقىلىرى ئەنە شۇنداق بۇزۇلۇپ بولدى. يەھۇدىيلار بۇنى ئىنتايىن ياخشى بىلگىنى ئۈچۈن، ئىرقىنىڭ دۇشمىنى بولغان بۇ سىنىپنى بۇ قۇرالىدىن مەھرۇم قېلىشىنى سىستېمىلىق شەكىلدە تەشۋىقىق قىلىپ تۇرىدۇ.

قىلىۋاتقان ئىشىغا كاپالەتلىك قىلىش، قۇربانلىقلىرىنى مەست قىلىش ئۈچۈن ئىرق، تەن رەڭگى پەرقىگە قارىماي بارلىق ئىنسانلارنىڭ بىر ئائىلە كىشىلىرى ئىكەنلىكى ھەققىدە سۆز قىلىشتىن قىلچە چېكىنمەيدۇ. ئاخماق كىشىلەر بۇ يالغان گەپلەرگە ئىشىنىپ يۇرىۋېرىدۇ. ئەمما ئۇلارنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرىشى، ئۇنىڭ يات بىرسى بولغانلىقىنى ئىپادىلەشنى ھەرگىز يوشۇرالمايدۇ. شۇنداق بولغاچقا، خەلق ئاممىسى يەھۇدىيلارنىڭ قاپقىنىغا چۈشۈپ قېلىشتىن ئۆزىنى ئاسانلا ئاسراپ تۇرالايدۇ. ئەمما خەلق ئاممىسى تەشۋىقات يولى ئارقىلىق كۈزىتىپ كېلىۋاتقان رىيالىلىقنى بوي سۇنمايدۇ. بولۇپمۇ ھەجۋى تەشۋىقات ئەپكارلىرىدا يەھۇدىيلارنى زىيىنى يوق بىر مىللەت دەپ تونۇشتۇرىشىدۇ. بۇ تۈر تەشۋىقاتلاردا، بۇ مىللەت خۇددى باشقا بارلىق مىللەتلەرگە ئوخشاش ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكلىرى بار بىر مىللەت؛ ئۇلارنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشى ئاز-تولا غەلىتى كۆرۈنەندەك قىلسىمۇ، ئەخلاق ۋە ئەنئەنىلىرى جەھەتلەردە بەلكى كىشىنى تەبەسسۇمغا كەلتۈرىدىغان بىرەر ھالەت ئىپادىلىشىمۇ مۇمكىن؛ ئەمما بۇنداق ھالەت ئەسلى مەنىسى بويىچە نۇمۇسچان ۋە ياخشىلىق قىلىشنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىدىن دېرەك بېرىدىغان بىر ھالەت، دەپ تەرىپلىنىدۇ. شۇنداق قىلىپ، يەھۇدىيلار خەتەرلىك ئادەملەر ھېسابلىنىشتىن كۆرە قورقىدەك بىر يېرى يوق ئادەتتىكى كىشىلەر قىلىپ كۆرسىتىلىشكە تىرىشىلىدۇ.

يەھۇدىيلار تەرەققىياتىنىڭ بۇ باسقۇچىغا كەلگەندە، ئۇلارنىڭ ئەڭ ئاخىرقى مەقسىدى بولغان دېموكراتىيەنىڭ يېكى بۇ ئاتالغۇ بويىچە چۈشىنىلگەن نەرسىنىڭ غالىپ كېلىۋالغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇلار بۇ ئاتالغۇنىڭ غالىبىيىتىدىن پارلامېنت ھۆكۈمرانلىقىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش دېگەن مەنىنى چىقىرىشىدۇ. ئۇلارنىڭ تەلەپلىرىنى پەقەت بۇ تۈر شارائىتلا تولۇق قاندۇرالايدۇ. چۈنكى، پارلامېنتارىزم دېگەن بۇ تۈزۈم، شەخسىلەرنىڭ رولىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئاخماقلارنىڭ، قابىلىيەتسىزلەرنىڭ، قورقۇنچاق ۋە مەسئۇلىيەتتىن قاچىدىغان پەسكەشلەرنىڭ كۆپسانلىقىنى ھۆكۈمۈران ئورۇنغا ئېرىشتۈرىدۇ. بۇنىڭ ئاقىۋىتى، خاندانلىق تۈزۈمنىڭ ئاغدۇرۇلۇشى بىلەن خۇلاسىلىنىدۇ. بۇنداق ئەھۋال ھاكىم بولغىنىدا، بۇنداق بىر ۋەزىيەت چوقۇم بىر كۈنى ئوتتۇرغا چىقىدىغانلىقى ئېنىق.

ج) ئىقتىسادى جەھەتتە كۆرۈلگەن زور تەرەققىياتلار مىللەتنى شەكىللەندۈرگەن ئىجتىمائىي تەبىقىلەردە ئۆزگىرىش پەيدا قىلىشقا باشلايدۇ.

ئۇششاق ھۈنەرۋەنلەر تەدرىجى يۇسۇندا يوقۇلۇپ بارىدىغانلىقى ئۈچۈن، ئىشچىلار ئۆزىگە خاس تۈرمۇشنى قامداش يولىنى تېپىش پۇرسەتلىرىنى، ئىمكانلىرىنى قولدىن بېرىپ قويۇشقا باشلايدۇ. بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە، ئىشچىلار ھېچنەرسىسى يوقلارغا (پرولېتارلارغا ــ ئۇ.ت) ئايلىنىپ قالىدۇ. شۇنداق قىلىپ زاۋۇت ئىشچىلىرى ئوتتۇرغا چىقىشقا باشلايدۇ. بۇ تەبىقىدىكىلەرنىڭ ئەڭ چوڭ ئالاھىدىلىكى، پۈتۈن ھاياتى بويىچە ئۆزىگە مەخسۇس بىرەر ئىمكانىيەت پەيدا قىلىش پۇرسىتىدىن مەھرۇم قېلىشى ھېسابلىنىدۇ. بۇنداق بىر ئىشچى، ھەقىقى مەنىدە مال ـ مۈلۈكسىز بىرسى ھېسابلىنىدۇ. قېرىلىق، بۇ ئىشچىلار ئۈچۈن ئۆلۈمدىن بەتەر بىر ئەھۋال ھېسابلىنىدۇ. قېرىلىق يەتكەن بىر ئىشچىنى تىرىك دېگىلىمۇ بولمايدۇ.

ئىجتىمائىي تەرەققىياتلار بۇنىڭغا ئوخشاپ كېتىدىغان يەنە بىر ئەھۋالنىمۇ پەيدا قىلدى. ئىشچىلار سىنىپىغا ئوخشاش مال ـ مۈلكتىن مەھرۇم مەمۇرى كادىرلار تەبىقىسى بىلەن خىزمەتچىلەر تەبىقىسىنىمۇ مەيدانغا كەلتۈردى. دۆلەت، قېرىلىق كۈنلىرى ئۈچۈن بىر تەرەپكە پۇل قويالمىغان مەمۇرى كادىرلار بىلەن خىزمەتچىلەرنى بېقىش ئىشىنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى. يەنى پىنسىيە مائاشى بېرىش تۈزۈمىنى يولغا قويدى. شۇنداق قىلىپ ھۆكۈمەت ئورگانلىرىدا ئىشلەيدىغانلارنىڭ ھەممىسى قىلغان ئىشىنىڭ دەرىجىسىگە قاراپ ياشانغان كۈنلىرىدە رېتىملىق تۇرمۇش پىنسىيە مائاشى ئېلىپ تۇرىدىغان بولدى. بۇنىڭ نەتىجىسىدە مەمۇرى كادىرلار خاتىرجەم ھالغا كەلتۈرۈلۈپ، ئۇلارنىڭ ئورنى ئۆستۈرۈلدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇرۇشتىن بۇرۇن گېرمانىيە مەمۇرى كادىرلار تەبىقىسىدە ئەڭ مۇھىم ئالاھىدىلىك بولغان كەسپى ئېڭى ئۆسۈپ يېتىلىشكە

باشلىدى. شەخسى مال ـ مۈلكى بولمىغان بۇ تەبىقە كىشىلىرى يوقسۇللۇقتىن قۇتقۇزۇلۇپ مىللى جامائەتچىلىك تەرىكىدە تېگىشلىك ئورۇنغا ئېرىشكەن ھېسابلاندى.

ئەمما بۇنداق دەرتلەر قايىتىدىن كۆچمىيىپ دۆلەتنىڭ ئۈستىگە تىكىلىپ ۋەھىمە سېلىشقا باشلايدۇ. خەلق ئاممىسى تۈرمۈشىنى قامداش مەقسىتىدە يېزىلاردىن ئايرىلىپ يېڭىدىن قۇرۇلىۋاتقان سانائەت ساھەسىدىكى زاۋۇتلاردا ئىشچى بولۇپ ئىشلەش ئۈچۈن ئاستا ـ ئاستا چوڭ سانائەت شەھەرلىرىگە ئېقىن قىلىشقا باشلايدۇ. بۇ يېڭى تەبىقە كىشىلىرىنىڭ تۈرمۈش شارائىتى بىلەن ئىش مۇھىتى يوقسۇللۇقتىنمۇ كۆپ ناچار ھالدا ئىدى. بۇرۇنلاردا كاسىپ ـ ھۈنەرۋەنلەر بىلەن دېھقانلارنىڭ ئىشلەش سۈرئىتى سانائەتلىشىش كەلتۈرگەن ئىش سۈرئىتىگە پەقەتلا ماسلىشالماي قالىدۇ. بۇرۇنلاردا ھۈنەرۋەنلەر قىلغان ئىشلىرىدا ۋاقىتنىڭ ئەھمىيىتى يوق دېيەرلىك ئىدى. ئەمما زاۋۇتلاردا ۋاقىت بەكلا مۇھىم رول ئوينايتتى. ھەتتا بۇگۈنكى ئىشلەش تۈزۈمى بويىچە ئالغاندا ۋاقىت بىرىنچى ئورۇندىكى مۇھىم ئامىلغا ئايلىنىپ قالغان ئىدى. كونا ئىشلەش شەكلىنىڭ ئەمەلى مەھسۇلات قىممىتى بەكلا ئاز بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇنداق بىر كونا قول ھۈنەر ئىشلەپچىقىرىش شەكلىنى بۇگۈنكى سانائەت ئىشلەپ چىقىرىشىغا قوللىنىشقا ئۇرۇنسا ئىشلەپچىقىرىش قىممىتىنى بەكلا چۈشۈرىۋېتەتتى.

بۇرۇنقى ۋاقىتلاردا، بىر كىشى كۈندىلىك 14 ياكى 15 سائەتلىك ئىشقا بەرداشلىق بېرەلەيتتى. ئەمما بۇگۈن ئىش ۋاقتىنىڭ ھەر بىر مىنوتىمۇ مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن، كونا ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلى بۇ تۈر يېڭىچە ئىشلەپچىقىرىش شەكلىگە پەقەتلا ماسلىشالماي قالىدۇ. كونا ئىش ۋاقتىنى يېڭى سانائەت ئىش تۈزۈمىگە ئاقىۋىتىنى ئويلانماستىن ئىجرا قىلغىنىدا مۇنداق ئىككى جەھەتتە بەكلا ياماق ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشقا باشلايدۇ: ئالدى بىلەن ئىشچىلارنىڭ سالامەتلىكى بۇزۇلۇشقا باشلىغان بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئىشچىلارنىڭ قانۇنلارغا بولغان ئىشەنچىلىرى يوقۇلۇشقا باشلايدۇ. بۇنداق ئىجتىمائىي ناھەقچىلىكلەرگە كارخانا غوجايىنلىرى پايدا ئېلىپ بېيىپ كېتىشى بىلەن، ئىشچىلارنىڭ بەكلا ئاز ئىش ھەققى ئېلىشىدىن ئىبارەت تەڭسىزلىكلەر قوشۇلۇشقا باشلايدۇ. نەتىجىدە، كارخانا غوجايىنلىرىنىڭ بايلىشىش تۈرمۇشى ھەممىنىڭ كۆزىگە پاتىدىغان ھالەتنى شەكىللەندۈرۈشكە باشلايدۇ.

بۇرۇن يېزىلاردا، غوجايىنلار بىلەن ئورتاقچىلار پۈتۈن ئىشلارغا بىۋاسىتە بىلەن تەڭ كىرىشىپ كېتىدىغانلىقى، ئوخشاش قاچىدا ئوخشاش تاماقنى

يەيدىغانلىقى ئۈچۈن، يېزىدا بۇنداق ئىجتىمائىي ناھەقچىلىك كۆرۈلمەيتتى. ئەمما بۇگۈن ئۇ يەرلەردىمۇ زور ئۆزگىرىشلەر كۆرۈلۈشكە باشلىدى.

بۇگۈنكى كۈندە، غوجايىن بىلەن ئىشچىلار ئوتتۇرىسىدىكى ئايرىمچىلىقلار پۈتۈن ساھەلەردە كۆرۈلمەكتە. بۇ جەھەتتىن ئالغاندا ھۆكۈمىتىمىزنىڭ يەھۇدىيلىشىپ كېتىش ئەھۋالىنىڭ نەقەدەر كۈچەيىپ كەتكەنلىكىنى، قول ئەمگەكچە قارىتا يامان قارايدىغان ئەھۋاللارنى يوق دەپ قارىغىنىمىزدىمۇ، ئۇنىڭغا ئىنتايىن ئاز ئەھمىيەت بېرىلىدىغانلىقى ئېنىق ئوتتۇردا. بۇنداق ئەھۋال نېمىسلارغا ھەرگىزمۇ ماس كەلمەيدىغان بىر ئادەت ھېسابلىنىدۇ. ئەسلىدە ئىجتىمائىي تۈرمۈشنىڭ فرانسۇزلىشىپ كېتىشى پەقەت يەھۇدىيلىشىش نەتىجىسىدىلا مەيدانغا كەلمەكتە. بۇرۇنلاردا قول ئەمگەكنى بىزلەرگە ئىسىل بىر پەزىلەت بولۇپ كۆرىنەتتى. مانا بۇگۈن پۈتۈن جىسمانى ئەمگەكچىلەرنىڭ قول ئىشلىرى كۆزگە پاتىدىغان بولۇپ ئۆزگەردى.

ئەنە شۇ تەرىقىدە بەكلا ئاز ئەھمىيەت بېرىلىدىغان بىر تەبىقە مەيدانغا كەلدى. بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە كۈنلەرنىڭ بىرىدە مىللىتىمىز بۇ تەبىقىدىن خەلق ئاممىسىنىڭ بىر ئەزاسىنى ئوتتۇرغا چىقىرالىشى ئۈچۈن لازىملىق كۈچىنى ئۆزىدە تېپىش ـ تاپالماسلىقى، ياكى بولمىسا ئوتتۇردىكى بۇنداق پەرقلەر بۇ تەبىقە بىلەن باشقا تەبىقىلەر ئوتتۇرىسىدا چوڭقۇر ھاڭ پەيدا قىلىۋەتكىدەك مۇھىم ئامىللارغا ئايلىنىش ئېھتىمالى ئوتتۇرغا چىقىدىغانلىقى مۇقەررەر.

بۇ جەريانداا ساقلىنىش مۇمكىن بولمايدىغان بىرەر ئەھۋال كۆرۈلمىگەنلىكىنىڭ سەۋەبى، يېڭىدىن مەيدانغا كەلگەن بۇ تەبىقە كىشىلىرى ئارىسىدا رەزىل ئۇنسۇرلار تېخى ئوتتۇرلۇقتا بىر يەرگە يىغىلىپ بولالمىغانلىقىنىلا كۆرسىتىدۇ. ھەتتا بۇ يېڭى تەبىقە ئادەملىرى ئىچىدە ھەربىكەتچان كىشىلەرنى تېخىمۇ كۆپ ئۈچرىتىش مۇمكىن ئىدى. ئىلمىيلىك دېگەن بۇ نەرسىنىڭ نەتىجىسى ھېسابلىنىدىغان چېكىدىن ئاشقان زىغىرلاپ كېتىشلىرى بۇ يەردە بۆلگۈچى ۋە ۋەيران قىلغۇچى تەسىرىنى تېخى ئوتتۇرغا چىقارمىغان ئىدى. بۇ يېڭى سىنىپ تېنچلىقپەرۋەرلىك دېگەن پەسكەشلىكنىڭ زەھەرلىنىشىگە تېخى ئۈچرىمىغان ھالدا ئىدى. بۇ جەھەتتە ئۇلار تېخى ساق قالالىغان، لازىم تېپىلغىنىدا غەزەپلىنەلەيتتى.

شۇنچە مۇھىم بولغان بۇ تۇر ئىجتىمائى نارازىلىق مەسلىسىگە بۇرجۇئازىيە ئۈن چىقارماي جىم بولۇشالغان بىر ۋاقىتتا، يەھۇدىيلار كەلگۈسىدە مەيدانغا كېلىدىغان سەپلەرنى ھازىردىن تارتىپلا ئېنىق كۆرمەكتە ئىدى. يەھۇدىيلار كاپىتالىستلار مەنپەئەتىگە دائىر شارائىتلارنى شەكىللەندۈرۈشكە كىرىشكىنىدە، قۇربانلىقلىرىغىمۇ يېقىنلىشىپ، ئۇلار ئۆزلىرى باشقۇرۇپ كېلىۋاتقان كۈبرەشلىرىگە يىتەكچىلىك قىلىشقا كىرىشىدۇ. ئەمەلىيەتتە بۇ

ئەھۋالنى "ئۆز ئۆزىگە قارشى تۇرۇش" دېگەننىڭ ۋاستىلىق ئىپادىلىنىشى دەپ چۈشىنىش كېرەك. چۈنكى، يالغانچىلىقنىڭ پىرى بولغان يەھۇدىيلار ھەر دائىم ئۆزىنى ساپ، توغرا سۆزلۈك ئادەم قىلىپ كۆرسىتىشىپ، گۇناھىنى باشقىلارغا ئارتىپ قويۇشقا ئىنتايىن ئۇستا ئىدى. ئۇلار خەلق ئاممىسىنىڭ ئۇستىگە چىقىۋېلىشىدۇ، خەلقمۇ ئىنسانىيەت تارىخىدىكى ئەڭ قورقۇنۇشلۇق يالغانچىلارنىڭ قۇربانلىق قويىغا ئايلىنىپ قالغانلىقىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈشمەيدۇ. ئەسلىدە ئۇلار دەل شۇ تۈردىكى يالغانچىلارنىڭ قۇربانلىقىغا ئايلانماقتا ئىدى.

بۇ يېڭى تەبىقە ئومۇمىي ئىقتىسادى ئۆزگىرىشتىن چىقار-چىقماي يەھۇدىيلار ئۆز تەرەققىياتى ئۈچۈن قايسى تۈردىكى يېڭى بىر مەشقاۋۇلنى قولغا كەلتۈرىۋالغانلىقىنى دەرھال ھېس قىلىشىدۇ. يەھۇدىيلار بۇرۇن فېئودال پومىشچىكلار دۇنياسىغا قارشى قالقان سۈپىتىدە بۇرجۇئازىيىنى قوللىنىپ كەلگەن بولسا، ئەندىلىكتە بۇرجۇئازىيىگە قارشى ئىشچىلار سىنىپىدىن پايدىلانماقتا. يەھۇدىيلار بىر ۋاقىتلاردا بۇرجۇئازىيىنىڭ سايىسىگە كىرىۋېلىپ پۇخرالىق ھوقۇقىنى قولغا كىرگۈزۈۋالغىنىدەك، بۈگۈنكى كۈندىمۇ ئىشچىلار سىنىپىنىڭ ھاياتىنى قوغداش ئۈچۈن باشلىغان كۈرەشلىرىنىڭ يەھۇدىيلارنى دۇنياغا ھاكىم قىلىدىغانلىقىنى تونۇپ يەتمەكتە ئىدى.

شۇڭا، بۇندىن كېيىن ئىشچىلار سىنىپىنىڭ ۋەزىپىسى يەھۇدىي مىللىتى ئۈچۈن كۈرەش قىلىشقا ئۆزگەرگەن ئىدى. ئىشچىلار بىلمەستىنلا ئاغدۇرماقچى بولۇۋاتقان كۈچلەرگە خىزمەت قىلىشقا باشلايدۇ. يەھۇدىيلار ئىشچىلارنى كۆرۈنۈشتە كاپىتالغا قارشى ھۇجۇم قىلىۋاتقان قىياپەتنى پەيدا قىلىدۇ. شۇنداق قىلىپ ئىشچىلارنى بىر تەرەپتىن ئەمەلىي كاپىتال ئۈچۈن ئۇرۇشقا سېلىپ قويىشسا، يەنە بىر تەرەپتىن خەلقارا كاپىتالغا قارشى شۇئارلار توۋلاتقۇزىدۇ. ئۇلارنىڭ ئەسلى غەرىزى مىللىي ئىگىلىكنى ۋەيران قىلىشنى نىشان قىلىش ئىدى. يەنى مىللىي ئىگىلىكنى ۋەيران قىلىۋېتىپ، ئۇنىڭ خارابىسى ئۈستىدە خەلقارالىق پاي چەك بازىرىنىڭ غالىپ چىقىشىنى قولغا كەلتۈرۈشكە ئۇرۇنىدۇ. يەھۇدىيلار بۇ ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئاۋال ئىشچىلارنىڭ قوينىغا كىرىۋېلىپ ئۇلارغا ئىچ ئاغرىتقان قىياپەتكە كىرىۋېلىشىدۇ. ھەتتا نامراتلىق ئۈستىدىن قوزغىلاڭ قىلىۋاتقان بىرسىدەك مەيدانغا چۈشۈالىدۇ. شۇ ئارقىلىق ئىشچىلارنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشىۋېلىپ، ئىشچىلارنىڭ تۈرمۇش شارائىتىنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن كۈچلۈك تىرىشىۋاتقان قىياپەتكە كىرىۋېلىشىدۇ. ئالىي ئىرقىغا تەۋە بىر ئادەمنىڭ قەلبىدە ئىزچىل تۇرغان مۇگدەپ ياتقان ئىجتىمائى ھەققانىيەت تەلىۋىنى ئۈستىلىق بىلەن كۈشكۈرتۈپ ئۈيغۇتۇشقا ئۇرۇنىشىدۇ. بۇ ئۈسۈلدا كۈشكۈرتۈپ ھەرىكەتكە

كەلتۈرۈلگەن ئىشچىلارنى تەلىيى ئوڭدىن كەلگەن باشقا بىر تەبىقە كىشىلىرىگە قارىتا ئۆچمەنلىكىنى قوزغاشقا ئۇرۇنىشىدۇ. يەھۇدىيلار بۇ ئىشلار بىلەن شوغۇللىنىش ۋاقتىدا ئىجتىمائى ناھەقچىلىكلەرگە قارشى قوزغىتىلغان دەھشەتلىك كۆرەشكە پەلسەپەلىك تۈس بېرىشكە، پەلسەپەلىك ئىزاھاتلار بېرىشكە كىرىشىدۇ. شۇنداق قىلىپ، يەھۇدىيلار ماركسىزمنىڭ ئۇلىنى سېلىشقا باشلايدۇ.

يەھۇدىيلار، ماركسىزمنى ھەققانى ئىجتىمائىي تەلەپلەر بىلەن زىچ باغلىق قىلىپ كۆرسىتىش ئارقىلىق بۇ پەلسەپەنىڭ تېزلىكتە تارقىلىش يولىنى ئېچىپ بېرىدۇ. بۇ جەريانىدا، يەھۇدىيلار بۇ پەلسەپە ئاساسىدا ئۆزلىرىگە نۇرغۇنلىغان جەھەتلەردە ناھەقچىلىك قىلىنىۋاتقانلىقىنى تونۇتۇش بىلەن بىر قاتاردا، بۇنداق بىر ئوتوپىيىنىڭ ئىشقا ئاشۇرۇلىشى مۇمكىن بولمايدىغانلىقىنى تونۇپ يەتكەن كىشىلەرنىڭ بۇ تەلىماتقا ئۆكتىچىلىك قىلىشىغىمۇ پۇرسەت بېرىپ، ئۇلارنى كۈشكۈرتۈشكە تىرىشىدۇ. ئىجتىمائىي كۆزقاراشلار نىقاۋى ئاستىدا ھەقىقەتەنمۇ شەيتانلارچە، قورقۇنۇشلۇق نىيەت يوشۇرۇنغان. بۇ پەلسەپە، ئەقلىلىق بىلەن ئاخماقلىق شۇنداق يۇغۇرۇلغان بىر پەلسەپە ئىدىكى، ئۇلارنى بىر ـ بىرسىدىن پەرقلەندۈرۈش ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس. ئەمما بۇ پەلسەپەدە ئەقلىلىق بىلەن ئاخماقلىق شۇنداق مۇكەممەل تەڭشىلىپ ئوتتۇرغا قويۇلغانكى، ئۇنىڭدىن پەقەت تەلۇبلىك دەپلا قاراشقىلا بولىدىغان نەرسىلەر ئەمەلگە ئاشۇرۇلىشى مۇمكىن بولۇپ، ئەقلگە ئۇيغۇن ھېچ قانداق بىر ئىش ئىجرا قىلىنىشى مۇمكىن ئەمەس. ماركسىزم، شەخسىلەرگە، بۇنىڭ نەتىجىسىدە مىللەتكە ھەر تۈرلۈك ياشاش ۋە كىشىلىك ھوقۇقلىرىنى ئىنكار قىلىش ئارقىلىق مەدەنىيەتنى بارلىققا كەلتۈرگەن ئاساسلارنى پۈتۈنلەي سۈپۈرۈپ تاشلاشقا ئۇرۇنىدۇ. ئەسلىدە مەدەنىيەت ئەنە شۇ تۈردىكى شەرتلەرگە باغلىق نەرسە ئىدى. ئەگەر ئەنە شۇنداق ئاخماقانە زىھىنىڭ بۇ كەشپىياتىغا پەلسەپە دېگەن نامنى بېرىشكە توغرا كەلسە، ماركسىزم پەلسەپەسىنىڭ ماھىيىتى ئەنە شۇنداق بىر ئاخماقانىلىق ھېسابلىنىدۇ. شەخسىلەرنىڭ، ئىرقلارنىڭ ۋەيران قىلىنىشى ئارقىلىق، ھەر قانچە قىلىپمۇ ئۇستۈنلۈككە ئېرىشەلمىگەن پەسكەش بىر ئىرقنىڭ، يەنى يەھۇدىي ئىرقنىڭ ئالدىدىكى ئەڭ چوڭ توسالغۇنى سۈپۈرۈپ تاشلىماقچى بولىشىدۇ.

بۇ تۈر بىر پەلسەپەگە كۆچ بەرگەن، ئۇنى يىتەكلەپ ماڭغان نەرسە، ئىقتىسادىي ۋە سىياسىي تۈرمۇشتىكى غەلىتە تەلىماتلىرى ئىدى. ماركسىزمغا جان كىرگۈزگەن بۇ رۇھ، ئەقىللىق كىشىلەرنىڭ بۇ پەلسەپەگە ئىشىنىشلىرىگە توسالغۇ بولىدۇ. يەنە بىر تەرەپتىن ئەقلىنى ئىشلىتىشنى بىلمەيدىغانلار، ئىقتىسادىي بىلىملەردىن خەۋىرى بولمىغان كىشىلەر دەرھال

ماركسىزمچى بولشېۋىكلىرىدۇ. بۇ ھەربىكەتكە يول كۆرسىتىش، ئۇنى باشقۇرۇش ئۈچۈن"بۇ ھەربىكەتنىڭ ئۆزىمۇ ھاياتىنى داۋاملاشتۇرالىشى ئۈچۈن ئەقىل تەرىپىدىن يول كۆرسىتىلىشكە، باشقۇرۇلۇشقا ئېھتىياجلىق" دېيىشىپ، يەھۇدىيلار ئۆزلىرىنى پىدا قىلىش ئارقىلىق بولسىمۇ ئۆز قېرىنداشلىرىدىن بىرسىنىڭ مېڭىسىدىن لازىملىق ئەقلىنى چىقىرىشقا ئۇرۇنىشىدۇ.

ئەندى بىز، يەھۇدىيلار تەرىپىدىن باشقۇرۇلۇۋاتقان جىسمانى ئەمگەك بىلەن شوغۇللىنىدىغانلارنىڭ بىرەر ھەربىكەتنى قانداق قىلىپ بارلىققا كەلتۈرىلەيدىغانلىقىنى تەھلىل قىلىپ كۆرەيلى: سىرتقى كۆرۈنۈشىدە بۇ ھەربىكەتنىڭ غايىسى ئىشچىلارنىڭ تۇرمۇش شارائىتلىرىنى ياخشىلاش دەپ قارىلىدۇ. ئەمەلىيەتتە بولسا، يەھۇدي بولمىغان بارلىق مىللەتلەرنى زۇلۇم ئاستىغا قويۇپ ئۇلارنى يوقۇتۇشنى مەقسەت قىلىشقان. تېنچلىقپەرۋەرلىك ھەققىدىكى نەزەريىلىرىگە تايىنىپ مىللىي مەۋجۇتلۇق ئېڭىنى پالەش ھالىغا كەلتۈرىۋېتىش ئۈچۈن زىيالىي دەپ قارالغان ساھەدىكىلەردە ئىزچىل تۇرده يەھۇدىيلار قولىدا تۇتۇپ كەلگەن كۆچلۈك تەشۋىقات ئورگانلىرى فارماسونلۇقنىڭ قانات يايدۇرۇپ كېلىۋاتقان كۆرىشىنى خەلق ئاممىسى ئارىسىدا، بولۇپمۇ بۇرجۇئازىيە ئۇستىدە قانات يايدۇرىشىدۇ. ۋەيران قىلارلىق بۇ ئىككى كۆچكە يەنە بىر كۆچمۇ كېلىپ قوشۇلىدۇ. بۇ ئۈچىنچى كۆچ، تاقابىل تۇرماق بەكلا تەس، ئىنتايىن ۋەھىمىلىك بولغان زوراۋانلىق تەشكىلاتىدىن ئىبارەت. ماركسىزم، زوراۋان كۆچ بولۇش ئالاھىدىلىكىگە تايىنىپ دەسلەپكى ئىككى خىل قۇرال كۆچىدىن پايدىلىنىش ئارقىلىق تۈپ يىلتىزىدىن قومۇرۇپ تاشلىغان نەرسىلەرنى پۈتۈنلەي ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىپ يوق قىلىۋېتىشكە مەجبۇر. بۇ تۈردىكى پائالىيەتلەر، ئاجايىپ ھىلىگەرلەرچە پىلانلانغان ھەيران قالارلىق دەرىجىدىكى بۇرۇلۇش ھېساپلىنىدۇ. بۇ شۇنداق ھىلىگەرلەرچە بىر ھەربىكەت ئىدىكى، بۇ ھەربىكەتكە ئۆزلىرىنى دۆلەتنىڭ ئاز ـ تولا مەنسۇبي ئورنىنىڭ مەخسۇس ئورگانلىرى دەپ تونۇتۇشتىن ھۇزۇرلىنىدىغان ئورگانلارنىڭمۇ قوشۇلۇپ بېرىشى كۆرۈلگىدەك بولسا، بۇنىڭغىمۇ ھەيران قالغۇچىلىقى يوق. يەھۇدىيلار، قىسمەنلىكتى بەزى ئەھۋاللارنى ھېساپقا ئالمىغاندا ھەر دائىم ئۆزىنىڭ خاراپ قىلغۇچى ۋەزىپىسى ئۈچۈن يوقۇرى دەرىجىلىك مەمورى كادىرلىرىمىز ئارىسىدىن، ھەتتا ئەڭ يۇقۇرى سالاھىيەتلىك كىشىلەر ئارىسىدىن ئىنتايىن سادىق يارەمچىلەرنى تېپىۋېلىشقان. بۇ دۆلەت كادىرلار ئاممىسىنىڭ كۆزگە چېلىققىدەك ئالاھىدىلىكى شۇكى، ئۆزىدىن يوقۇرى دەرىجىلىك بىرەرسىنى كۆرسە ئىگىلىپ تازىم قىلىپ ئۆملەپ يۇرىشىدىغان، ئۆزىدىن تۆۋەن دەرىجىلىكلەرنى كۆرسە غادىيىپ كېتىشىدىغانلىقى بولۇپ، بۇ مىجەزلەر ئەسلىدە ھەيران قالغىدەك

ئاخماقلىقىنىڭ ئىپادىسى ئىدى. ئەمما دۆلەت ئورگانلىرىمىزدىكىلەردە كۆرۈلىدىغان بۇ تۈردىكى ئالاھىدىلىكلەر يەھۇدىيلارنى ئەڭ بەك قىزىقتۇرىدىغان، ئۇلارغا يېقىنلىشىش، ئۇلاردىن پايدىلىنىش يوللىرىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىدىغان پايدىلىق ئەھۋاللار بولۇپ، بۇ تۈر ئالاھىدىلىكلەر يەھۇدىيلار ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان ئالاھىدىلىكلەردۇر. بۇلارنى بىلگىنىمىزدىن كېيىن، ئۇلارنىڭ قىلماقچى بولغان غەرەزلىرىنى تەسۋىرلەشكە تىرىشساق، مۇنداق بىر كۆرۈنۈش ئوتتۇرغا چىقىدۇ:

يەھۇدىيلار، دۇنيانى ئېقتىسادىي جەھەتتىن قولغا كەلتۈرۈشنى مەقسەت قىلىشقىنىدەك، سىياسىي جەھەتلەردىمۇ ھۆكۈمرانلىق ئورۇنغا ئېرىشۈۋېلىشنى ئارزۇ قىلىشىدۇ. بۇ مەقسەتتە يەھۇدىيلار كۆرەشنىڭ بۇ ئىككى غايىسى ئۈچۈن ماركسىزمنى ئىككى قىسىمغا بۆلۈپ ئوتتۇرغا قويۇشىدۇ. كۆرۈنۈشتە بۇ ئىككى قىسىم بىر ـ بىرسى بىلەن مۇناسىۋىتى يوقتەك تۇيۇلىشى مۇمكىن. ئەمما بۇ ئىككى قىسىم بىر ـ بىرسىدىن ئايرىلماس بىر پۈتۈنلۈكنى شەكىللەندۈرگەن بولىدۇ. بۇ ئىككى قىسىم، سىياسىي پائالىيەتلەر ۋە ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى پائالىيىتى دەپ ئىككى مەزمۇندىن تەشكىل تاپىدۇ. ئىشچىلار ئۈيۈشما ھەربىتى ئەتراپىغا تەرەپتار توپلاشنى ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىدىغان بىر ھەربىەت بولۇپ، ئۇلار ئىشچىلارغا غوجايىنلىرىنىڭ پۇلپەرەسلىكى ۋە ئاچكۆزلىكىگە قارشى كۈرىشىدە ئىشچىلارغا ياردەم بېرىدىغانلىقىنى، ئۇلارنى ھمايە قىلىدىغانلىقىنى ۋەدە قىلىشىدۇ. ئەگەر ئىشچىلار دۆلەت تەرىپىدىن بىرەر ياردەمگە ئېرىشەلمىگىنىدە ياكى ھمايە قىلىنمىغىنىدا ئىشچىلار ئۆز مەنپەئەتىنى ھمايە قىلىش ئىشىنى مەسئۇلىيىتى يوق بىرەرسىنىڭ قولىغا تاشلاپ قويۇشنى ھەرگىز خالىمايدۇ. ئۇلار، بۇنداق ھەققانىي مۇداپىيە ئىشىنى ئۆزلىرى بىۋاستە ئۈستىگە ئېلىشنى ئارزۇ قىلىشىدۇ. پۇل تېپىش ھەۋىسى بىلەن كۆزىگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەي قالغان بۇرجۇئازىيە ئىشچىلارنىڭ ئېلىپ بېرىۋاتقان بۇ تۈر كۈرەشلىرىگە قانچىكى كۈچلۈك توسالغۇلىق قىلالايدىكەن، مەسىلەن بەك ئۇزۇن ئىش سائەتلىرىنى ئازايتمىغىنىدا، بالا ئىشچىلارنىڭ ئىشلىتىلىشىدە ئىنساپسىزلىق قىلىپ ئەمگەك شارائىتلىرىنى ياخشىلىمىغىنىدا، ئايال ئىشچىلارنى قوغداش تۈزۈمىنى يولغا قويمىغىنىدا، ئىش ئورنى بىلەن تۇرالغۇ ئۆي ـ مەھەللىسىدە سالامەتلىك، تازىلىق شارائىتلىرىنى ياخشىلاش ئۈچۈن قىلىشقا تېگىشلىك ھەر تۈرلۈك ئىشلارغا توسقۇنلۇق قىلىنغىنىدا، ئۇلاردىنمۇ ھىلىگەر بولغان يەھۇدىيلار بۇ سىنىپنىڭ، يەنى ئىزىلگەن ئىشچىلار سىنىپىنىڭ كۈرىشىگە ئىگە بولۇۋېلىشىدۇ. شۇنداق قىلىپ، يەھۇدىيلار ئىشچىلار ھەربىتىنىڭ داھىسى بولۇۋېلىشىدۇ. بۇ ۋەزىپىنى يەھۇدىيلار خوشاللىق بىلەن ئۈستىگە ئېلىشىدۇ. ئەسلىدە ئۇلارنىڭ مەقسىدى

ھەرگىزمۇ ئىجتىمائىي ياردىلارغا بىرەر چارە قىلىش ئەمەس. يەھۇدىيلارنىڭ ئىشچىلارنى ھمايە قىلىدىغان قىياپىتىگە كىرىۋېلىشىدىكى ئەسلى سەۋەپ، مىللىي ئىگىلىكىنىڭ ئىستىقبالىنى يوق قىلىۋېتىدىغان بىر ئىجتىمائىي كۈچنى ئاستا ـ ئاستا بارلىققا كەلتۈرۈشنى مەقسەت قىلىش ئىدى. چۈنكى، مۇكەممەل بىرەر سىياسەت بىر جەھەتتىن خەلقنىڭ سالامەتلىكىنى قوغداشنى، يەنە بىر تەرەپتىن مۇستەقىل بىر مىللىي ئىگىلىكنى قوغداشنى مەقسەت قىلىدۇ. ئەمما يەھۇدىيلار بۇ ئىككى تۈرلۈك مەقسەت ئالدىدا پۈتۈنلەي پەرۋاسىز تۇرىۋېلىپ، ئۆز غايىسى ئۈچۈن پائالىيەت قىلىش يولىدىكى بۇ تۈر توساقلارنى تازىلاشنىڭ غېمىدىلا يۈرىشىدۇ. يەھۇدىيلار ھەقىقەتەنمۇ مىللىي ئىگىلىكنىڭ مۇستەقىللىقىنى خالىمايدۇ. ئۇلارنىڭ بىردىن ـ بىر ئارزۇس ـــ مىللىي ئىگىلىكنى ۋەيران قىلىش. شۇ سەۋەپتىن ئىشچىلار ھەرىكىتىنىڭ قوغدىغۇچىسى، ئۇنىڭ يېتەكچىسى ئورنىغا ئېرىشىۋالغان يەھۇدىيلار ئىشقا ئاشۇرۇش مۇمكىن بولمايدىغان ياكى ئىجرا قىلىنغىنىدا مىللىي ئىگىلىكنىڭ گۈمران بولىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان خىيالدىلا بولۇپ، بۇ جەھەتتە ۋىجدانى قىلچىمۇ ئازاپ ھېس قىلمايدۇ. يەھۇدىيلار ساغلام بىر ئىرق كۆرۈشنى ھەرگىزمۇ خالىمايدۇ. ئۇلارنىڭ ئارزۇ قىلىدىغىنى سۈپىتى چۈشكەن، قۇللۇققا رازى بولىدىغان بىر قوتان ئادەملەرنى كۆرۈشتۇر. ئۆزى ئۈچۈن پايدىلىق بىرەر نەتىجىگە ئېرىشەلمەيدىغانلىقىنى، ۋەزىيەتنى ئۆزگەرتىشكە كۈچى يەتمەيدىغانلىقىنى ياخشى بىلىدىغانلىقى ئۈچۈن، خەلق ئاممىسى ئاربىسىدا كۈچلۈك غەزەپ پەيدا قىلىدىغان، قىلچە مەنىسى يوق تەلەپلەردە بولۇشنى ئەنە شۇ مەقسەتتە ئوتتۇرغا چىقىرىشىدۇ. ئۇلارنىڭ ئەسلى غەرىزى ئەتراپىنى قالايماقانلاشتۇرىۋېتىش بولۇپ، ھەرگىزمۇ ئىشچىلارنىڭ ئىجتىمائى ئەھۋالىنى ھەقىقى جەھەتتىن ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن ياخشىلاش دەيدىغان مەقسەتلىرى بولغان ئەمەس.

دېمەككى، كەڭ خەلق ئاممىسىنى ئىزچىل تۈردە تەپسىلى چۈشەندۈرۈپ ئويغاتماي تۇرۇپ، ئۇلارنىڭ بېشىغا كەلگەن ئېغىر نامراتلىقنىڭ ئەسلى سەۋەپلىرى ھەققىدە توغرا مەلۇماتلار بېرىلمەي، بۇ جەھەتتە كەڭ كۆلەملىك پائالىيەت بىلەن شوغۇللانماي تۇرۇپ يەھۇدىيلارنىڭ ئىشچىلار ھەرىكىتىگە ھەممە قوبۇل قىلىشقان بىردىن ـ بىر رەھبەر بولۇۋېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس. ئەگەر بۈگۈن كۆرۈلۈۋاتقىنىدەك خەلق ئاممىسى ئېنىق بىر غايىگە يىتەكلەنمىگىنىدە، دۆلەتمۇ بۇ ئىشلارغا ئاربىلاشماي پەرۋاسىز بولۇۋالغىنىدا، خەلق ئاممىسىمۇ ئىقتىسادى جەھەتتە ئەڭ يۇزسىز ۋەدىلەرنى بېرىپ كېلىۋاتقان كىشىلەرنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ كېتىۋېرىدۇ. بۇنداق يالغان ۋەدە قىلىش ئىشلىرىغا يەھۇدىيلار ئىنتايىن ئۇستا. چۈنكى،

يەھۇدىيلاردا ئەخلاقلىق بولۇش دەيدىغان مەسىلە مەۋجۇت ئەمەس؛ ئۇلاردا ئەخلاقنىڭ ئۇۋۇقمۇ يوق. شۇڭا، يەھۇدىيلارنىڭ ئەخلاقسىزلىق قىلىشىنى تېزگىنلەش مۇمكىن ئەمەس.

شۇ سەۋەپتىن، ئۇلار خەلق ئاممىسىنى ئۆزىگە بەكلا ئاسان جەلىپ قىلىۋالالايدۇ. ئۇزۇنغا قالماي بۇ ئاممىنى رىقابەتچىلىرىگە قارشى ھۇجۇمغا سالىدۇ. يەھۇدىيلار ئەزەلدىن روھىدا مەۋجۇت بولۇپ كېلىۋاتقان قوپاللىق، بۇلاڭچىلىق خاراكتېرىگە ماس ھالدا ئىشچىلار ھەرىكىتىگىمۇ ئەڭ قوپال زوراۋانلىق خاراكتېرىنى سىڭدۈرىۋېتىدۇ. بۇ جەريانداا ئىشچىلار ئارىسىدىكى ئەقىللىق، قاماقچا چۈشمەيدىغانلارنىڭ قارشى چىقىشلىرىنى قورقۇتۇش، ۋەھىمە سېلىش يولىغا تايىنىپ زەربە بېرىشكە ئۇرۇنىدۇ. بۇنداق بىر ھەرىكەتنىڭ ئاقىۋىتى ھەقىقەتەنمۇ قورقۇنۇشلۇق.

نەتىجىدە، يەھۇدىيلار مىللىي ئىگىلىككە، خەلق پاراۋانلىقىغا كاپالەتلىك قىلىدىغان ئاساسلارنى ئىشچىلار سىنىپى ۋاستىسىغا تايىنىپ يەر بىلەن يەكسان قىلىۋېتىدۇ.

يەھۇدىيلارنىڭ بۇ تۈر پائالىيەتلىرى بىلەن بىر قاتاردا سىياسى تەشكىلات پائالىيەتلىرىمۇ كۈچىيىپ بارىدۇ. يەنى بۇ تۈر سىياسىي كۈچىيىشلەردە ئىشچىلار ھەرىكىتى خەلق ئاممىسىنى سىياسىي تەشكىلاتلارغا ئەزا بولۇشقا تەييار قىلىشىدۇ، ھەتتا ئۇلارنى قامچىلاپ قوغلىغاندەك بۇ تەشكىلاتلارغا مەجبورى تۈردە ھايداپ كىرىدۇ. بۇ ئەھۋال، ئىشچىلار ھەرىكىتىمۇ ئارزۇلايدىغان بىر ئەھۋال. سىياسىي تەشكىلاتلاردا تەشكىلى ئورگانلىرىنىڭ پائالىيىتىگە كاپالەتلىك قىلىدىغان كىرىم دەل شۇ ئىشچىلار ھەرىكىتىدىن كەلمەكتە. ئىشچىلار ھەرىكىتىدە كىشىلەرنىڭ سىياسىي پائالىيەتلىرىنى تېزگىنلەپ تۇرىدىغان ئورگانلار يەھۇدىيلارنىڭ قولىغا ئۆتۈپ كېتىدۇ، بارلىق سىياسىي نامايىش ھەرىكەتلىرىگە ئادەم يىغىش ئىشلىرى يەھۇدىيلارنىڭ قولىدا تۇتۇلۇپ، ئۇلارنى سىياسىي ئەقىدىسىنىڭ بويرۇقىغا بوي سۇنىدىغان قىلىۋېلىشىدۇ. شۇنداق قىلىپ، ئىشچىلار ئۈيۇشمىلىرى بىلەن سىياسىي تەشكىلاتلار مەزمۇن جەھەتتىن مەدەنىيەت سەۋىيىسى بەكلا تۆۋەن بولغان كىتاپخانلىرىنىڭ سىياسىي كۆزقاراشلىرى بىلەن ئىدىيىلىرىگە ماس كېلىدىغان بىر تەشۋىقات ۋاستىسىنى قۇرۇپ چىقىپ دۆلەت ئورگانلىرىغا، سىياسى تۈزۈمگە قارشى ئىسيانكارلىقنى تەشۋىق قىلىشقا كىرىشىدۇ. بۇنداق ئىسيانكارلىق روھ، بىر خەلقنىڭ ئەڭ تۆۋەن تەبىقىلىرىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان ئاممىنى جاسارەت تەلەپ قىلىدىغان ھەرىكەتلەرگە ئاتلىنىشقا تەييار ھالغا كەلتۈرۈۋېلىشىدۇ. بۇنداق بىر تەشۋىقات ئورگىنىنىڭ ۋەزىپىسى ھەرگىزمۇ سەۋىيىسى تۆۋەن خەلق ئاممىسىنىڭ بىلىم سەۋىيىسىنى

ئۆستۈرۈشنى مەقسەت قىلمايدۇ. يەھۇدىيلارنىڭ باشقۇرۇشى ئاستىدىكى ئىشلار ئادەتتىكى كىشىلەرنىڭ ھەۋىسىنى قوزغاشنىلا مەقسەت قىلغان بولىدۇ.

بۇ تۈر تەشۋىقات مەتبۇئاتلىرى مىللىي غۇرۇرىمىز، يۈكسەك مەدەنىيىتىمىز، ئەنئەنىلىرىمىز ۋە مۇستەقىل ئىگىلىكىمىزنىڭ ئۈلى بولغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىگە ھۇجۇم قىلىپ، ئۇلارغا تۆمەت چاپلايدۇ. يەھۇدىيلارنىڭ دۆلەت ھوقۇقىنى قولغا چۈشۈرۈۋىلىشىغا توسالغۇلۇق قىلماقچى بولغانلارغا، ياكى بولمىسا ھاكىمىيەتنىڭ يېڭى غوجايىنى، ھاكىمىيەت ئۈستىدە تۈرىۋاتقان كىشىلەر بىلەن ئۇلارنىڭ ئەقىللىق كىشىلىرىدىن يەھۇدىيلار ئۈچۈن خەتەرلىك بولۇپ كۆرۈنگەن دۆلەتنىڭ تاللانغان، ئالاھىدە خاراكتېرلىكى ئادەملىرىگە قارشى "يەھۇدىي مەتبۇئاتى" ھۇجۇم قىلىشىپ، بۇ تۈرلىكى كىشىلەرنى خەلقنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈرۈشكە تىرىشىدۇ. چۈنكى، يەھۇدىينىڭ ئۆچمەنلىكىگە ئۇچراشتا ئۇلارغا قارشى ئىش قىلىشلا شەرت ھېساپلانمايدۇ. يەھۇدىينىڭ، ھەر قانداق بىر كۈندە ئۇلارغا قارشى بىر دۈشمەنلىك قارىشىغا كېلىشىڭىز ياكى ئۇلارنى دۈشمەن مىللەتنى كۈچەيتىش ئۈچۈن قابىلىيىتىڭىزنى ئىشقا كىرىشتۈرىشىڭىزدىن گۇمان قىلىشى، سىزگە ئۆچمەنلىك ساقلىشى ئۈچۈن يېتەرلىك سەۋەپ ھېساپلىنىدۇ. بۇ جەھەتتە ھەرگىزمۇ خاتا قىلمايدىغان تۈغما قابىلىيىتىگە ئىگە يەھۇدىيلار ھەر قانداق بىرسىنىڭ تۈغما قارشى چىقىش قابىلىيەتلىرىنىڭ ھىدىنى دەرھال ئالالايدۇ. ئۇنىڭ كۆڭلىدىن ئورۇن ئالالمىغان بىرسى يەھۇدىينىڭ ئۆزىگە دۈشمەن بولۇپ قالىدىغانلىقىدىن ھەرگىز گۇمانلانماسلىق كېرەك. يەھۇدىيلار ھۇجۇمغا ئۇچرىغان بىرسى ئەمەس، بەلكى ھۇجۇمغا ئۆتكەن، ھۇجۇم قىلىدىغان بىرسى بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارغا ھۇجۇم قىلغان بىرسىنىلا ئەمەس، ھۇجۇم قىلىشىغا قارشى چىققان بىرسىنىمۇ ئۆزىگە دۈشمەن دەپ ھېساپلىشىدۇ. يەھۇدىيلاردىكى ھەققانىيەت بىلەن تولۇپ تاشقان جاسارەتلىك روھلارنى ئىزىپ تاشلاش ئۈچۈن جەڭدە پايدىلىنىدىغان قۇراللىرى مەرتلىككە ھەرگىزمۇ توغرا كەلمەيدىغان نەرسىلەردۇر. ئۇلار بۇ پەسكەش ئىشلىرى ئۈچۈن يالغانچىلىق بىلەن تۆھمەت قۇرالىدىن پايدىلىنىدۇ.

ئۇلار ھېچقانداق نەرسىدىن چېكىنمەيدۇ، ئۇلارنىڭ ئەسكىلىكلىرى شۇنچىلىك ئېغىر ئىدىكى، خەلقىمىزنىڭ كۆزىگە شەيتاننىڭ نەق رەسمى ياكى بارلىق ئەسكىلىكلەرنىڭ سىموۋۇلى بولۇپ يەھۇدىيلار كۆزىگە كۆرۈنگەن بولسا بۇنىڭغا ھەيران قېلىشىمىز ھاجەتسىز. خەلق ئاممىسى ئىچىدە يەھۇدىيلارنىڭ ھەقىقىي قىياپىتىنىڭ ئاشكارە بىلىنمەي قالغانلىقى، يوقۇرى تەبىقىلەردە تۈغما قابىلىيىتىنىڭ بولماسلىقى، ئەقلىنىڭ كاملىقى، يەھۇدىيلار تەرىپىدىن باشقۇرۇلۇۋاتقان بۇ يالغان كۆرەشكە خەلق بەكلا ئاسان قۇربان

بولۇپ كېتىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارماقتا. يوقۇرى تەبىقە كىشىلىرى تۇغما قورقۇنچاقلىقى سەۋەبىدىن يەھۇدىيلارنىڭ يالغانچىلىق، تۆھمەت بىلەن ھۇجۇم قىلغان كىشىدىن ئۆزىنى چەتكە ئېلىشقا ئۇرۇنغان بولسا، خەلق ئاممىسىمۇ ئاخماقلىقى ياكى ساددىلىقى سەۋەبىدىن بۇ تۈر ئىسيانكار خاراكتېرلىك ئادەم ئۈستىدە توقۇم چىقىرىلغان يالغان گەپلەرگە ئىشىنىپ قېلىشىدۇ. ھۆكۈمەت ئىچىدە سالاھىيەتكە ئىگە كىشىلەر بولسا، بىر بولسا ئۇنىنى چىقارماي جىم تۇرىۋېلىشىدۇ ياكى بولمىسا ناھەق ھۇجۇمغا ئۇچرىغان ئادەمنى سولتقا تارتىشىدۇ. گويا، بۇ تۈر ئىشەك مىجەزلىك مەمورى كادىرلارنىڭ بۇ تۈرده ھەرىكەت قىلىشى دۆلەتنىڭ ئابرويىنى قوغدىغانلىق، ئامانلىققا كاپالەتلىك قىلغانلىق ھېسابلىنارمىش.

ئاقىۋەتتە، يەھۇدىيلار تەرىپىدىن پايدىلىنىغان ماركسىزم قۇرالىنىڭ ۋەھىمىسى بۇ تۈر ئەقىللىك كىشىلەرنىڭ مىڭلىرىگە، روھىغا قورقۇنۇشلۇق چۈشكە ئايلىنىپ زەربە بېرىشكە، ئۇلارنىڭ ئەقلىنى ئىسكەنجىگە ئېلىشقا باشلايدۇ. بۇ ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان مەمورى كادىرلار بۇنداق ۋەھىمىلىك بىر دۇشمەن ئالدىدا دىرىلدەپ تىترەشكە باشلاپ، ئاخىرى بىر كۈنى ئۇلارنىڭ قۇربانىغا ئايلىنىپ قالىدۇ.

ك) يەھۇدىيلارنىڭ دۆلەت ئىچىدىكى ئۈستۈنلۈكى بۈگۈن شۇنچىلىك مۇستەھكەم ئورۇنغا ئېرىشتۇرۇلگەنكى، ئۇلار ئۆزلىرىنى ئوچۇق ـ ئاشكارە يەھۇدىي دەپ ئېلان قىلىش جاسارىتىنى كۆرسىتىدىغان ھالغا كېلىۋېلىشتى. ھەتتا بۇنىڭ بىلەنلا چەكلىنىپ قالماستىن، ئىرقى بىلەن سىياسىي قاراشلىرىنى زىر ـ زەۋىرىگىچە تولۇق ئوتتۇرغا قويۇپ ئۆتۈشتىنمۇ قىلچە تەپ تارتماس ھالغا كېلىۋېلىشتى. بۇ ئىرقتىكىلەرنىڭ بىر قىسمى ئۆزلىرىنى ئوچۇق ـ ئاشكارە ھالدا نېمىسلارغا يات بىر مىللەت دەپ كۆرسىتىشمەكتە. ئەسلىدە بۇمۇ ئۇلارنىڭ بىر يالغانچىلىقلىرىدىن باشقا بىر نەرسە ئەمەس ئىدى. چۈنكى، سيونىزم پۈتۈن دۇنياغا يەھۇدىيلارنىڭ پەلەستىنده بىر دۆلەت قۇرۇپ چىقىش ئارقىلىقلا خاتىرجەم بولالايدىغانلىقىنى ئوتتۇرغا قويۇش ئارقىلىق، ئاخماق كىشىلەرنى يەنە بىر قېتىم ئوچۇق ـ ئاشكارە ئالدىم خالتىسىغا چۈشەرگەن ھېسابلىنىدۇ. يەھۇدىيلاردا ھېچقاچان پەلەستىنده بىر دۆلەت قۇرۇپ ئۇ يەرگە بېرىپ ئورۇنلىشىش خىيالى يوق. ئەسلىدە ئۇلار پەلەستىنده پەقەتلا كىشىلەرنى ئالدايدىغان خەلقئارالىق سيونىزم ھەرىكەتلەرنىڭ بىر مەركىزى تەشكىلاتىنى قۇرۇپ چىقىشتىن باشقا ھېچ نېمىنى ئويلىمايدۇ. قۇرۇلىدىغان بۇنداق بىر تەشكىلات ھاكىمىيەت تىكلەش ھوقۇقىغا ئېرىشىپ، باشقا دۆلەتلەر تەرىپىدىن قوغدىلىش زۆرۈرىيىتىنى ھېس قىلمايدىغان بولىدۇ. بۇ تەشكىلات، مۇستەقىللىقىنى قولغا كەلتۈرۈپ، يۈزدىكى نىقاۋى ئېچىپ تاشلانغان ياكى

بولمىسا ئۆزلىرىنى ئاشكارىلاپ قويغان بارلىق ۋەيرانە يەھۇدىيلارنىڭ پانالىنىدىغان، كەلگۈسىدىكى ۋە ھازىرقى رەزىل، ئالدامچى يەھۇدىيلارنى يېتىشتۇرىدىغان يوقۇرى دەرىجىلىك مەكتىۋىگە ئايلىنىدۇ.

ئەنە شۇنداق ئىككى يۈزلىمچى بەزى يەھۇدىيلار ئۆزلىرىنى مەن نېمىس، مەن فرانسۇز ياكى مەن بىر ئېنگلىز دەپ يۈرگىنىدە، يەنە بىر قىسمىنىڭ ئۆزلىرىنى يەھۇدىي ئىرقىغا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى ئاشكارە ئىپادىلەپ تۇرەلىشى، ئۆزلىرىگە بولغان ئىشەنچىنىڭ كۈنسايىن ئارتىۋاتقانلىقىنى، ئەندى ئۆزلىرىنى بىخەتەر ھالغا كەلدۇق دەپ قارايدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرەلەيدۇ. بۇنداق بىر ئەھۋالدا قالغان مىللەتلەرنىڭ قىلچە پەرۋا قىلماي يۈرگەنلىكى، يەھۇدىيلارنىڭ غالىبىيەت كۈنلىرى ھەققەتەنمۇ يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئىسپاتلاپ بەرمەكتە.

قارا چاچلىق يىرگىنىشلىك بىر يەھۇدىي، بېشىغا كېلىدىغان خەۋپتىن بىخەۋەر بىر قىزنى نەچچە سائەتلەپ كەينىدىن كۈزىتىپ يۈرىدۇ. ئاخىرى بۇ ياش قىزنى ئۆزىنىڭ پەسكەش قېنى بىلەن بۇلغاش مەقسىدىگە يېتىۋالىدۇ. ئۇ قىزنى تەۋە بولغان ئىرقىدىن يۇلۇپ ئالىدۇ. ... يەھۇدىيلار، ئۆز ھۆكمۈرانلىقى ئاستىدا تۇتماقچى بولىۋاتقان بىر ئىرق ئىگە بولغان پۈتۈن ئاساسلىرىنى تۇپ يىلتىزىدىن قۇمۇرۇپ تاشلىماقچى بولىدۇ. ئايالالارنىڭ، ياش قىزلارنىڭ ئەخلاقىنى بۇزغىنىغا ئوخشاش، ئۆز ئىرقى بىلەن يەنە بىر ئىرق ئوتتۇرسىدىكى "قان" توسقىنى ئۆرۈپ تاشلاش، ئۇ توساقنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش ئۈچۈن ھەر تۈرلۈك تەدبىرنى ئىشقا سالىدۇ. نېگىرلارنى گېرمانىيىگە ئېلىپ كەلگەنلەرمۇ ئەنە شۇ يەھۇدىيلار ئىدى. ئۇلار ئەنە شۇ يوشۇرۇن غەرەزلىرى، ئاشكارە غايىسى ئۈچۈن نېگىرلارنى ھازىرمۇ بۇ يەرگە توشماقتا. ئۆچمەنلىك قىلىۋاتقان ئاق تەنلىك ئىرقلارنى شالغۇتلاشتۇرۇپ پەيدا قىلغان بۇزۇلۇشتىن پايدىلىنىپ يوقۇتۇشقا ئۇرۇنۇش، ئۇلارنىڭ مەدەنىيەت ۋە سىياسىي سەۋىيىسىنى پەسەيتىش، ئۇنىڭغا ئىگىدارچىلىق قىلماقچى بولىشىدۇ. چۈنكى، ئىرقى ساپ بولغان، قېنىنىڭ كۈچىنى بىلىدىغان مىللەت ھەرقانداق قىلسىمۇ ھەرگىز يەھۇدىيلارغا باش ئەگمەيدۇ. ئەمما، يەھۇدىيلار بۇ دۇنيادا ئىزچىل تۇرده، پەقەت شالغۇتلارنىڭلا غوجايىنى بولالىشى مۇمكىن.

شۇنداق بولغاچقا، يەھۇدىيلار كىشىلەرنى ئىزچىل تۇرده زەھەرلەپ تۇرىدۇ، شۇ ئارقىلىق ئىرقلارنىڭ سۈپىتىنى چۈشۈرۈشكە ئۇرۇنىشىدۇ. يەھۇدىيلار بۇ جەريانداا يەنە سىياسىي جەھەتتىن دېموكراتىيىنىڭ ئورنىغا پرولىتارىيات دىكتاتۇرىسى ئىدىيىسىنى سىڭدۈرۈشقا كىرىشىدۇ.

ماركسىزم، يەھۇدىيلارنىڭ دېموكراتىيىدىن ۋاز كېچىشىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىدىغان، يەھۇدىيلارنى دىكتاتۇرلۇقتىن ئىبارەت زوراۋانلىق كۈچىگە تايىنىپ

باشقا مىللەتلەرنى باشقۇرۇشقا كاپالەتلىك قىلىدىغان بىر ۋاستە بولۇپ بەرمەكتە. شۇنداق قىلىپ، يەھۇدىيلار قوش يېڭىلىق كەلتۈرۈش ئۈچۈن پىلانلىق تۈردە ھەرىكەت قىلىشىدۇ. بۇ تۈر قوش يېڭىلىق ھەرىكىتى، ئىقتىسادىي ۋە سىياسىي ساھەلەردە بارلىققا كېلىدۇ.

ئىچكى تەرەپتىن پەيدا قىلىنغان بۇ ھۇجۇمغا قارىتا ئاكتىپ تۈردە قارشىلىق كۆرسەتكەن مىللەتلەرنى يەھۇدىيلار قوزغىغان خەلقارالىق نوپوزى ۋە ئۇنىڭ تەسىرىگە تايىنىپ دۈشمەن كۈچلىرى بىلەن قورشاۋغا ئېلىشقا كىرىشىدۇ. شۇ ئارقىلىق ئۇلارنى ئۇرۇش قىلىشقا مەجبۇرلايدۇ. ئاقىۋەتتە پىلان قىلىشقان ۋاقىتتا ئۇرۇش مەيدانىغا ئىنقىلاپ بايرىقىنى تىكىشىدۇ.

دۆلەتلەرنى ئىقتىسادى جەھەتلەردە ۋەيران قىلىشقا باشلايدۇ. شۇ ئارقىلىق ئۇنۇمسىز ھالغا كەلتۈرۈلگەن قانۇنۇڭ كۈچىنى دۆلەتنىڭ ئىلىكىدىن تارتىپ ئېلىپ، ئۇلارنى ئىقتىسادىي تېزگىن ئاستىغا ئېلىۋېلىشىدۇ.

يەھۇدىيلار دۆلەتنى سىياسىي ھاياتىنى ساقلاش ۋاستىلىرىدىنمۇ مەھرۇم قىلىدۇ. ھەر تۈرلۈك تىركىشىشلەرنىڭ، مىللىي مۇداپىيىنىڭ ئاساسلىرىنى چىرىتىشكە كىرىشىدۇ. خەلقنىڭ ھۆكۈمىتىگە بولغان ئىشەنچىنى ئاجىزلاشتۇرىدۇ. ئۇنۇمۇش تارىخنى قارىلاپ كۆرسىتىش ئارقىلىق دۆلەتنىڭ ئابرويىنى تۆكىدۇ. مۇقەددەس بولغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى پاتقاققا مىلەپ قاپقارا قىلىپ كۆرسىتىشكە تىرىشىدۇ.

مەدەنىيەت ساھەلىرىگىمۇ قولىنى ئۇزارتىشىپ سەنئەتنى، ئەدەبىياتنى قارىلاشقا كىرىشىدۇ. شۇ ئارقىلىق تەبىئى ھېسسىياتلارنى قالايماقانلاشتۇرىۋېتىدۇ. بارلىق گۈزەللىك، يۈكسەك مەسئۇلىيەت، ئابروي ۋە مەھرىبانلىق ئۇقۇملىرىنى بىراقلا ئاستىن ـ ئۈستىن قىلىۋېتىشىدۇ. كىشىلەرنى تۇرىۋاتقان پەسكەش، رەزىل مىجەزلىك تەرىپىگە قاراپ يېتىلەپ ماڭىدۇ.

ئاخىرىدا، يەھۇدىيلار دىن بىلەن ئەخلاقنى كۈلكىلىك، بەكلا نادان قىياپەتكە كەلتۈرىشىدۇ. مۇقەددەس ئەنئەنىلەرنى، ئۆرپە ـ ئادەتلەرنى ئۆلگەن، مودىدىن قالغان ۋە كونىرىغان نەرسىلەر قاتارىدا كۆرسىتىشىدۇ. شۇنداق قىلىپ بىر مىللەتنىڭ جان تىكىپ كۈرەش قىلىدىغان ئەڭ ئاخىرقى ئاساسلىرىنىمۇ ئەمەلدىن قالدۇرىشىدۇ.

ل) شۇ چاغقا كەلگىنىدە ئۇلار ئەڭ ئاخىرقى، ئەڭ زور ئىنقىلاپ ھەرىكىتىنى قوزغىشىدۇ. شۇنداق قىلىپ، يەھۇدىيلار سىياسىي كۈچنىمۇ قولغا كىرگۈزۈۋالغىنىدىن كېيىن، نىقاۋنى چۆرۈپ تاشلاپ، دېموكراتىيىنىڭ، خەلقنىڭ دوستى ھېسابلانغان يەھۇدىيلار، شۇندىن باشلاپ رەسمى بىر قاتىل، ئىرق دۈشمىنى بولغان يەھۇدىي قىياپىتىنى ئوتتۇرغا چىقىرىشىدۇ. بىر قانچە يىل ئىچىدە ئەقىل بۇلاقلىرىنىڭ يىلتىزىنى قۇرۇتۇشقا كىرىشىدۇ.

مىللەتلەرنىڭ مەنسۇبي يىتەكچىلىرى بولغان كىشىلەرنى تازىلىۋېتىپ ئۇلارنى تۆمۈر تاپىنى ئاستىدا ئېزىشكە باشلايدۇ.

بىزگە بۇ تۇر زۇلمەتلىك دۇنيانىڭ ئەڭ جانلىق ئۇلگىسىنى رۇسىيىدە تولۇق كۆرسىتىپ بەرمەكتە. رۇسىيىدە، يەھۇدىيلار شۇنچە چوڭ بىر مىللەت ئىچىدە ئۆز ھاكىمىيىتىنى تىكلىۋېلىش ئۈچۈن ئىنتايىن ۋەھشى، ئىنتايىن قورقۇنۇشلۇق بىلىمسىزلىككە تايىنىپ 30 مىليونغا يېقىن ئادەمنى ئۆزىنىڭ يازغۇچى ۋە باندىتلىرى قولى بىلەن ئاكتىسىيە بازىرى بۇلاڭچىلىرىغا ئۆلتۈرگۈزگەن ياكى ئاچارچىلىق ئىچىدە ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلغان ئىدى. بۇ يەردە شۇنىمۇ كۆرسىتىپ ئۆتىشىمىز كېرەككى، بۇ ئىشلار يەھۇدىيلارنىڭ مىللەتلەر ئەركىنلىكىنى يوق قىلىۋېتىشى بىلەنلا تۈگىمەيدۇ. بۇ يوقۇتۇلۇشقا مەھكۇم قىلىنغان مىللەتنىڭ تەييارتاپلىرىمۇ ئاخىرى تازىلىنىدۇ. يەھۇدىيغا قۇربانلىق قىلىنغانلارنىڭ ئۆلۈمى، ئاخىرقى ھېساپتا بۇ قانخورنىڭمۇ ئۆلۈمىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

گېرمانىيىنىڭ تارمار قىلىنىش سەۋەپلىرىنى تەتقىق قىلىدىغان بولساق، بۇنىڭ ئەڭ ئالدىنقى ۋە ئەڭ ئېنىق سەۋەپچىسى قاتاردا ئىرق مەسىلىسىنى يەھۇدي خەۋپىنى ھېس قىلالمىغانلىق، بۇ خەۋپىنى ئالدىن كۆرەلمىگەنلىكتىن كېلىپ چىققانلىقىنى كۆرۈپ ئالالايمىز.

1918 ـ يىلىنىڭ ئاۋغۇست ئېيىدا ئۇرۇش مەيدانىدا دۈچ كەلگەن مەغلوبىيەتلەرگە بەرداشلىق بېرىش ئۈنچە تەس ئىشمۇ ھېساپلانماسلىقى كېرەك ئىدى. بۇ مەغلوبىيەتلەر مىللىتىمىزنىڭ بۇرۇن قولغا كەلتۈرگەن غالىبىيەتلىرى ئالدىدا ھېچ نېمىگە ئەرزىمەيتتى. بىزنىڭ تارمار قىلىنىشىمىزغا بۇ مەغلوبىيەتلەر سەۋەپ بولغان ئەمەس. بىز، مىللەتلەرنىڭ مەۋجۇت بولۇشىغا يىتەكلەيدىغان، شۇ ئارقىلىق ھاياتىنى قانۇنلاشتۇرىدىغان سىياسى كۈچ ۋە ئىنستىنكتىنى ئون يىلدىن بېرى سىستېمىلىق تۈردە خەلقىمىزنىڭ ئىلكىدىن ئېلىپ بۇ مەغلوبىيەتلەرنى كۆرسەتكەن قۇدرەت تەرىپىدىن يەرگە يېقىتىلدۇق. كونا رېيچ، خەلقىمىز تەۋە بولۇاتقان ئىرق ئاساسلىرىنىڭ قوغدىلىشى جەھەتتە ئوتتۇرغا چىققان مەسىلىلەرگە سەل قاراش نەتىجىسىدە، بىر مىللەتنىڭ بۇ ئالەمدە ياشاش ئۈچۈن قولىدا تۇتۇپ كېلىۋاتقان بىردىن بىر ھەققىنى قارىلاپ كۆرسەتكەن ئىدى. شالغۇتلاشقان، يا بولمىسا شالغۇتلىشىشقا پۈرسەت تۇغدۇرۇپ بەرگەن مىللەتلەر تەڭرىنىڭ قۇدرىتىگە قارىتا گۇناھ سادىر قىلىشقانلار ھېساپلىنىدۇ. بىر مىللەت، ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى تەبىئەت ئاتا قىلغان، تېگى ـ تەكتى قېنىغا بېرىپ تاقىلىدىغان ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلىرىنى ساقلاپ قالالمىغىنىدا، بۇ

ئالەمدىكى مەۋجۇتلۇقنىڭ خاتىمە بېرىلىشىدىن نارازىلىق بىلدۈرۈپ دەرت تۆكۈشىگىمۇ ھەققى يوق.

بۇ ئۆتكۈنچى ئالەمدە بارلىق ئىشلارنى تېخىمۇ ياخشى قىلىش مۇمكىنچىلىكى بار ئىدى. ھەر بىر مەغلوبىيەت كەلگۈسى غالىبىيەتنىڭ ئانىسى بولالىشى مۇمكىن ئىدى. ھەر بىر مەغلوبىيەتلىك ئۇرۇش كەلگۈسىدە بىر يۈكسىلىشكە سەۋەپ بولالىشى مۇمكىن ئىدى. ھەر قانداق بىر قىينىچىلىقنىمۇ ئادەمنىڭ غەيرىتى ئارقىلىق يېڭىپ چىقىش مۇمكىن ئىدى. ھەر قانداق بىر زۇلۇم، ھەر قانداق بىر بېسىم قانىنىڭ ساپلىقىغا كاپالەتلىك قىلىنغانلا بولىدىكەن ئەخلاقى جەھەتتە قايتا تىرىلىشنى بارلىققا كەلتۈرىدىغان قۇۋۋەتنى پەيدا قىلالىشى، ھەربىرىكە ئاتالانداۋۇرالىشى مۇمكىن ئىدى. ئەمما قانىنىڭ ساپلىقىنى قولدىن بېرىپ قويغىنىدا سائادەتمۇ قولدىن كېتىپ، ئادەمنى مەڭگۈ خورلۇققا قالدۇرىدىغان سەۋەپكە ئايلىنىپ قالىدۇ. بۇنداق بىر يىمىرىلىشنىڭ مەنۇيي، ئەخلاقىي ئاقىۋەتلىرى ھەرگىز يوقالمايدۇ. ھاياتلىقنىڭ قالغان مەسىلىلىرىنى بۇ بىرلا مەسىلە بىلەن سېلىشتۇرۇلغىنىدا قالغان بارلىق مەسىلىلەرنىڭ ئەھمىيىتى بۇ مەسىلە ئالدىدا ھېچ نېمىگە ئەرزىمەيدۇ. ھاياتلىقنىڭ بارلىق مەسىلىلىرى ۋاقىت ئۆتكەنسىرى يوقۇلۇپ بېرىشى مۇمكىن. ئەمما قانىنىڭ ساپلىقىنى ساقلاپ قېلىش ياكى قانىنىڭ بۇزۇلۇشى مەسىلىسى، يەر يۈزىدە ھاياتلىق داۋاملىشىدىغانلا بولىدىكەن مەڭگۈ يوقالمايدۇ.

ئۇرۇشتىن بۇرۇن يۈز بەرگەن بەزى مۇھىم ھادىسىلەر تەتقىق قىلىنغىنىدا، ئۇلارنىڭ ھەممىسىلا ئىرق مەسىلىسىگە بېرىپ تاقىلىدىغانلىقىنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ. مەيلى ھوقۇقى مەسىلىلەر بولسۇن، مەيلى ئىقتىسادىي ھاياتتا ئۈينالغان چوڭ ئۇيۇنلار بولسۇن، ياكى بولمىسا سىياسىي ساھەدە كۆرۈلگەن ۋەيرانچىلىقلار، ماۋارىپتىكى مەغلوبىيەتلەر بولسۇن، ھەتتا مەتبۇئاتلارنىڭ داڭلىق كىشىلىرى ھەققىدە پەيدا قىلغان يامان تەسىرلەر توغرىسىدىكى ئىشلار بولسۇن، بۇ تۈردىكى ناچار ئىشلارنى چوڭقۇرلاپ تەتقىق قىلىدىغانلا بولساق، ئىرق مەسىلىسىگە ئەھمىيەت بېرىلمىگەنلىكىنى، ياكى بولمىسا يات بىر مىللەتنىڭ ئىرقىمىزغا خەۋپ كەلتۈرۈۋاتقانلىقىنى سېزىۋېلىنمىغانلىقى كۆرۈلىدۇ. بۇ جەھەتتە بارلىق يېڭىلىق ھەربىرىكەتلىرىنىڭ، بارلىق ئىجتىمائىي ياراۋەم ئەسەرلىرىنىڭ، ھەر تۈرلۈك سىياسىي تەدبىرلەرنىڭ، بارلىق ئىقتىسادىي تەرەققىياتلارنىڭ ۋە پىكىر قىلىش كۈچىدىكى ھەر بىر بىلىم جوغلانمىلىرىنىڭ ھېچ قاچان مۇھىم رول ئوينىيالمايدىغانلىقىنى كۆرۈۋالالايمىز.

مىللەت بىلەن ئۇنى يەر يۈزىدە ساقلاپ قالالايدىغان قۇدرەتكە ئېرىشتۈرىدىغان ئورگان، يەنى دۆلەت، ساغلام ۋۇجۇتقا ئىگە ئەمەس ئىدى. ھەتتا مىللەت بىلەن

دۆلەتنىڭ ھەر ئىككىسىلا كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە ساغرىپ سولىشىپ كېتىۋاتقان ئىدى. رېيچنىڭ سىرتتىن كۆرۈنىشىدىكى ساغلاملىقى ئۆزىنىڭ مەنپەئەتلىرىنى قوغداشقا ئاجىزلىق قىلىلىۋاتقان ئىدى. ھەقىقەتەنمۇ ئۇنى قايتىدىن كۆچلەندۈرۈش ئۈچۈن ئىشلەنگەن ھەر قانداق ئىش ھەر دائىم نەتىجىسىزلىك بىلەن ئاخىرلىشىپ كەلمەكتە ئىدى. چۈنكى، ئەڭ مۇھىم بولغان مەسىلە ئۇنتۇلۇپ بىر چەتكە تاشلىۋېتىلگەن ئىدى. نېمىس خەلقىنىڭ ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدىغان بىلىملىك كىشىلەرگە لايىق مۇنازىرە قىلالايدىغان بىر مۇنچە سىياسى قاراش تەرەپتارلىرىنى، ھەتتا يىتەكچىلىرىنىمۇ راستىنلا يامان نىيەتلىك كىشىلەردىن ئىكەندۇق دەپ قاراشمۇ توغرا ئەمەس. ئەمما ئۇ ۋاقىتلاردا ئۇلارنىڭ بارلىق پائالىيەتلىرى ئۇنۇمسىز قېلىشقا مەھكۇم ئىدى. چۈنكى، ئۇلار بىزدىكى ئاساسلىق باش ئاغرىقىمىزنىڭ قايسى شارائىتلار ئاستىدا مەيدانغا كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرغىنى بىلەن، ھەرقانچە مۇۋاپىق شارائىتلاردىمۇ مەسىلىنىڭ سەۋەبىنى تېپىپ چىقىرالماي يۈرۈشكەن ئىدى. بۇرۇنقى رېيچنىڭ سىياسىي تەرەققىياتىنىڭ ماڭغان يولىنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتكىنىمىزدە، ئىتتىپاقلىق شەكىللەنگىنىدىن كېيىن، ھەتتا بۇنىڭ نەتىجى بولغان نېمىس خەلقى ئەمەلگە ئاشۇرالمىغان تەرەققىياتلار جەريانىدا، ئىچ-ئىچىدىن يىمىرىلىش جەريانىنى تېپىپ چىقىرالمىغان، بارلىق سىياسىي نەتىجىلەرنىڭ قولغا كېلىشى بىلەن ئىقتىسادىي بايلىقلارنىڭ ئارتىپ بېرىشىغا قارىماي، ئومۇمىي ۋەزىيەتنىڭ يىلدىن يىلغا يامانلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرىۋېلىش تەس ئەمەس ئىدى. رېيچستاگ سايلىمىدا، مارکسىزمچىلار ئاۋازىنىڭ كۆپىيىپ كېتىۋاتقانلىقى، تاشقى تەرەپتىن يىمىرىلىشكە سۆرەپ ماڭىدىغان ئىچكى يىمىرىلىشنىڭ توختىماستىن يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقانلىقىدىن بىشارەت بېرىپ كەلمەكتە ئىدى. بۇرجۇئازىيە پارتىيىسىنىڭ بارلىق ئۇتۇقلىرىنىڭ قىلچە قىممىتى يوق ئىدى. بۇمۇ، بارلىق سايلام نەتىجىلىرىگە قارىماي مارکسىزم دولقۇنىنىڭ كۆچىيىشىگە توسالغۇلۇق قىلالمىغانلىقى سەۋەبىدىن ئەمەس، ئۆز ئىچىدە بۇزۇلغان ئۇرۇغلارنى ساقلاپ يۈرگەنلىكى سەۋەبىدىن مەيدانغا كەلمەكتە ئىدى. بۇرجۇئازلار بۇنى سېزىلمەي مارکسىزم ئىدىيىسى بىلەن بۇلغۇېتىلگەنىدى. ئۇلارنىڭ قارشى تۇرۇشلىرى كۆپۈنچە ۋاقىتلاردا ئاخىرغىچە كۆرەش قىلىش ئىرادىسىنى ساقلاپ كېلىۋاتقان رەقىپلىرىنىڭ پىرىنسىپال ئۆكتىچىلىك قىلغانلىقىدىن بولدى دېگەندىن كۆرە، ئاچ كۆز يىتەكچىلىرىنىڭ بىر-بىرسىگە قارشى رىقابەتلىشىشىدىن بارلىققا كېلىۋاتقان ھەرىكەتلەر ئىدى. بۇ ئۇزۇن مەزگىل جەريانىدا پەقەت بىرلا مىللەت قەتئى سۈنماي كۆرەشنى داۋام قىلىپ كېلىلىگەن ئىدى. بۇ مىللەت، يەھۇدىي مىللىتى ئىدى. مىللىتىمىزنىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قېلىش ئىچكى ھەيدەكچى

كۆچمنىڭ كامىيىشىغا ئەگىشىپ، يەھۇدىيلارنىڭ ئالتىشۇارلىق يۇلتۇزى كۆكتە چاقناشقا باشلىغان ئىدى.

1914 ـ يىلى ئۇرۇش مەيدانىغا ھۇجۇم قىلىش قارارىنى چىقارغان بىر مىللەت جەڭگە ئاتلانمىغان. بۇ تۇر ماركسىزمچى تېنچلىقپەرۋەرلەرنىڭ مىللىتىمىزگە تەھدىت سېلىشلىرىغا قارىتا مىللەتنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ساقلاش تۇغما كۈچى بىلەن مەيدانغا چۈشىشى ئىدى. كەلگۈسى تەغدىرىمىز مۇنازىرە قىلىنغان ئۇ كۈنلەر ئىچكى دۈشمەننىڭ كىم ئىكەنلىكىنى پەرق قىلالمىغانلىقى ئۈچۈن، تاشقى دۈشمەنگە قارشى تۇرۇشنىڭ قىلچە ئەھمىيىتى يوق ئىدى. تەڭرى، يېڭىپ چىققان قېلىچقا تىگىشلىك ھەققىنى بەرمىدى. شۇنداق قىلىپ ھەر قانداق بىر گۇناھنىڭ جازاسىنى تېتىشنى تەلەپ قىلغان مەڭگۈلۈك قانۇنىيەتكە باش ئېگىلگەنلا ئىدى.

مانا بۇ مەسىلىلەر يېڭى ھەربىتىمىزنىڭ پىرىنسىپلىرىغا مەنبە بولغان ئىدى. بىز بۇ قاراشلىرىمىزنىڭ يالغۇز نېمىس مىللىتىنىڭ يىمىرىلىشىنى توساپ قالالايدىغانلىقىغىلا ئىشىنىپ قالماي، بىر دۆلەت، كۈنلەرنىڭ بىرى ئاساس بولىدىغان، ئۇنىڭدىن كۈچ ئالىدىغان گرانىتتەك ئۇل سېلىشقىمۇ كاپالەتلىك قىلالايدىغانلىقىغا ئىشىنىمىز. بىز ئۇ كۈنلەردە شۇنداق ئۇلۇغ بىر دۆلەت قۇرۇپ چىقىمىزكى، ئۇ دۆلەت خەلقىمىزگە ھېچ قاچان يات بىلىنمەيدىغان بولىدۇ. ئىقتىسادىي تەلەپ ۋە مەنپەئەتلەرگە خىزمەت قىلمايدىغان، مىللەتىمىزنىڭ ئۆزىدىن، تارىخىمىزدىن تۇغۇلغان ئۇلۇغ بىر نېمىس مىللىتى دۆلىتىنى چوقۇم قۇرۇپ چىقىرىمىز.

*****

مىللىي سوتسىيالىزم نېمىس ئىشچىلار پارتىيەسىنىڭ دۇنياغا كېلىش جەريانى

ھەربىتىمىزنىڭ تەرەققىي قىلىشىنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىنى بۇ قىسمىنىڭ ئاخىرىدا تەھلىل قىلىپ، بۇ جەھەتتىكى بىر مۇنچە مەسىلىلەرنى ئۇدۇل كەلگىنىدە مۇھاكىمە قىلىشىمدا، بۇ مۇھاكىمىلەرنى تەلىماتىمىزنىڭ ئاساسى روھىغا مۇناسىۋەتلىك كۆزقاراشلارنى ئوتتۇرغا قويۇشنى مەقسەت قىلىپ بايان قىلغان ئەمەسمەن. ئەسلىدە بىزنىڭ بۇ ھەربىتىمىزنىڭ پروگراممىلىرى شۇنچە كەڭ مەزمونلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئىدىكى، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى تەپسىلى يېزىشقا توغرا كەلسە، ئۇنىڭ ئۈچۈن ئايرىم بىر توم كىتاپ يېزىشقا توغرا كېلىدۇ. شۇنداق بولغاچقا، پروگراممىلىرىمىزنى بۇ كىتاۋىمنىڭ ئىككىنچى تومىدا تەپسىلى مۇھاكىمە قىلىشقا قالدۇردۇم. شۇ چاغدا ئويلىغانلىرىم ئاساسىدا بىر دۆلەت ئۇلگىسى تەسەۋۋۇرىنى ئوتتۇرغا قويۇشقا تىرىشىمەن.

بۇ يەردە "بىز" دېگىنىمدە، يۇزمىڭلىغان ئادىمىمىزنى كۆزدە تۇتماقتىمەن. ئەنە شۇ يۇز مىڭلىغان كىشىلەر ئاساسى جەھەتتىن بىزنىڭ غايىلىرىمىزنى تاللاپ ئالغان كىشىلەر ھېسابلىنىدۇ. شۇنداقتىمۇ ئۇ كىشىلەر كۆز ئالدىدا لەپىلدەپ تۇرىغان تۇغمىزنى بىرمۇ-بىر تەرىپلەپ بېرەلىشى ئۈچۈن مۇۋاپىق كېلىدىغان سۆزلەردىن ئىنىق خەۋەردار بولۇپ كېتەلمەي يۈرمەكتە.

ئەسلىدە ھەرقانداق ئۇلۇغ يېڭىلىق ھەرىكەتلىرىنىڭ ھەممىسىدە كىشىنى جەلىپ قىلىدىغان مۇنداق بىر ئالاھىدىلىك بولىدۇ. بۇ تۇردىكى يېڭىلىق ھەرىكەتلىرىنىڭ كۆپۈنچىسىدە دەسلەپكى ۋاقىتلىرىدا پەقەت بىرلا چېمپىيون ئوتتۇرغا چىققان بولىدۇ. كېيىن بۇ ھەرىكەت مىليونلىغان ھىمايىچىلارنى ئۆز ئەتراپىغا جەلىپ قىلىشقا باشلايدۇ. چۈنكى، بۇنداق ئىسلاھات ھەرىكىتى مىڭلىغان تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈپ يۈرگەن كىشىلەرنىڭ ئۈمىدلىرىنى ئەكىس ئەتتۈرگەن بولىدۇ. ئەنە شۇ مىڭلىغان ئادەملەر ئارىسىدىن بىرسى ئوتتۇرغا چىقىپ بۇ ئۈمىد ۋە ئورتاق غايىلىرىنى ئېلان قىلىپ، كونا ئۈمىدلەرنى جانلاندۇرۇش، ئۇ غايىلەرنى يېڭىدىن يۈرەكلەردە غالىپ ئورۇنغا ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن ئاۋانگارتلىق قىلىشقا ئۆزىنى ئاتايدۇ. مىليونلىغان كىشىلەرنىڭ قەلبىدە ئۇ دەۋرنىڭ تۇرمۇش شارائىتلىرىدا تۇيۇتىن ئۆزگىرىش كۆرۈلىدۇ

دەيدىغان ئۇلۇغ غايىلار ساقلانغان بولىدۇ. بۇ ھالەت، كىشىلەرنىڭ ئېغىر ئازاپ ئىچىدە تۇرمۇشاتقانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. بۇ تۇر ئەھۋاللار كىشىلەر ئارىسىدا مىڭ بىر تۈرلۈك ئىپادىلىنىپ تۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ بەزىلىرىدە ئۈمىدسىزلىك بىلەن جاسارەت بەكرەك ئەپادىلىنىشى مۇمكىن. يەنە بەزىلىرىدە، نەپرەت، ئۆچمەنلىك ۋە نارازىلىق قىلىش ئەھۋاللىرىنىمۇ كەلتۈرۈپ چىقىشى مۇمكىن. يەنە بىر قىسمى بىر چەتكە چىقىۋېلىپ ئارىلاشماي تۇرمۇشىسا، يەنە بەزىلىرى بۇ ئەھۋاللارنى توساش مەقسىدىدە ئىنتايىن كۈچلۈك ئارزۇ ئىچىدە يۈرىشىدۇ. بۇ تۈردىكى نارازىلىق بىلدۈرۈپ يۈرىدىغانلارنىڭ بىر قىسمى سايىلامدا ئاۋاز بەرمەي نارازىلىقىنى بىلدۈرۈپ تۇرمۇالسا، سان جەھەتتىن بەكلا كۆپ بىر قىسمى بولسا چېكىدىن ئاشقان سولچىللىق تەرىپىدە تۇرۇپ ئاۋاز بېرىشىدۇ.

بىزنىڭ بۇ يېڭى ھەرىكىتىمىز دەل ئەنە شۇ نارازى بولۇپ يۈرگەن تەبىقىدىكىلەرگە مۇراجەت قىلىدۇ. چۈنكى ۋەزىيەتتىن رازى، تىقىلىپ تۇيمۇالغانلارنىڭ بۇنداق بىر ھەرىكەتكە قاتنىشىپ بېرىشلىرىنى ئۈمىت قىلالمايمىز. بۇ ھەرىكىتىمىز قېيىن ئەھۋالدا قالغان، قىينىچىلىق ئاستىدا تولغۇنمۇاتقان، ئازاپلىنىمۇاتقان تەلەيسىز، بەختسىز كىشىلەرنى ئۆز ئەتراپىغا توپلايدىغان بىر ھەرىكەتتۇر. شۇنداق، بىزنىڭ بۇ ھەرىكىتىمىز يۈزەكى سىياسىي ئىشلار سەۋىيىسىدىلا قالىدىغان بىر ھەرىكەتكە ئايلىنىپ قالماي، ئالدى بىلەن ئىجتىمائى ئورۇنغا ئېرىشەلمەي سىرتتا قېلىپ ئۆزىنى يوقۇتۇپ قويمايدىغان خەلق ئاممىسىنىڭ ئىچىگە چوڭقۇر يىلتىز تارتىشنى مەقسەت قىلىدىغان بىر ھەرىكەت بولىشى كېرەك.

1918 ـ يىلىسى، خەلقىمىز سىياسىي جەھەتتىن ئىككى قىسمىغا بۆلۈنگەن ئەھۋالدا ئىدى. بىرىنچى قىسمىدىكىلەر سان جەھەتتە كۆپسانلىقنى تەشكىل قىلىدىغان جىسمانى ئەمگەك بىلەن شوغۇللىنىدىغانلاردىن باشقا بەكلا ئاز بىر قىسمىنى، يەنى خەلقنىڭ بىلىملىك تەبىقە كىشىلىرىدىن تەشكىل تاپماقتا ئىدى. بۇ تۇر كىشىلەر كۆرۈنۈشتە مىللەتچى كىشىلەر ھېسابلىناتتى. يەنى بۇ تۈردىكى كىشىلەر دۆلەت مەنپەئەتى دېيىلگەن، ئەمەلىيەتتە ئاساسەن خاندانلىق مەنپەئەتلىرىگە ئايلىنىپ كەتكەن مەنپەئەتكە ۋەكىللىك قىلىشاتتى ۋە بۇ ھەقتە باش قاتۇرىشاتتى. بۇ قىسمىغا تەۋە كىشىلەر رەقىپىلەرنىڭ بېسىمى، زوراۋانلىقى سەۋەبىدىن تەسىرى يۈزەكى، تېخى تولۇق پىشىپ يېتىلمىگەن مەنىۋي قۇراللارغا تايىنىپ غايىلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا، مەقسەتكە يېتىشكە غەيرەت كۆرسىتىدىغان كىشىلەر ئىدى. تېخى يېقىنقى دەۋرلەرگىچە ھاكىمىيەت ئۈستىدىكىلەرگە ۋاكالەتەن مەمۇرى ئورۇنلاردا مەسئۇل بولۇپ يۈرگەن بۇ تۈردىكى كىشىلەر بىرلا زەربە بىلەن پۈتۈن

سەپ بويىچە تارمار كەلتۈرىۋېتىلدى. ئۇلار قورقۇپ غالىلداپ تىترەشكىنىچە ۋەھشى غالىپلارنىڭ بارلىق زومۇلۇقلىرىغا باش ئېگىشتى.

بۇ تەبىقىدىكىلەرنىڭ ئالدىدا جىسمانىي ئەمگەك بىلەن شوغۇللىنىدىغان ئىشچىلار سىنىپى سەپ تۈتقان ئىدى. بۇ سىنىپتىكىلەر ئاز ـ تولا چېكىدىن ئاشقان ماركسىزمچىلىققا مايىللىق كۆرسىتىدىغان ھەربىكەتلەر ئاساسىدا بىرلىشىپ ھەربىكەت قىلىدىغان كىشىلەر ئىدى. بۇ تۈر كىشىلەر ئىدىيىۋى جەھەتتىكى بارلىق قارشىلىقلارغا زوراۋانلىق كۆچىگە تايىنىپ زەربە بېرىش ئىرادىسىگە ئىگە كىشىلەر ئىدى. ماركسىستىك ئىدىيىلەر بىلەن قوراللانغان بۇ سىنىپ ئادەملىرى "مىللەتچى" ئاتىنى ئارزۇ قىلىشمايتتى. ئەكسىنچە، بۇ تۈر كىشىلەر چەتئەل ھاكىمىيەتلىرىنىڭ بېسىم ئىشلىتىش ھەربىكەتلىرىگە يارەملىشەتتى. بۇ تۈردىكى كىشىلەر سان جەھەتتە خەلقنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمىنى تەشكىل قىلاتتى. ئەمما بۇ تەبىقە كىشىلەر مىللەتچىلىكنىڭ بەزى ئامىللىرىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، مىللىتىمىزنى بۇ سىنىپنى قاتناشتۇرماي تۇرۇپ كۆچەيتىشنى پەرەز قىلىش مۇمكىن ئەمەس، ئىشقا ئاشۇرۇشمۇ مۇمكىن ئەمەس.

1918 ـ يىلىدىن ئىتتىپاقدىن شۇنى ئېنىق تونۇپ يېتىشىمىز زۆرۈركى، نېمىس خەلقىنىڭ ھەر بىر كۆچىيىش ئارزۇسى ئوتتۇرغا قويۇلىشى ھامان، گېرمانىيىگە بولغان چەتئەل بېسىمىمۇ شۇنىڭغا ماس ھالدا ئارتۇرۇلدى. بۇ تۈر بېسىملار بىزدىكى بۇرجۇئازىيە دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ ھەر دائىم تىلغا كەلتۈرگىنىدەك ماددىي قۇراللىرىنىڭ يىتەرلىك بولمىغانلىقىدىن ئوتتۇرغا چىققان بېسىملار ئەمەس. ئەمەلىيەتتە بۇ بېسىملار خەلقىمىزنىڭ غەيرىتىنىڭ كامىيىپ كەتكەنلىكىنىڭ نەتىجىسى ئىدى. بولمىسا نېمىسلار ئېھتىياجلىق بولغىنىدىنمۇ ئارتۇق قۇرال كۆچىگە ئىگە ئىدى. ئەگەر نېمىس خەلقى يەنىلا ئەركىنلىكىنى قوغداش پۈرسىتىنى قولغا كەلتۈرەلمىگەن بولسا، بۇنىڭغا ئۇلۇغ بىر مىللەتنىڭ ئۆزىنى ساقلاش ئىنىستىنكىت كۆچىدىن، ھاياتىنى داۋاملاشتۇرۇش غەيرىتىدىن مەھرۇم بولغانلىقى سەۋەپ بولغان دېيىش كېرەك. ھەر قانچە كۆچلۈك قۇرالمۇ ئۇ قۇرالنى ئىشلىتىدىغان ئىرادە، جاسارەتلىك روھ بولمىسا، جېنى يوق، قىممىتى يوق مېتال دۆۋىسىدىن باشقا نەرسە بولالمايدۇ. ئەگەر گېرمانىيە مۇداپىيە كۆچىدىن مەھرۇم قالغان بولسا، بۇنىڭ سەۋەبى قولىدا قۇرالنىڭ بولماسلىقىدىن مەيدانغا كەلگەن ئەمەس. مۇداپىيىسىز قالغانلىقىنىڭ سەۋەبى خەلق قولىدىكى بۇ قۇرالنى تارتقۇزۇپ قويماي چىڭ تۇتۇش روھىدىن مەھرۇم قالغانلىقىدىن كۆرۈشمىز كېرەك.

ئەگەر، بۈگۈنكى كۈندە سولچىل سىياسەتچىلەر خائىنلىقتىن بارلىققا كەلگەن ئاڭسىز سادىر قىلغان خاتا سىياسەتلىرىنىڭ مەغلوبىيەتكە سەۋەب

بولىشىنى قۇرال يېتىشمەسلىكىگە ئارتىپ قويۇاتقان بولسا، ئۇلار قېپ قىزىل يالغان گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ ھەقتە ئۇلارغا مۇنداق جاۋاپ بېرىلىشى كېرەك:

"يالغان گەپ قىلماڭلار! مىللىي مەنپەئەتلەرنى بىر چەتكە تاشلاپ قويۇش جەھەتتىكى پەسكەش سىياسىتىڭلار نەتىجىسىدە قۇرالىڭلارنى ئۆز قولۇڭلار بىلەن دۇشمەنگە تاپشۇرۇپ بەردىڭلار. ئەندى كېلىپ قۇرال يوقلىقىنى ۋەيران بولۇشمىزنىڭ بىردىن ـ بىر سەۋەبى قىلىپ كۆرسىتىشكە ئۇرۇنۇۋاتىسىلەر. بۇ ئىشىڭلارمۇ خۇددى بۇرۇنقىدەك يالغانچىلىقىڭلارنى، ساختىپەزلىكىڭلارنىلا كۆرسىتىپ بېرىدۇ."

بۇ جەريانداا ئوڭچىل سىياسەت ساھەسىدىكىلەرمۇ ئېغىر خاتالىقلارنى سادىر قىلىشقان ئىدى. 1918 ـ يىلىسى ئوڭچىل سىياسەتچىلەرنىڭ قورقانچالىقى سايىسىدە يەھۇدىي مەرەزلىرى ھاكىمىيەت ئورنىغا ئېرىشەلىگەن ھەمدە نېمىس خەلقىنىڭ قولىدىكى قۇراللارنى ئوغرىلاشقان ئىدى. بىزنىڭ مۇداپىيىسىز مىللەت ھالىغا كېلىپ قېلىشىمىز ئەنە شۇ يەھۇدىيلارنىڭ ئويىنىغان پەسكەشلىكلىرىنىڭ ئاقىۋىتى ئىدى. نېمىسلارنىڭ قايتىدىن ئۇلۇغ بىر مىللەت ھالىغا كېلىشى ۋە جاساراتكە ئېرىشىش مەسىلىسى ئۆزىمىزگە "قۇراللىرىمىزنى قانداق قىلىپ ئىشلەپ چىقىرالىشىمىز مۇمكىن؟" دەپ سوئال قويۇش بىلەن ھەل قىلىنمايدۇ. "بىرەر مىللەتنى قۇرال كۆتۈرۈپ يۇرەلەيدىغان قابىلىيەتكە ئېرىشتۇرەلەيدىغان روھنى قانداق پەيدا قىلىشقا بولىدۇ؟" دەپ ئويلىشىمىز لازىم. ئەگەر مىللىتىمىز ئەنە شۇنداق ئويلىيالايدىغان ھالغا كېلەلىگىنىدە ئۇنىڭ ئەقلى ھەر بىر نېمىسقا بىردىن قۇرال تۇتقۇزۇشنىڭ مەڭلارچە يولىنى ئويلاپ چىقىرالايدۇ. بىر قورقۇنچاققا ئون تال تاپانچا بېرىلگەن تەغدىردىمۇ ئۇنداق بىرسى ھۇجۇم ۋاقتىدا بىر تالمۇ ئوق ئاتالمايدۇ. بۇنداق قورقۇنچاق بىرسىنىڭ قولىدىكى تاپانچىلار بىرەر جەسۇر كىشىنىڭ قولىدىكى ھاسا تايىقچىلىكىمۇ قىممىتى بولمايدۇ.

خەلقىمىزنىڭ سىياسىي كۆچىنى قايتىدىن ئەسلىگە كەلتۈرۈش مەسىلىسى بىزنىڭ تۇغما مەۋجۇت بولۇش ئىقتىدارىمىزنىڭ ساغلام ھالغا كەلتۈرۈلىشىگە مۇناسىۋەتلىك بىر مەسىلە. ھەقىقەتەنمۇ، بۇنداق بىر روھ بويىچە يېتىلدۈرۈش ئارقىلىق بارلىق تاشقى سىياسەتلەردە كۆچلۈك ئورۇنغا ئىگە قىلىش، دۆلىتىمىزنى قايتىدىن كۆچەيتىش ئىشلىرىدا خەلقىمىزنى قۇرالغا ئىگە قىلىشىمىزغا قارىغاندا، خەلقىمىزنىڭ ھەممىگە مەلۇم ياكى مۆلچەر قىلىنغان تاقابىل تۇرۇش قابىلىيىتىگە باغلىق بىر ئىش. بىرەر مىللەتنىڭ ئىتتىپاقلىق كۆچى جېنى يوق بىر دۆۋە قۇراللارغا ئىگە بولىشىغا قارىغاندا مىللىي مەۋجۇتلۇقىنى ساقلاش تۇغما روھىنىڭ يالقۇنلۇق، ئۆلۈمدىن قورقۇمايدىغان

قەھرىمانلىق كۆرسىتەلەيدىغان جاسارىتىگە ئىگە بولۇشىغا ئاساسەن ئۇتتۇرغا چىقىدۇ. ھەر قانداق بىر ئىتتىپاقلىق كۆچى، قۇرال كۆچىگە تايىنىپ شەكىللەنمەيدۇ. بۇ كۆچ بۇ يولدا تىرىشچانلىق كۆرسىتىدىغان كىشىلەر ئارقىلىق ئۇتتۇرغا چىقىدۇ. مانا بۇ، ئېنگىلىز مىللىتىنىڭ ئۆزۈن دەۋردىن بېرى پۈتۈن دۇنيانىڭ ئەڭ مۇھىم رەقىبى دەپ قوبۇل قىلىنغانلىقىنىڭ تۈپكى سەۋەبى. چۈنكى، ئەنگلىيە ھۆكۈمىتىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى غەلىبىنى قولغا كەلتۈرگەنگىچە جەڭ قىلىشتا قەتئىي چىڭ تۇرالىشى، مىللىتىنىڭ كۆچلۈك جاھىللىق بىلەن چىڭ تۇرالىشىغا ئىشەنگەنلىكى نەتىجىدە بارلىققا كەلگەن. ھەممىگە مەلۇم بولغىنىدەك، بۇ ئېنگىلىزلار ھېچ قاچان پەيت كۈتۈشتىن ياكى پىداكارلىق كۆرسىتىشتىن قاچقان ئەمەس. ئېنگىلىزلار ئاخىرقى نەتىجىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن بارلىق ئىمكانىيەتلەرنى تولۇق ئىشقا سېلىشىدۇ. ئەنە شۇنداق بولغاچقا، ئەنگلىيە تا بۈگۈنگىچە ھەربى قۇراللىرىنى باشقا دۆلەتلەرنىڭ قۇرال كۈچى بىلەن تەڭ تۇتۇش ئېھتىياجىنى ھېس قىلغان ئەمەس.

نېمىس خەلقىنىڭ قايتىدىن جانلىنىشى ھاياتىمىزنى ساقلاپ قېلىش غەيرىتىمىزنىڭ قايتىدىن كۆچەيتىلىشى دېگەن مەنىگە ئىگە بولۇشىدىن قارىغاندا، بۇ روھنى مۇستەھكەم ئاساسلار ئۈستىگە تىكلىۋېلىشىمىز ئۈچۈن بار بولغان مىللەتچىلىك ئۇنسۇرلىرىغا تايىنىشنىڭ ئۆزىلا يېتەرلىك بولمايدىغانلىقى مەلۇم بولىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن قىلىشقا تېگىشلىك بولغىنى، مىللىي ھېسسىياتلارغا قارشى تۇرىۋاتقان سىنىپلارنى مىللەتچىلەشتۈرۈش بولۇشى كېرەك.

ئۇنداقتا، نېمىس دۆلىتىنى ئۆز ھاكىمىيىتى تەۋەسىدە قايتا كۈچەيتىشنى، بۇرۇنقى كۈچىگە قايتا ئېرىشتۈرۈشنى غايە قىلغان يېڭى ھەرىكىتىمىز، كەڭ خەلق ئاممىسىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن جاپالىق كۈرەش قىلىشقا مەجبۇر.

ئەمما بىزدىكى "مىللەتچى" دېيىلىۋاتقان بۇرجۇئازىيە سىنىپىدىكىلەر شۇنچىلىك بىچارە، مىللەتچىلىك ئېڭى شۇنچىلىك تۆۋەن سەۋىيىدە تۇرماقتىكى، ئۇلاردىن قارشى ئاتاكىغا ئۆتۈش ھەرىكىتىنى قوزغىيالىغىدەك ئىچكى ـ تاشقى سىياسەتلەرنى بەلگىلىيەلەيدىغانلىقىدىن ھەرگىزمۇ ئۈمىد كۈتەلمەيمىز. بىزدىكى مىللى بۇرجۇئازىيە دېگەنلىرىمىز ئاساسەن ئالغاندا قىلچە قىممىتى يوق، مىللى ئېڭى يېتەرسىز قىلىپ يېتىشتۇرۇلگەن. ھەتتا ھەممىگە ئېنىق مەلۇم بولۇۋاتقان يىراقنى كۆرەلمەسلىك كېسىلىگە گىرىپتار بولغانلىقى سەۋەبىدىن نېمىس بۇرجۇئازىيىسى بىسمارك دەۋرىدە بولغىنىدەك يېقىن بىر مەزگىلدە پاسسىپ قارشى تۇرۇش ھەرىكىتىنى باشلىيالمدى دېگەندىمۇ، يەنىلا ھەممىگە مەلۇم بولغان، ئادەت ھالىغا كېلىپ بولغان

قورقۇنچاقلىقى سەۋەبىدىن ھېچقاچان ئاكتىپ قارشىلىق كۆرسىتىش ھەرىكىتىنى پەيدا قىلالمايدىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلاردىن تۇلا بەك ئەنسىرەش كېرەك ئەمەس.

ئۆزىنى ئىنتېرناتسيونال ئىچىگە پاتۇرۇپ قويغان نېمىس گراجدانلىرىنىڭ ئەھۋالى بۇنىڭدىن پەرق قىلمىدۇ. ئۇلاردىكى قوپال، ئىپتىدائىي مىجەزلىرى زورلۇق قىلىش تەرەپكە سۈرەپ كېتىشى مۇمكىن. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇلارنى باشقۇرۇپ يۈرگەن يەھۇدىيلارمۇ بەكلا قوپال ھەم رەھىمسىز كىشىلەردۇر. ئۆز ۋاقتىدا يەھۇدىيلار نېمىس ئارمىيىسىنىڭ بېلىنى سۇندۇرىۋەتكەلگىنىدەك، بۈگۈنمۇ گېرمانىيىنىڭ قايتىدىن تەرەققى قىلىش يولىدىكى بارلىق تىرىشچانلىقلارغىمۇ بۇزغۇنچىلىق قىلىپ ۋەيران قىلىشقا ئۇرۇنىشىدۇ. بولۇپمۇ پارلامېنت دەۋرىدە سان جەھەتتىن ئۈستۈنلۈككە ئېرىشىۋالغانلىقى سەۋەبىدىن، پارلامېنتتىن پايدىلىنىپ ھەرقانداق بىر مىللىي تاشقى سىياسەت يۈرگۈزۈش ئىشىغا توسالغۇلۇق قىلىشىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە بۇ تۈر كىشىلەر نېمىس مىللىتىنىڭ ئەمەلىي كۈچىنى، بۇ كۈچنىڭ بىرلىشىشىنىڭ ئەھمىيىتىنى تونۇغىلى، پەرق قىلغىلى بولمايدىغان ھالغا كەلتۈرۈپ قويىشىمۇ مۇمكىن. چۈنكى، بىزنىڭ ئاجىز ھالقىمىز بولۇپ تۇرىۋاتقان ئون بەش مىليونلۇق ماركسىزمچى، دېموكراتچى، تېچلىقپەرۋەر ۋە مەركەزىيەتچىلىرىمىز، چەت دۆلەتلەرنىڭ دىققەت نەزىرىدىنمۇ قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ. ئۇ دۆلەتلەر ئىتتىپاق تۈزۈشكە يار بېرىدىغان ياكى يار بەرمەيدىغان بىرەر شەرتنامىنى ئىمزالاش قارارىنى چىقىرىش ۋاقتىدا، بۇ تۈردىكى بىر توپ پادىلارنىمۇ ھېساپقا ئېلىپ ئىش تۇتۇشنى ياخشى بىلىدۇ. چۈنكى ئۇلار خەلق ئاممىسىنىڭ ئاكتىپ قىسمى بېكىتىپ چىققان ھەرقانداق بىر تاشقى سىياسەتكە، ھېچ بولمىغاندا پاسسىپ شەكىلدە قارشى تۇرىدىغان بىر دۆلەت بىلەن ئىتتىپاقداشلىق كېلىشىمى تۈزۈشمەيدۇ.

بۇ يەدە شۇنىمۇ قوشۇپ قويۇشىمىز كېرەككى، "مىللىي خائىن پارتىيىلەر" نىڭ رەھبەرلىرى ئۆزىنىڭلا مەنپەئەتىنى، ئۆزىنىڭلا ئىستىقبالىنى ئويلايدىغانلىقى ئۈچۈن، دۆلەتنىڭ قايتىدىن جانلىنىپ كۈچىيىشىگە قارشى تۇرۇشنىڭ ئۆزلىرىگە مەنپەئەت كەلتۈرىدىغانلىقىنى ياخشى بىلىدۇ. شۇڭا ئۇلار بۇنداق غايىلارغا ھەرداىم قارشى چىقىشىدۇ.

دۆلىتىمىزنىڭ تارىختا كۆرۈلۈپ باقمىغان ئېغىر يىمىرىلىشىگە سەۋەپچى بولغانلاردىن ھېساپ ئالماي تۇرۇپ، نېمىس خەلقىنىڭ بۇرۇنقى قۇدرەتلىك ھالىغا قايتا ئېرىشەلىشى مۇمكىن ئەمەس. تارىخىي تەجرىبىلەر بۇنىڭغا ئىشىنىشىمىزگە يول قويمايدۇ. چۈنكى تارىخنىڭ سوت مەھكىمىسى، 1918 ـ

يىلىنىڭ نويابىرىنى ئادەتتىكىچە بىر غەپلەتتە قېلىش دەپ قارىماي، ۋەتەنگە خائىنلىق قىلغانلىق دەپ قارايدۇ.

بۇنداق شارائىت ئاستىدا، گېرمانىيىنىڭ تاشقى جەھەتتىكى مۇستەقىللىقىنى قايتىدىن ئەسلىگە كەلتۈرۈشى خەلقىمىزنىڭ ئىشەنچ، جاسارەت روھىنى قايتىدىن ئەسلىگە كەلتۈرەلمىگە باغلىق بىرىنچى دەرىجىلىك ۋەزىپىسى بولۇپ قالماقتا. ئەمما كۆپ ساندىكى نېمىسلارنىڭ ئەركىنلىك ئېڭى تەييارلانمىغىچە، خەلقىمىزنىڭ يالغۇز شەكىل جەھەتتىكى سىرتقا قارىتا مۇستەقىللىققا ئېرىشىشى بىلەن ئازاتلىققا ئېرىشىش ئويىنىڭ قىلچە مەنىسى بولمايدۇ.

ئەگەر بۇ مەسىلىگە پۈتۈنلەي ھەربىي نوقتىدىنلا قارايدىغان بولساق، ھەر بىر ئوفىسىرىمىزغا ئېنىق مەلۇمكى، يالغۇز ئوقۇغۇچىلاردىنلا تەشكىل قىلىنغان قىسىملارغا تايىنىپ ئۇرۇش قىلىش مۇمكىن ئەمەس. ئۇرۇشتا مىللەتنىڭ ئەقلى كۈچى بىلەن مۇشتۇمىغىمۇ ئېھتىياجلىق بولىمىز.

بۇ يەردە شۇنىمۇ كۆرسىتىپ ئۆتىشكە توغرا كېلىدۇكى، ئەگەر دۆلەت مۇداپىيىسىنىڭ يۈكىنى زىيالىلار تەبىقىسىگە يۈكلەپ قويۇلغىنىدا، خەلق ئورنىنى تولدۇرغىلى بولمايدىغان بىر بايلىقىدىن مەھرۇم قالدۇرۇلغان ھېسابلىنىدۇ. 1914 ـ يىلىسى ياش زىيالىلار بىلەن تولۇقلانغان پىدائىي باتالىيونلاردا فلاندېرستە قۇربان بولغان ياش نېمىس زىيالىلىرىنىڭ ئورنىنىڭ تولدۇرغىلى بولمىغانلىقى كېيىنچە قاتتىق ھېس قىلىنغان ئىدى. ئۇلار خەلقىمىزنىڭ تاللانغان مۇنەۋۋەر تەبىقىسىنى تەشكىل قىلاتتى، ئۇلاردىن ئايرىلىپ قالغانلىقىمىز، ئۇرۇش پەيتىدە ھەرگىزمۇ تولدۇرغىلى بولمايدىغان بىر زىيان ئىدى. كۈرەشلەردە ھۇجۇمغا ئۆتىدىغان باتالىيونلارنى ئىشچىلار كۈچى بىلەن تولۇقلاپ كۈچەيتىش شەرتى بىلەن قۇرۇپ چىقىشقا بولىدۇ. ئەمما پۈتكۈل ئىجتىمائىي گەۋدىمىزدە ساغلام بىر غايە تەرىپىدىن تەمىنلىنىدىغان كۈچلۈك بىرلىك مەۋجۇت بولمىغىنىچە كۈرەشنى تېخنىكىلىق جەھەتتىن تەييارلاشنىڭمۇ ئىمكانى بولمايدۇ. بولمىسا تىركىشىپ تىرمىنىشقا مەجبۇر قىلىنغان، ۋېرسالېس شەرتنامىسىغا قول قويغانلارنىڭ كۆزىنى يۇغان ئېچىپ قارىشى، نازارىتى ئاستىدا قۇرالسىزلاندۇرۇلغان خەلقىمىز ئىچىدىكى دۈشمەن ئۇنسۇرلىرىنى تازىلاپ يوقاتمىغىچە، نېيىتى تۈغما بۇزۇق، ئوتتۇز ئالتۇنغا ھەمە نەرسىنى، ھەمە ئادەمنى سېتىۋېتىدىغان يەھۇدىيلار تازىلىنىپ يوقۇتۇلمىغىچە، تېخنىكا تەييارلىقى ئۈچۈن ھېچقانداق بىر تەدبىر ئالالمايتتى. مانا بۇگۈن، بۇ مەسىلە ئېنىق ئايدىڭلاشتى! سىياسىي قاراشلىرىغا تايىنىپ مىللىي يۈكسىلىش ھەرىكىتىمىزگە قارشى تۇرىۋاتقان مىليونلىغان ئادەم بىر ـ بىرسى بىلەن تۇتۇشۇپ، قەلبىدىكى، مېڭىسىدىكى دۈشمەنلىك ئېڭىغا

سەۋەپچى بولغان دۇنياۋى ئىنتېرناتسيونال ماركسزمچى ئىدىيىسىنى كاللىسىدىن تازىلاپ چىقارمىغىچە، بىزگە يېڭىلمەس كۈچ بولۇپ كۆرىنىپ تۇرىۋېرىدۇ. دۆلەت ۋە خەلق سۈپىتىدە ئەركىنلىكىمىزگە قايتىدىن ئېرىشەلىشىمىزنىڭ مۇمكىنچىلىكى، تاشقى سىياسىتىمىزنىڭ تەييارلىنىشى، قۇراللىق كۈچلىرىمىزنى بىرەر ئىشقا ئەسقاتقىدەك ئورۇنلاشتۇرۇشىمىز ياكى بولمىسا بۈاستە ئۇرۇش تەييارلىقىغا ئۆتۈش جەھەتلەرنى قايسى تەرەپتىن تەھلىل قىلساق قىلايلى، ئەسلى شەرتنىڭ ھەردائىم، ھەرقانداق ئەھۋالدا ئالدى بىلەن خەلقىمىزنىڭ مۇتلەك كۆپ قىسمىنى مىللىي مۇستەقىللىق كۆزقارىشى تەرەپكە جەلىپ قىلىش بولىدىغانلىقى ئوتتۇرغا چىقىدۇ.

تاشقى جەھەتتىكى ئەركىنلىكىمىزنى قايتا قولغا كەلتۈرەلمىگىنىمىزدە، ۋەتىنىمىز ئىچىدە ھەر قانچە ئۇتۇغلۇق بولالىغىنىمىزدىمۇ، باشقا مىللەتلەرگە بىر تۈرلۈك مۇستەملىكە بولۇش قابىلىيىتىمىزنى يېتىلدۈرگەندەك كۆرۈنۈشىمىزدىن باشقا ھېچقانداق بىر ئىشقا ئەسقاتمايدۇ. ئىقتىسادى جەھەتتە يۈكسىلىشىمىزدىن قولغا كەلتۈرىلىدىغان كىرىملىرىمىزمۇ ئىنتېرناتسيونالنى تېزگىنلەپ كېلىۋاتقان غوجايىنلارنىڭ يانچۇقىغا كىرىپ كېتىدۇ. شۇنىڭدەك ۋەتىنىمىزدىكى ئىجتىمائى نوقتىدىكى ھەر بىر ئىلگىرلىشىمىز، ئىشلەپچىقىرىشىمىزنىڭ ئۆنۈملۈك بولىشى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىدە بۇ غوجايىنلارنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن ئىشلىگەن بولۇپ قالىمىز. بۇلار يەنە كېلىپ نېمىس خەلقىنى پارچىلاشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. چۈنكى، مەدەنىيەت جەھەتتىكى ئىلگىرلەش، سىياسىي مۇستەقىللىقىغا، مىللىتىمىزنىڭ مەۋجۇتلۇقىغا چەمبەر ـ چەس باغلانغان.

ئەگەر گېرمانىيىنىڭ ئىستىقبالى كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ مىللەتچى چۈشەنچىلىرىگە قايتىپ كېلىشىگىلا باغلىق بولغانىكەن، ئۇنداقتا بۇ ئاممىنى قولغا كەلتۈرۈش ئىشى ھەرىكىتىمىزنىڭ ئەڭ چوڭ ۋە ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىسى بولۇپ ھېسابلىنىشى كېرەك. شۇنىڭدەك يەنە بىزنىڭ بۇ ھەرىكىتىمىزنىڭ پائالىيەتلىرى پەقەتلا كۆز ئالدىمىزدىكى كۈندىلىك ئېھتىياجلىرىمىزنى قاندۇرۇش ئۈچۈنلا ئېلىپ بېرىلىدىغان بولماسلىقى كېرەك. بولۇپمۇ ۋەتىنىمىزنىڭ كىلەچىكىنى كۆزدە تۇتقان ئاساستا، كەلگۈسىدە قولغا كەلتۈرۈلىشى كېرەك بولغان نەتىجىلەرنىمۇ كۆزدە تۇتقان ھالدا قانات يايدۇرۇش لازىم. شۇنداق بولغاچقا، بىز، 1919 ـ يىلىدىن بېرى يېڭى ھەرىكىتىمىزنىڭ ئالدى بىلەن ئاممىنى مىللەتچىلەشتۈرۈش زۆرۈر ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتكەن ئىدۇق. شۇ ئاساستا، ماڭماقچى بولغان يولىمىزغا مۇناسىۋەتلىك نۇرغۇنلىغان ۋەزىپىلەر ئوتتۇرغا چىقتى:

1. خەلق ئاممىسىنى مىللىي يۈكسىلىش ھەرىكىتىگە جەلىپ قىلىش ئۈچۈن ھەر قانچە پىداكارلىق كۆرسىتىلسىمۇ ئارتۇقلۇق قىلمايدۇ.

ئىشچىلارغا ئىقتىسادىي ساھەلەر بويىچە يول قويۇشلار، نىمە بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، بۇنداق يول قويۇشلار كەڭ خەلق ئاممىسىنى خەلقنىڭ تەرىكۈزى قىسمى بولغان ئىجتىمائى ساھە ئىچىگە قوشۇلۇشىغا يارىدەم قىلىنغىنىدا، بۇنىڭدىن پۈتۈن خەلق مۇلچەرلىگۈسىز پايدىغا ئېرىشكەن ھېسابلىنىدۇ.

ئەپسۇسكى، بىزدىكى ئىشچىلار سىنىپى تەۋەسىدە نۇرغۇن ساندا كۆزى قارىغۇ، قالاق كىشىلەرلا خەلق بىلەن مىللەت ئوتتۇرىسىدا مۇستەھكەم ھەمكارلىق مۇناسىۋىتى تىكلەنمەي تۇرۇپ ھېچقانداق بىر ئىقتىسادى پائالىيەتنى ئەملىگە ئاشۇرۇش مۇمكىن ئەمەسلىكىنى، ھېچقانداق بىر پائالىيەت مەنپەت كەلتۈرەلمەيدىغانلىقىدىن ئىبارەت ئەمەلىيەتنى چۈشىنەلمەيدۇ.

ئەگەر ئۇرۇش مەزگىللىرىدە ئىشچىلار ئۈيۇشمىلىرى ئىشچىلار مەنپەئەتىنى كۆچلۈك تۈردە ھىمايە قىلىپ چىققان، ئۇرۇش مەزگىللىرىدىمۇ ئىش تاشلاش ئارقىلىق كۆزلىرى پايدىدىن باشقا ھېچ نىمىنى كۆرمەيدىغان، ئاچكۆز، ئىشچىلارغا زۇلۇم قىلىدىغان غوجايىنلاردىن ئىشچىلارنىڭ ھەققىنى يۇلۇپ ئالالىغان، دۆلەت مۇداپىيىسى ئۈچۈن نېمىس ئەقىدىسىنى قەتئىي چىڭ تۇرۇپ ھىمايە قىلالىغان بولسا ئىدى، يەنە شۇنداق ئىرادە بىلەن ۋەتەنگە كېرەكلىك ھەممە نەرسىنى تەلەپ قىلالىغان، بېرىدىغانلىنى بېرەلىگەن بولسا ئىدى، ئۇرۇشتا يېڭىلىپ قالمىغان بولاتتۇق. بۇ تۈردىكى ئىشچىلارغا يول قويۇشلار قولغا كەلتۈرۈلىدىغان غالىبىيەت ئالدىدا ھېچ نېمىگە ئەرزىمەس كىچىك ئىشلار قاتارىدا ھېسابلانغان بولاتتى. شۇنداق، نېمىس ئىشچىلىرىنى مىللىتى تەرەپكە قايتۇرۇپ كېلىشنى ئويلىغان بىر ھەرىكەت، ئىقتىسادىي جەھەتتىكى پىداكارلىقلار مىللىي ئىگىلىكىمىزنى تەۋرىتەلمەيدىغانلا بولىدىكەن، سەل قارالماسلىقى كېرەك بولغان ئىشلار ئىكەنلىكىنى ئۇنۇتماسلىقى كېرەك.

2. خەلق ئاممىسىغا مىللەتچىلىك تەربىيىسى بېرىش ئىشى ئىجتىمائىي يۈكسىلىش ۋاستىسى ئارقىلىقلا مەيدانغا كېلىدىغان بىر ئىش. ئەمەلىيەتتىمۇ ھەممە كىشىگە مەدەنىيەت نېمەتلىرىدىن نىسۋىسىنى ئېلىش پۇرسىتىنى يارىتىپ بېرىدىغان ئەقەللىي ئىقتىسادىي شارائىت، ئىجتىمائىي يۈكسىلىش ئارقىلىقلا ئىشقا ئاشۇرغىلى بولىدىغان ئىشلاردۇر.

3. خەلق ئاممىسىنى مىللىلەشتۈرۈش ئىشى ھېچقاچان چالا ـ بۇلا تەدبىرلەرگە تايىنىپ قولغا كەلتۈرۈشكە بولىدىغان ئىشلاردىن ئەمەس. بۇنىڭ ئۈچۈن بارلىق پائالىيەتلەرنى بىرلا نوقتىغا مەركەزلەشتۈرۈش، بۇ يولدا غايىنى ئەملىگە ئاشۇرغانغىچە قەتئى چىڭ تۇرۇپ مېڭىشقا توغرا كېلىدۇ. بىرەر جەمىيەتنى مىللەتچىلەشتۈرۈش ئىشى، بۇگۈنكى بۇرجۇئازىيە تەبىقىسىنىڭ

چۈشەنگىنىدەك سەل قاراش ئارقىلىق ئىشقا ئاشۇرۇشقا بولىدىغان ئىشلاردىن ئەمەس. ئىنتايىن مۇھىم ھەل قىلىش يوللىرىغا پۈتۈن خەلق كۈچلۈك كۆڭۈل قويۇش ئارقىلىق كىرىشىش كېرەك. زەھەرنى پەقەتلا زەھەرگە قارشى دورا بىلەنلا يوق قىلىش مۇمكىن. ئەمما ئۇششاق ـ چۈششەك تەدبىرلەر ئارقىلىق ئامانلىقنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈمىدىنى قىلىشقا، ئۆزلىرىنى بەختىيار قىلىدۇ دېيىشكە پەقەت بۇرجۇئازىيىلا ئىشىنىشى مۇمكىن.

بىرەر مىللەتنىڭ كەڭ خەلق ئاممىسى ھېچ قاچان يالغۇز پروفىسسور ياكى دېپلوماتلاردىنلا شەكىللەنگەن ئەمەس. خەلق ئاممىسى ئابستراكت چۈشەنچىلەرنى بەك چۈشىنىپ كەتمەيدۇ. ئەمما خەلق ئاممىسىنى ھېسسىيات تەرەپتىن تېخىمۇ ئاسان قايىل قىلىشقا بولىدۇ. بۇ، مەيلى ئىجابىي بولسۇن ياكى سەلبىي بولسۇن، خەلق ئاممىسىنىڭ ئىنكاسىنى قوزغايدىغان ئاچقۇچ ھېسابلىنىدۇ. خەلق ئاممىسى ئوڭغا سۆرەيدىغان ياكى سولغا سۆرەيدىغان كۈچكە ئەگىشىپ ھەرىكەت قىلىدۇ. خەلق ئاممىسى ھېچ قاچان بۇنداق ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدا تەمتىرەپ يۈرگەن يېرىم ـ ياتا تەدبىرلەر تەرىپىدە تۇرمايدۇ. خەلق ئاممىسىنىڭ ھېسسىياتىنى قوزغايدىغان، ئۇلارغا تەسىر كۆرسىتىدىغان چۈشەنچىلەر ھەر دائىم ئېنىق، مۇقىم بولىشى شەرت. ئىنسانلارنى ئېتىقادىدىن تەۋرىتىش ئىلمىلىكنى تەۋرىتىشتىنمۇ تەس بىر ئىش. سۆيگۈ، ھۆرمەت قىلىشقا سېلىشتۇرغاندا ئاسانلىقچە ئۆزگەرمەيدۇ. نەپرەت، ياخشى كۆرمەسلىككە قارىغاندا ئۇزۇن ئۆمۈرلۈك بولىدۇ. دۇنيادىكى بارلىق ئۇلۇغ ئىنقىلاپلارنى پەيدا قىلىدىغان كۈچ، خەلقنى قايىل قىلىدىغان ئىلمىي قاراشلارنىڭ ئومۇملاشتۇرۇلىشى بىلەن ئەمەس، بەلكى خەلق ئاممىسىنى كۈچلۈك ھاياجانلاندۇرالايدىغان، ئۇلارنى جانلاندۇرالايدىغان ئېتىقاتلاردا، ئەمەلى تەلەپلەردە ساقلانغان بولىدۇ.

خەلق ئاممىسىنى قولغا كەلتۈرۈشنى ئويلايدىغان بىرسى، شۇ خەلق ئاممىسىنىڭ قەلبىنى ئاچالايدىغان ئاچقۇچنى قولغا كەلتۈرگەن بولىشى كېرەك. بۇنداق بىر ۋەزىيەتتە ئوبىكتىۋ پوزىتسىيىدە بولىمەن دېيىش ئاجىزلىقىنى ئوتتۇرغا چىقارغانلىق ھېسابلىنىدۇ. ئىرادە دېگەنلىك، كۈچ ـ قۇۋۋەت دېگەنلىكتۇر.

4. خەلقنىڭ سۆيگۈسىگە ئېرىشىشتە ئۇ خەلقنىڭ غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىش، شۇنىڭدەك يەنە بۇ غايىگە يېتىش يولىغا توسقۇنلۇق قىلىدىغان كۈچلەرنىمۇ يوقۇتۇش ئارقىلىقلا مۇمكىن بولىدۇ. خەلقنىڭ نەزىرىدە دۈشمەنلەرنىڭ ئىزچىل قارشى چىقىپ تۇرىشى، ئۆز تەلىۋىنىڭ يوللۇق ئىكەنلىكىنىڭ بىر دەلىلى ھېسابلىنىدۇ. شۇنداق بولغاچقا، بۇنداق بىر دۈشمەننى يوقۇتۇشتىن ۋاز كېچىش ئىشى خەلقنىڭ بۇ تۈر

ھەققىنىڭ بارلىقىدىن گۇمانلىنىش دېگەنلىك ھېساپلىنىدۇ. ھەتتا خەلقنىڭ بۇ ھەققىنى ئىنكار قىلىش دېگەنلىك بولىدۇ.

خەلق ئاممىسى، تەبىئەتنىڭ بىر تەرىكۈى قىسمىدۇر. شۇنداق ئىكەن، خەلق ئاممىسىنىڭ ھېسسىياتلىرى خەلقنىڭ ئارزۇلىرىنىڭ زىتىنى تەلەپ قىلىدىغان، بۇنداق زىت تەلەپنى ئاشكارە تىلغا كەلتۈرۈشتىن قورقمايدىغان كىشىلەر بىلەن بىرگە چىقىشىپ ئۆتۈشكە يول قويمايدۇ. خەلق ئاممىسى پەقەت كۈچ ـ قۇدرەتنىڭ ئۈستۈلۈكىكە ئېرىشىشنى، ئاجىزلارنىڭ يوقۇتۇلۇشىنى ئارزۇ قىلىدۇ. ھېچ بولمىغاندا بۇنداق ئاجىزلارنىڭ شەرتسىز بويۇن ئەگدۈرۈلۈشىنى قوبۇل قىلىشىدۇ. شۇنداق ئىكەن، بۇ خەلق ئاممىسىنى مىللىي روھ بىلەن سۇغۇرۇش ئىشى، خەلقىمىزنىڭ كۆڭلىنى ئالىدىغان كۈرەش بىلەن شوغۇللىنىشتىن باشقا، خەلقىمىزنى زەھەرلەپ كېلىۋاتقان ئىنتېرناتسيونال زەھەر تارقاتقۇچىلارنىمۇ يوقۇتۇش ئارقىلىقلا ئىشقا ئاشۇرۇش مۇمكىن.

5. نۆۋەتتىكى چوڭ ـ چوڭ مەسىلىلەرنىڭ ھەممىسى شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىگە تەئەللۇق مەسىلە ھېساپلىنىدۇ. بۇ مەسىلىلەر بىر تۈركۈم بەلگىلىك سەۋەپلەر كەلتۈرۈپ چىقارغان مەسىلىلەردىن باشقا نەرسىنى ئىپادىلىمەيدۇ. ئەمما بۇ مەسىلىلەرنىڭ ئىچىدە بىرسى باشقىلارغا قارىغاندا بەكلا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە بولۇپ نامايەن بولىدۇ. بۇ مەسىلە، ئىجتىمائىي ۋۇجۇت ئىچىدە ئىرقنى قوغداش مەسىلىدۇر. ئادەملەرنىڭ كۆچلۈك ياكى ئاجىز بولىشى ئۇنىڭ قېنىغىلا باغلىق بىر ئىشتۇر. ئىرق ئاساسلىرىنىڭ مۇھىملىقىنى بىلمەيدىغان، بۇنىڭ ئەھمىيىتىنى چۈشەنمەيدىغان مىللەتلەر ئۆگۈتۈشكە بولىدىغان ئۇزۇن يۇڭلۇق فىنو ئىتلىرى بىلەن ئوۋ ئىتلىرىنى ئوخشاش دەپ قارايدىغان كىشىلەرگە ئوخشايدۇ. يەنى فىنو ئىتلىرىنىڭ يۈزاشلىقى بىلەن ئوۋ ئىتلىرىنىڭ يۈگىرەكلىكىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈشكە بولىدىغان ئالاھىدىلىك دەپ قارىشىپ، بۇ ئالاھىدىلىكىنىڭ ئىرقىغا باغلىق ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ. ئىرقنىڭ ساپلىقىنى قوغداشتىن ۋاز كەچكەن مىللەتلەر، قەلبىدىكى ھەممە ئىشتا ئىتتىپاق بولۇش ئالاھىدىلىكىدىنمۇ ئايرىلىپ قالغان بىر مىللەت ھېساپلىنىدۇ.

ئۇلارنىڭ مىللىي مەۋجۇتلۇقىنىڭ يوقۇلۇشقا يۈز تۇتقانلىقى، ئۇلاردىكى مىللىي قېنىنىڭ بۇلغۇنۇپ كەتكەنلىكىنىڭ مۇقەررەر ئاقىۋىتىدۇر. مەنۋىي، ئىجادىي قۇدرىتىنىڭ توزۇپ كېتىشى، مىللەتنىڭ ئىرقچىلىق ئاساسلىرىدىكى ئۆزگىرىشلەرنىڭ ئاقىۋىتىدىن باشقا ئەھۋال ئەمەس.

نېمىس مىللىتىنى ئۆز قېنىدىن كەلمىگەن بۇزۇلغان پىكىرلەردىن تازىلاشنى ئارزۇ قىلىدىغان بىرسى، ئالدى بىلەن نېمىس مىللىتىنى بۇنداق خاتا يولغا يېتەكلەپ كېتىۋاتقانلاردىن قۇتقۇزۇش كېرەكلىكىنى بىلىشى كېرەك. نېمىس

مىللىتى، ئەگەر ئىرق مەسىلىسىنى، بۇنىڭغا سەۋەپچى بولىۋاتقان يەھۇدىي مەسىلىسىنى ھەل قىلماي تۇرۇپ ھەرگىزمۇ قايتىدىن رونىاق تاپالمايدۇ. ئىرق مەسىلىسى دۇنيا تارىخىنىڭ ئاچقۇچىلا بولۇپ قالماستىن، ئۆز ۋاقتىدا يەنە ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىنىڭمۇ ئاچقۇچى ھېسابلىنىدۇ.

6. بۈگۈنكى كۈندە "ئىنتېرناتسيولىزم" لاگىرى تەرىپىدە تۇرىۋاتقان خەلقىمىزنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمىنى چوڭ "مىللەت" ئىچىگە تەۋە قىلىنىشى، ھەر بىر ئادەمنىڭ قانۇنىي مەنپەئەتلىرىنى، تۇرمۇش شارائىتى ياكى كەسىپلىرىنى قوغداش چۈشەنچىسىدىن ۋاز كەچتۇرۇشنى ھەرگىز تەلەپ قىلمايدۇ. ھەرخىل شارائىت ياكى مەسىلىلىرىگە خاس بارلىق مەنپەئەتلىرى ھېچ قاچان سىنىپلار ئوتتۇرىسىدىكى پەرقلەرنىڭ ئوتتۇرغا چىقىشىغا سەۋەپ بولماسلىقى كېرەك. بۇ تۈر ئىشلار بىزنىڭ ئىقتىسادىي ھاياتىمىزنىڭ نورمال ئېھتىياجلىرىدىن ئوتتۇرغا چىققان تەبىئىي ھادىسىلەردىن باشقا نەرسە ئەمەس. چۈنكى، خەلق ئاممىسىنىڭ باراۋەرلىكى ئىجتىمائىي ۋۇجۇتقا، بۇ ئىجتىمائىي ۋۇجۇتقا مۇناسىۋەتلىك بولىدىغان پۈتۈن مەسىلىلەردە ئىتتىپاق بولۇشقا تايىنىدىغان مەسىلىدۇر. سىنىپ ھالىغا كەلگەن ناچار تۇرمۇش شارائىتى ئاستىدىكى خەلق ئاممىسىغا ياكى دۆلەت تەۋەسىگە كىرگۈزۈلىشى ئۈستۈن سەۋىيىدىكى سىنىپلارنىڭ تۇۋەن سەۋىيىدىكى سىنىپلارغا ئايلاندۇرۇلىشى بىلەن ئەمەس، بەلكى تۇۋەن سەۋىيىدىكى سىنىپلارنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى يۇكسەلتىش ھېساۋىغا ئەمەلگە ئاشىدۇ. بۈگۈنكى بۇرجۇئازىيە، ئاق سۇڭەكلەرنىڭ قوبۇل قىلىشقان تەدبىرلىرىگە تايىنىپ دۆلەت تەركىۋىگە كىرگۈزۈلگەن ئەمەس. بۇرجۇئازىيە سىنىپى ئۆز پائالىيىتى بىلەن ئۆزلىرىنى يېتەكلەش، بۇ يولدا مېڭىش ئارزۇسىغا تايىنىپ ھۆكۈمەت تەركىۋىگە كىرىلىدى.

خۇددى شۇنىڭدەك، نېمىس ئىشچىلىرىمۇ نېمىس خەلقى دېگەن بۇ جامائەت ئىچىگە يىغلاپ قاخشاشقىلا تايىنىپ كىرگەن بولماي، ئىجتىمائىي ۋە مەدەنىي ۋەزىپىلىرىنى ئاڭلىق تۈردە ئورۇنداپ كەلگەنلىكى، باشقا سىنىپلار بىلەن تەڭ تۇرغىدەك ئورۇنغا كېلەلىگەنلىكى ئۇچۇن بۇ جامائەت ئىچىدە ئورۇنغا ئېرىشەلىگەن.

بۇنداق بىر غايىنى ئۆزىگە ۋەزىپە قىلىپ ئالغان بىر ھەرىكەت، ئۆزىنىڭ ھمايىچىلىرىنى ئالدى بىلەن ئىشچىلار ئارىسىدىن ئاختۇرۇپ تېپىشى كېرەك. بىلىملىك دەپ قارالغان ساھەدىكىلەرگە ئەنە شۇ ئىشچىلار سىنىپى دېيىلگەن تەبىقىنىڭ يەتمەكچى بولغان غايىسىگە مۇۋاپىق ئۆزىنى ئاتىيالىشىغا قاراپ مۇراجەت قىلىشقا بولىدۇ. سىنىپلارنىڭ ئۆزگىرىش ياسىشى، بىر ـ بىرسى بىلەن قول تۇتۇشۇپ ھەمكارلىق ئاساسىدا ھەرىكەت قىلالايدىغان ۋەزىيەت ئون ـ

يىگىرمە يىلدىلا پۈتۈپ كېتىدىغان ئاسان ئىشلاردىنمۇ ئەمەس. تارىخىي تەجرىبىلەر شۇنى كۆرسەتمەكتىكى، بىر قانچە نەسىل بويىچە كۈرەش قىلىش ئارقىلىقلا ئاندىن بۇنداق بىر ۋەزىيەت شەكىللىنەلەيدۇ.

بۈگۈنكى كۈندە ئىشچىلار سىنىپى بىلەن خەلق ئاممىسىنىڭ بىر-بىرسى بىلەن يېقىنلىشالماسلىقىدىكى ئەڭ چوڭ توسالغۇ، ئىشچىلار سىنىپىنىڭ ھەققانىي مەنپەئەتلىرىگە ۋەكىللىك قىلىۋاتقان كىشىلەرنىڭ ھەرىكەتلىرىدىن كەلگە ئەمەس. بۇنداق توسالغۇ، خەلقىمىز بىلەن ۋەتىنىمىزگە دۈشمەن بولۇۋاتقان ئىنتېرناتسيونالىزمچى كاتتىۋاشلارنىڭ نېمىس ئىشچىلىرىنى كۈشكۈرتۈپ يۈرگەنلىكىدىن كەلمەكتە. ئەسلىدە ئىشچىلارنى سىياسىي جەھەتتىن ھەقىقىي تۈردە مىللەتچى، خەلقچىل تەرەپكە يىتەكلەيدىغان ئىشچىلار ئۈيۈشمىلىرى مىليونلىغان ئىشچىلار قوشۇنىنى مىللەتچىلەر ئاممىسىنىڭ ئەڭ قىممەتلىك تەركىۋى قىسمىغا ئايلاندۇرالىشى مۇمكىن. شۇنىڭدەك، بۇ ۋەزىپىنى ئىقتىسادىي ساھەلەرگە قىلچە تەسىر كۆرسەتمەي تۇرۇپ ۋۇجۇدقا چىقىرالايدۇ.

نېمىس ئىشچىلار سىنىپىنى شەرەپ بىلەن مىللىتى تەرەپكە قايتۇرۇپ كېلىش، ئىشچىلارنى ئىنتېرناتسيونالىزم خام خىيالىدىن قۇتقۇزۇپ چىقىشنى ئويلايدىغان بىر ھەرىكەت، ئالدى بىلەن غوجايىنلار تەۋەسىدە ھۆكۈم سۈرۈپ كېلىۋاتقان بەزى ناچار مۇئامىلىلىرىگە پۈتۈن كۈچى بىلەن قەتئىي قارشى تۇرىشى كېرەك. يەنى، ئىشچىلار سىنىپى خەلق ئاممىسى تەرىپىدە تۇرغىنىدا، ماددىي جەھەتتە ئىشچىلار سىنىپىدىن پايدىلىنىپ كېتىۋاتقان كىشىلەردىن ئۆزىنى قوغداش ۋاستىلىرىدىن مەھرۇم بولۇپ قالارمىزمۇ دەپ ئەنسىرەشلىرىنى يوقۇتۇش ئۈچۈن ئىشچىلار سىنىپىنىڭ ئەقەللىي ئىقتىسادىي مەنپەئەتلىرىنى ھىمايە قىلىش، خەلق ئاممىسىنىڭ مەنپەئەتلىرىنى ھىمايە قىلغانلىق ھېسابلىنىدۇ. بۇنداق بىر قاراش بويىچە كۈرەش، ماھىيەتتە ھەممىگە مەلۇم بىر يالغانچىلىققا قارشى كۈرەش قىلغانلىق ھېسابلىنىدۇ. خەلق ئاممىسى ۋەزىپىسىنى بىرلا سىنىپنى كۆزلەپلا ئەمەس، بەلكى ئومۇملىقنى كۆزلەپ ئورۇندايدۇ.

شۇنىسى ئېنىقكى، ئەگەر ھەر قانداق بىر ئىشچى ئاممىۋىي مەنپەئەتلەرگە، مىللىي ئىگىلىكىمىزنى قوغداشقا ئەھمىيەت بەرمەي، ئۆزىنىڭلا كويىدا بولۇپ يامان پىكىرلەر كەينىدىن كېتىپ قالغىنىدا، ئۆزى تەۋە بولۇۋاتقان خەلق ئاممىسىنىڭ روھىغا قارشى جىنايەت سادىر قىلغان ھېسابلىنىدۇ. خۇددى شۇنىڭدەك، ئەگەر غوجايىنلارمۇ ئىنسانپەرۋەرلىككە ئۈيغۇن كەلمەيدىغان بىسىم ۋە ناھەقچىلىك يولى بىلەن خەلقنىڭ ئەمگەك كۈچىدىن پايدىلىنىشقا ئۇرۇنغىنىدا، ئىشچىلارنىڭ قان-تەرىدىن ئۆزىگە مىليونلاپ پايدا ئۇندۇرۇش

بىلەن شوغۇللانغىنىدا، بۇنداق بىرسى بۇ خەلقىگە ئېغىر تاجاۋۇز قىلغان بىرسى ھېسابلىنىدۇ. شۇ سەۋەبتىن ئۇنداق بىرسى ئۆزىنى "مىللەتچىمەن" دەپىشكە ھەققى يوق ۋە بۇ خەلق ئاممىسى ھەققىدە سۆزلەش ھەققىگىمۇ ئىگە ئەمەس. چۈنكى، ئۇنداق پەسكەش بىرسى ئەتراپىغا قالايماقانچىلىق تېرىپ يۈرگەن، ۋەتەنگە قارشى بىر قاتار كۈرەشلەرنىڭ ئوتتۇرغا چىقىشىغا سەۋەپچى بولغان پەسكەش بىرسى ھېسابلىنىدۇ.

ئىشچىلار ئاممىسى بىزنىڭ ھەرىكىتىمىزنىڭ ئەڭ ئاساسلىق كۈچ مەنبەسى ھېسابلىنىدۇ. بۇ سىنىپقا مەنسۇپ كىشىلەرنى خىيالىپەرەس ئىنتېرناتسيونالىزم قاراشلىرىدىن، ئىجتىمائىي قىينىچىلىقلىرىدىن قۇتقۇزۇپ چىقىش، ئىشچىلارنى مەدەنىي پۇقرالىقىدىن قۇتۇلدۇرۇش، خەلق ئاممىسىنىڭ ئېتىقاتلىق، مىللەتچى ھېسسىياتلارغا ۋە غايىگە ئىگە بىر قىسىمغا ئايلاندۇرۇش، بىزنىڭ بىردىن بىر مەقسىدىمىز ھېسابلىنىدۇ.

بىلىملىك مىللەتچىلەر ساھەسىدە مىللىتىنىڭ ئىستىقبالىغا قاتتىق كۆڭۈل بۆلىدىغان، بۇ ھەقتىكى كۈرەشنىڭ مەنىسىنى ياخشى بىلىدىغان كىشىلەر بولغىنىدا، بۇ تۈردىكى كىشىلەرنى ھەرىكىتىمىزگە قىزغىلىق بىلەن قوبۇل قىلىمىز. بىزنىڭ بۇ ھەرىكىتىمىزنىڭ ئىدىيۋىي ئۇلىنى ئەنە شۇنداق كىشىلەر شەكىللەندۈرىدۇ. ئەمما شۇنىمۇ كۆرسىتىپ ئۆتىشىمىز كېرەككى، بىز ھېچ بىر ۋاقىتتا بۇرجۇئازلارنىڭ سايىلامدا ئاۋاز بېرىدىغان پادىلىرىنى جەلىپ قىلىشقا ھەرگىزمۇ كۈچىمىزنى سەرىپ قىلمايمىز. ئۇنداق بولمىغاندا ھەرىكىتىمىز بۇنداق بىر جامائەت ئەقىدىسى سەۋەبىدىن تېخىمۇ كەڭ ساھەدىكى ئىجتىمائىي تەبىقىلەرنىڭ ھەرىكىتىمىزدىن ئۆزىنى چەتكە ئېلىش ۋەزىيىتىنى پەيدا قىلىپ قويىشى مۇمكىن.

بىز ھەرىكىتىمىز تەركىۋىگە تۈۋەن تەبىقىدىكىلەرنى جەلىپ قىلغىنىمىزغا ئوخشاش يوقۇرى تەبىقىدىكىلەردىن كەلگەن ئاممىنىمۇ جەلىپ قىلىشىمىز نەزەرىيە جەھەتتىن ئالغاندا ھەقىقەتەنمۇ مۇھىم ئەھمىيىتكە ئىگە. ئەمما بۇرجۇئازىيە سىنىپىغا قارىتا ھەرىكىتىمىز توغرىلىق چۈشەنچىلەرنى تولۇق سىڭدۈرۈش، يېڭىچە كۆزقاراشلار ئارقىلىق پىسخولوگىيىلىك تەسىر پەيدا قىلىشنىڭ بەلكىم مۇمكىنچىلىكى باردۇر. بىز، مەنبەسى، شەكىللىنىش جەريانى نەچچە ئەسىرگە سوزۇلغان بەزى ئۆزگىچە ئالاھىدىلىكلەرنى، ياكى بەزى خاتالىقلارنى تۈزىتىشنى خىيال قىلماسلىقىمىز كېرەك. بىزنىڭ مەقسىدىمىز، مىللەتچىلىكىگە ئاساسلىنىدىغان كۆزقاراشلارنىڭ كۈچىنى ئۆزگەرتىشنى مەقسەت قىلمۇالايدۇ. بىزنىڭ مەقسىدىمىز، مىللەتچى بولمىغانلارنى ئەتراپىمىزغا توپلاش، ئۇلارنى مىللەتچىلەرگە ئايلاندۇرۇش

بولىشى كېرەك. بىزنىڭ بۇ ھەربىكىتىمىزنىڭ بارلىق تاكتىكىلىرى ئەنە شۇنداق كۆزقاراش ئاساسىغا تۈزۈلىشى كېرەك.

7. بىزنىڭ بۇ خىل بىرلا كۆز قاراشنى ئىپادىلەش ئۈسۈلىمىز ھەربىر تەشۋىقاتىمىزنىڭ مۇھىم مەزمونى قىلىنىشى، تەشۋىقاتلىرىمىزدىمۇ بۇ خىل كۆزقاراشلارنى چۈشىنەرلىك ھالغا كەلتۈرۈپ تەشۋىق قىلالايدىغان ھالغا كەلتۈرۈلىشى لازىم. چۈنكى، ھەربىكىتىمىزنىڭ تەشۋىقات كۈچىنى تەسىر قوزغىيالايدىغان ھالغا كەلتۈرىشىمىز ئۈچۈن بىرلا يۆلۈنۈشتە پائالىيەت قىلىش ئارقىلىقلا ئىشقا ئاشۇرۇشقا بولىدىغان ئىشلاردۇر. ئۇنداق بولمىغاندا، بىر-بىرسىگە زىت ئىككى خىل قاراش پەيدا قىلىدىغان گۇروھۋازلىق تۈپەيلىدىن، ئېلىپ بېرىلغان تەشۋىقات پائالىيەتلىرىمىزنى مەلۇم بىر تەرەپ چۈشىنەلمەيدىغان ئەھۋال ئوتتۇرغا چىقىدۇ. ياكى بولمىسا يەنە بىر تەرەپتىكىلەر بىزنى قىزىقتۇرمايدىغان مەسىلىلەرگە مۇناسىۋەتلىك نوتۇق ياكى ماقالە ئىكەن دەپ قارىشى مۇمكىن. ھەتتا، بۇنداق بىر تەشۋىقات ئىپادىلەش قابىلىيىتى ۋە ئۇسلۇبىنىڭ بىر-بىرسىدىن پەرقلىنىپ تۇرىشى ئىككى ئىجتىمائى گۇرۇپ كىشىلىرىگە تەڭ تەسىر كۆرسىتەلمەيدىغان ئەھۋالنىمۇ كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن.

بىرەر تەشۋىقات، ئىپادىلەش ئالاھىدىلىكىدىكى سەممىيلىكتىن، ئاممىبابلىقتىن ۋاز كېچىلگىنىدە ئادەتتىكى خەلق ئاممىسىغا، ئۇلارنىڭ قەلبىگە تەسىر كۆرسىتىش مۇمكىن ئەمەس. ئەگەر بۇلارغا تەسىر كۆرسىتىمەن دەپ گەپ سۆزلىرىنى، مەرتىلىكىنى ئۇلارغا ئۇيغۇنلاشتۇرىمەن دېگىنىدە، زىيالى دەپ ئاتالغان تەبىقىلەرگە تەسىر كۆرسىتەلمەي قالىدۇ. ئۆزىنى ناتىق دەپ تونۇيدىغان ھەر يۇز ئادەم ئارىسىدىن بۇگۈن تازىلىق ئىشچىلىرىدىن، ئىشچىلاردىن تەشكىل تاپقانلارغا، ئەتىسى پروفېسسور ۋە ستۇدېنتلاردىن تەشكىل تاپىدىغان يىغىن قاتناشقۇچىلىرىغا ئوخشاش بىر مەزمۇندا دوكلات بېرىپ ئوخشاش تەسىر قوزغىيالايدىغان ئادەمدىن ئونمۇ چىقمايدۇ. ئۇلارغا ھەر ئىككىلا تەرەپتىن ۋەكىللىك قىلىش پۇرسىتىنى تەمىنلىيەلەيدىغان ئۈسۈلدا نۇتۇق سۆزلەشنى، شۇنىڭدەك ئاممىغا ئوخشاش تەسىر پەيدا قىلالايدىغان، ھەر ئىككىلا تەرەپنىڭ گۇلدىراس ئالقىشىنى پەيدا قىلالايدىغان تۇرده خىتاپ قىلىشنى بىلدۈرگىنىلار ئەڭ كۆپ بولغاندىمۇ يۇز ناتىقتىن ئونىلا چىقىشى مۇمكىن. يوقۇرى دەرىجىلىك بىر قاراشنىڭ ئەڭ ياخشى چۈشەنچىسى، كۆپئونچە ھاللاردا ئىنتايىن كىچىك بولغان، ھەتتا بەكلا كىچىك چۈشەنچىلەر ۋاستىسى ئارقىلىقلا كېڭىيەلىشى مۇمكىنلىكىنى ھەرگىز ئۇنۇتماسلىقىمىز كېرەك. بەكلا ئومۇملاشقان بىرەر قاراشنى ئوتتۇرغا قويغان بىرسىنىڭ نېمىلەرنى سۆزلەيدىغانلىقى مۇھىم ئەمەس. بۇنداق ئىشلار داھىي مەجەزلىك ئىجادىي

بىرسىنىڭ ئۇقتۇرالايدىغان ئىشلار ئەمەس. بۇنداق پىكىرلەرنى تارقىتالايدىغان كىشىلەرنىڭ نەتىجىسى بۇ تۇر پىكىرلەرنىڭ ئاغزىدىن قايسى شەكىلدە چىقىشىغا باغلىق.

شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، سوتسىيال دېموكراتىيىنىڭ، ھەتتا ماركسىزم ھەربىتىنىڭ كېڭىيىش كۈچى بولۇپمۇ خىتاپ قىلىۋاتقان خەلقنىڭ ئىتتىپاقلىقى، ئۆزگەرمەس پوزىتسىيىدە بولۇشىغا باغلىق. ئوتتۇرغا قويۇلغان قاراشلار قانچىكى تار مەزمونلۇق، ئىخچام بولسا، بۇ تۇر قاراشلار شۇنچە ئاسان قوبۇل قىلىنىدۇ. شۇنىڭدەك بۇنداق پىكىرلەر ئاڭلىغۇچى تەرىپىدىنمۇ شۇنچە ئاسان ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا بولىدىغان قاراشلاردىن بولغاچقا، ئۇنداق پىكىرلەر خەلق ئاممىسى تەرىپىدىنمۇ شۇنچە ئاسان ئىشقا ئاشۇرۇلىشى مۇمكىن. شۇ سەۋەپتىن ئوتتۇرغا قويۇلغان يېڭى ھەربىكەت شۇنچە ئاددى، شۇنچە ئېنىق تۈزۈلگەن بولىشى كېرەك.

تەشۋىقات، مەزمۇن جەھەتتىنلا ئەمەس بەلكى شەكىل جەھەتتىنمۇ خىتاپ قىلىنغان ئاممىسىنىڭ سەۋىيىسىگە قاراپ بەلگىلىنىشى لازىم. تەشۋىقاتنىڭ ئويىنىغان رولى يەنە كېلىپ قولغا كەلتۈرۈلگەن نەتىجىلەر ئاساسىدا باھالىنىشى مۇمكىن. بىرەر خەلق ئارىسىدا نۇتۇق سۆزلىمەكچى بولغان ماھارەتلىك ناتىق، مەيدانغا يىغىلغانلار ئارىسىدىكى زىھنى ئۆتكۈر بولغان كىشىلەرنى قولغا كەلتۈرەلەيدىغان قابىلىيەتكە ئىگە بولماستىن، بەلكى كۆپ سانلىقنى، كۆپ سانلىقنىڭ قايىل بولىشىنى قولغا كەلتۈرەلەيدىغان بولغىنىدىلا قابىلىيەتلىك ناتىق ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە خەلق ئاممىسىنى ئادەتتىن تاشقىرى تەسىرلەندۈرگەن بىرەر نۇتۇقنىڭ چۈشەنچە جەھەتتىكى سەۋىيىسىنى تەنقىت قىلىدىغان، ئۇنىڭ نۇخسانلىرىنى چۈخچىلاپ يۈرگىنىدە، ئۆزىنىڭمۇ قابىلىيەتسىزلىكىنى، ھېچ نېمىگە ئەرزىمەس بىرى ئىكەنلىكىنى ئوتتۇرغا چىقارغان بولۇپ قېلىپ، ئۇنداق بىرسى قانات يايدۇرىلىۋاتقان يېڭى ئەقىدىدىن قىلچە خەۋىرى يوق بىرسى ئىكەنلىكىنى ئاشكارىلاپ بەرگەن بىرسى ھېسابلىنىدۇ. دېمەك، بىزنىڭ بۇ ھەربىتىمىزگە ۋەزىپىمىزنى، مەقسىدىمىزنى تولۇق چۈشىنىدىغان، تەشۋىقاتلىرىمىزنى خەلق ئاممىسىغا كۆرسىتىدىغان تەسىرىنىلا كۆزلەپ قالماي، بەلكى قولغا كېلىدىغان نەتىجىگە قاراپ مۇئامىلە قىلالايدىغان زىيالىلار كېرەك. ئەسلىنى سۈرۈشتە قىلغاندا، تەشۋىقاتىمىز مىللەتچى قاراشقا ئىگە كىشىلەرنى ھمايە قىلىشنى مەقسەت قىلغان بولماي، بەلكى نېمىس مىللىتىدىن بولۇپ تۇرۇغلۇق بىزنىڭ مىللەتچىلىكىمىزگە دۈشمەن كۆزى بىلەن قاراپ كېلىۋاتقان كىشىلەرنى قولغا كەلتۈرۈش ئاساسى مەقسەت قىلىنىشى كېرەك.

ئۇرۇش پەيتىدىكى تەشۋىقاتلار ئۇستىدە توختالغىنىمدا ئېنىق ئوتتۇرغا قويۇپ ئۆتكىنىمدەك، ئۇرۇش پەيتىدىكى تەشۋىقات ئۇسلوپلىرى بۇگۈنكى كۈندىمۇ چۈشەنچىلەرنى ئوتتۇرغا قويۇش، ئۇلارنى چۈشەندۈرۈش ئالاھىدىلىكلىرىگە بەكلا ئوخشاپ كېتىدۇ. بۇ ئۇسۇللارنىڭ توغرا ئۇسۇل ئىكەنلىكىنى قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرى تولۇقى بىلەن ئىسپاتلاپ بەردى.

8. بىرەر سىياسىي يېڭىلىق ھەرىكىتىنى نەتىجىلىك تۈردە قانات يايدۇرۇشنىڭ يولى، ھېچ قاچان ھۆكۈمەت كۈچلىرىنىڭ كاللىسىنى ئايدىڭلىتىش ياكى ئۇلارغا تەسىر كۆرسىتىشنى ئۆزىگە مەقسەت قىلمايدۇ. قىلىشقا تېگىشلىك بولغىنى، ھاكىمىيەت ئۇستىگە چىقىشنى مەقسەت قىلىدىغان بولىشى كېرەك. دۇنيانى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلۋېتىدىغان بىرەر ئىدىيە ئۆز ئىدىيىسىنى ھاكىمىيەت ئۇستىگە چىقىرىش ئۈچۈن بارلىق ۋاستىلارنى قولغا كەلتۈرۈش ھەققىگە ئېگە، شۇنىڭدەك بۇ ۋاستىلارنى قولغا كەلتۈرۈشئۈنىڭ بىردىن ـ بىر ۋەزىپىسى بولىشى كېرەك. بۇنداق بىر ئىشنى ئەملىگە ئاشۇرالىشىدا ھەق ـ ناھەقنى، قانۇنلۇق ياكى قانۇنسىز بولۇشنى بەلگىلەيدىغان بىردىن ـ بىر ئامىل ـــ قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىگىلا باغلىق. بۇنداق "نەتىجە"، ھەرگىزمۇ 1918 ـ يىلى كۆرۈلگىنىدەك ھاكىمىيەتنى قولغا كەلتۈرۈش بولماستىن، بەلكى پۈتكۈل خەلقىنى پايدىسى بولىدىغان ھەرىكەتنىڭلا ئۈتۈقىنا ئېرىشىشىنى كۆزلىگەن بولىشى كېرەك.

دېمەككى، بۇگۈنكىدەك ئەقلى يوق كىشىلەرنىڭ قىلغىنىدەك گېرمانىيىدە سىياسىي ئۆزگىرىش قىلغانلىقى، بۇ تۈر كىشىلەرنىڭ سىياسىي ئۆزگىرىش قىلىپ ھۆكۈمەتنى قولغا ئېلىشىنى نەتىجىگە ئېرىشكەنلىك ھېسابلاشقا بولمايدۇ. بۇنداق ھوقۇق تارتىۋېلىشنى بىر ئۈتۈغ دېيىلىشىمىز ئۈچۈن مىللىتىمىز خەلقىنىڭ ئىنقىلاب ھەرىكىتىنىڭ ئوتتۇرغا قويغان نىشانىنى ئىشقا ئاشۇرۇشىغا تايىنىپ كونا تۈزۈمگە قارىغاندا تېخىمۇ كۆپ بەختىيارلىق ھېس قىلالىشى، تېخىمۇ ئۈمىدۋار بولالىشى شەرت. ئەمما 1918 ـ يىلىنىڭ كۈز ئايلىرىدا بىر قىسىم خۇلىگەرلەرنىڭ ئىشقا ئاشۇرغان سىياسىي ئۆزگىرىش قوزغاپ ھۆكۈمەتنى ئاغدۇرىۋەتكەنلىكىنى ئوڭۇشلۇق نېمىس ئىنقىلاۋى دەپ قارىيالمايمىز.

يېڭىلىق ھەرىكىتىنىڭ لايىھىلىرىنى ئەملىگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن سىياسىي ھوقۇقنى قولغا كەلتۈرۈش بىرىنچى ئورۇندىكى شەرت ھېسابلانغىنىدا، بۇنداق لايىھىسى بولغان بىر ھەرىكەت، مەيدانغا كەلگەن بىرىنچى كۈندىن باشلاپلا خەلق ھەرىكىتى دېگەن قانداق بولىدىغانلىقىنى ئېنىق تونۇپ يەتكەن بولىشى، بۇنداق بىر ھەرىكەتنىڭ چايخورلار قۇرۇپ چىققان ئەدەبىيات

كۆرژۈكلىرى ياكى بۇرجۇئازلار قۇرىۋالغان گاگۇر ئويۇنى كلۇبلىرىدىن تۇپتىن پەرقلىق بىر ئىش ئىكەنلىكىنى ئېنىق تونۇپ يەتكەن بولىشى شەرت.

9. يېڭى ھەربىيلەر، تەشكىلاتىمىز بىلەن بىر قاتاردا پارلامېنت تۇزۇمىنى قوبۇل قىلمايدۇ. ئۆز تەشكىلات تۇزۇلۇشىدە بولغىنىدەك ھۆكۈمەت رەئىسىنى باشقىلارنىڭ تەلىۋىنى بىجا كەلتۈرىدىغان ئادەتتىكى بىر مەمورى كادىر تەبىقىسى سەۋىيىسىگە تەڭ قىلىپ قويىدىغان پارلامېنت كۆپ سانلىقىغا بوي سۇنۇش تۇزۇمىنىمۇ قوبۇل قىلمايدۇ. بىزنىڭ ھەربىيلەر، پىرىنسىپ چوڭ ـ كىچىك بارلىق مەسىلىلەردە رەئىسكە تولۇق ھوقۇق، تولۇق مەسئۇلىيەت بېرىلىشىنى تەلەپ قىلىدۇ.

ھەربىيلەر ئۇچۇن ئېيتقاندا بۇ پىرىنسىپلار ئەمەلىي ئىجرا قىلىنىشتا تۇۋەندىكىچە نەتىجىلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ:

بىر گۇرۇپنىڭ رەئىسى ئۆزىدىن بىر دەرىجە يوقۇرى بولغان گۇرۇپنىڭ رەئىسى تەرىپىدىن تەيىنلىنىدۇ. تەيىنلەنگەن بۇ رەئىس ئۆز گۇرۇپپىسىنىڭ پائالىيەتلىرىگە مەسئۇل بولىدۇ. بۇ گۇرۇپپىدىكى بارلىق خىزمەت گۇرۇپپىلىرى بۇ رەئىسنىڭ باشقۇرۇشىغا بوي سۇنىدۇ. بۇ رەئىس قول ئاستىدىكى ھېچقانداق بىر خىزمەت گۇرۇپپىسىغا جاۋاپ بەرمەيدۇ. ھېچقانداق بىر خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ ئاۋاز بېرىش ھوقۇقى بولمايدۇ. ئاساسى گۇرۇپپا قول ئاستىدا تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش خىزمەت گۇرۇپپىلىرى قۇرۇلىدۇ. ئەمما پۈتۈن خىزمەت گۇرۇپپىلىرىغا رەئىسلا ۋەزىپە تاپشۇرۇشقا مەسئۇل بولىدۇ. بۇ پىرىنسىپ بويىچە ناھىيە، بازار ۋە مەھەلە تەشكىلاتلىرى تەشكىل قىلىنىدۇ. بۇ يەرلەرنىڭ باشلىقلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۆزىدىن بىر دەرىجە يوقۇرى ئورگاننىڭ رەئىسى تەيىنلەيدۇ. تەيىنلەنگەن بۇ باشلىققا ئۆز تەۋەسى بويىچە تولۇق ھوقۇق بولۇش بىلەن بىرگە، ئۇنىڭغا چەكسىز مەسئۇلىيەت ھوقۇقى بېرىلىدۇ. پەقەت، پارتىيە باش سېكرىتارىلا پارتىيە نىزامنامىسىغا ئاساسەن پارتىيە تەشكىلاتلىرى ئاساسىدا تەشكىل قىلىنغان قۇرۇلتايدا بارلىق ۋەكىللەرنىڭ ئاۋاز بېرىشى ئارقىلىق تاللىنىدۇ. بۇ شەكىلدە سايلانغان باش سېكرىتار بارلىق ھوقۇقلارغا ئىگە بىرسى ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىدە تۇرىدىغان ھېچكىم بولمايدۇ. بارلىق پارتىيە تەشكىلاتلىرى گۇرۇپپىلار قۇرۇلتايدا سايلانغان بۇ باش سېكرىتارغا بوي سۇنىدۇ. باش سېكرىتار ھېچقانداق بىرسىنىڭ تېزگىنىدە بولمايدۇ. بارلىق مەسئۇلىيەت ئۇنىڭ ئۇستىگە يۈكلەنگەن بولىدۇ. ئەگەر پارتىيە رەھبىرى ھەربىي پىرىنسىپلىرىنى ئىجرا قىلمىغىنىدا ياكى ۋەزىپىسىنىڭ ھۆددىسىدىن تولۇق چىقالمىغىدەك قىلسا، پارتىيە ئەزالىرى قايتا قۇرۇلتايغا يىغىلىپ مۇھاكىمە قىلىشىپ، بۇ باش سېكرىتارنى ۋەزىپىسىدىن

ئېلىپ تاشلايدۇ. ئۇنىڭ ئورنىغا سايلانغان باش سېكىرتار يەنە يوقۇرقىدەك تولۇق هوقۇقلۇق، پۈتۈن مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالغان هالدا ۋەزىپە ئۆتەيدۇ.

بۇنداق مەسئۇلىيەت تۈزۈمى پارتىيە سەپلىرىدىلا ئىجرا قىلىنىپلا قالماستىن، هاكىمىيەت ئۈستىگە چىققىنىدا بارلىق دۆلەت ئورگانلىرىدىمۇ مەسئۇل كىشى مۇتلەق هۆكۈم چىقىرىشنى ئاساس قىلغان ۋەزىپە ئىجرا قىلىشى پارتىيىمىزنىڭ ئەڭ مۇهىم، قەتئىي چىڭ تۈرىدىغان ۋەزىپىسى قىلىنىدۇ.

دۆلەت باشلىقى بولۇشنى ئويلىغان بىرسى تولۇق، چەكسىز هوقۇققا ئىگە بولۇش بىلەن بىرگە، بارلىق مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشى شەرت.

هەرىكەتنىڭ ئاقىۋىتىگە مەسئۇل بولالمايدىغان، بۇنداق مەسئۇلىيەتكە جاسارەت قىلالمايدىغان بىرسى رەهبەر بولۇش سالاهىتى يوق بىرسى هېسابلىنىدۇ. بۇنداق بىر ۋەزىپىنى پەقەت قەهرىمان بىرسىلا ئۈستىگە ئالالىشى مۇمكىن.

تەرەققىيات بىلەن مەدەنىيەت هېچ قاچان كۆپ سانلىق قولغا كەلتۈرگەن بىر ئۆتۈق ئەمەس. بۇنداق بىر ئۆتۈق، ئەقىل ئىگىسىنىڭ، ئىقتىدار ئىگىسىنىڭ شەخسى پائالىيىتىگىلا تايىنىش ئارقىلىق قولغا كېلىدۇ.

خەلقىمىزگە كۈچ ـ قۇدرەت، ئۇلۇغ شەرەپ كەلتۈرۈشنى ئويلايدىكەنمىز، ئالدى بىلەن رەئىسىنىڭ كىشىلىك سالاهىتىنى ئۆستۈرۈشىمىز، ئۇنى بارلىق هوقۇقلار بىلەن تەمىنلىشىمىز شەرت.

شۇنداق بولغاچقا، بىزنىڭ بۇ هەرىكىتىمىز پارلامېنت تۈزۈمىگە قارشى بىر هەرىكەت هېسابلىنىدۇ. ئەگەر پارلامېنت ئورگىنى بىلەن هەپىلەشمەكچى بولىدىكەنمىز، ئۇ هالدا ئىنسانىيەت دۇنياسىنىڭ چېكىنىشىگە سەۋەپچى بولىۋاتقانلىقى ئېنىق ئوتتۇرغا چىققان بۇنداق بىر ئورگاننى بۇزۇپ تاشلاش ئۈچۈن ئۇنىڭغا هۇجۇم قىلىشنى ئۆزىمىزگە ۋەزىپە قىلىۋېلىشىمىز كېرەك.

10. هەرىكىتىمىز سىياسىي پائالىيەت ساهەسىنىڭ سىرتىدا قالغان ياكى قىممىتى يوق مەسىلىلەر بىلەن ئاۋارە بولۇپ يۈرمەيدۇ.

هەرىكىتىمىزنىڭ غايىسى دىنىي ئىسلاهات يۈرگۈزۈش بولماستىن، بەلكى مىللىتىمىزنى سىياسىي جەهەتتىن قايتا تەشكىللەپ چىقىشنى مەقسەت قىلىدۇ. هەر ئىككىلا دىنىي مەزهەپ مىللىتىمىزنىڭ مەۋجۇتلۇقىدا تەڭ دەرىجىلىك قىممەتكە ئىگە دەپ قارايمىز. شۇنداق بولغاچقا، دىنىمىزنىڭ ئەخلاقنى ئاساسى غايە قىلىش ئالاهىدىلىكىنى ئۈنتۇپ، دىننى ئۆزلىرى ئۈچۈن سۈيىئىستىمال قىلىدىغان بىر قۇرال سۈپىتىدە پايدىلانماقچى بولۇپ يۈرگەن پارتىيىلەرگە قارشى قىلىمىز. هەرىكىتىمىزنىڭ ئەسلى ۋەزىپىسى قانداقتۇ بىر دۆلەت شەكلىنى قۇرۇپ چىقىش ياكى باشقا بىر دۆلەت شەكلىگە قارشى كۈرەش قىلىش ئەمەس. هەرىكىتىمىزنىڭ ئەسلى ۋەزىپىسى، ئاساسلىق پىرىنسىپلارنى

تىكلەپ چىقىشتىن ئىبارەتتۇر. بۇ پىرىنسىپلار بولماي تۇرۇپ يا جۇمھۇرىيەت تۈزۈمىنى ياكى بولمىسا خانلىق تۈزۈمىنى داۋاملاشتۇرۇش مۇمكىن ئەمەس. شۇنىڭدەك، بىزنىڭ ۋەزىپىمىز ھەرگىزمۇ خاندانلىق قۇرۇپ چىقىش ياكى جۇمھۇرىيەتنى كۆچەيتىش ئەمەس. بىز پەقەت بىر نېمىس دۆلىتى قۇرۇپ چىقىشنىلا مەقسەت قىلىمىز.

دۆلەتنى ھەشەمەتلىك قىلىپ قۇرۇپ چىقىش دېگەنلىك، ھەرگىزمۇ بۇ دۆلەتنى بىزەپ كۆرسىتىش دېگەن مەنىنى ئىپادىلىمەيدۇ. بۇنداق بىزەپ كۆرسىتىش ئىشىنى كېيىن شارائىت يار بەرگىنىدە قىلسىمۇ بولۇۋېرىدۇ. چوڭ ئىشلارنى، دۆلەتنىڭ مەۋجۇتلىقىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىش ئۈچۈن قاتتىق غەيرەت كۆرسىتىشنى تونۇپ يەتكەن بىر مىللەتكە نىسبەتەن ئېيتقاندا، ھۆكۈمەت تۈزۈلۈشىگە مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر ئىچكى جەھەتتە بىر قىسىم قالايماقانچىلىقلارنىڭ پەيدا بولۇشىغا سەۋەپ بولۇپ قالماسلىقى كېرەك. ھەربىتىمىزنىڭ ئىچكى تەشكىللىنىش مەسىلىسى چۈشەنچە مەسىلىسى ئەمەس، بەلكى يەتمەكچى بولغان غايىگە ماسلىشىش مەسىلىسىدۇر.

بىرىر تەشكىلات ھەربىتىنىڭ يېتەكچىسى بىلەن ھەمايىچىلىرى ئوتتۇرىسىدا ئوتتۇرا ھال ۋاستىچىلىق قىلىش سىستېمىسىنى قۇرۇپ چىقالىغىنىدا ياخشى تەشكىلات قۇرالىغان ھېساپلانمايدۇ. ئەڭ ياخشى ھېساپلىنىدىغان بىر تەشكىلاتتا، ھەربىتىنىڭ يېتەكچىسى بىلەن بۇ ھەربىتىنىڭ ھەمايىچىلىرى ئوتتۇرىسىدا ۋاستىچىلار ئورنىغا ئىمكانىيەتنىڭ بارچە بۇاستە مۇناسىۋەت تىكلەنگەن بولىدۇ. تەشكىللەش دېگەنلىك، بەلگىلىك بىر كۆزقاراشنى كەڭ خەلق ئاممىسىغا قوبۇل قىلغۇزۇش دېگەنلىكتۇر. بۇنداق بىر تەشكىلاتتا خەلقە سىڭدۇرۇلىدىغان ئىدىيە، ھەر دائىم بىرلا ئادەمنىڭ كاللىسىدا شەكىللەنگەن بولىدۇ. تەشكىلات، بۇ ئىدىيىنى ئەملىگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن زۆرۈر بولغان بىر ۋاستىدۇر. شۇنداق بولغاچقا، بىرىر تەشكىلات (ياكى ھاكىمىيەت ئورگىنى) دېگەنلىك، بۇ تەشكىلاتتىكىلەرنىڭ ھەممە ئىشقا ۋە ھەممە نەرسىگە چىدىشى شەرت دېگەنلىكتۇر. تەشكىلات، بەلگىلىك بىر مەقسەتكە يېتىشنىڭ ۋاستىسىلا بولالايدۇكى، ئۇ ھەرگىزمۇ بىر غايە بولالمايدۇ.

بۇ دۇنيا ئەقلىنى ئىشقا سالالايدىغان ئادەملەرنى كۆپلەپ يېتىشتۇرۇش ئورنىغا ماشىنىدەك ھەربىتە قىلىدىغان ئادەملەرنى يېتىشتۇرۇپ كېلىۋاتقانلىقى ئۈچۈن، كىشىلەر ئۈچۈن بىرىر پىكىرنى ئوتتۇرغا قويۇشقا قارىغاندا بىرىر تەشكىلات قۇرۇش تېخىمۇ ئاسانغا توختايدۇ. ئەملىگە ئاشۇرۇلۇش ئالدىدا تۇرىۋاتقان بىرىر ئىدىيە، بولۇپمۇ يېڭىلىقچى مەزمونلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بىر ئىدىيىنىڭ ئاساسى مەزمونى تۈۋەندىكىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولىشى كېرەك:

ھەر قانداق بىر داھىيانە كۆزقاراش، ھەر دائىم بىرلا ئادەمنىڭ كاللىسىدى چىقىدۇ. بۇ ئىدىيىنى ئوتتۇرغا قويغۇچى كىشىدە بۇ يېڭى ئويلىرىنى كىشىلەرگە يەتكۈزۈش ئىستىگىمۇ تەڭ ئوتتۇرغا چىقىشقا باشلايدۇ. نەتىجىدە، بۇ ئىدىيە، ئىشەنگەن كىشىلەرنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىشقا باشلايدۇ. شۇنداق قىلىپ تەدرىجى شەكىلدە ئەتراپىغا ھەمايىچىلارنى يىغىشقا باشلايدۇ.

بىر كىشىنىڭ ئۆز چۈشەنچىسىنى ئۆزىگە ئوخشاش چۈشىنىدىغان كىشىلەرگە بىۋاستە تۈردە يەتكۈزۈشى ئەڭ توغرا ھەرىكەت ھېسابلىنىدۇ. ئەمما ئۇنىڭ ھەمايىچىلىرى كۆپەيگەنسىرى بۇ ئىدىيىنى تارقاتقۇچى كىشىگە نىسبەتەن بۇ ئۇسۇلدا تارقىتىش، سان ـ ساناقسىز ھەمايىچىلىرىغا بىۋاستە، ئۇدۇل ئۇقتۇرۇش، ئولارنى بۇنىڭ ئۈچۈن تەشكىللەپ بىر يەرگە يىغىش ئىشلىرىمۇ شۇنچە قىيىنلىشىپ بارىدۇ. بىر جامائەتنىڭ كۈنسايىن كۆپىيىپ بېرىشى نەتىجىسىدە، بىر جامائەت يىغىنىدىن يەنە بىر جامائەت يىغىنى بار يەرگە يېتىپ بارالىشى ئۈچۈن بىر قىسىم قائىدە ـ تۈزۈملەر بارلىققا كېلىدىغىنىغا ئوخشاش، بۇ ئىشلارىمۇ بىر قىسىم باش ئاغرىتىدىغان ئورگانلارنى قۇرۇپ ھەرىكەت قىلىش لازىم بولىدۇ. بۇنداق ئورگان، غايىۋي بىر دۆلەت شەكلىنى كۆرسىتىدۇ. يەنى، دۆلەت دېگىنىمىزنىڭ ئۆزىمۇ تەشكىللىنىشتىن ئىبارەت كېسىلىمىزنىڭ بىر زۆرۈرى شەكلىدۇر. بۇنداق بىر ئورگان تەۋەسىدە ئۇششاق قوشۇمچە ئورگانلارنى تەشكىل قىلىش ئىشىنىمۇ كۈن تەرتىپكە كەلتۈرۈشى مۇمكىن. مەسىلەن ئالايلى، بىرەر سىياسىي ھەرىكەتتە تېخىمۇ چوڭ ئورگانلارنىڭ يادرولۇق ئورگانلىرىنى تەشكىل قىلىدىغان يەرلىك گۇرۇپپىلارنى قۇرۇپ چىقىشقا توغرا كېلىدۇ.

بۇ يەردە شۇنىمۇ كۆرسىتىپ ئۆتۈش كېرەككى، بۇنداق ئىككىلەمچى ئورگانلارنى تەشكىللەپ چىقىش ئىشى نەزەرىيە ئوتتۇرغا قويغۇچى كىشى تولۇق ئېتىراپ قىلىنغان سالاھىيەتكە ئېرىشمەستىن بۇرۇن، ئۇنىڭ ماقۇللىقىدىن ئۆتكۈزۈلۈشتىن ئاۋال ئوتتۇرغا چىققان بولغىنىدا، بۇ نەزەرىيە بويىچە تەربىيىلەش ئورتاقلىقى بوزۇلىدىغان، ئورتاق پىكىردىن چەتنەيدىغان خەۋىپىلەر ئوتتۇرغا چىقىشىمۇ مۇمكىن. شۇڭا ھەرىكەتنىڭ مۇئەسسىسى شەكىللەندۈرىدىغان سىياسىي ۋە جوغرافىيىلىك بىر مەركەز تەشكىل قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىش لازىم بولىدۇ. شۇنداق بولغاندىلا يوقۇرقىدەك خەۋىپىتىن ئەنسىرەش ھاجەتسىز بولىدۇ. يەنى مەككىنىڭ قارا يۈپۈقلۇق كەپسى ياكى رىمنىڭ تىلسىماتلىق جەلىپ قىلىشچانلىقىغا ئوخشاش، قۇرۇلغان بۇنداق بىر مەركەز ھەرىكەت ئۇچۇن ئىچكى بىرلىكنىڭ سىموۋۇلى ھالىغا كېلىپ، بۇ ھەرىكەتنىڭ سىموۋۇلى بولغان كىشىگىمۇ شەرتسىز بوي سۇنۇش، ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئۇيۇشۇش ۋەزىيىتى شەكىللىنىدۇ. شۇڭا ئىدىيىنىڭ كېڭىيىشى

ئۇچۇن ئۇششاق گۇرۇپپىلارنى قۇرۇپ چىقىشقا توغرا كەلگىنىدە، نەزەريە بارلىققا كەلگەن يەر بىلەن ئۇ نەزەريە ئىگىسىنىڭ ئىناۋىتىنى ئۆستۇرۇش ئىشىغا ھەرگىزمۇ سەل قاراشقا بولمايدۇ.

نەزەريە ئوتتۇرغا قويۇلغان، ھەربىرىنى باشقۇرىدىغان يەر تۇغۇندا ئورگانلارنىڭ چەكسىز كۆپۈيىشى، تەشكىلاتتا زۆرۈرى بولغان يېڭى ئورگانلارنى قۇرۇشقا نىسبەتلەشتۇرۇپ بۇنداق ئىناۋەت بارغانسىرى ئۆستۇرۇلىشى كېرەك بولىدۇ.

چۇنكى، ھەمايىچىلار سانىنىڭ كۆپىيىشى، ئۇلار بىلەن بىۋاستە مۇناسىۋەت تىكلەش ئىمكانىيەتلىرىنىڭ بولماسلىقى، يېڭى ئورەانلارنى قۇرۇپ چىقىش، بۇنداق ئورگانلارنى چەكسىز كۆپەيتىش ئىشلىرى ئۇلارنى بىر بالداق يوقۇرى دەرىجىلىك ئورگانلارغا گۇرۇپپىلار ھالىدە باغلىنىشى زۆرۈرىيىتىنى پەيدا قىلىدۇ. بۇ يېڭى قۇرۇلغان گۇرۇپپىلارغا سىياسىي جەھەتتىن ۋىلايەتلىك ياكى ناھىيىلىك شۆبىلەر دەپ نام بېرىلىشى مۇمكىن.

ئەڭ كىچىك يەرلىك تەشكىلاتلارنى (ياچىكلارنى) ھەربىرى مەركىزىنىڭ تېزگىنى ئاستىدا تۇتۇش، ئۇنىڭ مۇقەددەس ئورنىغا باغلىق ھالغا كەلتۇرۇش ئىشى ئانچە تەس ئەمەس. ئەمما ئۇنىڭدىن كېيىن قۇرۇلىدىغان تېخىمۇ يوقۇرى دەرىجىلىك تەشكىلاتلارنى مەركەزنىڭ سالاھىيىتىنى قۇبۇل قىلغۇزۇش ئىشى بەكلا تەس. شۇنىڭدەك يەنە ھەربىرىنىڭ بىر پۈتۇنلىكى، نەزەريىسىنى ئەمەلىيەتكە ئايلاندۇرۇش ئىشلىرىدا بۇ تۇر ئورگانلار بەكلا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. ئەگەر مەھەللىۋى تەشكىلاتلاردىن يوقۇرى، ئەمما مەركەزگە نىسبەتەن ئوتتۇرا دەرىجىلىك تەشكىلاتلار ئۆز ئارا گۇرۇپپىلىشىۋالغىدەك بولغىنىدا، مەركەزدىن كېلىدىغان بويرۇقلا ھەممە يەردە مۇتلەق بوي سۇنىدىغان ۋەزىيەتنى شەكىللەندۇرۇش ھەقىقەتەنمۇ تەس. شۇنداق بولغاچقا، مەركىزى ئورگاننىڭ ئابرويى بىلەن ئۇنىڭ ھەربىرىنى شەكىللەندۇرگەن ئىدىيىسى كاپالەتكە ئىگە قىلىنماي تۇرۇپ، تەشكىلاتنىڭ بارلىق شۆبىلىرىنى ئاكتىپ ھالغا كەلتۇرىۋالماسلىق كېرەك. سىياسىي تۇزۇملەردە بۇنداق بىر كاپالەت پەقەت ھۆكۈمەتنى تولۇق قولغا كەلتۇرۇلگىنىدىلا تولۇق ئىشقا ئاشۇرۇشقا بولىدىغان بىر ئىش.

بۇلاردىن كېلىپ چىققان نەتىجىگە ئاساسەن، ھەربىرىنىڭ ئىچكى رەھبەرلىكى ئۇچۇن تۇۋەندىكىدەك بويرۇقلار بېرىلىشى مۇمكىن:

1. بارلىق پائالىيەتلەر ئالدى بىلەن پەقەت بىرلا شەھەرگە مەركەزلەشتۇرۇلىشى كېرەك. بىزنىڭ ھەرىكىتىمىز ئۇچۇن ئېيتقاندا بۇنداق بىر شەھەر ئۇچۇن مىيونخېن ئەڭ مۇۋاپىق. بۇ مەركەزگە ئەڭ ئىشەنچلىك ھەمايىچىلىرىمىزنى يىغىشىمىز، ئىدىيىمىزنى كېڭەيتىشىمىز ئۇچۇن مەكتەپ

ئېچىشمىز كېرەك. يەنە شۇ يەردە ئەڭ مۇھىم ۋە ئەڭ كۆرىنەرلىك نەتىجىلىك ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ، كەلگۈسى ئۇچۇن زۆرۈر بولغان ئىناۋىتىمىزنى تىكلىشىمىز كېرەك. ھەربىتىمىز بىلەن رەھبەرلىرىمىزنى تونۇتۇش ئۇچۇن شۇ يەردە پائالىيەت قىلىۋاتقان، ماركسىزمچى نەزەريىلىرى يېڭىلمەستۇر دەيدىغان ئېتىقاتلارنى كۆرۈنەرلىك تۇرده تەۋرىتىۋېتىش بىلەنلا قالماستىن، بۇنداق بىر ئىدىيىگە قارشى تۇرالايمىز دەيدىغان بىر ھەربىكەتنى باشلىيالايمىز دەيدىغان قاراشنى ئىسپاتلاپ چىقىشىمىزمۇ مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە بىر ۋەزىپىمىز بولىشى كېرەك.

2. مىيونخېندا باشقۇرۇش مەركىزىنىڭ ئابرويىلۇق ئورنى تولۇق كاپالەتكە ئىگە قىلىنغىنىدىن كېيىن، قالغان جايلاردا ئۇنىڭ تارماقلىرىنى قۇرۇپ چىقىشقا كىرىشىمىز كېرەك.

3. شۇنىڭدىن كېيىنكى باسقۇچتا ھەرقايسى شەھەرلەردە تەشكىلاتلار قۇرۇلىشى كېرەك. ھەر قايسى جايلاردا مەركەزگە بوي سۇنىدىغانلىقى كاپالەتلەندۇرۇلگىنىدىن كېيىن ئۇ يەرلەردە تەشكىلات قۇرۇش ئىشىغا كىرىشىش كېرەك. شۇنىڭدەك قۇرۇلىدىغان ياچىكلار ئۇ يەرلەرگە ئۆزىتىلىدىغان مەسئۇل كىشىلىرىمىزنىڭ ھەقىقەتەنمۇ كۆچلۈك، ئالاھىدە ئەۋزەللىكلىرى بارلىقىغا ئىشەنچ قىلىشقا بولىدىغان كىشىلەر سانىغا قاراپ بەلگىلىنىشى كېرەك.

بۇ مەسىلىنى مۇنداق ئىككى تۇرلۇك ئۇسۇل بىلەن ھەل قىلىشقا بولىدۇ:

1) ھەربىتىمىز، كىلەچەكتە يىتەكچىلىك قىلىش قابىلىيىتىگە ئىگە كىشىلەرنى قېزىپ چىقىرىش، ئۇلارنى ھەربىتىمىزگە جەلىپ قىلىش، ئۇلارنى تەربىيىلەپ چىقىش ئۇچۇن لازىم بولىدىغان مەبلەغ ئايرىلىشى كېرەك. شۇ چاغدىلا، بۇ تۇرده يېتىشتۇرۇلگە كىشىلەر كۆرىشىمىز ئۇچۇن پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن خىزمەت قىلىدىغان بولىدۇ. شۇ ئارقىلىق، ھەربىتىمىز ئۇلارنى غايىمىزنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا قەتئى چىڭ تۇرۇپ كۆرەش قىلالايدىغان ھالغا كەلتۇرۇشكە بولىدۇ. مانا بۇ ئۇسۇل بۇنداق ۋەزىيەتكە ئېرىشىشنىڭ ئەڭ ئاسان ۋە ئەڭ مۇۋاپىق يولى ھېسابلىنىدۇ. ئەمما بۇ ئۇسۇل بويىچە ھەربىكەت قىلىش بەكلا كۆپ مەبلەغ تەلەپ قىلىدىغان بىر ئۇسۇلدۇر. چۇنكى مەسئۇل كىشىلەرنىڭ ھەربىكەت ئۇچۇن پائالىيەت قىلالايدىغان ھالغا كەلتۇرۇش ئۇچۇن مائاش بېرىپ ئىشلىتىشكە توغرا كېلىدۇ.

2) ئەگەر ئىقتىسادىي مەنبە بولماي قالسا ھەربىتىمىز مائاشلىق رەھبىرى كادىرلىرىدىن پايدىلىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولالمايدۇ. ئۇ ھالدا پىداكار خالىس ئىشلەيدىغانلارنى تېپىشىمىز كېرەك. ئەمما بۇ ئۇسۇل، بەكلا ئۇزۇنغا سوزۇلىدىغان مۇشەققەتلىك بىر ئۇسۇل. ئەگەر بىر قىسىم يەرلەردە

ھەربىتىمىزنى ھمايە قىلىۋاتقان كىشىلەر ئاساسىدا ھەربىرىدە تەشكىللىيەلەيدىغان، باشقۇرالايدىغان قابىلىيەتكە ئىگە ئادەم تېپىلماي قالغىنىدا، ئۇنداق يەرلەرنى تەشكىللەش پائالىيىتىنى باشلىماي بوش قالدۇرۇپ تۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. بەزى جايلاردا يىتەكچىلىك قىلىش قابىلىيىتى بار كىشىلەرنى تاپقىلى بولماسلىقىمۇ مۇمكىن. خۇددى شۇنىڭدەك يەنە بەزى يەرلەردە بۇنداق كىشىلەردىن بىرلا ۋاقىتتا بىر قانچىسى ئوتتۇرغا چىقىدىغان ئەھۋاللارمۇ بولىشى مۇمكىن. شۇنداق بولغاچقا، ئوتتۇرغا چىقىدىغان قىيىنچىلىقلار بەكلا كۆپ بولىدىغانلىقى مۇقەررەر. كۆرۈلگەن قىيىنچىلىقلارنى ھەل قىلىش ئۈچۈن بىر قانچە يىل ۋاقىت سەرىپ قىلىشقىمۇ مەجبۇر بولىشىمىز مۇمكىن.

ئەمما شۇنىمۇ كۆرسىتىپ ئۆتۈش كېرەككى، بىرەر تەشكىلات قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن كېرەكلىك ئالدىنقى شەرت، ئۇ تەشكىلات ئۈچۈن مۇۋاپىق كېلىدىغان بىرسىنى تېپىش ھېسابلىنىدۇ. بۇ، ئىنتايىن مۇھىم بولغان، مەڭگۈ ئۆزگەرمەس بىر قائىدە.

ئوفىسېرى يوق بىر توپ ئەسكەرنىڭ قولىدىن بىر ئىش كەلمەيدىغىنىغا ئوخشاش، بىر سىياسىي تەشكىلاتمۇ لاياقەتلىك يىتەكچىسى بولماي تۇرۇپ ھېچ بىر ئىشنى باشقا ئېلىپ چىقىرالمايدۇ.

ئەگەر مەھەللىۋى بىر گۇرۇپقا مەسئۇل قىلىپ تەيىنلىنىدىغان بىرەر ئادەم تېپىلماي قالغىدەك بولسا، بۇنداق بىر تەشكىلاتنى قۇرۇپ ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىتىپ يۈرگەندىن، بۇنداق باشلىقى يوق تەشكىلاتنى قۇرمىغان ياخشى.

باشلىق بولۇش ئۈچۈن جاسارەتلىك بولىشىنىڭ ئۆزىلا يېتەرلىك بولالمايدۇ. ئۇنداق بىرسى باشقۇرۇش جەھەتتە قابىلىيەتكىمۇ ئىگە بولىشى كېرەك. شۇنىسىمۇ بىر ھەقىقەتكى، جاسارەت بىلەن ھەربىرىتچانلىق ھەر دائىم قابىلىيەتتىن مۇھىم. ئەڭ ياخشى يىتەكچى قابىلىيەتلىك، ھۆكۈم چىقىرىش روھى بار، ۋەزىپە ئىجرا قىلىش جەھەتتە كەسكىن ۋە قەتئىي چىڭ تۇرالايدىغان ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە بىرسىدۇر.

بىرەر ھەربىرىتىنىڭ تەغدىرى ھمايىچىلىرىنىڭ بۇ ھەربىرىتنى بىردىن ـ بىر توغرا ھەربىرىت دەپ تونۇيدىغان، شۇنىڭدەك يەنە باشقا بارلىق ھەربىرىتلەرگە نىسبەتەن بۇ ھەربىرىتنى ئۈستۈن بىلىدىغان ئاڭغا ئىگە بولىشىغا باغلىق. شۇنىڭدەك، بىرەر ھەربىرىتنىڭ كۈچى شۇنىڭغا ئوخشاپ كېتىدىغان باشقا بىر ھەربىرىت بىلەن بىرلەشكىنىدە ھەربىرىت تېخىمۇ كۈچىيىدۇ دەپ قاراش پۈتۈنلەي خاتا. بەلكىم بۇنداق بىرلىشىشتە سىرتتىن كۆرۈنىشتە ھەربىتىمىزش ئاز ـ تۇلا ئالغا سىلجىغاندەك تەسىرات بېرىشىمۇ مۇمكىن. ئەمما ئەمەلىيەتتە بۇنداق بىر ھەربىرىت ئىچىدىن ئاجىزلاشتۇرۇش ئامىللىرىنى

ئۆزىگە يېغىۋالغان بىر ھەربىكەتكە ئايلىنىپ قالىدۇ. بۇنداق ئىچكى زىددىيەتلەرنىڭ پارتىلاپ چىقىشىمۇ ئۇنچە ئۇزۇنغا سوزۇلماسلىقى مۇمكىن. چۈنكى، ئىككى ھەربىكەت بىر-بىرسىگە ھەرقانچە ئوخشاپ كەتكەندەك كۆرۈنسىمۇ، بۇنداق ئوخشاشلىق ھېچ قاچان پۈتۈنلەي ئوخشاش بىر ھەربىكەت ئىكەنلىكىدىن دېرەك بەرمەيدۇ. ئۇنداق بولمىسا ئىدى، ئۇلار ئىككىسى ھېچ قاچان ئىككى خىل ھەربىكەت بولۇپ ئوتتۇرغا چىققان بولماي بىرلا خىل ھەربىكەت بولۇپ مەيدانغا كەلگەن بولاتتى. بۇنداق ھەربىكەتلەرنىڭ ئىككى خىل ھەربىكەت بولۇپ ئوتتۇرغا چىقىشىدىكى ئاساسى سەۋەپ، ئۇ ھەربىكەتلەرنى باشلاتقان داھىلارنىڭ بىر-بىرسىدىن پەرقلىق قاراشلارغا ئىگە كىشىلەردىن بولغانلىقىنىڭ نەتىجىسىدۇر. شۇڭا، بۇنداق ھەربىكەتلەر مۇتلەق تۇردە بىر يەرلىردە تۇپلىك پەرق كۆرسىتىشى مۇمكىن. ھەرقانداق بىر تەرەققىياتنىڭ تەبىئىي قانۇنىيىتى بىر-بىرسىدىن پەرقلىق ئىككى ئورگاننىڭ بىرلىشىپ كېتىشىنى ھەرگىز تەلەپ قىلمايدۇ. بەلكى، ئاردىكى كۆچلۈك بولغان تەرەپ مۇۋاپىق تۇردە ئاجىز تەرەپتىن پايدىلىنىشىنىلا تەلەپ قىلىدۇ. بۇنداق پايدىلىنىشمۇ مەقسەتكە يېتىش لازىم بولغانچىلىكلا كۆرۈلىدىغان بىر ئىش. بىرەر ھەربىكەت ئەملىي كۆچىنى چەكسىز تۇردە كۆچەيتەلىسە، بارلىق رەقىپلىرىگە قارشى كەسكىن غالىبىيەتنى قولغا كەلتۈرۈپ كېڭىيەلىگىنىدىلا ئاندىن قۇدرەتلىك بىر ھەربىكەت ھالىغا كېلەلەيدۇ.

شۇنىڭدىن قىلچە گۇمانلانماسلىقىمىز كېرەككى، ھەر قانداق بىر ھەربىكەت، ئۆزىنىڭ ئىچكى كۆچىنى چەكسىز تۇردە كۆچەيتەلىگىنىدە، بارلىق رەقىپلىرىگە قارشى قەتئى غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈپ ئىزچىل كۆچىيىپ بارالىغىنىدىلا ئاندىن ئۇلۇغ بىر ھەربىكەتكە ئايلىنالايدۇ.

شۇبھىسىزكى، كۆچ-قۇۋۋىتىنىڭ ئارتىپ بېرىشى، شۇنىڭدەك ئۇنىڭ ياشاش ھەققىنىڭ كۆچىيىشى، كۆرەش قىلىش ئىدىيىسىنىڭ ئومۇملىشىشى ئارقىلىقلا ئەملىگە ئاشىدۇ. بىرەر ھەربىكەت، ئەگەر ئەڭ كۆچلۈك ھالىغا كېلەلىگىنىدە، تولۇق غالىبىيەتنى قولغا كەلتۈرەلەيدىغان ۋاقتىغا كەلگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇنداق ئىكەن، بىر ھەربىكەت ئىجرا قىلغان تاكتىكىسىگە تايىنىپ ۋاقىتلىق نەتىجىگە ئەمەس، بەلكى ئۇزۇن مۇددەتلىك كۆچىيىش، ئۇزۇن مۇددەتلىك كۆرەش ئارقىلىق باشقا ھەربىكەتلەرگە قىلچىمۇ يول قويماي قەتئى غەلىبىنى قولغا كەلتۈرەلەيدىغان بولىشى كېرەك. ئەمما بۇنداق كۆچىيىشنى قانداقتۇ ئۆزىگە ئوخشايدۇ دېيىلگەن باشقا تەشكىلاتلار بىلەن بىرلىشىش ئارقىلىق، يەنى بىر قىسىم كېلىشىملەرگە تايىنىپ قولغا كەلتۈرۈشنى ئويلايدىغان ھەربىكەت، ۋاقتىدىن بۇرۇن ئېچىلغان گۇللەرگە ئوخشايدۇ. بۇنداق بالدۇر ئېچىلغان گۇللەر چوڭىيىپ رەڭگارەڭ گۈل-

چىچەكلەرنى ئاچالىغان تەغدىردىمۇ ئەسرلەر بويىچە بەرداشلىق بېرىلەيدىغان، شىددەتلىك بوران ـ چاپقۇنلارغا بەرداشلىق بېرىلەيدىغان كۆچكە ئىگە ئەمەس. بىرىر ئىدىيىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان بارلىق چوڭ تەشكىلاتلارنىڭ كۈچ ـ قۇدرىتى كېرەكسىز يول قويۇشلارغا يېقىن يولماي، ئۆزىگە تېگىشلىك بولغان ھەققىنى تەلەپ قىلىشتا مەغرۇرلۇق بىلەن ھەرىكەت قىلالايدىغان، باشقا ھەرىكەتلەرگە قەتئىي يول قويماي ئۇلارغا قارشى كۈرەشتە قەتئى غەلىبە قىلالايدىغانلىقىغا تولۇق ئىشىنىشىگە باغلىق. ئەگەر بىرىر ئەقىدە ھەقىقەتەنمۇ توغرا بىر ئەقىدە بولغىنىدا، بۇنداق بىر ئەقىدە بىلەن يېتىلگەن ھىمايىچىلار بۇنداق بىر كۈرەشتە دۈچ كېلىدىغان خەۋپتىن قورقمايدىغان بولىدۇ ۋە چوقۇم غەلىبە قازىنالايدۇ. بۇنداق كىشىلەر بىلەن بىرلىشىپ قانات يايدۇرۇلىدىغان ھەر قانداق بىر ھەرىكەت ئۇلارنى تېخىمۇ كۈچەيتىش بىلەن نەتىجىلىنىدۇ.

مەسىلەن ئالايلى، خىرىستىيانلىقنىڭ بۇنچە كۈچەيگەن ئەھۋالغا كېلىش جەريانى ھەرگىزمۇ بۇرۇنقى دەۋرلەردىكى ئۆز ئەقىدىسىگە ئوخشاپ كېتىدىغان ئەقىدىلەرنىڭ پەلسەپىلىك چۈشەنچىلىرىگە يول قويۇش ئارقىلىق بولغان ئەمەس. دەل بۇنىڭ ئەكسىچە، ئۆز ئەقىدىسىنى قەتئى تەۋرەنمەي ئوچۇق ئېلان قىلىشقا، بۇ ئەقىدىلىرىنى يەنە شۇنداق قەتئى ئىرادە بىلەن قوغداش يولىغا تاينىپ كۈچىيىپ بارالىغان. دېمەك، سىياسىي ھەرىكەتلەردىمۇ باشقا ئەقىدىدىكى پائالىيەتلەر بىلەن كېلىشىپ قولغا كەلتۈرىدىغان ۋاقىتلىق كۈچىيىشى، ۋاقىتلىق ئىلگىرلەشلىرى تولۇق مۇستەقىل ھەرىكەت قىلىپ تەشكىلات قۇرۇپ چىققان، كۈرەشكە ئاتلانغان ھەقىقىي ئىدىيىۋىي ھەرىكەتلەردىن يېڭىلىپ بەربىر كەينىدە قالىدۇ.

ھەرقانداق بىر ئىدىيىۋىي دولقۇن غەلىبە قازىنىشى ئۈچۈن، ئەزالىرىغا قىلىۋاتقان كۈرىشىنى ئىككىنچى دەرىجىلىك ئەھمىيەتسىز بىر ھەرىكەت ئوخشايدۇ دەيدىغان تۈيغۇغا كەلتۈرۈپ قويماي، بۇ ئەقىدىسىنىڭ بىردىن ـ بىر غايىسى ئىكەنلىكىنى قوبۇل قىلدۇرۇشى كېرەك. ئەنە شۇ چاغدىلا رەقىپلىرىنىڭ دۈشمەنلىك قىلىشىدىن، ھۇجۇم قىلىشلىرىدىن قورقمايدىغان ھالغا كېلەلەيدۇ. ھەتتا بۇنداق بىر ھەرىكەت، بۇ تۈردىكى بۇزغۇنچىلىقلار بىلەن ھۇجۇمغا ئۇچراشلارنى ئۆزىنىڭ ھەقلىق ئىكەنلىكىنىڭ بىر تۈرلۈك ئىسپاتى دەپ بىلىشى كېرەك. شۇنداق بولغاچقا، خەلقىمىز، بىزنىڭ دۇنيا قاراشلىرىمىزغا دۈشمەنلىك قىلىدىغانلاردىن، ئۆچمەنلىك قىلىدىغانلاردىن ھەرگىزمۇ قورقۇپ قالمايدۇ. ھەتتا بۇنداق دۈشمەن ھۇجۇملىرىنىڭ بولۇپ تۇرۇشنى ئارزۇ قىلىدىغان ھالغا كېلەلەيدۇ. شۇنىمۇ ئۇنۇتماسلىقىمىز كېرەككى، دۈشمەنلىك

بۇ تۈردىكى ئۆچمەنلىكى، ھۆجۇملىرى، دۈشمەنلىكلىرى يەنە خەلقنىڭ كۆزىنى ئاچمىغان يالغان تۆھمەتلەر بىلەنمۇ تولغان بولىدۇ.

يەھۇدىي گېزىتلىرىنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرىمىغان، ئۇلارنىڭ قارىلاشلىرىغا دۈچ كەلمىگەن، رەسۋا قىلىنمىغانلارنى ياخشى بىر نېمىس دەپ قاراشقا ياكى بولمىسا ئۇنداقلارنى ھەقىقىي مىللىي سوتسىيالىستلار دېيىشكە بولمايدۇ. ھەقىقى مىللىي سوتسىيالىست بولغان نېمىسنىڭ ئاڭ ـ پىكىر، ئەقىدىسىنىڭ قەتئىيلىكى، ئىرادىسىنىڭ تولۇق بولۇشىنى ئۆلچەيدىغان ئەڭ توغرا تارازا ــ خەلقىمىزنىڭ جانجان دۈشمىنى بولغان يەھۇدىيلار تەرىپىدىن قانچىلىك دۈشمەن دەپ قارىشىغا باغلىق. ھەرىكىتىمىزنىڭ بارلىق تەرەپتارلىرىغا، تېخىمۇ كەڭ مەنىدە پۈتكۈل خەلقىمىزگە يەھۇدىي گېزىتلىرىنىڭ پۈتۈنلەي يالغان ـ ياۋداق تۆھمەتلەردىن توقۇپ چىقىرىلغانلىقىنى چۈشەندۈرۈش، بۇنى ھەر دائىم كەڭ تەشۋىق قىلىشمۇ ئىنتايىن مۇھىم مەجبۇرىيىتىمىزدۇر. بىر يەھۇدىي، ھەرقانچە راس گەپ قىلغاندەك قىلسىمۇ، يالغانچىلىقىنى يوشۇرۇش، بۇ ھەرىكىتىمىزنى كۆچەپ قارىلاپ كۆرسىتىش، ھەرىكىتىمىزنى خەلقىمىزدىن يوشۇرۇشنىلا مەقسەت قىلىپ راس گەپ قىلغان بولىدۇ. يەنى بۇنداق بىر ئەھۋاللاردىمۇ يەھۇدىيلار قاراپ تۇرۇپ يالغان سۆزلەيدىغانلىقىنى كۆرۈپ ئالالمىسمىز مۇمكىن. يەھۇدىيلار ھەقىقەتەنمۇ ئىنتايىن ئۇستا يالغانچىلاردۇر. يەھۇدىيلار ئادەتتە مۇنداق ئىككى خىل قۇرالدىن پايدىلىنىپ پائالىيەت قىلىشىدۇ: ئۇنىڭ بىرسى يالغانچىلىق قىلىش، يەنە بىرسى ئالدامچىلىق. شۇنداق ئىكەن، ھەر بىر تۆھمەت، يەھۇدىيلارنى مەنبە قىلغان ھەر بىر تۆھمەت، بىزنىڭ جەڭچىلىرىمىزگە شەرەپلىك يارا ئىزى قالدۇرىدۇ. يەھۇدىيلار ئەڭ قاتتىق قارىلاپ كەلگەن بىرسى چوقۇم بىزنىڭ تەرەپتىكى بىرسى ھېسابلىنىدۇ. يەھۇدىيلار ئۆلگىدەك يامان كۆرگەن بىرسى بىزنىڭ ئەڭ ياخشى دوستىمىز ھېسابلىنىدۇ. ئەتىگەندە بىر پارچە يەھۇدىيلار گېزىتىنى ئوقىغان بىرسى ئەگەر ئۆزىنىڭ بىرەر تۆھمەتكە قالمىغانلىقىنى كۆرسە، ئالدىنقى كۈنىنىڭ يىگىرمە تۆت سائىتىنى ھېچ ئىش قىلماي بىكار ئۆتكۈزۈپتىمەن دەپ ھېسابلىسا بولىدۇ. چۈنكى، ئۇ كىشى ئەگەر ۋاقتىدىن تولۇق پايدىلىنالمىغان بولسا ئىدى، يەھۇدىيلار ئۇنى بوش قويىۋەتمىگەن، ئۇنى يامانلاپ قارىلاشقا كىرىشكەن، ئۇنىڭغا تۆھمەتلەرنى ياغدۇرىۋەتكەن بولاتتى. مىللىتىمىزنىڭ، پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ ۋە ئالىي ئىرقتىكىلەرنىڭ بۇ ئەجەللىك دۈشمىنىگە قارشى تۇرىدىغان بىرسى يەھۇدىيلارنىڭ تۆھمەتلىرىگە، دۈشمەنلىكلىرىگە دۈچ كېلىش ھەققىگە ئىگە. بۇ پىرىنسىپ، بىزنى ھمايە قىلىۋاتقان تەرەپتارلىرىمىزنىڭ تومۇرلىرىغچە، ئىلىكلىرىگىچە سىڭگەن ۋاقتىدىلا

بىزنىڭ بۇ ھەربىتىمىز تەۋرەنمەس بىر كۆچ، ئالغا ئىلگىرلىشىنى توساش مۇمكىن بولمايدىغان بىر ئېقىم ھالىغا كېلەلەيدۇ.

بىزنىڭ ھەربىتىمىز ھەر قانداق بىر ۋاستىدىن تولۇق پايدىلىنىپ شەخسىلەرنى ھۆرمەت قىلىدىغان ھېسسىياتىنى كۆچەيتىشى زۆرۈر. ئىنسانپەرۋەرلىك تۈسىنى ئالىدىغان ھەر قانداق نەرسىنىڭ قىممىتى شەخسىلەرنىڭ قىممىتىدە، ھەر قانداق بىر كۆزقاراش ۋە ھەربىكەتنىڭ مەلۇم بىر شەخسىنىڭ ئىجادىي كۆچىنىڭ مەھسۇلى بولىدىغانلىقىنى ھەرگىز ئۇنۇتماسلىقىمىز كېرەك. يەنە شۇنىمۇ ھەرگىز ئۇنۇتماسلىقىمىز كېرەككى، ئۇلۇغ بىرسىگە قايىل بولۇش، ھەرگىزمۇ ئۇنىڭ ئۇلۇغلۇقىنى ئېتىراپ قىلىش مەسىلىسىلا بولۇپ قالماستىن، ئۆز ۋاقتىدا يەنە بۇنداق ئېتىراپ قىلىدىغانلارنى بىر نوقتىغا يىغىش، بىرلەشتۈرۈش رولىنىمۇ ئويۇنىيالايدۇ. بىرەر كىشىلىك ئورنىنى باشقا بىرسىنىڭ كىشىلىكى بىلەن ئالماشتۇرالمايمىز. بۇ سۆزىمىز، ھەر بىر شەخسىنىڭ مېخانىك كۆچىگە ۋەكىللىك قىلىدىغانلىقى، مەدەنىيەت بىلەن ئىجادىي ئامىللارغا ئىگە بولىدىغان ئالاھىدىلىكى جەھەتتە ئېنىق ئىسپاتلىنىدۇ. يەنى داڭلىق بىر ئۇستازنىڭ ئورنىنى باشقا ھېچكىم تولدۇرالمايدۇ. ئۇنداق بىرسى ۋاپات بولغىنىدىن كېيىن، ئۇنىڭ قالغان ئەسىرىنى ھېچكىم تولۇقلاپ پۈتتۈرەلمەيدۇ. داڭلىق بىر شائىر، ئۇلۇغ بىر ئىدىيولوگ، ئۇلۇغ بىر دۆلەت رەھبىرى ۋە داڭلىق بىر گېنېرالالارنىڭ ئەھۋالىمۇ يوقۇرقىغا ئوخشاش بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئورنىنى ھېچ كىم تولدۇرالمايدۇ. چۈنكى، ئۇلار ياراتقان ئەسەرلەر سەنئەت ئېتىزىدا بىخلىنىپ يېتىلگەن بولۇپ، ئىلاھىي كۆچنىڭ بەرگەن مۇكاپاتى، ئۇنىڭ تەبىئىي مىراسخورى ھېساپلىنىدۇ.

بۇ دۇنيادا يارىتىلغان ئەڭ چوڭ يېڭىلىقلار، غالىبىيەتلەر، ئەڭ چوڭ مەدەنىيەت ئەسەرلىرى ۋە ھۆكۈمەت رەئىسلىرىنىڭ بارلىققا كەلتۈرگەن ئۆلمەس ئەسەرلىرى مەڭگۈ شۇ ئالىمنىڭ، شۇ ئۇلۇغ كىشىنىڭ نامىدا ساقلىنىدۇ. بۇنداق ئۇلۇغ بىر روھنى ھۆرمەت قىلماسلىق، ئىنتايىن قۇدرەتلىك بىر كۆچتىن مەھرۇم بولۇش بىلەن تەڭ مەنىدە بولىدۇ. بۇ ئۇلۇغ ئىجادىيەت، مەيلى ئەر ياكى ئايال بولسۇن، ئەنە شۇنداق ئۇلۇغلارغىلا مەنسۇپ بىر نامنى قالدۇرىدۇ.

يەھۇدىيلار بۇ پاكىتنى بەكلا ياخشى بىلىدۇ. ئۇلار ئىنسانىيەتكە، مەدەنىيەتكە قارشى قوزغىغان ۋەيران قىلغۇچى كۈرەشلىرى جەريانىدا ئىنسانىيەتكە قارشى كۈرەش قىلغانلىقىنىڭ مىيۇللىرىنى قولغا كەلتۈرۈپ تۇرىدۇ. ئۇلار بۇ جەريانىدا ئۇلۇغ كىشىلەرنى بۇنداق لاياقەتكە ئىگە ئەمەس دەپ تونۇشتۇرۇشقا كىرىشىدۇ. كىمدە ـ كىم بۇنداق ئۇلۇغ بىرسىگە ھەيران بولسا، ئۇنداق بىرسىنى شەخسىگە چوقۇنۇش كېرسىلى دەپ قارىلىشىدۇ. ئەگەر بىرەر مىللەت، يەھۇدىيلارنىڭ بۇ تۈر يۈزسىزلىكىگە قايىل بولغىدەك پەسكەش ھالغا

چۈشۈپ قالمىدىكەن، ئۇنداق بىر مىللەت قولىدىكى ئەڭ كۆچلۈك قۇرالىدىن ئايرىلىپ قالغان ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى، ئەقىللىق بىر يولباشچىغا، ئۇنىڭ كۆزقاراشلىرىغا، ئەسەرلىرىگە ھۆرمەت بىلدۈرۈشنىڭ ئۆزى بىر كۈچ ھېسابلىنىدۇ. بۇنداق بىر ھۆرمەت بىلدۈرۈش ئىشى خەلق ئاممىسىغا ھۆرمەت بىلدۈرۈشتىن تۈپتىن پەرق قىلمىدۇ. ئەگەر كۆڭلى يېرىم بولۇپ، ئۈمىدسىزلىك ئىچىگە پېتىپ قالغان ۋاقىتلاردا، ئۆتمۈشتىكى قاراڭغۇلۇقلىرى ئىچىدىن ۋاقتى كەلگىنىدە كىشىلەرنىڭ ئازاپلىرىنى، غەم ـ ئەندىشىلىرىنى، نامراتلىقىنى، ئىدىيىۋي قۇللۇقى ۋە بېسىملىرىدىن قۇتقۇزۇپ ئۈپۈققا يېتەكلىيەلەيدىغانلار ئەنە شۇنداق ئۇلۇغ كىشىلەردۇر. ئۇنداق بىرسى ئۈمىدىنى يوقاتقانلارغا قول ئۇزارتىپ ئۇلارنى توغرا يولغا باشلىيالايدۇ.

ئەپسۇسكى، بۇنداق ئۇزارتىلغان قولنى تۇتۇشنى بىلمىگەنلەرنىڭ ھالى ھەقىقەتەنمۇ خاراپ.

ھەربىتىمىزنىڭ كۆچىيىشى

ھەربىتىمىزنى يېڭى ئېلان قىلغان ۋاقىتلىرىمىزدا ئىسمىمىزگە ھېچ كىم دىققەت قىلماي كېلىۋاتقانلىقى ياكى ئېنىق بىرەر تەسىرات يارىتالماي قېلىۋاتقانلىقىدىن بەكلا قىينالغان ئىدۇق. خەلقىمىزنىڭ بىزدىن بۇنداق ئىككىلىنىشى مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ئىھتىمالىغا ئېغىر تەھدىت پەيدا قىلماقتا ئىدى.

ئىككىلىنىش جەھەتتە بەلكىم خەلقىمىزنىڭ تۇتقان يولى توغرا بولىشىمۇ مۇمكىن. راس دېمىسىمۇ ھېچ كىم تونىمايدىغان ئالتە ـ يەتتە كىشى ئوتتۇرغا چىقىپ، بۈگۈنگىچە كەڭ خەلق ئاممىسىنى ئۆز يېنىغا ئالغان چوڭ ـ چوڭ پارتىيەلەرنىڭ قولىدىن ھېچ قانداق بىر ئىش كەلمەي تۇرىۋاتقان بىر پەيتتە، بىر ھەربىتىنى بارلىققا كەلتۈرمەكچى، بۇ ھەربىتە ئارقىلىق ئاخىرقى نەتىجىنى قولغا كەلتۈرمەكچى بولۇشۇپ بىر يەرگە يىغىلغان ئىدى. بۇ بىر قانچە كىشىنىڭ مەقسىدى تېخىمۇ كۆچلۈك، تېخىمۇ كەڭ ھاكىمىيەت كۈچىگە ئىگە بىر نېمىس دۆلىتى قۇرۇپ چىقماقچى بولۇشقان. ئەگەر بىزنى مەسخىرە قىلىشقان ياكى بىزگە قارشى تاش ـ توخماقلار بىلەن ھۇجۇمغا ئۆتكەن بولسا ئىدى، كىشىلەر بىزگە دىققەت قىلىپتۇ دەپ بۇنىڭدىن بەكلا خوشال بولۇپ كېتەر ئىدۇق. ئەمما ھېچ كىمنىڭ دىققىتىنى قوزغىيالماسلىقىمىز بىزگە بەكلا ئېغىر كەلگەن ئىدى. مەن بۇ بىر قانچە

كىشى بىلەن ئارىلىشىشقا باشلىغان ۋاقىتلىرىمدا، بىرەر پارتىيە ياكى بىرەر ھەربىرىدە ھەققىدە ئېغىز ئاچقىلى بولمايدىغان ئەھۋالدا ئىدى.

بۇ بىر قانچە كىشىلىك تەشكىلات بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىم ھەققىدە ئالدىنقى باپلاردا بىر قۇر توختىلىپ ئۆتكەن ئىدىم. شۇندىن باشلاپ ۋاقتىم بولغاندا بۇ كىچىككىنە پارتىيىنىڭ قانداق قىلغاندا ئۆزىنى تونۇتالمىشى مۇمكىن دەپ نەچچە ھەپتە باش قاتۇرۇشقا كىرىشكەن ئىدىم. قارىغاندا پات يېقىنلاردا ئۆزىنى تونىتالمىشىدىن زادىلا ئۈمىد يوقتەك كۆرۈنەتتى. شۇ كۈنلەردە بۇ پارتىيە ھەقىقەتەنمۇ ئېچىنىشلىق، ئۈمىدسىز بىر ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان ئىدى. ئاھ تەڭرىم! بۇ پارتىيىنىڭ ھېچ بىر نەرسىسى يوق ئىدى. بۇ پارتىيىنىڭ بار نەرسىسى ــ ئۇنىڭ ئىسمىدىنلا ئىبارەت ئىدى. ئەسلىدە بۇ تەشكىلاتنىڭ بارلىق ئەزاسى بىز ئاغدۇرۇپ تاشلاشنى مەقسەت قىلمىشقان نەرسىنى، يەنى كىچىك بىر پارلامېنت نۇسخىسىدىن بىرنى، ئۇنىڭ كىچىك مودىلىدىن بىرنى قۇرۇپ چىقىۋېلىشقان ئىدى! بۇ تەشكىلىمۇ خۇددى پارلامېنتتا بولغاندەك ئاۋازغا قويۇش ئۈسۈلى قوبۇل قىلىنغان ئىدى. ئەمەلىيەتتىكى پارلامېنتلاردا ۋەتەن مەسىلىلىرى ئۈچۈن نەچچە ئايلاپ ۋاقىت سەرپ قىلىشىپ تالاش ـ تارتىش قىلىشقان بولسا، بىزنىڭ بۇ مودىل پارلامېنتىمىزدىمۇ پارتىيىگە ئىۋەرتىلگەن بىرەر خەتكە قانداق جاۋاپ قايتۇرۇشمىز كېرەك دېيىشىپ تۇگىمەس نۇتۇقلار سۆزلىنەتتى!

تەبىئىكى، ئۇ كۈنلەردە مېۋنخېندىكى بىر نەچچە تەرەپتارىمىزنى، بۇلار بىلەن ئاندا ـ ساندا ئالاقىلىشىپ تۇرىۋاتقانلارنى ھېساپقا ئالمىغىنىمىزدا، بۇ پارتىيىنىڭ بۇ تۇر پائالىيەتلىرىدىن ھېچ كىمنىڭ خەۋىرى يوق ئىدى. ھەتتا پارتىيە ئىسمىنى بىلىدىغانلارمۇ يوق ئىدى. ھەر چارشەمبە كۈنىسى مېيونخېننىڭ بىرەر چايخانىسىدا ھەيئەتلەر يىغىنى دەپ نام بېرىلگەن يىغىنلار ئېچىلىپ تۇرىلاتتى. شۇنىڭدەك يەنە ھەپتىدە بىر قېتىم يەنە شۇ ئادەملەرنىڭ قاتنىشىدا نۇتۇق سۆزلەش كەچلىك يىغىنى ئۆتكۈزىلەتتى. بۇ پارتىيىنىڭ مەركىزى كومۇتېتىدىكى ئەزالارمۇ پۈتۈن پارتىيە ئەزالىرىدىن تەشكىل تاپاتتى. بۇنداق ئەھۋالنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن بۇ كىچىك پارتىيىنى بۇنداق تار مۇھىتتىن قۇتقۇزۇپ چىقىش، يېڭى ھىمايىچىلارنى قولغا كەلتۈرۈش، ئەڭ مۇھىمى بۇ پارتىيىنىڭ قانات يايدۇرماقچى بولۇاتقان ھەربىتىنىڭ نامىنى پۈتۈن چارىلەرنى ئىشقا سېلىپ بولسىمۇ كىشىلەرگە بىلدۈرۈشمىز شەرت ئىدى.

بۇنىڭ ئۈچۈن ئىشنى نەدىن باشلىدۇق؟

دەسلەپكى ۋاقىتلاردا ئايدا بىر قېتىم، كېيىنچە يېرىم ئايدا بىرەر قېتىم يىغىلىش ئۈچۈن تىرىشتۇق. يىغىنىڭ تەكلىپ قەغەزلىرىنى خەت بېسىش ماشىنكىسىدا ياكى بولمىسا قولدا يېزىپ تارقىتاتتۇق. دەسلىۋىدە تەكلىپ

قەغەزنى يىغىنغا تەكلىپ قىلىنغان كىشىلەرگە ئۆزىمىز ئاپىرىپ بەردۇق. ھەممەيلەن تونۇيدىغان ئادەملىرىنى يىغىنغا تەكلىپ قىلىشاتتى. بۇنىڭدىن تۇزۇك بىر نەتىجە چىقمىدى. ئەھۋالىمىز بەكلا ئېچىنىشلىق ئىدى. مەن شۇ كۈنكى كەچلىك يىغىلىش ئۈچۈن تەكلىپ قەغەزىدىن سەكسەن تال تارقاتقانلىقىم ئېسىمدە. يىغىنغا خېلى جىق ئادەم كېلىشى مۇمكىن دەپ تاما قىلىشقان بولساقمۇ، زال يەنىلا بوش قېلىۋاتقانلىقى ئۈچۈن، يىغىنىنى كېچىكتۈرۈپ كەچكىچە ساخلىغانلىقىمىز ئېسىمدە.

مەجلىس رەئىسى بىرەر سائەت كېچىكتۈرۈشتىن كېيىن يىغىنىنى باشلىغان ۋاقتىدا، زالدا يەنىلا شۇ يەتتىمىز بار ئىدۇق. يەنىلا شۇ بۇرۇنقى ئادەملىرىمىز!

كېيىنكى قېتىملىق يىغىن ئۈچۈن تەكلىپ قەغەزنى مىيونخېندىكى يېزىقچىلىق ماتېرىياللىرىنى ساتىدىغان بىر دۇكاندا باسما ماشىنىسىدا كۆپەيتىپ بېسىپ تارقىتىۋىدۇق، ئەھۋالىمىز سەل ياخشىلانغاندەك قىلدى. تەكلىپ قەغەزلىرىنى تارقىتىپ بولۇپ، ئەتىسى زالدا كۈتۈپ تۇردۇق، يىغىنىمىزغا ئەسلى ئەزالىرىمىزدىن باشقا يەنە بىر نەچچە كىشى قوشۇلغان ئىدى. شۇنداق قىلىپ يىغىنىمىزغا قاتنىشىدىغانلارنىڭ سانى ئاستا ـ ئاستا 11 گە، 13 كىشىگە، 17 دىن 24 كىشىگە ئارتىپ، ئاخىرى بىر كۈنلىرى 34 كىشىلىك بىر يىغىن ئاچقىدەك ھالغىمۇ كېلىۋالغان ئىدۇق. بىر قېتىمدا ئۆز ئېچىمىزدە يىغىش قىلغان پۈلغا شۇ كۈنلەردە بىتەرەپ گېزىتلاردىن بىرى بولغان «مۇنچېنبېر بېئوباختېر» گېزىتىدا يىغىنغا تەكلىپ قىلىش ئېلانى بېرىۋالدۇق. بۇ قېتىم يىغىن قاتناشقۇچىلارنىڭ سانى ھەقىقەتەنمۇ ئارتىپ، بىزنى ھەيران قالدۇرغان ئىدى. شۇ قېتىمدا يىغىنىمىزنى 130 نەپەر كىشى سىغىدىغان مىيونخېندىكى "خوفبراخاۋۇز كېللېر" دېگەن پۈتخانا سالونىغا ئورۇنلاشتۇرغان ئىدۇق (بۇ يەرنى مىيونخېندىكى مۇراسىم زالى بولغان خوفبراخاۋۇس بىلەن ئارلاشتۇرىۋالماڭ!). يىغىن باشلىنىش ۋاقتى كەلگىچە بولغان ئارىلىقتا بۇ زالنى توشقۇزالماي قېلىشىمىزدىن ئەنسىرەيتتىم. زال ھەقىقەتەنمۇ كۆزۈمگە بەكلا چوڭ كۆرۈنۈپ كېتىۋاتاتتى.

يىغىن سائەت 7 دە باشلانماقچى ئىدى. دەل شۇ پەيتتە زالدا 117 كىشى بار ئىدى!

مىيونخېنلىق پروفېسسورلاردىن بىرسى دوكلاتىمىزنى ئوقۇپ ئۆتتى. مەنمۇ ئورۇن باسار سېكرېتار سۈپىتىدە تۇنجى قېتىم بۇنچە كۆپ كىشى ئالدىدا نۇتۇق سۆزلەش ئۈچۈن سۆزگە چىقماقتا ئىدىم.

ئۇ ۋاقىتلاردا پارتىيىنىڭ دەسلەپكى رەھبىرى بولغان م. ھاررېر مېنىڭ نۇتۇق سۆزلىمەكچى بولغانلىقىمنى بەكلا چوڭ تەۋەككۈلچىلىك دەپ قارىغان ئىدى. ئەمما بۇ بەكلا ئاق كۆڭۈل كىشى، مېنىڭ باشقا تەرەپلەردە قابىلىيىتىم

بولسمۇ نۇتۇق سۆزلەش قابلىيىتىمنىڭ يوقلىقىدىن قورققان ئىدى. ھەتتا كېيىنكى ۋاقىتلاردىمۇ ئۇنى بۇ قارىشىدىن ۋاز كەچتۈرەلمىدىم. ئەمما ھاررېر مېنىڭ توغرىلىق يېڭىلىغان ئىدى. بۇ قېتىملىق سۆزگە چىقىشىم ئۈچۈن ماڭا ئارانلا 20 مىنوت ۋاقىت ئايرىغان ئىدى. ئەمما مەن سەھنىگە چىقىپ نەق يېرىم سائەت نوتۇق سۆزلىدىم. مەن ئۆزەممۇ تولۇق ھېس قىلىپ كېتەلمىگەن، ئەمما ئىچىمدە بار بولغان بىر ئالاھىدىلىكىم بۇ قېتىمقى نۇتۇق ئارقىلىق ئاشكارىلانغان ئىدى. مەن ئەسلىدە نۇتۇق سۆزلەش قابىلىيىتىگە ئىگە بىرسى ئىدىم. بۇ 30 مىنوت ۋاقىت ئىچىدە پۈتۈن زالدىكىلەر گويا ماگنىتلانغاندەك قېتىپلا قالغان ئىدى. يىغىن قاتناشقۇچىلىرى قىزغىن ھاياجان ئىچىدە ئالقىش ـ سادالار ياڭراتقان بولۇپ، يېيغىندىكىلەردىن ماددىي ياردەم ئۈچۈن ئىنئانە توپلاش تەلەپ قىلىنغاندا، مېنىڭ نۇتقىم سەۋەپلىك "300 مارك" پۇل يىغىلغانىدى. شۇنداق قىلىپ ئېغىر بىر غەمدىن قۇتۇلغانىدىم. چۈنكى، ئۇ پەيتلەردە بەكلا ئېغىر پۇل قىينىچىلىقى تارتىۋاتقان ئىدۇق. پۇل بولمىغاچقا، نۇرغۇنلىغان پارتىيە ماتېرىياللارنى بېسىپ تارقىتىش ئۈياقتا تۇرسۇن، قولدا يېزىپ تارقىتىش ئۈچۈنمۇ قەغەز تاپالمىغەدەك مۇشكۈل ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان ئىدۇق. مانا ئەندى، ئاز بولسمۇ بىر مەبلىغىمىز بار بولغان ئىدى. شۇنداق قىلىپ ھېچ بولمىغاندا ئەڭ ئېھتىياجلىق دەپ قارالغان نەرسىلەرنى بولسمۇ قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن قىزغىنلىق بىلەن تۇتۇش قىلالىغەدەك ھالغا كېلىۋالغان ئىدۇق. بەك ئەھمىيەتلىك دەپ قاراشقا بولمىسمۇ شۇ قېتىمقى يىغىلىشنىڭ ئۇتۇغلۇق بولىشى، يەنە بىر تەرەپتىكى ئىشلىرىمىزنىڭ ئىلگىرى سۈرۈلۈشىگە ياردىمى بولغان ئىدى.

مەن كومىتېتقا بىر قىسىم ياش كۈچلەرنى ئېلىشقا كىرىشكەن ئىدىم. ئۇزۇن مەزگىللىك ھەربى سەپ خىزمىتى جەريانىدا بىر مۇنچە يېقىن دوست تېپىۋالغان ئىدىم. بۇ دوسلىرىم، مېنىڭ تەكلىۋىمنى قوبۇل قىلىشىپ بىر ـ بىرلەپ ھەربىكىتىمىزگە قوشۇلۇشقا باشلىدى. بۇ دوسلىرىمنىڭ ھەممىسىلا دېگىدەك ياش كىشىلەر بولغاچقا، ئىنتىزاملىق، جەڭگىۋارلىقى ئۇستۇن كىشىلەر ئىدى. ئۇلار ھەربى ۋەزىپە ئۈتەش جەريانىدا قىلغىلى بولمايدىغان ھېچقانداق ئىش يوقلىقىنى، كۆڭۈل قويىدىغانلا بولسا تەلەپ قىلىنغان ئىشنى ھەر قانداق ۋاقىتتا ئورۇنداشقا بولىدۇ دەيدىغان قاراشتىكى كىشىلەر ئىدى. ئاريمىزغا بۇنداق يېڭى قانلارنىڭ قوشۇلىشىنىڭ ئەھمىيىتى بىر قانچە ھەپتىلىك ئورتاق پائالىيەتلەر جەريانىدا دەرھال سېزىلىشكە باشلىدى.

پارتىيىنىڭ تۇنجى رەئىسى بولغان م. خارىرېر ئەسلىدە بىر مۇخپىر ئىدى. شۇڭا ئۇ كەڭ دائىرىلىك بىلىمگە ئىگە بىرسى ئىدى. شۇغىنىسى، ئۇ پارتىيە يېتەكچىسى سۈپىتىدە ئاممىغا خىتاپ قىلىشنى بەك قاملاشتۇرالمايتتى. بۇ

ئۇنىڭ ئەڭ چوڭ يېتەرسىزلىكى ئىدى. ئۇنىڭ ئىچىدە بۇنداق بىر تۈرتكە بولغۇچى كۈچى يوق ئىدى. ئۇنىڭدا ناتىقلىق قابىلىيىتى دەيدىغان نەرسە پەقەتلا يوق ھېساپتا ئىدى. بۇنىڭدىن ئۇنىڭمۇ كۆڭلى يېرىم ئىدى. بۇنىڭ ئاساسى سەۋەبى، ئۇنىڭدا ئالغا ئىنتىلىش كۈچىنىڭ بولماسلىقى ئىدى.

ئۇ ۋاقىتلاردا مىيونخېن يەرلىك تەشكىلاتىمىزنىڭ مەسئۇلى بولغان م. دربكسلېر ئاددى بىر ئىشچى ئىدى. ئۇنىڭدىمۇ ناتىقلىق قابىلىيىتى يوق ئىدى. شۇنىڭدەك يەنە ئۇ مەيلى تېنىچلىق دەۋرلىرىدە ياكى ئۇرۇش دەۋرلىرىدە بولسۇن زادىلا ئەسكەر بولۇپ باقمىغان بىرسى ئىدى. ئۇ ئەسلىدىلا ئاجىز، تارتىنچاق بىرسى ئىدى. شۇنىڭدەك يەنە مىشچان مىجەزلىك، ئۆزىگە ئىشەنچىمۇ يوق بىرسى ئىدى. چۈنكى ئۇ ئۆزىگە ئىشەنچى بولمىغان مىشچانلارنى تەربىيىلەپ جەسۇر ئادەمگە ئايلاندۇرىدىغان ئەسكەرلىكتە بولمىغان بىرسى ئىدى. ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسىنىلا بىر دەرەخنىڭ ئىككى شېخىدىن ئۇيۇپ چىقىرىلغان، ئوخشاش ماتېرىيالدىن ياسالغان كىشىلەر دېيىشكە بولاتتى. ئۇلارنىڭ قەلبىدە ھەرىكىتىمىزنىڭ چوقۇم غەلبە قىلىدىغانلىقى ھەققىدە قەتئى ئىشەنچىلىرى بولمىغىنىغا ئوخشاش، ئۇلاردا بۇ يېڭى ھەرىكىتىمىزگە قارشى توسالغۇ پەيدا قىلىدىغان كۈچلەرنى يوق قىلىش جاسارىتىمۇ بولمىغان كىشىلەردىن ئىدى. بۇنداق بىر ئىش ھەربىي تەلىم كۆرگەن، جىسمانى ۋە روھى جەھەتلەردىمۇ ئەسكەردەك يېتىشكەن كىشىلەرنىڭلا قولىدىن كېلىدىغان بىر ئىش ئىدى. يەنى پولاتتەك مۇستەھكەم، قىيىندەك چىداملىق، گرانىتتەك قاتتىق كىشىلەرلا بۇ ھەرىكەتتە باشلامچىلىق رول ئالالىشى مۇمكىن ئىدى.

مەن ئۇلاردىن تۇيۇتسىز پەرقلىق بىرسى ئىدىم. يەنى مەن شۇ كۈنلەرگىچىلا بىر ئەسكەر ھېساپلىناتتىم. مېنى ئالتە يىل مابەينىدە (بەزى تەرجىمىلەردە نەق ئون يىل دەپ ئېلىنغان ــ ئۇ.ت) ئەسكەرلىك روھى يېتىشتۇرۇپ كەلمەكتە ئىدى. دەسلىۋىدە، يېڭى بىر مۇھىت ماڭىمۇ ھەر دائىم ياد بىلىنەتتى. "بۇنداق قىلساق بولمايدۇ، بۇ ئىش ئەملىگە ئاشمايدۇ" ياكى بولمىسا "بۇنداق خەۋپىكە سەل قارىغىلى بولمايدۇ" دېگەندەك سۆزلەرنى بۇرۇن مەنمۇ بىلەتتىم. ئەسكەر بولغىنىمدىن كېيىن ئۆزەمنى تۇتۇۋېلىشنى ئۆگەنگەن ئىدىم.

دېمىسىمۇ بۇ ئىش ھەقىقەتەنمۇ خەتەرلىك بىر ئىش ئىدى. 1920 ـ يىللاردا، گېرمانىيىنىڭ بىر مۇنچە يەرلىرىدە مىڭلىغان خەلق ئاممىسىغا خىتاپ قىلىشقا ئۇرۇنۇش، بۇنداق بىرەر چوڭ يىغىن تەشكىللەش، خەلق ئاممىسىنى بۇنداق يىغىلىشلارغا ئاشكارە چاقىرىق قىلىش ئىمكانىيىتى يوق ھېساپتا ئىدى. بۇنداق يىغىلىشلار دۇشمەنلىرىمىز تەرىپىدىن تارقىتىۋېتىلەتتى، ئۇرۇپ ھەيدىلەتتى، يۈز ـ كۆزىنى قانغا بويىۋېتىشەتتى. شۇڭا، بۇنداق ئەھۋالغا قېلىشقا قورقماي ماقۇل دەيدىغانغا ھېچ كىم چىقمايتتى. بۇرجۇئازىيە تەشكىللىگەن

يىغىلىشلارغا قاتنىشىدىغان كىشىلەر بىر قانچە كومۇنىست ئوتتۇرلۇقتا پەيدا بولغان هامان ئىت قوغلىغان توشقاندەك پاتپاراق بولۇپ قېچىپ تارقىلىپ كېتىشەتتى. ئەمما قىزىللار بۇرجۇئازىيىنىڭ بۇنداق نادانلىقىنى، بۇنداق نادانلىقى تۈپەيلىدىن قىلچە زىيان كەلتۈرۈلمەس كىشىلەر ئىكەنلىكىنى ياخشى بىلىدىغانلىقى ئۈچۈن، كوت ـ كوت بۇرجۇئازىيىنىڭ بۇ تۈردىكى تەشكىلاتلىرىنىڭ بۇ تۈردىكى يىغىلىشلىرىدىن بەك ئەنسىرەپمۇ كەتمەيتتى. شۇنداقتىمۇ ئۆزلىرىگە زىيانلىق دەپ قارىغان هەر قانداق بىر هەرىكەتنى بارلىق چارىلارنى ئىشقا سېلىپ بولسىمۇ باستۇرۇشقا هەر دائىم تەييار ئىدى. ئۇلارنىڭ كەسكىن تەسىر كۆرسىتىدىغانغا قانداق چارىلىرى باردۇ دەپ قارايدىغان بولساق، ئۇلارنىڭ بىردىن ـ بىر چارىسى ۋەهىمە پەيدا قىلىش، ۋەهشىلىك قىلىش چارىسىنىڭلا بارلىقىنى كۆرۈپ ئالالىشىمىز مۇمكىن. ...

ماركسىزمچى ساختىپەزلەر شۇ كۈنلەرگىچە يەهۇدىي پارتىيىلىرىنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ كېلىۋاتقان ماركسىزمچى جامائەتنى قولغا كەلتۈرۈشنى مەقسەت قىلىدىغان ئاشكارە هەرىكىتى بىلەن ماركسىزمچى غوجايىنلارنىڭ هەرىكەتىگە قاتتىق نەپرەتلىنىپ، ئۇنىڭغا خىرىس قىلىپ يۈرۈشكەن ئىدى. شۇڭا، "نېمىس ئىشچىلار پارتىيىسى" دېگەن ئىسىمنىڭ ئۆزىلا ماركسىزمچىلارنى هېلىتىدىن قورقۇتۇپ كېلىۋاتقان ئىدى. تا بۈگۈنگىچە غالىبىيەت مەستخوشلىقى ئىچىگە پېتىپ قالغان ماركسىزمچى كاتىۋاشلار دەسلەپكى پۈرسەت كېلىشى هامان بىر ـ بىرسى بىلەن تۈتۈشۈپ قالىدىغانلىقى كۆزگە كۆرۈنۈپلا تۇراتتى. ئۇ كۈنلەردە، بىزنىڭ هەرىكىتىمىز تار مۇهىت ئىچىدە تۈرىۋاتقانلىقى ئۈچۈن، بۇنداق جىددىلەرگە قەتئىي يېقىن يولماي يۈرگەن ئىدى. خەلق ئاممىسىغا مەغلوبىيەت بىلەن تونۇلۇش خەۋپىدىن ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئۆزىنى چەتكە ئېلىشقا تىرىشاتتى. شۇنداق بولغاچقا، بىزدىكىلەردە تۈنجى قېتىملىق چوڭ يىغىلىشتىلا تىرە ـ پىرەڭ قىلىنىۋېتىلىشى ئېهتىمالىدىن، هەرىكىتىمىز بۇ سەۋەپ بىلەن توختاپ قېلىشىدىن قورقۇش بەكلا ئېغىر ئىدى. شۇڭا مەن بۇ ئىشتا بەكلا قىيىن ئەهۋالدا ئىدىم. مەن ئوتتۇرغا قويغان بۇ نەزەرىيە جىددىدىن قېچىش تۇرماق، بەلكى جىددىل ئىچىگە شوڭغۇپ كىرىشنى تەلەپ قىلاتتى. شۇڭا بۇنداق جىددىلەردىن ئۆزىمىزنى قوغداش ئۈچۈن هۇجۇمچى ئەترەتلەر تەشكىل قىلىش شەرت ئىدى. ئادەتتە تېررورچىلارغا تاقابىل تۇرۇشتا سۆز بىلەن قايىل قىلىش ئەمەس، بەلكى تېررورچىلارغا تېررورلۇق بىلەنلا تاقابىل تۇرغىلى بولاتتى. بىزنىڭ تۈنجى چوڭ يىغىنىمىزنىڭ نەتىجىلىك بولىشىنىڭ ئۆزىلا مېنىڭ بۇ ئويلىغانلىرىمنى تەستىقلاپ بەرگەن ئىدى. بۇنىڭدىن غەيرەتلىنىپ ئىككىنچى قېتىملىق چوڭ يىغىنىمىزنى ئېچىش قارارىنى ئالغان ئىدىم.

ئىككىنچى قېتىملىق چوڭ يىغىلىشىمىز، 1919 ـ يىلىنىڭ ئۆكتەبىرىدە "ئىنبىرلىراۋكىللىر" غا ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى. بۇ مىتىنگنىڭ ئاساسلىق تېمىسى "بريست ـ لىستوۋك ۋە ۋېرسايللىس كىلىشىمى" ھەققىدە ئىدى. بۇ يىغىلىشتا تۆت نەپەر ناتىق سۆزگە چىققان ئىدى. مەن بىرىر سائەتتەك نوتۇق سۆزلىدىم. بۇ قېتىمقى نۇتقۇمنىڭ نەتىجىسى بىرىنچى قېتىملىق يىغىلىشىمىزدا سۆزلىگەن نۇتقۇمدىنمۇ زور بولدى. بۇ قېتىم يىغىن قاتناشقۇچىلىرىنىڭ سانى 130 نەپەردىنمۇ ئېشىپ كەتكەن ئىدى. بۇ قېتىملىق مىتىنگمىزنى قالايماقانلاشتۇرۇش مەقسىتىدە قىزىللار جىددىل چىقارماقچى بولۇۋىدى، سەبداشلىرىم ئۇلارنى دەرھال بېسىقتۇردى. قالايماقانچىلىق پەيدا قىلماقچى بولغانلار ئۇر ـ توخماق قىلىنىپ يۇز ـ كۆزى يېرىۋىتىلدى. سەبداشلىرىم ئۇلارنى پەلەمپەيلەردىن سېرتقا چۆرۈپ تاشلىدى. ئۇلارمۇ قويرۇقىنى خادا قىلىپ تىكىۋېتىشتى.

ئاردىدىن 15 كۈن ئۆتكەندە يەنە شۇ زالدا 170 نەپەردىن ئارتۇق يىغىن قاتناشقۇچىلىرى ئالدىغا چىقىپ سۆزلىگەن نۇتقۇمىمۇ ئاجايىپ ئۇتۇغلۇق بولدى. يىغىن زالى لىق تولدۇرۇلغان ئىدى. شۇندىن كېيىن، بۇنىڭدىنمۇ چوڭ مەجلىس زالى ئاختۇرۇشقا كىرىشتىم. ئاخىردا شەھەرنىڭ يەنە بىر ئۇچىدىكى داچاۋ كوچىسىدا "رىيچ ئاللىماند" دىن بىر زال تېپىلدى. بۇ يېڭى زالدىكى يىغىلىشىمىزغا قاتناشقان ئادەم سانى ئالدىنقى يىغىلىشقا قاتناشقان ئادەم سانىغا يەتمەي قالدى. يەنى زالدا 140 نەپەردەك ئادەم يىغىلغان ئىدى. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن كومىتىتىكىلەر قايتىدىن ئۇمىدسىزلىنىشكە باشلايدۇ. ئۇمىدسىزلەنگەن سەبداشلىرىم يىغىن قاتناشقۇچىلار سانىنىڭ ئازىيىپ كېتىش سەۋەبىنى يىغىلىشلىرىمىزنىڭ بەكلا كۆپ تەكرارلانغانلىقىدىن بولدى دەپ قاراشماقتا ئىدى. بۇ ھەقتە خېلى قاتتىق مۇنازىرە قىلىشتۇق. مەن 700 مىڭ نوپوسلۇق بىر شەھەردە 15 كۈندە بىر يىغىلىش قىلىش ئەمەس ھەتتا ھەپتىدە 10 قېتىم يىغىلىش قىلىشنىڭمۇ ئىمكانىيىتى بارلىقىنى ئېيتىپ چىڭ تۇرىۋالدىم. ۋاقىتلىق ئوڭۇشسىزلىقلار سەۋەبىدىن كۆڭلىمىزنى يېرىم قىلماسلىقىمىز لازىملىقىنى تەكىتلىدىم. چۈنكى بىزنىڭ تۇتقان يولىمىز توغرا ئىدى. بۇ يولدا مېڭىشىمىزنى داۋاملاشتۇرىدىغانلا بولساق چوقۇم غالىبىيەت بىزنىڭ بولىشى مۇمكىن ئىدى. 1919~1920 ـ يىلىنىڭ قىش ئايلىرى ئاساسەن يېڭى ھەرىكىتىمىز بىرلا قېتىم ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغان بولۇپ، قالغانلىرىدا زورلۇق كۈچىدىن پايدىلىنىشنىڭ غالىبىيەتكە يىتەكلەيدىغانلىقىغا بولغان ئىشەنچىمىزنى ئۆستەردى. بۇ تۇر زورلۇق كۈچىگە تايىنىپ ئۆزىمىزنى قوغدىيالايدىغانلىقىمىزغا بولغان ئىشەنچىمىز نەتىجىسىدە، ھەرىكىتىمىز چوقۇم تەۋرەنمەس ئېتىقاتقا ئوخشاش تاغنى تالقان قىلالايدىغان بىر كۈچكە

ئايلىنىشى، بىر ئېتىقات ھالىنى شەكىللەندۈرۈشى، مايىسىدەك ھەممە يەرنى قاپلىغان بولىشى كېرەكلىكىگە بولغان ئىشەنچىمىز ئارتتى. يەنە شۇ زالدا ئۆتكۈزۈلگەن ئىككىنچى قېتىملىق يىغىلىشىمىزدا مېنىڭ بۇ ئىشەنچىمنى ئىسپاتلىدى. بۇ قېتىم يىغىن قاتناشقۇچىلار سانى 200 دىن ئېشىپ كەتتى. شۇنىڭدەك يەنە بۇ يىغىلىشتا قولغا كەلتۈرگەن ئىقتىسادىي نەتىجىمىزمۇ كۆرىنەرلىك دەرىجىدە زور بولدى. شۇنىڭ بىلەن دەرھال يەنە بىر قېتىملىق يىغىلىش ئۆچۈن تەييارلىق ئىشلىرىغا كىرىشىپ كەتتىم. ئاردىدىن 15 كۈن ئۆتكەندە ئاچقان يىغىنىمىزغا 270 تىن ئارتۇق ئادەم قاتناشقان ئىدى. يەنە ئون بەش كۈن ۋاقىت ئۆتكەندە ھمايىچىلىرىمىزنى، يېڭى ھەرىكىتىمىزنىڭ دوستلىرىنى يەتتىنچى قېتىملىق يىغىلىشقا تەكلىپ قىلىۋىدۇق، يەنە شۇ بىنادا 400 دىن ئارتۇق كىشى زالغا پېتىشماي قىسىلىپ ئولتۇرۇشقا مەجبۇر بولغان ئىدى. ئەنە شۇ پەيتلەردە تەشكىلاتىمىزنىڭ ئىچكى تۈزۈلۈشىنى قۇرۇپ چىقتۇق. بۇ جەھەتتە يېڭى ھەرىكىتىمىزنىڭ ئىچكى قىسمىدا ئىدىيىۋى مەسىلىلەردە قاتتىق مۇنازىرىلەر يۈز بەردى. ئۇ كۈنلەردە باشلىنىپ كېيىنمۇ داۋام قىلغان بۇ ھەرىكىتىمىزنى "پارتىيە ھەرىكىتى" دەپ ئاتاش تەنقىت قىلىنماقتا ئىدى. مەن بۇنداق تەنقىتلەرنى ئوتتۇرغا قويغۇچىلارنى قابىلىيەتسىز، تار پىكىرلىك كىشىلەر دەپ قارىغان ئىدىم. بۇنداق ئويلايدىغانلار ئاساس بىلەن كۆرۈنۈشنى پەرقلەندۈرۈشنى بىلەلمەيتتى. ئۇلار بىر ھەرىكەتكە داغ ـ دۇغلىق بىر نام بېرىش ئارقىلىق ئۇنىڭ قىممىتىنى ئاشۇرغىلى بولىدۇ دەپ ئويلايدىغان كىشىلەر ئىدى. ئەپسۇسكى ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزدىن قالغان تىل غەزىنىلىرىمىزمۇ بۇ تۈردىكى ھەشەمەتلىككە قىزىقىشلار ئۆچۈن ئالاھىدە يارىدەمچىلىك رولىنىمۇ ئويناپ بەرمەكتە ئىدى. ئۇ ۋاقىتلاردا كۆزقاراشلىرىنى تېخى قوبۇل قىلدۇرالماي يۈرگەن ھەر بىر ھەرىكەت ھەر قانچە ئىسىم ئۆزگەرتسىمۇ، ئۆزىنى پارتىيە ھەرىكىتى دەپ چۈشەندۈرەلىشى بەكلا قىيىن ئىش ئىدى.

ھەر قانداق بىرسى، ئەگەر زامانداشلىرىغا پايدىلىق بولىدىغانلىقىغا ئىشەنچ قىلالايدىغان جاسارەتلىك بىر چۈشەنچىنى ئەمىلىيەشتۈرۈشنى ئارزۇ قىلغىنىدا، ئۇ كىشى ئالدى بىلەن ھەرىكەتكە ئاتلىنىپ ئۆز كۆزقارىشىنى ھمايە قىلىدىغان يارىدەمچى كۈچلەرنى تېپىشقا مەجبۇر. ئەگەر غايىمىز ھاكىمىيەت ئۈستىدىكى پارتىيىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش، كۈچلەرنىڭ بۆلۈنۈپ كېتىشىنى توساشنىلا مەقسەت قىلغان بولسا ئىدى، بۇنداق كۆزقاراشقا قوشۇلىدىغان، ئۇنىڭ ئارزۇ قىلغىنىدەك مەقسەتتىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى، بۇ غايىسىگە يەتمىگىچە بىرلا پارتىيە تەركىۋىدە چىڭ تۇرىشى كېرەك ئىدى. ھەر قانداق يېڭى بىر ھەرىكەت باشلىماقچى بولغان پارتىيە ئۆز ئالاھىدىلىكىنى خۇددى ئىسىم ئۆزگەرتكەندەك ئۆزگەرتىشكە بولىدۇ دەپ ئويلايدىغانلار بەزى ئاتالغۇلار

ئۇستىدە مۇنازىرە قىلىپ ئولتۇرىدىغان كەيمە چاچ كېيىۋالغان كىشىلەرنىڭ ئىشنى قوچۇپ يۈرگىنىگە ئوخشايدۇ. ئەمەلىيەتتە بولسا قولغا كەلتۈرىلىدىغان نەتىجىلەر ئۇلارنىڭ ئويلىغانلىرىنىڭ دەل ئەكسىچە يول تۇتۇش ئارقىلىقلا قولغا كېلىدۇ. قىلىشقا تېگىشلىك ئىش، ئۇلارنىڭ دېگەنلىرىنىڭ دەل ئەكسىدۇر. ھالبۇكى، خەلقىمىز زىيان سالىدىغان بىرەر ئىش بار دېيىشكە توغرا كەلسە، بۇ ئىش ھازىرقى زامان بىلەن چەكلەنمەيدىغان، ئېنىق بىرەر مەنا بىلدۈرمەيدىغان، ئەمما ھەرىكەتنى ئىپادىلەيدىغان ئىسىم بىلەن ئەھمىيىتىنى ئىپادىلەيدىغان نەرسىنى كونا نېمىس تەمسىلىرىگە تايىنىپلا ئۆزگەرتىشكە بولىدۇ دەيدىغان قاراشلارنىلا دېيىش كېرەك. چۈنكى، ئۇلار يېڭى زامانغا بوي سۇنمايدۇ، بىرەر نەرسىگە ئېنىق ۋەكىللىكىمۇ قىلىپ كېتەلمەيدۇ. ئادەمنى ئىسمىگە قاراپلا ھۆكۈم چىقىرىشقا باشلاپ كېتىدۇ. بۇنداق ئىشلارنى ئېغىر رەزىللىك دېيىشكىلا بولىدۇ. ئەمما بۈگۈنكى كۈنلەردە بۇ تۈردىكى رەزىللىكلەر بەكلا كۆپ كۆرۈلمەكتە.

مەن، كېيىنكى ۋاقىتلاردىكىدەك شۇ ۋاقىتلاردىمۇ پايدىلىق ئەسەرلەرنى ھەر دائىم قىممىتى يوق "ئەركىن نېمىس خەلقچىل سوتسىيالىستلار" دىن خەلقنى ئاگاھلاندۇرۇپ تۇرغان ئىدىم. بىزنىڭ بۇ يېڭى ھەرىكىتىمىز ھەر قاچانقىدەك بۈگۈنكى كۈندىمۇ ئوخشاش بىر كۆزقاراش ئۈچۈن 30~40 يىل كۈرەش قىلىپ كەلدۇق دەيدىغان كىشىلەرگە ھەرگىز يېقىن يولىماسلىقى كېرەك.

ئەگەر ھەر قانداق بىرسى، ئىدىيە دەپ قارىغان نەرسە ئۈچۈن ئۆزىنى 30~40 يىل بېغىشلىغان تۇرۇغلۇق ھېچقانداق بىر نەتىجىنى قولغا كەلتۈرەلمىگەن بولسا، شۇنىڭدەك يەنە دۈشمىنىڭ غالىپ كېلىشىگىمۇ توسالغۇلۇق قىلالمىغان بولسا، ئۇنىڭ بۇ 30~40 يىللىق نەتىجىسىز ئۇرۇنۇشىنى قابىلىيەتسىز ئىكەنلىكىنىڭ ئەڭ ئوچۇق ئىسپاتى دەپ قاراش كېرەك. ئىشنىڭ ئەڭ خەۋىپلىك تەرىپى شۇكى، بۇ تۈردىكى كىشىلەر پارتىيىمىزگە ئادەتتىكى بىر ئەزا سۈپىتىدىلا قاتنىشىش ئارزۇسىدا بولماي، بەلكى يىتەكچىلەر ئارىسىدا ئورۇن ئېلىشنى تەلەپ قىلىپ تۇرىۋېلىشىدا كۆرۈلىدۇ. ئۇلارنىڭ قارىشى بويىچە، بۇ ئورۇن، ئۇلارنىڭ بۇرۇنقى تەجرىبىلىرىگە ئاساسەن ئەڭ مۇۋاپىق ئورۇن ھېساپلىنارمىش. بۇ تۈردىكى مەخلۇقلار بۇ يەردىمۇ ئۆزلىرىنىڭ بۇرۇن قىلىپ كەلگەن ئىشلىرىنى داۋاملاشتۇرۇشنى خىيال قىلىشىدۇ. يېڭى بىر ھەرىكەت، بۇنداقلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغاندا ئاپەتكە ئۆزىنى ئاتقان ھېساپلىنىدۇ. بۇنداق كىشىلەر دۇكان غوجايىنلىرىغىلا ئوخشايدۇ. قىرىق يىل بويىچە بىرەر كارخانىنى ئۇتۇغلۇق بىر نوقتىغا كەلتۈرەلمەي خانىۋەيران قىلىۋەتكەن بىرسى، ھەرگىزمۇ يېڭىدىن بىرەر ئىشقا كىرىشىش لاياقىتىگە ئىگە ئەمەس. ئۇلۇغ بىر ئىدىيىدىن كەلگەن بولۇپ، ئۇ ئىدىيىنى ۋەيران

قىلىۋەتكەن ئىرقچى بىرسىنىڭ ئەھۋالىنىڭ خۇددى يوقۇرقىغا ئوخشايدۇ. ئۇنداق بىرسىدە يېڭى ھەم ياش بىر ھەربىكەتكە يېتەكچىلىك قىلىش سالاھىتى بولمايدۇ. بۇ تۈردىكى كىشىلەر ئاساسەن ئالغاندا يېڭى ھەربىكەتنىڭ بىر قىسمىنى شەكىللەندۈرۈش، ئۇ ھەربىكەتنىڭ خىزمىتىنى قىلىش، يېڭى چۈشەنچىلەرنىڭ پىرىنسىپلىرى ئىچىدە پائالىيەت قىلىشى ئۈچۈن كەلمەيدۇ. كۆپۈنچە ۋاقىتلاردا ئۆز پىكىرلىرىنى يېڭى ھەربىكەت تەمىنلىگەن ئىمكانىيەتلەر سايىسىدە ئىجرا قىلىپ ئىنسانىيەتنىڭ بېشىغا يەنە بىر قېتىم بالا بولۇپ بېرىش ئۈچۈنلا كېلىدۇ. بۇ تۈردىكىلەرنىڭ چۈشەنچىلىرى قايسى مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغانلىقىنى ئاساسلىقچە بىلگىلى بولمايدۇ. بۇ مەخلۇقلارنىڭ كۆزگە چېلىققان تەرەپلىرى كونا گېرمان قەھرىمانلىرىنىڭ، تارىختىن بۇرۇنقى دەۋردىكى قاراڭغۇلۇقلىرىنى، گېرلارنىڭ تاش قۇراللىرىنى، قالقانلىرىنى خىيال قىلىشلىرىدىنلا ئىبارەتتۇر. ھالبۇكى، بۇ نەرسىلەر ئەسلىدە ئەڭ قورقۇنچاق كىشىلەردۇر. چۈنكى، كونا نېمىس قۇراللىرىغا ئوخشىتىپ ياسىۋالغان ياغاچ قېلىچلارنى تۆت تەرەپكە شىلتىپ يۈرىدىغانلار، قۇرۇق مىڭلىرىنى بىر پارچە ئېيىق تېرىسىگە ئوراپ ئۈنىڭ ئۈستىگە بۇقا مۈڭگۈزلىرىنى قادىۋالغان بۇ تۈردىكى مەخلۇقلار، بۇگۈنكى كۈندە ئېغىزىدىلا شەھەر سورايدىغانلار بولۇپ، كومۇنىستلار تايىقىنىڭ ئۇچىنى كۆرەر ـ كۆرمەس قويرۇقنى خادا قىلىپ تىكىۋېتىشىدۇ. شۆبھىسىزكى، كىلەچەكتىكى ئەۋلادلار بۇ تۈردىكى مەخلۇقلاردىن ئىلھاملىنىپ قەھرىمانلىق (!) داستانى يېزىپ يۈرمەيدۇ، ئەلۋەتتە. مەن بۇ تۈردىكى مەخلۇقلارنى يىرگەنگىچە ياخشى تونۇپ يەتكەنلىكىم ئۈچۈن بۇ تۈردىكى پەسكەش ھەزىلچىلەر مېنىڭدە چوڭقۇر نەپرەت قوزغىغان ئىدى. ئۇنداقلار ھەقىقەتەنمۇ خەلقە بەكلا يامان تەسىر كۆرسىتىپ كەلمەكتە. يەھۇدىيلار بۇ تۈردىكى ئىرقچى كومىدىيىچىلارنى ھىمايىسى ئاستىغا ئېلىپ يۈرۈشمەكتە، ھەتتا ئۇنداقلارنى كەلگۈسىدىكى نېمىس دۆلىتىنىڭ ئالدىنقى قاتاردىكى كىشىلىرى دەپ تاللىۋېلىشىنى ھەرگىزمۇ خاتالاشقانلىقىدىن بولغان دېيىشكە بولمايدۇ. بۇ تۈردىكى كىشىلەر شۇنچە قابىلىيەتسىزلىكىلىرىگە قارىماي، ماختانچاقلىق قىلىپ بىز بۇ ئىشلارنى ھەممىدىن بەك بىلىمىز دەپ چىڭ تۇرىۋېلىشىدۇ. ئاق نىيەتلىك بىلەن ھەربىكەت قىلىدىغان، بۇرۇنقى قەھرىمانلىقلىرىنىلا مەدھىلەشلەر ئۇلارغا پايدا كەلتۈرەلمەيدىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئىش ـ ھەربىكەتلىرىمۇ كەلگۈسى ئەۋلادلارغا غۇرۇرلانغىدەك خاتىرە بولۇپ قالالايدىغانلىقىنى بىلىدىغان كىشىلەر ئۈچۈن ئېيتقاندا، بۇ تۈردىكى مەنمەنچىلەر جەمىيەتنىڭ بىر ياىرىسى ھېسابلىنىدۇ. ئۇنداقلار ئۆزىنىڭ ئاخماقلىقى، قابىلىيەتسىزلىكىنىڭ تەسىرىدە ھەربىكەتتىكى كىشىلىرىمىز ئۈچۈن توسالغۇ ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭدەك بۇنداق

مەخلۇقلارنى سادىق كىشىلىرىمىز ئارىسىدا پەرق قىلىش ھەققىدىتەنمۇ ئاسان ئەمەس.

مەن شەخسەن كونا نېمىس ئادىتىگە ئاساسەن ئاتالمىش دىنى ئىسلاھاتچىلارنىڭ خەلقىمىزنى تەرەققىياتقا ئېرىشتۈرمەكچى بولغان كۆچلەرنى، بۇ كۆچكە تايىنىپ ھەرىكەت قىلىدىغان بىرىدىن مەقسەتنى ھېس قىلالمىدىم. ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ بارلىق پائالىيەتلىرى خەلقنى يەھۇدىي دۇشمىنىگە قارشى ئورتاق كۆرەش قىلىشتىن ياندۇرۇشنى مەقسەت قىلاتتى. ئۇلار خەلقنى بۇ ئورتاق دۇشمىنىگە قارشى كۆرەشكە يىتەكلەش ئورنىغا بىر قىسىم دىنى ماجىرالار ئىچىگە سۆرەپ كېتىشكەن ئىدى. ئەنە شۇ سەۋەپتىن ھەرىكىتىمىزنىڭ بويرۇق چۈشۈرىدىغان، يىتەكچىلىك قىلىدىغان ئورگىنى مۇتلەق ھاكىم ئورنىدا تۇرىدىغان مەركىزى كۆچنىڭ قولىغا تاپشۇرۇلۇشى شەرت بولماقتا. پەقەت شۇنداق قىلىش ئارقىلىقلا بۇ تۈتۈردىكى زىيان كەلتۈرۈپ كېلىۋاتقان كىشىلەرنىڭ ھەرىكىتىنى توساش مۇمكىن بولىدۇ. شۇ سەۋەپتىن، بۇنداق كىشىلەر بىزنىڭ يىتەكچىلىكىمىزدىكى ھەرىكەتنىڭ زىچ ئىتتىپاقلىشىپ، ئىنتىزامغا قەتئىي بوي سۇنۇش شەكلىگە بەكلا ئېغىر دۇشمەنلىك قىلىشىدۇ. شۇنداق بولغاچقا، يېڭى ھەرىكىتىمىزنىڭ ئۇ ۋاقىتلاردا ئېنىق بىر پروگراممىغا تايىنىپ "ئىرقچى" دېگەن سۆزدىن پايدىلىنىپ كەلگەنلىكى ھەرگىزمۇ مۇناقىلا دەپ قويغان بىر ئىش ئەمەس ئىدى. گەرچە، "ئىرقچى" دېگەن بۇ كەلىمە ئىپادىلەيدىغان ئۇقۇمنىڭ مۇجىمەللىكى تۈپەيلىدىن ئۇنىڭ ئۆزى ئايرىم بىر ھەرىكەت پروگراممىسىغا ئايلىنالماسلىقى مۇمكىن. بۇنداق بىر پارتىيىگە ئەزا قوبۇل قىلىشتىمۇ ئىشەنچىلىك بىر ئۆلچەمگە بولمىغان بولاتتى. بۇ ئۇقۇمنى ئەمەلىيەتكە تەدبىق قىلىش جەريانىدا ئېنىق بەلگىلەش، ئېنىق ئىزاھلاپ چىقىش بەكلا تەس ئىش. بۇ ئۇقۇمنى ۋەزىيەتكە قاراپ مۇۋاپىق ئىزاھلاشقىلا بولىدۇ. ئەمما بۇ ئۇقۇم ھەققىدىكى باھالار قانچىكى كەڭ ۋە قانچىكى پەرقلىق بولۇپ بەرسە، بۇنداق بىر ھەرىكەتكە قايىل بولۇپ قوشۇلۇش ئىمكانىيىتىنىمۇ شۇنچە ئازايتىۋېتىدۇ. تەرىپ بېرىلىشى شۇنچە تەس بولغان، سىياسىي ساھەلەردە ئۆتچىلىك تەرەپكە ئۇندەپ تۇرىدىغان بىر ئۇقۇمنى بىزنىڭ پارتىيە پروگراممىمىزغا كىرگۈزگەنلىكىمىز، كۆرەش قىلىشتا زۆرۈر بولغان زىچ ھەمكارلىقنىمۇ ئەمەلدىن قالدۇرۇۋېتىش خەۋپىنى تۇغدۇرىشى مۇمكىن ئىدى. چۈنكى، ھەر بىر ئادەم ئۆزى ئىشىنىدىغان، قايىل بولىدىغان چۈشەنچىلىرى بويىچە يول تاللاشنى بىلەلمىگىنىدە، ئوتتۇرلۇقتا بىرلىك ـ ئىتتىپاقلىق دېگەندىن ئەسەرمۇ قالمايدۇ.

بۇگۈنكى كۈندە نۇرغۇن كىشىلەر "ئىرقچى" سۆزىنى يېزىۋالغان شەپكىلەرنى كىيىپ يۈرگەندەك قىلغىنى بىلەن، بەكلا كۆپ كىشى بۇ ئۇقۇمنىڭ مەنىسىنى چۈشەنمەيدۇ ياكى خاتا چۈشىنىۋالغان. بۇ ئەھۋال ھەقىقەتەنمۇ نوموس قىلىنارلىق بىر ئەھۋال. باۋارىيەدىكى داڭلىق بىر پروفېسسور، ، كۆزقاراشلىرى كىشىلەرنى قىزىقتۇرۇپ كېلىۋاتقان بىر سىياسەتچى، بېرلىنغا قارشى ئىدىيىۋىي كۈرەشكە ئاتىلانغان، ئىرقچىلىق ئۇقۇمىنى مۇنارخىيە ئۇقۇمى بىلەن تەڭ ئورۇنغا قويىۋالغان. دېمەك بۇ يەردە بۇ بىلەرمەنلەرنىڭ ئەقلى مۇنداق بىر نەرسىگە ئەقىل يەتكۈزەلمىگەن: بۇرۇنقى نېمىس مۇنارخىيىلىرىنىڭ يۈچە ئىرقچى چۈشەنچىلەر بىلەن قايسى جەھەتلەردە ئوخشاپ كېتىدىغانلىقى ھەققىدە توختالمىغان. بۇ ئەپەندىم بۇنى ئىزاھلاشقا كۈچى يېتىدىغان بىرسى ئەمەستەك كۆرۈنىدۇ. چۈنكى، مۇنارخىيە ئورگانلىرىنىڭ نۇرغۇن قىسمى بەكلا ئاز ئىرقچى كېلىدۇ. ئەگەر ئۇنداق بولمىسا ئىدى، مۇنارخىيىلەر ھېچ قاچان يوقالمىغان بولار ئىدى. ياكى بولمىسا مۇنارخىيىلەرنىڭ يوقۇلۇپ كەتكەنلىكى ئىرقچىلىق قاراشلىرىنىڭ خاتا قاراش بولىدىغانلىقىنىڭ بىر ئىسپاتى بولار ئىدى.

نېمىشقىدۇ ھەممىلا كىشى ئىرقچىلىق توغرىلىق ئەقلىگە كەلگىنىچە بىر نېمىلەر دەپ بىلجىرلىشىپ يۈرىشىدۇ. ھالبۇكى، ئەگەر ئىرقچىلىق ئۇقۇمى بۇنچە كۆپ تەرىپكە ئىگە بىر ئۇقۇم بولسا ئىدى، بۇنداق بىر ئۇقۇمنى جەڭگىۋار سىياسىي ھەرىكەتنىڭ غايىسى قىلىش ھەرگىز مۇمكىن بولمايتتى.

يىگىرمىنچى ئەسىرنىڭ خوشخەۋەرچىلىرىدىن بولغان جېن باپتىستەرنىڭ بىلىمسىزلىكى ئۇستىدە باھالاپ ئاۋارە بولمايمەن. بۇنداق كىشىلەر ئىرىقچىلىق ياكى خەلقىمىزنىڭ ھېسسىياتلىرىدىنمۇ خەۋىرى بولمىغان كىشىلەردۇر. ئۇلارنىڭ بىلىمسىزلىكى شۇنىڭدىنمۇ مەلۇم بولماقتىكى، كومۇنىستلار بۇ تۈر كىشىلەرگە مازاق قىلغان ھالدا زەربە بېرىپ كېلىدۇ. ئۇلارنى گەپكە سېلىپ قويۇشىدۇ، كەينىدىنلار ئۇلارنىڭ دېگەنلىرىنى مازاق قىلىپ كۈلۈشكە باشلايدۇ.

بۇ دۇنيادا دۇشمەنلىرىنىڭ ئۆچمەنلىك قىلىشىنى قوزغىيالمايدىغان بىرسىنى دوست بولۇشقا لايىق بىرسى دەپ تونىمايمەن. شۇڭا، بۇ تۈردىكى كىشىلەرنىڭ دوسلۇقىنى قىلچە قىممىتى يوق دەپلا قارىمايمەن، ھەتتا زىيانلىق دەپ قارايمەن. ھەرىكىتىمىزنى پارتىيە ھەرىكىتى دەپ قارىشىمىزدىكى سەۋەپلەردىن بىرىسىمۇ شۇ ئىدى. ئۇنداق قورقۇنچاق مەخلۇقلار پارتىيە دېگەن سۆزنى ئاڭلىسىلا قورقۇپ بىزگە يېقىن يولاشمايدۇ. بۇنىڭغا تولۇق ئىشىنەتتۇق. يەنە شۇ سەۋەپتىن پارتىيىمىزنىڭ ئىسمىنى مىللىي سوتسىيالىزم نېمىس ئىشچىلار پارتىيىسى (مىللەتچى سوتسىيالىستلار نېمىس ئىشچىلار پارتىيىسى ــ ئۇ.ت) دەپ ئاتاشنى تاللىۋالغان ئىدۇق.

پارتىيە ئىسمىدىكى بىرىنچى سۆز ئۆتمۈشتىكى خىيالىپەرەسلەرنى، ئىرقچى كۆزقاراشلارنى دەستۇر قىلىۋېلىپ قۇرۇق گەپ سېتىپ يۈرىدىغانلارنى سېپىمىزدىن دەرھال يىراقلاشتۇردى. ئىككىنچى سۆز بولسا، بىزنى غايىۋي قېلىچلىق كاۋاللىرلار گۈروھىدىن، ئاۋانگارتلىقلىرىنى قېرىپ ھالسىراپ كەتكەن ۋۇجۇدى ئۈچۈن قالقان قىلىۋېلىشقان كىشىلەردىن بىزنى قۇتۇلدۇردى. تەبىئىيكى، بۇ تۇر كىشىلەر بىزگە قاتتىق ھۇجۇم قىلىشتى. ئەمما بۇ تۇردىكى توخويۇرەكلەرنىڭ ھۇجۇملىرى قەلەم بىلەن ھۇجۇم قىلىش بىلەنلا چەكلىنىپ قالغان ئىدى. ئوچۇق ئېيتقاندا، ئۇلار بىزنىڭ پىرىنسىپلىرىمىزنى خالىمىغان ئىدى. بىزنىڭ تۇتقان پىرىنسىپىمىز، بىزگە شىددەت بىلەن ھۇجۇم قىلىدىغانلارغا بىزمۇ قاتتىق ھۇجۇم قىلىش ئارقىلىق جاۋاپ بېرىش ئىدى. ئۇلار بىزنى زوراۋانلىق كۈچىگە چوقۇنىدىغانلار دەپ قارىلاش بىلەنلا قالماي، بىزنى يەنە مەنىۋي تۈيغۇلىرىدىن مەھرۇم كىشىلەر دەپ ھاقارەت قىلىشاتتى. بىر قېتىملىق ئاممىۋي يىغىلىشتا مۇشتۇملىرىنى ئىشقا سېلىپ يۈرۈپ نوتۇق سۆزلەشكە توسالغۇلۇق قىلىۋاتقان بۇ ئەللىككە يېقىن جىدەلخورنىڭ ئاغزىنى بۇزۇپ ۋارقىراپ ـ جارقىرىشىنى جىمقتۇرۇش ئىشىنى بۇ تۇر ئاخماقلار ئۈخمىغان بولۇۋېلىپ، جىدەلخورلارنىڭ كەلتۇرگەن زىيىنى ھەققىدە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلىشمايتتى. تۈغما قورقۇنچاق بۇ تۇر كىشىلەر بۇنداق خەتەرگە قېلىشتىن بەكلا قورقاتتى. چۈنكى، ئۇنداقلار ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ بولۇۋاتقان، غەلۋە ـ جىدەل بولۇۋاتقان يەرلەردە پائالىيەت قىلىدىغان كىشىلەر ئەمەس، بەلكى تىپ ـ تىنچ پارلامېنت زاللىرىدا ئىشلەشنى خالايدىغان كىشىلەر ئىدى. مەن ئۆزەمنى بۈگۈنكى كۈندىمۇ بۇ ياش ھەرىكىتىمىزنى جىمجىتچىلىق ئىچىدە ئىشلەشنى خالايدىغانلار دېيىلگەن كىشىلەرنىڭ قۇرغان قاپقانلىرىغا چۈشۈپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن يىتەرلىك ھەرىكەت قىلالىدىم دەپ ھېس قىلمايمەن. چۈنكى بۇ تۇر مەخلۇقلار يالغۇز قورقۇنچاق، زەئىپ، كارغا كەلمەس نەرسىلەر بولۇش بىلەنلا قالماستىن يەنە بىر جەھەتتە بەكلا نىيىتى ياماں كىشىلەردۇر. بىرەر نەرسە بىلىدىغان، ياردەم قىلىش ئىمكانىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ تۇرىدىغان بىرسى بۇنداق بىر ئەھۋال ئاستىدا ھەرگىزمۇ ئۇن ـ تۇنسىز قالماسلىقى، يامانلىقنى يوقۇتۇش ئۈچۈن ئاشكارە كۈرەش قىلىشى لازىم. بۇنى قىلالمىسا، ئۇستىگە چۈشكەن ۋەزىپىسىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايدىغان، بەكلا بوزەك بىرسى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇنداق بىرسى قورقۇنچاق، ھۇرۇن، ئاجىز بىرسى ئىكەنلىكىگە بويۇن ئەگكەن بىرسى ھېساپلىنىدۇ. "ئۇن ـ تىۋىشسىز ئىشلەيدىغانلار" نىڭ كۆپ قىسمى بىر نېمە بىلمەيدىغاندەك ئىش قىلىشىدۇ. ئەسلىدىمۇ ئۇنداقلارنىڭ نىمىنى بىلىدىغانلىقىنى تەكرى ئۆزى بىلىدۇ! ئۇنداقلار بەكلا كۈچسىز

بولغانلىقى ئۈچۈن، پۈتۈن دۇنيانى سۈپۈرگە قورغانلىرىغا تايىنىپ قورقۇتماقچى بولىشىدۇ. ئۇنداقلار ھۆرۈن كىشىلەر بولغانلىقى ئۈچۈن، جەمجەت پائالىيەت قىلىشلىرى ئارقىلىق جاھاننى تەۋرىتىپ يۈرگەن كىشىلەر قىياپىتىگە كىرىۋېلىشىدۇ. قىسقىسى، ئۇنداق كىشىلەر ئەسلىدە باشقىلارنىڭ ۋىجدانى بىلەن پائالىيەتلىرىنى يوققا چىقىرىدىغان ھىلىگەر سىياسىي كاتىۋاشلاردۇر. بۇ تۈردىكى ئاتاقتىكى ئىرقچى بولشېۋىكلار قان شورىغۇچ تەييارتاپلار ئۈن چىقارماي ئىشلەۋاتقان ئىشچىنى ماختاپ كۆرسەتسە، كېيىن ئېيتالايمەنكى، ئۇنداق بىرسى ئىشچىغا ھېچقانداق بىر ئىش قىلىپ بەرگەن ھېسابلانمايدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە ئۇ باشقىلارنىڭ ئەمگەك مېۋىسىنى ئوغرىلايدىغان بىرسى ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭغا قارىماي ئۇنداق تەييارتاپلارنىڭ غادىيىۋېلىشىنى، سۈر كۆرسىتىشلىرىنى بىر دېمەك. بۇلارغا يەنە باشقىلارنىڭ ئەسەرلىرىنى مېنىڭ قىلىۋېلىشى، بىلمىلىك قىياپەتكە كىرىۋېلىپ باشقىلارنىڭ ئىشلىرىنى تەنقىتلەپ يۈرۈشلىرىمۇ قوشۇلۇپ كىشىنىڭ جېنىنى چىقىرىدۇ. بۇ تۈر مەخلۇقلار ھەقىقەتەنمۇ مىللىتىمىزنىڭ جان دۈشمەنلىرى بولغان يەھۇدىيلار بىلەن ئېغىز بۇرۇن يالىشىپ بىرلىكتە ھەرىكەت قىلىۋاتقان نەرسىلەردۇر. بىرەر مەيخانىنىڭ جوزىسىغا چىقىۋېلىپ، ئەتراپىنى دۈشمەن قاپلاپ كەتكەنلىكىگە پىسەنت قىلماي ئۆز پىكرىنى ئاشكارە ئوتتۇرغا قويالايدىغان بىرسى بۇزغۇنچى، يالغانچى، يالاقچى مەخلۇقلاردىن مىڭ مەرتىۋە ياخشى. چۈنكى، ئۇنداق قورمايدىغان جەسۇرلۇق بىلەن ئوچۇق گەپ قىلالايدىغان كىشى بىر-ئىككى كىشىنى بولسىمۇ قايىل قىلىپ يېڭى ھەرىكىتىمىز تەرەپكە تارتىپ كېلەلىشى مۇمكىن. ئۇنداق بىرسىنىڭ قىلغان ئىشى ياراتقان نەتىجىسى بىلەن ئۆلچىنىدۇ. ئەمما بايىقىدەك ئاخماقلار، قورقۇنچاقلار ئۈن چىقارماي ئىشلىگىنىدىن ماختىنىپ، ئاخىرىدا نام-نىشانسىز بىرسى ھالىغا ئايلىنىپ قالىدۇ. بۇ تۈر مەخلۇقلار مىللىتىمىزنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن قىلچە پايدىسى يوق. ئۇلار ھەقىقەتەنمۇ خەلقىمىز ئىچىگە كىرىۋالغان كۆكۈيۇنلاردۇر.

چوڭ يىغىلىش

1920-يىلىنىڭ كىرىشىدە، تۇنجى قېتىملىق چوڭ مىتىڭ ئۇيۇشتۇرۇشنى ئوتتۇرغا قويدۇم. مېنىڭ بۇ تەكلۇمۇم قاتتىق مۇنازىرە قوزغۇيتىدۇ. پارتىيە رەھبەرلىرىدىن بىر قىسمى بۇنداق ئىشلار ئۈچۈن تېخى شارائىت پىشىپ يېتىلمىدى دەپ قارىشىپ، بۇ پىلانىنىڭ ئەملىگە ئېشىشىغا ئىشەنمەي

تۇرىۋېلىشتى. بۇ ۋاقىتلاردا قىزىللار تەرەپ مەتبۇئاتلىرى بىزنىڭ ئىشلىرىمىزنى تەنقىتلەش ھەربىكىتىگە ئاتالانغان ۋاقىتلار ئىدى. بىزمۇ ئۇلارنىڭ ئۆچمەنلىك قىلىشىنى تارمار كەلتۈرىلىگەنلىكىمىز ئۈچۈن بەكلا خوشال ئىدۇق. بۇندىن باشقا يېغىلىشلاردىمۇ ئۇلارغا قارشى سەپ تەشكىللىگەنلەر قاتاردا نامايىش ئۈيۇشتۇرۇش ئىشلىرىغا كىرىشكەن ئىدۇق. تەبىئىكى، بۇنداق ۋاقىتلاردا ئۇلار بىزنى دەرھال تىنجىتىشاتتى. شۇنىڭغا قارىماستىن بىزنىڭ بۇ قىلغانلىرىمىز يەنىلا قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىمىز ھېسابلىناتتى. ئۇلار شۇ ئارقىلىق بىزنى تونىيالىغان، بىزدىن غەزەپلىنىدىغان، بىزگە قارشى ھۇجۇمغا ئۆتىدىغان بولغان ئىدى. شۇ سەۋەپتىن، تەشكىللىمەكچى بولغان تۇنجى قېتىملىق چوڭ مىتىنگىمىزگە قىزىللار ئەترەتلىرىنىڭمۇ قاتنىشىشنى ئارزۇ قىلىشاتتۇق.

مەنمۇ بۇ يېغىلىشتا زەربە يەيدىغانلىقىمىزغا ئىشىنەتتىم. ئەمما بۇنداق بىر ئىش بۈگۈن بولمىسا بىر قانچە ئايدىن كېيىن چوقۇم يۈز بېرىشى مۇمكىن ئىدى. ھەربىكىتىمىزنىڭ ئىزچىللىقىنى دەسلەپكى كۈنىدىن تارتىپلا كاپالەتكە ئىگە قىلىش، بۇنداق بىر يېغىلىش يېرىنى تەۋەككۈل قىلىپ بولسىمۇ بىخەتەرلىكىنى قوغدىيالىشىمىزغا باغلىق بىر ئىش ئىدى. مەن قىزىللار پارتىيىسىنىڭ ئۇيۇ ـ پىكىرلىرىنى بەكلا ياخشى بىلگىنىم ئۈچۈن، بۇنداق بىر مەيدان قاتتىق تۇتۇشۇشنىڭ جامائەتچىلىكىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىمىزگە جەلىپ قىلالايدىغان رولى بولۇش بىلەنلا قالماي، ھەربىكىتىمىز ئۈچۈن ھىمايىچىلارنى جەلىپ قىلىشقىمۇ پايدىلىق بولىدىغانلىقىغا تولۇق ئىشىنەتتىم. مېنىڭ ئەسلى مەقسىدىممۇ شۇ ئىدى. شۇڭا، بىزگە قارشى تۇرىدىغانلارغا تاقابىل تۇرۇش ئىشىغا ئەستايىدىل تەييارلىق قىلىشقا توغرا كەلگەن ئىدى.

شۇ كۈنلەردە پارتىيىمىزنىڭ باش سېكىرتارى بولغان ماررېر ئەپەندى، بۇ چوڭ يېغىلىش كۈنىنى بەلگىلەش جەھەتتە پىكىرىمنى قوبۇل قىلماي تۇرىۋالغان ئىدى. شۇنداق بولغاچقا، ئۇ مەرت ۋە ئاق نىيەتلىك خاراكتېرلىق ئىنسان بۇ ئىشقا يول قويالمايمەن دەيدىغان پىكىرىدە چىڭ تۇردى. كۆپچىلىك مېنىڭ تەكلىۋىمنى قوللاپ چىققانلىقىنى كۆرۈپ، ردھبەرلىك ۋەزىپىسىدىن مەرتلىك بىلەن ئىستىپا بەردى. م. ماربېرنىڭ ئورنىغا ئانتوين دربېكسلېر تەيىنلەندى. مەن تەشۋىقات باشقارما مەسئوللىقى ۋەزىپىسىدە تۇرىۋەردىم. شۇنداق قىلىپ، بۇ چوڭ يېغىلىش ئىشى بىلەن مەخسۇس شوغۇللىنىشقا كىرىشىپ كەتكەنىدىم.

جامائەتچىلىك تەرىپىدىن تېخىچە تونۇلمىغان ھەربىكىتىمىزنىڭ خەلققە ئوچۇق تۇنجى چوڭ يېغىلىش كۈنى ئۈچۈن 1920 ـ يىلىنىڭ 24 ـ غېنىۋار كۈنىنى بېكىتتۇق.

بۇ ئىشنىڭ تەييارلىق ئىشلىرىغا مەن ئۆزەم مەسئۇل بولغان ئىدىم. تەييارلىق ئىشلىرىمىز ئۈزۈنغا قالماي تامامىلاندى. بارلىق ئىشلار چاخماق

تېزلىكىدە قوبۇل قىلىنغان قارارلار بويىچە ئورۇنلاشتۇرۇلغان ۋە شۇ ھامات ئىجرا قىلىنىپ تۇرغان ئىدى. تالاش ـ تارتىشلار بىلەن مىڭ تەستە قارار قىلىنغان بۇ كاتتا يىغىلىش كۈنىنىڭ ئورنىنى 24 سائەت ئىچىدە بېكىتىشىمىز كېرەك ئىدى. يىغىلىش ئېلانىنى تام ئېلانلىرى بىلەن، يوقۇرىدا تەشۋىقات ھەققىدە توختالغىنىمدا كەڭ دائىرىلىك بايان قىلىنغىنىدەك تەييارلانغان كىتاپچىلار بىلەن تارقىتىش كېرەك ئىدى. بۇ تەشۋىقات شەكلىنىڭ ئەڭ مۇھىم نوقتىلىرى، كەڭ ئاممىغا تەسىر كۆرسىتەلەيدىغان تەشۋىقاتنى بەلگىلىك بىر قانچە نوقتىغا يىغىنچاقلاپ، بۇ نوقتىلارنى قايتا ـ قايتا تەكرارلاش، چۈشىنەرلىك بىر مەزمۇن تەييارلاپ چىقىش، كۆزقاراشلىرىمىزنى تارقىتىش ئۈچۈن زور غەيرەت كۆرسەتىپ، ئۇنىڭ نەتىجىسىنى ساقلاشتا سەبىرچانلىق كۆرسىتىش ئىدى.

رەڭ تاللاش مەسىلىسىدە قىزىل رەڭنى تاللىشۇالدۇق. بۇ رەڭ، رەقىپلىرىمىزنى كۈشكۈرتۈپ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ چىدىيالماس ھالغا كەلتۈرىۋەتكىلى، شۇ ئارقىلىق ئۇلارغا ئۆزىمىزنى تونۇتقىلى بولىدىغان بىر رەڭ ئىدى. شۇنىدىن كېيىن ئۇلار بىزنى ھەرگىز ئېسىدىن چىقىرالمايدىغان قىلىۋېتىشكە بولاتتى. باۋارىيىدىمۇ ماركسىزمچىلار بىلەن ئاساسلىق پارتىيىلەر ئىتتىپاق تۈزۈشكەنلىكى مەلۇم بولىدۇ. چۈنكى ھاكىمىيەت ئۈستىدە تۇرىۋاتقان بۇ پارتىيە، يەنى باۋارىيە خەلق پارتىيىسى تام ئېلانلىرىمىزنىڭ قىزىللارغا مايىل ئىشچىلارغا كۆرستىدىغان تەسىرىنى ئازايتىش، ئاخىرى پۈتۈنلەي تەسىر قىلالمايدىغان پالەچ ھالغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن تىرىشماقتا ئىدى. ساقچىلار بىزنىڭ تەشۋىقاتلىرىمىزغا قارشى تۇرۇش ئۈچۈن بىردىر باھانە تاپالمىغانلىقى ئۈچۈن تام گېزىت ئېلانلىرىمىزنى سۆكۈشكە، يىرتىپ تاشلاشقا كىرىشتى. ئۇلار بىر چەتتە قارىشىپ تۇرغان قىزىل دوستلىرىنىڭ كۆڭلىگە يېقىش، ئاتاقتا نېمىس خەلقىنىڭ پارتىيىسى ھېسابلىنىدىغان خەلق پارتىيىسىنىڭ بۇزغۇنچىلىقىغا تايىنىپ ئېلان چاپلىشىمىزنى چەكلىدى. ھالبۇكى، بۇ ئېلانلار ئىنتېرناتسيونالىزم يولىدا يولدىن ئېزىپ كەتكەن يۈز مىڭلىغان ئىشچىلارنى قايتىدىن نېمىس مىللىتىگە قايتۇرۇپ كېلەلەيتتى. بۇ كىتاۋىنىڭ بىرىنچى ۋە ئىككىنچى نەشرىگە قوشۇمچە قىلىنغان بۇ ئېلانلار يېڭى ھەرىكىتىمىزنىڭ شۇ كۈنلەردە قىلغان قاتتىق كۈرەش قىلغانلىقىنىڭ ئەڭ ئوچۇق پاكىتلىرى ھېسابلىناتتى. بۇ شۇئارلىرىمىز ئىرادىمىزنىڭ ھەقىقى قىياپىتىنى، غايىمىزنىڭ ھەققانى ئىكەنلىكىنى، نىيىتىمىزنىڭ ساپلىقىنى كەلگۈسى ئەۋلادلىرىمىزغا كۆرسىتەلەيتتى. ئۆزىنى مىللەتچى دەۋالغان بولسىمۇ ئۇنداقلارنى ئەنسىرىتىۋاتقان مىللەتچى ھەرىكىتىمىزنى بۇغۇشقا ئۇرۇنۇۋاتقان، نەتىجىدە مىللىتىمىزنىڭ كەڭ ئاممىسىنى قايتا قولغا كەلتۈرۈش تەشەببۇسلىرىغا

بۇزغۇنچىلىق قىلىشقا ئۇرۇنغان بۇ تۈر كىشىلەرنىڭ ئەسلىدە قانداق ئادەملەر ئىكەنلىكىنى تولۇق كۆرسىتىپ بېرەتتى.

بۇ ئېلانلىرىمىز يەنە باۋاريىدە مىللەتچى بىر ھۆكۈمەت بار دەيدىغان قاراشلار بىلەن ئېتىقاتلارنى ئاغدۇرۇپ تاشلاشقىمۇ ياردەمچى بولالايتتى. شۇنداق قىلىپ، 1919~1923 ـ يىللىرىدىكى مىللەتچى باۋاريىنىڭ ھېچ قاچان مىللەتچى ھۆكۈمەتى بولۇپ باقمىغانلىقىنى، بۇنىڭ ئەكسىچە خەلقىمىز كۈنسايىن مىللەتچىلىش يولىغا قايتۇرۇلۇشنى، ھۆكۈمەتنىڭمۇ بۇ ھەرىكەتكە ئەگىشىشكە مەجبۇر بولغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بەردى. بۇنداق بىر ھەرىكەتكە توسالغۇلۇق قىلىش، ئۇنى قولىدىن ئىش كەلمەس ھالغا چۈشۈرۈپ قويۇش ئۈچۈن ھاكىمىيەت ئورنىدىكىلەر قولىدىن كېلىدىغانلىكى ئىشلارنى قىلىپ باقتى.

بۇنداق پەسكەشلەرچە ھەرىكىتىگە پەقەت ئىككىلا كىشى قاتناشمىدى ــ شۇ ۋاقىتلاردا ساقچى باشلىقى بولغان ئېرنست پوكنېر بىلەن ئۇنىڭ سادىق ئورۇنباسارى ئوبېرامتمان فرىك ئىككىسى قاتناشمىدى. بۇ ئىككى دۆلەت كادىرى ئۇ چاغدا ئۆزلىرىنىڭ دۆلەت كادىرى بولۇشتىن ئاۋال بىر نېمىس بولغانلىقىنى ئىسپاتلاپ كۆرسىتىشكە جاسارەت قىلالىغان كىشىلەر ھېسابلىناتتى. ئېرنست پوكنېر، شەھەرتخۇمار ئەمەس ئىدى. ئەمما ئۆز مىللىتىگە بولغان مەسئۇلىيەتچانلىقىنى ئەڭ كۈچلۈك ھېس قىلىدىغان بىرسى ئىدى. ئۇ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان مىللىتىنىڭ قايتىدىن كۈچلىنىشى ئۈچۈن جان پىدا قىلىشقا ھەر دائىم تەييار بىرسى ئىدى. ئېرنست پوكنېر، ئۆزىگە تاپشۇرۇلغان دۆلەت مۇلكىنى قوغداشنى بىلمەيدىغان، مىللىي مەنپەئەتلەرنى ئويلىمايدىغان، ئەركىنلىك ئۈچۈن كۈرەش قىلمايدىغان، ئۇلارنى بېقىپ كېلىۋاتقان ھۆكۈمەتكە بوي سۇنۇش ئارقىلىق ماڭاش ئېلىپ كېلىۋاتقان دۆلەت مەمورى كادىرلىرى كۆزىدە دۈشمەن بىرسى، ئۇلارنىڭ مەنپەئەتىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىدىغان بىرسى ھېسابلىناتتى. ئۇ، ھەممىدىن ئاۋال دۆلەت ئورگىنى دەپ ئاتالغان ھوقۇقنى قولىدا تۇتۇپ كېلىۋاتقانلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمىنىڭ ۋەتەنگە خائىنلىق قىلىدىغان دۈشمەنلىكلىرىگە قارشى تۇرۇشتىن قورقمايتتى. يەھۇدىيلارنىڭ، ماركسىزمچىلارنىڭ ئۆچمەنلىك قىلىشى، تۆھمەت قىلىشى ۋە ئۈيدۈرۇلغان تۆھمەتلەر بىلەن ھۇجۇم قىلىشلىرىدىن قەتئى ئەنسىرىمەيتتى، مىللىتىمىزنى نامراتلىق ئىچىدە قالدۇرغان ئۇنداق دۈشمەنلەرنىڭ زەربىسىگە ئۇچراشنى شەرەپ دەپ بىلىدىغان بىرسى ئىدى. ئۇ قاتتىق سادىق، كونا نېمىس ساداقەت ئۇقۇمىنى ئۆزلەشتۈرگەن ساپ نېمىس ھېسابلىناتتى. "قۇل بولغاندىن ئۆلگەن ياخشى" دېگەن سۆزنى ئۆزىگە پىرىنسىپ قىلغان ئىدى. بۇ سۆز، ئۇنىڭ ئۈچۈن بىر قۇرۇق گەپ

بولماستىن، بۇ پىرىنسىپقا پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن سادىق بولۇپ خىزمەت قىلىپ كەلدى. ئۇ كۈنلەردە بۇنداق روھ، كۆپ سانلىق نېمىس كادىرلىرىدا يوق ئىدى.

ئېرنست پوكنېر بىلەن ئۇنىڭ ئورۇنباسارى دوكتور فرىك، مېنىڭ نەزىرىمدە دۆلەت كادىرى سۈپىتىدە باۋارىيەنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرىشى ئۈچۈن خىزمەت قىلىپ كەلگەن بارماق بىلەن سانئالغىدەك ئاز ئۇچرايدىغان كىشىلەردىن ئىدى.

تۇنجى قېتىملىق چوڭ مىتىنگىمىزنى ئېچىشتىن بۇرۇن يالغۇز تەشۋىقات ماتېرىياللىرىنىلا تەييارلاش لازىم بولۇپلا قالماستىن، ھەرىكىتىمىزنىڭ پروگراممىسىنىمۇ ييزىپ ئېلان قىلىشقا تەييارلىق قىلىشىم كېرەك ئىدى. بۇ كىتاۋىمنىڭ ئىككىنچى قىسمىدا پروگراممىنى تەييارلاش ئۈچۈن كۆزدىن كەچۈرگەن ھۈججەتلەرنى تېخىمۇ تەپسىلى تونۇشتۇرۇپ ئۆتمەكچىمەن. مەن بۇ يەردە، پەقەت پروگراممىمىزنىڭ بۇ يېڭى ھەرىكىتىمىزنىڭ دائىرىسىنى، مېغىزىنى ئوتتۇرغا قويۇش بىلەنلا قالماي، ئۆز ۋاقتىدا يەنە جامائەتچىلىككە، غايىمىزنىمۇ تەپسىلى چۈشەندۈرۈشكە توغرا كېلىدىغانلىقى ھەققىدە توختالماقچىمەن.

ئۆزلىرىنى بىلىملىك دەپ ئاتىۋېلىشقان تەبىقىدىكىلەر دەسلىۋىدە چاخچاق قىلىپ بىزنى مەسخىرە قىلىشقا ئۇرۇنغان ئىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن بىزنى تەنقىت قىلىشقا كىرىشكەن ئىدى. ئۇلارنىڭ بۇ تۈردىكى مۇئامىلىلىرىدىن ھەرىكىتىمىز ھەقىقەتەنمۇ توغرا يولدا كېتىۋاتقان بىر ھەرىكەت ئىكەنلىكىنى كۆرىۋالالىغان ئىدۇق.

بىر قانچە يىل مابەينىدە، بىر مۇنچە يېڭى ئىدىيە ھەرىكەتلىرىنى كۆردۇم. بۇ تۈر ئىدىيىۋي ھەرىكەتلەرنىڭ ھەممىسى خۇددى مامكاپىتەك شامالدا توزۇپ ئىزىمۇ قالماي يوقالدى. ئەمما بۇ ھەرىكەتلەر ئارىسىدا پەقەت بىرسىلا ساقلىنىپ قالدى ــ مىللىي سوتسىيالىزم نېمىس ئىشچىلار پارتىيىسىلا بۇ بوراندىن ساق چىقالدى. بۈگۈنكى كۈندىمۇ شۇنىڭغا ھەر قانداق ۋاقىتتىكىدىنمۇ بەكرەك ئىشەندىمكى، بۇ پارتىيىگە قارشى ھەرىكەت قىلىنىشى مۇمكىن؛ پارتىيىمىز پالەچ ھالغا كەلتۈرۈتەلىشىمۇ مۇمكىن؛ ھەتتا پارتىيىلەرنىڭ ئۇششاق ـ چۈششەك مىنىستىرلىرى بىزنى ئېغىز ئېچىشىمىزدىن چەكلىيەلىشى مۇمكىن. ئەمما ئىدىيىمىزنىڭ غالىپ كېلىشىگە ھېچ قاچان توسالغۇ بولالمىدى ۋە مەڭگۈ توسالغۇ بولالمايدۇ.

بۈگۈنكى كۈندە ھاكىمىيەت ئۈستىدە تۇرىۋاتقان پارتىيىلەرنىڭ، ئۇلارغا ۋەكىللىك قىلىدىغانلارنىڭ نامىنىمۇ ھېچ كىم ئەسكە ئالماس بولغىنىدىمۇ، ئەنە شۇنداق ۋاقىتتىمۇ ناتسيونال سوتسيالىست پروگراممىسىنىڭ ئاساسلىرى،

يېڭىدىن تۇغۇلىدىغان بىر دۆلەتنىڭ ئۇلىنى شەكىللەندۈرىدىغان ئاساس بولۇپ مەڭگۈ ساقلىنىپ قالىدۇ!

1920 ـ يىلىنىڭ يانۋارغىچە بولغان تۆت ئاي ئىچىدە پارتىيىمىز تەشكىللىگەن يىغىلىشلار، تۈنجى بروشۇرلىرىمىزنى، تۈنجى تام گېزىت ئېلانلىرىمىزنى ۋە پروگراممىلىرىمىزنى بېسىپ چىقىرالىشىمىز ئۈچۈن ئېھتىياجلىق بولغان پۇلنى تېپىپ بەرگەن ئىدى.

بۇ كىتاۋىمنىڭ بىرىنچى قىسمىنى تۈنجى قېتىملىق چوڭ مىتىنگىمىزنى بايان قىلىش بىلەن تاماملىشىمنىڭ سەۋەبى، بۇ يىغىلىشىمىزنىڭ، تۈنجى قېتىملىق كاتتا مىتىنگىمىزنىڭ تار دائىرىلىك ھىمايىچىلار سېپىنى بۆسۈپ چىقىپ تېخىمۇ كەڭ ساھەلەرگە كېڭەيگەنلىكىدىن، تۈنجى قېتىم دەۋرىمىزنىڭ ئەڭ كۈچلۈك مەنىۋى كۈچى سۈپىتىدە جامائەتچىلىكىگە زور دەرىجىدە تەسىر كۆرسىتەلىگەنلىكىگە سەۋەپ بولغانلىقىدىن بولغان دېيىشىم مۇمكىن.

ئۇ كۈنىسى مەن پەقەت بىرلا ئىشتىن ئەنسىرىگەن ئىدىم: بۇ يىغىن زالىنى تولدۇرالارمىزمۇ؟ ياكى بولمىسا بىزگە قۇرۇق ئورۇندۇقلارغا قاراپ نۇتۇق سۆزلەش قالارمۇ؟ شۇنداقتىمۇ، مەن يەنىلا زالنىڭ لىق توشىدىغانلىقىدىن، زور نەتىجە قازىنالايدىغانلىقىمىزغا بولغان ئىشەنچىم كامىل ئىدى. يىغىن باشلىنىش ۋاقتى كەلگىچە مېنىڭ روھىي ھالىتىم ئەنە شۇنداق خىياللار بىلەن تولغان ئىدى.

مىتىنگنى سائەت يەتتە يېرىمدا ئېچىش بەلگىلەنگەن ئىدى. سائەت 7 دىن 15 مىنوت ئۆتكەندە، مىيونخېننىڭ پلاتزل يولىدىكى خوفبراۋخاۋۇز پىۋىخانىسىنىڭ توي مۇراسىم سالونىغا قەدەم باسقان ۋاقتىمدا، يۇرىكىم خوشاللىقتىن يېرىلىپ كېتىدىغاندەك قاتتىق دۈپۈلدەپ كەتتى. ماڭا شۇنچە چوڭ كۆرۈنگەن بۇ زال ئادەملەر بىلەن لىق تولغان ئىدى. زالدا كىشىلەر شۇنچە كۆپ ئىدىكى، تىقىلىم ـ تىقىلىم بۇ ئادەم دېڭىزىدا كىشىلەرنىڭ مۆرىلىرى بىر ـ بىرىگە تېگىشىپ تۇرغان بولماي، ھەتتا باشلىرىمۇ بىر ـ بىرىگە تەگكەندەك قىسىلىپ ئولتۇرماقتا ئىدى. بۇ زالدا ئىككى مىڭدىن ئارتۇق ئادەم بار ئىدى. مېنى تېخىمۇ بەك خوشال قىلغىنى، زال، بىز خىتاپ قىلىشنى ئارزۇ قىلغان كىشىلەر تەرىپىدىن تولدۇرۇلغانلىقى ئىدى.

زالنىڭ يېرىمىدەك قىسمى كومۇنىستلار بىلەن بىتەرەپ كىشىلەر تەرىپىدىن تولدۇرۇلغان ئىدى. بىزنىڭ تۈنجى قېتىملىق چوڭ مىتىنگىمىز، كومۇنىستلارنىڭ قارشى بويىچە ئۇلار ئورۇنلاشتۇرغان كىشىلەرنىڭ تېزگىنلىشىدە پۈتۈنلەي ئوڭۇشسىز ئاقىۋەتكە دۇچار بولىشى كېرەك ئىدى.

ئەمما ئىشلار تېزلىكتە ئۇلار ئويلىغاندىن باشقا بىر تۈسكە كىرىشكە باشلىدى. تۈنجى ناتىق سۆزىنى تاماملىغىنىدىن كېيىن، سەھنىگە مەن چىقتىم.

مەن سۆزگە كىرىشىپ بىر قانچە مىنوت ئۆتمەيلا زالنىڭ ھەر تەرىپىدىن سۆزۈمنى كېسىدىغان ۋارقىراشلار مۆلدۈرىدەك يېغىشقا باشلىدى. سالۇن ئىچىدە قاتتىق ئۇرۇش ـ تالاشلار پارتىلاشقا باشلىدى. ماڭا ئەڭ سادىق، ئەڭ يېقىن ھەربى سەپتىكى سەبداشلىرىم بىلەن ھىمايىچىلىرىمىزدىن تەشكىل تاپقان كىچىك بىر ئەترات زالدا قالايماقانچىلىق تېرىۋاتقانلارنىڭ ئۈستىگە ئېتىلدى. شۇنداق قىلىپ، قايتىدىن جىمجىتلىق بارلىققا كېلىشكە باشلىدى. ئاندىن مەنمۇ نۇتقىمنىڭ قالغان قىسمىنى داۋاملاشتۇرۇشقا كىرىشتىم. يېرىم سائەتتەك ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن سالوندىن گۈلدۈراس ئالقىش سادالىرى، غۇدۇراش ئاۋازلىرى ۋە تىل ـ ھاقارەتلەرنى بېسىپ چۈشۈشكە باشلىدى.

ئەنە شۇ چاغدا، پروگراممىمىزنى ئوقۇشقا كىرىشتىم. پروگراممىمىز تۈنجى قېتىم كەڭ جامائەتچىلىك ئوتتۇرىسىدا ئېلان قىلىنماقتا ئىدى. بۇ ۋاقىتتا سۆزۈمنى كېسىشكە ئۇرۇنغان ۋارقىراپ جارقىراش ئاۋازلىرى پروگراممىمىزنى ئالقىشلاپ ماقۇللاشقان ئاۋازلار ئارىسىدا ئۆچۈپلا قالغان ئىدى. يىغىنغا قاتناشقان كىشىلەر ئالدىدا يىگىرمە بەش ماددىلىق پروگراممىمىزنى ماددىمۇ ـ ماددا ئېلان قىلدىم. ئاڭلىغۇچىلاردىن بۇ ماددىلار ھەققىدە ماقۇللىشىنى تەلەپ قىلغان ۋاقىتمدا، بارغانسىرى كۈچىيىپ بېرىۋاتقان ئالقىش سادالار ئىچىدە بارلىق ماددىلارنى بىردىن ـ بىردىن بىر ئېغىزدىن قوبۇل قىلغانلىقىنى ئىپادىلەشتى.

ئەڭ ئاخىرقى ماددىمۇ بىر ئېغىزدىن ماقۇللىنىپ بولغاندىن كېيىن، كۆز ئالدىمدا يېڭى بىر ئىدىيە، يېڭى بىر ئىشەنچ، يېڭى بىر ئىرادە بىلەن بىر پۈتۈن ھالغا كەلگەن كىشىلەر بىلەن تولغان بىر سالون كۆرۈنمەكتە ئىدى.

تەخمىنەن تۆت سائەت ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن زال ئىچى بوشاشقا باشلىدى. يىغىن قاتناشقۇچىلىرى خۇددى سەلدەك ئۆركەشلەپ ئېقىپ، ئاستا ـ ئاستا ئىشىكە ئېقىن قىلماقتا ئىدى. بۇ كىشىلەرنىڭ ھەممىسى، بىر ـ بىرسىنى نوقۇشۇپ كۈلۈشكىنىچە ئىشىكە قاراپ كېتىۋاتماقتا ئىدى. ئەنە شۇ چاغدا، مەڭگۈ ئۇنۇتۇلماس بىر ئىدىيە ئىشىكتىن چىقىپ كەڭ خەلق ئارىسىغا، يىراقلارغا، تېخىمۇ يىراقلاردىكى نېمىس خەلقىنىڭ ئارىسىغا تارقىلىشقا كىرىشىدىغانلىقىنى كۆرگەندەك بولدۇم.

شۇنداق قىلىپ بىر مەشئەل لاۋىلداپ يالقۇنجاشقا باشلىغان ئىدى. بۇ مەشئەل تۈتاشتۇرغان ئۇچاقتا، ئوت ـ يالقۇن ئىچىدە نېمىس مىللىتىنىڭ ئەركىنلىكىنى، ھاياتلىقىنى قايتۇرۇپ كېلىدىغان قېلىچ سوقۇلاتتى.

پۈتۈن مىللىتىمىزنىڭ باشقىلاتىن يۈكسىلىش مەنزىرىسى كۆز ئالدىمدا نامايەن بولماقتا ئىدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ تىنىم تاپماس ئىنتىقام ئىلاھى 1918 ـ يىلىنىڭ 9 ـ نويابىر خائىنلىقىغا قارشى ئورنىدىن دەس تۇرغانلىقىنى كۆرمەكتە ئىدىم.

زال ئاستا ـ ئاستا بوشماقتا.

بىزنىڭ بۇ يېڭى ھەرىكىتىمىز نىشانغا قاراپ ئىلگىرلەشكە باشلىدى.

بىرىنچى قىسىم تۇغىدى